

DANSK
BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE
NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

XVI. BIND.

SKARPENBERG—SVEISTRUP.

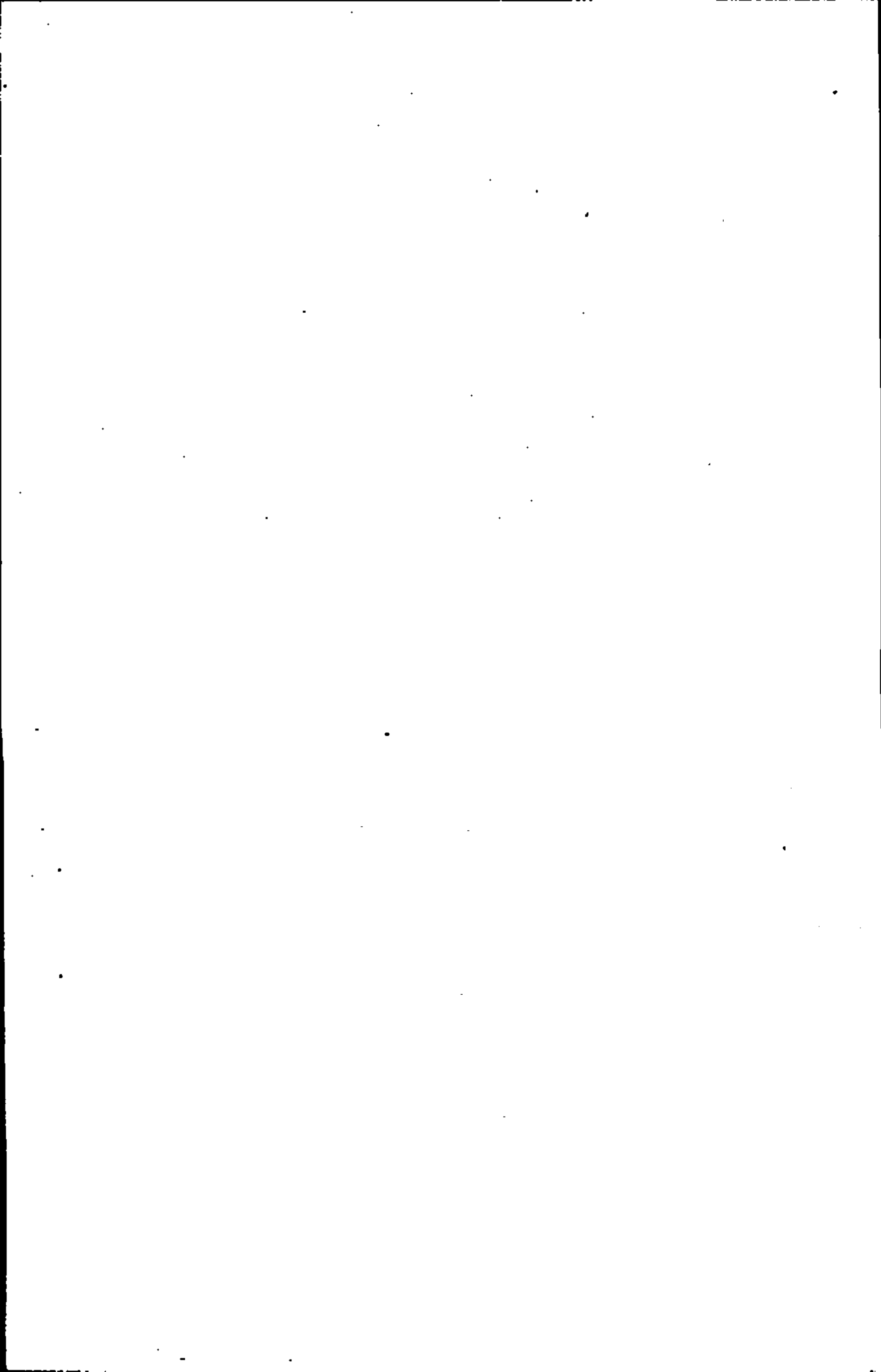

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1902.

Skarpenberg, Johan, —1400—, Rigsraad, af indvandret tysk Adel — samme Slægt som Scharffenberg —, var Søn af Gotskalk S. til Hald og Else Nielsdatter Bugge. Før han blev Ridder, kaldte han sig Heine eller Henneke S. Han forekommer første Gang 1389, i et Tingsvidne af Nørreherred paa Mors, og 1395 findes hans Navn blandt de talrige Forloveres ved Forliget paa Lindholm, ligesom han ogsaa nævnes, da Moderen solgte Hald til Dronning Margrethe. Ridder blev han vistnok ved Kongevalgsfestlighederne i Kalmar 1397, og samtidig har han vel faaet Sæde i Rigens Raad, thi i de næste 20 Aar forekommer han som Vidne i en stor Mængde saa vel offentlige som private Aktstykker. Han synes saaledes at have været nærværende ved Forligene i Flensborg 1405, 1412 og 1413, ved Forhandlingerne med Ditmarskerne 1409 og ved Forliget i Kolding 1411. Han maa vel være den S., der 1409 ledsagede Dronning Margrethe til Gottorp og her opdagede og advarede Dronningen mod et planlagt Forræderi fra Hertuginde Elisabeths Side. 1410 var han en af Anførerne for de 8000 Mand, Kong Erik sendte til Frisland, blev her fangen i det ulykkelige Slag paa Sollerup Mark og maatte betale den betydelige Løsesum af 10000 Mark. Af hans Forleninger kjendes Trøjborg (1405) og Skive med Hindborg, Rødding, Nørre og Harre Herreder, som han 1407 havde i Pant. Han ejede Utterslevgaard paa Laaland, som han 1401 solgte, Tranholm, 1406 solgt til Kronen, og Højris paa Mors, som han 1413 skjødede til Børglum Kloster. Mors synes at have været hans faste Hjem. Sagnet vil vide, at han her beboede en længst forsvunden Gaard, Gammel-lund, men maatte rømme Land og Rige og forbrød sit Gods, fordi han, efter forgjæves at have klaget til Kongen, overfaldt og ihjel-

slog en af Kongens Lensmænd, Peder Pychstrud, der havde krænket en ung Pige af J. S.s undergivne. Mod Sagnets Rigtighed taler, at J. S., der endnu 1417 sad i Rigsraadet, men var død 1421, laa begravet i Viborg Domkirke, for det, at hans Gods paa Mors og i Salling længe efter under Navn af S.s Gods var et Par kongelige Forleninger. En voldsom Natur har han maaske nok været; Kannikerne i Ribe bandlyste ham i alt Fald 1405, fordi han som Lensmand paa Trøjborg havde gjort Overgreb mod Løgum Kloster. J. S. var gift med en Fru Eibe, der endnu levede 1427 og synes at have staaet Limbekkerne paa Tørring nær. Ægteskabet var vistnok barnløst. *Thiset.*

Skau, Laurids Pedersen, 1817—64, Politiker, var født 22. Maj 1817 i Sommersted (ved Haderslev), hvor Faderen, den ansete Sognefoged Jens Lauridsen S. (f. 28. Avg. 1795 † 2. Jan. 1863), ejede en Bondegaard, der i lange Tider havde været i Slægtens Besiddelse. Moderen, Bodil Kirstine f. Ravn (f. 14. Dec. 1789 † 5. Juni 1861), var fra Store Barsbøl. S. nød ingen anden Undervisning end i Landsbyskolen, men dels stod Skolevæsenet i Sønderjylland paa de Tider særlig højt, dels havde han en ualmindelig flink Lærer, saa at S., da han blev voxen, skrev sit Modersmaal fuldkommen rent og var godt kjendt med sit Fædrelands Historie. Et livligt Temperament og en tidlig vakt Interesse for almene Anliggender bragte ham allerede i en ung Alder i Forbindelse med Mænd, der i hin Gjæringstid higede efter større Folkelykke, og efterhaanden som Begreberne herom klarede, fandt ogsaa S. sin Plads i de stridendes Rækker. Endnu inden han havde fyldt 20 Aar, ægtede han 29. Okt. 1836 Marie Elisabeth Byg (f. 25. Febr. 1805), Datter af Gaardmand Knud Knudsen B. i Lunding, og købte kort efter en Gaard i Sommersted. Snart valgtes han til Medlem af Sogneforstanderskabet, og han blev nu hurtig den ledende Mand i Sognet, skrev Artikler i «Danevirke» og tog ivrig Del i de forskjellige Petitioner, som fra dansk Side indsendtes til Stænderne i Slesvig. En udførlig Beretning om Egnens Oldtidsminder, som han sendte til Kiel, henlede Professor Flors Opmærksomhed paa ham, og Flors paafølgende Besøg i Sommersted var af afgjørende Betydning for S.s hele fremtidige Virksomhed. Men nærmest sluttede S. sig til Peter Hiort Lorenzen (X, 386), i hvis Hus han var en stadig Gjæst.

Første Gang optraadte han offentlig ved en Fest 21. Febr.

1843 i Sommersted Kro til Ære for de 2 hjemvendte Stænderdeputerede P. H. Lorenzen og Posselt, hvor man enedes om at afholde aarlige Folkefester paa Højskamling. Den første Fest holdtes 18. Maj 1843, og S.s ildfulde Tale for Modersmaalet vakte den største Opmærksomhed hele Landet over. 3 Uger efter, 12. Juni, stiftedes den slesvigske Forening for at værne om Folkets Sprog og Nationalitet, og S. valgtes til dens Sekretær. I denne Egenskab udrettede han i Aarene til 1848 et omfattende Arbejde, affattede en Mængde vigtige Aktstykker, dels Andragender til Kongen, dels Petitioner til Stænderne, stod i livlig Brevvexling med fremragende Fædrelandsvenner som H. N. Clausen, Orla Lehmann, Chr. Paulsen, Ploug og Flor, skrev talrige Artikler i «Danevirke» og «Fædrelandet» og foretog hyppig Rejser omkring i Landet for at vække Stemning for den undertrykte Danskhed. Næsten hvert Aar var han paa Fær hos Christian VIII, første Gang 1843, da den Gram Herredsfoged havde fjærnet en i Tinghuset i Tørring ophængt Tavle med en Indskrift, der indeholdt en Tak til Kongen for Sprogreskriptet af 1840 (s. XII, 295). S. A. drog S. selv tredje til Kjøbenhavn for at virke for Oprettelse af en dansk Højskole i Nordslesvig. De fandt en glimrende Modtagelse i Hovedstaden, og navnlig S. gjorde stærkt Indtryk ved sin smukke, mandige, baade beskedne og djærve Personlighed. Fester holdtes til Ære for dem, og paa Skydebanen høstede S. jublende Bifald ved en begejstret Tale for et inderligt Fostbroderskab mellem de danske paa begge Sider af Kongeaacn. Aaret efter var han atter i Kjøbenhavn for at forhindre en uheldig Løsning af Sprogsagen i Stænderne, men kom for sent til at udrette noget, Reskriptet af 29. Marts 1844 var allerede udstedt. Efter sin Hjemkomst tilskrev S. Kongen et djærvt Brev, hvori han skildrede den Forbitrelse, Reskriptet havde vakt hos de danske Slesvigere. Da Brevet blev offentliggjort ved en Indiskretion fra Kongens Omgivelser, blev denne yderlig fortørnet, og hans Vrede steg, da den slesvigske Forening i skarpe Udtryk bifaldt, at de danske Deputerede udebleve fra Stænderne. Foreningen blev forbudt og en Kommission nedsat til at undersøge Bestyrelsens Forhold. Kort efter, 4. Juli, holdtes den anden Folkefest paa Højskamling, hvor S.s glimrende Tale for Modersmaalet gjorde et mægtigt Indtryk. Orla Lehmann kaldte ham «den stolte Riddersmand i Bondekofte». Rødding Højskole, i hvis Bestyrelse S. var Medlem, indviedes i Nov., men

først Aaret efter hævedes den slesvigske Forenings Suspension. Kongen havde da tilgivet S. det dristige Brev af 1. Juni 1844.

Efter P. H. Lorenzens Død i Marts 1845 blev S. den fra alle Sider anerkjendte Leder af den nationale Bevægelse, og 1846 blev han Formand i den slesvigske Forening. S. A. købte han en Gaard i Hovst i Vilstrup Sogn for at blive valgbar til Stænderne i Haderslev Amts 3. Valgdistrikt. 1847 udgav han «Kort Oversigt over de separatistiske, saakaldte slesvig-holstenske Partibevægelser i den danske Stat af C. Hinrichsen», hvis psevdonyme Forfatter var Dr. C. Manicus (XI, 93). Lige til Oprørets Udbrud 1848 fortsatte S. med rastløs, usvækket Iver sit ihærdige Arbejde for ved alle Midler, mundtlige og skriftlige, at vække det danske Folk til klar Bevidsthed om den syd fra truende Fare, og hans Anseelse var saa stor, at da Frederik VII i Foraaret 1848 red ind i Haderslev, ledsaget af beredne Bønder, havde han S. ved sin Side; men da den danske Hær efter Slaget ved Slesvig maatte trække sig tilbage til Als og Nørrejylland, tvang Oprørernes Had S. til at forlade Hjemmet.

Under Krigen valgtes S. i Dec. 1849 til Medlem af Folketinget for Skanderborg Amts 3. Valgkreds og mødte paa de 3 første ordentlige Rigsdage, 1851 var han Medlem af Notabelforsamlingen i Flensborg, 1852 udnævntes han til Amtsforvalter i Haderslev Vesteramt, 1853 valgtes han til Stænderdeputeret for Haderslev Amts 3. Landvalgdistrikt og gjenvalgtes 1854 og 1860. 1854 blev han kongevalgt Medlem af det første Rigsraad, 1855 af det andet og 1863 af det dansk-slesvigske Rigsraad. I denne Periode udfoldede S. sin store Dygtighed som Parlamentariker og Embedsmand. Helt ukjendt, som han var, med Kontorforretninger lykkedes det ham i meget kort Tid at sætte sig ind i dem, og den nye danske Embedsstand, som i Førstningen tog kølig imod sin bondefødte Kollega, der savnede akademisk Uddannelse, lærte snart at højagte ham, efter at den havde set, med hvilken udmærket Dygtighed han styrede sit Embede. Mange af hans Embedserklæringer vare Mønstre paa Grundighed, og de bleve næsten altid afgjørende i vigtige Sager. I den første Tid smagte det heller ikke Bønderne, der fra Fortiden vare vante til at se med mistænksomme Øjne paa Embedsmændene, at S. var bleven en af disse, men dette Yortog sig hurtig, da det viste sig, med hvilken Iver og hurtig erhvervet Sagkundskab han tog sig af Landbostandens Anliggender; baade den nordslesvigske Kreaturforsikringsforening og Haderslev

Amts Landboforening, der skyldte ham deres Tilblivelse, valgte ham til Formand. Navnlig igjennem den sidstnævnte Forening øvede han stor Indflydelse paa Landbrugets Udvikling, og under hans kraftige og kyndige Ledelse voxede den op til en af de største i Landet.

Det var dog i de lovgivende Forsamlinger, han viste sine største Evner. Ikke saa meget hverken i Folketinget, hvor han sluttede sig til Centrum, eller i Rigsraadet, hvor han følte sig trykket af Datidens store Talere. I den flensborgske Notabelforsamling lykkedes det ham vel at vinde Flertallet, men bag efter ikke Regeringen for en friere, for den danske Befolkning gunstig Løsning af de slesvigske Forfatningsforhold. Men i Stændersalen var han fra den første Dag den danske Minoritets Fører og det slesvig-holstenske Ridderskabs og Godsejeraristokratiets mægtigste Modstander. Med aldrig svigtende Energi satte han sig ind i ethvert Stænderne forelagt Lovgivningsarbejde og var Ordfører for Minoriteten i enhver vigtig Sag. Støttet og højagtet af sine Venner, frygtet af sine Fjender indtog han en enestaaende parlamentarisk Plads. Der hengik ingen Dag, uden at han talte i Stændersalen, næsten altid omhyggelig forberedt, men ogsaa slagfærdig som ingen anden i Debatten, og langvejs fra, baade fra Nord og fra Syd, kom Sønderjyderne til Flensborg for at høre hans myndige Tale, snart med dragende Begejstring som i den stadig tilbagevendende Sprogsag, snart med bidende Spot, snart med en Sagkundskab, der forbavsede Venner som Fjender. Han skrev saa at sige alle Mindretalsbetænkningerne og maatte hyppig tage Natten til Hjælp. Sine Partifæller ledede han med Ro og Overlegenhed og fordelte i Almindelighed Rollerne i Stændersalen imellem dem. De bøjede sig alle villig for ham, der i Klogskab og parlamentarisk Indsigt ragede højt op over dem alle, af hvad Stand de end vare, medens ingen overgik ham i Fædrelandskjærlighed. Samtidig dermed skrev han, navnlig i de første Aar, 1853—54, lange Beretninger om Stænderforhandlingerne til «Dagbladet» og angreb her nu og da Regeringen, medens han i Stænderne var nødt til at støtte den. Denne Dobbeltthed beredte ham til Tider Vanskeligheder, medens Carl Moltke var Minister for Slesvig, men efter hans Afgang optraadte han stedse i den nøjeste Overensstemmelse med Regeringen.

Den røde Traad i hans Liv og i al hans Virksomhed var Sønderjyllands fuldstændige Indlemmelse i Kongeriget, saaledes at

enhver Forskjellighed i Forfatning og Lovgivning hævedes. Han var ikke blind for dette store Formaals næsten uovervindelige Vanskeligheder, og ofte nødsagedes han til at gjøre Omveje, men Maalet tabte han aldrig af Syne, og endnu i Rigsraadssamlingen i Efteraaret 1863 arbejdede han med Iver for, at Novemberforfatningen kunde blive et fyldigt Udtryk for de den Gang hos alle raadende Ønsker om en nøje Sammenslutning mellem Kongeriget og Slesvig. I denne Henseende stod han paa et rent historisk Standpunkt, og han var en bestemt Modstander af Slesvigs Deling. Han betragtede sine fortyskede sydslesvigske Landsmænd ikke som Fjender, men som sine vildledte Brødre, dem Friheden og en god Regering nok med Tiden skulde bringe til Fornuft. I denne Sag var han som mange af hans Landsmænd Optimist, og derfor var Krigen 1864 et saa knusende Slag for ham. Allerede i flere Aar havde hans Helbred efter de mange Aars opslidende Kampe været skrøbeligt, nu kom en tærende Sygdom til, og 11. Maj 1864, 3 Uger efter Dybbøls Fald, døde han paa Mariegaard ved Haderslev, som han havde kjøbt 1855. Hans Enke overlevede ham til 13. Dec. 1883.

I 2 Skrifter, «Hans Nissen i Hammelef» (1857; 2. Opl. 1866) og «Peter Hiort Lorenzen», udgivet af den danske Folkeforening 1865, har S. givet fortrinlige Bidrag ikke alene til den Tids Historie, men ogsaa til sin egen Karakteristik.

Dansk Pantheon XXI. Illustr. Tid. IV, 119. Nord. Univ.-Tidsskr. 1864, I, 133; V, 91. M. Mørk Hansen. Den danske Bonde L. S. (1865).

H. R. Hiort-Lorenzen.

Skau, Peder Pedersen, f. 1825, Politiker. P. S., den foregaaendes yngre Broder, er født 5. Juni 1825 i Sommersted. Han var i det første Hold Elever paa den 1845 nyoprettede Rødding Højskole, bestyrede fra 1850 Faderens Gaard, derefter Broderens Gaard i Hovst, overtog 1853 Faderens Gaard, som han ombyggede, og købte 1856 Gaarden Bukshave i Fjelstrup Sogn, hvilken han siden har drevet som Mønstergaard. 1858 valgtes han til Medlem af det nyoprettede Haderslev Amdsraad. Efter Krigen 1864 var han en af Hovedlederne for den danske Bevægelse i Sønderjylland og deltog i alle vigtige Raadslagninger og betydningsfulde Handlinger. Efter Annexionen blev han 1867 Medlem af Haderslev Kredsraad, som 1868 valgte ham til Medlem af Provinslanddagen i Rensborg, hvor han stillede Forslag om og gennemførte de 3 danske Medlemmers Ret til at tale Dansk, indtil det 1876 ved Lov blev dem

forbudt. Han gjenvalgtes 1874 til Provslanddagen, men da han 1880 ikke var i Overensstemmelse med Flertallet af Vælgerne i Edsspørgsmaalet, i det disse endnu stode paa Hans Krügers Edsnægtelsesstandpunkt, gjenvalgtes han hverken til Kredsdag eller til Landdag. 1881 valgte Provstisynoden ham til Medlem af Provsynoden i Rensborg, i hvilken han siden har siddet. Her var han i nogle Aar Medlem af et Udvalg, som forberedte Udgivelsen af en ny dansk Salmebog. 1886 sejrede hans Anskuelse i Edsspørgsmaalet, og han gjenvalgtes da baade til Kredsagen og for 3 Aar til Provslanddagen, men efter den nye preussiske Kommunallovs Indførelse tilvejebragtes der tysk Flertal i alle de danske Kredse, saaledes at der i Sønderjylland siden den Tid kun har været valgt tysksindede Mænd til denne Landdag. Der var 1886 ogsaa stærk Stemning i Haderslev Amt for at vælge S. til Medlem af det preussiske Deputeretkammer, men han resignerede til Fordel for Gustav Johannsen. I de sidste 20 Aar har S. udfoldet en betydelig og gavnlig, i vide Kredse paaskjønnet Virksomhed ved paa talrige Møder omkring i Landet at udbrede Oplysning om, hvorledes de danskes Stilling i Sønderjylland efterhaanden er bleven under det haarde preussiske Regimente, og trods sin høje Alder fortsætter han vedvarende denne fortjenstfulde Gjerning. — S. har været 3 Gange gift: 1. (26. Sept. 1850) med Karoline f. Skytt (f. 17. Dec. 1830 † 24. Dec. 1852), Datter af Gaardmand Peter Petersen S. i Hovst; 2. (9. Nov. 1854) med Christine f. Dall (f. 27. April 1832 † 25. Jan. 1859), Datter af Gaardmand Andreas Madsen D. i Hovst; 3. (25. April 1860) med Anna Nielsine Christine f. Bruun (f. 19. Okt. 1817 † 24. Juli 1879), Datter af Toldassistent Carsten B.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Skavbo, jvfr. Scavenius (XV, 2 ff.).

Skavbo, Claus Lauridsen, —1590, Professor, var, som hans Tilnavn viser, født paa Skagen; hans Fader var formodentlig Laurids Thomesen, Raadmand sammesteds. I Aalborg Skole maa han antages at være bleven oplært. Ved Kjøbenhavns Universitet var særlig Dr. Christiern Thorkelsen Morsing hans «kjære Læremester». 1543 drog han til Wittenberg og færdedes siden i mange Aar ved Tysklands og Frankrigs Højskoler. Flerc unge Adelsmænd vare fra Tid til anden overgivne til hans Vejledning, navnlig Peder Oxes Brødre Johan, Albert og Eskil samt Lave Brockenhuus. Matematik var hans Hovedstudium, og i Paris udgav han

1552 en dansk «Arithmetica eller Regnekunst» (s. Danske Mag. I, 118 ff.). 1555 blev han kaldet til Professor i Mathematik ved Kjøbenhavns Universitet, hvorpaa han kort efter tog Magistergraden. 1564 overtog han Professoratet i Fysik, hvorved han forblev i sin øvrige lange Embedstid. Da han var en meget brugbar Mand i praktiske Forhold, betroedes der ham i Tidens Løb forskjellige Hverv, der laa uden for den egentlige Lærergjerning. Saaledes blev han 1562 Universitetets «Fiscarius» eller Regnskabsfører, 1570—84 var han vor Frue Kirkes akademiske Værge. 1573 blev han af Righshofmester Peder Oxe beskikket til Forstander (Økonom) for Kommunitetet. Med Familien Oxe bevarede han en venlig Forbindelse, hvilket ikke blot fremgaar deraf, at hans fordums Discipel Johan Oxe til Tordsø ved sin Død betænkte ham med et Legat, men ogsaa deraf, at han i mange Aar var forlenet med de Jorder, der henhørte til Familiens Kapel ved St. Olufs Kirke i Helsingør. Efter flere Gange at have beklædt Rektoratet ved Universitetet døde «den ærværdige Olding» 18. Avg. 1590. Foruden ndfr. nævnte Søn havde S. flere Døtre, der bleve gifte med bekjendte gejstlige eller akademiske Personligheder. En af dem ægtede M. Claus Christoffersen Lyskander (X, 541), der har leveret en smuk Karakteristik af Svigerfaderen, hvis Retsindighed og Jævnhed vistnok med rette fremhæves. Men nogen betydelig Videnskabsmand var han næppe.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 486 ff.

H. F. Rørdam.

Skavbo (Scavenius), Laurids Clausen, 1562—1626, Biskop, Søn af førnævnte Professor Claus Lauridsen S., blev født i Kjøbenhavn. Efter Universitetsstudier først i Kjøbenhavn, hvor han tog Magistergraden, derefter med kongeligt Rejsestipendium i Rostock og Wittenberg blev han 1590 Rektor ved vor Frue Skole i Kjøbenhavn. 1594 beskikkedes han til Professor pædagogicus og fungerede derhos som Universitetets Notarius. 1600 blev han af Universitetet, som havde Patronatsretten, kaldet til Præst i Taarnby paa Amager. 1605 blev han Biskop i Stavanger og virkede i denne Stilling gennem Resten af sit Liv, i mere end 21 Aar. Han omtales som en retsindig og nidkær Biskop, der nød almindelig Agtelse. Strax efter sin Tiltrædelse tog han fat paa Udarbejdelsen af en Jordebog over alt gejstligt Gods i Stiftet (den saakaldte «Graagaas»), tillige indeholdende Underretning om Præsternes Indtægter, Inventarier

m. m. Med megen Iver tog han sig af Stavanger Hospital, som var kommet i Forfald, og gav denne Stiftelse en ny Fundats. Ved Siden af sin Embedsgjerning syslede S. med Mathematik og Karttegnning; man har fra hans Haand Karter over Stavanger Stift, optagne i Blaeuws Atlas. S. døde 1. Dec. 1626. Han var gift med Martha Ditlevsdatter Fox fra Kjøge.

Faye, Christianssands Bispe- og Stiftshist. S. 203 ff. Personalhist. Tidsskr. VI, 168.

A. E. Erichsen.

Skave, Herluf, —1583, til Eskildstrup, Landsdommer, var Søn af Mourits S. til Eskildstrup († 1532) og Elline Steensdatter Bille († 1559). Han maa have raadet over store Midler, der satte ham i Stand til at yde Kronen Laan imod Pantelen. 1553 fik han Selsø Len i Pant, og efter at han 1563 havde laant Kongen 622¹/₂ Lod Sølv, sad han længe inde med betydeligt Strøgods i Bjeverskov og Ringsted Herreder. 1556—58 var han Lensmand paa Møen. 1564 havde Lensmanden over Throndhjems Len Evert Bild (II, 194) maattet overgive Stensviksholm til Svenskerne, og Throndhjems Borgerskab havde hyldet den svenske Konge. For at drive Fjenden ud og bringe Orden i Lensstyrelsen bleve H. S. og Christoffer Thronsen Rustung sendte der op med Hjælpetropper. Svenskerne vare dog drevne ud, førend de kom til Throndhjem. Men Evert Bild maatte afgive Lenet til H. S., som styrede det 1564—68 under meget vanskelige Forhold. Dyrtid og smitsomme Sygdomme hærgede Befolkningen, og Lejetropperne, der hverken fik Sold eller Forplejning i rette Tid, gjorde ofte Mytteri. Dertil kom 1565 et nyt Indfald af Svenskerne, som dog hurtig dreves tilbage. 1566 fik han Throndhjem Kapitels Kommunegods uden Afgift, og fra 1567 havde han tillige Andenæs som Afgiftslen. 1568 blev han Landsdommer i Sjælland og maatte afgive Throndhjems Len, men beholdt Andenæs og havde desuden som Embedsløn meget Strøgods i Ringsted Herred. 1577 blev han Forstander for Herlufsholm Skole og havde forinden gjort sig særlig fortjent af denne Stiftelse ved at skaffe den en vigtig Samling af Privilegier og Adkomstbreve, der vare ansete som tabte. 1577 stod han Fadder til Christian IV. Han døde 2. Marts 1583 som sidste Mand af Slægten. Han var gift med Anne Brahe († 1590), Datter af Tyge B. til Tostrup og Sophie Rud.

Danske Herregaarde XIII: Eskildstrup. O. A. Øverland, Illustr. Norges Hist. IV, 483. 487 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 643 ff. *S. M. Gjellerup.*

Skave, Niels, —1500, Biskop, var en Søn af Hr. Niels Jensen S. til Eskildstrup og Dorothea Herlufsdatter (Snekken). 1470 forekommer han som Kannik i Roskilde, og 1483 blev han Provst i Viborg; maaske allerede i det sidstnævnte Aar, men i alt Fald 1484 og 1485 var han Kongens Kansler. I 1485 blev han valgt til Biskop i Roskilde; det siges, at Valget skyldtes Kongens Indflydelse og ikke skete med Kapitlets fri Vilje. Allerede 1486 finder man ham imidlertid i Strid med Enkedronning Dorothea (der optraadte som Kronens Repræsentant) om Omfanget af Bispestolens Fjerding i Roskilde By og om Bispens Rettigheder her. I 1487 havde N. S. deltaget i de fleste andre Rigsraaders Valg af Christian (II) til Kong Hans' eventuelle Efterfølger; men mærkelig nok er han 4 Aar senere den eneste Rigsraad, af hvem der vides at være blevet forlangt et nyt Løfte om at hjælpe Christian til at blive Konge efter Faderens Død. Og fra 1493 udvikles Bispem i ny Stridigheder med Kronen, som trække ud gennem adskillige Aar: Bispestolen rejser atter sit gamle Krav paa Kjøbenhavn, uden dog at opnaa noget herved; modsat fordrer Kongen Erstatning, fordi et Pantelen i Ods Herred, som Bispedømmet i lang Tid havde haft af Kronen, var blevet forringet i Værdi, og virkelig maatte N. S. finde sig i en betydelig Nedsættelse af den Sum, hvorfor dette Len var pantsat. Ogsaa med Hofmesteren Poul Laxmand kom Bispem i Strid og ligesaa med Sorø Kloster; i det hele synes han at have været en ret stridbar Natur. Han døde Aar 1500 (15. eller maaske 12. Nov.) og blev begravet i Roskilde Domkirke, hvor han havde stiftet et vor Frue Alter.

Danske Mag. 4. R. II, 60 ff.; 5. R. III, 356 ff. *William Christensen.*

Skeel, Albert, —1568, til Høget, som han arvede efter sin Fader Anders S. — Moderen hed Karen Flemming —, men i mange Aar ejede i Fællesskab med sin nedennævnte Broder Jacob, end videre Rostrup i Thy, ligeledes Fædrearv, Hammelse, som han 1541 mageskiftede sig til fra Kronen, og Gjendrup, som han 1542 tilgiftede sig med sin Hustru, Kirsten Christensdatter Sandberg. Denne sidste Gaard nedbrød han og oprettede i Steden en ny Hovedgaard, Fussingholm, der snart efter omdøbtes til Fussingø. A. S. nævnes i den store Reces 1536, var 1539 selv fjerde beskikket at taxere de Vendsyssel Bønders Gods i Anledning af disses Deltagelse i Grevens Fejde, tjente 1545—47 som Skibshovedsmand og deltog 1548 i det store Brudetog til Meissen. Samtidig havde han

efterhaanden haft en større Række Forleninger: Irup 1537—40, Børglum Kloster 1540—57, det lille Manneby Len fra 1540 til sin Død, Bøvling 1558—61, Hind og Ulvborg Herreder 1558—60. 1558 fik han end videre Tilladelse at indløse fra sine Medarvinger Smerupgaard, som alt Faderen i mange Aar havde haft i Pant af Kronen. I sine senere Aar havde han derimod ingen større Len, formodentlig en Følge af, at han som adskillige andre havde undslaaet sig for at modtage det Ridderslag, hvormed Frederik II efter sin Tronbestigelse vilde hædre dem. 1563 indkaldtes han paa ny til Tjeneste til Søs og blev Chef for Orlogsskibet «Mercurius» i den af Peder Skram førte Flaåde. Han deltog som saadan i den 2 Timers Kamp under Øland 11. Sept., men udmærkede sig ikke. Tvært imod blev han Aaret efter tiltalt for sit Forhold, i det han beskyldtes for at have holdt sit Skib utilbørlig tilbage under Kampen; men da han kunde paaberaabe sig at have handlet efter sin Admirals udtrykkelige Ordre, døde Sagen hen. Til Søs kom han dog ikke mere, hvorimod han nævnes som Hovedsmand for Udbudet af Hald Len 1565. Han døde 28. Nov. 1568 i Roskilde, hans Enke faa Aar efter, 8. Febr. 1572.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 66 ff.; Suppl. S. 21 ff.

Thiset.

Skeel, Albert, —1609, til Jungetgaard (ved Limfjorden), var Søn af ndfr. nævnte Herman S. Han studerede i Udlandet (1573 i Leipzig), ansattes 1576 for kortere Tid ved det danske Hof og var 1586—96 forlenet med Mandals Len i Norge. Han var en voldsom Natur med Været siddende løst i Skeden, og det er alene dette, som har gjort hans Navn bekjendt. Paa Pinsemarkedet i Aalborg 1600 kom han i Klammeri med Niels Juul til Kongstedlund, hvem han gav Banesaar. Han flygtede ud af Riget, men det lykkedes at tilfredsstille den dræbtes Slægt, som fik en stor Sone, og han slap for videre Tiltale. Men da han i Okt. 1608 i Viborg paa Vejen fra Landstinget, hvor han var mødt i en Rets-sag, tilføjede sin Modpart, Fogeden paa Brandholm, Ulivssaar, undgik han ikke sin Straf, da Drabet maatte betragtes som overlagt. Herredagen i Horsens dømte ham 25. Jan. 1609 fra Livet, og 2 Dage efter fuldbyrdedes Dommen paa Torvet i Horsens. — A. S. var gift med Anne Kaas, en Datter af Bjørn K. (IX, 52).

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 114 ff.; Suppl. S. 33 ff.

C. F. Bricka.

Skeel, Albert, 1572—1639, til Fussingø, Rigsadmiral, Søn af den ndfr. nævnte Rigsraad Christen S. († 1595), blev født paa

Fussingø 23. Nov. 1572. Fra sit 11. Aar kom han i Viborg Skole, sendtes derefter 1585 paa en længere Udenlandsrejse, hvor han studerede i Strasburg, Padua og Siena, og drog hjem over Frankrig og England, uden at dog i alt Fald hans klassiske Uddannelse bar videre Frugter. Efter sin Hjemkomst til Danmark blev han 1594 Hofjunker hos Christian IV, fulgte i denne Egenskab 1597 Kongen paa hans Brudfærd til Brandenburg og ledsagede det følgende Aar Kongens Broder Hertug Ulrik paa en Rejse til Frankrig, England og Skotland som hans Hofmester; ved denne Lejlighed var det vel, at han indskreves ved Universitetet i Orleans. 1599 blev han Hofskjænk, var med paa Kongens Rejse til Nordkap og udnævntes til Skibshovedsmand over en ved denne Lejlighed taget engelsk Prise. Det følgende Aar ledsagede han Kongen som dennes næstkoinmanderende over Skibet «Victor» paa en dog ikke fuldført Rejse til Akershus. Efter sit Bryllup 5. Juli 1601 i Nyborg med Birte Friis, Datter af Niels F. til Hesselager (V, 446), forlod han Hofstjenesten, og han, der allerede tidligere havde været forlenet med Mariæ Klosters Provsti i Oslo (til 1603), fik nu det store Riberhus Len. Han vedblev dog ved forskellige Lejligheder at være ved Kongens Side, saaledes 1603 ved hans Hylding i Hamborg og 1606 paa hans Rejse til England, hvor S. fungerede som Marskal. 1608 var han en af den jyske Adels befuldmægtigede ved Prins Christians Valg.

1609 blev han udnævnt til Ritmester for Riberfanen, den saakaldte gule, af den jyske Rostjeneste og deltog med den i Kalmarkrigen. Han var under hele Krigen knyttet til Vesthæren, virksom ved Ny Lødøses Indtagelse 1611 og ved Stormen paa Elfsborg 1612; kort efter var han under Indfaldet i Vestergötland hinsides Jönköping i stor Livsfare, i det hans Hest blev skudt under ham, og han maatte fægte til Fods, indtil han endelig fik Hjælp. I Dec. 1616 fik han Belønningen for sin tapre Færd og tillige store Beviser paa Kongens Gunst, i det han ikke alene blev Ridder af den væbnede Arm, men ogsaa Rigsraad og Rigsadmiral. I disse Egenskaber overdroges der ham i de nærmest følgende Aar forskellige Hverv. Baade 1618 og 1619 sendtes han til Gottorp, 1620 til Bremen, og 1622 var han med ved Herredagen i Bergen; desuden synes han 1620 at have krydset i Nordsøen med en Eskadre.

Da skete det mærkelige, at han paa Raadsmødet i Horsens i Jan. 1623 traadte tilbage fra sin Rigsadmiralsstilling. Ligprædike-

nen over ham fortæller det som bevirket ved Svagelighed; en Tradition, der vel ikke er fuldt paalidelig hjemlet og har forskellige Former, men dog ikke rent kan afvises, vil derimod vide, at Grunden var et heftigt personligt Sammenstød mellem ham og Kongen; i en af Formerne, hvor Sammenstødet dog henlægges til 1627, hedder det, at han endog trak sit Sværd imod Kongen; tvivlsomt bliver det imidlertid, om der ikke foreligger en i alt Fald delvis Sammenblanding med Christian IV's Strid med Broderen Jørgen S. i det sidstnævnte Aar. Hvorom alting er, Rigsadmiral var han ikke længere, men hans Anseelse og Anvendelse som Rigsraad bleve ikke formindskede ved det skete. Der kom nu de strænge Aar med Fjendens Indfald i Halvøen, som bevirkede, at A. S. 1627—29 maatte forlade sit Len, og med Spænding mellem Konge og Raad. S. hørte uden Tvivl til dem inden for Raadet, der længtes efter Freden, og han blev ogsaa en af Kommissærerne ved Fredsmødet i Lybek 1629; gjentagne Gange rejste han her fra til Christian IV for at formaa ham til Eftergivenhed, hvad jo ogsaa lykkedes i Maj.

Han vendte nu tilbage til sit Len og blev en af Kommissærerne til Undersøgelse af Forholdene i Jylland. Flere Gange benyttedes han i den følgende Tid til Forhandlinger med Gottorp, saaledes 1629, 1631 og 1632; 1634 var han paa Mødet i Kolding til Underhandlinger om Udvidelse af Unionen med Hertugdømmerne og 1637 paa Landdagen i Flensborg. Med Hensyn til Forholdet til Udlandet var han Modstander af en udfordrende Holdning over for Sverige, men har næppe spillet nogen større politisk Rolle. Derimod tog han sig med ikke ringe Iver af sin Stilling som Lensmand og hævdede særlig Tørning Lens Afhængighed af Ribe Stift.

A. S. samlede meget Gods; fra sin Fader havde han arvet Fussingø og Hegnet, men købte desuden Holbækgaard, Hessel og Katholm, alle i Jylland, og udvidede disse Godser ved Mageskifter med Kronen. Han var ogsaa en velstaaende Mand, der indskød betydelige Summer i det ostindiske Kompagni. Han roses for sin Godgjørenhed mod Kirker, Skoler og fattige. 9. April 1639 døde han paa Riberhus. Hans Enke overlevede ham til 31. Jan. 1652.

J. Borchardson, Ligpræd. ov. A. S. (1639). V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 134 ff.; Suppl. S. 40 ff. Kinch, Ribe Bys Hist. II, 301 ff. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 43 ff.

J. A. Fridericia.

Skeel, Anders, 1731—76, Amtmand, Søn af nedenanførte Gehejmeraad Holger S., er født paa Nordborg Slot 26. Jan. 1731. 1746 tiltraadte han en Studierejse til Leipzig og Genf, hvor han udgav en Disputats. Hjemkommen 1749 udnævntes han s. A. til Kammerjunker og Assessor i Hofretten, blev 1751 surnumerær Assessor i Højesteret, 1755 virkelig Assessor i samme og 1764 Kammerherre. 1768 udnævntes han til Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter og fik 1774 det hvide Baand, men tog alt 1776 sin Afsked og blev s. A. Gehejmeraad. I Følge en Overenskomst med sin Moder overtog S. 1766 Stamhuset Birkelse, ligesom han købte Hovedgaardene Langholt og Nibstrup, men han synes at have manglet Dygtighed som Landmand og Administrations-talent, i det han ved sin Død, der indtraf 11. Nov. 1776 paa Langholt, efterlod sine Ejendomme i slet Forfatning. S. havde 4. Avg. 1758 ægtet Charlotte Amalie Charisius (f. 10. Marts 1737, † 26. Juni 1788), Datter af Konferensraad Constantin C. til Constantinsborg.
V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 306 ff. *C. E. A. Schøller.*

Skeel, Berte, 1644—1720, Datter af ndfr. anførte Christen S. († 1659), fødtes paa Vallø 26. Marts 1644 og opdroges dels i Hjemmet, dels hos forskellige kvindelige paarørende; allerede 1657 blev hun tilsagt Oberst Kjeld Lange (X, 36), men da han faldt 1658 under Kjøbenhavns Belejring, blev hun 1660 forlovet og 30. Jan. 1662 gift med Niels Rosenkrantz til Stovgaard, død 1676 som Generallieutenant (XIV, 265). Derefter hensad hun som Enke i 44 Aar til sin Død; sine 4 Børn mistede hun, men hun søgte Erstatning ved at opdrage en Mængde adelige Dreng og Piger i sit Hjem. Ofte holdt hun Hus paa Selsø, som hun købte 1683; efter sin Fader arvede hun Holbækgaard, som hun 1700 oprettede til Stamhus for sin Broderdatter. 1698 købte hun i Forening med Fru Margrethe Ulfeldt, Niels Juels Enke, Sortebrødregård i Roskilde med tilhørende Gods, hvoraf disse «tvende danske Heltes Enker» 1699 oprettede Roskilde adelige Jomfrukloster, en Stiftelse, som Fru B. rigelig doterede, saa den trivedes vel og i de siden forløbne 200 Aar har været til Gavn for mangfoldige. Desuden stiftede hun flere mindre Legater, mest til Fordel for fattige. Det var hende en Trang at gjøre vel, og hun fulgte sit Hjertes Stemme; hendes Hus stod altid aabent for enhver, der behøvede hendes Raad og Hjælp, og der var nok, der trængte dertil i de trange Tider, hun oplevede i sin Alderdom, da Trykket hvilede stærkt

paa Bønderne, hvis Skatter hun var villig at udrede, naar de ikke selv formaaede. Med denne Omhu for sine undergivne forenede hun stor Dygtighed i Styrelsen af sine Godser. I sine sidste Aar var hun svagelig, og efter faa Dages Sygdom døde hun i Kjøbenhavn 5. Juli 1720, efterladende sig et ualmindelig smukt Eftermæle som en ædel og gudhengiven Kvinde.

Brink, Ligpræd. ov. B. S. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 247 ff.; Suppl. S. 71 f. Bobé, Roskilde adel. Jomfrukloster. *G. L. Wad.*

Skeel, Birgitte, 1638—99, Datter af ndfr. anførte Christen S. († 1659), efter hvem hun arvede Gammel Kjøgegaard, fødtes 23. Dec. 1638 og opdroges hos forskellige Slægtninge. 5. Avg. 1660 ægtede hun Christian Barnekow til Vidskøfle (I, 538), efter hvis Død (1666) hun 1669 blev gift med Christoffer (Greve) Parsberg til Jungshoved (XII, 546); da han bortkaldtes 1671, sad hun som Enke, indtil hun 2. Juni 1682 indlod sig i Ægteskab med Gehejmeraad Knud Thott til Knudstrup i Skaane og Gavnø (f. 1638 † 1702). Fru B. var en klog og vel begavet Kvinde. Til Griffenfeld stod hun i et varmt Venskabsforhold. Som sin ovennævnte Søster Berte var hun en meget dygtig Natur; paa Gammel Kjøgegaard, hvor hun i sin Enkestand mest boede, og som hun styrede med Omhu, anlagde hun bl. a. Fiskeparker og et Pottemageri, ligesom hun, utvivlsomt ved Griffenfelds Bistand, erhvervede Birkeret for Godset; for dettes fattige stiftede hun et Legat. Som Arving til Rosendal i Skaane udløste hun sine Medarvinger, saa hun kunde efterlade Gaarden til en Søn af sit 1. Ægteskab. Som et Bevis paa hendes Uforfærdethed er bevaret en Fortælling om, hvorledes hun med sit Strømpebaand kvalte en Røver, der, medens hun bedede i Roskilde Kro, havde indtaget Kuskepladsen paa hendes Vogn. En anden uhyggelig Begivenhed oplevede hun 1678 i sin Gaard paa Kjøbenhavns Østergade, da Jomfru Agnete Sophie Budde (III, 228), som var i hendes Hus, efter Fru Regitse Grubbes Tilskyndelse søgte at forgive hende. Grevinde B. S., som hun ogsaa efter Parsbergs Død kaldtes, døde i Kjøbenhavn 6. Nov. 1699.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 244 ff.; Suppl. S. 69 ff. F. Carlsen, Esterr. om Gammelkjøgegaard I, 206 ff. A. D. Jørgensen, Griffenfeld. *G. L. Wad.*

Skeel, Christen, 1543—95, til Fussingø, Rigsraad, var Søn af ovennævnte Albert S. († 1568), efter hvem han som eneste Søn arvede Hegnet, Fussingø og Hammelse. Desuden ejede han Ul-

strup, som han selv af en stor Del fra Kronen tilforhandlet Gods havde oprettet til Hovedgaard og 1590 forsynede med den statelige Hovedbygning. C. S. blev født 23. Juni 1543, gik først i Skole i Aalborg og kom derefter i Huset hos den bekjendte Theolog Niels Hemmingsen i Kjøbenhavn, hvorpaa hans Undervisning afsluttedes ved et Ophold i Hamborg. Han tjente saa udenlands, først hos en Greve af Lippe, saa 3 Aar hos Hertug Vilhelm af Lyneborg; men 1565 var han hjemkommen, sagtens i Anledning af Krigen, i hvilken han deltog, bl. a. under Frands Banners Fane i det berømte Slag ved Svarteraa, i hvilket han blev saaret. 1566 var han Hofsinde. Alt 1565 havde han overtaget Smerupgaard fra Faderen; dette Pant havde hans Forfædre uafbrudt haft siden 1506. 1569 erholdt han desuden Bøvling Len, som han 1588 ombyttede med Aakjær. Desuden havde han Sønderlyng Herred i Forlening fra 1592. C. S., der siden 1581 havde siddet i Rigens Raad, døde 26. Avg. 1595 paa Aakjær. Han havde 8. Okt. 1570 paa Helsingborg Slot ægtet den da 19aarige Margrethe Ottesdatter Brahe, Søster til den store Astronom. Hun døde 10. Marts 1614 og prises for sin usædvanlige Godgjørenhed.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 105 ff.; Suppl. S. 31 f.

Thiset.

Skeel, Christen (Albertsen), 1603—59, til Fussingø, Rigsraad, Søn af den ovfr. nævnte Rigsadmiral Albert Skeel († 1639), er født paa Riberhus 27. Juli 1603. Han blev en Del af sin Barn-dom opdraget hos sin Farmoder, Margrethe Brahe, paa Fussingø og sendtes senere, 1619, til Tyskland, hvor han studerede ved Universitetet i Giessen og navnlig ved Akademiet i Tübingen. 1623 kom han tilbage til Danmark, men rejste s. A. atter ud, nu til Nederlandene, England, Frankrig og Italien, hvor han 1626 immatrikuleredes ved Universitetet i Padua. Efter sin Hjemkomst til Fædrelandet 1627 gjorde han Tjeneste i Hoffanen, uden dog, som det synes, at være bleven egentlig Hofjunker, var med i Kansleren Christian Friis' Følge ved hans Sendelse til Sverige i Vinteren 1627—28 og ligeledes Page hos Fredskommissærerne i Lybek 1629. 12. Sept. 1630 ægtede han i Odense Birgitte Rud, Datter af Corfits R. til Fuglsang (XIV, 396). 2 Aar efter blev han Lieutenant ved den jyske Rostjeneste, men først 1638 begyndte hans politiske Virksomhed, i det han da blev valgt til sjællandsk Landkommissær, hvilken Stilling han beklædte i de følgende Aar og fik stadfæstet i dens ny Form 1645. 25. Maj s. A. mistede

han sin Hustru og forblev Enkemand, indtil han 28. Okt. 1649 holdt Bryllup paa Vallø med Margrethe Lunge, Datter af Rigmarsken Jørgen L. (X, 472) og Enke efter Mogens Bille.

I Juni 1649 var han bleven Medlem af Rigsraadet, og som saadan har han efterladt et mærkeligt Bidrag til Tidens Historie, i det han ved Siden af den officielle Protokol, det var paalagt ham at føre over Propositionerne til Rigsraadet og dettes Indlæg, forfattede en Dagbog over Forhandlingerne i Raadet, der giver særdeles vigtige Oplysninger. Det er ogsaa af den og andre Kilder muligt at danne sig en nogenlunde klar Forestilling om hans Stilling til de betydeligste Spørgsmaal og om hans Anskuelse og Karakter i det hele. En varmtfølede og personlig offerberedvillig Patriot, en til Ængstelighed forsigtig Statsmand, tilbøjelig til visse smaa Reforme, men i alle større baade politiske og sociale Spørgsmaal strængt konservativ, mere egnet til at give sig sine pessimistiske Stemninger i Vold end til at gribe ind med daadkraftig Handling, kort sagt en Mand, skabt til at vække Sympathi, men ikke i Stand til at være Leder under de vanskelige Forhold, det er det Billede, som frembyder sig af C. S. Meget træffende fremhævede Hans Svane i Ligprædikenen over ham Ligheden mellem ham og Christian Thomsen Sehested. Tro imod sin Fortid var han en Modstander af Anders Billes Plan om at ophæve Landkommisariatsinstitutionen, men kunde gaa sammen med Rigmarsken imod Hannibal Sehesteds Bestræbelser for at opnaa en selvstændig Stilling for sig og Norge. Villig til selv at ofre sin Accisefrihed var han imod en Konsumtionsskat som skikket til at volde Misfornøjelse. Forbitret over Hannibal Sehesteds og Corfits Ulfeldts Egennytte var han stemt for deres Fald, men paa en saa lemfældig Maade som muligt. Forudseende en Krig var han ivrig for Besparelser og for Indøvelse af Militsen, men imod en større hvervet Hær og navnlig ængstelig for enhver Handling, der kunde udfordre Sverige. Hovedsagen var dog, at han maatte komme i bestemt Opposition til Kongen og hans Raadgivere, fordi han i enhver Henseende vilde opretholde den bestaaende Forfatning; kun i Hævdelsen af Rigsraadets gamle Stilling saa han Muligheden for Danmarks Frelse. Det viste sig allerede 1650 ved Spørgsmaalet om Prins Christians Arveret til Norge, og det kom i hans sidste Aar til at vise sig endnu i langt højere Grad. Det er ogsaa først i disse sidste Aar, at han, der 1650 havde faaet Tryggevælde Len og s. A. havde været sendt til Bornholm for at undersøge Ebbe

Ulfeldts Lensstyrelse, 1652 havde været til Herredag i Bergen, 1653 var bleven udnævnt til Generalkommissær og 1656 havde ledsaget Kongen til Norge, kom til at spille en større Rolle.

Han havde gjort sit baade 1656 og 1657 for at modstaa Kongens Tilbøjelighed til Krig, og Begivenhederne gave snart hans Modstand Ret. I høj Grad kom han ogsaa personlig til at føle Ulykkerne, ikke alene ved at hans jyske Godser bleve besatte af Fjenden, men ogsaa ved de Hverv, der bleve ham overdragne. Paa Odensemødet i Febr. 1657 var han bleven en af de Kommissarier, der skulde have det vanskelige Tilsyn med de vedtagne Bevillinger, og i Juli blev han tillige Medlem af det staaende Rigsraadsudvalg, der ikke alene skulde sørge for hele Udrustningen, men som en Slags kollegial Institution lede hele Forvaltningen. Denne Virksomhed blev overordentlig byrdefuld paa Grund af den store Pengemangel og de Lidelser, som Riget kom til at udstaa, og hans og hans Fællers Indlæg fra den følgende Tid bleve til en Række Fortvivlelsens Udbrud. Ulykkeligvis havde han desuagtet ikke tilstrækkelig Følelsen af den truende Fare; i Jan. 1658 var det ham, som gav Ordre til, at Bøndernes Strandvagter maatte trækkes bort fra Laalands Kyst, hvorved Svenskernes Angreb paa de sydlige Øer i alt Fald lettedes. Umiddelbart efter overdroges det ham og Joachim Gersdorff at standse Carl Gustavs Fremmarche ved Freds-tilbud. Saaledes kom han til at deltage i de sørgelige Forhandlinger, først i Vordingborg, senere i Taastrup og endelig i Roskilde, der endte med Freden i denne By 26. Febr. 1658.

Et halvt Aar efter var Freden brudt, og atter blev det C. S., der sammen med Mogens Høg, 7. Avg., sendtes ud for at forsøge at standse Carl Gustav ved Fredsforhandlinger. De traf ham i Ringsted og mødte ogsaa her deres gamle Fælle og Modstander Hannibal Sehested, men udrettede, som bekjendt, intet, hørte kun Beskyldningerne slyngede ud af Svenskekongen mod Frederik III og Grev Schlippenbachs haanende Ord om det ligegyldige i Kongens Navn. Han kom tilbage til Kjøbenhavn for at gennemleve en Del af Belejringens Tid. Man faar af de forholdsvis faa Optegnelser i hans Dagbog fra denne Tid mere Indtrykket af Blik for Forholdenes uheldige Sider end af Glæde over den Modstand, det i sidste Øjeblik havde været muligt at rejse imod Fjenden; men det maa herved erindres, at han allerede fra Begyndelsen af 1658 havde været sygelig. Hvad der dog mest formørkede hans Sind, var Udviklingen af de indre politiske Forhold. Allerede

tidligere havde han maaske i højere Grad end nogen anden lidt ved Rigsraadets Tilsidesættelse og Afmagt, ved Kongens fremmede Raadgivere. de forskjellige Krænkelser af den gjældende Forfatning og af Adelens Privilegier, ved det, som han kaldte det meget ny, som begynder i Danmark og Norge. Og under Belejringen følte han, hvorledes alt dette udviklede sig. 6. Nov. 1658 var det sidste Gang, at han deltog i et Rigsraadmøde; han var syg og maatte holde sig inde. Men 24. Nov. samlede han sig til en Skrivelse til sine Embedsbrødre, hvori han i varmtføjte Ord skildrede den ulykkelige indre Tilstand og den Forsmædelse, som det var for Raadet at blive tilsidesat af de fremmede; han opfordrede dem til et sidste kraftigt Indlæg til Kongen derimod. Opfordringen blev ikke fulgt. Da bestemte han sig til at fri sin Samvittighed. I Febr. 1659 dikterede han sin lille Søn Mogens en Skrivelse til Kongen, hvori han anmodede denne om Afsked fra sin Rigsraadsstilling, men tillige sagde ham drøje Ord om hans Foragt for Raadet og den danske Nation og Tillid til de fremmede, der krænkede Loven og vilde blive Kongen og alle Undersaatter til Ødelæggelse. Om Skrivelsen er kommet Kongen i Hænde, vides ikke. Men hans Sygdom tog Overhaand, og 30. Marts 1659 døde han. Ved hans Bisættelse i Helligaandskirken holdtes den meget rosende Tale af Biskoppen Hans Svane. Hans Hustru var allerede død 7. Okt. 1653.

C. S. hørte til Landets mest velstaaende Adelsmænd og ejede en betydelig Mængde Godser, især Fussingø og Holbækgaard, som han havde arvet efter sin Fader, samt Odden, som han havde faaet ved sit andet Ægteskab, alle i Jylland, end videre Gjelskov paa Fyn og Vallø, som han havde faaet dels ved sit første Ægteskab, dels ved Kjøb, og Gammel Kjøgegaard, som han havde tilkjøbt sig, paa Sjælland. Han havde megen Interesse for sine Godsers Drift og udvidede dem ved Tilkjøb. Foruden andre Legater stiftede han det Skeelske Stipendium for studerende ved Universitetet.

Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I, 295 ff. Danske Mag. 3. R. IV. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 185 ff.; Suppl. S. 53 ff. Carlsen, Esterr. om Gammelkjøgegaard I, 158 ff. Suhms Nye Saml. I, 299 ff. *J. A. Fridericia.*

Skeel, Christen (Jørgensen), 1623—88, Gehejmeraad, Søn af ndfr. anførte Jørgen S. († 1631), født paa Sostrup 23. Jan. 1623, blev undervist dels hos Professor Svend Pedersen i Odense, dels i Hjemmet til sin Moders Død 1640, hvorefter han overdrog sin

Fætter af samme Navn Tilsynet med sine efter Forældrene arvede Godser Sostrup, Skjærvad, Gammel Estrup, Ulstrup og Ørbækgaard og selv 1641 med Professor Frederik Andersen som Hovmester begav sig paa en Udenlandsrejse, der kom til at strække sig over 9 Aar. Gjennem Nederlandene, hvor Opholdet varede 2 Aar, gik Vejen til Frankrig — i Orleans immatrikuleredes S. i Febr. 1644 — og Italien; imidlertid døde Hovmesteren, og S. fortsatte Rejsen til Sicilien og Malta, hvorfra han med Malteseridderne gjorde et 6 Ugers Søtog. 1649 tiltraadte han Hjemrejsen gennem Italien, Tyskland, Frankrig, England og Nederlandene og ankom til Hjemmet i Foraaret 1650. Snart efter forlovede han sig, og 29. Avg. 1652 holdt han Bryllup med Birgitte Rosenkrantz (f. 25. Marts 1633 † 21. Maj 1677), Datter af Palle R. (XIV, 292). Med sin Hustru fik S. Part i Krænkerup, Rosenlund og Nørregaard paa Laaland samt Kjærstrup, hvilken Gaard han 1665 mageskiftede med Tølløse. 1657 købte han Ravnholt. Naar hertil føjes, at han forøgede sit Jordegods ved Kjøb af adskillige Kirker m. m., og at han ejede Gaarde i Kjøbenhavn og Viborg, maa man med hans Samtid vel give ham Tilnavnet «den rige».

I det offentlige Liv optræder han først, da Svenskekrigens Fare krævede alles Virksomhed. 1658 rejste han i Kongens Ærende til Brandenburg for at søge Hjælp hos Kurfyrsten, og s. A. blev han Krigskommissær. Paa Rigsdagen 1660 var han blandt Adelen deputerede, og enkelte andre Hverv havde han i de følgende Aar; men formodentlig har han hørt til den Kreds af den gamle Adel, som ikke vandt Frederik III's Tillid, thi først efter denne Konges Død kaldedes han til vigtige Embeder i Statstjenesten, i det han i Nov. 1670 udnævntes til Gehejmeraad og Assessor i Statskollegiet, i hvilket han sad til 1676, uagtet han 1671 var bleven Stiftamtmand over Viborg Stift samt Amtmand over Hald og Skivehus Amter; ligeledes beholdt han sit Sæde i Højesteret, hvortil han formentlig ogsaa var kaldet 1670. Havde han før levet i Skyggen, fik han nu Oprejsning, og ved Danebrogsordenens første Uddeling 1671 var han blandt de nye Ridderes Tal. Derimod havde han, som andre af den gamle Adel, ikke Lyst til Greveværdigheden, som sagdes at være ham tilbudt. Et yderligere Bevis paa Kongens Tillid fik han, da han 1676 beskikkedes til Dommer i den til Undersøgelse af Griffenfelds Forhold nedsatte Kommission; og han svigtede ikke denne Tillid, i det han, trods den stærke Stemning mod den faldne Stormand, var den eneste af de 11 Dommere, der

ikke vilde underskrive Dødsdommen. At han under de givne Forhold turde holde fast ved sit Votum, taler i høj Grad til hans Ære; «give Gud, vi havde mange Skeeler, du er en ærlig Mand», skal Kongen ved denne Lejlighed have sagt til ham. Endnu samme Sommer betroede Kongen ham m. fl. at lede Regeringen under hans Fraværelse. S. døde 23. Marts 1688 paa Ulstrup. Han efterlod sig et godt Minde, og hans Navn er endnu knyttet til forskjellige milde Stiftelser.

Glud, Ligpræd. ov. C. S. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 229 ff.; Suppl. S. 64 ff. G. L. Wad.

Skeel, Christen, 1663—1709, Amtmand, var Søn af ndfr. anførte Gehejmeraad Otto S. († 1695). 1690 udnævntes han til opvartende Kammerjunker hos Dronning Charlotte Amalie, hvilken Stilling han 1695 fratraadte for at blive Etatsraad og Amtmand over Trykgevælde Amt; 1699 blev han tillige Vicestiftsbefalingsmand i Sjællands Stift og fik det hvide Baand. S., der efter sin Fader havde arvet Valø, Rudholt (Billesborg) og Gunderup, afhændede disse Godser 1707; tillige ejede han Alslev i Sjælland og Lundergaard i Vendsyssel. Han døde 30. April 1709 efter 1. (9. Dec. 1695) at have ægtet Magdalene Sibylle Komtesse Holck (f. 7. Avg. 1666 † 19. April 1698), Datter af Chr. Ditlev Greve H., 2. (5. Okt. 1699) Charlotte Amalie v. Plessen (f. 20. Avg. 1683 † 20. April 1760), Datter af Gehejmeraad Chr. Sigfred v. P. (XIII, 151).

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 273 f.; Suppl. S. 78 f. C. E. A. Scholler.

Skeel (Scheel), Christen Greve, 1695—1731, Søn af ndfr. anførte Jørgen S. († 1695), født 12. Avg. 1695, altsaa efter sin Faders Død, kom som dennes eneste Barn i Besiddelse af store Jordegodser, bl. a. det af Moderen oprettede Stamhus Gammel Estrup; af Sostrup, Skjærvad m. fl. Godser oprettede han 1725 Grevskabet Scheel og optoges selv i Grevestanden (1721); han svigtede i dette Stykke sin Slægts Traditioner, vistnok under Paavirkning af sin Stiffader, Grev C. D. Reventlow. Desuden ejede han Hemmestrup, Viskum og Østergaard i Jylland. S. indtraadte i den militære Stand og blev 1717 Ritmester ved Livregimentet til Hest, avancerede 1719 til Major, men udtraadte 1727 af Regimentet; 1729 fik han Oberstlieutenants Karakter, og 1730, efter Frederik IV's Død, blev han Oberst og Chef for det tidligere Schubarths gevorbne Kavalleriregiment. Allerede tidligere havde hans Stiffader søgt at opnaa

Tilladelse til at købe S. et Regiment, men Kongen vilde ikke vide af den Slags Embedsbesættelser. 1712 var S. bleven Kammerjunker, 1723 fik han Kammerherrenøglen. Han naaede kun en Alder af 35 Aar og døde 26. Febr. 1731. Gift 6. Avg. 1716 med Augusta Baronesse Winterfeldt (f. 20. Juli 1697 † 5. Marts 1740), Datter af Gustav Baron W. til Baroniet Wintersborg og Margrethe v. Owstin.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 292 f.; Suppl. S. 82 f.

G. L. Wad.

Skeel (Scheel), Christen Greve, 1743—71, Diplomat, fødtes 15. Juni 1743, var eneste Søn af nedennævnte Jørgen Greve S. († 1786) og Lucie f. v. Thienen og som saadan Arving til Grevskabet Scheel, Stamhuset Gammel Estrup og andre jyske Godser. I sit 25. Aar udnævntes han til Gesandt ved det russiske Hof og samtidig til Ridder af Danebrog. Det var at vise en stor Tillid til en saa ung og endnu uprovet Mand, thi det var vor vigtigste diplomatiske Post, og vel var Forholdet mellem de 2 Hoffer meget godt, men der forestod dog endnu vanskelige Forhandlinger. Det viste sig imidlertid, at han var Opgaven voxen. Hans taktfulde og forsigtige Optræden erstattede hans Mangel paa Erfaring, og det skyldtes væsentlig ham, at der kom Bevægelse i Forhandlingen om en Alliance, og at Traktaten kom i Stand 13. Dec. 1769. Gjentagne Gange udtalte Bernstorff officielt Kongens særdeles Tilfredshed med hans Dygtighed og Klogskab, og Ministerens private Breve til ham bære Præget af stor Fortrolighed og personlig Tillid.

Vanskeligere blev hans Stilling under den Struenseeske Styrelse. Ved Hoffet var han mistroet som en Tilhænger af Bernstorff, og i St. Petersborg skulde han repræsentere en Politik, der i det mindste i Begyndelsen var betydelig køligere end før, og Vanskeligheden for S. blev ikke mindre, ved at de Instruxer, han modtog, stundum viste, at hans Chef, Grev Osten, personlig ikke altid billigede de officielle Paalæg, han efter højere Ordre maatte give ham. Men efterhaanden udjævnedes Modsætningerne, og det lykkedes Osten i det væsentlige at vende tilbage til det gamle System, i det mindste lige over for Rusland. S. kom imidlertid ikke til at opleve Struensees Fald, thi han døde 18. Nov. 1771, kun 28 Aar gammel. Denne pludselige Død gav Anledning til megen Omtale, og det fortæltes, at Cathrine II's Favorit Orlov havde ladet ham forgive, fordi han frygtede for, at S., der var

en meget smuk Mand, skulde fortrænge ham i Kejsrerindens Gunst. Men dette Rygte var efter al Sandsynlighed ubegrundet.

S. ægtede 1765 Caroline Eleonora Agnes Raben (f. 1743 † 1808), Datter af Gehejmeraad Fred. R. (XIII, 339), og havde med hende 5 Børn, af hvilke Sønnen *Jørgen S.* (f. 29. Nov. 1768 † 9. Jan. 1825) satte Grevskabet over Styr, saa at af det store Gods-komplex kun Stamhuset Gammel Estrup blev tilbage.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 321 f. Hist. Tidsskr. 4. R. II, 332 ff., særlig 416. 418. 431. P. Vedel.

Skeel, Erik Vilhelm Robert, 1818—84, Minister, Godsejer, fødtes 22. Febr. 1818 i Rørby Præstegaard ved Kalundborg, i sin Morfaders, Sognepræst Robert Buddes, Hjem, til hvilket hans Moder, Abrahamine Christiane f. B., var tyet hen, efter at hans Fader, Underretsprokurator Jørgen Erik S., før Drengens Fødsel var afgaaet ved Døden. I Rørby Præstegaard var da hans Barndoms-hjem, og endnu i hans Ministertid mindedes ældre Folk paa Kalundborgegnen den raske, viltre Dreng, den selvskrevne Anfører i alle Landsbydrengenes Spilopper.

Da den Tid kom, hvor Skoleuddannelsen stillede større Krav, blev S. optaget i Huset hos Fr. Bülow, den senere Sejerherre ved Fredericia; 1835 blev han Student og 1841 juridisk Kandidat. 4 Dage efter at han havde bestaaet Examen, indgik han Ægteskab (1. Nov. 1841) med Cathrine Sophie Nehammer (f. 6. Juli 1816), Datter af Farver N. i Holbæk, et Parti, der ikke havde hans Families Bifald, men fra hvilket det mindst af alt laa i hans Karakter at lade sig afholde ved den Art Modstand. S. A. havde hans Moder indgaaet nyt Ægteskab, med sin første Mands Brodersøn, ndfr. nævnte Kammerherre Vilh. Sam. S. En Tid var S. nu Volontær paa Sjællands Stiftamts Kontor, men allerede 1844 omplantede han sig til jysk Grund. Ved Hjælp af et Laan paa 50000 Rdl. fra det Skeelske Fideikommiss købte han Hovedgaarden Dronninglund i Vendsyssel. Med Iver kastede han sig nu over Gaardens Drift og Godsets Forbedring, og en dygtig Hjælper som Landmand, Handelsmand og Selskabsmand havde han i sin nærboende Slægtning Jørgen Erik Fred. Skeel til Birkelse (s. ndfr.). I Begyndelsen vare Midlerne dog knappe, og det var egentlig først, efter at S. i sit andet Ægteskab havde faaet en betydelig Formue, at han fuldt ud hævede Dronninglund til en Mønstergaard.

Skjønt født paa Sjælland blev S. en Type paa en jysk Gods-

ejer af de bedste. Hans lidt firskaarne, velvoxne Skikkelse med den korte Hals, det regelmæssige, friske Ansigt og det spidse Hageskjæg førte Tanken hen paa en af hans gamle Aner. Han havde dernæst i sit Væsen og i sin Gjerning det støtte, sindige, tilsyneladende flegmatiske, bag hvilket der dog laa en agtpaagivende Aand og en vaagen Tanke. Og han havde en Fasthed og Sejhed i Karakteren, der kunde udarte til Stædighed, og en Jævnhed og Frihed for Forfængelighed i det smaa, der kom ham til gode baade som Godsejer og Politiker. Men som særegent for S. bør det ikke glemmes at nævne en Hjærtensgodhed, der strakte sig baade til Mennesker og Dyr. Hans Godsbeboere hang ved ham, og — en sælsom Grille for en fremskreden jysk Landmand — han var en Modstander af Kraftfodringen, fordi den efter hans Mening indeholdt et Misbrug af Dyrene.

Halvtredserne bragte en tung Tid for S. i hans Familieliv, og i 1858 skiltes han fra sin Hustru. Aaret efter ægtede han sin foran omtalte ældre Ungdomsven J. E. F. Skeels Enke, Charlotte Adelaide f. Komtesse Ahlefeldt-Laurwigen (f. 11. Avg. 1810), der allerede 6 Aar senere (24. Sept. 1865) afgik ved Døden.

Paa dette Tidspunkt var det, at S. traadte ind i det politiske Liv. Han, som allerede havde beklædt de stedlige Tillidshverv, der følge med Hartkorn og Popularitet, lod sig i 1859 vælge ind i Landstinget og beholdt Sæde her indtil sin Dod; i 1863—66 var han tillige Medlem af Rigsraadets Landsting. S. holdt sig noget tilbage som Landstingsmand; han hørte til de lidet talende og lidet foretagsomme, men hans praktiske Blik og faste Karakter gave ham Anseelse, og han blev baade Viceformand i Tinget og Medlem af Rigsretten. Ogsaa var han Medlem af den i 1866 nedsatte Kommission angaaende Forsvarsvæsenet, og Antallet paa hans Tillidsposter ude i Befolkningen steg. Særlig kan nævnes, at han var Præsident for den 13. danske Landmandsforsamling (1875), og at han indtog betroede Poster i det kongl. Landhusholdningsselskabs og Landbygningernes almindelige Brandforsikrings Bestyrelser. Patron for Roskilde adelige Jomfrukloster blev han først 1880.

I Ministeriet Estrup optoges S. som Kabinettets første Indenrigsminister (11. Juni 1875). Mange antog, at S., om han end havde Karakter og Erfaring nok, vilde staa for meget tilbage i de formelle Evner, i Veltalenhed og Behændighed og, hvad der ellers hører til for en Minister for at begaa sig under urolige Rigsdags-

forhold. Helt sikker var man heller ikke paa, at den 57aarige Godsejer vilde til fulde kunne sætte sig ind i den store Del af de talrige indenrigsministerielle Forretninger, der hidtil laa ham fjærnt. Frygten var ugrundet. Som Landstingets Formand efter hans Død udtalte om ham: «I den nye vigtige og ansvarsfulde Stilling voxede han kjendelig for vore som for alle andres Øjne.» S. tog fat med stor Energi baade under Forhandlingerne i Rigsdagens Sale, i Udvalgsværelserne, i Ministerialbygningen og sikkert ogsaa i sit hjemlige Arbejdsværelse, og Meningsfæller og Modstandere maatte erkjende, at han gjorde Fyldest i sin Plads. Helt ringe blev Udbyttet heller ikke trods de ugunstige politiske Forhold: i hans Tid fremkom Husmandskreditforeningsloven, Sparekasseloven, Vandløbsloven og Varemærkeloven; de sjællandske Jærnbaner erhvervedes for Staten; Kjøbenhavns Havnebane anlagdes; Limfjordsbroen blev bygget, og Jærnbaner anlagdes, særlig i Jylland. I den store Strid om Forbudet mod Udførsel af Kvæg fra Sjælland og imod Indførsel af Kvæg fra Sverige (Rigsdagssamlingerne 1881—82 og 1882—83) traadte S.s Fortrin og Fejl frem med Klarhed, og samtidig med at hans Holdning i denne Sag skabte ham mange Modstandere, bidrog den til at slaa fast i den almindelige Bevidsthed ude og hjemme, at han var en Personlighed, med hvis Vilje og Evner der maatte regnes. Modstandere skortede det overhovedet ikke S. paa, ikke blot selvfølgelig i politisk Henseende, men ogsaa i saglig; Børsen i Kjøbenhavn var ham ikke god, og han var i det hele mere Landbrugets end Handelens Minister.

Den indenrigsministerielle Portefeuille, hvis Indhold senere er fordelt paa 3 Medlemmer af Kabinettet, var en tung Byrde for en enkelt Mand, især for en saadan, der ikke var udrustet med usædvanlige Aandsgaver og ikke tidlig var indlevet i Forretningerne. Dette maatte baade S. og hans nærmeste Eftermænd paa denne Post sande. I 1884 viste det sig da, at S.s Kraft var udtømt. I Maj Maaned blev han ramt af et apoplektisk Anfald, og 29. Avg. s. A. tog han sin Afsked. Han, der i 1859 var bleven Kammerherre, i 1875 Kommandør af Danebrog af 2. Grad, i 1876 Kommandør af 1. Grad og i 1878 havde erholdt Storkorset, blev ved sin Afskedigelse udnævnt til Gehejmekonferensraad. Natten til 6. Nov. s. A., nøjagtig et halvt Aar efter sit første Sygdomsanfald, døde han.

Wulff, Den danske Rigsdag. Illustr. Tid. XXVI, Nr. 7. V. S. Skeel.
Fam. Skeel S. 339 f.; Suppl. S. 95. M. P. Friis.

Skeel, Frederik Christian, 1735—98, Gehejmeraad, Søn af nedenauførte Gehejmeraad Holger S., fødtes paa Nordborg Slot 26. Nov. 1735. 1752 udnævntes han til Kornet reformé i Hestgarden, blev 1755 virkelig Kornet og fik 1757 Lieutenants Karakter; samtidig studerede han i Sorø, hvor han tog juridisk Examen. Efter at han 1759 var bleven virkelig Lieutenant og 1763 karakt. Major, forflyttedes han 1764 til slesvigske Kyrasserregiment, hvor han 1772 blev Sekondmajor, men s. A. tog han sin Afsked for at bosætte sig paa Mullerup, som han havde overtaget paa Skiftet efter Faderen 1766. S., der 1777 af sin Moder fik overdraget Stamhuset Birkelse og 1793 efter sin Svigermoder arvede Nakkebølle, bestyrede fra Mullerup, hvor han altid boede, sine store Ejendomme med sjælden Dygtighed og god Økonomi, saa at han efterhaanden samlede store Midler, hvoraf han 1797 stiftede det Skeelske Majorat og det Skeelske Fideikommiss. Han døde paa Mullerup 11. April 1798 efter 1773 at være bleven Kammerherre, 1780 hvid Ridder og 1792 Gehejmeraad. 21. Avg. 1767 havde han ægtet Cathrine Elisabeth Cicignon (f. paa Nakkebølle 24. Juni 1747, † paa Mullerup 12. Jan. 1815), Datter af Oberstlieutenant Johan Frederik C. til Nakkebølle.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 309 ff.; Suppl. S. 86 ff. *C. E. A. Schøller.*

Skeel (Scheel), Frederik Christian Rosenkrantz Greve, f. 1833, Politiker. S. er Søn af Kammerherre, Kapitajnlieutenant i Søetaten Henrik Jørgen Greve S. til Stamhuset Rosenkrantz og Anna Elitza Morbuch f. Prom og er født 17. Nov. 1833. Som ungt Menneske var han nogle Aar paa Sorø Akademi, og ved Faderens Død 1862 overtog han Stamhuset. S. A. kom han ind i Sogneraadet og 3 Aar senere i Amtsrådet; en Række andre offentlige Hverv kom i Aarenes Løb til: som Medlem af Landmandsbankens Bankraad og Brandforsikringselskabet «Danmarks» Bestyrelse, som Repræsentant i Nationalbanken, Formand for Roskilde Amts og Københavns Amts Skytteforening, Næstformand for «det røde Kors», Medlem af Folkemusæets Bestyrelse m. m. I 1879 betraadte S. den politiske Bane som Folketingsmand for Roskildekredsen, der allerede da var og i en lang Aarrække blev en af de mest udprægede Kampkredse. I 1895 tabtes Kredsen for Højre, og s. A. modtog S. kongelig Udnævnelse som Landstingsmand. S. har hørt til de tavse Rigsdagsmænd, og for de fjærnerestaaende har der sikkert været en paafaldende Modsætning mellem det Gny,

der paa Valgdagene stod om hans Navn, og den Stilhed, der paa politiske Hverdage hvilede over det. Men i det stille har S. haft ikke ringe Indflydelse i og uden for Rigsdagen, og i Højres Organisation har han stadig haft en fremtrædende Plads. Hans støtte Karakter og jævne Optræden have dernæst erhvervet ham Tillid og Velvilje blandt Meningsfæller og Modstandere. I 1900 valgte Landstinget S. ind i Rigsretten. — S., der i 1865 udnævntes til Hofjægermester, i 1878 til Kammerherre og i 1894 til Kommandør af Danebrog af 2. Grad, ægtede 4. Nov. 1864 Frederikke Vilhelmine Louise Zachariae (f. 1842), Datter af Kapitajn Z.

Wulff, Den danske Rigsdag.

M. P. Friis.

Skeel, Herman, —1555, til Jungetgaard, Broder til ovennævnte Albert S. († 1568), studerede 1531 i Wittenberg, var formodentlig 1538, da han fik et Kanonikat i Roskilde, Sekretær i Kancelliet, hvilken Stilling han endnu indtog 1548. Som saadan benyttedes han gjentagne Gange til Sendebud fra Kongen til de tyske Reformatorer, der kjendte ham fra hans Studietid og skulle have sat stor Pris paa ham. Fra 1542—56 var han forlenet med Irup, som han 1548 fik i Pant, desuden var han fra 1543 Kantor i Ribe, og fra 1546—53 havde han et Kanonikat i Viborg. Han blev 1549 Rentemester, men forlod denne betroede Stilling 1552 for at overtage et Landsdommerembede i Nørrejylland. Han har altsaa aabenbart været en ualmindelig duelig Mand, men en tidlig Død bortrev ham alt 3. Dec. 1555 paa hans Hustru Kirsten Ruds Gaard Kjellinghøl. Hun, der var født 29. Nov. 1521 og endnu levede 1612, ægtede siden Laurids Rostrup til Ristrup.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 78 f.; Suppl. S. 24 ff.

Thiset.

Skeel, Holger, 1699—1764, Stiftamtmand, var Søn af Kapitajn Anders S. (f. 22. Febr. 1665 † 25. April 1702) til Stamhuset Birkelse og Sophie Amalie Vind (f. 5. Febr. 1668 † 21. Jan. 1743) og fødtes 2. April 1699. 1714—16 var han Landkadet og udnævntes 1717 til Hofjunker, 1721 til Kammerjunker og 1730 til Etatsraad og Amtmand over Nordborg og Ærø Amter. Her fra forflyttedes han 1748 til Ribe som Stiftamtmand over Ribe Stift og Amtmand over Riberhus Amt, og 1750 fik han den vigtige Post som Stiftamtmand over Sjællands Stift og Amtmand over Roskilde Amt, hvilke Embeder han beklædte lige til sin Død. Han roses som en særdeles duelig og pligtopfyldende Embedsmand; Regeringen satte stor Pris

paa ham og ønskede, at han 1752 skulde træde ind i Centralstyrelsen som Deputeret i Rentekammeret, men S. afslog det; derimod udnævntes han 1752 til Tilforordnet i Højesteret og 1762 til Medlem af Overskattedirektionen. 1740 var han bleven Konferensraad, 1747 Ridder af Danebrog, 1755 Gehejmeraad og 1757 Ridder af Ordenen l'union parfaite. Som Godsejer vandt S. sig ogsaa et godt Navn. 1729 arvede han Faarevejle paa Langeland efter en Onkel, 1735 tiltraadte han Besiddelsen af Stamhuset Birkelse, ved Moderens Død 1743 arvede han Mullerup paa Fyn, og end videre ejede han Mørup og Bonderup paa Sjælland. Han gjorde meget for sine Godsers Opkomst og stiftede flere Legater. S. var fra 1763 Patron for Roskilde adelige Jomfrukloster. Han døde 9. Marts 1764. 12. April 1730 havde han ægtet Regitse Sophie Baronesse Guldencrone (f. 22. Maj 1706 † 27. Okt. 1779), Datter af Stiftamtmand Christian Baron G. (VI, 328 f.).

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 298 ff.; Suppl. S. 84 f. Danmarks Adels Aar-
bog 1901, S. 428. *L. Laurson.*

Skeel, Jacob, —1565, ejede, dog vistnok kun i Fællesskab med sin ovennævnte Broder Albert S. († 1568), Hegnet. Han stod 1545 i Landgreven af Hessens Tjeneste, men var da i Danmark paa en Sendelse fra sin Herre til Kongen. 1549 og 1550 var han Hofsinde her hjemme. Derefter havde han nogle Pantelen: Skarpenbergs Gods i Fjends Herred og Salling 1551—62, Vrejlev Kloster 1556—57 og Skivehus 1562, som han dog snart efter mistede, fordi Kongen havde erfaret, at hans ovennævnte Broder Herman S.s Enke, Kirsten Rud, «tiltog sig for stor Bestilling» i dette Len. For øvrigt havde han 1557—62 haft Korsør Slot og 1562—63 Hvolgaard i Forlening. 1563 blev han Skibshøvedsmand under Peder Skram, 1564 under Herluf Trolle. Som Chef for Orlogsskibet «Kind Gottes» deltog han i Slaget under Øland 30. Maj 1564, men druknede inden næste Aars Udgang, formodentlig under Slaget ved Bornholm 7. Juli 1565. Han var ugift.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 84 ff.; Suppl. S. 26.

Thiset.

Skeel, Jørgen, 1578—1631, til Sostrup, Rigsmarsk, Broder til den ovfr. nævnte Albert S. († 1639), blev født paa Fussingø 13. Maj 1578. Efter fra 1587 at have gaaet i Aarhus Skole rejste han 1590 til Udlandet og opholdt sig ved Universiteterne i Strasburg, Orleans (1596) og Padua (1597). Han kom hjem 1598, blev Hof-

junker 1600 og fulgte Christian IV paa Rejsen til England 1606. 29. Sept. 1607 ægtede han i Viborg Kirsten Lunge (f. 9. Nov. 1581), Datter af Ove L. til Odden og Anne Maltesdatter Sehested, efter s. A. at være bleven forlenet med Kalø Len. Han blev 1609 Lieutenant ved Aarhusfanen, den saakaldte hvide, af den jyske Rostjeneste, deltog med Hæder i Kalmarkrigen, blev under den Ritmester og 1616 Ridder af den væbnede Arm.

Efterhaanden blev han i det hele en indflydelsesrig og mægtig Mand inden for den jyske Adel. Hertil bidrog, at han, efter Kirsten Lunges Død 3. Avg. 1609, 1. Maj 1614 giftede sig med den ansete Rigsraad Eske Brocks (III, 86) Datter Jytte og kom i Besiddelse af store Godser. Ulstrup arvede han efter sin Fader, Estrup efter sin Svigerfader, af Hans Seefeldt købte han (eller fik efter Sagnet overdraget for Spillegæld) Sostrup og Skjærvad. Saaledes var det naturligt, at han kom til at spille en fremtrædende politisk Rolle paa Adelsmødet i Nyborg 1626 og Stændermødet i Odense i Febr. 1627. Han stod uden Tvivl som Fører for de mange af hans Standsfæller, der vare misfornøjede baade med Kongens Krav paa Bevillinger og med, at Rigsmarskposten saa længe havde været ubesat. Da Kongen nu maatte søje sig i den sidste Henseende og indrømme Adelen Ret til selv at kaare en Marsk, faldt Valget ogsaa paa ham i Foraaret 1627, og i Juli aflagde han Embedsed paa Segeberg Slot.

Valget kom imidlertid til at give Anledning til en ejendommelig Forfatningsstrid. Christian IV havde næppe gjerne set hans Valg og nægtede nu, at Rigsmarskembedet i og for sig gav Ret til Sæde i Rigsraadet: som Følge heraf blev J. S. ikke tilsagt til de nærmest følgende Raadsmøder. Men han indfandt sig alligevel og gjorde Krav paa sin Ret, og han fik Støtte ikke alene fra Rigsraaderne, men ogsaa fra Adelen befuldmægtigede paa Mødet i Slagelse i Efteraaret 1627, og de sidste opstillede end videre Fordringen om, at Rigsmarsken skulde være deres særlige Repræsentant. Christian IV rejste en bestemt Modstand mod Paastandene, og hele Spørgsmaalet blev et Hovedpunkt i den netop da herskende stærke Spænding mellem ham og Raad og Adel. Men i Dec. 1627 maatte Kongen bøje sig, og fra Jan. 1628 var J. S. uhindret Medlem af Raadet. I Febr. 1629 var han med Kongen ved Mødet med Gustav Adolf i Ulfbæk, ombyttede efter Freden Kalø Len med Vestervig, havde Tilsyn med den kejserlige Hærs Udrykning af Jylland og foretog 1630 Undersøgelser i Koldinghus

Len angaaende en hensigtsmæssig Plads til Anlæg af en Fæstning. — Han døde 19. Juli 1631 paa Hvidkilde i Fyn, som han lige i Forvejen havde tilkøbt sig. Hans Enke døde 16. Nov. 1640.

H. Michelson, Ligpræd. ov. J. S. (1632). V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 170 ff.; Suppl. S. 50 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. III, 585 f. 589 ff. Saml. t. jydsk Hist. o. Topogr. 2. R. IV, 512 ff. *J. A. Fridericia.*

Skeel, Jørgen, 1634—96, Søn af Otte S. til Katholm og Broholm m. m. († 1644) og Ide Lunge († 1671) samt Sønesøn af ovfr. anførte Albert S. († 1639), født paa Katholm 4. April 1634, studerede med sine Brødre 2 Aar ved Sorø Akademi, hvorefter de alle 1654 rejste udenlands til Tyskland — med længere Ophold i Tübingen og Heidelberg —, Frankrig og Italien. Ved sin Hjemkomst 1658 fandt han sit Gods Broholm i slet Tilstand paa Grund af Krigen, men ved Økonomi og god Bestyrelse fik han det igjen bragt paa Fode. Ved Arv blev han senere Ejer af Arreskov. 1673 blev han Kancelliraad, 1686 Etatsraad. Død paa Birkelse 24. Dec. 1696. I sine Studieaar lod han trykke et Par latinske Taler. Gift 4. Maj 1662 med Elisabeth Bille (f. 12. Nov. 1639 † 7. April 1714) til Vindum Overgaard, Datter af Marsken Anders B. (II, 205): hun havde først været forlovet med Christoffer Due, der faldt i Slaget ved Nyborg 1659.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 259 ff.; Suppl. S. 76. Nyerup, Lit. Lex.

G. L. Wad.

Skeel, Jørgen, 1656—95, Søn af ovfr. anførte Gehejmeraad Christen S. († 1688), født paa Gammel Estrup 12. Maj 1656, studerede i sin Ungdom ved Københavns Universitet og tilbragte derefter nogle Aar i Udlandet, dels for Studiernes Skyld, dels som Attaché ved forskellige Ambassader. Ved sin Hjemkomst blev han Kammerjunker, men traadte ellers ikke i Statens Tjeneste. Han bortkaldtes ved en tidlig Død 7. Marts 1695 paa Gammel Estrup. Han holdtes for sin Tids rigeste Herremand; efter sin Fader ejede han Sostrup (nu Benzon), Skjærvad, Gammel Estrup, Ulstrup og Ørbækgaard samt dennes Andel i Krænkerup, Rosenlund og Nørregaard, i hvilke han udkjøbte sine Medarvinger; Skjern og Karmark erhvervede han ved Køb. Men lige saa lidt som sin Fader havde han Lyst til at se sine Godser ophøjede til Grevskab ved at tage dem til Len af Kongen, hvilket stødte Christian V i den Grad, at han nægtede sit Samtykke til S.s Giftermaal med en Komtesse Ahlefeldt med den Bemærkning, at lige og lige udi

Stand bedst søjede sig tilsammen. S. ægtede derefter, 19. Maj 1691, Benedicte Margrethe Brockdorff († 7. Juni 1739), Datter af Cai Bertram B. til Bothkamp og Margrethe Rantzau. Hun oprettede som Enke 1697 Gammel Estrup til Stamhus for sin Søn, ovfr. anførte Christen S. († 1731), men skilte Slægten Skeel ved de laa-landske Godser, da hun 1700 giftede sig med Christian Ditlev Greve Reventlow (XIV, 26).

Braem, Ligpræd. ov. J. S. V. S. Skeel, .Fam. Skeel S. 268 ff.; Suppl. S. 78. G. L. Wad.

Skeel (Scheel), Jørgen Greve, 1718—86, Gehejmeraad, Søn af ovfr. omtalte Christen Greve S. († 1731), fødtes paa Gammel Estrup 5. Jan. 1718. 1741 udnævntes han til Assessor i Højesteret, 1742 til Kammerherre, fik det hvide Baand 1749, 1757 Ordenen de l'union parfaite og blev 1758 Gehejmeraad; 1761 udnævntes han til Hofmester hos Arveprins Frederik, hvilken Stilling han fratraadte ved Prinsens Formæling 1774, og blev s. A. Overstaldmester hos Kongen. S. døde paa Gammel Estrup 5. Marts 1786, efter at han 1765 var bleven Gehejmekonferensraad og 1774 blaa Ridder; fra 1764—80 var han Medlem af Overskattedirektionen, 1777—84 Medlem af Direktionen for Veterinærskolen og 1764—82 Patron for Roskilde Kloster. Efter sin Fader havde han arvet Grevskabet Scheel, Stamhuset Gammel Estrup samt Godserne Ulstrup, Hemmestrup, Viskum og Østergaard, men paa Grund af daarlig Økonomi maatte han 1749 sælge Hemmestrup og Viskum samt 1754 Østergaard og Skovgaard. Til Bygningernes Forskjønnelse paa sine Godser anvendte han betydelige Beløb, ligesom han, der ansaas for en stor Hippolog, med store Omkostninger oprettede et Stutteri paa Øen Hjelm. S. havde 16. Jan. 1740 ægtet Lucie v. Thienen (f. 1. Maj 1718 † 23. Juli 1743), Datter af Heinr. v. T. til Wahlsdorf; 2. (12. Maj 1745) Charlotte Louise v. Plessen (f. 23. Nov. 1720 † 17. Sept. 1801), Datter af Gehejmeraad Chr. Ludv. v. P. (XIII, 148).

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 303 ff.; Suppl. S. 85 f. *C. E. A. Schøller.*

Skeel, Jørgen Erik, 1737—95, Statsminister, var en Søn af ovennævnte Gehejmeraad Holger S. († 1764). Han fødtes 4. Febr. 1737⁷ i Amtmandsboligen paa Nordborg, blev allerede 1755 Avskultant i Rentekammeret og 1760 Kommitteret sammesteds. 1766 udnævntes han til Stiftamtmand over Bergens Stift og Amtmand i

Søndre Bergenhus Amt, men beklædte kun en kort Tid denne Stilling, i det han allerede 1768 kaldedes til 3. Deputeret for Finanserne og Medlem af Overskattedirektionen. 1770 avancerede han til 2. Finansdeputeret og udnævntes tillige til Medlem af Direktionen for Fonden ad usus publicos, ligesom han ogsaa i Slutningen af samme Aar blev Medlem af den efter Gehejmestatsraadets Ophævelse nedsatte raadgivende «Konferens», der dog udelukkende kom til at beskæftige sig med finansielle Sager. Desuden var han i 1770 Medlem af den Kommission, som skulde undersøge Aarsagerne til en paa Bornholm udbrudt Misfornøjelse med forskellige Skatter. Allerede i Maj det følgende Aar fjærnedes han imidlertid af Struensee fra sine Embeder og maatte overtage Stillingen som Amtmand over Tønder Amt; men strax efter Hofrevolutionen 1772 kaldtes han tilbage til Hovedstaden, blev Deputeret i Finanskollegiet og Chef først for det danske, senere for det norske Kammer samt paa ny Medlem saa vel af Overskattedirektionen som af Direktionen for Fonden ad usus publicos og fungerede tillige i nogle Maaneder som Direktør for Øresunds Toldkammer. Desuden fik han Ordre til at indtræde som Medlem baade af den Kommission, der behandlede Skilsmisssagen imellem Kongen og Dronningen, og af den Kommission, der skulde undersøge de under Struensee-Regimentet skete Forandringer i Lovgivningen og Administrationen.

Det varede dog ikke længe, før han blev mindre velset af de nye Magthavere ved Hoffet, hvis Optræden han ingenlunde udelt beundrede, men endog til Tider frimodig udtalte sig imod. Han fjærnedes derfor allerede i Slutningen af 1772 igjen fra Hovedstaden og maatte overtage Landdrostiet i Pinneberg, hvor han forblev indtil 1784, da han efter Kronprinsens Overtagelse af Regeringen beskikkedes til Stiftamtmand i Akershus Stift og Amtmand i Akershus Amt. Forholdene i de faa Aar, han virkede her, vare ingenlunde lette, thi dels var Forholdet til den svenske Nabo spændt, dels herskede der en ikke ringe Gjæring iblandt Almuen i det sydlige Norge, og S. var selv Medlem af den Kommission, som 1786 nedsattes for at undersøge de fremsatte Klager over de lokale Embedsmænd; men det lykkedes ham dog saa vel ved sin Embedsførelse, særlig en levende Interesse for Norges Opkomst, som ved sin personlige Optræden at gjøre sig i høj Grad agtet og afholdt, hvorpaa han ved sin Afrejse, efter at han 1788 var bleven udnævnt til Justitiarius i Højesteret, modtog de mest utvetydige Vidnesbyrd.

Stillingen som Justitiarius kom han ikke faktisk til at beklæde, thi forinden han kunde faa overtaget den, udnævntes han 1789 til Statsminister og 1. Deputeret i det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer. 1790 blev han tillige Medlem af den extraordinære Finanskommission, af Kanalkommissionen og den bestående Kvægsygekommision og 1791 af den paa Schimmelmans Foranledning nedsatte Kommission angaaende Negerhandelens Ophevelse. Han døde pludselig i Kjøbenhavn 11. Jan. 1795. Han var 1755 bleven Hofjunker, 1758 Kammerjunker, 1769 hvid Ridder, 1779 Gehejmeraad og 1790 Elefantridder. Efter hans Død holdtes der i Selskabet for Efterslægten en Mindefest over ham, ved hvilken Lejlighed saa vel Christen Pram som Rosenstand-Goiske, der nøje kjendte hans private og offentlige Færd, gav sympathetiske Skildringer af ham, hvori de navnlig fremhævede — hvad der i øvrigt bestyrkes af forskjellige spredte Udtalelser andensteds fra — hans klare Omdømme, store Arbejdsomhed, udprægede Retfærdighedsfølelse og en Sandhedskjærlighed, der end aldrig fornægtede sig lige over for Regenten, fremdeles hans ualmindelige Fordomsfrihed og Tolerance, hans mildtdømmende Sind og hans levende Medfølelse med Samfundets Stifbørn.

Han blev 30. Avg. 1765 gift med Anna Dorothea Ahlefeldt (døbt 14. Nov. 1743 i Ekernsørde, † 25. April 1805 i Pinneberg), Hofdame hos Prinsesse Louise og en Datter af Oberst Henrik A. og Frederikke f. Krag.

Minerva, Marts 1795. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 314 ff.; Suppl. S. 88 ff.
G. Kringelbach.

Skeel, Jørgen Erik Frederik, 1802—49, Godsejer, fødtes 20. Maj 1802 paa Brobygaard paa Fyn, hvor Faderen, Kammerherre, Major Sophus Peter Frederik S. († 1826), boede, indtil han 1815 arvede Stamhuset Birkelse; Moderen var Amalie Hedevig f. Komtesse Tramp. 1825 udnævntes han til Sekondlieutenant à la suite i Fodgarden, blev 1826 Kammerjunker og 1832 Premierlieutenant, men lod sig næste Aar sætte uden for Nummer for selv at overtage Bestyrelsen af sine Ejendomme, som Faderen ved sin Død havde efterladt i daarlig Stand, men som hans Moder ved Dygtighed og god Økonomi atter til Dels havde bragt paa Fode; dette lykkedes fuldstændig for S., der, om end ikke uddannet som Landmand, med en god naturlig Forstand forbandt et medfødt praktisk Blik. Han blev en dygtig Landmand, særlig paa Kvæg-

avlens Omraade, og en human og fremsynet Godsejer, der paa bedste Maade sørgede for sine Bønders Vel; saaledes vare hans Godser nogle af de første i Landet, hvorpaa Hoveriet blev afløst, ligesom han 1847 fik Bevilling til at sælge sit Bøndergods til Arvefæste. S., der fra 1838 af var Patron for Roskilde Kloster og 1839 havde faaet Kapitajns Karakter, udnævntes 1841 til Kammerherre og valgtes s. A. af Sædegaardsejerne i Aalborg og Viborg Stifter til 1. Suppleant til Stænderforsamlingen i Viborg, hvor han gav Møde 1846; 1847 valgtes han til 1. Deputeret til samme Forsamling, ligesom han næste Aar i Følge kongelig Udnævnelse mødte i den grundlovgivende Rigsforsamling. I Stænderne stemte han i liberal Aand og var en af de faa Godsejere, som med Varme og Kraft tog Ordet for Hartkornets Egalisation. S. døde paa Birkelse 22. Dec. 1849. Han efterlod Enken Charlotte Adelaide f. Komtesse Ahlefeldt-Laurwigen (f. paa Taarnholm 11. Avg. 1810, † paa Birkelse 24. Sept. 1865), Datter af Vilh. Carl Ferd. Greve A.-L.; med hende var han bleven gift 12. April 1833, og hun ægtede siden (1859) Kammerherre Erik Vilh. Rob. Skeel (s. ovfr.).

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 332 f. Selmer, Nekrolog. Saml. II, 570 ff. Kjøbenhavnsposten 27. Jan. 1850. *C. E. A. Schøller.*

Skeel (Dyre), Mads, —1576, til Hesselballe, Søn af Niels Pedersen S. til Hesselballe og Berete Henriksdatter Vind, nævnes første Gang i Aaret 1554, da han var Slotsfoged paa Riberhus, i hvilken Egenskab det vel er, at han 1559 har Befatning med Segeberg (ved Ribe). 1562—63 var han Foged paa Krogen og 1564—68 paa Abrahamstrup samt 1565 Hovedsmand over Udbudet af Kjøbenhavns Len. 1568 fik han Bergenhus Len, hvorhen han kom i Avg. s. A., og 1571 Vardøhus og Finmarken (fornyet Lensbrev 1574); han havde derhos Tromsø Len til 1572 og Helgeland til 1574. Han døde i første Halvdel af 1576 og begravedes i Vardø Kirke. Broderen Claus S. fik Vardøhus og Finmarken (med Senjen) efter ham og erholdt 1577 Estergivelse af det af M. S. efterladte Deficit paa 3000 Rdl. M. S. var ugift, men laa i Bergen i Skjørlevned med sin Fadeburskvinde.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 22 f.; Suppl. S. 8. Danmarks Adels Aarbog 1891, S. 162. Nicolaysen, Norske Mag. I. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Skeel, Mogens, 1650—94, Stiftamtmand, Søn af den ovfr. nævnte Rigsraad Christen Skeel († 1659) og Margrethe Lunge, er

født paa Tryggevælde 15. Juli 1650. Efter sin Moders Død 1653 opdroges han hos sin Moster Fru Sidsel Lunge paa Gavno, men kom, efter at ogsaa hun var død 1657, hjem til sin Fader. Paa sit Dødsleje dikterede denne ham det ovfr. omtalte mærkelige Brev af 27. Febr. 1659. Kort efter var han forældreløs og blev en Tid sat i Huset hos Professor Rasmus Vinding. Vi træffe ham først igjen ved hans Udnævnelse til Hofjunker 1668; men mærkelig nok tiltraadte han umiddelbart efter en længere Udenlandsrejse. 1669 var han i Italien og ansat ved Hoffet hos Prins Jørgen, der den Gang opholdt sig der; over Østerrig, Tyskland, Frankrig og England vendte han hjem til Danmark 1672, tiltraadte sin Hofstjeneste, rejste 1673 til Sverige og var derpaa Kammerjunker hos Dronning Charlotte Amalie. 1674 gik han dog i Vilhelm af Oraniens Tjeneste og deltog i Kampene i de spanske Nederlande; det følgende Aar blev han sendt som Danmarks overordentlige Afsending til Kurfyrsten af Brandenburg, hvilken Stilling han beklædte til 1678; han ledsagede i disse Aar Kurfyrsten ved Kampene i Pommern. 4. Juni 1679 holdt han paa Egholm Bryllup med Helle Helene Rosenkrantz (f. 8. Juni 1658), Datter af Friherre Oluf R. (XIV, 277). Det følgende Aar ledsagede han Dronning Ulrikke Eleonore til Sverige og forblev der som Gesandt indtil Maj 1682. Da kaldtes han tilbage, og Aarsagen var uden Tvivl, at han var falden i Unaade paa Grund af sin Svigerfaders Skrift til Forsvar for den danske Adel, hvilket han tilmed i flere Breve havde taget i Forsvar. Dog sendtes han det følgende Aar i Prins Jørgens Følge til England, men en misfornøjet Ytring om hans Virksomhed derovre i et Brev til Conrad Reventlow bevirkede hans Tilbagekaldelse. Den ny Unaade varede imidlertid heller ikke længe. I Maj 1684 blev han udnævnt til virkelig Etatsraad og 1686 til Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Aarhusgaard og Stjærholm Amter, hvilke Embeder han 1688 ombyttede med Viborg Stift og Hald Amt; 1688 blev han tillige Ridder af Danebrog. I Marts 1692 sendtes han som Gesandt til England, hvor det blev en væsentlig Opgave for ham at modarbejde Molesworths Angreb paa Danmark. Men han ønskede selv at kaldes tilbage og opnaaede det ogsaa. Danmark naaede han dog ikke, thi han døde paa Hjemreisen i Lingen 5. Avg. 1694. Hans Enke døde 26. Maj 1698.

Det er dog ikke alt dette, men hans Forfattervirksomhed, som fortrinsvis har gjort M. S. til en interessevækkende Personlighed.

Af ringe Betydning ere nogle danske og latinske Digte af ham; om visse sproglige Evner vidner derimod allerede en Oversættelse af Opitz' Sangspil «Judith», som han udgav i sit 16. Aar. Hovedsagen er dog, at det maa betragtes som højst sandsynligt, om end ikke fuldt bevist, at han er Forfatter til «Grevens og Friherrens Komædie», en dramatisk Satire, der, som bekjendt, baade i historisk og litterær Henseende har en betydelig Interesse. Den giver os et levende Indtryk af den Harmé, som Kredse af den gamle danske Adel nærede over for den nystiftede og over for de Parvenuer, som opnaacde Ære og Rigdomme, og den er tillige det første originale Forsøg paa at indføre Principperne for det ny Kunstdrama paa dansk Grund. Skriftet maa være forfattet 1675, da det allerede i Juli s. A. omtales i et Brev fra Christoffer Lindenov til Griffenfeld, og gjorde en betydelig Opsigt, maaske større, end Forfatteren havde tænkt sig; Lindenov skriver, at dets Forfatter «burde at lade sig ørne paa Kaget», men hans Anonymitet blev i alt Fald ganske godt dækket.

H. Gerner, Ligpræd. ov. M. S. (1697). Fryxell, Handl. rör. Sverges hist. I, 386 ff.; II, 120 ff. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 253 ff.; Suppl. S. 72 ff. Brasch, Om Robert Molesworth's Skrift: «An account of Denmark» S. 35 ff. 140 ff. B. Smith, Studier på det gamle danske Skuespils Område S. 264 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. II, 70 ff. Malmström, Anteckningar rör. Drott. Ulrika Eleonora d. ä. S. 48 ff. *J. A. Fridericia.*

Skeel, Otte (Christensen), 1576—1634, til Hammelmose, fødtes 28. Avg. 1576 paa Fussingø og var Søn af ovennævnte Christen S. († 1595). Han og hans yngre Broder Jørgen (s. ovfr.), som havde faaet deres Skoleundervisning i Hjemmet og siden i Aarhus, sendtes 1590 til Strasburg, og med nogen Afbrydelse vare de derefter til 1598 i Udlandet, især i Frankrig og Italien. 1600 indtraadte begge Brødrene i Hoftjenesten, hvor O. S. forblev, indtil han 13. Okt. 1605 havde Bryllup med Birgitte Lindenov, som var i Dronningens Jomfrukammer og var en Datter af Hans Johansen L. til Hundslund (X, 321). O. S.s Forleninger vare Dueholm (1609—29) og Skarpenbergs Gods paa Mors (1613—29), fra hvilke han fordreves det sidste Par Aar ved den fjendtlige Okkupation, Bøvling (1629—31) og Aalborghus (fra 1631 til hans Død). Under Kalmarkrigen fungerede han som Proviantmester og deltog 1612 i Elfsborgs Erobring. 1613 var han i Kongens Følge paa Rejsen til Holsten, 1614 en af de danske Gesandter, der lykønskede Ruslands nye Zar til hans Tronbestigelse. 1626—27 var han Krigskommissær og havde en

Tid lang Ophold i Stade. Medens han var her, optoges han 1627 i Rigsraadet, hvor han synes at have sluttet sig til Majoriteten imod Kongen. 1628 sendtes han op til Herredagen i Christiania. 1629 var han tilstede ved den mærkelige Sammenkomst mellem Nordens 2 Konger (i Febr.), 1630 afrejste han til det berammede Møde i Danzig, hvor der skulde have været arbejdet paa Forlig mellem Kejseren og Sverige. Under Rigskanslerens Fraværelse 1632 varetog han hans Gjerning. 1633 sendtes han til Breslau til nye Forhandlinger mellem Kejseren og Sverige, men uden at naa Bestemmelsesstedet; 1634 deltog han i et Møde mellem danske og gottorpske Raader i Kolding, hvor man endes om Betingelserne for en udvidet Union mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Han døde i Aalborg 17. Dec. 1634, et Par Maaneder efter at være bleven slaet til Ridder.

I Vendsyssel ejede O. S. Hammelmose, Bangsbo, Asdal, Langholt og Burholt, i Skaane Markiegaard. Hans Ejendomme taxeredes 1625 til 1957 Tdr. Hartkorn. Han og hans Hustru, der døde som Enke 29. Nov. 1648, udviste stor Godgjørenhed.

C. Hanssøn, Ligpræd. ov. O. S. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 161 ff.; Suppl. S. 48 ff. Danmarks Adels Aarbog 1901, S. 424. *C. F. Bricka.*

Skeel, Otto, 1633—95. Gehejmeraad, Søn af ovfr. anførte Christen S. († 1659), født paa Holbækgaard 8. Jan. 1633, studerede i 3 Aar ved Sorø Akademi, inden han 1652 med Michael Vibe som Hovmester begav sig paa en 7aarig Udenlandsrejse til Nederlandene, Tyskland, Italien og Frankrig (immatriculeret i Orleans 1657), fra hvilken Rejse han kom hjem tids nok til at staa ved sin Faders Dødsleje. Efter sin Moder havde S. arvet Vallo; efter sin Fader fik han Gammel Kjøgegaard, som han bortmageskiftede til sine Søstre for Rudholt (nu Billesborg) og Gunderup; i Birkelse og Boddum Bisgaard havde han en Tid Part. Endelig erhvervede han Egholm og Krabbesholm i Sjælland, som han 1690 overdrog sin Svigersøn (s. IX, 400). S. ægtede 16. Sept. 1662 Kirsten Bille (f. 10. Marts 1637 † 26. Febr. 1704), Datter af Hans B. til Jungetgaard og Kirsten Lunge. Som andre af hans Stand og hans Slægt levede han et tilbagetrukket Liv under Frederik III's Enevoldsregering, om han end ved en og anden Lejlighed gjorde Hof-tjeneste, og traadte først under hans Efterfølger i Statens Tjeneste. 1672 blev han ved Griffenfelds Indflydelse Justitsraad og Medlem af Højesteret, 1677 Etatsraad og Deputeret i General-Krigskommiss-

sariatet, 1683 Medlem af det da oprettede, for Land- og Søværnet fælles Generalkommissariat; end videre var han Medlem af forskellige Kommissioner, deriblandt af den til Lovens Revision nedsatte 3. Kommission 1680—81, ligesom han ses 1691 og 1693 at have deltaget i Kommissionerne paa Slottets Raadstue. 1679 blev han Gehejmeraad, og 1684 fik han Danebrogsordenen. Efter nogen Tids Sygdom af en Benskade døde S. i Kjøbenhavn 28. Marts 1695. Han var ikke alene en aaben og elskværdig Karakter, munter og godgjørende, han var ogsaa en kundskabsrig og dannet Mand; i sine Studieaar lod han trykke adskillige latinske Taler af historisk og filosofisk Indhold.

Bornemann, Ligpræd. ov. O. S. V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 236 ff.; Suppl. S. 68 f. Nyerup, Lit. Lex. G. L. Wad.

Skeel, Otto, 1636—96, Amtmand, Broder til ovennævnte Jørgen S. († 1696). 9 Aar gammel kom han sammen med sine 2 Brødre i Huset hos Rektoren ved Aarhus Skole og var der indtil 1650, da han anbragtes paa Sorø Akademi. 1654 rejste han udenlands, hvor han studerede i Tübingen og Heidelberg. Hjemkommen 1658 udnævntes han 1660 til Sekretær i danske Kancelli, hvorfra han 1671 avancerede til Assessor i Kommercekollegiet og Kommerceraad, blev 1672 Justitsraad og 1677 Viceamtmand over Aastrup, Børglum og Sejlstrup Amter. 1683 udnævntes han til Etatsraad og 1685 til Amtmand i nævnte Amter (fra 1689 tillige Vicestiftsbefalingsmand i Aalborg Stift), i hvilken Stilling han 1696 var Kommissær i den thistedske Besættelsessag. Efter sin Fader havde S. arvet Halvdelen af Birkelse, hvis anden Halvpart han købte 1663; 1671 købte han Rævkjærgaard og Halvdelen af Hammelse ligesom 1681 Hjermelevgaard, af hvilke Godser han 1696 oprettede Stamhuset Birkelse; tillige ejede han Dybvad og Knudseje. Han døde paa Birkelse 25. Nov. 1696. Hans Hustru, Sophie Rosenkrantz (f. paa Kjeldgaard 24. Nov. 1642, † paa Birkelse 19. Maj 1679), var Datter af Jørgen R. til Kjeldgaard (XIV, 256).

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 262 ff.; Suppl. S. 77 f. *C. E. A. Schøller.*

Skeel, Sophus Frederik Erik Otto, 1836—97, Godsejer, Politiker, var Søn af ovfr. nævnte Kammerherre Jørgen Erik Frederik S. til Stamhuset Birkelse († 1849) og fødtes 29. Jan. 1836 paa Birkelse. Sine Skoleaar tilbragte han i Aalborg Kathedralskole, og i 1859, da Moderen som Enke indgik Ægteskab med den

senere Indenrigsminister Erik Vilh. Rob. Skeel (ovfr. S. 23), overtog han Stamhuset. Aaret forud havde han ægtet Erikka Josephine Eleonore Baronesse Schaffalitzky de Muckadell (f. 1835), Datter af Ludvig Ditlev Baron S. de M. og S.s Fæster Elisabeth Cathrine f. Skeel. — S. har indtaget en fremragende Plads i Landets og navnlig Jyllands landøkonomiske Liv. Ligesom han har bragt Birkelse Gaard og Gods op til et højt Kulturtrin og navnlig opdyrket store Arealer af Stamhusets mægtige Lod af Vildmosen, saaledes tog han virksom Del i Landboforeningslivet: var Formand for Aalborg Amts Landboforeninger, for Foreningen af jyske Landboforeninger (1875—83), havde Sæde i Landhusholdningsselskabets Bestyrelse, var den første Formand for den jyske Husmandskreditforenings Bestyrelse, Repræsentant i Landbygningernes almindelige Brandforsikring og «Danmark», Medlem af Jærnbanceraadet osv., foruden at han i en lang Aarrække var Amtsradsmedlem.

Ved et Suppleringsvalg i 1885 efter Bolsmand Søren Pederens Mandatnedlæggelse valgtes S. ind i Landstinget og beholdt indtil sin Død Sæde i Tinget paa dettes konservative Side. Hans Indsigt og Erfaring kom Tinget til god Nytte, navnlig i Sager vedrørende Landbruget og Kommunikationsvæsenet, mere dog i Udvalgene end i Salen, hvor S. som Regel holdt sig tilbage. Han var ved sin elskværdige og humane Personlighed ualmindelig afholdt. — S., der i 1864 var bleven Hofjægermester og i 1875 Kammerherre, udnævntes i 1894 til Kommandør af 2. Grad af Danebrog. Han døde 2. Avg. 1897 i Carlsbad.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

M. P. Friis.

Skeel, Vilhelm Samuel, 1810—87, Justitiarius, blev født 6. Avg. 1810 i Slagelse og var Søn af Overretsprokurator Holger Frederik S. († 1838) og Ida Elisabeth f. Høhling. Han blev 1830 Student fra Odense Kathedralskole og 1834 juridisk Kandidat. 1836 blev han Amtsfuldmægtig i Sorø, 1839 Kopist i Kancelliets Revisionsdepartement og 1841 Avditør. 1846 konstitueredes han som Assessor i Landsoverretten i Viborg, blev Aaret efter virkelig Assessor der, valgtes 1849 til Borgerrepræsentant og Formand for Borgerrepræsentationen i Viborg. 1852 blev han Assessor i Lands- over- samt Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn, i hvilken Ret han 1879 blev Justitiarius; s. A. extraordinær Assessor i Højesteret. 1868 og atter 1877 valgtes han til Repræsentant i Nationalbanken. 1866 havde han erholdt Kammerherrenøglen, og 1880, da han tog sin

Afsked af Statstjenesten, fik han Kommandørkorset. Han havde Ord for at være en nidkær, dygtig og human Embedsmand. I 1852 var han et halvt Aars Tid Medlem af Landstinget.

S., der siden 1838 havde været Medlem af Administrationen for det Skeelske Majorat og Fideikommis, siden 1850 havde været Besidder af dette Majorat og Patron for Roskilde Kloster og endelig fra 1880 Patron for de Skeelske Universitetslegater, syslede i mange Aar med sin gamle Slægts Historie og udgav 1871 som Manuskript «Optegnelser om Familien Skeel», senere forøget med et Supplement (1882). Disse Bøger vidne om omfattende og omhyggelige Studier, om end deres Anlæg ikke tilfredsstillende Nutidsfordringer. Desuden foreligger fra hans Haand «Optegnelser om Roskilde adelige Jomfrukloster» (1867, fortsat 1877). Han havde 1. Febr. 1841 ægtet sin Farbroder Underretsprokurator Jørgen Erik Skeels Enke, Abrahamine Christiane f. Budde (f. 16. Maj 1798 † 28. Nov. 1852), men døde barnløs i Kjøbenhavn 24. Nov. 1887.

V. S. Skeel, Fam. Skeel S. 335 f.; Suppl. S. 94.

Thiset.

Skelderup, s. Skjelderup.

Skenk, s. Schenck (XV, 104).

Skibsted, Oluf Vilhelm de Fine, 1814—91, Søofficer, Son af Etatsraad, Kontorchef i Rentekammeret Arnoldus de Fine S. (f. 4 Maj 1785 † 15. Juni 1851) og Agathe Johanne Louise Charlotte f. Haxthausen (f. 19. Maj 1787 † 20. Maj 1846), var født 23. Juli 1814. Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1833, Premierlieutenant 1841 og Kapitajnlieutenant 1851. Efter nogle Togter som subaltern Officer til Vestindien, Middelhavet osv. kastede S. sig over Studiet af Søartilleri. 1850 ansattes han som Undertøjmester paa Eskadren i Østersøen; 1853 foretog han sit sidste Togt (Linjeskibet «Danebrog» i Nord- og Østersøen). Aaret forinden var han alt bleven Undertøjmester ved Søartilleriet og endnu tidligere Artillerilærer ved Søkadetakademiet; sidstnævnte Virksomhed beholdt han indtil 1873. 1855 avancerede han til Tøjmester, og 1858 ansattes han som Direktør for Søartilleriet, hvormed fulgte Rang som Orlogskapitajn (Kommandør). I denne Stilling havde han det vigtige Hverv at gennemføre Overgangen i Marinen fra det glatløbende til det riflede Skyts; det kan her bemærkes, at han for gjæves modsatte sig Anskaffelsen af riflede Whitworthske Kanoner, forinden de vare blevne undersøgte; da der med disse senere

(1861) endelig foranstaltedes Prøveskydning, sprang en af Kanonerne, hvorved bl. a. Kapitajnlieutenant Carlsen (III, 379) tilsatte Livet. Ved Ordningen af Søartilleriet, Indførelse af detaillerede Excerreglementer, Oprettelse af Excerskoler o. l. indlagde S. sig megen Fortjeneste, ligesom han med faderlig Omhu tog sig af det ham underlagte Personel. Ved Siden af sin Virksomhed i Søartilleriet benyttedes S. meget som Medlem af Konstruktions- og Regleringskommissionen og mange andre vigtige Kommissioner. Da en ny Organisationslov for Marinen udstedtes i 1868, hvorved Søartilleriet, der tidligere havde været en selvstændig Institution, til Dels underlagdes Generalinspektøren for Landartilleriet, tog S. sin Afsked og blev samtidig Kommandør af Danebrog. Han døde 19. Nov. 1891. — S. var gift med Antonie Augusta f. Schönheyder (f. 8. Maj 1816 † 23. Okt. 1885), Datter af Admiral U. A. S. (XV, 448).

Tidsskr. f. Søvæsen 1892.

C. With.

Skinkel, Bernike, —1418, Rigsraad, var vist egentlig døbt Ditlev, thi dette Navn fører han bestandig i sit Sigil, hvorimod han i Datidens Aktstykker overalt kaldes B. S. Han hørte til en holstensk Adelsslægt (Vaaben: 3 Søblade), men hans Fader, Otte S., kaldet Schele, havde dog været Landsdommer i Fyn, hvor Sønnen erhvervede store Besiddelser: Enggaard (nu Gyldensten), Iversnæs (Wedellsborg), Frøbjærg, Langesø, mulig ogsaa Dallund og Margaard. B. S. nævnes alt 1382; 1387, da han deltog i Hyl-lingen i Odense, var han Hovedsmand paa Hindsgavl. Senere fik han Rugaard med Skovby Herred, Bogense By, Harridslev Birk og Vissenbjærg Sogn i Pant for 6000 Mark, som han for Kronen havde udlagt, bl. a. til den holstenske Grev Albert. 1395 nævnes han, da endnu kun Væbner, blandt Forloverne ved Forliget med den svenske Konge paa Lindholm, men i Fasten 1396, da han var en af Underhandlerne med de holstenske Grever i Assens, betegnes han som Ridder, skjønt han næppe opnaaede denne Værdighed før ved Kroningsfestlighederne i Kalmar 1397, thi han nævnes her sidst blandt de danske Riddere. Formodentlig har han alt da haft eller kort efter opnaaet Sæde i Raadet, thi siden nævnes han ved en Række diplomatiske Forhandlinger, f. Ex. 1399 med Hansestæderne i Nykjøbing paa Falster, 1405 i Flensborg med Kong Albrecht, 1411 i Kolding med Hertuginde Elisabeth. B. S., der døde 1418, efter 5. Maj, var mindst 2 Gange gift, 1. med Hille-

borg Christiernsdatter, Søster eller Halvsøster til Eggert Frille (V, 450), 2. med Karen Jensdatter Kiste, der levede 1427.

Vedel Simonsen, Rugaards Hist. I, 1, 130 ff.

Thiset.

Skinkel (Schinkel), Johan, 1640—1704, Søofficer. Forældrene vare Laurids S. til Gjelskov og Helle Lauridsdatter Grubbe. S. fik sin første Uddannelse som Sømand i Holland. 1670 antoges han som Lærling i den danske Marine, men gik strax efter i hollandsk Orlogsfart: her fra kom han ved Udbruddet af den skaanske Krig tilbage til Danmark. 1675 udnævntes han til Chef for Fregatten «Lossen» og forfremmedes s. A. til Kapitajnkommandør. 1676—78 førte han den fra Svenskerne erobrede Fregat «Svenske Falk», med hvilken han tog aktiv Del i Søkrigen. Førstnævnte Aar ledsagede han Niels Juel paa dennes Togt til Gulland og udjagede sammen med Jan Behn 2 svenske Fregatter af Stenshavn. Det paafølgende Aar konvoierede han de münsterske Tropper fra Holsten; umiddelbart efter Slaget ved Møen stødte han til Niels Juels Eskadre, erobrede Jagterne «Venus» og «Diana» samt Galioten «Kong David» og deltog senere i Slaget paa Kjøge Bugt. 1678 havde han Station i Store Bælt, hvor han bemægtigede sig 2 franske Kapere. Efter Krigen ansattes han ved Hvervingen i Fyn, var 1680—81 atter Chef for «Svenske Falk» i Bæltet; Aaret efter forfremmedes han til Schoutbynacht og ansattes kort efter (1683—90) som Chef for Galejerne i Norge, først i Frederikshald, senere (1687) i Christianssand. Ved den store Udrustning 1689 førte S. Linjeskibet «Mars»; 1695 sendtes han med en Fregat til Holland. 1699 førte han en mindre Eskadre og var det paafølgende Aar Interims-Viceadmiral paa Linjeskibet «Prins Carl» i Gyldenløves Flaade. Han døde 3. Febr. 1704 og var 2 Gange gift: 1. med Helvig Banner, Datter af Eiler B. og Helvig Lindenov, 2. med Elisabeth Sophie Juel, Datter af Oberst Claus J. til Nørre Vosborg og Sophie Gyldenstjerne; hun levede endnu 1710. Efter sin Fader arvede han Gaarden Gjelskov. *C. With.*

Skinkel, Jørgen, —1560, til Lammehave, var Søn af Otte S. (af de Søblade-S.) til Lammehave og Alhed Hansdatter Bielke. Han nævnes ikke i den store Reces 1536, da han den Gang opholdt sig udenlands. Rygtet gik i alt Fald samtidig, at han som kejserlig Oberst stod i Spidsen for en stor Del i Holland samlede Krigsfolk, der i Forbindelse med Pfalzgreven og hans Tropper ag-

tede sig paa Krigstog mod Danmark. Hvis dette Rygte overhovedet for J. S.s Vedkommende har talt sandt, maa han dog senere have udsonet sig med Magthaverne her hjemme, thi 1543 var han bosat i Danmark, og 1552 betroedes ham det betydelige Næsbyhoved eller Odensegaard Len, som han havde til 1557, hvorefter han i Steden kun fik lidt Krongods i Gudme Herred i Forlening. Han døde allerede 25. Marts 1560, som sidste Mand af sin Slægt, i det hans Ægteskab med Margrethe Henningsdatter Valkendorf var barnløst. Hun havde det Uheld 1564 at mene sig at være forgjort, og da Forhørene over de paagjældende Troldkvinder pegede i Retning af, at hendes egen Svigerinde Fru Anne Skinkel havde anstiftet Ulykken, kom det til Proces mellem Fru Anne og Fru Margrethes Brødre. Det er at formode, at Brødrene siden toge hende til sig paa Glorup, hvor hun døde 5. Jan. 1585.

Thiset.

Skinkel, Laurids, —1533, til Egeskov, Rigsraad, horte til en Linie af Slægten Tinhuus (med en Hjort i Vaabenet), der alt i det 14. Aarhundrede havde antaget Navnet S. Forældrene vare Morten S. til Rolfsted og Margrethe Friis; de efterlode ham Part i Rolfsted, og mere Ejendom i denne Gaard tilbyttede han sig fra sine Medarvinger. Paa lignende Maade kom han vist i Besiddelse af Julskov, og Egeskov tilkjøbte han sig 1518. I. S. nævnes første Gang 1486, da han var Hofsinde og laa i Borgeleje i Jylland. 1502 og 1507 var han Lensmand paa Krogen, Annæs, Gurre og Søborg, 1508 var han Hovedsmand paa Helsingborg og fik s. A. Ranes Gods i Bygholm Len i Pant; men alt 1509 blev han forflyttet til Gulland, hvor han strax med væbnet Haand afviste et lybsk Landgangsforsøg og i det hele taget erhvervede sig et godt Eftermæle paa denne betroede Post, som han beholdt til 1517, men mærkelig nok fik han ikke siden nogen større Forlening, kun Øerne Lyø og Bjørnø, og saa beholdt han Ranes Gods og endelig Kirkendrup og Fremmelev i Fyn, som han alt 1502 havde faaet Bevilling at indløse fra sin Moder og sin Stiffader, Niels Mogenssen. Derimod gjorde han 1518 Tjeneste som Skibshovedsmand. 1523 nævnes han blandt de fynske Adelsmænd, som paa ny maatte sværge Christian II Troskab paa Kongens Gjennemrejse gennem Fyn; men denne Ed har næppe afholdt ham fra strax ved første Lejlighed at slutte sig til Frederik I, der belønnede ham ved at give ham Sæde i Rigsraadet. Skjønt han var besvogret med Bisp

Ove Bille, synes han dog ikke at have hørt til den ivrig katolske Del af Raadet, men bevarede paa den anden Side et godt Forhold til Bispen, saa han endog ved sin Død var dennes Hovedsmand paa Silkeborg. For øvrigt synes han ikke at have spillet nogen fremragende Rolle, om han end 1531 sammen med Biskoppen i Odense og Peder Lykke fik det Hverv at forhjælpe Menigmand i Fyn til Lov og Ret. Han døde 1533, før 28. Maj, efter kort forinden at have fulgt sin eneste voxenblevne Søn til Graven, og hans Enke, Hilleborg Pedersdatter Bille, fulgte snart efter. 1. Sept. 1536. Deres Døtre gjenoptog besynderlig nok deres Slægts oprindelige Navn, Tinhuus.

Maanedsskr. Orion III, 362 ff.

Thiset.

Skinkel, Morten, 1628—91, Gehejmeraad, Søn af Niels S. († 1641) til Søholm i Fyn og Hilleborg Aschersleben, frekventerede som Yngling Sorø Akademi og foretog derefter den for unge Herremænd sædvanlige Udenlandsrejse, paa hvilken han ses at have besøgt Frankrig (immatrikuleret i Orleans 1654), hvor han skal have opholdt sig længe, ja endog «tjent», formodentlig i Hæren. I April 1662 blev han ansat som Kammerjunker hos Kronprins Christian, hvem han som saadan ledsagede paa den Udenlandsrejse, som Prinsen fra Maj s. A. til Avg. 1663 foretog over Nederlandene til England og Frankrig og tilbage gennem Tyskland. Sin unge Herre var han imidlertid bleven uundværlig; med sine egne ikke alt for ædle Tilbøjeligheder forstod han at føje Prinsen i hans. Nytaarsdag 1666 fik han Bestalling som Prinsens Hofmarskal, Overkammerherre og Overstaldmester. Aaret efter holdt han 26. Juni paa Kjøbenhavns Slot Bryllup med Prinsesse Anna Sophies Kammerfrøken Anna Cathrine Charisius (f. i Orleans o. 1647), Datter af Peder C. (III, 439). Det var intet Under, at man spaaede S. en glimrende Fremtid, naar Prinsen kom paa Tronen, og Dronning Sophie Amalie kunde have Grund til at være skinsyg paa ham for hans Indflydelse hos hendes Søn. Og man syntes at skulle faa Ret, thi en af Christian V's første Regeringshandling var 10. Febr. 1670, Dagen efter Frederik III's Død, at udnævne S. til Overkammerherre og Gehejmeraad samt Medlem af Statskollegiet og Højesteret. Hans Indflydelse mente man da ogsaa snart at spore, og Villum Lange skriver senere, at S. «efter salig Kongens Død for os enfoldige Jyder var i saa stor Anseelse som Dianas himmelfaldne Billed hos de gamle Efesier». Men hur-

tigere, end nogen kunde vente, forberedte han ved sin egen Holdningsløshed og Upaalidelighed sit Fald. Under de vanskelige Forhold ved Hoffet sluttede han sig snart til et, snart til et andet af de om Magt og Indflydelse kæmpende Partier og lod sig endelig bruge af den Fraktion, hvis Førere, Peder Reedtz og Holger Vind, lagde an paa at styrte Schumacher og Gyldenløve. S. søgte at mistænkeliggjøre dem begge hos Kongen, men kunde ikke bevise sine Beskyldninger. 15. Jan. 1671 kom det til en afgjørende Forklaring, og næste Dag lod Kongen S. vide, at han skulde forlade Hovedstaden inden 3 Dage og drage til Koldinghus, hvor han fra o. 1668 var Amtmand.

Uagtet han saaledes i Unaade dimitteredes fra sine Embeder, tillagde Kongen ham med vanlig Mildhed en aarlig Pension af 2000 Rdl. for hans og Hustrus Levetid. Ogsaa Amtet maatte S. snart efter opgive. Resten af sit Liv tilbragte han paa sine fynske Godser: Søholm, som han arvede efter sine Forældre, Krængerup (nu Frederikslund) og Brahesholm, hvilke han 1679 erhvervede af Assessor Hans Knudsen (IX, 274), med hvem han siden maatte procedere i det uendelige. Sandagergaard købte S. i 1680erne; i Odense ejede han de Skinkelers Gaard i Overgade. Men trods hans gode Pension vare hans økonomiske Forhold elendige, og alt, hvad der kunde pantsættes, havde han pantsat. Under al denne Ynkelighed døde S. 27. Juni 1691 paa Søholm, hvor ogsaa hans Enke, der var en ganske anderledes sympathetisk og dygtig Person, endte sine Dage 9. Juni 1705.

Personalhist. Tidsskr. I, 28 ff. Danske Saml. 2. R. III. A. D. Jørgensen, Griffenfeld I—II. G. L. Wad.

Skjalmsen, Ebbe, o. 1090—1151, sjællandsk Høvding, Søn af Skjalm Hvide (VIII, 194), optræder første Gang i Historien, da han sammen med sine Brødre fik Knud Lavards Lig ført fra Haraldsted til det aneligere Ringsted og rejste Sjællænderne til Hævn for Fosterbroderens Drab (1131). I den efterfølgende Borgerkrig stod han paa Erik Emunes Side, og han var ogsaa blandt Erik Lams mest betroede Mænd, dernæst tro Tilhænger af Svend Grade, der gjorde ham til Hovedsmand i det nybefæstede Roskilde. Ved en vis Sune søgte Svends Medbejler Knud Magnussen at lokke Roskilde Borgere til Frafald, men ved List fik E. S. Sune i sin Magt, og Planen blev afværget (1148). Senere lykkedes det dog Knud at overrumple Roskilde; E. S. undkom i rette Tid, men

kunde ikke hindre, at Knud dernæst hærgede og brændte hans Gaard. I Følge Saxo havde E. S. saa stor Indflydelse paa Svend, at denne i Krig som i Fred, i offentlige som private Forhold altid rettede sig efter hans Raad, og Efterretningen om hans Død (1151) overvældede den unge Konge, saa at han afbrød et Krigstog mod Knud; rimeligvis havde Svends Skæbne ogsaa formet sig lykkeligere, om han fremdeles havde haft den erfarne Raadgiver ved sin Side. Sammen med sine Brødre Toke (s. ndfr.) og Asser Rig (I, 370) grundlagde E. S. Sorø Kloster. E. S. var først gift med Gyda, dernæst med Ragnhild, sammen med hvem han opførte en Trækirke ved deres Gaard i Bjernede. Deres Søn Sune byggede i dens Sted den smukke Rundkirke af Sten, men mindede i en Indskrift om Forældrenes fromme Gjerning. Ragnhild overlevede E. S. over 10 Aar og skjænkede Sorø Kloster Sacerbro Mølle; de jordedes Side om Side i Klosterkirken. Kort efter Ragnhild døde E. S.s ældste Søn, Toke, efter at have givet Halvdelen af sin Hovedlod til Sorø. En anden af E. S.s Sønner, Fin, døde ved samme Tid. En tredje Søn, Peder, levede meget længer. Berømtest af Sønnerne er dog Sune (IV, 397), Fader til de 7 Sunesønner.

Saxo, Hist. Dan. Løffler, Danmarks ældre Kirkebygninger.

Hans Olrik.

Skjalmsen, Sune, —1131—, Broder til foregaaende, deltog med sine Brødre i Rejsningen efter Knud Lavards Drab (1131), men maa være død inden Brødrenes Grundlæggelse af Sorø Kloster. Hans Lig blev ikke overført til Skjalms-Ættens Grave i Sorø, og hans Arvinger skjænkede ikke Klosteret Gods; men hans Sønnedattersøn Johannes Kaare blev senere dets Abbed. S. S. kan ikke, som man ofte har formodet, være den Sune, som ved sin sjældne Veltalenhed søgte at faa Roskilde Borgere til at falde fra Svend Grade, men blev greben af Ebbe Skjalmsen og senere blindet af Svend.

Hans Olrik.

Skjalmsen, Toke, —o. 1145, Broder til de 2 foregaaende, optraadte ligeledes efter Knud Lavards Drab blandt Sjællændernes Ledere (1131). Greben af det kirkelige Opsving lagde han sammen med sine Brødre Ebbe og Asser Rig Planen om at stifte et Kloster i deres Hjemstavn, men følte Døden nærme sig, inden Forehavendet var kommet til Udførelse, og skjænkede da Halvdelen af sin Hovedlod og en Del andet Gods til det vordende Kloster. Tillige overgav han Asser Rig 16 Mark Guld til Opførelse af Kir-

ken (o. 1145). Af Tokes og deres eget Gods grundlagde Ebbe og Asser dernæst Sorø Kloster, og Asser døde som Munk i Klosteret. Guldet var kommet i Ebbes Hænder, og han overgav det til Klosterets første Prior; men denne skal have forødt det. T. S. blev jordet i Fjenneslevlille Kirke, men Absalon overførte senere hans og Skjalm Hvides Ben til Sorø Kloster, hvis Grundlægger han fremfor nogen anden maatte kaldes.

Boesen, Skjalm Hvide og hans Slægt (Sorø Skoles Indbydelsesskr. 1900).

Hans Olrik.

Skjelderup, jvfr. Schelderup (XV, 104), Schjelderup (XV, 109 ff.) og Schjellerup (XV, 111).

Skjelderup, Jacob Worm, 1723—87, Præst, er født i Lavrdal i Jarlsberg 3. Avg. 1723 af Forældrene Sognepræst Michael S. († 1743) og Marie f. Worm. Han deponerede 1742 og maatte efter Examen philos. 1743 vende tilbage til Hjemmet, da Faderen var død. 1746 tog han Attestats, tilbragte saa 8 Aar i Kjøbenhavn og paa Sjælland som Informator, derpaa 3 Aar i Drammen, hvor han 1756 af Grev Wedel blev kaldet til Hofs Sognekald. Her blev han til sin Død, 1. Okt. 1787. Som en rettroende Præst viser han sig i sin Katekismusforklaring (1771), et Arbejde, der vistnok har været fremkaldt ved Trangen til en kortere Bog end Pontoppidans. Han følger ellers i det hele denne med Udeladelse af, hvad der betegner den som pietistisk. Mest bekjendt er han vel ellers bleven ved sin Bog om «Hexeri og Kogleri» (1778), der kunde synes lidet tidsmæssig, om den end røber en tænksom Mand, der behandler sit Æmne med Udførlighed og Forsigtighed. Den Oplysning, han giver om herhenhørende Forhold i Norge paa hans Tid, er uden væsentlig Betydning. — Han blev gift 1759 med Barbara Holst (f. 4. April 1731 † 10. Juni 1773), Datter af Handelsmand i Holmestrand Christen Rasmussen H. (f. 1701 † 1780) og Bodil Johanne Frederiksdatter f. Sundby (f. 1697 † 1756).

Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalthist. I, 127.

D. Thrap.

Skjelderup, Jens Pedersen, o. 1510—1582, Biskop, var født i Jylland. Efter afsluttede Studier ved Universiteterne i Kjøbenhavn og Wittenberg fik han først betroet en lavere Lærerstilling ved Højskolen i Danmarks Hovedstad og blev derpaa o. 1550 udnævnt til Professor i Fysik. Snart begyndte han imidlertid at lægge sig efter Lægevidenskaben, hvori han tog Doktorgraden ved Universi-

tetet i Rostock (1556), vistnok med det Maal for Øje at blive medicinsk Professor i Kjøbenhavn efter sin Svigerfader, Dr. Peter Capeteyn (III, 353). Ved dennes Død blev han mod Forventning tilsidesat for en anden, og dette turde muligen have været en medvirkende Grund til, at han, skjønt under megen Tvivlraadighed, modtog Kaldet fra Kongen til at blive Biskop i Bergen, til hvilket Embede han blev indviet, vistnok af Peder Palladius, i Juli 1557.

Skjønt S. var Naturvidenskabsmand af Fag, havde han dog mange og gode Betingelser for at blive en dygtig Biskop. Theologien var jo den Gang Videnskabernes Videnskab, som alle i mere eller mindre Grad vare hjemme i. S. var i sin første Studietid bleven paavirket af Niels Hemmingsen i religiøs Henseende; han var den lutherske Kirke oprigtig hengiven; han havde kort før sin Udnævnelse afgivet en Erklæring, der afgav betryggende Vidnesbyrd for, at han i Nadverlæren stod paa ren luthersk Grund. Som Biskop i Bergen viser han sig som en saare energisk Mand, der med overlegen Dygtighed kæmpede sig igjennem de mange Vanskeligheder, som stillede sig i Vejen for ham. Han var en flittig Visitor, han tog sig med Iver af sit Præsteskab, som han søgte at hæve baade intellektuelt og moralsk, han virkede med Nidkjærlighed for Udviklingen af Stiftets Latinskole, hvor den theologiske Lektor Absalon Pedersen virkede til saa rig Velsignelse.

Hvad der vakte størst Opmærksomhed i Biskoppens Samtid, og hvad der mest har virket til at bevare hans Minde levende i hans Eftertid, det er den heftige Strid mellem ham og Byraadet i Bergen, som brød løs i Begyndelsen af 1570, efter at han, tilskyndet af den danske Rigsraad Jørgen Lykke under dennes Ophold i Bergen 1568, havde fjærnet fra Højalteret i sin Domkirke nogle Helgenbilleder, som gamle Folk fremdeles tilbade paa katholsk Vis, og som han i længere Tid forgjæves havde anmodet Raadet om at borttage. Det interessanteste ved denne Billedstrid, der fandt sin Afslutning ved et Slags Forlig mellem Biskoppen og Borgmesteren i Begyndelsen af 1571, er det mærkelige lille Skrift, som han udgav det følgende Aar: «En kristelig Undervisning af den hellige Skrift om, hvad en Kristen skal holde om Billeder og Støtter udi Kirkerne». Dette Skrift, hvoraf kun 2 Exemplarer ere opbevarede, er i Sandhed et smukt Minde om sin Forfatters reformatoriske Iver, varme Bispehjærte og dygtige Fremstillingsevne, om det end er saa, at han undertiden i Stridens Hede gaar noget for

vidt i sin Fordømmelsesdom over de i Kirkerne forhaandenværende Billeder fra gammel Tid.

I 1582 afgik S. ved Døden, højagtet baade i sit Hjemland og i Udlandet, hvor den bekjendte Professor i Rostock David Chytræus med mange Lovord tilegnede ham en ny Udgave af sin «Onomasticum theologicum» (1578). Han levede et lykkeligt Familieliv med sin Hustru, Susanne Lennertsdatter, som med Sikkerhed kan ses at være født i Danmark, og som maa antages at have været Professor Capeteysns Plejedatter eller Stifdatter. Deres Datter Adriane blev gift med den bekjendte Stavangerbiskop Mag. Jørgen Eriksen (IV, 559); deres Søn Peder S. og dennes Søn Jens S. bleve begge Biskopper (s. ndfr.).

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 629 ff. A. C. Bang,
Den norske Kirkes Hist. i Reformations-Aarh. S. 44 ff. *A. Chr. Bang.*

Skjelderup, Jens Pedersen, 1604—65, Biskop, var Søn af efternævnte Biskop Peder Jensen S. og født 14. Febr. 1604 i Mandal, hvor Faderen den Gang var Præst. I sin tidlige Barndom kom han med Forældrene til Danmark og blev fra Kjøbenhavns Skole Student 1622. Efter 4 Aars Studier i Kjøbenhavn besøgte han forskellige fremmede Universiteter og opholdt sig navnlig en Tid lang i Wittenberg. Ved sin Tilbagekomst blev han 1631 Rektor i Lund, tog 1633 Magistergraden og blev 1636 Sognepræst ved Lunds Domkirke. Endnu s. A. blev han kaldet til Slotspræst i Kjøbenhavn, hvorefter han 1639 blev Sognepræst ved Nicolai Kirke sammesteds. Efter 10 Aars Virksomhed i denne Stilling udnævntes han 1649 til Biskop i Bergen. Han var som Biskop paapasselig i sin Embedsgjerning og omtales som en retsindig og ganske dygtig Mand. Han døde 2. Okt. 1665. 1639 blev han gift med Inger Worm (f. 2. Avg. 1621 † 4. Maj 1677), Datter af Professor Ole W. og Dorothea Fincke.

Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster I, 10 f. Personalhist. Tidsskr. III, 266. *A. E. Frichsen.*

Skjelderup, Michael, 1769—1852, Læge, Anatom, fødtes i Hofs Præstegjæld (Jarlsbergs Provsti) 22. Okt. 1769 som en Søn af ovennævnte Sognepræst Jacob Worm S. Paa Grund af en besværlig Stammen fik han kun meget mangelfuld Skoleundervisning i Børneaarene; efter Konfirmationen blev han Apothekerelev i Frederiksstad, men hans Fremgang i Faget hemmedes af Sygelighed,

hans Hu stod mere til selve Lægevidenskaben, og 1789 rejste han til Kjøbenhavn, hvor han strax med megen Energi begyndte Studierne ved det nylig oprettede kirurgiske Akademi. Han kastede sig særlig over Anatomi, blev snart i Stand til at give sine med-studerende Manuduktion og absolverede 1794 en særdeles god kirurgisk Examen. Han begyndte nu at holde vel besøgte Privatforelæsninger over Anatomi og Kirurgi og blev 1796 ogsaa ansat som Reservekirurg (∴ Lærer) ved Akademiet, 1799 efter Tur tillige Reservekirurg ved Frederiks Hospital. S. A. modtog han Udnævnelse til Regimentskirurg ved det sjællandske lette Infanteriregiment.

Imidlertid gik det ham som flere af de samtidige fremadstræbende Kirurger: hans videnskabelige Sans og Higen følte sig ikke tilfredsstillet ved Akademiet, og han gik derfor 1797, uanset de kirurgiske Akademi direktørers Misstemning, gjerne ind paa et Tilbud fra det medicinske Fakultet om at overtage den anatomiske Prosektorpost ved Universitetet. Snart vendte han sig fuldstændig bort fra Akademiet, i det han 1800 indskreves som Student (uden Artium) og det følgende Aar, samtidig med Ansættelsen af O. H. Mynster og H. C. Ørsted, udnævntes til Adjunkt i Anatomi og Fysiologi ved det medicinske Fakultet. 1803 blev han efter forud-gaaet Disputats kreeret til Doctor medicinæ, og 1805 udnævntes han til Professor extraordinarius ved Universitetet, men vedblev dog indtil 1808 at være Regimentskirurg og fungerede 1807 som Stabskirurg ved Landeværnet. Som Universitetslærer gjorde han sig hæderlig bemærket ogsaa ved at holde stærkt besøgte populære Forelæsninger, der udkom i Trykken under Titelen «Anatomisk-fysiologiske Forelæsninger for Anthropologer» (1807—8) og vandt saa megen Anerkjendelse, at de oversattes baade paa Svensk og Tysk. I Universitetsprogram 1811 publicerede han en udførlig Oversigt over Anatomiens Historie i Danmark, hvilken i forkortet dansk Oversættelse ogsaa tryktes i Engelstofts «Annaler». Hans Mangel paa humanistisk Fordannelse trykkede ham noget i hans Universitetsvirksomhed, men i øvrigt følte han sig særdeles vel i Kjøbenhavn, hvor han kom til at indtage en bestandig mere fremskudt Stilling, saaledes blev Medlem af Direktionen for det Classenske Litteraturselskab og en af Redaktørerne af Selskabets Tidsskrift, «Bibliothek for Læger», og hvor han ogsaa 1801 havde indgaaet Ægteskab med Martha Catharina Hoelfeldt, Datter af Oberstlieutenant Christopher Henrik H.; det var kun de derangede forhold

under den ulykkelige Krig, der 1813 bevægede ham til at forlade Danmark og modtage Ansættelse ved det nye Universitet i hans Fødeland som Professor i Anatomi, Fysiologi og Legalmedicin. 1814 tiltraadte han Embedet i Christiania, og derefter tilhører hans Virksomhed ganske den norske Medicin.

Ogsaa i sin nye Virkekreds erhvervede han sig megen Anseelse og Paaskjønnelse, og det ikke blot som akademisk Lærer og kyndig videnskabelig Avtoritet, hvis Medvirken benyttedes i udstrakt Maalestok under den nye norske Medicinalæra, men ogsaa som praktiserende Læge. Han hædredes paa enhver Maade og erholdt 1849 sin Afsked med fuld Gage i Pension. 16. April 1852 døde han i Christiania af Alderdomssvaghed.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Kiær, Norges Læger. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Jæger, Illustr. norsk Lit. Hist. Norsk Mag. f. Lægevidskb. 2. R. VII, 693 ff. og LXII, 799. Personalthist. Tidsskr. 4. R. I, 80 ff. Pavels' Dagbøger 1817—22 I, 191. *Jul. Petersen.*

Skjelderup, Peder Jensen, 1571—1646, Biskop, Søn af foran nævnte Biskop Jens Pedersen S. († 1582), var født i Bergen 7. Sept. 1571. Som Barn gik han først i Skole i Bergen, men efter Faderens Død kom han til Stavanger, hvor Biskop Jørgen Eriksen (IV, 559), som var gift med hans Søster, tog ham i sit Hus. Senere sattes han i Sorø Skole, hvorfra han blev Student 1593. Han studerede nu 2 Aar i Kjøbenhavn og 3 Aar i Wittenberg, hvorefter han 1598 blev Kapellan i Mandal. Hvorvidt han, som det almindelig berettes, i 1604 blev Sognepræst i Mandal, tør være tvivlsomt. Da Christian IV i 1607 besøgte Stavanger, prædikede P. S. for ham i Domkirken. Kongen fandt saa meget Behag i hans Prædiken, at han kaldede ham til Slotspræst paa Frederiksborg. Først i April 1608 flyttede S. fra Mandal til Kjøbenhavn, hvor han i Febr. efter Kongens Befaling af Universitetet var kaldet til Sognepræst ved vor Frue Kirke; sit Embede paa Frederiksborg har han altsaa ikke tiltraadt. 1608 tog han Magistergraden. 1622 blev han Anders Arrebos Eftermand som Biskop i Throndhjem. Om hans 20aarige Virksomhed i denne Stilling foreligge kun sparsomme Efterretninger. 1642 tog han Afsked mod at erholde en Pension af Eftermanden. Han døde 27. Sept. 1646. Han var gift 1. (1601 i Mandal) med Anne Nielsdatter († 1612), Datter af Lagmand Niels Lauridsen og Randi Lauridsdatter Holck, 2. med Geske Lange fra Flensborg († 1640).

Daae, Thronhjems Stifts geistl. Hist. S. 83 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 736 ff. *A. E. Erichsen.*

Skierbeck, Hans Jacobsen, 1553—1633, Læge, var født i Skjærbæk i Tørring Len, hvor hans Fader, Jacob Lauridsen, var Præst samt Provst i Hvidding Herred († 1598). Sønnen, der er mest bekendt ved sine vidtløftige Rejser, studerede Humaniora og Medicin og ledsagede den siden berømte Christian Barnekow (I, 537) paa en Del af hans mangeaarige Studierejser. Af S.s endnu bevarede Stambog (s. Ny kirkehist. Saml. III, 664) ses, at han 1579 var i Presburg og 1580 fra Venedig af gennemrejste Schweits og Tyskland paa Kryds og tværs. 1581 opholdt han sig i Hjemmet. Det følgende Aar tilbragte han til Dels i Kjøbenhavn, men saa gik han atter paa de lange Rejser. 1583 træffe vi ham i Heidelberg og Basel. 1588 drog han med Brødrene Jacob og Mogens Ulfeldt samt Chr. Barnekow, vistnok over Venedig, til Jerusalem. I Asien og Afrika færdedes han siden vidt omkring; men om det er rigtigt, hvad der fortælles, at han naaede til Indien og Kina, maa vi lade staa hen. Nok er det, at han var en vidt berejst Mand — «Cimbrorum novus Ulysses» kaldes han —, da han 1591 tog den medicinske Doktorgrad i Basel, hvorpaa han nedsatte sig som Læge i Lybek. Her indtog han en anset Stilling indtil sin Død, 27. Juni 1633. Han omtales som Kemiker og har efterladt sig forskellige latinske Digte og Breve.

En Broder af ham, *M. Anders Jacobsen S.*, blev Faderens Eftermand som Præst og Provst i Skjærbæk; han hørte ogsaa til hin Tids lærde og var nøje knyttet til *M. Anders Sørensen Vedel*.
Møller, Cimbria lit. I. *H. F. Rørdam.*

Skjoldborg, Christen Pedersen, —1682, Lektor, sandsynligvis Søn af Major Peder S. og Maren Mogensdatter af norsk Præsteslægt. Han blev Student fra Helsingørs Skole 1645 og Magister 1657. Under Krigen med Carl Gustav androge de norske Studenter i Kjøbenhavn, som udgjorde et eget Kompagni, om at erholde S. til sin «Awditor og Mediator», hvortil han beskikkedes ved Kongebrev af 27. Sept. 1658. S. A. havde han den Dristighed i Spidsen for 8 Medunderskrivere, men «paa samtlige militærende Studenters Vegne» at tilstille Kongen et Forslag til Reformer ved Universitetet, deriblandt at et bestemt Antal Professorer skulde være Nordmænd. Dette Skridt blev taget meget ilde op,

og da S. kort efter søgte Stillingen som Lektor i Thronhjems, fandt han det nødvendigt at gjøre formelig Afbigt. Han blev da 2. April 1659 Adjunctus hos den gamle og sygelige Lektor Mag. Hans Sørensen, ved hvis Død 1660 han kom i Besiddelse af Lektoratet. Aaret efter mødte han ved Arvehyldingen i Christiania som Udsending fra det thronhjemske Domkapitel. Ved denne Løjlighed fik han den største Del af det tilstedeværende Præsteskab til at gaa med paa et af ham forfattet Andragende, som væsentlig tilsigtede Forbedringer i Gejstlighedens Vilkaar, men hvori tillige henpegedes paa Ønskeligheden af særegne Regeringskollegier for Norge. Andragendet, som ikke fik Biskoppernes Tilslutning, førte ikke til noget Resultat. — S. døde 1682, rimeligvis ugift.

Daae, Thronhjems Stifts geistl. Hist. S. 112. Rørdam, Danske og norske Studenters Deltag. i Kbhvns Forsvar, passim. Thronhjems Kathedralskoles Indbydelsesskr. 1855, S. 97 f.

A. E. Erichsen.

Skjoldborg, Johan Martinus Nielsen, f. 1861, Forfatter, er Søn af Husmand og Skomager Niels Christian Hansen (Skjoldborg) (f. 1827 † 1899) og Sidsel Kjerstine Thomasdatter (f. 1822 † 1892). Han blev født 27. April 1861 i Øsløs ved Limfjorden. Fra 1875—77 var han i Handelslære i Nibe, i 1878 vikarierede han i Lærerembeder og var saa i 3 Aar paa Ranum Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1881. Til 1883 var han Hjælpelærer i Kollerup i Han Herred, førte derpaa i 5—6 Aar et noget omflakkende Liv, mest beskæftiget med Lærervirksomhed, indtil han i 1889 blev kaldet til Lærer i Koldmose (Han Herred), hvilket Embede han opgav 1. Jan. 1902. Han har skrevet: «I Skyggen», Noveller (1893), «En Stridsmand», Fortælling (1896; 3. Opl. 1899), «Kragehuset», Fortælling (1899; 2. Opl. 1900), «Almue, Billeder afsides fra» (1900). I 1901 udgav han «Wolle Krogh», et dramatiseret Folkelivsbillede efter en Novelle i «Almue»; det er opført paa Aarhus Theater. Han har desuden paa forskjellige Steder offentliggjort Fortællinger og jyske Digte, der have vundet stor Indgang. I sine godt komponerede Bøger, der røbe et grundigt og alvorligt Studium, har han givet energiske og sandfærdige Skildringer af den Stand, hvorfra han er udgaaet, og han paaviser dens nuværende Kamp for Fremskridt. Hans Maal er Folkeopdragelse. — 7. Sept. 1883 ægtede han Mariane Dorothea Nielsen (f. 19. Avg. 1835 † 7. Juni 1900), Datter af Lærer paa Falster Hans Jørgen Kanneval N. og Magda-

lene Christine f. Fog. I 1807—08 studerede han ved Statens Lærerkursus i Kjøbenhavn. *Nic. Bøgh.*

Skjønning (Skøning), Jacob, —1549, Biskop. Efter Studier, mulig udenlands, under hvilke han havde erhvervet Magistergraden, forekommer Mester J., som det antages, første Gang 1518 som Kannik i Viborg, hvor han tillige blev Rektor ved Domsolen og Præst ved St. Hans Kirke. I denne Stilling var han, da Hans Tausen 1525 begyndte at forkynde Evangeliet i Viborg. Dette blev et Vendepunkt i hans Liv, i det han med Varme sluttede sig til Reformationen, aabnede sin Kirke for Hans Tausen og senere selv blev evangelisk Prædikant i Staden. Som saadan mødte han 1530 ved Herredagen i Kjøbenhavn. At han har gjort sig bemærket som en duelig og nidkjær Mand, fremgaar deraf, at han 1537 blev kaldet til den første evangeliske Superintendent i Viborg Stift. Stillingen var vanskelig efter den lange Ufreds- og Opløsningstid; men J. S. gjorde sit bedste for at bøde paa Ulemperne og bringe Orden i Kirkevæsenet. I Forening med flere af Superintendenterne, der i April 1539 vare samlede i Nyborg, indgav han en Klage til Kongen over den slette Tilstand, hvori mange Kirkeforhold endnu befandt sig. Da han i Avg. 1540 deltog i Bispe-mødet i Kjøbenhavn, benyttede han atter Lejligheden til at gjøre Forestilling til Regeringen om forskellige væsentlige Mangler ved Kirke- og Skolevæsenet i hans Stift. Saaledes arbejdede han fremdeles i sin Tid under ikke ringe Vanskeligheder. Af en samtidig omtales han som en saare retskaffen Mand. Han døde 17. Juni 1549; 8 Uger derefter døde hans Hustru, Valborg.

Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 519 f. Heise, Diplomat. Viborg.

H. F. Rørdam.

Skodborg, Jørgen, —1551, Ærkebiskop, Søn af Raadmand Hans Jacobsen i Kolding, maa rimeligvis være født nogle Aar efter 1480, siden han 1502 studerede i Rostock. 1507 tjente han Dronning Christine i Odense, 1513 forekommer han som Kannik i Roskilde, var tillige indtil 1517 Forstander for Helligaandshuset sammesteds og havde imidlertid skaffet sig Magistergraden, vistnok i den kanoniske Ret. Senere forekommer han som Ærkedegn i Aarhus og havde tillige forskellige Præsteskaber og en Kannikeplads i Viborg Domkapitel. Fra Dronning Christines Kancelli var han gaaet over til det kongl. Kancelli og brugtes som kongl. Sekretær meget af Christian II til diplomatiske Sendelser. Han var en

Mand af stor Lærdom og diplomatisk Kløgt og roses almindelig for sin Fromhed og hæderlige Karakter. 1516 og 17 var han saaledes sendt til Nederlandene for at mane om Udbetalingen af Kongens Medgift og søge Hjælp til det forestaaende Tog mod Sverige. Efter Hjemkomsten betroede Kongen ham i Nov.—Dec. 1517 det vanskelige Hverv, i Forening med den indkaldte Romerretslærer Dr. Amelengus, at føre den store Sag mod Biskop Jens Andersen (Beldenak) i den pavelige Legat Arcimboldus' Nærværelse. Han udførte sit Hverv med stor Dygtighed og til Kongens Tilfredshed, hvorpaa denne i Slutningen af 1518 sendte ham paa en ny stor Rejse til Nederlandene og Frankrig for at søge at skaffe Hjælp til Togene mod Sverige. Man har endnu en Del af hans Indberetninger fra denne Rejse, der strakte sig til Slutningen af Aaret 1519.

Imidlertid var Ærkebiskop Birger Gunnensen død 10. Dec. s. A. Kannikerne valgte strax Dekanen i Kapitlet, den adelige Mester Aage Sparre, til Ærkebiskop, men Kongen greb ind og befalede dem at vælge J. S., hvilket derpaa ogsaa skete 5. Jan. 1520. Pavelig Stadfæstelse fik J. S. dog ikke, uagtet Kongen anvendte store Pengesummer herpaa. Leo X havde nemlig strax ved Efterretningen om Birgers Død i Følge pavelig Reservation udnævnt Kardinal Paolo Emilio dei Cesi til Ærkebiskop, og hans Modstand lykkedes det hverken Kongen eller J. S. at overvinde. Værre for J. S. blev det dog, at det snart viste sig, at Kongen vilde bruge ham til at faa Ærkesædets Besiddelser, Bornholm med Fæstningen Hammershus og Aahus Fæstning samt 3 Herreder i Skaane, tilbage til Kronen. Da J. S. ikke vilde svigte Kirkens Sag, afsatte Kongen ham uden videre og paatrængte Kapitlet Sigbrits Ven, Mester Diderik Slagheck. J. S. flygtede i Okt. 1521 fra Lund og skjulte sig i Munkekutten i Graabrødrenes Kloster i Kjøbenhavn. Da Slagheck imidlertid allerede henrettedes i Jan. 1522, ansaa J. S. Øjeblikket for gunstigt til at virke i Rom, og det lykkedes ham at naa her til i Aaret 1522. Christian II havde imidlertid paatrængt Kapitlet Joh. Weze som Ærkebiskop, og da denne kort efter maatte flygte med Christian II, valgte Kapitlet atter Aage Sparre, som det stadig ansaa for den retmæssige Indhaver af Ærkesædet. J. S. begyndte nu at nærme sig Frederik I, der ogsaa syntes at ville tage sig af ham. Det lykkedes J. S. at komme til Forlig med Kardinalen mod at love ham 500 Dukater aarlig Afgift og derpaa virkelig 25. Nov. 1525 at opnaa pavelig Bekræftelse. Han rejste da til Danmark, men hans Valg fandt stadig saa stor Modstand hos Kapitlet

i Lund og hos det adelige Rigsraad, at Kongen til sidst (1526) anerkjendte Aage Sparre, mod at denne søgte Bekræftelse paa Embedet ikke i Rom, men hos ham selv som Kirkens Overhoved. I nogle Aar opholdt J. S. sig i Lybek. Kongen tillod dog (1528), at han beholdt Indtægterne af sit tidligere Kannikedømme i Viborg, og 1529, da Joachim Rønno ved sin Udnævnelse til Biskop i Roskilde havde maattet forpligte sig til ikke at søge Bekræftelse paa Embedet i Rom, søgte han flere Gange gejstlig Indvielse hos J. S., uden at denne dog turde inklade sig herpaa. Endnu i Christian III's Tid (1541) søgte J. S. med Understøttelse af Koadjutoren i Ærkestiftet Kølne om Restitution i sit Embede eller Erstatning, men fik selvfølgelig Afslag. Han havde nemlig opnaaet et Kanonikat i Kølne og skal have været Ærkebispens Suffraganeus. Her døde han 15. Dec. 1551, højt anset af sine Omgivelser for sin Fromhed og sit asketiske Levned.

Svaning, Hist. Chr. II (1652) S. 200 ff. Huitfeldt, Danm. Riges Krøn. S. 1172 ff. Huitfeldt, Bispekron. S. 94. Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 2, 69 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 402. *A. Heise.*

Skomager, Hans Rasmussen, 1551—1614, Professor, var født i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Rasmus Pedersen Falstring († 1589), formodentlig var Skomager. Han blev tidlig sat i Frue Skole; men da han havde en smuk Stemme, optoges han, 10 Aar gammel, i det kongl. Kantori eller Drengekor, der nød særlig Undervisning. Her lagde den kongl. Sekretær Hans Skovgaard Mærke til ham, og da han senere udtraadte af Kantoret, skaffede Skovgaard ham Midler til privat Undervisning, saa han 1568 blev Student. Efter at have lagt en tilstrækkelig Grundvold for sine Studier ved Hjemmets Højskole drog han 1574 til tyske Universiteter. 1579 tog han Magistergraden i Wittenberg og rejste strax efter hjem. Da han kom forsynet med anbefalinger fra Hertug Ulrik af Meklenborg og Universitetet i Wittenberg, opfordrede Kongen Professorerne til at skaffe ham en passende Ansættelse, hvilket havde til følge, at han 1580 blev extraordinær Professor. Da hans Velgjører Hans Skovgaard døde, udgav han (1581) et latinsk og (1582) et dansk Mindeskrift over ham. 1582 blev han Professor pædagogicus, i hvilken Stilling han længe forblev. Han havde det Uheld, at Udgivelsen af en Bog, han 1590 havde ladet trykke, «Notationes in orationem pro Archia poëta», blev forbudt, hvorfor han maatte omarbejde den, inden den kom for Lyset. Ogsaa andre Fataliteter havde han, navnlig en forargelig Strid med

en tysk Alkymist, hos hvem han havde søgt Udvidelse af sine fysiske Kundskaber. Alt dette forsinkede hans Forfremmelse og bragte ham i en økonomisk Forlegenhed, som han maatte kæmpe med næsten hele sin Tid. Endelig blev han 1602 Professor i Mathematik og snart efter i Fysik. Da Raden kom til ham, valgtes han 1610 til Universitetets Rektor. Han døde 19. Juli 1614 og var da i Embedsalder den ældste Professor. Talrige Theses og Disputatser, han har udgivet, synes at vidne om hans Flid. Han var 2 Gange gift. Hans sidste Hustru, Karen Wesselsdatter, overlevede ham i meget trange Kaar.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 638 f.

H. F. Rørdam.

Skondelev, Hans, —1421, Biskop af Slesvig. I 1374 blev Slesvig Bispestol ledig ved Biskoppens Forflyttelse til Øsel, og Kapitlet valgte sin Kantor, Niels Pedersen, der støttedes af de holstenske Grever og lovede disse at holde Bispestolene til deres Haand. Valdemar Atterdag, som i dette Øjeblik arbejdede ivrig paa at gjenoprejse den danske Magt i Sønderjylland, havde imidlertid Indflydelse nok ved Pavestolen til at faa dette Valg omstødt, og Paven udnævnte i Steden H. S. til Biskop 1375. Endnu i samme Aar døde dog Kong Valdemar, og den ny, dansksindede Biskop kom derved i en meget vanskelig Stilling, da Holstenerne nu hurtig fik hele Hertugdømmet i deres Hænder. Saa godt det lod sig gjøre, holdt han fast ved sine Forbindelser med Danmark; han blev bl. a. 1382 udnævnt til Pavens Nuntius og Kollektor for Riget, og han fik Kong Olufs Stadfæstelse paa sin Kirkes Friheder; men han har sikkert ogsaa maattet vise megen Bøjelighed over for Landets tyske Herrer, især efter at disse vare blevne anerkjendte fra dansk Side ved Forleningen i 1386.

Paa ny aabnede der sig Udsigt til at gjenvinde Sønderjylland for Danmark, da Hertug Gerhard 1404 faldt mod Ditmarskerne, og H. S. støttede ivrig Dronning Margrethe i hendes Forsøg paa at træde i Faderens Fodspor; bl. a. overlod han hende mod en aarlig Afgift Bispestolens 2 faste Borge, Svabsted og Stubbe, og her sade nu danske Slotshovedsmænd helt nede ved Holstens Grænse. Med voxende Ængstelse saa Holstenerne deres Magt stadig trænges tilbage, og deres Vrede rettede sig især mod H. S. I Febr. 1410, da denne opholdt sig i Flensborg, blev han overfaldet af holstenske Adelsmænd; hans Køgemester blev nedhugget, han selv, saaret

og halvnøgen, førtes som Fange syd paa. Snart kom han dog atter fri; Margrethe fortsatte med Held sin Stræben, og ved hendes Død var Mesteparten af Landet i de danskes Hænder, sikret ved en 5aarig Stilstand.

Erik af Pommern lod strax Danehoffet i Nyborg underkjende Holstenernes Krav paa Forlening med Slesvig (Juli 1413); H. S. overværede Mødet og støttede Kongen ved at afgive Vidnesbyrd om, at Forleningen ikke var blevet fornyet rettelig paa Mødet i Assens 1396. Kort efter satte Kongen ham i Spidsen for den Sendefærd, han sendte til Kirkemødet i Constanz og Kejser Sigismund; den hjemførte bl. a. Kejserens Stadfæstelse af Nyborgdommen; men paa Konciliet traadte H. S. ganske i Skygge for sin yngre Ledsager, den talentfulde Peder Lykke, og om Slesvigbispens vides kun, at han ved nogle ubesindige Ytringer gav Lybeks Udsendinger Anledning til at beskyldte Erik for at ville lægge deres By ind under sin Krone, hvad der voldte stor Splid. Efter sin Hjemkomst oplevede H. S. Fornyelsen af Kampen om Sønderjylland efter Stilstandens Udløb 1416, og Aaret efter havde han den Glæde at se Kong Erik holde sit Indtog i selve hans Bispestad Slesvig. Snart vendte dog Forholdene sig til Holstenernes Gunst; de 2 Bispeborge hørte til de Punkter, der først gik tabt, og paa sine gamle Dage har H. S. med Ængstelse maattet se ud i Fremtiden. Han havde sit eget Kapitel imod sig med Domprovst Henrik v. See i Spidsen. Alligevel holdt H. S. til det yderste fast ved Danmark, og endnu i Begyndelsen af Avg. 1421 mødte han paa Viborg Landsting for sammen med Jyllands Stormænd og Almue at vidne om Sønderjyllands Danskhed. Kort efter døde han i høj Alder (17. Avg. 1421), og nu var det Holstenerne, der førte deres Kandidat til Bispestolen igjennem, den nys nævnte Domprovst Henrik. H. S. var overhovedet den sidste danske Mand paa Slesvig Bispestol, og han er vel værd at mindes som en af dem, der i dette for Sønderjylland saa skæbnesvangre Tidsafsnit virkede ivrigst for at hindre Landets Fjærnelse fra Danmark.

Moltesen, De avignonske Paver S. 50. 120. 200. Erslev, Dronning Margrethe S. 395 ff. Samme, Erik af Pommern S. 23. 66. *Kr. Erslev.*

Skonning, Hans Hansen, 1579—1651, Bogtrykker, theologisk, filosofisk og historisk Forfatter, er født paa Rydsgaard ved Ystad i Skaane. I en ung Alder kom han i Forbindelse med

Oluf Rosensparre og Lisbet Gyldenstjerne paa Skarholt (XIV, 301), der maaske have bekostet hans Uddannelse. Han var i deres Tjeneste, medens Ol. Rosensparre var Lensmand i Mariager, og da denne fratraadte Lenet 1610, blev S. i Mariager, hvor han 1611 begyndte sin Forfattervirksomhed med «Flosculi patrum quorundam, Blomster af adskillige Lærefædres Bøger om Verdens forfængelige Vilkaar», et Arbejde, der vidner om en omfattende Læsning og synes at forudsætte Universitetsdannelse. Det var tilegnet de ovennævnte Adelsfolk og udkom, paa ny 1637 under Titel: «Sursum corda». 1614 nævnes han som aalborgsk Borger, men s. A. oprettede han et Bogtrykkeri i Aarhus, hvor han i 37 Aar udfoldede en for en Provinsbogtrykker ualmindelig omfattende Virksomhed. Han trykkede her en Række bekjendte Skrifter, blandt andre Peder Laales Ordsprog (1614), H. Justesen Ranchs «Karrig Nidding» (1633) og «Samsons Fængsel» (1633 og 1646), N. Jespersens Gradual (1637) og henved 30 Ligprædikener foruden sine egne Skrifter, baade større Bøger og mindre Flyveskrifter. Han havde ogsaa gode Forbindelser i den lærde Verden, saaledes med Dr. Niels Foss (V, 267), St. H. Stephanus og O. Worm.

Omr. 1617 blev han Klokke ved Domkirken og Notar i Domkapitlet. 1635 fik han med Konsorter Bevilling paa at anlægge en Papirmølle. Han maa endnu paa denne Tid have staaet paa en god Fod med Biskop Morten Madsen (XI, 16), thi denne var Parthaver i Papirmøllen og havde desuden betroet S. forskellige vanskelige Hverv. Men faa Aar efter kom det til et afgjort Brud imellem dem, og Biskoppen afsatte ham 1641. S. havde vistnok forsømt sit Embede, og han var desuden optraadt paa en lidet hensynsfuld Maade over for Domkapitlet. Men Biskoppen havde dog nok handlet alt for overilet. Han gik vistnok en anden Mands Ærende, i det han synes at være drevet frem af et af Kapitlets Medlemmer, Rektor Jac. Knudsen. Denne, der havde haft et rent personligt Mellemværende med S., var bleven ham saare fjendsk og hælmede ikke, før han fik Biskoppen til at afsætte ham. Men S. lod sig ikke sætte til Dørs. Han, der var særlig satirisk anlagt og førte en hvas Pen, fortsatte Striden, støttet af Borger-skabet, som stod i skarp Modsætning til Domkapitlet. Desuden holdt han til med Lensmanden Erik Grubbe (VI, 217), der hadede Biskoppen. Striden førtes i flere Aar, indtil Christian IV 1646 krævede Sagen undersøgt, og den endte 1649 med, at S. fik Op- rejsning og igjen blev indsat i Embedet. Imidlertid havde han

fra «sit nye Pathmo» fortsat sin Bogtrykkervirksomhed og var 1643 blevet tiltalt, fordi han understod sig at trykke Bøger og Paskviller, «som ikke af de højlærde vare reviderede». Han døde 1651 ved et ulykkeligt Fald fra en Luge paa Domkirkens Taarn, og 16. April ringede alle Domkirkens Klokker over ham. Men hans Død ved et Ulykkestilfælde betragtede man i Aarhus som en Straf, fordi han i sit Had til Biskoppen og hans Slægt havde indblandet sig i en forargelig Sag, der var rejst imod Bispinden og hendes Svigersøn (jvfr. III, 251 og XI, 16). Han efterlod sig en, som det synes, ung Enke, der ikke turde fortsætte Bogtrykkervirksomheden, som ophævedes o. 1656.

S.s Navn er bevaret i den danske Digtekunsts Historie, knyttet til 2 satiriske Skrifter: «De ugudelige og forvirrede Verdensbørns Klagemaal mod den arme Justitiam og ilde hørte Sandhed» (1648) og «Kattenes Rettergang med Hundene» (1650), begge i 4fodede Jamber med 2linjet Strofe, uden Begreb om Rhythme. Det første Skrift, der staar langt over det sidste, fremstiller, hvorledes Sandheden maa rømme af Lande, medens Retfærdigheden bliver fængslet og hængt. Det giver i det hele taget en livlig Skildring af Tidens Sæder og Procesformer, men er lidet originalt. Mange Enkeltheder ere Laan fra H. Tausens Vise om Løgn og Sandhed og fra Ranchs Skuespil. «Kattenes Rettergang med Hundene», der betegnes som den ældste danske episke Digtning, er en Dyreallegori efter «Reineke Vos», men i høj Grad udtværet og plat, og Satiren, der synes rettet imod Forhold i Aarhus, som kun Samtiden har kjendt, er usmagelig for Nutidslæsere. Men disse 2 Skrifter, der ere forfattede i S.s Alderdom, høre langt fra til hans bedste Arbejder, og vil man naa frem til en Værdsættelse af hans Forfattervirksomhed, maa man søge tilbage til hans yngre Aar. Blandt de Skrifter, der fortjene at fremhæves, maa nævnes «Collegium philosophorum, Hedenske Philosophia eller Visdom» (1636), en filosofisk Moral, der godt kan staa Maal med de bedste Skrifter af lignende Art fra hans Samtid, og «Geographia historica orientalis, d. e. adskillige østerske Landes og Øers Beskrivelse» (1641), som endnu lader sig læse og i ethvert Tilfælde maa have gjort god Fyldest i sin Tid. Ogsaa maa nævnes hans «Taxtebog eller visse Udregning paa alle Species, som findes i Kongernes og Adelenes Jordebøger til Landgilde indført» (1647), der endnu har sin Betydning som kulturhistorisk Kildeskrift.

Rahbek og Nyerup, Den danske Digtekunsts Hist. III, 69 ff. Hubertz,

Aktstykker vedk. Aarhus II. Paludan, Renaissancebevægelsen i Danm. Lit. S. 356 f. *S. M. Gjellerup.*

Skotte, Peder, † 1520, s. Petrus David de Scotia (XIII, 76).

Skou, Jens Carl Christian, f. 1831, Præst. Han er født 31. Dec. 1831 i Kjøbenhavn, Søn af Stabshornblæser Andr. S. og Christine Jensine f. Heilmann, dimitteret fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1849, hvor Professor M. Hammerich blev af Betydning for hans Udvikling, Cand. theol. 1855, Kateket i Skanderborg 1862, Sognepræst der 1870, Provst 1875—78, Sognepræst i Horsens 1884 og i Svindinge 1891. Foruden en Del Prædikener i forskellige Blade har han udgivet en Postil over Evangelierne af 2. Text-række (1885). Som Prædikant er han en Discipel af Biskop Fog. Hans Prædikener udmærke sig ved en klar og grundig Disposition og et smukt Sprog. Fra sin Ungdom af har han studeret Musikken og under A. P. Berggreens Vejledning erhvervet sig en grundig theoretisk Uddannelse i dette Fag. Frugter af disse Studier ere hans Foredrag ved Skolemødet i Aarhus 1887 om «Sangen som opdragende Magt i Folkeskolen» og et lignende Foredrag ved Skolemødet i Odense 1894, men navnlig hans Biografi af A. P. Berggreen (1895), et Arbejde, der maa anses som et Kildeskift for Studiet af dansk Musik i det 19. Hundredeaar. Ligesom hans Lærer Berggreen har han gjort det til sin Opgave at værne om Kirke- og Skolesangens Renhed og Værdighed. Til den af Th. L. Laub (X, 130) rejste Bevægelse for rytmisk Kirkesang har S. væsentlig forholdt sig kritisk. — I 1858 ægtede han Laura Birgitte Vilhelmine Dahlenborg (f. 1833), Datter af kongl. Vognmester Jens Chr. D.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 215.

R. Volf.

Skov (Sylvius), Hans, —1637, Præst og Forfatter, var født i Haderslev. Han opholdt sig i Wittenberg 1594—96. 1597 var han hjemkommen. Ellers henlevede han sin Ungdom i stor Nød og Trang, som han selv omtaler i sit første Skrift, «Oratio de rosis» (Kbh. 1601), skrevet til Ære for hans Velgjører Holger Rosenkrantz til Rosenholm. Han havde været Hører og Kantor i Ribe, da han kom til Oslo, hvor han 1618 træffes som Hospitalspræst og tillige underviste Statholder Jens Juels Døtre. Her fik han flere Gange af Domkapitlet Irettesættelse for sit Liv og Levned og for Ulydighed mod Biskop Glostrup. Han var jævnlig grov i Munden mod Biskoppen og Sognepræsten, saa at hans Beskytter Statholde-

ren maatte tilholde ham at «spæge sine Affekter, eller det i Længden vilde skade hannem». Da han alligevel vedblev med sin Selvraadighed og sit mislige Liv, blev han 1620 fjærnet fra Hospitalet, skjønt han bad om Naade paa sine Knæ. Men Statholderen tog sig af ham og skaffede ham Næs Kald i Hallingdalen, som netop var blevet ledigt. Da Hallingdalen den Gang hørte til Stavanger Stift, kom han under en ny Biskop, med hvem han ses at have staaet paa en god Fod, ligesom der ikke mere klages over hans Liv.

I Oslo havde H. S. givet sig af med religiøs Digtning og omsat alle Søndagsevangelier paa Rim. Derefter begyndte han en lignende Behandling af Davids Salmer, men maatte paa Grund af Sygelighed og den megen Modgang, som han havde i Oslo, lægge dette Arbejde til Side, «indtil jeg», skriver han i Tilegnelsen til Jens Juel, «er kommen i Hallingdal, hvor jeg befinder større Rolighed og sundere Luft og fornemmer i Hjærtet større Glæde». Han var færdig dermed 1623, s. A., som Arrebos bekjendte Parafraze udkom. H. S.s Arbejde blev henliggende utrykt (Thottske Saml., Fol., Nr. 9), men havde nok fortjent Udgivelse, da det viser poetisk Begavelse og en for den Tid respektabel Dygtighed i Behandling af Metrum og Rim. Ogsaa historisk Forfatterskab befattede han sig med. Allerede 1617 udgav han «En liden Kejserkrønne», hvoraf en ny Udgave udkom 1632. Paa sine gamle Dage udgav han 1630 «En ny Krønne om Alexander den store», som ogsaa oplevede 2 Udgaver og har haft Udbredelse som Folkebog; den er en forkortet og fri Oversættelse af Curtius' latinske Original.

1630 fik H. S. kongl. Brev om at maatte kaldes til et andet Præstekald, hvilket dog ikke skete. Med sin Hustru, som hed Anna og var fra Haderslev, var han gift allerede før Ankomsten til Norge. Han døde 1637, af Sorg, som der siges, over sine vanartede Børn.

Nyerup, Lit. Lex. Ny kirkehist. Saml. I, 559 ff. *A. E. Erichsen.*

Skov, Mikkel, o. 1630—1713, Officer, Søn af Borgmester Jesper S. i Rønneby. Han har været i spansk Krigstjeneste under Ulrik Christian Gyldenløve, blev i Sept. 1657 udnævnt til kongl. Generaladjutant og blev, maaske dog senere, Kapitajn over et Kompagni Dragoner. I den følgende Tid betroedes der den forvovne Mand, som øjensynlig var vel anskreven ved Hove, forskellige Opgaver, dels som hemmelig Agent, dels som Fører af mindre

Korpser. Saaledes fik han, der jo ved sin Fødsel og sine Familieforbindelser var godt kjendt i de skaanske Provinser, strax ved Begyndelsen af Kjøbenhavns Belejring det Hverv at rejse der over og paavirke Befolkningen til Frafald fra Sverige. Foreløbig kom han dog næppe afsted, men gjorde Tjeneste ved Kjøbenhavns Forsvar, deltog navnlig i Udfaldet 23. Avg. og i Kampen paa Amager 10. Okt., hvor han var nær ved at fange Carl X Gustav. I Nov. var han derimod i Skaane og Bleking og var Mellemand mellem de sammensvorne herovre og den danske Regering. Under Stormen paa Kjøbenhavn 11. Febr. 1659 var han virksom ved Løngangens Forsvar og skulde i Begyndelsen af Sept. have ledet det Anslag mod Christianopol, der dog maatte opgives. Umiddelbart efter deltog han i Hans Schacks Angreb paa Fyn og bragte ham den Meddelelse om Nyborgs svage Besætning, der foranledigede et mislykket Forsøg paa Stadens Overrumpling før Landgangen ved Kjærteminde; kort efter sendtes han af Schack til Eberstein for at underrette ham om Feltmarskallens Fremrykning. En vis Rolle har han maaske ogsaa spillet ved Statsforandringen 1660; i alt Fald har han samlet en Del Aktstykker om den, som han 1662 laante til Vitus Bering. I Maj s. A. udnævntes han til Kæmmerer over Thronhjems Len, og i Juli 1663 sendtes han endelig med en Galiot til Nederlandene for at faa de spanske Myndigheder til at udlevere Corfits Ulfeldt; opholdt paa Vejen kom han dog for sent til at udrette dette, fik derimod Ulfeldts Døtre fængslede og deres Ejendele beslaglagte. Men hermed vare ogsaa hans gode Dage forbi. Han synes ikke at have faaet tilstrækkelige Penge hjemme fra, blev sat i Gjældsarrest i Brüssel og sad der til 1676. Endelig kom han tilbage til Danmark, fik 1682 Bestalling som Oberst, hvilken dog atter kasseredes; i Steden fik han en Pension. Under Krigen 1700 var han atter Spejder i Skaane efter først at have været udset til Chef for Studenterkorpset. Han døde først 1713 og havde i den sidste Tid været stærkt sysselsat med at bevise sine Fortjenester ved at samle og ordne sine Papirer.

Danske Mag. 3. R. I, 263 ff.; 5. R. IV, 323 ff. Lind, Krist. IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 289. Lind, Frederik III's Sømagt S. 183 f. Hist. Tidsskr. 5. R. I, 54.

J. A. Fridericia.

Skov, Svend, —1680, Officer, var Broder til foran nævnte Oberst Mikkell S. og var 1672 Premierlieutenant ved det norske Marineregiment. Som Kapitajn deltog han 1676 i U. F. Gyldenløves Indfald i Baahus Len. Han kæmpede 25. Juni ved Vencers-

borg og førte senere paa Venern en lille Flotille, der tilføjede Svenskerne en Del Skade og gjorde et rigt Bytte. Sin Deltagelse i Felttoget har han med megen Humor skildret i et endnu bevaret Brev til Broderen. I Krigens sidste Aar erhvervede han sig et berømt Navn, i det han med 300 Mand heldig forsvarede Uddevalla Skanse mod Rigsadmiral Stenbock, der med en meget overlegen Styrke angreb ham baade i Marts og i Juli 1679. Begge Gange blev S. undsat af Gyldenløve, men sidste Gang maatte han udstaa en formelig Belejring og var trods sit glimrende Forsvar bragt i den yderste Nød, da Hjælpen kom. Som Løn for sit tapre Forhold blev S. 1680 udnævnt fra Kapitajn til Oberstlieutenant og Kommandant i Christianssand, men døde allerede i Sept. s. A. i Kjøbenhavn.

A. Tuxen.

Skovgaard, Anders, —1554, Ærkedegn i Viborg, var Søn af Væbner Jep Jensen til Skovgaard (Kollerup Sogn, Tyrild Herred). Ærkedegn blev han 1518, og da der til Domprovster stadig toges kongl. Sekretærer, som aldrig vare tilstede, bleve Ærkedegnen og Kantoren i Virkeligheden Kapitlets Ledere. Medens Kantoren Niels Friis (V, 446) paa Reformationstiden sluttede sig til Lutheranerne i Kapitlet, fik Mag. A. S. som det katholske Partis Hovedfører en vanskelig Stilling. Han var imidlertid en overordentlig virksom og dygtig Mand, der med Kraft tog sig af Kapitlets Sager. Da luthersk Gudstjeneste var bleven indført i Domkirken, sørgede han saaledes for, at de vigtigste katholske Messer afholdtes i Dueholm Kloster paa Mors, for at Godset ikke skulde blive inddraget, og reddede herved ogsaa efter mange Trængsler en af Domkirkens vigtigste Besiddelser, Øen Fur, for denne. «Mester Morsing af vor Røverkule i Viborg», som Jørgen Jensen Sadolin i et Fejdeskrift snærter til, var derfor ogsaa ilde set af Lutheranerne. Da Grevefejden udbrød, maatte A. S. ligesom de øvrige jyske Prælater slutte sig til Hertug Christian (III). For ikke at blive tvungen til at bryde sin Ed til ham flygtede han 1534 fra Viborg, da Byen en Tid var besat af Skipper Clement. Sit katholske Sindelag viste han endnu 1537 ved at protestere mod Kirkeordinansen og kun underskrive den som en foreløbig Ordning, «indtil en almindelig Kirkeforsamling har vedtaget noget bedre». — Det gamle Graabrødrekloster, som Byen havde faaet til et Raadhus, fik han omdannet til et Hospital for ældre svagelige Lemmer og blev Stiftelsens første Forstander. Han døde ugift 7. Jan. 1554.

Ny kirkehist. Saml. V, 569 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. V, 560. Heise, Diplomat. Viberg. *A. Heise.*

Skovgaard, Hans, —o. 1565, til Gundestrup, en Broder til ovfr. nævnte M. Anders S., forberedtes vistnok ligesom denne til den gejstlige Virksomhed, i det han studerede i Udlandet (1499 i Rostock), men om han end traadte i Kirkens Tjeneste ved at blive Ærkebispens Official, blev han dog aldrig gejstlig. Af Ærkebiskoppen forlenedes han (o. 1517) med Vram, Vesby og Stubberup Len i Skaane, men i øvrigt laa han i Stridigheder med flere af Ærkesædets Indehavere (Johan Weze, Aage Sparre og Torbern Bille), Stridigheder, som voldte ham store Pengetab, og under hvilke han endog blev kastet i Fængsel, men hvori han dog, støttet af Kongen, synes at have holdt sine Modstandere Stangen. Vistnok ved Frederik I's Kroning 1524 blev han slaaet til Ridder, og s. A. forlenede Kongen ham med Lykaa Slot i Bleking for 12 Aar; naar han allerede det følgende Aar mistede Slottet, hang dette vel sammen med, at han da under Opstanden i Skaane var mistænkt for hemmelig at begunstige Bevægelsen, men da der ikke forelaa noget Bevis imod ham, løslodes han af det Fangenskab, hvori han en Tid var holdt. Forholdet mellem Kongen og ham blev dog vistnok snart godt igjen. 1528 fik han Løfte om eventuel Forlening med Bækkeskov Kloster, men i Frederik I's Levetid blev Klosteret ikke forlenet bort. Alt tyder paa, at H. S. har været en trættekjær Mand; som han (1523—24) forfulgte den berømte M. Christiern Pedersen (XII, 612), der som Johan Wezes Kansler havde paadraget sig hans Fjendskab, saaledes laa han i Tvist med mange andre. Tillige var han dog sikkert en dygtig Mand, der forstod at skaffe sig en fast Position i den Landsdel, hvortil han tidlig var bleven knyttet. Foruden de 3 nævnte mindre skaanske Len, som han sad inde med til sin Død, havde han Flinginde Gaard i Forlening af Kronen siden 1540, efter at han tidligere havde haft den i Pant af Ærkesædet. Gaarden Gundestrup i Vram Sogn gjorde han fra en ubetydelig Ejendom til en anselig Besiddelse. — Han levede i barnløst Ægteskab med Elsebe Brahe, en Datter af Hr. Axel B. til Krogholm († 1487). Hun, hvis 2 tidligere Fæstemænd vare døde før Brylluppet, overlevede H. S., hvis Død indtraf o. 1565.

Ljunggren, Skånska Herregårdar I: Wrams-Gunnarstorp. *C. F. Bricka.*

Skovgaard, Hans, o. 1526—1580, til Gundestrup, Rigsraad, var Søn af Jørgen Jepsen S. til Skovgaard († 1557) og Anne Flemming († 1530). 6 Aar gammel sendtes han til Farbroderen, ovennævnte M. Anders S. i Viborg, hvor han gik i Skole. Sin Uddannelse fuldendte han i Nürnberg, hvor han tilbragte o. 4 Aar, men da han vilde se sig videre om i Verden, kaldte en Ordre fra den danske Konge ham hjem. Paa Grund af sine gode Kundskaber i Tysk anbragtes han (o. 1548) i tyske Kancelli, hvorfra han dog allerede næste Aar flyttedes over i danske Kancelli, og her tjente han i det lange Tidsrum af o. 24 Aar. Foruden det meget Kontorarbejde, han udførte her — hans smukke og tydelige Haandskrift er let kjendelig —, fik han tidlig ogsaa andre Hverv, som Stillingen førte med sig. Saaledes opkrævede han 1550—51 en almindelig Landeskatt, og ogsaa 1554 gik der betydelige Pengesummer gennem hans Hænder. Som Løn fik han 1553 Magleby Len i Skaane, som han dog først maatte indløse, men som allerede 1554 gik tilbage til den tidligere Panthaver, da H. S. nu var bleven forsørget paa anden Maade, nemlig ved at faa Ærke- degnedømmet i Viborg. Da Frederik II 1559 besteg Tronen, var det ikke den mindst sigende Forandring af dem, der da foregik i Regerings- og Hofkredsen, at H. S. afløste Corfits Ulfeldt som øverste Sekretær i Kancelliet. S. A. forlenedes han med Domprovstiet i Roskilde, hvorved han blev en af Universitetets Konserveratorer, og dertil føjedes 1563 Provstiet paa Thyholm. Til disse halv gejstlige Forleninger kom ogsaa rent verdslige, alle i Skaane, nemlig Øster Gaardstange, Magleby (som 1565 paa ny pantsattes til ham), Revinge, Fliginde og Vram med Vesby og Stubberup, hvilke Len han alle beholdt til sin Død, for saa vidt de ikke forinden, som Magleby 1574 og Fliginde 1579, ved Mageskifte vare gaaede over i hans Eje. Tyde disse Begunstigelser paa, at han var vel anskreven hos Kongen, beviser meget andet det samme; i høj Grad har han aabenbart været efter sin kongelige Herres Hoved, og han vandt derved en Indflydelse, som nu ikke lader sig maale, da den vel nærmest udøvedes paa Tomandshaand, men som har været meget betydelig. Heldigvis var han tillige en baade dygtig og arbejdsom Mand, og Tilliden var derfor vel begrundet. Det var dog ikke alene opad, at han forstod at gjøre sig yndet; ved sit belevne Væsen vandt han sig Venner overalt. Intet Under derfor, at man særlig over for ham fulgte den gamle Uskik at give Kancelliets Embedsmænd Ducører. Vi se saaledes Universi-

tetet ved en Lejlighed forære ham 2 Rosenobler, og Kjøbenhavns Magistrat overlod ham 2 Grunde uden for Byen til Tak for den Villighed og «gode Førdelse», han altid havde vist Byens Borgere. Sammen med Indtægterne af hans mange Forleninger have disse Gaver sikkert gjort den øverste Sekretær til en velstaaende Mand.

Til sidst følte han sig dog træt af sin Stilling. Da den nødte ham til at være om Kongen og derfor idelig at færdes paa Rejser, egnede den sig egentlig kun for en enlig Mand, og nu da han nærmede sig de 50 Aar, længtes han efter at faa sig et eget Hjem. Skjønt det var mod Kongens Ønske, han i Nov. 1573 trak sig tilbage, viste Kongen ham dog den Opmærksomhed at fejre hans Bryllup (10. Jan. 1574) paa Kjøbenhavns Slot, hvortil bl. a. alle Universitetets Professorer bleve indbudte — Bruden var Anne Parsberg (f. 1549), en Datter af Rigsraaden Verner P. (XII, 555) —, og efter den ældste Søns Fødsel hædrede Kongen Huset ved som Gæst at deltage i Barselgildet. — 1574 optoges H. S. i Rigsraadet, og 1576 fik han Helsingborg Len. S. A. sendtes han og Bjørn Kaas til Bornholm for at modtage denne Ø af Lybekkerne, da de nu efter 50 Aars Forløb skulde afstaa den, og senere paa Aaret betroedes der ham et mærkeligt Hverv, i det han ved tyske Hoffer hemmelig skulde indsamle Bevismateriale mod den nys afdøde Righofmester Peder Oxe for at godtgjøre dennes Forræderi i hans Udlændigheds Dage, hvilket dog ikke lykkedes ham paa nogen fyldestgørende Maade (s. XII, 503). 1577 fungerede han som Landsdommer i Skaane paa den syge Steen Billes Vegne, og 1579 gjordes han til Medlem af det Regeringsraad i Kjøbenhavn, som under Kongens Fraværelse skulde lede Forretningerne her hjemme. 18. Juli 1580 døde han paa Helsingborg Slot. Fra sit Dødsleje sendte han Kong Frederik en sidste Hilsen med Bøn om at tage sig af hans Hustru og Børn, og denne Bøn opfyldtes. Enken ægtede 10 Aar senere den ansete Rigsraad Hack Ulfstand.

H. S. skrev sig i sine yngre Dage til Fædrengaarden Skovgaard, som han imidlertid 1579 bortmageskiftede (mod Fliginde). Efter sin barnløse Farbroder Hans S. (s. ovfr.) arvede han Gundestrup. Kort før sin Død fik han Kronens Skjøde paa Sanderumgaard i Fyn, som han dog strax overlod til en Broder til Erstatning for dennes Andel i Skovgaard. I Kjøbenhavn ejede han en Gaard. Han roses som en Mand af uskrømtet Guds frygt, og han tog sig af fattige unge Mennesker. Uden at høre til dem, som have traadt dybe Spor i Historien, var han, skjønt hans Virk-

somhed mest faldt i det skjulte, en af Frederik II's betydeligere Mænd.

H. Rasmussøn, Ligpræd. ov. H. S. (1582). Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 403 ff. *C. F. Bricka.*

Skovgaard, Joakim Frederik, f. 1856, Maler. S. er Søn af nedennævnte Peter Chr. Th. S. og født i Kjøbenhavn 18. Nov. 1856. Allerede som lille Dreng lagde han, især ved sine Tegninger af Dyr, mærkelige kunstneriske Evner for Dagen og modtog en omhyggelig Vejledning af sin Fader; næppe 15 Aar gammel blev han Elev af Akademiet og gennemgik dette, samtidig med at han oplærtes i Malerhaandværket. Efter Faderens Død tog J. la Cour sig af hans Uddannelse. Afgangsbevis som Maler fik han 1876, og 2 Aar efter debuterede han paa Charlottenborg med «Faareklipping paa Laaland», et nydelig formet, men i Farven noget tungt og enstonigt Arbejde. Friskere og fyldigere i koloristisk Henseende var allerede det i 1879 udstillede «Septemberaften paa en Eng, Bygevej», der ligesom flere af hans Billeder fra de nærmest følgende Aar blev kjøbt til Kunstforeningens Bortlodning og desuden indbragte ham den Sødringske Opmuntringspræmie. I 1879 og den følgende Sommer malede S. i Halland en Del fine og solide Studier og Billeder; saa gik han til Paris, hvor han i Vinteren 1880—81 malede under Bonnat. Efter et kortere Ophold i Norden rejste han i 1882 til Italien og opholdt sig dels i Rom, dels i forskellige Smaabyer, særlig Sora i Kampanien; der fra drog han i Følge med Zahrtmann til Grækenland, hvor han foruden Athen gjæstede det gamle Sparta samt Olympia med de storartede Udgravninger. Hovedudbyttet af Rejsen var dels en Mængde Landskabsstudier og Folkelivsbilleder fra Italien, saaledes det ypperlige «Scene i et romersk Osteri» (udstillet 1883), dels Billeder fra Grækenland, blandt hvilke navnlig de, der gjengive Athens Tempelruiner, ved Storhed i Opfattelsen og en sjælden Forening af Finhed og Energi i Gjennemførelsen hævde sig Rang blandt den danske Malerkunsts Perler; et af dem, «Udsigt fra Karyatidehallen ved Erechtheion», blev indlemmet i Kunstforeningens Studiesamling.

S. vendte tilbage til Danmark i 1884 og ægtede 6. Maj 1886 Agnete Lange (f. 1861), Datter af Botanikeren J. M. C. L. (X, 29). Kort derpaa var han atter i Italien, denne Gang med Akademiets store Rejsestipendium. Efter sin Hjemkomst sluttede han sig til den frie Udstilling, men ophørte dog ikke at indsende Arbejder

ogsaa til Charlottenborg, hvor han i 1890 foruden et Familiebillede af sjælden monumental Holdning, «En Moder med sine Børn», udstillede «En Hyrdedreng med sine Faar paa Vejen til Civita d'Antino», der erhvervedes af Nationalgalleriet, og hvor han i 1892 hædredes med Aarsmedaille for «Piger hente Vand i Lirifloden». Af Landskabsbilleder og Genrestykker over Motiver fra Danmark, Halland og Italien malede S. ogsaa i de følgende Aar ikke faa, og adskillige af dem have til Trods for de i sig selv helt beskedne Motiver høj og ejendommelig Værd netop ved Kompositionens og Linjeføringens storladne Præg; det samme gjælder om hans prægtige keramiske Arbejder og om de Illustrationer, han har udført, først og fremmest om de ypperlige Tegninger til Grundtvigs «Den signede Dag» (reproducerede i Træsnit paa Foreningen «Fremtidens» Forlag).

Fra Slutningen af 80erne har han imidlertid, uden at give Afkald paa ogsaa at skildre Hverdagslivet, søgt større Æmner, navnlig bibelske eller kirkelige. Rækken af de herhenhørende Kunstværker aabnedes i 1888 af «Bethesda Dam» (Forsamlingshuset Bethesda i Kjøbenhavn; udmærket lithograferet af Johan Rohde), vel det af alle danske Malerier, der har mest af Underets Stemning over sig; i 1890 kom «Christus fører Røveren ind i Paradiset» (Manø Kirke) med dets stærke Vidnesbyrd om Kunstnerens Aandsfrændskab med den tidlige Renæssances Mestre, i 1893 den gribende Situations- og Karakterskildring «Peninna spotter Hanna» og i 1894 Kolossalbilledet «Christus i de dødes Rige», inspireret af Grundtvigs «I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port» og vældigt i Stemningen som dette. Nævnes bør end videre det store «Bebudelsen» i Helligaandskirken i Kjøbenhavn og den paa-begyndte omfangsrige Billedrække i Viborg Domkirke. Som Plastiker har S. udført enkelte interessante Værker, saaledes det originale Bjørnespringvand til Kjøbenhavns nye Raadhus. Mellem de danske Malere indtager S. en fremragende og højst ejendommelig Stilling. Oprindelig nær knyttet til den ældre nationale Skole staar han med dennes bedste Egenskaber, Renhed, Ærlighed og Varme i Følelsen og usvigelig Respekt for Naturformerne; dermed forener han en Fantasiens Styrke og en Evne til grandios Fremstilling, som i Nordens Kunst er saare sjælden eller snarere enestaaende. Kolorist i moderne Forstand er han ikke, men hans Farvegivning, der ofte kan minde om Freskomaleriets, aldrig indsmigrende, altid alvorlig stemt, som den er, staar i afgjort Nød-

vendighedsforhold til hans Tegnings strænge Stil, en Stil, der dog ingenlunde viser sig uforenelig med fin og indtagende Ynde i Figurerens physiognomiske Udtryk og med talende Liv i deres Bevægelser.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Skovgaard, Niels Kristian, f. 1858, Maler. S. er yngste Søn af nedennævnte Pet. Chr. Th. S. og født i Kjøbenhavn 2. Nov. 1858. Efter at være bleven forberedt af sin Fader gennemgik han Kunstakademiet og samtidig Malerlæren. Sit første Maleri, «Hallandsk Skovparti med en Studevogn», udstillede han 1880 og viste sig deri ikke alene som en allerede vel udviklet Landskabsmaler, men ogsaa som en talentfuld Iagttager af Dyreformer; s. A. solgte han «En Vej i Solskin» til Kunstforeningen, og i 1882 fik han den Sødringske Opmuntringspræmie for «En Træskomager i en Ellemose». S. A. foretog han sin første større Udenlandsrejse, paa hvilken han besøgte Skotland; lidt senere var han i Frankrig og Holland, hvor han navnlig studerede i Gallerierne. Efter sin Hjemkomst udstillede han i 1884 sit værdifuldeste Ungdomsværk, «Hedelandskab fra Halland, skyfuld Septemberdag», der vakte Opmærksomhed ved den Dygtighed og sunde Følelse, hvormed et rigt og ejendommeligt Motiv var behersket. I de følgende Aar delte S. sin Interesse mellem Eggen ved Østrø i Halland, hvor han malede Billeder til Musæerne i Stockholm, Christiania og Helsingfors, og Jyllands Vestkyst, hvor han i det fri fuldførte adskillige Klit- og Strandbilleder. I 1888 rejste han sammen med Malerne Zahrtmann og Engelsted til Grækenland og dvælede længere Tid i Megara; senere tilbragte han 2 Vintre i Athen og en Sommer paa Naxos. Et Landskabsbillede fra denne Ø kom til Musæet i Christiania. Midt i 80erne malede S. 2 store og indholdsrige Figurbilleder, «Kvinderne ved Christi Grav Paaskemorgen» og «Simeon og Anna». Senere har han igjen mest arbejdet som Landskabsmaler og i denne Egenskab vundet Plads mellem den frie Udstillings ypperste Kræfter; nævnes kan i denne Sammenhæng det store fantastiske Billede, der almindelig kjendes under Navnet «Troldeskoven». Men ved Siden deraf har S. ogsaa virket fortræffelig som Illustratør og Raderer; mellem hans mange reproducerede Tegninger indtager Suiten til Poul Møllers «St. Laurentius» (udgiven af Foreningen «Fremtiden») den ypperste Plads, lige saa meget ved enkelte Kompositioners kraftige Lune som ved Landskabernes storstilede Skjønhed. Blandt

hans aandfulde Raderinger maa «Troldekskoven» og især «Dalby Bjørn» fremhæves. Endelig har S. indlagt sig varig Fortjeneste som Mester for dekorative og plastiske Arbejder; paa Nationalmusæet, hvor han som Maler er repræsenteret ved 2 Billeder, findes hans i glaseret Ler udførte Relief «Aage og Else». Af overordentlig Virkning ere hans forskjellige Monumenter, først og fremmest den i Skibelund Krat ved Kongeaaen rejste Mindesten over Slaget paa Lyrskov Hede Aar 1043 med de ypperlig anbragte og huggede Relieffigurer af Magnus den gode og hans Mænd. — S. ægtede 24. Okt. 1894 Ingeborg Luplau Møller (f. 1867), Datter af Adjunkt i Sorø Hans Georg M. og Julie Augusta f. Luplau.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Skovgaard, Peter Christian Thamsen, 1817—75, Landskabsmaler, er født 4. April 1817 paa Arvefæstegaarden Hammerhus i Nærheden af Ringsted og Søn af Landmand Tham Masmann S. (f. 1794 † 1835) og Cathrine Elisabeth f. Aggersborg (f. 1795 † 1854). Da han var 6 Aar gammel, maatte hans Fader afstaa Gaarden for derefter i Vejby ved Tisvilde at ernære sig og sin Familie ved en lille Kjøbmandshandel. Allerede før den Tid havde Drengen vist kunstneriske Evner, tegnet og modelleret og vakt sine nærmestes Beundring ved figurrige Kompositioner; saa begyndte hans Moder, der selv havde været Elev af C. D. Fritsch, at give ham nogen Vejledning i Tegnekunsten, og dermed vedblev hun, til han var konfirmeret og kunde sendes til Kjøbenhavn for at blive optagen paa Kunstakademiet. Hvad han lærte der, var efter hans eget Udsagn saare lidt, og heller ikke virkede den Undervisning, han modtog i J. L. Lunds Atelier, synderlig udviklende paa ham; større Udbytte havde han af Haandværkslæren, som han gennemgik saa hurtig, at han allerede i en Alder af 18 Aar kunde gjøre Svendestykke som Maler, af sine hyppige Besøg paa den kongl. Malerisamling og af de Studier, han gjorde i det fri sammen med Vennerne Rump, Lundbye, Læssøe og Frølich; god Paavirkning modtog han ogsaa i H. E. Friends Hus, hvor han tilbragte mangan en Aftenstund sammen med andre evnerige unge Kunstnere.

I 1836 rykkede han op i Akademiets Modelscole, og s. A. udstillede han første Gang paa Charlottenborg, hvor hans «Maanskinsstykke» med Motiv fra Langebro blev kjøbt af Kronprinsen. Af ikke mindre Betydning for den unge Kunstner blev det, at ansete Kjendere som Høyen og Chr. J. Thomsen lagde Mærke til

hans Arbejder og ydede ham saa varm en Opmuntring, at han fik Mod til allerede nu at vende sig fra Haandværksarbejdet og udelukkende vie sig til Kunsten. Fra første Færd var det ikke alene Landskabsmaleriet, S. dyrkede; han, der allerede som lille Dreng havde klippet vellignende Silhouetter efter sine Slægtninge og Venner, malede nu i denne Periode af og til Portrætstudier og smaa hyggelige Interiører med Figurer, ligesom han ogsaa tegnede Illustrationer til Digterværker, saaledes de kostelige Akvarelbilleder til nogle af H. C. Andersens Æventyr, nu i den kongl. Kobberstiksamling. Alt i Ungdomsaarene lagde dog Landskabsmaleriet Beslag paa den overvejende Del af hans Interesse og hans Kræfter, og længe varede det ikke, før han havde vundet almindelig Anerkjendelse som en af de Malere, der skildrede den danske Natur med størst Troskab.

I Aarene 1837 og 38 købte Kunstforeningen et Par af hans Billeder; i 1839 erhvervedes et større Arbejde af ham, «Udsigt mod Frederiksværk fra Tisvilde Skov», til den kongl. Malerisamling. Det er et højst ejendommeligt Motiv, Kunstneren her har valgt, og et saadant, der væsentlig skiller sig fra dem, han senere helst syslede med: en øde og barsk Natur har han skildret i alvorlig, næsten melankolsk Stemning; Uvejrsskyerne drage tungt og i storladne Farver hen over Himlen og kaste deres brede Skygger over Bakkerne, hvor Krattet gror vildt og forpjusket i den magre Jordbund. Som saa ofte i S.s tidlige Værker skorter det her paa Klarhed og Farve i Skyggerne; desuagtet gjør Billedet Indtryk af ualmindelig Sundhed i Opfattelsen og af den ægte kunstneriske Sans for Helhedsstemningen, der betinger et Kunstværks poetiske Indhold. Mærkeligt er det at se, hvor klart i dette Ungdomsværk S.s sjældne Evne til karakteristisk og følelsesfuldt at gjengive de enkelte Former lægger sig for Dagen. 3 Aar efter, at dette Arbejde var fuldendt, vandt S. den Neuhausenske Præmie for Billedet «Det gamle Egetræ med Storkereden i Nordskoven ved Jægerspris», der blev indlemmet i den kongl. Malerisamling. Allerede i dette Kunstværk have vi Mesteren helt og holdent: en kraftigere udviklet Evne til at betone Hovedpunktet i Billedet og til at gruppere alt andet i Sammenhæng dermed, en i al sin tilsyneladende Selvfølgelighed finere afvejet Komposition, en mere fuldendt Redegjørelse for Planerne og især for Vegetationens Former — alt dette finde vi inden for den danske Kunsts Omraader kun forenet i andre, endnu betydeligere Værker af S. selv. Her fandt

man for første Gang en saadan Fortolkning af den danske Skovnatur, at alle kunde kjendes ved den, om man end tillige maatte føle, at denne Mester, der saa saa fint og helt paa alle Formerne, ikke var i strængere Forstand Kolorist. Luften var i dette som ogsaa i Flertallet af S.s følgende Arbejder noget haard og glasagtig, og i Fortoningerne savnedes den Rigdom af Farver, den Gjennemsigtighed, Duft og Glans, som ikke alene S.s samtidige G. Rump, men ogsaa adskillige af de yngre danske Landskabsmalere have kunnet raade over.

I 1844 udstillede S. bl. a. det prægtige «Parti af Sjællands Kyst ved Dronningemøllen, Foraarsdag med uroligt Vejr», der nu, som det hænger paa Nationalmusæet, almindelig kaldes med Navnet «Aaens Udløb», et af Kunstnerens skjønneste Værker, hvis store poetiske Virkning fornemmelig beror paa den Friskhed, hvormed alt i det er set og gjengivet; det har hele Naturstudiets Naivitet og Umiddelbarhed, og næppe har nogen nyere Marinemaler af Faget evnet at give en mere udpræget Saltvandsstemning end den, der slaar os i Møde fra dette lille Kystbillede. I 1845 fik Kunstneren Udstillingsmedaillen for 2 større Landskaber, af hvilket det ene, «Parti ved Udkanten af Tisvilde Skov», blev solgt til Kunstforeningen, medens det andet, «Udsigt over Skarrit Sø», kom til Statens Samling. Af de Opgaver, han havde givet sig i Kast med, var denne sidste uden Sammenligning den rigeste; han havde her, hvor han, staaende forholdsvis højt, har set ud imellem Forgrundens store Bøge, ud over Trægrupper, vide Planer og Indsøer, indtil Skoven i Baggrunden slutter Udsigten, en Mangfoldighed af Linjer og Flader at arbejde med, som det kunde være vanskeligt nok at holde sammen paa. Opgaven er imidlertid behersket med Mesterskab; der er Ro og Sammenhold i Billedet og ypperlig Dybde i Rummet; alt er prægtig formet, ikke blot de herlige Bøge og Jordsmonnets Enkeltheder, men ogsaa Dyrene, de stolte Hjorte, der græsse i Forgrunden.

Efter at have vundet Udstillingsmedaillen vilde S. uden Tvivl let have kunnet opnaa Akademiets store Rejsestipendium, men han foretrak at følge sin Ven Høyens Raad, foreløbig at blive hjemme; hvad det for ham først og fremmest gjaldt om, var at vinde fuld Fortrolighed med Fædrelandets Natur. I de følgende Aar færdedes han da som hidtil hver Sommer mest i Nordsjællands Bøgeskove for der at gjøre de Studier, som han i Løbet af Vinteren lagde til Grund for sine større Atelierbilleder, Ting som det ypperlige

«Sommermiddag i Dyrehaven» (1848), der blev kjøbt af Selskabet for nordisk Kunst og ved dettes Opløsning overladt til Nationalgalleriet, som ogsaa ejer Hovedværket «Landevej ved Herregaarden Vognserup» (1849), et Arbejde, hvori S. har opnaaet finere og klarere Farvetoner end i Flertallet af sine Billeder fra denne Periode, i hvilken han ellers som oftest staar med temmelig sorte Skyggepartier. Fortræffelig er den støvede Landevej given, og Figurerne, den tegnende Maler og hans Tilskuere, de smaa Bønderbørn, staa ypperlig i Rummet; stærkest virker dog det noble Kunstværk ved den fuldendte Gjennemførelse af Træerne, hvis Stammer og Grene ere formede med uovertræffelig Lethed og Finfølelse.

3. Sept. 1851 ægtede S. Georgia Marie Louise Schouw (f. 1828 † 1868), Datter af Professor J. F. S. (XV, 274), og grundede et lykkeligt Hjem. Han stod nu almindelig anerkjendt som sit Fædrelands største Landskabsmaler og modtog saa mange Bestillinger, at det til Trods for hans store Arbejdsevne næppe var ham muligt at efterkomme dem alle. Jægersborg Dyrehave var og blev hans kjæreste Arbejdsplads; dog malede han ogsaa jævnlig længere nord paa, saaledes ved Hellebæk — derfra hans udmærkede Studie paa Nationalmusæet: «Aften ved Bondedammen», efter hvilken han for Grosserer Alfred Hage malede et af sine største og skønneste Billeder —, ved Herregaarden Nysø og i Vejleegnen. Først i 1854 rejste han med offentlig Understøttelse til Syden med sin Hustru og tilbragte en Vinter i Italien, som han ogsaa gjæstede i 1869 med det Anckerske Legat. Flere smukke Landskaber med fine Bjærglinjer og ypperlig tegnede Træer bleve til paa disse Rejser; intet af dem kan dog regnes blandt Mesterens mest fremragende Værker, dertil ere de til Trods for deres ofte særdeles fine koloristiske Holdning for kølige i Farven og i det hele for lidt «sydlandske» i deres Stemning.

I 1860 blev S. titulær Professor, i 1864 Medlem af Kunstakademiet. Nogen Tid efter at han, i 1868, var bleven Enkemand, ramtes han af et apoplektisk Tilfælde, hvis Følger han dog forholdsvis hurtig syntes at forvinde, saa at han i de følgende Aar kunde fuldende flere af sine allerbetydeligste Værker, i 1869 saaledes «En Skovsø, Sommeraften» med den udmærkede Staffage af nøgne Figurer, unge Mennesker, som bade sig i Søen, og i 1874 det Nationalgalleriet tilhørende «En Sommerdag i Dyrehaven; et Tordenvejr er trukket forbi og Solen atter kommen frem».

Maaske kan dette Billede nævnes som S.s fuldkomneste, dybest gjennemtænkte Komposition; i alt Fald er det næppe i noget andet Værk lykkedes ham at faa Luftens, Terrænets og de dejlig formede Trægrupper Linjer til at slutte sig sammen i skjønnere Harmoni. Dette blev imidlertid hans Livs sidste Størværk; om Formiddagen 13. April 1875 kom, kort efter at han, der var en dybtfølelse, religiøs Personlighed (han hørte til Grundtvigs ældste Menighed), havde holdt sin sædvanlige Morgenandagt med sine Børn, et nyt apoplektisk Anfald, der i faa Øjeblikke gjorde Ende paa den store Kunstners virksomme Liv.

S. malede, som alt antydet, af og til Portrætter; et af hans bedste Arbejder af denne Art er Billedet af H. E. Friends Hustru, malet 1860 og senere skjænket til Nationalgalleriet. Det er et i formel Henseende fremragende Kunstværk, frit og naturligt stillet, stort og smukt i Linjerne og modelleret med fremragende Dygtighed; Karakteren er opfattet og tolket saa klart og sympathetisk, at faa af vore bedste Portrætkunstnere i saa Henseende have naaet højere. Ogsaa af sin Hustru og af sine 3 Børn samt af enkelte andre har han malet Portrætter, der alle interessere ved kraftig og sund Karakteristik og store formelle Fortrin, medens de vel i Farven kunne staa en Smule graalig og heller ikke udmærke sig ved slaaende Stofgjengivelse. Det er jo imidlertid som Landskabsmaler, S. er kjendt af alle som Stormesteren inden for den ældre Generation. Han var en national Kunstner i dette Ords eminente Betydning, og det er, som ovenfor sagt, ogsaa kun den hjemlige Natur, han har tolket med fuldt Mesterskab. Den kølig-fugtige Luft, der er betinget af vor Nærhed ved Havet og vore særlige Jordbundsforhold, den rige Skiften af Lys og Skygge, som Blæsten og de drivende Skyer medføre, vore karakteristiske Træformer og den ejendommelig sjællandske Bevægelse i Jordsmonnets Linjer, alt dette opfattede han med den inderligste Sympathi og den finest udviklede Natursans og gjengav det i Billeder af uforgængelig Skjønhed. Ingen dansk Maler har kunnet tegne en Bøg som S. eller som han udtrykke det organiske Liv i den enkelte Gren eller Stamme; ingen af alle vore Landskabskunstnere har som han været Mester i malerisk Komposition. Den Maade, hvorpaa han i sine bedste Arbejder har stillet Luftens, Jordsmonnets og Vegetationens Linjer i Forhold til hverandre, den Skjønhed og Rhytmik, hvormed hver Gjenstand er sat paa sin Plads i Rummet, den Storheds- og Enhedsfølelse endelig, hvormed alt er samlet, — dette er i og

for sig nok til at bevare S.s Kunstneranseelse langt ud over den Tid, hvori han virkede dels umiddelbart, dels ved sin store og frugtbare Indflydelse paa en hel Skole af nationale Landskabsmalere.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.* Fremtidens Nytaarsgave 1866. S. Müller, *Nyere dansk Malerkunst.* *Sigurd Müller.*

Skovgaard, Peter Nikolai, 1783—1838, Litterat, fødtes i Nærheden af Rønne; Faderen var Lieutenant ved Dragonerne. Han blev Student 1798 og sluttede fortroligt Venskab med den jævnaldrende N. F. S. Grundtvig, hvis Interesse for Oldtiden han vakte. Kun 21 Aar gammel udgav han «Beskrivelse over Bornholm» I (1804), et Værk, der var samlet med megen Flid og indeholdt mange gode Oplysninger, men ved Siden deraf hensynsløse Udtalelser; paa Grund af en skarp Dom over Bornholms Forsvars- og Skattevæsen og Udtalelser om Frederik III's Fremgangsmaade mod Corfits Ulfeldt blev Forfatteren idømt 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød. Selv efter den Tids Retsopfattelse var det en haard og ubillig Dom (A. S. Ørsted, der var blandt Dommerne, havde stemt for en langt mildere Straf). 1807 blev S. Lærer ved en Realskole i Aalborg, 1810 Translatør i Engelsk, Fransk, Hollandsk, Tysk og Svensk, 1814 Mægler, 1820 portugisisk Vicekonsul. Han besad megen Læsning og Kundskaber i mange Sprog; han forfattede ogsaa enkelte Bøger, saaledes «Bornholms Saga» (1834); hans plumpe Forsøg paa ved et historisk Falskneri at vise, at Christian II havde myrdet sin Fader, blev hurtig opdaget. Karktersvaghed hindrede ham i at give sine betydelige Evner tilbørlig Udvikling og bragte ham ogsaa legemlig til Forfald. Han døde 17. Juni 1838. Hans Enke, Cathrine Marie f. Lehmann, døde 1865.

Erslew, *Forf. Lex.*

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Skram, Asbjørn Oluf Erik, f. 1847, Forfatter. Erik S. er født i Kjøbenhavn 10. Marts 1847, Søn af nedennævnte Jærnbandedirektør Joh. Chr. Gust. S. og Ida Johanne f. Hoë. 17 Aar gammel, medens han gik i Metropolitanskolen, meldte han sig i Marts 1864 ved Officersaspirantskolen og kom efter nogle Maanedes Uddannelse til 3. Bataillon paa Als, hvor han 29. Juni i Kampen ved Kjær By haardt saaret faldt i preussisk Fangenskab (jvfr. hans «Hinsides Grænsen» i Galschiøts «Danmark» og sær-

skilt udgivet 1888). S. blev Lieutenant 1868 (fra 1874—89 i Kjøbenhavns Væbning), men tog efter Krigen atter til Bogen, blev Student 1866 og vilde have været Læge, men opgav hurtig Medicinen og studerede Æsthetik og Filosofi, betaget af Rasmus Nielsen. Sidst i 60erne blev han Stenografassistent i Rigsdagen, et Par Aar efter Stenograf og 1894 Protokolsekretær. S. var tidlig begyndt at skrive i Bladene, først i Rosenbergs «Heimdal», siden i «Fædrelandet» (Breve fra Wiener-Udstillingen 1873 og fra Løjren ved Hald). 1881—83 var han Redaktionssekretær ved «Morgenbladet», hvor han særlig vaagede nøje over det gode danske Sprog. Fra 1884 var S. i nogle Aar Litteraturanmelder ved «Tilskueren» og Theateranmelder ved «Illustr. Tidende»; han har desuden skrevet en Mængde, mest kritiske, Artikler i «Politikken», «Göteborg Handels- og Sjöfarts-Tidn.», i norsk «Dagbladet», «Af Dagens Krønike» m. v. S. kan som Kritiker være noget egensindig og bundet, men han har fin Sans for Prosakunst og god sjælelig Indsigt; hans Kritik er altid omhyggelig og redelig, og han har aabent Øre for det nye, der kommer. S.s første Fortælling, «Herregaardsbilleder af Henrik Herholdt», udkom 1877, Romanen «Gertrude Coldbjørnsen» fulgte i Vaaren 1879 (2. Opl. 1898). Den vakte en Storm af Forargelse, hvori «Dagbladet» førte an. Man korsede sig især over, at han lod en ung Pige med kunstnerisk Skjønhedsglæde se paa nogle badende Artillerister. Forargelsen var helt ugrundet. Bogen giver en nænsom, indtrængende og fintfølede Skildring af en ung Kvinde, der endnu helt Barn og uden Elskovssans overrumpleres til Ægteskab. Efter lang Tavshed udgav S. 1889 Lystspillet «Fjældmennesker» (sammen med hans Hustru) og 1895 det indtagende Kjærlighedsspil «Ungt Bal» (opførte paa Dagmartheatret 1892 og 95). Endelig har han skrevet 2 smaa Romaner: «Agnes Vittrup» (1897, 2 Opl.) og «Hellen Vige» (1898). Disse Bøger skildre ogsaa fortrinsvis Kvinder, men af en egen stolt Rejsning, dristigere og med friere Aandedrag, end de vanlig findes. Ofte virke de mest som Musik om Elskov. Mere virkelighedsnær føles en enkelt lidenskabelig, herskesyg og tyranniserende Menneskesjæl (i «Agnes Vittrup»). De ere skrevne med kræsen Kunst, i et sirligt, klart og festligt Sprog. — S. har oversat og bearbejdet Vitus «Paris» (1892) og en Række Skuespil, mest til Dagmar- og Folketheatret, af Knut Michaelsen, Geijerstam, Hauptmann («College Crampton»), Dumas («Prinsessen af Bagdad») og Becque («Ravnene»). Foruden en Rejse til Italien paa 1/2 Aar i 1877 og Udflugter til Sverige og

Norge (1882) har S. i 1899 som Formand i «det danske Selskab» berejst de nordamerikanske Fristater fra Øst til Vest i 4 Maaneder for at knytte Forbindelse mellem de danske i Amerika og Moderlandet. Han var Formand i Studentersamfundet 1893—96 og er Formand for «det fri Theater». S. ægtede 1884 Fru Amalie Müller (s. ndfr.); Ægtefællerne separeredes i Jan. 1900.

G. Brandes, Det moderne Gjennembruds Mænd. Af Dagens Krønike 1889.
Niels Møller.

Skram, Bertha Amalie, f. 1847, Forfatterinde. Amalie Alver fødtes i Bergen 22. Avg. 1847. Faderen, Kjøbmand Mons A., drev en stor Forretning med Bondehandel, Manufakturhandel, Skibsrederi og Sildespekulationer. Moderen, Ingeborg Lovise f. Sivertsen, var syg og sengeliggende i en Aarrække. Amalie A. tumlede sig som Barn helst i fri Luft, paa Land og Vand, med sine 4 Brødre og deres Venner. Hun læste meget, gode og daarlige Romaner, og 8—9 Aar gammel lavede hun Historier om Krig og Bortførelse: de endte altid jammerfuldt. Hendes Fantasi var levende og hendes Nerver stærkt spændte; en Bog af Dumas («Gud raader») gjorde et saa voldsomt Indtryk paa hende, at hun var syg i mange Dage og laa vaagen om Nætterne og grubledc. I Skolen forgudede hun Bestyrerne, 2 Theologer, og var under deres Indflydelse længe stærkt religiøst grebet. Hun fik Undervisning i Skolen, ogsaa efter sin Konfirmation, i Kirkehistorie og Sprog, til hun, 17 Aar gammel, blev forlovet. Kort før gik Faderen fallit og rejste pludselig til Amerika. Et Par Maaneder efter ægtede hun (1864) sin forlovede, Skibsfører Berent Ulrik August Müller. Med ham drog hun paa Sørejser i mange Aar, først med Sejlskib til Vestindien og Mexiko og rundt paa Jorden, senere med Dampskib i Fragt- og Passagerfart paa Middelhavet og Sortehavet. Ægteskabet blev ikke lykkeligt og opløstes 1878. De følgende 6 Aar opholdt hun sig hos sine Brødre og var dels i Norge, dels i Kjøbenhavn. Her bosatte hun sig, efter at hun i April 1884 havde ægtet Erik Skram (s. ovfr.), og har siden opholdt sig i Danmark med mindre Afbrydelser (4—5 Besøg i Norge, i Vinteren 1895 i Paris).

Hun begyndte som Forfatter med en Anmeldelse af «Marie Grubbe» i «Bergens Tidende» 1877 og skrev de følgende Aar kritiske Artikler i norske Blade om Ibsen og Bjørnson (Polemik med Pastor Heuch om «Det nye System»), om Kielland, J. P. Jacobsen o. a. 1882 vakte hun Opsigt og nogen Forargelse ved en Novelle

i «Nyt norsk Tidsskrift», «Mad. Højers Lejefolk». Hendes første Roman, «Constance Ring», udkom 1885 i Christiania. Den giver en skarpsynet Skildring af en Kvinde, «der er skabt til at elske af hele sit Væsen, men ikke kan», en Type, hun ogsaa senere har behandlet. Hendes Hovedværk er «Hellemyrsfolket» («Sjur Gabriel», 1887; «To Venner», 1887; «S. G. Myre», 1890; «Afkom», 1898, 2 Opl.). Det er en Slægtshistorie, der viser Paavirkning af Zola i sit Anlæg og i sit ofte uhyggelige og haarde Indhold. Men hun er ikke blot Efterligner. Hun synes en Gang at have faaet et sprængende Nervestød, hvorefter Livet lyder hende disharmonisk, og hendes Blik pinlig drages mod dets Vranghed og Skygger. Hun ejer en mandlig og ærlig Kraft, der vil se Tingene uden Pynt, og en Hukommelse, der gjenkalder Oplevelserne uhyre skarpt. Hun kan give skræmmende, hæslige Billeder som i «Sjur Gabriel» eller «Lucie» (1888; 2. Opl. 1899), men de staa livagtige og uden bevidst Overdrivelse; hun kan ogsaa vise Lune som i Sivert Myre, hendes bedste Figur, en Per Gynt i Prosa, en godlidende og fremstræbende Natur, men uden moralsk Hold og en stor Fantast, der røres over sine egne Løgne.

Foruden nogle Bind Fortællinger og Noveller («Børnefortællinger», dansk og norsk Udg. 1890; «Kjærlighed i Nord og Syd», 1891; «Forraadt», 1892; «Sommer», 1899) og et Par Skuespil («Fjældmennesker», sammen med E. Skram 1889, og «Agnete», 1893) har Fru S. end videre skrevet 3 Romaner: «Professor Hieronimus» (2 Opl. 1895) med Fortsættelse, «Paa St. Jørgen» (s. A.), og «Julehelg», en Skildring af en uhyggelig Forlovelse og en usanselig Kjærligheds Højtidsstemning (2. Opl. 1900). «Professor Hieronimus» virkede med i Angrebene paa Sindssygelægen Knud Pontoppidan (XIII, 228); de Indtryk, den bragte fra Opholdet paa et Sindssygehospital, toges som en tilforladelig Skildring af Forholdene paa Kommunehospitalets 6. Afdeling. I et lille Skrift, «Landsforrædere» (1901), klager Fru S. over sit Fødelands Adfærd mod hende og den Haan, Nordmænd have vist hende, fordi hun regner sig for dansk Forfatterinde. — Mange af hendes Skrifter ere oversatte, især paa Tysk.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Af Dagens Krønike 1889. *Niels Møller.*

Skram, Erik, —1568, til Hastrup, Landsdommer, var Søn af Peder S. til Voldbjærg, der var af Slægten Fasti, men opkaldt efter sin Morfader, hvorfor hans Afkom beholdt Navnet S. Modern var Anne Olufsdatter Gyrrstinge til Hastrup. E. S. nævnes

1528 blandt de Adelsmænd, der skulde følge Kongen ind i Hertugdømmerne. Aaret efter (8. Avg.) ægtede han Maren Lauridsdatter Løvenbalk til Tjele, hvilken Gaard siden ved hendes Broders Død kom i hans Besiddelse (s. X, 589). Fra 1546—58 var han Landsdommer i Nørrejyland og forlenet med Holstebrogaard, men mest kjendt er hans Navn fra den fortrædelige Proces, han 1557 maatte føre med sin Hustrus Brodersøn Knud Mogensen, hvis ægte Fødsel og Arveret til Tjele han bestred (s. IV, 99). Han beholdt vel Tjele, men maatte selv 12. beedige, at han i sin Tid rettelig efter Loven tog Arv efter sin Hustrus Broder. Efter hans Død, 30. April 1568 paa Hastrup, anerkjendte siden hans Sønner Knud Mogensen paa Kongens Forbøn for deres rette Morbrodersøn med Ret til at føre deres mødrene Vaaben. *Thiset.*

Skram (Schram), Johan Christian Gustav, 1802—65, Jærnbanedirektør. G. S. er Søn af Konferensraad, Direktør for den almindelige Enkekasse Gerhard Christopher Schram og Anne Johanne Christiane f. Jørgensen og blev født i Kjøbenhavn 13. Juli 1802. 18 Aar gammel gik han ud af Metropolitanskolen uden at blive Student for at kunne overtage en Stilling som Kopist i Enkekassens Bogholderkontor, hvor han efterhaanden avancerede til Fuldmægtig 1826 og til Underbogholder 1835, indtil han 1842 afgik med Pension ved Enkekassens Reduktion. Samtidig virkede han som anerkjendt Fransklærer, baade privat og fra 1830 i en Aarrække ved Søkadetakademiet. 1828 studerede han Fransk i Paris under Chapsal, var atter i Paris nogle Maaneder i 1833 med offentlig Understøttelse og senere 1837 henved et Aar. 1839 udgav han en dansk Grammatik paa Fransk (2. Udg. 1866).

Med sin livlige og entusiastiske Natur interesserede S. sig stærkt for almenyttige Foretagender; han diskuterede i «Fædrelandet» om Anlæg af elektriske Telegrafledninger og skrev en Brochure om Gammelholms Bebyggelse (1853); og da hans Rejser, paa hvilke han foruden Frankrig havde besøgt England, Holland og Tyskland, havde vakt en levende Interesse hos ham for Jærnbaner, arbejdede han utrættelig i Tale og Skrift for Indførelsen af dette Befordringsmiddel i Danmark. Til Industriforeningen indsendte han 1840, uden selv at være Medlem af Foreningen, et Forslag om Dannelsen af et Aktieselskab, der skulde anlægge en Jærnbane fra Kjøbenhavn til Roskilde, og da Forslaget blev velvillig modtaget, blev S. optaget i et Udvalg, som skulde føre Sagen videre. I

Industriforeningens Navn, men paa egen Bekostning foretog han flere Rejser til England — senere ogsaa til Tyskland, Frankrig og Schweits — for at studere Jærnbanevæsen og blev derved dygtig, ikke blot til at give Initiativet til det første Jærnbaneanlæg i Danmark, men ogsaa til at kunne tage virksom Del i de forberedende Skridt til Sagens Gjennemførelse. Efter 3 Aars Forhandlinger opnaaede Industriforeningen 25. Maj 1844 at faa Koncession paa Anlæg af en Jærnbane fra Kjøbenhavn til Roskilde med senere Forlængelse til Korsør og eventuelt Sidebaner til Nordvest- og Sydsjælland med Ret til at overdrage den til et i dette Øjemed dannet Aktieselskab, som stiftedes under Navn af det sjællandske Jærbaneselskab paa en konstituerende Generalforsamling 2. Juli 1844. S. blev Selskabets administrerende Direktør med en Kassedirektør og en teknisk Direktør ved sin Side; det følgende Aar paabegyndtes Bygningen af Banen, og 27. Juni 1847 kunde den aabnes for Driften.

Skjønt S. i sin Optræden som Jærbanedirektør kunde svinge fra stiv Bureaukratiisme til vidtdreven Kammeratlighed, var han i det hele vel lidt og agtet paa Grund af sin ubestikkelige Redelighed og varme Patriotisme, der bl. a. bragte ham til at forandre Stavemaaden af sit Navn under den første slesvigske Krig; men det viste sig, at hans agitatoriske Kraft og sangvinske Temperament ikke passede saa godt til at overvinde de administrative Vanskeligheder i Banens første Driftsaar som til at sætte Foretagendet i Gang, og da han tilmed svækkede sin Stilling ved at forsømme sine private Pengesager, blev han forbigaaet ved det nye Valg af en administrerende Direktør, som skulde foretages efter Fuldendelsen af Korsørbanen, og maatte fratræde sin Stilling 1856. Sine sidste Leveaar tilbragte han i Kjøbenhavn, bitter i Sindet og i stadig Kamp mod økonomiske Vanskeligheder, der endog tvang ham til en Tid at opløse sit Hjem. Han døde 7. April 1865 paa Kommunehospitalet.

1826 ægtede S. Johanne Margaretha Klein, Datter af Silkehandler Wilhelm K. og Mette Maria f. Høyer; hun døde 1835, og 2 Aar senere ægtede han Ida Johanne Hoë (f. 1814 † 1886), Datter af Justitsraad, Kasserer ved den almindelige Enkekasse Emanuel H. og Johanne Frideriche f. From.

Erslew, Forf. Lex. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. 1838—88.

Alfred Lütken.

Skram, Jørgen, 1534—92, til Tjele, Rigsraad, hørte til de Fastier, som kaldte sig S., i det han var Søn af ovennævnte Erik S. Han blev født 26. April 1534 og var alt 1557 Hofsinde hos Hertug Frederik (II), men havde ved denne Tid gjort Tjeneste hos den paa Kalundborg fangne Konge. 1568 blev den netop i denne urolige Krigstid betydningsfulde Post som Hovedsmand paa Baahus ham betroet, og den beklædte han til 1571; derefter fik han Dronningborg Len, 1573 tillige Torupgaard og 1575 Sønderlyng Herred, som han efterhaanden naaede at faa afgiftsfrit, nærmest for at bøde paa den usædvanlig høje Afgift, som han maatte svare af Dronningborg. Dette Len ombyttede han endelig 1585 med Hald, som han beholdt til sin Død. For øvrigt var han 1584—87 en af Landsdommerne for Nørrejylland og i denne Egenkab forlenet med St. Hans-Godset i Bergen og Munkeliv Kloster. Alt fra 1579 havde han Sæde i Rigsraadet, og gjentagne Gange (1580 og 1585) var han blandt de Medlemmer af Raadet, der sendtes til Norge for at holde Retterting. Sin Mødrenegaard Tjele, der var bleven hans Arv efter Forældrene, forsynede han 1585 med den endnu staaende anselige Hovedbygning, ligesom han, som den driftige og duelige Godsejer han var, forøgede, afrundede og forbedrede Gaardens Tilliggende. Her døde han barnløs 18. Febr. 1592, thi hans Hustru, Hilleborg Clausdatter Daa (f. 1549), hvem han 17. Juli 1575 havde ægtet, havde vel født ham 2 Børn, men de vare begge døde i Barneaarene. *Thiset.*

Skram, Laurids, 1530—87, til Hastrup, var Søn af ovennævnte Erik S. og altsaa egentlig af Slægten Fasti; han er født 9. Juni 1530. Ved sit Ægteskab (5. Sept. 1557) med Maren Bille (f. 6. Juli 1537), Datter af Claus B. (II, 220), kom han ind i et anseligt og indflydelsesrigt Svogerskab, hvad der snart satte Frugt: 1560 blev han forlenet med Indtægten af 4 jyske Broer, fra 1569—75 havde han Øvids Kloster, var 1577—79 Hovedsmand paa Koldinghus, fik saa Nørvang Herred og Strø Len i Froste Herred, men mistede dog strax efter igjen det sidste, da Kronen afhændede det. Derimod fik han endnu 1583 Øster Horne Herred, men fratraadte 1585 begge sine Len, antagelig paa Grund af Svagelighed, thi han døde alt 6. Okt. 1587 paa Hastrup. Foruden denne sin Fædrenegaard ejede han Korsøgaard og Faarup. Hans Enke levede endnu 1607. *Thiset.*

Skram, Niels, 1555—1601, til Urup, Søn af Søhelten Peder S. (s. ndfr.), blev født 27. Febr. 1555 paa Helsingborg. Efter at have studeret udenlands, bl. a. 1572 i Rostock, gjorde han fra 1576 Tjeneste som Hofjunker, men tog 1581 Afsked fra Hove, i det han fik Bygholm Len, og 25. Febr. 1582 holdt han saa i Horsens Bryllup med Kirsten Styggesdatter Rosenkrantz (f. 2. Febr. 1564), der tilførte ham de 2 Hovedgaarde Hevringholm og Lynderup. Selv havde han foruden sin Fædrenegaard Urup arvet efter sin Moder Skedal i Halland og ejede desuden Hessel samt i Halland end videre Arløse, som han 1580 paa egne og Søkendes Vegne havde mageskiftet sig til fra Kronen, men siden overlod til en Søster. Alt 1583 ombyttede han Bygholm med Hald Len, som han havde til 1585, i det han tillige var Stiftslensmand i Viborg Stift. Fra 1585—97 var han Lensmand paa Dronningborg, men fik derefter paa ny Bygholm, som han havde til sin Død; ligeledes havde han fra 1597 Sønderlyng Herred. 1595 blev han til-sagt at ledsage den unge Konge til Nordtyskland; men ellers synes han ikke at have spillet nogen særlig fremragende Rolle. Efter ved et Ulykkestilfælde at have mistet sin Hustru (hun døde 23. Juli 1597 efter et Fald fra Loftet i deres Gaard i Viborg) ægtede han 21. Okt. 1599 den 20aarige Agathe Jacobsdatter Seefeldt, men døde allerede 26. Juni 1601 paa Urup. Enken ægtede Verner Parsberg til Lynderup.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. III, 182 ff.

Thiset.

Skram, Peder, —1581, til Urup, Rigsraad, Søhelt. P. S., en Søn af Christen S. til Urup og Anne Reventlow, fødtes paa Fædrenegaarden Urup, en Mils Vej fra Horsens. Angivelserne af hans Fødeaar svinge mellem 1491 og 1503, af hvilke den ældste aabenbart er urigtig. Moderløs, da han var 4 Aar gammel, opdroges han fra den Tid hos forskellige, først hos Mormoderen, og kom derpaa til at tjene som Dreng hos den bekjendte Henrik Gjõe (VI, 67). Denne fulgte han 1518 paa Toget ind i Sverige, hvor han deltog i den for de danske Vaaben uheldige Kamp ved Brännkyrka. Her fik han saaledes Ilddaaben, Indvielsen til et langt og hæderligt Krigerliv, men ogsaa Forsmag paa de Sorger, Krigen fører med sig, i det en Broder af ham faldt i Kampen. 1520 drog han, efter i Mellemtiden at være bleven gjort væragsig af Henrik Gjõe, paa ny med denne til Sverige og kæmpede med paa Tiveden, hvor han skal være bleven saaret af en Pil, og i Langfredags-

slaget ved Upsala, hvor han reddede Mogens Gyldenstjerne, Hovedbannerets Fører. Efter endt Felttog traadte han i Tjeneste hos Aarhusbispen Ove Bille og tog Del i Belejringen af Kjøbenhavn 1523—24, altsaa i Kampen mod sin fordums Herre, Henrik Gjøe. Skjønt han her fik 2 Saar, kølnede dette ikke hans Krigslyst, tvært imod, og da Krigen ikke længer var at finde hjemme, søgte han den i Tyskland, hvor han atter hentede sig et alvorligt Saar. Hjemkommen der fra blev han Hofsinde hos Frederik I, der 1529 forlenede ham med en lille Gaard i Nærheden af Urup. Her i sin Hjemstavn var han kort efter Skyld i et Drab paa en Standsfælle, med hvem han laa i Trætte, og hvis spodske Ord fik P. S. altid varme Blod til at koge, saa at han lod Modstanderen støde ned (1531). Først efter aarelange Forhandlinger lykkedes det ved en Pengebod at stille den dræbtes Slægt til Freds.

Da Efterretningen om Christian II's Landing i Norge i Slutningen af 1531 var naaet til Danmark, maatte man her være betænkt paa at undsætte Akershus, saa snart Vinteren tillod det. I Begyndelsen af Marts 1532 afsejlede fra Kjøbenhavn en lille lybsk Flaade og et Par danske Skibe, de sidste under P. S. med Tile Giseler som søkyndig Underfører. Ved Tønsberg bemægtigede man sig 5 af Kong Christians Skibe, men Farten til Akershus hindredes af Isen. Efter en besværlig Isning og Skjærmydsler paa den frosne Oslo Fjord naaede Flaaden dog op forbi Hovedøen, og om Natten sendtes 30—40 Mand over Isen til Slottet med Krudt og med Løfte om, at der snart skulde komme en større Undsætning. Efter at have stukket Ild paa Hovedøens Kloster og brandskattet langs Fjorden vendte Flaaden derpaa tilbage til Øresund, hvor den ankom midt i April. Da den store dansk-hanseatiske Flaade endelig i de første Dage af Maj gik under Sejl fra Kjøbenhavn, var P. S. med om Bord, dog nu ikke længer indtagende en overordnet Førers Stilling. I Spidsen for Expeditionen stod en Kommission af 3 Medlemmer, hvis første Mand var Biskop Knud Gyldenstjerne, og dens Virksomhed blev ogsaa mere underhandlende end af krigersk Art. Allerede en halv Snes Dage efter Flaadens Ankomst til Oslo sendtes P. S. og en tysk Landsknægtoberst ned til Danmark for at give Frederik I en Fremstilling af Situationen og hidkalde Forstærkning; men da de kom tilbage til Lejren ved Oslo (30. Juni) med den Besked, at Kongen forbød at indgaa Overenskomst med Kong Christian, som med Magt skulde fordrives fra Norge, vare Underhandlingerne mellem Kommissærerne og Chri-

stian II paa det nærmeste afsluttede, og i det man da foretrak intet Hensyn at tage til den nye Ordre, afsluttedes et Par Dage senere den endelige Overenskomst. Som bekjendt bleve de i denne og i Løjdebrevet for Kong Christian af Kommissærerne indgaaede Løfter ikke holdte af den danske Regering (jvfr. VI, 380 f.), men det er betegnende, at P. S.s Navn ikke findes under de 2 Dokumenter ved Siden af saa mange andres; det turde vise, at han havde Følelsen af, at man gik videre, end man var berettiget til, og indlod sig paa et Dobbeltspil, der var hans ærlige Natur imod. Medens en alvorlig Dadel rammer saa at sige alle, der havde Andel i hin troløse eller tvetydige Handel, staar P. S. uden Plet paa sit gode Navn.

Det var vistnok til Belønning for hans Optræden i Krigen, at han i Efteraaret 1532 forlenedes med Ski Syssel (Bratsberg Len) i Norge for 10 Aar (beholdt det til 1545), men allerede det følgende Foraar mistede han i Frederik I en Herre, der efter hans Hustrus Vidnesbyrd havde været ham som en Fader. Under den bevægede Herredag, som derpaa s. A. holdtes i Kjøbenhavn, fejredes med stor Højtidelighed i Overværelse af 6 Biskopper og en udvalgt Skare af Landets Højadel hans Trolovelse med den 19-aarige Elsebe Krabbe (IX, 382), og derefter drog han til sit Len i Norge med en anbefaling til det derværende Rigsraad fra sin Svigerfader, Marsken Tyge Krabbe. Maaske er han bleven der oppe i nogen Tid, thi i det første Aar af Grevefejden nævnes han ikke. I Begyndelsen af 1535 havde han Bryllup paa Helsingborg, Svigerfaderens Forlening, og kort efter, ved Paasketid, rejste han til Stockholm paa Befaling af Christian III, hvis Parti han, som naturligt var, havde sluttet sig til.

Den svenske Konge havde nylig i Samtale med Kong Christians Afsendinger opkastet det Spørgsmaal, hvor han skulde faa en dygtig Mand til Admiral for sin Flaade, og de havde da givet ham Anvisning paa P. S., hvem de priste i høje Toner. Allermindst for en saa mistroisk Mand som Gustav I var denne anbefaling tilstrækkelig, og han vilde derfor selv lade forhøre, hvorvidt P. S. virkelig var saa dygtig, som han havde Ord for, men inden han kunde faa Besked herom, indfandt P. S. sig imidlertid selv i Stockholm. I de første Dage af Maj gik den svenske Flaade under Sejl, og om Bord paa det svenske Admiralskib befandt sig da P. S. og den svenske Admiral Måns Svensson Some. Spørgsmaalet om, i hvilket Kommandoforhold disse 2 Mænd stode til hin-

anden, har med rette tildraget sig Opmærksomheden. Elsebe Krabbe, som har skildret sin Mands Levned, hævder, at han var «øverste Admiral» over den svenske Orlogsflaade og ligeledes over de danske og preussiske Skibe, som i Maj forenede sig med den under Gulland; men det lader sig ikke nægte, at Fru Elsebes Skildring, som nærmest er at opfatte som et Forsvarsskrift, ikke paa alle Punkter er fuldt paalidelig, i det hun i ikke ringe Grad overdriver den af hendes Husbond spillede Rolle. Svenske Historikere have da ogsaa i den nyeste Tid taget til Orde imod hendes Fremstilling af Kommandoforholdet paa den svenske Flaade, medens man fra dansk og tysk Side har forsvaret den. Ved skarpsindige Fortolkninger af Ytringer i Gustav I's Skrivelser har man søgt at udrede Forholdet, men den Slags Fortolkninger ere mislige, fordi man saa let kommer til at læse mere og andet ud af Ordene, end der efter Brevskriverens Mening skulde staa i dem, og saa længe der ikke kan bringes nyt Materiale til Veje, maa man derfor vistnok sige, at Striden ikke kan afgjøres. Hvorledes Forholdet mellem P. S. og Måns Svensson nu imidlertid har været ordnet de jure, ser det dog nærmest ud til, at den førstnævnte, i hvert Fald til Tider, faktisk har været den ledende.

Efter at Flaaderne havde samlet sig ved Gulland, stødte de 9. Juni under Bornholm paa Hanseaternes og Grev Christoffers i Antal betydelig underlegne Flaade. Det var egentlig kun det svenske Admiralskib, som paa de allieredes Vegne under en flyvende Storm kæmpede en varm Kamp med det grevelige Hovedskib. Det sidste blev ilde tilredt, men undgik dog at blive taget og trak sig med sine Sekundanter tilbage til Sundet, medens den forbundne Flaade styrede over mod de fynske Farvande, hvor en Afdeling af den ved Svendborg en Uge senere erobrede en hel lybsk Flaade, som den i Land flygtende Besætning forgjæves havde søgt at opbrænde. De allierede bemægtigede sig derpaa Langeland med Tranekjær og Korsør, hvorved de kongelige Troppers Overgang over Store Bælt lettedes. Paa den videre Fart langs Kysterne af Laaland, Falster og Møen brandskattedes disse Øer, men da P. S. forbød al Plyndring, fremkaldte dette Forbud stor Forbitrelse, og Krigsfolket paa det svenske Admiralskib, hvor han endnu stadig opholdt sig, gjorde Mytteri og havde nær dræbt ham. Christian III, hvem han tilmeldte dette, lod Sagen undersøge, men de fremmede Befalingsmænd, hvem Undersøgelsen overdroges, gave P. S. det Vidnesbyrd, at han havde skikket sig mod dem alle som

en ærlig Mand, og at man ikke havde anden Beskyldning mod ham end den, at han ikke vilde tilstede Folkene at plyndre. Den forenede Flaade var imidlertid midt i Juli kommen til Øresund, hvor det blev dens vigtigste Opgave at blokere Kjøbenhavn, Malmø og Landskrone. Omtrent ved denne Tid var det vistnok, at P. S. flyttede sin Kommando over paa et dansk Skib, et af de ved Svendborg tagne. Saa meget mere Grund til denne Forandring var der, som man fra dansk Side næppe i Længden kunde gjøre sikker Regning paa de svenske Skibes fulde Understøttelse. I Begyndelsen af Avg. paalagde Gustav I, mistænksom som altid, Måns Svensson at holde sig mere tilbage og udtalte Ønsket om, at han kunde skille sig af med P. S.; «kanske han bliver os lidet god eller til Nytte herefter». Ud paa Efteraaret kom de vendiske Stæders store Flaade til Øresund for at undsætte det haardt belejrede Kjøbenhavn, og i en Skjærmydsel med den fik P. S. et alvorligt Saar i Benet, saa at han maatte bringes i Land og overgive Kommandoen til en anden; men det store Sammenstød, man skulde have ventet, udeblev, og faa Dage efter sejlede de hanseatiske Skibe hjem igjen, saa at sige med uforrettet Sag. Kort efter gik den forbundne Flaade i Vinterhavn i Landskrone, der havde overgivet sig til Christian III, og ved Juletid kunde P. S. igjen overtage Befalingen. Vinteren blev stræng, og først i Slutningen af Marts 1536 lykkedes det P. S. at slippe ud i aabent Vand. Efter et lille Krydstogt i Østersøen syd for Falster og Laaland vendte Flaaden tilbage til Sundet og lagde sig paa ny for Kjøbenhavn, men den formindskedes nu stærkt, da de svenske Skibe kaldtes hjem. Til at forrette sin Vagttjeneste var den imidlertid talrig nok. Endelig overgav Byen sig i de sidste Dage af Juli.

Om P. S.s Deltagelse i disse Krigens forskjellige Begivenheder vides kun lidet, men ét staar fast: han vandt i den Tilnavnet «Danmarks Vovehals» (oprindelig: Vovehals for Danmark), som siden uudslettelig har været knyttet til ham. Lad saa være, at hans beundrende Hustru har overdrevet sin Skildring, har givet ham Æren for mere, end der strængt tilkommer ham, dette Tilnavn, der hverken skriver sig fra hendes eller Datterens Optegnelser, men har holdt sig i mundtlig Overlevering, indtil det 100 Aar efter hans Død kom frem i Litteraturen, indeholder en Folkedom, som ikke kan skydes til Side. Det er givet den Mand, som mere end nogen anden dansk Krieger har bidraget til at knække Hansaens Overvælde i Østersøen.

Hans Konges Anerkjendelse udeblev ikke. Allerede i 1536 forlenedes han med Harritsborg ved Roskilde, som han det følgende Aar ombyttede med det vigtige Helsingborg, hvilket Svigerfaderen maatte fratræde. Ved Kroningen 1537 sloges han til Ridder, i det Kongen talte varme Lovord til ham, og omtrent samtidig fik han Sæde i Rigsraadet. Helsingborg indehavde han til 1555 med Undtagelse af Aaret 1547—48, da han var Lensmand paa Roskildegård. Desuden havde han Baadstad Len 1542—58, Landskrone 1548—55, Halmstad Herred 1557—58 og 1568—72 og sin gamle norske Forlening Bratsberg med Ski Syssel og Gimsø Kloster 1565—72. Længst var han dog Lensmand paa Laholm (fra 1558 til sin Død); her, nær ved den svenske Grænse, sad han paa Vagt i Fredens som i Krigens Dage. Ogsaa efter Afslutningen af Grevens Fejde var han knyttet til Flaaden. I et af de første Aar derefter var han i stor Livsfare, da en voldsom Storm havde berøvet hans Skib dets Master, og Baaden, hvormed han vilde gaa i Land, kuldsejlede i Brændingen; sin store Aandsnærværelse skyldte han sin Redning.

P. S., en stærkt bygget Skikkelse af Middelhøjde med hvidgult Haar og Skjæg, var i Sind som i Skind en ægte dansk Natur, og det er derfor ikke underligt, at han i Rigsraadet blev Talsmand for en dansk Politik og derved en Modstander af Holstenerne, som i de første Aar af Christian III's Regering havde saa meget at sigc. Følelsen af Uvilje var gjensidig, men den danske Retning gik af med Sejeren. Ved de 2 nordiske Kongers Sammenkomst i Brømsebro 1541 var P. S. tilstede, og da der i det følgende Aar udbrød Uroligheder i Smaaland (Dackefejden), var han Fører for den lille danske Styrke, som rykkede ud for at støtte den svenske Konge, men som hurtig vendte hjem igjen uden at have udrettet noget. Den Flaade, som 1548 førte den danske Kongesøn til Hyliding i Oslo, var P. S. Admiral for, men han følte sig snart (for gammel til at fare til Søs, og 1555 opgav han sin Stilling i Flaaden. Medens han 1551 og de nærmest følgende Aar bl. a. ledede Befæstningsarbejderne ved Landskrone og Opførelsen af Slottet der, 1554—55 var med at afstikke Grænser mellem Danmark og Sverige og 1558 for en Tid havde et Overtilsyn i Skaane, deltog han desuden i disse Aar meget i Rigsraadsmøder og sad ofte i Kongens Retterting.

1563 udbrød den nordiske Syvaarskrig. At en Krig stod for Døren, laa i Luften, og allerede tidlig paa Foraaret udnævntes P.

S. til øverste Proviantmester i Halland. Inden det egentlige Fejdebrev var udstedt, kom der Anmodning til ham fra Frederik II om at overtage Overkommandoen til Søs, og den gamle Helt svigtede ikke. Med en stor Flaade stak han i Begyndelsen af Avg. i Søen, forenede sig med en mindre lybsk Flaade og havde 11. Sept. ved Gulland en Træfning med en svensk Flaade under Jacob Bagge. Denne blev tvungen til at søge ind i Skjærngaarden, og dermed var Krigen til Søs afsluttet for det Aar. De store Forventninger, man havde knyttet til P. S.s prøvede Dygtighed, bleve saaledes skuffede. Ligesom Erik XIV lod sin Admiral høre ilde, fordi han intet foretog sig, saaledes bebrejdede Frederik II i ret skarpe Ord P. S. hans Uvirksomhed. Bebrejdelsen var dog næppe fortjent, hvorimod Kongen maaske havde mere Ret, naar han klagede over Mangel paa Efterretninger fra Flaaden. Det blev sidste Gang, P. S. førte Kommandoen til Søs; da Flaaden næste Foraar løb ud, var Herluf Trolle dens øverste Befalingsmand.

Om Vinteren (1563—64) var P. S. syg, maaske som en Følge af Opholdet om Bord, men da han var kommen sig, vendte han tilbage til Laholm. Han havde nu forladt den store Krigsskueplads, men her i hans Hjem skulde Krigen endnu hjemsøge ham, i det han 2 Gange blev angreben af de svenske. Første Gang kom de for Laholm i Jan. 1565. Han erklærede, at han aldrig vilde give sig fangen, «medens der var varmt om hans Hjærte», og hans højsindede Hustru, der viste sit Mod ved at færdes paa Muren og give Ordre til at fyrc paa Fjenden, svarede, at man aldrig skulde føre hende levende til Sverige, «saafremt Ord kunde komme hende af med Livet». Blottede for Belejringskyts kunde Svenskerne imidlertid intet udrette mod Slottet, og de droge derfor bort efter at have afbrændt Byen. I taknemmelig Ihukommelse af den overstaaede Fare stiftede Ægteparret paa Femaarsdagen derefter et Legat for fattige Skoledrenge i Kjøbenhavn. Anden Gang, Laholm blev hjemsøgt af Fjenden, var i Marts 1568, men ogsaa denne Gang holdt Slottet Stand. For sidste Gang var P. S. i Ilden, 50 Aar efter hans første Deltagelse i Krigens blodige Leg. Medens han saaledes tappert værgede om den ham betroede Fæstning, led han personlig store Tab. Hans Gods i Halland blev gjentagende hærget og brændt, Hovedgaarden Skedal ødelagdes ved Ild (1566), ja selv af de danske Tropper tilføjedes der hans Ejendomme Overlast. Tungere end disse Tab, hvorfor han dog til Dels fik Erstat-

ning paa forskjellig Vis af Kongen, var det imidlertid, at han i Løbet af ét Aar (1566) mistede 4 Sønner, dog ikke for Fjendehaand.

Disse Sorger og andre lignende — af hans 18 Børn døde over Halvdelen før ham — overlevede han, ligesaa Krigens Udgang. 1578 blev han Enkemand, og mæt af Dage bortkaldtes han selv 11. Juli 1581 paa sin Gaard Urup. Foruden denne Gaard, hvis Tilliggende han øgede, og hvor han opførte en statelig Hovedbygning, og Skedal ejede han Lillerup og Tingstedholm, begge i Nærheden af Urup. I Sognekirken hertil, Østbirk Kirke, hvortil han 1560 erhvervede Patronatsret, fandt han og hans Hustru deres sidste Hvilested, indtil deres Levninger i Midten af det 19. Aarhundrede flyttedes ud paa Kirkegaarden, og her rejstes 1886 en Mindesten over dem.

P. S., der fra sin Ungdom var uddannet i al ridderlig Idræt, var i Besiddelse af stor legemlig Styrke og Haardførhed. Han var, siger hans Datter, «gruelig hastig», og et Vidnesbyrd herom er jo det ovenfor omtalte Drab, han lod udføre; men han var en aaben, ærlig Natur, ikke bange for at sige sin Mening, tillige en venuesæl Mand med en lykkelig Evne til at forlige Folk. Han var ikke blot en varm Fædrelandsven og en dygtig Krieger, men ogsaa en ædel Personlighed.

Det københavnske Selskabs Skrifter II, 115 ff. Danske Mag. 3. R. III, 81 ff. Rørdam. Hist. Kildeskrifter II, 1 ff. J. Nørregaard, P. S. og Elsebe Krabbe (1887). A. Larsen, Dansk-norske Heltehistorier, 1536—1648, S. 1 ff. (Svensk) Hist. Tidsskr. XI, 340 ff.; XIX, 213 ff.; XX, 306 f. Hist. Tidsskr. 6. R. IV, 292 ff. Hansische Geschichtsblätter XXVII, 167 ff. C. F. Bricka.

Skrike, Adolph, 1811—91, Kolonialdirektør, blev født i København 1. Nov. 1811 som Søn af Sekretær i Udenrigsdepartementet, Gehejmelegationsraad Jacob Samuel S. (f. 1786 † 1859), der formodes at høre til en hollandsk Slægt, og Marie f. Berner (f. 1787 † 1835). S. blev Student 1829, juridisk Kandidat 1832 og kom s. A. ind i Udenrigsdepartementet, hvor han efterhaanden blev Kancellist 1833, Sekretær 1843, Departementssekretær 1848 og Departementschef fra 1856—60; i Aaret 1858 var han tillige blevet Kolonialdirektør, hvilken Post han beklædte indtil 1870, da Kolonialstyrelsen overgik til Finansministeriet. Som Anerkjendelse af hans nidkjære Virksomhed i Statens Tjeneste blev S. i 1841 Legationsraad, 1850 Gehejmelegationsraad, 1852 Kommandør og 1870 Storkors af Dannebrog. — S., der døde i København 23. Jan. 1891, var en meget dygtig og velvillig Mand, dertil meget godgjørende,

endog efter at han ved et Uheld havde mistet sin betydelige Formue; det var derfor ganske naturligt, at der blev lagt Beslag paa hans Kræfter saa vel i Velgjørenhedens Tjeneste som i andre Retninger; saaledes var han Medlem af Statsinventariekommissionen, Formand i Sygeforeningen «Hygæa», Revisor ved Diakonissestiftelsen, Medlem fra 1859—75 af Direktionen for Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn, Direktør 1873—91 i det kongl. oktroierede kjøbenhavnske Brandassurancekompagni, til hvilket han havde været knyttet siden 1863; desuden besad han stor Interesse for Personalhistorie og Genealogi, som han syslede med, og var musikalsk begavet, hvad der medførte, at han paa forskjellige Maader var knyttet til Musikforeningen lige siden dennes Stiftelse i 1836. — 30. April 1838 havde S. ægtet Lisine Fraas (f. paa Aagaard 6. Maj 1810, † 23. Febr. 1877), Datter af Godsforvalter Philip F. og Marie Elisabeth f. Koefoed.

F. C. Bruun, Udenrigsministeriet 1770—1870.

C. Zytphen-Adeler.

Skrike, Jacob Philip Andreas, f. 1840, Stiftamtmand, en Søn af ovennævnte Departementschef Adolph S., fødtes i Kjøbenhavn 23. Juli 1840, blev 1858 Student fra Metropolitanskolen og 1864 juridisk Kandidat. 1868 ansattes han som Assistent i Indenrigsministeriet, hvor han 1876 avancerede til Fuldmægtig og 1879 tillige blev Expeditionsssekretær. 1868—72 var han end videre Fuldmægtig paa Sjællands Stiftamts Kontor. 1880 udnævntes han til Borgmester i Aalborg og i Slutningen af 1885 til Stiftamtmand over Viborg Stift samt Amtmand i Viborg Amt, hvilket Embede han endnu beklæder. Desuden er han siden 1894 successivt bleven kongl. Kommissarius ved forskellige Jærnbaner i det nordlige Jylland, og 1898 udnævntes han til Formand for den angaaende Jærnbanenettet i Midtjylland nedsatte Kommission. 1894 fik han Dannebrogordenens Kommandørkors af 2. Grad. — Han blev 1. Avg. 1883 gift med Elisabeth Kirstine Gleerup (f. 1. Okt. 1857), en Datter af Severin G. til Hovedgaarden Vang i Vendsyssel og Caroline f. Koefoed.

G. Kringelbach.

Skrike, Julius, 1815—96, Legatstifter, blev født 1. Juli 1815 i Kjøbenhavn og var Broder til foran nævnte Gehejmelegationsraad Adolph S. 1832 blev han Student, 1838 juridisk Kandidat. Efter sin Faders Ønske tog han til London og blev ansat i Hambros Bankierhus, var der i nogle Aar, til han i 1842 blev Volontær i

Generalavditoriatet, udnævntes 1846 til Avditor i Hæren, 1854 i Flaaden og afskedigedes der fra ved Reduktionen efter Krigen 1864. S. havde 1852 faaet Titel af Overavditor, men frasagde sig denne i 1870. Han døde ugift 20. Nov. 1896 i Kjøbenhavn. — Den ikke ubetydelige Formue, han havde arvet efter sin Fader, havde han dels anbragt hos Hambro, dels selv arbejdet med, og det med saa stort Talent, at han efterlod sig over 1½ Mill. Kr. Ved Testamente af 1883 oprettede han «Julius Skrikes Stiftelse» (Fundats af 1899), hvis Renter, hvoraf en Fjerdedel aarlig henlægges, indtil Kapitalen er voxet til 2 Mill. Kr., anvendes til Fremme af Agerbrug, Skovbrug, Søfart, Fiskeri og Næringsbrug samt til unge Menneskers Uddannelse til selvstændig Virksomhed.

Sofus Elvius.

Skriver, Mikkel, † 1565, s. Zelle.

Skrok (Schrock), Christiern Clausen, — o. 1572, Præst. Denne i vor Reformationshistorie bekjendte Mand var sikkert født i Svendborg, og her fik han ogsaa sin første Ansættelse, da Biskop Jens Andersen (Beldenak) 1524 overdrog ham St. Birgitte Alter i St. Nicolai Kirke i denne By. Et Par Aar senere træffe vi ham i Assens, hvor han i Forening med den forhenværende Karmelitermunk Peder Laurentsen (X, 137) med saa stor Iver prædikede Evangeliet, at ovennævnte Biskop tog Anledning deraf til 1527 at tilskrive Stadens Borgmester og Raad et Brev, hvori han paa det alvorligste advarede dem mod den Lærdom, som de «forløbne Munke og de fortvivlede Præster, Luthers Selskab, pleje at prædike aabenbarlig for Almuen». I Assens virkede S. i en Række Aar. 1529 udgav han et velskrevet Forsvar for Præsteægteskabet. Aaret efter mødte han paa Herredagen i Kjøbenhavn som Udsending fra den lutherske Menighed i Assens. Af en Notits fra 1533 synes at fremgaa, at han da har haft en liden Boghandel ved Siden af sin Præstegjerning. Efter at Reformationen havde sejret, blev han af Christian III i Avg. 1536 kaldet til Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Svendborg, og 1537 var han blandt de Mænd, der deltog i Forhandlingerne om Affattelsen af Kirkeordinansen. 1538—39 udgav han et Par opbyggelige Skrifter i reformatorisk Aand. 1541 fik han Tilsagn om, at naar den daværende Præbendarius til Kirkeby og Lunde Kirker, M. Ølrik Bildt, afgik ved Døden, skulde disse Sogne annekteres til St. Nicolai Kirke i Svendborg, noget, der ogsaa senere skete paa den Maade, at S.

holdt en Kapellan, der boede paa Stedet og betjente Menigheden. 1549 blev S. valgt til Provst i Sunds Herred; men naar det jævnlig siges, at han samtidig forflyttedes til Præsteembedet ved Frue Kirke i Svendborg, da kan det ikke være rigtigt, eftersom det er bevisligt, at han endnu 1558 var Præst ved St. Nicolai Kirke. Han skal være død 1572.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. II, 145 ff. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 83. 227 ff. *H. F. Rørdam.*

Skrumsager, Jørgen Nielsen Hansen, f. 1841, sønderjysk Patriot. S. er en Søn af Niels Hansen Jørgensen (Skrumsager) til Skrumsagergaard (f. i April 1792 † 17. Sept. 1872) og Hustru Abeline Nielsdatter (f. 5. Marts 1798 † 1. April 1866) og fødtes 6. Sept. 1841 paa Skrumsagergaard. Han var 1859—61 paa Rødding Højskole, en kort Tid Gaardforpagter i Kjøbenhoved, dernæst Forvalter paa Toftlundgaard til 1865, da han købte den Gaard i Kjøbenhoved, han endnu bebor. 1893 købte han Toftlundgaard og 1896 en mindre Gaard i Kjøbenhoved. 31. Jan. 1866 ægtede han Ane Marie Kloppenborg (f. 1. Sept. 1834 † 28. Dec. 1895), Datter af Hans Diderik K. (IX, 233), hvis Hjem var Midtpunktet for en stærk national-kirkelig Bevægelse. S. var den første Sønderjyde, som udmeldte sig af Statskirken. Dette skete 1870, og senere have mangfoldige fulgt efter. S., der er en ualmindelig oplyst Bonde, vandt tidlig sine Sognefolks Tillid. 1869 blev han Bestyrer af Skrave Sogns Læseforening, som ejer en Bogsamling paa 2000 Bind; 1872 var han med at oprette Sparekassen for Frøs og Kalvslund Herreder og har siden været dens Formand. Fra 1880 har han været et meget virksomt Medlem af Haderslev Kredsrag. Saa vel i Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse som i Vælgerforeningen er han Medlem af Bestyrelsen, hvorhos han er Medudgiver af Sprogforeningens aarlige Almanak. Siden 1890 har han været Meddejer og den juridiske Administrator af Rødding Højskolegaard og siden 1898 Formand for det kristelige Udvalg for Nordstlesvig. Paa alle Omraader nyder han stor Anseelse blandt sine Landsmænd som en varmhjærtet, forstandig og karakterfast Fædrelandsven. 10. Maj 1899 indgik han nyt Ægteskab, med Laura Buch (f. 13. Marts 1849), Datter af Niels B. til Holmgaard.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Skræppenborg, Peter Larsen, † 1873, s. Larsen, Ole Peter Holm (X, 96).

Skúlason, Sveinn, 1824—88, Præst, Forfatter, fødtes 19. Juni 1824 paa Ytri-Thverá i Hunavatns Syssel, Nordisland, som Søn af Bonden Skúli Sveinsson og Guðrún Björnsdatter. Efter at være dimitteret fra Reykjavik Skole 1849 studerede han i Kjøbenhavn, men vendte 1856 tilbage til Island og tog Ophold i Akureyri (Øfjord) paa Nordlandet, hvor han overtog et Bogtrykkeri og 1856—61 redigerede Bladet «Nordri»; samtidig udgav han i Optryk Lovbogen «Jónsbók» (1857) og nogle Sagatexter samt (1861) Landbrugstidenden «Höldur». Fra 1859—67 var han Altingsmand for Norder-Thingø Syssel. 1862 flyttede han til Reykjavik, søgte Adgang til præstelig Virksomhed og ansattes 1868 som Præst til Staðarbakki i Hunavatns Syssel, hvorfra han 1884 forflyttedes til Kirkjubær paa Østlandet. Her døde han 21. Maj 1888. Han var gift med Guðný Einarsdatter (Helgason). I 1. Bind af «Safn til sögu Íslands» (1856) findes af ham en udførlig Afhandling om Historie-skriveren og Skjalden Sturla Thórdarson.

Erslew, Forf. Lex. Frjettir frá Íslandi 1888.

Kr. Kaalund.

Skúlason, Thorlákur, 1597—1656, Biskop, født 24. Avg. 1597, var Søn af Bonden Skúli Einarsson paa Eiríksstaðir i Hunavatns Syssel i det nordlige Island og Steinun, uægte Datter af den bekjendte Biskop paa Holar Guðbrandur Thorláksson, hos hvem han opdroges. Efter at have studeret ved Kjøbenhavns Universitet 1616—19 blev han Rektor ved Latinskolen paa Holar, men maatte paa ny 1620 og 1625 besøge Danmark, i sin Morfaders Anliggender. Efter dennes Død 1628 valgtes han til Biskop, med Tilsidesættelse, som det synes, af den ansete, men mindre populære Arngrímur Jónsson (VIII, 538). T. S. var en imødekommende og velvillig Mand, i Besiddelse af et vindende Væsen og yndet saa vel af Myndighederne som af Menigmand. Dog havde han i den for sine Skriverier ildesete Guðmundur Andrésson (I, 256) en Uven, som ansaa sig forurettet af ham. Med den bekjendte Oldforsker O. Worm, under Studietiden hans Privatpræceptor, førte han en gjennem hele Livet fortsat Brevvexling, og han var vistnok den af Worms mange islandske Korrespondenter, som denne betragtede som sin fortroligste Ven. I Worms «Danica litteratura antiqvissima» findes optaget en latinsk Afhandling af ham om Runernes Brug i den oldnordiske Poesi.

Fra sin Formand havde T. S. overtaget Islands eneste Bogtrykkeri, hvorfra han lod udgaa en revideret Bibeloversættelse (1644)

og nogle fra Tysk oversatte Andagtsbøger. Om dettes Rettigheder værnede han med stor Iver og viste navnlig over for et Forsøg af sin fortjente samtidige, Skalholtsbispen Brynjólfur Sveinsson, paa at faa oprettet endnu et Trykkeri en lidet tiltalende og smaalig Egen-nytte. Af den nationale Oldlitteratur, som Br. Sveinsson saa ivrig ønskede udgivet, har han intet ladet trykke, men han har ved Siden af ham — om end ikke i samme Grad — Fortjenesten af ved Afskrivning at have bevaret vigtige Oldskrifter, ligesom han opmuntrede og støttede Annalisten Björn Jónsson (VIII, 541). I Haandskrift findes af T. S. en kort Islandsbeskrivelse, indsendt til kongl. Sekretær Otte Krag som Svar paa nogle til ham stillede Spørgsmaal. — 1630 ægtede T. S. Kristín, Datter af Lagmand Gísli Hákonarson. Han, der døde 4. Jan. 1656, regnes blandt sit Stifts dygtigste og kundskabsrigeste Biskopper.

F. Johannæus, Hist. eccles. Island. III, 715 ff. O. Wormii Epistolæ. Tíma-rit XIV (1893), 70 f. Th. Thoroddsen, Landfræðissaga Íslands II, 112 ff.

Kr. Kaalund.

Skytte, Jens Nielsen, f. 1845, Forfatter. Han er født i Trelde ved Fredericia 10. Febr. 1845 som Barn af Gaardmand Niels Hansen S. og Karen Sørensdatter f. Ousen, begge af gammel østjysk Bondeæt. Efter at have gennemgaaet Almueskolen og været Soldat søgte han Uddannelse paa Folkehøjskolerne i Vester Skjerninge (ved Svendborg), Askov og Skovgaard ved Charlottenlund og modtog her navnlig Paavirkning af Anton Nielsen og Mads Hansen, Ludvig Schrøder og Gotfred Rode. Senere blev han selv Højskolelærer, først i Vester Skjerninge, siden i Vinding ved Vejle, men opgav 1880 denne Virksomhed for udelukkende at leve som Forfatter og flyttede til Kolding, hvor han endnu er bosat. Allerede i 1871 var han begyndt at skrive Smaafortællinger i Almanakker og Ugeblade, og 1888 udkom hans første Bog, «Jævne Folk». Efter den fulgte «Bejlere» (1891), «Gamle i Gaarde» (1894), «Hjemstavnsbilleder» (1895), «Ved Vejskjellene» (1895), «Færgesfolk» (1896), «Guld og grønne Skove» I—II (1897—99), «Fra Skov og Strand» (1899) og «Folkene paa Lille Dyre» (1900). Alle hans Fortællinger ere Skildringer af Bondelivet, som han kjender ud og ind, og de bæres gennemgaaende af en tiltalende Friskhed og et eget dansk Humør. — S. ægtede 1881 Johanne Sofie Krogh, Datter af Møller i Tranekjær Slotsmølle Jørgen K. og Mariane f. Andreasen.

Folkelæsning 1901—2, Nr. 19.

Sophus Bauditz.

Skytte (Schotte), Mads, —1566—, Forfatter, var fra Viborg og ikke usandsynlig Søn af ndfr. anførte Oluf Nielsen S. 1565 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Wittenberg, og her udgav han 1566 et Skrift: «De origine gentis Danicæ et iis populis, qvi Cimbricam chersonesum ac in oceano et ad mare Balthicum terras, inclyto regi Danico subjectas, aliqvando incoluerunt». Heri søger han at vise, at da Cimbrenne vandrede ud i 2. Aarhundrede f. Chr., gave de Plads for de indtrængende Daner, der i sig optog de Levninger af Cimbrenne, som endnu fandtes i Landet. Skriftet er mærkeligt derved, at det er den første akademiske Afhandling om et Æmne af den danske Historie, der er skrevet af nogen dansk Mand. For øvrigt vides der om M. S. kun, at han 1568 i Kjøbenhavn udgav et latinsk Digt i Anledning af Slotspræsten Thomas Gregersen Hemmets Bryllup.

Rørdam, Historieskrivn. i Danm. og Norge siden Reform. S. 128 f.

H. F. Rørdam.

Skytte (Skøtt, Skjøtte ell. Schytte), Oluf Nielsen, —o. 1591, Skolemand og Præst. Han skal 1540 være bleven Rektor ved Viborg Skole, hvilket Embede han forestod til 1554, i det han dermed forbandt Kompastoratet ved den nu nedbrudte Graabrødre- eller Nørresogns Kirke. Hans opofrende og nidkjære Virksomhed som Skolemand roses højlig. Blandt sine Disciple havde han i en Række Aar den siden berømte Kansler Niels Kaas (IX, 65), der altid bevarede sin gamle Lærer i venlig Erindring og tog sig af hans Børn. 1553 forlenedes S. med et Kanonikat, og da han Aaret efter nedlagde Skoleembedet, virkede han siden udelukkende som Præst i Viborg, men havde fremdeles adelige Skoledisciple i Huset. Som Kannik var han i en Række Aar Universitetets «Prokurator» i Kapitlet, et Hverv, han varetog med Troskab og Dygtighed. Han døde højt bedaget ved Nytaarstid 1591, efterladende en stor Efterslægt, der formodentlig endnu ikke er uddød. De fleste af hans Efterkommere skreve sig Schytte.

Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 512 ff.

H. F. Rørdam.

Slagheck, Diderik, —1522, Ærkebiskop. Denne Æventyrer, der i lidt over 4 Aar (1517—22) spillede en forbavsende Rolle i Nordens Historie, var i Følge et Par til ham udstedte Pavebreve en Klerk fra Stiftet Münster og en uægte Præstesøn. Hans Familie synes dog at have indtaget en ret anset Stilling; hans ndfr. nævnte Broder, «Junker» Henrik S., indtog en overordnet Stilling

som Kriger; en Brodersøn (nepos) af ham, Johan S., træffes ikke blot i Christian II's Tjeneste, men senere ogsaa i Carl V's, der 1529 brugte ham som sit Sendebud ved Pavehoffet, og han havde opnaaet en høj kirkelig Stilling som Domprovst i Utrecht († 1543). D. S. skal have været en Westfaler og i flere Aar have opholdt sig i Rom og i Nederlandene. Han kaldes af en samtidig Forfatter «Kurtisan» og maa vel saaledes have haft en Stilling ved Pavehoffet. Naar Samtiden (Svaning o. fl.) kalder ham «Chirurgus» eller «Barbér» eller Christian II's Saarlæge (vulnerarius) og lader ham blive anbefalet til Kongen af Sigbrits Broder, saa ligger heri vel kun saa meget, at han ligesom Sigbrit selv har hørt til den nye, Paracelsiske Retning i Lægekunsten og Naturvidenskaben. Sikkert kan han ikke eftervises her i Norden, før «Magister Theodoricus Slagheck» i Dec. 1517 som Legaten Arcimboldus' Tjener (familus) sendes til Sverige for paa Legatens Vegne at virke for en Stilstand mellem Christian II og Sten Sture. Som Afladskommissær træffes han, rimeligvis lidt tidligere, ogsaa i Bergen under Betegnelsen «Doktor Diderik». Han var endnu i Legatens Tjeneste, da han i Aaret 1519 forraadte til Christian II eller Sigbrit, hvorledes Arcimboldus i Sverige uagtet de givne Løfter havde svigtet Christian II's Sag ved Udsigt til selv ved Sten Stures Hjælp at blive Ærkebiskop i Upsala, hvorpaa D. S. af Kongen sendtes til Lund, hvortil Arcimboldus havde begivet sig paa Tilbagevejen fra Sverige, for at hindre Legatens Afrejse.

D. S. kom nu ved Sigbrits Hjælp i Kongens Tjeneste som dennes Sekretær og sendtes 1519 til Rom for at modvirke Arcimboldus og udvirke pavelig Bandbulle mod Sten Sture. Ogsaa i 1520 var han i Anledning af disse Sager i Rom, hvor Leo X i Følge Kongens Opfordring overdrog ham det ved Ove Billes Ud nævnelse til Biskop i Aarhus ledigblevne Dekanat i Roskilde. I Okt. s. A. tog Kongen ham derpaa med sig til Stockholm. Vel inde, som han var, i Forholdet mellem Gustav Trolle, Sten Sture og Arcimboldus blev han vistnok Kongens fortroligste Raadgiver under det stockholmske Blodbad. Samtiden og den nærmeste Eftertid gave ham Hovedskylden; han viste ogsaa en raa Adfærd ved denne Lejlighed; det var ham, der «in drinkender wiese» (halvdrukken?) kom til Profossen med Ordren om at henrette Ofrene «uden Skriftemaal»; det var ogsaa ham, der, da Ofrene begyndte at føres til Døden, og da de øvrige gejstlige vilde ile til Kongen for om muligt at afvende Katastrofen, viste dem tilbage med de

barske Ord: «Ser vel til, at I ikke faa den samme Skæbne som de andre Forrædere!» — Men for øvrigt er det umuligt at afgjøre, om det er ham, der er Ophavsmanden til Kjætterstraffen, eller hvor vidt hans hemmelige Raad ere gaaede. Til Belønning fik han en af de henrettede Biskoppers Bispedømme, Skara, og udnævntes til kongl. Statholder og Formand i den Regeringskommission, som Kongen ved sin Afrejse fra Sverige i Dec. s. A. indsatte, og hvis vigtigste Medlemmer foruden D. S. vare Ærkebiskop Gustav Trolle og Biskop Jens Andersen (Beldenak).

Gustav Vasa begyndte imidlertid Rejsningen af Dalkarlene. Opstanden udbredte sig stedse videre, og under disse Forhold viste D. S. sig fuldstændig udygtig til at føre Regeringen. Han førte stadig Stejler og Hjul i Munden, udøvede store Grusomheder, blandede sig selv i Krigsførelsen og var Skyld i det store Nederlag ved Vesteraas (April 1521). De 3 gejstlige Herrer kom i den største Strid, der endte med, at D. S. endelig i Sept. s. A. kaldtes tilbage til Kjøbenhavn. Det lykkedes ham dog denne Gang ved Sigbrits Hjælp at afvende det truende Uvejr. Da Kongen netop paa denne Tid var kommen i Strid med Jørgen Skodborg (ovfr. S. 54), havde han allerede i nogen Tid, om end under megen Vaklen, søgt at virke i Rom for D. S.s Udnævnelse til Ærkebiskop og udvirkede ogsaa, at Paven udnævnte ham til Ærkebiskop, saaledes at han tillige beholdt Skara Bispedømme. Ved store Pengesummer blev Kardinal de Cesi (ovfr. S. 55) bevæget til at opgive sine formentlige Krav til Fordel for D. S., og 25. Nov. 1521 holdt denne paa en pralende og simpel Maade sit Indtog i Lund Kirke til Forfærdelse for Kannikerne. Strax efter blev hans Fjende Jens Andersen (Beldenak) atter fængslet og sad i nogen Tid paa Flyginge Bispegaard, udsat for D. S.s Haan. Dennes eget Fald forestod imidlertid; en pavelig Legat var kommet til Kjøbenhavn for at undersøge Forholdet med de ved det stockholmske Blodbad henrettede Biskopper. Alt vendte sig nu mod D. S.; den svenske Opstand havde bredt sig med rivende Hast; Kongens Vrede mod D. S.s Færd i Sverige og hans Mistanke om dennes Uredelighed som Statholder bleve stedse større. En Proces, hvis Akter des værre ere tabte, rejstes mod ham, som det synes i Anledning af hele hans Færd i Sverige; han lagdes paa Pinebænken, domfældtes og førtes 24. Jan. 1522 i et stort Optog, iført en pralende og brammende Dragt, til Gammeltorv, hvor han først førtes hen til den der staaende Galge, blev ledet op ad Stigen og

fik Strikken om sin Hals, men derpaa af Bøddelen atter blev ført ned af Galgen og hen til et paa Torvet oprejst Baal og brændt. Denne raffinerede Straf udtødte man som Gjengjæld (jus talionis), fordi han havde været Skyld i, at saa mange Svenskere vare blevne baade hængte og brændte. «Saalunde gaa det alle, som fordærve Fyrsternes Sind ved deres falske Raad», skrev Poul Helgesen samme Dag i et til Christian II dediceret Skrift. Paa en lignende Maade havde allerede tidligere Jens Andersen skrevet til Kongen, og den samme Hilsen havde den kongl. Sekretær Jesper Brochmand (III, 72) sendt Mester D. paa Vejen til Retterstedet. Alle vare overbeviste om hans Brøde og hans Slethed.

Svaning, Hist. Chr. II (1652) S. 432 ff. Huitfeldt, Danm. Riges Krøn. S. 1128, 1181. Allen, De tre nord. Rigers Hist. II og III (jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 65 ff.). Paludan-Müller, De første Konger af d. oldenborgske Slægt S. 374 ff. 405 ff.

A. Heise.

Slagheck, Henrik, —1523—, Krieger, ovenstaaendes Broder, tjente Kong Christian II under Toget til Sverige 1520. Da Kongen i Dec. 1520 forlod Stockholm, indsatte han ham til Hovedsmand i Stockholm, og da hans Broder Diderik S. tilbagekaldtes i Sept. 1521, blev «Junker Henrik» tilbage som Kongens Statholder i Stockholm. Under de forskjellige Angreb af Gustav Vasa, hvorved Stockholm flere Gange blev indesluttet, og under den langvarige Belejring 1521—23 viste han stort Mod og uforfærdet Dygtighed, saa at han kommer til at staa i et lige saa godt Lys som Broderen i et slet. Han gjør Indtryk af at have været en fuldstændig hæderlig Karakter. Først 17. Juni 1523 kom Stockholm i Gustav Vasas Magt. H. S. og hans Folk fik fri Afmarche til Tyskland mod ikke mere at tjene mod Sverige. I April 1524 tilskrev Christian II fra Wittenberg Søren Norby paa Gulland om at skaffe H. S. og hans Hustru Skibsfart til Rusland. Allerede i Avg. s. A. blev han dog i Kongens Ærende sendt til Hertug Carl af Geldern for at fremme Kongens Sager. Senere omtales han næppe.

A. Heise.

Slanbusch, Theodor Georg, † 1829, s. Schlanbusch (XV, 168).

Slange, Niels Pedersen, 1656—1737, Kancelliembedsmand, Historieskriver, var født 26. Juli 1656 i Slagelse, hvor hans Fader, Mag. Peder Villadsen, da var Præst ved St. Mikkels Kirke og Provst i Slagelse Herred. Moderen, Dorethe, var en Datter af Orientalisten Professor Niels Pedersen Aurilesius (I, 381). Navnet

Slange har N. P. vistnok antaget efter et Emblem, der fandtes i hans Farmoders Faders, Viborgbispen Peder Thøgersens, Segl; senere lavede han (uvist paa hvilket Grundlag) en Historie om, at en af hans Forfædre skulde være bleven adlet af Kong Hans med en Slange som Vaabenmærke. Da hans Fader, der som Deltager i Rigsdagen 1660 havde arbejdet ivrig for Enevældens Indførelse, 1661 kaldedes til Biskop i Viborg, kom Sønnen i denne Bys Latin-skole, der den Gang forestodes af Mag. Niels Jensen (Aars), en af hin Tids mest ansete Skolemænd. Faderen døde 1673; Aaret efter afgik Sønnen til Universitetet og var kjendelig en af de mest lovende af dette Aars Studenter. Hans Indtrædelse i den akademiske Verden skete i det Tidsrum, da Griffenfeld var den altfor-maaende Rigskansler, og da der var gode Udsigter til, at begavede unge Mænd af anset borgerlig Slægt, om Lykken var dem god, kunde bane sig Vej til de højeste Pladser i Samfundet. Desuden var S. en smuk og anselig Person, skrev en god Haand og var gjennem sin Moders Slægt ret nøje knyttet til det akademiske Aristokrati, særlig til Historieskriveren og Digteren Vitus Bering, hvis første Hustru var en Søster til S.s Moder (II, 123). Den unge Mand gik derfor ikke Præstevejen; men da han 1676 havde afsluttet sine Studier i Kjøbenhavn, begav han sig udenlands for at uddanne sig til Statstjenesten.

I 4—5 Aar færdedes han gjennem Tyskland, Nederlandene, England og Frankrig. Især kan mærkes, at han 1678—79 opholdt sig i Nimwegen, medens Fredsunderhandlingerne stode paa, og gjorde Tjeneste som Sekretær hos den danske Ambassadør Just Høg. Siden fulgte han Grev Anton af Aldenburg paa hans Ambassade til England, og efter at denne var sluttet, dvælede han længere Tid i Oxford og Cambridge. I Frankrig studerede han bl. a. Handelsforholdene og overbragte endelig i Marts 1681 Depecher fra Just Høg, der nu var Gesandt i Paris, til Christian V, der da opholdt sig i Pinneberg. Fulgte saa i et Par Maaneder Hoffet under dets Ophold i Holsten og Slesvig, indtil han i Maj s. A. fik Tilladelse til at rejse til Kjøbenhavn, hvor hans Moder havde taget Bolig. Kort efter (25. Juni) blev han ansat som Sekretær i det danske Kancelli, ganske vist indtil videre uden Løn; men han havde dog faaet Foden inden for Centraladministrationens Dør, og han forstod, jævnt avancerende paa Rangstigen (som Kancelli-, Justits-, Etats- og Konferensraad), at fylde sin Plads indtil sin høje Alderdom. I en Række Aar var han Lenssekretær og Assessor i

Kancellikollegiet. Men dermed forbandt han forskellige andre Embedshverv, som Assessor i Hof- og Borgretten (fra 1688) og siden som Præsæs i samme Ret, som Medlem af Politiretten (fra 1701), som Assessor i Højesteret (fra 1702), som Kommitteret i Politi- og Kommercekollegiet (1708—28), som mangeaarigt Medlem af Kjøbenhavns Fattigdirektion (1708—36) og endelig som Medlem af flere kongelige Kommissioner, særlig vedrørende Rets-, Forvaltnings- og Næringsvæsenet. I det hele gjør han Indtryk af at have været en meget brugbar Embedsmand med et sundt Blik paa det borgerlige Livs Forhold og derfor meget benyttet. Et Udtryk for den Anseelse, han nød, finde vi mulig deri, at han 1731 blev op-højet i Adelstanden.

Efter sin Fader og sin Onkel Historiografen Vitus Bering havde S. arvet en Del historiske Samlinger og Udarbejdelser, som han fra Tid til anden syslede med og søgte at fuldstændiggjøre. Det omtales, at han 1720 var færdig med en Historie om Regeringsforandringen 1660, der dog ikke blev trykt, men i Haandskrift findes i det kongl. Bibliothek (Gl. kongl. Saml., Fol., Nr. 905) og utvivlsomt i alt væsentligt er bygget paa hans Faders og Berings Forarbejder. Sidstnævnte havde ogsaa gjort Samlinger til Christian IV's Historie og maaske udarbejdet noget deraf, navnlig Mindre-aarighedsperioden (1588—96). Paa dette Grundlag fortsatte S. nu, særlig med Benyttelse af de Uddrag, han i sine yngre Aar havde gjort af Registranter og Dokumenter i Kancelliets Arkiv samt af Udlandets store historiske Samlerværker («Theatrum Europæum», Aitzema, Londorp o. a.), og da S. baade synes at have været flittig til Arbejdet og at have haft Lethed i Fremstillingen, saa lykkedes det ham virkelig at faa en meget udførlig Christian IV's Historie saa vidt i Stand, at han kunde overrække Kong Christian VI det omfangsrige Manuskript med Anmodning om Tilladelse til at lade Værket trykke samt om Understøttelse til Afholdelse af Omkostningerne derved. Efter at Kongen havde gjort sig noget bekendt med Arbejdet, befalede han (Sept. 1732) Hans Gram at gjen-nemlæse det og at udtale sig om, hvorvidt det fortjente at trykkes. Gram fandt ganske vist meget at udsætte, men han maatte dog tilraade Trykningen, forudsat at S. først rettede flere paaviste Fejl. Kongen lovede da med paaskjønnelsesværdig Liberalitet at afholde Trykkeomkostningerne, og det blev overdraget Gram, under passende Hensyn til den højt bedagede og noget ømtaalige Forfatter, at føre Tilsyn med, at der ikke indløb noget i Værket, der stred

mod den historiske Sandhed eller kunde være til Vanære for den Konge, hvis Levned og Regering fremstilledes. — Saa længe S. levede derefter, vedblev Gram at konferere med ham om Enkelt-heder i Skriftet, medens Trykningen samtidig gik for sig, og mange Rettelser og Forbedringer lykkedes det at faa ind i Texten, skjønt S. undertiden vaandede sig under Grams Kritik, der vel heller ikke altid var holdt i de varsomste Udtryk. S. døde 21. Juli 1737. Nu kunde Gram rette og tilføje saa meget, han vilde; men det gik langsomt med Gjennemsynet og Trykningen, saa Gram selv døde (1748), inden Arbejdet var helt afsluttet. Langebek gjorde da de sidste Ark færdige, hvorpaa det omfangsrige og smukt udstyrede Værk, et af de mest monumentale i vor historiske Litteratur, endelig udkom 1749 i Folio, forsynet med en Fortale af Etatsraad Peder Fogh (V, 230).

9. Dec. 1691 havde S. ægtet Margrethe Byssing, f. Ernst (f. 1661 † 1732), en velhavende Kjøbmandsenke og Søster til de IV, 574 og 575 omtalte Brødre J. B. og J. C. E. Med hende havde han faaet noget Jordegods i Holbæk Amt, deriblandt Viskinde og flere Kirker, som han sørgede godt for. Børn havde han ikke (en Søn døde spæd); men da Konen af sit tidligere Ægteskab havde 2 Døtre (deriblandt Helene Byssing, gift 3. Gang med ovennævnte P. Fogh), bleve disse S.s Arvinger og forhandlede siden hans Historieværk, der var blevet deres Ejendom.

Thottske Saml., 8°, Nr. 546. Kirkehist. Saml. 3. R. IV. Giessing, Jubel-Lærere III, 253. Danske Saml. 2. R. I, 367 ff. Nyt hist. Tidsskr. VI, 246 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 51. 65 ff. *H. F. Rordam.*

Slangerup, Hans Olufsen, —1596, Professor, var født i Slangerup, hvor hans Fader var Raadmand. Grundvolden til sin betydelige Lærdom lagde han ved Københavns Universitet; derpaa blev han ansat som Præst og Skolemester i Sorø. 1577 drog han udenlands, støttet af Rentemester Christoffer Valkendorf. I Wittenberg tog han Magistergraden og begyndte sin litterære Virksomhed med Skrifter vedrørende Oldtidslitteraturen. Disse maa have vakt gode Forhaabninger, da han fik det kongl. Rejsestipendium og en sjællandsk Kongetiende (1580) «til Hjælp at kontinuere hans Studia med udenlands». 1584 vendte han hjem, udrustet med den theologiske Doktorgrad og «vel øvet i den Ramistiske Terminologi». Da der ingen Plads var ledig ved Universitetet, viste Kongen sin Interesse for ham ved at beskikke ham til extraordinær Professor i de theologiske og filosofiske Discipliner og ved at lønne ham af

det kongl. Rentekammer, indtil en ordinær Professorplads kunde blive ledig. Dette skete 1586, hvorpaa S. blev ordentlig Professor i det theologiske Fakultet. Som saadan vandt han megen Anseelse og udgav en Række Skrifter, alle i det latinske Sprog. Blandt disse kunne især mærkes hans Sørgetale over Kong Frederik II (1588, udkom ogsaa Aaret efter paa Dansk ved N. H. Saxild) og hans «In Ecclesiasten Salomonis *αἰτιολογία*» (1590). Af Kong Frederiks Død tog han her Anledning til med Studenterne at gennemgaa «Prædikerens Bog», der saa stærkt udtaler al denne Verdens Forføngelighed. I denne Forklaring er indstrøet adskillige interessante historiske Notitser. Hans Tale «De initiis doctrinæ religionis, propagatione et incrementis in Daniæ et reliquorum septentrionalium regnis» (1591) er holdt ved en theologisk Doktorpromotion og er det første Forsøg fra Universitetets Side paa at behandle Æmner af Nordens Kirkehistorie. 1593 valgtes S. til Universitetets Rektor, og 1594 førte han Ordet ved den akademiske Sørgefest i Anledning af Kansler Niels Kaas' Død, i det han med Kjærlighed skildrede sin afdøde Velynders Lævned og udmærkede Fortjenester. Selv døde S. efter længere Tids Svagelighed, endnu ikke 50 Aar gammel, 27. Dec. 1596. Blandt hans efterladte utrykte Forelæsninger kan mærkes «Reconciliationes sacræ scripturæ», der bestaar i ret sindrige Opløsninger af tilsyneladende Modsigelser mellem forskjellige Udsagn i den hellige Skrift. — Hans Hustru, Marike, som han havde ægtet 1587, overlevede ham i mange Aar med Sønnen Oluf Hansen S., der var en lovende ung Videnskabsmand, en af Holger Rosenkrantz' Disciple, men som døde allerede 1624 under sine Studier i Padua.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 648 ff.

H. F. Rørdam.

Slecht (Schlecht) Tileman, —1480—, Jurist, født i Ruremonde i Geldern, hørte til den ældste Stamme af Lærere ved Kjøbenhavns Universitet, som Dr. Peder Albertsen (I, 174) førte her ind til Landet fra Højskolen i Köln. Han var da Magister og juridisk Bakkalavr. Ved Universitetets Indvielse 1479 kreeredes han til Doktor i Kirkeretten. 1480—81 var han dets Rektor og forekommer i Tiden der omkring som Meddommer i adskillige Gejstligheden i Kjøbenhavn vedrørende Retssager. Efter 1482 nævnes han ikke mere og er da vistnok bortrejst eller død.

Werlauff, Kbhvns Universitet indtil Reform. S. 63. 75. *H. F. Rørdam.*

Sledanus, Christian, —1646, Præst, var født i Rostock, hvor hans Fader, Mag. Oswald S., var Superintendent († 1613). Efter at have lagt en god Grund ved sin Fødeby's Universitet gik S. 1600 til Wittenberg, hvor han 1601 disputerede for Magistergraden. 1604 blev han theologisk Professor i Rostock og tog i sit Rektoratsaar 1610 Doktorgraden. 1614 modtog han Kaldelsen som Præst ved Slesvig Domkirke. Vi kjende ikke hans Grunde til dette Skridt. Men Forholdene i Slesvig vare vanskelige, og S. var ikke den Mand, der særlig egnede sig til at bringe Ro. Hertug Johan 'Adolf havde til Fremme for Calvinismen, som han yndede, indkaldt Philip Cæsar (IV, 125) fra Marburg til sin Hofpræst. S. blev nu, om end næppe med rette, anset for at høre til samme Parti, og det var maaske Grunden til, at Domkapitlet 1615 befalede ham at afholde sig fra de præstelige Forretninger. Samtidig søgte den nævnte reformerte Hofpræst at komme i nærmere Forbindelse med ham; men S. forholdt sig dog reserveret over for Indbydelsen, saa at Omvæltningen efter Hertug Johan Adolfs Død (1616), der fejede Ph. Cæsar af Vejen, ikke kom til at gaa ud over S. Dennes kirkelige Holdning frembød dog svage Punkter, der kunde benyttes af Angribere; thi hans Bønner og Prædikener indeholdt besynderlige Ting. I det hele synes han at have været af de Mennesker, der have svært ved at tøjle deres Tunge. Følgen var, at han paadrog sig Fjendskaber. Hans theologiske Lærdom synes desuden at have været af den Art, som mere opblæser end opbygger. Alligevel blev han i en Menneskealder staaende i Slesvig. 1634 blev Pladsen som første Professor i Theologien ved Universitetet i Rostock tilbudt ham af Hertug Adolf Frederik af Meklenborg; men Forholdene her under Trediveaarskrigen vare saa ulystelige, at han undslog sig, skjønt han vistnok tidligere havde fortrudt, at han havde forladt Universitetet. Han døde da som Præst i Slesvig 1646. Hans Skrifter bestaa mest i talrige akademiske Dissertationer fra Rostockperioden og en Række Ligprædikener fra hans Præstetid i Slesvig.

Møller, *Cimbria lit.* II. Kraft, *Zwey-Hundert-Jährige Jubel-Feyer* S. 598 ff. Jensen u. Michelsen, *Schlesw.-Holst. Kirchengesch.* IV, 2. *H. F. Rørdam.*

Slenitz (Slenz), Thomas, —1500, Landsknægtfører. Junker T. (ikke Jørgen) S., der etsteds siges at være fra Köln, nævnes i 1490erne som en af Førerne for de under Navnet «den sachsiske Garde» bekjendte Landsknægte og tjente sammen med dem for-

skjellige Fyrster i Nederlandene og Nordvesttyskland. 1497 traadte han i Kong Hans' Tjeneste i Anledning af Kongens forestaaende Sverigestog; senere var han atter i Tyskland, hvor Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg i 1499 ved Hjælp af Garden gjenvandt Landet Hadeln. Først derefter synes Junker S. at være blevet øverste Befalingsmand for den nu ogsaa med Navnet «den store» betegnede Garde, med hvilken han i Begyndelsen af Aaret 1500 paa ny gik i Kong Hans' Tjeneste, da Krigen mod Ditmarskerne var besluttet. I Anledning af de omfattende Forberedelser til denne Krig skal han spottende have spurgt, om Ditmarsken da laa i Skyerne; under selve Felttoget viste han imidlertid Klogskab nok til at fraraade den skæbnesvangre Fremmarche mod Hemmingstedt 17. Febr. Men Raadet blev ikke fulgt, og skjønt han og Garden paa Slagdagen gjorde, hvad de kunde, over for Ditmarskernes Skanse, hjalp det intet under de fortvivlede Naturforhold. Dog var det først, efter at Junker S. selv var faldet, dræbt af Reimer fra Wimerstedt, at al Orden opløstes i Garden og derefter i den øvrige Hær.

Allg. Deutsche Biographie XXXIV, 461 f.

William Christensen.

Sletter, Christopher, † 1688, s. Schletter (XV, 194).

Slewert, Gert (ell. Gerard Slewart), —1570, Superintendent, var født i Campen i Provinsen Over-Ijssel og var oprindelig Munk. Under sit Ophold i Augustinerklosteret i Magdeburg fik han Luthers Skrifter at læse og blev vunden for Reformationen. Siden blev han af Hertug Christian (III) indkaldt til at være evangelisk Prædikant ved St. Nicolai Kirke i Flensborg. Sin første Prædiken her skal han have holdt 1. Søndag i Advent 1526. For øvrigt er der ikke meget bekjendt om hans tidligste Virksomhed her; men saa meget synes afgjort, at han har været det vigtigste Redskab til Reformationens Gjennemførelse i Flensborg. Han var en af de 7 slesvigske Prædikanter, som vare indkaldte for at arbejde med paa Kirkeordinansen, og hvis Navne derfor findes under den latinske Udgave af samme (1537). Kort efter blev han Provst i Flensborg-Bredsted Provsti, som hans endnu bevarede Visitatsbog, der begynder med Aaret 1538, viser. Da Kong Christian III paa Landdagen i Rensborg 1540 havde faaet friere Hænder i Ordningen af Kirkevæsenet, fik S. 1. April s. A. en kongl. Bestalling som «Superintendent», i det hans Visitationsdistrikt ogsaa udstraktes til Tønder Provsti. Dette afgav han dog atter 1543; men Flensborg-

Bredsted Provsti beholdt han, saa længe han levede; dog bortfaldt Superintendenttitelen. 1541 blev det overdraget S. tillige med de 2 andre Sognepræster i Flensborg at begive sig til Klostrene i Løgum og Ry for at reformere dem i evangelisk Aand. Da Ry eller Ryde Kloster laa i Flensborg Provsti, blev det fremtidige Overopsyn paalagt S., som ogsaa senere havde meget at gøre dermed, da en vis klosterlig Orden endnu søgtes opretholdt, og Klosters Jordegods og Ejendomme krævede en omhyggelig Administration, hvorfor han aarlig maatte indfinde sig hos Kongen for at aflægge Regnskab. Da dette i Tidens Løb faldt ham besværligt, blev han 1561 paa Ansøgning befriet derfor. — Saa længe Kræfterne strakte til, var S. for øvrigt en nidkjær og omhyggelig Provst, og som Præst i Flensborg nød han stor Anseelse. I sine sidste Aar var han trykket af Alderen. Han døde henimod Slutningen af Aaret 1570. — Var gift med en Borgerdatter fra Flensborg.

Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 654 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. d. Herz. Schlesw., Holst. u. Lauenb. XIX, 9 ff. *H. F. Rørdam.*

Slüter, Severin Walther, † 1697, s. Schlüter (XV, 196).

Smed, Niels, 1655—1716, Biskop, blev født i Bergen 14. Juli 1655 og var Søn af Raadmand Peder Hansen Smidt og Margrethe Nielsdatter. Han blev efter privat Undervisning Student 1672. Efter 2 Aars Ophold i Kjøbenhavn besøgte han Universiteterne i Leipzig, Wittenberg og Leiden og foretog derefter omfattende Rejser i Italien, Frankrig og andre Lande. Under sit Fravær blev han 1678 beskikket til Vicelektor i Bergen. 1680 var han atter i Kjøbenhavn og tog Magistergraden. Efter Formandens Død 1684 blev han virkelig Lektor og fik det med Lektoratet forbundne Fane Præstekald, hvor han selv overtog de gejstlige Forretninger. Ved den store Ildebrand, som 1702 ødelagde den største Del af Bergen, brændte hans Hus og Indbo tillige med hans gode Bibliothek. Som en Slags Erstatning fik han 1703 Løfte om Bispestolen, naar den blev ledig. Han androg ogsaa om Tilladelse til at indrette et Lotteri i Bergen og forpligtede sig til Gjengæld til at stifte et offentligt Bibliothek for Byens Folk, hvortil han selv vilde skjænke 200 Bøger. Tilladelsen blev given, men hverken om Lotteriet eller Bibliotheket hører man siden noget. Uagtet N. S. som Lektor var knyttet til Latinskolen, holdt han som andre fornemme Folk Privatlærer for sine mange Børn (paa denne Tid 12, til sidst 20), og i

1704 gjorde hans fordums Discipel Ludvig Holberg Tjeneste som saadan. Holberg fortæller, som bekjendt, selv, at det var Læsningen af N. S.s Rejsedagbøger, som hos ham vakte Lysten til at se sig om i Verden. Disse Dagbøger bevaredes længe i Bergen og benyttedes af Personalhistorikere endnu 1775, men ere nu vistnok gaaede tabt.

N. S. udnævntes 1711 til Biskop over Bergens Stift. Som saadan virkede han for kort til at kunne faa udrettet synderligt. Uagtet han synes at have været en Mand med litterære Interesser, hvorom bl. a. hans Brevvexling med Torfæus vidner, har han intet efterladt paa Tryk uden en Prædiken i Anledning af Christian V's Død. Trods det ved Byens Brand lidte Tab var han en formuende Mand og ejede bl. a. den adelige Sædegaard Ask ved Bergen. Han døde 1716 (begravet 28. Febr.), overlevet af sin Hustru, Magdalene Fleischer, Datter af Apotheker i Kjøbenhavn Gregorius F.

Hist. Tidsskr. 3. R. I, 99 ff. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster I, 13 f. Personalhist. Tidsskr. VI, 5 ff. (Norsk) Hist. Tidsskr. II, 273.

A. E. Erichsen.

Smidt, jvfr. Schmid, Schmidt, Smidth og Smith.

Smidt, Claus Langhaar, 1761—1822, Regeringsraad, fødtes 30. Sept. 1761 paa Gaarden Rønshave (i Smidstrup Sogn, Koldinghus Amt), som Faderen, Niels P. S., ejede. Moderen hed Catharina Margrethe f. Weiss. 1779 blev han sat i Tjeneste i Fredericia som Skriver og Kramboddreng, men rejste 1788 til Kjøbenhavn, hvor han s. A. tog dansk-juridisk Examen. I de 6 følgende Aar var han Sessionsskriver ved Extrasessionskommissionen, og støttet af glimrende Anbefalinger fra denne sin Virksomhed udnævntes han 1796 til Birkedommer over Vesterland-Før og Amrum. 1799 blev han Birkedommer i Kronborg Distrikts Birk og s. A. Skifteforvalter i Christianssted paa St. Croix. Overalt vandt han den største Paa-skjønnelse af hans udmærkede Embedsførelse. 1798 fik han gennem Kancelliet bevidnet Bifald med hans Konduite ved en Udskrivning af Søfolk, og i 1803 udnævntes han til Kammerraad paa Grund af sin «Orden, Flid og Retskaffenhed» under de vanskelige Forhold, medens de vestindiske Øer vare i Englændernes Besiddelse, da han bl. a. som Medlem af den vestindiske Gjældslikvidationskommission (fra 1800) traf Foranstaltninger til megen Gavn for sit Fædreland. 1807 blev han Regeringsraad, og under Englændernes anden Okkupa-

tion viste han atter sit Fædreland vigtige Tjenester. Selv hos Engländerne var han en højt betroet Mand, og hos Befolkningen vakte hans Død, 28. Dec. 1822, almindelig Sorg. S. blev 1821 Étatsraad. Han havde i Okt. 1795 ægtet Christiane Schouboe (f. 13. Okt. 1773, † 13. Avg. 1869 i Kjøbenhavn), Datter af Sognepræst Christian S.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 154 f. Personalhist. Tidsskr. 4. R. V.

G. L. Grove.

Smidt, Claus Langhaar, f. 1841, Grosserer. Han er ældste Søn af ndfr. nævnte Grosserer Wilhelm S. af Firmaet Smidt & le Maire og fødtes i Kjøbenhavn 22. Marts 1841. Efter at have gaaet i Efterslægtselskabets Skole uddannede S. sig som Forretningsmand, først 2¹/₂ Aar i Bordeaux, senere et Par Aar i Kjøbenhavn og et Par Aar i Bremen samt 3 Aar i London, hvor han ved Baron Hambros Hjælp blev ansat som Klerk i det store amerikanske Bankierhus Mess. Brown Shipley & Co. 1868 indtraadte han i Smidt & le Maires Bankierforretning i Kjøbenhavn, hvor navnlig de store Havari-Agenturer, Søassurance m. m. underlagdes ham. Da Firmaet i 1884 i Følge en ved Husets Oprettelse truffen Bestemmelse traadte i Likvidation, i det den ene af Stifterne afgik ved Døden, overtog S. en større Del af Husets Inkasso- og Bankierforretning, som han stadig driver.

Den betydelige Virksomhed, S. har udfoldet som Tillidsmand paa en Mængde Omraader, væsentligst af filantropisk Natur, begyndte han i 1878 ved at afløse sin Fader som Revisor ved Rysensten Søbadeanstalt, indtil han i 1885 indtraadte i Anstaltens Direktion. 1881 valgtes han til Revisor i det kongl. oktroierede Søassurancekompagni; 1893 indtraadte han i Repræsentantskabet, hvor han endnu har Sæde. I 1881 traadte han til som Hovedkasserer for Arveprinsesse Carolines Legat for Sygeplejersker; senere har han tillige overtaget Sekretærforretningerne. Siden 1881 har han været knyttet til Musikforeningens Bestyrelse; fra 1890 Revisor ved Kjøbenhavns Musikkonservatorium. Han virkede som Kasserer i «Foreningen af 10. Dec. 1884», der havde til Maal at oprette en ny Koncertsal i Koncertpalaiset. Efter i en Aarrække at have været Revisor ved Rosenborg Brøndanstalt blev han i 1897 valgt ind i dennes Bestyrelse. I Kjøbenhavns Handelsbank var han Revisor fra 1885, indtil han i 1896 indvalgtes i Bankraadet. For den frivillige Selvbeskatning til Fædrelandets Forsvar (1885) virkede han som Hovedkasserer og udfoldede et overordentlig omfattende

og betydningsfuldt Arbejde, der først afsluttedes 1897, og han har i det hele været Medlem (ofte som Hovedkasserer) af mange af de Komiteer, der i de senere Aar ere traadte sammen for at foretage offentlige Indsamlinger. 1886 valgtes han til Medlem af Centralkomiteen i Kjøbenhavn til Understøttelse af de saaredes og faldnes efterladte m. m. samt til Medlem af den kjøbenhavnske Komité for Kronprins Frederiks Fond. Siden 1887 har han været Medlem af Direktionen for Bibelselskabet for Danmark, siden 1893 af Kontrolkomiteen i Aktieselskabet Christiansholms Fabrikker og siden 1895 Kassedirektør i det kvindelige velgjørende Selskab og Kurator for Waisenhuset. 1896 valgtes han til Decisor i Kunstforeningen. Han er Revisor ved Kjøbenhavns Forskjønnelsesforening og Dronning Louises Asylselskab.

S., der i 1892 udnævntes til Etatsraad og i 1897 til Kommandør af Danebrog af 2. Grad, ægtede i 1872 Elisabeth Andrea Sass (f. 4. Maj 1845), yngste Datter af Etatsraad M. W. S. (XIV, 613).

C. Christensen.

Smidt, Franz Christopher, 1832—96, Bankdirektør, var født i Kjøbenhavn 25. Okt. 1832 og var en Søn af Hofkasserer Anton Ferdinand S. († 1841) og Emilie Marie f. v. d. Wetering. Han kom efter endt Skoletid paa Kontoret hos H. Puggaard & Co., hvor han efterhaanden fik en meget betroet Stilling og som Prokurist deltog i Forretningens Ledelse, indtil han 1873 blev valgt til Direktør i Nationalbanken. Han udmærkede sig som Forretningsmand og Bankdirektør ved betydelige merkantile Kundskaber, et sundt og roligt Blik paa Forretningsforholdene og en overordentlig stærk Arbejdslyst og Arbejdsevne, som han trods en alvorlig og smertefuld Sygdom vedligeholdte indtil faa Dage før sin Død. Uden for sin Embedsvirksomhed nærede han megen Interesse for Kjøbmandstandens faglige Uddannelse, og han var Medstifter og til sin Død Formand for Bestyrelsen af Foreningen for unge Handelsmænds Uddannelse. End videre var han Medlem af Bestyrelsen for de Puggaardske Legater. 1878 udnævntes han til Etatsraad. S. var gift med Cathinca Ulrica f. Lindberg, Datter af Sekretær og Kasserer ved Ordenskapitlet Hans Jørgen L. Han døde 26. Jan. 1896.

Illustr. Tid. 1895—96, Nr. 19.

E. Meyer.

Smidt, Wilhelm, 1801—84, Handelsmand, var født paa St. Croix 29. Okt. 1801 som Søn af ovfr. omtalte Regeringsraad Claus Lønghaar S. Han kom i sit 11. Aar til Kjøbenhavn og uddanne-

des efter sin Skoletid en kort Tid paa P. C. Knudtzons Kontor. 1820 ansattes han i Joseph Hambros Forretning. Da Hambro bosatte sig i London, ledede S. — der i Vinteren 1835—36 havde ledsaget Hambro paa en længere Udenlandsrejse og derved gjort Bekjendtskab med adskillige af hans Forretningsforbindelser sammen med E. le Maire (XI, 68) Bankierforretningen i Kjøbenhavn, som de 1848 overtog under Firmanavnet Smidt & le Maire. S. var fra 1862 i en Aarrække Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab. Han var 1836 Medstifter af Musikforeningen og blev Medlem af dennes Repræsentantskab. End videre var han Medlem af Direktionen for Bibelselskabet. Han var en meget godgjørende Mand og efterlod ved Testamente betydelige Beløb til velgjørende Øjemed. S. ægtede 7. Juni 1840 Claudine Emilie Oxholm (f. 2. Febr. 1816 † 10. April 1864), Datter af Provst Jørgen Nicolai O. Han døde 21. Juli 1884. *E. Meyer.*

Smidth, Anton Julius, 1809—68, Skuespiller og Fiskerikonsulent, var Søn af nedennævnte Sognepræst Jens Hansen S. og dennes anden Hustru og fødtes 21. Maj 1809. 1827 blev S. Student fra Herlufsholm, men opgav efter 2. Examen snart Studeringerne for Theatret og debuterede 21. April 1834 under Navneskjulet «Ansicky» paa Christiania Theater som Clavigny i Scribes «Gesandten». Ved sin Debut gjorde S. ikke Lykke, men vandt efterhaanden i et betydeligt Repertoire af saa vel unge Helte som Karakterroller stor Anseelse ved sin forstandige Opfattelse, der støttedes af et smukt og mandigt Ydre, og forblev ved Christiania Theater til Udgangen af 1852—53. Det følgende Theateraar spillede han sammen med sin ndfr. nævnte Hustru Betty S., som han havde ægtet i Christiania 11. Juni 1838, ved M. V. Bruns Selskab i de danske Provinser. 14. Sept. 1855 viste han sig første Gang som Skuespiller i Kjøbenhavn paa Kasino, blandt hvis Personale han i de følgende Aar — en enkelt Sæson (1862—63) var han knyttet til Folketheatret — indtog en smuk Plads, indtil han for helt at dyrke sine Fiskeriinteresser ved Udgangen af 1864—65 trak sig tilbage fra Scenen; hans sidste Fremtræden var 18. Maj 1865 som Baron Ebersdorf i «En Spurv i Tranedans». Allerede inden S. forlod Scenen, havde han i flere Aar, bl. a. ved hyppige Rejser, arbejdet paa Fiskeriets Fremme, og nu blev han, der tidligere (1862) havde modtaget Fortjenstmedaillen i Guld, Regeringens Konsulent i Fiskerisager; 1866 var han den danske Regerings Kommissær ved Fiskeriudstillingen i

Boulogne og modtog her Udstillingens Broncemedaille for sit Skrift «La mer». Han døde 1. Avg. 1868 i Kjøbenhavn efter et langt Sygeleje.

Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm I, 210 f. E. Bøgh, Min første Forfattertid S. 179. 200. *Arthur Aumont.*

Smidth, Betzy (kaldet Betty) **Christiane**, 1818—92, Skuespillerinde, hvis Fader var Sergent i Artilleriet Christensen, fødtes 5. Marts 1818, fremtraadte første Gang ved Musikkonservatoriets Aftenunderholdning 24. Marts 1833 og fik 5. April 1836 sin Debut paa det kongl. Theater som Catharine i «Lestocq»: Aaret efter gik hun til Christiania, hvor hun blev en meget yndet Skuespillerinde og udviklede sig til «en af de kvikkeste og smukkeste Sou-bretter» (E. Bøgh). Ved Udgangen af 1848—50 forlod Mad. S., som hun var bleven 11. Juni 1838 ved Ægteskab med ovfr. nævnte Anton S., Christiania for atter at prøve Lykken paa det kongl. Theater i Kjøbenhavn, men heller ikke nu slog hun, til Trods for sin vindende Fremtræden, igjennem og søgte derfor Aaret efter til Kasino; her stillede hun dog i Skygge af Mad. A. Rosenkilde, hvorfor hun fra 1851—52 tog Engagement ved M. V. Bruns Pro-vinsselskab. Med 1855—56 vendte hun tilbage til Kasino og vandt sig nu hurtig en fast Plads i det kjøbenhavnske Publikums Gunst, som hun ved sin borgerlige Ærlighed bevarede, skjønt hun 2 Gange (1868—69 og 1873—75) udvandrede til Bergen, først paa Kasino og senere paa Folketheatret under sin Udvikling fra tækkelig Vaudevilleelskerinde til hyggelig Husmoder og myndig Bedste-moder. Efter at hun paa sin 65aarige Fødselsdag havde fejret 50 Aars Skuespillerindejubilæum, trak hun sig ved Aarets Udgang til-hage fra Scenen; senere optraadte hun som Gjest paa Kasino som Stine i «Erik Ejegods Pilegrimsfærd», sidste Gang 23. Dec. 1885. B. S. døde 31. Jan. 1892 i Kjøbenhavn.

Dansk Theater-Aarbog 1891—92, S. 128 ff. Schmidt, Skuespil og Theater-forhold i Odense S. 140 f. E. Bøgh, Min første Forfattertid S. 179. 200. 205 f. *Arthur Aumont.*

Smidth, Ellen Marie, s. Heger (VII, 213).

Smidth, Hans Ludvig, f. 1839, Maler. S. er født i Nakskov 2. Okt. 1839 og Søn af Prokurator, senere Byfoged i Skive, Kan-celliraad Edvard Philip S. (f. 1807 † 1878) og Karen Cathrine f. Berg (f. 1812 † 1855). Efter i 1858 at være bleven Student fra Viborg Kathedralskole lagde han sig et Par Aar efter Medicinen,

men opgav denne for i 1861 at lade sig indskrive som Elev af Kunstakademiet; noget senere begyndte han at male under N. Simonsen, men allerede 1866 nødte pekuniære Vanskeligheder ham til at forlade Kjøbenhavn for fremtidig at uddanne sig væsentlig paa egen Haand under Studier ved Limfjorden og i Jyllands Hede egne. I 1867 debuterede han paa Charlottenborg med 2 Landskabsbilleder og udstillede i de følgende Aar adskillige større og mindre Arbejder, dels Landskaber med mere eller mindre fremtrædende Staffage af Dyr og Mennesker — 1875 saaledes det nydelig formede «Gæssene drives hjem» —, dels Billeder af jysk Almueliv, alt sammen Ting, der vakte de kyndiges Opmærksomhed ved Præget af ærlig og dyb Naturopfattelse og grundigt Formstudium, medens en vis Tørhed i Farve og Foredrag gjorde dem mindre tilgængelige for det store Publikum. Alt som Aarene gik, udviklede S., der i 1877 fik den Neuhausenske Præmie for «En fremmed spørger om Vej i Bondegaarden paa Heden», sig imidlertid stærkt ogsaa i teknisk Henseende og vandt navnlig frem til en Finhed i Tonerne, der i Forening med hans andre gode Egenskaber har sikret ham ikke ringe Anseelse. Først og fremmest er han den jyske Hedes og dens Befolknings Maler og indtager som saadan en meget smuk og selvstændig Plads i de udpræget nationale Maleres Række. Han er en stærkt og vemodsfuldt følende Natur, der saa vel med Hensyn til Æmnerne som til Fortolkningen af disse altid holder sig paa det jævne, men hvis Frembringelser, saa vel Landskaber som Folkelivsbilleder, ere sikre paa at gjøre et varigt Indtryk i Kraft af den kjærlighedsfulde Respekt for Opgaven, hvorefter de helt igjennem bære Vidnesbyrd.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex. S. Müller, Nyere dansk Malerkunst.

Sigurd Müller.

Smidth, Jens Hansen, 1769—1847, Præst og Forfatter. S., en Søn af Inspektør paa Fideikommisset Korselitse Hans Jensen S. og Agathe f. Bech, blev født 19. Juli 1769. Han kom 1781 paa Landkadetakademiet, men forlod det igjen, paa Grund af Øjensvaghed, for at studere. 1787 tog han Examen artium og 1796 theologisk Embedsexamen. 4 Aar efter blev han Præst i Allesø og Næsbyhoved-Broby paa Fyn og 1804 i Aastrup paa Falster, hvor han levede til sin Død, 20. Jan. 1847. Han var en afgjort Rationalist, men formaaede dog lige til sin Død at samle ikke faa fra Nabosognene i sin Kirke paa Grund af sit letflydende, blom-

strende Foredrag. Han var 2 Gange gift: 1793 ægtede han Johanne Cathrine Sophie Greiff, f. Stammer, en Hamborgerinde, fra hvem han blev separeret 1807; 3 Aar efter giftede han sig med Ellen Friedlieb, f. Jessen († 1851), Datter af Forpagter J. J. og Enke efter Provst Ph. H. F.

S. udfoldede en meget broget Forfattervirksomhed: han skrev lyriske Digte, Dramer, Romaner, pædagogiske Afhandlinger, sproglige Undersøgelser, Prædikener og Andagtsbøger, Bemærkninger om Havevæsenet m. m. Sin egentlige Debut som Digter havde han i «Idunna, Almanak for 1799», som han udgav sammen med Fr. Høegh-Guldberg (VI, 287). En Anmelder spaaede de 2 unge Digtere en Fremtid, der kun skulde staa tilbage for Ewalds. Hans «Poesier» I (1807) — II kom heldigvis aldrig — godtgjør, hvor grundforfejlet denne Spaadom var. Af hans andre digteriske Arbejder kunne nævnes: «Messenierne», Drama (1813), «Ulrikkes Flugt», Roman (I—II, 1829) og «Danske Haver» (1823), udgivet med Understøttelse af de skønne Videnskabernes Selskab, et Arbejde, som i sin Tid vakte nogen Opsigt, men for Resten er yderst tarveligt. Af hans videnskabelige Arbejder skulle her blot fremhæves «Danske Ordsprog og Talemaader», 1. Hæfte (1822) og hans Bidrag til Videnskabernes Selskabs danske Ordbog.

Erslew, Forf. Lex.

F. Rønning.

Smidth, Jens Kjørbo, 1840—1900, Præst, Søn af foranførte Skuespiller Ant. Jul. S., blev født 12. Okt. 1840 i Christiania, hvor Forældrene da optraadte. Han blev Student 1859, studerede Theologi, men gik frivillig med som Officersaspirant i Krigen 1864; som Skansekommandør (Sergent) i Skansen Nr. 3 udmærkede han sig ved Forsvaret af Dybbøl (omtalt med Ros i den preussiske Generalstabs Beretning om Krigen) og faldt haardt saaret i Fangenskab 18. April, blev s. A. Sekondlieutenant, men tog i Begyndelsen af 1865 Afsked fra Hæren med Tilladelse til at bære Uniform som invalid Officer. 1867 blev han Cand. theol., arbejdede derefter meget for Havfiskeriets Fremme ved Vesterhavet, Færøerne og Island og var i et Par Aar Sekretær i Selskabet for de norske Fiskeriers Fremme i Bergen; i øvrigt virkede han som Lærer. Men da han følte Trang til at blive Præst, maatte han først søge Indfødsret 1882 og blev da s. A. Præst paa Fæmø, forflyttedes der fra 1888 til Havrebjærg og 1892 til Rudkjøbing. Han døde 6. Okt. 1900 i Rudkjøbing. — Blev gift 14. Maj 1881 med Betty Alvilda

Andersen (f. 19. Dec. 1845), Datter af Vinhandler Jens Andreas A. og Caroline f. Zwergius.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 134.

Sofus Elvius.

Smidth, Peter Hersleb Classen, 1809—69, Søofficer, var Søn af Inspektør paa Korselitse Thomas S. (f. 13. Maj 1774 † 6. Marts 1839) og Marie Elisabeth f. Friedlieb (f. 10. April 1783 † 22. Avg. 1851). Han fødtes 14. April 1809, blev Sekondlieutenant i Marinen 1831, avancerede til Premierlieutenant 1840, til Kapitajnlieutenant 1849 og til Orlogskapitajn (Kommandør) 1857. Ved Reduktionen i Slutningen af 1864 erholdt han Afsked. Som ung Officer var S. jævnlig udkommanderet med Øvelsesskibene; blandt andre Togter kan nævnes, at han 1832—33 var med Korvetten «Diana» i Vestindien, 1842 med Fregatten «Thetis» i det græske Arkipelag, 1844—45 som næstkommanderende med Dampskibet «Hekla» i Middelhavet. Ved Hjemkomsten her fra traadte han i Tjeneste hos daværende Kronprins Frederik, til hvem han i Aarenes Løb knyttedes meget nøje. 1846 ledsagede han Prinsen paa dennes Togt med Fregatten «Gefion». Efter Christian VIII's Død udnævntes han til Kong Frederik VII's Adjudant. I Krigsaarene 1848—50 var han Chef for den kongl. Kutter «Neptun», en Tid lang næstkommanderende i Korvetten «Galathea» paa Blokade. 1854 førte han Briggen «Mercurius», 1857 Briggen «Ørnen» til Vestindien, 1861—63 Kongens Dampskib «Slesvig», med hvilket han overførte daværende Prinsesse Alexandra til England.

Foruden disse Togter sejlede S. ofte med Kongens private Dampskib «Falken», naar Frederik VII benyttede det; for øvrigt var han næsten bestandig hos Kongen; da Branden 1859 lagde Frederiksborg Slot i Aske, var det S., der først opdagede Ilden; s. A. var han bleven Kammerherre. Efter Frederik VII's Død overgik han i Christian IX's Adjudantskab, men blev, som anført, Aaret efter afskediget. Han døde i Carlsbad 10. Juni 1869. S. var en ualmindelig smuk og statelig Officer, hvis elegante, fornemme Skikkelse egnede sig fortrinlig for Hoflivet. Han var Kommandør af Danebrog af 1. Grad. — S. var gift med Nicoline f. Benzon (f. 14. April 1818 † 18. Febr. 1887), Datter af Kjøbmand i Stubbe-kjøbing Lorentz Jacob B. (f. 1790 † 1864) og Kirstine f. Hansen (f. 1793 † 1862) og Søster til Apotheker Alfr. Nic. B. (II, 69).

C. With.

Smidth, Verner Frederik Læssøe, 1850—99, Ingeniør, er født 28. Maj 1850 i Kjærteminde, hvor hans Fader, Eduard Philip S., var Byfoged; Moderen var Karen Cathrine f. Berg. 1866 blev han sat i Lære paa et mekanisk Værksted i Randers, og efter endt Læretid kom han 1870 til Kjøbenhavn, hvor han arbejdede som Svend og studerede paa Polyteknisk Lærestalt. 1873 rejste han til Tyskland, hvor han bl. a. i 1½ Aar var Tegner paa en stor Fabrik i Chemnitz; da han igjen kom til Kjøbenhavn, blev han fra 1875 Konstruktør hos Rudolph Koefoed & Co. 1882 etablerede han under Firma «F. L. Smidth & Co.» en selvstændig Ingeniørvirksomhed med Møllerianlæg som Specialitet. Tidsforholdene lode ham imidlertid snart lægge Vægten paa Anlæg af Teglværker, og saa rivende voxede nu hans med Energi førte Virksomhed, at han 1884 optog Cand. polyt. Poul Larsen som Kompagnon og 1885 endnu Cand. polyt. Alexander Foss. Ved den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 opgav Firmaet som sine Specialiteter Anlæg af Teglværker, Mørtel- og Cementfabrikker, og dets dygtige Udstilling indbragte det en Medaille af 1. Klasse. Forretningen voxede endog op til en Verdensforretning, hvis Hjælp blev paa kaldt baade i og uden for Evropa. Den udarbejdede Planer for Anlæg ikke alene i Sverige, Tyskland og Rusland, men ogsaa i Kanada, Kina og Avstralien, sendte Maskiner til Anlæggene, og ved Siden af Hovedkontoret i Kjøbenhavn fik den Kontorer i Paris, London og New-York. 1898 byggede den sin egen Maskinfabrik i Valby. S. stod som en anerkjendt Dygtighed, da han 2. Juni 1899 afgik ved Døden; den danske Ingeniørstand mistede i ham et fremragende Medlem, der paa praktiske Omraader havde vidst at gjøre et dansk Navn agtet og anset over snart hele Verden. — 27. Maj 1887 havde han ægtet Katharina Dagmar Charlotte Gundersen Harboe (f. 15. Juni 1862), Datter af Skibsreder og Brænderiejer Jørgen Gottfried Thuerecht H. i ^{Skjoldelev} ~~Holbæk~~ og Laurine Frederikke f. Møller.

Ingeniøren 1899, S. 179.

C. Nyrop.

Smith, Axel Christian, 1744—1823, Præst og Forfatter, Søn af Kjøbmand Anders S. og Sophie Amalie f. Prahll, var født i Stavanger 8. Maj 1744, blev Student 1761 og theologisk Kandidat 1768. Efter 5 Aars Huslærervirksomhed blev han 1773 personel Kapellan i Elverum og Trysil. Ved Præstegjældets Deling blev han 1780 Sognepræst i Trysil, hvorfra han 1787 befordredes til

Elverum, og s. A. blev han Provst over Østerdalen. 1794 fik han det store Øjestad Præstekald og blev Provst i Nedenæs. Her døde han 20. Juni 1823. Han var gift 1. med Mette f. Dop († 1791), Datter af Oberst Hans Vilh. D. og Anne Margrethe f. Grüner, 2. med Hilleborg f. Dop, Søster af hans første Kone. — S. er Forfatter af en Beskrivelse over Tryssil (trykt i «Topogr. Journal for Norge» og atter udgivet 1895), som baade med Hensyn til Indhold og Fremstilling maa regnes blandt vor topografiske Litteraturs værdifuldeste Frembringelser. Om Vaccinationens Udbredelse blandt den norske Almue skrev han en Afhandling, som Landhus-holdningsselskabet besørgede udgivet (1773), hvorhos hans Virksomhed for denne Sag skaffede ham Selskabets Guldmedaille.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

A. F. Erichsen.

Smith, Carl Vilhelm Daniel Røhl, 1848—1900, Billedhugger, var Søn af nedennævnte Docent Casp. Wilh. S. og født 3. April 1848 i Roskilde. Fra 1865—70 var han Elev af Kunstakademiet og det meste af denne Tid tillige af H. V. Bissen. I 1868—71 udstillede han paa Charlottenborg sine første Arbejder, nogle Buster og en Gruppe, «Kæmpende Dreng»; Statuen «Philoktet», der 1873 indbragte ham den mindre Guldmedaille, blev kjøbt af Kong Georg af Grækenland, og Kunstneren havde allerede begyndt at vække Opmærksomhed i Hjemmet, da han 1875 drog til Berlin for at uddanne sig videre under den ansete Billedhugger Alb. Wolff. I dennes Atelier udførte han Statuen «Ajax» (udstillet 1876), der erhvervedes til Statens Skulptursamling paa Christiansborg, hvor den gik til Grunde ved Branden 1884. I Italien, hvor S. opholdt sig 2 Gange, 1877 med det Anckerske Legat, 1878—80 med Akademiets Stipendium, gjorde han Bekjendtskab med Bygmesteren Theophilus Hansen, og denne skaffede ham flere Bestillinger paa Statuer til Parlamentsbygningen i Wien. Under et Ophold i Hjemmet ægtede han 12. Juli 1878 Sara Birgitte Christiane Heramb (f. 1847), Datter af Sognepræst Thor Johan Christian H. (f. 1816 † 1858) og Sara Mariane f. v. Ditten (f. 1818 † 1887). I Kjøbenhavn udstillede S. i de følgende Aar foruden nogle Buster og en Portrætstatuette 2 Relieffer, «Bellerophon» og «Demosthenes», af hvilke det sidstnævnte blev kjøbt til Ny Carlsbergs Glyptothek; af større Statuer modellerede han 6 til Eremitagen og 4 til Frederikskirken, Moses, Døberen Johannes, Irenæus og Athanasius, end videre, i 1885, en Gruppe, «Legende Bakkanter». Dette sidste Arbejde,

der ved Salg kom til Chicago, gjorde der saa megen Lykke, at Kunstneren derved følte sig opmuntret til at søge sig en ny og større Virksomhed paa den anden Side Verdenshavet, og i Efteraaret 1886 forlod han Fædrelandet for kun at gjense det paa kortere Besøg; under et af disse var det, at han, der i længere Tid havde været svækket, dels af en Nyresygdом, dels af Overanstængelse, døde i Kjøbenhavn 20. Avg. 1900.

Det blev i Amerika, at S. kom til at udfolde sin største og betydningsfuldeste Virksomhed. I den første Tid, han levede derovre, maatte han indskrænke sig til at udføre Buster og Gravmæler, men allerede i 1891 fik han Bestilling paa det store Franklin-Monument, der nu staar foran Universitetet i Philadelphia, og snart havde han fuldt op at gjøre med Udførelsen af kolossale Mindesmærker, til Dels figurrige Kompositioner, til forskjellige af Fristaternes Byer; nævnes blandt disse kunne «Soldatermonumentet» i Iowa, 24 Fod højt, og den vældige «Indianergruppe» paa et Gadehjørne i Chicago. Den kolossale Rytterstatue af General Sherman, der havde optaget hans bedste Kræfter i de sidste 3 Aar af hans Liv, maatte han efterlade ufuldendt.

S. var en Kunstner med rig Fantasi, betydelig Kompositions-evne, fremragende Sans for dekorativ Virkning og sjælden Arbejdsdygtighed — et meget energisk, mere robust end fintfølede Talent, der utvivlsomt valgte det rette, da han søgte et Virkefelt, der bød kvantitativt større Opgaver end dem, Fædrelandet kunde stille ham.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex. Politiken 24. Avg. 1900. Illustr. Tid. XLI, Nr. 49. *Sigurd Müller.*

Smith, Caspar Wilhelm, 1811—81, slavisk Filolog, var Søn af Hof- og Stadsretsprokurator Casp. Wilh. S. († 16. April 1811, 30 Aar gammel, Svoger bl. a. til N. J. Marstrand (XI, 144 f.) og Chr. G. Kratzenstein Stub) og Catharine Jacobine f. Tauber († 20. April 1879, over 90 Aar gammel). S. fødtes i Kjøbenhavn, 2 Maaneder efter Faderens Død, 16. Juni 1811. Moderen flyttede snart efter til Roskilde til sin Fader, Rektor J. H. Tauber. 1818 giftede hun sig imidlertid igjen med Peder Grib Fibiger (V, 145), da Overlærer i Nykjøbing. Her gik S. da i Skole, indtil han, da Stiffaderen 1822 blev Rektor i Kolding, overførtes til Skolen der, hvorfra han 1829 dimitteredes til Universitetet. Han led i denne Periode jævnlig af en Art epileptiske Anfald, som hemmede hans

Fremskridt en Del; men efterhaanden fortoge de sig helt. Hans Interesser delte sig paa denne Tid mellem Filosofien og Filologien; den sidste valgte han til sit Fagstudium og tog 1840 filologisk Embedsexamen. Da han ikke følte Lyst til strax at søge Embede, besluttede han at rejse udenlands, hvad han da gjorde, først paa egen Bekostning ved Hjælp af en lille Fædrearv, senere med nogen offentlig Understøttelse. Hans Tanke var at forbinde filosofiske Studier med muligst omfattende Sprogstudier. I Overensstemmelse med denne Plan studerede han først i Berlin en Del af Aarene 1841 og 42; men han indsaa efterhaanden, at han maatte begrænse sig, og besluttede da at indskrænke sig til de slaviske Sprog, af hvilke han allerede i Berlin havde sat sig grundig ind i Polsk. Disse Studier fortsatte han derefter i Krakov, Wien, Pest og Prag og endelig atter et Aar i Berlin, hvor han 1845 udgav sit første Arbejde, «Grammatik der polnischen Sprache» (2. Udg. 1864), og hvorfra han samme Efteraar vendte tilbage til Kjøbenhavn. Hans Ønske var nu ogsaa at besøge Rusland, men det blev hverken da eller senere til Virkelighed; han opnaaede ikke den dertil fornødne Understøttelse, kun saa meget, at han i 1846 kunde opholde sig nogle Maaneder i Königsberg for at studere Litauisk. Da Fremtidsudsigterne ad den Vej, han hidtil havde fulgt, vare saa usikre, og da han tilmed i Berlin havde forlovet sig, bestemte han sig til at søge en ledig Adjunktplads ved Roskilde Kathedralskole og fik den i 1847. Hans Hovedfag her blev Dansk. 18. Avg. s. A. holdt han i Berlin Bryllup med sin forlovede, Anna Maria Sophie Frederikke Johanne Louise Christiane Röhl (f. i Neu-Brandenburg, Meklenborg-Strelitz, 25. Dec. 1816, † i Kjøbenhavn 22. Okt. 1892).

Endelig viste der sig en Udsigt for ham til en Virksomhed ved Universitetet i hans gamle Yndlingsfag, som det blev mere og mere ønskeligt at faa repræsenteret der. Efter en Del Betænkning bestemte han sig til at gribe Lejligheden. Der hengik dog endnu 2—3 Aar, hvilke S., til Dels med Fritagelse for sin Skolegjerning, benyttede til at udarbejde og udgive 3 Afhandlinger med Fælles-titelen «De locis quibusdam grammaticæ lingvarum Balticarum et Slavonicarum» (1857—59). Ved den tredje af disse Afhandlinger erhvervede han 1859 den filosofiske Doktorgrad, hvilket var stillet som Betingelse for hans Ansættelse. Da der ikke den Gang fandtes nogen her hjemme, der kunde bedømme den, nøjedes man med, at han fra Fagmænd i Udlandet tilvejebragte Vidnesbyrd om

dette og hans øvrige Arbejders videnskabelige Værdi, hvorhos han fritoges for det mundtlige Forsvar. 31. Okt. 1859 udnævntes han derefter til Docent i slavisk Sprog og Litteratur ved Kjøbenhavns Universitet. I 1865 blev der tillagt ham Titel af Professor; men hans Sky for alle tomme Titler gjorde, at han, saa snart det lod sig gjøre, frasagde sig den, og han vedblev derefter bestandig kun at være Docent. 1876 optoges han i Videnskabernes Selskab.

Som den første Repræsentant for sit Fag ved Universitetet virkede han nu indtil sin Død med stor Samvittighedsfuldhed, selv om han navnlig i de første Aar havde mange Vanskeligheder at kæmpe med, inden Bibliothekerne efterhaanden bleve forsynede med den nødvendigste Litteratur, og selv om hans Tilhørerkreds efter Sagens Natur altid kun var meget begrænset. Men ved Siden deraf arbejdede han flittig som Forfatter. Ved en Række mere eller mindre populære Afhandlinger i forskjellige Tidsskrifter stræbte han at udbrede Kjendskab til slaviske Forhold, saaledes «Serbisk Folkepoesi» (1857), «Russisk Folkepoesi» (1869), «Om de i den første Del af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel bøhmisk Poesi og deres Kritik» (1862—63), «Den bøhmiske Nationalitets Kamp og Sejer gennem Hussitismen» (1867), «Om Moskoviterne eller Storrussernes Nationalitet» (1870) o. fl. a. Af strængt videnskabelige Arbejder maa nævnes «Kortfattet Lære om de russiske Verber» (1871) og «De verbis imperfectivis et perfectivis in lingvis Slavonicis» (1875). Et Hovedværk af stor Fortjeneste og Betydning ogsaa for den nordiske Historie er hans fortræffelige, af udførlige Anmærkninger ledsagede Oversættelse af Nestors russiske Krønike (1869), der behandler den russiske Historie fra de ældste Tider til Aar 1110. Efter hans Død udkom hans «Russisk Litteraturhistorie fra Peter den stores Tid til Begyndelsen af dette Aarhundrede» (1882, udgivet af hans Svoger S. B. Thrige), et Arbejde, som han med stor Kjærlighed havde syslet med i sine sidste Leveaar og ogsaa benyttet til Forelæsninger. Des værre fik han det ikke helt afsluttet efter sin oprindelige Plan, men til den i Titelen angivne større Del deraf forelaa Manuskriptet dog fuldt færdigt.

S.s litterære Virksomhed var imidlertid ikke indskrænket til det slaviske Omraade. Særlig maa han tillige mindes som den fine Kjender af Holberg. Om sit indgaaende Kjendskab og sin varme Kjærlighed til dennes Værker har han aflagt Vidnesbyrd i sin smukke Bog «Om Holbergs Levned og populære Skrifter» (1857). Endelig maa nævnes, at hans gamle Kjærlighed til Filoso-

fien heller aldrig forlod ham, og endnu i sin ældre Alder optraadte han med et polemisk Indlæg i Striden om Tro og Viden («Credo quia absurdum», 1870).

Efter omtrent et Aars tiltagende Sygelighed, hvorfor han for-gjæves søgte Bedring ved en Rejse til Carlsbad, døde han 4. Sept. 1881. S. var en ikke almindelig Personlighed, der aldrig gik paa Akkord med sin Overbevisning, og hvis hele Færd var præget af Retsindighed, Samvittighedsfuldhed og Sandhedskjærlighed, parret med stor Beskedenhed og en ejendommelig Humor.

Universitetsprogr. til Reformationensfesten 1859. Illustr. Tid. Nr. 1147 (18. Sept. 1881). Smith, Russ. Litteraturhist., Fortale. J. Fibiger, Mit Liv og Levned.
Vilh. Thomsen.

Smith, Christen, 1785—1816, Botaniker, Søn af Proprietær Anders Gabriel S. († 1813) og Alhed f. Stillesen, er født paa Gaarden Strøm i Skoger ved Drammen 17. Okt. 1785, blev 1801 Student fra Kongsberg Skole og 1808 medicinsk Kandidat i Kjøbenhavn. 1809—10 var han konstitueret som Fysikus i Jarlsberg, 1810—11 var han Kandidat og 1811—12 Reservelæge ved Frederiks Hospital. Han var i Kjøbenhavn allerede som Student bleven be-kjendt med Vahl, der interesserede sig for ham, og senere med Hornemann. Han berejste, til Dels i Selskab med denne, Norge forskjellige Gange i Tiden fra 1803—12 og gjorde omfattende økonomiske og botaniske Studier, navnlig over dette Lands lavere Planter, Mosser og Laver. S. blev opfordret til at søge Professo-ratet i Botanik og Statsøkonomi ved Universitetet i Christiania, hvortil han ogsaa blev udnævnt 1814, men betingede sig i For-vejen Tilladelse til at rejse i Udlandet 1—1½ Aar, inden Embedet skulde tiltrædes. Han rejste da til London og berejste s. A. Skot-land, Irland og Wales. Besøgte 1815 sammen med Leopold v. Buch de kanariske Øer, hvis Undersøgelse interesserede ham i høj Grad, og hvis Flora det var hans Hensigt at bearbejde; men ved sin Tilbagekomst til England blev han af Præsidenten for Royal society, Jos. Banks, opfordret til at følge som Botaniker og Geolog med en Expedition, som den engelske Regering 1815 lod udruste til at gaa op ad Kongofloden under Anførsel af Kapitajn Tuckey. Saa-ledes droges han længere og længere bort fra sine hjemlige Fjælde, og den sidste Rejse blev skæbnesvanger for ham som for saa mange andre af Expeditionen. I Febr. 1816 afsejlede denne fra England og naaede efter en vidtløftig Rejse Kongos Munding i Begyndelsen af Juli. Efter et Par Maaneders Rejse op ad Floden nødtes Expedi-

tionen til at vende tilbage paa Grund af Regntidens Indtræden, men saa ivrig var S. for sine Undersøgelser, at det kostede megen Møje at faa ham til at følge med tilbage; paa Tilbagevejen blev han syg, naaede i en elendig Tilstand Transportskibet, om Bord paa hvilket han døde i Kongofloden 22. Sept. Dette tidlige Dødsfald blev modtaget med Sorg i hans Fædreland, hvor hans Dygtighed og brændende Iver for sin Videnskab havde vakt berettigede Forhaabninger. Sin Rejse til Kongo har han skildret i en Dagbog, der blev udgivet efter hans Død (1819), ligesom mange Aar senere (1889) hans Dagbog paa Rejsen til de kanariske Øer. Hans botaniske Samlinger bleve bearbejdede af Rob. Brown.

Kiær, Norges Læger. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *O. G. Petersen.*

Smith, Daniel Peter, 1782—1871, Præst, Søn af Provst Troels S. († 1823) og Anna Agnete f. Plum, er født 23. Sept. 1782 i Mern ved Præstø. Han blev Student fra Roskilde 1800 og tog theologisk Embedsexamen 1804 med Udmærkelse, hvorefter han blev Alumnus paa Elers' Kollegium og paa Pædagogisk Seminarium, ved hvilket han 1806 «underkastede sig den Farce, som kaldes Seminariets Dismissionsexamen». S. A. blev han Adjunkt ved Roskilde Skole, 1814 Overlærer; han stod i Venskabsforbindelse med Grundtvig, der boede hos ham, da han 1811 ved Landemodet oplæste «Roskilderim». Ogsaa hos andre havde han tiltrukket sig Opmærksomhed som en dygtig ung Mand; Grev F. A. Holstein gjorde Anstrængelser for at faa ham til Forstander for Brahetrolleborg Skolelærerseminarium. Deraf blev der dog intet, 1815 blev han Sognepræst i Saxkjøbing. Her ruinerede han sig økonomisk ved at ombygge Præstegaarden, men det forhindrede ham ikke fra at tage energisk fat paa sit Embede. Han bestræbte sig for at gjøre Guds-tjenesten højtidelig, f. Ex. ved at synge Litaniet Store Bededag. 1819 forflyttedes han til Horslunde og Nordlunde, ligeledes paa Laaland, og blev Provst, først i Nørre-, senere (1829) ogsaa i Sønderherred. Her vandt han den gamle Statsminister Grev C. D. F. Reventlows Yndest og blev fra 1820 Meddirektør for Vesterborg Seminarium. Ogsaa andre vare opmærksomme paa ham som en ualmindelig dygtig Præst; Biskop Münter opfordrede ham saaledes til at søge Helligaandskirken i Kjøbenhavn. 1834 forflyttedes han til Stege, hvor han tillige var Provst for Mønbo og Baarse Herreder (henholdsvis til 1855 og 1845). Han tog sin Afsked 1858 og

døde i Stege 4. April 1871. — Han ægtede 1806 Nicoline Sophie Friis Colding (f. 1783 † 1864), Datter af Søkapitajn Andr. C.

Hans Eftermand i Stege, F. E. Boisen, giver ham det Vidnesbyrd, at han havde en frisk, kraftig Natur, et glad, fornøjet Sind, livlig deltagende for alt, Kunst, Musik, Poesi, Litteratur, Politik; han kunde glæde sig med de glade og sørge med de sørgende. Hans Forfattervirksomhed var ikke betydelig, men han har efterladt sig interessante Erindringer, som delvis ere blevne offentliggjorte.

Erslew, Forf. Lex. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 657 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. I, 161 ff.; II, 1 ff.; III, 1 ff. Budstikken 1871, S. 242. *L. Koch.*

Smith, Frederik Ludvig Erik, 1829—93, Læge, Personalhistoriker, var en Søn af Proprietær Rasmus S. og Caroline Louise f. Heiberg og fødtes 30. Juni 1829 paa Toftegaard i Vendsyssel. Han blev 1849 Student fra Horsens Skole, studerede Medicin, fungerede 1853 som Koleralæge i Kjøbenhavn og tog 1857 Lægeexamen, hvorefter han i flere Aar var Kandidat ved Almindeligt Hospital. 1862—64 foretog han en Rejse særlig for Studiet af Hygiejne og Retslægevidenskab — han aspirerede den Gang til det planlagte nye Professorat i disse Fag —, men dyrkede samtidig Studiet af den kliniske Medicin og udgav 1863 en af de studerende gennem en lang Aarrække benyttet «Ledetraad i Brystsygdommenes fysikalske Undersøgelse» (2. Udg. 1871). 1865—67 var han medicinsk Reservelæge ved Kommunehospitalet og nedsatte sig 1869 i Vejle, hvor han derefter virkede som en meget anset og beskæftiget Læge, fra 1877 tillige som Sygehuslæge. Hvad han her havde af Otium, anvendte han til en allerede tidligere paa-begyndt energisk Syslen med de danske Lægers Personalhistorie, og som Frugt heraf udgav han sammen med sin stadige Medhjælper Curtius Bladt meget udvidede og forbedrede nye Udgaver af «Den danske Lægestand» (4. Udg. 1872, 5. 1885). Efter længere Tids Sygelighed døde han ugift 12. Sept. 1893. Hans righoldige, med den yderste Paapasselighed og Samvittighedsfuldhed nedskrevne personalhistoriske Samlinger kom efter hans Død til det store kongl. Bibliothek.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand. 6. Udg. Bibl. f. Læger 7. R. IV, 580. Ugeskr. f. Læger 4. R. XXVIII, 383 f. og 5. R. III, 1112.

Jul. Petersen.

Smith (Smyth ell. Smid), **Henrik**, —1563, Humanist, var født i Malmø i Slutningen af det 15. Aarhundrede. Hans Fader, Peiter Veigere, var formodentlig Stadens Vejer og Maaler; tillige synes han at have haft en Beværtning, der besøgte af ansete Gjæster; han døde 1519, medens hans Hustru, Bente, levede endnu en Menneskealder derefter. H. S. kaldtes undertiden, ligesom Broderen, den som Forfatter bekjendte Herman Veigere, med Faderens Tilnavn. Hvorfra Navnet Smith (Faber) stammer, er os ubekjendt. Men under dette Navn blev han i Juni 1514 indskreven ved Universitetet i Rostock. Her indviedes han i Humanismen, der paa hans Tid greb de mest begavede blandt den studerende Ungdom med saa vældig Magt, at hele deres følgende Liv kom til at bære Præg deraf. I den siden bekjendte Peder Parvus fra Roskilde (XII, 556) fik H. S. en tro Studiefælle, der delte hans Interesser. Efter at have taget Bakkalavrgraden i Rostock drog han til Leipzig, hvor han 1517—18 var sysselsat med Korrekturen af ny Udgaver af flere af Christiern Pedersens Skrifter. At han paa denne Tid har besøgt Wittenberg, maa af Mangel paa sikre Efterretninger henstaa som en Formodning. Hen imod Slutningen af 1519 kom han hjem og udgav nogen Tid derefter «Hortulus synonymorum» (Hafn. 1520), der var bestemt til at yde et Hjælpe-middel ved Udarbejdelsen af latinske Vers og Breve. H. S. var her dog kun Bearbejder, da et Skrift af en tysk Forfatter laa til Grund. Noget af det mærkeligste ved Udgaven er et Brev til H. S. fra ovennævnte P. Parvus, hvormed Bogen er indledet, og som, trods en vis Dunkelhed, der har givet Anledning til Misforstaaelser, sætter Læseren godt ind i den aandelige Atmosfære, som den Gang omgav Humanismens Forkæmper.

Man skulde af det nævnte Skrift have ventet, at H. S. vilde have viet sig til Skolens Tjeneste, men hans Bane blev dog en helt anden, vistnok fordi han kom i nær Forbindelse med den bekjendte Malmøborgmester og Politiker Hans Mikkelsen (XI, 326). Til denne mærkelige Personlighed, der var et af Christian II's vigtigste Redskaber i hans Reformbestræbelser, traadte H. S. i et Tjenesteforhold som hans «Svend» — nærmest vel, hvad vi vilde kalde Sekretær —, hvilket for en Tid synes at have gjort ham til en indflydelsesrig Person — «alle Lutheraneres Ynder og Beskytter» kaldes han —, men ogsaa førte til, at da Hans Mikkelsen 1523 fulgte sin Konge i Udlændigheden, blev H. S.s Skæbne for en lang Tid knyttet til de vekslede, men som oftest yderst trange

Kaar, som den lille landflygtige Skare i sin Trofasthed mod Kong Christian maatte gennemgaa. Fra Efteraaret 1523 finde vi H. S. i Wittenberg sysselsat med «Rettelse» af den danske Bibeloversættelse, som den landflygtige Konge lod foranstalte (udkom 1524), og som almindelig gaar under Hans Mikkelsens Navn. Selv har H. S. etsteds berørt, at han under dette sit Ophold i Wittenberg støttedes af den som Rigens Kansler siden bekjendte Antonius Bryske (III, 194). Senere opholdt han sig mest i Nederlandene blandt Kongens Omgivelser og i Hans Mikkelsens Tjeneste. Til lige med denne blev han 1528 paa Grund af sin lutherske Bekjendelse fængslet efter Befaling af Regentinden i Nederlandene; men begge slap dog ved Kongens Mellekomst derfra med Livet, medens en af deres Kammerater, Fouréren Willem van Zwoll, blev Martyr for sin Tro. Ved denne Tid indgik H. S. Ægteskab med Barbara Ananiasdatter, en ung hollandsk Kvinde, i hvem han synes at have faaet en kraftig og dygtig Hustru, der senere fulgte ham, da han, efter at Haabet for Kong Christian var udslettet, og Frederik I død, endelig vovede sig tilbage til Fædrelandet.

I sin Fødeby Malmø tog H. S. Bolig; men intet er os bekjendt om hans Skæbne under Grevefejdens blodige Omskiftelser. 1536 udgav han «En Bog om Pestilenses Aarsag, Forvaring og Lægedom derimod» (udkom paa ny 1557 i forbedret Udgave). En Tid gav han sig af med praktisk Lægevirksomhed, men opgav det senere, da det kun bragte ham Tab. Derimod fik han en jævn, borgerlig Stilling, da han, uvist naar, blev Vejermester i Malmø, noget, der gav Anledning til, at han i daglig Tale ofte kaldtes Veigere ligesom Faderen og Broderen. I denne, som det synes, ret indbringende Stilling, der bragte ham i daglig Forbindelse med mange Mennesker, forblev han til sin Død. Men for øvrigt var det hans flittige litterære Virksomhed, der gav ham Betydning for Samtid og Eftertid. At sysle med Pennen var aabenbart hans Lyst, og naar Dagens travle Gjerning hindrede ham i at følge denne sin Tilbøjelighed, tog han Natten til Hjælp. Kort efter at Krigstummelen var endt, udgav han «En liden Dialogus eller Katekismus» (1537), Samtaler om kristelige Troslærdomme, sikkert efter fremmede Forbilleder. Senere gennemgik han med Flid alle Haande fremmede Læge- og Apothekerbøger og samlede dels af disse, dels af egne Erfaringer og lagttagelser en Mængde Stof, som han i Tidsrummet 1546—57 offentliggjorde under forskjellige Titler, saasom: «En skjøn, lystig ny Urtegaard, prydet med mange adskillige

Urter, som tjene til Menneskens Legemes Sundheds Opholdelse» (1546); «Tredje Urtegaard, ordentlig og flittelig til Hobe samlet af de bedste og lærdeste Lægers Bøger, indeholdende nogle skønne og udvalgte Lægedomsstykker» (1557); «Fjerde Urtegaard, flittelig til-sammenlæst af lærde Lægers Bøger for Kvindfolks og unge Spædbørns Sygdomme» (1557); «En skøn, nyttelig Lægebog» (1557); «En liden Bog om Menneskens Vand» (1557). Alle disse tillige med Bogen om Pestilens udkom senere samlede under Titel: «H. S.s Lægebog», i en Række Udgaver gennem et Aarhundrede og mere, ja ere endog udgivne paa ny i Midten af det 19. Aarhundrede. Nu ere disse Skrifter dog kun af kulturhistorisk Betydning, men yde ganske vist i den Henseende et rigt Stof. — Endnu maa nævnes H. S.s «Tavle og Register» til den hellige Skrift (1560), der af Regeringen anbefaledes til Anskaffelse ved alle Kirker. Hans sidste trykte Arbejde, «Libellus vocum Latinarum cum interpretatione Danica» (1563), minder endnu om hans Ungdomsstudier og hans Interesse for den klassiske Litteratur. For øvrigt er Skriftet ikke uden Betydning for vor Kundskab om den Tids Ordforraad i det danske Sprog. — I Haandskrift efterlod H. S. en Art verdenshistorisk Aarbog, der ved sine talrige Bidrag til dansk Historie, særlig fra hans egen Tid, har afgivet Stof, som er kommet Mogens Madsen og Arild Huitfeldt til Nytte. I sin Helhed er Haandskriftet tabt, men der er endnu bevaret ret udførlige Uddrag deraf (udg. af Rørdam i «Hist. Kildeskrifter» I).

H. S. var ganske vist ingen fremragende Skribent; det aller-meste af, hvad vi have fra hans Haand, hviler paa andres Forarbejder. Alligevel har han vundet et Navn, der fortjener at mindes, blandt Humanismens danske Repræsentanter fra Reformationens Dage. Han døde 1563 under den da i Malmø grasserende pestagtige Epidemi. Hans tidligere nævnte Hustru overlevede ham.

Skånska Saml. 1894—95, IV, 1. Aarsberetn. fra Geheimearch. VI, Till. S. 15. Ny kirkebist. Saml. I, 261 f. Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 2, 422.

H. F. Rørdam.

Smith, Hother, f. 1821, Højesteretsassessor. H. S., en Søn af Regimentskirurg og praktiserende Læge Henrik S. (f. 23. Sept. 1779 † 19. Dec. 1842) og Anne Margrethe f. Achen (f. 6. Febr. 1784 † 2. Marts 1822), fødtes i Sønderborg 22. Marts 1821, blev 1839 Student fra Sorø Akademis Skole, 1845 juridisk Kandidat og virkede i de følgende Aar som en meget søgt juridisk Manuduktør, indtil han i Foraaret 1848 efter det slesvig-holsten-lauenborgske

Kancellis Opfordring begav sig til Haderslev og stillede sig til Disposition for den derværende Regeringskommission. Denne konstituerede ham først til Politimester i Haderslev og senere til Herredsfoged i Frøs og Kalvslund Herreder, men efter kort Tids Forløb fjærnedes han her fra af de fremrykkende tyske Tropper. 1849 blev han Avditor i Armeen, var desuden i Vinteren 1849—50 ansat paa Flensborg Amtshus og konstitueredes sidstnævnte Aar af den overordentlige Regeringskommissær for Hertugdømmet Slesvig som Aktuar for Flensborg Amt. 1851 udnævntes han til Justitiarius for de graastenske Godser samt til Herredsfoged i Lundtoft Herred og Birkefoged i Varnæs Birk. Her forblev han, indtil han 1862 beskikkedes til Medlem af Appellationsretten i Flensborg, fra hvilken Stilling han entledigedes 1864 efter Tabet af Slesvig. 1866 blev han Herredsfoged i Holmans, Elbo og en Del af Brusk Herreder, og 1874 udnævntes han, der under al sin Embedsgjerning havde vist sig i Besiddelse af stor praktisk Dygtighed og ualmindelig skarp Dømmekraft, til Assessor i Højesteret, hvilket Embede han endnu beklæder. 1877—80 var han tillige Medlem af Københavns Overligningskommission, og 1879—81 havde han Sæde i Folketinget som valgt for Fredericiakredsen. 1884 fik han Dannebrogordenens Kommandørkors af 2. Grad, 1888 af 1. Grad og 1898 dens Storkors. — Han blev 17. Juni 1852 gift med Alida Henriette Emilie Oest (f. 10. Marts 1831), Datter af Byfoged Nicolai O. og Henriette Emilie f. Wolgand.

Hennings, Studd. fra Sorø Akademis Skole S. 44 f. Wulff, Den danske Rigsdag S. 291 ff. *G. Kringelbach.*

Smith, Jeppe Hansen, 1759—1821, Læge og fysisk Instrumentmager. Han er født 1. Marts 1759 i Skjoldborg ved Thisted, hvor Faderen, Hans Christensen, var Smed; Moderen var Dorothea Poulsdatter. Han kom tidlig i Lære hos en Urmager der paa Stedet, men uheldige Forhold lode ham vandre fra Lære til Lære, indtil han 1776 blev Snedkersvend, hvorefter han til 1782 var selvstændig Haandværker i Torsted. Saa blev imidlertid den Kundskabstrang, der boede i ham, saa stor, at han trods levende Forestillinger fra Stedets Præst solgte det lidet, han ejede, og drog til Aalborg for at besøge Latinskolen der. Aaret efter stod han i København med kun 29 Skill. i Lommen. Alt saa mørkt, for ikke at sige fortvivlet, ud, men saa blev han hjulpen af Lægen Professor C. F. Rottbøll (XIV, 379), til hvem han havde et Anbefalingsbrev.

Han kom nu i vor Frue latinske Skole, men fik samtidig Plads som Medhjælper hos en Kirurg ved Holmen, hvad der efterhaanden førte til, at han maatte opgive Skolen. 1786 blev han udlært hos Kirurgen, og nu samlede han sig om at læse til Examen. 1789 blev han Student, 1791 fik han Valkendorfs Kollegium, og 1794 blev han, omtrent 35 Aar gammel, medicinsk Kandidat. Han begyndte nu at praktisere, men opgav ikke derfor at undervise, hvad han allerede tidligere havde gjort. Han underviste navnlig i Fysik, og da han gjerne vilde gjøre Undervisningen levende ved Experimenter, begyndte han paa selv at forfærdige de dertil nødvendige Instrumenter. Kjøbenhavn var den Gang kun daarlig forsynet med fysiske Instrumentmagere. Og denne Begyndelse førte lidt efter lidt til Oprettelsen af det senere i lang Tid bekjendte «Professor S.s Etablissement». 1806 blev han udnævnt til titulær Professor. I de første Aar efter, at han havde taget medicinsk Examen, var det hans Maal at blive Prosektor i Anatomi, men da dette ikke lykkedes for ham, kastede han sig, ved Siden af at passe sin for øvrigt voxende Praxis, mere og mere over Instrumentmageriet. Han indrettede sine Værksteder i en dertil kjøbt Ejendom, og de fysiske, optiske og matematiske Instrumenter, der udgik fra hans Etablissement, skaffede ham et Navn. 1812 skjænkede han Valkendorfs Kollegium et Legat for dermed ligesom at tilbagebetale, hvad det havde ydet ham. Fra 1813 begyndte han at holde videnskabelige Forelæsninger over teknisk Kemi, og jævnsides med dem holdt han i nogle Aar ogsaa Forelæsninger over dette Fag for Haandværkere, Fabrikanter og Kunstnere. Han døde ugift 5. Nov. 1821.

J. Smiths Levnetsløb, forf. af ham selv (1823). Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, Bidrag t. d. danske Industris Hist. S. 63 ff. Industriforeningens Tidsskr. 1887, S. 215. 276.

C. Nyrop.

Smith, Johannes Lem, 1789—1849, Legatstifter, blev født 29. Avg. 1789 i Kjøbenhavn og var Søn af Etatsraad, Kontorchef og Sportelkasserer i Admiralitetet Fred. Chr. S. (f. 28. Jan. 1761 † 25. Avg. 1821) og Hedevig f. Aagesen. Han blev Student 1809, Cand. jur. 1813, indtraadte kort efter i Admiralitetet, hvor han allerede 1815 blev Fuldmægtig, udnævntes 1822 til Avditor ved Søetatens samlede Ret og 1824 til 3. Assessor i Kjøbenhavns Politiret; men det følgende Aar fik han et apoplektisk Tilfælde, som hindrede ham i at varetage sit Embede, saa han maatte søge sin Afsked 1827. Imidlertid levede han endnu 22 Aar og døde 7. April 1849 i Kjøbenhavn, ugift. Efter sine Forældre havde han

arvet ikke ubetydeligt Jordegods; dette og sin øvrige Formue skjænkede han ved Testamente af 26. Avg. 1848 til Københavns Universitet. Legatet, som udgjør over $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., og som er det største, Universitetet nogen Sinde har faaet, bestemte han til Understøttelse for unge studerende, der «have opvakt grundet Haab om, at de med Tiden ville præstere noget mere end almindeligt».

Selmer, Nekrolog. Saml. II, 92 ff. Saml. af de f. Universitetets Legater gjæld. Bestemmelser (1890) S. 540 ff.

Sofus Elvius.

Smith, Juliane (Julie) Margrethe, s. Paetz (XIII, 312).

Smith, Laurids, 1754—94, Præst, Forfatter, Søn af Toldbetjent Hans Jørgen S. og Anna Christiane f. Schytte, er født i København 12. April 1754. Han blev Student fra Københavns Skole 1772 og blev 1776 Lærer i Filosofi og de skønne Videnskaber ved Landkadetakademiet, hvorhos det paalagdes ham at holde filosofiske Forelæsninger for Landofficererne. 1780 blev han tillige Lærer for Søkadetterne, efter at han Aaret i Forvejen var bleven titulær Professor philosophiæ. 1780 blev han Rektor ved Nykjøbing Skole paa Falster, men inden et Aars Forløb forflyttedes han i samme Egenskab til Throndhjem, hvor han 1784 blev Sekretær i det derværende Videnskabernes Selskab. Efter at være bleven fritaget for at underkaste sig theologisk Embedsexamen blev han 1785 Sognepræst i Vejle (1786 Provst) og 1788 i Frederiksberg og Hvidovre. S. A. fik han den theologiske Doktorgrad fra Göttingen, 1789 blev han 2. resid. Kapellan ved Holmens Kirke i København, 1792 Sognepræst for Asminderød-Grønholt og Slotspræst paa Fredensborg. Han døde i København 22. Maj 1794. — Han ægtede 1779 Christiane Frederikke Speerfeldt fra Pommern.

Som ovenstaaende viser, var det ikke uden Grund, naar han begynder sine avtobiografiske Optegnelser saaledes: «Multum ille in terris jactatus et alto», hvilket han udlægger saaledes: «Mennesket var i nær Slægtskab med Jerusalems Skomager». Det var dog ikke alene de mange Flytninger, der vidnede om, at S. var en urolig Natur, der higede efter bestandig at opleve noget nyt; han havde ogsaa en stor Lyst til at tage Del i Samtidens litterære Stridigheder. Allerede som Student havde han været saa ivrig en Opponent ved Akademiets Disputatser, at han gik under Navnet «S. ex auditorio». Han redigerede 1779—80 «Alm. dansk Litteraturjournal», 1780 deltog han i Olavidesfejden (VII, 342 f.).

hvorover, som han selv siger, «Hennings blev bindegal og skrev en 7 Ark fulde af alle Haande Gallimathias og erklærede, jeg var en Hund af en Filosof». 1782 recenserede han Bastholms Oversættelse af det nye Testamente, og 1790 deltog han i Striden om Gamborgs «Nysa». S. var saaledes en ivrig Polemiker, og man faar det Indtryk, at selve den litterære Strid var ham en Glæde. Hans betydeligste Arbejde er dog af en anden Art; i Aarene 1789—91 udgav han: «Om Dyrenes Natur og Bestemmelse og Menneskets Pligter imod Dyrene», maaske det af alle Theologernes Skrifter i denne Tid, der i Fremstilling og Aand har den største Lighed med Bastholms (N. M. Petersen). For øvrigt har han udgivet en Del filosofiske Afhandlinger og «hellige Taler». En Samling af disse udgaves efter hans Død.

S. havde mange Uvenner, fordi han var meget frittalende. Iblandt dem var ogsaa Hertugen af Augustenborg. Da S. søgte Embede i Kjøbenhavn, skrev Hertugen til Kronprinsen og bad ham, han maatte endelig ikke ansætte ham. Han mente, vistnok uden al Grund, at man paa den Maade vilde rejse de orthodoxe en Trone, og at S. vilde anstille Kjætterjagt. Hovedsagen var dog sikkert, at S. havde talt om, at Kronprinsen burde regere selv og ikke lade sig regere af «Kong Augustenborg og de andre Næsekonger». Han havde imidlertid en Beskytter ved Hove, der den Gang var mægtigere end Hertugen, nemlig J. Bülow. Med ham stod han i et nært Venskab, og han var ham tro, ogsaa da han var faldet i Unaade. Hans Breve til Bülow ere bevarede og blotte tit de skjulte Traade i Tidens Begivenheder. S., der ikke kunde lide Balle, var en Beundrer af H. F. Janson, og det var ham en stor Glæde, da denne af Schack-Rathlou fik det Hverv at udarbejde den nye Universitetsfundats; han indskærper Bülow, at den endelig maa sendes Kancelliet med Ordre til, at det ufortøvet skal gjøre Forestilling om den, da de ellers lægge Sagen hen eller trække den ud, og at han skal bede Schack-Rathlou tage sig i Agt, at Bernstorff «ikke smører os Cramer paa Halsen».

Som Præst gjaldt S. for en veltalende Mand. Han har vist ogsaa her ladet sig opflamme, naar der var noget særdeles paa Færde. Medens han var i Vejle, brændte en stor Del af Byen, ved hvilken Lejlighed der blev begaaet mange Tyverier. Da en ved Branden omkommen Kvinde blev begravet, lyste han i Ligprædikenen formelig Band over Tyvene og endte med: «Al Menigheden skal sige Amen!» Dette, siger han, gjorde stort Indtryk

paa de uskyldige, men han haaber dog, at det ogsaa har gjort Virkning paa de andre.

Nyerup, Lit. Lex. Sorø Akademis Progr. 1874—77. Daae, Thronhjems Stifts geistl. Hist. S. 194 ff. Samme, Af Joh. Bülow's Papirer S. 136 ff.

L. Koch.

Smith, Ludvig August, f. 1820, Genremaler. S. er født i Kjøbenhavn 22. Nov. 1820 og Søn af Skibsfører Morten Peter S. (f. 1776 † 1835) og Lene Dorothea f. Scheel (f. 1780 † 1853). Fra 1831—41 var han Elev af Kunstakademiet og malede derhos en Tid under Eckersberg. Sit første Billede, «En Familiescene», udstillede han 1839 og malede i den følgende Tid foruden enkelte Historiemalerier en Række Portrætter og Genrestykker, af hvilke sidste enkelte som «Supplikanter» (1853), kjøbt af Kunstforeningen, og især «En kjøbenhavnsk Familie» (1861), der udkom i Lithografi, gjorde Lykke i vide Kredse som meget populære Skildringer af pudsige Hverdagssituationer. S., der i 1864 ægtede Margrethe Petersen (f. 1843 † 1877), udstillede sidste Gang i 1894.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Smith, Morten, 1722—1800, Præst, fødtes i Stavanger 11. Febr. 1722. Han var Søn af den rige og ansete Stadskapitajn og Kjøbmand Laurids Andersen S. og Johanna Margrethe f. Leigh. Fra Bergens Skole blev han Student 1742, theologisk Kandidat 1744, hvorefter han 1746 blev personel Kapellan i sin Fødeby. Han tog Magistergraden 1750. 1751 udnævntes han til Sognepræst i Søborg og Gilleleje paa Sjælland, hvorfra han 1765 befordredes til Slotspræst paa Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød. 1778 blev han Stiftsprovst og Sognepræst i Christianssand. 1779 blev han fraværende kreeret til Doktor i Theologien. Han udnævntes 1787 til Sognepræst i Ringsted og døde der 20. Marts 1800. Siden 1753 var han gift med Mette Kirstine f. Petersen (døbt 23. Avg. 1737, † i Christianssand 18. Febr. 1786), Datter af Kjøbmand Jørgen P. i Næstved. — M. S. fik som Kapellan det Skudsmaal af sin Biskop, at han var en af de gudfrygtigste, skikkeligste og lærdeste Præster, han kjendte, og i Christianssand høstede hans Virksomhed den største Anerkjendelse.

A. Kielland, Fam. Kielland (1897) S. 238. Stamtavle ov. Fam. Petri (1883) S. 23. Lassen, Beretning om Stiftsstaden Christianssand S. 113 f. Hundrup, Biogr. Efterretn. om Doctores S. 59.

A. E. Erichsen.

Smith, Sophus Laurits Henrik Christian Julius Birket, f. 1838, Bibliothekar og Historiker. S. B. S. fødtes 28. April 1838 i Randers som Søn af Exam. jur., Boghandler, senere Proprietær, J. F. S. og Henriette f. Tommesen og blev Student fra Byens Latinskole 1855. Det begyndte medicinske Studium opgav han, fængslet af den klassiske Oldtid og dens Minder, som han flittig havde studeret, især ved Besøg i Antikkabinetet og Møntkabinetet. Som Vidnesbyrd om denne Interesse udkom hans 2 første Skrifter: «Kort Vejledning i Antikkabinetet» (1861; 2. Opl. 1864) og «De malede Vaser i Antikkabinetet» (1862). Ogsaa det filologiske Studium maatte S. forlade, da han ansattes som Assistent ved Universitetsbibliotheket (1863) og desuden snart efter indkaldtes som Infanterist og deltog i Felttogets Slutning; Kugler hullede under Kampen paa Als hans Chakot og Kappe, men lode ham uskadt. Efter Fredslutningen vendte han tilbage til Bibliotheket, til hvilket hans Løbebane skulde være knyttet, og hvis øverste Styrelse han 16 Aar efter overtog.

Krigen og den nye Stilling havde draget hans Interesse mod det danske Folks egen Fortid og til Bogskattene og Manuskripterne. Hans første Arbejde paa det nye Omraade var Udgaven af «Ludus de Sancto Kanuto duce, et fædrelandshistorisk Skuespil fra Reformationstiden» (1868) med dens omhyggelige litteraturhistoriske Indledning. Denne Bog efterfulgtes af en lang Række Arbejder til Oplysning om Skuespillets Historie i Danmark, saaledes «Grevens og Friherrens Komædie» (1871; 2. Udg. 1874), «De 3 ældste danske Skuespil («Christiern Hansens Komædier»)» (1874), «Hieronymus Justesen Ranchs danske Skuespil og Fugleviser» (1876—77), «Tobiæ Komædie» (1887), «Comoedia de mundo et paupere» (1888). Alle disse gamle Skuespil udgaves med fortræffelig Nøjagtighed — S. er en meget kyndig Haandskriftlæser —, og de ledsagedes af grundige Undersøgelser om deres Forfatter, hans Kilder og hans Arbejdes litteraturhistoriske Betydning. Enkelte Sider af det gamle Skuespils Karakter behandlede S. ogsaa i særegne Afhandlinger, der offentliggjordes i «Danske Samlinger», af hvilket Tidsskrift han var Medudgiver fra 1870 til dets Ophør 1879. S. har samlet sine forskjellige Undersøgelser paa dette Omraade i Skriftet «Studier paa det gamle danske Skuespils Omraade» (1883; 2. Række 1896). — Imidlertid havde et andet Udgiverarbejde ført S. til et Æmne, som han ligeledes belyste i en Række vigtige Arbejder. Udgivelsen af Haandskriftet af Leonora Christinas «Jammersminde» var

af den østerrigske Ejer bleven S. betroet, og Bogen udkom 1869 (3. Udg. 1885, Folkeudgaver 1887 og 1900); den overordentlige Interesse, som den vakte, maatte tilskynde S. til yderligere at belyse den berømte Kongedatters Historie. Han udgav saaledes hendes franske Selvbiografi i «Danske Samlinger» (1871), «Leonora Christina (Ulfeldt) paa Maribo Kloster» (1872) og til sidst som Slutsten det store Værk «Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie», I—II (1879—81; en sammentrængt Fremstilling til Almenlæsning udkom 1887). Dette Arbejde udmærker sig ikke blot ved den indtrængende Skildring af Hovedpersonen og hendes store Slægt, men tillige ved hele det givne Tidsbillede; med Omhu og Skarpsindighed søges hvert enkelt Punkt belyst fra alle Sider, saa at Læseren bliver i Stand til at dømme i de mangfoldige Spørgsmaal om Skyld eller Ansvar, som denne Tids Historie frembyder; Bogen er i det hele et Hovedværk inden for den nyere historiske Litteratur. Studiet af denne Tidsalder fortsatte S. ved Udgaver af andre Levnedsskildringer, saaledes «Dr. med. Otto Sperlings Selvbiografi, oversat i Uddrag» (1885), «Etatsraad Johan Monrads Selvbiografi» (1888).

S. har end videre udgivet det vigtige Skrift «Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728, især dets Haandskriftsamlinger» (1882); «Til Belysning af litterære Personer og Forhold i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede» (1884); «Kjøbenhavns Universitets Matrikel 1611—1740» (2 Bd., 1890—94). Efter 1894 indtræder en Standsning i S.s litterære Produktion, i det han paatog sig den store Opgave at udarbejde en Fortsættelse af Erslews Forfatterlexikon, hvortil Staten bevilgede en Understøttelse.

S.s litterære Virksomhed var dog kun en Gjerning ved Siden af hans Embedskald, som S. har røgtet uforstyrret og med megen Berømmelse. Han var 1880 bleven udnævnt til Bibliothekar (1893 ændredes denne Titel til Overbibliothekar). Energi, Trang til stadige Fremskridt og dernæst Evne til at imødekomme Publikums Ønsker have været Særkjendet for S.s Virken, hvorfor ogsaa Regering og Rigsdag gjerne have imødekommet hans Ønsker og Forslag. Et Seddelkatalog har gennem en lang Aarrække været under Udarbejdelse, en større Læsesal med et rigt Haandbibliothek er bleven indrettet og holdt aaben om Aftenen, efter at elektrisk Lys er blevet indlagt.

S. har rejst flere Gange i Udlandet, ogsaa for at gjøre sig bekjendt med Bibliothekers Organisation. Han er Universitetets Arkivar og var 1878—80 konstitueret som Bibliothekar ved Kongens

Haandbibliothek. 1879 blev S. optaget i det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1883 indtraadte han som Medlem af den Arnamagnæanske Kommission; han var Medstifter af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 1894 kreeredes han af Universitetet til Æresdoktor i Filosofien, 1898 udnævntes han til Kommandør af Danebrog (2. Grad). S. ægtede 20. Avg. 1875 Balletdanserinde Hansine Albertina Ludovica Nielsen.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1894 S. 131 ff.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Smith, Troels, 1672—1730, Generalfiskal, er født i Bragernæs og Søn af Assessor i den norske Overhofret, Kommercekommissarius Laurits Lauritsen S. († 1686) og hans 1. Hustru, Anne Mortensdatter Sand. Efter Moderens Død sendtes han til Aalborg, fra hvis Latinskole han dimitteredes 1688, hvorpaa han studerede Jura, først i Kjøbenhavn og siden i Udlandet, saaledes 1697 i Oxford. 1702 fik han Bestalling som Prokurator ved Højesteret samt alle Over- og Underretter i Danmark og Norge, udnævntes 1716 til Kancelliraad og Generalfiskal og 1729 til Justitsraad. S., der 1719 havde købt Daverupgaard (Skippinge Herred), døde i Kjøbenhavn 30. Juni 1730. Hans efterladte Enke, Ellen f. Kaasbøll (f. 1682), Datter af Præsident Peter K. (IX, 74), døde 4. Marts 1748 paa Bækkeskov hos Svigersønnen Justitsraad B. v. Munthe af Morgenstjerne (XI, 545).

C. E. A. Schøller.

Smith, Troels Frederik Plum, 1813—80, Præst, Søn af ovfr. anførte Provst Dan. Pet. S., er født 31. Dec. 1813 i Kjøbenhavn. Han blev Student fra Metropolitanskolen 1833, tog theologisk Embedsexamen 1838, og levede derefter som Alumnus paa Borchs Kollegium og Manuduktør. I Aarene 1845—47 var han udenlands og opholdt sig især i Italien og Skotland. 1850 blev han resid. Kapellan ved Aarhus Domkirke og 1861 Sognepræst ved vor Frue Kirke i Svendborg, hvorfra han 1870 forflyttedes til Skjelskør, hvor han døde 24. Jan. 1880. Han ægtede 1851 Franciska Elisabeth Koch (f. 1825), Datter af Gartner paa Ledreborg Joh. Mart. K. — S. har udgivet en Del enkelte Prædikener og mindre Afhandlinger samt Rejsebreve (i «Fædrelandet» 1849). Efter hans Død udkom en Postil (1881). G. P. Brammer kalder ham i Fortalen «en evangelisk Prædikant, som Aar efter Aar med større Bestemthed og varmere Begejstring aflagde Vidnesbyrd om Christus». 1884 udkom hans «Ungdomsdigte», der vel ikke ere meget betydelige,

men hvori der dog findes træffende Ytringer, som naar han karakteriserer Christian VIII's Regering: «I Kronen var en Revne, — jeg lodded efter Evne».

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Leigh-Smith, Antonio Gustav Gottlieb, f. 1848, Nationaløkonom. L.-S. er født 26. Dec. 1848 paa Eskemosegaard i Birkerød Sogn som Søn af Jægermester, Cand. jur. Michael Frederik Gustav S. til Rudbjærggaard (f. 24. Maj 1816 † 9. Juni 1893) og Emma Eleonore Henriette f. Tichy (f. 1. Juli 1826 † 11. Avg. 1892). Han blev Student fra Sorø i 1866, det følgende Aar Reserveofficersaspirant i Artilleriet og 1872 Premierlieutenant. Da hans Onkel General Raasløff i 1874 udsendtes til Østasien (XIII, 339), ledsagede han denne som Sekretær og benyttede Lejligheden til at sætte sig ind i Handels- og Skibsfartsforholdene derovre. Efter sin Hjemkomst i 1876 studerede han Nationaløkonomi og tog i 1880 statsvidenskabelig Examen. I det følgende Aar traadte han uden for Nummer i Artilleriet og overtog Redaktionen af «Fædrelandet». Efter at Bladet var gaaet ind (1882), tog han sin Afsked fra Artilleriet (1883) og levede nogle Aar paa Landet, sysselsat med nationaløkonomiske Studier. I 1884 blev han Kapitajn i Artilleriets Forstærkning og arbejdede fra 1889 som Medhjælper i Rigsarkivet. 1896 udnævntes han til udsendt Konsul i Shanghai.

L.-S. har særlig beskæftiget sig med Kreditspørgsmaalet, og en Frugt af hans Studier i denne Retning er hans i 1892 udkomne Fremstilling af «Landbrugets Kreditinstitutter i Sverige», indeholdende en kyndig og omhyggelig Redegjørelse for Hypothekbankens Virksomhed; men han har ogsaa syslet med andre Æmner, hvorom forskjellige Tidsskriftsartikler bære Vidnesbyrd, saaledes om Handelsforholdene i Østasien, om Arbejderforsikring og Arbejdsgivernes Organisation, om Ølskatten og om engelske Landbrugstilstande.

H. Westergaard.

Smither (Smyther), Ditlev, — o. 1538, Retslærd og Diplomat, var af Fødsel en Nederlænder (fra Brabant) og forekommer 1500 som Magister og juridisk Repetent ved Københavns Universitet. Senere gjorde han vidtløftige Rejser og blev kreeret til Baccalaureus juris i Löwen og Decretorum Doctor i Bologna. 1512 blev han Professor juris ved Københavns Universitet og Kannik i Kapitlet sammesteds. I Okt. s. A. var han i Rom paa den udvalgte Biskop Lage Urnes Vegne for at skaffe ham pavelig Kon-

firmation, ligesom han forud havde været en af de Kommissærer, der vare tilstede paa Hjortholm, da Biskop Johan Jepsen Ravensberg nedlagde Bispestaven. 1513 og 1524 beklædte han Rektorværdigheden ved Universitetet. 1514 og oftere var han den danske Konges Sendebud til Henrik VIII i England. Han deltog 1515 i Ærkebiskop Erik Valkendorfs Sendefærd til Nederlandene for at hente Christian II's Brud og holdt ved denne Lejlighed en latinsk Oration i Haag (trykt i Scr. rer. Dan. VIII, 479 ff.). 1516 gik han som Gesandt til Kongen af Polen, til de tyske Ridderes Ordensmester, til Riga og flere af de østersøiske Stæder. 1517 var han i lignende Hverv i Lybek, og 1520 var han en af Christian II's Kommissærer ved Forhandlingerne i Segeberg med Hertug Frederik. Paa Grund af det Ry, hvori han stod for Indsigt og Kyndighed, blev han saaledes idelig brugt i offentlige Forretninger. Der hengik, siger Allen, fra 1514—23 næppe noget Aar, hvori han ikke benyttedes i en eller anden Sendelse, snart i Vest, snart i Øst. Til Løn for disse diplomatiske Tjenester forlenede Christian II, hvis Tillid han i høj Grad nød, ham med Domprovstiet i Lund, som han dog mistede igjen 1524, efter at Frederik I var kommen til Magten. Han var ogsaa Besidder af St. Nicolai Alters Vikariat i Roskilde. I Følge sin Stilling i Kjøbenhavns Kapitel var han i en Række Aar Sogneherre til St. Peders Kirke; 1526 blev han Kantor i Kapitlet og forestod i den følgende Tid ofte dettes Anliggender paa Grund af Dekanens hyppige Fraværelse i kongelige Hverv. Som Besidder af Kantordømmet, der var det 2. Prælatur i Kapitlet, var han tillige Sogneherre til Herstedvester Kirke. Hans Død indtraf 1538 eller i Begyndelsen af 1539.

Werlauff, Kbhvns Universitets Hist. indtil Reform. S. 71. Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, 140 f.; III, 1, 261. Rørdam, Kbhvns Kirker og Klostre i Middelald. S. 121 ff.

H. F. Rørdam.

Sneedorff, Frederik, 1760—92, Historiker, Søn af ndfr. anførte Professor Jens Schielderup S. og dennes 2. Hustru, blev født 1. Sept. 1760 paa Sorø Ridderakademi. 4 Aar gammel mistede han Faderen; Moderen, der synes at have været en fortræffelig Kvinde, beholdt han til sit 16. Aar. Efter hendes Død kom han i Huset hos Præsten Poul Egede. 1778 blev han Student med Udmærkelse og fik s. A. Regensen og Kommunitetet. I Arveprinsen, hans afdøde Faders sidste Elev, fik han en Velynder, der bidrog til, at han kunde fortsætte sine Studeringer uden noget økonomisk Tryk. Studierne bleve drevne efter en ikke almindelig

Maalestok og bidroge vistnok til at gjøre hans i Forvejen sarte Konstitution endnu mere nervøs, men paa den anden Side holdt de ham borte fra adspredende Fornøjelser og alt for lystige Kammeraters Selskab. En lærd Pedant blev dog S. aldrig, og Steffens fortæller, at han for en Gangs Skyld godt kunde være med til en Studenterkommers. Helst søgte S. dog begavede Studiefællers Selskab, saaledes den klassiske Filolog Oluf Worms, Rasmus Nyerups og Andreas Birchs, den senere Biskop. 1781 fik han Borchs Kollegium. Hans Hovedstudium var klassisk Filologi og Historie. I det sidste Fag har den lærde Abraham Kall kunnet forøge hans Kundskaber; men et mægtigt Stød fremad har dette Studium faaet, da han begyndte at besøge Suhms Bibliothek; han blev snart den gamle Historikers Yndling, og Suhms Hus S.s andet Hjem.

1783 fik S. Rejsestipendium og opholdt sig over 2 Aar i Göttingen, hvor han med Flid og Iver studerede Historie under Schløzer og Spittler, men navnlig græsk Arkæologi og Litteratur under Heyne. Fra Göttingen drog han til Leipzig, hvor han 1786 udarbejdede sin Magisterdisputats: «Om de gamle græske Hymner». Man havde nu ventet, at S. skulde skride videre paa de klassiske Studiers Bane; men Suhm har utvivlsomt paavirket ham til Gunst for Historien, og som Privatdocent heri begyndte den unge Magister sin Optræden ved Københavns Universitet. Hans Forelæsninger over de 3 sidste Aarhundreders Historie vandt et overordentligt Bifald. «Det er maaske enestaaende hos os», siger A. Birch, «at en Privatdocent har haft 136 Tilhørere, og Antallet vilde have været større, om Avditoriet havde kunnet rumme flere. S.s Foredrag var lyst, bestemt og behageligt. Tilhørerne kunde spore, at han nøje havde gjennemtænkt, hvad han foredrog, og at han forstod at vælge, hvad der ret egentlig hørte til Sagen.» 1788 blev S. Professor extraordinarius. Som Student havde han haft Hang til Railleri, men efter Opholdet i Göttingen var der foregaaet en Forandring i hans Væsen, og nu vandt han de studerende ved sin vakre Personlighed. Da han som Professor i Historie ogsaa skulde holde Foredrag over politisk Geografi og ønskede at gjøre Studier paa første Haand, berejste han 1790 Norge. Hans utrykte Dagbog vidner om Nøjagtigheden af hans Iagttagelser. I det hele taget var S. en af de første Historikere her hjemme, der indsaa, hvor nødvendigt for Faget et ethnografisk Kjendskab til Evropa var. Han greb derfor 1791 med Glæde den Lejlighed, der

tilbød sig for ham til en længere Udenlandsrejse, og fik foreløbig Fritagelse for at holde Forelæsninger.

S.s Rejse gik til Tysklands store Stæder, Schweits, Lyon, Paris, London og Oxford. Fra denne Rejse sendte han danske Venner lange, indholdsrige Breve, der for største Delen bleve trykte i «Minerva». Endnu kunne disse Breve læses med udelt Interesse. Videnskabelige Fremtoninger, det 18. Aarhundredes pædagogiske Bestræbelser, sociale Institutioner, politiske Forhold, intet er undgaaet hans Opmærksomhed. Størst Betydning have dog Pariserbrevene. — Til Paris kom S. i Okt. 1791, ikke længe efter at den lovgivende Forsamling paa Grundlag af den ny Konstitution var traadt sammen. Af den da herskende Brydning giver S. en overlegen og ræsonneret Skildring. Han er tilstede ved Jakobinerklubbens larmende Forsamlinger og bliver Medlem af Feuillanternes Klub, der vilde værges Kongens Ret og den ny Statsforfatning. Og til Trods for sin politiske Optagethed faar S. alligevel Lejlighed til at lære Pariserlivet at kjende saa vel fra dets mørke som dets glimrende Side. Den anskuelige Maade, hvorpaa han beskriver Palais Royal og Salpêtrière, overgaas næppe af nogen Nutidsjournalists løbende Pen. — Fra Paris rejste S. til England, hans politiske Længsels Land. Han skuffedes ikke i sit Indtryk og overværede med beundringsværdig Udholdenhed Parlamentets timelange Møder. Efter et Par Ugers Ophold i Oxford gik Rejsen videre ind i Landet. Det fremgaar af S.s Breve, at han uden for sit Fødeland aldrig har befundet sig bedre end her. — Da fik hans rige Ungdomsliv en brat og sørgelig Afslutning. Da S. 14. Juni 1792 befandt sig i Diligencen til Penrith, løb Hestene pludselig løbsk. S. vilde redde sig ved et Spring fra Vognen, men faldt paa Hovedet og fik et Stød paa Hjærnen, der i Løbet af Natten havde Døden til Følge. — Sjældent har en Universitetslærers Død voldt hans Venner og de studerende mere Sorg; thi til S. vare store Forventninger knyttede. Ingen følte dog dette Tab dybere end gamle Suhm: han havde elsket S. som en Søn. Ikke uden Kørelse læser man den gamles latinske Mindeord over ham. A. Birch udgav sin uforglemmelige Vens «Samlede Skrifter» I—IV med et kobberstukket Portræt efter Juels Maleri.

Naar man gjør sig bekendt med S.s i «Saml. Skrifter» trykte Forelæsninger over dansk og fremmed Historie, er det let at blive det ufærdige vár, der altid knytter sig til ubearbejdede Foredrag. Men man forstaar paa den anden Side til fulde den Opsigt og

Opmærksomhed, disse Forelæsninger vakte, da de første Gang bleve holdte. Her er et afgjort Brud med det gamle skolastiske Kathederforedrag. Sønnen tog her Arv efter Faderen: han behandlede Modersmaalet i elegante, smagfulde Vendinger og Perioder og fremstillede de historiske Begivenheder ikke blot med Indsigt og Forstand, men tillige med en Takt og Humanitet, som gjør S. til en smuk Type paa den Tids Videnskabsmænd. Den gamle Tids Mand Abraham Kall kunde slet ikke finde sig i, at en Docent ved Universitetet i sit Foredrag henvendte sig til alle dannede: dette burde bære Mærke af en omfattende Forsknings tunge Apparat og turde blot interessere akademiske Lærdomsaspiranter. Derfor kaldte den lærde Polyhistor sin unge Kollegas Forelæsninger «en Roman». Rigtigere dømte Suhm, da han i sin Nekrolog over S. udtalte sit nu bristede Haab, at S. skulde have været i Stand til en Gang at levere «en skjøn pragmatisk Historie paa Dansk af Evropa og især af Danmark i de sidste Aarhundreder». — Tabet af S. forblev uerstattet. Den, som for menneskelige Øjne synes at have været bestemt til at hæve hans Arv, Laurids Engelstoft nemlig, lod den ligge.

F. Sneedorffs Saml. Skrifter I (1794). F. Nygård, F. S. (1893). Nyerup, Lit. Lex. Personahist. Tidsskr. 3. R. V, 173 ff. *H. Schwanenflügel.*

Sneedorff, Hans Christian, 1759—1824, Søofficer, Søn af nedennævnte Professor Jens Schielderup S. og hans 2. Hustru, var født i Kjøbenhavn 22. Maj 1759 og mistede kun 5 Aar gammel sin Fader. Med Moderen, en udmærket begavet og elskværdig Personlighed, flyttede han 1764 fra Sorø til Kjøbenhavn, blev ved Grev Fr. Danneskjolds formaaende Protektion 3 Aar efter indskreven som Volontærkadet og fik 1772 Bolig paa Søkadet-akademiet. 1776 udnævntes han som Nr. 1 af sit Hold til Sekondlieutenant i Marinen med det Skudsmaal: «Har godt Geni og god Konduite». Han førte paa den Tid et livligt Ungdomsliv, blev Medlem af Litteraturselskabet, omgikkes Rahbek, Nyerup o. a. Skjønaander og var jævnlig Gjest i Kammerherre Suhms Hus. S. avancerede derefter 1781 til Premierlieutenant, 1789 til Kapitajnlieutenant, 1796 til Kapitajn, 1803 til Kommandørkapitajn, 1811 til Kommandør og blev 1816 Kontreadmiral. Sine Kundskaber udvidede han som ung Officer dels ved hos den geniale H. Gerner at tage Undervisning i Konstruktion, hvorefter han blev Avskultant i Konstruktionskommissionen (1789 virkelig Medlem af denne), dels

ved 1783 at høre Professor Bugges Forelæsninger. 1779—85 var han udkommanderet som subaltern Officer med Øvelsesskibe, deriblandt 1781 til Norge, hvor han med en Snav tog en amerikansk Kaper, og 1782 med Fregatten «Bornholm» (Kapitajn M. Bille), der paa et hængende Haar nær var strandet paa Irland efter at have udholdt en Række forfærdelige Storme. Aaret efter (1786) ansattes han som Skoleofficer for Søkadetterne, hvortil han medbragte fortrinlige Anlæg. Ved Akademiet vedblev S. at virke i en lang Aarrække, først som subaltern Officer, fra 1789 tillige som Lærer i Sømandskab og s. A. som næstkommanderende; han deltog i dette Tidsrum i Kadetskibstogterne, hver Gang saadanne bleve udrustede. 1797 ansattes han som Chef for 1. Artillerikompani 1. Division, men forflyttedes her fra allerede s. A. for at overtage det vigtige Hverv som Chef for Søkadetakademiet efter Kommandørkapitajn A. H. Stibolts Afgang.

S.s Udnævnelse til denne Post betegner et betydeligt Opsving i Kadetternes Uddannelse. Han fik indført, at der fra nu af aarlig udrustedes særlige Øvelsesskibe for Kadetterne; disses Antal forøgedes, saa at det fra 1802 endog blev nødvendigt at anvende et Linjeskib som Kadetskib; tillige sørgede han for, at selve den theoretiske Undervisning blev bedre reguleret og lettet ved Udgivelsen af forbedrede Lærebøger. Endnu større var dog den Indflydelse, han personlig fik over de unge Mennesker ved de Grundsatninger, han forstod at bibringe dem. Med en glødende Veltalenhed, der set med Nutidens Øjne dog af og til forekommer os noget svulstig, opflammede han deres Fædrelandskjærlighed og Æresfølelse og bibragte dem høje Forestillinger om deres Pligter som Søofficerer; samtidig med at være stræng viste han sig som sine underordnedes faderlige Ven, saa at han paa en Gang var baade frygtet og elsket, og hans Ry som Organisator og Opdrager fløj ud over Landets Grænser. Admiral van Dockum siger om S. i sine Livserindringer: «Han var en Mand, der satte sin Ære og Stolt-hed i at bringe det mest mulige ud af Kadetternes Opdragelse, fremmende disses Æresfølelse, Kammeratskab og Selvstændighed . . . en højt dannet Personlighed, om end ikke uddannet til Pædagog, men med gode Evner til at behandle og udvikle Ungdommen». Hvad der bidrog til at give S. en Del af hans Prestige, var sikkert ogsaa det smukke og fyldige Familieliv, han førte sammen med Hustruen, Marie Elisabeth (Betzy) f. Tønder, med hvem han blev gift 14. Avg. 1789; hun var født 1. Dec. 1770 og døde 16. Juni

1815 paa Villaen «Betzyshytte» ved Fredensborg, var Datter af Kontreadmiral R. H. Tønder (f. 1740 † 1814) og Elisabeth f. de Hemmer († 1808). I hans Hjem færdedes Datidens lærde Mænd og gode Hoveder, der direkte paavirkede S. selv og udviklede hans Lyst og Anlæg for Poesi. Efter sin 1. Hustrus Død indgik han 19. Juni 1818 Ægteskab med den da 31aarige Marie Margrethe Skibsted (f. 10. Marts 1787 † 25. Maj 1874), Datter af Justitsraad, Generalfiskal Poul Fred. S. (f. 1753 † 1812) og Christiane Magdalene f. de Fine Olivarius (f. 1759 † 1816).

I Aarene 1798—1800 var S. Chef for Kadetskibet, Fregatten «Frederiksværn». 1801 bragte, som naturligt var, en Forstyrrelse i de vanlige Udrustninger. I Slaget paa Reden 2. April kom han ikke til at spille nogen aktiv Rolle; dog har han ved denne Lejlighed sat sig et Minde, i det han efter Kampen paatog sig at skrive den saarede Kommandør Olfert Fischers Rapport for ham. Fra 1802—6 førte S. atter Kadetskibene, først Linjeskibet «Sejeren», sluttelig «Louise Augusta». Der er næppe nogen Tvivl om, at han paa disse Togter har udviklet sit Uddannelsessystem saa meget, som gjørligt var, saa meget mere som han var en fortrinlig Manøvrer; derimod staar det til at antage, at han selv samtidig blev for meget methodisk paa Bekostning af det raske, ofte skiftende Initiativ, som Forholdene under en Krig kræve af den kommanderende. Under alle Omstændigheder er det en Kjendsgjerning, at han i det paafølgende Krigsjaar, hvori han optraadte aktivt, ikke naaede saa gode Resultater, som hans Samtid havde ventet. 1807 udsendtes S. som Chef for Kadetskibet, Linjeskibet «Prins Christian Frederik», med dette fulgte Briggen «Lovgen» som Tender; i Juli oplagdes Skibene i Christianssand, men ved Efterretningen om Krigens Udbrud udrustedes de paa ny. S. blev da Chef for «Louise Augusta», Kapitajn Jessen for «Prins Christian», og med disse Skibe foretog S. et kort Kryds. Under sit Ophold i Norge paabegyndte han — under Prins Christian Augusts Avspicier — en Ordning af Sødefensionen i Norge, der senere overtoges af og energisk udvikledes under Lorentz Fisker. Paa Hjemturen i Dec. s. A. undlod han at bemægtige sig en stor engelsk Konvoi, hvilket senere er regnet ham stærkt til Last. Ved Ankomsten til Kjøbenhavn oplagdes S.s Skib, der var gammelt og skrøbeligt, og hermed var hans Rolle som aktiv Søkriger udspillet.

Tabet af Flaaden 1807 forandrede i væsentlig Grad S.s Virksomhed; under hele den paafølgende langvarige Krig ophørte Ka-

detskibstogterne, og det blev mere de yngre Søofficerers Lod at hævde Flagets Ære i deres ofte heltemodige Kampe med Kanonbaadene. Han vedblev dog at staa i Spidsen for Akademiet lige til sin Død, hævdede her vedblivende den smukke Stilling, han en Gang havde vundet, men udviklede samtidig sin Selvbevidsthed, saa at han til sidst fik farlige Modstandere. Hans tidligere fortrolige Forhold til Kongen kølnedes, og da han endelig 1824 overfor Chefen for Kadetbriggen, Kapitajn P. S. Wulff, vilde tiltvinge sig en Myndighed, som denne fandt uberettiget, desavouerede Admiralitetskollegiet ham og foranledigede ham tildelt en kongelig Irettesættelse, som dybt krænkede den ærekyære Mand og vistnok bidrog til at fremskynde hans Død. Denne indtraf 13. Okt. 1824. Som Paaskjønnelse for sin fortrinlige Virksomhed erholdt S. 1811 Kammerherretitelen.

Ved Siden af sin militære Virksomhed, under hvilken han har forfattet en Lærebog: «Søtaktik» (1799), fandt S., som foran berørt, Stunder til at beskæftige sig en Del med Poesi. Der foreligger fra hans Haand ikke faa Digte, dels samlede af Rahbek («Efterladte Digte», 1829), dels spredte i periodiske Skrifter o. l., f. Ex. «Til Selinde», «Til Danmarks unge Søkrigere», Elegier over Henrik Gerner o. fl., der dog ville forekomme Nutiden alt for sentimentale; det samme kan ogsaa til Dels siges om hans efterladte Foredrag og Taler («Arkiv f. Søvæsen»), om man end maa anerkjende den varme patriotiske Aand, hvoraf de ere besjælede.

Erslew, Forf. Lex. Personahist. Tidsskr. 2. R. VI, 273 ff. C. J. Anker, H. C. S.s Personlighed og Virksomhed (Chra. 1884). H. C. S.s efterladte Breve 1807—14, ved C. J. Anker (Chra. 1899). C. van Dockum, Livserindringer S. 140 ff.

C. With.

Sneedorff, Jens Schielderup, 1724—64, Forfatter, blev født 22. Avg. 1724 i Sorø, hvor Faderen, Mag. Hans S. († 1742), var den sidste Rektor før Akademiets Oprettelse; Moderen, Anna Margrethe f. Schielderup († 1756), var en Provstedatter fra Sorø. Kun 15 Aar gammel blev S. Student fra Københavns Skole og laa derefter i 5 Aar (1742—47) paa Borchs Kollegium sammen med sin Hjærtensven, Navigationsdirektør C. C. Lous (X, 406), hvis Søster han senere ægtede. 1746 tog han Magistergraden; tillige var han Dekan paa Kommunitetet. Hans Disputatser paa Kollegiet vare af religionsfilosofisk Art. Han studerede derefter i længere Tid — vistnok med Understøttelse fra J. H. E. Bernstorff — i Göttingen og lagde sig her især efter Diplomati og fransk Sprog under Vej-

ledning af Professor Is. Colom du Clos, der var Docent i Fransk. Under sit Ophold i Göttingen udgav han en fransk Exempelbog og en Anvisning i diplomatisk Brevstil (1750 og 1751), hvilken sidste senere paa ny blev trykt i gennemset og forbedret Udgave af Colom (Hannover 1775). S. skrev saaledes paa Fransk, før han udgav noget i Modersmaalet. Foruden Göttingen besøgte S. ogsaa andre af Tysklands Universiteter og rejste der fra til Frankrig. I Efteraaret 1751 kom han hjem. Allerede før Udenlandsrejsen var han med H. Grams varmeste anbefaling som den lærdeste og skarp-sindigste ved Universitetet foreslaaet til historisk Professor ved Sorø Akademi, men — Wadskjær blev foretrukket for ham. Nu efter Hjemkomsten blev han indstillet til Professor juris et politicae ved Akademiet, denne Gang efter Holbergs Ønske, og Overhofmesteren, Grev Reuss, lagde i sin Indstilling ikke Skjul paa, at det kunde have meget farlige Følger for Akademiet, hvis Holbergs Ønske ikke blev efterkommet; Udnævnelsen lod da ikke længe vente paa sig, og i Dec. 1751 fik S. Bestallingen. De vare nu 5 Professorer ved Akademiet, men Elevernes Tal var ikke stort, aldrig i disse Aar over 20. Der var rig Lejlighed til litterær Virksomhed, og S. forsømte ikke Lejligheden. I 10 Aar virkede han i Sorø, indtil han 1761 blev Tyge Rothes Afløser som Lærer for den 8aarige Arveprins Frederik; men allerede 3 Aar efter, 5. Juni 1764, bortreves han som Offer for Koppesygdommen, knap 40 Aar gammel, efterladende et dybt Savn ikke alene for Litteratur og Videnskab, men tillige paa Grund af sin ualmindelige humane og elskelige Karakter. Baade som Forfatter og som Menneske maa hans Minde holdes højt i Agt og Ære.

S.s Forfattervirksomhed tilhører udelukkende Frederik V's Regeringstid. Den, der ønsker et klart Indblik i den aandelige Udvikling i Landet i disse Aar, vil i S.s Skrifter faa den fyldigste og bedste Vejledning. Der er tillige hos S. en Ungdomsfriskhed, en Veltalenhed, der river Læseren med; og vanskeligt er det at fatte, at der kun ligger et Par Aar imellem de sidste af Holbergs «Epistler» og saa S.s Skrifter. Det er en hel ny Sprogform, beriget særlig ved Paavirkning af Fransk, og S. er en af de vigtigste Førere for Sprogbevægelsen og Sprogrensningen fra Midten af det 18. Aarhundrede. Hans største Interesse var knyttet til Statsvidenskaberne. Embedet førte det med sig, at han holdt Forelæsninger over Montesquieus «Lovenes Aand», som han i høj Grad beundrede. Det fremkaldte S.s første større Arbejde: «Om den borger-

lige Regering» (1757; oversat paa Tysk, Wien 1780), der vel er stærkt paavirket af Montesquieu, men ingeniunde afhængigt deraf. Det er det første Forsøg her hjemme paa at give en udførlig systematisk almindelig Statsret. Hans Plan gik oprindelig ud paa at udarbejde et Værk i 5 Bind med Fremstilling af de forskjellige Hovedstaters Forfatning og øvrige Samfundsforhold; men mere end 1. Bind udkom aldrig. I 3 Afsnit behandler han Regering i Almindelighed, Republikker og Monarkier; det enevældige Kongedømme med Kollegiestyrelse anser han som den rette Type for Monarkierne og som den Regeringsform, der lettest kan fremme det almindelige bedste. — 1758 udgav S. en Oversættelse af Voltaires «Verden, som den er, eller Babues Syn» og «Memnon», som i østerlandsk Iklædning satiriserer over Samtidens Sæd og Skik. Disse Oversættelser dannede kun Indledning til et originalt Arbejde af S., «Fortsættelse af Babues Syn» (1759), hvori der under opdigtede Navne drages til Felts mod forskjellige danske Forhold. Det fremkaldte et lille Modskrift af T. Rothe, hvorpaa S. svarede med et Par mindre Flyveskrifter. Dette Forfatterskab fortsattes nu uden den billedlige Iklædning i en Række (40) «Breve» (Sorø 1759; ogsaa aftrykte i «Saml. af Prof. S.s smaa Skrifter» I: overs. paa Tysk af J. Baden, 1764), hvori alle Haande Æmner i social og litterær Retning drøftes. S. søger i en let og tiltrækkende Form at faa sine Landsmænd i Tale og øve Indflydelse paa deres Smag og Tænkemaade.

Det samme Øjemed forfulgte han i sit Tidsskrift «Den patriotiske Tilskuer», der udkom 2 Gange om Ugen fra Begyndelsen af 1761 til Udgangen af 1763 og blev en Afløser af Craners «Der nordische Aufseher» (IV, 102), begge med de moraliserende engelske «Spectators» som Mønster. «Det er min Hensigt», siger S. i det 1. Blad, «at udbrede Sandheder, som kunne forbedre Tænkemaaden, Smagen og Sæderne, oplyse Menneskene om deres sande Fordele og gjøre dem nidkjære til at opfylde Pligterne i alle Stænder.» Bladet havde i Begyndelsen lidt Vanskelighed ved at trænge igjennem, men fik snart vid Udbredelse, og der skjænkedes det stor og vel fortjent Opmærksomhed; det var fritaget for Censur. Endnu vil det kunne læses med Interesse, ikke mindst ved de Indblik, det giver i Tidens kulturhistoriske Forhold. S. er Talsmand for de «skjønne» Videnskaber, den belletristiske Retnings Betydning lige over for den strængt logisk-mathematiske Methode, fremelsket ved den Wolfiske Filosofi. At gavne og fornøje maa være Løsenet

og det lærde Pedanteri maa erklæres Krig, under hvilken videnskabelig Maske det end vil give sig Skikkelse. Det er ikke nok, at en Tanke er sand; den maa ogsaa møde i en smuk Dragt. Matematik og Dialektik ere hver for sig fortræffelige, men de maa efter S.s Paastand ikke øve Herredømmet ud over deres eget Omraade. Den matematiske Professor i Sorø J. Kraft (IX, 420) følte sig i den Anledning udæsket og forsvarede «de grundige Videnskabers» Overlegenhed fremfor «det skønne» i sine «Kritiske Breve til Videnskabernes Fremvæxt og Smagens Forbedring» (1761). Denne første filosofiske Fejde her hjemme blev ret hed og blev ikke af nogen af Parterne ført uden Ensidighed. S. overgaar sin Modstander i Smidighed og Vittighed og har i Kampmaaden lært ikke saa lidt af Voltaire. — Særlig Opmærksomhed fortjener det, at S. gjentagne Gange peger paa Ønskeligheden af Foreningen af de nordiske Sprog, saa at «Indbyggerne i de 3 Riger udgjorde kun ét Selskab i Henseende til Videnskaberne»; han bliver saaledes Forfægter af en praktisk Skandinavisme.

I nær Forbindelse med S.s Virksomhed som Forfatter af «Brevene» og Udgiver af Tidsskriftet staar vistnok Oprettelsen af «Selskabet til Forfremmelse af de skønne Videnskaber og til Smagens Udbredelse» (1759). Hviler der end et Slør over Selskabets Udspring, tør det siges, at selv om S. ikke er den egentlige Stifter, har han været med i Stifternes Kreds, og sikkert er det, at han til sin Død var Sjælen i Selskabet. Dets Formaal var at opmuntre den hjemlige Litteratur ved Udsættelse af Prisopgaver og ved at støtte Udgivelsen af gode Skrifter. Det blev derved ogsaa en Slags Censuranstalt for de unge Digtere, hvis Arbejder bleve «af-filede» af Selskabets Medlemmer. Johs. Ewalds første digteriske Arbejde havde faaet Impulsen fra S.; hans «Lykkens Tempel» blev i Haandskrift sendt til S., og Ewald skriver selv derom i Fortalen til «Samtl. Skrifter»: «Det blev fundet værdigt til vor store S.s Omdømme; den patriotiske Tilskuers ædelhjærtede Forfatter lærte mig at sætte Pris paa mit Arbejde ved en Opmuntring, der langt overgik mit Haab, og det var efter hans Raad, at jeg foreviste det til Selskabet for de skønne Videnskaber».

Efter S.s Død udgav Bogtrykkeren i Sorø J. Lindgren som Vidnesbyrd om sin Erkjendtlighed for flere end én Velgjerning en Samling af den afdødes smaa Skrifter (2 Bind, 1770) i «et ganske lidet Oplag». 5 Aar efter udkom S.s «Samtlige Skrifter» i 9 Bind (1775—77); der havde tegnet sig 700 Subskribenter derpaa, og

dette forholdsvis store Tal blev med Føje anset som Vidnesbyrd om det smukke Navn, Forfatteren havde efterladt sig. De 6 første Bind optages af «Den patriotiske Tilskuer».

S. var 2 Gange gift: 1. (1752) med Inger Andrea f. Lous; 2. (1757) med Øllegaard Wilhelmine f. Thestrup († 11. Nov. 1775), Datter af Etatsraad, Professor Christian T. — 2 af hans Sønner ere anførte ovfr.

Museum 1893, II, 34. 41 ff. E. Holm, Om Synet paa Kongemagt osv. i Midten af 18. Aarh. (1883) S. 52 ff. O. Hansen, Filosofien i Danmark i 18. og 19. Aarh. I, 50 ff. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist., 2. Udg., V, 1, 89 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 263 ff. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Sneedorff Birch, Frederik, † 1869, s. Birch (II, 285).

Snell, Johan, —1482—, Bogtrykker. Efterretningerne om denne, den første Bogtrykker, der udøvede sin Kunst i Norden, ere meget sparsomme; de indskrænke sig egentlig til de Oplysninger, som han giver i de 2 fuldstændig bevarede Skrifter fra hans Presse. I 1482 trykkede han i Odense den første Bog trykt i Danmark: Caorsins latinske Beretning om Rhodus' Belejring af Tyrkerne, og det er sandsynligt, efter de anvendte Typer at dømme, at han samtidig trykkede et latinsk Breviar for Odense Stift, hvoraf der kun kjendes et ufuldstændigt Exemplar. Han synes at være kommen til Odense fra Nordtyskland, hvis vi tør slutte fra hans typografiske Materiel og Praxis. Allerede 1483 trykkede han i Stockholm den første i Sverige trykte Bog: «Dialogus creaturarum moralizatus»; men derefter tabes hans Spor. Hans Typer ere til Dels blevne i Sverige, i det de i Aarene 1510—15 anvendtes i Skrifter, der udgik fra Poul Griis' Bogtrykkeri i Upsala.

Hist. Tidsskr. 6. R. III.

H. O. Lange.

Sofie, s. Sophie.

Soldenfeldt, Joseph Carl, 1806—91, Legatstifter, blev født 26. Jan. 1806 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Abraham Soldin, var Boghandler. Han var født Jøde, men blev tillige med sin Broder *Ferdinand Vilhelm* døbt med Navnet Soldenfeldt. 1822 blev han Student, 1827 Cand. jur. og traadte derefter ind i danske Kancelli, hvor han blev Kancellist 1834, Fuldmægtig 1841 og s. A. Kontorchef i Brandforsikringskontoret. 1859 tog han sin Afsked der fra med Titel af Etatsraad. Sammen med sin Broder havde han arvet Faderens Forlagsboghandel, der væsentligst om-

fattede saadanne kurante Ting som Skudsmaalsbøger og Skolebøger, og derved samlede de sig en meget stor Formue. De vare selv nøjsomme og tarvelige, men udviste en enestaaende Godgjørenhed, og der var næppe noget, der blev samlet ind til, hvor de ikke med Glæde ydede Bidrag; en stor Almisseuddeling fandt Aarrækker igjennem Sted hver Fredag fra den fædrene Gaard i Fortunstræde. Deres efterladte Formue, henved 2 Mill. Kr., bestemte de til Lægter for Kvinder, væsentligst af de arbejdende og tjenende Klasser: Lærerinder, Husjomfruer, Syjomfruer, Tjenestpiger; en Del af Beløbet brugtes til at bygge et Par store Stiftelser for. F. V. S. døde 9. Nov. 1881, J. C. S. 14. Febr. 1891. Begge Brødre vare ugifte.

Illustr. Tid. XXXII, Nr. 23.

Sofus Elvius.

Sommer, Andreas Gartner, 1804—71, Læge, var en Søn af Professor Morten S. og Elise Cathrine f. Brus og fødtes i Kjøbenhavn 20. Febr. 1804, dimitteredes 1822 af sin Fader til Universitetet, tog 1827 den kirurgiske, 1828 den medicinske Examen, var i de følgende Aar kirurgisk Kandidat ved Frederiks Hospital og disputerede 1833 baade for Licentiatgraden og for Doktorgraden i Medicin ved 2 Afhandlinger om Dødstegnene, der røbede megen Dygtighed og Forskervne og erhvervede ham videnskabelig Anseelse ogsaa i Udlandet. Allerede i Forvejen havde han i øvrigt henledet Opmærksomheden paa sig som en ung Mand af livlig og lovende Begavelse, 1831 ved at deltage i Konkurrencen til det da ved Møhls Død ledige Professorat og det følgende Aar ved at være en af de «tre Læger», der rejste den skarpe litterære Strid mod Professor Gundelach Møller (XII, 63). 1833 grundede han sammen med flere jævnaldrende Videnskabsmænd «Journal for Medicin og Kirurgi», 1834 foretog han en Studierejse, 1835 blev han Distriktslæge i Kjøbenhavn, 1836 konstit. Reservekirurg ved det kirurgiske Akademi (1838 fast ansat), begyndte 1837 som Privatdocent at holde medicinske Forelæsninger ved Universitetet, blev 1840 ansat som Docent, 1842 Lektor (med Titel af Professor), 1843 Professor extraordinarius og 1850 Professor ordinarius.

I hans Egenskab af akademisk Lærer kom hans let bevægelige Aand, hans Evne til hurtig at sætte sig ind i forskjelligartede videnskabelige Æmner og hans livlige Foredrag ham meget til gode. Han udfoldede ogsaa i en Del Aar en rastløs Virksomhed baade i Forelæsninger og litterært, søgte ogsaa at popularisere Vi-

denskabens Resultater og optraadte som Hygiejniker, var ved Kole-
raens truende Nærmelse ved Aarhundredets Midte ganske særlig
virksom og indlagde sig efter den store Koleraepidemi i 1853 og
under den tilspidsede Divergens i Lægernes Anskuelse om Syg-
dommens Udbredelsesmaade væsentlig Fortjeneste ved paa Grund-
lag af de i Provinserne indsamlede Erfaringer at fastslaa dens
Smitsomhed, i Modstrid med den i Hovedstadens officielle Kredse
herskende Opfattelse. Men de store Forventninger, man fra først
af nærede til ham, bleve dog ikke opfyldte. Det faldt i hans Lod
at docere Lægevidenskabens vigtige Grundfag, almindelig Patho-
logi og pathologisk Anatomi, hvilke netop i hans Professortid under-
gik en gennemgribende Omdannelse og en banebrydende Udvik-
ling, som han ikke havde Energi og Stadighed nok til at følge
og virkelig tilegne sig. Og allerede tidlig i Tresserne udviklede
sig en skæbnesvanger Hjernesygdom hos ham, hvorved han 1864
nødtes til at tage sin Afsked, og hvoraf han i tiltagende Grad led,
indtil hans Død indtraf 11. Febr. 1871. — 1837 havde han ægtet
Catharina Elisabeth Eller († 1891), Datter af Farver Hans Vilhelm E.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex.
Bibl. f. Læger 6. R. 1, 339 f. Ugeskr. f. Læger 3. R. XI, 135. J. Petersen,
Koleraepidemierne S. 82 og 128. *Jul. Petersen.*

Sommer, Frederik Laurentius Fiedler, 1813—78, Søofficer,
var Søn af Regimentskirurg Otto Joachim S. (f. 31. Okt. 1781 † 2.
Dec. 1823) og Christiane Caroline f. Fiedler (f. 24. Marts 1793 †
19. Jan. 1858). S. er født 11. Febr. 1813, han blev Sekondlieute-
nant i Marinen 1830, avancerede 1840 til Premierlieutenant, 1848
til Kapitajnlieutenant, 1856 til Orlogskapitajn, hvilken Titel 1868
forandredes til Kommandør, og 1874 til Admiral; sidstnævnte Charge
erholdt han paa et Tidspunkt, hvor der i Marinen kun fandtes én
saadan, med Kontreadmirals Rang. Efter en Vestindierejse med
Fregatten «Fortuna» 1830—31 gjorde S. en Tid Tjeneste ved Sø-
opmaalingen, for hvilken han 1836 blev Chef; efter nogle Togter
som subaltern var han 1848 Chef for Skonnerten «Delfinen», 1849
for Dampskibene «Ægir» og senere «Hertha», 1855 for Briggen
«Ørnen» i Vestindien, 1862 for Exercerfregatten «Thetis»; 1864
havde han først samme Kommando, senere Fregatten «Jylland»,
1866 førte han Panserfregatten «Peder Skram»; 1873 var han Flaade-
inspektør og Chef for Panserbatteriet «Gorm», 1874—76 og 77 Chef
for de udrustede Øvelseseskadrer. Foruden disse Kommandoer var
han 1845—48 Postdampskibsfører samt 1852 og 53 adskillige Gange

Vagtskibschef, 1856—61 Ekvipagemester paa Nyholm samt Medlem af Konstruktions- og Regleringskommissionen. Med sin betydelige Sømandserfaring tog S. i sin Tid en kraftig og virksom Del i Diskussionen af Marinens indre Anliggender, navnlig angaaende de bedste Typer for Orlogsskibenes Dampmaskiner, i hvilken Sag han indtog en Særstilling, som han dog ikke formaaede at hævde, og var derfor ved Admiral van Dockums Afgang selvskreven som Chef for Søofficerskorpset, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 20. Juli 1878. S. blev 1841 gift med Margrethe Oline Leopoldine Redsted (f. 2. Maj 1814 † 2. Maj 1879), Datter af Oberstlieutenant Johan Fr. R. (f. 1790 † 1857) og Ane Kirstine Bolette f. Qvist (f. 1790 † 1861).

Tidsskr. f. Søvæsen 1879. Trier, Gaarden Nr. 8 Amagervej S. 155 f.

C. With.

Sommer, Hans Georg Krog, 1792—1864, Forfatter, blev i Dec. 1792 født i Norge, og efter at have taget Studentereksamen fra Helsingørs Skole og senere den filologisk-filosofiske Examen gav han sig af med at være Sproglærer. I nogle Aar opholdt han sig i Jylland og senere i Kjøbenhavn, hvor han fandt et fredeligt Asyl hos en velvillig Familie, hos hvem han døde 30. Juni 1864. Han var en godmodig, stilfærdig lille Mand, som aldrig kom nogen for nær. Intet notabelt Dødsfald, ingen høj Persons Fødselsdag, ingen mærkelig Begivenhed indtraf, uden at han meldte sig med et Digt i «Adresseavisen», «Dagen», «Kjøbenhavns Morgenblad» eller lignende Steder. «Ved sin Digten drev han det aldrig videre end til Rimeri, men havde stor Modtagelighed for det poetisk skønne og udtalte sig lige saa rigtigt dømmende og belærende som begejstret om de mange ypperlige Digtværker, han havde læst i de gamle og nyere Sprog.» Disse Ord ere af Overskou, hvem han vejlede ligesom ogsaa forskjellige andre unge. Han har oversat nogle Romaner fra Tysk, været Medudgiver og Medredaktør af «Diversa, et Politi- og Morskabs-Ugeblad» (1836), udgivet «Smaakvad» (1823) osv.

Th. Overskou, Af mit Liv og min Tid S. 220 ff. Flyveposten 1864, Nr. 154. Erslew, Forf. Lex.

Nic. Bøgh.

Sommer, Hans Morten, 1735—91, Højesteretsassessor, var født 24. Maj 1735 i Alstahov i Nordland, hvor hans Fader, Morten S., var Sognepræst; Moderen, Abel Margrethe f. Dass, var Sønnedatter af Digteren Peter D. Han blev Student fra Thronhjems

Skole 1752. Som Alumnus paa Borchs Kollegium 1754—59, hvor han tillige var Inspektør, lagde han sig især efter de gamle Sprog og Historie, senere dyrkede han med Interesse Lovkyndigheden. Efter at have taget juridisk Examen blev han 1762 Assessor i Hofretten. 1766 opgav han denne Stilling og rejste til Nordland, hvor han købte en Landejendom. Her opholdt han sig til 1775, da han atter begav sig til Kjøbenhavn og, efter anden Gang at have taget juridisk Examen, blev Assessor i Højesteret 1777 og Justitsraad 1779. Han døde 26. Marts 1791. Han var gift med Abel f. Hammond, Datter af Kommerceraad William H.

Som ung Student udgav S. 1756 en Afhandling «De injusto solidioris eruditionis contemptu», som vakte adskillig Opsigt; man beundrede Forfatterens elegante Latin, men Anmelderne kritiserede den Ensidighed, hvormed han hævdede de klassiske Studier som det eneste Grundlag for al Dannelse. Et andet Udslag af hans filologiske Interesser var den Undersøgelse, som han 1778 udgav om Fejl i de danske Oversættelser af det nye Testamente, et Arbejde, som vandt den største Anerkjendelse. Der udtaltes Ønske om, at S. vilde paatage sig en ny Oversættelse, men han satte sig et meget større Maal, i det han i de følgende Aar arbejdede paa en kritisk Udgave af den græske Text med ny latinsk og dansk Oversættelse og ledsaget af Kommentar. Arbejdets Omfang hindrede dets Fuldbringelse. S. havde i det hele Navn som en Mand af grundig Lærdom, og da Gunnerus udkastede sin Plan til et norsk Universitet, tiltænkte han S. et juridisk Professorat.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nye kritisk Journal 1778, S. 289 ff.

A. E. Erichsen.

Sommer, Hinrich Hieronymus, 1804—61, Lægprædikant, «den sønderjyske Hans Sachs», fødtes i Husum 22. Marts 1804. Hans Fader, en drikkædlig Skomager, satte den opvakte Dreng til sit eget Haandværk, og 1825 gik S. til Flensborg som Skomagersvend. Der fik han, som han selv siger, «Øje paa Guds-Lammet». Senere angav han 27. Juni 1827 som den Dag, da han, paa Hjemvejen fra et Skyttegilde, i Marieskoven ved Flensborg, var kommen til Tro paa ham, «som har en dyb, en lang, en bred — en himmelhøj Barmhjærtighed». Efter sin Opvækkelse sluttede han sig til en Kreds af fromme Lægfolk, der stod i Forbindelse med Christiansfeld, men efter nogen Tids Forløb fandt han det rettest, «i Lydighed mod det 4. Bud», at vende tilbage

til sin Faders Hus. I Husum fortsatte han Skomagerhaandværket og giftede sig, og hans Hjem blev et Brændpunkt for den religiøse Vækkelse i Husumegnen og en Vugge for Missionsinteresserne. Lidt efter lidt tilegnede han sig mange Kundskaber. Han lærte Græsk for at kunne læse det nye Testamente i Grundsproget, Engelsk for at have Adgang til den engelske Opbyggelseslitteratur; Dansk talte han med de danske Soldater, der under Krigen kom i hans Nærhed. Efter at have overstaaet en haard Sygdom traadte han i den indre Missions Tjeneste og rejste rundt som Lægprædikant. Han døde 20. Dec. 1861. Den sønderjyske Skomager havde en lille Digteraare, og hans fromme Hjærte gav sig Luft i ikke faa aandeligé Sange til kjendte Melodier, der efter hans Død bleve udgivne af J. C. Schmidt. Han har ogsaa efterladt sig et Par Traktater («Das Anschauen des Herrn» og «Bekehrung der Diakonissin Mary Steinhusen»).

Kortfattede Meddelelser om Rejseprædikanten for den indre Mission, H. H. S.s Liv (Haderslev 1862). *Fr. Nielsen.*

Sommer, Magnus (Mons), 1762—1848, Præst, Søn af Skolelærer Magnus S. og Ane f. Toxværd, fødtes 7. Maj 1762 i Bodilsker paa Bornholm. 16 Aar gammel kom han i Helsingørs Latin-skole, hvor Jacob Baden blev hans Lærer, og 1781 blev han dimitteret til Universitetet. 1784 underkastede han sig den theologiske Embedsexamen, 1785 tog han den saakaldte store filologiske Examen, og 1787 blev han Magister for en Afhandling «De solocismo et barbarismo lingvæ Latinæ». Strax efter blev han Decanus paa Kommunitetet og 1790 udnævnt til Sognepræst paa Fæmø ved Laaland. 30. Juli s. A. ægtede han Eleonore Marie Borup († 1836), Datter af Urtekræmmer B. i Kjøbenhavn. 1798 blev han kaldet til Sognepræst i Sorø med Udsigt til et Professorat ved det Akademi, der paatænktes oprettet der; men da Akademiet 30 Aar senere under helt ændrede Forhold endelig kom i Gang, fik han ingen Funktion ved det. 1813 erhvervede han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om de katholske Breve, særlig Jacobs-Brevet. Han var en meget læsende Mand, der tidlig og silde sad i sit Studerekammer, sysselsat ikke alene med historiske og filologiske, men ogsaa med naturvidenskabelige Studier. Foruden nogle Prædikener og Taler og de ovenfor nævnte Disputatser har han givet et Par videnskabelige Bidrag til Sjællands Stifts Landemodeforsamlinger. Han døde 31. Okt. 1848.

Selmer, Nekrolog. Saml. I, 392 f. Universitetsprogram f. 1813. Erslew, Forf. Lex. *Fr. Nielsen.*

Sommer, Mogens Abraham, 1829—1901, Lægprædikant og politisk Agitator, blev født 4. Juni 1829 i Ribe og var Søn af Toldbetjent Abraham S. af jødisk Slægt og Maren Petersen f. Kjær. Efter en tarvelig Skoleundervisning kom han først i Snedkerlære og senere i Skrædderlære, blev Svend 1848 og arbejdede som saadan et Par Aar. Han blev derefter Skriver paa et Toldkontor; sin Fritid her benyttede han til at erhverve sig nogle Kundskaber og blev, efter at have aflagt en Prøve for Biskop Mynster, ansat som Lærer i Rørvig. Her begyndte han snart at holde gudelige Forsamlinger, kom paa Kant med Sognepræsten og fik Afsked 1853. Det lykkedes ham dog kort efter at blive ansat som Lærer i Haderslev; stærkt paavirket af Søren Kierkegaard kom han i Strid med Præsten Fred. Helveg (VII, 315), hvem han beskyldte for at føre falsk og ukristelig Lære, og søgte saa Afsked fra Skolen 1856. Han rejste derefter, mest i Jylland, og holdt Møder, hvor han ivrede stærkt mod Folkekirken, ofte i en saa voldsom Form, at det gav Anledning til store Opløb, saaledes i Kolding 1857 og i Langstrup paa Sjælland 1862, hvor han nær havde tilsat Livet; da han samtidig udgav Blade og Piecer, hvori han stærkt angreb Kirkestyrelsen, og da han ogsaa gjorde sig skyldig i Kvaksalveri, maatte Øvrigheden skride ind, og han blev flere Gange fængslet. Han gjorde Forsøg paa at faa stiftet Fri-menigheder, men da det ikke lykkedes ham, tog han Ophold i Kjøbenhavn, hvor han holdt Forsamlinger i Dansesalonen Fønix og paa Nørrefælled. Samtidig virkede han som Udvandringsagent og foretog mangfoldige Rejser til Amerika, hvor han optraadte som Læge og Prædikant.

Hans Oppositionslyst førte ham ogsaa ind paa Politik. Et Par Gange stillede han sig til Folketingsvalg; i Skrift og Tale søgte han at virke for en republikansk Forfatning, men hans Sprog var saa voldsomt, at han blev straffet for Fornærmelser mod Kongen. Da Socialistbevægelsen begyndte i Danmark, sluttede han sig til den; hans krasse Personlighed og religiøse Tilsnit bevirkede imidlertid, at Førerne holdt ham uden for Partiledelsen, men derover søgte han at hævne sig; efter at Pio var bleven arresteret 1872 (XIII, 124), skrev S. fra Chicago et Brev til denne med den be-

stemte Bagtanke, at det skulde falde i Hænderne paa Forhørsdommeren og skaffe Pio en forhøjet Straf.

S. har skrevet en stor Mængde Smaabøger, Tidsskrifter og Sange, som oftest med meget skrigende Titler; han yndede meget at datere Fortalerne til disse Skrifter fra et eller andet Fængsel og derved optræde som Martyr. I de senere Aar var han næsten helt gaaet i Glemme, og hans Død indtraf meget ubemærket i Aalborg 5. Febr. 1901. — Hans Hustru, Johanne, som han i mange Aar ikke havde levet sammen med, opholder sig i Nordamerika.

M. A. Sommer, Stadier paa Livets Vej (Aalborg og Chicago 1868—91).
Erslew, Forf. Lex. Dansk Tidsskr. 1901, S. 282 ff. *Sofus Elvius.*

Sommerfelt, Christian, 1746—1811, Amtmand, Forfatter, var Søn af Sorenskriver paa Thoten David S. († 1773) og Benedicte Christine f. Hoff († 1774) og født paa Sukkestad i Thotens Præstegjæld 6. Jan. 1746. Allerede 1759 blev han, 13 Aar gammel, Student fra Christiania Skole, fik Valkendorfs Kollegium og tog 1765 theologisk Embedsexamen. Han skal nogen Tid have studeret Historie ved Sorø Akademi (altsaa under G. Schøning), og der fortælles, at han senere skulde have haft Tilbud om at blive historisk Professor der. S. gik ikke den gejstlige Bane, men indtraadte 1776 i Økonomi- og Kommercekollegiets norske Kontor, blev 1779 Kammerraad og Renteskriver i Rentekammeret samt 1781, ved Delingen af det store Oplandenes Amt, den første Amtmand i Christians Amt, i hvilket Embede han blev staaende til sin Død, 30. Maj 1811. Han ejede og beboede den Gaard, hvor han var født.

Han ansaas almindelig som en af Norges mest udmærkede Embedsmænd og var derhos en ret bekjendt Forfatter. Hans geografiske Lærebog (1776, siden i 5 Oplag, ogsaa oversat paa Tysk) holdt sig i en Menneskealder i Danmarks og Norges Skoler, og hans Beskrivelse over Christians Amt («Topogr. Journal» IV) hører til de bedste Arbejder af den Art. Som ivrigt Medlem af det danske Landhusholdningsselskab skrev han efter dettes Opfordring et Par Bøger. Et Ungdomsarbejde om Rydningsvæsenet i Norge fortjener ogsaa at nævnes. S. levede i Rationalismens Tid, men holdt til sin Død fast paa sin kristne Tro. Han var 2 Gange gift: 1. med Karen Magdalene f. Mandal, en Præstedatter fra Sørum paa Romerige (f. 1764, gift 1784, † 1791), hvem han har sat et Minde i «Minerva» (1791, II, 251 ff.); 2. med Anne Sophie f.

Hagerup (f. 1775, gift 1793, † 1849), Datter af Byfoged H. i Christiania. I det sidste Ægteskab havde han Sønnen Søren Christian S. († 1838 som Sognepræst til Ringebo), der vandt et Navn som lærd Botaniker.

Stamtavle ov. Slægten Sommerfeldt (Chra. 1873) S. 14 ff. *L. Daac.*

Sommerfeldt, Elius Janus, f. 1842, Officer. S. er født 5. Febr. 1842 i Randers og er Søn af Snedkermester sammesteds Niels Brock Hansen S. (f. 1802 † 1860) og Mette Kirstine f. Meden (f. 1809 † 1898). I 1859 indtraadte han i Landkadetkorpset og blev ved sammes Nedlæggelse udnævnt til Sekondlieutenant af Infanteriet 1. Nov. 1861 og ansat ved 3. Infanteribataillon. Han forsattes i 1863 til 6. Infanteribataillon, men indtraadte s. A. som Elev paa den kongl. militære Højskole. Undervisningen her blev afbrudt ved Krigen 1864, i hvilken han fra Febr. gjorde Tjeneste ved 11. Regiment og med dette deltog i Fægtingen ved Vejle 8. Marts. Efter Krigen forblev han staaende i Nummer ved Regimentet, men gjenindtraadte paa Højskolen, som han, der i 1867 ved den ny Hærlovs Ikrafttræden blev forfremmet til Premierlieutenant af Fodfolket og ansat ved 6. Bataillon, efter at have taget Afgangsexamen forlod i 1868, i det han da samtidig forsattes til Ingeniørkorpset som Premierlieutenant. Her gjorde han først Tjeneste ved 1. Ingeniørbataillon, men overgik i 1871 til 1. Ingeniørdirektion, hvor han i 1873 forfremmedes til Kapitajn. S. A. gjordes han tjenestefri for at forberede sig til at overtage Pladsen som Lærer i Civilbygningskunst i Officersskolens ældste Klasse, hvilken Stilling han beklædte fra 1874—84. Fra 1873—80 var han tillige Chef for 2. Ingeniørbataillons (Reservebataillon) 4. Kompagni og fra 1880—84 for Ingeniørregimentets 7. Kompagni (Reservekompagni). 1880—81 fungerede han som teknisk Revisor, Bibliothekar og Sekretær i den tekniske Komité ved Ingeniørkorpset. Ved Afgangen som Lærer ved Officersskolen i 1884 overtog han et Bygningsdistrikt under 1. Ingeniørdirektion, men blev i 1885 Chef for 2. Ingeniørdirektion og s. A. Oberstlieutenant. Da Kjøbenhavns Landbefæstning 1886 skulde paabegyndes, bleve Anlæggene underlagte en nyoprettet 4. Ingeniørdirektion, for hvilken S. overtog Chefposten, og han beholdt denne, da 4. Direktion, efter at Befæstningsanlæggene i alt væsentligt vare afsluttede, i 1891 sammendroges med 2. Direktion. Aaret i Forvejen var han bleven udnævnt til Oberst. Fra 1893—99 var han tillige Chef for Fæstnings-

ingeniørkommandoen. I 1896 afgik han fra 2. Direktion for at overtage Ingeniørregimentet, som han i 1900 atter forlod for at blive Chef for 1. Ingeniørdirektion. Han har gjentagne Gange været Medlem af Ingeniørkorpsets tekniske Komité og foretaget talrige Rejser til Udlandet, navnlig da han stod i Spidsen for Anlægget af Københavns Landbefæstning. Der har været overdraget ham adskillige tjenstlige Hverv som Medlem af Kommissioner o. l., og han har fra 1897 været Formand for det krigsvidenskabelige Selskab. Han deltog ivrig i den i Firserne under Navnet «Fædrelandets Forsvar» rejste Agitation og byggede paa «Selvbeskatningens» Vegne Garderhøjfortet. Som Lærer ved Officersskolen udgav han i 1878—80 sine «Forelæsninger over Husbygningskunst», og han har udarbejdet et Lønskriftssystem, der i 1883 afløste det tidligere i Hæren benyttede. Han blev Kommandør af Danebrog af 2. Grad 1893.

S. var 1882—94 Borgerrepræsentant i København og har i Tidernes Løb beklædt flere andre civile Tillidshverv samt været knyttet til forskjellige Aktieselskaber som Medlem af deres Bestyrelser. Ligeledes har han fra 1882 deltaget i det politiske Liv, i en Aarrække som Formand for 1. Kreds af «Højres Arbejder- og Vælgerforening» og som Medlem af Foreningens Hovedbestyrelse. Fra 1882 har han været Medlem af Bestyrelsen for de Brockske Legater paa Christianshavn. Han ægtede 29. Dec. 18⁷6 Anna Fernanda Dreyer (f. 9. Dec. 1859), Datter af kongl. Hofbogtrykker, Justitsraad Ferdinand D. (f. 1833) og Marie Margrethe Frederikke f. Clausen (f. 1826 † 1886).

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

Sommerfelt, Ole Hannibal, 1753—1821, Amtmand, var født 5. Marts 1753 i Thotens Præstegjæld og Broder til ovennævnte Amtmand Chr. S. Efter at være bleven Student 1768 og juridisk Kandidat 1773 blev han først Lensmand i Gudbrandsdalen, antagelig i Gavsdal, og kom derefter, antagelig 1781, til Finmarken som Foged. Ved Omreguleringen af de nordligste Amter i 1787 blev han udnævnt til Amtmand over Finmarkens Amt, hvorunder da ogsaa henlaa det nuværende Tromsø Amt. Med Handelens Frigivelse og de nye Kjøbstæders Anlæg begyndte til samme Tid disse Landsdeles Opkomst. 1800 blev S. udnævnt til Amtmand over Romsdals Amt. Efter Broderen Chr. S.s Død beholdt han

1811 Amtmandskabet over Christians Amt. Som Amtmand repræsenterede han dette Amt paa det overordentlige Storting 1814. Efter Ansøgning fik han Afsked 21. Febr. 1821 og døde 6. April s. A. «Han var erkjendt for en retskaffen og hæderlig Mand.» Men han naaede ikke sin Broder og Forgænger i Amtmandskabet i Begavelse og Kundskaber. Denne anses ogsaa for at være den virkelige Forfatter af den Beskrivelse over Finmarken, som 1799 i «Topogr. Journal» blev trykt i O. H. S.s Navn. For øvrigt har O. H. S. udgivet nogle mindre litterære Arbejder. Gift 1. (1780) med en Bondepige fra Bø i Gavsdal, 2. (2. Juli 1801) med Anne Cathrine Lemvig f. Bull, Enke efter Provst J. Aussig i Stangvik.

Moe, Eidsvolds-Repræsentanter. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. V, 677 f. Halvorsen, Norsk Fort. Lex.

Yngvar Nielsen.

Sommerhielm, Matthias Otto Leth, 1764—1827, norsk Statsminister, var Søn af Major Otto Matthias Sommer, adlet Sommerhielm, og Anne f. de Leth, og blev født i Kolding 22. Avg. 1764. I sine yngre Aar foretog han Rejser i Tyskland og Frankrig og blev efter Hjemkomsten Student 1782 samt tog 1785 latinsk-juridisk Examen. 1786 blev han Prokurator ved Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn samt ved Rigernes Overretter. 1789 udnævntes han til Assessor i den norske Overhofret og var senere bestandig knyttet til Norge. Da Overhofretterne i 1797 ophævedes, blev han overflyttet som Assessor til Akershus Stiftsoverret. 1801 udnævntes han til Generalavditør i Norge og 1803 til Deputeret i det norske Kommissariatskollegium. 1810 udnævntes han til Amtmand over Smaalenenes Amt og blev Konferensraad, hvorhos han fra Jan. 1809 havde faaet Sæde i den interimistiske Regeringskommission for Norge, hvor han forblev, indtil denne i 1810 afsluttede sin Virksomhed. S. boede som Amtmand paa sin Gaard Tom i Smaalenene. I disse forskellige Stillinger vandt S. Renommé som en kundskabsrig Jurist og dygtig administrativ Embedsmand. Han var en af Deltagerne i det navnkundige Notabelmøde paa Ejdsvold 16. Febr. 1814, og da Christian Frederik i Marts 1814 udnævnte S. til Medlem af sit Regeringsraad, var dette begrundet i den Anseelse, han nød. S. udnævntes i Maj s. A. til Statsraad og var efter Konventionen i Moss 14. Avg. en af de 4 Regeringsmedlemmer, der bleve tilbage og førte Regeringen. S. deler saaledes med N. Aall, J. Collett og M. G. Rosenkrantz Æren for at have ført Norge gennem den farlige Krise og at have undgaaet alt, som

kunde kompromittere Riget og Stortingets Handlefrihed under de paafølgende Forhandlinger.

Efter 4. Nov. 1814 blev han med Collett staaende i Regeringen, de eneste af dennes Medlemmer, som den i Længden beholdt, der tidligere havde været Christian Frederiks Raadgivere. Endnu i 1815 stod S. i Brevvexling med sin gamle Konge, hvem han i Brevene titulerede «Deres Majestæt». Men snart ophørte denne Forbindelse, og S. forandrede sin hele Holdning. Den danskfødte Mand blev ikke alene en ivrig Tilhænger af Foreningen med Sverige, men han følte sig tiltrukken af Livet og Forholdene i dette Land og opførte sig oftere paa en Maade, som om han foretrak dette for Norge. Under gjentagne Ophold i Sverige fik han der mange personlige Forbindelser. Livet i Stockholms fornemme Kredse synes at have tiltalt ham meget. Medens andre norske Statsraader følte sig mere isolerede under sine Ophold i den svenske Hovedstad, var han vel tilfreds med at leve der.

Under den Spaltning, der efterhaanden opstod mellem Carl Johan og Grev Wedel og navnlig efter 1818 fremtraadte med en væsentlig voxende Styrke, hældede S. til Kongens Side. Hans Kolleger saa ikke med ubetinget Tillid til hans Holdning og mistænkte ham derhos for vel stærkt at sympathisere med de i Sveriges højerestaaende Kredse raadende, mod Norge fjendtlige Stemninger. Det sande er vistnok, at S., hvor han blev stillet alene, uden Vejledning, laa under for Tryk, og at han, der ved sit tredje Giftermaal var kommen i nær Forbindelse med Sveriges højeste Adel, lod sine Meninger bestemme fra dette Hold. I Forholdet til Kongen bøjede han sig for dennes Krav paa at være den eneste Leder, der i alle Dele vilde bestemme Administrationens Gang.

Flere Gange havde S. i Statholderens Fravær forrettet som den norske Regerings Formand, navnlig fra Nov. 1818 til Begyndelsen af Maj 1819. Da i 1822 Grev Wedel og Peder Anker traadte ud af Regeringen, og denne derved helt blev Organ for den kraftige Konges Vilje, blev S. i Juli 1822 Ankers Efterfølger som Statsminister og Chef for den norske Statsraadsafdeling i Stockholm. Denne Stilling beholdt han til sin Død, der indtraf 15. Nov. 1827 i Stockholm, efter at han i nogen Tid havde været sengeiggende. Hans epikuræiske Tilbøjeligheder havde i de senere Aar taget stærk Overhaand og bidroge vistnok til at undergrave hans Helbred og forringe hans Dygtighed. Som Statsminister vides han ikke at have udmærket sig paa nogen Maade. Han lagde næppe

ved nogen Anledning større Selvstændighed for Dagen. Derimod synes han at have ofret meget paa den selskabelige Repræsentation.

S. havde betydelige litterære Interesser og samlede et stort og prægtigt Bibliothek. Da hans økonomiske Forhold vare daarlige, blev dette efter hans Død købt af Carl Johan, efter Sigende til en Pris af 1 £ pr. Bind. Det danner nu Grundstammen i det kongl. Haandbibliothek i Christiania. — Gift 1. (1791) med Frederikke Dorothea f. Sehested († 1797), Datter af J. Fr. S. til Rodsteenseje; 2. (1800) med Henriette Hermine f. Fuglberg (f. i Lavrvik 1778, † 1819), Datter af Salomon F.; 3. (1823) med Christine Marie f. Grevinde Lewenhaupt (f. 1790 † 1845).

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1827. Nicolaysen, Norske Stiftelser III. Personalhist. Tidsskr. IV. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Sonne, Carl Edvard, 1804—78, Kobberstikker, var Broder til nedennævnte Jørg. Val. S. og født i Birkerød 1. Dec. 1804. Sin første Vejledning i Kunsten modtog han af sin Fader og paa Akademiet, som han besøgte fra 1819—28; en Tid tegnede han ogsaa privat hos J. L. Lund. I 1826 udstillede han paa Charlottenborg 6 Konturstik efter forskellige danske Kunstnere; 2 Aar efter rejste han til Parma, studerede under den berømte Kobberstikker Toschi og arbejdede med paa det store Galleriværk, som den Gang forberedtes til Udgivelse der; senere havde han en lignende Virksomhed i Turin. Under sit Ophold i Udlandet havde han hjemme fra modtaget nogen Understøttelse af offentlige Midler og holdt Myndighedernes Interesse ved lige ved at hjemsende forskellige Arbejder, saaledes i 1834 en Sepiategning efter Ghilandajo, der erhvervedes af Kunstforeningen, samt Stik efter et Bataillestykke af Philip Wouwerman og efter Rafaels Portræt af Pave Julius II, hvilke vare udstillede 1837. Til Kjøbenhavn vendte han tilbage 1847 og blev kort efter agreeret ved Akademiet; Medlem af dette blev han dog først i 1868.

Det første Arbejde, S. udstillede efter sin Hjemkomst, var hans Stik efter J. Juels «Maleren Juell og hans Kone»; det udstilledes 1851 og er ved Siden af Gjengivelsen af N. Simonsens «Den gjerrige» det bedste, S. har udført. Som andre bekjendte Blade af ham kunne nævnes «Karnevalsscene» og «De smaa Naboer» efter Exner (det sidstnævnte stukket i Staal), «En lille Pige med en Kat» efter Marstrand, «Abbaten og den unge Pige» efter Ernst Meyer samt de store Blade «Luther paa Rigsdagen i Worms»

efter Adam Müller og «Slaget ved Fredericia» efter J. V. Sonne. Gjennemgaaende ere S.s mindre Stik hans mest tiltalende, for saa vidt man i dem ikke saa stærkt som i de mere omfangsrige føler den Tørhed, Stofløshed og Mangel paa malerisk Fortoning, der hos S. vare uadskillelig forbundne med hans Nøjagtighed i Tegningen og hans ikke ringe manuelle Færdighed. Adskillige af hans Arbejder ere udførte som Medlemsblade for Kunstforeningen og have saaledes faaet ikke ringe Udbredelse. S. udstillede sidste Gang 1876 og døde ugift 3. Jan. 1878.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Sonne, Hans Christian, 1817—80, Præst, er født 16. Avg. 1817 i Nexø, hvor hans Fader, Herman Jacob S., var Kjøbmand; Moderen var Johanne Dorothea f. Saxtorph. Han blev Student fra Rønne 1836, tog theologisk Examen 1841 og var derefter en Tid Huslærer hos Grev Lerche paa Lerchenborg. Han udnævntes 1845 til Sognepræst i Møgeltønder, kaldedes 1864 til Thisted, hvor han (1872) blev Provst for Hundborg og Hillerslev Herreder, og forflyttedes endelig 1875 til Store og Lille Fuglede, hvor han (1879) blev Provst for Arts og Løve Herreder og døde 26. Jan. 1880. — Hvad der har gjort hans Navn bekjendt, er, at han blev Skaber af den første danske Husholdningsforening. Da han i Vinteren 1865—66 holdt en Række Møder Søndag Aften med Arbejderne i Thisted, gave Tilhørerne ham at forstaa, at vilde han deres Gavn, maatte han først hjælpe dem til at faa det daglige Brød. Han gjorde sig da grundig bekjendt med de engelske Husholdningsforeninger (nu kaldes de paa Dansk Forbrugsforeninger) og fik en saadan stiftet i Thisted 1866. Den Opmærksomhed, denne Forening vakte, lod S. udgive et lille Skrift «Om Arbejderforeninger» (2. Opl. 1867), hvad der i væsentlig Grad bidrog til, at der rundt om i Landet opstod en Række lignende Foreninger. Som naturligt er, indledede S. baade det første og det andet Fællesmøde for Danmarks Husholdningsforeninger 1871 og 74, ligesom han stod i Spidsen for den Fællesforening, de dannede 1871. — 19. April 1849 ægtede han Margrethe Caroline Rothe (f. 28. Juli 1823), Datter af Konferensraad Christian R. (XIV, 358).

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 132. Arbejderren 1874, S. 17.

C. Nyrop.

Sonne, Jørgen Valentin, 1801—90, Maler, fødtes i Birkerød 24. Juni 1801; hans Forældre vare Kobberstikker ved Mønten Jeppe

S. (f. 1771 † 1833) og Cathrine f. Zimmer (f. 1771 † 1851). Oprindelig var han bestemt for Militærstanden og kom som Dreng ind paa Landkadetakademiet, men forlod dette efter et Aars Forløb og blev Elev af Kunstakademiet. Omtrent samtidig begyndte han at arbejde under Gebauer, i hvis Atelier han malede en Del Kopier dels efter Lærerens, dels efter hollandske Mestres Billeder, dog ogsaa adskillige mere selvstændige Værker, særlig Jagt- og Bataillestykker, udførte aldeles uden Naturstudier, helt «ud af Hovedet»; et af dem, «En Vildsvinejagt» (Kunstneren havde den Gang aldrig set et Vildsvin), kom paa Udstillingen 1818 og efterfulgtes af flere lignende «Kompositioner», hvoraf et Par blev indkjøbt til Nationalgalleriet. I det hele manglede det ikke den unge Kunstner paa Opmuntring og Paaskjønnelse, og i 1828 fik han paa Akademiets Anbefaling en større Rejseunderstøttelse, med hvilken han drog til München. Her gav han sig i Lære hos den navnkundige Historiemaler Peter v. Cornelius og tegnede i Løbet af 1½ Aar flittig paa dennes Aftenskole; en anden højt anset Mester, Peter Hess, tog sig ogsaa venlig af ham og støttede ham med sine Raad; egentlig Elev af Hess har dog S. aldrig været. Under sit 3aarige Ophold i Bajerns Hovedstad gjorde S. hyppige Udflugter ind imellem Bjærgene, hvor han tegnede, men kun undtagelsesvis malede Studier til større og mindre Billeder; af disse solgte han de fleste i München, men enkelte bleve dog udstillede hjemme, saaledes «En Fægtning i Tyrol med de franske», der blev indlemmet i Nationalgalleriet; det er et i formel Henseende ganske dygtigt Arbejde, men ufrisk og, væsentlig set, interesseløst som alle den Slags Konstruktioner.

Med fornyet Understøttelse rejste S. i 1831 til Rom, hvor han strax købte sig en Del Farver og Pensler samt en Jagtbøsse; den sidste brugte han i Begyndelsen af sit Ophold der nede adskillig ivrigere end de første; han blev en vældig Jægersmand, færdedes som saadan Dag efter Dag ude i Kampagnen og skød en Mængde Fugle, baade spiselige og uspiselige. Det væsentligste Udbytte af Jagtturene blev dog det, at S. paa dem fik den italienske Landbefolkning at se paa nært Hold og i dens daglige Sysler. Mere og mere vakte Bønderne og deres Husdyr, stærkere og stærkere den sydlandske Natur hans Interesse, og snart havde han en Mængde af sine Iagttagelser fæstede paa Lærredet. Hans Studiemappe fyldtes med Tegninger og malede Skitser, og i hans Bolig i Rom bleve disse udnyttede til hele Malerier, hvori han gav tro-

faste og følelsesfulde Skildringer af Italiens Natur og Folkeliv, særlig af dette sidste. Vel vedblev han endnu nogen Tid af og til at «komponere», som han havde lært det af Gebauer, der udtrykkelig advarede sine Disciple imod at male efter Naturen, og i München; «Morgenen efter Slaget», der i 1833 blev solgt til Kunstforeningen, og som nu tilhører Thorvaldsens Musæum, er Vidnesbyrd derom. Men dette Billede blev det sidste, hvori han behandlede et Æmne, som han ikke kjendte af Selvsyn; i alle sine senere Frembringelser holdt han sig til, hvad han personlig var fortrolig med, og fra de følgende Aar af hans Romerperiode skriver sig saa ægte og paalidelige Ting som «Et Skib trækkes op ad Tiberen ved Hjælp af Bøfler», «Romerske Bønder, som drage til Marked» (Nationalgalleriet) og «Høstmesse i den romerske Kampagne» (Musæet i Aarhus).

I 1841 kom S. tilbage til Fædrelandet og tog strax fat paa de hjemlige Æmner; i de nærmest følgende Aar udstillede han vel endnu en Del Arbejder, der vare blevne til paa Grundlag af de italienske Studier, saaledes «Et Marked i Omegnen af Rom» 1843 og «Scene ved en Brønd i en neapolitansk By hen imod Aften» 1845 (begge solgte til Kunstforeningen), men allerede i 1844 kom det ægte danske «En gammel Fisker med sin Datter sætter sit Garn», i 1846 «En Flok Kvæg søger Køling i Vandet» og i 1847 det vidt bekjendte Hovedværk «De syges Søvn paa St. Helenes Grav ved Tisvilde St. Hans Nat»; alle disse 3 Billeder tilhøre Nationalgalleriet. I 1846 blev S. optagen som Medlem af Akademiet paa «Søndag Morgen; en Familie i Begreb med at tage til Kirke». Dette Arbejde hører ikke til hans mest fremragende; ganske anderledes betydeligt er «De syges Søvn» med dets stærke og primitive lyriske Stemning, dets aandfulde Redegjørelse for den stille Midsommernats Poesi og for de stakkels syges Længsel og Lidelse, deres Hvile og Haab. I dette Kunstværk ere alle S.s væsentlige Fortrin paa ejendommelig Maade forenede; først og fremmest vidner det om den Styrke og Inderlighed, hvormed han mægtede at fastholde en Situation i Sammenhæng med en dybt greben Naturstemning. Billedet virker, skjønt Landskabet i og for sig ingenlunde er fortræffelig gjort, og der vel ogsaa kan være et og andet at sige paa Formgivningen i Figurerne, ligesom saa mange af Kunstnerens andre Frembringelser næsten som et lyrisk Digt, der ikke opfordrer til Dvælen ved Enkelthederne, men kun til Hen-

givelse i den Stemning, der strømmer os i Møde fra Kunstværket som Helhed.

Bataillemaleriet syntes opgivet, men saa kom Krigen 1848, og med den blussede S.s Ungdomskjærlighed op med fornyet Kraft og paa ny Vis; nu gjaldt det ikke mere at fortælle om fantasi-fostrede Tyrolere, Kosakker og Tyrker, nu var det blevet til Alvor. S. fik Lov at følge med en Hærafdeling, kom til Sønderjylland, var med, hvor det gik hedt til, og vovede sit Liv saa godt som nogen Krigsmand; mange af dem, som toge Del i Krigen, kunne fortælle om den lille graaklædte Mand, der stod saa rolig og tegnede løs af alle Kræfter, medens Kuglerne pebe om ham. Det blev Bod for Ungdommens udspekulerede Slagbilleder, disse Studier, tagne i Marken; efter dem malede han, da han var kommen hjem, sine store Billeder «Angrebet 5. Juni 1848 fra Dybbøl Bjærg», «Udfaldet fra Fredericia 6. Juli 1849», «Istedslaget; Fjenden angriber Centrum og højre Fløj», «Slutningen af Istedslaget», «Morgenen efter Slagdagen ved Isted», der alle erhvervedes af Nationalgalleriet, medens andre kom til Musæet i Aarhus. Efter Fredslutningen malede S. endnu enkelte Krigsbilleder, saaledes i 1864 det meget store «Slaget ved Fredericia», der blev op-
hængt i Fredericias Raadhussal, og endnu i 1881 «Kavalleriangrebet ved Stolk; General Schleppegrell falder». I 1863 drog den aldrende Mand for anden Gang til Hæren, færdedes i Dybbølskanserne og var i Sønderborg under Bombardementet af denne By; en af Frugterne af dette hans sidste Felttog var det store «Fra Dybbøl, først i April 1864», der var udstillet 1871. Men mest viede han sig dog nu til fredelige Æmner, saadanne, til hvis Behandling han kunde bruge «friske Studier». Her skulle da nævnes hans «St. Hansfest i Tisvilde med Valfart til Helenes Grav», 1858, (Nationalgalleriet) og — fra Kunstnerens 80. Aar — det vidunderlig friske og stemningsrige «Sommernat; Præsten bliver hentet over Aaen til en syg». Endnu i 1886 kom et elskværdigt Stuebillede: «Der vaages hos en syg».

Uden for Rækken af S.s Slag- og Folkelivsmalerier staar den monumentale Billedrække, hvormed han udsmykkede det ydre af Thorvaldsens Musæum; paa den ene Side af Bygningen ses Mesterens Modtagelse paa Kjøbenhavns Red i 1838, paa den anden Udløsningen af hans Værker og disses Overførelse til Musæet. Det er et som Helhed overmaade originalt Arbejde, i adskillige Enkelt-
heder sært og groftskaaret, men i hele Kompositionen, i Hoved-

linjerne og i Opbygningen af Grupperne saa ædelt og storslaaet som et Værk af en fremragende Historiemaler.

Paa ydre Begivenheder var S.s Liv alt andet end rigt; anføres skal endnu blot, at han i 1865 var i Italien med det Ancker-ske Legat; han giftede sig aldrig. I det sidste Par Aar, han levede — han lukkede sine Øjne 24. Sept. 1890 —, var han for svag til at arbejde; ogsaa Synet slog ham fejl. Men endnu nær oppe imod denne Tid følte han sig dog stærk og sund, og med fuld Friskhed kunde han endnu paa sin 80 Aars Fødselsdag modtage og venlig besvare den Hyldest, danske Kunstnere i Sang og Tale bragte deres Oldermann.

Som Maler var S. udpræget konservativ, som det sømmede sig en af «den Høyenske Gruppens» bedste Mænd. Ensidig var han, for saa vidt som han nærrede den dybeste Foragt for alt, hvad der hedder malerisk Teknik, eller i alt Fald betragtede denne med en høj Grad af Mistænksomhed som noget, der egentlig kun var indrettet paa at dække over Mangelen paa et virkeligt Indhold. Han var en solid Tegner, men ingen Kolorist og havde kun ringe Begreb om den maleriske Behandling, der giver hvert Stof dets særlige Karakter; Ansigter, Hestelød, Klædningsstykker, Kanoner, alt er hos ham mere eller mindre «træet». Men ser man gennem den tarvelige Overflade, faar man snart Øje for, at S. har været en af de dybeste poetiske Naturer, vor Kunst har kjendt. Ikke, at han skulde være nogen særlig indtrængende Skildrer af den enkeltes Sjæleliv; det er betegnende, at han vist aldrig har malet et Portræt. Men hvor det gjælder om at give en Situation, en Fortælling om Menneskenes Sammenspil, om Udvexling af Følelser, der naar S. højt. Hvor man møder ham, har han noget at meddele, noget, der i Sandhed ligger ham paa Hjærte, og for hvilket han evner at vække Sympathi. Sundt, rent og følelsesfuldt, altid digterisk bevæget — og endda stedse stilfærdig, aldrig i Lidenskab — ser han paa Livet og tolker det set med ubestikkelig Sanddrøhed. Om faa Malere gjælder det i det Maal som S., at han i sin modne Alder ingen Sinde har gjort et Penselstrøg «for Effektens Skyld».

Weilbach, Nyt Kunstnerlex. S. Müller, Nyere dansk Malerkunst.

Sigurd Müller.

Sonne, Ole Christian Saxtorph, f. 1859, Landmand. Chr. S., født 21. April 1859 i Møgeltønder, er Søn af ovfr. nævnte

Provst Hans Christian S. († 1880). 14 Aar gammel kom han til Landbruget, og efter at have faaet en grundig Uddannelse i dette tog han 1880 Examen som Landbrugskandidat (med Udmærkelse). I Efteraaret 1882 blev han Leder af Landhusholdningsselskabets Hvede- og Maltbygforsøg, som han stadig forestaar. Ikke blot Selskabet, men ogsaa S. har indlagt sig betydelig Fortjeneste af Landbruget ved disse Forsøg, der have fastslaaet vigtige Dyrkningsregler for de 2 Sædarter og skaffet nye og bedre Sorter Indpas i vort Landbrug. Ved den store nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 var S. Sekretær i Landbrugsafdelingen, og for sin Virksomhed her hædredes han med Fortjenstmedaillen i Guld. 1889 overtog han Forpagtningen af Knuthenborg Avlsgaard, som han stadig driver. I Besiddelse af en stor Arbejdskraft har han spillet en betydelig Rolle i Landbrugets Foreningsliv — han er saaledes Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad — og deltaget meget i det offentlige Liv; navnlig gjorde han sig i nogle Aar bemærket som veltalende Talsmand for en moderat Landbrugsbeskyttelse. Han har udgivet et Par Smaaskrifter om Toldspørgsmaalet og var Medlem af den af Regeringen i 1899 nedsatte Landbrugstoldkommission. 21. Okt. 1886 ægtede han Sofie Gøttig, Datter af Fabrikant G. i Flensborg.

H. Hertel.

Sophie, o. 1140—98, Dronning, var en Halvsøster til Kong Knud, Magnus' Søn, i det hans Moder Richiza havde efter Magnus' Fald ægtet en russisk Fyrste Volodar, som hun dog havde forladt for at ægte Kong Sverker i Sverige (XIV, 92). Efter at Valdemar, Knud Lavards Søn, havde begyndt at vende sig fra Forbundet med Svend og at udsone sig med Knud, blev et Giftermaal mellem Valdemar og S. aftalt; hun var kun halvvoxen, men tegnede til at blive udmærket smuk, og da hun ikke havde Ejendomme her i Landet, lovede Knud at give hende $\frac{1}{3}$ af sin Fædrearv som Medgift. S. overgaves til en Kvinde Bodil til Opdragelse, men efter Knuds Mord i Roskilde ægtede Valdemar sin Brud i Viborg (1157); efter Sejeren paa Græhede prægedes nogle Brakteater, som bære hans og S.s Billeder. S. fødte Kongen Sønerne Knud (IX, 264) og Valdemar og Døtrene Sophie (s. ndfr. S. 168), Richiza (XIV, 93), Ingeborg (VIII, 279) og Helene (VII, 288) samt tvende, der bleve Nonner. Svend Aagesen udtaler sig med største Beundring om S.s Skjønhed, som kun en Ovid eller Virgil kunde udmale; hun synes i øvrigt at have været en selvbevidst,

højtstræbende Personlighed. Efter Valdemars Død 12. Maj 1182 friede Landgrev Ludvig af Thüringen, som havde forskudt sin Ægtefælle, til den danske Dronning; han var en af Tysklands mægtigste Fyrster, djærv og voldsom. Kong Knud førte sin Moder, ledsaget af et anseligt Følge og udstyret med kostbare Ejendele, til Ejder, hvor Landgreven modtog hende. Men Ludvig skiftede hurtig Sind og sendte S. beskæmmet tilbage til Danmark; han drog paa Korstog og døde under Hjemfarten (1190). S. døde 5. Maj 1198 og begravedes i Ringsted Kirke ved Kong Valdemars Side.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Sophie, 1498—1568, Dronning, var en Datter af Hertug Bugislaus X af Pommern (f. 1454 † 1523). 20 Aar gammel ægtede hun 9. Okt. 1518 i Kiel den da allerede aldrende Hertug Frederik af Holsten-Gottorp, der 4 Aar i Forvejen var bleven Enkemand. Angaaende hendes personlige Egenskaber vides intet, og hun synes ikke at have spillet nogen som helst politisk Rolle. Hun synes at have besiddet en vis Lærdom og Interesse for religiøse Spørgsmaal: en tysk Salme, «Gott ist mein Heil, mein Hülf und Trost», tilskrives hende. Hendes Kroning som dansk Dronning fandt, uvist af hvilken Grund, ikke Sted samtidig med Frederik I's Kroning, men først Aaret efter, 13. Avg. 1525. Samtidig fik hun Laaland og Falster tillagt som Livgeding i Kongeriget; i Hertugdømmet havde hun faaet Slottene Kiel og Pløen med tilhørende Byer og Amter. Efter Frederik I's Død blev hun dog foreløbig boende paa Gottorp med sine Børn, først for at afvente det endelige Udfald af Kongevalget, siden fordi hendes Livgeding under Grevefejden kom i fjendtlig Besiddelse. 1538 forlangte Christian III, at hun skulde tage Ophold paa Slottet i Kiel og tiltræde sit Livgeding, da Udgifterne ved Opholdet paa Gottorp, der gik paa hans Regning, syntes ham for store. Dette skete ogsaa, men der var dog en Del Stridigheder mellem hende og Christian III angaaende Styrelsen af Livgedinget, som hun vilde have Eneraadighed over, medens Kongen og Rigsraadet krævede Medbestemmelseret ved Besættelsen af Lensmandsposterne og forlangte, at Slotslovene skulde lyde paa Kongen. 1540 kom det til en Overenskomst, hvorved S. i det væsentlige gav efter. Hun døde 13. Maj 1568 paa Slottet i Kiel. — I sit Ægteskab med Frederik I blev hun Moder til Sønnerne Hans, Adolf og Frederik og Døtrene Elisabeth, Anna og Dorothea.

L. Laurson.

Sophie, 1557—1631, Dronning, Datter af Hertug Ulrik af Meklenborg-Schwerin og Kong Frederik I's Datter Elisabeth (IV, 497), blev født i Wismar 4. Sept. 1557. 14 Aar gammel blev hun 1571 forlovet med sin Fætter Kong Frederik II, 20. Juli 1572 fejredes deres Bryllup paa Kjøbenhavns Slot, og Dagen derpaa foretoges Dronningens Kroning i vor Frue Kirke. Ægteskabskontrakten tilsikrede hende Krongodset paa Laaland og Falster som Livgeding efter Kongens Død. Forbindelsen havde ingenlunde været sluttet under de gunstigste Varsler; den 37aarige Fyrste havde ikke indgaaet den af personlig Tilbøjelighed for den 14aarige unge Pige. Ikke desto mindre blev Ægteskabet fredeligt og roligt og efter al Sandsynlighed lykkeligt. Hun knyttede sig til ham med oprigtig Æmhed, og han var hende trofast og hengiven. Hun blev Moder til 7 Børn, fulgte ham paa hans Rejser igjennem Landet, deltog med ham i Hoffets Fester og Jagtens Glæder, plejede ham ogsaa med Omhu, naar han var syg. Hun var huslig og økonomisk, viste ogsaa Interesser i flere Henseender, saaledes ved gjentagne Besøg hos Tyge Brahe paa Hven og ved at opfordre Anders Sørensen Vedel til at udgive Folkeviserne. Af aandelige Spørgsmaal var hun dog mest optaget af Kjærlighed til den lutherske Orthodoxy og Had til Calvinismen, dette Djævelens Værk. Men fuldstændig havde Kongen holdt hende ude fra alt Kjendskab til Regeringens Anliggender, og dette havde til Følge, at hun trods alt stod som en fremmed i Danmark, kun knyttet til dette Land ved sine Børn og sin Ægtefælle. Da denne døde 4. April 1588, stod hun alene og følte sig alene i sit nye Hjemland.

Men da var det ogsaa, at hun pludselig viste sig som en hel anden end den, der kun havde været sin Konges Dronning. Næppe havde nogen anet, at der i den hidtil saa lidet fremtrædende Kvinde laa gjemt et heftigt Temperament og en Kampiver, der skulde præge Danmarks Historie i de nærmest følgende Aar. Med en vis storslaaet Ensidighed traadte hun i Skranken for, hvad hun ansaa for sin Ret. Overbevisningen om denne blev Ledestjærnen for hendes Færd. Og hvad hun saa som sin Ret, var at erhverve sit Livgeding paa den fordelagtigste Maade og dernæst at kunne vaage over sine Børns Opdragelse, faa sine Døtre gifte og udstyrede saa godt som muligt og hindre, at hendes 2 yngre Sønner, Ulrik og Hans, tilsidesattes for den ældste, Tronfølgeren Christian IV. Hun udviklede i Kampen herom med Rigsraaderne og en stor Del af Hertugdømmernes Ridderskab en bitter Lidenskabelig-

hed, der gav sig Udtryk i de voldsomste Ord og Skrivelser, men ganske vist langt fra en lige saa stor Sikkerhed i Valget af Midler eller Selvstændighed i Handlemaade. Lige fra det Øjeblik, at Frederik II var død, havde hun søgt sin Støtte hos sin Fader, Hertug Ulrik, til hvem hun stadig havde været nøje knyttet, men med hans Indflydelse over hende forenedes andre Mænds, der vidste at benytte hende til deres egne, personlige eller politiske, Øjemed.

Hendes Kamp kan her kun berøres i sine Hovedtræk. Først var der nogen Tvivl mellem hende og Rigsraadet om Arven efter Frederik II og om Livgedinget, kort efter om hendes Datter Annas Udstyr, da hun skulde ægte Jacob VI af Skotland. Snart blev dog Spørgsmaalet om Hertugdømmerne brændende. 1590 var S. bleven Formynderinde i disse Landsdele for Christian IV; men hurtig kom hun i aaben Strid med Statholderen Henrik Rantzau (XIII, 441) og tillige med Regeringsraaderne i Kongeriget. Aarsagen var hendes Frygt for, at Ridderskabet skulde faa for megen Magt, i Forening med hendes Bestræbelser for at opnaa en Deling af den kongelige Del mellem hendes 3 Sønner. Af stor Betydning var det imidlertid, at hun havde knyttet sig nøje til Amtmanden over Haderslev Amt Hans Blome (II, 425), der var en bestemt Modstander af Henrik Rantzau og hans Venner og tillige af Regeringsraadet, og som nu drev hende frem. Samtidig var det imidlertid ogsaa af en anden Grund kommet til et afgjørende Brud mellem hende og Regeringsraaderne, i det hun var misfornøjet med den Hofmester, Hack Ulfstand, som de havde givet Christian IV, og med dennes Lærer Hans Mikkelsen (XI, 329). Fra Sommeren 1591 staar Striden i fuld Lue, og 1592 faar den yderligere Næring ved, at hun end stærkere hidses af den Raadgiver, Juristen Dr. Sibrandt, som hendes Fader havde sendt hende. Aaret efter led hun dog et betydeligt Nederlag. I Foraaret 1593 havde Regeringsraaderne faaet Kejseren til at erklære Christian IV for myndig i Hertugdømmerne, og trods hendes heftige Indsigelser overtog Kongen i Sept. som fuldmyndig Styrelsen her; hun mistede herved ikke alene Magten, men ogsaa Udsigten til at kunne sikre sine yngre Sønner Andel i de kongelige Amter. Og hendes Nederlag kom ikke til at indskrænke sig hertil. Rigsraadet nødte hende 1594 til at flytte til sit Livgeding, hvor hun tog Ophold paa Nykjøbing Slot, og formindskede endda selve Livgedinget. Under alt dette var ogsaa Forholdet mellem hende og Christian IV blevet

køligere. Dog indtraadte snart en delvis Forandring i Stillingen. Det danske Regeringsraad gik sin Oplosning i Møde, Kongen selv ønskede en Udsoning med sin Moder, og denne blev øjensynlig fredsommeligere stemt efter Sibrandts Død 1595. I Løbet af 1596 kom det til et Forlig, hvor S. ganske vist kun opnaaede ubestemte Løfter med Hensyn til Hertugdømmernes Deling, men visse Fordele med Hensyn til Hans Blome.

Fra det Øjeblik, Christian IV i Avg. 1596 havde overtaget Regeringen i Kongeriget, var det gode Forhold mellem Moder og Søn ogsaa gjenoprettet. Ganske vist kom der ingen Deling af Hertugdømmerne, men ved andre Indrømmelser affandt Kongen Brødrene og imødekom i det hele paa forskjellig Maade S. Hovedsagen var dog, at hun havde resigneret, opgivet sin kortvarige politiske Rolle og vendt sine Interesser andensteds hen. Hvad der optog hende i Resten af hendes Liv, var Styrelsen af hendes Godser og hendes Pengesager, og hendes husholderiske Sans kom hende her i højeste Grad til gode. Med megen Iver kastede hun og hendes Lensmænd sig over Hovedgaardenes Drift og have uden Tvivl gjort sig dem meget indbringende, men ganske vist ledsagedes dette af en meget haard Fremgangsmaade mod Bønderne. Det er hende, der i en særlig Grad har bragt den nordtyske Skik at nedlægge Bøndergaarde for at udvide Hovedgaardenes Omraade ind i Danmark. Det bliver dog hidtil uforklarligt, hvorledes det paa denne og andre Maader er lykkedes hende at samle de store Kapitaler, hun sad inde med. Vist er det, at hun har haft dem, thi hun drev med dem en ligefrem Bankierforretning, forstrakte Fyrster rundt om med Laan, og da ikke mindst Christian IV. Atter og atter fik han store Summer hos hende, særlig til sine Krigsforetagender. Forholdet imellem dem var ogsaa efterhaanden blevet, om end næppe hjærteligt, saa dog venskabeligt, og Besøg imellem dem udvexledes flere Gange. Nogle Gange tog hun ogsaa til Tyskland, saaledes 1601 til Meklenborg med Christian IV og 1602 til Dresden til sin Datter Hedevis's Bryllup. Nykjøbing var dog hendes Hovedresidens, hun byggede om paa Slottet, og hun smykkede Kirken, bl. a. med den saakaldte meklenborgske Stamtavle. Her døde hun ogsaa 4. Okt. 1631; 14. Nov. s. A. bisattes hun i Hellig 3 Kongers Kapel i Roskilde Domkirke.

Chr. Janus, Sermo fun. in exequiis S. reginæ (1632). Hist. Tidsskr. III, 1 ff. Personahist. Tidsskr. 3. R. I, 1 ff. T. Lund, Christian IV's Skib p. Skanderborg Sø I—II. Christian IV's egh. Breve I—II. Erslev, Aktstykker t. Rigsraadets Hist. u. Krist. IV I—II.

J. A. Fridericia.

Sophie af Langeland (1300), s. IV, 556.

Sophie, Markgrevinde af Brandenburg, —1247, var en Datter af Kong Valdemar Sejer og Berengaria og blev gift med Markgrev Johan I af Brandenburg, der med stor Dygtighed styrede sit Land i Fællesskab og i den skønneste Samdrægtighed med Broderen Otto III. S. maatte derimod se, hvorledes hendes Brødre Kong Erik og Abel laa i uophørlig og ulykkelig Strid. Greben af Sorg herover ilede hun, skjønt højt frugtsommelig, ved Vintertid til Danmark for at mægle. Rejsen kostede den opofrende Kongedatter Livet (1247); med et nyfødt Barn ved sin Side blev hun begravet i Flensborg. Hun havde født sin Ægtefælle 4 Sønner og 1 Datter. Johan døde 1266.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Sophie, Hertuginde af Meklenborg-Schwerin, 1569—1634, Datter af Hertug Adolf (II) af Gottorp (I, 108), ægtede 17. Febr. 1588 Hertug Johan VII af Meklenborg-Schwerin. Efter dennes Selvmord 1592 styrede hun en Tid med megen Dygtighed sit Hertugdømmes Anliggender, indtil hendes ældste Søn 1608 blev myndig. Hun synes at have staaet i venskabeligt Forhold til Christian IV og døde 14. Nov. 1634.

Allg. Deutsche Biographie XXXIV, 674 ff.

J. A. Fridericia.

Sophie, Grevinde af Orlamünde, —1181—, ældste Datter af Kong Valdemar og Dronning Sophie; hun blev i Slesvig bortgiftet til Grev Sigfred af Orlamünde i Thüringen (1181). Han sendtes et Par Aar senere af Kejser Frederik til Kong Knud med Forlangende om, at denne skulde hylde Kejseren som Lensherre, men blev djærvt afvist. Om S.s Skæbne vides i øvrigt intet; hun fødte sin Ægtefælle 7 Børn, af hvilke Albert, hvis Historie tilhører Danmark (I, 168), var den ældste. Sigfred døde 1206.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Sophie, Dronning af Sverige, —1286, Datter af Erik Plovenning. Efter Faderens Død havde saa vel S. som hendes Søstre Krav paa stort Arvegods, og da de voxede til, bleve de derfor Gjenstand for Frierier fra Nabofyrsterne. Allerede i Christoffer I's Levetid blev der saaledes truffet Aftale om et Ægteskab mellem S. og Birger Jarls Søn, den svenske Kong Valdemar, og pavelig Dispensation til Ægteskabet indhentedes; med Udførelsen trak det dog ud til efter Christoffers Død, men i 1260 holdtes Brylluppet,

og S. kronedes i Jønkøping. Hun fødte sin Mand talrige Børn, mest Døtre, men lykkeligt blev Ægteskabet ikke, og Valdemars Letsindighed førte ham endog til en Elskovsforbindelse med S.s Søster Jutta (VIII, 626). Kort efter blev han afsat af sin Broder Magnus Ladelaas, og S. førte siden indtil sin Død, der indtraf 1286, Titel af «fordums de Sveers Dronning». En Søn af S., Erik Valdemarsen, overlevede baade hende og Faderen († 1302) og optraadte 1327 i Danmark med Krav paa Arv efter Moderen.

Kr. Erslev.

Sophie Amalie, 1628—85, Dronning. Hun var en Datter af Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg og Anna Eleonore af Hessen-Darmstadt og blev født 24. Marts 1628. Hun tog i Arv fra sin Fader, der var en af Trediveaarskrigens ejendommeligste Skikkelser, en urolig, intrigesyg Energi, fra hele sin Slægt et excentrisk, lidenskabeligt Temperament, forenet med Higen efter Fornøjelser og Magt. Om hendes Opdragelse og Ungdom vides dog intet, før hun 12 Aar gammel, i Marts 1640, trolovedes i Celle til Ærkebisp-Hertug Frederik (III) af Danmark. 1. Okt. 1643 stod deres Bryllup paa Glücksborg Slot ved Glückstadt. Hurtig vandt hun Indflydelse over sin Ægtefælle i de for ham saa bevægede Aar, der fulgte paa, de Aar, i hvilke han mistede sine Stifter og derefter tog Ophold i Flensborg, trykket af Pengesforlegenheder, men med det stadig stærkere Haab om snart at blive Danmarks Konge. Dette skete ogsaa 1648, og 24. Nov. kronedes S. A. til Dronning i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn.

S. A. har i mange Maader præget Danmarks Historie, baade kulturelt og politisk. I den første Henseende var hun en stærk Kraft til at fremme den dog allerede før hendes Dage begyndte Indflydelse af franske Moder og Sæder. Hun forskrev sine Dragter og adskillige andre Fornødenheder fra Paris, hun havde hos sig en fransk Sangerinde, men navnlig lod hun alle Hoffester paa virkes af den franske Smag, om end vel med en Tilsætning fra de samtidige tyske Fredsfestskuespil og maaske delvis med hendes brunsvigske Slægtinges Hoffer som Mellemed. Til Dagens Orden kom nu at høre Balletter, mythologiske Fremstillinger og Optrin, der fremstillede Hyrde- og Landlivet. Hun udstyrede disse Fester med den mest udsøgte Elegance, dansede selv med ved dem, lagde for Dagen en betagende Ynde, skjønt hun ikke var smuk, optraadte afvexlende i Kostumer som Bondepige, som Hyrdinde, som

Amazone, men helst som Diana, Gudinden for hendes Yndlings-tilbøjelighed, thi fortrinsvis elskede hun Jagten, og ofte forlod hun Hovedstaden for at dyrke den, især Jagten paa Svaner. Optaget af sin Higen efter Fornøjelser tog hun intet Hensyn til Statens medtagne Finanser; for Hoffets Ødselhed bærer hun i første Række Ansvar. Men den direkte politiske Rolle, hun spillede, var ikke synderlig ringere. Allerede ved hendes Ægtefælles Tronbestigelse havde den danske Adel set hen til hende med Mistillid og navnlig frygtet hendes tyske Hof. Mistilliden voxede med Aarene og ikke uden Grund. Hun saa sine Brødre i hendes Fødeland stræbe efter forøget, næsten enevældig Magt, og hun fulgte deres Exempel, saa meget mere som hun vedblev at være nøje knyttet til dem, især til Johan Frederik af Hannover, den mest excentriske og mest vidtstræbende af dem. Deres hyppige Besøg ved det danske Hof satte ondt Blod. Og snart viste sig ogsaa hendes Indflydelse paa Frederik III. Hun uddybede Fjendskabet mellem ham og Corfits Ulfeldt, og det tilmed fordi hun hadede Leonora Christina, i hvem hun saa en Medbejler til Stillingen som Danmarks første Kvinde; hun beskyttede deres Fjender og havde sin Del i deres Fald 1651. Personlig fik hun ogsaa Fordel deraf; hun fik Ulfeldts Len Hørsholm, hvilket Slot hun derpaa udstyrede |prægtig, maaske endog med en Række Scener af hendes eget Liv, malede af Karel van Mander; fra 1654 fik hun tillige Hven. Hun var |dernæst den, som i høj Grad bidrog til at holde Kongen borte fra Kongeriget i over et Aar i 1654—55; lystig levede Hoffet i den Tid paa Flensborghus til Rigsraadets store Bekymring. Men betydningsfuldest var det, at hun, støttet af Theodor Lente og den senere saa bekjendte Frederik Ahlefeldt, uden Tvivl har været ivrig for at drive Kongen frem til Fredsbruddet 1657.

Under den første svenske Krig ledsagede hun i Avg. 1657 Frederik III til Frederiksodde; under Fredsforhandlingerne 1658 opnaede hun at forhindre, at Hørsholm skulde gives tilbage til Ulfeldt; kort |efter maatte hun dog finde sig i, at Carl X Gustav rejste Krav paa Hven. Da kom under den anden Krig de eneste virkelig store og stolte Dage i hendes Liv, |de, i hvilke hun viste sandt Heltemod og Udholdenhed under Kjøbenhavns Belejring, saa vel i de lange og trange Tider, hvor hun med sin Ægtefælle færdedes til Hest paa Volden og opmuntrede Forsvarerne, som under selve Stormnatten 11. Febr. 1659. Men vedblivende saa Adelen hen til hende med den største Mistillid; næppe ubegrun-

dede Rygter udbredte sig om hendes Uvilje mod alle fornemme danske og hendes Forkjærlighed for de fremmede Raadgivere. Og heller ikke kan der tvivles om, at hun har været en Drivkraft til at paavirke Kongen i Retning af Forfatningsforandringen; sikkert har hun haft sin Del i Sammensværgelsen til Arveregeringens Indførelse og rimeligvis ogsaa i Bestræbelserne for at forandre Arveregeringen til Enevælde.

Hun naaede sit Maal, Enevælden kom. Hun vidste at udnytte den til sin egen Behagelighed. Midt under Rigets elendige økonomiske Tilstand begyndte atter med hende som den ledende store Hoffester og Jagter, og 2 nye Slotte rejste sig til hendes Person. Det ene, Dronninggaard, blev allerede paabegyndt 1661 og blev, da det nogle Aar efter var færdigt, Skuepladsen for elegante Fester i Hyrdestilens og Rokokoens Smag. 1664 lod hun begynde Indretningen af en prægtig fransk Have i det ny Kvarter i den østlige Del af Kjøbenhavn, og i Baggrunden af den byggedes, vistnok fra 1669, Slottet Sophie-Amalienborg, senere kaldet Amalienborg. Hun fik ogsaa under de nye Forhold Lejlighed til at tilfredsstille personlig Hævn, saaledes over for Cai Lykke og Corfits Ulfeldt, mest dog over for Leonora Christina; sikkert har hendes Had været en Hovedårsag til dennes strænge Behandling i Fængselet, lige saa vel som til, at hun i saa lange Tider forblev siddende i dette uden Dom. Men S. A. havde dog allerede under Frederik III store Skuffelser. Hun stod midt i Intrigekampen ved Hoffet, støttede Hannibal Sehested, benyttede mærkelige Parvener som Kammertjeneren Jacob Pedersen (XII, 623), men havde ogsaa netop derfor sine Modstandere. Og imellem disse var Gabel, uvist fra hvilket Tidspunkt, trods det Fællesskab imellem dem, der laa i Modsætningen til den danske Adel. Hans Ophøjelse 1664 til Statholder i Kjøbenhavn og Jacob Pedersens umiddelbart paafølgende Flugt betegnede hendes Nederlag. Men heller ikke Frederik III's øvrige Dispositioner, især de, han traf ved Kongeloven, vare efter hendes Ønske; hun havde haabet at beholde en sikret Stilling for sin Magt selv efter hendes Ægtefælles Død. Et ejendommeligt Bevis paa den ængstelige Uro, der kunde gribe hende, var den rimeligvis ubegrundede Mistanke om et Forgiftningsforsøg paa Dronninggaard 1668.

Dog havde hun beholdt saa megen Indflydelse, at Frederik III's Død i Febr. 1670 yderligere kunde indskrænke den. Hun tog fra den Tid afvexlende Ophold paa sit, ved hendes Ægteskab

bestemte Enkesæde Nykjøbing paa Falster, til hvilket laa som Livgeding Krongodset paa Laaland og Falster, der yderligere var blevet forøget 1665 med Maribo Kloster og dets Tilliggende, paa Hørsholm, hvor hun drev et stort Landbrug, og Dronninggaard og i Kjøbenhavn paa Sophie-Amalienborg. Saa vidt muligt søgte hun at bevare sin Magt over den ny Konge, men denne kjededes ved hendes Paatrængenhed. Hertil kom, at hun nærede den største Skinsyge over for sin Svigerdatter Dronning Charlotte Amalie. Hver Gang hun opholdt sig i Kjøbenhavn, kom det til Stridigheder imellem dem om Forrangen. I visse Henseender opretholdt hun dog sin Indflydelse, saaledes med Hensyn til Leonora Christinas fortsatte Fangenskab. Men for øvrigt søgte hun at erstatte Tabet i den Magt, hun tidligere som Ægtefælle havde haft over den regerende Konge, ved alle Haande Intriger. Hun havde foreløbig 2 Formaal for sin Politik, det ene var, at Danmark skulde holde sig gode Venner med Frankrig, fordi hendes Broder Hertug Johan Frederik stod paa den franske Side i det evropæiske Sammenstød, det andet var at faa sin Datter Ulrikke Eleonora til svensk Dronning ved Ægteskabet med Carl XI. Hun haabede at kunne faa Griffenfeld med til begge Dele, og der herskede i alt Fald paa Overfladen et venskabeligt Forhold imellem dem. Krigens Udbrud 1675 og Griffenfelds Fald bleve hende nye Skuffelser. Ogsaa efter den sidste Begivenhed søgte hun at virke for snarlig Fred af Hensyn til Datterens Ægteskab, og Intrigekampen herom forenedes med Modsætningen mellem hende og Charlotte Amalie, der stod paa Brandenburgs Side. Hun havde ogsaa den Tilfredsstillelse at opleve Ulrikke Eleonoras Bryllup 1680. Efter at have været syg et Par Maaneder døde hun 20. Febr. 1685 paa Sophie-Amalienborg, i alt Fald til Held for Leonora Christina. Kongen kulkastede hendes Testamente, som havde været deponeret hos hendes Brødre i Hannover, og som begunstigede Prins Jørgen; derimod fandt hendes Ligfærd og Bisættelse i Roskilde Domkirke Sted med stor Pragt 27. Marts s. A.

Becker, Saml. t. Frederik III's Hist. I—II. Danske Saml. 2. R. III—V. Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 730 f. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage. A. D. Jørgensen, Peder Schumacher Griffenfeld I—II. Christensen, Hørsholms Hist.

J. A. Fridericia.

Sophie Caroline, Fyrstinde af Ostfriesland, 1707—64, Søster til ndfr. nævnte Dronning Sophie Magdalene af Danmark, fødtes 31. Marts 1707 og ægtede 8. Dec. 1723 Georg Albert, Fyrste

af Ostfriesland (f. 13. Juni 1690). Fyrstens korte Regering var langt fra lykkelig. Hans Undersaatter gjorde Oprør mod ham, og Kong Frederik IV maatte efter hans Anmodning sende ham Tropper til Beskyttelse, der forbleve i Landet paa dettes Bekostning gennem en længere Aarrække. Georg Albert døde 12. Juni 1734, og hans Enke, der maatte dække hans store Gjæld, kom allerede Aaret efter til Danmark efter Indbydelse fra hendes Svoger Kong Christian VI og fik Bolig paa Fredensborg. Senere vendte hun tilbage til Ostfriesland, men havde fra 1740 blivende Ophold i Danmark. Fra 1756 til sin Død, 7. Juni 1764, levede hun paa Sorgenfri Slot. Fyrstinden omtales af samtidige som en elskværdig og tiltalende Personlighed. Den store Opmærksomhed, Christian VI viste sin Svigerinde, skal have vakt Sophie Magdalenes Skinsyge, og onde Tunger have endog udspreedt Rygter om et utilladeligt Forhold mellem dem. 1770 fremstod et ildeberygget Kvindfolk, der gjorde gjældende at være Frugten af denne Forbindelse. Hendes Paastand viste sig at savne enhver Grund (s. I, 293).

Koch, Christian VI's Hist. S. 320 f.

Louis Bobé.

Sophie Elisabeth, 1619—57, Datter af Christian IV og Kirstine Munk, blev født paa Skanderborg 20. Sept. 1619. I sit 3. Aar kom hun til Bedstemoderen Ellen Marsvin paa Dalum for at opdrages; hun blev der til 1627, da hun sendtes til Friesland hos Christian IV's Søsterdatter Prinsesse Sophie Hedevig, der var gift med Statholderen Grev Ernst Casimir af Nassau-Dietz. Vistnok kort efter sin Hjemkomst til Danmark 1629 blev hun trolovet til Christian Pentz (XIII, 4), hvem hun havde Bryllup med 10. Okt. 1634. Allerede fra sin Barndom havde hun været ustyrlig og misundelig, og hendes slette Egenskaber, der ofte gik over til ligefrem farlig Voldsomhed, skulle have forbitret hendes Mands Liv. Derimod synes Kirstine Munk at have holdt særlig meget af hende, og det var hendes Besøg hos Moderen paa Boller, der 1646 gav Anledning til Christian IV's skarpe Optræden mod denne. Efter sin Mands Død i Elendighed i Sept. 1651 sluttede hun sig dog nøje til Søsteren Leonora Christina og Corfits Ulfeldt. Det hedder saaledes, at det var hende, som lod hans «Æresforsvar» uddele i Danmark 1652, og 1654 førte hun deres Søn Leo til Sverige og opholdt sig i flere Aar hos dem, navnlig paa Barth Slot i Pommern. I Dec. 1656 var hun dog tilbage i Danmark, boede da paa Kirstine Munks Gaard Lellinge i Sjælland, men

tog kort efter over til hende selv paa Boller, hvor hun døde 29. April 1657.

B. Smith, Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Hist. I. Bobé, Af Ditlev Ahlefeldts Memoirer S. 61. 119 f. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VII, 311 ff.

J. A. Fridericia.

Sophie Frederikke, 1758—94, Arveprinsesse, var Datter af Hertug Ludvig af Meklenborg-Strelitz (f. 1725 † 1778) og født 24. Avg. 1758. Hun ægtede 21. Okt. 1774 Arveprins Frederik af Danmark (V, 325). Prinsessen siges ved sit første Møde med sin Mand at være bleven noget skuffet over hans mindre fordelagtige Udseende og synes med sit muntre Sind at have haft lidt vanskeligt ved at finde sig til rette ved det danske Hof, over hvis Kjedsommelighed hun gjentagne Gange klager. Bernstorff fælder en ret gunstig Dom om hende og roser hende for hendes gode Hjærte og tiltalende og elskværdige Væsen. Hun besad megen Indflydelse over sin Mand, der var meget forelsket i hende, og man var i de første Aar efter Ægteskabet i Hofkredsene bange for, at hun derigjennem skulde komme til at spille en betydelig politisk Rolle. Hun døde allerede 29. Nov. 1794. I sit Ægteskab blev hun Moder til Christian VIII, Arveprins Ferdinand og Døtrene Juliane Sophie og Louise Charlotte.

L. Laursen.

Sophie Hedevig, 1677—1735, Prinsesse, var Datter af Christian V og født 28. Avg. 1677. Allerede som Barn blev hun forlovet med sin Fætter Kurprins Johan Georg (IV) af Sachsen, og i 1689 blev det bestemt, at Brylluppet skulde finde Sted om 2 Aar. Forinden blev dog den unge Kurprins ved Faderens Død i Sept. 1691 selv Herre, og hans Hjærte havde allerede i nogen Tid været fuldstændig optaget af en anden Dame. I Dec. s. A. maatte Moderen, Enkekurfyrstinde Anna Sophie, Christian V's Søster, til sin store Fortvivlelse meddele, at hendes Søn havde erklæret ikke at kunne elske Prinsessen, og Christian V hævede da strax Forlovelsen. Der kom snart nye Partier paa Bane. Allerede i 1692 var der Tale om Prinsessens Ægteskab baade med Fæteren Carl XII af Sverige og den romerske Konge (senere Kejser) Josef I. I Aarene 1694—97 forhandlede der meget ivrig om Ægteskabet med den sidstnævnte. Det var særlig Religionsspørgsmaalet, som voldte Vanskeligheder, da man fra kejserlig Side stillede den Fordring, at Prinsessen skulde gaa over til Katholicismen. I Begyndelsen afviste man det bestemt fra dansk Side, men siden skiftede

Christian V selv Mening, hvorimod Prinsessen bestemt vægrede sig ved at gaa over til Katholicismen. Ikke bedre Udfald fik de Forhandlinger, der navnlig i 1698 førtes om et Ægteskab mellem hende og Carl XII af Sverige; Carl XII havde absolut ingen Lyst til at gifte sig, og Partiet stødte desuden paa stærk Modstand hos det holstenske Parti i Sverige. Prinsessen forblev ugift til sin Død; de senere Rygter om et hemmeligt Ægteskab mellem hende og Overkammerherre C. A. v. Plessen (XIII, 144), der var saa nøje knyttet til hende og Broderen Prins Carl, savne sikkert ethvert Grundlag.

Saa længe Moderen levede, opholdt Prinsessen sig hos hende og efter hendes Død i 1714 ved selve Hoffet, indtil Frederik IV's Ægteskab med Anna Sophie og dennes paafølgende Kroning hidførte et Brud inden for Kongefamilien. Prinsessen og Prins Carl forlode nu Hoffet og toge Ophold paa Vemmetofte. I de sidste Aar af Frederik IV's Regering kom der dog en Slags Udsoning i Stand. Efter Moderen havde Prinsessen arvet Gjorslev og Erikstrup, som hun 1716 tilskiftede Kongen for Dronninglund, Dronninggaard og Børglumkloster i Jylland. Ved Broderens Død 1729 arvede hun dennes Besiddelser Vemmetofte og Højstrup og Charlottenborg i Kjøbenhavn, men ogsaa hans ret betydelige Gjæld. Det lykkedes hende dog inden sin Død at faa den omtrent helt afbetalt, dels ved at sælge sine jyske Godser, dels ved Hjælp af den meget rigelige Appanage, som Christian VI ved sin Tronbestigelse tilstod hende. Prinsesse S. H. var en velbegavet Kvinde med levende religiøse Interesser og betydelig Sans for Musik og Malerkunst, som hun ogsaa selv dyrkede. I sine sidste Aar var hun meget svagelig. Hun døde 13. Marts 1735 paa Charlottenborg. Ved sit Testamente oprettede hun i Overensstemmelse med Moderens Vilje et adeligt Jomfrukloster af Vemmetofte og Højstrup med tilliggende Gods.

Nyt hist. Tidsskr. I, 492; II, 250 f. 555 ff. Brasch, Vemmetoftes Hist. II—III.

L. Laursen.

Sophie Magdalene, 1700—71, Dronning. Hun var født 28. Nov. 1700 og Datter af Markgrev Christian Henrik af Brandenburg-Kulmbach og Sophie Christiane af Wolfstein, og hun var den niende af 14 Søsken. Moderen sad efter Faderens Død i smaa Kaar, og det højeste, Datteren kunde vente af Fremtiden, syntes at maatte være at faa en eller anden tysk Smaafyrste til Ægte;

men det kom til at gaa anderledes. Da Frederik IV af Danmark havde overladt sin Søn Kronprins Christian, at han selv maatte afgjøre, hvem han vilde have til Hustru, faldt hans Valg paa S. M. Lige saa forbavsende dette Valg nu forekommer os at være, lige saa stor Forundring vakte det den Gang; men efter al Rimelighed valgte Kronprinsen hende, fordi han, der allerede paa den Tid stærkt hældede til Pietismen, efter hvad han hørte om hende og hendes Familie, ventede i hende at faa en Hustru, der religiøst stemmede med ham. Han rejste derfor i Juli 1721 til Slottet Pretsch i Sachsen, hvor S. M. den Gang opholdt sig hos August II's Dronning. Det Indtryk, han fik af den unge Prinsesse, var saa fordelagtigt, at han strax skrev til Faderen, at han var bestemt paa at leve og dø med hende, og Frederik IV samtykkede uden Tøven i Forbindelsen. 7. Avg. fejredes Brylluppet.

De Forhold, der modtog hende, da hun kom til Danmark, vare som bekjendt ikke lykkelige, da Frederik IV's Giftermaal med Anna Sophie havde skabt et Brud i Kongefamilien, og dette holdt sig, saa længe Kongen levede. S. M. indtog strax fra først af det samme Standpunkt som hendes Ægtefælle, der som bekjendt hadede Stifmoderen, og hun gjorde intet Skridt for at mildne Bruddet. Uagtet hendes kongelige Svigerfader paa forskjellige Maader søgte at vinde hende, lykkedes det ham ikke. Medens hun sammen med Kronprinsen i Tiden indtil Kongens Død levede et ret tilbagetrukket Liv, kom Øjeblikket for hende til at røre sig friere som den dansk-norske Stats Dronning, da Frederik IV's Død 12. Okt. 1730 aabnede Vejen for hende til at bestige Tronen sammen med Christian VI.

Det var paa visse Maader et lykkeligt Ægteskab, hvori hun levede med denne. Han satte overordentlig Pris paa hende, og hun synes at have været glad derved. Som et Vidnesbyrd derom lod hun paa sin Bryllupsdag 1732 stifte Ordenen de l'union parfaite, et Navn, der tydelig nok pegede paa Følelsen af ægteskabelig Lykke, og da Kongen var død 1746, nedskrev hun i sit Testamente en Tak til Gud, fordi han, som hun udtrykte sig, «har givet mig en saadan uforlignelig Konge og Ægtefælle, med hvem jeg i 25 Aar har levet i uforanderlig Kjærlighed og Glæde». Men saa lyst et Indtryk man end faar heraf, tyder Kongeparrets Historie ikke paa, at hun har forstaaet at virke opmuntrende paa den alvorlige, tungsindige Konge. Hendes Religiøsitet havde det samme tunge Præg som hans, og hun, der aldeles ikke havde

noget lyst Sind, var desuden tit sygelig, hvad der yderligere trykkede hende og dermed ogsaa ham.

Værre var det imidlertid, naar vi tale om hende som Landets Dronning, at hun virkede sit til, at han kom til at staa underlig afsondret fra sit Folk, og her falder der et ikke ringe Ansvar paa hende. Flere Portrætter, vi have af hende, malede af Wahl, vise hende som en statelig Dame med regelmæssige Ansigtstræk og en høj, slank Figur. Hun har aabenbart kunnet tage sig endog meget godt ud, og saaledes som hun ser ud paa disse Billeder, er der noget af en Dronning ved hende. Men uheldigvis var der, hvad Portrætterne ogsaa give Indtryk af, noget stolt og stift ved hende, og det var det, der blev hendes Forbandelse. Skjønt der egentlig ikke kan siges noget i og for sig ondt om hendes Karakter, har næppe nogen Dronning her hjemme i den nyere Tid været saa lidt Gjenstand for Folkeyndest som hun, og dertil virkede det Præg af Stolthed, der var over hende, maaske mere end noget andet. Det var, som om hun vilde lade der være en Kløft imellem sig og Folket i det hele, og som om hun kun kunde finde en passende Kreds i Herrer og Damer med mange Aner og helst i tyske fyrstelige Personer, baade af hendes egen Slægt og i, hvem der ellers af saadanne søgte her ind i Landet.

Forkjærlighed for alt, hvad der var tysk, var det andet Træk, der fjærnede Folk her hjemme fra hende, og selv om man har overdrevet hendes Tyskhed, om hun end vitterlig baade forstod, talte og skrev Dansk, var hun dog den, der mest bærer Ansvaret for, at Hoffivet paa denne Tid i endnu højere Grad fik et tysk Præg, end det tidligere havde haft. Det var, for blot at nævne et Par enkelte Træk, betegnende for hende, at hendes Fødselsdag i Aaret 1738 bl. a. fejredes med, at 3 tyske Rigsgrever bleve gjort til Elefantriddere, og at det, da hun havde faaet oprettet «Vallø Stift» (1737), med det stærkest mulig adelige Præg, var en tysk Fyrstinde, hun lod komme i Spidsen for det som dets Abbedisse.

Hertil kom, at hun var umaadelig ødsel og pragtlysten. Det var, som om hun, da hun blev Dronning, vilde have Oprejsning for de smaa Kaar, hun havde haft, førend hun blev gift. Hendes Forkjærlighed for ydre Glans hang for en Del sammen med et vist Hang til Ødselhed, der laa i hendes Natur, dels stod den i Forbindelse med, at hun, med sine Tanker om Kongemagtens ophøjede Plads i Verden, ønskede at sprede et Skjær af lysende

Storhed om sig, og heri mødtes hun kun alt for meget med sin Ægtefælles Synsmaade. Jo mere man tænker paa, at det Hofliv, de førte, var mærket af en halv asketisk Uvilje hos dem imod lettere Forlystelser, og jo sjældnere der var Lejlighed til ved store, glimrende Fester at prange med prægtige Klæder eller med Juveler og Smykker, desto mere forbavses man over, at de brugte urimelig store Summer baade til Anskaffelse af Kostbarheder og til Opførelse af Pragtbygninger, af hvilke Hirschholm Slot særlig byggedes for Dronningens Penge. Selv de økonomiske Sorger, hun havde derved, og som kunde plage hende svært, formaaede ikke at hemme hendes Ødselhed.

Under Frederik V's Regering førte hun et stille Liv som Enkedronning. Modsætningen imellem Sønnens og hendes Personligheder og Temperamenter var for stor til, at der kunde være nogen ret Sympathi imellem dem, og desuden kunde hun ikke udstaa hans Yndling A. G. Moltke, som hun mente skilte ham fra hende. Paa en vis Maade kom hun i Christian VII's første Tid atter til at indtage en noget mere fremskudt Stilling. Hun synes, hvad man ikke venter efter det Hovedindtryk, hendes Personlighed gjør, at have holdt af Børn, og hun saa gjerne hos sig baade Christian VII som Barn og ligeledes de unge hessiske Prinser, der opdroges her i Landet, deriblandt den siden saa bekjendte Prins Carl (III, 360). Rimeligvis var det en Virkning heraf, at Christian VII efter sin Regerings Begyndelse viste hende en ikke ringe Opmærksomhed. Ja, paa et enkelt Punkt var hun endog i Stand til at udøve Indflydelse, i det hun aabenbart virkede med til, at Moltke i Juli 1766 faldt i Unaade, og maaske har det ogsaa hjulpet Frederik Danneskjold til for en kort Tid igjen at spille en Rolle under Christian VII (IV, 193), at hun satte stor Pris paa ham. Men dette var dog kun forbigaaende, og senere, da Struensees Indflydelse begyndte, blev hun endog Gjenstand for en stødende Hensynsløshed fra Kongens og Dronningens Side, der baade stærkt viste sig under hendes Dødsleje og tillige gjorde, at Hof Sorgen over hende blev indskrænket til en imod al Skik og Brug stridende kort Tid. Endnu mere lægger man dog Mærke til, at hendes Død 27. Maj 1770 tydelig nok, med Undtagelse af nogle ganske enkelte som netop den nylig nævnte Prins Carl, lod Folk være ganske ligegyldige. Det kunde med Grund strax efter skrives i et Brev om hende: Dronning S. M. er død, begravet og glemt.

Til Trods for, at hun saa lidt forstod at vinde Yndest, bør

det dog ikke glemmes, at hun ved sine forstandige Reformere paa Hørsholm Gods har faaet en Plads blandt dem, som først gav Stødet til den heldbringende Bevægelse paa Landboforholdenes Omraade her hjemme, og naar hun fik Christian VI til at anskaffe kostbare Juveler, viste hun dog, at hun opfattede dem ikke som sin, men som Kongefamiliens Ejendom. I Følge hendes testamenteriske Bestemmelse danne de en Del, og det en vigtig Del, af Kronens Regalier.

J. Møller, Mnemosyne. E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814.

E. Holm.

Sophie Magdalene, Dronning af Sverige, 1746—1813, var Datter af Frederik V og født 3. Juli 1746. Allerede i 1750 indledede den danske Udenrigsminister gjennem den franske Regering Underhandling med Sverige om en Ægteskabsforbindelse mellem Prinsessen og den svenske Tronfølger Adolf Frederiks ældste Søn, den senere Gustav III. Det i Sverige da herskende Hatteparti drev Sagen igjennem trods Modstand baade fra Adolf Frederiks og navnlig hans Gemalindes Side. Det næste Aar bleve de endelige Aftaler truffet, men en formel Forlovelse fandt ikke Sted, dels formedelst de paagjældende Personers store Ungdom — ingen af dem var endnu fyldt 5 Aar —, dels fordi man ikke ønskede at binde sig alt for stærkt fra nogen af Siderne. 1765 begyndte den danske Regering at drive paa Ægteskabets Fuldbgyrdelse; den fik nu en kraftig Forbundsfølge i Kronprins Gustav selv, der hidtil havde været uvillig stemt mod Partiet, men nu erklærede sig for det, da han var kjed af Moderens strænge Formynderskab. Til sidst maatte det svenske Kongepar give efter, og 1. Okt. 1766 fandt Formælingen Sted paa Christiansborg Slot. Ægteskabet blev dog i alle Henseender en Skuffelse. De heldbringende politiske Følger for de 2 Landes fremtidige indbyrdes Forhold udebleve ganske, og de nygiftes Lykke var hurtig forbi. De passede slet ikke sammen; Gustav III blev snart kjed af sin noget tilbageholdne og stille Gemalinde, og Svigermoderen pustede af al Magt til Uenigheden. I 1777 lykkedes det dog Staldmester Adolf Fredrik Munck at tilvejebringe en Forsoning mellem dem. Glæden herover blev saa meget større, da det kort efter rygtedes, at Dronningen, der hidtil ingen Børn havde født, var frugtsommelig. I de højere Selskabskredse i Stockholm gav denne Begivenhed dog ogsaa Anledning til Rygter om, at Staldmester Munck og ikke Gustav III var

Barnets Fader, og da Gustav III stadig viste Munck stor Yndest, antog man endog, at han selv havde begunstiget Forbindelsen for at skaffe Riget en Tronarving. Sandsynligheden af disse Rygter er dog meget tvivlsom. Baade som Dronning og siden som Enkedronning levede S. M. et meget tilbagetrukkent Liv. Hun døde 21. Avg. 1813.

Hist. Bibl. 1877—79. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 III. Svenskt biogr. Lex., ny följd, X. *L. Laursen.*

Sorterup, Julius Benjamin, 1815—49, Numismatiker og Arkæolog, blev født i Hjortespring ved Kjøbenhavn 8. Febr. 1815 og mistede 2 Aar gammel sine Forældre. En Dame tog sig af ham, og han blev Student fra det v. Westenske Institut 1832, theologisk Kandidat 1838 og underviste i flere private Skoler og fra 1842 i Metropolitanskolen (1844 Adjunkt). Men allerede tidlig havde han ved Siden heraf syslet med numismatiske og arkæologiske Studier. Hos Chr. J. Thomsen var han Medhjælper ved det kongl. Musæum for nordiske Oldsager fra 1832, i 1841 udgav han Fortegnelsen over General Krebers Mønt- og Medaillesamling (2 Afdelinger), et overmaade nyttigt og omhyggeligt Arbejde med mange selvstændige Bemærkninger og Oplysninger, væsentlig til den danske Mønthistorie. Til videre Uddannelse foretog han 1842—43 en Rejse i Tyskland, Schweits og Italien med offentlig Understøttelse og blev 1845 Arkivsekretær, 1847 Arkivar ved det historisk-arkæologiske Arkiv under Kommissionen for nordiske Oldsagers Opbevaring. Skrev i «Annaler for nord. Oldkyndighed» om Bjernede Kirke og en Del arkæologiske Afhandlinger. I 1848 blev han Præst i Langaa paa Fyn, men døde allerede 17. Febr. 1849. Han mindes som en elskværdig Personlighed og dygtig ung Videnskabsmand. — S. havde 10. Maj 1845 ægtet Anna Jeannette Caroline Nathalia Petersen († 1856), Datter af en Haandværker i Søetaten.

Selmer, Nekrolog. Saml. II, 74 ff. Erslew, Forf. Lex. Hundrup, Lærerstandens ved Metropolitanskolen S. 158 f. *C. Jørgensen.*

Sorterup, Jørgen Jørgensen, 1662—1723, Præst og Digter, er født i Ottestrup ved Slagelse og Søn af daværende Kapellan, senere Sognepræst til Sorterup og Ottestrup, Jørgen Madsen Aarby († 1685) og Anne Jørgensdatter Morsing, Datter af Formanden i Kaldet. S. blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1683 og o. 1687 Huslærer for de unge Baroner Guldencrone fra Vilhelmsborg, hvis

Moder, Regitze Sophie Vind, 1686 var indtraadt i andet Ægteskab, med Baron Jens Juel til Juellinge i Stævnns. 1690 tog S. Magistergraden, og da hans Elever 1692 skulde optages paa det nystiftede ridderlige Akademi, ansøgte han i et Nytaarsvers Moderen om at skaffe ham Præstekald, hvad han ogsaa opnaaede et Par Maaneder efter, da Juel kaldede ham til Lyderslev og Frøslev i Stævnns. 1. Sept. 1692 (ell. 93) ægtede han Anna Cathrine, Datter af Boghandler Chr. Hjort i Kjøbenhavn, der formodentlig har haft noget til bedste, da det fremgaar af et Brev til Biskop Jens Bircherod, at dette Synspunkt for S. som for mange samtidige har været det afgjørende for Ægteskabet. Efter hendes Død 1694 blev S. gift med Birgitte Frederiksdatter Lorentzen, som overlevede ham til 1752. Med sine Hustruer havde han 4 Sønner og 1 Datter og sad vistnok i gode Kaar; han efterlod Bibliothek og Samlinger, som splittedes ved Avktion efter hans Død.

S. var en meget stridbar Mand, som i det meste af sin Embedstid førte bitre Kampe for Kaldets formentlige Ret. Først angreb han i sine Prædikener Ejeren af Frøslevgaard, Rasmus Ibsen, der plagede sine Bønder saaledes, at de fleste Gaarde laa øde, og S. mistede sin Tiende af Annexet. Det kom til Sag; men inden den var endt, købte Enkedronning Charlotte Amalie Godset 1704 og forenede det med sine andre store Ejendomme i Stævnns. Da hun imidlertid her nedlagde Hovedgaarde og oprettede andre af ufrit Bøndergods, fik S. en fleraarig Strid med hendes Forvaltere om Tiendens Ansættelse, hvilken dog 1709 ved en Kommissions Kjendelse endtes til Fordel for ham. Men nu havde han fattet Nag til Godsinspektøren Terkelsen og indgav psevdonymt til Dronningens Sekretær Neuhausen et latinsk Anklageskrift: «Præstigiæ oeconomiae ruralis revelatæ» («en Godsbestyrelses afslørede Bedragerier»). Det indeholdt en Række lumsk maskerede Beskyldninger paa et Sprog, som de angrebne ikke forstode, og forsmaaede end ikke den Insinuation, at Forvalterne ringeagtede Neuhausen som fremmed og Tysker. Hvor meget begrundet der er deri, lader sig nu vanskelig afgjøre; men S. var selv en dygtig Landmand og nøje inde i sjællandske Landboforhold, hvad der ogsaa fremgaar af nogle Vers fra 1698 (i Wielandts Samlinger), hvor han med utaalelig Snaksomhed væver op ad Vægge og ned ad Stolper om en Egetrunte, han havde købt i Skoven og ikke kunde faa udleveret. Foruden at vidne om hans store Bjærgsomhed have disse Vers ogsaa kulturhistorisk Interesse. Hans Anklageskrift er i

alt Fald sikkert mere dikteret af personligt Nag end af Medfølelse med de fortrykte Bønder og førte til, at adskillige af Godspersonalet, bl. a. Terkelsen, vistnok temmelig uforskyldt fik Afsked. Hans egen Anseelse synes det ikke at have skadet; 1713 blev han valgt til Provst i Stævns Herred, men ved Dronningens Død Aaret efter kom Nemesis over ham. Terkelsen blev gjenindsat og glemte naturligvis ikke sin gamle Fjende. S.s Tiender bleve atter nedsatte, og hans Sognefolk klagede over, at han ikke holdt sine Gærder lukkede og pløjede over fremmed Skjel, hvorfor han maatte gjøre en ydmygende Afbigt. Han opnaaede heller ikke sit Ønske om at faa en Skole i sit Sogn og efterlod ved sin Død Aaret efter, 4. Okt. 1723, alt andet end et godt Navn. Falster udtrykker sig maaske vel stærkt, naar han kalder ham «en lærd og sindrig Bagvasker, som ikke sjælden besmittede vort Modersmaals Helligdomme ved sin ulykkelige og smudsige poetiske Evne, ilde stemt mod alle brave Folks Navn og Rygte og derhos selv alle brave Folk forhadt». Men det er tydeligt nok, at han har været mere frygtet end agtet og afholdt, hvad der ogsaa fremgaar af Sagnene paa Egnen om, at han kunde mane og vise igjen.

Som gejstlig Forfatter var S. ikke frugtbar. Han lod trykke et «Trøstebrev» ved sin første Hustrus Død og s. A., 1695, en Ligprædiken over en ved Lynnedslag dræbt Mand. End videre kan maaske herhen regnes hans «Løvneds Ihukommelse» over Borgmester og Politimester Claus Rasch (XIII, 481), alt i Tidens Stil, langtrukket, højtravende og sprænglærd.

Langt mærkeligere er hans Digtning, der ligesom hans Liv giver os Indtryk af en begavet, men smagløs og dertil myndig og stridssyg Personlighed. Hans «Poetiske Smaasagers 1. Part» udkom vel først 1714, men indeholder Nytaars- og Lykønskingsvers, Bindebreve osv. fra hans Huslærertid og rettede til hans Elever eller i disses Navn til deres Moder og Slægtninge. Det er udtværet Moral og submis Smiger, spækket med lærde Noter i de Dages trivielle Aand og Form. Kun den jævnlige Brug af gamle og sjældne Ord særtegner Samlingen, og ikke bedre ere en Del enkeltvis trykte eller haandskrevne Lejlighedsvers.

1701 rettede S. til den store Mæcen Rostgaard en skarp og nærgaaende Satire mod en stor Del af Samtidens Poeter: «Ret Tak, rar Skjæmt og ram Alvor . . . for at afmale satyriskvis disse Tidens Rimgjerrighed eller Cacoëthes carminificum». Han følger her det Spor, Reenberg nogle Aar før var slaaet ind paa med

«Forsamling paa Parnas» (XIII, 574), men i en langt plumpere, mere skruet og uklar Stil, hvor den stærke Brug af forældede og Dialektudtryk og den forblommede Omsætning af Digternes Navne i haartrukne Ordspil nødvendiggjøre et stort Noteapparat, uden dog altid at blive forstaaelige. Kun sjælden hæver han sig til større Frihed og Lethed:

«Der er Ord i Tvillings Vise, som er Lyst at høre paa,
Sangemestre maa jeg prise, naar de kun vil digte saa»,

eller:

«Kingo skjænker os at drikke af sit kryded Digtervæld»,

og

«Bordings lette Skrivemaade sætter Fjere paa vor Pen».

Digtet var lige saa lidt som Reenbergs bestemt til Offentliggjørelse, men blev snart udbredt, vakte stor Forbitrelse og affødte den første større «Versekrig» i vor Litteratur, der afgiver et sørgeligt Bevis for, hvor ringe Forstaaelsen af og Evnen til litterær Satire endnu var, og hvorledes Kritik opfattedes som personligt Angreb paa andres gode Navn og Rygte. S. havde dadlet Præsten Frands Kyhns (IX, 611) bibelske Epos «Esther»:

«Skuer den, der har en Dronning nylig klædt i ringe Dragt!»

Denne optraadte da med et versificeret «Gjensvar paa Tiltale», og S. riposterede først med «Ekko eller Gjenlyd» i latinske Disticha og strax efter med «Svar mod et meget Fantastisk Kryppelhoved», der utaalelig langtrukket Vers for Vers afviser Kyhn. Dette tilsendte han Vicestiftsbefalingsmanden over Sjælland Chr. Scheel med en ligeledes versificeret Klage over Kyhn. Alle disse Vers ere utrykte og mest anonyme, i lige Grad raa og forvirrede; Hovedargumenterne bestaa i Skjældsord og gjensidige Beskyldninger for Smædeskriveri. Saaledes tiltaler Kyhn S.:

«Sathanas! O Gud dig straffe! Du i Stilhed maatte bo
og ej paa din Næste klaffe, som vil gjerne nyde Ro!

— — — — —

Tiden spildes paa dig ilde, ond Poet og værre Præst!»

I samme Tone er et Prosabrev fra Kyhn, der af indre Grunde vist maa sættes efter S.s «Svar», og som i nogle Haandskrifter dateres 1. Nov. 1704. Den afsatte Rektor i Aalborg Mogens Wingaard, om hvis aandelige Sange S. havde skrevet:

«Sure Druer, halv opædte, i min Vingaard elskes ej»,

føjede et Par om muligt endnu jammerligere Vers-«Tilhæng» til Striden.

S. var imidlertid ikke den Mand, der lod sig skræmme af Angreb. Faa Aar efter, 1709, vakte han en ny Polemik ved sin «Poetiske Skansekurv, fremsat til Beskjærmelses Brystværn» for Præsten S. Lolcks «Saligheds Vandrebog», et opbyggeligt Læredigt, hvis Fortale tydelig nok stiklede til S.s og Reenberg's litterære Satirer. I Form af et satirisk Forsvar for sin fordums Lærer Lolcks Makværk og med nye Angreb paa Skillingspoeterne hævder nu S. Berettigelsen af sin egen Kritik. Som direkte Efterligning af Reenberg's «Forsamling» begynder hans Digt med en Drøm, i hvilken der for Skjalden Hjarnes, som hos Reenberg for Apollos, Domstol anstilles en poetisk Retsforhandling om Lolcks Digttereve. Defensor, Poeten Chr. Rose (XIV, 164), forsvarer ham som en vel anset Præst, der har 8 andre gejstliges Æredigte at støtte sig til. Hans Medbejler til Lavrbærkransen er en Bonde, hvis Sag føres af en anden samtidig Rimer, Hans Nordrup, og begge komme kun daarlig fra det. Som Bevis paa det danske Sprogs Rigdom, naar det kommer i de rette Hænder, omsætter S. i Digtets anden Afdeling Lolcks første Ode eller Rimsang i en Række forskellige Versemaal, deriblandt baade Sonet og Madrigal, og viser herved unægtelig Rimefærdighed, men hverken Smag eller poetisk Sans.

Rose, hvis Oversættelse af Ovid S. for Resten før havde rost, men hvem han nu mistænkte for Stiklerierne i «Vandrebogens» Fortale, syntes ikke om den Rolle, han her havde maattet spille, og svarede med det utrykte «Skjægge (Navnet paa en stor Kanon fra Kronborg) opkjørt paa Parnassum for at beskyde og sløjfe en Skansekurv osv.», plat og udtværet, uden Sans for Betydningen og Berettigelsen af Kritik:

«Her er opstanden i vort Land en sælsom Versevrager,
en Ismael, dog Præstemand
Hvo er saa blind, saa dum og døv, at han ej ser og kjender.
hvor Sorterup i Lydersløv af Avinds Lue brænder.»

Lolck, der havde ført et hæderligt Liv og nu var død, burde nyde Fred og ligesaa hans efterladte Kone og Børn. I Modsætning til S. stilles Reenberg, hvem «al Verden ærer». I et andet utrykt Digt skjælder en Pseudonym, Christen Sanddru, ligefrem S. for Æretyv og raader ham hellere at bane sig Vej i Verden ved Æredigte end ved Skandskrifter.

Hidtil havde S. hverken vundet synderlige Lavrbær eller vist

synderlig Selvstændighed som Digter. Men med sine «Nye Heltesange om Kong Frederik IV's Sejrvindinger» i den store nordiske Krig (1716) gav han Bevis for, at han ikke alene kunde kritisere andre, men selv anvise Digtningen nye Baner. Her førte han Tidens historiske og patriotiske Lejlighedsposi fra Alexandrinerne og den 2. schlesiske Skoles opstyltede Stil tilbage til Folkevisetonen, om ikke just til Folkeviseverset, med heldig Benyttelse af Omkvædet («Af Herren er Sejren alene») og Stræben efter folkelig naiv Sprogfarve. Naturligvis kunde han ikke gennemføre denne Tone; Rokoko- og Parykstilen, som laa ham selv saa nær, skurrer imod den, f. Ex. i den ellers saa berømte allegoriske Fremstilling af Sejren under Rygen:

«Hr. Sehsted har avlet en Søn under Ø.»

Men med fuld Ret udtaler han sig i Tilegnelsen om det nye og dristige i dette Forsøg paa at gjenoplive «nordisk Kæmpesang» og sætte den i Steden for de fade Hyrde- og Lireviser, de franske Arier og Tidens

«Heltevers, der er paa Skruer drevet»,

pyntede med Mythologi og fladtraadte i Alexandrinere. De 5 Sange, om Flaadens Udrustning, Gabels, Rabens og Sehesteds Sejre samt Stralsunds Erobring, hvortil slutter sig et senere og svagere Digt om Krigen i Norge og Frederikshalds Belejring, have derfor ogsaa overlevet det meste af Tidens øvrige Poesi og endnu i vore Dage fundet en Udgiver (F. Rønning 1889). Rahbeks og senere Grundtvigs Ros have maaske skabt S. et Digterry noget ud over Fortjeneste; men med rette er det sagt, at han danner et mærkelig enestaaende Overgangsled fra Vedel og P. Syv til den moderne fædrelandske Romance. Det er sikkert ogsaa P. Syv selv, hans ældre Ven og indtil sin Død 1702 hans Nabo som Præst i Hellested i Stævns, der har vakt hans Sans for den gamle Poesi saa vel som for det ældre Sprog og Nordens Oldsager. Disse sidste dyrkede S. nemlig ogsaa i sit Forsøg paa at tolke Guldhornsbillederne (1717) og i en Afhandling om Runeindskrifter i Wielandts «Lærde Tidender» 1723, hvor der tillige refereres en Undersøgelse af ham «De mensa Isiaca». Som Arkæolog naaede han dog ikke højere end til sprænglærd Dilettantisme.

Brasch, Vemmetoftes Hist. II. Rahbek og Nyerup, Den danske Digtekunsts Hist. II. Danske Saml. III, 227 ff.

J. Paludan.

Søvenbroder, Enwald (Ewald Søvenbroder), —1504, Prælat, var en Holstener af Fødsel, sikkert fra Kiel, hvor hans Morbroder Enwald Münter indtog en gejstlig Stilling. Havde studeret og taget Magistergraden, blev Sekretær i Christian I's Kancelli og Lærer for Kongens yngste Søn, Hertug Frederik, hvis Yndest han synes at have vundet; thi naar Hertugen senere skriver til ham, betegner han ham som «vor kjære, tro Tugtemester». Enkedronning Dorotheas Tillid vandt han ogsaa i høj Grad, da han var en brugbar Mand, vel øvet i verdslige Sager, saa han kunde gaa hende til Haande i hendes Pengeforretninger i Hertugdømmerne; bl. a. laante han hende 1485 500 Mk. lybsk. Imidlertid var han bleven Kannik og senere Domprovst i Slesvigs Kapitel, og da Biskop Helrik v. d. Wisch døde 1488, blev han, støttet af Kong Hans og Hertug Frederik, valgt af Kapitlet til Biskop i Slesvig Stift. Men Valget stødte paa Vanskeligheder i Rom, da Innocentius VIII havde lovet Dr. Eggert Dürkop fra Hildesheim, Provst i Minden, pavelig Kapellan og «Auditor» ved Domstolen «Rota» i Rom, dette indbringende Præbende. Kapitlet i Slesvig opgav dog ikke lettelig sin Kandidat, men overdrog ham Bispestollet Svabsted, som han for en Sum af 2000 Mk. lybsk pantsatte til Hans Rantzau, der var Mand for at holde det fast. Flere Aar gik hen med Striden, indtil Alexander VI 1492 udslyngede Trusel om Bandykning mod «hine Fordærvsens Sønner», der modstode Pavens Vilje. Nu maatte Kapitlet vel give tabt, og E. Dürkop blev 1493 indført i Slesvigs Domkirke; men Stillingen var ikke hyggelig for ham, da ikke blot Kapitlet, men ogsaa Kongen og Hertugen vare ham fjendske. Følgen var, at han tilbragte sin meste Bispetid i Rom (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 712 f.). — Efter at E. S. havde maattet opgive Tanken om at blive Biskop, synes han at have opholdt sig mest i Kiel, hvor han besad et Vikariat i St. Nicolai Kirke. Han døde 14. Avg. 1504 og blev begravet i den nævnte Kirke, som han havde betænkt rigelig i sit Testamente.

Cypræus, Annales episc. Slesv. S. 394 ff. Møller, Das Geschlecht derer v. Ahlefeldt S. 22 f. Westphalen, Monum. ined. III, 559 Tab. Nye Danske Mag. I, 289 ff. Schwarze, Nachrichten von Kiel S. 100 ff. *H. F. Rørdam.*

Span, Henrik, 1634—94, Søofficer, er født 17. April 1634 i Oldendorf i Grevskabet Schaumburg, hvor hans Fader, Bernhard S., var bosat; Moderen hed Elisabeth Beichmann. S. kom allerede i en ung Alder til Søs, Forældrene døde tidlig, og han

havde da kun sig selv at stole paa. Efter nogle Koffardirejser, bl. a. til Guinea, under hvilke han en Tid lang maatte udholde Fangenskab i Frankrig, lykkedes det ham at vinde den ældre Tromps Yndest; under denne Admiral og senere under M. de Ruijter tjente han derefter i den hollandske Orlogsflaade, hvor han efterhaanden udviklede sig til en ualmindelig dygtig og modig Sømand. I Krigen 1652--54 mellem Holland og England deltog han i de forefaldne store Søslag, gik derefter som Overkonstabel i venetiansk Søkrigstjeneste, hvor han samtidig med Cort Adeler under Admiralerne Marcello og Mocenigo hæderlig deltog i Krigen mod Tyrkerne til 1658. Ved sin Hjemkomst traadte S. paa ny i hollandsk Orlogstjeneste, var med Hollands Hjelpeflaade i de danske Farvande 1659 og kom hjem i Avg. 1660. 1662--63 tilbragte S. i de ostindiske Farvande dels som Styrmand, dels som Skipper i den hollandske Flaade, der kæmpede mod Kineserne; han hjemsendtes med Rapporter, førte derefter en Gesandt ud til Kina med et Skib, forblev her indtil Fredslutningen i Peking, gjorde derefter en Del Rejser i de østasiatiske Farvande og vendte endelig hjem 1671. Aaret efter udnævntes han til Kapitajn i den hollandske Flaade og udmærkede sig under Ruijter i Søkampene mod Englænderne; efter Fredslutningen 1674 gik han atter paa Togt til Ostindien, kom hjem 1676 og kaldtes da af Martin Tromp, der i Mellemtiden var traadt i Spidsen for den danske Marine, til at gjøre Tjeneste under ham. I Foraaet 1677 udnævntes han i Følge J. H. Lützow til dansk Orlogskapitajn (efter en anden Opgivelse skal han i Slaget paa Kjøge Bugt have været Kapitajnlieutenant); forinden havde han deltaget i 25 Søslag.

I dansk Tjeneste gjorde S. fortrinlig Fyldest; vel kom han for sent til Flaaden til at deltage i Niels Juels Slag ved Møen, men Maanedsdagen derpaa viste han sig som en tapper Chef i Kampen paa Kjøge Bugt, avancerede derefter til Viceadmiral (fik Bestalling herpaa 1. Jan. 1680) og deltog i Brandskatningen paa Øland. 1678 indtraadte S. som Deputeret i Admiralitetskollegiet (med Bestalling af 12. Dec. 1680), Aaret efter (1679) fulgte han Hovedflaaden, udmærkede sig i Kampene ved Kalmar Sund og ledede 20. Juli det Angreb, hvorved det svenske Regalieskib «Nyckelen» blev ødelagt. Ved Hjemsejlingen til Kjøbenhavn strandede dog hans Skib «Norske Løve» paa Bornholms Kyst. Efter Fredslutningen s. A. ansattes han som tilsynsførende for Bremerholm, en

Stilling, der nærmere reguleredes, da han 1690 udnævntes til at være Holmens Chef. Med sin rige Erfaring og sine solide Kundskaber baade i Skibsbyggeri og Artilleri viste han sig her meget virksom; han havde en væsentlig Andel i Anlægget af Fæstningen «Christiansø», byggede en Flydedok paa Bremerholm og gav selv Tegning til flere gode Skibe. 1683 avancerede han til Admiral og erholdt det paafølgende Aar Danebrogsordenen. 1693 skjænkede Christian V ham Hørbygaard til Belønning for hans gode Tjeneste. S. døde 27. Dec. 1694; han var en af de faa Hollændere, der efter at være traadte i dansk Tjeneste uforbeholdent og ærlig sluttede sig til deres nye Fædreland, for hvilket han med sin djærve Karakter og store Dygtighed blev en god og nyttig Borger.

S. blev 1687 gift med Susanne Christine Schönbach (f. i Kiel 1657, † 1722 paa Hørbygaard), Datter af Landkansler Johan Christopher S., men efterlod sig ingen Sønner til at forplante Navnet. Den ene af hans 2 Døtre blev gift med Konferensraad Chr. Braem (II, 582).

J. H. Litzow, H. S.s Levnet og Bedrifter (1792).

C. With.

Spandemager (Sitularius ell. Urnarius), **Hans Olufsen**, —1571, Præst. Denne Mand, der var en af Reformationens Fædre i Skaane, var født i Malmø, hvor hans Fader, Oluf S., endnu levede 1519. Oprindelig var han Munk i Helligaandsklosteret i hans Fødeby, og ligesom hans Bysbarn Claus Mortensen Tøndebinder sluttede han sig tidlig til den lutherske Lære og begyndte at forkynde Evangeliet, naar Lejlighed gaves. Men da den udvalgte Ærkebiskop Aage Sparre gjorde Anstalter til at lægge ham alvorlige Hindringer i Vejen, begav han sig med ovennævnte Cl. Mortensen i Sept. 1527 til Haderslev, hvor Reformationen under Hertug Christians Beskyttelse var i fuld Gang. Her forbleve de i et Aars Tid og vendte saa tilbage til Malmø, vel rustede til at optage Kampen og, hvad der ikke var af mindst Betydning, forsynede med et kongeligt Værnebrev, der stillede dem uden for Ærkebispens Jurisdiktion. De mødte derfor ikke, da Aage Sparre i Nov. 1528 kom til Malmø for at kalde dem til Regnskab og, efter i 3 Dage at have ventet paa dem, maatte nøjes med i et Brev at advare Borgerne mod deres Kjætterier. Da Munkene i Slutningen af 1529 maatte forlade Helligaandsklosteret, blev Kirken af Borgmestre og Raad indrømmet S. til at prædike i. Han skal have hjulpet Cl. Mortensen ved Affattelsen af danske Salmer til Brug ved den evan-

geliske Gudstjeneste. 1530 mødte han med mange andre lutherske Prædikanter fra forskellige Egne af Landet ved Herredagen i Kjøbenhavn, hvor de af al Magt prædikede mod Papismen. Hjemkommen der fra fortsatte han med Iver sin Gjerning i Malmø og skal efter Hans Tausens Exempel have tilladt sig at ordinere Præster. Hans Skæbne under Borgerkrigen er os ikke nærmere bekendt; men efter at der atter var kommet Fred i Landet, fik S. i Nov. 1536 kongl. Præsentation til Højby Kirke ved Malmø. Snart efter blev han Sognepræst ved Domkirken i Lund, hvormed Provstiet i Torne Herred var forenet. S.s ydre Vilkaar vare efter de trange Tider, han havde gennemgaaet, saa ringe, at Staden Malmø betalte hans Gjæld, inden han drog bort. Ogsaa i Lund vare hans økonomiske Vilkaar kun smaa, saa han maatte være glad ved at blive forlenet med et Vikariat ved Domkirken. Under Kongens Besøg paa Lundegaard i Nov. 1546 opnaaede han, at Kongetienden af Nørre Hvidinge blev tillagt hans Embede, og at han fik Løfte om det første Kanonikat, der blev ledigt i Kapitlet. — Han døde 4. Maj 1571, vistnok i en høj Alder, da han allerede 1556 omtales som trængende til Medhjælp. Lyskander tillægger ham «Expositiones evangeliorum dominicalium»; men denne Prædikensamling har næppe været trykt.

Kirkehist. Saml. I. Ny kirkehist. Saml. II.

H. F. Rørdam.

Spandet, Niels Møller, 1788—1858, Dommer og Politiker, blev født 11. Febr. 1788 paa Øen Alrø nær ved Horsens som Søn af Sognepræst Niels S. (f. 1751 † 1826) og Maren f. Møller (f. 1748 † 1810). Han blev 1807 Student fra Horsens Skole og tog 1811 juridisk Examen med særlig godt Udfald; blev kort efter Volontær i Kancelliet og forfremmedes til Underkancellist 1815 og Kancellist 1819. Endelig blev han 1819 Assessor i Landsoverretten og forblev i denne Stilling til sin Død; i de første 2 Aar maatte han dog gjøre Tjeneste i Kjøbenhavns Politiret, og 1831—45 var han desuden Kongens Foged. 1831 blev han Justits- og 1840 Etatsraad.

Allerede 1811 havde han gjort Bekjendtskab med Grundtvig og var fra denne Stund nøje knyttet baade til hans Person og til hans Gjerning. Han var saaledes i Jan. 1814 villig til at følge Grundtvigs Opfordring til Studenterne om at drage ud i Folket og søge at rejse det til alvorlig Kamp for Fædrelandet, og paa den anden Side havde Grundtvig saa god Tro til S., at han 1815 udpegede ham for den norske Professor J. Sverdrup som egnet til

at være Lærer i Filosofi ved Christiania Universitet, et Tilbud, S. selv bestemt afviste. Et Par Aar tidligere havde Professor N. Treschow beklaget, at S. ikke havde givet sig dybere ind paa Retsvidenskabens Studium, da han i saa Fald kunde have egnet sig til at blive juridisk Professor i Christiania. Da der 1826 var faldet Dom imod Grundtvig i den Sag, H. N. Clausen havde rejst imod «Kirkens Gjenmæle» (III, 616), følte S. sig opfordret til offentlig at fralægge sig enhver Del i denne Dom, som han fandt uretfærdig, og skjønt hans Embedsfæller ikke havde haft noget derimod, fik Rettens Justitiarius dog Paalæg om at tilkjendegive S., at hans Adfærd var upassende og misbilligedes af Kongen. Hvor fuldt S. samstemmede med Grundtvig og Lindberg i deres Kamp for Daabens Betydning, fremgik ogsaa af, at han 1828 indgav en Ansøgning om at maatte faa sine Børn døbte paa ny efter Ritualet, fordi hans Sognepræst i sin Tid havde tilladt sig væsentlige Udeladelser i Daabsformularen. Dette blev vel ikke tilladt, men det indskærpedes Præsterne for Fremtiden nøje at følge Ritualet. End videre var S. 1831 med til at indgive en Ansøgning om, at Grundtvig maatte danne en Frimenighed, hvad man i højere Kredse fandt saare upassende af en Mand i hans Embedsstilling. Da S. som Kongens Foged 1832 viste en overordentlig Mildhed i at ordne Afsoningen af nogle Bøder, som Litteraten Blok Tøxen var idømt, med saadant Hensyn til hans Helbred, at Straffen blev næsten illusorisk, havde dette — i Forbindelse med hans tidligere Optræden — til Følge, at han ikke fik Lov til at gjøre Prøve som Assessor i Højesteret. Han lod sig dog ikke paavirke mere deraf, end at han 1842, ligeledes paa egen Haand og i største Skynding, ordnede Orla Lehmanns Fængselsstraf (X, 174) efter Reglerne for Gjælds fængsel for derved at undgaa, at han maaske overførtes til Kastelet.

Aaret 1848 førte ogsaa S. ind i det politiske Liv. I Avg. blev han Medlem af Valgreformforeningens Bestyrelse og tog Del i Hippodrommøderne, og i Okt. stillede han sig i Aalborg til den grundlovgivende Rigsforsamling, dog uden at opnaa Valg. Derimod valgtes han 1849 til Folketinget i Sorø Amts 1. Kreds (Ringsted) og gjenvalgtes baade 1852 og ved Omvalget i Febr. 1853, medens han trak sig tilbage i Maj s. A., da han havde skilt sig fra sine gamle Vælgere, Bondevennerne. Da disses Førere 1852 havde sluttet sig til Helstaten, brød han med dem og stemte baade mod Toldgrænsens Flytning og sammen med Mindretallet i Arve

følgesagen. Han tog ikke megen Del i Forhandlingerne, men opfattede sit Hverv med saadant Alvor, at han aldrig forsømte noget Møde. Han nød ogsaa den største Agtelse fra alle Sider (var næsten uafbrudt en af Viceformændene), skjønt han som Regel stemte med yderste Venstre og særlig sammen med Grundtvig i Spørgsmaalet om Pressens Stilling.

Ved et lille Forslag, han 1850 stillede sammen med H. E. Schack, gav han Stødet til den senere Tyendelov; men mest Opsigt, ja ligefrem Forargelse vakte han ved sit Lovforslag om Trosfrihed 1850. Det sigtede til at fjerne al kirkelig Tvang ved at tillade borgerligt Ægteskab, fritage Forældre for Pligten til at lade deres Børn døbe og give Folk uden for de anerkjendte Trossamfund Ret til at aflægge en højtidelig Stadfæstelse i Steden for den sædvanlige Ed. Imod dette Forslag rejstes rundt om i Landet en formelig Storm med Masseadresser, og den Opfattelse kom fra mange Sider til Orde, at S., der var en alvorlig troende Mand, havde villet omstyrte Kirke og Kristendom. Det gav dog Stødet til Loven af 1851 om tilladt borgerligt Ægteskab for Folk uden for Folkekirken eller af forskjellige Trossamfund samt senere til Daabstvangens Afskaffelse.

S. var fremdeles Ordstyrer ved den store oppositionelle Grundlovsfest 1854 saa vel som ved flere følgende og tog ligeledes Del i Deputationen til Kongen sammen med Fakkeltøget i Dec. 1854 efter Ministeriet Ørsteds Fald. Derimod søgte han ikke senere Valg til Rigsdagen. Endelig fremsatte han 1855 i «Fædrelandet» det første Udkast til at forbedre Kvindernes retslige Kaar ved at give dem lige Myndighed, Arveret og Næringsret osv. med Mændene; ogsaa dette vakte strax nogen Spot, men gennemførtes dog næsten helt 2 Aar senere.

Uden forudgaaende Sygdom døde han 9. Nov. 1858. Han betegnedes af Grundtvig ved Jordefærden som «en stille Fyrste», og han var ogsaa en grundhæderlig, retsindig og frisindet Mand. Han havde 18. Okt. 1822 ægtet Johanne Ipsen (f. 15. Sept. 1802 † 27. Sept. 1872), Datter af Husmand Morten I. i Rerslev ved Roskilde.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal. Folke 1859, S. 169 ff. Collegialtid. 1827, S. 7 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 704 ff. *Emil Elberling.*

Spang, Peter Johannes, 1796—1846, Præst, Søn af Lysestøber, siden Møbelhandler, Johan Caspar S. († 1847) og Bente

Larsdatter f. Svendsen, er født i Kjøbenhavn 30. Avg. 1796 og blev Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1814. Han tog theologisk Embedsexamen 1820 med Udmærkelse og levede af at undervise, til han 1825 blev Sognepræst for Roslev-Ryberg Menighed i Viborg Stift, hvorfra han 1830 forflyttedes til Udby-Ørslev paa Sjælland. 1840 blev han resid. Kapellan ved Helligaandskirken i Kjøbenhavn og 1845 Sognepræst sammesteds. Han døde i Kjøbenhavn 14. Jan. 1846. 1825 ægtede han Christiane Philippine Dormeyer (f. 1797 † 1865), Datter af Ritmester Reinhold D. — S. var en dygtig og anset Præst, en begavet Prædikant, der samlede en stor Menighed i Kjøbenhavn, og som ved sin Alvor og Kraft forenet med Mildhed og Livlighed blev en virkelig Sjælesørger for mange. Han deltog med Iver i Kjøbenhavns Præstekonvents Forhandlinger. Da Konventet 1844 besluttede at udarbejde en ny Salmebog, blev han tillige med E. V. Kolthoff Medlem af den Komité, der var nedsat til at overveje Salmebogssagen. Samtidig var han Medlem af en anden Komité, der androg paa en Del Lempelser i Lovgivningen om de gudelige Forsamlinger. En Samling af hans Prædikener og Lejlighedstaler udgaves efter hans Død.

Fortalen til den nævnte Prædikensaml. Erslew, Forf. Lex. Vinther, Oplevelser fra Menighedslivet i Kbhvn. S. 8 ff. 16 f. *L. Koch.*

Spangberg, Morten, o. 1698—1761, Opdagelsesrejsende, stammede fra Jerne ved Esbjerg, hvor der i Slutningen af det 17. Aarhundrede levede en velhavende Slægt af dette Navn. 1720 traadte han som Lieutenant ind i den russiske Flaade, førte i nogen Tid Paketbaaden mellem Kronstadt og Lybek og deltog som næstkommanderende i Vitus Berings første kamtschadalske Rejse 1725—30 (II, 124). Paa denne udmærkede han sig ved Mod og Kraft og forfremmedes ved Hjemkomsten til Kapitajn. 1731 ansattes han atter under Bering som Chef for den japanske Afdeling af den store nordiske Expedition. Under utrolige Lidelser for sig og Mandskab førte han 1733—34 store Transporter af Materiel og Proviant ad Østsibiriens Flodveje til Stillehavet, hvor han anlagde Havnebyen Okotsk og byggede en lille Flaade, Russernes første i disse Strøg af Kloden. I Sommeren 1738 afgik han med 3 Skibe til Japan. Fra Kamtschatka skulde han opsejle Nipon, knytte de russiske Undersøgelser til den vestevropæiske Kartografi af Nordjapan og kortlægge de mellemliggende Egne: Jesso og Kurilerne, der paa

Grund af de yderst vanskelige Besejlingsforhold vedblivende vare ukjendte og havde faaet aldeles urigtige Former paa Datidens Kort. I 2 Togter løste S. delvis denne Opgave. Den første Sommer omsejlede han den største Del af Kurilerne, og 1739 naaede han Nippon samt besejlede en Del af Jesso og de sydligste af Kurilerne fra Oceansiden. Hans slette Udrustning og Skjørbug tvang ham dog til at vende om, før hans Hverv var helt tilendebragt; men ikke des mindre havde hans Togter stor geografisk Betydning, thi ikke alene gav han et delvis rigtigt Billede af Kurilerne, men han bestemte ogsaa Nordjapans Plads og løste fuldt ud sin Hovedopgave: at vise Russerne Vej til det rige Østasien og at føje ogsaa dette saa længe omtvistede Stykke af Nordostpassagen til de øvrige Undersøgelser i samme Øjemed. Men hans Resultater fandt ikke Tiltro i St. Petersborg, paa Hjemvejen til Evropa beordredes han uventet til at gjentage sit Togt, hvilket dog ganske mislykkedes, og senere begravedes hans Indberetninger i russiske Arkiver uden ret at komme Almenheden til gode. Først ved Cooks sidste Rejse rehabiliteredes han.

S. var en heftig og havesyg Natur, der ikke har efterladt sig noget godt Minde i Sibirien, og da Medlemmerne af den store nordiske Expedition aarevis, efter Berings Død, holdtes tilbage i disse Ødemarker, forlod han 1745 eggenmægtig sin Tjeneste og rejste til St. Petersborg, hvor han dømtes til Døden, men slap med en kortvarig Degradation til Lieutenant. Han døde som Kapitajn af 1. Klasse 1761.

P. Lauridsen, Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser (1885).

P. Lauridsen.

Spannjer, Jeremias Elias, 1784—1872, Legatstifter, Søn af Skomagermester George Heinrich S. († 27. Dec. 1825) og Maren Jensdatter, blev født 29. Jan. 1784 i Kjøbenhavn. Han etablerede sig som Skomager i Huset ved Siden af hans Faders Ejendom i Christen Bernikow-Stræde, og her blev han boende, saa længe han levede, under de allertarveligste Forhold. I Besiddelse af et betydeligt finansielt Talent samlede han ved Flid og systematisk Spar-sommelighed, men ikke ved uhæderlige Midler en Formue, der nu udgjør henved 2¹/₂ Mill. Kr. For disse oprettedes ved Fundats af 10. Juli 1879 Legater til at virke i «for det offentlige gavnlige velgjørende Øjemed». S., der havde Bryllup 26. Sept. 1810 med Johanne Marie Stieglitz († 26. Sept. 1859, 79 Aar gammel), Datter af en Skomagermester, døde 24. Avg. 1872.

Sofus Elvius.

Sparkiær, Peder, 1694—1761, Musiker, var Søn af Christen Andersen S. og Kirsten Normann. Faderen, der havde studeret Theologi, blev i 1702 Kantor og Skolemester ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn. Sønnen, som blev Student 1711, uddannede sig som Musiker, men lagde sig ogsaa efter at skrive Vers og gjorde sig først bemærket som Forfatter af Lykønskningsdigte paa Hoffets Festsdage. Af Holbergs «Nyaars-Prologus» 1723 ses, at S. var knyttet til den ældste danske Skueplads, i det han staar anført blandt «den danske Bandes» Medlemmer som «Komponist af Musikken». 1724 fik han Ansættelse som Hofviolon, og 1731—41 var han tillige Hoforganist. Et Protektorium, der udfærdigedes for ham i 1727, viser, at han allerede da var Organist ved Trinitatis Kirke, som han siden vedblev at være. S. har foruden større og mindre Kompositioner skrevet en Del Musiktexter til Brug ved forskellige højtidelige Lejligheder. Digter var han ikke, men han havde Øje for Betydningen af, at Landets eget Sprog blev benyttet i Musikkens Tjeneste, hvad den Gang kun faa havde. Da han i 1719 skrev en lille Afhandling om Musikken, som han tilegnede Frederik IV, men som i øvrigt ikke udkom i Trykken, kunde han med Føje rose sig af, at det var noget nyt at se en saadan Traktat «paa vort kjære Fædrenemaal». Om hans Musik var bedre end hans Vers, maa staa hen, da hans Kompositioner, der især bestode i danske og tyske Fødselsdagskantater, ikke ere bevarede. Som Textforfatter havde han bl. a. Del i Kantaten ved Tronskiftet 1730, hvortil Bernardi komponerede Musikken, og for Scheibe skrev han 1740 Kantaten ved Slotskirkens Indvielse og 1746 «Klagesangen» over Christian VI. S. blev i 1722 gift med Agnete Cathrine Lindemann († 1760, 62 Aar gammel). Han døde 31. Dec. 1761.

Hjemme og Ude 1884—85, S. 117.

V. C. Ravn.

Sparre, Aage Jepsen, o. 1462—1540, Ærkebiskop, var Søn af Jep Tullesen til Skurup (Svanholm) i Skaane og Else Henningsdatter Meinstrup. 1483 blev han indskrevet ved Universitetet i Greifswald og tog her 1490 Magistergraden. Fra 1511 nævnes han som Kannik i Lund, fik senere Degnedømmet i Kapitlet og blev ved Ærkebiskop Birger Gunnarsens Død 10. Dec. 1519 strax af Kapitlet valgt til hans Efterfølger. Ved samme Lejlighed skal der af Rigsraadet være blevet taget en Bestemmelse om, at kun adeligfødte maatte vælges til Biskopper; dette behagede i alt Fald ikke Christian II, der forkastede Valget og indtrængte sin langt

yngre og langt dygtigere, borgerligfødte Sekretær Jørgen Skodborg (ovfr. S. 55), medens Paven havde udnævnt Kardinal Paolo Emilio dei Cesi til Ærkebiskop. Efter Jørgen Skodborgs Flugt indtrængte Christian II først Diderik Slagheck, derpaa Johan Weze som Ærkebiskop, og først da denne i April 1523 var gaaet i Landflygtighed med Christian II, tiltraadte A. S. Ærkesædet, men det lykkedes ham ikke at opnaa pavelig Konfirmation, da Kardinalen stadig stod i Vejen. I Jan. 1524, efter Malmøs Overgivelse til Frederik I, modtog han tillige med Albert Jepsen Ravensberg paa Kongens Vegne Troskabseden af Borgerne. Selvfølgelig maatte han baade som Adelsmand og som gejstlig slutte sig til Frederik I. Efter at Søren Norbys Opstand i Skaane var dæmpet (1525), bidrog han saaledes til, at Mester Christiern Pedersen maatte flygte til Christian II. En Tid syntes det dog, som om Jørgen Skodborg skulde vinde Anerkjendelse baade hos Paven og Frederik I; men da oven i Kjøbet borgerliges Udelukkelse fra Bispedømmerne var fastslaaet i Frederik I's Haandfæstning, saa udstedte Kongen og en Del verdslige Rigsraader 19. Avg. 1526 en Erklæring om, at A. S. skulde beholde Lunde Stift, indtil der af Kongen og Rigsraadet var fældet Dom mellem ham og Skodborg, og at Stiftet i hvert Fald ikke skulde fratages ham, selv om en saadan Dom gik ham imod, før de 3000 rhinske Gylden, som han havde laant Kongen under Søren Norbys Fejde, vare tilbagebetalte. Dette var saaledes den Sum, som Kongen tjente ved denne Handel; desuden havde A. S. hos Fuggerne i Rom maattet deponere 5000 Dukater, der skulde anvendes til den pavelige Konfirmation. Til en saadan Rigsraadsdom kom det aldrig, og A. S. beholdt saaledes Stiftet i Kraft ikke af Pavens, men Kongens Magt, og da han ikke havde pavelig Indvielse, stod han i mange Henseender magtesløs over for det stærke Røre, som nu udbrød i Skaane, efter at Claus Mortensen Tøndebinder 1527 var optraadt i Malmø, understøttet af Jørgen Kock. Han nedlagde et Forbud mod hans Prædiken; Claus Mortensen forlod ogsaa Byen og drog til Haderslev, men da han næste Aar (1528) kom tilbage tillige med Hans Spandemager og forsynet med kongeligt Beskjærmelsesbrev, stævnedes A. S. dem begge til en Religionsdisputats for at overbevise dem om Kjættereri, men de mødte ikke, hvorpaa A. S. udsendte en Advarselsskrivelse til Indbyggerne i Malmø. Dette fremkaldte atter et Modskrift af Peder Laurensen, der var bleven Læsemester i Malmø. A. S. skildres som en from og gudfrygtig Mand, men uden større aandelig Dygtighed. Til sidst blev

han træt af den frugtesløse Kamp; han var ogsaa nu o. 70 Aar gammel og trængte til Afløsning af yngre Kræfter. I Juli 1532 oplod han sin Stilling til Dekanen i Kapitlet, Mester Torbern Bille, der dog maatte udstede bindende Forpligtelser til Frederik I, inden Sagen gik i Orden.

A. S. forbeholdt sig Stillingen som Dekan i Kapitlet samt Forleningen med de 2 Nonneklostre: St. Peders i Lund og Bosø, samt flere andre Indtægter. I den følgende Tid spillede han ingen Rolle. Til den store Rigsdag 1536 indkaldtes ogsaa «Electus antiquus Mester A.»; i Rigsdagsrecessen nævnes han imidlertid ikke blandt Rigsraaderne, men har besejlet øverst blandt den skaanske Adel. Senere kaldes han dog atter i Kongebreve «vor Mand og Raad». Han havde, i alt Fald en Tid lang, Del i Skurup Gaard sammen med sine Brødre, var i Besiddelse af ikke ringe Formue og havde Pant i forskellige Hovedgaarde. 12. Okt. 1540 gjorde han Testamente, og kort efter døde han. *A. Heise.*

Sparre, Claus Nielsen, — o. 1451, til Ellinge og Vik, Rigsraad, førte selv aldrig, saa lidt som nogen af hans Slægt, Navnet S., og det sikkert af gode Grunde, da den ikke som S.-Slægten førte 3, men kun 2 Sparrer i sit Vaaben og altsaa utvivlsomt er en hel anden Slægt. Han var Søn af nedennævnte Niels Svendsen S. til Ellinge og Pernille Pedersdatter Thott og var som Godssamler sin Fader op ad Dage. Han var i 1425 og 27 sin mægtige Morbroder Hr. Axel Pedersens Foged paa Varberg og opholdt sig 1435 længe i Stockholm, hvor han bl. a. nævnes som Forlover for Kong Erik ved Forliget med det svenske Rigsraad. Formodentlig har han her da fæstet sig en svensk Brud, Karen Stensdotter Bielke, med hvem han 1438 holdt Bryllup i Stockholm. Han kom herved i Svogerskab med selve den svenske Rigsforstander og senere Konge Carl Knütsson, hvis Halvsøster hun var, men dette anselige, om end for en dansk Mand farlige, Svogerskab synes ikke at have rokket hans danske Sind, thi 1439 var han et af de danske Sendebud til Mødet i Jönköping. Kort efter Kong Christoffers Tronbestigelse blev han Ridder og fik senere Plads i Rigsraadet, i alt Fald før 1449. 1446 siges han at have faaet Brev paa Sølvißborg Len, men om han nogen Sinde fuldt har overtaget dette Len, er vel tvivlsomt, da en anden skaansk Stormand, Hr. Niels Jensen til Hammer, alt havde Brev derpaa. Derimod havde han Lykaa i Pant, og dette Len sad hans Enke endnu 1458 inde med, skjønt

de svenske i Mellemtiden havde spillet Herrer der. Som Rigsraad deltog han 1450 i Forhandlingerne i Kalmar med de svenske, men er vistnok død snart efter. Efter sine Forældre havde han arvet Ellinge; Vik i Upland fik han med sin Hustru. Hun bortforpagtede 1458 Ellinge i sin Søns umyndige Aar til hans mægtige Frænde Iver Axelsen Thott. *Thiset.*

Sparre, Gjørvel (Gjorrild) Fadersdatter, —1605, var født i Sverige og Datter af Fader Nilsson S. til Hjulsta og Botilda Knutsdotter. Denne sidste var ogsaa af en oprindelig svensk Adelsæt (Tre Roser), men hendes Faders Farfader og Fader havde begge ved Giftermaal med norske Adelsdamer erhvervet sig udstrakte Godsbesiddelser i Norge, og disse gik tillige med svensk Familiegods over til G. F., der synes at være bleven forældreløs allerede som Barn. Den rige Arving var naturligvis en eftertragtet Brud, og 1532 blev hun gift med den svenske Rigsraad Peder Nilsson Grip, som imidlertid druknede allerede Aaret efter. Længe sad hun dog ikke Enke, thi i Begyndelsen af 1534 blev hun gift med den danske Rigsraad Truid Gregersen Ulfstand, som i Spidsen for et dansk Gesandtskab var kommen til Sverige. Hun fik nu sit Hjem i Danmark, foreløbig paa Varberg Slot, hendes Mands Forlening, og kom her til at gennemleve Grevefejdens urolige Tid, der ogsaa gik ud over hende, i det den i Fangenskab paa Slottet hensatte Marcus Meier, Grev Christoffers og Lybeks Landsknægtsfører, i Marts 1535 pludselig gjorde sig til Herre over Slottet, medens Hr. Truid ilksomt maatte flygte bort, efterladende sin unge Hustru og sine 7 Børn af første Ægteskab i Æventyrerens Hænder. I dette Fangenskab, der varede i 14 Maaneder, indtil Hr. Truid i Maj 1536 tilbageerobrede sit Slot, fødte Fru G. (i Nov. 1535) en Søn, hendes eneste Barn; men kun 13 Aar gammel døde Drengen, hvad der gav Anledning til skandaløse Optrin mellem hendes Stifsønner og hendes Mand — ikke længer Truid Ulfstand, der var død i Nov. 1545, men hendes tredje Mand, Lave Brahe (II, 595). Medens Sagnet vil vide, at Forholdet mellem hende og hendes anden Mand var slet, skal hun have været meget lykkelig i sit tredje Ægteskab, der varede i 20 Aar, indtil hun i Marts 1567 for tredje og sidste Gang blev Enke.

Uden paarørende sad hun nu Resten af sit lange Liv i et fremmed Land. Som hendes Rigdom tidligere havde fristet Bejlerne, saaledes blev den nu Gjenstand for den danske Regerings

Bestræbelser, i det man nødig vilde se hendes store norske Godser gaa i Arv til hendes svenske Frænder. Da hun paa sin Side ikke havde Interesse for disse, mødtes hendes og Regeringens Planer, og en Række Transaktioner fandt Sted. 1574 afstod hun det berømte Giske, og s. A. opgav hun en Gjældsfordring paa 8000 Rdl. mod Livsbrev paa Verpinge Gods og Borreby i Skaane; 1582 afstod hun sit nordenfjældske Gods, i alt 236 Gaarde, hvoraf mange meget store, og sine Besiddelser paa Shetlandsøerne mod at faa Verpinge Gods til Eje og Børringe Kloster med Froste Herred for Livstid; 1586 fulgte en ny Afstaaelse af norsk Gods mod Forlening med Sørby i Skaane og 1599 en endnu større, tilsammen paa o. 300 Gaarde i det søndenfjældske; 1601 overlod hun Kongen sit Arvegods i Sverige og Gods i Skaane og Halland samt en Fordring paa Byen Danzig, der hidrørte fra hendes Mormoders Morfader, den svenske Konge Carl Knutsson, og endelig indsatte hun s. A. ved sit Testamente Christian IV til sin Universalarving. Man kan ikke sige andet, end at de Opmærksomheder, der vare viste hende fra de danske Kongers Side i Form af Forleninger (foruden de alt nævnte: Helnekirke 1570, Skyts Herred 1599 og Lindholm 1601), Gaver, Tilladelse til at slaa Mønt og personlige Besøg, betalte sig rigelig. 20. April 1605 døde Fru G. F. paa Børringe, efter Sigende 96 Aar gammel.

Norsk Tidsskr. f. Vidskb. og Lit. IV (1850), S. 91 ff. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. III, 219 ff. *C. F. Bricka.*

Sparre, Henrik Aagesen, —1531, til Klogerup og Hageløs, Rigsraad, var Søn af Aage Tullesen til Klogerup og Mette Nielsdatter Banner. Han nævnes første Gang 1479, skrev sig fra 1487 til Hageløs og var altsaa sikkert da gift med Kirsten Knudsdatter Has, hvis Fædrengaard Hageløs var. 1496 var han Hovedsmand paa Abrahamstrup og 1502 paa Søborg, hvilket sidste Len han beholdt til 1520, da han fik Tilladelse til at afstaa det til sin Datter. Ogsaa senest fra 1502 havde han Plads i Rigens Raad; han nævnes dette Aar blandt Dommerne saa vel i Oslo over Knud Alfsen som over Poul Laxmand. Ligeledes er han 1505 med i Kalmar at afsige Dom over de oprørske svenske, deltager 1508 i de svenske Forhandlinger i Helsingborg og 1512 i Halmstad, ligesom han s. A. tager Del i Forhandlingerne i Malmø med Hansestæderne. 1513 var han nærværende ved samtlige 3 Rigers Raads Sammenkomst i Kjøbenhavn. Under Christian II's Regering synes han at have

ført en mindre fremtrædende Tilværelse, dog blev han ved Kroningen 1514 Ridder. Skjønt han 1523 paa Skaane Landsting paa ny tilsvor Christian II Troskab, har han dog sikkert snart efter sluttet sig til Frederik I. Vistnok foranlediget ved denne Konges bekjendte Henstilling til Adelen 1526 om Brugen af faste Slægtnavne antog han allerede s. A. ligesom sine Fættre Navnet S. efter Slægtvaabenet. 1529 afstod han vistnok Hageløs, til hvilken Gaard han hidtil bestandig havde skrevet sig, til sin Datter — med sin Søn har han, som det synes, levet paa Krigsfod — og skrev sig sine sidste Leveaar til sin Fædrenegaard Klogerup. 14. Maj 1531 omtales han som nylig død, sikkert i en høj Alder.

Thiset.

Sparre, Jacob Mouridsen, —1573, til Svanholm, Søn af nedennævnte Mourids Jepsen S. og Karen Høg, arvede efter disse sine Forældre Svanholm, dog kun i Fællesskab med sin Svoger Mogens Gyldenstjerne, et Sameje, der naturligvis gav Anledning til adskillig Fortrædelighed mellem de to. End videre besad han, maaske som Arv efter sin jyske Moder, Ellinggaard i Vendsyssel, men den solgte han faa Aar før sin Død. Endnu havde han i Fædrenearv faaet Pantelenet Fers Herred, der 1569 blev ham overladt frit paa Livstid, mod at han gav Afkald paa Pantesummen. Alt 1566 havde han erhvervet sig lignende Vilkaar paa et andet Pant af Kronen, Søfde Len, som han da nylig havde giftet sig til. Vel nærmest paa Grund af sine anselige Slægtskabsforbindelser, thi selv synes han ikke at have været nogen betydelig Personlighed, var han blandt de Adelsmænd, til hvem Kong Christian II 1533 forgjæves henvendte sig om sin Gjenindsættelse paa Tronen. 1535 og endnu 1548 nævnes han som Hofsinde. Han var udset til at deltage i den anselige Brudfærd til Sachsen 1548, men kom dog næppe afsted, hvorimod han ledsagede Prins Frederik til Norge s. A. J. S., der døde paa Svanholm 16. Jan. 1573, havde 1. Febr. 1540 ægtet Clara Andersdatter Bille, særlig kjendt fra sin romantiske Trolovelse med Henrik Nielsen Rosenkrantz (XIV, 223). Efter hendes Død (14. Juni 1560) ægtede han Rigsraaden Erik Bølles (III, 324) Enke, Margrethe Axelsdatter Urup, der beholdt Søfde til 1587, da hun antagelig døde.

Thiset.

Sparre, Jens, 1577—1632, til Sparresholm, var en Søn af Villum Grubbe til Vinderup og Maren Basse. Baade Faderen og

Farfaderen kaldte sig Grubbe, hvorimod J. S. gjenoptog det gamle Slægtnavn. Født 21. Maj 1577 paa Vinderup (ved Ringsted) begyndte han 1593 sine udenlandske Studier i Rostock og fortsatte dem i 3 Aar sammen med sin jævnaldrende Barndomskammerat Otte Steensen Brahe (II, 598), i hvis Hjem han som lille havde været en kort Tid, og med hvem han senere havde gaaet i Skole i Sorø Kloster. Med Theologen Cort Aslaksen (I, 358) som Hofmester besøgte de den bekjendte Skole i Herborn og Universiteterne i Heidelberg, Marburg, Strasburg og Basel, indtil J. S. 1596 kaldtes hjem og indtraadte i Kancelliet; men fuld af Lyst til at se sig mere om i Verden opgav han alt Aaret efter denne Stilling og blev Kammerjunker hos Hertug Hans, Kongens Broder, for at følge denne til Tyskland. Rejsen afbrødes ved et Ophold ved det danske Hof, men 1598 droge de ud paa ny, lede Skibbrud paa Jyllands Vestkyst, men rejste videre til Lands til Holland og der fra til Genf og Frankrig (Orleans, Paris). Efter Hjemkomsten forblev han hos Hertugen indtil 1601, da han blev Hofjunker hos Kongen, og ved dennes Hof rykkede han 1605 op til Skjænk og 1608 til Hofmarskal. I sidstnævnte Aar fik han sin første Forlening, Bakke Kloster i Norge, som han beholdt til 1611. Imidlertid fik han ogsaa nu Lejlighed til at se fremmede Lande, i det han 1603 sendtes til England, 1605 var i den til Polen udsendte Gesandt Christian Holcks Følge, s. A. førte Hoffanen under Belejringen af Brunsvig, hvor danske Tropper hjalp den brunsvigske Hertug mod Byen, 1606 ledsagede Christian IV til England og 1609 repræsenterede denne ved Hertugen af Würtembergs Bryllup med Kongens Svigerinde. Da han 1610 endelig forlod Hoffet, forlenedes han med Christianopel og Sølvitsborg, og han var saaledes Krigsskuepladsen nær, da Kalmarkrigen udbrød (1611). Fulgt med Hæren til Kalmar var han fraværende fra Christianopel, da denne By overrumpledtes og plyndredes af de svenske. Om Efteraaret udnævntes han til Generalvagtimester i Gert Rantzaus Lejr, og efter at have hvervet en Fænnike drog han 1612 med denne Feltherre ind i Smaaland, hvor han mistede mange af sine Folk.

Efter Krigens Afslutning havde J. S. 29. Avg. 1613 Bryllup med Sidsel Parsberg, en Datter af Niels P. til Harrested og Lisbet Sehested. Hun fødte ham i Aarenes Løb en talrig Flok Børn, men kun 2 af dem naaede den voxne Alder. Imidlertid havde han 1612 ombyttet sine blekingske Forleninger med Villands Herred i Skaane, og her anlagdes i de nærmeste Aar efter Krigen

under hans Tilsyn den nye By Christiansstad, hvis første Lensmand han blev (1617). Allerede 1618 forflyttedes han dog til den vigtige Fæstning Baahus, men her sad han saa til sin Død; samtidig fik han ogsaa Elfsborg, der imidlertid Aaret efter leveredes tilbage til Sverige. Nævnes bør endnu, at han 1614 paa ny fulgte Christian IV til England, at han 1616 sloges til Ridder, at han 1619 under de nordiske Kongers Møde i Halmstad fungerede som Hofmarskal og ved denne Lejlighed vandt Gustav Adolf for sig, saa at han nogle Aar senere (1624) blev indbudt til at besøge den svenske Konge i Gøteborg og der modtog en kostbar Foræring; end videre, at han 1622 stod Fadder til Kongesønnen Valdemar Christian, at han 1623 deltog i Forhandlingerne om Sorø Akademis Oprettelse, og at han 1625 og 1628 sad som Dommer paa Herredagene henholdsvis i Thronhjem og Christiania. Da Kongen 1627 havde spurgt Rigsraadet om, hvem det var rettest at gjøre til Rigsadmiral, udpegede de fleste Stemmer J. S., men hvor meget Kongen end aabenbart holdt af denne sin jævnaldrende, tro Mand, fulgte han ikke Forslaget. Da 1628 en norsk national Hær oprettedes, udnævntes J. S. til Oberstlieutenant ved Baahus Lens Regiment, men samtidig fritoges han for Hvervet.

J. S., som i sit Hjem stærkt lagde Vind paa Husandagt og i Kongelv By (ved Baahus) øvede stor Godgjørenhed, og som roses for sin Retfærdighed og Retsindighed, døde 1. Febr. 1632 paa Baahus. Hans Enke, hvis Gods ansloges til over 1300 Tdr. Hartk., overlevede ham til 1640. I sine yngre Dage skrev han sig til Vinderup, men efter at han 1607 fra Kronen havde tilmageskiftet sig Paddeborg (ved Næstved), opførte han her en stor Gaard, som han (1609) efter sig kaldte Sparresholm og senere skrev sig til.

H. Offuesøn, Ligpræd. ov. J. S. (1632).

C. F. Bricka.

Sparre, Jens Torbernsen, —1460—, til Bringstrup, Rigskansler, var Søn af Torbern Jensen (af den sjællandske Sparre-Slægt) til Ørslev og Bringstrup og Karen Pedersdatter Krag. J. T., der nævnes som Væbner 1429, var Lensmand paa Kalundborg 1437 og ligeledes 1438, da Kong Erik forlod Danmark, og da J. T. skal have afgivet et særlig bindende Løfte om at holde Slottet for Kongens Slægt. At han har opfyldt dette Løfte, høres der imidlertid intet om; derimod blev han under den ny Konge Rigskansler og nævnes som saadan 1443—60; senere, i 1468—72, beklædte hans Søn, Hr. Jep Jensen af Sandby, det samme Em-

bede. J. T. var Væbner endnu 1447, men Ridder 1450 og har vel altsaa faaet Ridderslaget ved Christian I's Kroning 1449; 1451—71 forekommer han som Rigsraad, og ved Tiden 1460—63 har han vistnok været Lensmand paa Skjoldenæs. Efter sin i 1438 afdøde Fader havde han arvet Bringstrup, og ved Giftermaal med Sophie Pedersdatter (Sparre) kom han i Besiddelse af Viby (det nuværende Vibygaard), som Sønnen Jep Jensen dog skrev sig til, allerede længe før hans Fader døde. Naar dette Dødsfald er indtruffet, vides ikke.

William Christensen.

Sparre, Jep Tordsen, — o. 1562, til Lyngbygaard, mistede tidlig sine Forældre, Tord Jepsen til Lyngbygaard og Birgitte Moltke — Faderen blev dræbt af Niels Brahe —, en Omstændighed, der sikkert har haft en væsentlig Andel i hans senere skjæve Livsførelse. Hans formaaende Farbrødre, bl. a. Ærkebisp Aage S., have dog næppe forsømt hans Opdragelse efter hans Breve at dømme. 1528 var han blandt de Adelsmænd, der bleve udskrevne til at følge Frederik I udenrigs, og 1533 blandt dem, Christian II forgjæves henvendte sig til om at komme paa Tronen paa ny. 1535 var han Hofsinde og fik Brev paa Allehelgensklosteret i Lund, dog kun en stakket Tid. Samtidig gjorde han Tjeneste som Skibschef under Peder Skram, og selv beretter han senere, at han har taget Del i Kjøbenhavns Belejring. Sammen med Ritmesteren Busch van Velden havde han 1536 det Hverv at indtage Lunde Stifts Slotte og Gaarde, hvorefter han selv erholdt Bosø Kloster med Fultoste og Heglinge i Forlening. Bosø ombyttede han 1537 med Øvids Kloster, og 1539 ses han tillige at have haft Næsbyholms Len. Han maa altsaa antages at have gjort god Tjeneste i Krigsaarene, hvad han ogsaa selv senere idelig paaberaabte sig, men det skulde snart vise sig, at til de paafølgende fredeligere Tider passede han ikke.

Saa daarlig styrede han sine Len, og saa slet forligtes han med sine Standsfæller og andre, at han alt 1541 var undvejet til Stockholm, hvorfra han bad Kongen om Lejde. Dette har han sikkert faaet, thi Kongen var ham endnu den Gang gunstig og mæglede bl. a. for ham en Trætte, han havde med Hr. Mourids Olsen Krognos. Han kom i alt Fald tilbage; men snart efter var det lige galt igjen, bl. a. fordi han var en Mand af saare løse Sæder. 1544 fik han en skrap Formaning om som andre Lensmænd at rette sig efter Kongens Breve, men saa lidet tog han

Hensyn hertil, at han, da Borgerne i Væ beskyldte ham for at drive ulovligt Kjøbmandskab og at have skrevet «ikke retfærdige Breve», overfaldt Borgmesteren, skjønt denne havde et kongeligt Beskjærmelsesbrev, ligesom han truede og undsagde Borgerne. Men saa blev han stævnet til at møde i Lund, hvor han under Borgen af 10 Adelsmænd maatte udstede en stræng Forpligtelse til ikke at overfalde Dommere med unyttige Ord, ikke gjøre Forsamling til Tinge, ikke bruge Forprang med Sild, Korn osv. Mærkelig nok tog han sig denne Tort saa nær — han beklagede altid bittert, at Forpligtelsen var bleven ham aftvungen ved Fængsel trods given Lejde —, at han forlod sit Fædreland, sine Len og sine Godser. Han tyede først til Sverige, men gjorde sig formodentlig snart umulig her — der gik i alt Fald i hans Hjemstavn, til Fryd for hans Uvenner, sære Rygter om hans Forhold i Sverige —, thi siden flakkede han i flere Aar om i Udlandet, bl. a. i Frankrig, hvor han blev saaret i Krigstjeneste, saa en Tid i kejserlig Tjeneste, i Holland, Køln, Brandenburg, Wittenberg, Brunsvig osv., til han endelig slog sig ned i Lybek; men ved en flittig Brevvexling, der endnu til Dels er bevaret og af ikke ringe Interesse, vedligeholdte han Forbindelsen med Hjemmet, navnlig med sin formaaende «Svo-ger» Mogens Gyldenstjerne, stadig tilbydende at komme tilbage, naar kun Kongen vilde fritage ham for den indgaaede Forpligtelse. Men hverken hans godskjære Frænder, der for længst ved Pant og paa anden mere eller mindre hæderlig Vis vare komne i Besiddelse af hans Gods, eller andre ønskede hans Tilbagekomst, skjønt man med stor Interesse fulgte hans Skæbne, navnlig da man en Tid troede, at han konspirerede med den landflygtige Peder Oxe, hvad dog J. T. energisk fralagde sig. Sympathi for ham havde man imidlertid ikke. «Onde J. T., som hver Mand ved af at sige», er det Skudsmaal, Samtiden har efterladt ham. Han levede endnu 16. Marts 1562 i Lybek, hvor han 21. Nov. 1561, da alt sengeliggende, havde ægtet sin Kokkepige Catharine Schmedes, med hvem han havde en Søn Hector. Hun var Enke 4. Febr. 1563.

Thiset.

Sparre, Knud Henriksen, — o. 1568, til Klogerup, var Søn af ovennævnte Henrik Aagesen S. og maa være født omkring 1487, eftersom han alt nævnes 1507. Han fik af Samtiden det Skudsmaal, at han var en daarlig Søn, og mulig staar hermed i Forbindelse, at han færdedes udenlands som Peder Skrams Fælle

i kejserlig Tjeneste, i hvilken de deltog i den sachsiske Bondekrig. Hjemkommen overtog han efter Faderen (eller Søsteren) Søborg Len, som han endnu havde ved Grevefejdens Udbrud. Som den sjællandske Adel for største Delen maatte ogsaa han sagtens gaa Grev Christoffer til Haande, men undgik dog ikke den Skæbne, der ramte flere af hans Standsfæller, i det Greven ogsaa lod ham gribe 1535 i Kjøbenhavn og føre fangen til Meklenborg. Han kom vel fri Aaret efter, men maatte som hans Lidelsesfæller udstede en streng Troskabsrevers til det nye Regimente og navnlig forpligte sig til ikke at arbejde for Bisperegimentets Gjenindførelse. Søborg Len mistede han og fik kun en tarvelig Erstatning i et lille skaansk Len, Vismerelev, som han havde fra 1540 til sin Død. Medens han endnu paa den store Herredag 1536 i Kjøbenhavn gav Møde som en af den sjællandske Adels deputerede, førte han senere en ganske tilbagetrukken Tilværelse paa sin Fædrenegaard Klogerup. Kun gjorde han i Begyndelsen af Krigen 1563 Tjeneste som en af Proviantmestrene i Skaane. Han døde imellem 14. Okt. 1566 og 16. Maj 1568. Alt 1551 havde han mistet sin Hustru, Anne Andersdatter Bille, hvem han 1538 havde ægtet. *Thiset.*

Sparre, Mourids Jepsen, —1534, til Svanholm, Rigsraad, var Broder til ovenstaaende Aage Jepsen S. Han var 1493 Hofsinde, havde 1506 Laholm Slot og senest fra 1510—16 Korsør Len. Sidstnævnte Aar fik han efter en Broder som Pantelen Beritsholm Slot, der 1526 blev nedbrudt og lagt under Lindholm Slot, som han derefter fik i Pant og tillige med Bare og Froste Herreder beholdt til sin Død. Han var blandt de skaanske og sjællandske Adelsmænd, som 1523 paa ny tilsvore Kong Christian II Troskab, men denne Ed hindrede ham ikke i ved første gunstige Lejlighed at slutte sig til Kong Frederik, der lønnede ham med Ridderslaget og Sæde i Rigens Raad, hvorhos han fik Kjøbenhavns Slot i Forlening, men det havde han kun et Par Aar. I Rigsraadet vides han ikke at have spillet nogen fremragende Rolle; kun var han 1530 Sendebud til Forhandlinger i Varberg med Kong Gustav. Ligesom sine Frænder havde han 1526 efter sit Vaaben antaget Navnet S. Foruden sin skaanske Hovedgaard Skurup, som han henflyttede til en Holm i Svansø og derfor kaldte Svanholm, ejede han Skjern paa Falster, men denne Gaard mageskiftede han 1520 til Kronen mod skaansk Gods. Han var 2 Gange gift, med Karen

Pedersdatter Høg og Ide Thomesdatter Lange. Efter hans Død, 1. Jan. 1534, ægtede sidstnævnte Henning Jørgensen Qvitzow til Sandager. *Thiset.*

Sparre, Niels Clausen, — o. 1505, svensk Rigsraad, var Søn af ovennævnte Claus Nielsen S. Da Faderen døde, var N. C. et Barn, og Moderen, som var Søster til den senere Rigsforstander Sten Stures Moder og Halvsøster til Kong Carl Knutsson, bosatte sig med Drengen paa sin Fædrenegaard Vik i Upland, medens N. C. mistede Lykaa Len, som hans Fader havde haft, og som nu tillige med i alt Fald en Del af hans danske Ejendomme inddroges af Christian I. Men i hvilket Omfang dette er sket, er ganske vist uklart; Lykaa synes i det mindste i 1458 at være i N. C.s Moders Hænder, og N. C. har ogsaa senere under Christian I øjensynlig været i Besiddelse af sin Faders Gaard Ellinge i Skaane. Sikkert er det dog, at N. C. (der efter Moderen arvede den svenske Gaard Vik) hele sit Liv igjennem viser sig som Tilhænger af det svenske Selvstændighedsparti. 1473 gjorde Sten Sture ham til Lensmand paa Elfsborg, og i denne Stilling forblev han indtil 1497, da han maatte overgive Slottet, som havde været et Midtpunkt for det vestlige Sveriges Modstand mod de danske, og saaledes mistede Lenet. I alt Fald siden 1480 havde han været svensk Rigsraad; nu blev han Ridder ved Kong Hans' Kroning i Sverige 1497, men dette forsonede ham ikke med de ny Forhold; da Sten Sture paa ny rejste sig, var han strax med, og han var en af Deltagerne i Vadstenaforbundet af 1501. Da Svenskerne vare faldne ind i Bleking og i Marts 1503 havde afbrændt Lykaa Slot, blev N. C., der ved denne Tid var forlenet med Ståkeholm, ogsaa sat til Hovedsmand over Lykaa Len. Hvor længe det svenske Herredømme har været her, er dog usikkert; Lenet synes at have været i de danskes Hænder i 1505, og i alt Fald nævnes N. C. sidste Gang s. A., saa at han maa antages at være død ved denne Tid.

Han havde i 1477 ægtet Margrethe, Datter af Lave Brock (III, 90) og Else Poulsdatter Laxmand. Hun levede som Enke endnu 1522; men hendes Mands Rejsning i 1501 havde bevirket, at Kongen inddrog ikke blot N. C.s eget Gods, men ogsaa den Arv, som tilfaldt Fru Margrethe efter hendes Fader. I 1540 lovede dog Christian III atter at udlægge hendes Arvinger i Sverige

hendes Gods; men at det samme er sket med N. C.s eget Gods, høres der intet om.

Styffe. Bidrag t. Skandinaviens hist. IV, S. cccxv f.

William Christensen.

Sparre, Niels Svendsen, — o. 1435, til Ellinge, henregnes, som ovfr. ved hans Søn Claus Nielsen berørt, kun med urette til Slægten S. Han synes snarere at have været af jysk Herkomst, men ved at træde i Tjeneste hos Hr. Jep Muus (XI, 555) og siden ægte en Søster til dennes bekjendte Hustru Kirsten Pedersdatter Thott blev han knyttet til Skaane og blev Ejer af Ellinge, i det Kirsten Pedersdatter 1395 tilskjødede ham denne Gaard dels som Medgift med Søsteren, dels for tilgodehavende Løn. Ved Pant og Kjøb, bl. a. af Hovedgaarden Tostrup i Haragers Herred, erhvervede han sig efterhaanden saa betydelige Besiddelser, at han maa henregnes til Datidens største Jorddrotter i Skaane. Af hans Forleninger kjendes kun Hagenskov, som han havde 1409, men senest fra 1411 var han Ridder og formodentlig ogsaa Rigsraad. Han besejlede i alt Fald s. A. som Forlover for Kongen Forliget i Kolding, ligesom 1419 i Kjøbenhavn Forbundet med Kongen af Polen. Han levede endnu i April 1434. Efter sin første Hustrus, Pernille Pedersdatter Thotts, Død havde han før 1417 ægtet en svensk Adelsjomfru Merete Jonsdotter Hjärne. *Thiset.*

v. **Speckhan, Frants Eberhard**, 1628—97, Gehejmeraad, var født 2. April 1628 i Königsberg af Forældrene Johan Eberhard S., Oberst og Kommandant i Frederiksstad i Norge, og Anna Jeckel. Om hans Ungdom vides kun lidt; han tjente under Turrenne i Frankrig og kom i en Alder af o. 30 Aar i den danske Konges Tjeneste, hvor han forstod at gjøre sig yndet af Frederik III; 1658 blev han Major ved Livregimentet til Fods, og 1661 udnævnte Kongen ham til Ceremonimester, uagtet han ikke var Adelsmand. Endnu under samme Konge, der ogsaa synes at have anvendt S. i diplomatisk Ærende, blev han 1669 Oberstlieutenant ved Livgarden til Hest. Af Christian V blev han 1670 optagen i Adelsstanden; 1681 fik han Overhofmarskalsembede, og som saadan forestod han i Forbindelse med Overkammerjunker Knuth og Rente-mester Peder Brandt Hofholdningen; men 1½ Aar efter fjærnedes han fra Hoffet, uden at vi kunne se, hvad Grunden dertil har været, og udnævntes (1683) til Stiftsbefalingsmand over Ribe Stift samt Amtmand over Riberhus Amt. Samtidig fik han Titel af

Gehejmeraad, Aaret efter gav Kongen ham det hvide Baand. Død i Ribe 26. Dec. 1697. S. var gift med den 1646 afdøde Borgmester Reinholt Hansens (VII, 43) Enke, Birgitte Dichmann, der stod i nøje Forhold til den Ulfeldtske Familie; hun levede endnu i Juli 1660, da Corfits Ulfeldt og Leonora Christina efter deres Flugt fra Malmø toge ind i hendes Hus. Faktisk er det imidlertid, at S. 26. Jan. s. A. fik Bevilling til at vies i Hjemmet til Birgitte, afgangne Vilhelm Edingers; muligt er det, at de 2 Kvinder af Navnet Birgitte ere identiske, uagtet der ellers intet vides om Birgitte Dichmanns Ægteskab med denne Edinger; muligt er det ogsaa, at der i Kancelliregistranten, hvori Bevillingen er indført, er en Skrivfejl. Efter sin 1. Hustrus Død ægtede S. 26. Okt. 1670 Elisabeth v. Raben (f. 10. Nov. 1640 † 29. Avg. 1706), der havde været Hofjomfru hos Dronning Sophie Amalie.

Terpager, Inscript. Ripenses S. 87. Danske Mag. 5. R. IV, 178.

G. L. Wad.

Speil, Hans, † 1599, s. Spiegel.

Spend, Christen Nielsen, o. 1630—1678, Præst, var Søn af Sognepræst ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn, Mag. Niels Christensen S. († 1664) og Anne Lauridsdatter († 1689). Han blev født i Sæby i Jylland, hvor Faderen paa hans Fødselstid var Præst, men denne forflyttedes til Kjøbenhavn, da Sønnen var 10 Aar gammel. S. blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1651 og ansattes 1655 som 2. Kapellan ved samme Kirke som Faderen. Efter Kongens Ønske blev han allerede i Begyndelsen af 1657 Præst i Vordingborg, og han maa rimeligvis have staaet i et særligt Forhold til Kongen; der findes nemlig en Begjæring af Maj s. A. fra ham om, at Kongen vilde staa Fadder til hans Søn. Han tog Magistergraden 1664, var i adskillige Aar Herredsprovst og døde 1678. Aaret før sin Død skrev han en Afhandling: «Helve des Forstue», hvori han ivrer mod Brugen af Latin som den apokalyptiske Dragets Sprog. Det burde fuldstændig bandlyses fra Skole og Universitet, og Græsk og Hebraisk læses og bruges i dets Sted. Muligvis er han paavirket af Puritanerne i England i denne besynderlige Fordring. Piecen blev en Del bekjendt gennem Afskrifter og vakte mest Morskab. Et spottende Modskrift af Præsten i Sest (ved Kolding) Knud Larsen Morslet udbredtes ligeledes i Haandskrift (jvfr. Thottske Saml., 4°, Nr. 341). Om S. vel, som det siges om ham, har været en lærd Mand, endog «erfaren i Kemi».

har han tillige været en stor Pedant. Derom vidne en Aargang Prædikener i 4 Foliobind med særskilt lang allegorisk Titel til hver Prædiken (Thottske Saml., Fol., Nr. 31—34) og en Tale ved en Præsts Brudevielse i et yderlig opskruet Sprog, spækket med hebraiske Citater (Rostgaardske Saml., 4°, Nr. 3); selv som Digter forsøgte han sig (smstds. 4°, Nr. 259). Tillige skrev han om Biavl og forsikrede, at der var mange Tønder Guld at vinde ved dens Fremme. — Han var gift med Marie Elisabeth Mese (eller Mesing) og Morfader til Prokansler E. Pontoppidan (jvfr. XIII, 229).

Pontoppidan, *Annales eccl. Dan.* IV, 588 f. Giessing, *Jubel-Lærere* II, 2, 238 f. *A. Jantzen.*

Spendrup, Peter Mathias, 1747—1827, Brændevinsbrænder, er født 12. April 1747 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Mads Petersen S., var Brændevinsbrænder; Moderen var Ane Madsdatter f. Lund. Efter at være bleven Student og theologisk Kandidat overtog han Faderens Virksomhed og fremmede væsentlig Brændevinsbrænderiet ved at konstruere et Alkoholometer, som han (1809) erholdt Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for og (1810) 10 Aars Eneret paa. Det avtoriseredes til Brug for Toldvæsenet og holdt sig uforandret til 1844. For øvrigt synes 2 Sønner at have medvirket i hans Bedrift, men de døde begge før ham. Der foreligger flere Breve til ham fra Johannes Ewald, af hvilke det ses, at han var den syge Digter en hengiven Ven. Han døde 1827 og var 2 Gange gift: 1. med Bodil Cathrine f. Lange (f. 12. Okt. 1752 † 18. Febr. 1788); 2. (11. Juni 1788) med sin Søsterdatter Ane Kirstine f. Woldum (f. 5. Jan. 1765 † 1825), Datter af Provst Morten W. til Hvirring og Hornborg og Ane Clara Madsdatter f. Spendrup.

Thannings Stamtavle Peter Tygesen. Erslew, *Forf. Lex.* L. V. Scheel, *Brændevinsbrændingen i Danm.* S. 114. A. D. Jørgensen, *Johs. Evald S.* 114. 254. *C. Nyrop.*

Spengler, Johan Conrad, 1767—1839, Kunstkammerforvalter, Søn af ndfr. nævnte Lorenz S., er født i Kjøbenhavn 22. Juli 1767. Efter at have besøgt Kunstakademiet rejste han udenlands 1787—90 for at studere Kunst i Frankrig, Italien og England og fik under sin Fraværelse 1789 Exspektance paa sin Faders Embede som Kunstkammerforvalter, i hvilken Stilling han strax efter sin Hjemkomst begyndte at virke. Ved Christiansborg Slots Brand 26. Febr. 1794 fik han Lejlighed til at udmærke sig, i det han ved Hjælp af nogle af de vagthavende Gardere fik reddet en betydelig Mængde

Malerier fra Slottet, ligesom han ogsaa, da Ilden truede Kunst-kammeret, sørgede for Redningen af dettes Skatte.

Ved Siden af sin Virksomhed ved Kunstkammeret var S. ogsaa i en længere Aarrække knyttet til Handelsverdenen, i det han kort efter sin Hjemkomst fra Udlandet fik en Ansættelse paa sin Svoger Agent Johan Jacob Frølichs Kontor; i denne Egenskab foretog han i Vinteren 1794—95 i et Handelsanliggende en Rejse gjennem Svc-rige til Norge og fulgte 1798 med kongelig Tilladelse som Superkargo med Svogerens Fregatskib, der var bestemt til Ostindien med en kostbar Ladning; Skibet blev imidlertid i Marts 1799 taget af en fransk Kaper og opbragt til Bordeaux. Efter en lang Proces blev det frigivet i Slutningen af 1800, men da Ladningen imidlertid var bleven næsten værdiløs, vendte S. tilbage til Kjøbenhavn, hvor han fortsatte sin Virksomhed ved Kunstkammeret, samtidig med at han 1801 efter Svogerens Død overtog Bestyrelsen af Handelshuset, som han forestod, indtil begge hans Søstersønner 1811 vare blevene myndige. I Mellemtiden havde han 1803 foretaget en Rejse til Berlin, Dresden og Wien for at studere Kunst og efter Faderens Død 1807 overtaget Bestyrelsen af Kunstkammeret. Efter dettes Omordning i Tyverne, hvorved bl. a. Malerisamlingen kom til at udgjøre en selvstændig Samling, og det tilbageblevne af Kunstkammeret efter Udsondringen af en Del af dettes Sager blev benævnt Kunstmusæet, blev han 1825 Inspektør ved Kunstmusæet og Malerisamlingen og fik senere (1837) Prædikat af Direktør; efter at han 1825 var bleven udnævnt til Justitsraad, blev han 1837 Etatsraad. 1817 blev han Medlem af det kongl. danske Selskab. Foruden forskjellige kunsthistoriske Afhandlinger har han 1827 udgivet en stor Katalog over Malerisamlingen paa Christiansborg Slot.

S., der var ugift, boede sammen med en Søster, der delte hans Interesse for Kunst, men efter hendes Død 1835 gik det tilbage med hans Helbred; han døde 1. Marts 1839. Han efterlod en betydelig Samling af Haandtegninger af danske og fremmede Kunstnere; den danske Afdeling blev af hans Arvinger afhændet til Staten, medens største Delen af de fremmede Kunstneres Haandtegninger ved Avktion blev solgt til Udlandet.

Geneal. og biogr. Archiv S. 292 ff. Erslew, Forf. Lex.

P. Brock.

Spengler, Lorenz, 1720—1807, Kunstdrejer, Kunstammerforvalter, Naturforsker, Søn af en Murer i Schaffhausen, Johan Conrad S. (f. 1676 † 1748), som ved sin Dygtighed svang sig op til Stads-

bygmester og Medlem af Stadens Raad, og Maria f. Peters, er født i nævnte By 1720 (døbt 22. Sept.). I en Alder af 14 Aar kom han i Lære hos en af Datidens dygtigste Kunstdrejere, Teuber i Regensburg, hvor han forblev i 5 Aar. Herefter arbejdede han som Kunstdrejersvend i Bern i 4 Aar, men 1743 drog han til England; her lykkedes det ham dog ikke at skabe sig en Stilling, hvorfor han s. A. rejste til Kjøbenhavn tillige med Kunstnerne J. L. Natter og Marcus Tuschler, som han havde lært at kjende i London. I Kjøbenhavn kom han, navnlig ved Tuscher's Hjælp, snart i Forbindelse med Hoffet, hvor alle interesserede sig for Kunstdrejieriet, og det varede ikke længe, før han (1745) blev udnævnt til Hofkunstdrejier og som saadan fik anvist et Værelse paa Christiansborg Slot til Værksted. Her underviste han bl. a. Kong Christian VI, Dronning Sophie Magdalene, hendes Søster Enkefyrstinde Sophie Caroline af Ostfriesland, Kong Frederik V og begge hans Dronninger samt Prinserne Carl, Frederik og Vilhelm af Hessen i Drejning; af de fleste af disse kongelige og fyrstelige Elever opbevares Arbejder paa Rosenborg, ligesom denne Samling ogsaa er i Besiddelse af en Mængde prægtige Arbejder af ham selv. Foruden sit officielle Atelier havde S. et privat Værksted, hvor han uddannede Elever, og som blev ham en Kilde til Velstand.

Da den unge Kunstner strax fik Lykken med sig her i Landet, blev han, som han skriver, «unaufhörlich mit Heirathsvorschlägen bombardirt», men han stod standhaftig imod i adskillige Aar; først 30. Juli 1756, i sit 36. Aar, giftede han sig med en 17¹/₂aarig Jomfru, Gertrud Sabina Trott, Datter af den i Sachsen fødte Toldbodskriver Johan Caspar T., hvis Hustru, Bernhardine f. Munzinger, var fra Basel; Bruden hørte, ligesom han selv, til den tysk-reformerte Menighed. Med sin Hustru levede S. i et langt, lykkeligt Ægteskab til hendes Død, 12. Maj 1789. S. var i det hele taget ret en Lykkens Yndling; det er en Fornøjelse at læse hans Breve og deri at se hans Glæde over al den Velvilje, der blev vist ham, ikke alene fra Kongefamiliens, men ogsaa fra de fornemmes Side; aldrig klager han over Tilsidesættelser eller Misundere.

Endnu større Betydning end som Kunstdrejier og Elfenbensskærer fik S. som Mekaniker, Elektriker og Naturforsker, navnlig som Konkyliolog (s. ndfr.); han stod i Brevvexling med de betydeligste Naturforskere, skrev en Mængde naturvidenskabelige Afhandlinger og blev optagen som Medlem eller Æresmedlem af mange

forskjellige videnskabelige Institutioner i Udlandet og af Videnskaberne Selskab i Kjøbenhavn (1778). Som Elektriker helbredede han mange Mennesker for Gigt og Lamhed, og der var en saa stor Tilstrømning af lidende til ham, at han næsten hver Aften maatte afvise over 30 Personer. S.s Syslen med Elfenben førte ham ogsaa til Forfærdigelse af kunstige Tænder, især af Narhvaltand, med hvilke han hjalp mange Mennesker.

Som fremragende Kunstner og Naturforsker var S. selvskreven til Posten som Kunstkammerforvalter, da dette Embede, til hvilket han 1769 var bleven destineret som adjungeret og eventuelt succederende, var blevet endelig ledigt ved Gerhard Morells Død 1771. I henved 40 Aar beklædte han denne Stilling og omviste de besøgende med usvækket Lyst og Elskværdighed til sin høje Alderdom; først sent overlod han Omvisningen til sin ovfr. nævnte Søn.

S., der under sit 64aarige Ophold i Danmark efterhaanden var bleven det danske Sprog fuldstændig mægtig saa vel i Tale som i Skrift, kom saa godt som aldrig uden for sit nye Fædrelands Grænser. Han døde efter et kort Sygeleje 20. Dec. 1807. Han efterlod en betydelig Samling af Kunstarbejder, Malerier, Haandtegninger og Kobberstik; sin store Konkyliesamling, som Kejserinde Cathrine II i sin Tid forgjæves havde ønsket at afkjøbe ham, men som han nødig vilde slippe af Øjesyn, havde han nogle Aar før sin Død, 1804, afhændet for 5000 Rdl. til det Land, hvor han havde tilbragt største Delen af sit lange Liv; den opbevaredes en Tid lang paa Rosenborg.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.* 8.—9. *Neujahrsblatt des Kunstvereins zu Schaffhausen* (1898—99). *Berlingske Tid.* 1. Febr. 1899. Brock, *Hist. Esterr. om Rosenborg II*, 125. *P. Brock.*

— Som videnskabelig *Zoolog* har L. Spengler kun ringe Betydning, men som Dilettant og Samler indtager han en fremragende Stilling. Hans Navn som saadan var kjendt og skattet overalt i Udlandet, særlig blandt Konkylilogerne, for hvem hans mange registrerende Arbejder havde betydeligt Værd, nærmest paa Grund af de i dem indeholdte talrige Artsbeskrivelser. Som Forvalter ved Kunstkammeret, i hvilket der opbevaredes forskjellige, efter Datidens Forhold temmelig rige, naturhistoriske Samlinger, havde han let Adgang til Materiale, og selv besad han en stor Konkyliesamling, der i 1804 forenedes med den kongl. Samling og nu er indlemmet i Universitetets zoologiske Musæum, hvor den paa Grund af sine mange Original Exemplarer er af Interesse. S. var Medlem

af Videnskabernes Selskab og publicerede i dets Skrifter adskillige Smaaafhandlinger, alle ledsagede af Tavler, saaledes: «Beskrivelse over et ganske besynderligt Koralprodukt, hvilket man kunde kalde en Snække-Madrepore» (1781), «Beskrivelse over en meget sjælden sexskallet Pholade tillige med Dyret fra den siamske Havbugt» (1784) o. fl. a. — I Naturhistorieselskabets Skrifter findes ligeledes en Række deskriptive og med Afbildninger forsynede Arbejder af ham, mest over Konkylier, med Opstilling af en Mængde nye Arter (bl. a. «Beskrivelse over et nyt Slægt af de toskallede Konkylier, forhen af mig kaldet Chæna» (1793), «Over det toskallede Slægt Tellinerne» (1798) osv.). Desuden har S. offentliggjort lignende Afhandlinger i fremmede Tidsskrifter og leveret Bidrag til Texten i det bekjendte, af F. M. Regenfuss (XIII, 582) udgivne Billedværk: «Auserlesne Schnecken, Muscheln u. andere Schaalthiere» (1758).

Gosch, Danmarks zoolog. Lit.

Jonas Collin.

v. Sperling, Joachim Ulrik, 1741—91, Hofmand, var Søn af Oberst Joachim Albrecht v. S. til Rubow i Meklenborg og Frederikke Elisabeth f. Reventlow og fødtes 2. Okt. 1741 paa Alt-Rubow, kom i meget ung Alder til Danmark og udnævntes til Page hos Kong Frederik V, blev 1759 Kammerpage, 1763 Kammerjunker hos Kronprinsen, 1766 Kammerherre og Rejsestaldmester. 1767 udnævntes han til Oberst og fik det hvide Baand. S. var i høj Grad yndet af Christian VII og var tidlig og sent om hans Person, men maatte, da hans Morbroder Overkammerherre Ditlev Reventlow faldt i Unaade, 1768, forlade Hoffet. I Juni 1770 udnævntes han til Amtmand over Gottorp Amt, en Stilling, han beklædte til sin Død. 1790 blev han Gehejmekonferensraad og Ordenssekretær. S. afgik ved Døden i Slesvig 1. Juli 1791. Han var 2 Gange gift: 1. (10. Juni 1769) med Anna Catharine f. Revenfeldt († 1778), Datter af Kammerherre, Landraad Christian Ditlev R. og Augusta Christine f. Reventlow; 2. (1781) med Wilhelmine Christine f. v. Barner (f. 22. Juli 1749 i Meklenborg, † 3. April 1805 i Slesvig), Datter af Konferensraad Magnus Friedrich v. B. til Bülow og Enke efter Friedrich v. Bernstorff.

Louis Bobé.

Sperling, Otto, 1602—81, Læge og Botaniker, blev født i Hamborg 28. (ell. 30.) Dec. 1602; hans Fader var nedennævnte Mag. Poul S. 1617 blev han sendt til Universitetet i Greifswald og 1619 til Leiden, hvor han, der tidlig havde vist Interesse for

Planter, i et Par Aar ivrig studerede Medicin og Botanik. Efter et kortvarigt Ophold i sin Fødeby kom han til Danmark 1622 i Haab om at blive Hovmester for en eller anden ung Adelsmand; dette opnaaede han ikke, men han gjorde Bekjendtskab med flere danske lærde og fik derved Lejlighed til endnu s. A. at foretage en Rejse til Norge, hvis Naturforhold interesserede ham i høj Grad, og hvor han kom i Forbindelse med Kansleren Jens Bielke. Den følgende Vinter studerede han i Rostock, men kom 1623 atter til Danmark, denne Gang for paa Opfordring at ledsage Dr. Jørgen Fuiren paa en botanisk Rejse i de skaanske Provinser. 1624 sendte hans Fader ham til Universitetet i Padua, og henved 4 Aar tilbragte han nu dels her, dels paa Rejser i Italien; 1627 blev han Dr. med. Efter sin Hjemkomst til Hamborg 1628 var det hans Agt atter at vende tilbage til Italien, men over England og Frankrig. En stærk Modvind og en Dünkerkerkapers Efterstræbelser bevirkede imidlertid, at det Skib, der skulde føre ham fra Rotterdam til London, søgte ind til en norsk Havn.

Dette blev den første afgjørende Begivenhed i hans Liv. Thi under sit Ophold i Norge fik han Opfordringer fra flere af de fornemste adelige til at slaa sig ned der som Læge, og han efterfulgte disse Opfordringer. Han nedsatte sig først i Bergen, og her gjorde han Bekjendtskab med Margrethe Schwendi, Datter af Andreas S., hvis Fader, Sebastian S., havde været Sekretær i tyske Kancelli, og Enke efter Lægen Poul Andersen. Følgen blev deres Bryllup i Roskilde 6. Juni 1630, og umiddelbart derefter fik han Kongebrev paa et Kanonikat i Bergen som Provinsialmedikus. Det følgende Aar lod han sig dog bevæge til at flytte til Christiania, men Forholdene her tilfredsstillede ham saa lidt, at han 1634 helt forlod Norge og bosatte sig i Sønder Jærnløse paa Sjælland, hvor hans Hustru ejede en Gaard. Heller ikke her blev hans Ophold dog langvarigt. En lille Begivenhed havde allerede tidligere lagt Grunden til hans senere Skæbne. Som Læge i Christiania var han en Gang blevet kaldt til Corfits Ulfeldt, der da var Lensmand paa Baahus. Ulfeldt havde fattet stor Sympathi for ham og fik nu Christian IV til at tilbyde ham Pladsen som Læge ved Børnehuset i Kjøbenhavn. S. modtog Stillingen 1637, flyttede til Hovedstaden og blev det næste Aar tillige Forstander for Kongens Have ved Rosenborg og kongl. Botaniker; 1639 blev han desuden af Kjøbenhavns Magistrat ansat som Stadsfysikus.

Der begyndte nu en lykkelig Periode for S. Han nød An-

seelse som Læge og kaldtes saaledes med til Raadslagning om Christian IV's Tilstand efter Slaget paa Kolberger-Heide, han drev Studier og fandt en Virkeplads for sin vistnok stærkeste Interesse i Styrelsen af den botaniske Have, over hvis Bestanddele han udgav 2 Kataloger, og han blev fremfor alt nøje knyttet til Ulfeldt og Leonora Christina; som Huslæge og Husven færdedes han med dem til Stadighed, lærte Leonora Christina Latin og nød og gjen-gjældte deres Fortrolighed. En kort Afbrydelse i dette Forhold indtraadte dog, ved at han 1640 fulgte Hannibal Sehested som Læge paa hans Sendelse til Spanien; 1642 var han med Ulfeldt i England. Men der trak snart Skyer op. Det er ikke usandsynligt, at han selv noget har forskyldt det ved sin Pengebegjærighed, der ikke alene bragte ham til at inklade sig paa Handelsforetagender, men rimeligvis desuden til at tilegne sig ulovlige Fordele ved Levering af Lægemedler til Børnehuset; sikkert har dog ogsaa hans Venskab med Ulfeldt skaffet ham Fjender, især da fra 1644 Rigshofmesterens Indflydelse begyndte at blegne. I Slutningen af det nævnte Aar faldt han i Unaade hos Kongen, mistede begge sine Embeder hos denne, maatte se en Kommission nedsat til at undersøge hans Embedsstyrelse og fik tilmed noget senere sin Stilling som Stadsfysikus opsagt. Men han svigtede ikke Ulfeldt. Han sluttede sig til ham paa hans Rejse til Nederlandene og Frankrig 1646—47 og fulgte ved denne Lejlighed tillige Leonora Christina paa hendes lille Afstikker til England. Imidlertid var Ulfeldts Magt over Christian IV jo i dennes sidste Tid paa ny i Stigning, og dette virkede tilbage paa S., der atter blev taget til Naade; han fik vel ikke sine gamle Embeder tilbage, men Løfte om at blive kongl. Kemiker paa Rosenborg; han kaldtes ogsaa som Læge til Christian IV's sidste Sygdom paa Frederiksborg og fulgte ham til hans Dødsleje paa Rosenborg.

Foreløbig bragte ikke heller Frederik III's Tronbestigelse nogen afgjørende Forandring i S.s Stilling. Det blev ganske vist ikke til noget med det lovede Embede, men han fik i Stedet Bestalling som Hofmedikus, uden at dog Kongen benyttede ham, og han var med Ulfeldt i Holland 1649. Da kom det for S. som for Ulfeldt skæbnesvangre Aar 1651. S. var ikke i Kjøbenhavn, da de Walter-Dinaske Intriger begyndte, i det han var rejst til Hamborg og Holland for at lede efter sin Søn Poul, der var løbet bort, men da han kom tilbage, vare Begivenhederne i deres fulde Gang. Han stod trolig Ulfeldt og Leonora Christina bi, saaledes med at be-

vogte deres Hus og undersøge Forholdene, blev ogsaa selv indviklet i Sagen ved Dinas Paastand om, at den Gift, som Rigshofmesteren skulde have villet ombringe Kongen med, var tillavet af ham. Vel blev han rensset for denne Beskyldning, men allerede før Ulfeldts Flugt havde han søgt Kongen om Tilladelse til at forlade Danmark, og 14 Dage efter, at Rigshofmesteren var undvejet, fik han ogsaa Tilladelse til at nedsætte sig i Udlandet og Pas der til. Han tog nu til Amsterdam og bosatte sig der som Læge. Men Venskabet mellem ham og Ulfeldt og Leonora Christina blev ikke brudt; han delte deres Had til Magthaverne i Danmark, ledsagede 1652 deres Børn fra Nederlandene til Stralsund og rejste 1653 paa Opfordring af Leonora Christina til Stockholm for at tilse hendes syge Mand. Efter dennes Helbredelse forblev han en Tid der og opnaaede Dronning Christines Udnævnelse til hendes Læge, hvad der imidlertid blev uden videre Betydning, da hun Aaret efter forlod Sverige. I Efteraaret 1653 var S. imidlertid rejst tilbage til Amsterdam, hvor han 9. Jan. 1654 havde den Sorg at miste sin Hustru. Han forlod nu Holland og nedsatte sig i sin Fødeby Hamborg. Her fra blev han i den følgende Tid oftere kaldt til Ulfeldt under dennes Ophold paa Slottet Barth i Pommern. Og da saa Ulfeldt 1657 fulgte Carl Gustav paa hans Tog til Danmark, efterkom han sin gamle Beskytters Opfordring til at støde til ham. Han overværede Stormen paa Frederiksodde, men skilte sig kort efter fra Ulfeldt under en kortvarig Forstemning imellem dem og tog tilbage til Hamborg. Paa Tilbagevejen fra en Forretningsrejse til Holland blev han imidlertid 1658 anholdt i Glückstadt af den danske øverstbefalende som beskyldt for at staa i den svenske Konges Tjeneste og for at have talt ondt om Frederik III. Hans Fangenskab var lemfældigt, men afsluttedes dog først i Marts 1659, efter at han havde maattet afgive en skriftlig Forpligtelse til ikke at indlade sig med Kongens Fjender eller foretage noget til Skade for Danmark.

S.s venskabelige Forhold til det Ulfeldtske Hus var imidlertid hurtig blevet gjenoprettet. Det viste sig navnlig fra 1662 og under Familiens paafølgende Trængselstid. S. tog dens Løsøre i Forvaring og den unge Leo Ulfeldt i Huset, han stod i brevlig Forbindelse med Ulfeldt ogsaa efter hans Domsfældelse 1663, var Mellemmand ved Besørgelsen af hans Korrespondance paa Sverige, hjalp til at gjøre den af ham forfattede Apologi bekjendt og var Medvider i Planer til at befri Leonora Christina. Den danske Rege-

ring, der blev bekjendt hermed, kunde med Grund i hans Handlemaade se et Brud paa Forpligtelsen af 1659, og den hævdede tillige, at han trods Tilladelsen af 1651 til at bosætte sig i Udlandet endnu var i Kongens Tjeneste. Den besluttede at faa ham i sin Magt. Hovedgrunden hertil var dog uden Tvivl langt fra saa meget Lyst til at straffe ham som Ønsket om at komme i Besiddelse af de Ulfeldtske Ejendele, der vare i hans Værge, og Haabet om at kunne tvinge ham til at afgive Bekjendelser saa vel om, hvad han mulig vidste om Ulfeldts sidste Sammensværgelse, som om tidligere Forbrydelser fra Leonora Christinas Side. Regeringen gennemførte sin Hensigt paa en svigefuld og brutal Maade. Det lykkedes 1664 Oberstlieutenant Hagedorn at lokke S. uden for Hamborgs Grund, fængsle ham og føre ham til Glückstadt, hvorfra han, belagt med en Lænke, bragtes til Kjøbenhavn. Her blev han indsat i et Fangehul i Blaataarn, og en Kommission nedsattes for at afhøre ham med Regeringens Planer for Øje. Men det lykkedes den ikke hverken at komme i Besiddelse af Ulfeldts Ejendele — thi skjønt S. nødtes til at skrive Breve til sine Børn om Sagernes Udlevering, vægrede de sig derved — eller at faa Oplysninger af Vigtighed. Derimod blev han i Juli 1664 dømt af Hofretten som skyldig i Majestætsforbrydelse til Tab af Ære, Liv og Gods. Men selv Trusler om Pinebænken bragte ham ikke til at ytre sig yderligere. Dødsdommen blev heller ikke udført, hvortil maaske bidroge Indsigelser fra den svenske Regering, der antog sig S.s Paastand om, at han stod under dens Jurisdiktion som Vikar i det hamborgske Domkapitel. Men hans Gods paa Sjælland konfiskeredes og skjændedes til Hagedorn, og han selv blev holdt i livsvarig Fængsling. Især i Begyndelsen var dette meget haardt, senere og navnlig efter Christian V's Tronbestigelse mildnedes det. Hans Søn Otto og en af hans Døtre fik Lov til at besøge ham i Fængselet, og han saa Lejlighed til at komme i Besiddelse af Skrivedskaber. Ved Hjælp af disse forfattede han paa Tysk sin bekjendte Selvbiografi, der naaede til 1659 med et Tillæg om hans Bortførelse fra Hamborg og Fangenskab. Skriftet, der var bestemt for hans Børn, afsluttedes 1673. Det har sin store historiske Interesse, om det end selvfølgelig som Kilde maa benyttes med megen Kritik. Den Tone af Gudsfrygt og Ydmyghed, som gaar igjennem det, stemmer ikke med den Frivolitet, som adskillige af hans efterladte Papirer bære Vidne om, men det er præget af hans bedste Egenskab, hans udholdende Troskab mod og Kjærlighed til Ulfeldt og Leonora Chri-

stina. — Efter længe at have været svagelig døde han i sit Fængsel 25. Dec. 1681.

Dr. med. O. S.s Selvbiografi, overs. af S. B. Smith (1885). Moller, Cimbria lit. I. Allg. Deutsche Biographie XXXV. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen I, 326 ff. Leonora Christinas Jammersminde. S. B. Smith, Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Hist. I—II. *J. A. Fridericia.*

Sperling, Otto, 1634—1715, Historiker, Søn af ovfr. anførte Dr. med. Otto S., var født i Christiania 3. Jan. 1634 og kom i sin spæde Barndom med sine Forældre til Danmark. Sin første Undervisning fik han i Hjemmet, indtil han blev sendt til Gymnasiet i Bordsholm, hvis Rektor, Poul Sperling, var hans Farbroder; af ham dimitteredes han 1652 til Universitetet i Helmstedt, hvor han kom i Huset hos den berømte lærde Herman Conring. 1655 gik han til Pommern som Lærer for den svenske Gouvernør Carl Gustaf Wrangels Søn, efter hvis Død han 1658, efter først at have besøgt sin Fader i Hamborg, begav sig paa en Studierejse til Nederlandene (immatrikuleret i Leiden i Sept. 1659 som *politices studiosus*), Frankrig og England, hvorfra han 1662 vendte tilbage til Hamborg, og han levede nu som Lærer for unge Mennesker, først for Corfits Ulfeldts Søn Leo, siden for en Del holstenske Herremænds Sønner, indtil 1670, da han efter Kong Frederik III's Død tog til Kjøbenhavn for om muligt ved sine Bestræbelser at udvirke Lettelser i sin fangne Faders Kaar. Stort Udbytte havde han dog i denne Henseende ikke af sit næsten 3aarige Ophold i Kjøbenhavn; dog fik han Lov til at se sin Fader. Efter en Ekursion til Lifland og Øsel vendte S. 1673 hjem til Hamborg, hvor han, efter 1674 at have erhvervet den juridiske Doktorgrad i Kiel, fandt sit Underhold som Sagfører. Imidlertid rejste han atter 1681 udenlands, som Hovmester for nogle unge Buchwalder, og paa denne Rejse var han saa heldig i Paris at blive antagen til at ordne Colberts Bibliothek, hvilket indbragte ham en aarlig Pension af 200 Rdl. indtil Colberts Død, der rigtignok indtraf allerede 1683. Efter sin Hjemkomst fortsatte han sin juridiske Praxis; men da denne paadrog ham Ubehageligheder, opgav han den 1687 og gik i dansk Tjeneste som kongelig Raad og Assessor i den pinnebergske Overappellationsret, hvilken Stilling han dog kun beklædte til 1690; de Vanskeligheder, han, som saa mange af Datidens Embedsmænd, havde ved at faa sin Lønning udbetalt, foranledigede ham nemlig til at rejse til Kjøbenhavn, og her blev han med det samme, i det han, ikke just efter sit Ønske, fik det Hverv at

skrive en *Historia metallica Daniæ et Norvegicæ*, 3: en historisk Beskrivelse af de under Kongerne af den oldenborgske Stamme slaaede Medailler og Mindepenge. Herfor tillagde Kongen ham 1691 en Aarsløn af 200 Rdl., der formentlig ophørte, da han Aaret efter uden Ansøgning blev ansat som Professor ved det nyoprettede Ridderakademi i Kjøbenhavn. Hans Professorat var først det juridisk-historiske, hvilket han snart efter ombyttede med *Professorio oratorio-historica*. Men var han uden Ønske derom kommen i dette Embede, saa kom han meget mod sin Vilje ud af det 1697; «foruden nogen Ret og Aarsag», siger han, blev han afskediget og fordrevet ved Chikaner af Overhofmesteren Marcus Gjõe, der maaske nok her som ved andre Lejligheder har ladet sin stive Egenraadighed løbe af med sig.

For S. var Afskedigelsen, om han end beholdt sin halve Gage, et føleligt Slag; han fristede nu kun kummerlig Livet og tænkte paa at følge de Tilbud, der gjordes ham fra Sverige og andensteds fra, men holdtes tilbage ved Løfte om at blive kongl. Historiograf i Hertugdømmerne og Grevskaberne. Det blev imidlertid ved Løfterne, og forgjæves bad og bønfuldt den fattige lærde Chr. S. v. Plessen og andre indflydelsesrige Mænd om at tage sig hans Sag an. Havde ikke Hædersmanden Generalmajor Johan Rantzau (XIII, 460) støttet ham baade med Pengehjælp og ved at give ham Adgang til sit Bord, havde det set sørgeligt ud for S. Da Frederik IV besteg Tronen, benyttede S. Lejligheden til at anbefale sig hos ham som Ansøger til et Embede i Kancellierne, i Rentekammeret, ved Postvæsenet eller ved det kongl. Bibliothek, kort sagt, blot et Embede, der kunde give ham Brødet, og hvor hans Kundskaber og Evner kunde finde Anvendelse. Men det hele, han opnaaede, var paa ny (1701) at blive ansat som Professor i Historie og Veltalenhed ved Ridderakademiet med en aarlig Løn af samme Størrelse som hans Pension, altsaa i Virkeligheden ingen som helst økonomisk Forbedring. Hans Ansøgninger om Lønningstillæg, om at blive Inspektør ved Kunstkammeret m. m. toges der intet Hensyn til. Nogen Understøttelse fik han af en Søster, — den ophørte ved hendes Død; da Akademiet nedlagdes 1710, beholdt han sine usle 200 Rdl. i Pension, — dem fik han enten slet ikke eller maatte modtage dem i Sedler, der forringede dem med 40 Rdl. Under saadanne Omstændigheder maatte han, for at friste Livet, ved Avktion sælge sit over 8000 Bind store, i Historie, Retsvidenskab og Antikviteter vel forsynede Bibliothek, til hvilket Adgangen,

selv under Ejermandens yderlige Nød, liberalt stod aaben for alle. Sin Samling af danske og antike Mønter kunde han dog ikke skille sig ved; efter hans Død købte Kongen den for 700 Rdl. Omsider fandt den forladte Olding et Tilflugtssted hos en trofast Ven, den lærde Chr. Reitzer (XIII, 621), der gjæstmildt optog ham i sit Hus, der for S. tillige havde den store Fordel at være forsynet med et udmærket Bibliothek. Efter 2 Aars Ophold hos Reitzer døde S. 18. Marts 1715, 81 Aar gammel.

Har nogen Sinde en Videnskabsmands Liv været ført i Forsagelse, da har det visselig været hans; om han har tænkt paa at gifte sig, vides ikke, — han havde i hvert Fald aldrig haft Raad dertil. Hans Breve gjenlyde af hjerteskrærende Klager over den Mangel paa Mæcenater, der er i Danmark, og over Boghandlernes Ligegyldighed over for lærde Værker, der ikke betale sig saa godt som Katekismer og ABC-Bøger. Trods Fattigdom og Tilsidesættelse arbejdede og studerede S. hele sit lange Liv; til hans Lykke stode hans Øjne ham bi ogsaa i hans Alderdom, hvilket han tilskriver Virkningen af den Pibe Tobak, han røg Morgen og Aften. Han var en Polyhistor efter sin Tids Smag; især var det dog Historien med dens forskjellige Bifag, der optog hans Interesser, og et mærkeligt Vidnesbyrd om hans Aands Livlighed er det, at han i en Alder af henimod 60 Aar tog sig for at lære Islandsk, da det til hans Undren gik op for ham, hvilken Skat af historisk Stof der laa gjemt hos den fjærne Øs Skribenter. Dette Studium førte ham i Forbindelse med Arne Magnusson, fra hvem man har et fornøjeligt Brev til S., skrevet 1707 fra Island; han tilbagesender et Haandskrift, han havde laant af S., og med Undskyldning for dets lange Udebliven indpakker han det i et Par islandske Strømper som Rente af Laanet. De Skrifter, det lykkedes S. at faa trykte, ere i Betragtning af hans Flid og Lærdom hverken mange eller store; de ere væsentlig af historisk, arkæologisk og numismatisk Indhold, og adskillige af dem ere indførte i lærde Tidsskrifter eller Samlinger. Af hans særskilt udgivne Skrifter maa nævnes hans Udgave af Absalons Testamente (1696), hans Brev «De nummorum bracteatorum et cavorum origine et progressu» (1700), «De nummo Svecico Sevensensibus adscripto» (1703), «De summo regio nomine Konning» (1707), «Dissertatio de nomine et festo Jul» (1711), alle bærende Vidnesbyrd om Forfatterens Skarpsindighed og grundmurede Lærdom. Desto flere Værker efterlod han sig i Haandskrift; ved hans Testamente indlemmedes de i Reitzers Bibli-

othek, med hvilket de sammen med en stor Del af hans og hans Faders Brevvexlinger ere havnede i det kongl. Bibliothek, for saa vidt de ikke ad andre Veje ere komne der hen. Blandt disse fremhæves den af S. paa Tysk affattede hamborgske Krønnike indtil 1690, Frugten af 20 Aars Arbejde, i alt 18 Bind; forgjæves havde Hamborgs Magistrat budt ham en høj Pris for den, og da han senere i sin Nød tilbød Kongen den, fandt man den forlangte Betaling for høj. End videre 17 Kwartbind indeholdende dybtgaaende Undersøgelser og Afhandlinger af antikvarisk Indhold, især vedrørende de nordiske Oldsager — et Ocean af Lærdom har man kaldt dette Værk —, «Valerius Maximus Danicus» i 4 Kwartbind, et Slags Forløber for Mallings «Store og gode Handlinger», og talrige litterære og antikvariske Samlinger. Endelig fortjener at nævnes hans Samlinger til et Værk «De feminis doctis», fordi dette leder Tanken hen paa hans Forbindelse med den Ulfeldtske Familie, hvilken han viste en lignende Trofasthed og Hengivenhed som hans Fader. Endnu medens Leonora Christina sad i Blaa-taarn, vidste han at sætte sig i Forbindelse med hende, et Forhold, der vedligeholdtes til hendes Død, i det han af og til besøgte hende paa Maribo Kloster. Til Brug for S. nedskrev Grevinden sin Avtobiografi, ligesom hun af sin udbredte Læsning forsynede ham med en og anden Oplysning til ovennævnte Værk; til Gjengjæld støttede han hende ved hendes Arbejde paa Skriftet om Heltinder.

Møller, Cimbria lit. II. Werlauff, Esterr. om det st. kongl. Bibl., 2. Udg., S. 78 ff. 112 f. Danske Saml. V, 215 f.; 2. R. I, 139 f. *G. L. Wad.*

Sperling, Poul, 1560—1633, Skolemand, var født i Ekernforde, hvor hans Fader var Borgmester, gik 1573—78 i Flensborg Skole og udmærkede sig her som en dygtig Discipel, indtil han som Famulus for nogle ansete flensborgske Borgeres Sønner drog til Strasburg, hvor han studerede under Melchior Junius, Johs. Sturm o. a. indtil 1583 og blev Magister. Efter kortere Besøg ved andre tyske Universiteter vendte han hjem og blev 1586 Rektor ved Flensborg Skole. Skjønt han kun virkede her i 5 Aar, indlagde han sig dog saa stor Berømmelse, at det er sagt om ham, «at han i denne korte Tid udrettede mere for Skolen og stiftede sig et varigere Minde i den end nogen af hans Formænd eller Eftermænd». Efter Opfordring fra Skolens Bestyrelse forfattede han en Organisationsplan og Love for Skolen, der tillige med den

Tale, han havde holdt ved sin Embedstiltrædelse («De scholis condendis et conservandis»), udkom i Wittenberg 1589 under Titel: «Scholæ Flensburgensis administratio», og giver en udførlig Fremstilling af Læremaaden, Læremidlerne, Lovene og den indre Indretning, som han fra Begyndelsen af sin Embedsvirksomhed havde indført i Skolen. — 1591 kaldedes S. til Rektorembetet ved Johannesskolen i Hamborg, en af den Tids største Skoler. Senere blev han tillige Professor i Veltalenhed ved det der oprettede Akademi. Rektoratet nedlagde han 1619, Professoratet beholdt han til sin Død 1633. — Han efterlod 2 Sønner, hvoraf den ene var ovfr. nævnte Dr. Otto S.

Moller, Cimbria lit. I. Brasch, Flensborg Latin- og Realskole S. 21 ff. Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. der Herzogth. I, 341. Allg. Deutsche Biographie XXXV.

H. F. Rørdam.

Spidberg, Jens Christian, 1684—1762, Biskop, blev født 8. Dec. 1684 i Skiptvet i Smaalenene, hvor hans Fader, Anders Lauritsen S., var Sognepræst; Moderen hed Susanne Olufsdatter. Han gik aldrig i Skole, men blev undervist af sin Fader og af denne dimitteret 1701. Derefter tilbragte han atter 6 Aar i Hjemmet, hvor han ved Siden af Theologi og Sprogstudier med stor Iver lagde sig efter Naturvidenskab og Matematik. 1708 tog han theologisk Examen og opholdt sig ved Universitetet, indtil han 1710 blev Kapellan hos sin gamle Fader. Ved dennes Død 1711 modtog S. en kortvarig Ansættelse som Præst i Tanum i Baahus, der var besat af de norske, hvorefter han i 3 Aar virkede som Feltpræst ved de thronhjemske Tropheafdelinger. Da denne Post inddroges, fik han Anledning til at komme udenlands; han laa et Aars Tid ved Universitetet i Kiel og besøgte forskellige Stæder i Nordtyskland. Efter Hjemkomsten var han i 3 Aar Skibspræst paa «Elefanten». 1721 udnævntes han til Stiftsprovst i Christianssand og tilbragte her Resten af sit Liv, 41 Aar.

Ved Siden af nidkjær Opfyldelse af sine Embedspligter fik S. Tid til i stor Udstrækning at hengive sig til de videnskabelige Sysler, som fra hans tidlige Ungdom havde været hans Lyst. Det var først og fremmest Naturvidenskaberne, som interesserede ham. Litteraturen høstede ikke meget Udbytte deraf, da han kun har udgivet nogle Iagttagelser om Nordlyset og et Par Afhandlinger om Jordskjælv i Norge. Frugter af hans Forskninger kom hyppigere frem i private Meddelelser til de mange Videnskabsmænd hjemme og i Udlandet, med hvem han stod i Forbindelse. Han

nød ikke liden Anseelse i den lærde Verden, navnlig som grundig Kjender af den norske Natur. Gram skriver om ham, at ingen var bedre skikket til at behandle Norges Naturhistorie; «var han ikke Præst, burde han have en god Pension for at rejse hele Norge igjennem paa langs og paa tværs for at gjøre Observationer». Han syslede ogsaa med historiske og topografiske Arbejder, fornemmelig vedkommende Christianssands By og Stift. En uoprettelig Ulykke rammede ham i 1734, da en Ildebrand, som ødelagde en stor Del af Byen, berøvede ham alt, hvad han ejede, deriblandt hans udmærkede Bibliothek paa 6000 Bind tillige med hans matematiske Instrumenter, Manuskripter og Samlinger.

S. blev 1722 Magister, 1756 Medlem af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn. I en meget fremrykket Alder udnævntes han 1759 til Biskop i Christianssands Stift, og Aaret efter blev han fra-værende kreeret til Doktor i Theologien. Han døde 4. April 1762. Siden 1728 var han gift med Birgitte Topdal, Datter af Kjøbmand Peder Clausen T.

Nyerup, Lit. Lex. Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 371 ff.
A. L. Erichsen.

Spiegel (Speil), Hans, —1599, til Borreby og Julskov, angives at være Søn af Hans S. til Gerckendorf ell. Gerstendorf i Preussen og Catharine v. d. Wense af Grünau, men indvandrede til Danmark, hvor han 1558 og 59 var Hofsinde og Kongens Kamertjener. I denne Stilling synes han i en sjælden Grad at have vundet Kongens og Rigsraadets Gunst, thi alt 1559 fik han, den fremmede, Borreby Len i Skaane, 1560 tillige Herrisvad Kloster med Bo Len, 1563 Strø og Ønnestad i Pant og endelig 1565 Gladsaxe Len. Strø blev dog snart indløst, og Herrisvad Kloster mistede han 1564, men derimod fik han 1564 Skjøde paa Borreby, som han dog 1574 magtskiftede tilbage til Kronen. Bo Len mistede han 1582, men Gladsaxe, som han fra 1578 havde afgiftsfrit, beholdt han til sin Død. Under Krigen gjorde han 1565—66 Tjeneste som Proviantmester, og for øvrigt brugtes han gjentagne Gange til Sendelser til Udlandet og ledsagede endnu 1590 Frederik II's Datter Elisabeth til Brunsvig. H. S. var 2 Gange gift: 1. (o. 1560) med Catharine Gregoriusdatter v. Ahlefeldt († 1582), Enke efter Johan Stake og Lucas Krabbe, 2. (23. Maj 1586) med Emmike Kaas' Enke, Hilleborg Hansdatter Lindenov til Julskov. Efter at have mistet sin eneste Søn 1597 døde han selv 14. Dec. 1599, og hans Enke fulgte ham alt 1602 i Graven. *Thiset.*

Spies, Joachim Otto Friedrich, 1780—1844, Regeringspræsident, Søn af Justitsraad, Amtsforvalter i Reinfeld Christian Friedr. S. og Clara Cathrina f. Schultze (f. 1748 † 10. Marts 1790), var født 20. Sept. 1780 i Reinfeld, tog 1803 juridisk Examen i Glückstadt, blev Aaret efter Kancellist i tyske Kancelli, 1810 Assessor og 1813 Deputeret samt Etatsraad, 1821 Kansler ved Overretten paa Gottorp, 1826 Kommandør af Danebrog, 1828 Storkors, 1836 Præsident for Regeringen i Slesvig og Gehejmekonferensraad. Han døde ugift 7. Avg. 1844 i Tøplitz. — S., som var en dygtig Embedsmand og stod i høj Gunst hos Frederik VI, var en ivrig Modstander ikke alene af alle Frihedsbestræbelser, men ogsaa af baade Frederik VI's og Christian VIII's Bestræbelser for at hævde det danske Sprogs Ret i Sønderjylland. Medens han var Assessor i Kancelliet, «henlagde» dette Frederik VI's Sprogreskript af 15. Dec. 1810, som befalede, at hvor Dansk var Hvermands Sprog, skulde det tyske Sprogs Brug ved Gudstjeneste, Skoleundervisning og Rettergang ophøre og Dansk træde i Stedet. Følgen af Henlæggelsen blev, at Reskriptet aldrig kom til at træde i Kraft, og Frederik VI vides ikke senere at have mindet Kancelliet om Sagen. S. er, næppe med urette, bleven mistænkt for at have været Ophavsmanden i denne Bedrift, i hvilken han i hvert Fald har været meddelagtig, thi da Christian VIII samtidig med Sprogreskriptet af 14. Maj 1840 forlangte Oplysninger af Regeringen i Slesvig om, i hvilke Distrikter af Slesvig Kirke- og Skolesproget var forskjelligt fra Folkesproget, lagde S. Sagen til Side og svarede ikke, hvilket Kongen først opdagede 1845, da S. var død.

Rist, Lebenserinnerungen III, 27. Slesv. Prov. Esterr. I, 200 f. C. Rantzau, Erindr. fra Frederik VI's Tid S. 186.

H. R. Hiort Lorenzen.

Spindler, Johanne Marie Christine, 1781—1861, Skuespillerinde, var Datter af Hoboist i Hæren Andreas Nick († i Dec. 1791) og Elisabeth Margarethe Hansdatter († 19. Sept. 1792) og blev født i Kjøbenhavn 1781 (døbt 16. Marts). Ved Begyndelsen af Theateraaret 1791—92 antoges hun som Danseelev ved det kongl. Theater og udnævntes 1798 til Danseskolarinde. Paa dette Tidspunkt havde hun allerede udført ikke blot adskillige Balletpartier som Amor i «Telemach paa Kalypsos Ø», men ogsaa flere Børne- og Knøseroller i Skuespillet, saaledes Titelrollen i «Pagen». 15. April 1799 fik hun sin egentlige Debut i Skuespillet som Ingenuen Emmy i «Falsk Undseelse» og udførte endnu inden Theateraarets Slutning som 2.

og 3. Debut den overgivne Josepha i «Armod og Højmodighed» og Naturbarnet Betty i «Den unge Indianerinde», hvorefter hun i Maj s. A. ansattes som Skuespillerinde. Jfr. Nick, som hun den Gang hed, gjorde Lykke ved sin Debut, og skæmmedes hendes Tale og hele Fremtræden end i Begyndelsen af en skruet Sirlighed, der strejfede det unaturlige, bragte hendes Ydre denne Fejl næsten i Forglemmelse: hun var af Figur middelhøj og dertil passende buttet, hendes Ansigt, der indrammedes af en blank, mørk Haarfylde, fik Lys og Munterhed fra et Par ikke særlig store, men sjælden spillende Øjne, kort sagt, hun var en Legemliggjørelse af Ungdommens friske Sundhed og skalkagtige Livsglæde. Intet Under derfor, at hun, der 14. April 1800 ægtede Kopist i Finanskollegiet Johannes Melchior Lange († som Amtsforvalter i Kalundborg 24. Nov. 1824), snart fik et stort Repertoire af saa vel Elskerinder som Kammerpiger, og hun, der hurtig overvandt sine Begynderlyder, traf med lige Naturlighed Tonen i de førstes snart stilsfærdige Uerfarenhed, snart muntre Skjælmeri og i de sidstes vævre Menneskeklogskab og slagfærdige Vid. Hendes levende Fantasi og dramatiske Varne tillode hende at give sig i Kast ogsaa med Opgaver, der kunde synes at ligge hendes glade Naturel fjærnt, saaledes Titelrollen i «Den døvstumme», som hun gennemførte i en paa samme Tid rørende og ophøjet Stil, og ikke mindre Inez i «Bonden som Dommer», hvor hun med en oprindelig Kraft gjorde Overgangen fra Skjælmeriets yndefulde Leg til Alvorens flammende Heflighed. Mad. Lange, der fra 1805—6 fritoges for Ballettjeneste, var da ogsaa Publikums erklærede Yndling, og dette erfarede derfor med Forundring og Beklagelse, at hun, der netop havde aabnbaret saa rige Udviklingsmuligheder, i Maj 1807 afskedigedes af Theatrets Tjeneste endog uden Pension. Grunden til hendes Afskedigelse ligger ikke klar for Dagen; om den skyldtes Chefen, Overhofmarskal Hauch, der vistnok kunde have Grund til at føle sig krænket ved hendes skarpe Tunge og derfor maaske har brugt til Paaskud den Omtale, hendes Privatliv, navnlig efter den sikkert netop da fuldbyrdede Skilsmisse fra Lange, vakte, eller om hun selv har følt sig tilsidesat ved Theatret og derfor forlangt sin Afsked, nok er det: 29. Maj 1807 optraadte hun sidste Gang som Inez i «Bonden som Dommer», og i 5 Aar berøvedes den danske Scene hendes sjældne Talent, ligesom hun fra sit 26. til 31. Aar spærredes ude fra sin Livsgjærning.

I disse Udlændighedsaar kom Mad. L. i Forbindelse med den

rige Vestindianer Simon Martin Spindler (f. 11. Okt. 1785 paa St. Croix, † 28. Nov. 1871 paa Kjøbenhavns Sygehjem), og 4. Marts 1811 ægtede han hende i Kjøbenhavn. «Nu begyndte der», efter Phisters Beretning til P. Hansen, «et Liv! En herskabelig Lejlighed, et stort Tjenerskab, Heste og Vogne, aabent Bord for alle gode Venner, især dem fra Theatret, pragtfulde Toiletter, kostbare Smykker, kort sagt alt, hvad der kan faas for Penge, og hvad en extravagant Kvindes Luner kunne finde paa at ønske af Livets Behageligheder.» Om virkelig Nabobbens Pengekasse var tom, som samme Kilde vil vide, da Mad. S. igjen søgte til Theatret, eller om hendes kunstneriske Trang drev hende der hen, hvor Døren nu efter Hauchs Afgang og Holsteins Tiltræden stod hende aaben, eller om Theatret efter Jfr. Rosings Død har søgt at gjenvinde hende, lader sig ikke afgjøre. Nok er det: Mad. S. ansattes i Juni 1812 som Skuespillerinde med den ikke ringe Gage af 700 Rdl. og gjenoptraadte 21. Sept. s. A. i sin Ungdoms Debutrolle, Emmy i «Falsk Undseelse». Det kneb dog noget med strax at faa fast Fod paa Scenen: efter Debutaftenen kom Mad. S. i Sæsonens Løb kun 3 Gange paa Scenen, men da Jfr. Rosings umiddelbare Efterfølgerske, Jfr. Busk, ogsaa var bortrevet ved en tidlig Død (1813), blev der Plads for Mad. S., og hun spillede sig snart gennem et stort og forskjelligartet Repertoire ind i Publikums Gunst. Og med fuld Føje: ikke blot indtog hun med al sin Ungdoms Munterhed og Ynde atter sin Plads i Elskerinde- og Kammerpigerepertoiret, men samtidig med at hun vandt nye Sejre paa dette gammelkjendte Omraade, lagde hun nye Rølefig ind under sin Kunst. Allerede i det andet Theateraar efter sin Gjenoptræden udførte hun sit Mesterstykke inden for Kammerpigerammen: Susanne i Beaumarchais' «Figaros Giftermaal», og Baggesen gav hende kort efter i Anledning af en lille Pigerolle (Spinetta i «Crispins Forvandlinger») det Vidnesbyrd, at «siden Caroline Walters Soubretter havde vor Skueplads næppe haft Mage til en saa pirrende naiv Fremstilling». Endnu inden samme Theateraars Udgang fik hun som Birgitte i «Røverborgen» Lejlighed til at vise sin Fantasis Vælde og sit Genis Dristighed; hun skabte her «en kvindelig Caliban, en værdig mimisk Søster til Shakspeares poetiske Uhyre», siger Baggesen og fortsætter: «hendes Dragt, Mine, Gang, Stemme, hver hendes Bevægelse var idealsk afskyelig, og hendes Grin forvandlede Scenen til et Miltonske Helvede. Det var ikke mere en Zigeunerinde, men en Djævelinde, man saa.»

Saaledes havde Mad. S. ikkun 2 Aar efter sin Gjenoptræden aabenbaret sine Evner i deres sjældne Rækkevidde, og samtidig naaede hendes Folkeyndest sit Højdepunkt: ved Personalets Sommerforestillinger var hun den ubestridte Primadonna. Ret hurtig begyndte der dog at gjøre sig et Omslag i Stemningen gjældende. Mad. S.s Figur blev snart for fyldig til de vævre Kammersiskener og de lystige Pigebørn — allerede 1814 havde hendes ellers ivrige Beundrer Baggesen talt om «til hendes Figur nogenlunde svarende Roller» —, og samtidig blev hendes Spillemaade mere og mere anstrængt, alt eftersom hun mærkede Publikums Kølighed; 1819 spørger L. Kruse: «om Mad. S. ikke driver sit Lune for vidt?», og faa Aar efter gjør en anden Kritiker (T. Thortsen) den Bemærkning, at hun (i unge Roller) spiller, «som om hun troede, at Tilskuerne fattedes Evne og Vilje til at fatte og følge hendes Spil». Hun har øjensynlig kæmpet for at bevare sin Folkeyndest, men hendes forgrovede Spillemaade frastødte i Steden for at tiltrække Publikum; ganske vist havde hun Held med Udførelsen af nogle muntre og kokette Verdensdamer, blandt hvilke Fru v. Wendel i «Hvilken af dem er Bruden?» særlig fremhæves, men hendes Fremgang inden for dette Fag spærredes af Mad. Andersen (I, 219), der var Dircktionens erklærede Favorit, og i Begyndelsen af 1820erne var Mad. S.s Stilling nærmest en Marche paa Stedet. Hun bevarede sit Repertoire, men af nye Roller fik hun kun faa og ubetydelige; lidt efter lidt toge yngre Kræfter hendes unge Roller i Besiddelse, og da Direktionen, der ingen Sympathi følte for hende, ikke agtede paa de rige Anlæg, hun i nogle ældre Roller, som Mad. Warberger i «Jægerne» og Tante Beate i «Postmesteren», havde aabenbaret for saa vel Husmoderens Følelse som Pebermøens Særheder, gled hun i faa Aar ud af Repertoiret ind i Ubemærketheden. Ved Udgangen af 1828—29, i Løbet af hvilket Aar hun var optraadt i alt 8 Gange, afskedigedes hun, og Collin gav hende i sin Indstilling følgende Skudsmaal: «i sin Tid et ikke ubetydeligt Talent, nu ved sin skingrende Stemme og sit højst ugratiøse Spil aldeles ikke præsentabel paa Scenen». Hendes sidste Optræden fandt Sted 8. Maj 1829 som Therese i «Den unge hidsige Kone», i hvis Titelrolle hun faa Aar forud havde glimret ved sit vittige Lune.

Efter sin Afskedigelse levede Mad. S. et stille Liv i Kjøbenhavn; en Fortælling, der er gaaet over i Theaterhistorien, om, at hun «etablerede en lille Handel i en Hytte paa Østerbro», hvor

hun «i mange Aar solgte Traad og Bændler og Skillingslys», benægtes bestemt af endnu levende blandt hendes nærstaaende og afkræftes desuden af den Omstændighed, at hun og hendes Mand — i Følge Vejviseren — kun have boet ét Aar (1837) paa Østerbro. Hun døde 12. Maj 1861.

Overskou, Den danske Skueplads III—IV. P. Hansen, Den danske Skueplads II. *Arthur Aumont.*

Spithoff, Johan, —1563, Professor, var født i Münster i den westfalske Kreds, hvorfor han her til Lands sædvanlig kaldtes *Hans Münster*. Hans Fader hed Engelbert S. Det er os ikke bekjendt, hvad der først har draget ham her til Landet; men 1542 blev han immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1544 tog Magistergraden. 1545 blev han Professor pædagogicus; men da han 1549 indgik Forbindelse med en Kvinde, der synes at have haft et mindre godt Rygte, besluttede det akademiske Senat, at han skulde udelukkes fra Professorværdigheden. Under disse Forhold drog han til England. Her regerede den Gang den unge Edvard VI, under hvem Protestanterne havde gode Vilkaar, og den mægtige Ærkebiskop Thomas Cranmer saa gjerne, at fremmede protestantiske lærde kom til England, for i dem at finde en Støtte for Reformationsværket. Det lykkedes da ogsaa S. at faa en god Ansættelse, i det han blev Lærer for Kongens, siden som Englands Dronning saa navnkundige, Søster Elisabeth, og naar denne senere viste sig i Besiddelse af en ualmindelig Indsigt i de lærde Sprog, tilkommer der vel S. en Del af Æren derfor. Da Forfølgelserne mod Protestanterne atter begyndte efter Kong Edwards Død, maatte S. imidlertid forlade England, hvorpaa han efter Christian III's Ønske og Anbefaling atter (1554) fik Plads som Lærer ved Kjøbenhavns Universitet, og nu som Professor i Græsk, hvilket Fag han 1557 ombyttede med Fysik. Næsten hele Aaret 1559 benyttedes han af Kong Frederik II i diplomatiske Sendelser; navnlig opholdt han sig i længere Tid i England for at fremme Kongens Frieri til Dronning Elisabeth, der jo dog ikke bar nogen Frugt. Fra denne Rejse haves en Række ret mærkelige Breve fra og til ham. — Efter sin Hjemkomst blev S. 1560 af Kongen forlenet med et Kannikedømme i Roskilde, og s. A. holdt han en senere udgiven smuk Sørgetale over den medicinske Professor Jacob Bording. Da S. ønskede at blive Professor i Medicinen, tog han i Nov. 1563 Bakkalavrgraden i denne Viden-

skab; men inden hans Ønske kunde blive opfyldt, blev han 30. Dec. s. A. bortreven af en da grasserende farlig Smitsot. Han omtales af Samtiden som en veltalende og lærd Mand; især fremhæves hans udmærkede Indsigt i det latinske og græske Sprog. — Hans Hustru, «Karine Mønsters», overlevede ham i mange Aar.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 599 ff.; II, 753 f.

H. F. Rørdam.

Spjelderup, Jacob Pedersen, —1649, Præst, Søn af Sognepræst til Spjellerup og Smerup Peder Jacobsen og Anne Villumsdatter, studerede i Udlandet og opholdt sig i Wittenberg, da han 1630 blev kaldet til Rektor i Slagelse, som han forlod 1632 for at overtage Rektoratet paa Herlufsholm, hvor han, som hans Ven Hans Mikkelsen Ravn siger, regerede med Flid. Aaret efter tog han Magistergraden, og 1635 blev han Sognepræst til Hyllested og Venslev i Vester Flakkebjærg Herred, af hvis Præster han o. 1642 valgtes til Provst. Denne ret hurtige Karriere tyder bestemt paa, at S. har været i Besiddelse af ikke ganske almindelige Evner og Egenskaber; Jesper Brochmand ansaa ham for en af sit Stifts bedste Prædikanter, og paa hans Anbefaling blev han i Slutningen af 1644 tilsagt til at prædike for Kongen paa Frederiksborg under Hofpræstens Sygdom. Og ved Kongevalget 1648 var han blandt de 4 Provster, som repræsenterede Sjællands Stift, ligesom han var tilstede ved Hyldingen s. A. Her fra er han vistnok vendt syg hjem; thi i Hyllested Kirkebog, som han ellers førte med Omhu fra 1635, har han derefter intet indført indtil sin Død, 27. Sept. 1649. S. vedblev at staa i levende Forbindelse med Herlufsholm; Skolebørnene i Slagelse og Skjelskør betænkte han med Legater. Med sin Hustru, Anne Mortensdatter, der overlevede ham, havde han mange Børn.

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm S. 103 ff.

G. L. Wad.

Splid, Jens, —1572, til Vorgaard, var Søn af Jørgen S. ell. Fasti til Mindstrup og Helvig Mogensdatter Krabbe, altsaa Søstersøn af Marsken Tyge Krabbe (IX, 403), der siges at have skjænket ham sin Gaard Rygekast i Upland. Ved at træde i Tjeneste hos Hr. Vincents Lunge (X, 477) blev han imidlertid knyttet til Norge, hvor han 1531 var Foged for Hr. Vincents paa Udsten Kloster og 1532 hans Køgemester. 1535 tjente han som Skibschef under Peder Skram, men blev Aaret efter sendt til Bergen med Tropper mod Ærkebispens i Throndhjem. Han indtraadte saa i den der-

værende Lensmand Eske Billes Tjeneste og ægtede senere sin tidligere Herres Enke, Margrethe Nielsdatter Gyldenløve til Lundestad. 1537 fik han Hardanger og 1539 tillige Halsnø Kloster i Forlening, hvilke Len Kronen pantsatte til ham 1546, men overdrog en anden til Indløsning 1552. 1543 skrives han for øvrigt til Vorgaard og 1547 til Brøden (i Smaalenenes Amt). Han blev 1572 dræbt i Norge af en vis Olaf Eriksen, men havde da længe ført en hel tilbagetrukken Tilværelse. *Thiset.*

Splitaf, Jacob, —1345, Biskop. J. S., der i Udlandet havde erhvervet Magistergraden, blev Biskop i Ribe 1327 under den store Opløsning, der var indtraadt i Riget, da Stormændene i Forbund med Grev Gert havde indsat den slesvigske Valdemar til Konge i Steden for Christoffer II. J. S. sympathiserede med den afsatte Konge, og han gjorde i Forening med sine jyske Frænder sit bedste for at omstyrte Grev Gerts Magt; de foretog et Tog mod Haderslev, hvor de skulle have befriet Christoffers fangne Søn Erik, og rettede siden et Angreb mod selve Gottorp, som dog blev slaaet tilbage (1329). I 1330 ordnedes det saaledes, at Christoffer atter blev anerkjendt som Konge; dog maatte han pantsætte næsten hele Jylland til Grev Gert, og denne blev saaledes ogsaa Herre over Ribe. Biskop J. maatte nu gaa paa Forlig med Greven og fik ogsaa sin og sin Kirkes Friheder stadfæstede af ham i Forening med Hertug Valdemar. 10 Aar efter har J. nok været virksom for Indsættelsen af Christoffers yngste Søn, Valdemar Atterdag, og denne tog ham i sit Værn og undtog hans Kirke fra den da foretagne Pantsættelse til Hertug Valdemar, men sidstnævnte havde endnu Ribe By og Stift i sine Hænder, da J. S. døde 2. Febr. 1345.

Kinch, Ribe Bys Hist. I, 169 ff. 188 f.

Kr. Erslev.

Sponneck, Frederik Wilhelm Rigs greve, f. 1842, Diplomat. S. er født i Kjøbenhavn 23. Marts 1842 som Søn af efternævnte Gehejmekonferensraad Wilh. Carl Eppingen Rigs greve S. Efter at være blevet Student 1861 og have taget juridisk Embedsexamen 1869 rejste S. til Tyskland for at fortsætte det juridiske Studium og var i Heidelberg 1870, da den fransk-tyske Krig udbrød. Lokket af Begivenhederne tog S., der altid har haft Sympathi for den militære Stand, til Frankrig, hvor han i Metz overværede den første Del af Krigen; derefter tog han Tjeneste i den franske Auxiliærarmé, blev Kapitajn ved Staben af det 18. Armékorpses

Rytterdivision og var med i Kampene ved Loire, i Vogeserne og ved Bourbakis Tog mod Øst, men inden denne gik ind i Schweits, lykkedes det S. sammen med nogle Kammerater at naa til Paris. Ved Auxiliærarmeens Opløsning efter Fredspreliminærernes Undertegnelse forlod S. den franske Tjeneste, hvorpaa han som Tilskuer overværede hele Kommunens Opstand i Paris. Aaret efter vendte S. tilbage til Danmark, indtraadte som Volontær i Udenrigsministeriets Tjeneste og blev kort derefter Attaché ved Gesandtskabet i Paris, hvor han forblev til 1873, da han attachededes Grev Moltke ved dennes Sendelser til Kong Oscars Kroninger i Stockholm og i Throndhjem. I 1880 blev S. Legationssekretær i London og i 1884 i St. Petersborg, hvorpaa han 4 Aar senere fik sin første Chefs-post, nemlig i Washington, hvilken han i 1893 ombyttede med Posten som Gesandt i Wien, hvorfra han i 1897 endelig forflyttedes til den vigtigere Post i Stockholm.

S. er en overvejende praktisk Natur, og det var et Udslag heraf, naar han under Opholdet i England saa ivrig kastede sig over Spørgsmaalet om den danske Kvægindførsel der til, og det var vel ogsaa en anden Følge deraf, at han i 1892 fik Tilbud om at overtage Stillingen som Gouvernør over de dansk-vestindiske Øer, for hvilke han altid har haft Interesse; saaledes havde han i Washington Held nok til at sætte igjennem lige over for Statssekretær Blaine, at man af Hensyn til Øerne undlod at gjøre Alvor af det samme Forlangende om Forandring af Toldsystemet som det, der var blevet stillet til de andre Magter. S. blev Kommandør af Danebrog af 2. Grad i 1892, af 1. Grad 1898 og erholdt Hofjægermestertitelen 1886 samt Kammerherrenøglen 1897. — 30. April 1886 ægtede S. sit Søskendebarn Anna Sophie Margrethe Imanuella Komtesse Brockenhuus-Schack (f. 20. Juli 1859 paa Giesegaard), Datter af Anthon Ludvig Knud Bille Greve B.-S. til Giesegaard (f. 1823 † 1892) og Helene Sophie Caroline Frederikke f. Lowzow (f. 1832). *C. Zytphen-Adeler.*

Sponneck (Sponeck), Georg Wilhelm v. Hedwiger Rigs greve, 1672—1740, Officer, var født 17. April 1672 i Schlesien, hvor Slægten hørte hjemme, og var Søn af Johan Georg v. Hedwiger til Gohlsdorf og Anna Rosina v. Pogrell. Navnet Sponeck og Grevetitelen fik han og hans Brødre 1701 i Anledning af, at deres Søster havde ægtet en Hertug af Württemberg-Mømpelgard. Som ung kæmpede S. under Kejserens Faner mod Tyrkerne, men

sluttede sig 1702 til det danske Hjelpekorps, som under Hertug Carl Rudolf af Württemberg-Neustadt tog Del i den spanske Arvefølgekrig. I 8 Aar forblev S. ved dette Korps; han fik 1703 Ansættelse som 2. Oberstlieutenant ved et Infanteriregiment, som blev oprettet for Hertug Chr. Ulrik af Württemberg-Oels; 1708 blev han karakt. Oberst og forsat til 2. Bataillon af Regimentet Prins Carl, 1709 Chef for Bataillonon Fyn.

S. udmærkede sig gjentagne Gange, bl. a. i Slaget ved Malplaquet (1709), hvor han blev saaret. Ved Reorganisationen efter Slaget ved Helsingborg (1710) blev S. kaldt til Danmark sammen med flere af Hjelpetroppernes dygtigste Officerer og blev ansat som Chef for Dronningens Livregiment, som han beholdt til 1716. Han tog med Hæder Del i Felttogene i Nordtyskland 1711—15. I det første af disse Aar blev han Brigadér og senere fungerende Kommandant i Rostock. I Slaget ved Gadebusch (20. Dec. 1712) fik han det Hverv med 4 Batailloner at besætte en fremskudt Stilling foran den danske højre Fløj. Han forsvarede Stillingen med stor Tapperhed, bibragte endog, i Forening med Rytteriet under F. J. v. Dewitz, Svenskerne et partielt Nederlag og trak sig først om Aftenen tilbage i saa god Orden, at Resterne af hans 4 Batailloner saa at sige vare de eneste Fodfolksafdelinger, der de nærmeste Dage vare i fuldt kampdygtig Stand. 1715 blev han Generalmajor. S. A. blev det under Belejringen af Stralsund overdraget ham sammen med den preussiske General Arnheim at besætte Øen Usedom, hvad der lykkedes efter en blodig Kamp, og senere paa Aaret tog han Del i Landgangen paa Rygen, hvor han blev haardt saaret.

I Foraaret 1716 var S. den ældste af de Officerer, som i Anledning af Carl XII's Indfald i Norge bleve sendte op for at bøde paa Hullerne i den norske Hærs Rammer. Kort efter sin Ankomst til Landet var han med ved Overfaldet paa Moss (23. April). Selv skal S. ikke have villet tage imod «Gratulationer» i Anledning af det lykkelige Udfald; men i den Beretning, som Viceadmiral Gabel sendte Kongen om Affæren, priser han i høje Toner S., der «i Sandhed meriterer at være Generallieutenant og, om det og var, General». Efter sin Tilbagekomst til Danmark s. A. blev S. da ogsaa forfremmet til førstnævnte Grad og blev tillige Kammerherre; Aaret efter fik han det hvide Baand.

S.s Forhold til Gabel var nu meget intimt, og da denne 1717 var bleven Overkrigssekretær (d. e. Krigs- og Marineminister), ud-

kastede de i Forening en Plan til med en dansk-norsk Hær paa ikke mindre end 40000 Mand fra Norge at falde ind i Sverige. S. A. blev S. paa ny sendt til Norge. Han optraadte her med stor Selvbevidsthed over for den højstbefalende, Generallieutenant B. H. Lützow, der paa sin Side gjør Indtryk af at have ladet sig imponere af S.; denne fik saaledes sat igjennem, at Lützow skrev til ham paa Tysk, skjønt Tjenestesproget i den norske Hær ellers var dansk; men at dømme efter den Behandling, S. gav sit Modersmaal, er det nok rimeligt, at han ikke har haft let ved andre Sprog.

Da Carl XII 1718 atter truede med at falde ind i Norge, havde S. faaet Befalingen i «smaalenske Kanton». Med o. 11 Batailloner og 10 Eskadroner stod han nord for Tistedalselven i en forskanset Stilling, som han havde lovet at forsvare haardnakket, men paa en falsk Efterretning om, at Fjenden var brudt igjennem ved Ørjebropasset, rømmede han, for ikke at blive afskaaren, Stillingen (17. Nov.) og gik bag Glommen, saa at hele den sydostlige Del af Landet uden Sværds slag blev given til Pris for Fjenden. Nu tog Lützow Bladet fra Munden og tilkjendegav uforbeholdent S., hvor lidet denne havde svaret til hans Forventninger; men Kongen og Overkrigssekretæren tabte ikke deres Tro paa S. Han fik en høj Kommando under Indfaldet i Baahus Len 1719 og s. A. Overbefalingen over hele den norske Hær, medens Lützow var fraværende af Helbredshensyn.

Efter Freden 1720 blev S. kaldt til Danmark og i H. C. Schönfelds Sted ansat som Kommandant i Kjøbenhavn, i hvilken Post han forblev til sin Død, 3. Sept. 1740. For ikke at handle imod sin Instrux og derved give Garnisonens hvervede Soldater Lejlighed til at desertere nægtede S., da den store Ildebrand var brudt ud 20. Okt. 1728, om Natten at lade Vesterport lukke op. Man kunde derfor hverken inde fra Byen i Stadsgraven hente det Vand, man højlig trængte til, eller ude fra Omegnen bringe den Hjælp, som paa anden Maade kunde gjøres nødvendig. Denne S.s Holdning var ikke uden Skyld i det Omfang, Ulykken fik, og den bekræfter den Dom, at han, med al sin Tapperhed og sin Dygtighed som Underfører, savnede den Overlegenhed, som under vanskelige Forhold udkræves i en høj Stilling med selvstændigt Ansvar; men den Gunst, han kunde glæde sig ved paa højeste Sted, blev heller ikke denne Gang rokket. Han blev 1731 Gehejmekonferensraad, 1734 virkelig General, 1739 Elefantridder.

S. havde 1698 ægtet en Landsmandinde, Anna Sophie v. Boja-

nowa, Datter af Johann Achatz v. Bojanowski til Polnisch-Éllgut i Schlesien. Deres agnatiske Afkom er 1889 blevet anerkjendt som hørende til den danske Adel.

Munthe, Optegnelser af Generalmajor Todderud. E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I. 480. *H. W. Harbou.*

Sponneck, Marius Sabinus Wilhelm Rigs greve, 1787—1874, Stiftamtmand, var en Søn af Oberstlieutenant Georg Wilhelm Rigs greve S. (f. 11. Jan. 1741, † Natten mellem 18. og 19. Jan. 1801) og Hylleborg f. v. Eppingen (f. 1760 † 23. Okt. 1822). Han fødtes 22. Maj 1787 (døbt 19. Juni i Kjøbenhavn), blev 1804 Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, deltog 1807 i Forsvaret mod Englænderne, udnævntes 1808 til Lieutenant i det danske Livregiment og indstillede sig s. A. til juridisk Embedsexamen, som han ogsaa fik, men for at naa et bedre Resultat 1812 paa ny underkastede sig. 1814 udnævntes han til Byfoged i Ringkjøbing, var desuden til 1820 Herredsfoged i Bølling-Nørre, derefter i Ulvborg-Hind Herreder. 1826 beskikkedes han til Amtmand over Skanderborg Amt, men overtog allerede 1828 Embedet som Stiftamtmand i Ribe Stift og Amtmand over Ribe Amt. Her virkede han med anerkjendt Dygtighed, Iver og Nidkjerhed, indtil han 1852 paa Grund af svækket Syn søgte og fik sin Afsked med udtrykkelig Tilkjendegivelse af Kongens Paaskjønnelse af hans fortjenstfulde Embedsvirksomhed. Ogsaa fra Befolkningen i hans Embedskreds modtog han ved denne Lejlighed talende Vidnesbyrd om, hvor afholdt han havde gjort sig saa vel ved sin jævne og fordringsløse personlige Optræden som ved sin praktiske og energiske Administration, der ikke mindst havde lagt sig for Dagen under den fjendtlige Invasion 1848 og 49, da han gjentagne Gange for at skaane Befolkningen for vilkaarlige Fourageringer og Plyndringer selv paatog sig Udskrivningerne til den fjendtlige Hærs Forplejning. Regeringens Tillid til ham i hine Aar viste sig bl. a. deri, at han strax efter Oprørets Udbrud 1848 sammen med Kirstein blev beordret til som extraordinær Kommissær indtil videre at overtage Regeringen i Slesvig, en Virksomhed, der dog paa Grund af Fjendens hurtige Fremtrængen kun blev af kort Varighed. Fremdeles kan det i saa Henseende fremhæves, at det Hverv som dansk Medlem af den blandede Regeringskommission, der til sidst blev overdraget Tillisch, forinden var tilbudt ham, samt at han 1851 blev udnævnt til Medlem af Notabelforsamlingen i Flensborg. Han døde 31. Juli

1874 i Kjøbenhavn. 1814 var han bleven Kammerjunker, 1840 Kammerherre, 1843 Kommandør af Danebrog og 1847 Storkors af samme. — 1836 var han som Ejer af Herregaarden Vaar Medlem af Stænderforsamlingen i Viborg. — 30. April 1814 ægtede han Susanne Christine Trojel (f. 22. Okt. 1791 † 15. Sept. 1880), en Datter af Godsinspektør Frantz Vilhelm T. til Annebjærggaard og Christine Margrethe f. Hansen. *G. Kringelbach.*

Sponeck, Wilhelm Carl Eppingen Rigs greve, 1815—88, Finans- og Statsmand, blev født 16. Febr. 1815 i Ringkjøbing, hvor hans Fader, ovennævnte Marius S. W. Rigs greve S., da var Herredsfoged. Han blev Student fra Sorø Akademi 1832 og tog juridisk Examen 1836, blev næste Aar Kammerjunker og 1838 Avskultant i Generaltoldkammerkollegiet. Kort efter gjorde han en Rejse til Frankrig (tilbragte et Aar i Paris) og Tyskland for at studere Kameralvidenskaberne. Det var paa denne Rejse, at han, oprindelig til sin egen Brug, gjorde Udkast til 1. Del af sin store Bog om Toldvæsen. Ved sin Hjemkomst udarbejdede han dette Stof nøjere, og saaledes udkom 1840 «Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed» (I—II, paa tilsammen over 600 Sider). 1. Del giver de almindelige Grundsætninger for Toldbeskatningen og dens økonomiske Virkninger paa Handelen og erkjendes endnu almindelig for et dygtigt og selvstændigt Arbejde; 2. Del er en omhyggelig Fremstilling af vort Toldvæsens Historie fra de ældste Tider og af den daværende Toldlovgivning og var især den Gang en overmaade nyttig Haandbog for alle Toldembedsmænd. Hans eget økonomiske System som afgjort Frihandelsmand blev deri tydelig udtalt, og han holdt fast derved i sit hele Liv. Skriftet vakte ikke ringe Opsigt her hjemme — Forfatteren var jo kun 25 Aar gammel, og Kammerjunkere havde som Regel ikke meget med Litteratur at skaffe —, og dets 1. Del blev oversat paa Svensk.

Vigtigere var det dog, at han endnu s. A. blev Kammersekretær og Kommitteret i Generaltoldkammeret, og 1844 forfremmedes han til Deputeret i samme Kollegium og blev Chef for dets 1. Sektion, som omfattede Kongerigets Toldvæsen. Som saadan havde han væsentlig Del i Udarbejdelsen af Regeringens Toldlovsforslag 1846, der førte til ny Nedsættelse af Beskyttelsen (særlig for Klæde), og han blev tilforordnet den kongelige Kommissær ved Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg for at være Regeringens Ord-

fører i denne Sag. 2 Aar senere førtes han ind paa den politiske Løbebane. I Febr.—Marts 1848 hørte han til den saakaldte «Fø-nix-Klub» (den samledes nemlig i Hotel Fønix), der fortrinsvis omfattede Embedsmænd, og hvor gammelliberale som David og P. G. Bang mødtes med unge Adelsmænd som Sponneck og F. M. Knuth, der snart begge skulde spille en stor Rolle, og tillige med Mænd af det slesvig-holstenske Bureaukrati som K. Ph. Francke, der skulde blive en af Oprørets ivrigste og dygtigste Hjælpere. Dens Medlemmer ønskede vel ogsaa en friere Statsordning, men holdt fast ved Forbindelsen med Holsten. Ikke des mindre sluttede S., paa hvis Optagelse i Martsministeriet der et Øjeblik blev tænkt, sig strax til den nye Udvikling; han blev som saa mange andre i hint mærkværdige Aar revet med af de store Tildragelser og den stærke nationale Stemning. Han blev ogsaa i Foraaret Regeringens Kommissær ved de 2 sidste Stænderforsamlinger, der skulde raadslaa om Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling; han røgtede Hvervet med udmærket Dygtighed og til almindelig Tilfredshed — saaledes som det tydelig fremgaar af de Afskedshilsener, som Formanden J. F. Schouw gav ham ved Samlingernes Ophør —, og man forbavsnes over det livfulde Sprog og den folkelige Klang i hans Taler.

I Okt. 1848 blev S. kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling; men inden han her havde formaaet at gjøre sig gjældende, fik han den langt vigtigere Opgave at være Finansminister i Novemberministeriet (16. Nov.). Han beholdt denne Stilling i lidt over 6 Aar (indtil 12. Dec. 1854), skjønt Ministeriet flere Gange væsentlig ændredes, ja endog helt skiftede Præg; han vandt snart ikke ringe Indflydelse og styrede desuden sit særlige Embede med fremragende Dygtighed. Oprindeligt hældede han utvivlsomt til den Opfattelse, at man burde tage Slesvigs Deling til Grundlag for en Løsning af den nationale Strid, men han opgav i Efteraaret 1850 denne Tanke, da der viste sig Udsigt til at bevare Landskabet udelt. Af Madvigs og H. N. Clausens Optegnelser om deres Levned fremgaar det, at han gik sammen med dem i flere vigtige Spørgsmaal, ja at de i Fællesskab ligefrem handlede bag de andre Ministres, særlig General Hansens, Ryg. Enigheden kunde dog umulig holde i Længden, fordi S. var afgjort Realpolitiker, Opportunist, medens hans tvende Embedsfæller vare doktrinære. Han arbejdede kraftig og vistnok oprigtig for at virkeliggjøre Ejdertanken, skjønt han ikke oprindeligt havde hyldet

den, og det var i hvert Fald ham, som 1850 gjorde de vigtigste Skridt for at fjerne Adskillelsen mellem Kongeriget og Slesvig. En Maaned efter Slaget ved Isted udstedtes en foreløbig Lov om Udjævning af Toldforskjellen mellem de 2 Landsdele, og 15. Sept. fulgte Ophævelsen af Toldgrænsen ved Kongeaaen. Men ligesom han 1848 havde opgivet Helstaten, som da var umulig, forlod han 1851 Ejdertanken, da den ligeledes viste sig uigjennemførlig, og vendte tilbage til sit første politiske Stade samt kæmpede nu for Helstaten med den Bestemthed og Haardnakkethed, der var ham egen.

Forinden havde han dog i Jan. 1851 gjort en diplomatisk Rejse til Berlin og Wien for at forhandle med de 2 tyske Stormagters Regeringer om Slesvigs fremtidige Stilling. Han kom tilbage en Maaned senere meget tillidsfuld, sikkert ventende, at der ikke fra den Side vilde blive rejst nogen Modstand imod den da paatænkte Ordning, som i det paafølgende Foraar forelagdes de saakaldte Notabler. Det var en lidt kunstig Mellemting mellem Helstat og Ejderstat, i det Slesvig skulde staa i et noget nærmere Forhold til Kongeriget end Holsten, medens de alle tilsammen skulde danne en Fællesstat. Men da denne Plan slog fejl, sluttede S. sig som sagt afgjort til Helstaten og veg ikke tilbage for noget Skridt, der kunde ventes at føre til Maalet. Da derfor Folketinget i Jan. 1853 havde forkastet Lovforslaget om Udjævning af Toldforskjellen mellem Kongeriget-Slesvig og Holsten med den deraf følgende Ophævelse af Toldgrænsen ved Ejderen, brugte han uden Betænkning Kongens Enevælde i Hertugdømmerne til at hæve Toldgrænsen (ligesom han 1850 ved en foreløbig Lov havde fjærnet den anden Toldgrænse) og sikrede sig derved Rigsdagens efterfølgende Samtykke. Med samme Heflighed søgte han at gennemtvinge den danske Møntfod i Holsten og Sydslesvig, skjønt han derved satte meget ondt Blod der ovre og gjorde sig selv inderlig forhadet. 1853 førte han og de andre Ministre Kampen mod det national-liberale Parti med Bondevennerne som Forbundsfæller, og han kunde derfor med roligt Sind 12. Maj udstede den første «provisoriske Finanslov», i Virkeligheden dog kun en foreløbig Lov om Forlængelse af en midlertidig Bevillingslov; thi han kunde jo trygt stole paa Rigsdagens efterfølgende Billigelse. Men i den næste Samling, 1853—54, under Forhandlingerne om Grundlovens Indskrænkning, brast det nys nævnte Forbund, og Ministeriet fik nu saa godt som hele Rigsdagen imod sig. S. skræmmedes dog ikke

heraf, men førte Kampen med dristigt Mod, ja tog end ikke i Betænkning at bruge al sin Indflydelse paa de ham underlagte Embedsmænd i den politiske Kamps Tjeneste. Ogsaa var han — som han nogle Maaneder forud havde bebudet i Rigsdagen — med til at udstede Forordningen af 26. Juli 1854 om «Forfatning for det danske Monarkis Fællesanliggender», der foreløbig vilde gjenoprette Enevælden paa Fællesomraadet og kun vilde indrømme Monarkiets samlede Indbyggere et raadgivende Rigsraad, hvoraf endog de 2 Femtedele skulde være kongevalgte Medlemmer — unægtelig en skærende Modsætning til den frie Statsordning, han selv 5 Aar tidligere havde været med at give det danske Folk. Og at han havde haft virksom Del i denne Forfatningsoktroi, fremgik klart deraf, at netop han blev Regeringens Kommissær ved de første Forhandlinger med det foreløbige Rigsraad, 3: de kongevalgte Medlemmer, ligesom han 1848 havde været det over for de sidste Stænderforsamlinger.

Det var derfor intet Under, at en stærk Uvilje vendte sig imod ham, og han var vel nok i Aarene 1852—54 den mest upopulære af alle Ministrene i det ingenlunde velsete Bluhme—Ørstedeske Ministerium. Vittighedsbladene spottede over hans — Grevens — leflende Omgang med Bønderne i Transtøvler; han betegnedes som den danske Talleyrand, fordi han saa let og tit havde skiftet politisk Mening, og det blev endog fortalt, at hans Rejse til Tyskland 1851 nærmest havde haft til Maal at faa hans Slægtskab med den tyske rigsgrevelige Æt Sponeck godkjendt og optaget i Gotha-Kalenderen. Da han i Dec. 1854 maatte gaa af, og der nogle Maaneder senere blev besluttet Rigsretsanklage imod alle Ministrene for nogle Udgifter, der vare gjorte til Rustninger i Anledning af Krimkrigen, havde man et Øjeblik tænkt paa at indskrænke Anklagen netop til ham og de 2 Forsvarsministre. Det er slet ikke umuligt, at Udfaldet da var blevet anderledes, end det blev, da alle Ministrene i Febr. 1856 frikjendtes. Og Stemningen mod ham blev ikke bedre, da han i April 1859 udsendte et Flyveskrift, «Den holstenske Stænderforsamling og Forfatnings-sagen», og deri dristede sig til at tage Ordet for Stændernes Forlangende om Kurieafstemning i Fællessagerne, altsaa i Virkeligheden for at gjøre Kongerigets Indflydelse paa disse endnu ringere, end der var tiltænkt det i Jan. 1848, og saaledes helt forspilde den Sejer, det havde vundet over Oprørerne 1850. Ja han erklærede endog «Absolutismen i Fællessagerne for et nødvendigt og

naturligt Provisorium». Skriftet fremkaldte en knusende Kritik af Madvig og en haanlig Afvisning i «Fædrelandet», vistnok af H. N. Clausen, altsaa af hans 2 Meningsfæller i Novemberministeriet.

Men hvilken Dom man end har fældet om S. som Statsmand, har der dog kun været én Mening om hans Dygtighed som Finansmand. Ikke alene var han i Tiden vor første konstitutionelle Finansminister, men han styrede ogsaa under de vanskeligste Forhold, i det han havde den Opgave at skaffe Udveje til Krigsførelsen og at vedligeholde Landet, og alligevel er han den af alle vore Finansministre — vi have haft en halv Snes siden —, der har sat sig de fleste og største Minder i næsten alle Grene af Finansforvaltningen. Samtidig med at fjærne Toldgrænsen ved Kongeaaen fik han Konsumtionsafgiften afskaffet og gennemførte væsentlige Nedsættelser af Toldbeskyttelsen, og senere kom tilsvarende, om end ikke saa store, Ændringer i Tariffen, da Toldgrænsen ved Ejderen hævedes. Desuden fik Brændevinsafgiften en indgribende Omdannelse 1850, og s. A. afløstes en Række mindre Skatter ved den nye Ligningsskat, ligesom han var Regeringens Ordfører i Forhandlingerne om Udjævningen af Hartkornsulighederne (Afløsning af det saakaldte privilegerede Hartkorn, Godsejernes Skatteforretted). Fremdeles udarbejdede han Krigsskatlovene 1850 og 1851, som foruden at forhøje alt gjældende direkte og indirekte Afgifter lagde Skat paa de Indtægter, der ellers ikke rantes, og som oven i Kjøbet fastsatte baade progressiv Skat og ulige Skat efter Indtægtens Væsen, stemmende med de engelske Forbilleder. Han indbragte ogsaa i Samlingen 1850—51 et Forslag om en virkelig Indkomstskat (2 pCt. af al Slags Indkomst), men kunde ikke sætte det igjennem. Ligeledes vides det, at han allerede i Slutningen af Christian VIII's Regering havde Del i Udarbejdelsen af et saadant Udkast, og rimeligvis har det samme været Tilfældet med Udkastet til Krigsskatloven 1848, for hvilket han jo var Regeringens Ordfører i Stænderne. Heller ikke langt senere, da han var bleven Folketingsmand efter Krigen 1864, fornægtede han sin Kjærlighed til Indkomstskatten som en vedvarende Skat og fastholdt bestemt Procentbeskatningen.

Hermed er dog ikke Rækken afsluttet paa S.s finansielle Reformer. Han fik Tallotteriet afskaffet 1850 og Frimærkesystemet indført 1851: Danmark var i saa Henseende en af de fremmeligste Stater. End videre gennemførte han 1851 Pensionsloven samt 1851—52 3 Lønningslove for Amtsforvalterne, for Told- og for Post-

væsenets Embedsmænd, der alle sattes paa fast Lønning, medens de tidligere mere eller mindre lønnedes med Sportler. Ogsaa foretoges under hans Styrelse Salget af Statens Fæstegods og af mange mindre Domæner, ligesom det var ham, der paa Regeringens Vegne ordnede Finanslovens konstitutionelle Behandling sammen med Monrad og Fenger som Formand og Ordfører for Folketingets Finansudvalg. Statsbogholderiets Oprettelse 15. Dec. 1848 skyldes ligeledes ham.

Hvor stor Tillid man havde til hans administrative Dygtighed, viste sig bedst, da hans Efterfølger og politiske Modstander Andræ knap 3 Uger efter S.s Afgang som Minister 29. Dec. 1854 udnævnte ham til Generaltolddirektør, et Embede, der særlig oprettedes til ham og gav ham en meget udstrakt Myndighed. Han beholdt denne Stilling indtil 30. Juni 1863 og styrede saaledes under forskellige Embedsnavne det danske Toldvæsen uafbrudt i næsten 20 Aar, længe nok til at kunne paatrykke hele Etaten et fast Præg. Hans Strænghed og Paapassenhed gjorde ham mere frygtet end afholdt, men hans Indsigt og Retfærdighed sikrede ham almindelig Agtelse. Han taalte ingen Uregelrethed, end sige Uredelighed, der tidligere gik stærkt i Svang, fjærnede ubarmhjærtig alle uduelige og upaalidelige Embedsmænd og søgte efter Evne at bringe dygtige Kræfter frem. Han forstod i Virkeligheden at højne hele Etaten. Ogsaa tilfaldt der ham det Hverv at udarbejde, først 1857, siden 1862, Udkast til en ny Toldlov; det sidste blev til vor nu-gjældende Lov af 4. Juli 1863. Det var hans Stræben at gjøre Tariffen bestandig mere finansiel og at frigjøre den for alle Hensyn til Industrien. Med fuld Føje blev han ogsaa senere Æresmedlem af den engelske Frihandelsforening «Cobden-Klubben».

Da S. 1863 tog Afsked, var det for at kunne følge den unge Kong Georg (V, 593) til Grækenland som hans politiske Raadgiver i Sept. s. A. Om hans Virksomhed i denne vanskelige Stilling haves kun uklare Oplysninger. Man ved, at det var ham, som fik Kongens Farbroder Prins Julius (VIII, 616) bortsendt i Febr. 1865, fordi han havde tilladt sig i selve Slottet at samle Oppositionens Ledere til en politisk Intrige mod Ministeriet. Men dette strængt konstitutionelle Skridt vendte sig imod S., da Oppositionen i Okt. fik Overvægten i Nationalforsamlingen og derefter krævede S.s Fjærnelse. Denne var allerede som Udlænding ilde set, og hans selvsikre Optræden krænkede yderligere det græske Folk; Kongen

blev derfor nødt til at føje sig efter Forlangendet. I Dec. drog S. bort og vendte tilbage til Danmark.

I Efteraaret 1866 valgtes han til Folketingsmand i Aalborgkredsen; medens han var Finansminister, var han 1850—53 valgt i Ribe. Han blev endnu i første Samling Medlem af Finansudvalget og 1867—68 af det store Lønningsudvalg; var ogsaa 1867 Ordfører ved Loven om Indkomstskat, men kunde ikke sætte sin Vilje igjennem. Hans selvstændige Holdning mellem Partierne stillede ham snart ene i Tinget, og han kom ingenlunde til at spille den Rolle, man kunde have ventet, og som han vistnok ogsaa selv havde ventet. I det mindste udtalte han aabent under Forhandlingerne om Hærloven — som han til sidst stemte imod, da den formentlig var alt for kostbar for Riget og dog ikke sikrede det et virkelig dygtigt Landeværn —, at han var rede til at «acceptere Følgerne», hvis Lovens Forkastelse medførte et Ministerskifte, og til selv at overtage Statens Ledelse. Hvis han ved Nytaarstid 1864 havde været hjemme, havde han vistnok heller ikke veget tilbage for denne Opgave, hvor vanskelig den end da var. Hans Forhaabninger om igjen at spille en politisk Rolle bristede dog helt, og han søgte derfor ikke Gjenvalg 1869, saa meget mindre som han Aaret forud var bleven Nationalbankdirektør.

Allerede forinden havde han faaet andre vigtige Hverv. 1866 valgtes han til Medlem (1871 til Formand) i Kontrolkomiteen for de sjællandske Jærnbaner, der netop i dette Tidsrum udstraktes baade til Syd- og Nordvestsjælland. 1868 blev han Medlem af Bestyrelsen for det store nordiske Telegrafelskab og var det under dettes mest kritiske Tid, medens de store Udvidelser i Asien fandt Sted. Men alle disse Stillinger maatte han opgive, da han i Marts 1873 blev Direktør for den nystiftede Handelsbank, hvad han vedblev at være til sin Død. Derimod beholdt han Formandsposten i Forsikringselskabet «Danmarks» Bestyrelsesraad, som han havde overtaget 1870; at han havde en væsentlig Del i dettes stærke Opblomstring, kan næppe betvivles. Ogsaa var han 1872 Formand baade for den danske og for den fælles nordiske Møntkommission og deler med M. Levy (X, 259) Fortjenesten for Møntreformens Gjennemførelse; s. A. førte han Forsædet i det 3. skandinaviske nationaløkonomiske Møde i Kjøbenhavn. Endelig var han 1868—80 som Ejer af Hesselgaard valgt til Kjøbenhavns Amdsraad, hvor han øvede stor Indflydelse; ligeledes var han i en Aarrække Formand i Gjentofte Sogneraad. — I sine sidste Aar var han

svagelig og afviste derfor enhver Tanke om paa ny at tage Del i det politiske Liv, skjønt han intet Dølgmaal lagde paa, at han misbilligede den Retning, det havde taget. Han døde 29. Febr. 1888.

Han var 1863 bleven Gehejmekonferensraad og havde allerede 1850 faaet Storkorset af Danebrog (Kommandørkorset 1848, Kammerherrenøglen 1846). Paa det Vaabenskjold, han som Følge deraf skulde opsætte i Frederiksborg Slotskirke, satte han som Valgsprog saare betegnende Ordet «Fremad». Han havde stor personlig Selvfølelse og Lyst til at herske, men ogsaa stærk Trang til Virksomhed og dyb Pligtfølelse. — 17. Maj 1841 havde han ægtet Antoinette Siegfriede Lowzow (f. 4. Juni 1818 † 28. Maj 1883), Datter af Justitiarius Fr. L. (X, 409).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal. Nationaløkon. Tidsskrift 1888. Danmark 1889. Illustr. Tid. 30. Avg. 1863 og 11. Marts 1888. Tidsskr. f. Toldvæsen 1899.

Emil Elberling.

Spormand, Peder, 1608—61, Professor, var født i Helsingør 28. Sept. 1608. Begge hans Forældre, Borgmester Hans Pedersen S. og Margrethe Davidsdatter, vare af skotsk Æt. Efter Skolegang i Herlufsholm og Odense fik S. som Student et godt Hjem hos Professor Caspar Bartholin (I, 551), der fattede megen Godhed for ham. Da hans kjøbenhavnske Triennium var sluttet, rejste han til Rostock, hvor han tilbragte et Par Aar, og derefter til Wittenberg. Hjemkommen der fra skaffede han sig Midler til videre Rejser og begav sig derpaa, 22 Aar gammel, først til Nederlandene, siden til England og Skotland, hvor han endnu havde Slægt. Ved Højskolerne i Oxford og St. Andrews dvælede han en Tid, inden han begav sig til Frankrig og Italien, hvor han besøgte Universiteterne i Bologna og Padua. Hjemreisen gik over Ungarn og Tyskland. Efter saaledes at have tilbragt en Række Aar i Udlandet blev S. 1633 Hovmester for Kansler Chr. Friis' Søn Christian (V, 413) under hans Ophold ved Sorø Akademi, og da han havde skilt sig godt fra dette Hverv, kaldedes han 1635 til Professor i Historie og Geografi ved Kjøbenhavns Universitet, men tiltraadte dog først Aaret efter. 1641 tog han Magistergraden og var siden i flere Aar Universitetets Notarius. Rektoratet beklædte han 1649—50 og 1655—56. Regnskabet for hans sidste Rektorat faldt det ham svært at faa aflagt, saa han endnu i Juli 1658 maatte bede sine Kolleger have Taalmodighed: «Sorg, megen Besværing og min Svaghed have været mig hinderlige», skriver han. Snart efter kom Hovedstadens langvarige Belejring med alle dens Trængsler

og Savn, der ikke bleve mindre derved, at S., der var en saare from og godhjærtet Mand, havde aabnet sit Hus for landflygtige Slægtninger og andre nødlidende. I al Hemmelighed maatte han sælge af sine Bøger for at skaffe det fornødne. Mennesker, der for deres Tros Skyld eller paa Grund af sværmeriske Anskuelse vare komne paa Kant med Samtiden, som Niels Svendsen Chronich (III, 585) og Jesper Kønechen (IX, 632), viste han opofrende Deltagelse, uden just derfor at dele deres Anskuelse. Den sidstnævnte antog han endog til Lærer for sine Børn, og den spanske Konvertit Antonio Sandoval lod han længe bo skjult i sit Hus for at skjærme ham mod hans Landsmænds og forrige Trosfællers Efterstræbelser.

S. døde 21. Febr. 1661 og efterlod det Eftermæle, at han havde været en kundskabsrig og elskværdig Personlighed; men hans udgivne Skrifter, nogle Disputatser mest af geografisk Indhold, ere ikke af stor Betydning. Han havde paa Grundlag af andres Forarbejder 1658 begyndt Trykningen af en Frederik II's Historie, men Kjøbenhavns Belejring afbrød Foretagendet. I sit Ægteskab (1638) med Sibylla Walstorp, der synes at have været af adelig Slægt, havde han en stor Børneflokk, som han ved sin tidlige Død efterlod uforsørget.

Vinding, Acad. Haun. S. 334. Danske Mag. 5. R. II og III. Ny kirkehist. Saml. III. Kirkehist. Saml. 3. R. III og VI. Nyt hist. Tidsskr. VI, 551 f.

H. F. Rordam.

Sporon, Benjamin Georg, 1741—96. Lærer for Frederik VI, Amtmand, sproglig Forfatter, var født 3. Juni 1741 i Kjøge, hvor hans Fader, Professor, Mag. Nicolai S. († 1777), var Rektor; Moderen var Elisabeth Kirstine f. Holmer († 1782). Efter 1756 at være bleven Student i en Alder af 15 Aar studerede han Theologi og tog Attestats 1763; fra 1760 laa han i flere Aar paa Valkendorfs Kollegium, hvor han skrev nogle latinske Disputatser, væsentlig af theologisk Indhold. 1765 blev han Decanus paa Kommunitetet og levede for øvrigt af at undervise, i det han samtidig ivrig drev sproglige og æsthetiske Studier. 1768—69 udgav han sine «Breve i Anledning af nyudkomne Skrifter», væsentlig tilskyndet af Misfornøjelse med Jacob Badens maanedlige Recensioner i «Adressekontorets Efterretninger», en Rivalitet, der gav Anledning til et Bekjendtskab mellem begge Recensenter, der senere blev til et Venskab for Livet; S. skrev senere af og til i Badens kritiske Journal. Tid efter anden deltog S. ogsaa paa andre Maader i den

litterære Debat (oftest under Pseudonymet «Philokalus»), f. Ex. om Universitetet. End videre skrev han Salmer, af hvilke flere optoges i Guldbergs Salmebog 1778, og en endog er naaet ned til den nyeste Salmebog af 1900.

S. er utvivlsomt paa et tidligt Tidspunkt bleven bekendt med Guldberg, hvem hans Aandsretning og hele Dannelse maatte tiltale, og paa hans Anbefaling blev han 1771 ansat som Hovmester for Dronning Juliane Maries og Arveprins Frederiks Pager, fra hvilken Stilling han 1773, ogsaa ved Guldbergs Indflydelse, rykkede op til den ulige mere ansvarsfulde som Informator for Kronprins Frederik; samtidig fik han Titel af Professor, senere (1778) af Etatsraad. S. havde adskillige Egenskaber, der kvalificerede ham til dette Hverv: grundige Kundskaber i flere Videnskaber, sædelig Alvor og Pligtfølelse; han tog sig heller ikke Arbejdet let, og til Brug ved Undervisningen udarbejdede han baade en Verdenshistorie og en Danmarkshistorie samt en Lærebog i den kristelige Religions Hovedlærdomme, der 1779 blev trykt alene til Kronprinsens Brug og 1780 indførtes i Skolerne. S. var dertil, ligesom Guldberg, bunddansk. Alligevel gjorde han ikke ganske Fyldest; hans Væsen havde, hvad selv hans Venner maatte indrømme, noget frastødende ved sig, han var pedantisk i sit Foredrag, hans Tale var heller ikke altid, som den skulde være, og han formaede ikke at vinde Prinsens Fortrolighed eller Hengivenhed. Men Guldbergs og hans Partis Tillid vandt han mere og mere, og da Kronprinsen 4. April 1784 blev konfirmeret, havde de raadende sørget for S.s Fremtid paa bedste Maade, i det han blev udnævnt til Kabinetssekretær hos Prinsen saa vel som til Gehejmekabinetssekretær og Chatolkasserer hos Kongen med Konferensraads Titel. Da imidlertid Prinsen 10 Dage efter overraskede Hoffet med selv at gribe Regeringens Tøjler, maatte S. naturligvis dele Skæbne med den Guldbergske Regerings Mænd; 15. April blev det ham meddelt, at da der herefter ingen Expeditioner Statsanliggender betræffende skulde finde Sted fra Kabinettet, saa blev derved hans Tjeneste uforuden og han afskediget. Man tilbød ham et Amtmandsembede, som han dog foreløbig ikke ønskede at modtage, hvorefter han med en Pension af 2000 Rdl. trak sig tilbage til Koldinghus, som efter hans Ønske var blevet ham anvist til Bolig. Her levede han en Aarrække som Privatmand, beskæftiget med Studier, især sproglige (hvorom ndfr.) og juridiske. For en Mand med hans Dannelse og omfattende Interesser, der endog strakte sig til Digtekunst

og Musik, kunde Tiden ikke falde lang i et lykkeligt Hjem, hvor ogsaa hans ugifte Søstre havde fundet Tilflugt. Efter at Hans de Hofman, som S. havde Løfte paa at succedere i Koldinghus Amt, var død, udnævntes han i Dec. 1793 til Amtmand. Med betydelig Dygtighed, Retfærdighed og utrættelig Taalmodighed i sit Forhold til Almuen styrede han sit Amt i lidt over 2 Aar til sin Død, 23. Marts 1796. S. var Medlem af det norske Videnskabernes Selskab og en Tid Præsident i Landhusholdningsselskabet, i hvilket han holdt et Par Taler, der ere trykte. — Gift 3. Juni 1778 med Beate Albertine Koefoed (f. 12. Maj 1755 † 22. Sept. 1843), Datter af Konferensraad H. H. K. (IX, 332).

Nyerup, Lit. Lex. Hist. Tidsskr. 5. R. II, 360 f.

G. L. Wad.

— I dansk *Sprogvidenskab* har B. G. Sporon sat sig et varigt Mindesmærke i sin Synonymik. Den udkom stykkevis, til Dels i flere Oplag, i Tidsrummet 1775—92 under Titelen: «Enstydige danske Ords Bemærkelse, oplyst ved Betragtninger og Exempler». En ny Udgave besørgedes af Ludvig Heiberg 1807. S.s Synonymik er et smukt og dygtigt Førstehaandsværk, der vidner saa vel om Smag og Takt som om Flid og Skarpsindighed. Navnlig vidner den dog om Forfatterens sunde og ædruelige Syn paa Sproget. Han overgaas heri ikke af nogen. — Ikke blot for at beskrive det danske Sprog, men ogsaa for at gavne det udgav han sine Forsøg. Han saa i det fra Fædrene nedarvede Sprog en national Helligdom, der ved Omhu og Pleje skulde beriges og forskjønnes og ved Uforstand og Forsømmelighed kunde forkvakles og lægges øde. Men han ansaa ikke alle sin Samtids Forsøg paa Forandringer for at være Forbedringer. Forandringer, der bundede i Vilkaarlighed («digtede Bemærkelser»), vare ham imod, og nye Paafund betragtede han som Særheder. Som Regel og Rettesnor anerkjendte han kun gammel Hævd eller almindelig Brug. «Talebrug er ikke nogle sære Menneskers Egensindighed, ej heller nogle spidsfindige Filosofers eller forvildede Poeters vovede Brug af Ord og Talemaader: den Brug er det, som Mængden gjør deraf, den Mængde, som Tingen, der skal betegnes, hører til.» — S.s Synonymik har udøvet en ikke ringe Indflydelse, og den er den Dag i Dag forbavsende lidt forældet. P. K. Thorsen.

Sporon, Frederik, 1783—1867, Amtmand, en Søn af ovennævnte Konferensraad Benjamin Georg S., fødtes 17. Nov. 1783

paa Christiansborg Slot, blev 1801 dimitteret fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, tog 1806 juridisk Embedsexamen og ansattes s. A. som Volontær i danske Kancelli, men overgik 1809 der fra til Rentekammeret som Avskultant. 1813 konstitueredes han, og 1814 fik han kongelig Udnævnelse som Amtmand over Hjørring Amt, hvorfra han 1822 forflyttedes til den tilsvarende Stilling i Svendborg Amt. Fra dette Embede entledigedes han 1855, efter at han, der i sine yngre Dage med Omhu og Paalidelighed havde varetaget sit Embede, i længere Tid, særlig paa Grund af et i høj Grad svækket Syn, hovedsagelig havde maattet lade sine Forretninger besørge ved fremmed Hjælp. Han døde 16. Okt. 1867 i Kjøbenhavn. — 1809 var han bleven Hofjunker, 1811 Kammerjunker, 1839 Kammerherre og 1847 Kommandør af Danebrog. — Han blev 28. Nov. 1817 gift med Marie Elisabeth Koefoed (f. 4. Dec. 1787 † 5. Jan. 1873), en Datter af Stiftamtmand Hans K. og Margrethe f. Lindholm. *G. Kringelbach.*

Sporon, Frederik Gottlieb, 1749—1811, Højesteretsassessor, var en Broder til ovennævnte Konferensraad Benjamin Georg S. Han fødtes 1. Maj 1749 i Kjøge, blev 1764 Student fra sin Fødebys lærde Skole og tog 1767 theologisk Embedsexamen. Derefter kastede han sig over juridiske Studier, som han bl. a. dyrkede under et 2aarigt Ophold i Göttingen 1772—74, og blev 1776 juridisk Kandidat fra Kjøbenhavns Universitet. 1778 udnævntes han til Assessor i Hof- og Stadsretten og 1782 til Assessor i Højesteret, fra hvilket Embede han 1810 entledigedes. 1802 havde han faaet Titel af Etatsraad. S., der var en i flere Retninger litterært interesseret Mand, døde i Kjøbenhavn 31. Jan. 1811. — Han blev 3. Maj 1784 gift med Karen Egede (f. i Kjøbenhavn 1. Dec. 1754, † sammesteds 25. Jan. 1799), en Datter af Biskop Poul E. (IV, 431) og Marie Kirstine f. Thestrup.

Nyerup, Lit. Lex.

G. Kringelbach.

Sporon, Poul Egede, 1795—1854, Højesteretsadvokat, var en Søn af ovennævnte Højesteretsassessor Frederik Gottlieb S. Han fødtes 30. Avg. 1795 i Virum ved Kongens Lyngby, blev 1811 dimitteret til Universitetet fra det Schouboeske Institut og tog 1815 juridisk Examen med Udmærkelse. 1817 blev han, efter en paa-faldende kort Prøvetid, Overretsprokurator og 1819 Højesteretsadvokat; desuden var han 1830—38 tillige Søkrigsprokurator og der-

efter indtil sin Død, 29. Nov. 1854 i Kjøbenhavn, tillige Kammeradvokat. 1828 havde han faaet Titel af Justitsraad, 1836 af Etatsraad og 1853 af Konferensraad. Fra 1834 havde han i nogle Aar Sæde i Nationalbankens Repræsentantskab, hvis Formand han var 1836—37. — S. hørte utvivlsomt til sin Stands ypperste Repræsentanter i det 19. Aarhundrede. Med sit indgaaende Kjendskab til dansk Lov og Ret og sit skarpe Judicium forbandt han en sjælden Arbejdsdygtighed, en ualmindelig Veltalenhed og en uomtvistelig Karakterens Noblesse. Intet Under derfor, at han ikke blot hurtig fik og til det sidste bevarede et stort og indbringende Klientel, men at ogsaa hans Kaldsfæller og alle andre, der kom i nærmere Berøring med ham, nærrede den største Højagtelse for ham. Til de mest notable Sager, det faldt i hans Lod at føre for Højesteretskranken, hører sikkert Hovedforsvaret for C. G. N. David i den bekjendte politiske Proces imod denne (s. IV, 214). — Han blev 19. Juli 1819 gift med Søster Anna Christiane Brorson (f. 28. Juni 1798 † 1. Febr. 1845), en Datter af Højesteretsassessor Christian Bagger B. (III, 125).

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

Springer, Hinrich August, 1817—78, Amtmand, Søn af Kirchspielvogt i Kaltenkirchen (i Holsten) Hinrich S. og Ernestine f. Meier, var født 11. Juli 1817 i Kaltenkirchen, studerede i Kiel og Göttingen og tog 1839 juridisk Examen i Kiel. 1848 konstituerede den provisoriske Regering ham som Aktuar i Segeberg, og 1. Avg. s. A. blev han Kontorchef i Indenrigsdepartementet i Rensborg, 1849 Departementschef i Krigsdepartementet. Fra Juni 1849 til 1850 var han Medlem af den slesvig-holstenske Landsforsamling, 1852 konstitueredes han som Kontorchef i det holstenske Ministerium i Kjøbenhavn, fik 1854 kongelig Udnævnelse og blev 1855 Departementschef. 1856 og 1859 var han tilforordnet hos den kongl. Kommissarius i Itzeho Stænder, og 1858 blev han Etatsraad. 1858 sad han i Rigsraadet og var her Medstiller af Forslaget om at indskrænke Rigsraadets Forhandlinger til den løbende Forvaltning. 1862 udnævntes han til Amtmand over Segeberg og Traventhal Amter og forblev her i preussisk Tjeneste. 1866 var han i Kjøbenhavn som Kommissær for den østerrigsk-preussiske Civilmyndighed. 1868 blev han Raad i det preussiske Overpræsidium i Kiel, s. A. med 4 Ugers Mellemrum Regeringsraad og Gehejmeregeringsraad. Fra 1870—73 var han Medlem for Stormarn

af det preussiske Deputeretkammer og sluttede sig her til det fri-konservative Parti. S. døde 6. Jan. 1878 i Kiel efter 17. Marts 1859 at have ægtet Ida Emilie Henriette Bülow (f. 18. Nov. 1832 i Viborg), Datter af Kammerjunker, By- og Herredsfoged i Store Heddinge Frants Frederik Vilhelm B. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Spørck, Johan Henrik, 1778—1849, Officer, Søn af Foged paa Hedemarken, Hofretsassessor Christian Ludvig S. og Else Kirstine f. Juul, blev født i Kjøbenhavn 15. Juni 1778, var 1789—94 Elev paa Landkadetakademiet, blev 1795 kongelig Page, 1796 Fændrik ved søndenfjældske gevorbne Infanteriregiment, hvilket Regiment han siden tilhørte, indtil det 1818 blev opløst. 1800 blev S. Sekondlieutenant, 1803 Premierlieutenant. Fra Underofficersskolernes Oprettelse ved de norske Regimenter 1804 var S. knyttet til sit Regiments Skole paa Frederikssten. End videre fik han i Opdrag at organisere og opexercere Frederikshalds frivillige borgerlige (Prins Christians) Jægerkorps, der oprettedes i Høsten 1807. — Under Krigen med Sverige 1808—9 viste han megen Aktivitet og Dygtighed og var, som Kommandanten paa Frederikssten, Oberst Juul, udtrykker sig, «en sand Passe-partout»; Obersten anvendte ham derfor ogsaa som en Art Stabschef. Paa Grund af sin fremtrædende Deltagelse i Overfaldet ved Præstebakke 10. Juni 1808, hvor en svensk Forpostbataillon efter en hidsig Fægtning blev sprængt og fangen, fik han tildelt Kapitajns Karakter.

Under Felittoget 1814 stod S. under Oberstlieutenant Stabells Kommando, i det han førte højre Fløj — 3 Kompagnier — af «Forpostkjæden». Med sin ringe Styrke søgte han 31. Juli og 1. Avg. i Enningedalen og ved Tistedalselven at opholde den svenske Overmagt. Efter Krigen fortsatte S. sin Tjeneste ved Regimentets Skole, og da de i Krigsaarene midlertidig ansatte Officerer i 1817 skulde underkaste sig en theoretisk Prøve, ledede han ved søndenfjældske Regiment deres Forberedelse til denne med saadan Dygtighed, at han i den Anledning fik tilkjendegivet Kongens særdeles Tilfredshed; s. A. blev han Adjudant hos Kronprinsen. Ved Armeens Omorganisation 1818 blev han Kapitajn ved frederikstenske gevorbne Musketerkorps, og 1819 avancerede han til Oberstlieutenant og Chef for dette Korps, blev 1823 Oberst, 1828 Generaladjutant for Armeen, 1832 Generalmajor, Chef for Generalstabens og 1. Adjudant hos Kongen, 1847 Kommandant i Frederiksstad, hvor han døde 26. Dec. 1849. S. anvendtes som Medlem af en

Række vigtige Kommissioner. — 5. Febr. 1808 blev han gift med Magdalene Wiel (f. paa Frederikshald 6. Maj 1784, † i Christiania 6. Jan. 1840), Datter af Kancelliraad Truls W. og Elisabeth Sophie f. Arboe.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Anker, Biogr. Data om norske Generals personer. Schnitler, Blade af Norges Krigshist. *C. O. Munthe.*

Stabel, Hans Jacob, 1769—1836, Præst, fødtes paa Onse 27. Avg. 1769 af Forældrene Sognepræst Johannes Bruun S. og Maria Elisabeth f. Zindberg. Han deponerede fra Christiania Skole 1787, begyndte at studere Jus, men tog efter Faderens Ønske theologisk Examen 1791 og med bedre Karakter 1792; blev s. A. personel Kapellan hos Faderen. Efter dennes Død (1796) tilbragte han for det meste Tiden i Kjøbenhavn, hvor han lagde sig efter levende Sprog, indtil han 1799 blev resid. Kapellan til Slidre. Her levede han i megen Trængsel, indtil han 1806 blev Sognepræst til Søndre Avrdal. 1814 blev han konstit. Provst i Valders og 1816 virkelig Provst i det samlede Totens og Valders Provsti. Som 1. Repræsentant for Christians Amt blev han valgt til Rigsforsamlingen 1814, hvor han sluttede sig til Selvstændighedspartiet og optraadte som fuldblods Normand, da der var Tale om at indrømme Udlændinger Borgerret. Dette hindrede dog ikke, at han tidlig kom i Yndest hos Carl Johan, der gjorde ham til Vasaridder. Han ansaa sig nu sikker nok paa en god Befordring, men blev flere Gange skuffet og gav sin Bitterhed herover Luft i skarpe Ord. Det var imidlertid ikke Meningen, at han skulde staa tilbage, og 1822 blev han Stiftsprovst i Christianssand. Her vare Forholdene meget ugunstige efter Krigen, og han længtes tilbage til Oplandene. Han søgte da 1825 Totens store Kald, fik det og beholdt dets større Halvdel, Østre Toten, da det blev delt. 1827 fik han igjen sit gamle Provsteembede og vedblev i sine Embeder under haarde Lidelser af Sten til sin Død, 7. Jan. 1836. S. roses af sine Biskopper som en udmærket duelig Embedsmand og en kristelig og opbyggelig Prædikant. Han var derhos en praktisk Mand og var i Valders Medlem af Fogderiets Matrikuleringskommission og Bestyrer af Vejvæsenet. Gift 1. (1799) med Anna f. Nørbech, Datter af Proprietær N. til Trosvig; hun døde 3 Uger efter Brylluppet; 2. (1801) med Sophie Christine Schnitler f. Piro (f. 1782, døbt 26. Avg., † 6. April 1857), Datter af Major Andreas P. og Anne f. Dorph.

Thrap, Bidrag t. d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 301 ff. *D. Thrap.*

Stabell, Frederik Wilhelm Bruenech, 1763—1836, Officer, Søn af Holzførster Lars Bastian S. og Lucie Marie f. Bruenech, blev født i Hole Præstegjæld paa Ringerige 25. Maj 1763, Overjæger ved søndenfjældske gevorbne Infanteriregiment 1777, var 1780—83 Elev af den matematiske Skole i Christiania og tilkjendtes ved Afgangen fra Skolen Medaillen «for Dyd og Flittighed». Tog nu sin Afsked fra Krigstjenesten, men indtraadte atter i Tjeneste som Underofficer ved slesvigske Infanteriregiment, overførtes 1785 til det nyoprettede holstenske Jægerkorps, blev 1786 Fændrik med Sekondlieutenants Karakter ved kongsvingerske lette Infanterikompagni, hvilket Kompagni 1788 optoges i det da oprettede norske Jægerkorps, fulgte dette Korps under Felttoget s. A., avancerede kort efter til Premierlieutenant, fik 1791 Kapitajns Karakter, blev 1796 Stabskapitajn, 1801 Kompagnichef, beholdt Kompagniet, da han 1805 blev Interimskommandør for søndenfjældske Skiløberbataillon, 1807 Major, fik under Krigen 1808 Ridderkorset af Danebrog for at have udmærket sig ved Trangen (25. April), Jaren (18. Maj) med flere Steder «ved Overlæg, Konduite og rask Resolution». S. tjenstgjorde her ved Oberst Staffeldts Brigade, hvor han anvendtes som Stabschef. S. A. Kommandør for norske lette Infanteribataillon, fremdeles med Bibehold af sit Jægerkompagni, 1809—10 Interimskommandant paa Kongsvinger Fæstning, derefter ansat ved det nyoprettede akershusiske Skarpskyttereregiment, hvor han 1811 blev Oberstlieutenant.

Han valgtes 1814 baade fra Regimentet og fra Smaalenenes Amt som deputeret til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold. Her tilhørte S. Grev Wedels (det «svenske») Parti, blev indvalgt i Konstitutionskomiteen, men spillede for øvrigt ikke nogen fremtrædende Rolle. Under Felttoget mod Sverige s. A. førte S. Kommandoen over 3000 Mand, der dannede «Forpostkjæden» mellem Enningedalen og Krogfos. Det faldt saaledes i hans Lod østen for Glommen at modtage Stødet af den fjendtlige Overmagt og at dække Retræten for Staffeldts og Hegermanns Brigader. Personlig ledede han Arrieregardfægtningerne 5. Avg. ved Kjølen og 6. Avg. ved Rakkestadelven, hvorved nævnte Brigader fik rigelig Tid til sin Retræte. 11. Avg. maatte endelig S. med sine til Dels stærkt medtagne Tropper, der dog nu havde modtaget adskillig Forstærkning, saa Korpset talte henimod 4000 Mand, ved Trygstad Kirke udholde endnu et overlegent Angreb, før han i god Orden trak sig tilbage over Glommen ved Fetsund. — Efter Krigen blev S.

Adjutant hos Kronprinsen og 1815 udnævnt til tjenstgjørende Generaladjutant for Armeen og Chef for Generalstaben, 1818 til Oberst og Chef for den nyoprettede 2. akershusiske Infanteribrigade, blev s. A. Generalmajor, 1821 Generallieutenant og 1833 General. Fra 1825 var han 1. Adjutant hos Kongen og Chef for dennes norske Stab, 1829 blev han højstkommanderende General i Kongens Fravær efter Aaret forud at være fratraadt som tjenstgjørende Generaladjutant. 1835 blev han Serafimeridder. Han døde i Christiania 2. Juni 1836. — S. blev 17. Jan. 1792 gift med Helene Voigt (f. 16. Sept. 1772, † paa Onsø Præstegaard 29. Juli 1850), Datter af Regimentsfeltskær Johan Nicolai V.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner. Ødegaard, Norske Jægerkorps's Hist. Schnitler, Blade af Norges Krigshist. C. O. Munthe.

Stach, Matthæus, 1711—87, Missionær, fødtes i Mankendorf i Mähren 4. Marts 1711. Hans Fader stod i Forbindelse med Efterkommerne af de bøhmiske Brødre, og 1728 flygtede han selv til Herrnhut. Der gjorde han først Tjeneste i Waisenhuset, siden erhvervede han det daglige Brød paa et Uldspinderi. 1730 vendte han tilbage til Mankendorf med sin Fætter Christian Stach, da denne vilde hente sin Familie til Herrnhut, og senere flyttede ogsaa M. S.s nærmeste Slægt der til. I April 1733 rejste M. S. til Grønland sammen med Chr. David og Chr. Stach paa det danske Skib «Caritas», og i Maj landede han og hans Ledsagere i Grønland, hvor Hans Egede tog godt imod dem og lovede at lære dem Grønlandsk. 29. Marts 1739 døbte de herrnhutiske Missionærer de første Grønlændere, men Aaret efter rejste M. S. til Evropa, til Synoden i Marienborn. 4. Febr. 1741 blev han gift med Rosine Stach og 12. Dec. s. A. ordineret til Ældste. I Juli 1742 drog han atter til Grønland, og der lagde han 1747 Grund til en Kirke paa Stationen «Neu-Herrnhut». Efter en ny Rejse til Evropa gik han til Nordamerika, og 1751 blev han kaldet til at arbejde som Missionær blandt Eskimoerne paa Labrador. Inden dette Arbejde kom i Gænge, var han gjentagne Gange i Grønland, hvor han grundede Stationen Lichtenfels og forberedte Grundlæggelsen af Stationen Lichtenau; tillige skrev han en grønlandsk Grammatik og et grønlandsk Lexikon. 1771 mødte han i Barby for at gjøre Regnskab for sin Tjeneste, og derpaa rejste han med sin Hustru, der en Tid lang havde levet adskilt fra ham, til Wachau i Nord-Carolina, hvor han døde 21. Dec. 1787. Zinzendorf satte megen

Pris paa M. S. og kaldte ham «en Guds Fyrste i Menigheden, graanet med Ære i sit Panser». Han har efterladt sig forskjellige aandelige Sange, af hvilke flere have fundet Optagelse i Brødre-menighedens Sangbog.

Allg. Deutsche Biographie XXXV. Koch, Gesch. des Kirchenliedes (1868) I, 331 f. *Fr. Nielsen.*

Stadfeldt, Asger Snebjørn Nicolai, 1830—96, Læge, var en Søn af Overretsassessor Andreas Bay S. og Henriette Marie f. Satterup og fødtes i Kjøbenhavn 21. Marts 1830. Efter at være bleven dimitteret privat til Universitetet 1847 deltog han 1848 i Krigen som frivillig Soldat, fungerede 1853 som Koleralæge i Kjøbenhavn og tog 1854 Lægeexamen, hvorefter han var Kandidat ved Frederiks Hospital. 1857 erhvervede han sig den medicinske Doktorgrad, foretog 1857-58 en Studierejse, hvor han særlig lagde sig efter Fødselsvidenskaben, blev efter sin Hjemkomst 1859 først Kandidat ved Fødselsstiftelsen, derpaa Reservemedikus ved Frederiks Hospital og samtidig Medredaktør af «Hospitalstidende», 1863 Reserveaccouchør ved Fødselsstiftelsen, ligesom han nu begyndte at udfolde videnskabelig Virksomhed paa Obstetrikens Omraade baade litterært og i Forelæsninger ved Universitetet som Privatdocent. Efter Professor Levys Død blev han 1866 konstitueret som Overaccouchør og Overlæge ved Plejestiftelsen, og 1867 ansattes han efter en sejerrig Konkurrence med F. Howitz i denne Stilling i Forbindelse med Udnævnelse til Lektor ved Universitetet i Fødselsvidenskab, Børne- og Fruentimmersygdomme. 1869 blev han Professor ordinarius.

I denne Avtoritetsstilling vandt han ved sin Nidkjærhed, Velvilje og Jævnhed almindelig Paaskjønnelse baade hos sine lærde og ulærde Disciple. For den solide Uddannelse af disse sidste sørgede han ogsaa litterært ved Udgivelse af en «Lærebog for Jordemødre» (1870), til bedste for de studerende udgav han «Det mekaniske Misforhold under Fødselen» (1873), en Lærebog i de abnorme Fødsels Forhold og Behandling. Han tog sig ogsaa af den hidtil upaaagtede Gynækologi og fik 1870 oprettet en Poliklinik for Kvindesygdomme ved Fødselsstiftelsen, senere ogsaa en stationær Klinik. Hans Virksomhed paa dette Omraade blev dog kun af mindre Betydning, det var paa Obstetrikens, at han erhvervede sig overordentlig store Fortjenester, særlig ved at omplante Listers kirurgiske Antiseptik til Fødselshjælpen og derved bringe Fødselsstiftel-

sernes frygtelige Svøbe Barselseberen til Standsning. Oprindeligt stod han, paavirket af sin Lærer Levy (X, 257), paa det ældre «miasmatiske» Standpunkt, men den Pasteur-Listerske Bevægelse førte ham over i Kontagionisternes Lejr, og nu gennemførte han i sin Fødselsstiftelse Antiseptikens Principper med hele den Energi, Sejhed og Konsekvens, der vare ham egne, og med saa stort Held, at han allerede 1876 — paa et Tidspunkt, hvor Barselseberens uafvendelige Hærgen førte Obstetrikere rundt om til den fortvivlede Fordring at sløjfe alle Fødselsstiftelser — kunde forelægge sin for Sygdommens Forebyggelse epokegjørende Beretning for den hygiejniske Kongres i Brüssel: «Les maternités, leur organisation et administration, illustrées par la statistique de 25 ans de la maternité de Copenhague». Ogsaa en anden stærkt dræbende Sygdom, der hyppig hærgede særlig Fødselsstiftelserne og ramte de nysødte Børn, den saakaldte «Mundklemme» (Trismus), tog han samtidig fat paa at undersøge og behandle ud fra det kontagionistiske Standpunkt og med samme Held, hvad han gav Meddelelse om i et fransk Tidsskrift (1874).

Uden at være i Besiddelse af nogen fremragende Begavelse blev han ved denne dygtige, methodiske Gjennemførelse af Antiseptiken i Fødselshjælpen en Banebryder, der anerkjendtes som saadan ogsaa i Udlandet og hædredes ved Optagelse som Æresmedlem i fremmede obstetriciske Selskaber, om der end i øvrigt nok fra tysk Side gjordes Forsøg paa at fraviste ham Prioritetsæren. Hans øvrige videnskabelige Præstationer og flittige Publikationer i Tidsskrifter og særskilte Skrifter ere vel til Dels af mindre fremtrædende Betydning, men prægede af hans Soliditet, Grundighed og Klarhed ere de alle. Særlig Flid anvendte han fremdeles paa Udarbejdelsen af tidssvarende Lærebøger til Undervisningsbrug. Sin Lærebog for Jordemødre udgav han 1880 omarbejdet, forsynet med de af Antiseptiken krævede nøjagtige Anvisninger, og 1891 udkom den som «Lærebog i Jordemoderkunsten» i en ganske reformat Skikkelse. 1882 udgav han for de studerende en «Svangerskabets Pathologi» (2. Udg. 1893), 1889 sammen med E. Ingerslev «Fødselens og Barselsengens Pathologi». I Universitetsprogrammet til Reformationsfesten 1887 gav han en velskreven og instruktiv historisk Skildring af «Kjøbenhavns Fødselsstiftelse som Humanitets- og Undervisningsanstalt 1787—1887», hvori han med velberettiget Selvfølelse fremhæver Betydningen af Antiseptikens Reform.

Ved sine særlige Indsigter og sit ædruelige Judicium blev han

et værdifuldt Medlem af Sundhedskollegiet (fra 1877). Ved sit 25 Aars Embedsjubilæum (1892) blev han Kommandør af Danebrog. Efter et længere Sygeleje døde han af en Hjærnesygdom 12. Dec. 1896. 1864 havde han ægtet Kirstine Abelone Andersen, Datter af Skomagermester Simon A.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Bibl. f. Læger 7. R. VIII, 58. Ugeskr. f. Læger 5. R. III. Hospitalstid. XXXIX, 1258 ff. Tidsskr. f. Jordemødre VII, 41 ff. Illustr. Tid. XXXIII, Nr. 24. *Jul. Petersen.*

Stadfeldt, Snøbjørn Asgeyrsen, 1753—1840, topografisk Forfatter, er født 29. Sept. 1753 paa Gaarden Ós paa Island som Søn af Præsten Ásgeir Jónsson og Hustru Kristín Guðnadatter. Efter at have gaaet i Latinskolen i Skalholt blev han Student 1775 og tog latinsk-juridisk Examen i Kjøbenhavn 1781. Han blev 1784 Herredsfoged og Skriver i Sønderlyng og Middelsom Herreder, 1791 Byfoged i Randers og 1804 Borgmester sammesteds. 1819 tog han sin Afsked fra dette Embede, men var derefter Birkedommer ved Gammel Estrup Birk til 1831. Han døde i Randers 23. Nov. 1840. Han var 1801 bleven Dr. jur. i Göttingen, havde 1809 faaet Titel af Justitsraad og var 1813 bleven Medlem af Danske Selskab. Han blev gift 1. (1785) med Mette Christine Fischer, 2. (1789) med Cidse Margrethe Bay. — Som Byfoged i Randers forfattede han en «Korografisk og økonomisk Beskrivelse over Randers Kjøbstad», der udkom 1804 og hører til de bedre blandt vore ældre topografiske Skrifter.

Erslew, Forf. Lex.

Chr. Villads Christensen.

v. Staffeldt, Adolph Wilhelm Schack, 1769—1826, Digter, Amtmand. En Ætling af den gamle pommerske Adelsslægt Staffeldt, Agatus Ludvig v. S., gik i Midten af det 18. Aarhundrede i dansk Militærtjeneste, tog efter nogle Aars Forløb sin Afsked som Kapitajn, ægtede sin Landsmandinde Maria Regina v. Klingen, færdedes en Tid lang paa Rejser, traadte saa paa ny ind i den danske Hær og døde som Major paa Vartpenge 1780, o. 47 Aar gammel. Han efterlod sig 4 moderløse Børn, af hvilke A. W. S., født 28. Marts 1769 i den lille By Gartz paa Rygen, var det næst- yngste. Som Officerssønner fik de 3 Brødre Adgang til militær Uddannelse, og Schack afgik, 17 Aar gammel, fra Kadetakademiet som Fændrik i Arveprins Frederiks Regiment.

Paa Akademiet havde han haft Lieutenant W. H. F. Abrahamson (I, 68) til Lærer, bl. a. i Historie og Dansk. Abrahamson

følte en levende Forargelse over den Tilsidesættelse, der blev det danske Sprog til Del fra de offentlige Myndigheders Side endog, ja vel ikke mindst, i selve Rigets Hovedstad, og hans indtrængende Forestillinger om dette Misforhold førte til den i dansk Militærhistorie hidtil utænkte, for ikke at sige utænkelige, Reform, at Undervisningen paa Kadetakademiet i hans Fag tillodes ydet paa Dansk. Der kan ikke være Tvivl om, at det var Paavirkningen af Lærerens patriotiske Varme, der tændte hans unge Discipels Retfærdighedsfølelse i Flamme, saa at den tysk fødte og tysk opdragne Yngling blev en af Danmarkens nidkjæreste Vaabenførere, der ligefrem som Udfordring satte den forurettedes Farver i sit Skjold og higede efter Lejlighed til at kæmpe for dem. Som 20aarig Lieutenant førte han et saadant Slag mod en forløben tysk Charlatan Jos. Pallini, hvis Færd her i Landet gav ham Anledning til de voldsomste Anfald mod den indvandrede Tyskhed. «Er det ikke min Pligt som *dansk Mand* — skriver S. i sit Fejdeskrift — at gjøre mine Medborgere opmærksomme paa den utaknemmelige Slange, de igjen gav Liv ved deres ømme Barm? Er det ikke min Pligt at opfordre mine Medborgere til at istemme en Haanlatter, der som en Stormvind kaster Uslingen ud af Landet og truende lyder i Tysklands Dale . . ? Han havde det til fælles med en Del fornemme tyske Embedsmænd her i Landet, at han med stor Behag nød det danske Brød, men med stor Mishag hørte det danske Sprog.» Ganske kort Tid efter denne polemiske Affærelse vi paa ny S. i Leding mod Tyskeriet i Danmark. I Debatten om Baggesens Operatext «Holger Danske» — den saakaldte «Holgerfejde» — var der fremkommet et anonymt Indlæg, betitlet «Ausrufungen» (af Fru Frederikke Brun). Dets hysteriske Pathos og dets indtil det latterlige opskruede tyske «Schwung» i Stilen stillede det uden for enhver alvorlig Diskussion; men den ungdommelig entusiastiske S., hvis sproglige Form heller ikke var fri for at være noget krampagtig højstemt, fandt sig beføjet til at tage Kampen op og udgav, ligeledes anonymt, et Skrift «Om den Ting kaldet Ausrufungen osv.» (1789), i hvilket han retter de skarpeste Angreb mod de Tyskere, «der aabne sig Veje gennem de danske og haansmilende til begge Sider stige op til Landets Isse; mod dem, der altid foretage Sammenligning mellem det Land, de forlod, og det, de tyede til, — for at lade os føle det Offer, de af bare Menneskekjærlighed og Begjærlighed at ophænge nogle Lamper i vore mørke Hjerneskaller bragte os; mod dem, der ikke erkjende, at danske

kom dem i Møde med Venlighed og Gjæstfrihed; mod dem, der næsvise og kaade tro, hver dansk er et Nødanker for deres Lune og Persiflage; mod dem, der ere forvovne nok til at bilde sig ind, at vi endnu skulde takke dem for den Ære, de gjøre os, naar de paa os som paa Trapper stige til Vejrs; mod dem, der offentlig tør vove at kalde os en Republik af Abderiter og Idioter» osv.

Det er et paafaldende Fænomen, at paa samme Tidspunkt, da den ægte provinsdanske Baggesen, forkjælet af det fine tyske Selskab og higende efter større Navnkundighed, erklærer at ville søge sig en Læsekreds udenlands og fornærmet udbryder: «*Quid mihi cum Danis? Germanus esse volol*» — ganske paa samme Tidspunkt ophidser den 5 Aar yngre S. sig til en flammende Fordømmelse af sine tyske Landsmænds Færd og slutter sig lidenskabelig til sit danske Adoptivfædreland. Men det vil tillige ses, at med hvor megen Dygtighed han end har tilegnet sig dets Sprog, er dets Temperament, dets Følelseslivs Jævnmaal, ham endnu fremmed, og han naaede aldrig i denne Henseende at smelte fuldt sammen med det Folk, han ønskede at tilhøre. Han manglede en sund Naturs rolig hvilende Ballast. Fra Barndommen af maatte han føle det allersmerteligste Savn: «Jeg kan sige, at mit Legeme, men ikke mit Hjærte har haft en Fader og en Moder», skriver han en Gang til sin ældste Broder. I hans fintbyggede Legeme boede en ivrig higende Sjæl, en altid brændende Aand — en stadig vaagen «*Begjærlighed efter Overspændelser og Kolosser*», som han selv kalder det, en fast Tro paa, at «*Romandigterne bygge deres Verden af Ideer, — at disse Idéverdener kun ere, saa at sige, Oversættelser af den virkelige Verden*», som det hedder i Skriftet om Pallini. Allerede da dette udkom, havde S. ladet sine første, ungdommelig umodne danske Digte trykke (i Ugeskriftet «*Samleren*» 1788) og saaledes begyndt den pinefulde Vandring mod det uopnaaelige Maal: at give det medfødte nationale Temperaments fineste og sarteste Sjælsytringer et fuldt tilsvarende Udtryk i en anden Nationalitets lyriske Sprog.

Men dette var ikke den eneste indre Tvist, der oprev S.s Liv. Sammen med den nagede Uforligeligheden mellem Digterkaldet overhovedet og den praktiske Virksomhed i Statstjenesten, som hans Ærgjerrighed og hans adelige Navn tilskyndede ham til at efterstræbe, endog ad andre Veje end den fra først af indslaaede, thi Militærlivet havde ikke noget særlig tiltrækkende for ham. Han blev 1791 sat i Stand til at foretage en Studierejse til

Göttingen. Han hørte Forelæsninger over Arkæologi hos Heyne, over Kunsthistorie hos Fiorillo og over Statsvidenskab hos den berømte Schløzer, der udstedte ham et Vidnesbyrd som «en ung Mand af fortrinlige Talenter, af utrættelig Videlyst og med allerede erhvervede sjældne Kundskaber». Ogsaa med en anden navnkundig Professor kom han i Berøring: Digteren Bürger, til hvis «Musen-Almanach» han bidrog med nogle tyske Digte, medens han hjemsendte danske til Rahbeks «Minerva». Ved Foraarstide 1793 kom S. tilbage til Kjøbenhavn, hilsende Sjællands Kyst med et skjønt lyrisk Digt: «Sieh, ich komm' auf rother Wogenbahn; von der Zeitquell' säuselt Ahnung nieder, ungeborne Zeiten wehn mich an». Til hans Hjemmeophold i de følgende 2¹/₂ Aar kjende vi ikke stort andet end nogle faa Digte i danske Blade. Sandsynligvis har han, ved Siden af at passe sin Tjeneste, fortsat de i Göttingen begyndte politiske, kameralistiske og statistiske Studier, thi det er aabenbart til en saadan videre Uddannelse i Statskunst og Administration og ikke som Digter, at S. allerede 1795, sandsynligvis ved P. A. Bernstorffs Hjælp, fik en ny og efter Tidens Forhold rigelig Rejseunderstøttelse (1000 Rdl. aarlig i 3 Aar). Rejsen gik over Hamborg, Hannover, Berlin og Dresden til Wien, hvor S. i 3 Fjerdingaar nød den gemytfuld-sanselige Kejserstads capuanske Velvære. Ogsaa i Venedig lod den unge Digter sig længe og gjerne «fange af disse fremmede Sæder, som, lig Nymfer, om mig danser i lokkende Kor» (Digtet «Genien»). Over Frankrig og Holland gik Vejen til Hjemmet efter næsten 5 Aars Fraværelse. En paa Tysk ført Dagbog, udgivet længe efter S.s Død, giver Indblik i hans Syssel og Væxt i dette Tidsrum. Han studerer Kunst og Statsvidenskab, Poesi og Kameralistik. Han tiljubler den franske Revolution som den saa længe kuede Menneskeands Befrielse, men forbander den, da han ser den Despotisme, hvormed den fuldbyrder sin blodige Gjerning. Han ringeagter Middelalderen og den kristelige Kunst, han ligefrem hader den katholske Tro som en Aandernes Fordummelse og uddanner sig en pantheistisk Lære, der tilfredsstillter hans Hang til at dvæle i de rene Begrebers Region, samtidig med at hans sensuelle Natur gør sine stærke Krav gjældende. Han sætter Klopstock højt som Digter og underskriver ganske dennes Anke mod Goethe: den blindt grebne Natur, uden Valg og uden Forskjønnelse. I sine Domme lægger han ofte en noget opskruet Enthusiasme for Dagen og i sine Udtalelser om andre hyppig en pirrelig Selvfølelse, der udspringer af et

sygeligt Sind og stundum giver sig Luft i svidende Bitterhed. Hvad endelig hans personlige Fremtræden angaar, underretter hans franske Pas os om, at han er 1,70 Meter høj, har blondt Haar og Øjenbryn, høj Pande, blaa Øjne, stor Næse, almindelig Mund, rund Hage og ovalt Ansigt.

Fra Udlandet havde S. jævnlig hjemsendt Indberetninger til Regeringen om de Undersøgelser, han havde anstillet, de Indtryk, han havde modtaget. I et Brev til Bernstorff udtaler han sig om sin politiske Anskuelse i det hele. Han ser «Formelen for den bedste Statsforfatning i det ondes Negation, det godes Affirmation», og som det virksomste Middel til at forbinde «den monarkiske Styrelses Hurtighed og Eftertryk med Demokratiets Almenaand» anbefaler han «Pressefriheden, Moderen til en ædel Datter: den offentlige Mening». For øvrigt er det hans Overbevisning, at «den danske Statsstyrelse i vor Tid forener de fleste Fordele af alle Regeringsformer», og at «ingen anden Stat i Evropa kan rose sig af saa oplyst, saa retfærdig, saa velsindet en Regering som den danske. Sandelig, jeg er bleven stolt af mit Fædreland; i Udlandet har jeg lært at kjende det.» Ved Udtalelser som disse — hvis Oprigtighed der ikke er fjærreste Grund til at betvivle — maatte S. habiliteres sig til den Statstjeneste, han attraaede, og i Jan. 1801 blev han da udnævnt til extraordinær Assessor i Økonomi- og Kommercekollegiet; et Aars Tid efter fulgte Kammerjunkertitelen. Sin Afsked fra Hæren fik han først i Maj 1802, men han var Aaret i Forvejen indtraadt som Kapitajn i Studenterkorpset. Hans Embedsgjerning — uden Bureau og uden noget bestemt tildelt Fag — har næppe været betydelig af Omfang, end-sige af Indflydelse, og hans nervøst utaalmodige Natur har sikkert haft ondt ved at falde til Ro i den. Ved Nytaarstid 1807 forlod han Kjøbenhavn og rejste til en af sine Brødre i Holsten. Her kom han i Forbindelse med Kronprinsregentens Hof i Kiel og opnaaede Ansættelse som Kavallér hos den sindssvage Hertug af Oldenburg, der under Kongen af Danmarks Formynderskab levede paa Slottet i Pløen. Kort efter, i April 1808, ombyttede han imidlertid denne Plads med den ønskeligere og behageligere Stilling som opvartende Kammerjunker hos Dronningen, der endnu i længere Tid opholdt sig paa Slottet i Kiel. Embedet som Assessor i Økonomi- og Kommercekollegiet synes han dog samtidig at have bibeholdt, og Tilbagegangen fra Hoflivet til Statsadministrationen var saaledes formidlet, om han skulde ønske den. Og dette indtraf snart.

Hvad enten Grunden maa søges i en ulykkelig Forelskelse, om hvilken fjærne Frasagn melde — dunkle og utilstrækkelige som de fleste biografiske Data om S. —, eller hans Ærgjerrighed stræbte ud mod større Virkefelter: nok er det, S. søgte Embede paa ny og udnævntes 1810 til Amtmand i Cismar, en daarlig lønnet Post, der gjerne betragtedes kun som Gjennemgangsled til aneligere Stillinger. S., der synes altid at have haft gode Forbindelser og virksom Protektion, gik snart over til en af disse, da han 3 Aar efter (1813) blev udnævnt til Amtmand over det store Gottorp Amt og tillige til Overdirektør i Staden Slesvig.

Men mellem Assessoren og Amtmanden ligger den Ydelse, som nu ene er knyttet til S.s Navn og har bevaret det i Historien: hans Digtning. Efter Hjemkomsten fra den store Udenlandsrejse havde han meddelt et og andet Digt i Tidsskrifter og Nytaarsgaver, bl. a. ogsaa i den af Oehlenschläger udgivne «Siofna» 1802. I samme Aars Dec. udkom imidlertid det berømte Bind «Digte» af Adam Oehlenschläger (med «Den frembrydende Vaar», «Hakon Jarls Død», «Løveridderen», «St. Hansaften-Spil» og anden vidunderlig Poesi), der som en pludselig Aabenbaring, som en himmelfalden Fane satte Skjel mellem den gamle og den nye Verden. Paa hvilken Side af Skjellet staar nu jeg? maatte S. vel i Overrumplingens Øjeblik spørge sig selv. Hans Digtning havde ubestridelig bragt noget ganske andet, baade i Tankeindhold og Sprogform, end det afdøde Aarhundrede havde kjendt, — ogsaa noget andet og modnere og dybere, end hvad den 10 Aar yngre Oehlenschläger hidtil havde ladet se Lyset. Han tilhørte som denne en ny Tid, men det nye, han bragte, var ikke det samme og bragtes ikke paa samme Maade som Medbejlerens. Vilde der være Plads til det og Øre for det i det af denne erobrede Land? Som for at faa dette Spørgsmaal besvaret og ikke ved Passivitet og Tavs-
hed lade sig sejle agter ud udgav S. næsten paa Aarsdagen for Oehlenschlägers Samling et Bind «Digte» (434 Sider). Det indeholder lutter hidtil utrykte Ting, i alt 58 Digte, og det forsikres i en Efterskrift, at de paa 6 nær alle ere udarbejdede inden Aaret 1800. Hvor meget man end er forpligtet til at tro en Adelsmand paa hans Ord, strider denne Forsikring dog mod al kritisk Opfattelse. Der kan for en æsthetisk Bedømmelse af Digtsamlingen ikke være Tvivl om, at dens første Halvdel, Balladerne og Romancerne, er fremkommen under Paavirkning af Oehlenschlägers forudgaaende Digtsamling Ganske særlig gjælder dette for de nordiske Æmners

Vedkommende. Ingen Sinde tidligere havde S. behandlet et nordisk Oldtids- eller Middelaldersmotiv i romantisk Aand, — og nu møder det ene frem efter det andet. Man kunde tænke sig, at den poetiske Luft paa det givne Tidspunkt — o. 1801 — havde været svanger med dette digteriske Stof, og at det omtrent samtidig havde udladt sig gennem to indbyrdes uafhængige Ledere; men Sagen er den, at ikke alene Æmnernes Udformning, men endog Versbygning og enkelte sproglige Vendinger have en saa Oehlschlägersk Karakter, at den eneste naturlige Forklaring paa Overensstemmelsen bliver den ganske simple, at den forudgaaende Digter har paavirket Efterfølgeren. Der ligger heri intet beskæmmende for S., saa lidt som Digterskaren efter Oehlschläger nogen Sinde har tænkt paa at fornægte Paavirkningen af den store Nyskaber. S. er ikke mindre end Guldalderens andre Skjalde en Digter med egen Personlighed og selvstændigt Præg, og i hans første Digtsamling findes Poesier, der høre til Litteraturens bedste: «Troubadouren», «Et Aar i Padua», «Den græske Blomsterpige», «Den hellige Therese», «Trende Nætter», «Snedkeren og hans Dreng i Pestens Tid», «Kongen af Tyrus og Tiggersken» af Bogens første og større Halvdel, «Kunstnerlængsel», «I Høsten», «Under Lillas Vinduer», «Blomsten», «I Canovas Værksted», «Digterbekjendelse» af dens anden, lyriske Del. Navnlig her staar S. ganske paa egen Grund. Den modne Mands Tankedybde og Begrebsstyrke i disse Digte kunde den 24aarige Yngling ikke have rivaliseret med; men dette vilde da heller ikke let være faldet ham ind, thi han besad, hvad bedre var: Livets frodige Natur, der overgaar al Spekulation, Følelsens og Fantasiens varme Strøm, som befrugter langt fyldigere end Begrebets klare og kølige Væld. Skulde her tales om nogen Vædekamp, saa var og blev Oehlschläger Sejerherre. Fra første Færd af mødtes begge Digtere af den gamle Tids vrantne Kritik, men da Oehlschläger snart vandt en begejstret Ungdom for sig, kunde heller ikke *dens* Hjærte banke i Takt med S.s Digting. Hvor rige og skønne danske Vers han end havde skrevet, kunde der dog pludselig møde en grel Germanisme, der ødelagde Harmonien, og — hvad værre var — hele Aanden i denne den mystiske Abstraktions og den svimlende Enthusiasmes Poesi følte som udansk i Sammenligning med Oehlschlägers ægte nationale Blanding af Pathos og Humor. Denne sidste Egenskab er S. absolut fremmed.

Sin anden og sidste Digtsamling udgav S. 1808 i Kiel: «Nye

Digte». Han indtager i Fortalen et Særstandpunkt i stolt Ensomhed og erklærer sig uafhængig af Tidens Smag og Døgnets Meninger. Digtene — siger han — kunne staa uden dem og falde med dem; «de ville, efter hint Platons Udtryk, *leve efter Ideer* og tage følgelig af sig selv deres Plads, bidragende ikke blot til Mængden, men ogsaa til Mangfoldigheden i Fædrelandets skønne Litteratur». Har man tidligere bebrejdet hans Poesi Dunkelhed i Tanke og Udtryk, da ser han sig ikke i Stand til at lægge sig denne Anke paa Sinde: «han kan ikke udtale det uudtalelige, ikke maale det umaalelige, ikke begribe det ubegribelige; han skuer, føler, aner og stammer, ikke findende nogen anden Form til Anskuelse og Tilegnelse af det hellige end Mysticisme». Samlingens Indhold fornægter ikke denne Kunsttheori, hvor det stræber at omsætte de højeste filosofiske Ideer — særlig fra den Schellingske Naturfilosofis Omraade — i det lyriske Billedsprog. Men mange af Digtene have fastere Legeme, og adskillige høre til vor Poesis bedste: «Roserne», «Til den natlige Sangerinde», «Forvandlingerne», «Aftenrøden», «Camoens», «Den unge Digtters Klage», «Trækfuglen», «Vahls Død», «Til en ung Digter», «Tiderne», «Jomfruen og Guden» samt en Række Sonetter, de fleste fra Rejsetiden; S. er den første, der paa Dansk behandler denne vanskelige Strofe, hvis sammentrængte Form stundum lykkes ham klart og let, medens der til andre Tider er Spor tilbage af den sproglige Anstrængelse. Tyske Sprogpletter forekomme ogsaa i denne Samling og bidrage deres til at stille den lige saa fjærnt uden for den almindelige litterære Interesse som Forgængeren. At S. maatte føle sig skuffet og krænket ved en saadan Til sidesættelse, er forstaaeligt nok. Han kunde ikke dele Glæden over den unge Mesters straalende Fremgang og tilkjendegav Baggesen sin Sympathi med hans Kritik, men i selve Polemikken tog han ikke Del. Et enkelt Digt lod han trykke nu og da, men rugede vel mest over mørke Tanker som dem, han har givet Udtryk i sine Digte, naar han siger, at «ingen knytter Billedet til Tingen, ingen Idealet til dets Præg», eller «Forbandelse ved Digterkransen klæber», — og «for vidt og bristende udspændte sig mit Livs for kunstig spundne Traad».

Tidlig ældedes S. under denne Modgang, der gnavede paa hans sensible Sind og undergravede hans spinkle Legeme. J. M. Thiele, der saa ham 1815, fortæller, at han da, kun 46 Aar gammel, gjorde Indtryk af «en udbændt Vulkan, en Askehob efter et

dejligt Baal». Hans Embedsforretningers Mængde overvældede ham: «8 til 9000 Sager om Aaret, og hvilke Sager!» skriver han. Hans Omgang var sparsom, hans Venner ingen. Ensom i sin store Embedsbolig skal han stundum, ligesom Grubleren S. Kierkegaard, have ladet tænde Lys i alle Værelser for at gennemvandre dem i triste Tanker over et Liv, der saa lidet havde bragt ham, hvad han havde haabet og ønsket. Den hypokondre Stemning havde ham i sin Vold, saa han frygtede for, det skulde ende med Vanvid. Til hans Nerverlidelser sluttede sig en uheldelig Underlivs sygdom, som han forgjæves søgte Hjælp for. Efter et Lægebesøg i Kiel kom han i Høsten 1826 tilbage til Slesvig; hans Tilstand forværredes, og 26. Dec. døde han efter 3 Dages næsten bevidstløs Henliggen, kun omgivet af udeltagende Tjenestefolk.

En af de faa, der have staaet S. personlig nær, den senere Regeringsraad i Slesvig, Etatsraad Engel, siger om hans senere Levetid, at han da, i Modsætning til sin sædvanlige Ironiseren, kunde vise sig mere mild og elskværdig; «man erfarede da, at han mangan Gang fortrød sine bitre Udtryk og søgte Forsoning; og ved saadanne Lejligheder kunde endog hans Øjne svømme i Taarer. Ikke des mindre ytrede der sig i Regelen noget dæmonisk i hans hele ydre Væsen, og selv i hans bedste Timer syntes det, som om han ikke handlede med Frihed, men drevet af højere, skjulte Magter.» Amtets Bønder kaldte ham «de dolle S.»

I sin Afhandling om lyrisk Poesi (1843) paaviser Heiberg, at den danske Lyrik, som hos Ewald aabenbarede sig i sin første, umiddelbare Absoluthed, men som derpaa hos Baggesen gennemgik Reflexionens og Skepticismens Skærsild, hos S. vendte tilbage igjen til sit absolute Udspring, beriget med de Resultater, som den havde vundet paa sin Gjennemgang. Dette er i den ønskeligste Overensstemmelse med Systemet — det Hegelske nemlig —, og Heiberg maa derfor som logisk Konsekvens «erklære S. for Danmarks største Lyriker; ja selv uden for Danmark, hvo vil gjøre ham Rangen stridig?» Ud fra helt andre Synspunkter har G. Brandes (1882) værdsat S.s Digtning og tildelt den en høj Rang. — En samlet Udgave af Digtene udkom 1843 i 2 tykke Bind, besørgede af Liebenberg, og efterfulgtes af Bidrag til hans Levnedbeskrivelse samt af C. Molbechs biografiske Udkast. Et Udvalg af Digtene udgav Liebenberg 1854 og 1882.

C. Molbech, Digteren A. V. S. S. (1851). Arentzen, Baggesen og Ochlen-schläger. G. Brandes, A. V. S. v. S. (1882). Euphorion VI (1899).

P. Hansen.

v. Staffeldt, Bernhard Ditlef, 1753—1818, Officer, Søn af Lieutenant Bernt v. S. af adelig pommersk Æt og Eleonore Cathrine f. v. Platen, fødtes i svensk Pommern 23. Okt. 1753. Han blev tidlig forældreløs, kom da til Danmark og blev opdraget hos en der bosat gift Søster, blev 1767 Page hos Enkedronning Sophie Magdalene og ved hendes Død 1770 Hofjunker, 1771 Sekondlieutenant i nordenfjældske gevorbne Infanteriregiment, 1773 forflyttet til Livgarden til Fods, 1774 Kammerjunker, 1776 naturaliseret som dansk Adelsmand, fik 1781 Premierlieutenants Karakter, 1782 virkelig Premierlieutenant, fik s. A. Karakter af Kapitajn og blev 1785 Stabskapitajn, alt i Fodgarden. 1787 kom han atter til Norge, som Chef for Kongsvingers lette Infanterikompagni, men gennemgik under Generalkvartermester Binzer i Holsten de lette Troppers Tjeneste, før han tiltraadte sin nye Stilling. Da hans Kompagni i 1788 indgik i det nyoprettede norske Jægerkorps, blev S. ansat ved dette som Major. Fra 1789 stod S. i Spidsen for Korpset, først som dets Kommandør til 1803 og siden som Chef til 1814. Efter at han havde deltaget i Felttoget i Baahus Len 1788, ofrede han sig i de følgende Fredsaar med stor Nidkjærhed og fortrinlig Dygtighed for sit Korpses saa vel theoretiske som praktiske Uddannelse. Under Ophold i Holsten 1790 og 1792 satte han sig fuldstændig ind i Datidens Jægertjeneste. Han fik ved norske Jægerkorps oprettet den første Underofficersskole i Norge, der blev Mønsteret for de Skoler, som senere oprettedes ved Regimenterne. 1793 blev S. udnævnt til Kammerherre, 1796 fik han Oberstlieutenants Karakter. Under Krigstilstanden 1801 kommanderede S. den Brigade, der var sammendraget for at dække Frederiksværn med Omegn mod engelsk Landgang. Siden forlagdes Jægerkorpset til Kongsvinger, og S. blev Interimskommandant paa denne Fæstning samt fik Kommandoen over ullensakerske lette Infanteribataillon og søndenfjældske Skiløberbataillon. 1803 blev han Oberst og virkelig Chef for Jægerkorpset og de dette annekterede Batailloner.

Medens S. i 1807 opholdt sig ved Troppesamlingen i Holsten, indtraf Fredsbruddet med England. Han blev da sendt til Altona for at konfiskere al derværende engelsk Ejendom og senere til Sjælland, hvor han indtraf kort efter Landeværnets uheldige Affære ved Kjøge. Dette Opbud var efter denne Træfning i ren Opløsning, og S. fik i Opdrag at reorganisere det og bibringe det en bedre Orden og Disciplin. Den paafølgende Vinter kom han til-

bage til Norge, hvor han overtog Kommandoen over den ved Lavrvik samlede Brigade. Da imidlertid Krigen brød ud ogsaa med Sverige i Vaaren 1808, fik han Kommandoen over venstre Fløjbrigade, der med en Styrke af o. 1200 Mand fik at forsvare Grænsetilgangene fra Elverum til hen imod Kongsvinger. Den svenske Vestarmés yderste højre Flankedetachment under Oberst Gahn, der havde Ordre til fra det nordlige Værmeland at rykke frem til Glommen, stødte saaledes paa Afdelinger af Brigaden S. Det rykkede 24. April over Grænsen, men blev den følgende Dag omringet og maatte efter en ganske haard Kamp overgive sig i Defileet ved Trangen. Efter dette kunde S. med den væsentligste Del af sine Tropper trækkes ned over mod Kongsvinger, hvor S. fik Kommandoen, samtidig med at hans Brigade blev forstærket til o. 3000 Mand. Svenskerne havde før S.s Ankomst faaet ganske god Tid til at forskanse sine Stillinger paa Østsiden af Glommen, men S. lod dem dog i Løbet af Maj Maaned stadig alarmere. Vistnok førtes Kampene med vekslede Held, men Svenskerne fandt sig dog i de første Dage af Juni bedst tjente med at søge mere Ro inden for sine egne Grænser, da de vare for svage til selv at vinde nogen betragtelig Fordel over for den altid aarvaagne Modstander. S. og hans Brigade tiltrak sig da ogsaa almindelig Opmærksomhed under denne Krig og vandt ligesom norske Jægerkorps, af hvis Uddannelse S. havde saa store Fortjenester, fortjent Anerkjendelse. Dette fik bl. a. sit Udtryk deri, at S. 1808 blev udnævnt til Generalmajor og 1809 til Kommandør af Danebrog. Operationerne hendøde lidt efter lidt langs hele Grænsen, og S., der havde været saa virksom, saa længe Svenskerne stode paa norsk Grund, viste ingen synderlig Iver efter at opsøge dem inden deres egne Grænser, enten nu dette skrev sig fra Mistillid til de «nationale» Troppers Anvendbarhed til Operationer uden for eget Land — han havde jo selv stadig tjenstgjort ved «gevorbnæ» Afdelinger —, eller han ansaa videregaaende offensive Operationer unyttige med de forhaandenværende Styrke- og Terrænforhold. Da Freden med Sverige var afsluttet 1809, fik S. Kommandoen over de Tropper, der vare sammendragne ved Lavrvik til Dækning mod engelsk Landgang; 1811 blev han Vicekommandant i Frederiksstad, 1812 dekoreredes han med Danebrogsordenens Storkors.

Efter at Prins Christian Frederik i 1814 var valgt til Norges Konge, blev S. udnævnt til Generallieutenant, og under det paafølgende Felttog mod Svenskerne kommanderede han en Brigade

paa o. 4000 Mand, der skulde føre et aktivt Forsvar østen for Glommen. Skulde denne Opgave løses med Held, maatte Overkommandoen være fri for Nervøsitet og Brigadechefen have en høj Grad af Frihed og Selvstændighed i sine Dispositioner. Forholdene artede sig imidlertid anderledes. Brigadekvarteret blev overøst med Ordre, der dels vare uklare, dels indbyrdes modstridende og dels, da de naaede frem, uigjennemførlige. Dette maatte afstedkomme Usikkerhed og Forvirring, særlig da Forsvaret i de første Dage skulde optages af stærkt spredte, langt fremskudte Kommandoer. Senere, da Kræfterne samlede mere, større Enhed og Sikkerhed i Ledelsen og større Kraft i Forsvaret saaledes kunde have været opnaaet, beordrede Overledelsen pludselig Retræten over Glommen, hvorefter det samme Spil med uklare Dispositioner og modstridende Ordre fortsattes paa Vestsiden af denne Elv. — Disse væsentlige Mangler hos Hærens øverste Ledelse i Forbindelse med de norske Troppers Underlegenhed i Antal, Uddannelse og Krigserfaring forklare til fulde, at Felttogets Forløb ikke kunde tilfredsstille Nationens Forventninger. Skuffelsen skabte Forbitrelse, der her — som vanligt under saadanne Forhold — udsøgte sig Ofre blandt de militære Førere. Blandt disse Ofre var ogsaa S., og han blev til sidst den, der rantes haardest, maaske fordi hans tidligere Fortjenester havde været saa højt skattede, og man derfor havde ventet sig mest af ham. Vistnok fremkom der ikke mere ved de Undersøgelser, der anstilledes af en ved den offentlige Opinions Tryk nedsat Overkrigskommission, end at det blev stillet hver af de anklagede frit, enten de vilde se Dom i sin Sag eller ej, og at S., da han blandt andre forlangte Dom i Sagen, blev frikendt af en ny Overkrigskommission; men da denne Frifindelsesdom af det offentlige blev indanket til Prøvelse for Norges Højesteret, dømte denne ham 17. Dec. 1816 til «at straffes paa Livet». Denne haarde Dom blev allerede af mange af Samtidens Mænd erkjendt som helt ud uretfærdig, og for Efterslægten er det næsten uforstaaeligt, at Sindene ikke vare komne mere til Ro, og Blikket ikke var mere uhildet hele 2 Aar efter, at Begivenhederne havde passeret, end at en saadan Dom var mulig, og det af Landets øverste Domstol. Carl XIII formildede Dommen derhen, at S. paa kongelig Naade blev indsat i Arrest paa Frederiksstens Fæstning. Her sad han fra Febr. til Maj 1817; men da hans Helbred led derunder, fik han derefter Tilladelse til at tage Bolig paa sin Ejendom «Rolighed» ved Lavrvik, og her døde han

11. Jan. 1818. — Han havde 1797 ægtet Karen Birgitte Herfordt (f. 1777 † 4. Maj 1860), Datter af Kjøbmand paa Moss Peder Colbjørnsen H. og Margrethe Elisabeth f. Gude.

v. M. af Morgenstjerne, Hist. Beretn. om Generallieut. B. D. v. S.s Forhold (1827—29). Ødegaard, Norske Jægerkorps's Hist. Schnitler, Blade af Norges Krigshist. *C. O. Munthe.*

v. Staffeldt, Christian Frederik, 1671—1741, Officer, var Søn af Christian Friedrich v. S. til Carlowitz i Pommern. Han blev 1697 Fændrik ved Prins Georgs Regiment, 1700 Sekondlieutenant, 1701 Premierlieutenant i Grenaderkorpset, 1702 Kapitajnlieutenant og Aaret efter Kapitajn, 1709 Major, 1711 karakt. Oberst, 1712 Chef for et hvervet Regiment (det senere slesvigske), kom 1717 tilbage til Grenadererne som Oberstlieutenant, d. e. Kommandør for Korpset, 1720 Generalmajor, 1727 hvid Ridder. Ved Siden af sin militære Stilling var S. Medlem af den berygtede Gehejme-Inkvisitionskommission 1725.—26 og blev 1729 Kommitteret i Politio- og Kommercekollegiet. Ved Tronskiftet 1730 gik som bekjendt Christian VI's Uvilje mod det gamle System særlig ud over dem, der havde haft med Gehejmekommissionen at gjøre; ogsaa S. synes derfor at have været truet af den kongelige Unaade, men at være sluppen lykkelig ud over den. I Okt. s. A. gik han af fra Grenaderkorpset, i Nov. blev han udnævnt til Stiftamtmand over Viborg Stift og Amtmand over Halds Amt, i Dec. paa ny afskediget, men kun for i Jan. 1731 atter at faa Ansættelse i Hæren, som Generallieutenant. Aaret efter blev han Kommandant i Fredericia, i hvilken Stilling han blev staaende til sin Død, 18. April 1741.

S. var gift 1. med Anna Eleonora f. v. Schack (f. 1669 † 1732), 2. med Louise Eleonore f. v. Wackenitz († 1734) og 3. med Helene Maria f. v. Kleist (f. 1695 † 1741). Alle 3 Hustruer vare fra Pommern ligesom han selv, men den sidste var Stafdatter af Generalmajor i dansk Tjeneste D. E. v. Zepelin.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 115. Bruun, Fr. Rostgaard I, 332. 378.

H. W. Harbou.

v. Staffeldt, Otto Diderich, 1762—1828, Amtmand, Fætter til Digteren A. W. Schack v. S. og Søn af Gehejmeraad, Overstaldmester Wilh. Detl. Werner v. S. (f. 1724 † 1801) og Anna Sophie f. Komtesse Schack (f. 1734 † 1802), fødtes i Kjøbenhavn 7. Febr. 1762, blev Page ved Enkedronningens Hof og besøgte i 2 Aar (1782—84) Akademiet i Sorø, hvor han før sin Afgang optraadte

som Taler ved Festen paa Kongens Fødselsdag. Aaret efter be-
traadte han Forfatterbanen med nogle «Kritiske Betænkninger ved
Læsningen af Baggesens komiske Fortællinger» samtidig med sit
 eget svage Forsøg i det heroisk-komiske Fag: «Den nordiske Zaire». Som Hofjunker tog han allerede i 1785 sin Afsked fra Hoftjenesten for at dyrke Muserne; opnaaede i 1793 Guldmedaille for sin Besvarelse af Universitetets æsthetiske Prisopgave, men bejlede for-
gjæves til Digterkransen. Efter i 1802 at have ægtet Engelke Juliane Wigantine Holten (f. 1777 † 1865), Søster til Konferens-
raad C. H. H. (VIII, 64), bosatte S. sig i Holsten og blev i Sept. 1808 udnævnt til Amtmand i Cismar (kort efter til Kammer-
herre). Allerede i Marts 1810 forflyttedes han til Traventhal, Rein-
feld og Rethwisch Amter og forblev til sin Død i denne Embeds-
stilling, som han røgtede forsvarlig uden at opgive sine litterære Sysler. I 1820 udgav han «Den poetiske Kunst», et «Sidestykke» til Horats' «Ars poëtica». Han døde paa Traventhal 29. Dec. 1828.

Erslew, Forf. Lex.

J. Bloch.

Stage, Carl Frederik Gottlob, 1805—92, Skibsreder, Halv-
broder til ndfr. nævnte Skuespiller Joh. Ad. Gottlob S., var født 2. Nov. 1805. Med sin Faders Skib «Christianshavn» kom han i en meget ung Alder til Søs, blev som Skibsdreng om Bord konfirmeret af Digteren Poul Møller, der medfulgte som Skibs-
præst, og udviklede sig saa hurtig til en dygtig Sømand, at han forholdsvis tidlig blev Fører. Han var paa dette Tidspunkt endnu ganske ubemidlet, men tjente sig snart ved sin Paalide-
lighed og Dygtighed, hjulpet af gunstige Konjunkturer, en be-
tydelig Formue, hvoraf han senere har gjort et smukt Brug ved paa mangfoldige Maader at støtte og fremhjelpe Landets Damp-
skibsfart. S. var en Tid lang et virksomt Medlem af Em. Switzers Bjærgningsentreprise og i en Aarrække tillige Direktør i det kongl. oktroierede Søassurancekompagni. I Krigen 1848—50 gjorde han Tjeneste som Reservelieutenant til Søs og blev for sit gode For-
hold egenhændig dekoreret med Ridderkorset af Frederik VII. S. var gift med Dorothea Marie f. Engelsted (f. 1827 i Aarhus), Datter af Byskriver Jacob Villads E. (f. 1788 † 1854) og Else Susanne f. Neergaard (f. 1792 † 1878). I deres Ægteskab havde de kun en Søn, Georg, der i en ung Alder bortkaldtes af Brystsyge; til Minde om ham oprettede Forældrene 1882 Stiftelsen «Georg Stages Minde» med en betydelig Kapital, for en Del af hvilken der anskaffedes

det private Skoleskib «Georg Stage», hvori der aarlig uddannes 80 unge Mennesker til Koffardistanden. Dette Skib har senere næsten uafbrudt været i Virksomhed, har afhjulpet et længe følt Savn og er efterhaanden blevet udviklet til en mønsterværdig Skole. S., der i den danske Koffardimarine staar som et smukt og følgeværdigt Exempel paa Dygtighed og Højsindethed, døde paa sit Landsted «Tjørnely» ved Skovshoved 29. Juni 1892. *C. With.*

Stage, Georg Gottlob, f. 1839, Læge. S. fødtes i Kjøbenhavn 5. Febr. 1839 som en Søn af ndfr. nævnte Skuespiller Johan Adolph Gottlob S. Dimitteret 1856 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn tog han 1863 Lægeexamen, fungerede som Lasaretsunderlæge under Krigen 1864, derpaa som Kandidat ved Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen, erhvervede sig 1868 den medicinske Doktorgrad ved et Arbejde om Barselseberen og foretog derefter en længere Studierejse, paa hvilken han uddannede sig særlig som Pædiatriker. Hjemkommen 1871 virkede han i nogle Aar som Kommunelæge i Kjøbenhavn, men i øvrigt nærmest som Børnelæge; siden 1878 praktiserer han udelukkende som saadan. 1875 blev han Læge ved Børnehospitalets Poliklinik i Rigersgade (senere flyttet til Dronningens Tværgade), og ved samme Tid begyndte han som Privatdocent at holde Forelæsninger og Demonstrationer over Børnesygdomme ligesom ogsaa at udfolde litterær Virksomhed i sin Specialitet, særlig i Børneaarenes Hygiejne og Diætetik, og udgav som selvstændige Skrifter: «Om Smaabørns Ernæring og Pleje» (1876; 2. omarb. Udg. 1881), og «Om Børns Vægtforhold i det første Leveaar» (1878). I nogle Aar fungerede han som Censor ved Lægeexamen, 1889 blev han Læge ved Statens Livsforsikringsanstalt, til hvilken han i øvrigt havde været knyttet fra 1871 som assisterende Læge. — 1872 ægtede han Wienerinden Marie Sauerländer († 1888), Datter af Direktør Johann Jacob S., og 1889 Emilie Christine Lemvigh, Datter af Grosserer Jacob Johan Frederik L.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Stage, Johan Adolph Gottlob, 1791—1845, Skuespiller. S., der var Søn af Skibskapitajn i det dansk-asiatiske Kompagnis Tjeneste Georg Gottlob S. (f. 6. Nov. 1766 † 1. Juni 1826) og Anna Bolette f. Rose (f. 25. Sept. 1773 † 25. Avg. 1803), blev født 31. Avg. 1791 i Kjøbenhavn, nød i sin Barndom en god Skoleundervisning og blev senere holdt til Bogen, saa at han i 1810 tog

dansk-juridisk Examens theoretiske Del; endnu inden han havde bestaaet Examens praktiske Del, var han 1811 bleven antaget som Volontær og Skriver i Rentekammeret; s. A. fik han Ansættelse som Kopist ved Kjøbenhavns Politiret. I de følgende Aar tog S., der besad et belevent Væsen og et smukt Ydre, ivrig Del i de da blomstrende dramatiske Selskabers Virksomhed; han havde dog maaske næppe af egen Drift gjort Springet op paa det virkelige Theaters Bræder, men han var let at lokke. Da Theaterchefen, Kammerherre Holstein, gjorde ham det fristende Tilbud at ansætte ham, endog inden Debuten, med 500 Rdl. i aarlig Gage, var S. ikke længe om at slaa til: han søgte sin Afsked som Kopist, fik denne bevilget i Avg. 1815 og ansattes samtidig som kongl. Skuespiller.

S.s Debut fandt Sted 16. Nov. 1815 som Frontin i Syngestykket «Nonnerne» og faldt yderst uheldig ud af let forklarlige Grunde. For at begrunde hans Ansættelse inden Debuten hed det i Theaterchefens Indstilling herom, at han «havde en behagelig og efter musikkyndiges Dom for Skuepladsen fordelagtig Syngestemme»; efter denne Anbefaling var det uomgængelig nødvendigt at lade ham fremtræde i en Syngespilrolle, men da S.s Syngestemme i Virkeligheden hverken var behagelig eller skolet, følte Publikum sig hurtig skuffet i musikalsk Henseende, og denne Skuffelse affødte en Misstemning mod Debutanten i det hele taget. Og dog var S. i Besiddelse af heldige Egenskaber for Scenen: uden at være nogen regelmæssig Skjønhed tog han sig ud med sin ranke Skikkelse og frie Holdning, sit rige, krøllede Haar og livlige Blik; rent legemlig set klædte Frontins Rideknægtkostume ham ogsaa, men den traditionelle Tjenertype lod sig ikke forlige med hans kavallermæssige Anstand. Havde Sangen saaledes bragt S. i Miskredit hos Publikum, vendte hans stærke og klare, om end ikke særlig varme, Talestemme ganske Stemningen, da han 14 Dage senere som Balduin af Eichenhorst i Kotzebues «Korsridderne» fik Lejlighed til at bruge den med sine Lungers fulde Kraft; rigtignok slog hans Deklamation hyppig over i den huleste Pathos, men den var alligevel ligesom hans ubændige Gestikulation præget af en ungdommelig Lyst til at gaa paa, der ikke alene henrykkede Publikum, men ogsaa vakte Rahbeks Opmærksomhed: «Naa», skal denne have udbrudt, «i Aften er der kommet Lys i Stagen!»

Inden Theateraarets Udgang aflagde S. fuldgyldige Beviser paa, at han kunde stemme sin Tale til stilfærdigere og borger-

ligere Toner end dem, han havde anslaaet i dette tyske Rabalderdrama. Hurtig efter den forgudede H. C. Knudsens Død overtog han nemlig et Par af dennes Mesterroller, først Faldsmaal i «Gulddaasen» og lidt senere Barthel i «Vinhøsten», og viste sig i dem begge som en smagfuld, næsten tilbageholdende Komiker, der, især i sidstnævnte Rolle, i hvilken han tillige viste gode Muligheder som Buffo-Sanger, mere gjenfødte Figuren i Forgængerens Billede end nyskabte den ud af sin egen Fantasi. Denne Mangel paa selvskabende Fantasi fulgte S. gennem hele hans Skuespillerliv; Ryge skriver 1832 i sin «Kritiske Sammenligning», «at man ikke kan tilkjende ham Fantasi i nogen betydelig Grad. Hvad han realiserer, er rigtignok undertiden vel udførte og i deres enkelte Dele harmonerende Malerier; men de ere i Almindelighed alt for tydelige Kopier enten af andres sceniske Præstationer eller af Personligheder uden for Scenen.»

Allerede i det første Theateraar havde S. saaledes godtgjort sin store Anvendelighed, og Theatret drog sig i de følgende Aar denne i fuldt Maal til Nytte: S. fik tildelt mange og temmelig forskellige Roller, baade værdige Fædre og Pedanter, Bonvivanter og Fusentaster, fine Kavallerer og burleske Narre. Ud af denne Mangfoldighed træder én Figur frem: Anstandskavalleren, ikke alene fordi S. paa dette specielle Omraade naaede det fuldkomne, men tillige fordi denne Figur i Virkeligheden dannede Rygraden i alle de andre; endogsaa naar han som den yngre Philibert i «Brødrene Philibert» skulde fremstille «et Menneske af en slet Tone», kom det ham, som J. L. Heiberg siger, «ypperlig til Pas saa nøje at vide, hvad der hører til den gode». Lige saa fuldkommen S. var paa sit specielle Omraade, lige saa snævert begrænset var dette i Virkeligheden: saa snart Anstanden skulde have et Præg af Overgivenhed og Flygtighed eller den fine Verdenstone af Erotik og Letsind, kunde Anstanden blive stiv, Tonen træet; dog S.s smukke Personlighed og elskværdige Belevenhed dækkede herover, saa han gjorde endog stor Lykke i en Række muntre Roller som George Gossamer i «Munterheds Triumf» og Bolzheim i «Godset Sternberg». Gennem Anstandselskere som Faukland i «Østergade og Vestergade» og Rinville i «Den første Kjærlighed» naaede S. temmelig hurtig de helt repræsentative Roller, inden for hvilke han ikke blot fremstillede den fineste Hofelegance som Prinsregenten i «Kean», men som Fouché i «Michel Perrin» endog hævede sig til imponerende Noblesse.

Uden for dette Hovedrepertoire spillede S. en Mængde forskjelligartede Roller: han omsatte sin Anstand med lige Lethed til Pedantens overdrevne Pænhed og til Modelapsens latterlige Sirlighed, han kunde fremtræde med Værdighed i Fædreroller og med tørt Lune røgte Tjenergjerning. Som Regel naaede S. ikke langt inden for Overfladen, hans Skuespilkunst hvilede for en stor Del paa Theatervedtægt og Rutine; herfra maa dog undtages hans Fremstillinger af fulde Mænd og af Matroser, bag ved hvilke der laa talrige lune Smaaiaagttagelser; særlig paa det første Felt raadede han over en Rigdom af Variationer og Nuancer, som han gennemførte med lige saa kraftigt Lune som ubedragelig Naturtroskab. S. var langt fra nogen flittig Arbejder i sin Kunst, hyppig klagedes der over, at han ikke kunde sine Roller; «hans usikre Memorering», skriver Ryge, «bringer ofte flere af hans Evner i en Upasseligheds Tilstand, der er saa kjendelig, at den opvækker Bekymring og Medlidenhed hos Tilskueren, maaske ogsaa hos hans medspillende».

Da Regissørembedet ved Begyndelsen af 1827—28 blev ledigt, trængte S. sig ind paa Direktionen som ivrig Ansøger, og det lykkedes ham at blive konstitueret og senere (fra 1829—30) fast ansat i dette Embede sammen med G. J. Liebe. Dommen over S.s Evner som Regissør lyder højst forskjellig: Overskou siger, at han «kun lidet duede til Regissør», og at det efter Liebes Død «viste sig snart, til hvilken Forvirring det kunde føre, at der under vanskelige Forhold savnedes Omsigt til strax at vælge det opnaaelige», medens Bournonville giver S. det Vidnesbyrd: «indtil sin sidste Stund var han en ivrig og nidkjær Regissør». Derimod synes der at herske mere Enighed om, at S. ikke havde særlige Evner som Instruktør, hvortil han efter flere Aars Tragten udnævntes 1835. — I Sommeren 1822 havde S. foretaget en Studierejse til Udlandet med Understøttelse af Theatret.

S. var bekjendt for sin regelmæssige og afholdende Leve- maade; 2. Okt. 1845 tog han for første Gang i sit Liv Del i et Skuespillergilde og morede sig ypperlig, medens han nøje iagttog sit vante Maadehold over for Mad og Drikke. Formiddagen derefter færdedes han glad og fornøjet paa Theatret; paa Vejen hjem faldt han ganske stille til Jorden og var død i samme Nu. 27. April 1845 var han sidste Gang fremtraadt paa Scenen som Lars i «Et Rejseæventyr». — S. havde 8. Juli 1836 ægtet ndfr. nævnte Skuespillerinde Ulrica Augusta Koefoed.

Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads IV—V. Holbergs Komedier, Jubeludg., III, 2. P. Hansen, Den danske Skueplads II. Ryge, Critisk Sammenlign. S. 35 ff. Bournonville, Efterl. Skrifter S. 108 f.

Arthur Aumont.

Stage, Ulrica Augusta, 1816—94, dramatisk Sangerinde, Datter af Kammerraad, Kontorchef Johannes Michael Koefoed (f. 22. Avg. 1783 † i Okt. 1867) og Frederikke Jochumine f. Rosen (f. 22. Maj 1786 † 3. Febr. 1870), blev født 17. Marts 1816 i Kjøbenhavn og debuterede 10. Maj 1834 paa det kongl. Theater som Colette i «Jeannot og Colin». Den 18aarige, ranke Jfr. K. indtog strax Publikum ved sin gratiøse Fremtræden og sit muntre Ansigt, ved sin klare, behagelige Talestemme og sin bløde, bøjelige Sangstemme. Man ventede almindelig, at hun, der i Juni 1836 ansattes som Prøveskuespillerinde og 2 Aar senere udnævntes til kongelig Skuespillerinde, skulde finde Anvendelse hovedsagelig i de lettere Syngespil, og hun fik da ogsaa hurtig et omfattende Repertoire inden for disse, men hun selv længtes videre frem: mod den egentlige Opera. Besjælet, som hun var, af en fremadstigende Kunstbegejstring og en utrættelig Lærelyst lykkedes det hende, der 8. Juli 1836 ægtede ovfr. nævnte Skuespiller J. A. G. Stage, at naa dette sine Længsels Maal; navnlig efter at hun i 1839—40 havde nydt det berømte Kunstnerpar Harpenisten Bochsas og Sangerinden Mad. Bishops dels direkte, dels indirekte Paavirkning, voxede hendes Stemme i Omfang, saa at den magtede selv fordringsfulde Operapartier som Susanne i «Figaros Bryllup» og Zerlina i «Don Juan». For yderligere at uddanne sin Stemme til Operaen tog hun med Understøttelse af Theatret i Sommeren 1845 Undervisning hos Garcia i Paris, og da hun herefter gjenoptraadte — formedelst sin Mands Død først — i Marts 1846, «havde hun saa vel i Stemmefylde som i Virtuositet vundet meget betydeligt» (Overskou); jævnsides med denne sanglige Bravour gjorde hendes dramatiske Livfuldhed sig gjældende i Roller som Rosina i «Barberen i Sevilla» og Mlle Zephyrine i «Diamantkorset». Formodentlig er hendes Stemme bleven overanstrengt ved Garcias Undervisning, i det mindste afskedigedes hun ved Udgangen af 1846—47 efter egen Ansøgning paa Grund af en Halslidelse; hun optraadte sidste Gang 10. Maj 1847 som Juliane i «Røverborgen» og døde 4. Marts 1894 i Kjøbenhavn.

Overskou, Den danske Skueplads V.

Arthur Aumont

Staggemeier, Ernst Frederik, 1790—1878, Officer, blev født 17. Okt. 1790 i Kellinghusen (Holsten), hvor Faderen, Michael Maximilian S. (f. 1746 † 1810), som afskediget Officer ejede et lille Landbrug. Moderen var Maria Elisabeth Christine f. Nissen (f. 1761 † 1831). Efter trange Kaar i Hjemmet kom S. 1803 paa Landkadetakademiet, hvorfra han ved Englændernes Overfald 1807 afgik som Fændrik til Marineregimentet (Kjøbenhavns Infanteriregiment), der hørte til Kjøbenhavns Garnison. Ved Arméreduktionen 1816 kom han til Prins Christians Regiment. Han blev Premierlieutenant 1811, Stabskapitajn 1823, Kompagnichef 1831, Major 1840. Regimentschefen, den senere Kong Christian VIII, yndede den raske og resolute Officer og optog ham i sit Følge, da han 1824 i Forening med flere Videnskabsmænd foretog en geologisk Undersøgelse af Bornholm. Ved den nye Arméorganisation 1842 kom S. til 1. Bataillon, men blev allerede 1844 Chef for 13. Bataillon i Fredericia. Under en Troppesamling ved Hedensted s. A. blev Opmærksomheden i den Grad henledet paa ham, at han 1845 maatte overtage 11. Bataillon i Aalborg for at gjenoprette denne Afdelings gamle Ry. At dette lykkedes, viste Bataillonens anerkjendte smukke Forhold i den 1. slesvigske Krig. Ved sit 50 Aars Officersjubilæum beholdt S. Danebrogsordenens Kommandørkors. I Juni 1863 blev S. Kommandant paa Als, hvilken Post blev inddraget, da en stor Del af Hæren efter Tilbagetoget fra Danevirke 1864 samledes paa Øen, som S. dog først forlod efter dens Indtagelse. Herefter boede S., der ved sin Afskedigelse 1863 var bleven Generalmajor, paa Ny Bakkehus i Frederiksberg, hvor han døde 4. Jan. 1878.

S. havde klart Blik for og stor Evne til at gennemføre Forbedringer i Hærens Uddannelse; saaledes var han i Kjøbenhavn Hovedstifter af Officersskydeforeningen, der bestod, indtil Hærens Skydeskole blev oprettet 1867. Ogsaa i Aalborg oprettede han 1846 den endnu blomstrende Underofficersskydeforening, der tillige har veldædigt Øjemed. — Gift 17. Okt. 1827 med Vilhelmine Eleonore Gerlach (f. 23. Avg. 1805 † 20. Juni 1881), Datter af Møntmester G. *Lesser.*

Stalknecht, Jørgen Caius, f. 1829, Maskinfabrikant. Han er født 28. Nov. 1829 i Horsens, hvor hans Fader, Ulrik S., var Guldsmed; Moderen var Oline Emilie f. Thostrup. Faderen blev imidlertid ikke ved Guldsmedderiet, 1840 anlagde han et Jærnstøberi

i Horsens, og her blev Sønnen efter sin Konfirmation sat i Lære. I theoretisk Retning uddannedes han 1847—48 i Kjøbenhavn samt paa Rejser i Udlandet 1851, 1854 og 1858, saaledes at han godt forberedt kunde overtage Virksomheden, da Faderen døde i 1858. Han udvidede den hurtig med et Maskinværksted, der navnlig tilvirkede Landbrugsmaskiner. Men herved blev han ikke staaende. 1872 forenede han en Symaskinefabrik med sin øvrige Virksomhed og fabrikerede nu i større Omfang navnlig Symaskiner efter Singers System, fra 1891 ogsaa Cykler. Virksomheden er stadig voxet, og det er derfor naturligt, at S. ogsaa paa anden Maade fik Indflydelse i Horsens. I en Aarrække (1860—77, 1882—88) har han været Medlem af Byraadet, fra 1880—1900 har han siddet i Bestyrelsen for Horsens Sparekasse, og i Horsens Fængselselskab er han Formand. Han har ogsaa haft Sæde i Repræsentantskabet for Kjøbstædernes almindelige Brandforsikring. 1901 udnævntes han til Etatsraad. — 10. Sept. 1861 ægtede han Sophie Elisabeth Monberg (f. 9. Okt. 1842 † 18. April 1896), Datter af Kjøbmand Jens M. og Nicoline f. Møller.

A. Bauer, Jydske Haandværkere S. 44. Illustr. Tid. XLI, 164.

C. Nyrop.

Stampe, Henrik, 1713—89, Retslærd, Generalprokurør og Statsminister. Hans Forældre vare Provst Jens S. († 1733), Præst i Hammer, Horsens, Sulsted og Ajstrup Menigheder i Aalborg Stift, og Christine Amalie f. Thestrup, en Datter af Biskop Frants T. S., der var født 28. Jan. 1713, var den ældste af 8 Søskende. Som Dreng gik han i Aalborg Kathedralskole, hvorfra han 1728 dimitteredes til Universitetet. Efter at han havde taget theologisk Embedsexamen i 1731, blev han af sin Morfader beskikket til Konrektor ved Aalborg Skole (1734), og her virkede han som ung Lærer indtil 1737, da han med Tilladelse til at lade sit Embede bestyre ved en Vikar rejste udenlands for at uddanne sig i de Retninger, der laa ham nærmest. Først og fremmest tænkte han her paa at lægge sig efter den Wolfiske Filosofi, der allerede tidligere havde grebet ham. I næsten 2 Aar opholdt han sig da hos Wolf ved Universitetet i Marburg, og foruden i Filosofi uddannede han sig under Opholdet der ogsaa baade i Jura, Fysik og Matematik. Han synes paa denne Tid at have været noget i Tvivl, om han skulde vælge Jura eller Matematik til Hovedstudium. Det blev dog Retsvidenskaben, der gik af med Sejeren. Efter Opholdet

i Marburg rejste S. til Paris og siden til England; men et Brev fra hans Velynder Grev J. L. Holstein kaldte ham hjem, da der her syntes at aabne sig Lejlighed for ham til videnskabelig Virksomhed.

A. Hojer var nemlig død (1739), og hans Plads skulde besættes ved Konkurrence. Til den meldte da S. sig sammen med ikke færre end 5 andre. Udfaldet af Konkurrencen blev (1740) for S.s Vedkommende, at han vel ikke fik den juridiske Professur, der blev givet til Kofod Ancher, men blev udnævnt til Professor i Filosofi. Dette laa ham vistnok ingenlunde fjærnt; men hans Hu stod dog til Juraen, og det var derfor meget heldigt for ham, at Holstein, der var Universitetets Patron, ønskede, at han skulde holde private juridiske Forelæsninger. Dette gjorde han i en Aar-række med overordentlig stor Iver og med stort Udbytte baade for sig selv og for sine Tilhørere. Imidlertid var han (1743) bleven baade Medlem af det juridiske Fakultet og af Konsistorium, hvilket sidste stod i Forbindelse med, at han ogsaa blev Universitetets Sekretær. I 1751 forbandt han med disse Stillinge ogsaa at blive Kvæstor ved Universitetet. Omsider udnævntes han 16. Febr. 1753 til juridisk Professor, og det saa nu ud, som om han paa forskellige Maader var forsvarlig knyttet til Universitetet; men ejendommeligt nok, samme Dag, han blev juridisk Professor, udnævntes han til den vigtige Stilling at være Generalprokurør og dermed tillige til at have Sæde i Kancelliet, et Vidnesbyrd om, i hvilken Grad hans gamle Velynder Holstein, der var Kancelliets Præsident, havde sin Opmærksomhed henvendt paa ham.

Naturligvis var det umuligt samtidig at være Generalprokurør og at virke med Kraft som Universitetsprofessor; men Holstein fik det indrettet paa bedste Vis for ham. Medens han nemlig slap for i Fremtiden at holde Forelæsninger imod at betale en mindre Sum til en Vikar, beholdt han for øvrigt Professorembedets ret betydelige Indtægter i Forening med sin Lønning som Generalprokurør. Visse Forretninger vedblev han stedse at røgte ved det juridiske Fakultet, ligesom han stadig var Medlem af Konsistorium indtil Aaret 1785 og tillige bevarede Kvæstorforretningerne indtil Aaret 1784.

Hans fortsatte Virksomhed ved Universitetet vedrører os dog ikke her. Det er hans Arbejde som Generalprokurør, der fra Aaret 1753 træder i Forgrunden. Saaledes som denne Embedsmand paa denne Tid var stillet, bestod hans Gjerning væsentlig i

at være en Slags Konsulent for de forskjellige Kollegier, især for danske Kancelli, ved at afgive Erklæringer over juridiske Spørgsmaal, der rettedes til ham, samt i at udarbejde Udkast til Love enten efter opgivne Momenter eller uden saadanne. Enhver vil kunne forstaa, at i en fremragende Jurists Haand maatte et slikt Embede kunne faa stor Betydning, og der er da ingen Tvivl om, at S. i Tiden fra 1753—70 har været den vigtigste Mand i Kancelliet. Medens man sædvanlig i hine Tider ved Kollegiernes Historie lider af Vanskeligheden ved at skjelne, hvad der har været de enkelte Kollegiemedlemmers særlige Del i det, der er udrettet enten af godt eller af mindre heldigt, er det anderledes med S. Udbyttet af hans Gjerning ligger tydelig og klart i de efter hans Død i Følge hans egen Beslutning udgivne «Erklæringer», hvorved han i høj Grad har sat sig selv et monumentum ære perennius.

Hvad der udmærker dem, er for det første store formelle Fortrin. De indtage, rent stilistisk set, en høj Plads i den Tids Prosalitteratur her hjemme; i den Grad er Fremstillingen naturlig og klar, samtidig med at Sproget er ualmindelig godt og til paa-faldende livligt, naar man tager de med Nødvendighed jævnlige temmelig tørre Æmner i Betragtning. Hovedsagen er imidlertid naturligvis de fortrinlige juridiske Udviklinger, de indeholde, der bæres af en mærkelig bon sens og af et klart Blik for det praktiske Livs Krav. Det er dog ikke den rent juridiske Side af dem, der i denne Skildring skal fremdrages. De ere nemlig tillige saare vigtige ved det Billede, de give af S.s Opfattelse af vigtige Statsforhold og Samfundsforhold og af hans Virksomhed for deres Udvikling.

S. var saa fuldt som nogen her hjemme en varm Tilhænger af Enevælden og overtydet om det fortræffelige ved Statens Forfatning med dens Kollegiestyrelse. Men han stod derfor ingenlunde uden for adskillige af de Fremskridtstanker, der paa den Tid vare satte i Bevægelse ad statsvidenskabelig eller filosofisk Vej. Man kan saaledes ikke være i Tvivl om, at han paa flere Punkter var paavirket af Wolf, naar denne paa den ene Side betonedede det almene Vel som Statssamfundets Opgave og tillige fremhævede Menneskenes naturlige Lighed og Frihed. Der var herved fremdraget meget vigtige Synspunkter til Bedømmelse af adskillige Stats- og Samfundsforhold, og Tanken om det store Hensyn, der skyldtes Folket midt i den enevældige Stat i Modsætning til den tidligere stærke Fremhævelse af Fyrstens dynastiske Interesser, var herved

kommen til at ligge ligefor. Under Paavirkning af disse Bevægelser i Datiden var S. ligesom Sneedorff, Rothe, Fr. Lütken og andre stærkt gennemtrængt af Tanken om den Ret til borgerlig Frihed, som de enkelte Borgere i et Land havde, og han mente ogsaa, at den dansk-norske Stats Lovgivning sikrede Folket en saadan. Værnet for denne Frihed og den dermed forbundne Sikkerhedsfølelse laa efter hans Opfattelse i den trygge Adgang til Lands Lov og Ret, der kunde sikre Borgerne imod Vilkaarlighed, fra hvilken Side den saa kom. I det han mente, at det særlig var Kancelliets Opgave at vaage over, at Undersaatternes Ret paa dette Omraade blev agtet, kan man sige, at han ogsaa opfattede det som sin personlige Pligt, og den gennemførte han trofast, hvor der var Lejlighed dertil.

Et Hovedpunkt var her, at der værnedes over Adskillelsen imellem den udøvende og den dømmende Myndighed, en Adskillelse, som ikke længe i Forvejen Montesquieu med stor Kraft havde ført Ordet for i sit berømte Værk om Lovenes Aand. Den ene Gang efter den anden førte S. en levende Kamp imod Embedsmænd omkring i Landet eller imod Regeringskollegier, som han mente gjorde sig skyldige i at gaa uden for deres Omraade ved at blande sig i Domstolenes Gjerning og udvirke Kjendelser ved kongelige Resolutioner i Steden for at lade Afgjørelsen ske ved Domstolene. S. kunde ved slige Lejligheder bruge det skarpeste Sprog. I det han vilde arbejde for, at den ved Lovgivningen fastslaaede Rettergang blev stillet paa den Plads, der tilkom den i Samfundet, værnede han da ogsaa med Iver om Appellationsinstitutionen. Han bekæmpede af al Magt, at en Sag, der var paadømt ved en lavere Domstol, bag efter kunde indankes til endelig Afgjørelse ved en kongelig Resolution, den skulde gaa til den højere Retsinstans. Naturligvis værgede han derfor med stor Styrke om Højesteretsdommenes Uforanderlighed, med Undtagelse af at selvfølgelig Kongen maatte have Benaadningsret. Kun i visse enkelte Tilfælde mente S., at der kunde fældes Domme ved kongelige Resolutioner. Der kan ingen Tvivl være om, at ligesom den Begrundelse, han gav af hele dette Punkt, har sin store Interesse, saaledes har hans varme Kamp for Domstolenes Ret og Ukrænkelighed haft Betydning med Hensyn til vor indre Udviklings Historie. Haand i Haand hermed kan det fremhæves, at han med ikke mindre Styrke vilde have alles Lighed for Loven slaaet fast. Det maatte, udtalte han, gjøres klart, at «Kongen har lige stor Omsorg

for alle sine Undersaatter, fra den højeste til den laveste, og forskafter dem alle lige Sikkerhed for deres Liv og alt, hvad dem tilhører».

Det Had imod Vilkaarlighed, der gik igjennem alt dette, lod ham blandt andet i flere Henseender være en skarp Kritiker af den Behandling, som Bønderne bleve Gjenstand for fra Herremændenes Side, og han havde et klart Blik for, at deres Tilstand havde udviklet sig paa en for dem saare sørgelig Maade. Hertil kom, at han havde fremskredne Meninger paa det økonomiske Omraade, i det han holdt for, at Frihed langt bedre end Tvang fremkaldte Flid og Opsving. Han var derfor bestemt af den Overbevisning, at Selvejendom burde udvikles saa meget som muligt paa Landet, medens Hoveriet fremkaldte daarligt Arbejde, foruden at det gav Plads for megen Haardhed og Vilkaarlighed. Paa flere Punkter mødtes han altsaa med den Bevægelse for Bondestandens Frigjørelse, der var i fuld Gang her hjemme allerede under Frederik V. Ganske vist var han efter sin hele Natur ikke de dristige Reformers Mand; dertil var han, f. Ex. hvad Landbosagen angik, for ængstelig for at komme til at træde Proprietærernes vel erhvervede Rettigheder for nær; men hans Kritik af de bestaaende Fejl i Ordningen var dog saa stærk, at Regeringen naturlig tog ham med, da Spørgsmaalet om indgribende Reform blev rejst i Aaret 1767 efter Reverdils Initiativ. En Erklæring, som han da afgav (1. Okt.) om, hvorledes Kongens Hensigt at ville befri Bønderne bedst kunde fremmes, udtalte, hvad der var meget vigtigt, at Stavnsbaandet alene afgang af Proprietærernes Forpligtelse til at stille Rekrutter, thi heraf var Følgen, at naar denne Forpligtelse hævedes, var Kongen i sin gode Ret til at afskaffe Stavnsbaandet. Han udviklede ogsaa, hvorledes Friheden vilde have gode Virkninger, bl. a. ved at fremme Folkeformerelsen; men han tilraadede, at hvis Kongen vilde forbedre Bøndernes Stilling, skulde man blive staaende ved at indskrænke Stavnsbaandet til at omfatte Tiden fra det fyldte 14. Aar til det fyldte 36. Aar. I den følgende Tid havde S. Sæde baade i Landvæsenskommissionen af 27. Okt. 1767 og i Landvæsenskollegiet af 15. April 1768, og han havde stor Del i de Forordninger, som dette Kollegium fik udstedt baade om Hoveriets Bestemmelse, om Forøgelse af Selvejendom og om Fællesskabets Ophævelse. Det vides, at han var et af de ivrigste Medlemmer af Kollegiet, og det maa tillige erindres, at

videre end han dristede selv Reverdil sig ikke til at gaa med sit Forslag til Stavnsbaandets Indskrænkning.

Den Sans for Frihedens Betydning for Arbejdet, som bragte S. til at ønske Selvejendom fremmet, gjorde ham ogsaa ilde stemt imod de Skranker, som vidtgaaende Privilegier og Lavrettigheder kunde sætte for Omsætningen. Det var bl. a. det, der bragte ham til at faa udvirket et Reskript af 10. April 1761, hvorefter der ikke maatte oprettes flere Lav, samtidig med at Optagelsen i de bestaaende Lav lettedes, og Eneret kun maatte gives i visse bestemte Tilfælde og for en vis Tid, ligesom Næringsfriheden i de danske og norske Kjøbstæder betydelig udvidedes.

I det vigtige Afsnit af S.s Liv, som vi her have dvælet ved, havde han med Stillingen som Generalprokurør ogsaa forbundet den at være Højesteretsassessor, og foruden at han var bleven udnævnt til Direktør for det kongl. Søassuranceselskab, var der tilfaldet ham forskellige Titler og andre Udmærkelser. Han var 1766 bleven Konferensraad, 1769 Ridder af Danebrog, 1770 gav Dronning Sophie Magdalene ham sin Orden de l'union parfaite, og han var desuden 4. Maj 1759 bleven optaget i den danske Adelstand. Imidlertid havde han tillige giftet sig (30. Nov. 1753) med Christine Elisabeth Kløcker, Datter af Etatsraad H. L. K. (IX, 246); men Døden berøvede ham hende allerede 1761.

Den meget indflydelsesrige Rolle, som S. havde spillet indtil 1770, ophørte, da Struensee i dette Aar greb Magten. Vistnok lod han S. beholde Embedet som Generalprokurør, og han brugte ham ogsaa, bl. a. til at udarbejde en ny Instrux for Højesteret; men stor Indflydelse havde S. dog ikke i denne Tid, og som andre Medlemmer af Kancelliet følte han sig stærkt trykket ved den Myndighed, Struensee udøvede. Et meget godt Arbejde fik han imidlertid dog i denne Tid Lejlighed til at udføre ved Udarbejdelsen af Forordningen af 15. Juni 1771 om Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn, og han holdt da ogsaa bag efter sin Haand med Kraft over denne Domstol, med hvis Indretning han havde sympathiseret. Derimod havde han des værre ingen Ære af, da han havde faaet Sæde imellem Struensees Dommere, saa at være den, der affattede Dommen over Struensee, som vel kjendt et i flere Henseender højst uheldig redigeret Aktstykke. S. var aabenbart under Struensee-Katastrofen som saa mange andre her hjemme kommen rent ud af Ligevægten.

I den saakaldte Guldbergske Tid indtog han naturligvis en

meget anset ydre Stilling, og foruden at blive Gehejmeraad (1774) fik han Sæde ikke alene i flere Kommissioner, men ogsaa baade i Overskattedirektionen (1777) og i Overbankdirektionen (1782), og i Kancelliet vedblev hans Ord at gjælde meget; men dog var hans Virksomhed i denne Tid mindre, end den havde været før 1770. Det ser ogsaa stærkt ud til, at han i Længden ikke har følt sig tilfreds med den Guldbergske Styrelse, efterhaanden som den ved Kabinettsordrerne fik et Vilkaarligheds Præg, der i høj Grad stred mod de Grundsætninger, han stedse havde gjort gjældende. Et tydeligt Vidnesbyrd om Uoverensstemmelsen imellem ham og Guldberg var det, da han paa Grund af Opposition imod dennes Indgriben i Bankstyrelsen fik sin Afsked fra Overbankdirektionen (19. Avg. 1783). Det er under saadanne Forhold ikke underligt, at han blev draget ind i de Forhandlinger imellem flere af Guldbergs Modstandere, der førte til Regeringsforandringen af 14. April 1784. Der var ved denne Lejlighed gjort Regning, bl. a. af A. P. Bernstorff, paa, at han skulde træde ind i Konseillet, hvad ogsaa skete. Men uheldigvis var S. den Gang begyndt at blive legemlig svækket som en Følge af apoplektiske Anfald, hvoraf det første havde ramt ham i Dec. 1781. Under Indflydelse af den tiltagende Svækkelse af hans Arbejdskraft, der var en Følge heraf, blev det i Virkeligheden ikke noget energisk Arbejde, han kunde udføre som Statsminister. Han døde 10. Juli 1789.

Under Tidsafsnittet imellem Struensees Fald og 1784 havde han 1776 giftet sig anden Gang, med en Enke efter Konferensraad J. G. Klinggraf, Margrethe Elisabeth f. Grøn, der overlevede ham. Ligesom hans første Hustru bragte hun ham Formue, men fødte ham ingen Børn.

Det Portræt, man har af S., malet af Juel, gjør et overordentlig tiltalende Indtryk, baade klogt og elskværdigt. Dertil svarer helt det Billede, man faar af ham ved at sysle med hans Historie. Man ser i ham ikke alene den udmærkede Embedsmand og Jurist, men ogsaa en Mand med humane og ædle Grundsætninger, og hvad man hører om ham som Privatmand, tyder paa, at han har været en saare elskværdig Personlighed.

J. H. Deuntzer, Henrik Stampe (1891).

E. Holm.

— Et anseligt Vidnesbyrd om sin *juridiske Virksomhed* har H. Stampe efterladt sig i sine ovennævnte «Erklæringer, Breve og Forestillinger, Generalprokurørembedet vedkommende», i 6 store

Kvartbind (1703—1807). Disse have en betydelig Interesse saa vel ved at bringe Bud om vor Retstilstand fra en Tid, hvor den egentlige Retsvidenskab var meget sparsom, som gjennem de rige Bidrag, de give til Bedømmelse af S.s Personlighed, og da særlig som Jurist.

Til Værkets Vurdering maa det erindres, at disse Erklæringer ikke ere tænkte at skulle være videnskabelige Afhandlinger, men kun praktiske Løsninger af Spørgsmaal, der fremlagdes S. til embedsmæssig Afgjørelse. Hermed er dog ikke ment, at hans Betænkninger skulde være uden videnskabeligt Værd. Tvært imod indeholde adskillige af dem en saa omhyggelig Udredning af Sagens theoretiske Sider, at de ogsaa efter en rent videnskabelig Maalestok kunne staa deres Prøve. S. havde jo ikke blot viet sin Ungdomstid til theoretiske Studier, men var ogsaa i Besiddelse af utvivlsomme Evner i denne Retning. Mange nye og originale Synspunkter kan han dog ikke siges at have bragt Videnskaben, og hans egentlige Betydning ligger altsaa ikke paa dette Felt. Den beror derimod paa hans sjældne Evne til i Praxis at anvende og gennemføre de Tanker, der vare oppe i Tiden, og som han gjennem sine Studier var kommet i frisk og umiddelbar Berøring med. Den ydre Lejlighed hertil gav hans Stilling som Generalprokurør ham, men han maatte ogsaa siges i sjælden Grad at forene de indre Betingelser, der krævedes for at udfylde denne betydningsfulde Post. Til et frit og aabent Blik paa mange af Livets Forhold, hvilket hans Beskæftigelse med theoretiske Spørgsmaal yderligere havde bidraget til at udvide, føjede sig en juridisk Skarpsindighed, en sund praktisk Sans og en Retsindighed, der sjælden lode ham forfejle den rette Afgjørelse.

Blandt Tanker, som saaledes for S.s Tid til en vis Grad vare nye, og som i alt Fald først ved S. ere blevne bragte til fuld praktisk Gyldighed hos os, er den skarpe Adskillelse af Retsplejen fra Forvaltningen, hvilken danner et saa betydningsfuldt Led i Nutidens Retstilstand. S. bliver i sine Betænkninger ikke træt af at gentage, at Spørgsmaal om private Rettigheder eller om Straf skulde afgjøres, ikke ved administrativ Resolution, men ved Dom, og at en saadan fuldt maa respekteres, indtil den omstødes ved Appel til højere Ret. Paa en Tid, da vor hele Retsorganisation for Alvor skulde grundlægges (den juridiske Examen var jo først indført 1736), var det en stor og ubestridelig Fortjeneste, at den saaledes strax med sikker Haand blev lagt i den rette Plan, og derved en skæbne-

svanger Forvirring, der paa Grund af, at de forskjellige Functioner sædvanlig udøvedes af samme Person, hos os laa særlig nær, lykkelig blev undgaaet. For øvrigt var S. alt for meget de praktiske Opportunitetshensyns Mand, til at han ikke selv, hvor særlige Grunde i høj Grad talte derfor, bestemte sig til at gjøre Brud paa sit Princip.

Hans Iver for at sikre Borgerne fri Adgang til Domstolene stod i Sammenhæng med hans Bestræbelser for i det hele at beskytte dem mod Overgreb fra Statsmagtens Side. Embedsmænd, der viste sig for ivrige til at udsuge Folk med Sportler (som jo i de Tider tilfaldt dem selv), forsømte han ingen Lejlighed til at indskærpe, at de vare til for Publikums Skyld og ikke omvendt. Under den enevældige Konges Beskyttelse skulde Borgerne i videst muligt Omfang nyde Frihed og Lighed for Loven. Foranstaltninger f. Ex. gaaende ud paa at paalægge Bønderne Tarvelighed i Klæde- dragt modsatte han sig, fordi de kun kunde bidrage til at udvikle en uheldig Følelse af Standsforskjel; snarere skulde de højere Stænder i saa Henseende foregaa de andre med et godt Exempel. I det hele følte han en varm Interesse for at hæve og frigjøre Bonde- standen, om end han med den Forsigtighed, som ogsaa til en vis Grad hans Stilling paalagde ham, anbefalede at gaa langsomt til Værks. Ogsaa for Næringsfrihed, imod Lavsvæsen og Kjøbstads- privilegier træder han i sine Betænkninger ofte i Brechen. Over for Militærmagten er han stadig paa sin Post, naar den forsøger at ville tilrane sig Jurisdiktion over civile Borgere eller begaar andre Overgreb, og det lykkedes ham ogsaa ved bestemt Optræden at faa afværget et Forsøg, der blev gjort paa at faa pensionerede Officerer ansatte i de forskjellige civile Embeder.

Indtog saaledes S. end i mange Retninger et oplyst og frisindet Standpunkt, kan det dog ikke undre, at han i enkelte Henseender kun var et Barn af sin Tid. Dette viste sig saaledes med Hensyn til hans kriminalistiske Opfattelse, i det han sluttede sig til den gamle Afskrækkelsestheori og som Følge deraf var tilbøjelig til ret strænge, ja barbariske Straffe, jvfr. saaledes den af ham forfattede Plakat af 18. Dec. 1767 om Straffen for «melankolske og tungsindige Mennesker», der alene for selv at blive af med Livet begaa Mord; dog gribe ogsaa her hans menneskelige Følelse og sunde Sans ikke sjælden regulerende ind og lempe Princippets Strænghed. Det er saaledes vel ikke i samme Grad for hele Værkets Vedkommende, at det har bevaret sin direkte Betydning for

Nutiden, — allerede paa Grund af Forandringer i Lovgivningen ere jo store Partier traadte ud af Kraft. Men som et smukt Minde om en i mange Maader fremragende Personlighed, der i sjælden Grad forenede fint juridisk Skarpsind med sundt praktisk Judicium og brav, human Tænkemaade, ville S.s Erklæringer blive staaende og kunne tjene Eftertiden til Belæring og Efterfølgelse.

Nogen udpræget Initiativets Mand var S. ikke. Skjønt det ogsaa hørte til hans Embede som Generalprokurør at indgive Forslag til nye Love, er det dog ikke mange af Betydning, der i Følge hans Foranstaltning saa Lyset. Dog kan som Exempler paa saadanne Love nævnes Forordningen af 6. Okt. 1753 om Hasardspil, af 14. Maj 1754 om Aager og Kredit til umyndige og Forordningen af 8. April 1768, der hjemler Arvingerne det saakaldte «beneficium inventarii». S.s særlige Interesse for Arve- og Skifteforhold var for øvrigt af gammel Dato, i det hans Disputats ved den juridiske Professorkonkurrence i 1740 handlede om Testamenter.

Den strænge Dom over Struensee, ved hvilken, som oven anført, S. medvirkede, har man vel søgt at retfærdiggjøre fra strængt juridisk Standpunkt, men det er dog næppe lykkedes. Man maa vistnok nøjes med at finde nogen Undskyldning for den i særlige historiske Forhold, der undertiden vise sig stærkere end Retten, og for hvilke i alt Fald S. ubevidst blev et Offer.

H. Munch-Petersen.

Stampe, Søren, —1534—, til Gjerdrup, førte et fra de andre Adelsslægter S.s ganske forskjelligt Vaaben; men om hans Herkomst, Forældre eller Søkende savnes enhver Efterretning. De Hovedgaarde, han ejede, Gjerdrup, Kjeldstrup m. fl. paa Sjælland og Fæbækgaard paa Langeland, synes det, at han har faaet med sin Hustru, Mette Iversdatter, der var sidste Ætling af en lille navnløs Adelsslægt, som i et Aarhundrede havde boet paa Kjeldstrup. Selv nævnes han første Gang som staaende i Dronning Christines Tjeneste, og senest fra 1510 var han hendes Hovedsmand paa Tranekjær, hvilket Slot og Len han ogsaa beholdt efter hendes Død tillige med en anden, mindre langelandsk Forlening, Krogagergaard. Tranekjær maatte han 1523 overgive til Kong Frederik I, der dog ikke ogsaa fratog ham Krogagergaard, skjønt han fulgte Kong Christian II i Landflygtighed. Først 1526 mistede han sidstnævnte Len, og da var han mulig alt vendt tilbage til Danmark, thi i alt Fald 1528 og 1529 var han bosat paa Gjerdrup.

Da Grevefejden udbrød, sluttede han sig dog atter til Christian II's Sag og indtog 1534 sammen med en anden grevelig Anfører, lange Herman (VII, 390), sit gamle Lensslot Tranekjær, skjønt dette da indehavdes af den krigsvante Otte Krumpen, og han blev nu grevelig Hovedsmand paa Slottet; men det blev kun en stakket Herlighed, da det allerede 1535 blev ham fravundet, hvorefter alt hans Gods blev beslaglagt. Et for S. S. 1536 udstedt kongeligt Beskjærmelsesbrev viser dog, at han hurtig har søgt og erholdt den nye Regerings Tilgivelse. Ogsaa sit Gods fik han vistnok tilbage, thi 1538 skrives han atter til Gjerdrup, hvor han endnu levede 1545 og hans Enke 1558. Da han kun synes at have efterladt sig en Datter, forsvandt hans «Slægt» lige saa ubemærket, som den var dukket op. *Thiset.*

Stange, Hieronymus Frederik, o. 1710—1795, Officer, var født i Lybek, hvor hans Fader, Joachim S., var Underfoged ved Domkapitlet. Af hans Slægtninge havde flere (Langhaar, Stevens) taget Tjeneste som danske Rytterofficerer, og, følgende deres Exempel, lod han sig 1730 antage som menig ved Hestgarden, tjente som Underofficer under Henrik Bielke Kaas i Felttogene ved Rhinen 1734—36, blev 1738 Kornet ved 1. jyske, 1742 forsat til 3. (fra 1748 2.) jyske Rytterregiment, Aaret efter Sekondlieutenant, 1745 Premierlieutenant, 1754 Ritmester, 1759 Major; men 1763 maatte han søge Tilladelse til at sælge sit Kompagni for at tilfredsstille sine Kreditorer. Han maa imidlertid snart være kommen paa Fode igjen, maaske ved sit Ægteskab med Helene Dammann († o. 1780); han blev Ejer af Frauenhof ved Kappel og synes her fra at være kommen i Berøring med Statholderen i Hertugdømmerne, Prins Carl af Hessen.

Da Prinsen 1772 blev sendt til Norge som kommanderende General, traadte S. atter ind i Hæren, som kongelig Generaladjutant og Oberstlieutenant. Han blev ansat som en Slags Stabschef hos Prins Carl og 1773 udnævnt til Kommandant i Frederiksort, 1774 til Oberst. Lige til 1791 beholdt han Kommandantskabet af Navn, ligesom han nød dets Indtægter, men hvis han overhovedet har varetaget de dermed forbundne Forretninger, har det kun været for kort Tid ad Gangen. Sin Stilling hos Prins Carl fratraadte han 1775, og Aaret efter blev han beordret til som midlertidig Deputeret at indtræde i Generalitets- og Kommissariatskollegiet; 2 Aar senere blev han, som Aerkjendelse for hans Dygtighed og Nid-

kjærhed, virkelig Deputeret og Generalmajor. Han blev meget benyttet i forskjellige Kommissioner og lignende Hverv; uden for det militære var han Medlem af Direktionerne for Veterinærvæsenet, de kongelige Stutterier og Landstutterierne. Han synes imidlertid at være kommen paa Kant med det Guldbergske Parti, og 1783 blev han, ganske vist under meget hensynsfulde Former, fjernet fra alle sine Embeder undtagen Kommandantskabet i Frederiksort og fik Ordre til at tage Ophold i Holsten. Forvisningen var dog ikke langvarig; efter Regeringsskiftet 1784 blev S. efter Bernstorffs Tilskyndelse kaldt tilbage. Han hørte nu i nogle Aar til Kronprinsens nærmeste militære Raadgivere sammen med Prins Carl og General Huth og tog Del i Arbejdet ved Hærreformen. Han blev 1789 Generallieutenant, 1790 hvid Ridder og døde 12. Marts 1795 i Kiel. — Samtidige Vidnesbyrd stemme overens i at anerkjende S.s Dygtighed og Samvittighedsfuldhed som Embedsmand, hans gode Kundskaber og loyale Tænkemaade.

Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekrede IV, 92. 292. Personalhist. Tidsskr. 4. R. IV, 147 f. *H. W. Harbou.*

Stangeberg, Henrik, —1465, Biskop, hørte til en jysk Adelsæt og var Kannik i Ribe allerede 1427; han kaldes da Bispens Official, og medens Biskop Christen Hemmingsen (VII, 323) var fraværende ved Kirkemødet i Basel, var S. hans Vikar, ligesom han fulgte ham paa Bispestolen 1454. Ved sin Tiltrædelse tilstod han Domkapitlet store Begunstigelser; paa den anden Side indskærpede han Præsterne omhyggelig Sjaelesorg. Han roses i Ribe Bispekrønne som en Mand, der elskede Lærdom, medens han tillige skaffede Bispestolen meget Guds. S. døde 25. April 1465.

Kinch, Ribe Bys Hist. I, 334 ff. 355 ff. Danmarks Adels Aarbog 1901, S. 443. *Kr. Erslev.*

Stanley, Carl Frederik, 1738—1813, Billedhugger, var Søn af den nedennævnte Billedhugger Simon Carl S. og fødtes i Westminster i England, hvor hans Fader den Gang opholdt sig. Da Simon S. i 1746 kaldtes til Danmark, kom Sønnen med sine Forældre til Kjøbenhavn. Han blev snart bestemt til, ligesom Faderen, at blive Billedhugger og optoges siden hen blandt de første Elever af det i 1754 reorganiserede «kongl. danske Skildrer-, Billedhugger- og Bygningsakademi». Allerede 1755 vandt han en af Akademiets mindre Præmier og i 1758, for Opgaven «Noahs Ofring», Akademiets store Guldmedaille, der ledsagedes af det

store 6aarige Rejsestipendium. Aaret efter rejste han udenlands. Han drog først til Paris, hvor han forblev et Par Aar og færdedes sammen med andre af Akademiets Stipendiater, Malerne Peder Als og J. P. Lund og Arkitekten Harsdorff. I 1762 forlod han Paris, naaede efter en stormfuld Overfart fra Marseille til Livorno Rom og traf atter her sammen med de 2 sidstnævnte Kunstnere. Efter et Par Aars Ophold i Italien vendte han i 1766 tilbage til Kjøbenhavn og blev strax agreeret ved Akademiet paa en Kopi af «Den antike Gladiator» (den borghesiske Fægter), som han udstillede paa Akademiets første «Salon» i 1769. Ved denne Lejlighed viste han ligeledes et Udkast til Dronning Louises Sarkofag, bestemt for det af Harsdorff byggede, endnu ikke paabegyndte Frederik V's Kapel i Roskilde Domkirke. Da Akademiet næste Gang, i 1778, afholdt en Udstilling, var dette Monument færdigt (men langt fra endnu opstillet), saaledes at han kunde udstille en Tegning deraf. Det var gennem Jardin, at S. havde faaet denne store Bestilling, der beløb sig til 6000 Rdl. K. Jardin overdrog ham samtidig Udførelsen af de store korinthiske Kapitæler, der skulde smykke Frederikskirkens Portalsøjler. S. ernærede sig vel nærmest i disse Aar som Dekorationsbilledhugger, bl. a. ved en Leverance til Hofteatret af 22 joniske Kapitæler, Konsoller med Elefanhoveder, Palmegrene, Løvehoveder o. l. Til Riddersalen paa Christiansborg Slot udførte han de 2 store halvrunde Broncere relieffer over Dørene. I 1777 lod S. sig naturalisere og optoges s. A. enstemmig som Medlem af Akademiet paa en Figur i Gips: «Kjærlighed til Fædrelandet, forestillet som en ung Helt». Det følgende Aar valgtes han samtidig med Abildgaard til Professor ved Akademiet. At Opførelsen af Marmorkirken i 1770 standsedes, havde været et haardt Slag for S., der her havde haabet at finde rigelig Beskæftigelse. Saa vidt man kan slutte, synes han da heller ikke at være bleven meget benyttet. Han udførte nogle Gravmæler, bl. a. over Grev Thott i Sorø (1789), ledede Gjenopførelsen af det ved Branden 1728 ødelagte Gyldenløveske Monument i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn samt gjorde nogle Buster og Figurer, bl. a. til Brug for den kongl. Porcellænsfabrik; men nogen stor Produktion har det ikke været, hvad der ogsaa bekræftes af den Omstændighed, at han paa Akademiets tredje Salon i 1794 ikkun deltog med 2 Ting: en Tegning af det Thottske Gravmæle og en allegorisk Gruppe, forestillende «den holstenske Kanal».

I 1769 havde S. ægtet en Enke, Marie Adrienne Courtonne

(f. 1736 † 1825), der tilhørte en fransk-reformert Slægt; men dette Ægteskab blev lidet lykkeligt, og i 1794 skiltes Ægtefællerne ad. Paa hans gamle Dage gik det ganske til agters med ham. Uagtet han fra 1802 fik Fribolig paa Charlottenborg og Pension, bleve hans økonomiske Forhold værre end nogen Sinde. I Steden for den smukke Mand med den velplejede Paryk, det sirlige Kalvekrøs og den straalende røde Frakke, saaledes som Erik Pauelsen har vist os S. i Akademiets Billede fra 1785, se vi ham nu, saaledes som Werlauff har skildret ham i sine Erindringer: den stakkels gamle, forsumpede Kunstner, der «i en højst ussel og lurvet Dragt og altid med en Skjødehund under Armen» gaar rundt og tigger sine Bekjendte om en Mark. Han skulde dog naa en Alder af 75 Aar, før Døden 9. Marts 1813 gjorde Ende paa hans Fornedrelse.

Som Kunstner har S., ligesom hans mere berømte samtidige Wiedewelt, fornemmelig sin Betydning som Udøver af den Klassicisme, der her hjemme danner Overgangen fra Rokokoen til Thorvaldsen. Skjønt han vel i Almindelighed, lige saa lidt som Wiedewelt, formaaede at frigjøre sig fra den forudgaaende Tids Stil og Manér, vidner dog hans Hovedværk, Dronning Louises Sarkofag i Roskilde Domkirke, om, at han fattede den antike Kunst med en sikker Intelligens, der snarere er over end under Wiedewelts. Han savner vel dennes mere elegante Teknik; til Gjengjæld er en Figur som «Religionen», der flankerer Sarkofagens ene Endestykke, med sin af antike Kejserindestatuer paavirkede Holdning langt smukkere og i en mere ædel Stil end de allegoriske Kvindefigurer, der smykke Wiedewelts Monumenter over Kongerne Christian VI og Frederik V sammesteds. Der kan dog, at dømme efter det lidet, der er bevaret, næppe være Tvivl om, at S. var bedst, naar han, forglemmende sine klassiske Aspirationer, portræterede sine samtidige. Busten af Dronning Juliane Marie (tilhørende den kongl. Porcellænsfabrik) og den af Luplau i Biskuit gjengivne Statuette af Arveprins Frederik ved det oldenborgske Stamtræ vise begge en udmærket Evne til at forene en fornem Stil med en livlig Opfattelse af Menneskene, en Evne, der ogsaa aabenbares i den posthume Buste af Johannes Ewald (signeret 1784, lavet o. 1780, tilhørende Valkendorfs Kollegium) og den S. tilskrevne, ligeledes posthume Buste af Ludvig Holberg (tilhørende det kongl. Theater).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ch. A. Been.

Stanley, Simon Carl, 1703—61, Billedhugger, er født af engelske Forældre i Kjøbenhavn 12. Dec. 1703. Da han som Dreng viste Lyst til Tegning og Træskæring, sattes han i Lære hos Hofbilledhugger J. C. Sturmberg. I sin Læretid udførte han bl. a. 2 Engle paa Gehejmeraad Krabbes Gravmæle i Roskilde Domkirke samt gjorde en Del Stukdekorationer paa Fredensborg Slot. For at uddanne sig yderligere drog han siden udenlands, besøgte flere Byer i Tyskland og rejste derpaa til Amsterdam, hvor han søgte Undervisning hos van Luchtern. I 1727 rejste han til England og fik i London Arbejde hos Billedhuggerne Laurent Delvaux fra Gent og Pieter Scheemaeckers fra Antwerpen, hvilken sidste ogsaa havde hørt til Sturmbergs Elever. Senere fik S. sin selvstændige Virksomhed og besørgede bl. a. Udsmykningen af Lord Wilmingtons Lystslot i Sussex, ligesom han ogsaa udførte nogle større Gravmæler. I de 20 Aar, S. i alt blev i England, havde han 2 Gange indgaaet Ægteskab. Hans første Hustru, Anna f. Allen, en Forpagterdatter fra Sussex, hvem han havde ægtet i 1730, var død efter 5 Aars Ægteskab, og han havde derpaa i 1737 giftet sig med en Præstedatter fra Hannover, Magdalene Margrethe Lindemann, der blev Moder til 2 Sønner, af hvilke den ene er den ovennævnte Billedhugger Carl Frederik S.

S. havde næppe tænkt paa nogen Sinde at vende tilbage til Danmark, da han gjennem en Bekjendt fra Kjøbenhavn, Kommandørkapitajn Gerner, der besøgte London, fik en Opfordring dertil. Da baade han og hans Hustru indvilligede, udvirkede Gerner efter sin Hjemkomst gjennem Grev Danneskjold, at Kong Christian VI indkaldte S. og sendte ham Rejsepenge. Just som denne stod i Begreb med at forlade London, kom Efterretningen om Kongens Død; men han rejste desuagtet afsted og blev efter sin Ankomst til Kjøbenhavn naadig modtagen af Kong Frederik V, der tildelte Kunstneren en aarlig Pension, gav ham Løfte om Pladsen som Flaadebilledhugger samt lod ham anvise en Marmorblok, for at han deraf kunde forfærdige en Prøve paa sin Kunst. S. gjorde nu en lille Gruppe: «Vertumnus, Pomona og Amor» (1749), et sirligt Rokokokabinetstykke, der strax kjøbtes til Kunstkammeret (nu i Aalborg Musæum). Kongen fandt et saadant Behag i dette Arbejde, at han bestilte en tilsvarende Gruppe: «Venus, Adonis og Amor» (nu i Marmorhaven, Fredensborg). Af S.s øvrige Statter kunne nævnes en Ceres og en Diana (1757) i Fredensborg Marmorhave og Park samt en Flora, bestemt til Rosenborg Have.

Desuden udførte han en Ganymed med Ørnen, paa hvilket Arbejde han i 1752 optoges som Medlem af det gamle Kunstakademi; da dette 2 Aar senere reorganiseredes, blev han en af dets Professorer. Nogen større Billedhuggervirksomhed synes han ikke at have udfoldet her hjemme. Han har udført et Par Gravmæler og har vel ogsaa frembragt flere Statuer end de ovennævnte, men mest synes han i sin Egenskab af Hofbilledhugger (1755) at være bleven benyttet til saadanne Ting som f. Ex. at udføre Malerirammer og modellere Dekorationerne paa de kongelige Vogne og paa Akademiets store forgyldte Lænestol. I sine sidste Leveaar — fra o. 1753 — var han desuden knyttet til den ældste danske Porcellænsfabrik ved Blaataarn. Han leverede dennes Indehaver, J. G. Mehlhorn, forskellige Modeller, og da Louis Fournier, der havde gjort sine første Forsøg i S.s Hus paa Christianshavn, i 1760 overtog Fabrikken, havde han Opsynet med dens Virksomhed. Længe indtog han dog ikke denne Stilling, da han døde 17. Febr. 1761.

Medens S., at dømme efter hans faa bevarede Arbejder, som Kunstner ikke naar ud over det middelmaadige, maa han, i Følge sin Biograf Büsching, fortjene det bedste Skudsmaal som Menneske. Han har ikke blot været en Mand med et elskværdigt og belevent Væsen, der skaffede ham hans samtidiges «Agtelse og Kjærlighed», men har i en sjælden Grad været udrustet med Talenter. Han var meget musikalsk, sang og spillede smukt. Desuden skrev han Digte, og efter sin Hjemkomst og til sin Død beskæftigede han sig med at oversætte engelske religiøse Skrifter, bl. a. af Fielding og Doddrige, Oversættelser, der rostes for deres smukke danske Sprog. Hans Portræt, malet af Eccard, tilhører Kunstakademiet.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.*

Ch. A. Been.

Staphensen, Hans (Johannes Stephanius), 1561—1625, Professor, Skoleforstander, var født 12. Dec. 1561 paa Laaland og blev Student 1579. Efter i et Par Aar (1582—84) at have gaaet Tyge Brahe til Haande ved hans astronomiske Iagttagelser og Beregninger paa Hven har S. rimeligvis rejst udenlands og der erhvervet Magistergraden. 1588 blev han Rektor ved den kongelige Skole i Sorø, hvilket Embede han forestod med megen Dygtighed i 9 Aar. 1597 beskikkedes han til Professor i Dialektik ved Københavns Universitet og ægtede 30. April 1598 Anne, Datter af Sjællands Biskop Peder Jensen Vinstrup, hvem Svigersønnen, der

skrev en god latinsk Stil og var en klog og dygtig Mand, blev til ikke ringe Hjælp ved hans skriftlige Forretninger. Mange baade Embeds- og private Breve, der ere udgaaede i Vinstrups Navn, ere faktisk forfattede af S. Denne, der i det hele hørte til Niels Hemmingsens Skole, fulgte i sine Forelæsninger over Logikken vel nærmest det fra Fortiden anviste Spor, i det han læste over Melanchthons og Rudolf Agricolas Haandbøger, men var dog ikke utilgængelig for nyere Reformforsøg paa Videnskabens Omraade, hvad bl. a. fremgaar deraf, at han 1598 indbød Studenterne til Disputationer over den Ramistiske Logik. Da han i Følge sin Embedsstilling ogsaa skulde holde nogle theologiske Forelæsninger, tog han sig Sagen lettere, i det han af Rektoren i Roskilde laante dennes afdøde Faders, Professor Anders Lauridsens (X, 138), theologiske Forelæsningshæfter. 1607 valgtes S. til Universitetets Rektor; men inden hans Funktionstid var udløben, beskikkedes han 1608 til Forstander for Sorø Skole og Gods. Han styrede Stiftelsen med Kraft og Myndighed, men gjorde sig næppe særlig yndet, da han førte et skarpt Tilsyn med Skolens Lærere. Da han var en kyndig Musikven, lagde han megen Vægt paa Undervisningen i dette Fag.

Efter at Christian IV havde fattet Planen om at oprette et adeligt Akademi i Sorø og til den Ende henlagt Maribo Klosters Ejendomme dertil, fik S. fra 1621 af meget at gjøre med Overtagelsen af Klosterets Gods og Bygninger. 1623 foregik Oprettelsen af Sorø Akademi, i Spidsen for hvilket der blev sat en adelig Hofmester. Derved blev den tidligere Forstanderpost inddragen, og S. aflagdes med Kanonikater i Ribe og Roskilde; tillige blev den ved Lyskanders Død ledige Post som Historiograf ham overdragen 1624. Han døde imidlertid allerede 12. Febr. 1625 i Roskilde, hvor han havde taget Bolig efter sin Bortgang fra Sorø. I Trykken har han kun udgivet nogle logiske Theses; men i Haandskrift efterlod han, foruden en mærkelig Erklæring om Afskaffelsen af Exorcismen ved Daaben, adskillige gode Bidrag til Sorø Klosters og til Universitetets Historie. Hans Antegnelser til Saxos Historie kom senere hans dygtige og begavede Søn St. Hansen Stephanius (s. ndfr.) til gode. — Efter sin ovennævnte Hustrus Død (1602) havde S. 1604 ægtet Sidsel, Datter af Søren Andersen, Handelsmand i Kjøbenhavn.

Vinding, Acad. Haun. S. 193 f. Dän. Bibl. IX, 261 ff. Rørdam, Kbhvns

Universitets Hist. 1537—1621 III. Tauber, Sorø Academies Forfatn. Kall Rasmussen, Musse Herred S. 208 o. fl. St. *H. F. Rørdam.*

Staphrophski, Oluf Fochsen, —1644, Superintendent. Hans Fader, Phocas Staphroph (ell. Sophrof, som han paa Ligstenen over ham kaldes), var en russisk Adelsmand, der efter at have tjent Zaren i forskjellige Felttog mod Polen, Liffand og Sverige blev tagen til Fange af de danske paa Øsel og ført her til Landet, hvor han antog den evangeliske Lære og ved sine gode Egenskaber blev saa yndet af Frederik II, at denne gjorde ham til sin «Sølvormester» og skjænkede ham en Gaard i Kjøbenhavn. Han døde i Juli 1592 paa Antvorskov. — Sønnen, der sædvanlig kun kaldes Oluf Fochsen (ell. Phoch), blev Rektor ved Slagelse Skole. Som saadan tog han 1617 Magistergraden. 1619 blev han Sognepræst ved St. Peders Kirke i Næstved, hvorfra han 1631 kaldedes til Superintendent paa Gulland og Sognepræst i Visby, hvorhos han aflagdes med et Kanonikat i Lund og fik Vestkinde og Bro Sogne paa Gulland som Præbendekald. I sin overordnede gejstlige Stilling udmærkede han sig ved Flid og Duelighed. Skrifter vides han ikke at have udgivet. Derimod ere en Del af de af ham udstedte Synodalmonita bevarede. Han døde 1644. Hans Hustrus Navn kjendes ikke. Men gennem Sønnen Phocas (paa Dansk Falk) Olai S. forplantedes Slægten endnu i nogle Led her i Landet.

Annaler f. nord. Oldkynd. 1855, S. 162 f. Lemke, Visby stifts herdaminne S. 32 ff. *H. F. Rørdam.*

Starck, Johann Friedrich Christian Eckhardt, 1799—1873, Kirurg, var en Søn af Vognmand og Gartner Friedrich Christian Eckhardt S. i Rostock og fødtes her 22. Jan. 1799, kom i Barberlære i sin Fødeby, hvor han derpaa begyndte at dyrke Lægevidenskabens Studium, rejste 1819 som fattig Barbersvend til Kjøbenhavn og tog her 1826 kirurgisk Examen med Udmærkelse ved Akademiet. 1828 drog han ud paa en lang Studierejse rundt om i Evropa, paa hvilken han særlig dyrkede Kirurgien, men ved Siden deraf ogsaa Botanikken. Den berømte kirurgiske Professor Dieffenbach i Berlin, hos hvem han længe studerede, knyttede ham til sig som sin Assistent og roser i sit Værk «Chirurgische Erfahrungen» S.s «grosse Pünktlichkeit u. Geschicklichkeit». Ogsaa litterært assisterede han Dieffenbach (i «Anleitung zum chirurgischen Verbande»). Det var navnlig ved de af Dieffenbach med Mester-

skab inaugurerede plastiske Operationer, at den unge københavnske Kirurgs Assistance benyttedes, og baade paa sin senere Rundrejse — hvor hans Færdighed i at operere prises af forskellige udenlandske Kirurger — og efter sin Hjemkomst til Kjøbenhavn 1832 viste S. sin erhvervede Dygtighed særlig paa dette «plastiske» Specialomraade, som endnu ingen havde sat sig ind i her hjemme. Han vandt en ikke ringe Berømmelse som Operatør, i det han i øvrigt fungerede som Reservekirurg ved Frederiks Hospital og samtidig som Reservekirurg ved det kirurgiske Akademi, i hvilken sidste Stilling han var Lærer ogsaa i Botanik. Stillingen ved Akademiet beholdt han til dets Sammensmeltning (1842) med det medicinske Fakultet. 1834 fik han Karakter af Regimentskirurg, 1841 erhvervede han sig ved en lille kirurgisk Dissertation Doktorgraden i Medicin og Kirurgi fra sin Fødeby Rostocks Universitet. Efter Afskedigelsen virkede han som privat Læge i Kjøbenhavn, stadig særlig virksom som Kirurg og Operatør, men blev efterhaanden svagelig, lidende af en Rygmarvssygdom, som gjorde ham til Invalid og samtidig i bestandig højere Grad til en Særling. Ugift og uden Venner førte han i sine senere Aar et ganske ensomt Liv, og han var glemt af sin Samtid, da hans Død indtraf 9. Jan. 1873, faa Dage efter at han paa sig selv havde amputeret en af Koldbrand angreben Taa med Mejsel og Hammer. Sin i Praxis erhvervede Formue havde han oprindeligt bestemt til Udgivelse af et Pragtværk om alle de af ham foretagne mærkelige Operationer, men i Følge hans senere Testamente anvendtes den til et Legat, af hvis Renter der udredes Rejsestipendier til lægevidenskabelige Studenter eller Kandidater.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Berlingske Tid, 1873, Nr. 9.

Jul. Petersen.

Starcke, Carl Nicolai, f. 1858, Filosof og Skolemand. S. er født i Kjøbenhavn 29. Marts 1858 som Søn af Grosserer Carl Anton Frederik S. (f. 24. Marts 1826 † 25. Dec. 1893) og Anna Noline f. Hansen (f. 1. Avg. 1829). Han gik først i Efterslægtens Skole, dernæst i Metropolitanskolen og blev Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1876. Aaret efter tog han filosofisk Examen og 1881 Magisterkonferens i Filosofi. 1883 erhvervede han sig den filosofiske Doktorgrad ved en Afhandling om L. Feuerbach. Aaret forud havde han ægtet Charlotte Cathrine Lorenzen (f. 20. Dec. 1860), en Datter af Læge Christian Gustav L. (f. 1826 † 1876) og

Vilhelmine Elisabeth f. Erichsen (f. 1826 † 1894). Efter i en Aar-række at have virket som Lærer ved forskellige københavnske Skoler formaaede S. en Kreds af pædagogisk interesserede Mænd til 1899 at stifte «det danske Selskabs Skole» med «en mere tids-svarende Undervisning» som Formaal. Selv blev han Skolens For-stander og virker endnu som saadan. Foruden et Par Skolebøger: «Den nyeste Tids Historie» (1894) og «Verdenshistorie» (1895), har S. udgivet forskellige filosofiske Arbejder: «L. Feuerbach» (1883; p. Tysk 1885), «Die primitive Familie» (Leipz. 1888; p. Engelsk 1890; p. Fransk 1891), «Skepticismen» (1890), «Etikkens theoretiske Grundlag» (1889 i Vidensk. Selskabs Skrifter) og «Samvittigheds-livet» (1897).

Universitetsprogr. t. Reformationensfesten 1884.

K. Kroman.

Stauning, Jørgen, 1739—1814, Præst, blev født 28. Marts 1739 i Nørup (ved Vejle), hvor hans Fader, Peder S. († 1749), var Præst og Herredsprovst; Moderen hed Maren f. Schaarup († 1740). Han blev Student fra Ribe 1756 og maatte derefter ernære sig som Huslærer i Jylland, indtil han 1761 kom til Kjøbenhavn, hvor han i Løbet af 2 Aar fik Attestats. Derefter tog han til Aarhus og var Huslærer og Hjælpeprædikant hos den svage Stiftsprovst Chr. Pontoppidan. 1765 blev han resid. Kapellan ved Frue Kirke i Aarhus og Hospitalspræst sammesteds; forflyttedes 1777 til Vaalse Sognekald paa Falster og 1779 til Maribo. Her sad han i 20 Aar, indtil han 1799 blev Præst og Provst i Stege paa Møen; han døde 31. Maj 1814. Han var en overordentlig flittig Mand, der har udgivet en Mængde Skrifter, dels Oversættelser, dels originale Arbejder, mest henhørende til Bibelfortolkning og bibelske Hjælpevidenskaber; men de ere alle nu om Stunder værdiløse. Desforuden kunde han skjænke de offentlige Bibliotheker en stor Del af sine haandskrevne Sager og efterlod alle sine Prædikener nitid afskrevne i henved 40 Bind. Med en mærkværdig Sindsro kunde han bære alle de tunge Sorger, Aarene førte over ham: det faldt i hans Lod at begrave sine 4 Hustruer og 16 af sine Børn. Der-til kom adskillig Miskjendelse og mange andre Gjenvordigheder; men han sad i sin Stue og læste og skrev og fandt sin Trøst i sin litterære Beskæftigelse. I øvrigt var han en Mand af gammel Redelighed, siger hans ældste Biograf, og «hans ustraffelige Vandel erhvervede ham i høj Grad alle godes Agtelse».

Dansk Lit. Tid. 1814, Nr. 23 f. J. Paludan, Møen I, 490 ff. I. Barfod, Den falsterske Geistligheds Personahist. II, 213 ff. Erslew, Forf. Lex.

A. Jantsen.

Steen, Adolph, 1816—86, Matematiker, Politiker, er født i Kjøbenhavn 7. Okt. 1816. Hans Fader, Fuldmægtig ved Søetatens Proviantgaard, Adam Reutz S., døde allerede 1818. Hans Moder var Dorothea Marie f. Langeland. Efter at være forberedt i Schouboes Institut dimitteredes han 1834 privat til Universitetet, tog 1835 2. Examen og i 1839 polyteknisk Examen i Mekanik. 1841—45 var han under C. Ramus (XIII, 384) Repetent i Matematik ved Polyteknisk Lærestanstalt. 1843 kom han ind paa Borchs Kollegium, hvor han var et fremtrædende Medlem af den glade og dygtige Kreds, hvortil ogsaa P. Faber (V, 11) og J. F. Hagen (VI, 471) hørte. Samtidig havde han begyndt at undervise i Mariboers og Friis' Realskoler. 1845 erhvervede han Magistergraden (Dr. phil. fra 1854), rejste 1846—47 med offentlig Understøttelse og opholdt sig navnlig i Paris. Derefter holdt han nogle Forelæsninger som Privatdocent ved Universitetet. 1848—49 deltog han frivillig som Sekondlieutenant i Krigen. I 1847 havde Ramus indstillet ham til en ny Plads ved Polyteknisk Lærestanstalt som Lærer i Matematik for Kemikerne, men efter Indstilling af Bestyrelsens Flertal besattes denne Plads med en Fysiker, C. Holten (VIII, 65). Dette gav S. Anledning til en heftig Polemik mod Bestyrelsen. I den omstridte Stilling afløste S. dog Holten 1850, og 1857 blev han fast Lærer og Medlem af Bestyrelsen; samtidig overtog han frivillig Undervisningen ved Anstaltens nye Ingeniørkursus, ved hvis Oprettelse han havde været meget virksom. Lærergjerningen ved Anstalten fortsatte han til 1885, dog fra 1861 i Egenskab af Professor ordinarius i Matematik ved Universitetet, hvor han afløste C. Jürgensen (IX, 2). 1869 indtraadte han i Konsistorium. 1854—63 var han Lærer i Matematik ved den militære Højskole, 1855—62 og 1855—63 var han Medlem af Examenskommissionen henholdsvis for Landinspektører og Forstmænd. 1862 optoges han som Medlem af Videnskabernes Selskab. 1875—86 var han Formand for Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler og de højere Realskoler. 1884 fik han Kommandørkorset af 2. Grad.

Det er som Lærer i Matematikken paa dens forskellige Stadier og ved sin hele Virksomhed for Undervisningen, særlig i dette Fag, fra den mest elementære til den videst gaaende, at S. har indlagt sig de største og varigste Fortjenester. Han hørte til dem,

der forlange meget af sig selv; han bearbejdede Undervisningsstoffet saaledes, at det paa ethvert Standpunkt kunde være tilgængeligt ogsaa for de Elever, som ikke vare særlig matematisk anlagte, meddelte det med stor formel Klarhed og indøvede det ved omhyggelig indsamlede og vel afpassede Opgaver. Derefter vidste han, at han ogsaa kunde forlange en klar Redegjørelse og sikker Anvendelse hos sine Elever, og saa forlangte han det ogsaa med Bestemthed baade ved den daglige Undervisning og ved Examinering. Ved disse forstod han med stor Sikkerhed ved vel stillede Spørgsmaal baade at faa det frem, som Examinanden vidste, og at gjøre klart, hvad han ikke forstod. Disse Fortrin som Examinator kunde dog forspildes over for Examinander, der ikke kjendte ham, og som lode sig skræmme af en barsk og heftig Tone, der for let kom frem hos ham.

Ved i saa mange Aar selv at undervise paa denne Maade, og ved den Vejledning og de Raad, han særlig som Undervisningsinspektør har givet andre Lærere, hvoraf efterhaanden mange havde været hans Elever, har S. skabt en Overlevering, som her til Lands i Matematikken tillader ret store Fordringer i Retning af virkelig Tilegnelse af det lærte. I hans egen Levetid var den knyttet til en meget udbredt Anvendelse af hans talrige Lærebøger, som derfor jævnlig udkom i nye Oplag, nemlig: «Elementær Arithmetik» (1843), som maaske er den mest selvstændige af hans Lærebøger, og som viser, hvor tidlig han besad sit Herredømme over Formen; «Ren Matematik» (1847), «Analytisk Plangeometri» (1854; i 2. Udg., 1868, tillige Rumgeometri), «Sfærisk Trigonometri» (1858), «Oversigt over Hovedformerne i Rummet» (1858), et Arbejde, som er knyttet til S.s Bestræbelser for at faa Geometriundervisningen indledet ved en saadan Oversigt; «Elementær Algebra» (1859), «Differential- og Integralregning» (1860), «Grundtræk af Sandsynlighedsregning» (1864), «Elementær Plangeometri» (1865) og Opgavesamlinger paa de forskjellige Omraader.

Saa vel i forskjellige Kommissioner som i Bestyrelserne af Lærestalt og Universitet og i Undervisningsinspektionen fik S. stor Indflydelse paa alle mulige Undervisningsspørgsmaal. Derfor bærer han vistnok et Ansvar for nogle af de uheldige Sider ved den med Loven af 1871 indførte Skoleplan for de lærde Skoler; men til Gjengjæld har han en meget stor Del af Æren for, at Undervisningen efter denne Plan strax blev sat saa godt i Værk.

S.s videnskabelige Virksomhed har størst Betydning ved sin

Tilknytning til hans egen Undervisning. Spørgsmaal, der vare behandlede i denne, førte han videre paa en Maade, der maatte virke ansporende paa hans fremmeligere Elever. En Del af hans Arbejder gaa ud paa Dannelsen af integrable Differentialligninger eller Integration af saadanne ved Kjædebrøk eller bestemte Integraler. Han skrev i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter, Universitetsprogrammer og i «Mathematisk Tidsskrift», i hvis Grundlæggelse (1859) og heldige Optræden han havde væsentlig Del.

S.s Herredømme over Formen og en Del Hensynsløshed i hans Optræden gjorde ham til en frygtet Modstander i Forhandlinger og i de ikke faa offentlige Polemikker, hvori han indlod sig, bl. a. i Anledning af Forfatteres uberettigede Brug af hans eller andres Bøger. En anden Anledning gav i 1860 R. Niensens (XII, 276) dristige Brug af Matematikken i sin Filosofi. Striden, som fra begge Sider førtes med formel Glans, endte med, at S., der da var Professor paa Læreanstalten, i en Gjenoptagelse paa Folke-theatret af «Gjenboerne» med omtrent den Rollebesætning, den oprindelig havde haft som Studenterkomedie, deriblandt S. som Kobbersmeden, tillige overtog Søren Torps Rolle og i denne tydelig kopierede Universitetsprofessoren. Den varme og aabne Ærlighed, hvormed S. førte sine Kampe, efterlod dog ikke Nag, og ofte har han bag efter arbejdet godt sammen med fordums Modstandere. Hans vederhæftige Personlighed vandt Tillid baade hos Kolleger og Elever, og de holdt af ham. Polyteknikerne saa gjerne den barske Lærer ogsaa i deres muntre Lag, og de yngre Matematikere vedblev han at yde en trofast Støtte paa deres videre Bane.

Med sin praktiske Sans og Forretningsdygtighed gjorde S. ogsaa Matematikken frugtbar udad til, særlig som Medstifter af «Bikuben» (1857) og Medbestyrer af den til sin Død. Han var ogsaa Medstifter af Nye danske Brandforsikringsselskab (1864) og benyttede ligeledes ofte sin matematiske Indsigt som Politiker og Borgerrepræsentant. Han døde 10. Sept. 1886 efter en kort Sygdom, indtil hvis Udbrud han med fuld Kraft og Flid havde fortsat sin omfattende Virksomhed. — 12. Nov. 1853 ægtede S. Anna Arc-tander (f. 30. Sept. 1830), Datter af Fuldmægtig i Nationalbanken Wilhelm August A. og Caroline f. Linstow. Hun døde 1897.

Erslew, Forf. Lex. Universitetsprogr. t. Reformationensfesten 1845. Tidsskr. f. Matematik 1886, S. 65 f. Nyt Tidsskr. f. Matematik A 1899, S. 33 f. Illustr. Tid. 1886, Nr. 51.

H. G. Zeuthen.

— A. Steen tog ogsaa i en Række Aar en ret virksom Del i *det offentlige Liv*. Allerede 1848 søgte han forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, men blev næste Aar i Slagelsekredsen valgt til Folketinget ved Bondevennernes Hjælp. Han sluttede sig ogsaa strax til Venstre og hørte, ligesom H. E. Schack og Kr. Roving, til det saakaldte «intelligente Venstre»; blev tidlig Medlem af Finansudvalget og af andre vigtige Udvalg om finansielle Spørgsmaal (Krigsskadeserstatning, Indkomstskat og Rente-garanti for den sjællandske Jærnbane) samt udtalte sig 1851 for tvungent borgerligt Ægteskab. Forbindelsen mellem ham og Bondevennerne løsnedes dog snart og brast helt, da de 1852 erklærede sig for Helstaten. S. blev derfor ogsaa vraget ved de nye Valg 1852, søgte næste Aar forgjæves Valg og blev først i Dec. 1854 valgt paa ny, i Kjøbenhavns 6. Kreds. Han sad nu i Folketinget indtil Sommeren 1858, men vilde ikke søge Gjenvalg, fordi det ikke havde lykkedes ham tillige at blive Medlem af Rigsraadet. I disse Aar var han igjen Medlem af, i 3 Samlinger endog Ordfører for Finansudvalget, og det var ham, der først opstillede Beregningen af Lønningstillæg ved «Sædomskrivning», hvorefter en Del af Embedslønningerne bestemtes i Forhold til Kornpriserne. Ligeledes fik han som Ordfører i Lønningsudvalget for de lærde Skoler Regelen fastslaaet om Alderstillæg efter Tjenesteaar, medens tidligere kun de ældst ansatte i hver Klasse fik Tillæg. Ogsaa tog han Ordet for en videre Udvikling af Realundervisningen, for Indskrænkning af Undervisning i Latin og Græsk og for væsentlig Ændring af Seminaristernes Uddannelse. Han var i de samme Aar Medlem af Kommissioner om de lærde Skolers Undervisning og om Lønningslove for Kongerigets Embedsmænd og 1858—61 Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. 1864 valgtes han paa ny, først til Rigsraadets Folketing (indtil 1866) og siden til Rigsdagens (indtil 1869), og sad her som en udpræget Repræsentant for det national-liberale Parti og en skarp Modstander af de daværende Venstrepartier. Han spillede dog ikke længer den Rolle som tidligere, var kun et enkelt Aar Medlem af Finansudvalget og desuden af Udvalg om den sydsjællandske Jærnbane og om Udvidelse af de nørrejyske, hvorved han havde store Betænkeligheder. Han udtalte allerede da Tanken om en organisk Forbindelse af alle de offentlige Skoler, saa at et Barn kun kunde komme i de højere efter at have gennemgaaet Almueskolen, medens han var uvenlig stemt mod Folkehøjskolerne, fordi de kun søgtes af én Samfundsklasse.

1864 var han tillige Medstifter og Medbestyrer af «Martsforeningen» og senere af dens videre Udvikling, «Dansk Folkeforening», indtil 1867; han havde 1862 været Medstifter af Frihandelsforeningen og var 1881—86 Formand for Forsvarsforeningen i Sjælland.

Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Steen, Adolf, f. 1856, Forstmand. S. er Søn af foran nævnte Professor Ad. S. og født i Kjøbenhavn 29. Avg. 1856. Han blev Student 1874 og Forstkandidat 1880; efter et Par Aars privat Virksomhed, bl. a. paa Hald, traadte han i Statens Tjeneste, først som Forstassistent, dernæst som Skovfoged og 1892—1900 som Skovrider, det sidste paa Bornholm. 1885 modtog han Videnskabernes Selskabs Pris for en Afhandling om Bøgens Væxt i Danmark, der senere er offentliggjort i «Tidsskrift for Skovbrug» IX og XII. 1900 blev S., der 12. Nov. 1888 havde ægtet Clara Julie Kierkegaard (f. 21. Avg. 1859), Datter af Proprietær Julius Vilhelm K., paa Grund af Svagelighed afskediget fra Statstjenesten.

Roepstorff, Medd. om danske Forstkandd.

A. Oppermann.

Steenberg, Andreas Sophus Schack, f. 1854, Bibliothekar. S. er født i Hamborg 16. Dec. 1854; Forældrene vare Niels Daniel Gustav Schack S., dansk Postembedsmand dersteds, og Magdalene Margrethe Dorothea f. Hemmert. Artium tog han i Horsens 1873, og 4 Aar efter blev han statsvidenskabelig Kandidat; 1880 underkastede han sig en Examen i Mathematik samt flere Naturfag ved Polyteknisk Lærestanstalt. S. A. tiltraadte S. en Lærerstilling i Ribe, og fra 1882 har han været Adjunkt ved Horsens lærde Skole. Han er tillige Skolens Bibliothekar, og netop paa Bibliotheksvæsenets Omraade har S. indlagt sig Fortjeneste ved ivrig og ihærdig Virken for Folkebibliotheker — foruden ved andet Arbejde i Folkeoplysningens Tjeneste, hvorfor adskillige offentlige og kommunale Hverv ere blevne ham betroede. Han er bl. a. Medlem af Statens Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger. Ved flere Udenlandsrejser har han sat sig ind i Bibliothekers Indretning uden for Danmark: 1895 var han i England med Statsunderstøttelse, 1897 ligeledes (i Anledning af en Bibliothekarkongres), 1900 i Paris som dansk delegeret ved Conférence internationale des bibliothécaires. S. har, foruden nogle Tidsskriftsartikler, udgivet «Skildringer fra England» (1899) og «Folkebogsamlinger, deres Historie og Indretning» (1900). —

Han ægtede 20. Nov. 1880 Laura Emilie Steenberg (f. 15. April 1848), Datter af Schack Edv. S., Kontorchef ved Statsbanerne.

E. Gigas.

Steenberg, Johannes Georg Fog, 1822—60, Præst, Søn af ndfr. anførte Etatsraad Jørgen Fog S. († 1859), blev født paa Vallø 7. Sept. 1822. 9 Aar gammel kom han i Borgerdydskolen paa Christianshavn, 1839 blev han Student. Han studerede først Medicin, derpaa Theologi og underkastede sig 1846 den theologiske Embedsexamen. 1849 vandt han den theologiske Licentiatgrad for en Afhandling «Om Synspunktet for Opfattelsen af Philos Guds-erkjendelse». Derpaa tiltraadte han med offentlig Understøttelse en 2aarig videnskabelig Rejse til Udlandet, hvor han navnlig blev knyttet til den senere saa berømte tyske Theolog Albert Ritschl (s. Brevene fra Ritschl til S. i «Dansk Kirketid.» 1893, Nr. 47, 49 og 52). Efter Hjemkomsten holdt han fra Foraaret 1852 i 5 Semester theologiske Forelæsninger ved Universitetet, indtil han 1855 blev kaldet til Sognepræst i Rønnebæk og Olstrup paa Sjælland. Han døde i Rønnebæk Præstegaard 13. April 1860. 1854 havde han ægtet Nicoline Sperling (f. 1827 † 1893), Datter af Kammerherre, Oberstlieutenant D. A. M. U. S. Foruden sin Disputats har han skrevet forskjellige Afhandlinger i de kirkelige og theologiske Tidsskrifter, og flere af hans Digte og Viser findes spredte i «Akademisk Forenings Visebog», i «Politisk Visebog» (under Mærket «G. Litle») og i «Fædrelandet».

Universitetsprogr. 1849. Erslew, Forf. Lex.

Fr. Nielsen.

Steenberg, Julius August, f. 1830, Operasanger. Han fødtes i Viby ved Aarhus 2. Avg. 1830 og var Søn af Præsten dersteds Jacob S. (f. 1783 † 1875) og Cathrine f. Svanekjær. Faderen, en ivrig Bratschspiller, havde en smuk, høj Tenor, og Moderen var som Sopransangerinde en Hovedstøtte ved Musikpræstationerne i Aarhus. Sønnen, der ikke nærrede synderlig Interesse for Hjemmets instrumentale Ydelser (Kvartetspil), men desto mere for Sangen, blev Student fra Aarhus Latinskole 1850 og studerede Theologi, men dyrkede langt ivrigere Sang, og da han opdagede, at han ikke, hvad han hidtil havde troet, var Bassanger, men Tenorist, gik han til Theatret og debuterede som Josef i «Josef og hans Brødre» 12. Marts 1856. Romancen var hans Fag, og han slog strax igjennem med «Min fjortende Vaar», og den næste Rolle, Nemorino i «Elskovsdrikken», lykkedes fortrinlig. Hans sympathe-

tiske Personlighed og poetisk-romantiske Følelse, den vel ikke høje, men bløde Stemme af indtagende Timbre bragte noget længe savnet frem i Operaen, der foryngedes ved ham. Kunde der til Tider været noget indolent over ham, fattedes der ikke Liv i hans bedste Roller, til hvilke Aimar i «Røverborgen», Roger i «Murmesteren» og særlig George Brown i «Den hvide Dame» hørte. Men Stemmen kunde ikke taale de Anstrængelser, som flere Partier, Edgar i «Lucia», Gennaro i «Lucrezia Borgia», krævede, de højere Toner begyndte at svigte, og o. 7—8 Aar efter Debuten maatte han trække sig tilbage fra Tenorrollerne. I 1859 var han udnævnt til kongl. Skuespiller.

Som Sanger og Musikelsker havde han fundet sit Ideal i de Schubertske og Schumannske Sange. I denne Verden, kun kjendt af de færreste, førte han — i Forening med Fru Zinck — det danske Publikum ind. Han sang med ypperligt Foredrag flere af disse Sange fra 1856 i Musikforeningen og i de fra 1857 af de første unge Musikere afholdte Koncerter i Hotel Fønix' Sal. Saa fordybede han sig i Robert Franz' Sangkompositioner, og han har skrevet en lille Bog: «Robert Franz» (1896). Sin Kunstanskuelse overhovedet lagde han for Dagen i Skriftet «Muser og Sirener» (1892). Han blev ogsaa produktiv Musiker og er optraadt som Komponist af en Række Sange. I 1880 havde han som Komponist og Sanger det Anckerske Legat.

I Barytonrollerne Valentin i «Sovedrikken» og Sverkel i «Liden Kirsten» vedblev han at fejre den danske Romance, og han kom ogsaa til at virke noget med i Skuespillet. 3. Juni 1888 hyldedes han af Publikum ved sin Afskedsforestilling. Fra 1887—94 var han Inspektør ved det kongl. Theaters dramatiske Elevskole. I 1859 havde han ægtet sin Søsterdatter Kathrine Tørsleff.

Fædrelandet 1881, Nr. 58.

C. Thrane.

Steenberg, Jørgen Fog, 1791—1859, Læge, var født i Knebel paa Mols 18. Dec. 1791 og en Søn af Sognepræst Ove S. og Maren Bjørn f. Fog, kom efter Faderens tidlige Død som Plejesøn i Huset hos Adjunkt Hasselbalch i Viborg og dimitteredes 1808 fra den herværende Skole. 1814 underkastede han sig kirurgisk Examen ved Akademiet og 1815 medicinsk Examen ved Universitetet. Efter Kandidattjeneste paa Almindeligt Hospital og Frederiks Hospitals medicinske Afdeling nedsatte han sig 1816 som praktiserende Læge i Kjøge og udnævntes 1817 til Stiftsmedikus og

Kirurg paa Vallø; samtidig indgik han Ægteskab med Regine Magdalene Knorr, Datter af Possementmager K. i Kjøbenhavn. 1832 blev han Kancelliraad, 1854 Justitsraad, 1856, ved sin Entledigelse fra Embedet, Etatsraad. Han tog derefter Bolig i Næstved, hvor han døde 30. Sept. 1859. I den lægevidenskabelige Litteratur er han kun optraadt med mindre Meddelelser, saaledes en Beretning om den 1831 herskende store Epidemi, «den sjællandske Syge», men som Praktiker indtog han en høj Rang og nød en overordentlig Anseelse og Tillid.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Bibl. f. Læger 4. R. XV, 496 f. *Jul. Petersen.*

Steenberg, Niels Georg, f. 1839, teknisk Kemiker. S. er født 31. Okt. 1839 i Kjøbenhavn. Faderen var Toldkontrollør Fred. S. († 1859); Moderen hed Johanne Caroline f. Tengsted. Sønnen, der i Melchiors Skole havde vist gode Anlæg for Matematik og Fysik, og som Faderen derfor ønskede opdraget til Mekaniker, blev, da Hjemmets Kaar vare smaa, kun derved, at hans Lærer i Tysk læste privat med ham, i Stand til at forberede sig til den polytekniske Lærestanstalt. I 1855 tog han paa én Gang Præliminærexamen og Adgangsexamen til Lærestanstalten. Faderens Død gjorde det nødvendigt, at han ernærede sig som Timelærer. I 1861 tog han Examen i anvendt Naturvidenskab ved den polytekniske Lærestanstalt, tog derefter flere Timer i Skolen og ernærede sig derved, indtil han i 1865 blev Fabrikbestyrer hos «Jacob Holm & Sønner». Den Tids tekniske Publikationer vare kun faa, og S. maatte derfor i det lille Laboratorium, han fik oprettet, selv kemisk forfølge de Processer, der ere de ledende i Sæbe- og Limfabrikationen. I 1869 giftede han sig med Anna Holten, Datter af Forstraad H. i Maarum. Hun døde 1884. I 1893 giftede han sig anden Gang, med Anna Mogensen, Datter af Jærnstøber M.

S. har været Lærer i Studentersamfundets Undervisning for Arbejdere og holdt Foredrag i Foreningen til Oplysningens Fremme blandt Kjøbenhavns Arbejdere, i hvilken Forening han var Medlem af Bestyrelsen. Ogsaa i Industriforeningen og i Selskabet for Naturlærens Udbredelse holdt han ofte Foredrag. Regeringen har anvendt hans tekniske Indsigt ved at gjøre ham til Medlem af en Kommission, hvis Opgave det var at afgjøre Tvistigheder mellem Patentkommissionen og Patentansøgere. Ved Stockholmer-Udstillingen i 1897 var han Jurymedlem. S. har i mange Aar været Be-

styrelsesmedlem af Understøttelsesforeningen for Christianshavn og af denne Bydels Bospisningsforening. Af den polytekniske Verden har han indlagt sig særlig stor Fortjeneste ved at stifte og i mange Aar at være den ledende Aand i Polyteknisk Understøttelsesforening. 1895 udnævntes S. til Professor i teknisk Kemi ved Polyteknisk Lærestanstalt.

G. A. Hagemann.

Steenberg, Valdemar Emanuel, 1829—92, Læge, var en Søn af Provst Frederik Laurentius S. og 1. Hustru, Elisabeth Maria Francina f. van Aller, og fødtes 9. Jan. 1829 i St. Ols Præstegaard paa Bornholm. Dimitteret fra Rønne Skole 1846 tog han 1853 Lægeexamen, fungerede s. A. som Koleralæge i Kjøbenhavn, var Kandidat ved Almindeligt Hospital, derpaa Marinelæge, Kandidat ved Fødselsstiftelsen og blev efter en Studierejse 1857 Reserve-medikus ved Almindeligt Hospital, samtidig Medredaktør af «Hospitalstidende». 1859 ansattes han som 3. Læge ved den slesvigske Sindssygeanstalt, 1862 som 2. Læge; 1860 erhvervede han sig den medicinske Doktorgrad ved en dygtig Afhandling om «Den syfilittiske Hjernelidelse», til hvilken han havde lagt Grunden ved stringente anatomiske Undersøgelser paa Almindeligt Hospital, og 1863 udnævntes han ved Görickes Afgang til Overlæge ved St. Hans Hospital.

Her ventede ham et overordentlig stort og vanskeligt Organisationsarbejde. De gjennemgribende lægevidenskabelige og humane Reformkrav paa Sindssygevesenets Omraade havde ved dette Tidspunkt for Alvor begyndt at gjøre sig gjældende her hjemme. Det kunde ikke have sit Forblivende med de svage Begyndelser i Reformarbejdet, som Göricke (VI, 425) havde indledet, der maatte tages ganske anderledes fat. Det nye Kurhus for de helbredelige var vel bygget og kommet i Brug, men Plejestiftelsen var i en højst utilfredsstillende Tilstand, og hele Behandlingsmetoden baade af de helbredelige og uhelbredelige skulde reformeres ud fra de nye Synspunkter. Lykkeligvis var S. baade i sine Indsigter og sine personlige Egenskaber den rette Mand dertil. Han havde fra først af nøje sluttet sig til den nye stringent-videnskabelige («soma-tiske») Retning i Psykiatrien, hvorom ogsaa hans Disputats noksom vidner, og han havde i sin Ansættelse ved den fremskredne slesvigske Anstalt været i den bedste Skole. Og ved sin altid takt- og hensynsfulde, men tillige deciderede Optræden forstod han at bevare den gode Forstaaelse med sin Anstalts foresatte, Kjøben-

havns Kommunalbestyrelse, og stadig finde Imødekommenhed fra dennes Side. Hele det vigtige Plejestiftelsesproblem fik han saaledes snart løst paa meget tilfredsstillende Maade og samtidig forskellige større og mindre Reforme i selve Kuranstalten gennemførte.

I Hospitalets hele indre Liv, i hans Forhold til de mange enkelte syge var det dog fornemmelig, at hans personlige Egenskaber, hans ædle humane Aand, hans fine psykologiske Forstaaelse kom til i rigeste Maal at gjøre sig gjældende. Hvorledes han levede i og for sine syge, afspejler sig ogsaa paa prægnant Maade i hans udførlige Aarsberetninger fra Anstalten, hvilke i Modsætning til de sædvanlige, af statistiske Data og nøgne Fakta bestaaende Hospitalsberetninger have en ejendommelig fængslende og subjektiv Kolorit, og gennem hvilke som en rød Traad overalt gaar varm Deltagelse og Interesse for de syge. Foruden disse indholdsrige Beretninger har han i sin Funktionstid kun publiceret lidet, men hvad der foreligger, vidner noksom om hans altid aarvaagne videnskabelige Sans, hans Stræben efter at fæstne Psykiatriens stringente Grundlag, ligesom der ogsaa paa hans Impulser er fremkommet flere dygtige psykiatriske Arbejder af hans Disciple. Særlig maa her nævnes en Afhandling af den tidlig afdøde Læge Chr. M. Jespersen: «Skyldes den almindelige fremskridende Parese Syfilis?» (1874) — et Specialæmne, som S. paa indgaaende Maade havde fordybet sig i. Men han var i øvrigt optagen til Overmaal af sit organisatoriske og alt det daglige, bestandig mere opslidende Arbejde, der overvældede ham og ogsaa lidt efter lidt satte Spor af et vist tyngende Tryk over hans Aand, navnlig efter at han 1878 (17. Okt.) havde haft den store Sorg at miste sin unge Hustru, Elisabeth Frances f. Chabot (Datter af forhenværende Kjøbmand, nederlandsk Vicekonsul i Roskilde Adrian Balthasar Corneille C.), hvem han havde ægtet 1872. Med dette Tryk fulgte dog paa ingen Maade nogen formindsket Arbejdsiver og Nidkjerhed, og de bestandig tydeligere Vidnesbyrd om Anerkjendelse og Paaskjønnelse, ogsaa fra de andre skandinaviske Lande, vare ham til væsentlig Opmuntring. Ved Lægekongressen 1884 valgtes han, som Repræsentant for hele Norden, til Præsident for den psykiatriske og neurologiske Sektion og havde som saadan den Tilfredsstillelse at kunne modtage Sektionens Medlemmer paa sit nu mønsterværdige Hospital. Ved sit 25 Aars Jubilæum (1888) fik han rundt om fra de mest utvetydige Beviser paa Sympathi og Taknemmelighed, og

ved samme Lejlighed blev hans Billede malet til Anbringelse i Hospitalet. Allerede 1866, ved Anstaltens 50 Aars Jubilæum, havde han faaet Professortitelen. Hans Død indtraf ganske pludselig 11. Marts 1892, umiddelbart efter hans Hjemkomst fra et af de af ham indførte og meget paaskjønnede, ugentlige Besøg i Kjøbenhavn, for at Patienternes paarørende kunde erholde fyldige mundtlige Oplysninger af ham.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Bibl. f. Læger 7. R. III, 239. 245 f. Illustr. Tid. XXXIII, Nr. 25. Kal. Danmark 1893, S. 35 ff.

Jul. Petersen.

Steenbloch, Cornelius Enevold, 1773—1836, Professor, fødtes 27. Febr. 1773 i Bynæssets Præstegjæld ved Throndhjem, hvor hans Fader, Cornelius S. (f. 1729, † før Sønnens Fødsel 1772), havde været resid. Kapellan; 1794 blev han Student fra Throndhjems Skole og tog 2. Examen, hvorefter han begyndte paa det theologiske Studium. Han var en Tid Informator paa Knuthenborg og blev 1806 Adjunkt og 1814 Overlærer ved Frederiksborg lærde Skole. 1816 blev han udnævnt til Professor i Historie ved det norske Universitet, hvorefter han bosatte sig i Christiania og levede der (ugift) til sin Død, 31. Okt. 1836. S. var en for de historiske Studier tidlig interesseret Mand, der tillige arbejdede med «de skønne Videnskaber» og som Dilettant syslede med Maleri og Musik. Hans Forfattervirksomhed var dog, trods hans omfattende og mangesidige Interesser, ikke stor. «Uagtet den endog anstrængte Flid» — hed det ved hans Bortgang —, «hvormed den afdøde arbejdede i sit Fag, og hvorom hans Forelæsninger vidnede, er det dog kun saare ubetydeligt, han af egentlige historiske Undersøgelser har ladet trykke.» En Afhandling af retshistorisk Indhold, for hvilken han i 1798 vandt Universitetets Guldmedaille, er forbleven utrykt. Hans eneste trykte historiske Arbejde er den 1814 udkomne Afhandling «Om de gamle Skandinavers Vaaningshuse». Til enkelte populære Skrifter af andre Forfattere har han ydet Bidrag. Hans skjønlitterære Forfatterskab blev noget større. Til det norske Selskabs Protokol har han ydet Bidrag og derhos ladet enkelte Digte trykke foruden en «dramatiseret Historie i 5 Akter», der udkom 1808 under Titelen «Frederikshalds Belejring i Aaret 1716». Ogsaa Drikkesangen «Gubben Noah» skal være af ham. Han interesserede sig for den gamle Visedigtning og har bl. a. givet Bidrag til Nyerups og Rahbeks Samling. Det er vanskeligt at danne sig en klar Opfatning af S. som af flere andre inden den ældre Stamme af

det norske Universitets Lærere. Ved hans Død blev det sagt: «Har end vor afsjælede Lærer mindre, end tidlig glimrende Evner syntes at bebude, sørget for sit Navns Forplantelse til den sildige Efterslægt, og maa vi end beklage, at Kraften for tidlig veg fra ham, — hans Samtid vidste at skatte ham og skal holde hans Minde højt i Ære.»

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Steenbuch, Axel Møller Mørch, f. 1856, Forfatter. S. fødtes 11. Sept. 1856 i Odense, ved hvis St. Hans Kirke Faderen, Theodor S. († 1891), var Sognepræst; Moderen er Charlotte Johanne Elisabeth f. Mørch. Et Aars Tid var han i Handelslære, men blev saa 1876 Student fra Sorø, tog 1882 juridisk Examen og blev 1886 Overretssagfører. I 1888 ægtede han Anna Dorothea Rosenkrantz Bülow (f. 1859). Han har siden 1885 skrevet en hel Del Digte, Fortællinger og dramatiske Situationer rundt om i de anseteste Ugeblade og Tidsskrifter. Henholdsvis paa det kongl. Theater og Dagmartheatret har han faaet opført 2 Enaktsstykker («Mange Aar efter», 1890, «Grænsen», 1891) og en Enakter («Mazurka», 1892) samt Fireaktsstykket «Bysbørnene» (1894). I Efteraaret 1900 samlede han en Del mindre dramatiske Digtninger i et Bind («Skæbner»), som viser stærk Paavirkning af Maeterlincks Syn og Kunstform. I øvrigt har han i Bogform udgivet «Tre Fortællinger» (1885) og Fortællingen «Rektor Lassen» (1887), som er et ganske hidsigt Opgjør med det pathetiske Frasemageri eller Vigtigmageri og en Forherligelse af det jævne, naturlige, stilfærdige. En Skildring af Naturlivets urofyldte Stilhed er Bogens bedste Afsnit.

Vilhelm Møller.

Steenbuch, Christen, 1625—65, Professor, var født i Kjøbenhavn 25. Sept. 1625. Hans Forældre, Hans S. og Inger Hammer, vare hæderlige Borgerfolk. Efter at have nydt privat Undervisning, særlig af Mag. Hans Schov, der i sin Tid havde været Rektor i Bergen og i Landskrone, kom han, 12 Aar gammel, i vor Frue Skole. 1642 blev han Student og tog 1647 Magistergraden. Samtidig beregnede og udgav han Almanakken for det følgende Aar. Efter 1648 at have forfattet og forsvaret en fysisk-mathematisk Afhandling fik han det for en Mathematiker bestemte kongelige Rejsestipendium (Indtægten af et Vikariat i Roskilde) og tilbragte nu over 6 Aar ved Universiteter i Holland (Leiden), Frankrig, Italien og Tyskland. Da det hjemme fra antydedes for ham, at det var

Kansler Chr. Thomesen Schesteds Ønske, at han lagde sig efter de østerlandske Sprog samt Oldsager og Kritik, opgav han Matematikken, skjønt han 1652 havde faaet Stipendiet fornyet, og erhvervede en saadan Kundskab i de nævnte Fag, at han ved Hjemkomsten 1655 blev udnævnt til Professor i Hebraisk. Han tiltraadte dog først det følgende Aar efter at have habiliteret sig ved en lærd Afhandling, «*Exercitatio philologica*» over Genesis 49, hvori han havde sammenlignet den hebraiske Text med gamle græske, latinske, arabiske og kaldæiske Oversættelser og Parafraaser. Nogen Tid derefter blev han Notarius i Konsistoriet, og man tør vistnok paastaa, at Universitetet aldrig har haft en mere omhyggelig og nøjagtig Sekretær end denne Mand, som under hele den lange og besværlige Belejrings-tid og en rum Tid derefter førte Universitetets Protokoller og udfærdigede dets Brevskaber med en Omhu, der søger sin Lige, i det han tilmed skrev en saare god og tydelig Haand. 1663, da S. var Dekan i det filosofiske Fakultet, udgav han en ikke uinteressant Disputats: «*De usu principiorum rationis in theologia, contra Nic. Vedelium*». S. A. ægtede han Dorothea, Datter af Professor Hans Rasmussen Brochmand (III, 71). Deres Søn, Hans S., omtales ndfr. Ægteskabet varede ikke længe, da S. allerede døde 26. Avg. 1665, kun 40 Aar gammel. Universitetet tabte vistnok i ham en brav Lærer.

Vinding, Acad. Haun. S. 413 f. Danske Mag. 5. R. II. Rørdam, Studenternes Deltag. i Kbhvns Forsvar mod Karl Gustav. *H. F. Rørdam.*

Steenbuch, Erich Christian Werlauff, f. 1850, Apotheker og Kemiker. Han blev født i Odense 18. Marts 1850 og er Broder til ovfr. nævnte Overretssagfører Axel M. M. S. Efter at have gaaet i Odense Latinskole kom han 1867 paa Christianshavns Apothek, blev farmaceutisk Kandidat 1872 og endnu s. A. Assistent paa Universitetslaboratoriet hos Jul. Thomsen, hvor han forblev til 1888, da han anlagde Jærnbaneapotheket, hvor han siden har virket som Apotheker, men ogsaa som Fabrikant af farmaceutiske Artikler. S. har altid været i høj Grad virksom for at højne Farmaciens Standpunkt her i Landet og har store Fortjenester i saa Henseende dels ved sin Undervisning, dels ved sine fortræffelige Lærebøger i Præparation og Titreranalyse, dels ved en ikke altid velset, men gavnlig Kritik, dels endelig ved sin Virksomhed i forskjellige Kommissioner. Saaledes var han fra 1888 Medlem af den farmaceutiske Examenskommission og Examinator i praktisk Farmaci, indtil Op-

rettelsen af den farmaceutiske Læreanstalt indførte en ny Ordning; han var Medlem af Kommissionen til Udgivelse af «Pharmacopœa Danica» af 1803 og udgav i Forening med 2 andre Medlemmer af denne Kommission, Professor Chr. Gram og Apotheker H. J. Møller, i 1804: «Prøverne i Pharm. Dan. af 1803». Han paabegyndte ligeledes 1804 i Forening med andre nordiske Fagmænd Udgivelsen af «Nordisk farmaceutisk Tidsskrift», der dog af Mangel paa Tilslutning kun oplevede 3 Aargange. 1876 ægtede S. Lene Jensine Frederikke Mathilde Bülow (f. 1853), Datter af fhv. Raadmand F. C. B. i Kjøbenhavn. *S. M. Jørgensen.*

Steenbuch, Hans, 1664—1740, Theolog, Søn af ovfr. anførte Professor Christen S. († 1665), blev født i Kjøbenhavn 7. Juli 1664. Han blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1683, rejste udenlands i 7 Aar fra 1686 og besøgte Holland, England, Frankrig, Italien og Tyskland. I Okt. 1689, altsaa medens han var i Udlandet, beskikkedes han til Professor i Filosofi i Kjøbenhavn med Udsigt til Plads i det theologiske Fakultet. 1690 boede han i Giessen hos Generalsuperintendenten, Professor P. L. Hanneken, Pietisternes ivrige Modstander, og i hans Hus kom han meget sammen med Fred. Rostgaard, med hvem han sluttede et Venskab, som varede til deres Alderdom. Efter sin Hjemkomst blev han 1693 Professor i Hebraisk. 1709 afløste han Masius som theologisk Professor og bevarede denne Stilling til sin Død, 21. Juni 1740. Han skulde have været Biskop i Ribe 1731, og Bestalling var allerede udfærdiget, da den tilintetgjordes, fordi han ikke kunde undværes i det theologiske Fakultet, hvor han paa den Tid var eneste Professor. Han var Universitetets Rektor 1714—16 og 1733. Da Missionskollegiet blev oprettet 1714, fik han strax Sæde i dette og interesserede sig varmt for Missionssagen. Som Summus Theologus blev han 1733 Medlem af den Kommission, der skulde indkalde og kræve til Regnskab de af Hovedstadens Præster, der førte Klager over, at falsk Lære trivedes rundt om. End videre havde han stort Arbejde med Revisionen af den danske Bibeloversættelse. Den i 1731 paa Waisenhusets Forlag udgivne, meget omstridte «Varnæs-Salmebog» har han revideret og derefter forsynet med sit Imprimatur, uagtet han senere nægtede det, formodentlig fordi hans Hukommelse svigtede ham; men hans Medvirkning fremgaar uomtvistelig af nogle nylig (1895) fremdragne og trykte Aktstykker. Hans egentlige Forfattervirksomhed indskrænker sig til Disputatser,

dels angaaende Bibelrevisionen, dels en Række af ikke færre end 26 Afhandlinger fra Aarene 1710—38 angaaende Læren om Christus og i Forening dannende en Art Christologi paa den orthodoxe Dogmatiks Grund.

S. var ikke nogen fremragende lærd eller Mand af betydelige Evner, men han var retsindig og velvillig og nød alles Agtelse. Han var ugift og øvede Godgjørenhed i stor Udstrækning. Ved Kjøbenhavns Ildebrand 1728 mistede han meget af sit Eje foruden hele sit Bibliothek og sine skrevne Sager. Han testamenterede sin Formue til forskellige Legater, deriblandt til en Theolog, til 4 Studenter paa Regensen og til Waisenhuset, foruden at han funderede 10 Senge i Vartov Hospital i Kjøbenhavn.

Dän. Bibl. II, 411 ff. Pontoppidan, Menoza, III, 50. Brev. Danske Saml. IV, 376. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XXV, 243 f. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

A. Jantzen.

Steenbuch, Hans, 1722—1800, Præst og Forfatter, Søn af Sognepræst Erik Leganger og Anna Sylvia f. Eeg, var født i Veø i Romsdalen 20. Maj 1722. Han var opkaldt efter Faderens Ven Professor Hans Steenbuch og brugte det sidste Navn som Slægtsnavn. 1743 blev han Student fra Thronhjems Skole og tog 1745 theologisk Examen. Da han efter et fleraarigt Ophold i Norge atter kom til Kjøbenhavn, blev han af E. J. Jessen-Schardebøll (VIII, 489) antagen som Medhjælper ved Forfattelsen af en stort anlagt Beskrivelse over Norge. Af dette Værk («Det Kongerige Norge, fremstillet efter dets naturlige og borgerlige Tilstand») udkom 1763 et omfangsrigt og indholdsrigt Bind og siden ikke mere; uagtet det bærer Jessens Navn paa Titelbladet, er det helt og holdent forfattet af S. Medens han var beskæftiget med dette Arbejde, blev han 1757 udnævnt til Sognepræst i Melhus ved Thronhjem, men fik Tilladelse til midlertidig at lade Embedet bestyre af en Hjelpepræst. 1763 overtog han selv sit Præstekald, blev 1770 Provst og døde 29. Juli 1800. Gift 1. (1758) med Marie f. Busch († 1760), 2. med Anna Margrethe f. Lorentzen († 1809).

Wille, Saml. af Minde-Taler S. XIII og 293 ff. Daae, Thronhjems Stifts geistl. Hist. S. 197. Erlandsen, Geistligheden i Thronhjems Stift S. 122.

A. E. Erichsen.

Steenfeldt, Jacob August, † 1858, s. Stenfeldt.

Steenfeldt, Johannes Eilert, 1799—1861, naturhistorisk Tegner, Søn af Sognepræst til Korup og Ubberød i Fyn Peter Aug.

S. og Cathrine Marie f. Dall, blev født 31. Marts 1799. Som Landkadet blev han tunghør og maatte opgive den militære Vej. Han lærte derefter Landbrug, men hans Interesser koncentrerede sig mere og mere om Tegning og Maling. Da Prins Christian (VIII) i 1825 tilfældig havde set hans Arbejder, skaffede han ham Friplads paa Kunstakademiet og ansatte ham som Tegner ved sit naturhistoriske Kabinet. De Afbildninger, S. her leverede af Konkylieer, vare af en enestaaende Finhed og Nøjagtighed, men Værket, hvortil de vare bestemte, udkom aldrig. Ved Christian VIII's Død fik han sin Afsked, da Frederik VII ikke havde arvet Faderens Interesse for Naturvidenskaberne, men erholdt dog en aarlig Understøttelse. En Ildebrand, som hjemsøgte hans Bolig 1856, virkede saa skadelig paa hans Helbred, at han Aar for Aar hensygnede og døde 26. Dec. 1861. 1832 ægtede han Dorothea Bolette Folsted (f. 1809 † 1876), Datter af Ankersmed M. P. F.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Jonas Collin.

Steensen, Georg, 1734—1812, Officer, var Søn af Kommerceraad Steen Jørgensen til Avnsbjærg og dennes 2. Hustru, Marie Cathrine f. Balslev. Han var født paa Avnsbjærg i Foraaret 1734, blev 1751 privat dimitteret til Universitetet og studerede først her hjemme, senere i Udlandet, indtil Syvaarskrigens Udbrud lokkede ham over paa en anden Bane. I denne Krig kæmpede han mod Preussen: 1757—59 som Lieutenant i det franske Infanteriregiment Deux-ponts (Zweibrücken), derefter som Grenaderkapitajn i et württembergsk Regiment. Udmærket anbefalet begge Steder fra søgte han 1761 forgjæves om at blive Major i den danske Hær. Siden gik han til Preussen og blev 1766 Major ved en Bataillon i Schlesien, hvor han forblev Resten af sit Liv, 1775 Oberstlieutenant, 1778 Kommandør for Bataillon, 1779 Oberst, 1787 Generalmajor, 1794 Generallieutenant, 1797 Regimentschef, 1799 Gouvernør i Fæstningen Neisse. I denne Stilling var han under Preussens Krig mod Napoleon 1806—7. Som bekjendt bleve de preussiske Fæstninger i denne Krig gjennemgaaende mindre godt forsvarede, men Neisse hørte til de hæderlige Undtagelser, skjønt dens Armering, Besætning og Forsyning vare lige tarvelige. Først da Værkerne efter 7 Ugers Bombardement ikke længere vare i Stand til at modstaa en Storm, gik S. ind paa at overgive Fæstningen — og endda kun, saa fremt der ikke kom Undsætning inden 14 Dage, hvad der ikke skete (1807). Ved Overgivelsen udtalte den franske General

Vandamme sin Højagtelse for Gouvernøren og Garnisonen, og en preussisk Kommission, som efter Fredslutningen blev nedsat for at undersøge Fæstningernes Kapitulationer, udtalte sig ligeledes anerkjendende om Neisses Forsvar. S. traadte ikke mere i aktiv Tjeneste og døde 3. Juni 1812 i Neisse.

Da S.s Broder, den senere Etatsraad Steen de S. til Avnsbjærg, 1760 blev optagen i den danske Adel, havde han faaet Løfte om, at Nobiliteringen ogsaa skulde gjælde G. S., men denne indløste intet Patent; ikke desto mindre ere hans Efterkommere i Tyskland blevne regnede for adelige. S. var gift med 2 Søstre af den schlesiske Familie v. Thielau: 1. (1778) med Caroline Helene Wilhelmine (f. 1754 † 1782), 2. (1786) med Charlotte Sophie Elisabeth (f. 1762 † 1818).

St. St. Blicher, Erindringer, 3. Udg., S. VIII. v. Höpfner, Der Krieg von 1806 u. 1807 IV, 224 ff. du Casse, Le général Vandamme II, 235 ff. Kneschke, Deutsches Adelslex. VIII. *H. W. Harbou.*

Steensen, Jacob, 1694—1749, Rektor, er født i Rudkjøbing 19. Okt. 1694. Faderen hed Steen Jensen. Han kom i Odense Skole, deponerede 1712, fik Attestats 1714, blev kjendt med Hans Gram og opholdt sig i Kjøbenhavn til 1717, da han blev Rektor paa Herlufsholm. 1718 blev han Magister. Han var en dygtig Mand, men virkede under meget ublide Kaar, da hverken han eller hans Medlærere fik sin Løn, og til sidst blev Skolen lukket 1729. S. gjorde et meget fornuftigt Forslag til at forbedre Skolens Økonomi, men det trak ud med at faa noget i Stand, og imidlertid fik han 1729 Rektoratet i Bergen. Her blev han (titulær) Assessor i Højesteret 1733 og virkelig Justitsraad 1747. Hans Betænkning af 1732 om Skolevæsenets Forandring og Forbedring blev i mange Stykker fulgt i Skoleforordningen af 17. April 1739. Han havde her stærkt betonet, at den latinske Sproglære maatte være paa Modersmaalet, og begyndte selv paa Udarbejdelsen af en saadan, men kunde ikke faa den færdig, da han blev syg. I det hele laa det ham paa Hjærte, at Disciplene maatte være vel hjemme i sit Modersmaal, før de begyndte paa den latinske Stil. Han havde end videre den Tanke, at man skulde «kontinuerlig fortsætte med en Videnskab, indtil nogen kjendelig Progres er gjort». 1748 udtalte S. sig for sin Biskop, E. Pontoppidan, om den store Mangel paa Tilsyn med hjemløse Disciple og gav herved Stødet til det 1752 oprettede «Seminarium Fredericianum». Aaret efter gjorde imidlertid Biskoppen det hedt for ham ved en stræng Skri-

velse i Anledning af Disciplenes Levned, navnlig deres Deltagelse i Baller og flere Ting, der tydede paa, at den dygtige Rektors Kræfter vare slappede. Tidligere havde han haft Fortrædeligheder af den stridbare Konrektor M. A. Haberdorph (VI, 440). Af Pontoppidans Skrivelse skal han have taget sig meget nær og lagt sig paa Sygelejet med de Ord: «Her fra staar jeg aldrig mere op». Han gik ind paa at tage en Subrektor, men døde 2 Maaneder efter, 30. Marts 1749. I Trykken har han kun udgivet nogle latinske Digte, en Oversættelse i Alexandrinere af Horats' Satirers 1. Bog 1. Sat. og et Par Ærevers, hvoraf det ene til Frederik IV, da han kom fra Rygen 1716, tør have bidraget til hans Forfremmelse. Hans Fromhed, Humanitet og Læredygtighed skattes højt af udmærkede Elever, f. Ex. H. Strøm. Gift 1721 med Christine Woldborg f. Schouboe, Datter af Borgmester i Odense Jens Christensen S. († 1719) og Margrethe West († 1728). Hun var tidligere gift med Forstander Peter Feldtmann.

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm S. 199 ff. Kirkelig Kalender f. Norge 1875, S. 49 ff. *D. Thrap.*

Steensen (Steno), Niels, 1638—86, Anatom, Geolog, Theolog. Han fødtes 1. Jan. 1638 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var en anset og velhavende, efter Sønnens Vidnesbyrd tillige meget religiøs og boglig interesseret Borgermand, Guldsmed og Vintapper Steen Pedersen. Hans Moder, Anne Nielsdatter, blev i Sønnens tidlige Barndom Enke og ægtede derpaa Johan Stichmann, ligeledes en anset Guldsmed og Borger i Staden. I Børneaarene var N. S. sygelig, alvorlig og tænksom forud for sin Alder; han sattes af Stiffaderen i vor Frue Skole, hvor han havde det Held at blive undervist af dygtige Lærere, derimellem O. Borch, og hvorfra han, maaske noget forsinket af sin Sygelighed, 1656 indskreves som Student. Til sin Privatpræceptor valgte han Thomas Bartholin. Hans Sans var bleven vakt for Naturforskning og ved Siden deraf for Mathematikken. Rasmus Bartholin, Repræsentanten for den Cartesianske Filosofi, og Simon Paulli traadte han derfor ogsaa i nærmere Discipelforhold til, og den sidstes Søn Jacob Henrik blev hans nære Ven. De begyndte Studier afbrødes dog snart af den ulykkelige Krig og Kjøbenhavns Belejring, hvorunder han som Student deltog i Byens Forsvar; ved Krigens Afslutning 1660 drog han bort paa Studierejse til Holland, foreløbig til Amsterdam, og anbragtes i Huset hos Anatomen Gerhard Blasius, der var Professor

ved «Athenæum» og en Slægtning af Bartholin, fra hvem S. derfor medbragte Anbefalingsskrivelse.

I Athenæum nøjedes S. ikke med at følge Forelæsningerne af Blasius og andre. Hans tidlig erhvervede videnskabelige Indsigter og hans Forskerdrift førte ham hurtig til at anstille selvstændige anatomiske Undersøgelser; tillige udrustet med fremragende Præparationstalent gjorde han strax sin første berømte Opdagelse, Paavisning af, hvad han kaldte et «vas salivale exterius», en Udførselsgang med Spytvædske fra den store Kjertel foran Øret. Hans Fund er aabenbart ikke, som ofte fremstillet, et rent tilfældigt, men Frugt af en vellagt Plan. Det var netop Kjertlerne med de dertil knyttede indviklede Kar og Udførselskanaler, hvorom Forskningen efter det daværende anatomisk-fysiologiske Udviklingsstandpunkt nødvendig maatte samle sig, og S. har sikkert været sig dette vel bevidst, da han egentlig for at undersøge Hjærnen (som endnu den Gang nærmest regnedes til Kjertelsystemet) tog fat paa sit Kalve- og Hundehoved. Hans Forskningsiver fandt ved dette Held forøget Næring, men samtidig mærkede han, at den paa sin Discipel skinsyge Blasius ikke kunde være ham til videre Støtte, og han drog da til Hollands daværende store Videnskabscentrum, Leidens Universitet.

Her fandt S. de gunstigste Forhold for fortsat Forskning. De 2 udmærkede Anatomer ved Universitetet, Sylvius og van Horne, modtog ham med den største Velvilje og støttede ham ogsaa i den følgende Tid mod Blasius under dennes uberettigede Forsøg paa at tilegne sig Opdagelsen af «Ductus Stenonianus», som van Horne til Ære for den unge Anatom kaldte Udførselsgangen. Den geniale Sylvius var tilmed selv stærkt optagen af lignende Undersøgelser som de af S. paabegyndte. Snart kom ogsaa hans skattede, for de unge altid varmt interesserede Lærer fra vor Frue Skole, O. Borch, der nu var bleven medicinsk Professor, til Leiden, og med flere af sine begavede medstuderende, saaledes navnlig den senere berømte Naturforsker Swammerdam, knyttede han et nøje Venskab; til Spinoza synes han ligeledes at have staaet i nært Omgangsforhold. Golius' matematiske Undervisning var han ogsaa stærkt optagen af. Hans fortsatte anatomiske Undersøgelser havde først, i Tilslutning til Opdagelsen i Amsterdam, Spytkjertlerne til Gjenstand; han paaviste efterhaanden flere saadanne hidtil ukjendte, og 1661 kunde han i Leiden udgive sit første Skrift, der gjorde Rede for hans hidtil gjorte Opdagelser, en under van Hornes For-

sæde forsvaret Disputation «De glandulis oris et novis earundem vasis observationes anatomicæ». Mærkelig i denne lille Afhandling er Indledningen, hvori han i ejendommelig veltalende, sværmeriske Vendinger dvæler ved Naturens Vidunderlighed og alle, selv de mest uanselige, Organdees Skjønhed og vise Indretning, et Vidnesbyrd om hans Aands religiøs-ideelle Grundstemning. Men selve Fremstillingen af de anatomiske Detailler, af hans Kjertelfund, der ikke blot er overordentlig klar, men fuldstændig nøgtern, viser noksom, at hans Idealitet i de generelle Slutninger forenedes med den mest stringente empiriske Sans for Fakta, og han advarer i de vægtigste Vendinger mod at forlade dette sikre Grundstandpunkt i Forskningen og vælge den lettere Vej apriorisk at konstruere den anatomisk-fysiologiske Sammenhæng, hvad Galenismen netop havde gjort. Endelig indeholder Afhandlingen en skarp Gjendrivelse af Blasius' falske Anbringender og Beskyldninger.

I den følgende Tid arbejdede han videre i sine Kjertelundersøgelser med en overordentlig Energi, hvad der fremgaar baade af hans egne og af Borchs Breve til Bartholin. Og allerede ved Aarets Udgang havde han en ny, mere omfattende og meget vigtig Afhandling færdig, der fører Titelen «Observationes anatomicæ, quibus varia oris, oculorum et narium vasa describuntur, novique salivæ, lacrymarum et mucii fontes deteguntur». I dette Skrift gjør han med overordentlig Klarhed og Stringens Rede for sine nye Opdagelser i Kjertelsystemet, og særlig glimrende er hans Fremstilling af Taarekjertlernes Funktion og Taarevædskenes Forhold og Betydning for Øjnene, alt noget, som man hidtil havde været ganske uklar om. Ogsaa dette Skrift ender han med begejstret at prise Skaberens Visdom.

Dermed standsede S. sine egentlige Kjertelundersøgelser og vendte sig en Tid særlig til Undersøgelse af Hjærnen, navnlig tilskyndet af den Cartesianske, apriorisk konstruerede Lære om Organet. At denne var fuldstændig fejlagtig, saa han snart, men Undersøgelsens Vanskelighed saa han lige saa klart, og bestemte positive Resultater naaede han ikke til. Desuden fængsledes han nu en Tid af Undersøgelser af Musklerne og deres Funktion; her kunde han anlægge en geometrisk Methode, hvad der særlig tiltalte hans exakte Sans og matematisk skolede Tankegang. Derved kom han ogsaa ind paa en nærmere Undersøgelse af Hjertet og forstod ved sit usædvanlige manuelle Talent og yderst skarpe

Øje at præparere dette Organs Fibre ud i deres forviklede Slyngninger og derigjennem fastslaa Hjærtets rene Muskelnatur og dets hele Virkemaade, bestemt ved Fibrenes Forhold. Her kom han i den skarpeste Modsætning ikke blot til selve Galenismens, men ogsaa til alle sine samtidiges Opfattelse. Fremstillingen af disse Opdagelser fik han foreløbig ikke publiceret. Han maatte paaskynde sin Tilbagerejse til Hjemmet paa Grund dels af manglende Ressourcer, dels af sin Stiffaders Død. Tidlig i 1664 kom han tilbage til Kjøbenhavn, og først nu fik han det nye Skrift: «De musculis et glandulis observationum specimen», udgivet baade her og i Amsterdam. Det er tilegnet Kong Frederik III og er vistnok det mest banebrydende af hans anatomiske Skrifter, navnlig ved den heri givne Fremstilling af Hjærtets Forhold, hvorved han — ligesom overhovedet i sit stringent-empiriske Forskerstandpunkt — var ganske forud for sin Tid. «Aureus libellus» kaldte Haller senere det berømte Skrift.

Det kan næppe være Tvivl underkastet, at S. kom hjem i den Forventning, at han nu skulde knyttes til Universitetet; Bartholin havde i Breve baade til ham og til Borch tydelig nok udtalt sig i denne Retning og var ogsaa efter sin Discipels Hjemkomst udtømmelig i Ros over hans fremragende Dygtighed som Anatom. Tilmed var Lejligheden til Ansættelse netop nu lige for Haanden, da den unge Professor i Anatomi Jacob Henrik Paulli stod i Begreb med at forlade Faget og i Stedet overtage Historien og Geografien for Rasmus Vinding, der vilde trække sig tilbage fra Universitetsvirksomheden. S. foretog ogsaa i Kjøbenhavn med den største Bravour Dissektioner, vistnok som en yderligere Habilitation. Men Resultatet blev, at der vel kom en ny Designation, men den tilfaldt Matthias Jacobsen, Bartholins Søstersøn og Vindings og Generalprokurør Scavenius' Svoger, der ansattes særskilt i Geografi, og om nogen Ansættelse af S. blev der ikke mere Tale. At Kjøbenhavns Universitet derved gik glip af en Kapacitet af højeste Rang, kan næppe andet end særlig lægges Bartholin til Last og maa dybt beklages, om det end i øvrigt nok er sandsynligt, at S. med sin sværmerisk urolige, altid af de højeste Livsproblemer optagne Aand, sin Higen mod de absolute Idealer aldrig i Længden havde følt sig tilfredsstillet ved at sidde rolig ved Universitetet som anatomisk Professor, tilmed under dets saa smaa og smaalige Forhold. Og af Udtalelser af ham endnu fra Leiden i hans Skrifter og Breve skinner det tydelig igjennem, at

han egentlig allerede da trættes af den anatomiske Detailforskning og de nødvendige Vivisektioner med deres Pinsler af Dyr, hvad der var hans sarte, fintfølede Personlighed i højeste Grad imod, navnlig da hans klare Blik snart kom paa det rene med det fejltagtige i Cartesianismens Lære om, at Dyrene ikke kunde føle Smerter.

Men en dyb Skuffelse var det sikkert nok i Øjeblikket for ham, og endnu s. A. forlod han med en lille Fædrearv sit Fædreland for over Holland at drage til Frankrig. I Paris fik han en glimrende Modtagelse af den derværende Mæcen Thevenot, fra hvem han erholdt Anbefalingsskrivelser til franske Provinsbyer, som han derefter besøgte; maaske har han paa denne Rejse erholdt den medicinske Doktorgrad. Ved sin Tilbagekomst til Paris tog han sammen med sin Ven Swammerdam, der ogsaa opholdt sig der, livlig Del i de videnskabelige Møder hos Thevenot og holdt i et saadant efter Opfordring sit berømte Foredrag om Hjærnens Anatomi. Dette indeholder ingen Fremstilling af Organets udviklede Bygning, med hvilken han saa lidt som nogen anden af Datidens Forskere var paa det rene, men giver en skarpsindig og overlegen kritisk Oversigt over alt, hvad man til da havde antaget derom, og har i øvrigt sin særlige Betydning ved sin klare og udtømmende Præcisering af den hele naturvidenskabelige Forskningsmethode, saaledes som den maa gennemføres for at naa til holdbare Resultater.

I Foraaret 1665 forlod han Paris og drog over Sydfrankrig til Søs til Livorno, hvor han netop gik i Land paa Dagen for Christi Legemsfest og derved strax fik et imponerende Indtryk af Romerkirkens Pragt og Glans. Hans Maal var Florents, Medicæernes straalende Residens, hvor fremmede Videnskabsmænd altid fandt en gjæstfri Modtagelse. Her og i det nære Pisa traf han en udvalgt Kreds af fremragende Videnskabsdyrkere og i det hele en Atmosfære, som virkede sympathetisk paa hans ideelle Aand og bragte hans geniale Evner til fornyet rig Udfoldelse. Under det bestandig nøjere Samliv med aandsbeslægtede Venner arbejdede og forskede han atter paa meget frugtbringende Maade og til Vennernes Beundring. Snart knyttede Storhertugen ham til Hoffet, om ikke ligefrem som Livmedikus — hvad Biograferne vistnok fejltagtig fortælle, da han næppe nogen Sinde gav sig af med Lægepraxis —, saa dog som Anatom ved «Spedale di Santa Maria nuova» med Titel af storhertugelig Medikus. Han førte foreløbig

i Florents vistnok et lysere, mere tilfreds og solbeskinnet Liv end nogen Sinc.

1667 udgav han i Florents et nyt, som de tidligere betydeligt og originalt Værk: «Elementorum myologiæ specimen s. musculi descriptio geometrica», der er tilegnet Storhertug Ferdinand. Det ligner i Grundkarakteren de tidligere Skrifter, for saa vidt som det søger ved stringent og logisk Benyttelse af de fundne Data at komme til vigtige generelle Slutninger, og det er ligesom de andre isprængt med fundamentale Udviklinger og Betragtninger og til Dels med skarpe polemiske Vendinger mod ubeviste aprioriske Antagelser og mod hele Tidens famlende Lægekunst. Skriftet indeholder ligeledes nye betydningsfulde Observationer, saaledes det ogsaa for Nutidens Fysiologi og Pathologi vigtige saakaldte «Steen-senske Forsøg» med Underbindinger af Underlivspulsaaren. Men de nye Fund spille dog kun en mindre Rolle i Skriftet, der har en overvejende theoretisk-fysisk Karakter og søger ved Mathematikens Anvendelse paa Muskelfunktionen genialt at realisere en Tanke, der laa nær for hans exakte Aandsretning, at etablere en Muskellærens Mekanik. I et til Skriftet føjet Appendix optræder han derimod ganske i den gamle Aand som Forskeren først og fremmest, i det han her meddeler omhyggelige Sektioner af et Par Hajer og bl. a. gjør den Opdagelse, at ogsaa den levendefødende Haj har Æggestok, en Opdagelse, som han derefter forfølger videre hos en Række Dyr og derved kommer til en for hele Forplantningslæren banebrydende ny Opfattelse om Æggestokkens Betydning. Denne videre Udvikling af Opdagelsen publicerede han imidlertid først senere, i Bartholins «Acta medica». Allermest betydningsfuld bliver dog hans Hajsektion ved hans Sammenligning af Dyrets Tænder med de saakaldte «Glossopetræ», hvorved han pludselig lededes ind paa en hel ny Side af Naturvidenskaben, Geologien, der nu i nogen Tid fuldt fængslede hans urolig higende Forskeraand og førte til Udgivelsen af hans berømte «Prodromus» (s. ndfr.).

En «Prodromus» kan nu i øvrigt ethvert af hans naturvidenskabelige Skrifter siges at være, for saa vidt som de kun føre et større eller mindre Stykke ind paa de nye Baner, de aabne for den naturvidenskabelige Erkjendelse. Anderledes kan det vel overhovedet ikke være i Naturvidenskaben, men det føles dobbelt stærkt i hans Præstationer, baade fordi disse alle virkelig ere banebrydende, og fordi der tillige i hans Naturforskning er noget urolig

springende. Længe dvæler han aldrig ved et Omraade, snart kommer et andet i Forgrunden og fængsler hans Interesse. Kun én rød Traad gaar gennem alle hans Publikationer, en lidenskabelig Higen efter at naa fra det spredte til Helheden, til Totalitetens, den afsluttende Erkjendelses Hvilepunkt. En urolig, gjærende Aand vise hans Skrifter, et dybt personligt Præg have de alle, hans hele Sjæl vibrerer deri, hvor nøgtern stringent han end giver selve sine Forskningsresultater. Det er aabenbart det dybeste personlige Moment, den religiøse Følelses Trang og Higen, der giver Skrifterne den ejendommelige Karakter, heri bunder ogsaa den Uro, der i tiltagende Grad mærkes. Han var allerede ved Studieopholdet i Holland under sin filosofiske Fordybelse bleven rokket i sin lutherske Barnetro, et Møde paa hans anden Rejse med en Jesuit i Köln havde forøget hans Tvivl og Uro og vendt hans Tanke mod de store, fredgivende Sider i Katholicismen, i Paris bestyrkede Bossuet ham i disse Tanker, og da han saa endelig kom til Italien, maatte Romerkirkens indre og ydre Storhed og Glans blive end mere imponerende for hans Iagttagelse. Midt under det lyse, smilende Liv, han her førte, midt under hans travle Forskning blev med den voxende Sympathi for Katholicismen den indre Uro bestandig stærkere. Hans Sinds dybe Trofasthed holdt ham vel endnu i længere Tid fra det skæbnesvangre Brud, men Protestantismens Svagheder traadte bestandig tydeligere frem for ham. Hans nye, højtskattede katholske Venner mærkede hans Kamp og søgte at faa ham over paa deres Side, og ivrigst vare nogle ædle Kvinder, hvem det da ogsaa omsider lykkedes at gjøre ham til Konvertit. En særlig stor Betydning og afgjørende Indflydelse paa ham fik en rigt begavet og fornem, gift Dame, Signora Lavinia. Pludselig og særlig ved denne Dames ildfulde Overtalelser bortvejredes alle Tvivl, og paa Romerkirkens store Helligdag «de dødes Dag», 2. Nov., 1667 afsvor han det protestantiske Kjættereri og bekjendte den hellige Tro.

Efter at det afgjørende Skridt var taget, syntes der foreløbig at være kommen Fred i hans Sind, og han udarbejdede og fuldendte sin nævnte «Prodromus». Strax efter hans Konversion kom der et kongeligt Tilbagekaldelsesbrev fra Danmark, og han begyndte virkelig at gjøre sig rede til Afrejse fra Florents. Men han kunde dog ikke gennemføre sit Forsæt; en voxende Uro kom igjen frem i hans Sind, først næsten et Aar efter (1668) rejste han pludselig bort, men ikke til Danmark. Hans Rejse foregik paa en

underlig broget, tilsyneladende planløs Maade, rundt i Mellem-evropa og til sidst (1670) til Holland, det Land, hvor han i sin Ungdoms straalende Forskning havde fundet et Hjem, men hvor han nu mødte megen Misstemning paa Grund af sin Religionsforandring og kom i Strid med protestantiske Theologer. En Meddelelse om Storhertug Ferdinands betænkelige Sygdom gav ham da pludselig Anledning til at rejse tilbage til Florents, hvortil han dog først kom efter Storhertugens Død og Sønnen Cosmus' Tronbestigelse. Lettet ved at gjense sit kjære italienske Hjem og paa det hjærteligste modtagen af den unge Fyrste og alle sine hengivne Venner kom der en ny Opblussen i hans Forskningsdrift, men det varede kun kort, og han synes ikke at have udrettet væsentlig andet end at ordne Mineralsamlingerne i Palazzo Pitti. 1672 kom der atter en Hjemkaldelsesordre, utvivlsomt bevirket af Griffenfeld, og denne Gang fulgte han Kaldelsen, men vistnok først efter en svær indre Kamp. Han naaede Kjøbenhavn tidsnok til i Efteraaret s. A. som udnævnt «Anatomicus regius» (uden for selve Universitetet) at foretage forskjellige Dissektioner, baade af Dyr og Mennesker, i Domus anatomica. Ud paa Vinteren, da et kyndeligt Lig blev disponibelt, indbød Bartholin som Decanus ved et pompøst Program, hvori han priser S. i de højeste Toner, til en stor Dissektionsfest. Her indledede S. Demonstrationen ved en Tale, der senere tryktes i «Acta medica» («Proæmium demonstrationum anatomicarum in theatro Hafniensi a. 1673»), og i hvilken han paa samme Maade som i sine tidligere Skrifter i skønne, veltalende Vendinger priser det skabte, men dog kun for at vende Tilskuerens Blik mod selve Skaberen. Den dybt religiøse Understrøm er bleven endnu langt stærkere end før og gennemsyrrer hele Talen.

Med denne offentlige Forestilling synes S.s anatomiske Kraft væsentlig at være udtømt; hvad han præsterede videre i denne og den følgende Vinter, var af ringe Betydning og viste intet Spor af den tidligere store og geniale Forsker. Han trættedes aabenbart ved sin Stilling, hans Længsel tilbage mod Florents blev bestandig stærkere, og den protestantiske Animositet mod ham, der navnlig kom til Orde gennem Rektor Johan Brunsmann (III, 158), gjorde ham Opholdet yderligere pinligt. I Sommeren 1674 androg han om og beholdt sin Afsked. Paa Rejsen syd paa besøgte han i Hannover Hertug Johan Frederik, Enkedronning Sophie Amalies Broder, der var gaaet over til Katholicismen; henimod Aarets Slut-

ning naaede han Florents, hvor han atter fik den hjærteligste Modtagelse, og hvor han nu overtog det tidligere aftalte Hverv at være Arveprinsens Lærer. Med Løsningen af denne Opgave gik det imidlertid kun smaat, og endnu mindre formaaede han nu at samle sig om sine mange naturvidenskabelige Opgaver. Zelotismens Ild var bleven tændt i ham, og hvad han havde tilbage af sit store litterære Talent, sin Veltalenhed og overlegne logiske Evne, anvendte han nu udelukkende i sin Kirkes Tjeneste til at gøre Propaganda for sin Tro. Endnu 1675 udgav han flere saadanne Indlæg, i Form af Breve til den hollandske Præst Johannes Sylvius og til Spinoza, og endnu s. A. lod han sig præstevie. Fra det Øjeblik var hans brændende Tragten kun at gøre sig værdig til at være den hellige Kirkes sande Tjener og Redskab. Med Præstevielsen, hvor han ogsaa gav Løftet om frivillig Fattigdom, begyndte han sit bestandig strengere gennemførte asketiske Levned. Med altid uforandret Energi og med større eller mindre Held søgte han at omvende ankommende Protestanter fra de nordlige Lande, saaledes ogsaa sine tidligere Elever Caspar Bartholin og Holger Jacobsen. Skriftlig henvendte han sig i samme Anledning til sin gamle Lærer Oluf Borch. Samtidig fortsatte han Udgivelsen af katholske Stridsskrifter; i 1677 udkom «Scrutinium reformatorum» og et Svar til Sylvius, i hvilket den udførlige og gribende Fremstilling af hans egen Omvendelse er af særlig Interesse.

Pludselig blev han nu kaldt bort til en anden Virkeplads. Hertugen af Hannover, der havde mistet sin Biskop, ønskede at faa S. til dennes Afløser. Han gik ind paa at overtage Embedet og det dertil knyttede samlede nordiske Vikariat, men kun med Frygt og Bæven, og i det han paalagde sig fornyede strænge Budsøvelser. Af Paven indviedes han til titulær Biskop af Titiopolis in partibus infidelium, og han tilbagelagde Vejen til Rom og tilbage nord paa til Fods og til Dels barbenet, med Stav og Pose. Som Biskop i Hannover førte han fremdeles sit Liv i den største Forsagelse, sammen med den yderste Nidkjærhed i Embedsførelse, og Katholicismen vandt ved hans Indflydelse ikke ringe Indgang i Hertugens Lande. Ogsaa vedblev han at udfolde en meget frugtbar katholsk Forfattervirksomhed, navnlig i Stridsskrifter, rettede mod Angreb paa ham og hans Lære. Saadanne fremkom fremdeles fra Sylvius, desuden fra de theologiske Professorer J. W. Bayer i Jena og Nold i Kjøbenhavn, støttet af Biskop Hans Bagger. I Hannover levede samtidig Leibnitz, der som Mathematiker havde

den største Sympathi for S.s exakte Forskninger, men hvis tolerant-ireniske Retning og theologiske Reunionsforsøg maatte frastøde den katholske Zelot. Betegnende i saa Henseende er det ogsaa, at Leibnitz kalder ham en «maadelig Theolog».

Ved Hertugens Død og Successionen af en protestantisk Fyrste blev S.s Stilling i Hannover uholdbar, og Paven sendte ham 1680 som Viebiskop til Münster; han overtog da hele den kirkelige Administration af Stiftet. Men ved sin fanatiske Strængthed skaffede han sig mange Fjender ogsaa i den katholske Gejstlighed, og hans Gjerning blev efterhaanden yderst vanskelig. Han søgte at fuldkommengjøre sig selv ved yderligere Bodsøvelser og Askese. Hans Fortvivelse over egen Uformuenhed, hans Anfægtelser og bestandig brændende Længsel tilbage til Florents komme stærkt til Orde i Breve til hans tilbedte Signora Lavinia. Ogsaa hele sin katholske Forfattervirksomhed opgav han nu, hans Kræfter absorberedes af den bestandig mere oprivende Sjælekamp, af Arbejdet paa sin egen og sine Kaldsbrøders Helliggjørelse. Han holdt dog ud her i 3 Aar, indtil han ombyttede sin Stilling med en Gjenovertagelse af det nordiske Vikariat og derved tog Bolig i Hamborg. Endnu videre end før gik han nu i Askese og Selvpinsler, men hans vanskelige Missionsgjerning havde dog ingen Fremgang, tvært imod mødte han ogsaa her en voxende Uvilje hos sine Trosfæller. 1685 kaldtes han saa her fra til Schwerin, hvor Hertug Christian Ludvig var gaaet over til Katholicismen. Her blev alt, om muligt, endnu pinligere for ham end i Hamborg, af den verdsligsindede Hertug blev han kun taalt. Hans sarte Legeme kunde heller ikke længere udholde de bestandige Selvpinsler, hans Helbred begyndte at lide, og 26. Nov. 1686 bukkede han under for nogle tilstødte Underlivstilfælde. Hans Lig, som Storhertug Cosmus forlangte udleveret, førtes over Hamborg til Livorno og begravedes i Florents i San Lorenzokirkens Hvælvinger, sammen med Fyrsterne af Huset Medici. Hans store naturvidenskabelige Betydning blev i de følgende Tider kun lidet ænset, særlig her hjemme, men i Løbet af det 19. Aarhundrede er Opmærksomheden i tiltagende Grad bleven fæstet paa ham; ved den internationale geologiske Kongres i Bologna 1881 rejste Medlemmerne til Florents for at nedlægge en Lavrbærkrans paa hans Grav, ligesom de satte en Indsamling i Gang, for hvilken der 1883 rejstes ham et Monument ved San Lorenzokirken med hans Reliefbuste, modelleret af Consani, og med en pompøs latinsk Indskrift. 200 Aars Dagen for hans Død højtideligholdtes ved Minde-

lester af Katholikerne baade i Danmark og andensteds. Hans malede Portræt findes i Gallerierne i Florents, i Schwerins Domkirke og i det herværende kirurgiske Akademi, de sidstnævnte Steder i biskoppeligt Ornat.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 28 ff. Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 1 ff. Plenkers, Der Däne N. S. (1884). A. D. Jørgensen, N. S. (1884). Gosch, Danmarks zoolog. Lit. II, 1, 149 ff. Theol. Bibl. XX, 219 ff. Nyt theol. Bibl. XII, 397 ff. Kath. Kirketid. 1856, S. 561 ff. Allg. Deutsche Biographie XXXVI. Biograph. Lex. der hervorrag. Aerzte V. Kathol. Kirchenlex. XI. J. Petersen, Bartholinerne og Kredsen om dem S. 74 ff. *Jul. Petersen.*

— Da N. Steensen tog Ophold i Florents, førtes hans videnskabelige Forskning ind paa nye Baner. Af Storhertug Ferdinand II fik han forskjelligt forelagt til Undersøgelse eller Skjøn, og saaledes ogsaa en Gang Hovedet af en mægtig Haj; ved Dissektion af dette saa S. blandt andet den fuldkomne Overensstemmelse, der var mellem de i Jordan fundne «Fugletunger», Glossopetræ, og Hajens Tænder, i det de ikke alene stemmede i Form, men ogsaa i Struktur; Glossopetræ erklærede han saaledes for Tænder af tidligere Tidens Hajer og udvidede samtidig sine Undersøgelser til at omfatte andre Forsteninger, hvis organiske Oprindelse han erkjendte. Vel havde man alt i Oldtiden været klar, over denne, der ogsaa senere var forfægtet af flere, men da S. nu paa ny, og i stærkere begrundet Form, fremsatte denne Anskuelse, var det i skarp Modstrid med den gennem flere Aarhundreder herskende Opfattelse, efter hvilken Forsteninger enten betragtedes som rene Naturspil, «*lusus naturæ*», eller tænktes opstaaede ved en Jordan iboende Kraft, «*vis plastica*», eller tilskreves Indvirkning af Dampe fra Havet paa Jordlagene.

I Tillægget til hans i 1667 udgivne «*Elementorum myologiæ specimen*» redegjør han kort for disse sine Undersøgelser, i det han tillige erklærer Forsteningerne for indlejrede i Jordlagene paa en Tid, da disse vare løsere og dækkede af Vand, der ved Bundfældning af Slam har afsat Jordlagene. Hermed havde S. lagt den første videnskabelige, om end noget primitive, Grund til *Geologien*; han standsede ej heller herved, men arbejdede ivrig videre i det paabegyndte Spor, saaledes at han i 1669, da han saa sig nødsaget til at forlade Toskana, kunde fremlægge i beskeden Form, som Indberetning til Storhertugen, det Aandens Størværk, der rummer de af ham gjorte geologiske Iagttagelser: «*De solido intra solidum naturaliter contento dissertationis prodromus*».

Man forbavses uvilkaarlig, naar man ved Læsningen af dette foreløbige Arbejde ser, hvad S. i de faa Aar har formaaet at udrette paa et Omraade, hvor han næsten overalt maatte bygge op fra bar Bund. Hans fortsatte Undersøgelser over Forsteningernes Natur og Forekomst i Jordlagene bragte ham nødvendig til mere indgaaende at beskæftige sig med disses Bygning, som han kun kortelig havde antydet 1667; hans grundige, induktive Methode bragte ham her til Resultater, der paa de fleste Punkter vedvarende have Gyldighed, medens de for Datiden, der søgte at løse alle Problemer ad spekulativ Vej, for største Delen vare uforstaaelige, i det den ikke formaaede at følge ham i det Spring, der paa én Gang bragte ham et Aarhundrede frem for hans Tid. Han viste saaledes, at Lagene ere opstaaede ved Bundfældning, de ældre i et Hav, der oprindelig har bedækket hele Jorden, og disse ældre Lag ere forsteningsfri. Nærværelsen af Levninger af Dyr eller Planter i Lagene viser derimod, at disse ere afsatte efter Skabelsens Tid, og da enten af Havet alene eller ved Medvirkning af Ferskvand, hvad der lader sig afgjøre efter Forsteningernes Art. Om Lagene ikke paa Siderne begrænses af andre Lag, maa de hidrøre fra et Hav, der har strakt sig over hele Jorden, i modsat Fald vil man kunne finde deres Begrænsning. Betydningen af Uensartethed i Lagene og dens Aarsager staa ham klart, og ligeledes ser han, at Lagene oprindelig maa være afsatte vandret; naar vi hyppig finde dem i skraa Stillinger, maa de være bragte ud af deres oprindelige Leje, og dette antager S. fremkommet ved Indstyrtninger, efter at Vand har udvasket underliggende Lag. Ved disse Indstyrtninger opstaa de fleste Bjerge, af hvilke intet har existeret fra Verdens Skabelse; andre kunne opstaa ved Udbrud af Ild, der udslynger Aske og Sten, men ere da af en anden Art; til yderligere Udformning af Bjærgene medvirke Regnskyl og Bjærgstrømme, og enhver Tale om Bjærgene som Jordens Skelet eller Antagelse af, at deres Retning bestemmes af visse Strøg af Jorden, afviser han som stridende baade mod Fornuft og Erfaring. At Malmaarer ere Sprækkeudfyldninger og ikke stamme fra Verdens Skabelse, viser S. ligeledes, i det han tillige betragter det som sandsynligt, at Oprindelsen til Mineralerne maa søges i de omgivende Stenarter. Han ser, at Krystallernes Form til en vis Grad paavirkes af Omgivelserne, der dog ikke formaa at forandre den for Mineralet karakteristiske Grundform, i det Vinklerne mellem Fladerne vedblive at være de samme, selv om Fladernes Størrelse

varierer, og han giver for enkelte Mineraler en Beskrivelse af deres Væxtmaade, der viser et overordentligt Klarsyn; gjennem hans Tegninger af dem ser man, hvor dybt hans Erkjendelse grunder.

Af Arbejdets mangfoldige, stærkt sammentrængte Resultater maa endnu nævnes hans Undersøgelser over Toskanas Jordbund, oplyst ved skematiske Tegninger, de første Forsøg paa geologiske Profiler; han opstiller her 6 forskjellige Trin i Udviklingen og holder sig saaledes nøje til den mosaiske Skabelsesberetning.

«De solido» var kun Momentsamling til en større Afhandling, han lovede at udgive; ser man, hvor uendelig meget nyt der rummes eller antydes i det lille Arbejde, maa man i høj Grad beklage, at Hovedværket aldrig saa Dagens Lys, og Spørgsmaalet hvorfor paatvinger sig uvilkaarlig. Gosch nævner i sin Biografi (Danmarks zoolog. Lit. II, 1, 219) som rimeligt, at han «under Udarbejdelsen stødte paa Vanskeligheder — saa som navnlig de kronologiske —, der forekom ham, som maatte holde sig inden for den bibelske Tradition, uoverkommelige»; dette er vistnok den rette Tydning.

S.s Værk har sikkert haft stor Betydning for en Del af hans Samtid, men var dog for langt forud for sin Tid til at trænge fuldt igjennem. Da de af ham udtalte Sandheder et Aarhundrede efter vare alment anerkjendte, vare S. og hans Værk allerede glemte. Først det 19. Aarhundrede fremdrog dem paa ny af Glemselen, saaledes at hans Navn, da den internationale Geologkongres i Bologna i 1881 hyldede hans Minde, alt var indskrevet blandt Geologiens ypperste. — Paa Dansk er «Prodromus» i 1902 udkommet i fuldstændig Oversættelse. *V. Hintze.*

Steensen, Vincents, 1592—1659, til Stensgaard, Landsdommer, Søn af Hans S. og Margrethe Eriksdatter Basse, var født 11. Maj 1592 paa Stensgaard paa Langeland. Han rejste udenlands 1607, indskreves ved Leidens Universitet 1611 og blev ved sin Hjemkomst 1616 Sekretær i danske Kancelli. Her fra gik han 1617 over til at blive Kammerjunker, vistnok først hos begge de 2 Kongesønner Frederik (III) og Ulrik, derefter alene hos den sidste, indtil han 2. Nov. 1623 ægtede Anne Holck (VII, 539). Under alle de paafølgende Krige var han Krigskommissær paa sin Fødeø og blev 1638 Landsdommer der, med hvilken Stilling var forenet Embedslenet Havbølle; 1647 forlenedes han tillige med Tønsberg Provsti. Det historiske Øjeblik i hans Liv blev det, da han i

Febr. 1659 samlede Landfolket til sin Øs Forsvar mod Svenskerne under Carl Gustaf Wrangel, men han faldt selv i den heltemodige Kamp 17. Febr.

Illustr. Tid. XI, 124 f.

J. A. Fridericia.

Steenstrup, Hans Resen, 1770—1841, Præst, Søn af Landvæsenskommissær, Proprietær Hans Severin S. og Charlotte Sophie f. Resen, er født 24. Dec. 1770 paa Gaarden Kjeldkjær ved Vejle. Han blev Student fra Kolding 1789 og tog 1794 theologisk Embedsexamen. 1796 blev han Sognepræst for Uldum og Langskov ved Vejle, hvorfra han 1803 forflyttedes til Karleby, Horreby og Nørre Ørslev paa Falster, hvor han 1806 blev Provst for Sønderherred og 1824 for hele Falster. 1815 havde han faaet Rang med Amtsprovster. 1831 blev han Stiftsprovst. Han døde 27. Jan. 1841. 1793 ægtede han Johanne Magdalene From (f. 1772 † 1832), Datter af Amtsforvalter i Kolding Joh. Peter F. — I Uldum havde han meget Bryderi med den Opvækkelse, hvis vigtigste Leder var P. Frandsen (V, 280). Det kom i Annexkirken til temmelig voldsomme Optrin, ved hvilke de opvakte bleve «slagne med Kjæppe», hvad dog Præsten søgte at forhindre.

Erslew, Forf. Lex. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 617 f.

L. Koch.

Steenstrup, Johannes Christoffer Hagemann Reinhardt, f. 1844, Historiker, Søn af ndfr. nævnte Professor Japetus S. Han er født i Sorø 5. Dec. 1844 og blev i 1863 Student fra Metropolitan-skolen. Paavirket af Hjemmets rige Interesser gav han sig strax i Lag med Islandsk og med dansk Oldhistorie, men valgte Jura til Brødstudium; særlig syslede han med retshistoriske Æmner og opnaaede Accessit for en i 1865 udsat Prisopgave om Panterettens Historie før Christian V's Lov. 1869 blev S. juridisk Kandidat og Assistent i Overformynderiets Sekretariat, men fortsatte Studierne og granskede særlig de danske Landboforhold i 16. og 17. Aarhundrede, snart tillige Middelalderens Kulturforhold, fremfor alt Kong Valdemars Jordebog. Dermed indleddes en betydningsfuld Forfattervirksomhed, og denne skaffede S. det Hurtigkarlske Rejsestipendium. 1873—75 kunde S. da studere i Udlandet, først i Stockholm og Upsala, dernæst især i London, Paris, Rom og München. De paabegyndte Normannerstudier fremmedes yderligere ved et af Videnskabernes Selskab støttet Ophold i Paris og Normandiet 1877. Ogsaa senere har S. rejst meget, ofte til Fods;

han har nemlig lagt Vægt paa al Slags Sport. For øvrigt havde S. Arbejde i Videnskabernes Selskabs Sekretariat; samtidig nød han det Smithske Stipendium. 1882 erhvervede han den juridiske Doktorgrad, og s. A. blev han Professor Rostgardianus ved Københavns Universitet. Som Universitetslærer har S. ved Siden af Forelæsninger (der ofte give Længdesnit af større Udviklinger) lagt Vægt paa skriftlige og mundtlige Øvelser med de studerende, og han har taget megen Del i Administrationen. Allerede 1886 valgtes han til Medlem af Konsistorium, 1899—1900 var han Universitetets Rektor, og han har haft flere akademiske Hverv; saaledes er han siden 1897 Medlem af Komiteen for Samarbejde mellem Nordens Universiteter, ligesom han har taget fremragende Del i de nordisk-akademiske Møder og er dansk Medredaktør af «Nord. Universitetstidskrift». 1882 blev S. Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, s. A. Medlem af Videnskabernes Selskab, 1883 Medlem af Dansk historisk Forenings Bestyrelse (fra 1897 Formand); desuden Medlem af talrige Kommissioner, saaledes fra 1882 af den Arnamagnæanske Kommission og i 1898 Medlem af den af Justitsministeriet nedsatte Navnekommission (som saadan Medforfatter til «Dansk Navneskik»), og Medlem af flere udenlandske lærde Selskaber. Af Lunds Universitet kreeredes han til Æresdoktor i Filosofien 1900.

S.s historiske Forfattervirksomhed er omfattende og mangeartet. I Begyndelsen samlede den sig om de indre Forhold i den danske Middelalder og havde til Midtpunkt «Studier over Kong Valdemars Jordebog» (1873—74), sikkert det vægtigste Debutarbejde, nogen dansk Historiker har ydet; det gav ikke blot en indgaaende Undersøgelse af det mærkelige Kildeskrift, men tillige en samlet Udsigt, rig paa oprindeligt Syn og nye Oplysninger, over Datidens økonomiske Forhold, til Dels endog Samfundsudviklingen paa Valdemarstiden, og dets Forfatter havde med ét Slag vundet en Plads i Historikernes forreste Række. Indvendinger mod adskillige Enkeltheder fremkom dog fra C. Paludan-Müller; men med Kraft tog S. Kampen op mod den store Kritiker («Prof., Dr. C. Paludan-Müller og Kong Valdemars Jordebog», 1874). Næste Hovedgruppe af Skrifter omfatter Normannertogene og Normannerkulturen. Fra Udlandets Kilder hentes der en Vrimmel af hidtil ukjendte eller unyttede Skatte, og det indvundne Stof bearbejdes til kraftige Helheder. Af «Normannerne» er der udkommet 4 Bind: «Indledning i Normannertiden» (1876; forkortet fransk Bearbejdelse 1881), «Vi-

kingetogene imod Vest i det 9. Aarhundrede» (1878), «Danske og norske Riger paa de britiske Øer i Danevældens Tidsalder» (1879—82) og «Danelag» (juridisk Doktordisp., 1882); men dette Hovedværk i vor historiske Litteratur venter endnu paa sin Fuldendelse. Herhen hører ogsaa foruden nogle Smaaafhandlinger Folkeskriftet «Englands Erobring ved Hertug Vilhelm af Normandiet» (1877). Tredje Hovedgruppe omhandler Bondestandens Forhold i nyere Tid, saaledes «Vornedskabet hos den danske Bonde», «Nogle Undersøgelser om Fæstebondens Retsforhold i ældre Tid» (begge i «Hist. Tidsskr.» 5. Række VI) og Folkeskriftet «Den danske Bonde og Friheden» (1888). S.s Studier omfatte dernæst Historieskrivningens Historie i nyeste Tid («Historieskrivningen i Danmark i det 19. Aarh.», 1889), de gamle Folkeviser («Vore Folkeviser fra Middelalderen», 1891) osv. I de senere Aar har Forberedelsen af «Danmarks Riges Historie», hvor S. skildrer Oldtiden og den ældre Middelalder, affødt en Række af Særundersøgelser, saaledes bl. a. «Nogle Undersøgelser over Danmarks ældste Inddeling» («Vidensk. Selsk. Oversigt» 1896), «Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie», «Nogle Undersøgelser om Guders Navne i de nordiske Stedsnavne» («Hist. Tidsskr.»), «Saxo Grammaticus og den danske og svenske Oldhistorie» («Ark. f. nord. Filol.» XIII), «Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten ved den historiske Tids Begyndelse 800—1100» og «Venderne og de danske før Valdemar den stores Tid» (Universitetets Indbydelsesskrifter 1900). Hertil føje sig talrige Anmeldelser i forskellige Tidsskrifter og anmeldende Oversigter, især i «Revue historique». Endnu kunne fremhæves de Betragtninger og Afhandlinger, S. har samlet i «Fra Fortid og Nutid» (1892), og «Ethnografien, en Oversigt til Vejledning ved historisk Læsning og Studium» (1902).

S. har sin Styrke i den afhandlende Form. Med omfattende Viden forener han udpræget Selvstændighed i Opfattelsen, sej Energi til at trænge gennem vanskelige Problemer og lykkelig Evne til at finde nye Udgangspunkter for Realstudiet af Fortiden, snart ved Opsporing af unyttet Kildestof, snart ved nye Synsvinkler, juridiske og sproglige Undersøgelser osv., snart ved skarp-sindige Kombinationer. Megen Vægt lægger S. paa at knytte Fortid til Nutid og samtidig bedømme hver Tidsalder ud fra dens egne Forudsætninger; hans Dom er i Regelen baaren af konservativ Synsmaade, enten han f. Ex. søger at finde Lyssiderne i Bonde-

standens tidligere Afhængighed eller med Forkjærlighed leder efter historiske Støttestrukturer for fjærne Sagnberetninger.

Kbhvns Universitets Indbydelsesskr. t. Reformationensfesten 1882. Lunds Universitets årsskrift 1900. *Hans Olrik.*

Steenstrup, Johannes Japetus Smith, 1813—97, Naturforsker, særlig Zoolog, er født 8. Marts 1813 i Vang i Thy, hvor Faderen, Johannes Vogelius S. (f. 1777 † 1840), den Gang var Præst; Moderen var Anna Cathrine f. Carstensen (f. 1784 † 1868). 1832 dimitteredes Jap. S. fra Aalborg Kathedralskole, men efter at have taget 2. Examen vendte han af økonomiske Grunde tilbage til sit Hjem og blev der i 2 Aar som Lærer for sine yngre Brødre. Disse Aar benyttede han til ved eget Studium at vinde en Fortrolighed med sin Hjemstavns Naturforhold, dens Planter, Dyr og Forsteninger, som blev af stor Betydning for hans senere Forskning; for bestandig bar denne Præg af hans første Ungdoms mangesidige Beskæftigelse med Naturen; han blev Naturforsker i videre Forstand end nogen iblandt hans samtidige her hjemme.

1835 kom han atter til Universitetet, af hvis Lærere især Schouw, Reinhardt og Forchhammer paavirkede ham; til de 2 sidste knyttedes han snart nærmere ved personligt Venskab. I Begyndelsen studerede han Medicin, men naturhistoriske Studier og selvstændige Undersøgelser optog ham saa meget, at Medicinen helt blev opgivet. I Kjøbenhavns Omegn fortsatte han tidligere begyndte Studier over Tørvemosernes Bygning og Dannelsesmaade, og da Videnskabernes Selskab i 1836 havde udsat en Prisopgave om de Forhold, hvorunder Naaletræstammer forekomme i vore Tørvemoser, indsendte han 1837 en Afhandling, som vandt Prisen og fandtes værdig til Optagelse i Selskabets Skrifter. Aaret efter fik han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en Opgave om «Forskjellen paa Fuglenes Træk og Fiskenes Vandringer». Hans Afhandling om Moserne udkom først 1841; efter Rente-kammerets Foranstaltning kom han nemlig til at foretage yderligere Moseundersøgelser i det nordlige Jylland og fik derefter i Foraaret 1839 overdraget det Hverv at deltage i en geognostisk-økonomisk Undersøgelsesrejse til Island sammen med J. C. Schythe og J. Hallgrímsson. Rejsen gik over Norge, og i Efteraaret 1840 vendte S. tilbage med betydelige Samlinger og en rig Høst af Jagttager. En enkelt af disse, om Forvandlingen hos højere Krebsdyr, meddeltes i et Rejsebrev til Reinhardt og offentliggjordes

af ham; men mange af S.s andre Iagttagelser paa Island saa des værre ikke Lyset.

24. Avg. 1841 konstitueredes S. som Lektor i Mineralogi og Botanik ved Sorø Akademi og Skole; kort efter (19. Okt. s. A.) ægtede han Ida Margrethe Kaarsberg (f. 6. Juni 1811 † 23. Dec. 1882), Datter af Kjøbmand Hans K. i Aalborg (f. 1757 † 1826). Skjønt Zoologien ikke hørte til de Fag, som han docerede for Akademiets Studenter — kun i Skoleklasserne underviste han deri —, blev det fra nu af denne Videnskab, som han særlig viede sit Arbejde. Som Akademiets Examenprogram for 1842 udkom hans Skrift «Om Forplantning og Udvikling gennem vekslede Generationsrækker, en særegen Form for Opfostringen i de lavere Dyrklasser», et Skrift, som ikke blot her hjemme vakte den største Opmærksomhed, men ogsaa i Udlandet gjorde hans Navn kjendt i vide Kredse. S. A. optoges S., endnu kun 29 Aar gammel, som Medlem af Videnskabernes Selskab. Skjønt Forholdene i Sorø i mange Henseender vare vanskelige for videnskabelige Arbejder, fortsatte han de Studier, hvoraf én Side havde fundet Udtryk i det nævnte Skrift, og snart havde han fuldført en ny Afhandling: «Undersøgelser over Hermafroditismens Tilværelse i Naturen». Den udkom som Program 1845, noget forsinket derved, at S. i Sommeren 1844 havde ledsaget Kronprins Frederik paa en Rejse til Skotland, Færøerne og Norge. Paa dette Tidspunkt var imidlertid Reinhardt død, og 28. Nov. 1845 udnævntes S. til Professor i Zoologi ved Universitetet og Bestyrer af dettes zoologiske Musæum. Han flyttede da til Kjøbenhavn og begyndte i April 1846 sin lange og betydningsfulde Virksomhed ved Universitetet.

Der var for en Mand med S.s Evner og Virkelyst fuldt op af Arbejde i alle de Retninger, som Stillingen medførte. Universitetsmusæet var den Gang meget ufuldkomment udstyret, i visse Retninger endog forsømt; det lykkedes S. i forholdsvis kort Tid at raade Bod derpaa; han forstod at vække Universitetsstyrelsens Interesse og derved at skaffe Pengemidler til Veje; tillige besad han en udmærket Evne til at vinde Lægmænd for sin Virksomhed, bl. a. flere Skibsførere — navnlig Hygom og Andréa —, hvis Indsamlinger af oceaniske Dyr i Aarenes Løb bragte en Rigdom tilstede, som paa den Tid faa andre Musæer kunde opvise. I flere Aar var han endda væsentlig ene om sin Musæumsgjerning; først fra 1851 fik han en videnskabelig uddannet fast Assistent i C. F. Lütken, som fra nu af og igjennem hele hans Embedstid blev ham

en trofast og virksom Støtte. Tidlig fik imidlertid hans Musæumsvirksomhed et endnu videre Omfang; 1. Juni 1848 blev han tillige med Forchhammer udnævnt til Medlem af Direktionen for det kongl. Musæum, og dermed begyndte aarelange Forhandlinger og Arbejder, hvis Maal var Sammensmeltningen af Hovedstadens naturhistoriske Musæer og deres Henlæggelse under Universitetet. Samtidig indtraadte han i en af Universitetet nedsat Komité til Undersøgelse af alle Universitetets naturvidenskabelige Anstalter og disses Forhold til beslægtede Samlinger i Kjøbenhavn. Efter en fleraarig Standsning af Forhandlingerne (1852—58) gennemførtes de zoologiske Samlingers Forening ved Lov af 29. Dec. 1862. I Følge denne skulde den fremtidige Styrelse ske ved et Musæumsraad, bestaaende af 3 sideordnede Afdelingsstyrere; dette traadte i Virksomhed 1864 med S. som Formand, valgt af Konsistorium; samtidig begyndte Opførelsen af den nuværende Bygning, paa hvis Plan og Indretning han fik en væsentlig Indflydelse. Det var Aar fulde af Vanskeligheder af forskjellig Art, med Kampe om Fordelingen af den styrende Magt og med bitre personlige Rivninger, der udgik fra det kongl. Musæum, hvor Stemningen fra Schiødtes og Krøyers Side fra første Færd var fjendtlig imod ham. Dertil kom de besværlige Forhold, som voldttes af den stærke Tilvæxt i Tilhørernes Antal og den indskrænkede Plads i den gamle Kommunitetsbygning. Først 1870 var Indflytningen i den nye Bygning tilendebragt og den Ombygning i det gamle Universitetsmusæum udført, hvorved S. opnaaede Plads for en særlig Studie- og Undervisningssamling. Universitetet var nu i Besiddelse af et for sin Tid fortræffeligt Undervisningsapparat og af et zoologisk Musæum, der maatte regnes blandt Samtidens bedste. Det første var udelukkende S.s Værk, og i det sidste havde han sin meget betydelige Andel.

Sin Gjerning som Universitetslærer omfattede S. med stor Interesse og ofrede den megen Tid og meget Arbejde. De Forelæsninger, som han holdt for sin store Tilhørerkreds af unge Medicinere, til 1856 ogsaa Polyteknikere, vare i høj Grad prægede af eget Syn og selvstændig Opfattelse; han var ganske vist ikke egentlig veltalende, for saa vidt som han ikke let eller hurtig fandt Ord for sin Tanke, men der var over hans Foredrag en egen personlig Farve, en Optagethed af Æmnet og et Liv over Fremstillingen, som absolut maatte fængsle Tilhørerne. Ikke mindre vækkende vare de Øvelser, hvor han i Samtale med den enkelte

studerende eller for en mindre Kreds — i Musæet eller senere i Studiesamlingen — gennemgik Dyreformer og Præparater og søgte at aabne sine Elevers Øje og Forstaaelse. Det var denne Form, han oftest gav sin Vejledning af de videregaaende naturhistoriske studerende, i den første Tid stundum ogsaa paa Ekursioner til Moser o. l.; sjældnere holdt han for disse studerende egentlige Forelæsninger over specielle Æmner, og da helst over saadanne, hvor han ved egne Studier havde fremmet Forskningen. At hans talrige Elever paaskjønnede hans sjældne Læredygtighed og mindedes hans Undervisning med Tak, fik Udtryk ved forskjellig Lejlighed, bl. a. ved den Adresse fra danske Læger, som overrakte ham paa hans 80 Aars Fødselsdag, og ikke mindst ved Stiftelsen af «Japetus Steenstrups Legat» (1870) til Fremme af videnskabelige Studier i de Retninger, som han med Forkjærlighed havde dyrket.

Universitetet — hvor han 1862 valgtes til Medlem af Konsistorium — var imidlertid ikke ene om at lægge Beslag paa hans Tid og Kræfter. I Videnskabernes Selskab var han et overmaade virksomt Medlem, benyttet i talrige Komiteer og Udvalg; 1866 blev han efter Forchhammers Død Sekretær, men nedlagde denne Post 1878; senere, ved Madvigs Død, valgtes han til Præsident, men modtog ikke Valget. 1876 indtraadte han i Bestyrelsen af det nyoprettede Carlsberg-Fond, med hvis Stifter, J. C. Jacobsen, han stod i nær Forbindelse, og indtil sin Død bevarede han sit Sæde og sin Indflydelse i denne Bestyrelse. I Naturhistorisk Forening var han ikke blot Formand fra 1849—85, men var i denne lange Aarrække Sjælen i Foreningens videnskabelige Liv. Han deltog i de skandinaviske Naturforskermøder 1842—73, undertiden som Medlem af Bestyrelsen, altid som fremtrædende Bidragyder ved Forhandlingerne, desuden i flere af Udlandets Forsamlinger af Naturforskere og Arkæologer, ligesom han jævnlig foretog Rejser i Udlandet, bl. a. 1859, da han i længere Tid opholdt sig i Sydfrankrig, ved Nizza og Adriaterhavet for at studere Hule- og Brecciedannelser.

Island, for hvis Natur og Folk han fra sin Ungdom bevarede en levende Interesse, besøgte han for anden Gang 1874, da han efter Indbydelse af Kongen deltog i Tusendaarsfesten og som Universitetets Repræsentant overbragte en Adresse til det islandske Folk. For sine Undersøgelser færdedes han jævnlig i Hjemlandets forskjellige Egne — ved Tørvemoser, Lergrave og Teglværker, Køkkenmøddinger osv. —, og han vedblev dermed selv i sin høje

Alderdom, til Trods for at han ved et Fald i Vinteren 1878 var bleven halt, saa at han maatte gaa med 2 Stokke.

Paa videnskabelig Anerkjendelse modtog han i Tidens Løb mange Beviser; han optoges som Medlem af mangfoldige lærde Selskaber og Akademier, og ved Lunds Universitets Jubelfest 1868 blev han Æresdoktor i Filosofi og Medicin. Ogsaa andre Udmærkelser bleve ham til Del. 1867 blev han Etatsraad (en Titel, som han dog nødig hørte de studerende anvende), 1871 Kommandør og 1884 Storkors af Danebrog; af udenlandske Ordener modtog han bl. a. l'ordre pour le mérite for videnskabelig Fortjeneste. 1868 valgtes han til Universitetets Rektor, men modtog ikke Valget.

I 1883 søgte og fik han Fritagelse for en Del af sin Lærervirksomhed for at vinde Tid til videnskabelige Arbejder; men allerede næste Aar søgte han sin Afsked, der blev bevilget 12. Dec. 1884 fra 1. April 1885. Efter sin Fratrædelse fortsatte han sit videnskabelige Arbejde; forbavsende længe bevarede han sin Arbejdskraft, saa at han endnu fik fuldført en Række Afhandlinger; han færdedes endnu ofte ude ved Omegnens Moser og foretog endog et Par længere Rejser, 1888 til Mährens Knoglemarker. Fuldkommen aandsfrisk og stadig videnskabelig optaget havde han tilbagelagt sin 84 Aars Fødselsdag, da en pludselig Sygdom paa ganske faa Dage gjorde Ende paa hans virksomme Liv, 20. Juni 1897. — En Buste af ham, tilvejebragt af Videnskabsmænd og Venner, rejstes uden for Universitetsbygningen Aaret efter hans Død.

S. var en aandfuld og betydelig Personlighed, med stærkt udpræget Selvstændighed, livfuld af Væsen og fængslende i Samtale, en af dem, der «gjorde uventede Spørgsmaal og gav uventede Svar». Som Videnskabsmand var han en af de faa, der med Naturforskerens Blik for Form og Detailler forbinde den Kombinationsevne og Fantasi, der kan finde det centrale og væsentlige i Fænomenerne. Men ikke altid forstod han at beherske sin Fantasi ved den nøgterne Prøvelse, som maa kræves særlig af Naturforskeren, til Trods for den kritiske Sans, som var ham egen og i høj Grad var aarvaagen over for andre. Hans Kundskabsfylde, der støttedes af en udmærket Hukommelse, var ualmindelig og øgedes ved utrættelige Studier, ogsaa i Litteraturen; hans Interesse blev hurtig vakt og kunde da undertiden optages af Problemer, som ikke alle vilde indrømme den Betydning, som han tillagde dem; værdifuldere Opgaver, hvor han havde øjnet Løsningen, kunde

derved blive trængte til Side; mangt et paabegyndt videnskabeligt Arbejde blev ogsaa udsat paa Grund af hans mange Forretninger og naaede aldrig at blive gjenoptaget til endelig Behandling. Derfor ville hans offentliggjorte Skrifter aldrig staa som et fuldgyldigt Udtryk for hans Forsknings Omfang og virkelige Betydning.

Ingen anden dansk Naturforsker i det 19. Aarhundrede har spændt over saa vidt et Omraade. I sin Ungdom dyrkede han temmelig ligelig «Naturhistoriens» 3 Grene; snart kom dertil Arkæologi og senere historiske Æmner, som dog altid havde en vis Forbindelse med Naturvidenskaberne. Botanikken trængtes imidlertid tidlig af Zoologi og Geologi fra den væsentlige Plads, som den indtog i hans første Studier over Tørvemoserne og paa Island; senere Spor findes i Bidrag til «Flora Danica» (1849—52) og i de Anskuelse om Individualitet og Formering i Planteriget, som fremsattes i Afhandlingerne om Generationsvexelen og Hermafroditismen. Sin fremskudte Plads som Zoolog vandt han ved det førstnævnte af disse Skrifter, hvori han viste, at Forplantningen i mange lavere Dyreklasser antager den Form, at der af den kjønnede Generation frembringes en eller flere — undertiden mange — «opammende» Generationer, af hvilke den sidste atter frembringer den kjønnede, den samme Form, som han i Planteriget saa som den almindelig fremherskende. Eschscholtz og Chamisso havde vel iagttaget den cykliske Forplantning hos Salperne, og Chamisso havde (1819) betegnet den som en «alternatio generationum», men Forholdet stod isoleret og derfor gaadefuldt og betvivlet, indtil S. nu, byggende paa andres Iagttagelser, stadfæstede og udvidede ved hans egne, ved skarpsindig Kombination sammenkjædede de forskellige Led til et Hele paa en saadan Maade, at dette Skrift ikke blot strax grundlagde hans Ry i Udlandet, men ofte siden af betydelige Forskere nævnes som et Værk, der bragte Lys paa mange Punkter. Stor direkte Betydning fik dette Arbejde for Studiet af Snylteormenes Livsforhold; allerede umiddelbart efter dets Fremkomst udtalte en af Mestrene paa dette Omraade, v. Siebold, at det vilde gjøre Epoke i Helminthologien. I Ikternes udviklede Forplantningshistorie fandt S. Traaden og angav Vejen, som den fremtidige Forskning fulgte, ligesom ogsaa hans Opfattelse af Bændelormene som Kolonivæsener senere blev den almindelige. At i øvrigt adskillige Enkeltheder vare urigtige, og at ugrundede Formodninger plette Skriftet, kan ikke nægtes; dette gjælder ogsaa S.s andet Program fra Sorø, om Hermafroditismen, og føles her

saa meget mere, som dette Værk i sit Hovedresultat maa betegnes som forfejlet. Hans Forkasten af al Tvekjønnethed i Naturen som utilstrækkelig begrundet har hverken Samtiden eller Eftertiden villet godkjende, men vel indrømmet, at Videnskaben fremmedes ved dette Arbejdes kritiske Udrensning af falske Hermafroditer og dets aandfulde Belysning af mange Sider af Forplantningsvirksomheden.

Efter sin Ansættelse ved Universitetet kom S. som Musæumsbestyrer til at arbejde med et meget forskjelligartet Materiale; dette afspejler sig i hans zoologiske Produktion, der omfatter Æmner fra de fleste af Dyrerigets Hovedgrupper. Mange af disse Bidrag ere korte Meddelelser, flere kun publicerede som Uddrag, nogle kjendes nærmere gennem hans Forelæsninger, enkelte endda kun gennem andre Forfattere, som han havde meddelt sine Resultater. Adskillige af dem vidne om hans Blik for morfologiske Ejendommeligheder, om hans Evne til at tyde vanskelige Former eller afvigende Bygningsforhold (f. Ex. om *Anomia*, *Cyathidium*, *Pegasus*, Gjællegitteret hos Brugden, Skæltændernes Skifte hos Brusksfiske, Sugeskiven hos *Echeneis*) eller om hans Sans for biologiske Forhold og Tillemplinger (om flere Ikter og deres Livsforhold, *Fasciola intestinalis*), andre om hans stadige Opmærksomhed for ejendommelige Forplantningsforhold, i Tilknnytning til hans tidligere Studier; i flere af hans systematiske eller beskrivende Bidrag er det disse Sider, som øjensynlig fra første Færd have fremkaldt Undersøgelsen, og som give Beskrivelsen dens egentlige Værd (f. Ex. om *Rhizochilus* og *Magilus*, *Xenobalanus*, *Sphenopus*, *Philichthys*, om Slimaalens Æg, om Flynderslægten *Zeugopterus*). Nogle af hans større Bidrag fremkom som Fællesarbejder med Lütken (om det aabne Havs Snyltekrebs og Lærnæer, om Klumpfiske og deres Ungdomsformer).

Inden for de lavere Dyr kom han tidlig ind paa Studiet af Blæksprutternes Klasse, som han siden — om end med Afbrydelser — vedblivende dyrkede; i alt, hvad denne Klasse angik, ansaas han for en Avtoritet, og Musæets Samling af disse Former blev ved hans Bestræbelser en af de første. Fra 1847—87 skrev han en Række Afhandlinger, som have stor Betydning for Klasens Systematik; særlig Interesse har hans Paavisning (1856) af, at en bestemt Arm hos alle Blæksprutters Hanner er omdannet til Parringsorgan, og at den indtil da som ganske isoleret Fænomen opfattede Hektokotyldannelse kun er en ekstrem Udvikling af et Forhold, som gjælder den hele Klasse. En videre Belysning af

disse og andre dermed forbundne Forhold gav han i senere Arbejder («Om Hemisepius», 1875, og fl. a.), men meget af hans Undersøgelser over denne Klasse blev des værre ikke offentliggjort, om end endnu et Par Bidrag bleve udgivne efter hans Død.

Flere Bidrag, foruden de ovenfor nævnte, angaa Fiskenes Klasse; særlig Opmærksomhed vakte hans Afhandlinger om Skjævheden hos Flyndrene (1863, 1876). Hos nogle oceaniske Smaaflyndre fandt han, at den ene Sides Øje med sin øvre Kant sænker sig ind i Hovedets Væv og ved en fortsat Drejning om sin Axe kommer frem paa den modsatte Side, saa at Dyret «skeler sig til Flynder». Denne Iagttagelse søgte han at give almen Gyldighed for alle Flynderformer. Rigtigheden af dette sidste blev med Grund bekæmpet fra forskjellig Side; endog den Iagttagelse, han tog til Udgangspunkt, blev af nogle erklæret for naturstridig og derfor umulig; senere Iagttagelser have imidlertid vist, at en Flytning af det ene Øje gennem Hovedets Væv utvivlsomt finder Sted hos nogle Former, men, som det synes, et Mindretal (blandt vore indenlandske kun hos en enkelt Slægt). — Til Paddernes Naturhistorie har S. navnlig bidraget ved Meddelelser om vore indenlandske Formers Livsforhold og Artsforskjelligheder; at baade Arts- og Kjønssforskjel bl. a. ogsaa ere udtalte i Skelettet, var han den første til at paavise (1846).

Blandt hans talrige Afhandlinger om højere Hvirveldyr indtages den vigtigste Plads af dem, der omhandle vor forhistoriske Dyreverden. Paa dette Omraade har S. den store Fortjeneste i alt væsentligt at have skabt den Grundvold, som Eftertiden har at bygge paa. Hans Undersøgelser af Tørvemoserne havde fra første Færd ganske naturlig henledet hans Opmærksomhed paa deres Indhold af Dyrelevninger og Kulturprodukter og paa Spørgsmaalet om disses Samtidighed indbyrdes og med de forskjellige Vegetationsperioder, som han havde paavist. I 1848 aabnedes der en ny Kilde for disse Studier med Undersøgelsen af de Skaldynger, som vare fundne flere Steder i Landet. Efter S.s Tilskyndelse nedsatte Videnskabernes Selskab en Komité, bestaaende af Forchhammer, S. og Worsaae; de Resultater, som efterhaanden vandtes fra 1851, da den rette Forstaaelse af Skaldyngerne som Menneskeværk, som «Køkkenmøddinger», var klaret, fik den største Betydning for Udviklingen af den arkæologiske Forskning overalt i Verden. Med rette vandt S. en stor Del af Æren for dette ved sin Behandling af den zoologiske Side af Æmnet; han indskrænkede sig ikke til

Bestemmelsen af Dyrelevningernes talløse «Brudstykker og Brokker» — en Opgave, som den Gang var vanskelig nok, da S. for en stor Del først maatte skabe et Sammenligningsmateriale —, men hans Bearbejdelse gik videre; med stor Skarpsindighed tydede han Mærker, som Knogleresterne bare, og den regelmæssige Mangel af bestemte Skeletdele som Vidnesbyrd om Hundens Færd som Husdyr hos Dyngedannerne; i Sangsvanens talrige Levninger, i Hjortetakernes forskellige Udviklingsgrader, i Skeletdeles og Tænders forskellige Alderstrin hos de fundne Levninger af Vildgrise og Hjortekalve fandt han Beviser for Befolkningens Ophold paa Stedet i Aarets forskellige Maaneder osv. Haand i Haand med disse Undersøgelser gik fremdeles Mosernes; Udbyttet af begge var ikke blot, at han efterhaanden kunde vise, at en hel Række karakteristiske Dyr som Ren, Elg, Uroxe, Bison, Bæver, Los, Vildkat, Bjørn, Tjur, Gejrfugl og Moseskildpadde var forsvunden i forhistorisk Tid, men at de allerfleste af disse havde levet i Stenaldertiden, og at denne naacde tilbage i en Tid, hvor Fyrren endnu fandtes i Landets Skove. En Række Meddelelser og Afhandlinger fra 1848—79 indeholder de enkelte Fund og viser de successive Fremskridt i S.s Resultater; en mere samlet Fremstilling gav han i populær Form i Skriftet «Et Blik paa Natur- og Oldforskningens Forstudier til Besvarelse af Spørgsmaalet om Menneskeslægten's tidligste Optræden i Evropa» (Universitetsprogram 1862) og i «Tørvemosernes Bidrag til Kundskab om Landets forhistoriske Kultur og Natur» (Foredrag ved Landmandsforsaml. i Kbhvn. 1869). Ogsaa nogle af Udlandets forhistoriske Knogleaflejringer gjorde S. til Gjenstand for eget Studium, og i flere Skrifter kritiserede han Slutninger, som andre Forskere havde ment at kunne fastslaa, og polemiserede bl. a. mod den almindelig antagne Samtidighed af Mammuthen og Mennesket (Om formentlige Resultater af franske Hulefund, 1866; «Mammuthjægerstationen ved Přebmost», 1888); i en Afhandling «Om de Mærker, som Knogler i Fuglenes ophulkede Foderboller bære af Opholdet i Fuglenes Maver» (1872) fremhæver han Nødvendigheden af at være opmærksom paa, at Skeletlevninger kunne frembyde alle Haande Mærker — af Vejrsmuldring saa vel som af Behandling —, og paa Vigtigheden af at skjelne mellem disse for at fastslaa, om Rovdyr, Rovfugle, Mennesker eller andre Faktorer have været Aarsagen til de Knoglesammenhobninger, som findes i Udlandets Huler og Klippespalter, i mindre Maalestok ogsaa som Udfyldninger af Gange i vore Sand- og Grusgrave. Endelig staar

i nær Forbindelse med denne hele Række Undersøgelser hans «Bidrag til Gejrfuglens Naturhistorie» (1857), hvori han bl. a. fastslaar, at denne nu udryddede Fugl aldrig har været en arktisk Form, som man almindelig antog, men havde sit rette Hjem ved Atlanterhavets nordlige Kyster. Den historiske Undersøgelse, som her spiller Hovedrollen, er ogsaa i mange af S.s andre Arbejder et fremtrædende Element, bl. a. i hans interessante populære Afhandling om «Sømunken», den i Christian III's Tid fangede Havmand, som han afslørede som en strandet Kæmpeblæksprutte.

Den Livfuldhed, som prægede S.s Person, træder ogsaa ofte frem i hans Skrifter; mange af disse fængsle ved den ham egne Behandling af Stoffet, mange desuden, fordi de saa stærkt bære Stempel af den Selvstændighed, hvormed han fulgte sine egne Baner og undlod at træde «pecorum modo quo itur» — hvad han dog ofte maatte høre ilde for og undertiden ganske vist med Grund.

Erslew, Forf. Lex. «Fremtidens» Nytaarsgave 1869. Oversigt ov. Vidensk. Selsk. Forhandl. 1897. Ymer 1897.

H. F. E. Jungersen.

— Paa Titelbladet til det Arbejde, der fremfor alle J. J. S. Steenstrups øvrige har haft Betydning for *Geologien*, nemlig «Geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose», betegner han sig som «Naturforsker», og en mere træffende Betegnelse kunde S. vanskelig have givet sig selv; paa ethvert Punkt forskende bevæger han sig heri saavel paa Geologiens som paa Botanikkens og Zoologiens Omraader og naar herved til at yde et Arbejde, der for Forstaaelsen af vore Mosers Bygning og svundne Tiders Klimaer har haft grundlæggende Betydning og ingen Sinde vil tabe sit Værd.

Da Videnskabernes Selskab i 1836 udstedte sin Prisopgave, der fremkaldte ovennævnte Besvarelse, var Kjendskabet til vore Moser kun ringe; de opfattedes hyppigst her hjemme som uordnede, ved Vand frembragte Sammenskylninger. S. paaviste nu ikke blot, at den Flora, hvoraf Moserne ere dannede, har voxet der paa Stedet, men tillige, at Moserne i de forskjellige Dybder sammensættes af forskellige Træsarter, der lidt efter lidt have afløst hverandre som fremherskende Skovbestand. Grunden til denne Vexlen saa S. klart skyldtes Forandringer i Existensbetingelserne, og af de forskellige Plantefund og de Dyrelevninger, der forekomme sammen med dem, drog han da den Slutning, at Klimaet i forhistorisk Tid lidt efter lidt har bedret sig fra koldt og fugtigt

til Nutidens Klima, i det det golde Land først har klædt sig i Bæverasp, senere i Fyrreskov, der atter har maattet vige for Egens og senere Bøgens Herredømme. Det geniale Arbejde, der i Hovedtrækkene fuldt ud staar ved Maal endnu den Dag i Dag, naaede først i Trykken i 1841. Det rige Materiale af Planteforsteninger fra Surtarbranden, der skaffedes til Veje ved S.s og J. C. Schyttes Islandsrejse (1839—40), er bearbejdet af Heer (i «Flora fossilis arctica»), men des værre er der aldrig fra S.s Haand udkommet nogen Beretning om Rejsen. I end højere Grad maa det beklages, at en af Forchhammer og S. paabegyndt Beskrivelse af de danske Forsteninger, «Gæa Danica», ej heller saa Dagens Lys; 3 af Tavlerne foreligge i Prøvetryk (Mineralogisk Musæums Arkiv), men hermed standsedes Arbejdet, uvist af hvilken Grund.

I den følgende Aarrække var S., fraset enkelte mindre geologiske Arbejder samt Undersøgelser i geologisk-antikvarisk Retning, hovedsagelig optaget af Arbejder af anden Art. Da Nathorst imidlertid 1870 fandt arktiske Planter i Ferskvandsler i Skaane, vakte S.s Interesse naturligvis stærkt, og paa hans Opfordring kom Nathorst derfor det følgende Aar her til Landet, hvor han i en Mose ved Gjentofte først fandt den arktiske Vegetation paa dansk Bund. S. forfulgte nu Sagen videre og konstaterede dels selv, dels ved Emil Chr. Hansens Hjælp arktisk Flora under en stor Del af de nord-sjællandske Moser og andre Steder, hvorved der naaedes en stor Supplering af Vidnesdam-Materialet, og at dets Tilslutning til Tiden umiddelbart efter Istiden blev fastslaaet. Da Vidnesdam-Arbejdet blev til, savnedes dette Mellemlid ikke, fordi man den Gang endnu ikke havde fuld Klarhed over Istidens Existens. S. antyder vel Muligheden, men troede næppe endnu selv derpaa. Ogsaa opad mod Nutiden gave disse fornyede Undersøgelser Tilslutning, i det Hansen i en enkelt Mose fandt Bøg, hvad S. dog en Tid ej vilde anerkjende Rigtigheden af. Det synes dog, som S. senere har indrømmet det, da Hansens Iagttagelse skulde være indgaaet som Led i et større Arbejde, som S. havde paatænkt om Fortidens Planteverden som en nu nødvendiggjort Supplering af det ældre Arbejde. Dette kom dog aldrig til Udførelse.

Efter denne Tid foreligger der vel fra S.s Haand enkelte mindre Arbejder af geologisk Indhold, ligesom han tog stærk Del i Johnstrups Undersøgelser over Cyprina- og Yoldia-Leret, men offentlig greb han nu kun lidet ind i den danske Geologi. Derfor tabte han den dog ikke af Syne; gennem Johnstrup, der fra

tidlig Tid havde været nøje knyttet til ham, havde han stedse stærk Føling med den, selv om den ikke altid vandt hans Bifald. Over for de nyere Theorier om gjentagne Istider stod han saaledes meget skeptisk, hvad der endnu i hans sidste Levetid fremkaldte et lille Arbejde fra hans Haand: «Til «Istidens» Gang i Norden, navnlig dens Udgang og Forsvinden, et Indlæg fra Danmarks Side». Afhandlingen forelagdes i Videnskabernes Selskab 1892, men udkom dog først 1896.

V. Hintze.

— Ved sine Studier over Naturforholdene i Danmark i ældre og ældste Tider førtes J. J. S. Steenstrup med Nødvendighed ind paa *Oldforskningens* Omraade. Med Erkjendelsen af, at de forskellige Skovvegetationer danne en kronologisk Række, maatte Spørgsmaalet om Menneskets Samtidighed paatrænge sig ham, og derfor spejdede han efter enhver Ting, der maatte kunne give Oplysning i saa Henseende. Et Holdepunkt gav Forekomsten i Skovmoserne af Træer, der vare fældede ved Ild, deraf fremgik, at Mennesket havde levet her i Landet allerede i Fyrreperioden; hans Opmærksomhed gjaldt lige saa vel de Oldsager, der fandtes i de forskellige Lag af Moserne, som de der forekommende Dyreben, og kritisk studerede han deres Aflejring.

Køkkenmøddingernes Opdagelse aabnede imidlertid et langt videre Felt for zoologisk-antikvariske Undersøgelser, der i fuldt Maal lagde Beslag baade paa hans kritiske Forskerøje og vældige Arbejdskraft. 1837 havde han et Par Steder ved Mariager Fjord fundet Oldsager (Flintflækker) i Lag af Østers- og andre Strandskaller, der efter Forchhammers Tydning den Gang antoges for gamle hævede Havstokke. Senere, i 40erne, under Feriebesøg i Græse Præstegaard, havde han atter iagttaget lignende Forhold ved Issefjorden i Nærheden af Frederikssund, ved Bilidt og Havelse, og her som der overbevist sig om, at Oldsagerne vare aflejrede samtidig med Skallerne, og at Lagene følgelig maatte være dannede i Stenalderen. Ved at forfølge slige Lags Udbredelse vilde man altsaa faa et ret tydeligt Omrids af Landets Kyster paa de Tider. Efter Andragende af Forchhammer og S. vedtog Videnskabernes Selskab saa 1848 at lade foretage en planmæssig geologisk-arkæologisk Undersøgelse af Egnen ved Lejre og de tilgrænsende Dele af Issefjordens Kyster, og de 2 nævnte sammentraadte med Worsaae, som ikke var Medlem af Selskabet, i en Komité. Medens Undersøgelserne ved Lejre kun gave ringe Udbytte for Arkæologien,

forandredes Forholdet, da Komiteen 1850 forlagde sin Virksomhed til Omegnen af Frederikssund. Det viste sig, at Skaldyngerne ved Bilidt og Havelse ikke kunde være dannede af Havet, men maatte være ophobede af Mennesker: Skallerne vare alle aabnede og henkastede bunkevis uden Spor af Lagdeling; mellem dem fandtes Aske, Kulstykker, ildskjærpede Sten, undertiden som smaa Brolægninger; end hyppigere forekom tilhuggede Flintredskaber, nu og da ogsaa Potteskaar og endelig Masser af Ben af Fisk, Fugle og Pattedyr, de sidstnævnte planmæssig ituslaaede, for saa vidt de havde indeholdt Marv. Dyngerne maatte derefter anses for Affald fra Stenaldersfolkenes Maaltider, og dette Resultat bekræftedes i et og alt ved den Udgravning, Worsaae samme Efteraar foretog i den store Affaldsdyngge ved Mejlgaard. Dermed var Opdagelsen af Køkkenmøddingerne gjort. Fortsatte Undersøgelser viste, at de fandtes paa mange andre Steder af Landets Kyster, og gave yderligere Oplysninger om de Vilkaar, hvorunder hine Mennesker havde levet, som Fiskere og Jægere og uden andre Husdyr end Hunden.

Ligesom S. var Sjælen i det hele Foretagende, bar han ogsaa den største Del af Arbejdsbyrden, og naar Professor Sven Nilsson, vistnok den Gang den, der bedst forstod at bedømme disse Arbejder, som han fulgte med største Interesse, udtalte: «S. har nära nog, om ej helt och hållet, ensam förtjensten af Kökkenmøddingernes undersökning i detta (zoologisk-antikvarisk) hänseende; också kunde de aldrig hafva fått någon bättre tolk» — var dette Samtidens enstemmige Mening.

Efter at Komiteen havde endt sit Hverv, vendte S. atter og atter tilbage til disse Undersøgelser med usvækket Interesse; hans Studier over Køkkenmøddingerne og Moserne supplerede jo indtil en vis Grad hinanden, og kun 3 Aar før sin Død foretog han endnu en større Udgravning i de Rester af Køkkenmøddingen ved Sølager, som Forevisningen for Deltagerne i den arkæologiske Kongres 1869 havde levnet; med forbavsende Udholdenhed fulgte han Arbejdet, der strakte sig over flere Dage, og af det Materiale, han indsamlede til nærmere Undersøgelse, var det klart nok, at der endnu var Spørgsmaal, som han ønskede at klare.

De herhen hørende Arbejder ere: «Undersøgelser i geologisk-antikvarisk Retning» (1848—55); «Et Blik paa Natur- og Oldforskningens Forstudier til Besvarelse af Spørgsmaalet om Menneskets tidligste Optræden i Evropa» (1862); «Tørvemosernes Bidrag til Kundskab om Landets forhistoriske Kultur» (1869; 2. Oplag 1888);

«Køkkenmøddinger, eine gedrängte Darstellung dieser Monumente sehr alter Kulturstadien» (1886) samt en Række Afhandlinger i Vidensk. Selskabs Oversigter.

1859 fremkom Worsaae med sin Hypothese om Stenalderens Deling, hvorefter Stenalderen i Danmark skal tilhøre 2 forskellige Kulturtrin, det ældste repræsenteret af Køkkenmøddingerne og Kystfundene med deres raat forarbejdede Redskaber og Vaaben, det andet og langt senere kjendt fra Gravene og karakteriseret ved de smukke og udmærket forarbejdede Oldsager, disse gjemme. Lige over for denne Tydning hævdede S. («Overs. ov. Vidensk. Selsk. Forhandl.» 1859—62), at Betingelserne for en saadan Sondring mellem de 2 Fundgrupper manglede, da de Sager, der sammenlignedes med hinanden, havde været anvendte til helt forskjelligt Brug og gave Oplysning om 2 Sider af samme Kultur. Til Støtte for sin Opfattelse henviste han til sine lagttagelser over Maaden, hvorpaa de paagjældende Redskaber vare tilhuggede, og de Mærker, der hidrørte fra deres Brug. Helt afset fra Hovedspørgsmaalets Vigtighed fik Diskussionen en ikke ringe Betydning, thi i det mindste for de yngre Arkæologers Vedkommende førte den til en langt mere indgaaende og rationel Betragtning af Flintsagerne end tidligere, og i de følgende 10—12 Aar dreves disse Studier med særlig Interesse.

Undersøgelsen af Køkkenmøddingerne blev saaledes paa forskjellig Maade befrugtende for den nordiske Oldforskning, gav den Liv og førte den ind paa nye Spor. Men de ved den vundne Resultater og den Methode, hvorved disse vare vundne, havde tillige deres store Betydning for de Undersøgelser til Oplysning om Menneskets Samtidighed med den qvaternære Tids uddøde Dyr, der toge deres Begyndelse i Frankrig og England i Slutningen af 50erne, ligesom disse atter utvivlsomt bidroge til at modne Worsaaes Tanke om en ældre og yngre Stenalder for Nordens Vedkommende. Disse Undersøgelser fulgte S. med levende Interesse («Meddelelser om de franske Knokkelhuler», 1866; «Mammuthjægerstationen ved Předmost», 1888), gjorde Rejser for selv at se Forholdene paa Fundstederne, gav Møde ved de internationale Kongresser, deltog i Diskussionen om de paagjældende Spørgsmaal og hørtes altid med stor Opmærksomhed.

«Det var ham», skrev Virchow ved hans Død, «der indførte Naturvidenskabens strængere Methode i Diskussionen ved disse Møder. Overalt, hvor det gjaldt om at bestemme de ældste Spor

af menneskelig Virksomhed, var han til Rede med sin Hjælp, og saaledes drog han endnu som en meget gammel Mand ned til Mähren for at prøve, hvor vidt dets Mammuthjægere ogsaa virkelig vare ægte. Og saa» — fortsætter han — «blev han aldrig træt af at yde enhver alvorlig Forsker paa dette Omraade Oplysning, Belæring og Materiale til egne Undersøgelser.»

Denne Side af S.s Virksomhed kan ikke noksom fremhæves. Den afslører et af de smukkeste Træk i hans Personlighed, et Træk, der karakteriserer baade Mennesket og Videnskabsmanden. Og en fortrinlig Læremester var han, hvad enten han «demonstrede» for fremmede Videnskabsmænd paa Musæet i det «historisk navnkundige Nr. 16», som Quatrefages benævner det, eller han talte for en Forsamling af danske Landmænd. For denne rede-bonne Hjælp og Belæring har han i levende Live hørt Ros og Tak fra mange Sider og paa forskellige Maal, men vist næppe smukkere, end den lyder i vort eget Sprog fra den norske Oldforsker Ingv. Undsets Læber: «Til mine kjæreste Erindringer fra hint Studieaar hører Erindringen om den udmærkede Velvilje, hvormed Professor S. modtog og interesserede sig for den unge norske Student. Han tog mig med paa Udflugter til sjællandske Moser, viste mig de dertil hørende Samlinger paa Musæet og ofrede Timer paa at lære mig at forstaa Flintredskabernes Tildannelse og de Spor af Gnid og Slid af deres Skaftning og Brug, som en skarp Undersøgelse kan iagttage paa dem. Jeg føler mig at have lært mere hos ham end hos nogen anden med Hensyn til Stenalderens Liv og Stenredskaber og der at have faaet mit Øje udviklet og skærpet til indgaaende iagttagelser» («Naturen» 1886). I sine sidste Leveaar var S. optaget af Studier over de figurlige Fremstillinger, der findes paa Helleristningerne, Guldbrakteaterne og Sølvpladerne fra Gundestrup-Fundet («Yak-Lungta-Brakteaterne», 1893; «Det store Sølvfund ved Gundestrup», 1895). Helleristningerne studerede han efter Originalerne paa Klipperne i Baahus Len og kom ved disse Undersøgelser til den Erkjendelse, at de paagjældende Fremstillinger bestemt tyde paa, at Skandinavien under Broncealderen og den ældre Jernalder har staaet i Kulturforbindelse med Mellemasien. Om Rigtigheden af hans Opfattelse ere Meningerne delte, men enhver vil beundre den Energi, hvormed den 80aarige Olding gav sig i Lag med saa stort et Arbejde, hvor hvert Skridt fremad ogsaa førte dybere og dybere ind i Studiet af en overvældende stor Litteratur. Dette skræmmede ham imidlertid ikke, end ikke da

Kræfterne svigtede; endnu da han laa paa sit korte Sygeleje, talte han med Iver om Arbejdet, der ventede paa ham; men da stod Døden allerede ved hans Seng, og 2 Dage senere var hans Arbejde endt for stedse.

L. Zinck.

Steenstrup, Knud Johannes Vogelius, f. 1842, Geolog. J. S. fødtes 7. Sept. 1842 i Høstemark Mølle, Møv Sogn, Aalborg Amt, hvor hans Fader, Johan Peter S., Broder til ovennævnte Japetus S., var Forpagter. Hans Moder var Sinned Claudine f. Lund. Efter Skolegang i Thisted tog han i 1863 farmaceutisk Examen og læste derefter til Artium, hvis 2. Del han dog ikke naaede. I 1866 ansattes S. som Assistent ved Universitetets mineralogiske Musæum og fik herigjennem snart Lejlighed til at paabegynde de Rejser og Undersøgelser i Grønland, der skulde blive hans Livs Hovedopgave. Da en svensk Expedition i 1871 blev udsendt til Grønland for at hente de af Nordenskiöld fundne, af ham for Meteoriter ansete store Jærnblokke, blev S. udset til at ledsage den, og allerede det følgende Aar besøgte han igjen de samme Egne, hvor det lykkedes ham at paavise, at Jærnmasserne ikke vare Meteoriter, men Udskillelser i Basalten, en Undersøgelse, der med ét Slag gjorde hans Navn kjendt og skaffede ham den ærefulde Stilling som korresponderende («honorary») Medlem til Mineralogical society of Great Britain and Ireland. S. har i alt 9 Gange besøgt Grønland og har deraf den ene Gang opholdt sig 2¹/₂ Aar der oppe; han er saaledes for længst bleven Avtoritet i alle Spørgsmaal dette Land vedrørende, i det selv det gamle Stridsspørgsmaal om Østerbygdens Beliggenhed gjennem hans Arbejder er bragt ud af Verden. Rige Samlinger har han hjembragt fra sine Rejser, men uheldige Forhold ved det gamle mineralogiske Musæum medførte des værre, at store Dele deraf maatte opbevares paa Christiansborg Slot, hvor de gik tabt ved Branden 1884; heldigvis var det righoldige Materiale af grønlandske Planteforsteninger, der danner Grundlaget for Heers «Flora fossilis Grønlandica», samt Samlingerne af metallisk Jærn i Basalt paa det Tidspunkt ikke paa Slottet, saa de unddroges Ildens Ødelæggelse.

I 1889 fratraadte S. Stillingen som Assistent ved Mineralogisk Musæum, i det han ansattes som Geolog (senere Statsgeolog) ved Danmarks geologiske Undersøgelse. Arbejdet her, der hovedsagelig havde til Formaal at give en inden for fast Ramme holdt, systematisk Beskrivelse af Landets enkelte Egne, passede imidlertid

ikke med S.s frie, noget rastløse Forskeraand, der ikke lod nogen Iagttagelse uænset, selv om den ikke direkte stiledede mod det ved Kortlægningen paatænkte Maal. Hans geniale Paavisning af Klitternes Vandring og Form, hans Studier over Flyvesandets Indvirkning paa Rullestenene skyldes saadanne Sidespring fra det planmæssige Arbejde, der ikke laa for hans Natur; han skiltes saaledes fra Danmarks geologiske Undersøgelse i Begyndelsen af 1897.

Uden at have publiceret meget om danske geologiske Forhold er S.s udmærkede Kjendskab til Landet dog i høj Grad kommet dansk Geologi til gode, thi han, der tillige staar som Bærer for mangen Tradition, har altid beredvillig stillet sin Viden til andres Raadighed samt over for den yngre Slægt paavist Felter, hvor der laa en udyrket Arbejdsmark. — S., der er Æresmedlem af flere udenlandske Selskaber, udnævntes 1894 til Dr. phil. hon. causa. Af den internationale Gletscherkommission blev han Medlem 1895, af Kommissionen for Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelse i 1896. I Naturhistorisk og Geologisk Forenings Bestyrelser har han haft Sæde i en længere Aarrække; 1902 blev han Medlem af det kongl. danske Videnskabernes Selskab.

Universitetsprogr. t. Reformationsfesten 1894.

V. Hintze.

Steenstrup, Mathias Georg Gotthilf, f. 1822, historisk-filosofisk Forfatter. S., Broder til ovennævnte Professor Jap. S., er født i Hillerslev i Thy 22. Juli 1822. Fra Randers lærde Skole kom han til Universitetet 1840, tog theologisk Attestats 1845 og udgav 1848 en Afhandling om «Det theologiske Studium ved vort Universitet». Ved den sønderjyske Krigs Udbrud gik han med som frivillig, blev Sekondlieutenant, men maatte 1849 træde tilbage paa Grund af en stærk Øjenlidelse. Han studerede nu Litteraturhistorie, Kulturhistorie og Filosofi og disputerede 1854 for Magistergraden eller, som den kort derefter blev kaldt, Doktorgraden. Hans Afhandling: «Historisk-kritisk Oversigt over Forsøgene paa at give en Historiens Filosofi», vidner ikke blot om en omfattende og grundig Læsning paa det filosofiske Omraade, men tillige om en Klarhed og Skarphed i Opfattelse, Fremstilling og Bedømmelse af Systemerne, som den Gang var noget højst usædvanligt. Fra 1855—68 var S. Redaktør og Udgiver af «Dansk Maanedsskrift», i hvilket han selv har skrevet adskillige værdifulde Afhandlinger. 1864 blev han Medlem af Samfundsraadet for «Samfundet til den danske Litteraturs Fremme». Fra 1866 har han med stor Omhu

og Dygtighed redigeret de af «Udvalget for Folkeoplysnings Fremme» under Fællestitelen «Folkelæsning» udgivne Skrifter. Tanken om denne betydningsfulde Virksomhed udsprang fra S., der ligeledes var Udvalgets Formand og selv har ydet værdifulde Bidrag som f. Ex. «Sverige, Land og Folk» (2 Hæfter; 1876). 1876—88 var S. Statens Tilsynsmand ved Folkehøjskolerne og udgav 1886, da der i visse Kredse havde rejst sig en stærk Uvilje mod disse, et Forsvarsskrift: «Anklagerne mod Højskolerne, belyste ved Kjendsgjerninger», som ved sin rolige og saglige Tone gjorde betydelig Virkning. — Han ægtede 1849 Rise Jensine Jacobine Kjellerup (f. 21. Okt. 1827), yngste Datter af Godsejer Niels Winde K. til Visborggaard († 1835) og Caja Severine f. Kruse.

Universitetsprogr. t. Reformationsfesten 1854. Erslew, Forf. Lex. Danmarks Kultur ved Aar 1900. Søndagsbladet 5. Maj 1901. *K. Kroman.*

Steenstrup, Poul, 1772—1864, Sølvværksdirektør, var født paa Hovedgaarden Kjeldkjær ved Vejle 10. Dec. 1772 og var en Broder til ovfr. nævnte Præst Hans Resen S. Efter i 1790 at være bleven Student fra Kolding Skole kom han 1796 til Norge, hvor han besøgte Bergseminariet paa Kongsberg og tillige var Hovmester for Carsten Ankers Søn. 1800 tog han Bergexamen, rejste derefter i 3 Aar med Stipendium i Tyskland og Østerrig og fik ved Tilbagekomsten i 1804 en midlertidig Løn af 700 Rdl. Efter Nedlæggelsen af Kongsberg Sølvværk i 1805 blev han knyttet til dette Sted, hvor han udførte betydelige Arbejder, dels for det nye Jærnværk, dels for det der oprettede Uld- og Linnedmanufaktur og for den nye Vaabenfabrik. 1811 blev han udnævnt til Bergmester. Han repræsenterede Kongsberg ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, (som Suppleant) ved det overordentlige Storting i 1814 og derefter som Repræsentant ved Stortinget 1824. Paa Ejdsvold sluttede han sig nær til Christian Frederiks Parti. Efter at Staten i 1824 havde solgt Jærnværket og Manufakturet, og den af S. grundlagte Vaabenfabrik var underlagt en egen Bestyrelse, stod han indtil 1831 paa Vartpenge. I denne Tid arbejdede han med forskellige Opfindelser. Om Vinteren 1826—27 havde han bragt et Lokomotiv til Christiania, med hvilket han eksperimenterede paa Fjordisen. Dette dreves med Haandkraft, men var beregnet paa senere at kunne anvendes for Damp. Paa en Rejse til England erhvervede han Patent paa Opfindelsen af et Dampskibshjul. Ligeledes arbejdede han for Kong Carl Johan med at

undersøge de denne tilhørende norrlandske Jærnlejer og Værker. I 1831 traadte S. atter i den norske Stats Tjeneste som konstit. Bergmester i vestre søndenfjældske Distrikt og fra 1833 som første Medlem af Sølvværksdirektionen paa Kongsberg. I 1839 tog han Afsked og levede senere som Pensionist paa Kongsberg indtil sin Død, der indtraf 9. Okt. 1864. S. var fra 26. Okt. 1806 gift med Mathia Bernhardine f. Collett (f. 1779 † 1847), Datter af Peter C., Ejer af Buskerud. Han var derved en Slags Svoger af Statsraad Jonas Collett (IV, 54), og det tør antages, at denne oftere har konfereret med ham ved vigtige Beslutninger, der angik Sølvværket, fremfor alt, da Collett i 1833 nægtede at sælge dette og derved reddede for Staten de store Summer, det i de følgende Aar kastede af sig.

A. Collett, En gammel Christianiaslægt. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

v. **Steenwinkel, Anton**, —1688, Maler, muligvis en Søn af Maleren Morten S. (ndfr. S. 346). Om hans Læretid og Uddannelse er intet nærmere bekjendt; 1670 eller maaske tidligere udnævntes han til kongl. Kontrafejer og maa have arbejdet til Kongens Tilfredshed, da hans oprindelige Besoldning 1685 forhøjedes. Af Regnskaberne fremgaar det, at han har malet adskillige Billeder til Rosenborg, saaledes bl. a. et større Genrestykke, et Karneval, der af Kunsthistorikeren Weinwich omtales som endnu hængende paa Slottet. Nu synes det at være forsvundet ligesom hans Portrætter, af hvilke i det mindste et (af Elisabeth Scheffer) blev stukket i Kobber af Schaten. S. maa have været en velhavende, dannet og kunstinteresset Mand, thi han efterlod sig en ret betydelig Samling Malerier, Kunst- og Værdigjenstande og Bøger, der bortsolgte ved Avktion. Gift 1. (1678) med Christine Brinck († 1685), 2. (1687) med Marie de Grot, der overlevede Manden, som døde 1688 (begravet 29. Okt.).

Friis, Bidrag t. dansk Kunsthist. S. 36 f.

M. Mackeprang.

v. **Steenwinkel (Steinwinckel), Christian**, —1694, Officer, henhørende til samme Familie som de ovfr. og i det følgende omtalte Kunstnere. Han indtraadte i Tjenesten i 1656 og nævnes i 1668 som «Gefreiter unter Hr. Stadtmajor Compagnie» i Kjøbenhavn. I 1675—76 stod han som Fændrik ved sjællandske nationale Infanteriregiment og var i 1677 Kapitajnlieutenant ved samme. I 1676 blev han af Gottfried Hoffmann foreslaet til Ingeniør, «da

han er en gammel Konduktør». Han deltog i den skaanske Krig og førte i 1677 sammen med nys nævnte Hoffmann Tilsynet med Fortifikationen af Landskrone. 17. Nov. s. A. meddelte Hoffmann ham Duelighedsattest som Ingeniør, og et Par Dage senere forestilledes han som Ingeniørofficer i det belejrede Christiansstad. I Avg. 1678 sendtes han fra Lejren ved Ønnestad til Helsingborg, og 1679 var han i Kjøbenhavn som Ingeniørkapitajn. Ved den danske og den holstenske Fortifikationsetats Oprettelse 1684 ansattes han som Chef for førstnævntes 3. Kompagni, og efter i 1685 at have været Chef for 2., i 1686 for 1. Kompagni blev han i 1689 Major og s. A. Chef for Fortifikationsetaten i Danmark. 1694 forfremmedes han til Oberstlieutenant, men døde s. A. (bisat 12. Okt. i Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn). — Hans Hustru, Anna Sophia Hegemann, overlevede ham og døde 1744 (bisat 9. Marts), 96 Aar gammel. S. er sandsynligvis identisk med den Christian S., som 1667 ægtede Enken Anna Cathrina Peucker, og har saaledes været 2 Gange gift.

Friis, Bidrag t. dansk Kunsthist. S. 40 f. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpsset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

v. Steenwinkel, Hans, —1601, Bygmester, var født i Antwerpen, men maa, inden han kom til Danmark, have opholdt sig en Tid i Emden, siden han stundum kaldes Hans v. Emden. 1578 var han her i Landet, i det han da som Murmester arbejdede paa Kronborg. Uden maaske helt at opgive Haandværket gik han imidlertid snart over til en større Virksomhed og antoges 1582 til kongl. Bygmester. I denne Stilling — halv Arkitekt og halv Entreprenør — maatte han ikke uden Kongens Tilladelse arbejde for andre, men at han fik en saadan Tilladelse, fremgaar af, at han byggede paa Hven for Tyge Brahe, for hvem han 1584 opførte Stjerneborg, og hvem han vistnok ogsaa bistod ved senere Byggeforetagender. Størst var naturligvis hans Virksomhed i Kongens Tjeneste, og da han snart sendtes et Sted hen, snart et andet, førte han en urolig Tilværelse. Han forestod Bygningen af Fæstningsværker ved Varberg, Akershus, Baahus og Halmstad og deltog i Anlæggelsen af Christianopol. Af hans andre Byggeforetagender kunne nævnes de store Arbejder ved Petri Kirke i Kjøbenhavn (1585—86) og Opførelsen af Slangstrup Kirke (1588). Han skal desuden have givet sig noget af med Maler- og Billedhuggerkunst, en Mangfoldighed af Talenter, som samlede eller enkeltvis gik over

paa hans Sønner (s. ndfr.). Han døde 10. Maj 1601 i Halmstad; hans Enke, Inger Pedersdatter, overlevede ham i mange Aar.

Friis, Bidrag t. dansk Kunsthist. S. 5 ff. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

C. F. Bricka.

v. Steenwinkel, Hans, 1587—1639, Bygmester, Søn af foregaaende, var født 24. Juni 1587 i Kjøbenhavn. Han begyndte 1614 at arbejde for Christian IV baade som Bosserer og som Billedhugger (Stenhugger) og fik snart ogsaa Anvendelse som Bygmester. Som saadan maa han have vundet Kongens Tilfredshed, thi 1619 ansattes han som Bygmester og Tilsynsmand ved alle kongl. Bygninger. Til hans tidligste Arbejder hører Karrusselporten ved Frederiksborg (1614), ved hvilket Slot han i den nærmest følgende Tid var en Del beskæftiget. Efter Broderen Lorents' Død (1619) overtog han Leverancen af Stenhuggerarbejdet til Børsen, med hvis Opførelse han fra 1627 førte Overtilsynet, og Fuldendelsen af Christian IV's Kapel ved Roskilde Domkirke. Han havde større eller mindre Andel i Opførelsen af Trefoldighedskirken i Christiansstad, Kronborg efter Slotsbranden 1629, Højbro og Nybro, Rundetaarn og Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn, Valdemars Slot paa Taasinge, og han kunde, inden han 6. Avg. 1639 lukkede sine Øjne, se tilbage paa et virksomt Liv. Om Værdien af hans Gjerning er det vanskeligt nu at have en begrundet Mening, fordi det, hvad der gjælder om næsten alle Christian IV's Bygninger, i de fleste Tilfælde er umuligt at afgjøre, fra hvilken Kunstners Haand den arkitektoniske Plan hidrører. I sin Konge havde H. S. en strix Herre, der ved mere end én Lejlighed lod sin Misfornøjelse med ham komme til Orde, men med Kongens koleriske Temperament siger dette mindre end det Faktum, at han lige til sin Død blev staaende i den kongelige Bygherres Tjeneste. En Udtalelse efter hans Død tyder paa, at Kongen har sat større Pris paa ham som Arkitekt (Tegner) end som praktisk Leder af Arbejderne. — H. S., der ejede flere Grunde i Kjøbenhavn, efterlod Enken Cathrine (Trine) Villumsdatter (Hübertz), som var fra Helsingør.

Han havde flere Brødre. *Lorents v. S.* († 1619), der nærmest var Billedhugger, men tillige Bygmester, er nævnt ovfr. Maleren *Morten v. S.* (født 3. Juli 1595 i Varberg, † 9. Dec. 1646 i Kjøbenhavn) har leveret en Del Malerier til Rosenborg og Kronborg. En tredje Broder var maaske Bygmesteren *Villum v. S.*, som i sine

ynge Dage arbejdede paa Laholm Slot og 1629 sendtes til Glückstadt, hvor han forblev en Snes Aar.

Hist. Tidsskr. 5. R. I, 357 ff. Friis, Bidrag t. dansk Kunsthist. S. 14 ff. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *C. F. Bricka.*

v. Steenwinkel, Hans (ell. Johan), — o. 1700, Billedhugger og Bygmester, er sandsynligvis en Søn af den yngre Hans v. S. (s. ovfr.). Under Frederik III nævnes han som kongl. Billedhugger og fik som saadan unge Kunstnere i Lære. 1669 antoges han til kongl. Bygmester (Bestalling 1671), men hans Virksomhed synes at have været mere underordnet, og han stilledes ganske i Skygge af Generalbygmesteren Lambert v. Haven. 1670 fik han Ordre til at forfærdige en Model til den nye Nørreport i Kjøbenhavn, men det blev L. v. Haven og ikke ham, der kom til at bygge Byens stateligste Port, til hvilken saa vel et Udkast som den af Christian V approberede Tegning opbevares i Nationalmusæets Arkiv. Desuden ledede han talrige Ombygningsarbejder paa de kongl. Slotte i Nordsjælland, ligesom han muligvis har bygget den 1696—1700 opførte Christkirke i Rensborg, til hvilken han udførte en Model. I Slutningen af sit Liv var han desuden beskæftiget med den nye, pragtfulde Altertavle til Frelsers Kirke, der dog først fuldendtes en Menneskealder efter hans Død. Han var Medlem af den 1680 oprettede Kommission for Gader, Stenbroer og Vandløb i Kjøbenhavn og ledede bl. a. Anlægget af Gammel Frederiksborggade. 1664 havde han ægtet Bente Jacobsdatter, men da baade hans Hustru og eneste Søn døde før ham, indsatte han ved et Testamente af 13. Dec. 1699 sin Søster Annike som Universalarving. Kort efter maa han være død, thi 11. Jan. 1700 begravedes han.

Friis, Bidrag t. dansk Kunsthist. S. 37 f.

M. Mackeprang.

v. Steenwinkel, Oluf, —1659, Ingeniør, findes første Gang sikkert omtalt 1643 som Bygmester paa Nykjøbing Slot. Kort efter blev han sendt til Malmø for at forestaa Arbejdet ved Fæstningsværkernes Udbedring; her kom han det følgende Aar for Skade at dræbe en Vognmand, mistede sin Fred, men fik den givet tilbage af Kongen. 1646 var han atter Bygmester paa Nykjøbing og nedsatte sig nogle Aar efter i Kjøbenhavn, hvor han 1651 fik Beskikkelse som Stadskonduktør; i denne Egenskab kom han i Strid med Murerlavet og blev fradømt sin Bestilling af Borgmestre og Raad. Saa ansatte Kongen ham 1652 som Konduktør ved Befæst-

ningsarbejderne i Skaane; men den uden Tvivl meget stridbare Mand blev ogsaa her uenig med Myndighederne, og Rigmarsken opsagde ham Tjenesten 1655 ved en skarp Ordre. Stadig mente dog Regeringen at burde bruge hans Evner, og efter at han i Foraaet 1658 havde hentet Kanoner og Munition fra det afstaaede Christiansstad, sendtes han i de første Dage af Avg. s. A. til Kronborg for at arbejde paa Fæstningens Udbedring. Her var det saa, at han en Maaned senere blev den svenske Konges Fange ved Kronborgs Erobring. Med eller imod sin Vilje maatte han nu arbejde for den nye Herre som dennes Ingeniør. Men i Sommeren 1659 deltog han i den bekjendte S sammensværgelse, der gik ud paa at bringe Slottet tilbage i de danskes Hænder. S sammensværgelsen blev jo imidlertid opdaget, S. fængslet, pint og 18. Juli 1659 henrettet. Det tjener til Ære for ham, at han ikke vilde angive nogen af sine medsammensvorne, men det patriotiske ved hans Daad formindskes ved den Kjendsgjerning, at han modtog 100 Dukater af Hans Rostgaard, for han indlod sig paa Sagen. Efter Freden blev hans Lig nedtaget fra den Stejle, det havde været lagt paa, og hæderlig begravet 1660.

Ude og Hjemme 1877—78, Nr. 37. Christian IV's egenh. Breve VI, 210 f. Friis, Bidrag t. dansk Kunsthist. S. 28 ff. *J. A. Fridericia.*

Steenwinkel, Peter Christian, 1742—99, Præst, Søn af Skoleholder T. O. S. og Marie f. Bræstrup, er født i Horsens 17. Okt. 1742. Han blev Student fra Aalborg 1762 og tog theologisk Embedsexamen 1766. 1768 blev han resid. Kapellan i Dronninglund Sogn og 1773 Sognepræst til Herringe paa Fyn, hvorfra han 1778 forflyttedes til Svendborg og 1782 til Assens. Han udnævntes 1792 til titulær Professor theologiæ og døde 6. Okt. 1799. Han blev 1774 gift med Frederikke Louise Michaelsen (f. o. 1751 † 1838), Datter af Major Gustav M. — S. har, som saa mange af hans samtidige, taget sig af Skolevæsenet og oplært Skoleholdere. Han har skrevet Afhandlinger om Forbedring af Gudstjenesten og om at fremme Oplysning og Sædelighed. Hans mærkeligste Arbejde er dog en Oversættelse af den tyske Satiriker Rabeners Skrifter (I—VI, 1779—82), der 1785 udkom i 2. Oplag.

Nyerup, Lit. Lex.

L. Koch.

Stefánsson, jvfr. Stephensen.

Stefánsson, Ólafur, 1731—1812, Stiftamtmand, Søn af Præsten Stefán Ólafsson og dennes 1. Hustru, Ragnheiður Magnúsdatter, er født paa Höskuldsstaðir i det nordlige Island 3. Maj 1731 og blev i ung Alder forældreløs. Han dimitteredes fra Latinskolen paa Holar til Universitetet 1751, blev juridisk Kandidat 1754 og ansattes som Bogholder ved Fabrikkerne i Reykjavik, beskikkedes 1756 til Vicelagmand, adjungeredes 1764 Amtmand M. Gíslason og udnævntes efter dennes Død 1766 til Amtmand over Island. 1761 ægtede han nys nævnte Amtmands Datter Sigríður, et Giftermaal, der baade skaffede ham Rigdom og Anseelse. Da Island 1770 deltes i 2 Amter, tilfaldt Nord- og Østamtet ham, men 1783 afgik han med Pension, efter Sigende for at undgaa en Flytning til Nordlandet. Da der 1787 oprettedes et særligt Vestamt, udnævntes han til Amtmand over dette. 1790 forfremmedes han til Stiftamtmand over Island og forbandt med denne Stilling Posten som Amtmand, indtil 1793 over Vestamtet, derefter over Sydamtet.

Med Ó. S.s Udnævnelse til Stiftamtmand havde for første Gang en indfødt Islænder faaet Landets øverste Styrelse i Hænde, og omtrent samtidig tilfaldt de fleste vigtigere Embeder i Landet hans Sønner eller nære Slægtninge. Han var afholdt ved sin personlige Elskværdighed og Godgjørenhed; man anerkjendte hans sunde Omdømme og landøkonomiske Indsigt. Han havde ogsaa med Iver virket for Næringsvejenes Udvikling og en bedre Ordning af Handelsforholdene, ligesom han hørte til den Kreds af Mænd, der i moderne Reformer saa Betingelsen for Islands Fremtid, om han end optraadte forsigtig og eftergivende. I sin Embedsgjerning, særlig som Stiftamtmand, har han dog næppe ydet noget fremragende, tilmed vare Forholdene vanskelige saa vel paa Grund af Landets Forarmelse som ved personlige Modsætninger inden for de styrendes Kreds. Med Aarene indsneg der sig Uregelmæssigheder eller i alt Fald nogen Slaphed i hans Bestyrelse, hvad der 1803 førte til Nedsættelsen af en Kommission til Undersøgelse af hans Embedsførelse. Dette foranledigede hans Afsked 1806, som dog bevilgedes ham paa gunstige Vilkaar og med Titel af Gehejmetatsraad. Til sin Død, 11. Nov. 1812, forblev han boende paa den ud for Reykjavik liggende Ø Viðey, hvor han siden 1793 havde haft sin Embedsbolig. 1785 havde han for sin Redebonhed til at afhjælpe den ved Uaar foranledigede Nød erholdt Fortjenstmedaillen.

Ó. S. har paa Dansk udgivet en historisk «Underretning om

den islandske Handels Førelse» (1798) og desuden i det ældre islandske Litteraturselskabs Skrifter offentliggjort forskellige økonomiske Afhandlinger.

Æfminning Ó. S. (Viðey 1820). P. Pétursson, Hist. eccl. Islandiæ S. 450 ff. Ísafold VI (1879), Nr. 10. Tímatal III (1882), S. 245 ff. J. Thorkelson, Saga Jörundar Hundadagskóns (1892). *Kr. Kaalund.*

Stefánsson, Sigurður, 1744—98, Biskop, Halvbroder til ovennævnte Ólafur S., er født paa Höskuldsstaðir 27. Marts 1744 i Faderens 2. Ægteskab, med Enken Sigríður Sigurðsdatter. Efter at have gennemgaaet Latinskolen paa Holar deponerede han ved Universitetet 1765, tog theologisk Attestats 1767 (3. Karakter) og blev derefter Lærer ved Skolen paa Holar. 1773 beskikkedes han til Præst paa Möðruvellir, befordredes 1781 til Helgafell og kaldedes der fra 1788 til Biskop over Stiftet Holar, i hvilken Anledning han tilbragte Vinteren 1788—89 i Danmark. S. S., som fra sin Ungdom havde været brystsvag, roses for sit godhjærtede Sindelag og synes med Alvor at have omfattet sit Kald, men hemmedes ved Sygdom i sin Embedsvirksomhed. Han døde 24. Maj 1798. Han havde 1771 ægtet Guðríður, Datter af Præsten Halldór Pálsson. Med ham slutter Bisperækken paa Holar, i det Stiftet derefter forenedes med Skalholt Stift til et hele Island omfattende Bispedømme.

Verdung S. S. (Hólum 1799). P. Pétursson, Hist. eccl. Islandiæ S. 501. *Kr. Kaalund.*

Steffens, Henrich (Heinrich), 1773—1845, Naturforsker og Filosof, er født i Stavanger 2. Maj 1773. Faderen, Henrich S., var af holstensk Æt, født i Sydamerika 1744. Som Distriktslæge i Ods Herred havde han ægtet Susanna Christina Bang (f. 1751 † 1788), Søster til N. F. S. Grundtvigs Moder og Brødrene Mynsters Plejefader. 1773 sendtes han af Regeringen til Stavanger for her at oprette et Hospital, og her fødtes Sønnen H. som den næstældste af 6 Søskende. 3 Aar senere forflyttedes Faderen som Regimentskirurg til Throndhjem, 1779 kom han til Helsingør, 1784 til Roskilde, 1787 til Kjøbenhavn og 1792 til Rensborg, hvor han døde 1798. Han var en begavet, men urolig og opfarende Natur, en slet Husholder, men stærkt interesseret i sine Børns Opdragelse. Moderen var alvorlig og mild, stærkt religiøs, men af et skrøbeligt Helbred og for det meste sengeliggende. S. havde arvet ikke saa faa Træk af Faderens Natur. Ilder og livlig som denne vakte han som Barn ofte de ældres Uvilje ved sin paatrængende Snaksomhed og stærke

Selvfølelse. Hverken i Tale eller Gjerning var han i Kammeraternes Øjne ganske paalidelig. Men var der end adskilligt, der stødte fra, ikke mindst en vis usund Mangel paa Ligevægt, der faldt hans mere sindige Kammerater stærkt i Øjnene, laa der dog bag alt dette saa megen Blødhed og Hjærtensgodhed, at man tilgav ham og holdt af ham alligevel. I Helsingør og Roskilde havde han gaaet i disse Byers lærde Skoler, i Kjøbenhavn blev han privat forberedt til Universitetet. 1790 blev han Student, og Aaret efter tog han 2. Examen. Hans Moder havde ønsket, at han skulde studere Theologi, og selv havde han i sine Barneaar drømt om det samme. Hans senere Omgivelser førte ham imidlertid i andre Retninger. Baade i Hjemmet og hos Morbroderen, Overlægen, den senere Professor, F. L. Bang (I, 477), var det først og fremmest Medicinere, han stødte sammen med. O. H. Mynster havde en stor Indflydelse paa S. som paa alle sine Omgangsfæller. Endnu et Par andre Omstændigheder traadte til, og S. førtes saaledes efterhaanden mere og mere ind paa Studiet af Naturvidenskaberne, særlig de beskrirende og fremfor alt Mineralogien og den dertil sig knyttende Geologi. Da Faderen, nærmest paa Grund af Pengevanskeligheder, 1792 lod sig forflytte til Rensborg, maatte Sønnen overtage en Huslærerplads hos en Slægtning i Ods Herred; men da han hurtig viste sig ganske uskikket til denne Gjerning, tog Morbroderen sig af ham, saa at han atter kunde vende tilbage til Hovedstaden og der fortsætte sine Studier. Han afsluttede dem 1794 ved en Art Examen for et privat Selskab til det naturhistoriske Studiums Fremme, ved hvilken han blev examineret af Vahl og Schumacher. Ved Universitetet var Interessen for disse Grene af Naturvidenskaben endnu ikke ret vaagnet.

Fra dette naturhistoriske Selskab fik S. end videre et Stipendium, for hvilket han skulde foretage en Undersøgelsesrejse til Norge. Særlig ønskede man Oplysninger om Vestkystens Bløddyr og om Bjærgformationen i Omegnen af Bergen. S. drog afsted i Maj 1794. Hvad enten nu Grunden har ligget i Opgavens Vanskelighed eller i hans personlige Udygtighed over for et saadant praktisk Foretagende, saa mislykkedes hans Undersøgelser fuldstændig, og da han nødig vilde vende tilbage til Kjøbenhavn med uforrettet Sag, fattede han den Beslutning at gaa til Tyskland. Med den der vaagnende nye Aand følte han sig i sit inderste beslægtet; over for Vennerne i Kjøbenhavn havde han altid følt sig delvis fremmed.

Med en gammel Grønlandsfarer forlod han i Okt. 1794 Bergen for at gaa til Hamborg. I en Storm kom Skibet imidlertid paa Grund i Elben og maatte forlades, og S. kom saaledes til Hamborg omtrent blottet for alt. I en temmelig trøstesløs Forfatning levede han her Vinteren over, og først i den yderste Nød henvendte han sig det følgende Foraar til sin Fader i Rensborg, hos hvem han derpaa levede et Aars Tid. Hans kjøbenhavnske Venner havde imidlertid paa forskjellige Maader sørget for ham, og med Anbefalingsskrivelser i Lommen kunde han endelig i Foraaret 1796 drage til Kiel. Her bleve Forholdene atter lysere for ham. Han fik strax en Del Privattimer i Naturhistorie, og efter at han havde aflagt en Prøve for Professoren i Naturvidenskab, Fabricius, fik han endog Tilladelse til at holde Forelæsninger som Privatdocent ved Universitetet. Ved sin Livlighed og Omgængelighed vandt han efterhaanden baade Studenter og Professorer for sig og sluttede forskjellige varige Venskabsforbindelser med jævnaldrende Videnskabsdyrkere. Sammen med disse begyndte han nu omfattende Studier af den nyere tyske Filosofi og Poesi; Aaret efter blev han Dr. phil. og udgav anonymt sit første lille Skrift: «Ueber die Mineralogie u. das mineralogische Studium» (1797). Det var endnu ikke filosofisk, og han betragtede det snart selv med stor Ringagt. Foreløbig var han imidlertid fornøjet baade med Skriftet og med sin nye Værdighed og gjorde en Rejse til Kjøbenhavn, hvor han blev vel modtaget af alle.

Efter at være vendt tilbage til Kiel fik han fat i Jacobis Skrift om Spinoza, og dermed begyndte den indre Omvæltning i hans Bevidsthed, der hurtig førte ham bort fra den empiriske Naturvidenskab til Filosofien og særlig til den samtidig opblomstrende romantiske Naturfilosofi, der i et og alt stemmede med hans hele Væsen. Fra Jacobi vendte han sig til selve Spinoza, lukkede sig inde med ham og studerede ved Nat og ved Dag med den yderste Lidenskabelighed. En kort Tid blev han afbrudt i disse Beskæftigelser, da han i Marts 1798 kaldtes til Rensborg til Faderens Dødsleje. Men ved sin Tilbagekomst til Kiel forefandt han Schellings nys udkomne Bøger: «Ideen zu einer Philosophie der Natur» og «Die Weltseele». De vare som skrevne for ham, og med gløddende Henrykkelse sluttede han sig til deres unge Forfatter. Men Kiel blev ham nu for lille; han maatte ud for at se de romantiske Rørelser paa nærmere Hold, og virkelig lykkedes det han ogsaa gennem forskjellige Velyndere hos Grev Schimmelmänn at opnaa

et Rejselegat fra Fonden ad usus publicos, rigtignok nærmest til naturvidenskabelige Studier i Udlandet. I Anledning af Sagen havde han atter besøgt Kjøbenhavn, hvor hans Venner nu forekom ham som lutter «jammerlige Hverdagsmennesker».

Rejsen varede fra Foraaret 1798 til Foraaret 1802. Det første Par Aar opholdt han sig nærmest i Jena, hvor Romantikerne havde deres Hovedkvarter, og hvor han efterhaanden sluttede Venskab med Schelling og Brødrene Schlegel, Tieck og Novalis, ligesom han ogsaa blev venlig modtaget af Goethe, Schiller, Fichte o. fl. Paa en Udflugt til Halle og Berlin lærte han Schleiermacher og sin tilkommende Svigerfader Reichhardt at kjende. Her fik han imidlertid et Vink fra Kjøbenhavn om, at det egentlig var Bjærgværksdrift, han skulde studere, og meget mod sit Ønske begav han sig derfor til Freiberg, hvor den berømte Geolog Werner blev hans Lærer. S. var imidlertid en flygtig Elev. Foruden Jena tiltrak nu ogsaa det nærliggende Dresden ham, særlig efter at Schelling havde opstillet Kunsten og Geniet som et vigtigt Moment i det romantiske System. 1801 udgav S. sit Hovedarbejde: «Beiträge zur innern Naturgeschichte der Erde». Han kombinerede her sine naturvidenskabelige Kundskaber med de Schellingske romantiske Fantasier, og da han havde en glimrende Fremstillings-evne, vakte Skriftet den største Opmærksomhed og hilstes af hele den romantiske Kreds med levende Beundring. Over Halle, hvor han forlovede sig med Hanna Reichhardt, vendte han saa i Foraaret 1802 tilbage til Danmark, hvor han nu haabede at kunne faa en fast Ansættelse.

Han kom som en Apostel for den nye Lære. Med denne skulde Danmark nu vækkes af sin Døs for at begynde et højere og friere aandeligt Liv. Med ildfuld Veltalenhed forkyndte S. de nye Anskuelser dels paa de berømte Forelæsninger, han i Vintrene 1802—3 og 1803—4 holdt paa Elers' Kollegium, og hvoraf han 1803 udgav de første under Titelen «Indledning til filosofiske Forelæsninger», og dels og vel i endnu højere Grad ved sin daglige Optræden i private Kredse. Vel bekjendt er saaledes hans lange Samtale med Oehlenschläger, der havde «Guldhornene» til umiddelbar Følge. Alle Vegne vakte og tændte han. En saadan Veltalenhed, en saadan Ild var man ikke vant til.

Sit egentlige Maal naaede han imidlertid ikke. Han havde blandt sine Tilhørere Mænd som Oehlenschläger og Grundtvig, begge Ørstederne og mange flere, der siden udmærkede sig paa

forskjellig Maade. Enhver af disse havde et aabent Blik for hans store, vækkende Betydning. Men ingen af dem blev ubetinget Tilhænger. Alle modtog de det nye med selvstændig Kritik, en Kritik, der havde været S. selv ganske fremmed eller højst kun havde dæmret et Øjeblik for hans Bevidsthed, da han en Gang i Bamberg traf nogle unge Læger, som praktisk vilde overføre Naturfilosofien i deres Lægevirksomhed. Den danske Romantik, der samtidig spirede frem, blev derfor vidt forskjellig fra den tyske, og end ikke Oehlenschläger, som vel var den, der personlig nærmest sluttede sig til S., blev strængt taget noget Øjeblik i sit Liv fuldstændig tysk Romantiker. Jordbunden var i Danmark sundere end i Tyskland. Det meget sygelig overdrevne hos S. stødte selv Vennerne fra, og for de fjærnerestaaende kom hertil endnu hans Forfængelighed og overmodige Selvfølelse, der ofte gave sig uforsigtige Udslag. Den ældre Slægt saa derfor i S. blot en usund Fantast, som det ikke vilde være heldigt at knytte til sig. Niels Treschow blev kaldet til filosofisk Professor, og S., som 4. Sept. 1803 havde holdt Bryllup i Halle og ført sin unge Brud til Kjøbenhavn, følte sig paa ny mere og mere fremmed blandt Omgivelserne. Selv hans Rejsestipendium fordrede Regeringen tilbagebetalt, da han efter dens Mening havde misbrugt det, og kun med Møje lykkedes det Schimmelmänn at skaffe ham fritaget for denne Forpligtelse. Man forstaar, at han under disse Omstændigheder greb til med Glæde, da der i Foraaret 1804 blev tilbudt ham en Professorplads i Halle i Filosofi, Mineralogi, Fysiologi og Naturhistorie. Men dermed var Baandet mellem S. og hans Fædreland bristet; hans øvrige Livsgjerning kom til at tilhøre Tyskland. Kort og træffende har Grundtvig karakteriseret Betydningen af hans Besøg med de Ord: «Han kom og svandt som et Luftsyn. Det var godt, thi han havde vist ellers forvirret . . . mange Hjærner. Nu derimod vakte han kun Eftertanke.»

Ogsaa i Halle gjorde S. snart Opsigt ved sin store Veltalenhed og vandt mange af de unge, medens Forholdet til hans Kolleger, der ikke hyldede den nye Lære, var mere spændt. Kun med Schleiermacher sluttede han snart et fortroligt Venskab. Han udgav her «Grundzüge der philosophischen Naturwissenschaft» (1806), der dog nærmest blot er en Samling romantiske Aforismer. En ubehagelig Afbrydelse led hans Virksomhed, da Napoleon efter Slaget ved Jena ophævede Universitetet. 1808 aabnedes det imidlertid igjen under Jeromes Styrelse, og S. virkede endnu nogle Aar

her, indtil han 1811 kaldedes til Breslau, hvor et nyt Universitet var oprettet. Med levende Tilslutning fulgte han den tyske Nationalfølelses Opblussen; hans Uvilje mod den franske Nation (Forstandsfolket) havde i lang Tid været stærk, og 1813 meldte han sig ved Hæren som «den første frivillige» og deltog som Sekondlieutenant i Frihedskampen og Indrykningen i Paris. I Breslau virkede han indtil 1832 og udgav bl. a. «Anthropologie» (1822), «Die gegenwärtige Zeit, u. wie sie geworden» (1817) og «Carricaturen des Heiligsten» (1819—21), de 2 sidste af historisk-ethisk Indhold. Hertil kom: «Ueber die falsche Theologie» (1823) og «Wie ich wieder Lutheraner ward» (1833), nærmest to Bekjendelsesskrifter, det sidste rettet mod de samtidige kirkelige Unionsbestræbelser. 1832 forflyttedes S. til Berlin, og her udgav han 1839 «Christliche Religionsphilosophie». Ligesom hos Schelling udmundede ogsaa hos Steffens Romantikken efterhaanden i positiv Kristendom.

1824 havde S. gjort en Udflugt til de skandinaviske Lande og med stor Glæde opfrisket de gamle Bekjendtskaber. 1840 indbød Christian VIII ham til sin Kroningsfest, og samtidig deltog han i det 2. skandinaviske Naturforsker møde, ved hvilket han holdt 2 Foredrag. Ved samme Lejlighed besøgte han Norge for sidste Gang. Han døde 13. Febr. 1845. Sit Levned har han beskrevet i «Was ich erlebte» (1840—44).

S.s Skrifter vare for udpræget romantiske til at have egentlig videnskabeligt Værd. Hans Betydning knytter sig væsentlig til hans vækkende og tændende personlige Optræden.

Allg. Deutsche Biographie XXXV. Erslew, Forf. Lex. R. Petersen, H. S. (1881). *K. Kroman.*

— Det var med store Forventninger, at H. Steffens i 1794 rejste til Bergen for paa Opfordring af Naturhistorieselskabet, hvis Opmærksomhed bl. a. var henledet paa ham ved hans Ordning af den Moltkeske Mineralsamling, at studere Egnens *Geologi*; dette blev ham dog kun til Skuffelse, de ensformige geologiske Forhold og pekuniære Sorger bragte ham snart til at opgive Undersøgelsen, og først i 1796, da han i Kiel fik Tilladelse til at holde Forelæsninger over Naturhistorie, se vi ham atter beskæftige sig med Geologien; anonymt udgav han her i 1797 «Versuche üb. die Mineralogie u. das mineralogische Studium», der en Tid lang var en anset Lærebog. Under sin store Tysklandsrejse 1798 ff. beskæftigede han sig vel noget med Geologi, men Filosofien drog

ham dog vedvarende stærkt, og først efter Paalæg om mere at beskæftige sig med Geologien drog han til Freiberg, hvor Grubedriften da snart tog hans Interesse fangen, og Samlivet med Werner og Charpentier fik stor Betydning for ham. Her udgav han i 1801 sit aandfuldt skrevne Arbejde «Beiträge zur innern Naturgeschichte der Erde», der den Gang vakte en overordentlig Opsigt. En Hovedtanke heri, der gaar igjen i hans senere Arbejder, er Opfattelsen af Jordskorpens forskjellige Lag som Dele af et galvanisk Element, ved hvilken, i øvrigt paa flere Punkter meget uklare, Antagelse han søgte at forklare mange geologiske Fænomener, blandt andre de varme Kilder. Praktisk demonstrerede han sin Tanke ved af Sølvdalere at bygge en stor Voltasøjle, hvis kraftige Virkning dog svandt hastig, sammen med Dalernes Antal. Da S. i 1802 kom tilbage til Kjøbenhavn, var det fra først af Regeringens Mening, at han aarlig skulde gjort geologiske Rejser til Norge, særlig for Bjærgværksdriftens Skyld. Dette blev dog ikke til noget; i Stedet sendtes han i 1803 til Oldeslo og Segeberg, og s. A. berejste han en Del af Danmark og Skaane (Iagttagelser her fra nedlagte i «Geognostisch-geologische Aufsätze», 1810). Med hans Udnævnelse i 1804 til Professor i Filosofi, Mineralogi osv. i Halle var hans Virksomhed for Danmark afsluttet for bestandig. Hans geologiske Arbejder, der mest ere Blandinger af Naturfilosofi og Geologi og for en Del findes spredte i hans Værker, hvor man mindst skulde vente dem, have for Nutiden liden Betydning; længst Levetid har hans Theori om Korallrevene haft, efter hvilken han ansaa Atollerne for opbyggede paa Randene af undersøiske Kratere.

V. Hintze.

Steffens, Henrich, 1809—67, Læge, fødtes i Kjøbenhavn 9. Juli 1809 som en Søn af nedennævnte Major Jacob Hansen S., kom efter Faderens Død (1815) til sin Farbroder Professor H. S. i Breslau, hvor han 1829 blev Student, og studerede i de følgende Aar Medicin her og i Berlin. 1832 immatrikuleredes han ved Universitetet i Christiania, hvor han 1834 tog medicinsk Examen, og hvor han derefter havde sin Virkeplads som Læge. Anset og anerkjendt, som han var, blev han ikke blot en meget benyttet og skattet Praktiker, men beklædte ogsaa i sin Virketid forskellige fremragende offentlige Stillinger og Tillidsposter. 1859—66 var han Stadsfysikus i Christiania. I de norske Tidsskrifter publicerede han en Række Meddelelser af praktisk Indhold. Han døde

19. Marts 1867 af Difteri. — 1839 ægtede han Helene Martine Marie Krog, Datter af Statsraad Nicolai Johan Lohmann K.

Kiær, Norges Læger. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *Jul. Petersen.*

Steffens, Jacob Hansen, 1772—1815, Officer, var ældste Broder til ovennævnte Henrich S. († 1845) og blev født i København 13. April 1772. I 1788 blev han Artilleriunderofficer, senere Stykjunker, og 1791 udnævntes han til Sekondlieutenant af Artilleriet. 1794 forfremmedes han først til karakt., senere til virkelig Premierlieutenant, og han blev i 1800 midlertidig Lærer i Matematik, Fysik og Kemi ved Artilleriinstituttet. 1802 erholdt han Kapitajns Karakter, og Aaret efter fik han fast Ansættelse som Lærer ved Artilleriskolen; i 1804 blev han fremdeles Lærer i Matematik ved Ingeniørkorpset. Han var Medlem af den i 1805 nedsatte Kommission til Udarbejdelsen af Forslag til en Undervisningsplan for samtlige militære Institutter. Under Københavns Belejring 1807 overdroges ham Kommandoen over Strickers Batteri paa Amager. 1808—14 var han Lærer i Fortifikation ved Landkadetkompagniet, og han beholdt efter sine Udnævnelser til virkelig Ingeniørkapitajn med Majors Karakter i 1808 og til virkelig Major ved det danske Ingeniørdetachment i 1809 sin Lærergjerning ved Ingeniør- og Artillerikorpset. 1809 blev han fast Medlem af Artilleri-Konstruktionskommissionen og 1811 Medlem af det kongl. danske Videnskabernes Selskab. Han døde i Hørsholm 20. Avg. 1815. — S. ægtede 12. Maj 1802 Eva Olavia Schiøtt (døbt i København 9. Marts 1780, † sammesteds 8. Juni 1817), Datter af Kammerraad Frederik S. og Dorothea f. Mandix.

Erslew, Forf. Lex. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893. *V. E. Tychsen.*

Steffens, Momme Heseler, 1790—1849, Herredsfoged, Søn af Overretsadvokat i Tønder Georg Jonas S. (f. 15. Juni 1739 † 25. April 1812) og Anna Maria f. Heseler (f. 7. Juli 1756 † 1. Juni 1812) fra Christian Albrechts-Kog, var født 21. Jan. 1790 i Tønder, gik i Haderslev Latinskole, kom 1811 paa Universitetet i Kiel, studerede først Medicin, senere Jura, gik 1814 til Heidelberg, hvor han tog Doktorgraden, og tog 1818 juridisk Examen i Slesvig. 1819 blev han Privatdocent i Kiel og var en meget søgt Manuduktør. 1829 udnævntes han til Herredsfoged i Nørre og Egen Herreder paa Als og kom i denne Stilling i intim Forbindelse

med Hertugen af Augustenborg, hvem han tjente som Mellemand ved hans omfangsrige Presseagitation. Paa Als gik han almindelig under Navnet «Hertugens Adjudant». Skjønt ansat i en rent dansktalende Jurisdiktion udgav han 1839 en Piece for at forsvare det tyske Retssprog i den danske Del af Slesvig. 1842 lykkedes det Hertugen at faa S. valgt i Nordborg til Stænderdeputeret, og han gjenvalgtes 1844 og 1846, men han spillede ingen fremtrædende Rolle i Stænderne. Han foretrak at virke i det skjulte for Hertugen. Paa Als blev han efterhaanden saa forhadet, at man 1848 saa sig nødsaget til at sende ham til Fyn. Her blev han sindsyg og derfor løsladt paa det Vilkaar, at han ikke mere maatte vise sig her. Fællesregeringen afskedigede ham i Jan. 1849 med en lille Pension, som han ikke nød godt af, da han allerede 14. Marts 1849 døde i Hamborg. Han var gift med Dorothea Helene f. Petersen (f. 17. Marts 1790 i Haderslev, † 3. Marts 1856 i Hamborg), Datter af Postmester P. i Haderslev.

Lübke u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Neuer Nekrolog der Deutschen 1849. Wegener, Hert. af Augustenborgs Forhold til Oprøret.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Steffensen, Asmus, 1783—1850, Skolebogsforfatter, fødtes i Tumby i Angel 12. Dec. 1783. Efter at have gennemgaaet Skolelærerseminariet i Kiel blev han Lærer i Gjelting, men ansattes allerede 1807 som Førstelærer ved Waisenhuset i Flensborg. Fra 1826 virkede han ved St. Marie-Sogns Hovedskole i samme By og udnævntes 1834 til Overlærer. I Forening med flere Kolleger udfoldede han her en betydelig Virksomhed som Skolebogsforfatter. De udgave ABC'er, Læse- og Regnebøger, Tænke-, Hukommelses- og Stiløvelser, kateketiske Haandbøger o. a. m. Adskillige af disse Bøger udkom i flere Oplag. Selv udgav han «Katechetische Ausarbeitungen» (1822), «Julie od. der kindliche Sinn» (1826), en religiøs Fortælling for den modnere Ungdom, og «Pädagogische Lehr-erzählungen» (1831). 1850 trak han sig tilbage fra Lærergjerningen og døde 26. Juli s. A. i Sarau ved Segeberg. Han var gift med Katharine Margarethe Dorothea f. Harder.

Neuer Nekrolog der Deutschen XXXIII. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXXV. *P. Lauridsen.*

Steffensen, Hans Christian, f. 1837, Generalavditør, Politiker, er en Søn af nedennævnte Gaardejer Nis S. Født 22. Nov. Dec.

1837 i Hammelev i Nordslesvig blev han 1859 Student fra Haderslev Latinskole, 1864 juridisk Kandidat. Efter i nogle Aar at have været Fuldmægtig paa Retsbetjentkontorerne i Øster Flakkebjærg Herred og Sorø blev han 1871 ansat som Assistent i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og forblev i denne Stilling indtil 1873. Allerede i 1872 var han imidlertid bleven udnævnt til Avditor, og som saadan gjorde han Tjeneste i en Aarrække i Aalborg og derefter (1880—83) i Kjøbenhavn. 1883 udnævntes han til Generalavditor efter Bornemann.

Ved Valgene i 1879 kom S. som ved en Hændelse ind i Folketinget. Det stedlige Højre havde indvarslet til et Møde i Aalborg og lovet at fremstille sin Kandidat. Denne kom kort før Mødet, men udtalte sig for Komiteen paa en Maade, der gjorde hans Uanvendelighed som Højrekandidat indlysende. Da Urviseren nærmede sig Klokkeslættet for Mødet, lod S. sig, for at forebygge en Fiasko, overtale til at træde op som Kandidat, vis paa, at Valgdagen vilde danne den yderste Termin for de derved paadragne Forpligtelser. Udfaldet blev det modsatte. S. sejrede over Grev Tramp, og hermed var en betydelig politisk Løbebane begyndt. I 1881 gjenvalgtes S. dog ikke, og da han i 1883 ved et Suppleringsvalg paa Frederiksberg var valgt til Ph. Schous Eftermand imod C. V. Nyholm, blev hans Valg ikke godkjendt førend Periodens Udløb i 1884, da Nyholm fortrængte ham. I 1888 indtraadte S. atter i Rigsdagen, i det han blev Ussings Afløser som kongevalgt Landstingsmand.

Skjønt det var en ualmindelig kort Rigsdagsvirksomhed, der laa forud for S.s Indtræden i de kongevalgtes Række, stod det fast i den almindelige Bevidsthed, at han var en politisk Kraft af Betydning. Grundige Kundskaber og velskolet juridisk Dygtighed forenede sig med denne særlige Evne, der betegnes som politisk Blik, og som ved en Analyse vilde vise sig at være sammensat af ikke saa faa Bestanddele; dertil kom, at S. var af dem, der ikke vare bange for at lægge Skulder til i Arbejdet. S. blev Ordfører for en hel Række Udvalg: Konsulatafgifter (1887), Forandring af Korntiende (1887), Margarine (1887 og 89), Fæste- og Lejehusmænds Kaar (1888 og 89), Snekastning (1889 og 90), Højtidsoffers Afløsning (1893 og 95), Optagning af Vrag (1896), Fiskeri i ferske Vande (1897), Kystfredning (1899 og 1900). Landstingets nye Forretningsorden af 1. April 1895 skyldes for en væsentlig Del S., der var Udvalgets Formand og Ordfører; ved Valgbrevenes Prøvelse har

han ogsaa stadig været Ordfører, og fornemmelig har S. som Landstingets Finanslovsordfører i Aarene 1890—99 draget en ikke ringe Del af det politiske Læs. Siden Samlingen 1890—91 har han været Viceformand i Landstinget og Medlem af Rigsretten.

Det politiske Forlig i 1894 bragte S.s Navn stærkt frem i Forgrunden, i det han paa Højres Side stod som en af Forligets Bærere. I de nærmest paafølgende Aar holdt han sig derimod noget tilbage, aabenbart dels fordi en Del af hans politiske Meningsfæller med Misbilligelse betragtede det skete, dels fordi han selv ansaa de paafølgende Aars politiske Kurs for forfejlet. Han, der havde indtaget en fremtrædende Stilling i Højres Organisation som Medlem af Repræsentantskabets Forretningsudvalg, trak sig i 1895 tilbage fra denne. Da Forhandlingerne om Skattelovene i 1900 førte til en Sprængning af Landstingets Højre, var S. blandt de udtraadte, der krævede Folketingskommissionens Forslag lagt til Grund for Forhandlingerne.

Som Generalavditør har S. faaet den Opgave at medvirke til Omdannelsen af den militære Retspleje, hvorpaa der for Tiden arbejdes i en Kommission, og i Forbindelse hermed kan det nævnes, at S. var Medlem af den i 1897 nedsatte Kommission angaaende Aalegaardsfiskeriet og har forfattet dennes Betænkning.

S., der i 1871 ægtede Elisa Marie Smith (f. 1844), Søster til Overbibliothekar Sophus L. H. C. J. Birket S. (ovfr. S. 131), blev i 1891 udnævnt til Kommandør af Danebrog af 2. Grad, i 1897 til Kommandør af 1. Grad.

Wulff, Den danske Rigsdag S. 296 f.

M. P. Friis.

Steffensen, Jürgen Heinrich, 1814—54, Præst, Søn af ovfr. nævnte Overlærer Asmus S., fødtes i Flensborg 16. Juli 1814. Efter at have gaaet i Skole i sin Fødeby studerede han Theologi i Kiel, blev theologisk Kandidat 1838 og 1840 Præst i Sarau (i Nærheden af Pløen), hvor han døde 22. Dec. 1854. Han var en lærd Theolog, der har skrevet flere Afhandlinger i Pelts «Theol. Mitarbeiten».

Allg. Deutsche Biographie XXXV. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Fr. Nielsen.

Steffensen, Karl, 1816—88, Filosof, Søn af ovennævnte Overlærer Asmus S., var født 25. April 1816 i Flensborg, studerede Filosofi i Kiel og Berlin, tog Doktorgraden ved Kiels Universitet 1841 og blev derefter Opdrager for Hertugen af Augustenborgs ældste Søn

(V, 351). Fra 1852 virkede han som Privatdocent i Kiel, 1854 blev han Professor i Filosofi ved Universitetet i Basel. Han var dettes Rektor 1864 og kreeredes af dets theologiske Fakultet til Dr. theol. 1873. 1879 trak han sig tilbage fra sit Embede. Han døde 11. Dec. 1888 i Basel. S. har skrevet en Mængde Smaaafhandlinger af religionsfilosofisk og theologisk Indhold i forskellige Tidsskrifter, særlig i Gelzers «Protestantische Monatsblätter».

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

K. Kroman.

Steffensen, Nis, 1785—1845, sønderjysk Patriot, fødtes 14. Okt. 1784 i Hammelev som Søn af Gaardmand Christen S. (f. 1. Okt. 1752 † 17. Jan. 1827) og Anneken Nisdatter (f. 7. Avg. 1761 † 22. Jan. 1846) og overtog 1826 Faderens Gaard, efter at han allerede 1814 og 1825 havde købt 2 andre Gaarde i Hammelev. Han var en ualmindelig dygtig Landmand og forstod ved Kjøb og Salg at afrunde sine Ejendomme til fortrinlige Gaarde. 1836 købte han sammen med Hans Nissen (XII, 295) Oljemøllen Christiansdal (senere Spejl- og Papirfabrik), som de dreve med Fordel, men atter solgte 1841. 1842 var han med at anlægge det første Jærnstøberi i Haderslev. Ved Siden af disse Virksomheder var han en varmtfølende Patriot, deltog i Stiftelsen af den slesvigske Forening 1843 og var dens første Kasserer. Samme Efteraar var han med Hans Nissen og Laurids Skau (ovfr. S. 2) i Kjøbenhavn for at virke for Oprettelsen af en Bondehøjskole i Nordslesvig. Hans tidlige Død, 14. Jan. 1845, var et føleligt Tab for de danske Slesvigere. 1826 havde han ægtet Marie Kirstine Nissen (f. 3. April 1801 † 17. Juli 1870), Datter af Gaardmand i Hammelev Nis Iversen (f. 1769 † 1844) og Anne Marie f. Mikkelsen (f. 1769 † 1839).

Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 202 ff.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Stege, Hans Thomesen, —1628, Præst og Digter, bar Tilnavn efter sin Fødeby Stege, var Rektor i Hobro og fra 1610 til sin Død, 1628, Præst i Fanefjord paa Møen. 1609 «transfunderede han af Latine paa danske Rim» den «historiske Tragedie» «Cleopatra», vistnok dog en fri Bearbejdelse af klassiske Historikere, ikke en Oversættelse. Stykket er uden noget som helst poetisk Værd, men ganske enestaaende i vor gamle dramatiske Litteratur som et Forsøg paa at føre Skolekomedien over i det verdslige og humanistiske Spor ved at behandle et Æmne af den antike Historie i

tragisk Stil. Des værre er S. lige plump og komisk ubehændig i Dialog og i dramatisk Komposition; han mangler al historisk og æsthetisk Sans og behandler sit Æmne i snævert moraliserende Formaal som Exempel paa Horeris og Drukkenskabs «uskikkelige Væsen», «besynderlige os, i denne Verdens Alderdom, til Advarsel og Paamindelse at blive vise af deres (Antonius' og Cleopatras) Skade ved en sand Pønitens og Omvendelse til Gud i Naadens Tid».

Ogsaa i Versbygningen betegner S.s Stykke nye Aspirationer, i det han er en af de første Poeter hos os, der skrive syllabiske Vers. Men atter her er Viljen bedre end Evnen, og den Tvang, han maa paalægge sig for at overholde Stavelsetallet, gjør hans Vers langt stivere og ringere end den gamle Knittel eller hans egne Forsøg i Folkevisetone, af hvilke et er indlagt i Stykket, et andet knyttet til en Opbyggelsesbog om Ægteskabet, som han 1622 udgav under Titelen «Isaks Giftermaal».

Nyerup og Rahbek, Bidrag t. d. danske Digtekunsts Hist. II, 153. 170.
Danske Saml. V, 95. J. Paludan.

Stein, Harald August Edvard, 1840—1900, Biskop, var yngste Søn af ndfr. anførte Læge, Etatsraad S. A. V. S. og fødtes i Kjøbenhavn 9. Marts 1840. Da Faderen 1844 ansattes som Overkirurg ved Frederiks Hospital og fik Embedsbolig der, vare Sønnens tidligste Barndoms minder knyttede til dette Sted. Han var oprindelig bestemt til at blive Søkadet og sattes i Efterslægts Skole 1848; men Professor Friedenreich, som var Skolens Inspektør, opfordrede Faderen til at lade Drengen studere, hvorfor han 1850 overflyttedes til Borgerdydskolen paa Christianshavn. Denne lededes af Martin Hammerich, som fik en betydelig Indflydelse paa S.s Udvikling. Han mindedes altid Hammerich med den største Taknemmelighed, dels fordi han aabnede hans Øje for den danske Litteratur og gav ham Øre for det danske Sprog, dels fordi han blev ham en aandfuld Vejleder ved Læsningen af Oldtidens Klassikere. Allerede i sine Skoleaar var han med sine Forældre i Italien og modtog her stærke Indtryk for hele Livet. Hammerich havde paalagt ham at læse Roms Historie og nogle af Ciceros Taler paa den klassiske Jordbund. Hans Skolegang sinkedes ved Rejsen; men hans afgjorte Ulyst for de matematiske Fag virkede ogsaa med til at forhale hans Dimission. 1859 blev han Student. I flere Aar vaklede han, inden han kunde finde sit Kald. Filosofi

og Æsthetik tiltrak ham meget; men en Dragelse mod Theologien blev dog stærkere og stærkere i hans Indre, og snart besøgte han flittig de theologiske Forelæsninger. Blandt Professorerne var det navnlig H. N. Clausen, med hvem han kom i nærmere Forbindelse. I rolig Udvikling fuldendte han sin akademiske Dannelse og fik Attestats 1866. Strax efter deltog han i Pastoralseminariets Øvelser, og da Embedet som Kateket ved Holmens Kirke blev ledigt i Begyndelsen af det følgende Aar, opfordrede Provst B. Münter ham til at søge dette. Han var paa den Tid Religionslærer ved Borgerdydskolen og flere Pigeinstitutter; men det tiltalte ham meget at kunne begynde Præstegjerning under den elskelige Provst Münter i samme Kirke, hvor han var konfirmeret, og under Vejledning af Dr. B. J. Fog, hvis Prædikener i høj Grad havde grebet ham. Imidlertid døde Münter aldeles uventet i Febr. 1867, og Fog blev Holmens Provst. Under Vakancen i Provsteembedet faldt S.s Ud-nævnelse til Kateket, og han blev derpaa ordineret af Biskop Martensen. Ved Holmens Kirke tilbragte han 7 gode og lærerige Aar, i det han ikke blot røgtede Medhjælpergjerning i Kirken, men tillige var ansat som privat Sekretær hos Provst Fog, med hvem han saaledes kom i daglig og inderlig Berøring. Medens han var ansat ved Holmens Kirke, ægtede han (12. Juni 1868) Anna Suenson (f. 1838), Datter af Admiral Eduard S.

Men allerede 1872 opfordrede Dronning Louise ham til at overtage Stillingen som Præst ved Diakonissestiftelsen og tillige som Formand i dennes Bestyrelse. Han fulgte Kaldet og virkede nu ved denne Stiftelse i 8 Aar. Paavirkning fra Præsten Rud. Frimodt (V, 456) aabnede mere og mere hans Blik for Betydningen af Indre Mission. I en varmt affattet Levnedsskildring (1879) har han givet et smukt Billede af denne sin ældre Ven. Sammen med en yngre Ven, senere Stiftsprovst Jak. Paulli, havde han 1869 begyndt Udgivelsen af en aarlig «Kristelig Kalender»; den oplevede 7 Aargange og havde ikke ringe Udbredelse, i det Udgiverne foruden deres egne Bidrag havde forstaaet at vinde fortrinlige Medarbejdere. 1872 udgav S. «Nogle Blade af den kristne Kvindes Historie», hvori der for første Gang paa Dansk gaves et historisk Overblik over Diakonissegjerningen, dens Væsen og Betydning. S. A. rejste han sammen med Forstanderinden for Diakonissestiftelsen, Frk. Conring (IV, 84), til Stockholm og der fra til Holland og Kaiserswerth for videre at uddanne sig for sin fremtidige Gjering, der snart skulde lægge stærkt Beslag paa hans Kræfter.

Store Opgaver forelaa; Sygehus, Kirke m. v. fandtes endnu ikke; men det varede ikke længe, inden Grundstenen blev lagt til den store Bygning, som nu danner Moderhuset, og 1876 blev Stiftelsens Kirke, «Emmauskirken», indviet. En tæt Skare opmærksomme Tilhørere samledes her Søndag efter Søndag, og S. blev en skattet Sjælesørger for mange. 1879 udgav han en Samling af 16 Prædikener, «Minder fra Emmauskirken», tilegnet Dr. Fog «som et lille Afdrag paa en stor Taknemmelighedsgjæld». I Forordet slaar han stærkt til Lyd for Menighedsplejen, i det han mere og mere bliver Talsmand for den Side af Indre Missions Gjerning, som ikke ensidig lægger Vægten paa Ordets Forkyndelse, men ogsaa vil øve Virksomheden gennem Kjærlighedsgjæringer. Allerede 1876 havde han udgivet nogle (8) Foredrag, som han efter Frimodts Opfordring havde holdt i Missionens daværende Lokale i Kjøbenhavn — en Bagsal paa Østergade: «Hvad vil den indre Mission?», i det han var bleven Medlem af Bestyrelsen. I dette Skrift fremhævede han stærkt, at det gjælder ikke blot om at vække, men ogsaa at styrke og befæste Troslivet saaledes, at det virkelig bærer Frugt i Kjærlighedens Gjerning. Foredragene vandt meget Bifald; 2. Oplag udkom s. A. og 3. forøgede Udgave 1882 (ogsaa overs. paa Tysk, Hamb. 1884).

S. udførte med Glæde og Ihærdighed sit Arbejde ved Diakonissestiftelsen; men en Meningsforskjel inden for Bestyrelsen angaaende Søstrenes Pligter ved Sygeplejen blev Anledningen til, at han tog sin Afsked som Stiftelsens Præst fra 1. Juli 1880, medens han dog til Aarets Udgang fungerede som Formand. Han har mange Aar senere nedskrevet, at den Dag, han forlod Diakonissestiftelsen, var den tungeste i hans Liv. 1880 blev han udnævnt til Sognepræst ved den nyopførte St. Matthæus' Kirke paa Vesterbro i Kjøbenhavn; den indviedes Allehelgensdag s. A. Her blev strax rig Anvendelse for hans store Evner. Sognet talte fra Begyndelsen 3000 Mennesker, og ved Kirken var kun ansat 2 Præster. Fra denne hans Embedstid stamme «Minder fra St. Matthæus-Kirken» (1882) og «Tolv Prædikener» (1886), som vise hans betydelige homiletiske Gaver. I sin Forkyndelse betoner han Forsoningens Naade lige saa kraftig som Helligjørelsens Alvor. Han er som Prædikant Discipel af Martensen og Fog; en Paavirkning af K. Gerok er ogsaa kjendelig, ikke mindst ved de fortrinlige Dispositioner. I Forordet til den førstnævnte Samling ytrer han Ønsket om at faa oprettet en Plejeforening i det store Sogn. Den kom

snart i Stand med vidt forgrenet og udmærket organiseret Arbejdsfelt. — Ved Frimodts Død 1879 valgtes han til Formand for Indre Missions Bestyrelse i Kjøbenhavn og beklædte denne Stilling til Udgangen af 1886. Pastor Vilh. Beck saa fra Begyndelsen hans Virksomhed med anerkjendende Glæde, men det tidligere venskabelige Forhold udviklede sig i Aarenes Løb til stærk Modsætning og sluttede med en ualmindelig skarp Skriftvexel («Fra Bethesda» 1896 Nr. 15 ff.). Medens S. var Formand, blev Missionshuset «Bethesda», som har faaet saa stor Betydning for Kirkelivets Fremme i Hovedstaden, rejst og indviet (Sept. 1882). Ogsaa i «Magdalenehjemmets» Oprettelse har S. betydelig Del. Han skaanede ikke sine Kræfter, men kunde da ogsaa hver Sommer trænge til lidt Hvile ved Ferierejser. Paa disse fik han efterhaanden besøgt de fleste af Evropas Lande og stiftet personligt Bekjendtskab med en Mængde fremragende Mænd og de af dem ledede Institutioner paa det kirkelige Livs Omraade.

Efter 9 Aars Virksomhed ved St. Matthæus' Kirke udnævntes S. 1889 til Biskop over Fyns Stift. I sin nye Gjerning vandt han snart Præsternes Tillid og Hengivenhed. Han prædikede hyppig og var en meget flittig Visitor. Ved Aarsskifterne udsendte han trykte Rundskrivelser, hvori han henledte Opmærksomheden paa de særlige kirkelige Fænomener, der vare oppe i Tiden og berørte Stiftet. Som Biskop indtraadte han ogsaa i «Stephans-Foreningens» Bestyrelse. Da Sjællands Bispestol blev ledig 1895, modtog han fra højeste Steder Opfordring til at flytte til Kjøbenhavn; men hvor ærefuldt Tilbudet end kunde være, ansaa han det dog for sin Pligt at fastholde sin Vægning. I sin Bispetid udgav han «En Julehilsen til St. Matthæus' Menighed» (1889) og «Femten Prædikener» (1898). Men da sidstnævnte Samling udkom, var han allerede uhelbredelig syg. Hans Hustrus Død (28. Marts 1898) nedbrød yderligere hans Kræfter. Han søgte da sin Afsked, som bevilgedes ham fra 1. April 1899, og samtidig tildeltes ham Kommandørkorsets 1. Grad. Lidende af Hjertesygdom og Vattersot overflyttedes han til Diakonissestiftelsen ved Kjøbenhavn, og i dette Hjem, som han havde viet sin Ungdoms Kjærlighed, udaandede han 5. Jan. 1900 efter lange og tunge Lidelser.

Illustr. Tid. XLI, Nr. 17. Søndagsbladet 1900, Nr. 5. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 288.

A. Jantzen

Stein, Johan Carl Henrik Theobald, 1829—1901, Billedhugger, var Søn af nedennævnte Professor i Anatomi ved Kunstakademiet S. A. V. S. og født i Kjøbenhavn 7. Febr. 1829. Oprindelig var Th. S. bestemt til at gaa den studerende Vej, men da han allerede i sine tidlige Drengenaar lagde megen Lyst og Evne til at tegne for Dagen, og da mange ansete Malere og Billedhuggere, der vare stadige Gjæster i det Steinske Hjem, mente, at hans Talent burde opmuntres og udvikles, blev han, 12 Aar gammel, indskreven som Elev af Kunstakademiets Tegneskole; Latinskolen forlod han, umiddelbart efter at han i 14 Aars Alderen var bleven konfirmeret, og fra den Tid af satte han al sin Kraft ind paa at blive Kunstner. Studierne paa Tegneskolen passede han med den højeste Grad af Interesse og Samvittighedsfuldhed; ved Siden deraf modellerede han under den udmærkede Medaillør og Billedhugger Christian Christensen og, efter at denne var død i 1845, under H. V. Bissen; i det hele gjorde han saa gode Fremskridt, at han allerede i 1846 kunde rykke op i Akademiets Model-skole. 2 Aar senere vandt han den lille Sølvmedaille for en Modelfigur, der sammen med en Portrætbuste — Kunstnerens Broder — betegner hans Debut som Udstiller paa Charlottenborg; ligeledes i 1848 blev den store Sølvmedaille tilkjendt ham, atter for en Statue efter levende Model. I 1850 udstillede S. sit første selvstændig komponerede Kunstværk, Relieffet «Jason, der bemægtiger sig det gyldne Skind, medens Orpheus og Medea trylle Dragen i Søvn», et Arbejde, som i det væsentlige skrev sig fra Kunstnerens 18. Aar, men senere var gaaet efter i Enkelthederne. I 1851 fik han den Neuhausenske Præmie for en Statue af Holberg (nu i Statens Samling) og s. A. den mindre Guldmedaille, til hvilken han i 1849 uden Held havde konkurreret, for Relieffet «Thetis bønfaller Vulkan om Vaaben til Achilles», der, da det Aaret efter udstilledes, tildrog sig ikke ringe Opmærksomhed, mindre i Kraft af Kompositionens Originalitet end ved solid Modellering og smagfuld Linjeføring. Overhovedet skortede det ingenlunde den fremadstræbende Kunstner paa Anerkjendelse, og hans Arbejder fandt for største Delen Kjøbere, i 1853 saaledes Gruppen «Den blinde Kong Oedipus, der vandrer i Landflygtighed, ledet af Datteren Antigone», i 1854 en Statuette af Bellman, i 1855 en Statue af Johannes Ewald og i 1856 Statuen «En ung Pige, som kaster Korn til Kyllinger». Kun paa et enkelt Omraade svigtede Lykken ham, i det hans Forsøg paa at vinde den store Guldmedaille flere Gange strandede.

Men Akademiet ydede ham Erstatning paa anden Maade; fra 1856 tilstod det ham i flere Aar Understøttelser, der i Forening med, hvad Salget af hans Værker — deriblandt en Del Portrætbuster — indbragte ham, satte ham i Stand til at foretage en længere Udenlandsrejse, paa hvilken han i 4 Aar opholdt sig i Rom og frembragte flere af sine dygtigste Værker, saaledes «En ung Pige, som plukker en Stjerneblomst itu», der, udført i Marmor, solgtes til Kong Frederik VII, «Kong Skjold som Barn», hvoraf et Marmor-exemplar ligeledes erhvervedes af Kongen, efter at en Gipsafstøbning var købt til Kunstforeningens Bortlodning, «En neapolitansk Fiskerdreng, som leger med Konkylier» (købt i Marmor af Kunstforeningen), den store Gruppe «Loke og Sigyn» (Statens Samling) og «Neapolitansk Fiskerdreng, bærende en Vandkrukke», der i 1860 hædredes med Udstillingsmedaillen. Sidstnævnte Arbejde hører til Kunstnerens selvstændigste og smukkeste, i det navnlig den Bevægelse, der fremkaldes ved, at Drengen bærer Krukken paa venstre Skulder og støtter den med højre Haand, giver den en ejendommelig Ynde; en Bronceafstøbning af den findes opstillet i «Aborreparkens» Anlæg. Mindre tiltalende er Gruppen «Loke og Sigyn»; det Udtryk af Kraft og Vildhed, Billedhuggeren har stræbt at lægge deri, synes ikke at være faldet hans milde og stilfærdige Kunstnerpersonlighed ret naturligt.

I 1860 vendte S. tilbage fra sin første store Rejse, og Aaret efter udnævntes han til Medlem af Akademiet, til hvilket han i den paafølgende Tid blev altid nærmere knyttet. Da hans Fader i 1867 afgik ved Døden, overtog han hans Stilling som Docent i Anatomi; i 1881 blev han, der 7 Aar tidligere havde faaet Professortitelen, Professor ved Akademiets Modelskole; dets Direktør var han fra 1893—96. I denne Sammenhæng kan det nævnes, at S. i 1875 blev Medlem af det svenske Kunstakademi. 1883 blev han en af Direktørerne for de Massmannske Søndagsskoler. Den første Halvdel af 1864 tilbragte han atter i Rom, og senere rejste han flere Gange, i 1887 saaledes med det Anckerske Legat.

Rækken af de Kunstværker, S. udførte efter at være vendt tilbage fra sin første Rejse, er ikke ubetydelig, især naar der tages Hensyn til, at den omfatter flere store monumentale Arbejder. Ældst blandt disse er den anelige Statue af Bygmester C. F. Harsdorff, udført efter Bestilling af Udstillingskomiteen 1867; senere fulgte Holberg-Statuen til det kongl. Theaters Façade (1873), den kolossale Niels Juel ved Holmens Kanal (1878), Monumentet for

Maleren Asmus Jacob Carstens, Admiral Suensons Monument i Nyboder (1888) og Statuen af Agronomen E. Tesdorpf (1891). Højest blandt disse staar vel det sidstnævnte Værk, frisk og sikkert, som Figuren er stillet, og tiltalende i Linjerne, fra hvilken Side den end ses. Smuk i Kompositionen og udarbejdet med klog og fintmærkende Benyttelse af de foreliggende Originalportrætter er Carstens-Figuren, og de paa Fodstykket anbragte Relieffer ere med megen Dygtighed modellerede efter Tegninger af den forherligede Mester. Niels Juel er vel S.s største Figur og vidner som Helhed om, at Kunstnerens Evner ikke i det væsentlige gik i Retning af det storslaaede; Holberg-Statuen fortæller for lidt om den store Humorist og skæmmes af visse uheldige Forhold i Draperiet. Langt højere i Retning af Karakteristik naaede S. i de bedste af sine Portrætbuster, som A. Bournonville, Worsaae, Rasmus Nyerup (Nationalmusæet), J. P. Mynster og H. L. Martensen; meget smuk er ogsaa Medaillonen af Legatstifteren H. C. Stoltenberg (Kunstudstillingsbygningen) og frem for alt den ypperlige Broncestatuette af Oldforskeren Chr. J. Thomsen (tilhører Kunstforeningen). Som Hovedværker bør endnu nævnes de 5 Relieffer over homeriske Æmner, udførte for Brygger J. C. Jacobsen, den Nationalmusæet tilhørende Statue «David med Sauls Vandkrukke og Spyd», der, efter paa Udstillingen 1869 at have indbragt Kunstneren det Eibeschutzske Legat, blev erhvervet af Stiftsmusæet i Aalborg, dernæst den livfulde og nydelig komponerede Gruppe «Hyrden Faustulus med Romulus og Remus», der blev modelleret, da Kunstneren havde fyldt sit 70. Aar. I det hele holdt S. sig i sin fremrykkede Alder overordentlig frisk saa vel i legemlig som i aandelig Henseende, ivrig og sikker i Arbejdet næsten til det sidste. Han døde 16. Nov. 1901, og med ham mistede den danske Kunst en af de sidste Repræsentanter for den afgjort antikiserende Thorvaldsenske Retning. Nogen stor Aand var han ikke, og selv de bedste af hans Arbejder udmærke sig mere ved Klarhed og Smag samt ved Sikkerhed i Modelleringen end ved betagende Varme eller Inderlighed. Men hans gode Egenskaber ere dog i hans bedste Frembringelser udprægede nok til at sikre ham en smuk Plads i vor Billedhuggerkunsts Historie. Han syslede ogsaa med kunsthistoriske Arbejder.

S. var 2 Gange gift: 1. (6. Juli 1858) med Emmy Laura Suzette f. Schiøtt, adopteret Drewsen (f. i New-York 1838, † 1862),

Datter af Mekaniker Fred. S.; 2. (12. Nov. 1863) med Sara Margrethe f. Fallesen (f. 1840), Datter af Professor L. S. F. (V, 56).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

v. Stein, Lorenz Jacob, 1815—90, Nationaløkonom, blev født i Nærheden af Ekernførde 15. Nov. 1815. Hans Fader, der døde tidlig, skal have tilhørt den adelige Familie v. Wasmer og ægtet en borgerlig, som Familien ikke vilde anerkjende; efter Moderen fik Sønnen Navnet S. Han tilbragte sine Drengenaar i en Militærskole og kom siden (efter Sigende paa Foranledning af Frederik VI) i Latinskolen i Flensborg. Efter at være bleven Student i 1835 kastede han sig i Jena og Kiel over Filosofi og Retsvidenskab, tog 1839 juridisk Examen i Kiel og vandt i 1840 samme-steds Doktorgraden i sidstnævnte Fag, hvorefter han drog til Paris for at studere de sociale Bevægelser der. Som Frugt af dette Studium udgav han i 1842 et Værk om Socialismen og Kommunismen i Frankrig, der blev Grundlaget for hans Berømmelse som Nationaløkonom. I 1846 blev han extraordinær Professor i Kiel, men da han med Iver deltog i Oprørsbevægelsen, fik han i 1851 sammen med 8 andre Professorer sin Afsked og tilbragte nu nogle trange Aar, indtil han i 1855 kaldedes til Universitetet i Wien, hvor han virkede i 30 Aar. Ved sine aandfulde og formfuldendte Foredrag samlede han en stor Tilhørerskare og udfoldede samtidig en overvældende stor Forfattervirksomhed baade af videnskabelig og journalistisk Art. Regeringen paaskjønnede ham ved i 1868 at optage ham i den østerrigske Adel. Samtidig med sin videnskabelige Virksomhed deltog han i forskellige industrielle Foretagender, hvorved han i øvrigt mod Slutningen af sit Liv fik store Skuffelser og mange økonomiske Sorger. Han døde 23. Sept. 1890. — S. var 2 Gange gift: 1. (1848) med Dora f. Steger (f. 1824 † 1877), 2. (1884) med Therese (f. 1852 † 1895).

Blandt S.s Skrifter kunne særlig nævnes han stort anlagte Finansvidenskab og den lige saa omfattende Forvaltningslære. Men der er næppe noget Omraade af Statsvidenskaberne, som han ikke har beskæftiget sig med, snart i flygtig henkastede Avisartikler, snart i kortere eller længere Afhandlinger og Bøger. Hvad han skrev, blev læst med stor Opmærksomhed, og han var en af sin Tids berømteste Nationaløkonomer, men det lykkedes ham aldrig, trods hans store Anseelse, at danne nogen Skole, og hvor mange Impulser han end kan have givet andre, ved Skrift

og Tale, vil det maaske være vanskeligt at paavise nogen blivende Indflydelse af hans Virksomhed. Under sine vidtforgrædede og alsidige Studier savnede han ofte Taalmodighed til den grundige Fordybelse i Enkelthederne, som er nødvendig for en ægte Videnskabsmand, og til at tænke de Tanker til Bunds, som han udsaaede i saa rigt Maal.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXXV. Jahrb. f. Nationalök. 3. F. I, 193. Bulletin de l'institut international de statistique V, 313. *H. Westergaard.*

Stein, Sigfred Frederik Edvard Valdemar, f. 1836, Kemiker. V. S. blev født i Kjøbenhavn 14. April 1836 som Søn af ndfr. nævnte Læge, Etatsraad S. A. V. S. Efter at have gaaet i Borgerdydskolen paa Christianshavn kom han 1852 i Lære paa Gammeltorvs Apothek, tog farmaceutisk Examen 1857 og blev, efter i Mellemtiden at have haft Tjeneste paa Apotheket i Viborg, 1859 Assistent i Groth og Ørsteds i 1857 oprettede Undersøgelseslaboratorium. Allerede 1863 blev han Medejer og 1865, da Stifterne gik over i andre Virksomheder, Eneejer af dette Laboratorium, der dog beholdt det gamle Navn til 1867, da det fik Navn af «V. Steins analytisk-kemiske Laboratorium» og samtidig skiftede Karakter, i det det fra nu af udelukkende sysselsatte sig med Undersøgelser (tidligere ogsaa med Undervisning og Handel med Kemikalier). Ved den stadig voxende Trang til Undersøgelse af Fabrikprodukter, især kunstige Gødningstoffer og Foderstoffer, antog Virksomheden efterhaanden et meget betydeligt Omfang. S.s udmærkede Ledelse af Laboratoriet, de dygtige yngre Kræfter, han efterhaanden knyttede dertil, de mangfoldige Erfaringer, som i Aarenes Løb samledes der, hans Redebonhed til at bringe ethvert Offer, blot Undersøgelsesnes Resultater kunde blive saa sikre som muligt, have givet hans Laboratorium et vel fortjent Ry for Paalidelighed, der har haft til Følge, at offentlige Undersøgelser i stort Omfang ere blevne knyttede dertil, saaledes fra 1888 Undersøgelserne for Kjøbenhavns Sundhedskommission, fra s. A. de kemiske Margarineundersøgelser, fra 1891 alle Statens Undersøgelser af Levnedsmidler, ligesom det i stort Omfang er benyttet af Domstole og andre offentlige Myndigheder. I 1882 blev S. Landhusholdningsselskabets og fra 1887 Statens Konsulent i Agrikulturkemi. De mange Artikler, Foredrag, Beretninger om landøkonomiske Forhold, han har offentliggjort i Landbrugspressen, staa i nær Forbindelse med de sidstnævnte Virksomheder. S. er titulær Professor. —

Han ægtede 1869 Eleonore Frederikke Rørbye († 1876), Datter af Genremaler Martinus R. (XIV, 523), og 1879 Johanne Charlotte Lautrup, Datter af Etatsraad, Direktør C. N. L.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. S. 85. *S. M. Jørgensen.*

Stein, Sophus August Vilhelm, 1797—1868, Anatom og Kirurg. Han fødtes i Kjøbenhavn 29. Juli 1797; hans Fader var Johann Peter Martin S., en af de mange holstenske Barberkirurger, der søgte til det kirurgiske Akademi og efter bestaaet Examen her fik Ansættelse som Militærlæger; hans Moder, Anna Sophie f. Kugler, var en Præstedatter fra Taasinge. Han opvoxede under meget trange og derangede Forhold i Hjemmet, men kom omsider med sine Søkende i Huset hos en Onkel, der var Præst paa Langeland, og blev her fra 1812 sat i Odense Kathedralskole, hvor han viste sig som en særdeles dygtig Discipel, men hvor han kun forblev i 2 Aar. Han maatte søge en Uddannelse, hvormed han snart kunde skaffe sig Brødet, og blev derfor sendt til Kirurgisk Akademi i Kjøbenhavn for at uddannes til Kirurg, i det han tillige indskreves som kirurgisk Volontær paa Almindeligt Hospital, hvor den talentfulde Thal netop var bleven Overkirurg. Her gjorde han saa gode Fremskridt, at han efter kun et Par Aars Studium (1816) blev ansat som kirurgisk Kandidat ved Hospitalet og samtidig blev Stipendiar ved Akademiet. 1819 tog han med Hæder den kirurgiske Examen og blev strax derefter Underkirurg (Reservekirurg) ved Hospitalet. 1820 blev han tillige Distriktslæge i Kjøbenhavn, 1821 end videre Bataillonskirurg ved Kongens Regiment, og da han samtidig fik en Del privat Lægepraxis, var han nu i Stand til at stifte Familie. 1822 ægtede han Karen Sophie Borch (f. 1801 † 1888), Datter af Lærer ved Søetatens Skole, senere Klokker ved Holmens Kirke, Matthias Johannes B.

Ved sin Energi og Dygtighed havde han saaledes hurtig faaet Banen lagt til rette for sig. Men imidlertid havde der i hans Sind rejst sig en ærgjerrig Higen efter at indtage en mere anselig videnskabelig Position og komme bort fra den lave Klasse af Læger, som en, tilmed fra Fattigvæsenets lidet ansete Hospital udgaaet og usuderet Kirurg tilhørte. Særlig følte han sig tiltrukket af Anatomien, baade fordi dette Fag havde saa stor Betydning for Kirurgien, og fordi han i Studiet deraf fandt Næring for et særligt Anlæg, der tidlig kom til Gjennembrud hos ham: en kunstnerisk Sans, en Sans for Formens Skjønhed, som ogsaa fandt Udtryk i

et fremtrædende Tegne- og Modelleretalent. Han besluttede da at bane sig Vej til den lærde Medicin og først og fremmest at blive Student. Trods al sin Optagethed af praktisk Virksomhed og alle Hindringer naaede han ved at benytte Nattetimerne til sine Studier 1831 dette sit første videnskabelige Maal. Han fik vel indrømmet den Lettelse at nøjes med den da gjældende «Præliminærexamen», men trængte i øvrigt saa godt ind i Latinen, at han senere kunde nyde Sprogets Forfattere, navnlig Cicero, og glæde sig ved dets Formskjønhed. 1832 tog han den medicinske Examen.

Men allerede 1831 var han optraadt i Litteraturen med et anatomisk Værk af en vis monumental Karakter, et Tavleværk, der førte Titelen «*Tabulæ anatomicae præcipuarum humani corporis regionum, in quibus graviores operationes chirurgicae suscipiuntur*». Det modtoges med Anerkjendelse, men var for stort og kostbart anlagt, og der udkom kun 2 Hæfter deraf. Imidlertid styrkede det i alle Tilfælde hans videnskabelige Renommé og efterfulgtes ogsaa snart (1834) af hans Doktorpromotion for en ny anatomisk Afhandling, en grundig Undersøgelse af Hjærnen, ligeledes udstyret med smukke og værdifulde Tavler. For den ellers fordrede forudgaaende Disputats pro licentia erholdt han Dispensation. Og strax derefter optraadte han under stor Tilslutning, men i øvrigt kun i et meget tarveligt, lejet Lokale, som Privatdocent i Anatomi, i hvilket Fag netop den Gang den officielle Undervisning var temmelig mangelfuld, særlig hvad angik den for Kirurgien vigtige topografiske Anatomi, den, hvori netop S. var Mesteren. 1835 erholdt han det ledige Professorat i Anatomi ved Kunstakademiet, til hvilket han var selvskreven baade ved sine videnskabelige og kunstneriske Kvalifikationer, og hvori han gjorde sig særlig fortjent ved Udgivelse af en «Haandbog i Menneskets Anatomi, udarbejdet med Hensyn til Maler- og Billedhuggerkunsten» (1840). 1837 knyttedes han officielt til Universitetet ved at udnævnes til Docent i Anatomi. Samtidig erhvervede han sig sin Stands Paa-skjønnelse ved at tage Initiativ til Stiftelse af Lægernes Enkekasse, af hvis Direktion han ogsaa i nogle Aar var Medlem. Ved Omordningen af de lægevidenskabelige Undervisningsforhold i 1840 og ved Anatomis Henlæggelse til Akademiet udnævntes han til Adjunkt og Professor extraordinarius ved dette, og ved den følgende Aar fuldbyrdede Sammensmeltning af Akademiet og Fakultetet blev han Professor extraordinarius ved Universitetet.

Imidlertid dyrkede S. ved Siden af Anatomien fremdeles sin

kjære Kirurgi, og da Overkirurgposten ved Frederiks Hospital 1844 blev ledig ved Gundelach Møllers uheldige Sygdom, søgte og fik han Posten, ligesom han det følgende Aar ved Møllers Død overtog Professoratet i kirurgisk Klinik, i det han samtidig blev Professor ordinarius og Assessor i Konsistorium. Men denne hans Overgang til kirurgiske Lærerstillinger fremkaldte en skarp Kritik og Misstemning, der var hans omtaalige Personlighed meget pinlig, navnlig da den udgik fra den unge intelligente Lægeskole, der efter hans Antecedenser og Mangel paa Indsigt i Lægevidenskabens nye, fra Paris udgaaede pathologiske Æra ansaa ham for ude af Stand til videnskabelig at kunne gjøre Fyldest paa dette Omraade. C. E. Fenger (V, 104) var den Mand, som den Gang ansaas for selvskreven til at overtage den kirurgiske Lærerstilling. S. afvæbnede dog snart Kritikken. Var end hans videnskabelige Fordannelse mangelfuld, særlig med Hensyn til det da opdukkende vigtige Grundfag, den pathologiske Anatomi, saa havde han i saa meget højere Grad sin Styrke paa de for den handlende Kirurg allermost afgjørende Punkter, først og fremmest i den topografiske Anatomi, — hvad han ogsaa med berettiget Selvfølelse kunde fremhæve i de Indledningsforedrag, han holdt ved Tiltrædelsen af den kliniske Post, og som i en smuk Form og Fremstilling indeholde hans Selvforsvar over for den fremkomne Kritik.

Det varede heller ikke længe, inden han vandt varm Tilslutning og Beundring fra sine talrige Elevers, ja endog fra Kritikernes Side. Hans overlegne, sikre Optræden baade som praktisk Kirurg og som Lærer, hans Selvstændighed og Uafhængighed af udenlandske Forbilleder og Doktriner viste ham som den modne, i Livets Skole opdragne Mand, der stadig stod paa sine egne Erfaringer og netop derved indgød Respekt. Tilmed var han, i heldig Modsætning til sin videnskabelig fuldt uddannede Forgænger, af Naturen udrustet til at være Operatør som faa; hans glimrende manuelle Færdighed, praktiske Sans og Koldblodighed, hans store mekaniske Talent fandt her den mest frugtbringende Anvendelse. Han bragte i kort Tid, sammen med sin ligesindede Kollega S. E. Larsen (X, 98) paa Almindeligt Hospital, en selvstændig, national dansk Kirurgskole til frodig Udvikling.

Særlig berømt som Operatør blev han paa 2 Felter, hvor der ogsaa i fuldeste Maal var Brug for hans overordentlige Haandfærdighed: Stenknusninger og plastiske Operationer. Med Hensyn til disse sidste kom hans kunstneriske Evne og Talent ham netop

i fremtrædende Grad til gode. Heller ikke undlod han at give sig Vidnesbyrd om litterær Evne. Navnlig i det af Hospitalsoverlægerne stiftede Tidsskrift «Hospitalsmeddelelser» (1848—53) publicerede han talrige praktisk vigtige Afhandlinger, alle tillige udmærkede ved smuk Form og klar Fremstilling. Under Krigen virkede han en Tid (1849) som Overkirurg ved Lasarettet paa Augustenborg og fik her særlig rigelig Lejlighed til at vise sin fremragende operative Dygtighed. Sit varme patriotiske Sind viste han i øvrigt ikke alene ved Overtagelsen af denne Stilling, men ogsaa ved 1848 at undfange og gennemføre den Plan at danne et frivilligt Riffelskyttekorps for Kjøbenhavn og Omegn, beregnet paa Værn for Hovedstaden. Overhovedet sluttede han sig med sin dybe og umiddelbare Følelses Ildfuldhed nær til de skandinaviske og nationale Bevægelser. Han var Medlem af det 1843 stiftede «skandinaviske Samfund», og ved dettes Omorganisation til «Skandinavisk Selskab» var han en af Stifterne og derpaa Medlem af dets Bestyrelse.

Ved Aarhundredets Midte stod S. paa Højdepunktet af sin Berømmelse; han var utvivlsomt Danmarks og tillige hele Syd-sveriges største kirurgiske Avtoritet. Ogsaa ved Universitetet udmærkedes han, ved at blive valgt til Rektor for 1849—50. Men snart efter begyndte der at vise sig Tegn til en begyndende Træthedsfornemmelse hos ham, og 1854 overlod han den anstrængende klinisk-kirurgiske Post paa Hospitalet til den yngre Professor A. Buntzen (III, 255), i det han i Stedet overtog Professorposten i Operationslære efter den 1853 afdøde Withusen. Ved sin Afgang fra Hospitalet modtog han saa vel fra Direktionen som fra sine mange ældre og yngre Disciple smukke Vidnesbyrd om Aerkjendelse og Taknemmelighed.

Han var imidlertid endnu en alt for handlekraftig Aktualitetens Mand til at kunne indskrænke sig til kun at virke i sin nye Retrætepost; han fortsatte fremdeles sin Huslægepraxis ligesom sin kirurgiske Specialpraxis og havde ogsaa i nogle Aar en Privatklinik for kirurgiske Sygdomstilfælde. Lidt efter lidt trak han sig dog tilbage fra den praktiske Gjerning til stille Syslen i sin Have og i det hele til et roligt og idyllisk Liv i sit udmærkede Hjem. 1857 foretog han en Rejse til Italien, 1862 til Paris. 1868 tog han sin Afsked fra Professorposten ved Kunstakademiet, og 14. Maj s. A. døde han. 1857 var han bleven Kommandør af Danebrog, 1862 Etatsraad.

Erslew, Forf. Lex. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Illustr. Tid. VII, 57. Bibl. f. Læger 5. R. XVI, 474 f. Ugeskr. f. Læger 3. R. V, 389 f. og 5. R. IV, 713 ff. *Jul. Petersen.*

Steindorff, Magnus Friedrich, 1811—69, Læge, Politiker, Søn af Christian Ludvig S. til Behrensbrook og Wilhelmine f. Seestern-Pauly, var født 29. Maj 1811 paa Behrensbrook. Han studerede Medicin i Würzburg, Berlin og Kiel, hvor han 1833 tog Doktorgraden. Efter 2 Aars yderligere Uddannelse ved udenlandske Universiteter nedsatte han sig som praktiserende Læge i Flensborg, men flyttede 1840 til Slesvig, fordi han ikke kunde dølge den flensborgske «Kræmmeraand». I Slesvig var han en af Hovedagitorerne for at vække Misfornøjelse med den danske Regering, og da den provisoriske Regering 1848 var oprettet i Kiel, var det S., som ved Efterretningen derom lod ringe med Stormklokken for at samle Borgerne paa Raadhuset i Slesvig, hvor han formaaede dem til at anerkjende og derefter selv proklamerede den provisoriske Regering. Under Krigen forestod han Insurgenternes militære Hospitaller, men fortsatte samtidig sin agitoriske Virksomhed. Sammen med A. F. W. Preusser (XIII, 285) og H. F. L. Samwer (XIV, 589) udarbejdede han en ny Statsgrundlov for Hertugdømmerne, var Medlem af den konstituerende Landsforsamling, var 1849 i Deputation i Berlin for at lykønske Kong Frederik Vilhelm IV til Kejservalget, blev s. A. Medlem af Parlamentet i Frankfurt, men udtraadte allerede i Maj af Misfornøjelse med dets Holdning. Efter Hjemkomsten var han Sjælen i Agitationen imod Tillisch og Eulenburg og arbejdede af al Kraft for Skattenægtelser. Da der i Vinteren 1849—50 førtes Underhandlinger mellem den danske Regering og Statholderskabet om en Udsoning, var han dette sidstes Tillidsmand, men Udsoningsforsøget strandede paa hans og de andre slesvig-holstenske befuldmægtigedes bestemte Fordring om et selvstændigt Slesvig-Holsten. I den sidste Landsforsamling drev han med Iver paa Krigens Fortsættelse efter Nederlagene ved Isted og Frederiksstad. Efter Krigen flyttede han til Kiel, hvor han 1863 var en af Hertugen af Augustenborgs haandgangne Mænd, og han vedblev at agitere for Augustenborgeren til sin Død, 22. Juni 1869. S. var 2 Gange gift: 1. (1838) med Christiane Henriette Wilhelmine f. Jensen (f. 29. Nov. 1818, † 17. Okt. 1841 i Slesvig), Datter af Kjøbmand og Stempelpapirforvalter i Flensborg Hans J.; 2. (26. Febr. 1852) med Christiane Henriette Amalie f. Callisen (f.

27. Febr. 1817 i Kjøbenhavn, † 9. Febr. 1878 i Stuttgart), Datter af Etatsraad Adolph C. (III, 339).

Allg. Deutsche Biographie XXXV.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Steinmann, Peter Frederik, 1782—1854, Officer, blev født i Kjøbenhavn 13. Juni 1782 og var Søn af Boghandler Pierre S. (f. 11. April 1737 i Mannheim, † 2. Maj 1821 i Kjøbenhavn) og Helene Elisabeth f. Salicath (f. 1749 † 17. Febr. 1809). S. fik sin første Undervisning, bl. a. af Digteren Edv. Storm, i Efterslægtselskabets Skole, af hvis Bestyrelse han senere blev et meget virksomt Medlem i mange Aar. S. vilde være Soldat, og Vejen hertil aabnedes ved Faderens, navnlig med fransk Litteratur forsynede, Læsestue, der blev søgt af mange af Landets store Mænd, bl. a. af den alt da indflydelsesrige Officer F. C. Bülow (III, 281), ved hvis Hjælp S. 1794 kom ind paa Artilleriakademiet, hvorfra han 1801 afgik som Sekondlieutenant. 1803 udnævnt til Premierlieutenant var han et Aar i Christiania og afgik derpaa 1805 til det Observationskorps, som Danmark paa Grund af Krigsurolighederne holdt i Holsten. 1807 vendte S. tilbage til Sjælland, blev 1808 Adjoint i Generalstaben, 1809 Kapitajn, 1811 Divisionskvartermester og 1813 Major. Ved de svenskes Invasion over Landets Sydgrænse var S. hos den kommanderende General i Nørrejylland, General Wegener, men kom i Frederik VI's Stab under Hærens Opmarche bag Lille Bælt i Dec. 1813. Det følgende Aar var han Stabschef hos General Kardorff, der med et Auxiliærkorps marcherede til Rhinen. 1824 blev han Oberstlieutenant, 1832 Overkvartermester, 1833 Oberst, 1835 Generalkvartermester-Lieutenant, 1836 Kammerherre, 1839 Generalkvartermester og Chef for Generalstaben, 1840 Kommandør af Danebrog, 1842 Generalmajor.

S.s Virksomhed er helt igjennem knyttet til Generalstaben, om hvis hensigtsmæssige Ordning han var overbevist, hvorfor han ogsaa altid var rede til, ofte i et hvast Sprog, at forsvare Generalstaben og dens Særstilling i Hæren. Ved sit Retsind og sin Pligtfølelse, der gjorde ham utrættelig i Kongens Tjeneste, havde han erhvervet sig saa stor Anseelse, at de nye Magthavere i 1848 — skjønt de til hans Sorg ikke vilde anvende ham i den aktive Armé, vistnok paa Grund af hans konservative Anskuelse, der ikke passede til Tidsaanden — dog ikke turde rokke ved hans Stilling som Chef for Generalstaben. Først 1852 fik han Afsked som Generallieutenant. Han døde 11. Dec. 1854.

Gift 1. (28. Okt. 1809) med Johanne Birgitte Mette Dorothea f. de Neergaard (f. 28. Marts 1792 † 5. Juni 1824), Datter af Joh. Thom. de N. til Tølløse og Anna Joachimine f. Qvistgaard; 2. (1835) med Sophie Magdalene f. Dinesen (f. 9. Juni 1779 † 27. Marts 1866), der var Datter af Justitsraad And. D. og Enke efter Major Jac. de Neergaard († 19. Okt. 1833), Broder til S.s første Hustru. Ved sit andet Giftermaal blev S. Ejer af Tybjærggaard i Sjælland, som han bestyrede med stor Dygtighed og forskjønnede ved Haveanlæg. Han var en af de Godsejere, der tidligst afskaffede Hoveriet.

Erslew, Forf. Lex. Milit. Repertorium 1847.

Lesser.

Steinmann, Peter Frederik, 1812—94, Officer, var en Søn af ovennævnte Generallieutenant Pet. Fred. S. og fødtes i Kjøbenhavn 8. Juli 1812. Han traadte 1823 ind i Hæren som Artillerikadet, blev 1826 Stykjunger og i 1830 Sekondlieutenant i Artilleriet med Aldersorden fra 1826. Han kom strax efter ind som Elev paa den nylig oprettede kongl. militære Højskole, hvorfra han afgik 4 Aar senere som Premierlieutenant og Adjoint i Generalstaben, men kom dog først til Tjeneste ved denne efter at have gennemgaaet Fodfolkets og Rytteriets Skoler. I 1839 blev han Adjutant ved Staben, og det følgende Aar foretog han en tjenstlig Rejse til de fleste europæiske Stater, hvorefter han i 1841 erholdt Kapitajns Anciennitet. 11. Avg. s. A. indgik han Ægteskab med Anna Johanne Elisabeth Komtesse Schulin, Datter af Kammerherre, Amtmand Sigismund Ludvig Greve S., efter at han forinden havde ledsaget Generaladjutant C. Ewald paa en Baderejse til det sydlige Frankrig, hvad han ogsaa gjorde i 1842. S. A. udnævntes han til Kapitajn af Generalstaben, og da han foruden betydelig Dygtighed havde megen Verdenserfaring, sendtes han i 1843 til Liineburg for at deltage i Forberedelserne til det 10. tyske Forbundskorpsets Lejrsamling, ligesom han senere sendtes til forskjellige andre Troppesamlinger i Tyskland.

Paa Grund af svækket Helbred maatte han 1846 gennemgaa en Badekur i Ems, og da hans Hustru døde Aaret efter (10. Sept.), tog dette atter saa meget paa hans Kræfter, at han den paafølgende Vinter rejste til Italien. Her fik han Meddelelse om Oprørets Udbrud, hvorfor han strax rejste hjem; men han fik dog ikke nogen aktiv Kommando, i det han blev ansat som Stabschef ved Generalkommandoen i Fyn. I Maj opnaaede han imidlertid at blive Stabschef ved højre Flankekorpset, i det han forfremmedes

til Major, men efter at General Bülow havde overtaget Kommandoen over Korpset, maatte han atter vende tilbage til sin tidligere Stilling, hvor han blev udnævnt til Kammerherre. Saaledes kom han først det næste Aar i Ilden; han blev da Stabschef hos General Rye og deltog i Kampene ved Kolding, Almind—Dons, Vejle og Aarhus. Ved disse Lejligheder som under hele Tilbage-toget i Jylland indlagde han sig saa megen Fortjeneste, at han i Juni erholdt Oberstlieutenants Karakter. Han kom ikke til at følge sin General til Fredericia, men forblev som Stabschef hos General Flindt, der overtog Befalingen over Tropperne paa Helgenæs, og da dette Korps opløstes i Sept., kom han atter tilbage til Generalkommandoen paa Fyn. I det følgende Krigsjaar ansattes S. som Stabschef hos General Moltke ved 1. Division, hvilken med Hæder deltog i Kampen ved Helligbæk og i Slaget ved Isted, hvorefter han udnævntes til Oberstlieutenant. Efter Fredslutningen blev S. Stabschef ved Generalkommandoen i Slesvig, hvilken vanskelige Stilling han paa en kort Afbrydelse nær (1853—54) varetog indtil Efteraaret 1862. Han avancerede i den Tid baade til Oberst (1854) og til Generalmajor (1862) og deltog i flere Troppesamlinger, ligesom han ogsaa i 1858 overværede det 10. Forbundskorpses Øvelser.

I Foraaret 1863 stillede han i Spidsen for 3. Infanteribrigade, hvormed han deltog i Troppesamlingen ved Slesvig samme Efteraar, men allerede 22. Okt. overtog han efter Generallieutenant Schöllers Død Kommandoen i 3. Generalkommandodistrikt og blev derefter 1. Nov. Kommandør for 3. Division med Stabskvarter i Kiel. Her fik han et vanskeligt Hverv, da Divisionen dels skulde sikre Hærens eventuelle Opmarche i Danevirkestillingen, dels holde Befolkningen i Ave, alt medens det truede med en Forbundsexekution. Først 3 Dage forinden de tyske Tropper rykkede ind i Holsten (23. Dec.), erholdt han den fornødne Instrux for sit Forhold, lydende paa, at han efterhaanden skulde rømme Hertugdømmet, hvilket ogsaa var fuldført 29. Dec. Fra Begyndelsen af Jan. besatte 3. Division Danevirkestillingen fra Slien til Skanse Nr. 13, hvis Forpoststilling ved Over-Selk og Jagel angrebes af Østerrigerne 3. Febr., medens det overdroges Divisionen, da Stillingens Rømning 2 Dage senere skulde iværksættes, at danne Hærens Arrieregarde. Dette Hverv udførte S. med Utrættelighed og Iver, og han overværede med stor Agtpaagivenhed Kampen ved Sankelmark, hvor han saaredes af en Granatstump i Benet. Uden

dog at lade sig mærke dermed blev han siddende til Hest, og først efter at Kampen var til Ende, red han tilbage til Flensborg, hvor han maatte løftes af Sadelen og dernæst sendes til Garnisons-sygehuset i Kjøbenhavn. Endnu førend Saaret var lægt, meldte han sig 12. April til Tjeneste ved Felthæren og fik da Kommandoen over 1. Division, som Dagen efter rykkede ud i Dybbølstillingen, men atter var vendt tilbage til Als, da Angrebet fandt Sted 18. April. Hin Dag var S. virksom i Brohovedet og ved Sønderborg, og da Overkommandoen derefter forlagdes til Fyn, blev han højstbefalende paa Als. Som saadan advarede han bestemt imod at drage for mange Tropper bort fra Øen, men hans Forestillinger bleve upaaagtede, og da saa Preusserne angrebe 29. Juni, var han, efter 2. Brigades mislykkede Forsøg paa at tilbageerobre Kjær By, hurtig klar paa Situationen og gav derfor Kl. 5^{1/2} Morgen Ordre til Tilbagetoget, hvormed Alses Tab var fuldbyrdet. At Regeringen ikke tillagde ham Ansvaret derfor, fremgaar deraf, at han 4. Juli udnævntes til Generallieutenant og Dagen efter til Overgeneral. Hæren modtog denne Udnævnelse gjennemgaaende med Sympathi, og den af ham udstedte Dagsbefaling gjorde et godt Indtryk, men da allerede 12. Juli Vaabenstilstandsforhandlinger indleddes, fik han kun Lejlighed til at træffe meget omhyggelige Anordninger til Fyns Forsvar.

Efter Fredslutningen udnævntes S., som i Nov. havde erholdt Storkorset af Danebrog (Kommandørkorset havde han alt erholdt i 1857), til kommanderende General i Jylland, i hvilken Stilling han vandt baade sine underordnedes og den civile Befolknings Højagtelse og Hengivenhed, medens det ogsaa gav ham en særlig Position at være Herre til Tybjærggaard. Da det Fønnesbechske Ministerium dannedes 26. Avg. 1874, opfordredes han til at indtræde i dette, da det formentes, at han ved sin Avtoritet vilde kunne udrette noget for vort forsømte Forsvarsvæsen, saa meget mere som hans Anskuelser med Hensyn til Ordningen af Landets Forsvar i Modsætning til den afgaaede Krigsminister Thomsens gik ud paa, at Hovedvægten burde lægges paa Kjøbenhavns Søbefæstning med foreløbig Opgivelse af den permanente Landbefæstning samt paa Befæstningsanlæg ved Store og Lille Bælt. Ogsaa med Hensyn til Ordningen af vort levende Værn viste han, der efterkommende Opfordringen overtog Krigsministeriet, sig imødekommende lige over for Venstre, i det han ikke var tilbøjelig til at formindske Fodfolkets første Uddannelsestid fra 6 til 5 Maane-

der; men desuagtet lykkedes det ham ikke at sætte noget af sine Forslag igjennem, inden hele Ministeriet afgik 11. Juni 1875.

Da det viste sig vanskeligt at faa Posten som kommanderende General i Jylland besat, blev S. i Dec. 1877 anmodet om atter at overtage den, og her var han virksom, indtil han paa Grund af Alder afskedigedes i 1882, medens han samtidig stilledes à la suite. S. trak sig derefter tilbage til Tybjerggaard, hvor han ofte samlede en større Kreds af ældre og yngre Kammerater omkring sig og med levende Interesse vedblev at følge Begivenhedernes Udvikling. Han var ikke nogen storslaet Natur, men en tapper Soldat og en meget samvittighedsfuld, punktlig foresat, der var nøje inde i Hærens administrative Bestemmelser og havde et klart Blik for Terræn- og Fægtningsforhold. 16. Febr. 1894 afgik han ved Døden.

Erslew, Forf. Lex. Vort Forsvar Nr. 346. Illustr. Tid. V, 329 og XXXV, Nr. 23. *P. N. Nieuwenhuis.*

**Steinmeier, Johan Christoffer Sørensen, 1810—80, Hede-
dyrker.** S., der altid kaldtes Sørensen, blev født 28. Avg. 1810 i Frederikshaab paa Randbøl Hede, hvor Faderen, Søren Clausen S., var Skolelærer. Paa fædrene og mødrene Side nedstammede J. S. fra de under Frederik V indkaldte tyske Kolonister. Faderen sad i smaa Kaar som Lærer, men opgav siden denne Virksomhed og købte Landejendomme, bl. a. Kjeldberggaard i Læborg Sogn, og i denne Egn kom J. S., der allerede som Dreng havde deltaget i Sandflugtsdæmpning og Træplantning ved Frederikshaab, til at virke meget for Hedernes Beplantning. Ved Giftermaal kom S. i Besiddelse af Hovborg Kro, hvor han allerede kort efter Midten af det 19. Aarhundrede har udført Plantninger, og i Nov. 1866 dannede han sammen med F. Momsen (XI, 442), Svigersønnen P. Nielsen (XII, 275) o. fl. Aktieselskabet Hovborg Plantage (680 Tdr. Land), for hvilket han var Formand til et Par Aar, før han døde, 13. Nov. 1880. Dette Exempel har vistnok bidraget meget til Dannelsen af Aktieplantager, hvoraf der findes mange i det sydvestlige Jylland. S. var 3 Gange gift: 1. med Enken Vibekke Marie Clausdatter (f. 27. Juli 1800 † 8. Sept. 1860), Datter af Gaardejer Claus Andersen Sønderomme; 2. med Sine Margrethe f. Nielsen († 28. Juli 1870), Datter af Kroejer Niels Hansen, Faaborg Kro ved Varde; 3. med Benete Elise f. Benedsen († 27. Avg. 1879), Datter af Lærer Niels B. i Faaborg.

Hedeselsk. Tidsskr., Febr. 1894.

A. Oppermann.

Stelling, Diderik, 1685—1756, Præst, født i Frederiksstad 13. Febr. 1685 af Forældrene Joachim S., Kapitajnvagtmester († 1691), og Dorothea Pedersdatter Wiborg (f. 1650, † 1734, begravet 8. Jan.). Han kom 1698 i Christiania Skole, hvorfra han deponerede 1705. Han maatte strax vende tilbage til Norge som Huslærer til 1707, da han blev Hører i Christiania Skole. 1710 vendte han tilbage til Kjøbenhavn og tog sine Examina. Som Hører vedblev han til 1714, da han blev konstit. Lektor, som han var til 1718, da han blev Feltpræst og maatte følge Tropperne til Throndhjem under store Besværigheder. 1716 havde han, da Svenskerne besatte Christiania, mistet al sin Ejendom, og han befandt sig i en meget ulykkelig Stilling, da han 1720 søgte og fik Arendals Sognekald. Her blev han 1724 Provst i Nedenæs og virkede til megen Velsignelse, saa han vistnok med rette kunde betegnes som «et stort skinnende Lys». I Litteraturen fremtraadte han med en Oversættelse af Scharffs Bog om Standspersoners private Altergang, rimeligvis fremkaldt ved Forsøg af Arendals Rigmænd paa at efterligne Adelen i dette Stykke. Han blev i Arendal snart en Velstandsmand og stiftede 1727 et Legat for fattige i Byen. Han døde 30. Sept. 1756. Gift 1. (14. Jan. 1721) med Anna Jørgensdatter Stranger († 17. Maj 1726), Datter af Jørgen Lauritsen S. til Hønen paa Norderhov og Dorthe f. Stranger; 2. (14. Febr. 1727) med Dorothea Benedicte Gerner (f. i Tønsberg 1705, døbt 18. Sept., † 1728, begravet 24. Avg.), Datter af Thomas G. og Ane f. Mandal; 3. (2. Marts 1729) med Anne Christine Hersleb (f. 1707 † 3. Okt. 1772), Datter af Krigskommissær og Bergassessor Jacob H. og Anna Margrethe f. Angell.

Foss, Arendals Bys Hist. S. 236 o. fl. St. Faye, Christianssands Bispe- og Stiftshist. S. 346. 350. *D. Thrap.*

Stellwagen, Johan Henrik Christian, 1782—1864, Højesteretsassessor, var en Søn af resid. Kapellan i Helsingør Christian Georg Frederik S. (f. 1740 † 21. Juli 1808) og Christiane Eleonore f. Monrad. Han fødtes i Helsingør 17. Juli 1782, blev 1801 privat dimitteret til Universitetet, 1804 juridisk Kandidat og vandt 1806 Universitetets Guldmedaille. 1808 udnævntes han til Avditør ved Kongens Livkorps, 1810 til Protokolsekretær i Højesteret, 1812 til surnumerær og 1813 til virkelig Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten. 1821 beskikkedes han til Assessor i Højesteret og beklædte denne Stilling til 1856, da han afskedigedes paa Grund

af Svagelighed. Han var 1840 bleven Konferensraad og 1845 Kommandør af Danebrog. S., der i sine yngre Aar nød stor Anseelse som juridisk Manuduktør og senere, indtil Alderen gjorde sin Ret gjældende, regnedes blandt Højesterets anseteste Medlemmer, besad en flersidig Dannelse og var meget skattet for sit kjærlige og medfølende Sindelag. 1811—15 var han Medudgiver af «Børnevennen», hvortil han leverede forskellige Bidrag. Han døde 14. Febr. 1864 i Kjøbenhavn. — 23. Nov. 1816 blev han gift med Marie Hedevig Thomsen (f. 27. Sept. 1788 † 4. April 1870), en Datter af Silke- og Klædehandler, Agent Ludvig Henrik T.

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

v. **Stemann, Christian**, 1816—82, Retskyndig, var født 15. Nov. 1816 i Slesvig, Søn af Kammerherre og Landkrigskommissær Leopold v. S. og Louise f. Hedemann. Efter at have studeret ved Universiteterne i Berlin, Heidelberg og Kiel tog han i 1840 paa sidstnævnte Sted juridisk Examen. I 1843 blev han Legationssekretær ved Gesandtskabet i Frankfurt og blev 1848—51 af den derværende provisoriske Regering anvendt i diplomatiske Anliggender. Fra 1852, da han gik i preussisk Tjeneste, var han «Staatsanwalt» i forskellige tyske Byer, men traadte 1865 ind i den slesvig-holstenske Regering og derefter i den holstenske som «Sektionschef», i hvilken Stilling han dog kun forblev indtil 1866. Siden levede han som Privatmand i Kiel, hvor han 1877 af det juridiske Fakultet blev udnævnt til Æresdoktor og døde 2. Febr. 1882.

S. har paa Tysk forfattet forskellige kriminalistiske Skrifter, saaledes «Die Jury in Strafsachen» (1847), dediceret til Christian VIII, hvori han underkaster Juryinstitutionen en Kritik bygget paa en omhyggelig Udredning af dens historiske Udvikling i de forskellige Lande, en kort systematisk Fremstilling af den preussiske Straffepoces (1858) og en Undersøgelse af «Das Vergehen der Unterschlagung u. Untreue» (1870).

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

H. Munch-Petersen.

v. **Stemann, Christian Ludvig**, 1730—1813, Statsminister. Han var Søn af Amtsforvalter i Segeberg, Etatsraad Poul Chr. S. og Sophie Amalie f. Eggers, fødtes i Meldorf 12. Dec. 1730 og sattes 1744 i den lærde Skole i Pløen, hvorfra han 1748 blev dimitteret med et glimrende Vidnesbyrd. Allerede i Göttingen, hvor

han studerede indtil 1751, vandt han Ry for sine betydelige matematiske Kundskaber. Hjemvendt fik han Ansættelse som Volontær i tyske Kancelli og blev 1754 Sekretær i dette Kollegium. Ved Siden af denne Stilling blev han, varmt anbefalet af den ældre Bernstorff, (1760) Meddirektør for det saakaldte Fabriksmagasin og udnævntes 1763 til Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet. Som Medlem af Landvæsenskommissionen (fra 1768) tog han ivrig Del i den vaagnende Bevægelse for Landboreformerne. «Saa længe alle» — skrev han — «blegne af Forskrækkelse, naar man taler om Bondestandens Frihed, hvem tør vel saa lade sig mærke med den Overbevisning, at det vilde være til Menneskehedens Ære og ikke til Skade for nogen Stand, om den danske Bonde erholdt nogen Frihed, hvoraf der nu ikke er Spor?» Paa Kongens Udenlandsrejse 1768 var han indtil Landets Grænse i dennes Følge og udnævntes paa Gottorp til Etatsraad. Kun ugjærne udtraadte han i Jan. Aaret efter af tyske Kancelli for i Følge Opfordring fra Skatmester Schimmelmänn at overtage Posten som Kommitteret i Generaltoldkammer og Kommercekollegiet, i hvilken Egenskab han tillige besørgede Forretningerne som tysk Kommercesekretær. Sammen med A. G. Moltke og den ældre Bernstorff fik han s. A. Kommissorium til Anlæggelse af en Landevej fra Kjøbenhavn til Roskilde.

I Marts 1771 kaldtes S. til Struensee, der gav ham det Hverv at affatte en Plan for tyske Kancelli, der fuldstændig toges til Følge, hvorefter han udnævntes til Deputeret i samme og fik Slesvig som sit særlige Departement. Efter Struensees Fald sluttede S. sig nøje til Guldberg, og man gjorde i det følgende en næsten overdreven Brug af den ærgjerrige Mands administrative Evner og sjældne Flid. Som Dronning Juliane Maries erklærede Tillidsmand udnævntes han paa hendes Fødselsdag 1773 til Konferensraad, en Udmærkelse, der i de fornemme holstenske Kredse vakte Misundelse og Indignation. 1774 blev han Medlem af Kommissionen til Anlæggelse af Ejderkanalen, som han 1782 inspicerede. Paa Hertugdømmernes Styrelse udøvede han vedblivende en betydelig Indflydelse som 1. Deputeret i tyske Kancelli (fra 1773) og blev 1776 tillige 1. Deputeret i vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer og Deputeret i Finanskollegiet. Sammen med Guldberg, Schack-Rathlou og Greverne Schimmelmänn, Fader og Søn, fik han Sæde i det dansk-vestindiske Handelsselskab og udnævntes 1777 til Medlem af Overskattedirektionen. 1781—82 var han Med-

lem af Direktionen for Stutteri- og Veterinærvæsenet og sad 1778—82 i Kvægsygekommissionen.

Ophøjet i Adelstanden (1777) og dekoreret med det hvide Baand (1776) blev han 1781 efter Bernstorffs Fald 1. Deputeret i Finanskollegiet, Rentekammeret og Bjærgværksdirektoriet samt Medlem af Generalvejkommissionen og fik umiddelbart efter Schimmelmans Død (Febr. 1782) det Hverv sammen med dennes Søn at udarbejde en Rapport over Tilstanden i Overskattedirektionen. Vel afgik han fra Rentekammeret i April, men kom, udnævnt til Finansminister, i Spidsen for Finanskollegiet og Bjærgværksdirektionen og blev Medlem af Skatkammer- og Bankdirektionen, Bankkontoret og den ekstraordinære Finanskommission — en Akkumulation af Embeder og Tillidshverv, der vistnok i hvert Land og til hver en Tid maa kaldes ualmindelig og urimelig. Foranledigede af de vidtgaaende Indrømmelser til flere store Handelshuse af betydelige Laan af Statskassen udtraadte Stampe, Reventlow, Schimmelman og Numsem i Avg. 1783 af Bankdirektionen for at give Plads for føjligere Mænd og sluttede sig i det følgende til Kronprinsens Planer om en Regeringsforandring. Skjønt S. i øvrigt havde været uenig med Guldberg, og Schlanbusch endog strax havde anset ham som den mest skikkede til at lede et saa farefuldt Foretagende som et Statskup fremfor den mindre modige og dristige Bernstorff, beholdt S. sit Sæde i Bankdirektionen og udnævntes 6. April 1784 sammen med Guldberg og Rosencrone til Statsminister. I det mindeværdige Statsraadsmøde 14. April vilde S. paa sine Kollegers Vegne tage Ordet, men afbrødes af Kronprinsen, der forkyndte dem deres Entledigelse.

Allerede 19. April udnævntes S. til Amtmand i Haderslev og forblev i dette Embede indtil 1789, da han blev beskikket til Overpræsident i Altona. 1808 fratraadte han denne Stilling, udnævntes til Gehejmekonferensraad og fik Aaret efter Elefantordenen og Sølvkorset. Han døde 11. Nov. 1813. — Af samtidige omtaler Malling ham som en dygtig Forretningsmand og ypperlig Kollegialchef, der med Arbejdsomhed og Viden forbandt et lyst Blik og den rette Takt. Andre fremhæve hans blide og elskværdige Karakter.

S. var 2 Gange gift: 1. (11. Juni 1762) med Augusta Elisabeth f. Müller (f. 7. Juli 1739 † 7. Jan. 1776), Datter af Bygmester i Slesvig, Major Ole Johan M. og Marie Charlotte Amalie f. Nissen: 2. (12. Dec. 1777) med Isabella Dorothea Eleonore f. v. Schmettau,

Hofdame hos Enkedronningen (f. 5. (ell. 15.) Avg. 1750 † 20. Febr. 1818), Datter af preussisk Kammerdirektør, Gehejmeraad Heinrich Wilhelm v. S. og Friederike Wilhelmine f. v. Schmettau.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. VI. Schovelin, Den danske Handels Empire II, 24 f. Regeringsskiftet 1784. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 IV, 1. Henv. S. 25. Urkunden u. Materialien zur Gesch. nord. Reiche II, 407 ff. A. Friis, Bernstorff og Guldberg S. 120 ff. 131 f. *Louis Bobé.*

v. Stemann, Christian Ludvig, 1791—1857, Stiftamtmand, var en Søn af nedennævnte Gehejmestatsminister Poul Christian v. S. Han fødtes 24. Juli 1791 i Kjøbenhavn, blev 1808 privat dimitteret til Universitetet, 1812 juridisk Kandidat, s. A. Avskultant i Rentekammeret, 1818 konstitueret som og 1820 udnævnt til Amtmand over Randers Amt, hvorfra han 1827 forflyttedes til den tilsvarende Stilling i Sorø Amt. 1847 beskikkedes han til Stiftamtmand over Aalborg Stift og Amtmand i Aalborg Amt, men allerede 1856 søgte og fik han paa Grund af Svagelighed sin Afsked og døde 23. Juni 1857 paa sin Ejendom Store Restrup. 1812 var han bleven Kammerjunker, 1828 Kammerherre og 1842 Kommandør af Danebrog. — Han var gift 1. med Joachimine Henriette f. Neergaard (f. 10. Maj 1800 † 15. Sept. 1832), en Datter af Major Johan Andreas Bruun N. og Elise Henriette f. Cramer; 2. (25. Maj 1833) med Augusta Henriette Frederikke Dorothea f. v. Tillisch (f. 20. Juni 1795 † 25. Okt. 1887), en Datter af Major Frederik v. T. og Ida Christiane f. Erius.

Tauber og Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 80 f.

G Kringelbach.

v. Stemann, Christian Ludvig Ernst, 1802—76, Retspræsident, Retshistoriker og Genealog. S., der var en Søn af Kapitajn i Marinen, Husfoged og Branddirektør i Husum Amt, Justitsraad Christian Carl S. (f. 1770 † 1818) og Elisabeth Martha f. Koch († 1851), fødtes i Husum 14. Marts 1802. Han besøgte først den lærde Skole i sin Fødeby, studerede derefter Jura i Kiel og underkastede sig 1822 den juridiske Embedsexamen paa Gottorp. Efter i nogen Tid at have været ansat som Sekretær ved Amtet i Aabenraa udnævntes han til Underretsadvokat i Husum, hvilken Stilling han opgav 1826. I dette Aar erhvervede han nemlig ved Universitetet i Kiel den juridiske Doktorgrad for en Afhandling: «De veterum dotis actionum, rei uxoriæ atque ex stipulatu, differentiis», og virkede dernæst som Privatdocent sammesteds indtil

Udgangen af Sommersemesteret 1827. Hans Fag var romersk Ret, til Dels ogsaa tysk Statsret. 1827 gjenoptog han sin Sagførervirksomhed i Husum, hvor han forblev, indtil han 1836 konstitueredes som Landfoged paa Pellworm. Det følgende Aar udnævntes han til Herredsfoged og Kirkeskriver i Hviding og Nørre Rangstrup Herreder i Haderslev Amt, hvorfra han 1844 forflyttedes til Ærø som Landfoged og Præsæs i Stad- og Landretten.

Da det efter Oprøret i Hertugdømmerne gjaldt om at reorganisere den slesvigske Forvaltning, blev der god Brug for S., der trods sin tyske Dannelse var en fuldt ud loyal Mand og dertil i Besiddelse af et grundigt Kjendskab til den indviklede slesvigske Ret. Efter at den blandede Bestyrelseskommission som Følge af Vaabenstilstanden 10. Juli 1849 havde begyndt sin Virksomhed, og der var blevet indrettet Regeringskontorer i Flensborg, ansattes han som Kommitteret i, 1850 fungerende Chef for 1. Departement, hvilken Stilling han bevarede, da Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig oprettedes ved Reskript af 5. Marts 1851. Dog vare alle Kirke- og Skolesager, som oprindeligt henhørte under 1. Departement, forinden blevne udskilte fra dette, og S. fik derfor intet at gjøre med Gjennemførelsen af Sprogreskripterne. I Begyndelsen af 1852 udnævntes han til Direktør for den ved Patent af 18. Sept. 1850 oprettede slesvigske Overjustitskommission og, da denne 5. Maj s. A. afløstes af Appellationsretten for Hertugdømmet Slesvig, til Præsident i sidstnævnte Ret. Som saadan virkede han, indtil han i 1864 afskedigedes af de preussiske Myndigheder. Sit Dommerkald, der ofte kunde være vanskeligt nok, røgtede S. med Dygtighed og Upartiskhed, og at hans Virksomhed overhovedet i Aarene efter 1849 vandt megen Paaskjønnelse hos Regeringen, derom vidner den lange Række af Udmærkelser, der i denne Periode blev ham til Del. Efter at han 19. Jan. 1848 var bleven optagen i den danske Adelstand, udnævntes han 1850 til Kammerherre, 1853 til Kommandør og 1854 til Storkors af Danebrog. I 1864 var han en kort Tid kongevalgt Medlem af Rigsraadets Landsting. — Sine sidste Aar (efter 1864) henlevede S. i Kjøbenhavn, hvor han døde 14. Marts 1876. Ganske kort forinden var han bleven udnævnt til Gehejmekonferensraad. Han var gift med Friederike Caroline Marie f. v. Wardenburg (f. 17. Nov. 1804 † 21. Jan. 1891), Datter af Toldforvalter i Husum, Justitsraad Friedrich Detlev Gustav v. W.

Foruden som Embedsmand var S. meget virksom som juridisk og historisk Forfatter. Fra først af synes Romerretten at have

fængslet ham mest. Hans Beskæftigelse med den satte Frugt i hans Doktordissertation og flere mindre Afhandlinger i Elvers' «Themis» (Neue Folge I, 1838) og Sells «Jahrbücher f. hist. u. dogmat. Bearbeitung des röm. Rechts» (III, 1843). Senere vendte han sig til Studiet af den slesvigske Ret og dens Historie, der paa Grund af den særegne Udvikling i Hertugdømmet havde Interesse for ham ogsaa som praktisk Jurist. 1843 offentliggjorde han i Falcks «Archiv» (II) en Afhandling «Über die Grenzen der geistlichen u. weltlichen Gesetzgebung in Törningeln», men den betydeligste Del af hans Forfattervirksomhed falder dog først i Tiden efter hans Udnævnelse til Præsident i Appellationsretten. Da de endnu eksisterende Underretsdombøger fra Tiden før 1713 i Henhold til et ministerielt Paabud i 1854 vare blevne afleverede til den nævnte Rets Arkiv, gjorde S. en lang Række Udtog af dem, hvilke han 1855 udgav under Titelen: «Schleswigs Rechts- u. Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert». Udtogene, der omfattede Tiden fra Begyndelsen af det 17. til lidt ind i det 18. Aarhundrede og ere forsynede med Anmærkninger og en længere Indledning, stamme alle fra den Del af Slesvig, hvor Jyske Lov gjaldt, og ere derfor af Vigtighed for Forstaaelsen af denne. Derefter fulgte i 1857 «Das Güterrecht der Ehegatten im Gebiete des jütschen Lovs», der paa historisk Grundlag giver en udførlig monografisk Fremstilling af Læren om Ægtefællers Formueforhold og dermed beslægtede Æmner. Det er et af S.s bedste Arbejder. 1866—67 udkom «Geschichte des öffentlichen u. Privatrechts des Herzogthums Schleswig» i 3 Dele, af hvilke den sidste indeholder en Samling hidtil utrykte Aktstykker. Dette Værk, der er den eneste sammenfattende Fremstilling af den slesvigske Retshistorie fra den nyere Tid, er især af Vigtighed for Privatrettens, Strafferettens og Processens Vedkommende. Til denne Del af S.s Forfattervirksomhed hører ogsaa en Afhandling: «Zur Geschichte der geistlichen Gerichtsbarkeit u. der Consistorien im Herzogthum Schleswig», i «Slesvigske Provinsialefterretninger» IV.

I sine sidste Aar, under Opholdet i Kjøbenhavn, udarbejdede S. endelig et udførligt Værk om den danske Rets Historie, der udkom 1871 («Den danske Retshistorie indtil Chr. V's Lov»). Forfatteren havde sat sig til Maal at give en ny Fremstilling af Retshistorien med Benyttelse af de Undersøgelser og Oplysninger, som vare fremkomne siden Kolderup-Rosenvinges Arbejde over samme Æmne. Dette Maal maa han, trods forskellige Fejl i Enkeltheder,

ogsaa siges at have naaet; men den Maade, hvorpaa han i det hele følger Kolderup-Rosenvinge og andre Forfattere, udelukker paa den anden Side, at der kan tilkjendes hans Værk nogen større selvstændig Betydning for den danske Retshistorie. S. udmærkede sig overhovedet ikke ved nogen særlig Originalitet som videnskabelig Forfatter. Hans Fremstilling lider derhos af en vis Tørhed, men den er klar og overskuelig, og hans mangeaarige Beskæftigelse med den slesvigske Ret gjør ham til en paalidelig Fører gennem denne. Af stor Interesse for den senere Forskning ere de talrige Aktstykker, som han har offentliggjort dels i sine ovennævnte Arbejder, dels ved andre Lejligheder (saaledes «Zur Geschichte von Rudekloster» i «Slesvigske Provinsialefterretninger» III og «Nachtrag Schleswiger Urkunden» i «Zeitschr. der Gesellschaft f. die Geschichte der Herzogthümer Schleswig, Holst. u. Lauenb.» III). Efter hans Død udkom «Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Herzogthümer Schleswig u. Holstein» (1879).

Allg. Deutsche Biographie XXXVI. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Poul Johs. Jørgensen.

— Ogsaa som *adelshistorisk Forfatter* har C. L. E. v. Stemann indlagt sig ikke ringe Fortjeneste, i det han, bortset fra de rige, men aldrig udgivne Samlinger, der skyldes C. E. Voss, har leveret de betydeligste Bidrag til den slesvigske og holstenske Adels Slægthistorie, der hidtil ere fremkomne. I «Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer», i «Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer» og i «Slesvigske Provinsialefterretninger» har han ydet en Række udførlige, med megen Omhu og god genealogisk Sans udarbejdede Monografier over en hel Række Adelsslægter, Ahlefeldt, Andersen, Breide, Buchwaldt, Limbek, Pogwisch, v. d. Wisch, Rantzau, Sehested, de fleste under Fællestitelen: «Beiträge zur Adelsgeschichte». Ogsaa andre historiske Arbejder foreligge fra hans Haand, f. Ex. i «Jahrbücher»: «Hausmarken u. Siegel im Herzogthum Schleswig». *Thiset.*

Stemann, Just Valentin, 1629—89, Generalsuperintendent, var født 20. (ell. 27.) Juni 1629 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Hamborgeren Mag. Johan S., da var Diaconus eller Andenpræst ved St. Petri Kirke. Moderen, der døde snart efter Sønnens Fødsel, var en Datter af Præsten Valentin Wudrian i Hamborg. 1630 blev Faderen Archidiaconus ved Nicolai Kirke i Hamborg, og i denne

By voxede Sønnen op og fik sin Skolegang, indtil han 1645 afgik til Gymnasiet i Osnabrück. Siden studerede han Theologi i Helmstedt, Wittenberg og forskellige andre Steder. I Wittenberg tog han Magistergraden. 1654 besøgte han sin Fødeby Kjøbenhavn og var paa Valg til Præst ved St. Petri Kirke; men da en anden blev ham foretrukken, kaldede Kongen ham Aaret efter til tysk Slots- og Garnisonspræst i Helsingør, hvorpaa han 8. Okt. 1656 ægtede sin Formands, M. Matthias Vellhauers, Enke, Anna, Datter af Dr. med. Joh. Below i Lifland. 1659 blev S. fortrængt af Svenskerne, der indsatte en anden Præst i hans Sted. Sit ufrivillige Otium benyttede han til en Rejse til Rostock, hvor han erhvervede den theologiske Licentiatgrad. 1660 kom han tilbage til sit Embede, som han forestod med Kraft og Dygtighed, men ikke uden forskellige Stridigheder. En Kaldelse, han 1668 modtog til et theologisk Professorat i Rostock og en fremragende kirkelig Stilling i Meklenborg, undslog han sig for at modtage. — Da S.s ovennævnte Hustru døde 1677, ægtede han 5. Maj 1680 Bente Jensdatter, en Borgmesterdatter fra Helsingborg, Enke efter Professor Oluf Bagger i Lund. Hun var Stifmoder til Sjællands Biskop Hans Bagger, i hvis Hus Brylluppet stod. — 1686 fik S. Titel af Konsistorialassessor, og 1687 blev han (uden Disputats) af Biskop Bagger kreeret til Dr. theol., hvorpaa han 1688 kaldedes til Generalsuperintendent og Kirkeraad i den kongelige Del af Holsten. Men allerede 20. Maj 1689 døde han i Glückstadt, hvor Slotspræst Pet. Zitscher holdt Ligtalen over ham, udgiven under Titelen: «Gekrönte Priester-Treu». — S. omtales som en lærd Theolog, men hans Skrifter ere ikke betydelige; mest Interesse har hans mod Romerkirken stærkt polemiske Disputats (Rost. 1659): «Ecclesia Romana monstrum triceps». Han er Stamfader til en her i Landet endnu blomstrende Slægt.

Programma funebre. Moller, Cimbria lit. II. Allg. Deutsche Biographie XXXVI. Personalhist. Tidsskr. 3. R. VI, 2 ff. *H. F. Rordam.*

v. **Stemann, Poul Christian, 1764—1855, Gehejmestatsminister, Søn af ovfr. nævnte Statsminister Chr. Ludv. v. S. og dennes 1. Hustru, blev født i Kjøbenhavn 14. April 1764. Han undervistes i Hjemmet, og efter at han 1780 var bleven indskrevet som Student ved Universitetet, gennemgik han Akademiets Tegneskole og vandt den mindre Sølvmedaille, som overræktes ham af Arveprins Frederik. S. havde imidlertid, manuduceret af Professor J. E. Col-**

bjørnsen, paabegyndt det juridiske Studium, og allerede Aaret efter (1781) tog han Embedsexamen og udnævntes til Kammerjunker. Han hørte derefter Forelæsninger i Kiel og Göttingen, hvorpaa han 1783 udnævntes til Avskultant i Bjærgværksdirektoriet. Som saadan ledsagede han Faderen paa en Inspektionsrejse til de norske Bjærgværker, hvorfra han vendte tilbage i 1784, og blev nu Kommitteret i nævnte Direktoratium. S., der 1788 havde gjort et rigt Parti, fik inden Aarets Udgang Sæde i Højesteret som Avskultant, og 1789 blev han virkelig Assessor. Det følgende Aar købte han Gaarden Benzonslund i Holbæk Amt, hvilken han ved Siden af sin Embedsgjerning drev med overordentlig Dygtighed. S., der var voxet op i de store Landboreformers Tidsrum, havde arvet sin Faders Interesse for Bondestanden. Som Ejer af Benzonslund fritog han Bøndergodset for Hoveri in natura og hædredes i den Anledning med Landhusholdningsselskabets mindre Guldmedaille. Efter at hans Fader var bleven Amtmand i Haderslev Amt og senere Overpræsident i Altona, modtog han næsten aarlig Besøg af Sønnen, der under disse Ophold satte sig ind i de administrative og lokale Forhold i Hertugdømmerne.

21. Dec. 1798 udnævntes S., der nu gik i sit 35. Aar, til Amtmand over det nyoprettede Sorø Amt, og hermed oprandt den Periode i hans Tilværelse, i hvilken han fandt Lejlighed til ret at udvikle sin personlige Ejendommelighed og sine fremragende Evner som administrativ Embedsmand. S. ansattes tillige 1802 som Inspektør over Sorø Akademis Jordegods, og Aaret efter fik han en Del af Overhofmesterembedet ved Akademiet. Da han overtog disse Stillinger, befandt Akademiet sig i en uheldig Forfatning, thi det var hensyngnet af Mangel paa Frekvens, og Stiftelsen var gjældbetyngt. Hertil kom nogle Aar efter de vanskelige politiske Forhold, i det Amtet 1807 fik Indkvartering af engelske Tropper og derpaa af spanske. Men S. forstod at lette Befolkningen Trykket, i det han paa en praktisk Maade løste Rekvisitionsspørgsmaalet, og vandt ved hele sin Optræden den engelske Overkommandos Respekt. I Forbindelse med Krigsbegivenhederne paa Sjælland 1807 kan det mærkes, at Kronprinsregenten gav S. et stort Tillidsbevis ved at overdrage ham Regalierne til Opbevaring, hvilke han da gjemte i en Gravhvælving i Kirken. Under de fortvivlede finansielle og økonomiske Forhold, som Krigen med England medførte, forstod S. med sjælden Dygtighed at administrere Sorø Akademis Anliggender, i det han benyttede de Erfaringer, han selv ind-

vandt som Ejer af Valbygaard i Slagelse Herred, hvilken han havde kjøbt 1805, efter at han havde afhændet Benzonslund. 1813 nedbrændte Akademibygningen. Om Ildens Opkomst vides intet med Sikkerhed. Klosterets gamle Arkiv og S.s eget store Bibliothek gik op i Luer. S. tog med sin Familie Ophold i Forvalterboligen. Det følgende Aars Hovedbegivenhed: Tabet af Norge, berørte ham meget smertelig; men han hørte til dem, der aldrig tabte Troen paa Fædrelandets lykkelige Fremtid, og hans Handlekraft svækkedes ikke af Modgang. S. havde i sit Ydre noget haardt og koldt, stundum kunde han være meget frastødende, men han havde alligevel et varmtførende Hjærte, og det var en Hovedegenskab hos ham, at han rolig kunde høre paa uforbeholdne, aabenhjærtige Udtalelser af dem, med hvilke han forhandlede. Ved Kronings- og Salvingsfesten 1815 gav Frederik VI S. et nyt Bevis paa sin Naade, i det han udnævnte ham til Gehejmekonferensraad; S. var 1801 bleven Kammerherre, og 1808 hædredes han med Dannebrogordenens Storkors. Sin Forvaltning af Akademiets Gods fortsatte han i det gamle Spor. 1818 fik han et nyt Tillidshverv, da han blev en af Repræsentanterne ved Nationalbanken, hvorved han kom til at deltage i dennes Overbestyrelse. Gjenopførelsen af Akademiets Hovedbygning foretoges med store Omkostninger, og 1827 indviedes højtidelig Akademiet tillige med Opdragelsesanstalten og Skolen. Men den Gang var S. ikke længer Amtmand i Sorø; thi efter J. F. Kaas' Død var han 22. Jan. s. A. bleven udnævnt til Gehejmestatsminister, Kancellipræsident, Justitsminister og kongl. Bankkommissær; tillige overtog han Direktionen af Herlufsholms Stiftelse, der tilkom Kancellipræsidenten som saadan. Ved Fratrædelsen af Amtmandsstillingen og Godsforvaltningen i Sorø modtog han fra Akademiets Lærere en i varme Udtryk affattet Adresse, hvori der ydedes hans Retsind og store Dygtighed som Administrator fortjent Anerkjendelse. Han efterlod, som det er blevet sagt, Amtet og dets Kjøbstæder i den fortrinligste Orden med alle Kasser fyldte. Akademiets Gods var ved Kjøb blevet betydelig forøget, og det havde en Kapitalformue paa 600000 Rdl.

I 21 Aar beklædte S. Stillingen som Præsident for det danske Kancelli og som Statsminister og udøvede derigjennem en i mangfoldige Retninger afgjørende Indflydelse paa Statsstyrelsen. Kancelliet fungerede nemlig som et almindeligt Statssekretariat, gennem hvilket de øverste Embedsmænd beskikkedes og Forandring i de andre Kollegier foretoges, ligesom Kommissioner, der skulde virke

i almen vigtige Øjemed, nedsattes gennem det. Kancelliets Forretninger omfattede hele Justits- og Politivæsenet samt Kirke- og Undervisningsvæsenet, Kommunalvæsenet i dets forskjellige Retninger, Næringsvæsenet, offentlige Stiftelser, Fideikommisser og Landmilitien. Kancelliet svarede altsaa til det nuværende Justitsministerium, Kultusministerium og til Dels til Indenrigsministeriet. Her skal nu kun mindes om enkelte vigtige Momenter, der have været af særlig Betydning for Forvaltningens Forbedring og Samfundets Fremskridt under S.s Styrelse, men Fremstillingen maa indskrænke sig til blot at pege paa Reformerne, i det vi her tage Christian VIII's Regeringstid med.

Under S. som Kancellipræsident udstedtes Anordningen af 24. Okt. 1837, der gav Borgerskabets Repræsentanter Indflydelse paa Styrelsen af Købstadens Anliggender. København fik 1. Jan. 1840 en ny Kommunalforfatning, og ved Forordningen af 13. Avg. 1841 tilstodes der ved Indførelsen af Sogneforstanderskaber og Amsraad Landdistrikternes Beboere Del i Kommunernes Ledelse. Ved Forordningen af 20. Marts 1844 indførtes Enhed og Kontrol i Københavns Borger- og Almueskolevæsen gennem Ansættelsen af en sagkyndig Skoledirektør. For Udvidelsen af Bønderkarlenes personlige Frihed blev der draget Omsorg ved Forordningerne af 16. Dec. 1840 og 10. Maj 1843. Ved Forordningerne af 29. Sept. 1841 om Vejarbejdet og af 26. Juni 1844 angaaende det misbrugte Fribefordringsvæsen værnedes der om Bondestandens materielle Interesser. En vigtig Reform var den nye Arvelov af 21. Maj 1845, der gjorde den efterlevende Ægtefælle til Tvangsarving. Strafferetsplejen mildnedes i visse Retninger, Kreditors Ret til at sætte Skyldneren i Gjælds fængsel indskrænkedes, og flere humane Foranstaltninger blev truffene. Af stor Betydning for Administrationen vare de 6 Forordninger af 8. Juli 1840, ved hvilke der blev givet betryggende Bestemmelser for det offentlige Kasse- og Regnskabsvæsen i Kancelliet og i andre Departementer. Maatte alle de her anførte Forordninger bifaldes, saa var der andre, over hvilke den oplyste offentlige Mening brød Staven, da de bare Præget af en reaktionær Aand, men de ville blive berørte i det følgende. S.s omfangsrige Forretninger bleve, hvad her kun skal noteres i Forbigaaende, en kort Tid forøgede. Fra 10. Febr. til 16. Maj 1831 fungerede han nemlig som Udenrigsminister.

Med Aaret 1830 indtraadte i S.s Virksomhed som Statsmand en ny Periode, i det han fra den Tid af i sin Egenskab af Stats-

minister kom til at beskæftige sig med statsretlige Spørgsmaal af den største Vigtighed for det danske Monarki. Den ved den franske Julirevolution fremkaldte Bevægelse forplantede sig til Hertugdømmet Holsten, hvor man nu med stigende Eftertryk forlangte, at Frederik VI som tysk Forbundsyrste skulde opfylde Forbundsaktens § 13, der gav de enkelte Forbundslande Tilsagn om en landstændersk Forfatning. Det slesvig-holstenske Parti fordrede endog en konstitutionel Fællesforfatning for Hertugdømmerne Holsten og Slesvig, der vilde have stillet disse som en selvstændig Stat ved Siden af Danmark. Frederik VI besluttede nu at give sit tyske Forbundsland Holsten en Stænderforfatning, men deraf fulgte med politisk Nødvendighed, at han ogsaa maatte indføre en tilsvarende Institution i Monarkiets øvrige Lande, thi en liberal Strømning ytrede sig allerede i Kongeriget. 28. Maj 1831 bebudede en kongl. Forordning Indførelsen af raadgivende Provinsialstænder i Kongeriget Danmark og Hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Hvad S.s Stilling til Stænderspørgsmaalet angik, da erkjendte han, at Holstens Fordring paa en Stænderinstitution var berettiget, hvorimod han i Kraft af sin Ed paa Kongeloven fraraadede Oprettelsen af en saadan i Danmark. Indførelsen af raadgivende Stænder maatte efter hans Overbevisning have en Formindskelse af Kongens Magtfuldkommenhed til Følge, da Regeringen ikke kunde sætte sig ud over modent overvejede Raad af den Institution, som den selv havde skabt. S. traadte i Forening med Præsidenten for det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli, Grev Otto Moltke, og de 2 Kancelliers Prokurører, A. S. Ørsted og Høpp, sammen til en Komité, der skulde affatte Forslag til Forordningens Gjennemførelse i Enkelthederne. Saa vel i denne Komité som i Statsraadet, hvor Sagen afgjordes i April 1832, indtog S. et strængt konservativt Standpunkt. Ørsted havde i Komiteen taget Ordet for en enkelt Stænderforsamling for Kongeriget, men han havde ikke formaet at trænge igjennem med sit Forslag. Resultatet af Komiteens Arbejde forelagdes derefter «erfarne» Mænd fra Hertugdømmerne og «oplyste» fra Kongeriget, og Forsædet for disse sidste førtes af S. Da de 2 Forsamlinger, der forhandlede særskilt og uafhængig af hinanden, havde endt deres Værk, gav hin Komité dette den endelige Form. Ørsted foreslog her, at «Beneficiarer», hvorved han forstod Sognepræster og andre Mænd med akademisk Dannelse, skulde have Valgret, men Forslaget faldt, da det blev bekæmpet af S., der holdt paa Grundejendom som den udelukkende Betingelse for Valg-

retten. Forordningen om Stænderne udstedtes 15. Maj 1834. Stænderinstitutionen bragte den liberale Bevægelse i stærkere Fart, og Regeringen søgte forgjæves at hemme den. Gjennem Plakaten af 1. Nov. 1837 vilde Kancelliet sætte nærmere Bestemmelser for «Trykkefrihedens Grænser», men den offentlige Menings Kritik lod sig ikke standse, og Harmen over Pressetvungen vendte sig væsentlig mod S.

S., hvem Frederik VI 1828 havde udnævnt til Ridder af Elefanten, stod saa højt i Kongens Gunst, at kun blandt tidligere Ministre A. P. Bernstorff kunde sammenlignes med ham. Han berørtes derfor smertelig af Frederik VI's Død 1839. «Landet», skrev han, «har tabt en højt agtet og elsket Konge, og jeg min trofasteste og ædleste Ven. Enhver Ting, der angik mig og mine, turde jeg frit betro ham og udbede mig hans Raad, ingenlunde som Konge, men som privat Ven, og jeg følte mig derfor ligesom forladt, da han gik heden.» I sine «Meddelelser om mit Levned» fortæller J. P. Mynster, at S. med taarefyldte Øjne rakte ham Haanden, da Grev Otto Moltke fra Altanen paa Amalienborg proklamerede Christian VIII's Tronbestigelse. Den konstitutionelle Bevægelse, der efter Tronskiftet ytrede sig med stigende Styrke, mødte stadig en erklæret Modstander i S. Christian VIII, der afviste Ønsket om Indførelsen af en Folkerepræsentation med besluttende Myndighed, vilde dog gjøre Fremskridtspartiet en Indrømmelse ved Indførelse af de saakaldte Stænderkomiteer, hvis Medlemmer skulde vælges af alle 4 Stænderforsamlinger, og som skulde drøfte Sager, der angik hele det danske Monarki. Ved en saadan Reform traadte Kongen i det mindste den liberale Tidsaand et Skridt i Møde; men S. havde i Følge sin Ed paa Kongeloven fraraadet ham Oprettelsen af slig en Institution. S. var altsaa en udpræget Tilhænger af den nedarvede kongelige Enevælde, og samtidig var han i national Henseende en ægte dansk Mand. Han sympathiserede med P. Hiort Lorenzen, da denne i Efteraaret 1842 anvendte det danske Sprog i den slesvigske Stænderforsamling. Slesvig-Holsteinismen med sin falske Arvefølgetheori vakte S.s Harme, og det var vistnok efter Indskydelse af ham, at Algreen-Ussing i Østifternes Stænderforsamling 1844 foreslog, at Regeringen skulde nedsætte en Kommission til Undersøgelse af Spørgsmaalet om Arvefølgen i det danske Monarki. Resultatet af Kommissionens Arbejde fandt sit Udtryk i det aabne Brev af 8. Juli 1846, for hvis Offentliggjørelse S. i Modsætning til A. S. Ør-

sted og H. Reventlow-Criminil tog Ordet. — I Midten af Fyrerne var der, med Holbæk Amt som Midtpunkt, begyndt en stærk Bevægelse blandt Bondestanden, der gik ud paa dennes sociale og politiske Ligestilling med de øvrige Samfundsklasser. Bevægelsens økonomiske Side fandt S.s Billigelse, men Bondeførernes skarpe og voldsomme Sprog vakte hans Harm. Ved Kancellicirkulæret af 8. Nov. 1845 blev det forbudt Bønderne at holde offentlige Møder uden Politimesterens Tilladelse og personlige Nærværelse.

Da Christian VIII endelig kom til Erkjendelse af, at der nødvendigvis maatte gjøres det politiske Fremskridtsparti Indrømmelser i konstitutionel Retning, syslede han personlig med Udkastet til en Forfatning. I Sommeren 1847 tilstillede han Statsraadet og Kancellipræsidenten et Forslag, der gik ud paa Oprettelsen af et udvidet Statsraad, i hvilket ogsaa Tillidsmænd uden for Regeringen skulde have Sæde, og endelig vilde han have Kollegierne omdannede til Ministerier. S. tiltraadte i sin Betænkning, der afgaves 8. Sept., Planen om Statsraadets Udvidelse og foreslog, at der ved Siden af et saadant skulde stilles Fællesstænder, til hvilke hver af de 4 Stænderforsamlinger valgte et lige stort Antal Medlemmer. S. erklærede i øvrigt, at Tidspunktet til en friere Udvikling af Forfatningen var kommet. Ikke blot Stænderforsamlingerne, men Folket krævede en saadan Reform. S. mente, at denne helst maatte gennemføres af en Fyrste som Christian VIII, da tilkommende Eneherskere maaske ikke besade hans Visdom og Erfaring. I denne Udtalelse af S. laa middelbart en Mistillidserklæring til Tronfølgeren.

Efter Christian VIII's Død, 20. Jan. 1848, proklamerede S. Kong Frederik VII's Tronbestigelse fra Christiansborg Slotsaltan. Et heftigt Anfald af Podagra holdt derefter den gamle Kancellipræsident bunden til Sygelejet, saa han ikke kom til at deltage i de skæbnesvangre Martsbegivenheder. S., der 1843 var bleven Ordenskansler og i Marts 1848 Overkammerherre, afskedigedes med de øvrige Ministre 21. Marts 1848. Han fulgte med stor Opmærksomhed den følgende Tids Begivenheder, men som en Følge af Alderdom og Svagelighed tog han ikke personlig Del i dem. Da Tanken om at ende Striden med Tyskland ved Slesvigs Deling var oppe, udtalte han sig bestemt mod en saadan Løsning, da han betragtede den som en Opgivelse af Retsstandpunktet. S.

modtog efter sin Afsked mange Beviser paa Frederik VII's Højagtelse og Venskab. Kongen lykønskede ham personlig paa hans Fødselsdag 1851 og betegnede ham i Breve som sin «kjære Ven».

S., der 1846 havde solgt Valbygaard, vedblev indtil Maj 1851 at staa i Spidsen for Herlufsholms Gods og Skole. Stiftelsen, som S. havde overtaget med Underbalance, afleveredes gjældfri og med en Kapital af 70000 Rdl. Som Skoleforstander havde han holdt sig fjærnt fra Rektor og Lærere, men han havde bestræbt sig for at gjøre Disciplene Opholdet paa Herlufsholm saa hyggeligt som muligt. Foruden de nævnte Udmærkelser, som bleve S. til Del, maa nævnes, at han var Medlem af det thronhjemske Videnskabernes Selskab og Æresmedlem af Akademiet for de skjønne Kunster. S. døde 25. Nov. 1855. — S. ægtede 21. Maj 1788 Cathrine Elisabeth Wasserfall (f. 1767 † 29. Avg. 1850), Datter af Grosserer Peter W.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. VI.

A. Thorsøe.

Stendrup, Jacob, 1756—1836, Overretsassessor, fødtes 29. Jan. 1756 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Etatsraad Jacob S. († 1791), var Forstander for Vartov Hospital, gift med Anne Magdalene Charlotte f. Wittmach, blev Student 1774 og juridisk Kandidat 1782. Allerede s. A. blev han surnumerær Assessor ved Kjøbenhavns Hof- og Stadsret; han havde kongeligt Løfte om at succedere sin Fader som Hospitalsforstander, men efter Ønske fra Retten, der ikke gjerne ønskede at skifte Personale for ofte, gjorde han ikke Brug af denne Begunstigelse, men vedblev at være Assessor, ogsaa efter at Hof- og Stadsretten var bleven forenet med Landsoverretten. I 7 Aar varetog han Justitiarius' Forretninger, da Konferensraad Falbe var syg, og entledigedes 1833 som Konferensraad (1807 Justitsraad, 1812 Etatsraad). S., der var anset som en nidkjær Embedsmand og navnlig med Omhu tog sig af Skiftesager, havde ogsaa litterære og kunstneriske Interesser. Han blev 1777 Medlem af det da nylig oprettede genealogiske og heraldiske Selskab og blev 1810 Medlem af Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog ved de 2 Selskabers Sammensmeltning; i dem begge bestyrede han de økonomiske Forretninger. En Bog, han havde skrevet, «Statens og Borgernes gjensidige Forhold», er ikke trykt og gik tabt ved Kjøbenhavns store Ildebrand 1795. S., der døde 9. Okt. 1836, blev gift 23. Sept. 1785 med Christiane Caroline

Frederikke Brieghel (f. 9. Okt. 1768 † 13. Maj 1833), Datter af Livkirurg Joh. Friedr. B. (III, 58) og Juliane Dorothea f. Riese.

Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Sp. 718 ff. *Sofus Elvius.*

Stenersen, Peder Christopher, 1723—76, Præst og Digter, fødtes 9. April 1723 som Søn af Foged Svend S. paa Stejg i Gudbrandsdalen og Søster Cathrine f. Bruun. Han blev Student 1738, var Dekan, og Formand for et af Bordene, paa Kommunitetet, hvilket vidner om, at han var vel anset blandt sine Kammerater, og blev Magister 1748. S. A. skrev han sine «Kritiske Betænkninger» over de Forsøg, hans bekjendte samtidige, Mag. Eilschow (IV, 465), i nogle Disputatser havde gjort paa at afløse de fremmede videnskabelige og filosofiske Kunstord med danske. S. misbilliger ikke i og for sig denne Stræben, men er ikke altid tilfreds med Eilschows Nydannelser; han henviser i Stedet til Gjentagelse af gamle Ord fra Folkedialekterne og foreslaar virkelig i flere Tilfælde heldigere Udtryk. Ikke desto mindre gav Eilschow ham et temmelig hidsigt Gjensvar, saa at denne som saa mange andre bella grammaticalia blev ført med uforvunden Bitterhed. S.s sproglige Interesse viser sig ogsaa i de Forsøg, han i nogle af sine Skrifter gjorde paa at indføre smaa Begyndelsesbogstaver i Substantiver.

Aaret efter blev han Præst i Udby ved Holbæk, hvor han 1760 ægtede Formandens Datter, Anna Jensdatter Jessen (f. 1728 † 1776). 1764 forflyttedes han til Tølløse og Aagerup, hvor han døde 17. April 1776. Det hedder om ham, at han var en klog og beleven Mand, der omgikkes Egnens Godsejere, hvad der ogsaa fremgaar af nogle af hans utrykte Digte (Additam., 8vo, Nr. 7 paa Universitetsbibliotheket).

Med Klopstocks Indkaldelse til Danmark begyndte der at brede sig en ny poetisk Smag, der lagde Vægten paa Følelse og Stemning og gjærne anslog en høj, pathetisk Tone i urimede Vers og frit slynget Ode- og Dithyrambestil. Det var især unge Nordmænd, der stærkt paavirkedes af Klopstock baade til Angreb og Forsvar. Gerhard Treschow parodierede hans Odestil, som derimod fandt ivrige Forfægtere i ~~Nannestad~~ Nannestad (XII, 127) og S., hvis, i øvrigt temmelig ubetydelige, «Kritiske Tanker over rimfri Vers» (o. 1752) hævder den religiøse Digtningens Betydning over for den indbrydende Vantro og protesterer mod den Tvang, Rimet paalægger Tanke og Udtryk. Et Par Aar efter optraadte han selv

som Digter i den chorjambiske «Ode til Brudgom og Brud» ved Præsten Iver Brincks Bryllup (ikke med S.s Søster, som det siden hed). Om end den antike Versform er mindre egnet for vort Sprog og medfører nogen Stivhed i Ordføjningen, saa var den dog langt at foretrække for den ensformig klaprende Alexandriner, og Digtet vakte fortjent Opmærksomhed baade som et betydeligt metrisk Kunststykke og tillige ved en Flugt i Tanker og Billeder, der stiller det værdigt ved Siden af Tullins 4 Aar senere «Majdag», og en Renhed i Følelsen, der bl. a. ytrer sig i Protest mod de hidtil i Brudevers almindelige tvetydige Vittigheder.

Langt lavere staar S.s senere Forsøg i samme Stil, «Krages Ode til Hr. Simson Fogner» (1769) om Skovenes Bevarelse og Skovplantning i Norge, der er saa uklar, at man har kunnet strides om, hvorvidt den er ment som Spøg eller Alvor. Den trivielle Indklædning i et Syn og det landøkonomiske Æmne vidne om, at Digteren dog i Grunden var et Barn af sin Tid, medens det baade af Indholdet og af de mange norske Ord fremgaar, at han med Forkjærlighed bevarede Mindet om sit Fødeland. Efterhaanden synes S. imidlertid at være bleven betænkelig ved det Klopstockske Sving. I «Ode til Selskabsbrødrene», en Omskrivning af Horats, der stiller en højere bakkisk Begejstring over for den raa Rus, forsyner han betegnende nok de sapphiske Vers med Rim, og det er vistnok ham selv, der 1767 har omarbejdet «Ode til Brudgom og Brud» mere efter Tidens Smag med en Slags Undskyldning for det dristige Forsøg i rimfri Vers. Han har ogsaa efterladt Digte i det sædvanlige Alexandrinertrav, oversat Drikkeviser fra Tysk osv.; men i sit sidste Digt, «Ode til Junkerskilde ved Eriks-holm» (1769), optræder han endnu en Gang blandt de digteriske Foregangsmænd. I moderne rimede Vers behandler denne Ode det ikke særlig poetiske Æmne Oprensningen af et Kildevæld, men den gjorde ikke ringe Lykke ved stedvis med Held at slaa ind paa den engelske, følelsesfuldt malende Naturlyrik, som Tullin 4 Aar før havde indført.

S.s sparsomme Digtning fremkom for det meste i de skønne Videnskabers Selskabs «Forsøg» og er aldrig samlet. I sine senere Aar synes han at have udgivet eller dog skrevet i Ugeskriftet «Den danske Proteus», en Art Spektator, der kun udgik Aaret 1766 igjennem.

Nyerup og Rahbek, *Den danske Digtekunst under Frederik V* S. 101; under *Christian VII* S. 113, 122. Wiberg, *Alm. Præstehist.* III, 399. N. M.

Petersen, Den dsk. Lit. Hist. IV, 273; V, 1, 187. Jæger, Illustr. norsk Lit. Hist. I, 381.

J. Paludan.

Stenfeldt, Jacob August, 1783—1858, Borgmester, juridisk Forfatter, var født i Kjøbenhavn 12. Maj 1783 af jødisk Slægt. Hans Fader var den rige og ansete Grosserer Moses Levin Mariboe; han selv blev døbt og fik senere (i 1819) kongl. Bevilling til at føre Navnet Stenfeldt. Han blev privat dimitteret i 1799 og tog den juridiske Embedsexamen i 1803. Det følgende Aar blev han udnævnt til Avditor i Hæren og tillige til Lærer i den militære Ret ved Landkadetakademiet. Som Ledetraad ved sin Undervisning her udgav han 1809 en «Haandbog i den militære Lovkyn-dighed» (2. Udg. 1823). 1810 blev han udnævnt til Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, men ombyttede 1813 denne Stilling med Embedet som Byfoged og Politimester i Helsingør, hvor han 1821 udnævntes til Borgmester og Avktionsdirektør. Han virkede her nidkjært for Byens Tarv og indlagde sig bl. a. For-tjeneste ved Indretningen af dens Havnevæsen. Om sin kommu-nale Interesse og Erfaring har han ogsaa aflagt Vidnesbyrd i for-skjellige Skrifter, saaledes særlig om «De danske Kjøbstæder og deres Bestyrelsesmaade», i 2 Afdelinger (1827—31), «Municipal-væsenet i Almindelighed og det danske i Særdeleshed» (1834) og «Grundtræk til en Kommunalforfatning for Kongeriget Danmark» (1850). Ogsaa i det større offentlige Liv tog han Del, i det han blev Medlem af den Forsamling af «oplyste Mænd», der sammen-kaldtes for at overveje den nærmere Ordning med Hensyn til Provinsialstændernes Indførelse. I Tidsrummet 1835—48 var han Deputeret i Østifternes Stænderforsamling, dels som valgt for Hel-singør, dels i Følge kongl. Udnævnelse, og viste ogsaa her særlig Interesse for kommunale Forhold, saaledes for Ordningen af Skole-væsenet. I 1848 entledigedes han fra sit Embede og flyttede der-efter til Kjøbenhavn, senere til Fredensborg, hvor han døde 3. Marts 1858. I 1817 var han blevet udnævnt til virkelig Justitsraad, 1828 til Etatsraad, 1846 til virkelig Etatsraad og endelig ved sin Afsked i 1848 til Kommandør af Danebrog. Han var 2 Gange gift: 1. (1806) med Louise Augusta f. Schultz († 1807), Datter af Kjøbmand og «Stadtmajor» i Kiel Joh. Phil. S.; 2. (1809) med Frederikke Elisabeth (Betzy) f. Steenberg, Datter af Apotheker Jens Foss S. i Helsingør. — S. skal have været en elskværdig og ind-

tagende Personlighed. Hans Skrifter vidne om sund og ædruelig praktisk Sans.

Erslew, Forf. Lex. Helsingørs polit. og Avert. Tid. 21. April 1858.

H. Munch-Petersen.

Steno, Niels, † 1686, s. Steensen (ovfr. S. 310).

Stephan, —1177, Biskop. Efter Biskop Radulfs Død (1171) opnaaede Ribe Domkapitel Valdemar I's Tilladelse til at vælge en Biskop mellem Cistercienserabbederne i Vitskøl, Tvis og Herrisvad, og Valget faldt paa Abbed S. i Herrisvad, fordi han var barnefødt i Ribe Stift (i Brøstrup) og havde været Ribekannik, inden han blev Cistercienser. Selvfølgelig fremmede S. det af Radulf anlagte Cistercienserkloster, der oprindeligt var i Sem ved Ribe, men flyttedes til Løgum efter at have faaet Munke fra hans gamle Kloster, Herrisvad. Denne Flytning synes S. at have forestaaet (1173); men det var dog Radulf, der havde Hovedæren for de ny Klosterbygninger. Nidkjær for Kirkens Tarv modsatte S. sig, at Kongens og Stormændenes Kapellaner aflagdes med Ribe Domkapitels Præbender, og han søgte ligesom sin Forgænger at faa Kannikerne til at leve «regelbundet». I denne Sag mødte der ham dog uoverstigelige Vanskeligheder, især da Ildebrand (1176) ødelagde Kapitelhuset, til Dels ogsaa Domkirken. S. døde 30. Juli 1177. Ved hans Grav i Domkirkens søndre Skib mente man at spore Jærtegn; dog er han aldrig bleven almindelig anerkjendt som Helgen.

Kinch, Ribe Bys Hist. I. Helms, Ribe Domkirke.

Hans Olrik.

Stephanus, Stephen Hansen, 1599—1650, Filolog og Historiker (skrev sig paa Dansk: Staphen Hanssøn). Denne af det historiske Kilstudium højt fortjente Mand var født 23. Juli 1599 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, ovfr. (S. 288) nævnte Hans Staphensen, var Professor ved Universitetet. Allerede som 8aarigt Barn fungerede S. ved en theologisk Doktorpromotion, som hans Morfader, Biskop Peder Jensen Vinstrup, ledede, i det han efter den Tids Skik fremsatte en Række af hans Fader forfattede theologiske Spørgsmaal, som Doktoranden maatte besvare. Da S.s Fader 1608 blev Forstander for Sorø Skole og Klostergoods, blev Sønnen sat i Sorø Skole, hvorfra han dog siden overflyttedes til Herlufsholm, og her fra afgik han 1615 til Universitetet; 1618 tog han den filosofiske Bakkalavrgrad. Hans Hovedstudium var latinsk Filologi samt Fædrelandets Historie og Oldsager. I en Alder af o. 22 Aar

begav han sig paa Rejser. Han besøgte Universiteterne i Rostock og Leiden, og efter Hjemkomsten blev han 1624 Rektor i Slangerup og tog 1625 Magistergraden i Kjøbenhavn. Den Arv, han fik ved Faderens Død (1625), satte ham i Stand til at fortsætte sine Studeringer udenlands. Forinden var han traadt i nærmere Forhold til Professor Oluf Worm, hvis antikvariske Granskninger i høj Grad tiltalte ham, og med hvem han indledede en lærd Brevvexling, der fortsattes, saa længe han levede.

I Juli 1626 blev S. for anden Gang indskreven ved Leidens Universitet, hvor han traadte i nær Forbindelse med de berømte Filologer G. J. Voss og Dan. Heinsius, og her betraadte han 1627 Forfatterbanen ved Udgivelsen af «Breves notæ et emendationes in Saxonem Grammaticum» og snart efter af en lille Samling udvalgte Sentenser hos samme, hvilke 2 Smaaskrifter bleve Indledningen til S.s senere mangeaarige og flittige Syslen med Saxos Historieværk. Herved vandt han ikke blot Bifald hjemme hos O. Worm og den historiekyndige Kansler Chr. Friis til Kragerup, men fik ogsaa en faderlig Ven i den kongl. danske Historiograf Joh. Is. Pontanus, der var Professor i Harderwijk (XIII, 206), og som siden paa enhver Maade søgte at være S. til Hjælp, bl. a. ved at yde ham en Del af Materialet til den Samling af forskjellige ældre historisk-topografiske Smaastykker og Afhandlinger vedrørende Danmark, Norge og Hertugdømmerne, som han 1629 udgav under Titel «De regno Daniæ etc. tractatus varii», og som synes at være bleven modtaget med Bifald, da Skriftet endnu s. A. udkom i ændret og forøget Udgave. Dette Arbejde gav Stødet til, at S. i Slutningen af 1629 kaldedes til Professor eloquentiæ ved Sorø Akademi, en Stilling, hvortil han egnede sig godt, da han besad et betydeligt Herredømme over det latinske Sprog og skrev en ren og ukunstlet Stil.

I Vinterens Hjærte begav S. sig da hjem fra Holland og tiltraadte i Marts 1630 sit Embede i Sorø. Pontanus havde medgivet ham et Brev til Kansler Friis, hvori han ikke blot roste ham for Lærdom og gode Sæder, men særlig fremhævede, at han sikkert vilde være i Stand til at udgive Saxos Værk i en bedre Skikkelse, end det hidtil havde foreligget. Dette blev da i Virkeligheden ogsaa S.s Fremtidsopgave, der mere end noget andet optog hans Tid og Kræfter. Men for øvrigt fik han flere Hverv foruden sit Professorat, som han passede med Omhu, og til bedste for hvilket han udgav flere Skrifter vedrørende Veltalenheden. Navnlig blev

han 1631 Medlem af en Kommission af Professorer fra Kjøbenhavn og Sorø, der skulde arbejde for en Forbedring af det lærde Skolevæsen og Udgivelsen af ny og hensigtsmæssigere Skolebøger. S. var den af Kommissionens Medlemmer, der kom til at gjøre den største Del af Arbejdet. 1633 udkom hans fortræffelige «Colloquia familiaria», hvilket Skrift, særlig i den paa de yngre Disciple beregnede Udgave, under Titel «Colloquia minora», blev en meget yndet og længe brugt Skolebog. Hertil slutte sig hans Ordbøger («Nomenclator Latino-Danicus», I, Navne- og Tillægsordene, 1634; II, Udsagnsordene, 1638), af hvilke særlig den sidste Del, der i daglig Tale kaldtes «Verba Stephani», i over 100 Aar benyttedes i Skolerne i Danmark og Norge, ja vel endog i Sverige. «Phraseologia Stephaniana Latino-Danica», der senere udkom og ligeledes længe benyttedes som et Hjælpemiddel ved latinsk Stilskrivning, er maaske først efter S.s Død samlet ud af hans ovennævnte «Colloquia» og forsynet med dansk Oversættelse.

Naar S. endnu mindes med Taknemmelighed, er det dog især hans Virksomhed som fædrelandsk Historiker, der giver ham Adkomst dertil, i Forbindelse med hans ualmindelige Talent til at finde og fremdrage historiske Kildeskrifter. Da Johs. Meursius (XI, 264), der hidtil havde været Professor i Historie i Sorø samt kongl. Historiograf, døde i Efteraaret 1639, var det derfor i sin gode Orden, at S. blev hans Efterfølger i begge Bestillinger. Den ham som Historiograf stillede Opgave synes at have været at fortsætte Meursius' Arbejde i den danske Historie. Denne var naaet til midt i Christian III's Tid (1550). Fra dette Tidspunkt arbejdede S. nu videre. Naar han imidlertid kun naaede til Christian III's Død, laa Grunden især deri, at han var optaget af sit for længst planlagte Arbejde med Saxo, dels Forbedringer af Texten, dels Udarbejdelsen af oplysende Anmærkninger. Det sidste krævede Studier, der ikke vare lette at føre til Ende i Sorø. S. følte sig hemmet i sine Undersøgelser derved, at han ikke var det oldnordiske Sprog mægtig og ikke kunde tyde de gamle Membraner, der især ved Worms Forbindelse med lærde Islændere ved denne Tid vare nedsendte her til Landet. Ganske vist var Worm altid villig til, saa vidt muligt, at vejlede S. paa Oldgranskningens Omraade, en litterær Hjælp, som S. for øvrigt paa forskjellige Maader rigelig gjengjældte; men Vanskelighederne vare dog ikke lette at overvinde.

Som en Art Indledning til Saxo udgav S. «Svenonis Aggonis

fili, qvæ extant, opuscula» (1642). Men da Saxo-Texten med Noter var færdig fra S.s Haand, viste det sig, at der ikke var nogen Boghandler, hverken her til Lands eller i Holland, der vilde overtage Forlaget af dette store Værk. S. havde ikke Raad til selv at afholde de betydelige Omkostninger, og skjønt enkelte Stormænd tidligere havde ydet ham nogen Understøttelse til Trykningen, kunde hele hans møjsommelige Arbejde let være blevet forgjæves, hvis Kansler Chr. Thomesen Sehested ikke til sidst havde skaffet ham nogen Statsunderstøttelse til Anskaffelse af det fornødne Papir. 1645 udkom endelig «Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ libri 16, notis uberioribus illustrati», et Værk, der i høj Grad vidner om Udgiverens Omhu og Kyndighed. Næppe ringere Fortjeneste indlagde S. sig ved at samle og afskrive alle ham tilgængelige Kilder til Danmarks Historie i Middelalderen, aabenbart i den Hensigt at foranstalte en samlet Udgave af dem, noget, der dog ikke skete, da han bortkaldtes ved Døden, inden han naaede saa vidt; men hans Samlinger have dog været et overordentlig vigtigt Forarbejde for Langebek, da denne 100 Aar senere tog det Arbejde op, som S. havde maattet lade ligge ufuldendt.

I sine senere Aar berørtes S. i høj Grad af Landets, især ved Christian IV's ulykkelige Krige foraarsagede, elendige finansielle Forhold, der bevirkede, at han næsten aldrig kunde faa sin Løn i rette Tid eller ganske maatte savne den, hvilket pinte ham i høj Grad, især da smertelig Sygdom slog sig til og gjorde hans Liv bittert. Døden kom derfor som en Befrielse for ham, da han, kun 50 Aar gammel, døde 22. April 1650. Men den historiske Granskning hos os tabte i ham en af de kyndigste og flittigste Arbejdere, den nogen Sinde har haft. I hans sidste Tid laa det ham meget paa Sinde at faa udgivet den Del af Christian III's Historie, han havde forfattet; men Skriftet («Historiæ Danicæ libri 2, qvi res memoratu dignas complectuntur in Dania gestas, regnante Chr. III ab a. 1550 ad a. 1559») udkom dog først nogen Tid efter hans Død, besørget af M. Hans Jensen Svaning. En ny Udgave i Forbindelse med N. Krag's Annaler besørgede H. Gram 1737.

1631 havde S. ægtet Anne, Datter af Dr. med. Matthis Jacobsen i Aarhus og Søster til S.s gode Ven og Studiefælle fra Leiden Jacob Matthiesen, der endte som Biskop i Aarhus (XI, 189). Dette saare lykkelige Ægteskab varede dog kun kort, da Hustruen døde 10. Febr. 1633. Siden (26. Okt. 1634) blev S. gift med Thale,

Datter af M. Elias Eisenberg, der først var Professor ved Universitetet og siden Provst paa Samsø. Da Eisenberg († 1635) efterfulgtes i Embede og Ægteskab af ovennævnte Svaning, som hidtil havde været Rektor i Sorø, blev denne saaledes, skjønt yngre end S., hans Svigerfader.

S. efterlod et udmærket Bibliothek og rige historiske Samlinger. Efter hans Død gjorde hans Enke og Venner Skridt for at bevæge Regeringen til at indløse disse værdifulde Sager, om end maaske blot mod Betaling af S.s resterende Løn og en Smule Pension til Enken. Men da der ikke var tilstrækkelig Sans for Samlingens Betydning, solgte Enken siden det hele til Sverige, hvor en Del af Haandskrifterne endnu ere bevarede og i en tidligere Tid ere komne den historiske Forskning til gode. De have været af saa meget desto større Betydning, som de Haandskrifter, S. med stor Flid havde afskrevet eller excerperet, for største Delen gik til Grunde ved Universitetsbibliothekets Brand 1728.

Rørdam, Hist. Saml. og Studier I.

H. F. Rørdam.

Stephansen, jvfr. Staphensen, Stefánsson og Stephensen.

Stephansen, Anders, 1791—1870, Filanthrop og Skolemand, Søn af Bolsmand Stephan Christensen og Kirsten Andersdatter, blev født 20. Avg. 1791 i Terndrup ved Aalborg. S. undervistes først af sin fromme Moder og af Faderen, der havde været Omgangsskolelærer, derpaa i Vintertiden af Byens uexaminerede Lærer, medens Sommeren gik med Markarbejde. 1803 blev han Huslærer hos Pastor N. Holst i Skibsted, der læste med ham, saa han 1806 kunde overtage en Huslærerplads paa Dragsgaard og siden hos General Rodenburg paa Vørgaard indtil 1818, kun afbrudt af et Ophold for egne sammensparede Midler paa Jonstrup Seminarium 1812—15 og et Par Sommerkursus i Kjøbenhavn for at udvide sine Kundskaber i levende Sprog, som han tillige med Botanik dyrkede i sin Fritid. Efter et uheldigt Forsøg som Privatskolebestyrer i Nibe oprettede han paa Opfordring af Stiftamtmand F. Moltke, som kjendte ham fra Vørgaard, en Privatskole i Aalborg. Her ægtede han 4. Juni 1824 Dorthea Svenningsen (f. 31. Avg. 1803), Datter af Fuldmægtig Christen S. og Else f. Melsen og Søster til den bekjendte Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn Cleophas S. Hun oprettede et Pigeinstitut i Forbindelse med hendes Mands Skole og fik den største Betydning for hans senere Livs-

gjerning. Ved sin stille, alvorlige og kraftige Natur tilførte hun S. den Klarhed og Ligevægt, der savnedes i hans bløde, umiddelbare, let bevægelige Sind.

Uagtet Skolen gik godt, var S. utilfreds med sin Gjerning. Under Paavirkning af det vaagnende kristelige Liv i zjerne voxede den Medfølelse, han fra Barndommen havde for Fattigfolks Børn, og han følte Kald til at oprette et Hjem for fattige og forladte Børn, der levede under Forhold, som udsatte dem for at gaa moralsk til Grunde. Efter Fellenbergs Mønster skulde Jordbrug og Skolehold være Midtpunktet i Børnenes daglige Liv, men Opdragelsen skulde have sikkert Stæde paa Kristendommens Grund og ordnes som i et dansk Familiehjem. S. blev herved Børnehjems-sagens Fader i Danmark. Da Seminarieforsøger Brammer 1832 bragte ham i Forbindelse med Grev F. A. Holstein (VIII, 26), som havde gjort et mislykket Forsøg paa at tage sig af forladte Børn i det af ham oprettede Hospital paa Fuirendal og fremdeles nærede Interesse for denne Sag, uden dog at vide, hvorledes den skulde gennemføres, hjalp Greven S. til at virkeliggjøre sin Idé ved at overlade ham Lokale, Have og Markjord, medens S. ydede Inventar og Tilskud af egne Midler foruden sit og Hustruens Arbejde. Paa Grevens Sølvbryllupsdag 4. Maj 1833 aabnedes «det Fuirendaler-Institut» for at være «en Stiftelse for de Børn, hvis Skæbne nægter dem et Familieforhold, hvor de kunne gjøre Erfaring om det Baand, som kristelig Kjærlighed knytter mellem Forældre og Børn». Men Tiden havde endnu ikke Øje for Betydningen af en saadan forebyggende Virksomhed. For at Anstalten kunde bære sig, maatte den i mange Aar især optage vanartede Børn; men S. fastholdt det oprindelige Formaal og blev aldrig træt af at forklare og forsvare det i Tale og Skrift. Han afslog derfor Pladsen som Forsøger for Flakkebjærg. Efter Grevens Død kom Godset under Administration, og denne vilde paa anden Maade disponere over Fuirendal. Ved Laan fra Enkegrevinden og den unge Greve købte S. 1839 Gaarden Hjortholm i Førslev ved Fuglebjærg, gav den Navnet «Holsteinsminde» og flyttede Instituttet her hen 1840. Samtidig overdroges Patronatet over det til Besidderen af Grevskabet Holstein, og et senere Forsøg (1859) paa at overføre det til S. strandede paa Regeringens Modstand. Gaarden var meget forfalden og Pladsen indskrænket. S. og hans Hustru, der trolig delte de trange Kaar med Børnene, arbejdede utrættelig paa at ombygge Gaarden, anlægge Have m. m. Midler skaffedes ved

Enkegrevinden, Dronningen og Omegnens Beboere. Der var dog altid Pengetrang; thi de 30 Rdl., der aarlig betaltes for hvert Barn, forsloge kun til Føden. Uagtet den sparsomme Husførelse og S.s store Nøjsomhed (han beregnede kun 250 Rdl. aarlig for sit og Hustruens Arbejde), kunde tunge Næringssorger ikke undgaas. Det lykkedes først at skaffe Bidrag fra større Kredse, efter at S., der i meget sluttede sig til Grundtvigs Tanker om Folkeoplysning, 1852 havde kjøbt Nabogaarden Hindholm og her oprettet en Folkehøjskole; thi derved knyttedes Folket mere til hans Gjerning. Omtrent samtidig bevilgede Rigsdagen ham en Statsunderstøttelse paa 1000 Rdl. om Aaret; men han brugte dem helt og holdent til Instituttet.

Saa længe S. havde Kræfter dertil, ledede han Arbejdet den hele Dag med Liv og Lyst, baade i Skolen, i Haven og paa Marken. I mange Aar var han eneste Lærer ved Skolen, blot med Bistand af sin Hustru, der tillige forestod Husførelsen og besørgede Regnskabsvæsenet samt den vidtløftige Brevvexling med Kommuner og private. S. havde en rastløs Trang til at sætte Ting i Gang, men var upraktisk og vilde ofte været kommet til kort, hvis ikke hans Hustru havde hjulpet ham med sin praktiske Sans. S. var ikke blot en genial Lærer, men tillige en stor Børnerven, der uden selv at have Børn var som Fader for en stor Børneflokk. Han vandt dem ved sin aabne, barnlige Natur og kunde udmærket lege og spøge med dem, men kjælede ikke for dem og var stræng over for deres Unoder. Altid viste han dem en ædel og sand Personlighed. Det var hans «umethodiske Methode». S. og hans Hustru vare oprigtige Kristne, og hele deres Virksomhed blev baaret af en opofrende Menneskekjærlighed og Glæde ved at gjøre godt. «Salige ere de barmhjærtige», staar der med rette paa deres Gravsten. Stod S. end i Begyndelsen den sydvestsjællandske Lægmandsopvækkelse nær, var han dog en alt for sund og rummelig Natur til ikke at tage Afstand fra alle paahængte kristelige Former. Hans Tale var en fri Udfoldelse af et rigt indre Liv, i hvilket en forunderlig Barnlighed var forenet med moden Visdom, dyb Alvor med godmodig Humor. I ejendommelige, ofte sære Vendinger fremsatte han sin Rigdom paa Tanker, der paa Grund af hans livlige Fantasi formede sig i Billeder og Sammenligninger, som undertiden gjorde det nødvendigt, at hans Hustru med sin lyse Forstand traadte forklarende til. Men hans Tale var

fængslende, den sprudlede af Liv og Lune og havde derfor en vækkende Indflydelse paa alle, han kom i Berøring med.

1857 blev hans Hustru apoplektisk af Overanstængelse og var det til sin Død, 5. Okt. 1865. Efter dette tunge Slag var S. en nedbrudt Mand, der efterhaanden trak sig tilbage fra Arbejdet, medens yngre Kræfter — Chr. Nielsen (XII, 257) og L. Budde (III, 229) — traadte til. Hans Interesse for Anstalten var dog usvækket trods vedvarende økonomiske Vanskeligheder og ringe Forstaaelse af Børnehjemstanken; glimtvis kunde hans gamle Friskhed og Lune bryde frem; men han følte sig ensom og besjælet af den Længsel, der lagde ham Ordene: «Maa jeg nu altid være hos dig, min Frelser!» paa Læben, da han døde 22. Marts 1870. Selv lykkedes det ham kun i ringe Grad at virkeliggjøre sine philanthropiske Tanker; men de bleve som Frø, der spirede efter hans Død, og naar Børnehjemssagen siden har taget stærkt Opsving, saa at Hjem efter Hjem rejstes Landet over, har denne Bevægelse sit Udspring i S.s og hans Hustrus banebrydende Gjerning.

Erslew, Forf. Lex. Beretn. om Opdragelsesanst. p. Fuirendal 1837—39 og p. Holsteinsminde 1840 ff. Hindholm I—II. J. A. L. Holm, Johannes Falk og Institutet p. Fuirendal (1837). Dsk. Kirketid. 1861, Nr. 33. Samleren 1863, Nr. 47. Illustr. Tid. II, Nr. 99. J. N. Winther, A. S. og hans Hustru (1871). C. Nielsen, Holsteinsminde (1875). Dansk Skoleforen. Aarsberetn. 1890. A. Petersen, Den jonstrupske Stat. E. Bøgh, Erindr. fra mine unge Dage. H. Rørdam, Pet. Rørdam I—II. Personalhist. Tidsskr. 4. R. III, 118 ff.

Joakim Larsen.

Stephansen, Hans, 1773—1851, Søofficer, var Søn af Urban Jacob S. (døbt 17. Nov. 1724, † 23. April 1773 som Hospitalsforstander i Vejle) og dennes anden Hustru, Cathrine Marie f. Lohmeyer († 10. Maj 1779). Han er selv født i Vejle 10. Jan. 1773, opdroges efter 1779 af Farbroderen Admiral Ole S. (s. ndfr.) og blev 1791 Sekondlieutenant i Marinen, 1797 Premierlieutenant, 1806 Kapitajnlieutenant, 1811 Kapitajn, 1817 Kommandørkapitajn, 1828 Kommandør og 1834 Kontreadmiral. S. gik 1793 i engelsk Orlogstjeneste, men vendte hjem Aaret efter, da det ikke lykkedes ham at blive udkommanderet. Indtil 1797 gjorde han hvert Aar Togt i de udrustede Orlogsskibe; 1797 var han i Middelhavet med Fre-gatten «Triton», der deltog i Beskyttelsen af det danske neutralt Flag, derefter ansat ved Indrulleringen i Frederikshald. 1800—1 gjorde han Tjeneste i Briggen «Lovgen» i Vestindien, hvor han under den tapre Kapitajnlieutenant Jessen udmærkede sig i flere Kampe mod engelsk Overmagt. Først 1802 kom han tilbage efter

at have været i engelsk Krigsfangenskab, da Briggen og de vestindiske Øer maatte overgive sig. 1803 kommanderede han en Stykpram. 1808—9 gjorde S. Tjeneste paa den franske Scheldeflaade, hvor han som næstkommanderende i Linjeskibet «Dantzick» under Chefens, Kapitajn Holstens, Arrestation med Fasthed og Konduite dæmpede Besætningens Uroligheder; paa Hjemvejen herfra standsede han en Tid lang i Tønning for at overtage Befalingen over den derværende Ro-flotille. 1816 blev han midlertidig, 1822 fast Ekvipagemester paa Gammelholm og steg 1828 til Overekvipagemester (Værftchef); denne Plads beholdt han og røgtede med Dygtighed til 1848, da han afgik med Viceadmirals Karakter. 1836 havde han faaet Danebrogs Kommandørkors, 1840 Storkorset. Han døde 4. Maj 1851. — S. blev 11. Dec. 1803 gift med Henriette Caroline Tønder (f. 18. Avg. 1782 † 16. Maj 1867), Datter af Admiral Raphael Henrik T. (f. 1740 † 1814) og Elisabeth f. Hemmer († 1808). *C. With.*

Stephansen, Ole, 1714—91. Søofficer, var Søn af Kjøbmand i Horsens Stephan Jacobsen († 13. Nov. 1728, 64 Aar gammel) og Bodil Olufsdatter († 6. Okt. 1728). S. selv er født 28. Maj 1714. Han blev Sekondlieutenant i Søetaten 1737, Premierlieutenant 1740, Kapitajnlieutenant 1746, Kapitajn 1755, Kommandørkapitajn 1763, Kommandør 1769, Kontreadmiral 1770 og Viceadmiral 1790. S. sendtes 1739—42 til England for at studere; efter sin Hjemkomst var han hvert Aar indtil 1749 udkommanderet. 1750 ansattes han som Ekvipage- og Takkelmester ved den nyoprettede Flaadestation i Norge Frederiksværn, Aaret derpaa tillige som Kommandant paa det derværende Kastel. Efter sin Tilbagekomst til Danmark 1756 var han i en Aarrække Skibschef i de udrustede Eskadrer. 1758, da han med Fregatten «Dokken» skulde overføre Tropper fra Norge til Jylland, havde han det Uheld at sætte Skibet paa Grund ud for Sæby. 1765 fik han som Deltager i Danneskjold-Laurvigs bekjendte Forsøg paa at bortføre Jfr. Rose (XIV, 167) en Iretsættelse. 1771 sendtes han som Chef for Orlogsskibet «Sejeren» til Middelhavet sammen med et andet Orlogsskib og et saakaldt «Presentskib» til Dejen af Algier. For at varetage Koffardifartens Interesser blev han paa denne Station i 2 Aar. S. var herefter ikke oftere udkommanderet, derimod anvendtes han i sin øvrige Funktionstid dels som Medlem af, dels som Præses for en Mængde Krigsretter i Sager, der i dette Tidsrum paaførtes forskellige Sø-

officerer, af hvilke de bekjendteste Navne ere Schønning (XV, 159) og Arenfeldt (I, 316), sidstnævnte for hans Forhold i Baahus Len med en Galejflotille 1788. S. døde 13. Juli 1791. Han blev 9. Maj 1747 gift med Sara Finde Raffensberg, der døde, 28 Aar gammel, kort efter Brylluppet. *C. With.*

Stephens, George, 1813—95, Folkemindesamler og Runcforsker. S. blev født i Liverpool 13. Dec. 1813, var Søn af en Præst, gik i forskjellige private og offentlige Skoler, sidst paa University college i London, hvor formodentlig hans Interesse for det engelske Oldsprog er bleven vakt. 1834, 21 Aar gammel, kom han til de nordiske Lande med en ungdommelig Begejstring for at finde Levninger af det engelske Sprogs Urform, den «skando-angelske» Dialekt, der en Gang maatte have været fælles Eje for Nordboer og Englændere. Den første Aarrække tilbragte han nu i Stockholm, til Dels ernærende sig ved at give Undervisning i Engelsk og at udgive Skoleudgaver af engelske Forfattere.

Dette Ophold i Sverige blev S.s lykkeligste Tid og tillige den, der gav rigest Udbytte for Videnskaben. Det faldt sammen med en vaagnende Interesse for svensk Sprog og svensk Aandsliv. Sprogforskeren Säve, Folkemindegranskeren Hyltén-Cavallius og Bibliothekaren Klemming bleve hans nære Venner, og selv virkede han som et opildnende Element paa den lærde og patriotiske Kreds. Vennerne samledes gjerne i hans Bolig, en adstadig Gaard i det gamle Stockholm, i hans rummelige Stue, helt bogklædt, hvor Organisten Höijer foredrog Folkemelodier, og Værten selv laa drømmende paa Gulvet eller pludselig rejste sin slanke, næsten kongelige Skikkelse med det lange, kulsorte Skjæg for at udbryde i livligt Bifald. Hele Verden syntes da aaben for dem, der søgte Fortidens Spor. Bibliothekerne pløjede de igjennem for at afskrive eller gjøre Notater. Men ikke mindre ivrig gav den engelske lærde sig ud blandt Landbefolkningen, især i Cavallius' Hjemstavn, Smaaland; han samlede gamle Bondekoner til Kaffe og Brændevin og skrev op, Viser og Æventyr, alt, hvad han kunde overkomme. S. A., som «Svenska Fornskriftselskapet» begyndte sin store Virksomhed, fremkom ogsaa den første store Æventyr-samling i Sverige: «Svenska folksagor och äfventyr», samlede af G. O. Hyltén-Cavallius og S. (I, 1844), tilegnet Brødrene Grimm, en for sin Tid ypperlig Samling. Selv om den ydre Fortælleform har for meget af en selvlavet Kongestil, vil den rige Samling af Texter

og Varianter aldrig miste sin Betydning. 1853 begyndte de samme Forfattere en Udgave af «Sveriges historiska o. politiska visor», bygget paa fælles Bibliotheksgranskninger og «den samling af sällsynta och till en stor del unika tryckta flygblad och skillingsvisor, som den ene af oss, G. S., under en följd af år med betydlig ansträngning lyckats hopbringa». Ogsaa dette Arbejde naaede ikke længere end til 1. Bind; den omfattende Udgave af Folkeviser, hvortil det skulde danne Begyndelsen, udkom aldrig i Trykken. For saa vidt var dette Tab ikke stort, som Udgiverne i litterær-kritisk Henseende lode en Del tilbage at ønske; og de havde ingen Forstaaelse af de Udgiverprincipper, der nylig med Sv. Grundtvig havde begyndt deres Sejersgang. Resultatet af S.s Samlerfid kom derimod i ret stort Omfang Videnskaben til gode gennem Indledninger og Tillæg til «Danmarks gamle Folkeviser». Jævnside hermed udgav S. gamle Skrifter for Fornskriftselskabet, især det store «Fornsvensk Legendarium» (1847—58, Tillægsbind 1874), hvor han tillige søgte at udpege Legendernes Indhold af Folkedigtning og gamle Mythetræk. Til denne Tid hører ogsaa hans «Britiska o. fransyska handskrifter i Stockholm» (1847). Med Opholdet i Sverige var dog denne litterære Virksomhed til Ende; hans Interesse for Folkedigtningen fik ikke mere den rette Næring. Naar nogen senere spurgte til den, svarede han, at nu var der saa mange Arbejdere paa det Omraade, men den Gang var han den eneste.

I 1851 udnævntes han til Lektor i Engelsk ved Kjøbenhavns Universitet, i 1855 blev han Professor og var for Resten af Livet knyttet til denne By. Her samlede han sine Kræfter om de ældste nordiske og engelske Runeindskrifter, hvori han mente at finde Mindesmærkerne fra det fælles skando-engelske Sprogtrin. Ved udsendte Tegnere og ved en omfattende Brevvexling skaffede han Billeder af en Mængde ellers lidet kjendte Mindesmærker; og saaledes kunde han begynde det pragtfulde Folioværk «Old Northern runic monuments» (2 Bind 1866—68, et stort Tillægsbind 1884 og et mindre 1901; desuden den forkortede Udgave «Handbook of Old Northern runic mon.», 1884, og «Runehallen i Oldnordisk Musæum», 1868). Uheldigvis mødte hans Arbejde strax Modsigelse i S. Bugges og Wimmers Runeforskninger, der forkastede baade S.s Sprogopfattelse og hans Vurdering af enkelte Runer (Indlæg fra begge Sider i «Aarbøger f. Oldkyndighed» 1866—68); og efterhaanden viste det sig, at hele det yngre Slægtled af Sprogforskere var fremmed for hans Tankegang. Forgjæves sendte han i Ny og

Næ Stridsskrifter for at hævde Engelsk som et nordisk Sprog og bekæmpe Læren om de strænge Lydlove og om Islandsk som det nordiske Stamsprog; 1879 stiftede han et Samfund til dansk Sprogforskning, hvis første Medarbejdere stode nogenlunde venlige over for S.s Standpunkt. I Virkeligheden var han dog en enlig Mand baade blandt Sprogforskere og i sin Stilling ved Universitetet. Heller ikke i Sprog og Temperament blev han nogen Sinde rigtig hjemme blandt danske. Af hans senere Runeafhandlinger findes yderst faa i danske Tidsskrifter, derimod et Stridsskrift mod S. Bugges Mytheopfattelse («Aarbøger f. Oldkynd.» 1883—84). Fra Regeringer og lærde Selskaber modtog han et ret stort Antal Udmærkelser. Han tog sin Afsked fra Universitetet 1893 og døde 9. Avg. 1895. 1834 havde han ægtet sin Landsmandinde Maria Bennett (f. 1808 † 1896).

2 Ting vare særlig karakteristiske for S. Den ene var, at han var Samler. Han samlede paa alt, fra Bøger til Frimærker. Hans Bibliothek rummede en Mængde Sjældenheder, især af britisk videnskabelig Litteratur, og han gav villig Adgang til det. Mellem Bogbunkerne fandtes nyhvervede Oldsager, baade ægte Stykker og grove Falsknerier, der alle havnede i Musæet paa Husaby, hans ^{Sons} Gaard i det sydlige Smaaland. En ^{mindre} ~~stor~~ Del af hans Efterladenskaber ere skjænkede til Staden Vexiø; af hans danske Flyveblade er et stort Udvalg givet til Kjøbenhavns Universitetsbibliothek. Et andet Væsenstræk var det begejstrede, idérige, agitatoriske. I Kjøbenhavn gav hans første Foredrag i Oldskriftselskabet (Juli 1845) Stødet til Indsamlingen af islandske Folke-minder. I 1879 stiftede han som Modvægt mod den Raskske Skole af Sprogforskere «Universitetsjubilæets danske Samfund», skaffede det Medlemmer og Penge og sad stadig i dets Styrelse, dog uden at øve videre Indflydelse paa dets daglige Arbejde. Op i Oldingeaarene udfoldede han en ungdommelig Lidenskab og levende Mimik, saa ofte han fik Lejlighed til at forkynde sine Synsmaader, og i sin Iver skabte han et mærkeligt Blandingssprog, der virkeliggjorde Tanken om en scando-anglic dialect. Hans Bidrag til Blade og Tidsskrifter i Nordens og Englands Lande — videnskabelige, politiske, Digte, Oversættelser — ere mangfoldige. Som Sprog- og Runeforsker har han ikke sat sig Spor, dertil vare hans Tanker for fantastiske og springske. Men hans store Runeværk har tjent som Grundlag bl. a. for S. Bugges Tolkninger af

urnordiske Indskrifter, og der er Partier af det, som endnu ikke ere blevne overflødiggjorte ved nyere, nøjagtigere Værker.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. XXXVI, Nr. 47. Nyare Bidrag t. Svenska Landsmålen VII, I, 34 ff. *Axel Olrik.*

Stephensen, jvfr. Staphensen, Stefánsson og Stephansen.

Stephensen, Magnús, 1762—1833, Justitiarius, Forfatter, Søn af ovennævnte Ól. Stefánsson (S. 349), fødtes paa Gaarden Leirá i Borgarfjord Syssel i det sydvestlige Island 27. Dec. 1762. Paa Grund af Faderens Velstand og ansete Stilling opvoxede han under ualmindelig gunstige Forhold; den opvakte, lærenemme og tidlig udviklede Dreng undervistes først af Huslærere, sendtes saa til sin Svoger Biskop H. Finsen i Skalholt, som lod ham dimittere fra den derværende Skole 1779 og derefter endnu privat uddannede ham i 2 Aar, indtil han 1781 afgik til Universitetet, hvor han som Embedsstudium valgte Jura. Allerede 1782 ansattes han i Rentekammeret, og da 1783 et frygteligt Vulkanudbrud havde hærget det sydøstlige Island, udsaa Regeringen ham til i Forening med den senere islandske Stiftamtmand Levetzow at berejse den paa-gjældende Landsdel for herigjennem at faa en paalidelig Beretning om det forefaldne. Skibet, hvormed Udsendingerne afgik, maatte overvintre i Norge, og S. fik saaledes Lejlighed til at tilbringe en fornøjelig Vinter hos en Landsmand, Lagmand Th. Fjeldsted paa Holmegaard ved Mandal. I Sommeren 1784 berejste han efter Bestemmelsen de af Udbruddet værst medtagne Egne i Vester-Skaftafells Syssel og forfattede paa Grundlag af sine Iagttagelser den 1785 udgivne «Beskrivelse over den nye Vulkans Ildsprudning 1783». Under sin Fraværelse var han bleven udnævnt til Kopist i Rentekammeret, men næppe havde han gjenoptaget det afbrudte juridiske Studium, før Regeringen paa ny betroede ham en islandsk Sendelse. 1785 overdroges det ham nemlig at begive sig til Island for som kongl. Kommissær at forestaa Salget af det Skalholt Bispestol tilhørende Jordegods og Ordningen af de med Bispesædets Forflyttelse til Reykjavik forbundne Forretninger. Efter Tilbagekomsten her fra kunde han endelig med en tilfredsstillende Examen afslutte sit Brødstudium 1788 og modtog s. A. Udnævnelse til Vice-lagmand over Nord- og Vestisland, fra hvilken Stilling han 1789 forfremmedes til virkelig Lagmand. Fra nu af virkede S. uafbrudt paa Island, som Lagmand til 1800, da han ved Altingets Omdannelse overgik som Justitiarius i den i Stedet indstiftede Landsøver-

ret, og derefter indtil sin Død, 17. Marts 1833, i sidstnævnte Embede. S. boede først paa den fædrene Gaard Leirá, derefter paa den noget sydligere Innrihólmur, indtil han 1813 flyttede til Øen Viðey ved Reykjavik, som han købte 1816. 1788 ægtede han sit Søkendebarn Guðrún (Datter af Sysselmand V. Scheving), med hvem han efter sin Faders Anordning havde været trolovet allerede inden sin første Afrejse fra Island, et Baand, som efter hans eget Sigende tvang ham til at opgive de lovende Udsigter, der havde aabnet sig for ham i Hovedstadens Regeringskontorer.

S., som 1816 var bleven Konferensraad og 1819 for en latinsk Afhandling om den paa Island gjældende Ret havde erholdt den juridiske Doktorgrad uden mundtligt Forsvar, har, saa vel hvad de politiske og administrative Forhold angaar som med Hensyn til Aandslivet, haft en indgribende Betydning for sin Fødeø. Han forbandt med gode Kundskaber og flersidig Dannelse Virkelyst og en med Forfængelighed parret Ærgjerrighed, som stadig holdt ham i Aande. Hans Interesser vare vidt omfattende. Han fortæller selv, at han som ganske ung paa Island følte sig hendiraget til gejstlig Virksomhed, i Kjøbenhavn studerede han ved Siden af Jura Naturvidenskaberne og dyrkede Sang, Dans og nyere Sprog. Samtidens Smag og Oplysningstidens hele Livssyn tilegnede han sig ganske. I sin offentlige Virksomhed viser han sig som en myndig og utaalsom Natur — en ejendommelig Repræsentant for den oplyste Enevælde —, der, sikker paa altid at have Ret, i enhver Modstand ser personlig Hadefuldhed og uværdige Intriger; de styrende forstod han at bruge og har næppe forsmædet at gaa dem under Øjne; Endemaålet for hans Ærgjerrighed, den islandske Stiftamtmandspost, hindrede dog Omstændighederne ham i at naa.

Paa Island havde ved Slutningen af det 18. Aarhundrede den gamle Ordning overlevet sig selv, og i S. fandt Regeringen en villig og forretningsdygtig Medhjælper til at gennemføre de nødvendige Forandringer. Hans Medvirkning ved Skalholt Bispestols og tilhørende lærde Skoles Forlæggelse til Reykjavik er allerede omtalt; 1799 nedkaldtes han til Kjøbenhavn for at indtræde i en Kommission, hvis Resultat blev — foruden en Omordning af Retsplejen —, at ogsaa Bispestolen paa Holar med tilhørende Skole ophævedes, i det de 2 Bispedømmer forenedes og en for hele Landet fælles Latinskole fastsloges, begge henlagte til den da ubetydelige og lidet ansete Handelsplads Reykjavik. Saaledes vare 2 af Islands ældste og folkeligste Institutioner saa at sige med et

Pennestrøg udslettede, og det med den for Tidsrummet ejendommelige Mangel paa Pietet og historisk Sans, saa at ikke engang selve Kirkestederne Skalholt og Holar med de dertil knyttede historiske Minder søgtes bevarede som offentlig Ejendom. Ogsaa det endnu ærværdigere Alting paa Tingvold (Thingvalla) ved Öxaraa faldt det i S.s Lod at give Dødsstødet. Han betragtede det kun som en uhensigtsmæssig indrettet og paa et ubelejligt Sted afholdt Domstol og virkede for dets Forlæggelse til Reykjavik, hvor det snart afløstes af den Aar 1800 indstiftede Landsoverret. I det vigtige Spørgsmaal om Handelens Omdannelse fandt S. sig ikke tilfredsstillet ved den 1786 indførte Ordning, hvorved Monopolhandelen afløstes af en til den dansk-norske Stats Indbyggere begrænset Frihandel, men foranledigede 1795 Nedsendelsen af en mod de islandske Kjøbmænd nærgaaende «Islands almindelig Ansøgning om Handelsfriheder» (Kbh. 1797), hvilket udviklede ham i en Polemik, som fra hans Side fremkaldte «Forsvar for Islands fornærmede Øvrighed» (Kbh. 1798).

I Aaret 1807 forlod S. Island for at besøge Kjøbenhavn uden at kjende noget til den mellem Danmark og England indtraadte Krigstilstand; det Skib, hvorpaa han var om Bord, blev opbragt og ført til Edinburgh. Her fik han Lejlighed til at gjøre sit Fædreland en vigtig Tjeneste, i det han ved Henvendelse til Islandsvennen, daværende Medlem af det engelske Gehejmeraad (privy council) Sir Joseph Banks, udvirkede, at Handelen paa Island trods Krigen tillodes de der etablerede Kjøbmænd, og de opbragte Islandsfarere frigaves. Fra Kjøbenhavn, hvor S. havde tilbragt Vinteren 1807—8, bl. a. sysselsat med Udgivelsen af sin paa Dansk omarbejdede historisk-statistiske Beskrivelse: «Island i det 18. Aarhundrede», brød han op næste Sommer, men nødtes til at overvintre i Bergen og kom først i Foraaret 1809 tilbage til Island. Her bleve Forholdene i Løbet af Sommeren ved den af Æventyreren Jørgen Jürgensen (IX, 7) med Bistand af et armeret engelsk Handelsskib foretagne Overrumpling meget vanskelige for Landets Embedsmænd. De fleste søjede sig efter Forholdene, vistnok nødtvungent og i den Tanke, at den engelske Regering stod bagved de foretagne Overgreb. S.s Holdning er dog temmelig tvetydig. Han har sikkert ikke tilstræbt nogen Adskillelse fra Danmark eller overhovedet ønsket nogen Forandring i de politiske Forhold, men har dels for at sikre sig selv, dels af personlig Uvilje gaaet Magthavernes Ærende mere end tilbørligt. Saaledes synes Stiftamt-

manden Grev Trampes Fængsling, hvormed Urolighederne begyndte, ingenlunde at være kommen ham ubelejlig, og der hviler en stærk Mistanke paa ham for at have angivet et af Assessor Í. Einarsson paatænkt Forsøg paa en Rejsning. Han fandt sig ogsaa i den af Jürgensen over for ham benyttede latterlige Titel Overjustitiarius og udnævnte paa hans Bud en ny Assessor i Overretten i den fængslede Í. Einarssons Sted. Da Optøjerne efter 2 Maaneders Forløb endte ved Ankomsten af et engelsk Krigsskib, greb S. energisk ind og fik afsluttet en for Island fordelagtig Konvention med dettes Kapitajn, men dog saaledes, at medens Grev Trampe blev forbigaaet, kom S. og hans nedenfor nævnte Broder Stefán i Spidsen for Styrelsen. Denne Bestyrelse annulleredes det følgende Aar af Trampe, der med det engelske Skib var bleven ført til London og ikke mere vendte tilbage til Island, og i sine af stærk personlig Uvilje prægede Indberetninger til Regeringen stempler han noget nær S. som Forræder. Dog fandt Regeringen sig ikke beføjet til at skride ind, og efter at S. personlig i Kjøbenhavn 1815 havde talt sin Sag, gav den ham ved Udnævnelserne til Konferensraad en Slags Oprejsning.

For S. stod det islandske Aandsliv og største Delen af den gængse Litteratur som et 16.—17. Aarhundredes Barbari, der for længst havde tabt sin Berettigelse. Saa længe han levede i Kjøbenhavn, støttede han et herværende islandsk litterært Selskab, hvis Øjemed var almen Oplysning, men efter at han selv var flyttet til Island, foretrak han ved Stiftelsen af et nyt Landsoplysnings-selskab («Landsuppfræðingarfélag») 1794 selv at tage Styrelsen i sin Haand, samtidig med at han ved at sammensmelte og under sit Overtilsyn inddrage Øens 2 eneste Bogtrykkerier blev enevældig paa Litteraturens Omraade. Udgivne af ham og for største Delen forfattede af ham selv udkom nu i den følgende Tid islandske Skrifter paa de fleste for Menigmand tilgængelige Omraader, medens kun undtagelsesvis ældre Arbejder optryktes. I 2 Bind «Minnisverð tíðindi» gav han en Udsigt over Samtidens historiske Begivenheder 1796—1801; i «Klausturpósturinn» 1818—27 (9 Aargange) fik Landet sit første regelmæssige Maanedsskrift. «Vinagledi» (1797) og «Gaman og alvara» I—II (1799 og 1818) samt «Smásögur» I—II (1822—23) indeholde Fortællinger og populærvidenskabelige Afhandlinger. «Eptirmæli 18. aldar» (1806) giver det islandske Udkast til den ovennævnte Udsigt over Islands Tilstand i det 18. Aarhundrede — her formet som en af «Økvinden Island» holdt Monolog.

«Ræður Hjálmars á Bjargi» (1820) er en Vejledning for Almuesmanden i Livets forskjellige Forhold. Den gjældende Lovgivning behandles i adskillige Arbejder. En ny Salmebog (den første i o. 200 Aar) udgaves 1801. Til danske Tidsskrifter har han leveret Afhandlinger om Husdyrhold og spiselige Tangarter. Efter hans Død samledes de af ham lejlighedsvis forfattede Digte i et Bind «Ljóðmæli» (1842), hvoraf dog fremgaar, at han i denne Kunst forsøgte sig uden Held. Senere er fremkommet — foruden nogle mindre betydelige Dagbogsudtog — en des værre ufuldendt Avtobiografi («Tímarit» IX, 1888, sml. (Norsk) «Hist. Tidsskr.» 3. R. III), der giver et interessant Billede af Forfatteren, til hvis Svagheder ogsaa her viser sig at have hørt en naiv Selvgodhed og smaalig Uvilje over for Folk, som han ikke syntes om. I Rigsarkivet henligger som Manuskript en af ham forberedt, vidtløftig Udgave af den islandske Lovbog «Jónsbók».

S. blev aldrig paa Island nogen populær Mand; det tabte Alting og de nedlagte Bispestole følte som et Savn: hans Utaalsomhed mod nedarvede Forestillinger og tilvant Smag frastødte, og hans ufolkelige Fremstilling og knudrede, pedantiske Stil med uendelige, indviklede Perioder, som aldeles modstride islandsk Sætningsbygning, forhindrede hans Skrifter fra fuldt ud at gjøre den tilsigtede Nytte, hvortil kom, at Trykkeriet paa Grund af de ugunstige Tider arbejdede meget uregelmæssig. Den Opposition, der ikke kunde komme til Orde paa Island, gav sig flere Gange Luft i den københavnske Presse, navnlig 1826—27 (s. IV, 538), hvor da navnlig S.s uklare Stilling til det til en kapitalejende Stiftelse 1798 omdannede Landsoplysnings-selskab og det dermed forenede Bogtrykkeri gav Lejlighed til Angreb, og hvoraf Følgen sluttelig blev, at Trykkeriet erklæredes for offentlig Ejendom. Efterslægten anerkjender ham som en af Islands betydeligste Mænd i den nyere Tid, med Almensans og Kjærlighed til Land og Folk, for hvis Fremgang han med Indsigt og utrættelig Iver, om end med visse Mangler i Henseende til Karakter og Smag, arbejdede Livet igjennem. Ligesom Faderen var han en dygtig Landbruger og Husholder.

En yngre Broder af S. er *Stefan S.*, f. paa Bessastaðir 27. Dec. 1767, som efter en lignende Uddannelse som hans ældre Broder dimitteredes fra Skalholt Skole 1785 og s. A. fulgte denne til København, hvor han tog juridisk Examen 1788. Han ansattes 1790 som Vicelagmand paa Island og indehavde her forskjellige Hverv,

indtil han 1806 udnævntes til Amtmand i Vestamtet. Han, der til sin Død, 20. Dec. 1820, var bosat i Borgarfjord Syssel og med sin 1. Hustru, Martha Marie f. Hølter, efterlod sig adskillige Børn, og hvis Sønesøn Landshøvding Magnús S. (s. ndfr.) er, var en for sit omgængelige og venuesæle Sind almindelig afholdt Mand, som i sin hele Embedstid trofast stod ved Broderens Side. En under hans Hustrus Navn udgiven Kogebog (Leirárg. 1800) skyldes i Virkeligheden Magnús S., som under sit Ophold paa Holmegaard nedskrev den efter Fru Fjeldsteds Diktat.

P. Pétursson, Hist. eccles. Island, S. 429 ff. Erslew, Forf. Lex. Ný Félagssrit VI. Safn til sögu Íslands II, 160 ff. Tímarit III (1882), S. 241. 252 f. Ísafold IX (1882), Nr. 2 og 4. Museum 1892, I—II. J. Thorkelsson, Saga Jörundar Hundadagskóngs. *Kr. Kaalund.*

Stephensen, Magnús, f. 1836, Landshøvding, Søn af Sysselmand Magnús S. og Margrét, Datter af Provst Thórður Brynjólfs-son. Han fødtes paa Höfðabrekka i Skaptafells Syssel i det sydlige Island 18. Okt. 1836. Han er Student fra Reykjavik Skole 1855 og blev juridisk Kandidat 1862. Efter at have tjenestegjort i Justitsministeriet udnævntes han 1870 til Assessor i den islandske Landsoverret, var tillige 1883—86 konstit. Amtmand i Syd- og Vestamtet. Kongevalgt Altingsmand havde han været siden 1877. Han ægtede 1878 Elín, Datter af Sysselmand Jónas Thorstensen. 1886 udnævntes S. til Landshøvding over Island. Som Landets øverste Embedsmand har han vist Forretningsdygtighed forenet med Kraft og Bestemthed. I hans vanskelige Stilling som Regeringens Repræsentant paa Altinget har Forfatningssagens vedvarende Drøftelse givet ham et betydeligt Arbejde, som øges ved den livlige Lovgivningsvirksomhed, siden Altinget 1874 erholdt udvidet Myndighed. 1891 udnævntes han til Kommandør af 2. Grad af Dannebrog. Om litterære Interesser vidne 2 af ham i «Tímarit» (III og V, 1882 og 1884) offentliggjorte Afhandlinger: «Lögræðingatal» og «Um hið nýja tímatal Dr. G. Vigfússonar», hvilken sidste med Dygtighed imødegaaer en revolutionær Theori angaaende Sagatidens Kronologi.

Tímarit III (1882), S. 242. Sunnanfari III (1893), Nr. 6. *Kr. Kaalund.*

Stephensen, Oddgeir, 1812—85, Departementschef, var Søn af Justitssekretær ved den islandske Landsoverret Björn S. og dennes 2. Hustru, hans Kusine, Sigríður, Datter af Overretsnotar Oddur Stefánsson. Han er født paa Lágafell nær Reykjavik 27.

Maj 1812, dimitteredes privat 1831, blev juridisk Kandidat 1842 efter 2 Gange forud at have bestaaet Examen med et Resultat, som ikke tilfredsstillede ham. Efter at have arbejdet i Rente-kammeret udnævntes han 1848 til Kontorchef i det islandske Departement, forfremmedes 1852 til Departementschef og blev tillige 1858 Chef for Justitsministeriets 2. Departement. Han udnævntes til Etatsraad 1855, til Kommandør af Danebrog af 1. Grad 1874. 1849 ægtede han Christiane Vilhelmine Petersen, Datter af en kjøbenhavnsk Borger. Han døde 5. Marts 1885. — Som mangeaarig Leder af det islandske Departement øvede S. en betydelig Indflydelse paa Regeringens Holdning under de politiske Forholds Udvikling paa Island, særlig medens Altinget (til 1874) endnu kun var raadgivende. Han var en samvittighedsfuld Mand, men ingen overlegen Begavelse, og holdt med sej Konservatisme fast ved tilvante Synspunkter. I Forening med Arkivar Jón Sigurðsson (XV, 578) udgav han «Lovsamling for Island» (1853 ff.).

Erslew, Forf. Lex. Tímarit III (1882), S. 243. Sunnanfari II (1892), Nr. 4. *Kr. Kaalund.*

Sterm, Nicolai Severin, 1784—1853, topografisk Forfatter, fødtes i Vejen 1784 (Daaben konfirmeret 5. Sept.) som Søn af daværende Ejer af Vejen Vandmølle, Cand. phil. Peter Severin S. og Anne Marie f. Bjørn. Senere erhvervede Forældrene Hannevanggaard o. 1 Mil fra Vejle, som han overtog ved Moderens Død 1816 og drev, indtil han forlod Ribe Amt, hvor han en Aarrække havde været Landvæsenskommissær, for at bosætte sig i Kjøbenhavn. Her udgav han forskellige historisk-topografiske Værker, omhandlende især Nordsjælland og Kjøbenhavn og væsentlig byggede paa Meddelelser, som han, til Dels paa Rejser, havde indsamlet hos Embedsmænd og Landejendomsbesiddere. Ved Stoffets Bearbejdelse, særlig til «Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt» (3 Dele, 1834—38), havde han Hjælp af forskellige, saaledes af den senere Minister C. F. Simony. Alle hans Skrifter rumme en Mængde nyttige Oplysninger, der delvis endnu ere af Værd, men egentlig videnskabelig Betydning have de ikke. Han døde ugift i Kjøbenhavn 24. Nov. 1853.

Erslew, Forf. Lex.

Gerh. Hornemann.

Stevens, William, 1786—1868, Læge, var en født Skotte, kom tidlig til London, hvor han 1814 opnaede at blive Medlem

af «Royal college of surgeons», fik senere den medicinske Doktorgrad i Edinburgh og praktiserede med Licens en Tid i Frederikssted paa St. Croix, hvor han tillige ejede en Plantage. 1820 erholdt han Rang med Doctores medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet, 1832 gjorde han en Rejse til Evropa, hvor han besøgte St. Petersborg, Kjøbenhavn og London, erhvervede sig visse Fortjenester ved at virke som Koleralæge i England og nød derved den Ære at modtage et juridisk Æresdoktordiplom i Oxford, ligesom han samtidig udfoldede en omfattende litterær Virksomhed, hovedsagelig paa Engelsk, i særskilte Skrifter og i Tidsskrifts-afhandlinger. De omhandle navnlig Blodets Forhold og Behandling af Kolera. Et Par Afhandlinger ere publicerede paa Dansk i «Journal for Medicin og Kirurgi» og i «Bibl. f. Læger». Senere praktiserede han paa St. Thomas, hvor han ogsaa var Plantage-ejer. Til sidst slog han sig ned i England, hvor han døde i Juli 1868. Han var aabenbart en Mand med stærk Drift til litterær Virksomhed og en vis Evne til at gøre sig gjældende, men hans Publikationer ere vistnok kun af tvivlsomt Værd; den skarpe Kritik, de deri nedlagde Anskuelser og Theorier underkastedes fra Dr. David Barrys og andre ansete Lægers Side, var næppe uberegtiget.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte V. Jul. Petersen.

Sthen, Hans Christensen, o. 1540—1610, Salmedigter og religiøs Forfatter, var født i Roskilde. Hans Forældre faldt ham tidlig fra. Alligevel lykkedes det ham at blive Student. Noget af sin Studietid synes han at have tilbragt i Tyskland. Men for øvrigt er det kun saare lidet, vi vide om ham, før han 1565 blev Skolemester i Helsingør, en Virksomhed, hvortil han var godt skikket, og i hvilken han vandt Yndest hos de ansete Mænd, som den Gang beklædte Øvrighedsposterne i Byen, blandt hvilke særlig kunne nævnes Frands Lauridsen (X, 139), Henrik Mogensen Rosenvinge (XIV, 305) og Frederik Leiel (X, 187), hvilke han i sine Skrifter har sat Æreminder. Med Rektorembedet var forbundet Degnetjeneste og nogen Prædikegjerning i Byens Sognekirke og i «Helligejsthus». For øvrigt vides det, at S. efter Tidens Skik med sine Disciple opførte Skuespil («Spektakel og Lege») ved Jul, Fastelavn og Pinse til Borgernes Forlystelse og til Indprentelse af saadanne moralske Leveregler, som ansaas tjenlige for Samtiden.

En Prøve af et saadant moralsk-allegorisk Skuespil fra S s Haand have vi uden Tvivl i det først i vore Dage af S. Birket Smith (i «Danske Saml.» I) udgivne Stykke, der bærer Navnet «Kortvending», og som i ret flydende Vers giver Exempler paa Lykkens Ustadighed, under Form af Enetaler, fremførte af Personer fra de forskjellige Lag af Samfundet. «Lykkens Hjul», et Læredigt, som S. senere (1581) udgav, behandler det samme Æmne, men mere kortfattet. Foreløbig standsede denne dramatiske saa vel som S.s øvrige Virksomhed ved Skolen, da han i Sommeren 1566 ved Byøvrighedens Valg kaldedes til Kapellan ved Sognekirken i Helsingør. Han blev ordineret i Antvorskov Klosterkirke efter at være prøvet af Biskop Hans Albertsen. Aaret efter giftede S. sig, men Navnet paa Hustruen, der blev Moder til en overordentlig talrig Børneflokk (af hvilken ikke mindre end 8 døde i Pestaaret 1580), kjendes ikke. 1570 maatte S. efter Borgerskabets Ønske atter overtage Rektorembedet ved Siden af Kapellaniet, saa han har haft nok at gjøre. Men da det i Tiden blev ham for meget, nedlagde han 1573 Skoleembedet og holdt sig siden udelukkende til Præstegjerningen, i det han dog tillige virkede flittig som folkelig religiøs Forfatter og udgav forskjellige Skrifter, der synes at have vundet megen Udbredelse. Nævnes kan saaledes: «En liden Haandbog, som indeholder alle Haande nyttige Øvelser udi Gudelighed og trøstelige Bønner og Lovsange» (1578 og ofte senere); «En liden Vandrebog, indeholdende adskillige smukke Bønner og trøstelige Sange» (i over 100 Aar optrykt mangfoldige Gange, men de ældste Udgaver nu tabte); «En liden Trøsteskrift for alle kristelige Forældre, naar deres Børn bliver syge og hensover i Herren, og for alle andre Guds Børn, som med Dødsens Tanker omgaar i denne skrøbelige Tid» (1581) samt flere Oversættelser, deriblandt af «Joh. Avenarii kristelige og udkaarne Bønner», der vandt stærkt Bifald og optryktes mange Gange.

Efter Indbydelse fra Universitetet tog S. 1580 Magistergraden. 1583 kaldedes han af Borgerskabet i Malmø til Sognepræst i denne anselige Handelsstad. Inden hans Bortgang fra Helsingør forsynede Borgmestre og Raad ham med et meget smukt Skudsmaal, hvori de bevidnede, at han baade som Skolemester og som Præst i alle Henseender, «med ærligt Levned og kristelig Omgængelse, med flittig Lærdom og Undervisning», havde gjort sig vel fortjent af Menigheden, saa man gjerne havde beholdt ham. — Ved Overtagelsen af Præsteembedet ved St. Peders Kirke i Malmø, hvormed

Provstiet i Oxie Herred sædvanlig var forenet, forbedredes S.s ydre Kaar betydelig; men sine bedste Aar havde han dog vistnok haft i Helsingør, hvor han havde vundet mange Venner og i det hele været meget afholdt, medens han i Malmø til Tider mødte en Modstand, der gjorde ham bitter og bragte ham til at bruge skarpere Ord, end han maaske ellers vilde have anvendt, naar han i sine Prædikener straffede Synden. Sin Forfattervirksomhed fortsatte han i samme Stil som forhen, men ikke i samme Omfang, hvad enten nu hans Arbejdskraft og Lyst til litterær Virksomhed vare formindskede, eller Embedsgjerningen i den folkerige Stad lagde mere Beslag paa hans Tid og Kræfter. Det sidste gjøres sandsynligt ved Antegnelser, der findes i Stadens Raadstuebøger, hvoraf fremgaar, at S. 1586 maatte bede sig fritaget for noget af Søndagstjenestens vidtløftige Arbejde, medens han dog samtidig fik drevet igjennem, at der Lørdag Eftermiddag eller Aften skulde prædikes i Kirken, for at «den gamle adamiske Grovhed og det kjødelige Menneske kunde i nogen Maade tvinges og drives til Undergang». Mærkeligt finde vi følgende Brev, som Christian IV 1600 tilskrev Lensmanden paa Malmøhus: «Vid, at Borgmestre og Raadmænd i Malmø have givet os til Kjende, hvorledes deres Sognepræst, Mester H. C., nu med Svaghed og Alderdom fast belades, og med Tiden vil falde ham meget besværligt hans Præsteembede og den store Menighed der i Byen med tilbørlig Tjeneste at kunne forestaa, og efterdi han i det hellige Prædikeembede og Skoletjeneste ustraffelig har ladet sig bruge i 36 Aar, og der nu skal vacere 2 Sogne uden for Malmø, Tyelse og Klagstrup, ere de begjærende, at vi naadigst vilde anse hans flittige, lange og tro Tjeneste, saa og denne hans høje Alderdoms Skrøbelighed og naadigst bevilge, at han til samme 2 Sogne maatte blive befordret, paa det han i hans tilstundende besværlige Alderdoms Tid kunde have hans nødtørfte Ophold og Underholdning.» — Skjønt Kongen bevilgede denne Ansøgning og befalede Lensmanden at tage sig af Sagen hos nævnte Landmenighed, forblev S. dog i Malmø, hvad enten han nu ikke selv har delt Borgmestres og Raadmænds Ønske om hans Forflyttelse, eller Valgmændene i Tyelse og Klagstrup have foretrukket en yngre Mand. S. var da heller ikke svagere, end at han 1602 paa sin gamle Biskops, M. Mogens Madsens, Vegne kunde i Bare Kirke holde en meget kraftig, senere udgiven Ligprædiken over Fru Mette Ulfstand. Men siden toge hans Kræfter dog saaledes af, at der 1605 (eller maaske før) maatte adjungeres

ham en Medtjener, den som Salmedigter bekendte Hans Hansen Ravn (XIII, 539), der overtog alle Præste- og Provsteembedets Forretninger, da S. 12. Okt. 1607 ganske nedlagde Embedet.

S. døde 1610. Han var 3 Gange gift. Hans 1. Hustru døde 1602; s. A. ægtede han Elline, Datter af Kanniken Oluf Stisen i Lund, og da hun døde 1607, blev han endnu s. A. gift med Kirstine Andersdatter. Den Omstændighed, at S. havde Børn i alle 3 Ægteskaber, voldte ham mange Bryderier med Skiftesager og andre Fortrædeligheder i hans sidste, svage Aar.

Hvad der giver S. Adkomst til Ihukommelse, er især de smukke Salmer, der findes indflettede i hans Andagtsbøger. De ere uberørte af en nyere Tids Kunststil og forbinde paa en ejendommelig, tiltalende Maade noget af vore gamle Folkevisers trohjærtige Udtryksmaade med et dybt religiøst Indhold, hvorfor de i vore Dage ere komne til Ære, efter at deres Forfatter længe havde været saa godt som forglemt.

Brandt og Helveg. Den danske Psalmedigtn. I. Kirkehist. Saml. 3. R. IV. Brandt, Salmedigteren H. C. S. og Udvalg af S.s Salmer og aandelige Rim (1888). Weibull, Skånska Saml. IV, 2, 32 ff. *H. F. Rørdam.*

Sthen, Laurids Halvorsen, —1643, Præst, var fra Oslo Stift, men af ukjendt Herkomst. Han blev Student 1613. Fra Sommeren 1617 tilbragte han nogle Aar i Wittenberg og udgav der 1620 en latinsk «Commentarius seu potius meditationes» til Salomos Højsang, et Arbejde af betydeligt Omfang. 1622 blev han Sognepræst i Sem og Slagen ved Tønsberg. Ved Biskoppens Visitats 1627 fik han Irettesættelse, fordi han i sine Samtaler med Bønderne lagde katholske Sympathier for Dagen, og det følgende Aar blev han i samme Anledning stævnet for Domkapitlet i Oslo. Det blev bevist, at han havde talt haanlig om Luther, anbefalet Helgendyrkelse, forsvaret Skærsilden osv. Der blev anstillet Undersegelse i hans Bogsamling, hvor man fandt adskillige katholske Skrifter. Trods alle disse mistænkelige Omstændigheder blev han sparet og vedblev, uden senere at give Anledning til Klage, at være Præst i Sem til sin Død 1643. Han var gift med Anna Haard, Datter af Sognepræst Bent Christoffersen H. og Maren Laugesdatter.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. III, 336 ff.

A. E. Erichsen.

Sthyr, Hans Valdemar, f. 1838, Biskop, Kultusminister, er Søn af Apotheker Hans Hald S. og Hansine Birgitte f. Bay. Han

er født i Frederikshavn 3. Okt. 1838, dimitteret fra Aalborg 1856 og tog 1861 theologisk Attestats. Efter nogen Tids Virksomhed som Manuduktør foretog han 1863—66 med offentlig Understøttelse en videnskabelig Udenlandsrejse, som strakte sig over et Tidsrum af 2^{1/2} Aar og førte ham til Tyskland, Frankrig, Italien og Schweits. Hans Ophold i Frankrig gav ham Lejlighed til at virke for sit Fædreland under Krigen 1864 ved Artikler i franske Blade og Forbindelser med fremmede Diplomater. Efter sin Hjemkomst deltog han 1866 i den theologiske Konkurrence om en Docentpost i de systematiske Fag, tilbragte derefter atter som Alumnus paa Borchs Kollegium nogle Aar som Manuduktør og erhvervede saa i 1870 den theologiske Licentiatgrad ved en Afhandling om «Reformationens Forberedelse og Begyndelse i Frankrig indtil Aar 1523», en Frugt af flittige Kildestudier i Udlandet. Da han opnaaede det Smithske Stipendium, begyndte han at holde Forelæsninger som Privatdocent og blev 1871 Medlem af den theologiske Censorkomité.

Den Forening af Interesse baade for videnskabelig og praktisk Idræt, som præger S.s hele Liv, havde allerede præget hans Færd under hans Udenlandsrejse og vist sig under hans Ophold i Hovedstaden, hvor han var bleven Medstifter af den danske Sømandsmission 1868 og i et Aar havde været Lærer ved den danske Missionsskole. Hans Tilbøjelighed til praktisk Livsgjerning førte ham 1873 ind i Præstegjerningen, i det han i dette Aar fulgte Kaldet til at blive Sognepræst i Alslev og Hostrup i Ribe Stift.

I 1877 kaldtes S. atter til Hovedstaden, i det Pladsen som Professor i Ny Testamentes Exegese var bleven ledig, og han virkede nu som Medlem af det theologiske Fakultet i 10 Aar. I denne Periode af sit Liv udgav han «Lutheranerne i Frankrig 1524—26» (1879) og et Par Smaaskrifter over Ny Testamentes Kanon. De praktiske Interesser fik han Lejlighed til at pleje, da han, der havde erhvervet en Landejendom i Alslev, og som 1881 havde gjort et forgjæves Forsøg paa at komme ind i Folketinget, 1886 valgtes til Landstingsmand for 11. Valgkreds. Det mangesidige Arbejde, som øgedes ved en Ansættelse i Pastorseminariets Direktion 1881 og Overtagelsen af Redaktørposten for «Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke» fra 1883 (til 1896), var imidlertid mere, end hans ikke stærke Øjne kunde udholde. Han modtog derfor i 1887 Tilbudet om at overtage Stillingen som Biskop over Laaland-Falsters Stift, i hvilket Embede han forblev i 10 Aar.

I denne Stilling tog han sig med megen Iver af Stiftets Skolevæsen og viste sit praktiske Blik ved Oprettelse af et af Præster og Lægmænd sammensat Stiftskonvent. I 1893 udgav han en Fortolkning af Paulus' Breve til Menigheden i Thessalonika. Det følgende Aar blev han, ved Kronprinsens Sølvbryllupsfest, hædret af Universitetet med den theologiske Æresdoktorgrad.

Sin politiske Virksomhed fortsatte S. (indtil 1894) af Hensyn til Kirken og Skolen, som savnede gejstlige Talsmænd i Rigsdagen i alt for høj Grad. I Forening med afdøde Folketingsmand Th. Nielsen kom han til at øve en temmelig afgjørende Indflydelse paa Seminarieloven af 1894. Derimod lykkedes det ham ikke at se de Reformere gennemførte paa det lærde Skolevæsens Omraade, som han virkede for. Men da han 23. Maj 1897 udnævntes til Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet, satte han sin Kraft ind paa at gennemføre den længe tiltrængte Reform af Borger- og Almueskolevæsenet. Efter Forhandlinger om denne Sag i 2 Rigsdags-samlinger lykkedes det ham at føre dette betydningsfulde Arbejde til det Resultat, som foreligger i Skoleloven af 24. Marts 1899, en Lov, som paa Grundlag af det bestaaende har indført tidssvarende Reformere saa vel paa Undervisningens Omraade som med Hensyn til Lærernes økonomiske Stilling, og som derfor, selv om den ikke gav alt, hvad man fra alle Sider havde ønsket, dog hilstes af Lærerstanden som et godt Fremskridt.

Paa kirkeligt Omraade blev S. ikke i Stand til at gennemføre de Reformere, som han havde ønsket, saaledes navnlig en Omordning af det udviklede Spørgsmaal om Naadensaaret i Præstekald og Sjællands Stifts Deling. De politiske Forhold, det stærkt spændte Forhold i Tingene mellem Højre og Venstre, vare ikke gunstige for Reformere. Derimod lykkedes det ham ad administrativ Vej at ordne adskilligt; han erhvervede en kongl. Resolution om Indførelsen af «Salmebog for Kirke og Hjem» 1897, om flere Forbedringer i Alterbogen, om Tilsyn med Kirkens Penge-midler, med Opførelsen af Præstegaarde og Driften af Præstegaards-jorder og endelig om Oprettelsen af et andet Stiftsprovsti for Sjællands Stift som Forberedelse for en fremtidig Stiftsdeling.

Da Fyns Bispestol blev ledig ved Biskop Steins Afgang, forbeholdt S. sig denne Post, og 2. Maj 1900 udnævntes han til Biskop over Fyns Stift, efter at 27. April Ministeriet Hørring var blevet afløst af Ministeriet Sehested. Som Biskop er han vedblevet at virke for Sømandsmissionen som dennes Formand, og i

¹⁸⁰¹~~1807~~ har han foretaget en Rejse til de østersøiske Provinser i det Øjemed der at oprette en dansk Gudstjeneste. I 1806 udnævntes han til Kommandør af Danebrog af 2. Grad, 1808 af 1. Grad.

S. havde i 1874 ægtet Sophie Louise Elisabeth Lillienskjold, Datter af Proprietær Chr. Ludv. Montaigne I. Efter hendes Død (1888) ægtede han 1890 hendes Søster Elisabeth.

Universitetsprogr. til Reformationensfesten 1894, S. 83 ff. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 42. R. Volf.

Stibolt, Andreas Henrik, 1739—1821, Søofficer, Søn af Kommandørkapitajn og Kommandant paa Christiansø Caspar Henrik S. (f. 3. Sept. 1692 † 9. Marts 1779) og Cathrina f. v. Harrasoffski (f. 4. Avg. 1711 † 24. Juni 1782), er født paa Christiansø 10. Maj 1739. Han var ikke Kadet og maa altsaa have faaet sin Uddannelse paa anden Maade, blev Sekondlieutenant i Marinen 1759, Premierlieutenant 1763, Kapitajnlieutenant 1770, Kapitajn 1776 og Kommandørkapitajn 1789. Efter nogle Togter i Eskadrene ledsagede S. 1765 Kapitajn F. C. Kaas paa dennes Sendelse til Marokko og fortsatte efter Hjemkomsten sin Uddannelse paa de aarlig udrustede Skibe. 1776 erholdt han Guldmedaillen pro meritis. 1777 naturaliseredes hans Fader med Descendenter som hørende til dansk Adel. 1781 blev han Ekvipagemester samt Medlem af Konstruktionskommissionen, 2 Aar senere Kammerherre. Paa dette Tidspunkt anvendtes S. ogsaa jævnlig i en Del Krigsretter, der nedattes over Søofficerer, bl. a. den bekjendte Ret over Kapitajn Chr. Schiønning (XV, 156); han var her det eneste Medlem, der — rigtignok forgjæves — søgte at modarbejde den uretfærdig haarde Dom, denne Officer maatte lide. Stillingen som Ekvipagemester ombyttede han 1792 med Kadetchefsposten, hvilken han beklædte indtil 1797. afbrudt af et Togt med Orlogsskibet «Sjælland» 1794. 1797 kom det frem, at der under hans Virksomhed som Ekvipagemester var begaaet nogle Uordener ved Besigtelsen af Mastetømmer. S. blev i den Anledning stillet for en Generalkrigsret, der idømte ham 3 Maaneders Civilarrest. Efter at have udsonet denne Straf tog S. sin Afsked og trak sig tilbage til sit Landsted «Sømandshvile» ved Rungsted, hvor han boede til 1808; fra 1809—11 ejede han Langholmgaard ved Frederiksborg; her fra flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han døde 5. Juni 1821. Han var fra 1783 Medlem af det kongl. Landhusholdningsselskab og har som Kadetchef udarbejdet en Del Tegninger til Brug ved

Undervisningen, stukne af Clemens; ligeledes optraadte han flere Gange som Forfatter af Taler og mindre Afhandlinger. — S. blev 8. Sept. 1773 gift med Christiane de Hemmer (f. 19. April 1755 † 1. Sept. 1817), Datter af Plantageejer paa St. Croix Jens Peter de H. (f. 1720 † 1778) og Marie f. Marcoe (f. 1729 † 1778).

Erslew, Forf. Lex. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

C. With.

Stibolt, Ernst Wilhelm, 1741—96, Søofficer, Broder til foranstaaende Andr. Henr. S., er født paa Christiansø 14. Febr. 1741. Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1763, Premierlieutenant 1767, Kapitajnlieutenant 1776, Kapitajn 1781 og Kommandørkapitajn 1790. Strax efter sin Udnævnelse til Officer bestemtes han til Uddannelse som Skibskonstruktør hos daværende Fabrikmester Krabbe og ansattes som Avskultant i Konstruktionskommissionen. 1768 rejste han sammen med Henrik Gerner (V, 614) paa en Studierejse til England, Frankrig og Holland, hjemkom fra denne 1774 og blev derefter Lærer i Skibsbygning for Kadetterne. Gerner var imidlertid bleven udnævnt til Fabrikmester; der var altsaa ingen Udsigt til Avancement for S. i de tekniske Fag, og han gik derfor i udenlandsk Tjeneste til Frankrig, som paa dette Tidspunkt var i Krig med England. Under Admiralerne Touche de Treville og Grev de Grasse gjorde han god Tjeneste, bivaanede adskillige interessante Søslag og blev dekoreret med Ordenen pour le merit militaire. Med en udmærket anbefaling fra Grasse, med hvem han vedblev at staa i venskabelig Forbindelse, vendte han hjem 1782 og udnævntes her til Generaladjutant.

Forinden sin Udenlandsrejse var S. 1776, efter at have skrevet en prisbelønnet Afhandling om Skibes Kjølbækkelighed, bleven optaget i Videnskabernes Selskab samt bleven Medlem af Konstruktionskommissionen; sin Virksomhed her gjenoptog han nu og konstruerede flere mindre Orlogsfartøjer, bl. a. den fra Slaget paa Reden bekjendte synkefri Fregat «Hjælperen». Efterhaanden kom han dog mere og mere i Modsætningsforhold til den geniale Gerner, hvem han trods sine gode Evner var absolut underlegen; den daværende Overkrigssekretær F. C. Rosenkrantz, der hadede Gerner, æggede ham til at fortrædige denne, endog i den Grad, at Gerner herover tog sin Død (1787). S. arvede nu dennes Post som Fabrikmester, først midlertidig ansat, men fra 1789 fast, og byggede under sin Funktionstid adskillige gode Skibe. Nemesis fulgte ham imidlertid i Kjølvandet. Gerners Elev, den senere Fabrikmester

Hohlenberg (VII, 505), traadte ind i Konstruktionskommissionen og forfulgte ham her samt paa andre Maader af al Magt, saa at S., hvis Helbred i Forvejen var svagt, til sidst tabte Modet og blev greben af en dyb Melankoli. Denne tiltog med Aarene, og i Begyndelsen af 1796 maatte han nedlægge sit Embede. Kort efter (29. Febr.) gjorde han ved at springe ud af Vinduet fra sin Bolig paa Toldbodvejen Ende paa sit Liv. — S. blev 8. Juli 1791 gift med Kirsten Güldenchrone Kaas (f. 5. Jan. 1769 † 30. Dec. 1841), Datter af Kontreadmiral Ulr. Chr. K. (IX, 72).

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Borgervennen IX. Personalhist. Tidsskr. 3. R. IV, 285 f. C. With.

Stibolt, Jens Peter, 1774—1860, Søofficer, Søn af foranstaaende Kommandørkapitajn A. H. S., er født 23. Sept. 1774, blev Sekondlieutenant i Marinen 1792, Premierlieutenant 1798, Kapitajnlieutenant 1807, Kapitajn 1812, Kommandørkapitajn 1817, Kommandør 1834, Kontreadmiral 1836. 1841 blev han efter egen Begjæring stillet à la suite, afgik 1848 med Viceadmirals Karakter og døde ugift i Kjøbenhavn 21. Febr. 1860. Efter en Del Togter som subaltern Officer fra 1792—97 gjorde S. 1798—1800 Tjeneste i Middelhavet om Bord i Briggen «Nidelven» (Kapitajn Baron Holsten) under St. A. Billes Kommando. Efter sin Hjemkomst ansattes han ved Indrulleringen i Nakskov, men blev 1805 Inspektionsofficer ved de i Christianssand oplagte Krigsfartøjer; 1807—14 forestod han her Værftet, men suspenderedes 1812, efter at den øverstkommanderende Officer havde klaget over Uorden i hans Administration; af den i den Anledning nedsatte Krigsret blev han dog frifunden. 1813 førte han en langvarig Proces om en betydelig Fordring paa Prisepenge, hvilken dog ikke blev anerkjendt; i den Anledning søgte og beholdt han sin Afsked, men traadte Aaret efter paa ny i Nummer. 1824—41 var S. Medlem af Konstruktions- og Regleringskommissionen. 1840 blev han Kommandør af Danebrog. C. With.

Stiernholm, s. Stjernholm.

Stig, —1280, Biskop i Roskilde. S. var Kannik i Aarhus og Provst i Randers, da Roskildebispen Peder Bang (I, 494) døde 23. Juni 1277, hvorefter S. valgtes til hans Efterfølger; Aaret efter blev han indviet af Ærkebisp Thrugot. Han beklædte kun Embedet i 2 Aar, og om hans Gjerning vides ikke stort; bl. a. ind-

viede han Graabrødreklostre i Roskilde og Kalundborg. Han døde 11. Sept. 1280. *Kr. Erslev.*

Stigaard, Hans Lauritz Frederik, 1829—89, Skuespiller, fødtes 21. Avg. 1829 i Aarhus og var ældste Søn af Kjøbmand Anders Wadum S. (f. 1800 † 1851) og Else Marie f. Kold (f. 1806 † 1883). S. var oprindeligt bestemt til at overtage Faderens Forretning, men i Kjøbenhavn, hvor han var i Handelslære, vaagnede Skuespillerlysten, og ved Kasinos Aabningsforestilling 26. Dec. 1848 viste han sig første Gang for Publikum som Peter i «Talismanen». Da det ikke lykkedes S. at vinde hurtig frem her, søgte han Lykken andensteds, først i Throndhjem (1850—51 og 1851—52), derpaa i de danske Provinser, hvor han vandt sig saa godt et Navn, at H. V. Lange engagerede ham til Folketheatret og betroede ham at udføre Landry i «En lille Hex» paa Theatrets Aabningsaften 18. Sept. 1857. Den Aften erobrede S. sig det kjøbenhavnske Publikums Sympathi, og han bevarede den under sine vexlende Engagementer: ved Folketheatret til 1865—66, ved Kasino 1866—67 til 1877—78, atter ved Folketheatret 1878—79 til 1883—84, ved Dagmartheatret 1884—85 og 1885—86 og endelig fra 1886—87 atter ved Kasino til sin sidste Optræden, 29. April 1889, som Grosserer Lind i «Pigernes Jens». S. var en troende Romantiker, der med ukritisk, næsten barnlig Betagethed gav sig hen i de ædle og fattige, stolte og dydige Heltes Bravader og netop ved sin Tro gjorde disse Figurer paalidelige og troværdige. Hans Spil var altid korrekt, hans Replikbehandling altid omhyggelig; han kunde derfor med Held gjøre sig gjældende baade som bedragen Ægtemand i de franske Dramer (paa Kasino) og i ældre Anstandsroller. S.s Repertoire omfattede for øvrigt alle Genrer, selv store Operettepartier. Han, der 1. Nov. 1853 havde ægtet Sophie Cathrine Dorthea König (f. 5. Marts 1830), Datter af Typograf Adam Frederik K. (f. 1794 † 1836), døde 29. Juli 1889 i Kjøbenhavn.

Søndagsposten 1872, Nr. 456. Illustr. Tid XXX. Nr. 44. Da Capo II, 18 ff. Schmidt, Skuespil og Theaterforhold i Odense S. 150 f.

Arthur Aumont.

Stigsen, Aage, —1170—, Stormand, Søn af Stig Hvide (VIII, 195) og Valdemar I's Søster Margrethe, udviklede sig under Vendertogene til en kjæk Kriger. Særligt Ry vandt han og hans Broder Niels paa deres Fætters, Hertug Christoffers, og Esbern Snares Østersøtogt mod estiske og kurlandske Sørøvere (1170): Niels

var den første til at storme den Træborg, Røverne havde bygget sig paa Ølands Kyst, men vilde være bleven dræbt, om Broderen ikke var kommen ham til Hjælp; selv blev A. S. saaret i Halsen. Ved deres Hjemkomst deltog de i det berømte Ringstedmøde. A. S. er vistnok den Aage, som 10 Aar senere var Gjældkjær i Lund; da Almuen rejste sig mod Kongsmændene, maatte han ty ind i Lunds Domkirke for dernæst at fly til Valdemar. Trods Skaaninernes Indsigelse blev han efter Kongens Sejer vistnok gjenindsat i sit Embede. A. S. var end videre blandt de højbyrdige Mænd, som efter Esbern Snares flammende Tale paa Odensemødet 1188 tog Korset for at være med til Jerusalems Befrielse, og han siges at have været den ældste og raadviseste af disse Korsfarere. Toget iværksattes imidlertid først i 1191, og lang Tid spildte man i Norge. Da man endelig kom til det hellige Land, vare de store vesterlandske Korstog endte, uden at Jerusalem var erobret. A. S. og hans Fæller maatte derfor nøjes med at gjæste den hellige Stad som fredelige Pilegrimme, og dernæst droge de hjem (1192). A. S. og hans Brødre Peder og Niels tilhørte det vidtgrenede, fornemme Broderskab i Knud Valdemarsens Kongetid; i Følge «Broderlisten» hørte de hjemme i Jelling Syssel. *Hans Olrik.*

Stigsen, Niels, —1249, Biskop, var Søn af Stig Galen, der atter var Søn af Skjalm Hvides Sønesøn Toke Ebbesen. Moderen hed Christine. N. S., der saaledes hørte til Danmarks mægtigste og berømteste Æt, valgte den kirkelige Vej, og da Budskabet om, at Biskop Peder Jacobsen af Roskilde (VIII, 364) var død, naaede til Danmark, valgtes han til hans Efterfølger (1225). Valdemar II var den Gang endnu i tysk Fangenskab, saa at N. S. maatte vente paa hans Stadfæstelse; Bispevielsen fandt derfor først Sted i 1226. Valdemar viste ham sin Gunst ved (1230) at skjænke Roskilde Bispestol Saltholm, der havde værdifulde Kalkstensbrud. Faa Aar efter blev han Kongens Kansler, da Biskop Niels af Slesvig (XII, 203) døde. Overhovedet indtog N. S. en fremskudt Plads blandt den Tids Bisper, og han lagde stor kirkelig Iver for Dagen, haandhævede sit Kapitels Privilegier, deriblandt det fri Valg af Kanniker, og var Klostrenes Ven. Sammen med Ærkebiskop Uffe og Biskop Gunner af Viborg søgte han at sikre Sorø Kloster det Jordegods, som Esbern Snares Søn Johannes Marsk havde skjænket det, men som hans Arvinger ikke vilde afgive (1233). Her naaede han ganske vist foreløbig ikke sit Maal; men da ved samme Tid Esbern

Snares Sønesøn Esbern Snerling paa sit Dødsleje skjænkede Sorø Kloster en Del Gods, og hans Moder Margrethe ikke des mindre holdt det tilbage, bandlyste N. S. hende 3 Gange og fremtvang derved Testamentets Fuldbyrkelse. End videre udvirkede han et heldigt Mageskifte mellem Sorø og St. Peders Kloster ved Næstved, og dette sidste Kloster regnede ham blandt sine Velgjørere. Ligeledes bidrog han væsentlig til Grundlæggelsen af Franciskanerklosteret i Roskilde (1237), hvis Kirke han senere indviede (1239). Paa Mødet i Stensby 1238, hvor Estland blev givet tilbage af de tyske Riddere, og paa Mødet i Vordingborg 1241, hvor Jyske Lov kundgjordes, var N. S. tilstede; i Vordingborg har han kort efter staaet ved Kong Valdemars Dødsleje.

Ogsaa hos Erik Plovpenning havde han i Begyndelsen en høj Stjerne. Endnu i 1244 ses det, at Erik i en Privilegesag rettede sig efter sin «elskede Kanslers» Bøn. Men Aaret 1245 bragte et Omslag. Sammen med Rigets øvrige Bisper deltog N. S. i det bekjendte Odensemøde, der kundgjorde højtidelig Forbandelse over enhver, der forbrød sig mod Kirkens Gods og Rettigheder. Dette var rettet mod Kongen, hvorfor Erik i sin Harme mod N. S., der havde «talt imod» ham, fratog ham Kanslerembedet, ja endog beskyldte ham for sammen med Frænder og Venner at ville skille ham ved Liv og Rige. Efter Bruddet med Kongen maa N. S. virkelig have søgt Støtte hos sine mægtige Slægtninge; men endnu s. A. flygtede han, først til Norge, senere til Frankrig, hvor han dels var hos Paven i Lyon, dels i Clairvaux. Saaledes begyndte det skæbnesvangre Fjendskab mellem Skjalm Hvides Æt og Kongedømmet. I Forbindelse hermed staar det vistnok, at N. S.s Broder Juris blev dræbt, efter Sigende af sine egne Folk (1246). Imidlertid havde Kong Erik inddraget ikke alene N. S.s private Godser, men ogsaa hans Bispestols Besiddelser, deriblandt Kjøbenhavn. N. S. klagede til Pave Innocents IV, men af politiske Grunde tog denne kølig paa Sagen og nøjedes med at lade en Legat foretage en Undersøgelse. Udfaldet gik dog Kongen imod, og N. S. lyste Interdikt over Roskilde Stift; men Kongen trodsede og beslaglagde nu ogsaa Domprovst Jacob Erlandsens Godser, fordi denne hos Paven havde talt sin Frændes Sag. Fra nu af optraadte Innocents IV bestemtere mod Erik, beskikkede et Nævn til at paakjende Sagen og satte Kongens Fjende Biskop Eskil af Slesvig (IV, 593) i Spidsen for det, ja truede endog med Band og Interdikt. Imidlertid døde N. S. under sit Ophold i Clairvaux (ikke som Munk)

24. Sept. 1249. Som den, der «for Kirkens Friheds Skyld var landflygtig», fik han sin Grav paa et af de fornemste Steder i Klosterkirken, og hans Sølvkrucifix opbevaredes der som et kjært Minde. Paven gik endnu strængere frem imod Erik; men først efter Kongens Død (1250) bleve Godserne givne tilbage. Den hele Strid er Forspillet til de store Kampe mellem Kongedømmet og Kirken i Danmark.

Hist. Tidsskr. 6. R. VI, 626 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 7 ff.

Hans Olrik.

Stigsen, Otte, — o. 1567. Denne æventyrlige Krigerskikkelse hørte til Hvide-Slægten ligesom Marsk Stig, hvis Mandslinje synes at være uddød med ham. Han forekommer allerede 1509 som Skibshovedsmand paa Søren Norbys Tog mod Finland og saaredes 1518 i Slaget ved Brännkyrka, træffes atter i de følgende Aar i S. Norbys Tjeneste og sendtes af denne i Marts 1525 i Forvejen til Bleking og Skaane, hvor han indtog Sølvitsborg og Aahus; men efter Søren Norbys egen Ankomst blev O. S., medens Søren Norby belejrede Helsingborg, med sin Bondehær slaaet af Johan Rantzau i 2 store Slag ved Lund og senere ved Bunketofte (ikke Brunketofte) Lund. I det sidste Slag beskyldtes han, dog vist med urette, for at have været en af de første til at flygte, og der lavedes en Nidvise om «O. S. med hans blakkede Hest», der tyede til Skoven, som han kunde bedst. Efter Slaget blev han af Bønderne selv udleveret; han sad i nogen Tid fængslet, men det lykkedes ham ved formuende Venners Hjælp at komme til Forlig med Frederik I mod at forpligte sig til at tjene denne (Avg. 1525). 1532 sendtes han mod Throndhjem, hvis Ærkebiskop, Olaf Engelbrechtsen, havde sluttet sig til Christian II, afbrændte Bispegaarden og udplyndrede Egnen. Han forlenedes derpaa med Guldal og Sparbo i Norge; men efter Frederik I's Død sluttede han sig til Grev Christoffer og blev af denne i Avg. 1534 forlenet med Nyborg Slot. Efter Slaget ved Øxnebjærg maatte han i Juli 1535 overgive Slottet til Christian III's Folk, hvorpaa han begav sig til Kjøbenhavn og deltog i denne Bys langvarige Forsvar. Han forblev dog ikke her lige til Stadens Overgivelse, som det undertiden angives, men da i Marts Maaned 1536 det burgundiske Hof tænkte paa at undsætte den belejrede Stad, sendtes han af de belejrede tillige med Mikkil Blik (II, 392) til Brüssel for at gaa den nederlandske Regering til Haande ved Flaadens Udrustning. Inden

denne Flaades Udrustning var fuldendt, faldt imidlertid Kjøbenhavn (Juli 1536), og Mikkel Blik og O. S. forbleve i Nederlandene i Pfalzgreve Frederiks og den nederlandske Regerings Tjeneste.

I de følgende Aar fejdede O. S. med nogle i Emden udrustede Kapere i Pfalzgrevens Tjeneste mod Danmark og Norge, men blev 1539 mellem Hamborg og Lybek fangen af Christian III's Svigerfader, Hertug Magnus af Lauenborg. Kongen forlangte han udleveret, men flere tyske Fyrster lagde sig imellem, og Enden blev, at han traadte i Kongens Tjeneste. Som en dristig Søkriger benyttedes han meget af Christian III; navnlig udsendtes han for at holde den norske Søkyst ryddelig for de mange da omdrivende Pirater, forlenedes derfor (1542) med Lister Len og med Island, hvor han var Lensmand indtil 1547. 1550 førte han som Admiral en Flaade i Nordsøen, sendtes atter 1551 tillige med Axel Juul og Christoffer Thronsen til Island imod den urolige Biskop Jon og forlenedes derpaa atter med dette Land. Ogsaa forskjellige norske Smaalen var han i Besiddelse af. Som en Mand, der fra Søren Norbys Dage var særlig godt kjendt med Gulland, sendtes han 1556 her til for at bistaa Lensmanden, Otte Rud, med Befæstelsen af Visborg o. l. Ogsaa i Syvaarskrigen deltog han som Skibshovedsmand, men allerede i Slaget ved Bornholm 30. Maj 1563, hvor Jacob Brockenhuus' Eskadre efter en tapper Modstand blev tagen af den svenske Overmagt, blev han fangen og ført til Sverige. Endnu 20. Febr. 1567 var han ikke udløst og synes kort efter død i Fangenskabet. Han maa jo den Gang have været o. 80 Aar gammel.

Han levede sammen med en norsk Præstedatter, Alhed, der skal have været en meget forslagen Kvinde. Efter et Sagn hos Huitfeldt skal hun ved sin Snildhed have faaet ham reddet af Fangenskabet 1525 ved at rejse om til tyske Fyrster og fremkalde deres Indblanding. Rimeligvis hører denne Fortælling dog til det andet Fangenskab (1539), da tyske Fyrster bevislig virkede for hans Frigivelse. Sikkert er det, at Christian III 1542 benyttede hende som Spejderske i Holland. Hun har vistnok selv tidligere været gift med en Hollænder. En «Stifsøn» af O. S. ved Navn Christoffer Falwater dræbtes nemlig i Bergen 1560.

Danmarks Adels Aarbog 1898, S. 232 ff.

A. Heise.

Stigsen, Ove, —1359, til Eskebjærg, var Søn af den yngre Marsk Stig Andersen Hvide (VIII, 198) og nævnes som Ridder

1353, men sad da i holstensk Fangenskab. 1355 og 1356 var han Kong Valdemars Kammermester; men denne Stilling har han formodentlig maattet forlade, da hans Fader 1357 stillede sig i Spidsen for den oprørske jyske Adel. 1358 ledsagede han og hans Farbroder Peder Andersen til Margaard med kongeligt Lejde Hr. Niels Bugge til Forligsforhandlinger med Kongen i Slagelse ved Juletid. Disse Forhandlinger afbrødes imidlertid hurtig som frugtesløse, og paa Tilbagerejsen bleve de 3 Herrer overfaldne og ihjelslagne af nogle Fiskere i Middelfart, man har ment, paa Kongens Anstiftelse. O. S. efterlod sig en Enke, Maren Jensdatter, Søster til den senere Marsk Palne Jensen Munk (XI, 538). *Thiset.*

Stigsen, Skjelm, —1292, Drost. S. overtog den vanskelige Stilling som Kongens Drost i Aaret 1291, da Erik Menved lige var blevet myndig og laa i stadig Strid med Faderens fredløse Drabsmænd, der havde fundet Tilhold i Norge og stode i hemmelig Forbindelse med Hertug Valdemar af Sønderjylland. Allerede Aaret efter blev S. dræbt i Kongens egen Nærværelse af Erik (Langben), Valdemars Broder, uden at man ved nærmere herom. *Kr. Erslev.*

Stilling, Harald Conrad, 1815—91, Arkitekt, blev født paa Hirschholm 9. Febr. 1815 som Søn af Mundskjænk hos Prins Christian Frederik, Conrad Frederik S. (f. 1766 † 1821) og Juliane Sophie f. Hinzpeter (f. 1777 † 1849), hvis Fader var Slotsforvalter ved Hirschholm Slot. Han blev opdraget i Morfaderens Hus og kom efter sin Konfirmation i Murerlære, og medens han om Sommeren arbejdede som Mursvend, tegnede han om Vinteren paa Kunstakademiet og hos Hetsch, ved hvis private Tegneskole han 1839 blev Medhjælper, ligesom han samtidig informerede og tegnede for Møbelhaandværkere. 1838 og 39 vandt han Præmier for Ornamenttegninger og senere Akademiets forskellige Medailler, 1849 den store Guldmedaille for Opgaven «et Tøjhus til 30000 Mand». Paa Akademiets Stipendium rejste han 1849 til Udlandet, hvor han opholdt sig i 5½ Aar og besøgte Tyskland, Belgien, England, Frankrig, Italien, Grækenland, Tyrkiet og Ægypten (1863—64 var han atter i Italien). 1854 blev han Lærer ved første Bygningsskole, 1858 Medlem af Akademiets, 1856 Bygningsinspektør og 1871 Stadsbygmester i Kjøbenhavn. 1887 fratraadte han denne Stilling og levede Slutningen af sit Liv i Ro paa Frederiksberg, hvor

han døde 29. Nov. 1891. 1855 ægtede han Vilhelmine Frederikke Schrøder (f. 1828 † 1868), Datter af Hofjuvelér Conrad Frederik S. (f. 1794 † 1865) og Lovise f. Lundberg (f. 1796 † 1869). 1872 ægtede han Fanny Agathe Frederikke Andersen (f. 1844 † 1887), Datter af Grosserer, Vinhandler Jens Andreas A. (f. 1811 † 1881) og Caroline f. Zwergius.

Blandt S.s Arbejder maa nævnes Georg Carstensens Tivoli med dets mange Bygninger 1843, Kasino 1847, Hippodromen (nu Folketheatret), Sommerlyst paa Frederiksberg, Ombygningen af Peschiers Gaard (nu Landmandsbanken), Omdannelsen af Børsbygningens Indre for Grosserersocietetet, Carolineskolen i Pilestræde, Sygehjemmet, en Mængde Privatbygninger og utvivlsomt forskellige af Byens ældre, anselige Kafélokaler. I alle disse Arbejder viser han sig som Hetsch's trofaste Elev, men han er mere Arkitekt end denne, og i et Værk som Kasino f. Ex. viser han en sjælden Evne til at tumle med store Forhold; hans Kunst forekommer Nutiden lidt tør og retlinjet, men den præges bestandig af god og sikker Smag. S. var tillige en dygtig Akvarelmaler, og han har talrige Gange udstillet Arkitekturbilleder, ligesom han har testamenteret Akademiet sine efterladte Tegninger og Akvareller. S. har udgivet «Rejse i Ægypten» (1869), «Smaa Historier om store Kunstnere» (1872) og skrevet mindre Afhandlinger i forskellige Tidsskrifter.

Th. Stein, Til Minde om H. C. S. (1892). Weilbach, Nyt Kunstnerlex.
Erik Schiødt.

Stilling, Peter Michael, 1812—69, Filosof, Søn af Guldsmed Christian S. og Anne f. Enslev, blev født i Viborg 26. Sept. 1812. Han gik i Byens lærde Skole, tog Artium 1832 og næste Aar 2. Examen og studerede derefter Theologi og Filosofi. Han var Alumnus paa Valkendorfs Kollegium 1838—40 og disputerede for Magistergraden 1844 efter særlig Tilladelse, da han ikke havde taget Embedsexamen eller Magisterkonferens. Kort efter begav han sig paa en zaarig Udenlandsrejse. Efter sin Hjemkomst holdt han som Privatdocent Forelæsninger ved Universitetet 1846—50. 1846 havde han ægtet Frederikke Marie Larsine Jacobine Larsen, Datter af Skibsbygger Lars L. og Jacobine f. Ursin. Hun døde imidlertid allerede Aaret efter, 22. Dec., 33 Aar gammel, og S. ægtede 1854 Christiane Louise Kirchhoff, Datter af Oberst Johan

Hieronimus K., Kommandør for Livgarden til Fods, og Christiane Elly (Edle) f. Simonsen.

S. har udgivet forskellige filosofiske Smaaskrifter: «Filosofiske Betragtninger over den spekulative Logiks Betydning for Videnskaben» (1842); «Den moderne Atheisme», Afhandling for Magistergraden (1844); «Kritisk Protest mod Udkastet til Danmarks Statsforfatning» (1848); «Om den indbildte Forsoning af Tro og Videnskab med særligt Hensyn til Prof. Martensens kristelige Dogmatik» (1850); «Et Par Spørgsmaal til Prof. C. E. Scharling» (1850); «Er Religionsforskrens Forhold til den saakaldte Aabenbaring det samme som Naturforskerens Forhold til Naturen?» (1853). Han begyndte som Hegelianer og blev senere paavirket af S. Kierkegaard, men synes heller ikke at have fundet Hvile paa dette Standpunkt. 1858 købte han Gaardene Hestrupgaard og Lundegaard i Nærheden af Hjørring. Han døde 3. Avg. 1869. Hans Enke ægtede senere den tyske Filosof Kuno Fischer.

Universitetets Indbydelsesskr. 1844. Erslew, Forf. Lex. *K. Kroman.*

Stillmann, Johan Andreas, 1822—75, Arkitekt, blev født i Kjøbenhavn 5. Maj 1822 som Søn af Toldbetjent Niels Andreas S. (f. 1789 † 1864) og Noline f. Werliin (f. 1779 † 1847). Han lærte Murerhaandværket og gennemgik samtidig Kunstakademiet, hvis store Sølvmedaille han 1848 erhvervede sig. Indtil 1853 virkede han som Tegner og Konduktør hos P. C. Hagemann, senere udfoldede han en betydelig Virksomhed som selvstændig Arkitekt; 1873 blev han Bygningsinspektør paa Frederiksberg, 11. Nov. 1875 døde han af et Slagtilfælde. 1852 havde han ægtet Danserinde ved det kongl. Theater Laura Henriette Jasmine Stramboe (s. ndfr.). Under Hagemann opførte han Slagterboderne, selvstændig Kommuneskolen i Nørre Allé, nogle Nybygninger paa Tivoli, en Del Villaer paa Frederiksberg og en Del Privatbygninger i Kjøbenhavn, hvorimellem den anselige Haunstrupske Gaard, Holbergsgade 4, sikkert er den betydeligste. Han var en livfuld og fantasirig Kunstner.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Stillmann, Laura Henriette Jasmine, f. 1830, Danserinde. Født 27. Nov. 1830 i Kjøbenhavn kom hun ret naturlig, da begge hendes Forældre, kongl. Danser Joh. Adolph Fred. Stramboe (s. ndfr.) og Sophie Frederikke f. Svanemann, vare knyttede til det kongl.

Theaters Ballet, allerede som Barn ind paa Danseskolen. 17 Aar gammel debuterede Jfr. Stramboe 3. Dec. 1847 som Therese i «Søvnæggersken» og vakte, endskjønt hun ikke udmærkede sig ved nogen særlig koreografisk Virtuositet, strax Opmærksomhed ved sin talende Mimik; ogsaa Udførelsen af hendes 2 andre Debutroller, den vanvittige Nina i «Nina» og Margaretha i «Faust», viste hendes mimiske Evner; efter den sidste skrev Goldschmidt, at hun var «vistnok et meget stort Talent, maaske mere end Talent; hendes Styrke er Simpelhed, Evnen til at give meget med tilsyneladende lidt, med Øjet, med et Smil». Jfr. S., der 1849 udnævntes til Sekonddanserinde og 2 Aar efter til kongl. Danserinde, fik snart som Fenella i «Den stumme i Portici» (1850) Lejlighed til at aabenbare sit Temperaments Lidenskabelighed og sin Følelses Styrke, og hun, der 13. April 1852 ægtede ovfr. nævnte Arkitekt J. A. Stillmann, indtog i de følgende Aar en Førsterangs Plads som mimisk Kunstnerinde, udførende snart koket-skjælmske, snart flammende-voldsomme Roller. Som Asta i «Fjældstuen» (1859) naaede Fru S.s dramatiske Begavelse sit Højdepunkt: «simpelt og sandt gengiver hun Naturbarnet i dets Kraft og barnlige Blidhed, i dets Glæde og Sorg, Kjærlighed og Skamfuldhed og endelig i dets ubændige Vildhed» (Goldschmidt). Fristet af sine mimiske Sejre forsøgte Fru S. i 1860—61 Overgangen til Skuespillet; hun modtoges ved sin første Debut, 15. Sept. 1860, som Pernille i «Pernilles korte Frøkenstand» strax med Bifald, men da hun begyndte at tale, var det, «ligesom man blev forundret derover og følte sig skuffet derved» (M. V. Brun), og da hun selv efter endnu at have prøvet sine Kræfter paa Nancy i «Fejltagelserne» og Marianna i «Tilfældet har Ret» indsaa, at hun i Skuespillet ikke, i det mindste ikke i de første Aar, om nogen Sinde, vilde naa den Kunsthøjde, hun indtog i Balletten, opgav hun Forsøget og hævdede endnu i en Aarrække ubestridt sin Plads som Ballettens Karakterskuespillerinde. Blandt hendes senere Roller maa særlig nævnes Louise i «Livjægerne paa Amager», hvor hun udfoldede et lige saa muntert som drilagtigt Koketteri; i denne Rolle fejrede Fru S. 3. Dec. 1872 under stor Begejstring fra Publikum's Side sit 25 Aars Jubilæum, og i den sammen med Fenella i «Den stumme i Portici» tog hun ikke mange Aar efter, 2. Juni 1878, Afsked med Theatret.

Bournonville, Mit Theaterliv II, 66 f. Folkets Avis 2. Juni 1878.

Arthur Aumont.

Stisen, s. Stigsen.

Stistrup, Laurids Christensen, 1692—1766, Legatstifter, er født i Ullits i Viborg Stift i Nov. 1692 som Søn af Sognepræsten Christen Christensen S. og Else Lauridsdatter Aalborg. Som Kjøbmand i Hobro tjente han sig nogen Formue, og da hans Ægteskab med Christine Marie f. Sønderborg var barnløst, skjænkede Ægtefællerne ved Fundats af 2. Dec. 1748 største Delen af deres Midler, 7 Bankaktier lydende paa 500 Rdl., men hvis Værdi den Gang var 1000 Rdl. Stykket, til et Legat til Uddeling af Bibler blandt Almuen i Kongeriget Danmark og den dantsktalende Del af Slesvig og bestemte samtidig et dem tilhørende Hus i Kjøbenhavn til Grundfond for et lignende Legat for Norge. Da S.s Hustru var død 1750, flyttede han til Kjøbenhavn og vedblev her med stor Selvfornægtelse at forøge sin Formue: det norske Legat blev kompletet til 4 Bankaktier; i 1755 skjænkede han 600 Bibler og 1700 Ny Testamenter til Almuen paa Island; i 1765 gav han til Kirkerne i Danmark og Norge saa mange Bibler, Brochmanns Postiller og Salmebøger, som behøvedes til Bibellæsning paa de Søndage, hvor der var Messefald, og forskellige ældre Andagtsbøger lod han optrykke og uddele i Danmark og paa Færøerne. — S. døde i Kjøbenhavn 14. Juli 1766. Hans Stiftelse bestaar endnu.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III.

Chr. Villads Christensen.

Stiernholm, Frederik Christian, 1822—79, Officer, fødtes 24. Jan. 1822 paa Hovedgaarden Gammellund paa Morsø, som hans Fader, Kapitajn Frederik S., ejede; hans Moder hed Caroline Charlotte f. Coch. 13 Aar gammel kom han, som alt den Gang var bestemt for den militære Stand, til Kjøbenhavn hos sin Farbroder Justitsraad S. og tog 1838 Adgangsexamen til den kongl. militære Højskole, hvorfra han i 1842 afgik som Sekondlieutenant i Artilleriet med Aldersorden fra 1838. Allerede i 1843 blev han ansat ved Artilleristaben, i det han Aaret forud var forfremmet til Premierlieutenant, og foretog fra 1846—47 en Rejse til forskellige europæiske Stater, særlig Frankrig, for at besøge militære Etablissementer og studerede navnlig Skydebomuldens Fabrikation, hvorom han i 1852 offentliggjorde en Piece («Om Pyroxyl»). Efter Hjemkomsten blev han ved Siden af sin øvrige Tjeneste Adjudant hos Prins Frederik af Hessen-Kassel, men ansattes ved Krigens Udbrud 1848 som Vognmester ved venstre Flankekorps. Han deltog i denne Stilling i Kampene ved Ringenæs og ved Bov, men ansattes derefter som Adjudant hos den højstkommanderende Artilleri-

officer, Major C. J. de Meza, med hvem han deltog i Slaget ved Slesvig, hvor han nær var bleven taget til Fange under Rekognosceringen af en Stilling. Under Panikken ved Flensborg optraadte den unge S. med megen Bestemthed og udmærkede sig ligeledes i Kampene ved Nybøl og Dybbøl, saa at han i Juni blev Kapitajn.

Da Krigen udbrød paa ny 1849, blev S. Stabschef ved den aktive Hærs Artillerikommando og var med ved Kolding og ved Gudsø, hvor han hjalp til at redde 2 af vore Kanoner, som stode i en alt for udsat Stilling; ligeledes deltog han i Slaget ved Fredericia og var den paafølgende Vinter Adjudant ved Artillerikommandoen i Jylland. I 1850 gjorde han Tjeneste ved Batteriet Glahn og deltog i Kampen ved Solbro, hvor en Hest blev skudt under ham. Den følgende Dag forsøgte han forgjæves at overtale General Scheppelern til ikke at efterkomme Overkommandoens Ordre om at opgive den videre Fremrykning mod Slesvig, saa at han ikke kom til at deltage i Slaget ved Isted. 7. Avg. deltog S., som havde Befaling over 6 Kanoner, i Erobringen af Frederiksstad, og han blev nu højstkommanderende Artilleriofficer i denne By, i hvis Befæstning og senere Forsvar han havde en fremragende Andel. Navnlig bidroge hans Kanoner under Stormen 4. Okt. i høj Grad til, at den mislykkedes.

Hans udmærkede Optræden under hele Krigen havde henledet Krigsminister Hansens Opmærksomhed paa ham, saa at han 1851 blev Adjudant hos Krigsministeren, en Stilling, han beklædte til 1855, i det han i 1852 blev Kapitajn af Generalstaben og i 1854 forfremmedes til Major. Han anvendtes til flere militær-politiske Sendelser, saaledes i Holsten 1852 og til det tyske Forbund i Anledning af svævende militære Organisationsspørgsmaal, medens han i 1853 tillige blev ansat som Gouvernør hos Prins Frederik, vor nuværende Kronprins, i hvilken Stilling han var virksom i 4 Aar. Kort efter Ministeriet Ørsteds Fald blev S., som havde staaet i et nøje personligt Forhold til Krigsminister Hansen, ansat som Chef for Generalstabens taktiske Sektion og Medlem af Forsvarskommissionen af 1855, medens han i 1858 udnævntes til Stabschef hos Arveprins Ferdinand, der førte Kommandoen over 1. Generalkommando.

Da General de Meza ved Nytaarstid 1864 udnævntes til kommanderende General, havde han ønsket at have S. til Stabschef, men denne blev i Steden for ansat som Stabschef hos Chefen for 1. Division, Generallieutenant G. D. Gerlach, ved hvis Side han

deltog i Kampen ved Mysunde, og det var først efter at denne var bleven Overgeneral, at S. blev Stabschef ved Overkommandoen. Som saadan tilfalder ham en stor Del af Ansvaret for Ledelsen af Dybbølstillingens Forsvar, eftersom han udøvede en betydelig Indflydelse paa sin General. Hæren hævdede jo fuldt ud Nationens Ære under den ulige Kamp, om end mange formene, at Forsvaret førtes alt for passivt. S. ansaa det for rettest, at Stillingen efter 13. April blev rømmet, og Gerlach indgik ogsaa med Forestillinger derom til Ministeriet, men dette forlangte, at et Angreb skulde modtages. Senere vilde man med urette lægge Ansvaret for Stillingens Hævdelse til det yderste paa S., som offentlig nedlagde Indsigelse herimod. S., som var forfremmet til Oberstlieutenant og benaadet med Kommandørkorset af Danebrog af 2. Grad, havde i det hele taget efter Dybbøls Fald en vanskelig Stilling lige over for Ministeriet, da Overkommandoen baade havde modsat sig Fredericias Rømning og Forøgelsen af Styrken i Jylland, hvorfor han sendtes til Kjøbenhavn for direkte at forhandle med Krigsminister Lundbye om den fremtidige Krigsføring. Kort efter blev denne imidlertid erstattet af Reich, og Overkommandoen fik nu friere Hænder.

Efter Tabet af Als vedblev S. at være Stabschef, skjønt General Gerlach afløstes af General Steinmann, og han benaadedes efter Fredslutningen med Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad; han vendte derefter tilbage til sin tidligere Stilling ved Generalstaben og blev i 1865 dens midlertidige Chef og Oberst. Generalstabschefsposten var nemlig bleven ophævet 1857, men indførtes atter ved Hærloven af 1867, og S. blev saaledes General og Chef for Generalstaben, en Stilling, som han beklædte, indtil han efter Ansøgning paa Grund af Svagelighed i 1879 erholdt sin Afsked fra Krigstjenesten og stilledes à la suite i Hæren. Som Chef søgte S. at tilvejebringe det fornødne statistiske Materiale til Krigsføringen, ligesom ogsaa Generalstabsøvelser bleve indførte, Jærnbanernes militære Benyttelse i Krigstid forberedt og Udgivelsen af historiske Arbejder («Krigen 1848—50») paabegyndt. I 1871 var han tillige Chef for en Lejrbrigade ved Hald.

S. var en praktisk dygtig og meget modig militær og besad ogsaa mange Kundskaber; men han tillagde den umiddelbare militære Begavelse alene vistnok noget for stor Betydning, saaledes at han ikke lagde tilstrækkelig Vægt paa det ihærdige Studium ved Siden af. Da han desuden i politisk Henseende var meget kon-

servativ og kun i ringe Grad levede sammen med Kammerater, opnaaede han aldrig nogen stor Indflydelse i Hæren. I sine yngre Aar og navnlig som Adjudant hos Ministeren deltog han i Diskussioner i Pressen angaaende militære Spørgsmaal og skrev 1854 «Om Jærnbaner betragtede fra et militært Standpunkt, med specielt Hensyn paa den danske Stat». Han døde 25. April 1879.

14. Juli 1860 ægtede han Augusta Fredrika Ancker, f. v. Schoultz, Enke efter Legatstifteren C. A. A. (I, 213).

Erslew, Forf. Lex.

P. N. Nieuwenhuis.

Stockfleth, Christian, 1639 (1640)—1704, Stiftamtmand og Diplomat, var Søn af ndfr. nævnte Biskop Henning S. 1656 blev han Student fra Christiania Skole, deltog med Studenterkorpset i Forsvaret af Kjøbenhavn under Belejringen 1658—60 og foretog derefter en længere Rejse til Tyskland, England, Frankrig, Nederlandene og Italien. Efter sin Hjemkomst søgte han ind i Statens Tjeneste, der i de nærmeste Aar efter Enevældens Indførelse frembød særlig gode Chancer for unge, velbegavede Mænd uden for Adelen; som Søn af en Biskop, der nød megen Anseelse og var en temmelig formuende Mand, var det let for den unge S. at komme frem. 1668 udnævntes han til Præsident i Christiania og Direktør for Kommerciens i Akershus Stift og 1680 til Assistensraad og Sekretær i Norge. 1680 var han bleven Medlem af den til Udarbejdelsen af Norske Lov nedsatte Kommission, og i Jan. 1682, da Kongen fandt, at Kommissionens Arbejder skrede alt for langsomt frem i Norge, fik han Ordre til uopholdelig at begive sig ned til Kjøbenhavn med det indsamlede Materiale og fortsætte Arbejdet her tillige med flere andre Kommissærer. Inden Udgangen af 1682 skulde det første Udkast være færdigt og blev det ogsaa; Hovedandelen i Arbejdet tillægger L. M. Aubert S. og kalder denne den første, der i nyere Tid fortjener Navn af norsk lovkyndig. I de senere Arbejder med Lovbogen kom S. ikke til at deltage, da han i Jan. 1683 udnævntes til Gesandt i Sverige, foreløbig med Bibeholdelse af sine Embeder i Norge, som han fik Tilladelse til at lade bestyre ved Vikarer. Han repræsenterede Danmark ved det svenske Hof indtil Slutningen af 1691, ofte under ret vanskelige Forhold, og vandt Navn som en meget duelig Diplomat. I 1691 vendte han tilbage til Norge som Stiftamtmand i Christianssand, hvortil han allerede var bleven udnævnt 1689; tillige udnævntes han 1691 til Amtmand i Nedenæs og Bamble Amter og

til Justitiarius i Overhofretten. 1694 blev han Stiftamtmand i Christiania, men maatte i 1700 ombytte denne Stilling med Stiftamtmandseembedet i Bergen, da han ikke rigtig kunde komme ud af det med den nylig udnævnte Vicestatholder Fr. Gabel. 1682 var S. bleven Kancelliraad og 1684 Etatsraad.

S. var en meget kundskabsrig Mand og en duelig Embedsmand, men synes ogsaa at have været sig dette bevidst, undertiden i lidt for høj Grad. Han havde betydelige litterære Interesser og efterlod sig ved sin Død en hel Mængde Excerpter og flere Tusende originale Breve paa Papir og Pergament, hvoraf en stor Del vistnok var Arv fra Faderen. Efter hans Død tilbode Arvingerne at overlade det kongl. Bibliothek Samlingen for et Par Tusende Dlr., men da dette Tilbud ikke modtoges, blev Samlingen solgt til Sverige. S. ejede den smukke Hovedgaard Tøjen ved Christiania, som han havde købt 1695, og her døde han 31. Marts 1704. 14. April 1670 havde han ægtet Isabella Margrethe Mecklenburg (døbt 21. Marts 1650, † 1727 paa Tøjen), Datter af Assistensraad Vilhelm M. (XI, 206 f.).

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. IV, 293 ff. Werlauff, Esterr. om det st. kongl. Bibl., 2. Udg., S. 87. Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 71 f. 240. Aubert, De norske Retskilder I, 98. *L. Laursen.*

Stockfleth, Christian, 1715—50, Stiftamtmand, Højesteretsassessor, var Søn af Major Vilhelm S. til Brahesholm og Krængerup i Fyn (f. 1671 † 1725) og Maria Dorothea f. Charisius (f. 1690 † 1722). Han fødtes 22. Dec. 1715 og blev 1735 Hofjunker og Assessor i Hofretten, 1736 Vicelandsdommer i Fyn, 1738 virkelig Justitsraad og fungerende Landsdommer sammesteds. 1744 blev han udnævnt til Stiftamtmand i Throndhjem og tiltraadte 1745 dette Embede, som han 1747 ombyttede med et Assessorat i Højesteret, i hvilket Aar han ogsaa (efter Højesteretsdom) blev Ejer af Søholm i Fyn, hvor han i Vedtofte har oprettet et Hospital for 4 fattige, til hvilket han skjænkede 1000 Rdl. 1750 blev han Ridder af Danebrog og døde allerede 25. Nov. s. A. i Kjøbenhavn som sidste Mand af den rangadelige, fra Biskop Henning S. nedstammende Gren af Slægten. I Gravskriften over ham hedder det, at han havde en munter Sjæl i et svagt Legeme. Den bekjendte Poet Ambrosius Stub synes i flere Aar at have været i hans Hus paa Brahesholm som et Slags Sekretær. Han blev gift 1. (1739) med Adolphine Christine Rostgaard (f. 1706 † 1740), Datter af Oversekretær Fr. R. (XIV, 337); 2. (18. April 1749) med Margrethe

v. Heinen (f. 26. Juni 1730 † 14. Febr. 1805), Dame de l'union parfaite, Datter af Major Ulr. Fred. v. H. til Ulriksholm og Catharina f. v. Brüggemann. Hun blev senere (1767) gift med Stiftamtmand Caspar Herman Storm.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. IV, 296. Dansk Tidsskr. 1898, S. 11 ff. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Stockfleth, Hans Eggertsen, —1664, Borgmester. Han var formentlig født i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede i Haderslev, hvor Faderen, Eggert S., den Gang var Borger, men hvorfra han, formentlig under det tyske Indfald i 1627, ligesom flere andre Sønderjyder, drog til Norge, hvor de siden forbleve; han boede her i alt Fald 1629 og begravedes paa Bragernæs 1638. Sønnen nævnes 1629 som Foged over Hadelands Fogderi og havde allerede da en Gaard paa Thoten i Pant af Kronen. 1630.—35 var han Foged over Gudbrandsdalen, 1635—41 i Buskerud, hvor han havde Kongens Savbrug sammesteds og Buskerud Gaard i Forpagtning og drev Tømmerhandel. 1643 var han Borgmester i Christiania og vedblev som saadan til sin Død, 19. Febr. 1664. Han gjorde oftere Mageskifter med Kronen af Jordegods, af hvilket han i alt Fald havde erholdt en Del for Pengeudlæg under Krigen (Hannibalsfejden). 1649 fik han og Peder Vibe med flere Privilegier paa Hassel Jærnværk paa Modum. Sandsynligvis har han været en formuende Mand, men fik dog oftere kongeligt Paalæg om at betale Restancer og aflægge Regnskab. Han efterlod ikke Børn af sit Ægteskab med Margrethe Mecklenburg, med hvem han allerede 1633 var gift; hun var en Datter af Raadmand Carsten M. i Haderslev og Margrethe Johansdatter Schnell og blev begravet 21. Juni 1660.

Personalthist. Tidsskr. 2. R. IV, 202.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Stockfleth, Harald Viggo, 1824—79, Veterinær, blev født i Kjøbenhavn 29. Sept. 1824. Faderen var Guldsmeddemester Heinr. Chr. S.; Moderen hed Anna Louise f. Clausen. Da Forældrene vare uformuende og havde mange Børn, kunde de ikke anvende synderligt paa deres Undervisning, og S. kom først, da han var 13 Aar gammel, i en tarvelig Borgerskole. I 1840 tog han Forberedelsesexamen ved Universitetet og blev Elev paa Veterinærskolen, hvorfra han dimitteredes i 1844. Strax efter blev han ansat som Kandidat i Skolens ambulatoriske Klinik, hvor han i 2¹/₂ Aar

arbejdede under Vejledning af den dygtige Praktiker H. P. Tolstrup, som siden 1813 havde været Dyr læge ved Veterinærskolen og selvfølgelig sad inde med en overordentlig stor Erfaring, der nu kom hans opvakte og livlig interesserede Lærling til gode. Sygdom nødte 1846 S. til at opgive Stillingen ved Skolen, og af Helbredshensyn tog han 1847 Bolig i Valby. Her kom han sig, og han fik efterhaanden en stor Praxis, som forøgedes, efter at han i 1848 var flyttet til Vesterbro. Efter at Tolstrup i 1847 havde forladt Veterinærskolen, havde man forsøgt at undvære en «Dyr læge» ved denne, men Praxisen tog betænkelig af, og for at op hjælpe den blev man nødt til i 1850 at opfordre S. til at overtage Tolstrups gamle Stilling. Han virkede nu med saa megen Dygtighed, at man i 1858 ved Flytningen af Veterinærskolen til den nyoprettede Veterinær- og Landbohøjskole betroede ham, den «ulærde» Dyr læge, en Lærerplads ved samme og ansatte ham som Lektor i Kirurgi og Fødselshjælp samt i ambulatorisk Klinik, i hvilken Stilling han forblev til sin Død.

S.s Ansættelse som Lærer vakte stor Glæde inden for Dyr lægestanden, der for første Gang saa en af sine egne, som slet ikke havde anden Uddannelse end Dyr lægens, vinde frem i første Linje. Og de store Forventninger, man nærrede til ham, bleve ikke skuffede. Hele sit Liv igjennem virkede han med rastløs Iver for sit Fags Fremme. Han var en udmærket Lærer, i det han med fremragende praktisk Dygtighed forbandt en usædvanlig videnskabelig Begavelse, utrættelig Flid og klar Fremstillingsevne. Han har ikke blot haft den store Betydning paa de pathologiske Fags Omraade at være Bæreren af den gode, men noget hensygnede Tradition fra Abildgaards og E. Viborgs Dage; han har tillige bidraget væsentligt til at bringe Veterinærvidenskaben fremad. Medens S. paa det praktiske Omraade havde faaet en god Vejledning, var hans videnskabelige Uddannelse sikkert fra først af meget mangelfuld; her maatte han uden Tvivl væsentlig blive Avtodidakt, og desto mere maa man beundre den Indsigt, han efterhaanden opnaaede. Noget bidroge hertil forskellige Studierejser, han imellem 1853 og 1876 foretog til Tyskland, Østerrig, Schweits, Norditalien, Frankrig, Belgien, England, Skotland og Sverige, og ikke ringe Nytte har han sikkert haft af den Forbindelse med Lægevidenskaben, hvori hans yngre Broder Lægen W. S. bragte ham, men først og fremmest var den dog Resultatet af hans udmærkede Iagttagelsesevne og af den videnskabelige Grundighed, hvormed

han bearbejdede saa vel sit eget rige Erfaringsmateriale som det, han fik fra sine Kolleger og Elever, med hvem han stedse stod i den livligste Forbindelse.

S.s litterære Virksomhed er meget omfangsrig. I «Tidsskrift for Veterinærer» findes i 2.—16. Bind talrige Artikler af ham, dels udførlige Beretninger om nogle af hans Rejser, dels kliniske Iagttagelser over de forskjelligste Sygdomme, mange af stor Værdi. I 1861 og 63 udgav han end videre som selvstændige Bøger 2 indholdsrige Samlinger af «Kliniske Iagttagelser». Som særlig betydningsfulde fortjene at nævnes hans Studier over den tidligere lidet paaagtede Hestesygdom «Rygmarvstyfus» og over «Kastration af Klaphingste». I mange Aar udførte han dernæst et stort Arbejde ved som Sekretær i Dyr lægeforeningen at bearbejde de Beretninger, der indsendtes af Dyr lægerne til Belysning af forskjellige til Drøftelse opstillede Æmner og ved at redigere Beretningerne om Møderne. Efter at det i 1860 var blevet ham overdraget at holde Foredrag for landbrugsstuderende ved Højskolen over de vigtigste Husdyrsygdomme, udgav han i 1862 en «Kort Fremstilling af de vigtigste Sygdomme hos Hesten, Oxen og Faaret», en fortræffelig lille Bog, som ogsaa for Dyr lægen endnu den Dag i Dag indeholder meget af Værdi, og som indtil 1877 udkom i 3 Oplag. Hans Hovedværk er imidlertid den store, helt igjennem paa selvstændige Studier byggede «Haandbog i Veterinærkirurgien», der begyndte at udkomme i 1868. Han naaede kun at fuldføre 2 Bind, men i 1888 og 1900 blev det manglende udgivet som 2 Supplementhæfter af B. Bang og A. W. Mørkeberg, hvoraf navnlig det første Hæfte væsentlig var udført paa Grundlag af et af S. efterladt Manuskript. Dette Værk var et for sin Tid fortræffeligt Arbejde, og det vakte ved sin Fremkomst stor Opmærksomhed ikke blot her hjemme, men ogsaa i Udlandet, efter at det (ligesom i øvrigt enkelte af hans mindre Arbejder) var blevet oversat paa Tysk.

S. var i høj Grad agtet og elsket af Dyr lægerne, som i stor Udstrækning tyede til ham, naar de trængte til Raad og Støtte. Det følger af sig selv, at han spillede en meget stor Rolle i deres Foreningsliv. Af den danske Dyr lægeforening var han Medstifter i 1849, indtil 1874 var han dens Sekretær og siden, til sin Død, dens Formand, og man kan med rette sige, at det væsentlig var ham, der bar den oppe i de første 30 Aar. Efter hans Forslag stiftedes ved Veterinærskolens Hundredaarsfest 13. Juli 1873 et Jubilæumsfond, der har gjort megen Nytte ved at uddele Præmier for

selvstændige Undersøgelser over veterinære Æmner og Rejsestipendier for Dyrlæger. Af det veterinære Sundhedsraad blev han Medlem 1870, og ogsaa her udfoldede han en gavnlig Virksomhed. Ved sit 25 Aars Jubilæum som Dyrlæge modtog han talrige Beviser paa sine Kollegers, sine Elevers og sine Medborgeres Hengivenhed. Ogsaa ved andre Lejligheder vistes der ham forskellige Hædersbevisninger (Professortitelen fik han 1869); den højeste fik han, da det medicinske Fakultet udnævnte ham til Æresdoktor ved Universitetets Firehundredaarsfest 1879.

I de sidste Aar toge hans Kræfter kjendelig af paa Grund af en kronisk Nyresygdom, men det var dog ret uventet, da en Hjærtelidelse pludselig bortkaldte ham 11. Okt. 1879. Hans Død vakte almindelig Sorg, ikke blot hos hans talrige Elever og Kolleger, men ogsaa hos de mange Mennesker, hvis Husdyr han havde behandlet. Han havde et eget Greb paa at omgaas Folk af alle Samfundsklasser. Ved Siden af en iøjnefaldende Dygtighed var hans Personlighed præget af et ejendommeligt Liv, en elskværdig Humor og en stor Interesse for alt menneskeligt — Egenskaber, der gjorde, at Folk ikke blot saa op til ham, men betragtede ham som en Ven. Hvor højt han var skattet af sine Kaldsfæller ser man bedst deraf, at de ikke blot kort efter hans Død indsamlede en Sum af o. 2500 Kr. til et Mindelegat, hvis Renter skulde uddeles til Dyrlægers Enker, men at de danske Dyrlæger o. 20 Aar efter hans Død rejste ham et stateligt Æreminde i Form af en vellignende Portrætbuste, der i 1900 opstilledes paa den Plads paa Veterinær- og Landbohøjskolen, hvor han i saa mange Aar havde virket. — S. ægtede 1855 Laura Hedegaard (f. 1835), Datter af Landmand O. C. H. fra Nordslesvig; hun overlever ham.

Erslew, Forf. Lex. Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer S. 93 ff. Tidsskr. f. Veterinærer 1879.

B. Bang.

Stockfleth, Henning, —1664, Biskop, blev født i Haderslev og var en Broder til ovennævnte Borgmester Hans S. Efter at han i 3 Aar havde studeret i Wittenberg, blev han 1635 indskreven ved Kjøbenhavns Universitet. 1637 udnævntes han til Rektor ved Kathedralskolen i Christiania samt Professor i Logik og Metafysik ved det nys oprettede Gymnasium i denne By. S. A. tog han Magistergraden. Allerede 1639 afstod han Rektoratet og blev Slotspræst paa Akershus og Sognepræst i Aker, men beholdt ved Siden deraf sin Stilling ved Gymnasiet. 1646 udnævntes han til Biskop

i Christiania Stift og virkede som saadan til sin Død, 5. Febr. 1664. S. var en Mand af et anseligt Udvortes, en fast Karakter og megen Klogskab. Han efterlod en betydelig Formue. Som Biskop lagde han Virkelyst for Dagen; med Myndighed optraadte han lige over for den for Vranglære tiltalte Lektor Niels Svendsen Chronich (III, 585), og han tog sig af Skolevæsenet i Christiania. Han var ikke uden videnskabelig Sans og skal navnlig have interesseret sig for Norges gamle Historie. Imidlertid foreligger der intet andet trykt fra hans Haand end en latinsk Disputats og 6 Ligprædikener. Han var gift med Magdalene Schnell († 1674).

Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 207. Werlauff, Efterr. om d. st. kongl. Bibl., 2. Udg., S. 86. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 263 ff. 778 ff. *A. E. Erichsen.*

Stockfleth, Thomas Rosing, 1742—1808, Sorenskriver, Forfatter, Søn af Provst og Sognepræst i Faaberg (Gudbrandsdalen) Niels S. (f. 1701 † 1760) og dennes 1. Hustru, Elisabeth Antoinette f. Rosing. Han fødtes i Faaberg 3. Dec. 1742, deponerede 1758, blev Exam. jur. 1762 og Byfoged og Avktionsdirektør paa Frederikshald 1768, hvor han 1777 tillige blev Postmester. Han fik 1773 Titel af Justitsraad og 30. Juni 1779 sammen med flere Slægtninge Naturalisations- og Fornylespatent paa Familiens gamle Adel, hvilket er en urigtig Angivelse for hans Vedkommende, da den Linje af Slægten, hvortil han hørte, ikke nogen Sinde havde opnaaet arveligt Adelskab. 1781 blev han udnævnt til Sorenskriver i Eker, Modum og Sigdals Fogderi. Hans Amtmand, Herman Lange, fremfører i Embedsbreve til Kollegierne mange haarde Beskyldninger mod ham; saaledes siger han 1799, at han mangler det Prædikat, Lovens 1—5—1 fordrer af Dommere («vederhæftige og uberygtede Dannemænd»). Han afgik ved Døden 21. Juni 1808, men allerede i Marts s. A. havde hans Bo vist sig at være fallit. 28. Juni s. A. opfordrede 16 Mænd af Eker paa den øvrige Almues Vegne under mange Lovord over den afdøde, hvis Begravelse var foregaaet hurtig og i Stilhed, hans Ven Professor O. Olavsén paa Kongsberg til at lade et passende Mindesmærke sætte paa hans Grav paa deres Bekostning. — Han blev gift 23. Sept. 1768 med Johanne Marie Arbin (f. 15. Sept. 1744 † 1. Sept. 1804), Datter af Hofmedaillør M. G. A. (I, 306).

S. gjorde sig i sin Samtid bemærket ved forskellige poetiske Arbejder, saaledes 1772 ved «Forsøg til originale danske Fabler efter Lafontaines Maade», ved Digtet «Heides Hytte» i Virgils

Manér 1780, «Forsøg over Sarpen», Heroiden «Philippa til Erik» og en Oversættelse af Voltaires «Alzire» m. m., hvilket alt dog har vist sig uden større Levedygtighed. Bemærkeligst er maaske «Heimatkomsten, et Kvad i den nordre gudbrandsdalske Sprogart» med dansk Oversættelse (i «Hermoder» XII), nærmest dog for Sprogets Skyld.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Norske Intelligentsedler 1808, Nr. 52 og 54; 1809, Nr. 17. Collett, Gamle Christiania-Billeder S. 210 f.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Stockfleth, William Walker, 1737—1818, Søofficer, Søn af Assessor i den norske Hofret, Etatsraad Fredr. S. (f. 1701 † 24. Jan. 1748) og Anne Cathrine f. Walker, er født i Norderhov i Norge 20. Febr. 1737. Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1755 og avancerede 1760 til Premierlieutenant, 1767 til Kapitajnlieutenant, 1770 til Kapitajn, 1781 til Kommandørkapitajn, 1790 til Kommandør, 1797 til Kontreadmiral og 1804 til Viceadmiral. 1756 ansattes S. som Interimsekvipagemester, 1759—63 var han Adjudant ved Søkadetkorpset, 1773 førte han Fregatten «Langeland» i Viceadmiral Kaas' Eskadre, 1774—75 samme Skib som Vagtskib ved Kjøbenhavn, 1779 var han Chef for Orlogsskibet «Mars», 1780 for «Christiania», 1784 for «Wagrien», hvor han havde det særlige Hverv at undersøge de Armandske Søure (I, 331), 1786 besejlede han den af den engelske Konge til Kronprinsen forærede Chebek «Lindormen» og erholdt ved samme Lejlighed Anerkjendelse for udvist Konduite ved Opbringelse af en engelsk Kaper. 1788 var han Chef for Orlogsskibet «Ditmarsken», 1794 for «Odin», 1795 for «Sjælland» og tillige Hvervingschef, 1796—97 benyttedes han som Meddommer i adskillige Krigsretter, 1801 overtog han Kommandoen over den norske Sødefension tillige med den i Norge stationerede Eskadre; i denne Stilling forblev han til 1805. 30. Juni 1779 optoges S. i den danske Adelstand, 1808 blev han hvid Ridder, 1814 erholdt han Afsked. 1767 var han bleven gift med Johanne Georgia Vieth (f. 2. Maj 1749, † i Kjøbenhavn 18. Jan. 1797), Datter af Kapitajn, Ekvipagemester Johan Georg V. (f. 1709 † 1749) og Cathrine Nicoline f. v. Brüggemann. Efter sin Afsked flyttede S. til Norge, hvor han døde 1. April 1818 i Vestby Præstegaard ved Moss.

Erslew, Forf. Lex. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

C. With.

Stockfleth, William Walker, 1802—85, Amtmand, Søn af Oberst Hannibal S. (f. 1. April 1774 † 15. Dec. 1858) og Vita Sophia Henrica Dorothea f. Lange (f. 9. Okt. 1780 † 21. Jan. 1868), var født 18. Okt. 1802 i Kjøbenhavn, blev 1822 Student fra Herlufsholm, tog 1828 juridisk Examen og udnævntes 1830 til Avditor ved slesvigske Infanteriregiment, 1835 til Garnisonsavditor i Rensborg, 1836 til Overavditor, 1842 til Avditor ved 4. Infanteribrigade, 1845 til Herredsfoged i Nørvang-Tørrild Herreder. 1848 og 1849 valgtes han til Medlem af den grundlovgivende Rigsdag og Folketinget; paa hin hørte han til højre Fløj og var imod alt for vidtgaaende Indrømmelser til Liberalismen. 1849 var han i 5 Maaneder konstit. Amtmand i Vejle Amt, og 1850 blev han, efter at have afslaaet Gouvernørposten i Vestindien, konstitueret som Amtmand i Haderslev Amt. Aaret efter fik han kongl. Udnævnelse i dette Embede, blev s. A. Kammerherre, 1852 tillige kongl. Kommissær paa Gram og Nybøl Godser. Efter det Ørstedske Ministeriums Afgang i Dec. 1854 blev den slesvigske Ministerportefeuille tilbudt S., og det beklagedes den Gang meget, at han afslog den, hvilket havde det uheldige Valg af Raasløff til Følge. Med en nobel og elskværdig Personlighed forbandt S. betydelig administrativ Dygtighed. Af den Tids Amtmænd i Slesvig var han en af de dygtigste, flittigste og mest indsigtfulde. 1864 afskedigedes han som Følge af Krigen og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han døde 9. Maj 1885 efter 1867 at være bleven udnævnt til Kommandør af Danebrog. Han blev 20. Sept. 1842 gift med Thora Mathilde Glahn (f. 22. Jan. 1814 † 23. Dec. 1887), Datter af General Marcus G.

Barfod, Rigsdagskal. Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm. Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 359. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Stockholm, Jens, 1771—1833, Præst, Søn af Organist og Kjøbmand Nicolai S. og Maren f. Fischer, er født i Horsens 15. Marts 1771. Han blev Student fra Fødebyens Skole 1790 og tog theologisk Embedsexamen 1793, hvorefter han fik Borchs Kollegium. 1798 blev han Sognepræst for Dollerup-Finderup-Ravnstrup, hvorfra han 1801 forflyttedes til Vammen-Løndum-Bigum, begge Embeder i Viborg Stift. 1812 blev han Amtsprovst for Nørlyng og 4 andre Herreder, 1827 blev han Sognepræst for vor Frue Kirke i Aalborg og Nørre Tranders samt Stiftsprovst i Aalborg, 1829 Sognepræst ved Budolphi Kirke sammesteds, og fra 1827 var han efter R. Jansens

Død fungerende Biskop. Han døde 21. Febr. 1833. — Han ægtede 1. (1800) Karen Margrethe Friberg († 1815), Datter af Præsten Peter Wandet F. i Varde, 2. (1817) Anna Svendsen (f. 1793 † 1872), Datter af Forvalter Anders S. paa Skjern.

S. havde i Dollerup været Præst for O. Høegh-Guldberg, da denne boede paa Hald, og den forhenværende Statsmand var bleven den unge Præst «en Støtte for hans Aabenbaringstro», der lod Bibelen gjælde i hele sin Myndighed. Som Provst var han ivrig og dygtig, men ogsaa heftig og hensynsløs; de vantro kaldte ham en Hierark; i Aalborg klagedes der over hans Ultra-royalisme og -orthodoxi, i Viborg over hans moralske Rigorisme. Han har oversat Seilers «Religionen efter Fornuft og Bibel i deres Overensstemmelse» (1800), skrevet «Løsagtighed er ingen Synd, denne Mening bestredet» (1818), fremdeles om Ægteskabsskilmisse (1804), hvor han vilde have Bevillingerne afskaffede, og om «Selvmorderens Forbrydelse beskuet i Kristendommens Lys» (1831). 1832 skrev han i J. Møllers «Nyt theol. Bibl.» XX mod Grundtvigs Theori om den apostoliske Trosbekjendelse. Hans Biograf J. Møller siger om ham, at af de 2 Egenskaber, man maa ønske enhver Skribent, Begejstring og Besindighed, besad han kun den første.

J. Møller, Tidsskr. f. Kirke og Theol. III, 312. Erlew, Forf. Lex.

L. Koch.

Stockholm, Jens Ring, f. 1825, Præst. S. fødtes i Vammen Præstegaard 29. Avg. 1825 og er en Søn af ovfr. nævnte Stiftsprovst Jens S. († 1833). 1843 blev han Student fra Aalborg Kathedralskole, 1849 theologisk Kandidat. 1850 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Prisaafhandling om Kirkefaderen Lactantius' Lærebegreb (trykt i «Nyt theol. Tidsskr.» IV—V, i omarbejdet Skikkelse). 1852—54 rejste han med offentlig Understøttelse i Tyskland, Schweits og Italien, dels for at fortsætte sine theologiske Studier, dels for at gjøre sig bekjendt med Almueskolevæsenet i de 2 førstnævnte Lande. Efter sin Hjemkomst levede han i Kjøbenhavn som Lærer og Inspektør ved Grüners Handelsakademi, og 1859—64 var han Udgiver af «Evangelisk Ugeskrift». 1864 blev han kaldet til Sognepræst for Grinderslev og Grønning (og indtil 1884 Tise) i Viborg Stift. Der fra tog han sin Afsked 1898. Foruden en Fremstilling af Folkeskolevæsenet i Schweits (1857) og forskellige Bladartikler, navnlig i «Evangelisk Ugeskrift», har han

skrevet en ret udførlig Biografi af A. G. Rudelbach (i «Kirkelig Kalender for Norge» 1875). 1874 ægtede han Erikk Marie Kirkerterp, f. Achton, Enke efter Ejer af Grinderslevkloster R. J. K.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 159.

Fr. Nielsen.

Stockholm, Peter Wandet, 1802—70, Præst, Søn af ovennævnte Stiftsprovst Jens S., er født i Vammen 30. Juli 1802. Han blev privat dimitteret 1821 og tog theologisk Embedsexamen 1825. 1827 konstitueredes han som Adjunkt i Aalborg, og 1828 blev han Sognepræst for Hodde-Tistrup i Ribe Stift. Han var Medlem af Tiendekommissionen for Øster og Vester Horne o. fl. Herreder 1832—37. 1836 blev han Sognepræst for Levring og Hørup i Aarhus Stift og 1839 Provst for Lysgaard m. fl. Herreder. 1845 forflyttedes han til Ørsted i samme Stift og blev s. A. Provst for Rugsø m. fl. Herreder. 1859 forflyttedes han til Ledøje og Smørum paa Sjælland. Han var 1869 Medlem af Kommissionen for at tage Fattigvæsenets Ordning under Overvejelse. Han døde 28. Marts 1870. 1829 ægtede han Emilie Henriette Vahl (f. 1809 † 1886), Datter af Major i Brandkorpset, Tømmermester Christopher V. — S. nød Anseelse baade som en dygtig Præst og som en praktisk Mand. Sammen med J. B. Daugaard udgav han 1835 «Udtog af den bibelske Historie», der 1884 udkom i 11. Oplag. Han har, mest i kirkelige Blade, skrevet mange Afhandlinger, hvoriblandt især kan mærkes: «Om Landsbypræsters Lønning, Præstegaardsavlingerne og Naadensaaret» i «Evang. Ugeskr.» 2. R. VII.

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Stokkebye, Erik Peter, f. 1845, Handelsmand. S. er født i Odense 15. Dec. 1845 og er en Søn af Kjøbmand Joseph Jensen S. og Johanne f. Madsen. Efter at have gennemgaaet Grüners Handelsakademi var han i et Par Aar i Lære hos Firmaet Mohr & Kjær i Kjøbenhavn og uddannede sig derefter videre under et 4aarigt Ophold i London, Hamborg og Antwerpen. 1870 etablerede han sig sammen med P. D. Hvalsøe under Firmaet Stokkebye & Hvalsøe. Firmaet drev Kornhandel i meget store Dimensioner, det udførte Byg til Evropa og andre Verdensdele og indførte Hvede og Majs fra Nord- og Sydamerika. Paa mange Maader omskabte det ved sit Initiativ den danske Kornforretning. Imidlertid vare dets Transaktioner ofte af en risikabel Natur, og dette medførte, at Firmaet 1894 maatte opgive sit Bo til Konkursbehandling. Efter

Fallitten stiftedes ved Medvirkning af flere Børsmænd Aktieselskabet «Kjøbenhavns Korn- og Foderstofforretning», for hvilket S. og Hvalsøe bleve Direktører, og som har fortsat Firmaets omfattende Forretning. S. var indtil 1894 Medlem af Bestyrelsen for «de danske Spritfabrikker» og Dampskibsselskabet «Thingvalla» og af forskjellige af Børsens Bedømmelses- og Voldgiftsudvalg. I Gros-serersocietetets aarlige Handelsberetninger har han skrevet en Række baade fra Indholdets og Formens Side fortræffelige Artikler om Kornforretningen. S. ægtede 1874 Louise Busse, Datter af Over-maskinmester ved Statsbanerne O. B. *E. Meyer.*

Stolberg, Christian Rigs greve, 1748—1821, Digter og Oversætter. Hans Fader var nedennævnte Chr. Günther Rigs greve S. († 1765). Han blev født i Hamborg 15. Okt. 1748, medens hans Fader var Amtmand i Segeberg og beboede Godset Bramstedt, som den næstældste af 11 Søkende og ligesom Broderen F. I. (s. ndfr.) opdraget under ringe Tvang og under de heldigste legemlige og aandelige Forhold, til Dels under Digteren Klopstocks Øjne, i det denne var en jævnlig og velkommen Gjest hos Familien S., efter at Greven var bleven Overhofmester hos Dronning Sophie Magdalene og boede dels i Kjøbenhavn, dels i Hirschholm. Alle-rede som ganske ungt Menneske blev C. S. greben af Klopstock-Begejstringen og skrev nogle smaa poetiske Udbrud. Efter at Faderen var død af et Slagtilfælde, flyttede Familien til Rungsted-gaard og boede her nogle Aar i Stilhed, medens Brødrene bleve underviste af en Huslærer, og medens de i den skjønne Omegn indsugede en Kjærlighed til dansk Natur, som ofte giver sig Ud-slag i deres Digte. I 1770 droge Brødrene, ledsagede af deres Hovmester, til Universitetet i Halle, hvor de bleve et Par Aar, og 1772 fulgtes de ad til Göttingen, hvor de bleve til det følgende Efteraar. Her traf de flere unge Adelsmænd af Slægtskabet eller Bekjendtskabet, færdedes meget i Professorernes Huse og sluttede sig til de der studerende Englændere. Igjennem C. F. Cramer bleve de bekjendte med G. A. Bürger og indførtes af Boie i «Göttinger-Hainbund», hvor de, til Trods for at de vare ind-traadte under selve Klopstocks Ægide, dog ved deres medfødte fornemme Tilbageholdenhed afholdtes fra at tage Del i de mere intime Ceremonier og altid bevarede en vis periferisk Stilling. C. S. skrev vel nok i denne Tid nogle Digte, og hans Navn blev rosende omtalt tillige med Broderens af Klopstock, men han stod

i digterisk Henseende langt tilbage for Broderen og anerkjendte ogsaa villig dennes Overlegenhed. Efter at have forladt Universitetet, hvor de vare blevene deres Plan, at studere Jura, temmelig utro, droge Brødrene over Hamborg, hvor de samledes med Klopstock, Schönborn, Claudius og Gerstenberg, til deres Moders Hjem i Kjøbenhavn; hun døde imidlertid allerede 22. Dec. 1773. Paa Bernstorff hos Svogeren gjorde C. S. Bekjendtskab med den unge Enke Frederikke Louise Gramm, f. Komtesse Reventlow, og forelskede sig i hende, dog uden foreløbig at finde Gjengjæld for sine Følelser.

I April 1775 rejste Brødrene over Hamborg og Göttingen til Frankfurt, hvor de knyttede et varmt Venskab med den unge Goethe, som sluttede sig til Turen; i Mainz besøgte man Klinger, i Strasburg Lenz; ved Hoffet i Carlsruhe, hvor Carl August af Weimar netop dvælede, bleve de unge Rigsgrever stærkt feterede, og endelig naæde man Rejsens Maal, Schweits, som blev gennemrejst paa Kryds og paa tværs. I Nov. tiltraadtes Tilbagerejsen igjennem Tyskland, hvor man paa Vejen tog ind hos Goethe i Weimar og fejrede en Forsoningsfest med Wieland (hvem «Göttinger-Hainbund» havde forkjættet), og efter et Besøg i Hamborg og hos de holstenske Venner vendte Brødrene i Begyndelsen af 1776 tilbage til Kjøbenhavn.

Efter Hjemkomsten gjensaa C. S. sin tilbedte Louise og var mere forelsket end nogen Sinde, men først i Dec. fik han hendes Ja. Han havde vel arvet Rungstedgaard og var bleven udnævnt til Kammerherre, men han havde ellers ingen Formue og maatte derfor se sig om efter en Stilling, der vilde tillade ham at gifte sig. Ved Bernstorffs Indflydelse blev han 1777 udnævnt til Amtmand i Tremsbüttel, det mindste Amt i Holsten, og kunde nu holde Bryllup med Fru Fr. L. Gramm (s. ndfr.). Ægteskabet blev barnløst, men var meget lykkeligt; Grevinden var en højt begavet, kundskabsrig og poetisk anlagt Dame, som ofte hjalp ham med hans litterære Arbejder, selv de latinske Oversættelser. Uagtet han var stærkt optagen af sine Embedspligter, udarbejdede han her en Del ret korrekte, men i metrisk Henseende ikke særlig heldige Oversættelser af Horats, de græske anakreontiske Digtere, homeriske Hymner og «Batrachomyomachien» samt en Oversættelse af Sophokles, som endnu maa siges at have Værd. Ogsaa i Dramet forsøgte han sig, som med «Otaner» og «Belsazer», som dog ere uden dramatisk Værd. De mange Trakasserier med de mange

omliggende Domstole gjorde ham endelig kjed af hans Virksomhed; 1800 nedlagde han sit Embede og flyttede til Godset Vindeby ved Ekernførde, som han havde købt 1799, og her boede han til sin Død, 18. Jan. 1821. I Modsætning til Broderen F. L. nærrede han de varmeste Følelser for Danmark, dets Natur og dets Digtekunst. Broderens Overgang til Katholicismen bedrøvede ham dybt og indviklede ham efter Udsoningen med denne i en ubehagelig Pennesfejde med Voss. 1806 blev han udnævnt til Landraad ved Retten i Slesvig, 1808 til Gehejmekonferensraad og 1815 til Æresdoktor ved Kieler-Universitetet.

Allg. Deutsche Biographie XXXVI. Museum 1892, 1. Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekreds. C. A. Nissen.

Stolberg, Christian Günther Rigs greve, 1714—65, Overhofmester. Han var Søn af Christoph Friedrich Rigs greve S. til Grevskabet Stolberg og Henriette Cathrine f. Rigsfriherreinde Bibra og fødtes 9. Juli 1714. I ung Alder forlod han Hjemmet, opdroges i Wernigerode og studerede i Halle. Han skulde i Følge Faderens sidste Vilje have delt Besiddelsen af det stærkt forgjældede Grevskab med Broderen, men foretrak at faa udbetalt en aarlig Apagnage fremfor at forvolde en Deling af Grevskabet. Broderen holdt ikke Forpligtelsen, og S. maatte selv søge sig en Existens. Ved sin Slægtning Grev C. E. Stolberg-Wernigerodes Indflydelse fik han 1738 Ansættelse i dansk Tjeneste som Kapitajn ved Livgarden til Fods. Da Militærtjenesten ikke tilfredsstillede ham, blev han 1744 udnævnt til Amtmand i Segeberg. Hans Slægtning Enkedronning Sophie Magdalene udnævnte ham 1756 til sin Overhofmester og Jægermester. Aaret efter blev han hvid Ridder og 1759 Gehejmeraad. S. hørte til den pietistiske Retning og udmærkede sig ved sin humane Tænkemaade og store Retsindighed. Paa sin Gaard Stedingshof ved Bramstedt ophævede han Vornedskabet, og paa hans «vise Raad», som der staar paa den Mindestøtte, Enkedronningen lod rejse til Ære for S., løste hun alle sine Undersaatter paa Hirschholm Gods fra Hoveri og gav dem Arvefæste. Han døde 22. Juni 1765 i Aachen paa en Baderejse. Han ægtede 26. Maj 1745 Christiane Charlotte Friedrike Grevinde Castell-Remlingen (f. 5. Sept. 1722). Grevinden var en udmærket, men i mange Henseender excentrisk Personlighed. Paa Rungstedgaard, som hun købte 1766, havde hun Besøg af Kvinder fra Herrnhut, der omtale hendes «brødebevidste Hjærte og Længsel efter at komme i

Forbindelse med Societetet». Hendes egen Moder klager til Kongen over, at Datterens Formue fortæres af lutter daarlige Hængehoveder og andet Pak, «de stedlige hellige, som i deres udskejende Pietisteri anse Dans, Spil og Theater for Dødssynder». Grevinden døde i Kjøbenhavn 22. Dec. 1773 og jordedes efter eget Ønske blandt Bønder paa Birkerød Kirkegaard.

Hennes, Aus F. L. Stolbergs Jugendjahren. J. Janssen, F. L. Stolberg.

Louis Bobl.

Stolberg, Frederikke Louise Rigsgravinde, 1746—1824, Datter af Gehejmekonferensraad C. D. Greve Reventlow (XIV, 31). Hun fødtes 21. Avg. 1746 paa Christianshavn og blev, næppe 15 Aar gammel, 22. Maj 1761 viet til Kammerherre, Hofjægermester Christian Frederik v. Gramm (f. 11. Juni 1737). Ægteskabet var i høj Grad ulykkeligt; medens han hengav sig til vilde Udskejelser, øvede hendes Svigerforældre stræng Hustugt mod hende. I de første Aar efter Christian VII's Formæling indtil sin Ægtefælles tidlige Død (27. Okt. 1768) deltog hun i det lystige Hofliv. «Hun fortjener et evigt Æreminde», skriver H. W. Warnstedt om hende, «for den Omhu, hun viste Gramm; det er bekjendt, at han hadede hende, men tillige, hvorledes hun omgikkes ham i hans sidste Levedage. Det er stor heroisk Dyd at handle saaledes.» Ung og uafhængig, aandfuld og interessant levede hun som Enke sysselsat med omfattende æsthetiske, filosofiske og sproglige Studier, indtil hun 1777 ægtede ovennævnte Christian Greve Stolberg. I sit barnløse, men harmoniske Ægteskab kunde hun paa det ensomme Tremsbüttel dyrke Videnskaberne og sin, i Omfang sikkert enestaaende Brevvexling med mange af Datidens navnkundigste Mænd og Kvinder, Filosoferne Reinhold, Jacobi og Bonnet, der alle omtale hendes skarpe, klare Aand og dybe Forstaaelse af deres Værker, Digterne Klopstock, Claudius, Voss og F. v. Matthisson. Blandt det gjæstfrie Stolbergske Hjemms mange Venner tillader Pladsen kun yderligere at nævne Baggøsen, der skylder hendes moderlige Omsorg og Fortale saa meget, W. v. Humboldt, Lavater og Schlosser. 1784 og 1792 gjæstede hun Weimar og sluttede et inderligt Venskab med Hertuginde Louise, der indtil sin Død næsten ugentlig tilskrev hende de fortroligste Breve. Goethe, der omtaler Grevinde S. i sine Breve til Fru v. Stein, frastødte hende i høj Grad, hvorimod hun følte sig stærkt draget til Herder. Efter 18. Fructidor blev Tremsbüttel Samlingsstedet for de fremragende Emigranter,

der toge Ophold i Hamborg og Omegn, især Dumouriez, Lafayette, Portalis, Angervillers, Quatremère de Quincy og Vanderbourg. General M. Dumas boede i 3 Aar under Navnet Funk i hendes Hus og skrev her sit bekjendte, store krigshistoriske Værk. Saa udpræget kosmopolitisk hun end var, bevarede hun en varm og dyb Kjærlighed til sit Fødeland, hvilket særlig viste sig i hendes fuldkomne Forstaaelse af Brødrene Christians og Ludvigs Reformarbejder og hendes Deltagelse i de Ulykker, der ramte Danmark 1807 og 1814. Fordomsfri og vidtskuende baade paa det religiøse og politiske Omraade viser hun sig i sine Breve som en af sin Tids mest betydelige Kvinder, og hun bevarede trods haarde legemlige Lidelser endnu i høj Alder en forbavsende Aandslivlighed. Efter sin Mands Død flyttede hun til Broderen Christian paa Pederstrup, hvor hun døde 29. Nov. 1824.

Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekrede III. Tilskueren 1900. *Louis Bobé.*

Stolberg, Friedrich Leopold Rigs greve, 1750—1819, Digter og Diplomat, var Broder til ovennævnte Chr. S. og fødtes paa Faderens Gods Bramstedt 7. Nov. 1750. Ligesom den ældre Broder voxede han op under Klopstocks Øjne, og med en tidlig udviklet Lidenskab for Poesi saa han med Beundring op til Datidens Digterheros, men forsmaaede dog senere, da han blev sig sit Kald og sine Evner bevidst, at træde i hans eller nogen andens Fodspor. Et af hans første Digte er helliget Faderens Død og tyder allerede paa et ligesom forudbestemt Slægtskab med «Göttinger-Hainbunds» Digtere, blandt hvilke han senere kom til at indtage en fremskudt Plads, berømmet af dem alle, misundt af flere og rost af selve Klopstock. Dog maa det siges, at han aldrig, lige saa lidt som Broderen, kunde skrue sig ned til de ægte demokratiske Følelser, som næredes og forfægtedes af «Hainbund». Nærmest sluttede han sig til Voss, hvem han senere ved sin Protektion skaffede Rektoratet i Eutin; ogsaa Bürger støttede han, men til ingen Nytte, og han var en pietetsfuld Udgiver af den tidlig bortkaldte Høltys Digte. Med en fra Moderen arvet, maaske næppe bevidst Pietisme læste han daglig i Bibelen, desuden til Stadighed Milton og Klopstock, Ossian, de gamle skotske Ballader og Shakspeare. Lessing frastødte ham ved sin Realisme, Wieland beklagede han og bad for ham. For at kunne læse de græske Forfattere, navnlig Homer, i Grundsproget gave begge Brødrene sig i deres sidste

Universitetsaar til ivrig at studere Græsk. F. L. havde en egen lyrisk Evne til at skrive lige ud af sit eget Indre, i hyggelige, hjemlige Toner, og flere af den Slags Digte skrive sig fra Tiden omkring Moderens Død (1773—74); derimod gjør han ikke saa meget Væsen af en ulykkelig Ungdomskjærlighed som mangen en anden tysk Digter.

Efter den berømte Schweitserrejse (s. ovfr. S. 452) gjaldt det for F. S. at finde en Stilling, hvis Indtægter kunde bøde paa hans egne tarvelige Finanser. Han blev da 1776 oldenborgsk Overskjænk og Gesandt ved det danske Hof, i hvilken Stilling han forblev i 4 Aar, tit nok kjed af Byens Uro og trykkende Luft, men søgende Trøst i Landlivet sammen med sine holstenske Venner. De 2 næste Aar (1780—82) vare i mange Henseender skæbnesvangre for F. S. og truede baade hans Existens og hans Sindslige vægt. Hans yngste Broder, Magnus (f. 30. Nov. 1760), faldt i en Duel i Kiel 14. Dec. 1780, hans Veninde Emilie Schimmelmänn døde, Bernstorff blev styrtet, og F. S. forlangte sin Afsked, fik imidlertid først en lang Permission og endelig sin Demission i Nov. 1781, saaledes at han endnu var Overskjænk og Vicehofmarskal ved det fyrstbiskoppelige Hof i Eutin. I 1782 døde hans ældste Søster, Henriette, A. P. Bernstorffs Hustru, og dette Dødsfald ned slog ham dybt, men hans Sindsstemning var allerede den Gang bleven lysere igjen; han havde fundet Trøst og Opmuntring i sin Kjærlighed til den smukke, unge og almindelig beundrede Agnes v. Witzleben (f. 9. Okt. 1761), med hvem han blev gift i Juni 1782. Aaret efter fik S. en Søn og 1785 under et Ferieophold i Kjøbenhavn en Datter; begge disse Begivenheder saa vel som sin hele huslige Lykke har han forevigtet i Digte og Breve. Da Hertugen af Oldenburg døde, blev S. sendt i en særlig Mission til St. Petersborg for at notificere den sørgelige Begivenhed og blev meget feteret samt gjorde Bekjendtskab med Hamann og Hippel. I Neuenburg, hvor F. S. var bleven ansat som oldenborgsk Landsdommer, døde hans elskede Hustru 15. Nov. 1788; han søgte og fik sin Afsked af den oldenborgske Tjeneste og drog 1789 som dansk Gesandt til Berlin.

Her indtræder et vigtigt Vendepunkt i F. S.s Liv, i det hans originale poetiske Produktion i alt væsentligt maa anses for at være afsluttet med dette Aar, og de nye Forhold, han kom ind i, stærkt begunstigede og fremmede hans længe nærrede Tanke, at gaa over til Katholicismen. Maaske netop den store Sorg over

Tabet af Hustruen gjorde ham Savnet endnu utaaleligere; han forelskede sig i Sophie Charlotte Eleonore Komtesse v. Redern (f. 4. Nov. 1765 † 8. Jan. 1842), og trods mange Anfægtelser i Erindringen om den kjære afdøde ægtede han hende til sidst (15. Febr. 1790). Uagtet hans anden Hustru medbragte en for den Tid ret antagelig Formue, kunde Berlin dog ikke blive et varigt Opholdssted, og S. modtog 1791 Posten som lybekske Regeringspræsident i Eutin, med hvilken der var forbundet en betydelig Indtægt, og som han først behøvede at tiltræde 1792, saa at han kunde foretage en større Rekreatjonsrejse i Tyskland og Italien. 1793 kom S. tilbage til Eutin og tiltraadte sit Embede, men var det egentlig ikke voxen; han rejste tit bort og førte et selskabeligt Hus. Det gode Forhold til hans gamle Ven Voss blev efterhaanden ødelagt dels ved S.s mere og mere tydelig tilkjendegivne Tilbøjelighed til Katholicismen, dels ved Voss' plumpe Angreb paa alt adeligt Væsen, dels vel ogsaa ved det fornemme Selskab, der stadig færdedes hos S. Endelig gjorde en haard Sygdom, som S. gennemgik i St. Petersborg 1797, Bernstorffs Død, Tabet af flere Børn og til Dels de politiske Forhold Udslaget; S. afskedigede Voss som Lærer for sine Børn og indkaldte en fransk Abbé, og endelig, efter heftige indvortes Kampe og under stærk Paavirkning ude fra, ikke mindst fra sin Hustru, gik S. med hele sin Familie (en Datter undtagen) over til Katholicismen (1800) og søgte fra Carlsbad sin Afsked fra sit Embede. Denne Begivenhed vakte uhyre Jubel iblandt Katholikerne i Tyskland og Bedrøvelse eller Harme hos alle hans Venner; Voss gnistrede naturligvis af Harme og udøste denne i en Mængde taktløse Angreb i Poesi og Prosa. F. S. kunde nu naturligvis ikke mere leve i det protestantiske Nordtyskland; han flyttede til Münster, hvor han modtoges med aabne Arme af flere katholske Bekjendte, som havde bidraget til hans «Omvendelse»; 1812 flyttede han til Godset Tatenhausen ved Bielefeld og 1816 til Domænegodset Sondermühlen i det osnabrückske, hvor han i flere Aar levede et lykkeligt Familieliv, afbrudt af mange Rejser, og efterhaanden udsonet med sin ældre Broder og de fleste af sine gamle Venner. I 1815 bleve Brødrene S. udnævnte til Æresdoktorer af Kieler-Universitetet. Under sin ejendommelige, ensidige aandelige Udvikling var F. S. efterhaanden kommen til at staa ret fremmed lige over for Oplysningsaarhundredets Digtning og maatte lide mange Skoser og mangen Spot i sine samtidiges epigrammatiske Digte. Han gav sig mest af med Oversættelser fra Græsk, som Homer

og Æschylus, men disse Arbejder ere fra et filologisk Synspunkt kun Dilettanterier. I sine senere Aar har han — bortset fra Oversættelsen af Ossian og Digtet «Alfred» — kun skrevet Oversættelser af katholske Kirkefædre og større og mindre Arbejder til Katholicismens Fremme og Forherligelse, især «Geschichte der Religion Jesu Christi» (15 Bd., 1806—19). Han døde paa Sondermühlen 5. Dec. 1819, overlevet af sin Hustru og 12 Børn. Brødrene Chr. og Fr. L. S.s «Gesammelte Werke», af hvilke Chr. maaske kun har en Tiendedel paa sin Samvittighed, fylde ikke mindre end 20 Bind, foruden de klassiske Oversættelser og større religiøse Skrifter, og ere udkomne i Hamborg 1820—25.

Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

C. A. Nissen.

Stolberg, Henriette Catharine Rigsgravinde, 1751—1832. Hun er Datter af ovennævnte Overhofmester Chr. Günther Rigs greve S. og fødtes 5. Dec. 1751 i Bramstedt. Omgangen med saa mange betydelige Mænd i det fædrene Hjem modnede tidlig hendes Udvikling. Begavet med sjældent Lærenemme og stor Kundskabs-trang studerede hun om Kap med Brødrene Græsk, Latin og Italiensk, fordybede sig i de forskjellige Landes Litteratur og Aandsliv og vandt derved med rette Navn som en af Tidens lærdeste Kvinder. Hun stod i Venskabsforhold til næsten alle fremragende Personligheder i Tyskland i Slutningen af det 18. Aarhundrede, Klopstock, Claudius, Voss osv. 1783—84 var hun med Fritz Reventlow (XIV, 58) i Italien og flakkede efter den Tid næsten stadig rastløst om paa Besøg hos sine mange Slægtninge og Aandsfrænder. Ligesom Broderen gik hun (1802) over til Katholicismen, men vendte efter haarde Anfægtelser tilbage til Protestantismen. Hun forblev ugift, men indgik omkring 1807 et uadskilleligt Livs- og Ejendomsfællesskab med den originale G. F. E. Schönborn (XV, 438) indtil dennes Død 1817. Käthchen S. var en ret produktiv Forfatterinde, men fri for al litterær Ærgjerrighed strøede hun sine Digte som Vennegaver ud for alle Vinde uden at bryde sig om deres Skæbne. Paa Foranledning af Venner bleve dog hendes Drama «Moses» og 2 mindre Prosafortællinger trykte. Grevinde S. opholdt sig tit paa Vallø, hvor hun var Klosterdame. Hun døde 22. Febr. 1832 i Peterswaldau i Schlesien. J. G. Rist skildrer hende saaledes: «Hun var en usædvanlig Fremtoning, hendes Profil var interessant uden at være smuk; ud af hendes Bryst strømmede en Rigdom af indre Overbevisning og Tillid, af varm Hengivenhed

for alt højere og bedre. Hun havde Trang til overalt at søge ligesindede, at sætte sig i andres Sted, at virke hjælpende og vækkende.»

Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

Louis Bobé.

Stolpe, Peter Matthias, f. 1832, Finanseembedsmand, Litteraturhistoriker. S. fødtes i Kjøbenhavn 18. Nov. 1832 som Søn af Fuldmægtig i det kjøbenhavnske Brandassurancekompagni paa Varer og Effekter J. N. S. — Efter at være dimitteret fra det v. Westenske Institut til Universitetet 1850 ansattes han 1851 som Assistent i Statsgjældskontoret, hvor han 1859 blev konstit., 1862 virkelig Kancellist, 1878 Fuldmægtig, 1886 Kontorchef; 1901 afgik han fra denne Stilling og udnævntes til Etatsraad. Han var Bogholder ved den kongl. garanterede Tontine af 1800 fra 1882 til Tontinens Ophør i 1896. S. ægtede 12. Juli 1870 Jensine Rasmussen fra Jægerspris. — Foruden nogle mindre Artikler — saaledes «En Familiehistorie fra det 18. Aarhundredes Midte» i «Hist. Tidsskrift» (6. R. V) — har S. skrevet «Dagspressen i Danmark, dens Vilkaar og Personer indtil Midten af det 18. Aarhundrede» (4 Bd., 1878—82). Ved den flittige Benyttelse af Arkivsager og trykt Litteratur, ved den omskuende Betragtning af Pressens Forhold til hele det litterære og sociale Liv ligesom ved de træffende Skildringer af Personer og Retninger i Tiden er dette Værk et vigtigt og fortjenstfuldt litteraturhistorisk Arbejde.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Log Frederikke
Wilhelmine, f.
Johannsen.

Stoltenberg, Carl Peter, 1770—1830, Handelsmand, Politiker, var født i Undrumsdal i Jarlsberg Grevskab 28. Jan. 1770. Hans Forældre vare daværende resid. Kapellan i Vaale, senere Sognepræst til Sem, Matthias S. og Louise Henriette f. Monrad. Han gik til Handelen og blev Grosserer i Tønsberg, hvor han siden levede. I alt Fald til en Tid var han en velhavende Mand, der bl. a. ved Nationalsubskriptionen i 1811 til det norske Universitet kunde yde et Bidrag af 4000 Rdl. K. til dettes Grundfond. Ved Valgene til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold 1814 blev han valgt til Repræsentant for Tønsberg. Han sluttede sig paa Ejdsvold til Christian Frederiks Tilhængere og tildrog sig, uden for øvrigt at øve nogen større Indflydelse paa Forhandlingernes Gang, Opmærksomhed ved sin udprægede Holdning. H. Wergeland har rigtig karakteriseret ham som «den mest entusiastiske Frihedsven, der vilde opofre alt; rasende antisvensk». Han mødte atter paa det overordentlige Stor-

ting om Høsten 1814 og repræsenterede ogsaa senere hen Tønsberg paa 2 Storting, 1815—16 og 1824. Han bevarede her konsekvent sit en Gang indtagne politiske Standpunkt. Navnlig viste han sig som den stadige Modstander af Grev H. Wedel-Jarlsberg. Naar han en enkelt Gang kunde tale og stemme sammen med denne, vakte det altid Opsigt mellem deres Kolleger. Han døde i Tønsberg 13. Nov. 1830. Paa hans Grav er der 17. Maj 1901 af Tønsberg Kommune rejst et Mindesmærke. — Han blev 30. Sept. 1797 gift med Karen Mathea Kresting.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III. Thomle, Fortegn. ov. Regjeringsraadets og Rigsforsamlingens Medlemmer. *Yngvar Nielsen.*

Stoltenberg, Christian Holger, 1796—1877, Legatstifter, blev født 14. Nov. 1796 i Nærheden af Bergen. Navnet fik han efter Stiftsoverretsassessor Holger S., der havde staaet hans Familie nær. Da hans Moder giftede sig, forlod han Hjemmet og blev Skibsdreng, og som saadan faldt han i engelsk Fangenskab. Efter at være udløst kom han til Kjøbenhavn og gik i Malerlære. Da han havde arbejdet en Tid som Svend, blev han gift med sin Principals Datter og arvede saa Forretningen og en ikke ubetydelig Formue. I en Snes Aar (1820—43) virkede han som Malermester, men opgav dette og begyndte paa forskjellige finansielle Foretagender, hvor han arbejdede med et betydeligt Talent. Da der i Kjøbenhavn rejstes en Bevægelse for at skaffe nye Kirker, støttede han denne med store Summer; ogsaa Diakonissestiftelsen havde i ham en Velgjører. S. døde som Etatsraad 15. April 1877. For en Del af hans Formue oprettedes der Legater for Enker efter eller Døtre af Embedsmænd og Borgere i Kjøbenhavn (over 1/2 Mill. Kr.). S. blev gift 7. Dec. 1820 med Concordia Susanne Dorothea Lange (f. 4. April 1793 † 28. Dec. 1871), Datter af Malermester Thor Poulsen L. og Margrethe f. Høyen. *Sofus Elvius.*

Stolterfoth, Johann Jacob, 1665—1718, Læge, fødtes 19. Okt. 1665 i Slesvig, hvor hans Fader, Jacob S., var Apotheker. 1670 kom han med Faderen til Lybek og opdroges her. Som Student dyrkede han først Theologien i Wittenberg, gik derpaa over til Medicinen, som han studerede i Rostock, og tog Doktorgraden i Greifswald 1692. Her fungerede han dernæst i nogle Aar som medicinsk Professor og indgik Ægteskab med en Datter af Professor theologiæ Conrad Tiburtius Rango. Omtr. 1697 vendte

han tilbage til Lybek, hvor han virkede som Læge, fra 1708 som 2., fra 1712 som 1. Stadsfysikus. Han var Medudgiver af «Nova maris Balthici et Septentrionis litteraria» (1698—1708) og publicerede i dette Tidsskrift en Del «Observationes medicæ et physicæ», ligesom han i sin Professortid udgav nogle smaa akademiske Programmer og Dissertationer. Hans Død indtraf 1. April 1718.

Møller, Cimbria lit. I. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte V. *Jul. Petersen.*

Storch, Frederik Ludvig, 1805—83, Maler. S. var født paa Fyn i Landsbyen Kjærte, hvor hans Fader, Hannibal Samuel S. (f. 1775 † 1817), var Sognepræst; hans Moder var Eleonore Christine f. Kamp (f. 1772 † 1849). Efter i 1823 at være bleven dimitteret til Universitetet begyndte han efter sin Faders Ønske at studere Theologi, men drev ved Siden deraf kunstneriske Studier; allerede i sit Rusaar blev han, der fra sin tidlige Barndom havde haft sin største Glæde af at tegne, især frie Kompositioner over romantiske og historiske Æmner, Elev af Kunstakademiet, og i 1826 rykkede han op i dettes Modelskole. 1828 debuterede han paa Charlottenborgudstillingen med Billedet «Oscars Død», hvortil, som til adskillige af hans senere Arbejder, Motivet var taget fra de «Ossianske» Poesier; det vakte en Del Opmærksomhed og nød den Ære at blive kjøbt til Statens Malerisamling; nu hænger det paa Kronborg. Theologisk Embedsexamen tog han i 1830, men gjorde aldrig Brug af den. I de nærmest følgende Aar dyrkede han sammen med talentfulde Kammerater som Bendz og Kuchler Kunsten med en Flid og inderlig Hengivelse, der ganske vist mere gav sig Udtryk i lyriske Stemninger end vidnede om indtrængende Naturstudium, men som dog skaffede den unge Maler formaaende Velyndere og hans frembringelser Kjøbere; i 1831 solgte han saaledes en Altertavle, «Christus i Gethsemane», til Kirken i Aasum paa Fyn. Aaret i Forvejen (31. Marts 1830) havde han ægtet sin Kusine Gertrudmine Claudine Kamp (f. 1811 † 1881), Datter af Godsforvalter Chr. Aug. K., og med hende rejste han i 1832 til München, hvor han satte Bo og opholdt sig det meste af en Snes Aar, nær knyttet til de tyske Malere, som ved den Tid arbejdede i den navnkundige bajerske Kunstby. I det hele lærte S. hurtig at føle sig som Led af den Kreds, hvori han færdedes og virkede, og hans Interesse for, hvad der trivedes i Hjemmet, synes i hans Udlændighedsperiode kun at have været ringe. Han udviklede sig mere og mere til udpræget Münchener-Kunstner, og medens han

var en stadig Gæst paa de tyske Udstillinger. sendte han i 12 Aar kun 2 Malerier hjem til Charlottenborg; det ene var i 1843 «Amor lærer Psyche at styre Roret; en Genius stemmer Lyren», der var malet for Kongen af Würtemberg; det andet, 1844, «Venus efter Badet paaklædes af Gratierner», kjøbt af Kong Christian VIII. Efter at dette Billede havde været at se i Kjøbenhavn, gik der igjen en Række af Aar, inden S. lod høre fra sig i Hjemmet, i det han 1852 udstillede en Gruppe «Italienerinder»; men fra den Tid indtil et Par Aar før sin Død hørte han til Charlottenborg-udstillingens faste Stok, efter at han, der paa Kong Christian VIII's Bekostning 1845—46 havde foretaget en Rejse til Italien, 1852 havde taget Ophold i Fædrelandet. Der blev han agreeret af Kunstakademiet (1852), men sit Medlemsbillede, der skulde have været udført over Æmnet «Numa og Egeria», fik han først færdigt 1859 og indleverede det aldrig. Grunden dertil var efter al Sandsynlighed den, at han strax efter sin Hjemkomst fik en saa stor Mængde Bestillinger paa Portrætter, at de i de første 7—8 Aar optog næsten al hans Tid. Fra 1855 var det igjen væsentlig Æmner, hentede fra den hellige Skrift, Historien og Digtekunsten, han behandlede; nævnes kunne saaledes Altertavlerne «Kvinderne i Christi Grav» (Smerup Kirke) og «Hyrdernes Tilbedelse» (Spjellerup Kirke) samt flere Arbejder over Motiver fra «Sakuntala», Nordens Sagnhistorie — «Heimer og Aslaug» — og nyere Poesi; hans «Grev Otto af Oldenborg og Bjærgjomfruen» blev 1863 kjøbt af Kong Frederik VII og skjænkedes af Grevinde Danner til den kongl. Malerisamling; i 1865 vakte hans «Judith» ikke ringe Bifald.

S., der døde 2. Sept. 1883, var en nobel og ualmindelig elskværdig Karakter, og hans fine Dannelse og inderlige Følelse givede de bedste af hans Kompositioner og Portrætter noget vist tiltalende. Ved Siden deraf lide de dog af Mangler, imod hvilke de gode Egenskaber ikke ret kunne veje op; hans Tegning er ingenlunde ulastelig, Farven konventionel og Foredraget uden Kraft og Personlighed. Af de 3 Billeder, den kongl. Malerisamling i Aarenes Løb erhvervede af ham, er intet ophængt.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Storch, Mathias Vilhelm Samuel, f. 1837, Landbrugskemiker. Vilh. S. er født 21. Juli 1837 i Kjølge ved Assens, hvor Faderen, Konsistorialraad Christian S., var Sognepræst. Moderen var Karen Mathilde f. Göttsche. 1856 blev han Examinand ved den poly-

tekniske Lærestalt, og 1861 underkastede han sig Examen i anvendt Naturvidenskab. Efter i 2 Aar at have været Kemiker ved Kryolithsodafabrikken «Øresund» deltog han som Artillerilieutenant i Krigen 1864. Fra 1865—82 var S. Medarbejder i V. Steins kemiske Laboratorium og kastede sig her særlig over Studiet af Landbrugskemi. Det er et betydeligt Antal udenlandske agrikulturkemiske Arbejder, som S. i dette Tidsrum har oversat paa Dansk og bearbejdet videre, foruden at han har foretaget flere selvstændige Undersøgelser.

Med dette Grundlag og kjendt som en særdeles samvittighedsfuld Analytiker blev S. derfor N. J. Fjord en vigtig Støtte ved dennes mange Forsøg paa Landbrugets Omraade, og da 1882 paa Fjords Initiativ den kongl. Veterinær- og Landbohøjskoles Laboratorium for landøkonomiske Forsøg blev bygget, var S. selvskreven til at være dets kemiske Leder. I denne Stilling har han virket med stor videnskabelig Dygtighed, og som særlig erfaren i den mikroskopiske Teknik er det lykkedes ham at udføre Arbejder af megen Originalitet, saaledes «Undersøgelser over nogle ret hyppig forekommende Konsistensfejl hos Smørret og Aarsagerne til deres Fremkomst samt over Mælkekuglernes Bygning». Ogsaa som Bacteriolog er S. velkjendt, og det er maaske hans største Fortjeneste at have givet Impulsen til Indførelsen af Renkulturer af Mælkesyrebakterier til Flødens Syrning, et Fremskridt, der har haft en overordentlig Betydning for vor hjemlige Smørproduktion. — 1882 ægtede S. Petra Christine Bang, Datter af P. B., Sognepræst til Haarby. 1892 blev han udnævnt til Professor. 1900—1 var han konstitueret som Forstander for Forsøgsvirksomheden ved Landbohøjskolen.

Orla Jensen.

Storch, Oscar Paolo Samuel, 1833—96, Læge, var en Søn af ovfr. nævnte Historiemaler Fred. Ludv. S. og fødtes i Dresden 14. Jan. 1833. Med Forældrene kom han 1835 til München og blev fra det derværende Gymnasium dimitteret som Student 1851, men immatrikuleredes 1852 i Kjøbenhavn, hvor Forældrene nu havde taget Bolig, begyndte her sine medicinske Studier og viste sig tidlig naturvidenskabelig og særlig kemisk interesseret, hvad der gav sig Udslag i, at han 1857 vandt en Pris for en af Videnskabernes Selskab stillet Opgave om Fiskeguano. 1858 tog han Lægeexamen, var de følgende Aar Kandidat ved Almindeligt Hospital, 1861—62 Læge ved Sygehjemmet og samtidig kirurgisk Prosektor, virkede

1862—65 som Reservemedikus ved Almindeligt Hospital og det nye Kommunehospital, i samme Tidsrum som Medredaktør af «Hospitalstidende» og var 1864—65 Læge ved den mediko-pnevmatiske Anstalt. 1865 erhvervede han sig Doktorgraden for en dygtig Afhandling om den akute Fosforforgiftning, foretog derpaa med Stipendium en Studierejse og konkurrerede 1867 til det nye Lektorat i Retsmedicin og Hygiejne. 1868—70 var han Distriktslæge paa Nørrebro, 1870—75 Læge ved Københavns Amts Sygehus, 1869—96 ved Ladegaardens Sygeafdeling, 1873—79 ved Københavns Ting- og Arresthus. 1871—74 var han Censor ved Lægeexamen og virkede i et længere Tidsrum som klinisk Privatdocent med Brystsygdommene som Speciallæmne. 1874 blev han Medlem af Sygehjemmets Bestyrelse, 1882 Meddirektør for Lægernes Enkekasse. 1894 fik han Professortitelen. Med altid uforandret varm videnskabelig og human Interesse varetog han sin Gjerning, men i en Aarrække var hans Virksomhed hemmet af en besværlig Sygdom, for hvilken han bukkede under 22. April 1896. — 1869 ægtede han Marie Félicité Louise Gamel, Datter af Grosserer Antoine Cyrille Fr. G. (V, 560).

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Ugeskr. f. Læger 5. R. III, 431 f. Hosp. Tid. XXXIX, 444. Bibl. f. Læger 7. R. VII, 322.

Jul. Petersen.

Storck, Herman Baagøe, f. 1839, Arkitekt. Han er født i Skibby Præstegaard paa Sjælland 18. Febr. 1839 som Søn af Sognepræst Peter Frederik S. (f. 1797 † 1880) og Margrethe Cathrine f. Holten (f. 1799 † 1864). Han blev Student 1859, gennemgik derefter Kunstakademiet, hvor han 1866 vandt den lille Guldmedaille; samtidig tegnede han hos J. H. Nebelong og Herholdt, for hvem han 1867—70 var Konduktør ved Ombygningen af Herlufsholm. 1870—71 studerede han i Italien med Rejseunderstøttelse fra Akademiet; han har baade tidligere og senere foretaget Rejser i Udlandet. 1868 ægtede han Emma Bruun (f. 1843), Datter af Sognepræst Hans Herman B. (f. 1810 † 1861) og Jacobine Frederikke f. Wesenberg. 1880 blev han Medlem af Kunstakademiet, 1887—93 var han Medlem af Akademiraadet.

Da S. i Slutningen af 1871 paatog sig at fuldføre Viborg Domkirkes Ombygning efter N. S. Nebelongs og Tholles Død, var han en temmelig ukjendt Mand; da han 1876 havde endt sit Arbejde, var han anset som en ualmindelig fin og dekorativt begavet Arkitekt. Blandt hans senere Arbejder kunne nævnes: i København

Landmandsbankens Bygning paa Hjørnet af Boulevarden og Frederiksborggade, 1882--83, Abel Cathrines Stiftelse, 1886, Helligkorskirken, den Soldenfeldtske Stiftelse, 1894, Landmandsbankens nye Tilbygning ved Holmens Kanal, 1900; uden for Kjøbenhavn Herregaarden Sophiendal i Jylland, Avlsgaarden Vedbygaard og et Apothek i Svendborg, 1888, foruden enkelte Privatbygninger rundt omkring. Han har restavreret: Søndersogns Kirke i Viborg 1875, Helligaandskirken i Kjøbenhavn 1879, Stubbekjøbing og He Kirker 1882, Ledøje Kirke 1886, Horsens og Salling Kirker 1891, Svendborg/ Maribo og Bjernede Kirker 1892, Merløse Kirke 1893, Store Heddinge Kirkes Kor 1894 og Taarn 1902, Helligaandskapellet i Kjøbenhavn 1895, Olai Kirkespir i Helsingør 1898, Graverboligen paa Assistens Kirkegaard i Kjøbenhavn 1900, og han er i Øjeblikket i Færd med at restavrere St. Mariæ Klosterkirke i Helsingør og Ringsted Kirke, begge Restavrationer beregnede til at vare 7 Aar. Han vandt 1. Præmie i Konkurrencen om Raadhuset i Roskilde, men Arbejdet overdroges til Momme; han lod i sin Tid paa Ministeriets Opfordring Ribe Domkirke opmaale og indgav et Projekt til dens Restavration, men da hans Opfattelse af Restavrationens Principper stod i Modstrid med Ministeriets, bad han om Antagelse af en anden Arkitekt (Amberg). Hans sidste Arbejde er et Udkast til en Musæumsbygning i Østre Anlæg for den Hirschsprungske Kunstsamling.

[St. Nicolai,

S. ejer en meget stor Seglsamling, og gjennem den har han tidlig faaet Interesse for Slægter og Personer og de dem vedrørende Gaarde og Kirker, hvad der igjen har ført til Studiet af Heraldik og Arkitektur. Han er en ualmindelig gennemdannet Personlighed, en i høj Grad smagfuld og behersket Arkitekt; i sine mange Restavrationensarbejder har han vist den største Respekt for den oprindelige Stil og den fineste Forstaaelse af Stilens Aand, saa vel i Helhed som i Enkeltheder. Sin sjældne Tegneevne har han vist i sine talrige Bidrag til «Tegninger af ældre nordisk Arkitektur», sit grundige Kjendskab til vor middelalderlige Bygningskunst i Værkerne: «Sallinglands Kirker» II (1893), «Danske Tufstenskirker» II (1894) og «Grenaaegnens Kridtstenskirker» (1896).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Storm, Caspar Herman, 1718—77, Officer og Stiftamtmand, var født i Throndhjem 9. Febr. 1718 og Søn af Oberst Christian Ulrik S. og Helene Margrethe f. v. Hausmann. Familien var op-

rindelig svensk; C. U. S.s Fader, Arvid Christian S., var flygtet til Norge, fordi han havde dræbt Digteren «Lucidor», og var der bleven Generalmajor og saaledes rangadelig. S. studerede ved Sorø Akademi, blev 1735 Lieutenant, 1740 Kapitajn, 1752 karakt. Major, 1755 Sekondmajor og 1756 Premiermajor, alt i det nordensfjældske gevorbne Infanteriregiment. Derefter blev han 1763 Stiftamtmand i Christiania. Efter sin Moder († 1764) arvede han betydelige Midler og ejede bl. a. den indbringende Bingens Lændse. Han blev 1763 gift med Ida Sophie Mangelsen, eneste Barn af den rige General-lieutenant Joh. M. i Christiania (XI, 89), hvis Formue han dog ej selv kom i Besiddelse af, da hans Svigerfader overlevede sin Datter. Derefter ægtede han 1767 Margrethe f. v. Heinen, Enke efter Chr. Stockfleth til Brahesholm (ovfr. S. 441).

S. var en velstuderet og kundskabsrig Mand med smukke Interesser. Han besad et udvalgt og elegant Bibliothek paa 9000 Bind og interesserede sig for Oprettelsen af en højere Undervisningsanstalt i Christiania i realistisk Retning. Et satirisk Brev fra ham (Høst, Struensee III, 261 f.) vidner om, at han var en god Stilist. Han førte et stort og kostbart Hus og havde stor Byggest. I Christiania opførte han en meget elegant Gaard, der siden blev Krigsskolens Lokale, og i Oslo «Ladegaarden» paa den midalderslige Bispegaards Tomt.

Under alt dette forværredes imidlertid hans økonomiske Stilling i den Grad, at han i Marts 1772 maatte gjøre Opbud, hvorpaa han nedlagde sit Embede og drog til Danmark. Opbudet var saa meget slemmere, som offentlige Midler vare inddragne i Boets Masse, hvorved ogsaa hans Kollega i Stiftsdirektionen, den gamle Biskop Nannestad, blev ruineret. Det er blevet sagt, at S. kort efter sin Ulykke skal have gjort et Besøg i Sverige og ikke have staaet ganske uden for de Stemplinger, som Gustav III netop ved den Tid begyndte for at gjøre sig til Herre over Norge. Sine sidste Løveaar tilbragte han paa Fyn, hvor han døde 12. Marts 1777. En Datter af hans første Ægteskab var gift med Fr. Ant. Greve Wedel-Jarlsberg og Moder til Norges Statholder Herm. W.-J.

L. Daae.

Storm, Edvard, 1749---94, Digter og Skolemand, Søn af Præsten Johan S. og dennes 2. Hustru, Ingeborg Birgitta f. Røring. E. S. blev født 21. Avg. 1749 i Vaage Præstegjæld (i Gudbrandsdalen), hvor Faderen den Gang var ansat. I Vaage Præstegaard

tilbragte S. de første 12 Aar af sit Liv, indtil han i 1761 blev optaget i Christiania lærde Skole. 1765 tog han Examen artium ved Københavns Universitet, men vendte i det følgende Aar, rimeligvis af Helbredshensyn, tilbage til Faderens Præstegaard. En Tid var han Huslærer i Lesje Præstegjæld, men med denne Undtagelse tilbragte han Aarene 1766—69 i sit Barndomshjem. De stærke Indtryk fra Barneaarene af norsk Dalnatur og Dalliv bleve i disse Aar fæstnede og uddybede. Som Dreng havde han leget sammen med Sognets Bøndergutter, og som Yngling holdt han sig ikke fornemt tilbage fra Bondebefolkningen. Der var i Præstegaarden en 17aarig Tjenestegut, Jacob Danielsen, som S. tog sig meget af; han underviste ham, saa at han senere kunde blive Skoleholder og Klokker. Vi have endnu en Del Breve bevarede, der bleve vexlede mellem de 2 Mænd (det sidste fra 1777); de vise, hvor fortrolig S. udtalte sig om de inderste aandelige Spørgsmaal til denne fordums Tjenestekarl. Allerede dette Forhold aabenbarer nogle af de ejendommeligste Træk i S.s Natur: hans varme, medfølende Natur, hans Jævnhed og endelig den vordende Skolemands Trang til at fremkalde slumrende Spirer, til at opdrage. Hans Lyst til at tage sig af Naturer, der af en eller anden Grund stode i Stampe, gav sig ogsaa senere smukke Vidnesbyrd. En fattig, forældreløs Skomagerson i København, Lars Jørgensen — han optog senere Storms Fornavn, Edvard —, sørgede han næsten helt for i et Par Aar, indtil Drengen kunde klare for sig selv; J. blev senere en anset Kjøbmand i Kongsberg. Under et Sommerophold i Farum blev S. opmærksom paa en faderløs Bondedreng, Poul Rasmussen, der blev hans tredje Plejesøn og ogsaa optog Navnet Edvard; han vandt et bekjendt Navn som Komponist af Melodien til «Danmark, dejligst Vang og Vænge» (XIII, 514). — Til Opholdet i Vaage Præstegaard knytter sig ogsaa Mindet om S.s — saa vidt vi vide — baade første og sidste Kjærlighed. Han forelskede sig i en ung Bondepige fra Sognet, Ragnhild Hammer. Det synes, at Faderen har lagt sig imellem for at hindre en «Mesalliance»; sikkert er, at de bleve skilte fra hinanden. Hun blev senere gift; han døde ugift. I sin «Erlands Ode til Jutulsbjærgen» har S. sunget om sin Ragnhild og deres fælles Ungdomsminder.

I Juli 1769 tog S. hjemme fra for i København at begynde sine Studier for Alvor; det var Tanken, at han skulde studere Theologi, men han fik aldrig Embedsexamen, særlig vel fordi han tidlig af Lyst til litterær Virksomhed blev draget bort fra Embeds-

studierne, dels vel ogsaa fordi hans økonomiske Forhold lagde ham Hindringer i Vejen. Skjønt han hurtig fik Regensen, maatte han dog i mange Aar kæmpe med haarde Kaar. I Anledning af sit Digt «Indfødsretten» fik han (1778) en aarlig Hædersgave paa 100 Rdl. fra Kongens Kasse og lige saa meget fra Arveprinsen; lidt tjente han desuden ved Undervisning og ved litterært Arbejde. — Skjønt S. var Nordmand, gik han dog ikke ind i det norske Selskab; han var nemlig en ivrig Beundrer af Ewald og sluttede sig derfor til hans Vennekreds (jvfr. hans Digt «Ewald eller den gode Digter»). Men hans Ophold i Norge som Barn og ung Mand havde dog knyttet ham nøje til dette Land; hans Breve vise, hvor længselsfuldt han, midt i et kjøbenhavnsk Vintersøle, kunde drømme om en frisk norsk Vinter med ringlende Slædebjæller i susende Fart over den hvide Sneflade. Og hans Barndomsegns Bygdemaal, det Maal, hvorpaa hans Ragnhild havde talt til ham, hvor underlig dragende kunde det ikke endnu klinge i hans Ører! Saa skrev han 9 Sange paa norsk Bygdemaal, rimeligvis i Begyndelsen af 70erne. Disse Sange have ikke blot det mærkelige ved sig, at de ere de første i deres Art, paa en vis Maade den første Spire til den norske Litteratur paa Maalet, men de ere i sig selv det bedste, S. har skrevet; der er over dem en Naturlighed og Friskhed, som intet af S.s Digte paa Dansk ejer. Flere af dem fik saa langt et Liv paa den norske Bondestands Læber, at de synges den Dag i Dag.

S.s Digtning paa Dansk begynder med «Bræger», et komisk Heltedigt, der udkom 1774. Indholdet er det, at en Degn drager ud for at samle Paaskeæg; men Avind, der misunder ham hans forventede Nydelse, faar Æolus til at blæse ham Støv i Øjnene, saa han snubler, og alle Æggene knuses. I Fortalen gjør Forfatteren Rede for, af hvilken Grund han havde skrevet Digtet: «Vort Sprog har stor Mangel paa sammenhængende episke Digter baade i det alvorlige og komiske Slags»; derfor har han digtet «Bræger». Det komiske Heltedigt blev derefter; det er for et Nutidsmenneske ganske ulæseligt. 1775 udgav han, under det pseudonyme Navn «Erland Sivertsen»: «Adskilligt paa Vers»; i de følgende Aar kom bl. a. «Indfødsretten» (1778), et Digt i 4 Sange, og «Fabler og Fortællinger i den Gellertske Smag» (1778). I 1785 udgav han «Samlede Digte». I Forordet til dem udtaler han sig saaledes: «Hvad jeg for Efterslægten vil vedkjendes, skal bestaa i denne Samling (Sangene paa Maalet findes ikke heri), i de forhen

udgivne Fabler og Fortællinger og i de hellige Sange efter Uz' og flere tyske Digteres Originaler. I Fald jeg efterdags lader noget trykke, skal jeg nok mage det saa, at det og kan høre til denne Klasse.» (Til det senere trykte hører bl. a. de Almueviser, som han udgav paa Foranledning af Selskabet for Efterslægten for om muligt at fortrænge «de dumme og usædelige Gadeviser».) De samlede Digte betegne i Virkeligheden Afslutningen af S.s digteriske Virksomhed; vi kunne altsaa her tage et Overblik over den.

Som de ovenfor anførte Ord af Fortalen til «Bræger» godtgjøre, delte S. Datidens gængse Opfattelse: at det var en Digters Opgave, ikke just at udsynge det i hans Sjæl, som trængte paa for at finde Udtryk, men at stræbe efter at udfylde tomme Rubrikker i Tidens poetiske Litteratur. Imellem S.s samlede Digte finde vi da ogsaa Læredigte, Oder, Satirer, historiske Romancer, Selskabssange, Drikkeviser og aandelige Sange. Det allermeste af dette er uden poetisk Værdi og ogsaa uden litteraturhistorisk Betydning. Af hans aandelige Sange bleve 10 optagne i «Evangelisk-kristelig Salmebog», men kun et Par af dem slap ind i Roskilde Konvents Salmebog, og ingen af dem er mere i levende Brug. Af hans øvrige Digtning har kun én Sang beholdt Livskraft i sig til vore Dage: «Zinklars Vise» (den stammer vist fra Slutningen af 1781). S. er ikke den første, som forsøger sig i den historiske Romance, men «Zinklars Vise» er dog den første læselige af den Art, og S. bliver derved paa en Maade denne poetiske Genres Grundlægger. «Thorvald Vidførle» (med Omkvædet: «Men Thorvald har reddet sin Konge») er hans næstbedste Digt i denne Retning.

S. slutter, som allerede bemærket, i det væsentlige sin digteriske Virksomhed omkr. 1785. Fra nu af træder Skolemanden i Forgrunden. I 1786 stiftede en Kreds af bekjendte Mænd «Selskabet for Efterslægten»; S. var en af Medstifterne og kom til at spille en betydelig Rolle i dets Virksomhed. Blandt de Opgaver, Selskabet satte sig, var den vigtigste Stiftelsen af en Realskole for Børn og i Forbindelse dermed Afholdelse af populære Foredrag for ældre Børn og unge Mennesker over Æmner fra forskellige Videnskaber. Foredragene kom først i Gang; de holdtes om Eftermiddagen, og S. læste 4 Timer om Ugen over «Leveklogskab», Geografi, dansk Sproglære og græsk og nordisk Mythologi. Det er gennem disse mythologiske Forelæsninger, at den unge Oehlschlæger senere føres ind i den nordiske Gudeverden. Da

selve Skolen kom i Gang, fik S. fuldt op at gjøre; der gik ikke en Dag, uden at han besøgte den, enten for selv at undervise eller for at føre Tilsyn med Undervisningen. Det var da ganske naturligt, at han fra 1790 knyttedes fastere til Skolen som en Slags Overinspektør. Hidtil havde hans Virksomhed været helt gratis; nu fik han fri Bolig paa Skolen. Efterslægtselskabet havde sat sig den Opgave at skabe en Realskole, i hvilken de gamle Sprog traadte tilbage (Latinen fik kun 2 ugentlige Timer, Græsk ingen), medens Modersmaalet, Historie, de nyere Sprog, Naturfagene osv. traadte i Forgrunden. End videre blev det fremhævet, at Hovedopgaven skulde være, «saa vidt saadant ved Undervisningen kan ske, at danne Børnenes moralske Karakter». Skolen skulde være karakteropdragende, og Opdragelsen skulde foregaa paa en human, virkelig pædagogisk Maade. Det gamle Propnings- og Pryglesystem vilde man intet have med at gjøre. Og naar det lykkedes Skolen forholdsvis godt at løse denne Opgave, tilkommer Æren derfor i første Række S. Han forstod at fængsle Børnene ved sin Undervisning (han optraadte ogsaa som Skolebogsforfatter med en lille Geografi), men det vigtigste var dog den opdragende Indflydelse, han, rent umiddelbart, havde paa dem gennem sin jævne, ædle Karakter. «Jeg er», skriver han i et Brev, «og saa aldeles i Besiddelse af Børnenes Venskab og Fortrolighed, at jeg kan med en Mine faa dem til alt, hvad jeg vil. Hver Søndag har jeg en Sværm af dem, som komme til mig blot for at tale med mig.»

«Ethvert fornuftigt Menneske», skriver S. i et Brev, «maa i alle sine Anlæg forestille sig altid det værste og sletteste Udfald for at vænne sin Sjæl til med Lydighed og Hengivenhed at tage imod den himmelske Faders Vilje, ihvordan den end er.» Vi have S.s hele Karakter i disse Ord. Begyndelsen af dem røber en vis Gammelmands-Forsigtighed. Han var ingen stærk Natur med store Drømme og dristige Tanker. Men Slutningen af de anførte Ord maa ikke overses; S. var en virkelig from Natur. «Jeg har lært af Erfaring», siger han et Sted, «at der uden Religion og Guds-frygt er ingen sand Lyksalighed til.» Og hans Religiositet var ikke mørk og sygelig. Han skriver en Gang til den før omtalte Jacob Danielsen: «Hvad mit Sind angaar, da er det gemenligen muntert og sorgløst. Hele Skabningen er for skøn til at beskues igjennem Taarer. Vor Jord er alt for yndig til at være en Grædedal for sande troende Kristne».

S. var en fordringsløs og beskeden Natur; men man satte

Pris paa hans Karakter og Evner og ønskede at drage Nytte af dem. Han blev anmodet om at indtræde i den Salmebogskommission, der blev nedsat i 1790 for at udarbejde en ny Salmebog, og en Maaned før sin Død udnævntes han til at være en af Direktørerne for det kongl. Theater. S.s Helbred havde i adskillige Aar været meget skrøbeligt; i Sommeren 1794 forværredes det meget, og 29. Sept. s. A. døde han.

F. Nygård, Efterslægtselskabet og E. Storm (1886).

F. Rønning.

Storm, Hans Theodor Woldsen, 1817—88, Forfatter. Hans Fader var Johann Casimir S. († 1874), Prokurator i Husum og gift med Lucie f. Woldsen († 1879). Th. S. fødtes 14. Sept. 1817. Hans Opdragelse i Hjemmet var af en mærkelig fri Natur; han læste ikke noget, men hørte meget fortælle; «Religion og Kristendom hørte jeg aldrig tale om», siger han selv. Han blev tidlig greben af Lysten til at digte og tog Afsked fra Skolen i sin Fødeby med et Digt om Makkabæerne. Den tyske Litteratur var ham temmelig fremmed og gik først op for ham, da han kom ind i øverste Klasse i Gymnasiet i Lybek. I 1837 kom han til Kiel for at studere Jura, men hverken denne eller Studenterlivet behagde ham. Om sit Universitetsarbejde siger han selv: «Jeg har intet Talent til at lære og har aldrig lært noget ordentligt; at arbejde har jeg egentlig først rigtig lært som Digter.» 3 Semestre, som han tilbragte i Berlin, og en Udflugt til Dresden gjorde intet stærkere Indtryk paa ham; 1839 kom han igjen til Kiel, hvor han sluttede et intimt Venskab med Brødrene Mommsen, som kraftig vakte hans Energi i poetisk Retning; ogsaa Schwaberen Mørke paavirkede ham stærkt. I denne Tid opstod «Liederbuch dreier Freunde» (1843). I 1843 nedsatte S. sig som Advokat i Husum og fik ved sine Familieforbindelser en betydelig Praxis. 15. Sept. 1846 blev han gift med sin Slægtning Constance Esmarch, Datter af Borgmesteren i Segeberg; hun blev en udmærket Husmoder, var meget musikalsk og dybt forstaaende over for sin Mands Aandsfostre.

1851 udgav S. sin første selvstændige Bog: «Sommergeschichte u. Lieder», og den bekjendte Novelle «Immensee» (skreven 1844) udkom i omarbejdet Skikkelse. I Kampen mod det danske «Fremmedherredømme» deltog S. ikke som Politiker, men viste sig i sine Digte som en «ægte tysk Patriot» eller rettere sagt ægte «Dänenfresser», hvorfor man fra dansk Side kasserede hans Be-

stalling. Til Løn for sit «patriotiske» Sindelag blev han ansat som Assessor i Potsdam (1853), men han kunde ikke gro fast her; han følte sig fremmed i den store Stads umiddelbare Nærhed og led af Hjemve, og skjønt han blev behagelig opfrisket ved en Rejse til Heidelberg (1855) og et kort Samvær med sin Ven Mørke, var det dog lige galt efter Tilbagekomsten; men 1856 blev han «Amtsrichter» (Underretsdommer) i Heiligenstadt (im Eichsfeld), hvor han følte sig mere som hjemme og atter fik Lyst til at skrive. Her fremkom ogsaa en Del Noveller. I Marts 1864 havde han den Glæde at blive kaldet som «Landvogt» til Husum (efter den preussiske Annektion blev han «Amtsrichter», 1874 «Oberamtsrichter», 1879 «Amtsgerichtsrath»), og nu følte han sig igjen lykkelig, uagtet Preussernes «schneidige» Væsen ikke rigtig tiltalte ham. Hans Hustru døde imidlertid 20. Maj 1865, og hans Smerte og Sorg mildnedes ikke ved noget Haab om en Gjenforening; dog høre de Digte, hvori denne Begivenhed har fundet Omtale, til de fineste Perler i tysk Lyrik. I 1866 giftede S. sig anden Gang, med Dorothea Jensen, som plejede ham ømt og trofast til hans Død. I 1868 begyndte han at udgive sine «Gesammelte Schriften» (10 Bd., 1868—77), som indeholde en Fylde af fint tænkte og fint udførte, til Dels historiske Noveller, der høre til det bedste, den tyske Litteratur ejer paa dette Felt. 1880 tog S. sin Afsked og flyttede til Hademarschen ved Hanerau, men besøgte jævnlig Husum, hvis Indbyggere fik deres berømte «Herr Rath» udnævnt til Æresborger. Han døde 4. Juli 1888. Hans bedste Noveller findes i Samlingen «Vor Zeiten» (Berlin 1886).

Allg. Deutsche Biographie XXXVI. Deutsche Rundschau LVII—VIII.

C. A. Nissen.

Storm, Ulrik Frederik, 1685—1754, Officer, var Søn af Generalmajor Arvid Christian S. og Anna f. v. Kocken. Da Faderen 1694 blev udnævnt til Kommandant i Frederiksstad (i Norge), ansattes den kun 9 Aar gamle Søn som Konduktør sammesteds, 1707 blev han Sekondlieutenant og 1710 Premierlieutenant ved Cicignons gevorbne Infanteriregiment, hvilket han imidlertid forlod 1711, hvorefter han 1713 blev ansat som Kapitajn reformé ved Grenaderkorpset, hvor han 1715 avancerede til Kompagnichef, 1723 Oberstlieutenant ved et nationalt Regiment Dragoner i Sjælland, Laaland og Falster, 1731 Underfører ved Drabantgarden, s. A. Oberst, 1732 Overfører ved Drabantgarden, 1733 Chef for det ny-

oprettede nørrejske nationale Infanteriregiment, 1745 Generalmajor af Infanteriet med Anciennitet fra 1742, 1748 Kommandant i Frederiksstad (Norge) til sin Død, der indtraf 24. Sept. 1754, efter at han $\frac{1}{2}$ Aar forud var udnævnt til Generallieutenant. Han var fra 1749 Ridder af Danebrog. — Gift med Hedevig f. Werenskiold (f. 1702 † 5. Jan. 1771), Datter af Jens W. (Wernersen, adlet 1717) til Borregaard, Trosvik og Nygaard og hans 1. Hustru, Margrethe Jensdatter Lobeck.

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingeniørkorpset 1684—1893. Anker. Biogr. Data om norske Generalspersoner. *C. O. Munthe.*

Stoud, Frederik, 1759—1823, Kollegiedeputeret, en Søn af Prokurator Carl Christopher S. og Christine f. Weinmann, fødtes i Kjøbenhavn 5. Febr. 1759, blev 1777 Student fra sin Fødeby's Latin-skole, tog det følgende Aar Philosophicum, studerede derefter Filologi og de skjønne Videnskaber, var tillige Lærer for forskjellige unge Adelsmænd og fik senere Lejlighed til som Hovmester for saadanne paa 2 3aarige Udenlandsrejser bl. a. at studere Stats-økonomi. Efter sin Hjemkomst fra den sidste Rejse udnævntes han 1797 til Fuldmægtig i det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer, blev 1798 Chef for dettes Sekretariat, 1799 tillige Kommitteret i Kollegiet, 1812 Deputeret sammesteds og beklædte fra 1816 til sin Død, 30. Maj 1823, Stillingen som Deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet. Tillige var han 1799—1804 Politiets Medhjælper ved Gjennemlæsningen af udkomne Skrifter, 1801—23 Medlem af Bestyrelsen for den Reiersenske Fond, 1809—14 Medlem af den norske Provideringskommission og 1813—16 Medlem af den ekstraordinære Finanskommission. 1808 fik han Titel af Justitsraad, 1812 af Etatsraad. Han var i Besiddelse af en utrættelig Arbejdsomhed, grundige Kundskaber og et klart Overblik, og nød derfor med rette megen Anseelse blandt sine Kaldsfæller, hvem han desuden vandt ved sin Frimodighed og sit fornøjelige Lune. Hans mangesidige Interesser have sat sig ikke faa Spor i Litteraturen. Han blev 28. Maj 1799 gift med Anne Marie Abildgaard (døbt i Kjøbenhavn 3. Avg. 1771, † sammesteds 15. Okt. 1857), en Datter af Professor Peter Chr. A. (I, 50).

Erslew, Forf. Lex. Daae, Det gl. Christiania, 2. Udg., S. 268 ff.

G. Kringelbach.

Stoud, Ludvig, 1649—1705, Biskop, født i Bergen 25. April 1649 af Forældrene Otto Rasmussen S., den første Sognepræst til

Nykirken (f. 1620 † 1657), og Cathrine Munthe (f. 1628, † 1674 som Enke efter Generaltoldforvalter Herman Garmann, hendes 3. Mand, V, 574). Han deponerede fra Bergens Skole 1667, fik Attestats 1669, drog s. A. udenlands og studerede i Holland, England og Frankrig. Han blev immatrikuleret i Leiden 1669. Han vendte hjem 1672 og blev 1673 Magister. S. A. blev han Vicepastor i Holbæk og 1676 Stiftsprovst og Sognepræst til St. Knuds Kirke i Odense, hvorfra han 1699 kaldedes til Biskop i Christianssand, hvor han døde 28. Avg. 1705. Han har kun udgivet et Par Ligprædikener af det i hin Tid almindelige Slags med Vidnesbyrd om den gamle Orthodoxy, som han tilhørte. I Odense stod han i et venkabeligt Forhold til Kingo, med hvem han vistnok i et og alt har stemt sammen. Om hans Virksomhed som Biskop fortæller Bloch i «Fynske Gejstligheds Hist.», at han med Iver og Nidkjærhed søgte at udrydde Levninger af papistiske og hedenske Vederstyggeligheder. Bloch udtaler sig ikke nærmere herom, men det maa være i Sætersdalen, han har haft dette Arbejde, der kan have været haardt nok med det stridbare Folkefærd. Biskoppen naede ikke sit Maal, da der endnu 1780 fandtes et «Afgudsbillede», der blev foræret Biskop Spidberg. Han var en heftig Mand, og naar han indlod sig paa ovennævnte Arbejde, kan det da være rimeligt, at Ærgrelser have forkortet hans Liv. Han var ellers bekjendt for sin ualmindelige Legemshøjde. Gift 1. (1673) i Holbæk med Maren May († 1677), Datter af Mag. Søren Nielsen M., Sognepræst i Holbæk († 1679), og Cathrine Pedersdatter Motzfeldt, Søster til Griffenfelds Moder; 2. (1678) med Sophie v. Angel (f. 1646, † 1716, begravet i Odense 10. Sept.), Datter af Raadmand Peter Otto v. A. og Sophie Jørgensdatter Altwelt.

Bloch, Fyenske Geistligheds Hist. I, 636 ff. Wiberg, Alm. Præstehist. II 512. Faye, Christianssands Bispe- og Stiftshist. S. 280. *D. Thrap.*

Stougaard, Jens, 1761—1838, Skolemand, blev født 30. Okt. 1761 i Ry i Aarhus Stift, hvor hans Fader, Peder Pedersen, var Snedker. Moderen hed Anne Cathrine f. Herholdt. Oprindelig var han bestemt for Haandværksstanden, men da al hans Hu stod til at læse, blev han 1775 sat i Aarhus Latinskole. Her tog han Navnet Stougaard efter en gammel Onkel, der gav ham en aarlig Understøttelse. 1783 blev han Student med Udmærkelse, men da han manglede Midler til at fortsætte sine Studier, maatte han i nogen Tid ernære sig som Huslærer i Jylland. 1788 blev han an-

sat som Hører ved Roskilde Kathedralskole, men blev allerede Aaret efter Vicekonrektor i Aarhus. 1791 bestod han den filologiske Skoleembedsexamen med Udmærkelse, hvorefter han blev virkelig Konrektor. 1805 blev han Rektor ved samme Skole, som han derpaa styrede lige til sin Død, 4. Marts 1838. 1815 havde han faaet Professortitelen. 1791 ægtede han Johanne Marie Secher (f. 1773 † 1836), Datter af Proprietær A. J. S. til Kjærbygaard ved Aarhus.

Da S. blev Rektor, var Aarhus Skole i Forfald, men det lykkedes ham atter at bringe den paa Fode, ligesom han med Kraft gennemførte Skolereformen af 1805. For øvrigt omtales han som en godmodig og venlig Lærer, der var meget afholdt af sine Disciple. Der blev da ogsaa kort efter hans Død stiftet et Legat til hans Minde. Hans Forfattervirksomhed indskrænker sig til enkelte pædagogiske Afhandlinger og nogle Taler ved festlige Lejligheder.

Aarhus Kathedralskoles Program 1838. Hundrup, Biogr. Efterretn. om philol. Candd. S. 70 f. Hist. Tidsskr. 4. R. III, 58 f. Erslew, Forf. Lex. Grundtvig, Saga, Nytaarsgave 1812, S. 134. *A. K. Hasselager.*

Stoulund, Jens Jensen, 1790—1868, Hededyrker, blev født Christi Himmelfartsdag, 13. Maj, 1790 paa Vallerbækgaard i Karup Sogn. 5 Aar efter døde hans Fader, Gaardejer Jens Nielsen Overgaard, og Moderen, Ane Jensdatter, ægtede derpaa Peder Stoulund eller Stavlund fra Byen Stavlund i Haderup Sogn. Jens fik Navn efter sin «vandkyndige» Stiffader, der gav ham en haard Opdragelse og tidlig lod ham deltage i sine Engvandingsarbejder; efter at have været Soldat i Frankrig overtog han 1812, noget over 20 Aar gammel, ved Stiffaderens Død sin Fødegaard, som han opdyrkede saa godt, at Landhusholdningsselskabet gav ham et Sølvbæger og en Svingplov, den første, der kom til Karupegnen. I et halvt Aarhundrede virkede J. S. som Leder af Egnens Vandingsforetagender, og o. 1830 byggede han paa Øjemaal, uden Brug af Nivellerinstrument, en Kanal i $\frac{1}{2}$ Mils Længde, der førte Karupaaens Vand ud over store Strækninger; saaledes banede han Vejen for Hedeselskabets første Foretagender paa Engvandingens Omraade. J. S. var ikke blot en fremragende Landbruger, men tillige Fører og Raadgiver for Befolkningen og desuden dygtig som Murer, Tømrer, Tækkemand, Smed og Bødker; paa hans Ejendom var der først kun 8 Køer og Stude; 50 Aar senere var den delt i 4 Gaarde, en til hver Søn, med grundmurede Bygninger og i alt 80 Kreaturer.

7. Dec. 1817 ægtede J. S. Ane Knudsdatter, hvis Fader, Knud Sangild, var Gaardmand i Thorning Sogn; hun var født i Sept. 1794 og døde 14. Juli 1856. Selv døde J. S. 15. Dec. 1868 paa Vallerbækgaard.

E. Dalgas, Geograph. Billeder fra Heden.

A. Oppermann.

Stramboe, Johan Adolph Frederik, 1801—50, Danser. S., der var Søn af Feldbereder og Handskemager Johannes S. (f. 1768 † 1841) og dennes 1. Hustru, fødtes 28. Avg. 1801 i Kjøbenhavn, blev 1811 Danseelev ved Theatret, udnævntes 1821 til Figurant og 1833 til kongl. Danser. Han var en udmærket Fremsteller af komiske Figurer; «der var en Jovialitet og et Lune udbredt over hans livlige, afrundede Ansigt, som lyste af Godmodighed; ja denne lyste endog frem af hans hele lille, trinde Figur, saa at man, blot man saa ham . . ., uvilkaarligt maatte trække paa Smilebaandet og kom i godt Humør» (M. V. Brun). Efter denne Beskrivelse forstaar man, at han henrev i Roller som den joviale Mr. William i «Toreadoren», Værten Ambrosio i «Festen i Albano» og Mowitz i «Bellman»; han kunde dog ogsaa hæve sin Komik til det grotesk-uhyggeelige som Mephistopheles i «Faust», derimod raadede han ikke over noget Udtryk for rolig Værdighed, hvorfor Munken i «Romeo og Giulietta» mislykkedes for ham. S., der 27. Marts 1824 havde ægtet Figurantinde Sophie Frederikke Svanemann (f. 24. Dec. 1803 † 4. Okt. 1865), afgik i Febr. 1850 fra Theatret og døde 25. Juli s. A. paa St. Hans Hospital ved Roskilde. Han optraadte sammen med Andr. Füssel (V, 498) i Maj og Juni 1847 paa det kongl. Theater i Stockholm.

Hans Søn *Edvard Julius Lorentz S.*, der var født 20. Dec. 1825 i Kjøbenhavn, tog Arv efter ham, og besad han end ikke Faderens brede Gemytlighed, udviklede han, der 1845 udnævntes til Figurant, 1849 til Sekonddanser og 1857 til kongl. Danser, sig til en vittig og kaad Komiker. Af hans Repertoire kan særlig fremhæves Gadesangeren i «Napoli», som han arvede efter Hoppen-sach, Mr. William i «Toreadoren», hvor han trofast bevarede Faderens Figur, og af hans egne Figurer den ypperlige Viderik i «Et Folkesagn», Oscar i «Konservatoriet» og Hippolyte i «Pontemolle». Ved Slutningen af Aaret 1876 afskedigedes S., der paa Grund af Sygdom ikke var optraadt i et Aars Tid. Han, der 24. Dec. 1851 havde ægtet Ane Jensine (Signe) Vilhelmine Hollenstedt (f. 16. Marts 1824 † 22. Avg. 1884), Datter af Toldassistent H., døde

27. Okt. 1895 i Kjøbenhavn. Han var sammen med Juliette Price og hendes Søskende optraadt 1860 i Christiania og 1863 sammen med sin Søster Fru Stillmann (ovfr. S. 435) i Malmø og Christianstad.

Bournonville, Mit Theaterliv II, 64. 67. Folkets Avis 3. Juni 1878.

Arthur Aumont.

Strandiger, Otto Lorentzen, —1724, Præst og Separatist, var født i Flensborg, hvor hans Fader, Lorentz Hansen S., var Handelsmand; Moderen hed Adelheid Cypræus. Tilnavnet Strandiger betegner Familiens Hjemstavn, Øen Nordstrand. Her blev S. ogsaa Kapellan 1677 og senere Sognepræst. Men han laa stadig i Strid med Katholikerne paa Øen, og da han vilde øve stræng Kirketugt i sin egen Menighed, bleve Fjenderne saa mange og stærke, at Regeringen ansaa det rettest at forflytte ham til Holsten; men han vilde ikke modtage det ham bestemte Kald og forlod Øen 1698. I Flensborg blev han derefter fri Aftensangspræst ved Mariekirken og stod i stor Yndest hos Sognepræsten, Johs. Oksen (XII, 376). Da han i sine Prædikener brugte stærke og bitre Udfald mod Statskirkens Praxis og dens Lærere, rejste der sig heftig Modstand imod ham, særlig fra Thomas Clausen, den senere Generalsuperintendent, som den Gang var Hører ved Byens Skole. S. blev suspenderet — Jos. Schwartz styrede paa hin Tid Kirken i Hertugdømmerne —, og da han ikke vilde underskrive en Retraktation, forlod han Flensborg og drog over til Kjøbenhavn. Her blev han modtaget med aabne Arme i de fremspirende pietistiske Forsamlinger (1704—5). Efter at være vendt tilbage til Flensborg, hvor han nu privatiserede, begyndte han at ivre mod Barnedaaben og forny sine tidligere Udfald mod Statskirken. Indstævnet for Konsistoriet i Flensborg gav han sine Svar paa de til ham rettede Spørgsmaal i en trykt «Bekjendelse» (1708) og forlod derefter Flensborg. Han sluttede sig til Mennoniterne i det ejderstedske. Det var ham dog umuligt at holde sig borte fra Flensborg. Ved kongl. Reskript af 29. Febr. 1716 blev han derfor som Kjætter og Apostat forvist fra Kongens Riger og Lande med Trusel om at komme paa Bremerholm, hvis han vovede sig tilbage. Den theologiske Professor J. Trelund fik det Hverv at gjendrive S. og udgav derfor 1716 en «Schriftmässige Wiederlegung» mod ham, hvorefter der vexledes flere Stridsskrifter fra begge Sider. S. flakkede om fra Sted til Sted og døde i Nærheden af Hamborg 23.

April 1724. En Søster til ham er Stammaeder til Familien Kall i Danmark.

Bolten, Kirchen-Nachrichten von Altona II, 99 ff. Moller, Cimbr. lit. I. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. VI, 129 f. Zwergius, Siellandske Clerisie S. 773. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform. I, 564 ff.

A. Jantzen.

Strangesen, Ebbe, —1507, Rigsraad, var Søn af nedernevnte Strange Nielsen S. Efter Forældrene arvede han i det mindste en Del af Nørholm, og med sin Hustru Kirstine, der var Datter af Claus Gertsen Bryske og Grete Engelbrechtsdatter (Bydalsbach), og som han maa antages at have ægtet 1494, fik han Ret i Kjeldkjær, som han senere forøgede. Fremdeles var han Lensmand paa Ørum 1497 og endnu 1504.

Mest bekjendt er E. S. blevet som Poul Laxmands (X, 154) Drabsmand. Mellem de 2 Mænd var der et gammelt personligt Fjendskab, som maaske er blusset op paa ny under det mislykkede Sverigestog 1502, som de begge havde deltaget i. 22. Juni 1502 mødte Poul Laxmand, der faa Dage før var vendt tilbage til Kjøbenhavn og nu havde været oppe paa Slottet hos Kongen, paa Højbro E. S. og Bjørn Andersen Bjørn (II, 358). De 2 sidstnævnte, der havde været «Stalbrødre» paa Rejsen fra Kalmar til Kjøbenhavn, havde ogsaa den Dag spist og drukket med hinanden; men det var E. S., der angreb Poul Laxmand, medens Bjørn Andersen i Følge en kun et Par Aar yngre Dom i Begyndelsen søgte at stifte Fred og først drog Værget, da Hofmesteren huggede lige saa vel til ham som til E. At Drabet ikke var anstiftet af Kongen, fremgaar af, at E. S.s Hustru i Okt. s. A. viser sig meget bekymret for de Følger, det kunde faa for Manden. Det skulde dog snart vise sig, at der i saa Henseende ingen Grund var til Frygt. Endnu i 1502 nævnes E. S. som Rigsraad, hvad han ikke vides at have været tidligere og altsaa maaske er blevet som en Belønning for Drabet; han forekommer i den følgende Tid jævnlig i samme Stilling (saaledes ved Kalmardommen 1505), hvorimod han ganske vist aldrig blev Ridder. End videre var han Lensmand paa Hagenskov i 1505, en Post, som han øjensynlig har beholdt til sin Død, der imidlertid indtraf allerede 1507, senest 7. Febr. Han blev ikke gammel, og der var dem af hans samtidige, der i hans forholdsvis tidlige Død saa Himlens Straf for Drabet paa Hofmesteren. Enken nævnes i 1517 som gift paa ny, med Henneke Ahlefeldt Benedictsens.

Danmarks Adels Aarvog 1888, S. 65.

William Christensen.

Strangesen, Peder, o. 1170—1241, Stormand, vistnok Søn af Knud Valdemarsens Staller Strange, ses allerede 1193 selv at have hørt til Kong Knuds fornemste Mænd og synes i de næste Aar at have lært Hofskik hos Greverne af Orlamünde og Gleichen. Under Valdemar II steg hans Magt yderligere, og næst Jacob Sunesen var han Danmarks anseteste Adelsmand. Hertil bidrog hans Ægteskab med Esbern Snares Datter Ingeborg (VIII, 283), saa meget mere som han gennem hende arvede Esberns berømte Ejendom, det stærke Kalundborg. Han maa derfor være den «Peder af Kalundborg», som Valdemar II skjænkede 12 Bol eller «Hove» paa Femern, efter ham kaldte Petersdorf. Sammen med andre danske Stormænd virkede han i 1225 for Kong Valdemars Udfrielse af Fangenskab og gik i Borgen for Forliget, uden dog personlig at være tilstede; ligeledes gik han i Borgen for det endelige Forlig med Schwerinerne (1230), hvorved de unge Kongesønner udløstes, og denne Gang medbeseglede han Overenskomsten. Med Sorø Kloster havde P. S. langvarig Strid. Esbern Snares Søn Johannes, Valdemar II's Marsk, havde paa sit Dødsleje skjænket Klosteret Stenløsemagle med Tilliggende (1213), men hans Broder Absalon Bælg tilbageholdt Godset indtil kort før sin Død (1232). P. S. og Anders Grosen, der var gift med en anden af Esbern Snares Døtre, Cæcilie af Tersløse, vilde dog ikke godkjende Klosters Ret og tilegnede sig det omstridte Gods (1234), ja, skjønt Kirkens Dom gik dem imod, beholdt de det for Livstid. Ikke des mindre synes P. S. at have haft kirkeligt Sindelag. Da den store Kong Valdemar var død, valgte han at drage paa Pilegrimsfærd til det hellige Land; men just som han var ved at begynde Rejsen, døde han i Ribe (1241). Blandt hans talrige Børn kunne nævnes Anders, som blev Abels Marsk, og Ingeborg, gift med Grev Ernst af Gleichen (VI, 104). I sit Skjold førte P. S. en S sammensætning af Ørn og Ulv, det samme Vaaben, som senere var Ulfeldternes.

Hans Olrik.

Strangesen, Strange Nielsen, — o. 1489, Hofmester, af en Slægt, der, som det maa antages, er den samme som Slægten Bild, var Søn af Hr. Niels Strangesen til Norringtoft (i Hundborg Herred) og Ingeborg Follertsdatter (Dosenrode). Selv nævnes han 1440 og som Ridder 1443. I 1444 betegnes han «paa Nørholm», en Gaard, som han fik med sin Hustru Anne, Datter af Claus Jonsen (Lange) og den «ildonde» Fru Gertrud Mogensdatter Munk.

Fra 1449 og lige til 1489 forekommer S. N. som Rigsraad, og han anvendes hyppig i offentlige Anliggender; han var med paa Gulland 1449 og i Norge 1450, var blandt dem, der kapitulerede paa Stockholm 1464, og deltog i et Forligsmøde med Svenskerne i Lybek 1469, i en Voldgiftskjendelse mellem Kongen og hans Kreditorer i Slesvig og Holsten 1470 samt i Kalmarmøderne 1472, 73, 74 og 76. Han var Lensmand paa Ørum eller, som det ogsaa kaldes, i Thy i alt Fald 1467—74, men vistnok allerede 1449; rimeligst synes det, at Lenet har været pantsat ham, og at han har beholdt det til sin Død, eftersom hans Søn Ebbe (s. ovfr.) senere havde det i Pant. I Slaget paa Brunkebjerg 1471 førte S. N. «Danebrog», uden at det dog er klart, om herved skal forstås selve den gamle Danebrogsfane, og om han, saaledes som man nærmest faar Indtryk af, har maattet efterlade Banneret i Svenskernes Hænder. I 1480—81 var han den udvalgte Kong Hans' Hofmester og har som saadan vistnok spillet en Rolle ved dennes Styrelse paa Fyn. Efter Christian I's Død blev han Hofmester hos Hans som regerende Konge; han forekommer i den anførte Stilling 1482—83 og endnu 1487, dog muligvis med en Afbrydelse ved Tiden 1484 (jvfr. XIV, 203), men om hans Virksomhed i Embedet lader der sig ikke oplyse noget af synderlig Interesse. Han beholdt det ikke til sin Død, i det han oplevede at se Poul Laxmand som sin Eftermand i 1489; selv døde han mellem 15. Juli 1489 og 13. Dec. 1490, paa hvilken sidste Dag Fru Anne nævnes som hans Enke.

Danmarks Adels Aarvog 1888, S. 64 f.; 1897, S. 488 f.

William Christensen.

Strelow, Hans Nielsen, 1587—1656, Superintendent, var født i Visby paa Gulland og blev i en Alder af 20 Aar (1607) Præst i Vall og Hogrån sammesteds ved Ægteskab med Formandens Enke, Ermegaard Gustavsdatter. 1628 valgtes han til Provst over Nørre-Tredingen og 1630 til samme Tjeneste i Middel-Tredingen. 1633 udgav han i Kjøbenhavn sin «Guthilandske Chronica», tilegnet Christian IV, paa hvilket Skrift den, dog ikke af S. opfundne, saakaldte gullandske Hypothese (s. XII, 632) har øvet en uheldig Virkning, saa det er blevet en mindre tiltalende Blanding af Fabel og Historie, som dog af Mangel paa bedre Oplysninger om Gullands Fortid længe holdt sig i Kurs. Efter den ovfr. S. 290 omtalte M. Oluf Fochsen Staphrophskis Død 1644 blev S. Generalprovst paa Gulland og Præst i Visby. «Hr. Hans råkade», som

Wallin skriver i sit Værk om Gulland, «at lefva i Kullbyttetiden, då regeringen omvexlades på Gotland. Men det lände honom icke till skada, utan till stor fromma; ty eljest, tror jag, hade han dödt en herr Hans och blifvit begrafven såsom en annan probst.» Ved Freden i Brömsebro 1645 kom Gulland under Sverige, og S. blev nu efter aflagt Hyldings- og Troskabsed svensk Superintendent paa Øen. Han døde 27. Febr. 1656 og fik det Vidnesbyrd, at han havde været «en from Mand mod Svenskerne». Efter sin ovennævnte Hustrus Død (1636) havde han ægtet Marie Danielsdatter Holm.

Lemke, Visby stifts herdaminne S. 33 f.

H. F. Rørdam.

Stresow, Conrad Friedrich, 1705—88, Præst, blev født 15. Febr. 1705 paa Sandbjærg, Hovedgaarden i Grevskabet Reventlow i Sundeved, som hans Fader, Hans Christian S. († 1742), bestyrede som Forvalter for Storkansleren Grev Conrad Reventlow; Moderen hed Justina Eleonora f. Balemann († 1760). Da Forældrene 1711 flyttede fra Sandbjærg, blev denne deres ældste Søn, kun 6 Aar gammel, sendt til Skolen i Lybek, som han gennemgik i 12 Aar. 1723 dimitteredes han til Kiel og studerede senere i Wittenberg, Jena og Halle. Efter nogen Tids Huslærervirksomhed blev han 1730 valgt til Præst i Risby i Svansen, forflyttedes 1738 til Haseldorf i det sydlige Holsten og 1751 til Sognepræst i Husum. Endelig kom han 1760 til Femern som Provst og Sognepræst i Burg. Her virkede han til sin Død, 17. Dec. 1788. Hans 50 Aars Embedsjubilæum fejredes med stor Højtidelighed paa Øen 1780; nogle Aar i Forvejen var han bleven Konsistorialraad. S. var en from og kundskabsrig Mand, der har udgivet en Mængde asketiske Skrifter, blandt hvilke særlig kan fremhæves hans Huspostil, som i dansk Oversættelse (1752) i sin Tid har været meget udbredt. Han har bearbejdet Davids Salmer («Biblisches Vergnügen in Gott», 5 Dele, Hamb. 1752) og dertil føjet en tysk Oversættelse af Kingos Passionssalmer. Senere udkom fra hans Haand en Samling Salmer til Søndagsevangelierne og Epistlerne (Flensb. 1757). Han var 2 Gange gift: 1. (1741) med Brigitta f. Stricker fra Flensborg († 1743), 2. (1744) med Anna Magdalene f. Valentiner, ligeledes fra Flensborg.

O. H. Møller, Geneal. Tabelle u. Nachr. von der Stresowschen Fam. (Flensb. 1781). Giessing, Jubel-Lærere III, 481 ff. Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

A. Jantzen.

Stribolt, Valdemar, f. 1868, Veterinær. S. er født 15. Dec. 1868 i Frederiksberg som Søn af Toldkontrollør Ludv. Chr. S. og Amalie f. Jacobsen. Han gik i Gregersens Realskole og kom efter at have taget Præliminærexamen i 1885 til Veterinær- og Landbohøjskolen, hvor han tog Dyrlægeexamen i 1889. S. A. blev han ansat som Assistent ved den stationære Klinik (Professor Bang), hvor han forblev i henved 4 Aar. Allerede i sin Studietid havde han begyndt at lægge sig efter Bakteriologi, og som Assistent anvendte han omtrent al sin ledige Tid til bakteriologisk og experimentel-pathologisk Arbejde paa Forsøgslaboratoriets bakteriologiske Afdeling. Siden 1893 har han været fast knyttet til denne Afdeling som Assistent hos Professor B. Bang, og han er tillige knyttet til samme som Assistent ved Veterinærfysikatet. S. er en meget talentfuld Bakteriolog, og han har haft væsentlig Andel i de af Bang publicerede Undersøgelser, f. Ex. om Nekrosebacillen, smitsom Kastning m. m., ligesom han ogsaa med stor Dygtighed har deltaget i de praktiske Arbejder for Bekæmpelsen af forskellige smitsomme Dyresygdomme.

For den store Almenhed er S. bleven særlig bekendt ved den Kritik, han har fremsat af de Principper, der hidtil have været ledende i Kvægavlen. I en Afhandling i «Maanedsskrift for Dyrlæger» 1901 gjorde han gjældende, at man lagde for megen Vægt paa at frembringe Dyr af en vis ydre Form, som mentes at give Garanti for deres Godhed som Malkedyr («Malketegn»), medens man udelukkende burde lægge Vægt paa Dyrenes virkelige Evne til at producere megen og fed Mælk. Denne Kritik vakte et overordentligt Røre mellem de for Kvægavlen interesserede, og den har affødt en stor Mængde Artikler (i «Maanedsskrift for Dyrlæger», i «Ugeskrift for Landmænd» samt andre Landbrugsblade og i Dagspressen), dels af S. selv, dels af forskellige Modstandere og Tilhængere, ligesom den er bleven drøftet ved talrige Møder. Det tør sikkert haabes, at det Liv, der saaledes paa ny er vakt i Avls-læren, i Tidens Løb vil medføre gavnlige Følger for vor Kvægavl.

S. ægtede i Okt. 1899 Anne Marie Fasting (f. 1874), Datter af Dyrlæge i Hillerød H. F. og Nanna f. Aabye. Hun døde 9. Febr. 1902.

B. Bang.

Stricker, Carl Alexander, 1731—1820, Officer, Søn af Artillerimajor Alexander S. (f. 1701 † 1784) og Sophie Christine f. Wendt (f. 1708 † 1744), blev født 19. Jan. 1731, gjorde i yngre

Aar fransk Krigstjeneste (o. 1758—1761) og blev, efter 1759 at være avanceret til Kapitajn, 1763 Kompagnichef ved norske Livregiment til Fods. 1769—72 gjorde han Tjeneste ved den russiske Hær i Krigen med Tyrkerne. 1773 blev han Generalkvartermester-Lieutenant i Norge, hvor han fik Detaillenedelsen af den efter General Huths Initiativ s. A. oprettede «Norges militære Opmaaling», der senere har udviklet sig til den nuværende «Norges geografiske Opmaaling». Denne Institutions oprindelige Bestemmelse var at optage Militærkarter over Landets vanlige Krigstheater, Grænsedistrikterne mod Sverige. Den egentlige Bestyrelse overtog General Huth selv, og han greb saaledes ned i Detailler, at der ikke levnedes S. megen Selvstændighed. Desuden var Opmaalingens Økonomi S. uvedkommende, i det Bestyrelsen heraf var overdraget en anden Officer, daværende Ingeniørmajor Chr. Clasen (III, 594). Imidlertid indlagde S. sig adskillige Fortjenester af Opmaalingen som Forfatter af dens første Instruxer for Maalere m. v., ligesom han selv med megen Dygtighed deltog i Kartlægningen. S. fik 1774 Majors og faa Aar efter Oberstlieutenants Karakter. Fra 1780 blev Opmaalingen stillet under Bestyrelse af en Direktion paa 2 Medlemmer; ovennævnte Clasen og S. bleve dens første Direktører, uden at dette dog bevirkede synderlig Forandring i deres Virksomhed ved Opmaalingen, i det de fremdeles delte Arbejdet mellem sig efter samme Principper som før, ligesom General Huth fremdeles beholdt Overledelsen i sin Haand.

1786 udnævntes S. til Oberst (med Anciennitet fra 1780) og Chef for 1. oplandske nationale Infanteriregiment. Tidligere havde han boet paa Gaarden Gjetemyren ved Christiania, men tilflyttede nu Stange Præstegjæld paa Hedemarken og fratraadte derfor som Direktør ved Opmaalingen. Han førte en Feltbrigade under Felttoget i Baahus Len 1788. Ved Omorganisationen 1789 erholdt han 2. akershusiske nationale Infanteriregiment og avancerede s. A. til Generalmajor; 1801 tog han sin Afsked fra Militærtjenesten og boede siden i Christiania og til sidst uden for Byen, i Oslo. Han interesserede sig meget for Astronomi og indrettede sig endog et Slags Observatorium i sin Bolig; men inden han døde, 10. Febr. 1820, var han bleven sløv og affældig. — 12. Nov. 1774 havde han ægtet Margrethe Charlotte Rømeling (f. 14. Juli 1743 † 8. Nov. 1802), Datter af Generallieutenant Rudolf Woldemar R. (XIV, 485).

Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner. de Seue, Hist. Beretn. om Norges geogr. Opmaaling.

C. O. Munthe.

Stricker, Ezechias Hinrich, 1734—1814, Officer, er født 8. Avg. 1734 i Rensborg og Broder til ovfr. nævnte Generalmajor Carl Alex. S. Han indtraadte 1749 i holstenske Artillerikorps, blev 1751 Underfyrværker og forfremmedes 1756 til Fyrværker ved danske Artillerikorps. 1757 fik han Tilladelse til at gaa i fransk Tjeneste, hvor han i 3 Aar gjorde Tjeneste ved det Løvendalske tyske Infanteriregiment og derefter var Adjudant hos Generallieutenant Marquis de Segur til 1762. I Danmark var han imidlertid bleven Premierlieutenant og 1760 karakt. Kapitajn i Armeen. 1761 fik han Pengetilskud til sit Ophold i Frankrig. Da han i 1762 kom hjem, blev han ansat som Stykjunker paa Kronborg og kort efter karakt. Kapitajn af Artilleriet. Han anvendtes ved en Del tekniske Arbejder. Ved Artillerikorpsets Organisation 1764 blev han Kompagnichef, sendtes kort efter til Norge og siden til Holsten, men beholdt, da Kompagnierne i 1772 fordeltes til Danmark, Norge og Holsten, sit Kompagni i Kjøbenhavn. Her forblev han saa ogsaa som karakt. Major fra 1772, til han i 1777 blev virkelig Major, da han blev kommanderet til Holsten. Han blev karakt. Oberstlieutenant 1783 og virkelig 1785 og kommanderedes da til Norge som Chef for Detachementet der. 1788 blev han Kommandør for Artillerikorpsset, 1789 karakt. Oberst af Infanteriet, men gik 1792 af fra Artilleriet og blev Kommandant i Frederiksstad i Norge, hvorfra han i 1793 forflyttedes som Kommandant til Kronborg. Her vandt han Kronprinsens Naade ved sin resolute Optræden 30. Marts 1801, da han begyndte Beskydningen af den engelske Flaade, da den gik ind i Sundet. S. A. blev han Generalmajor. 1807 afslog han at høre Tale om, at Kronborg skulde være indbefattet i Kjøbenhavns Kapitulation. Efter Ansøgning paa Grund af Alder og Svagelighed fik han i 1809 sin Afsked som Generallieutenant med fuld Gage i Pension, da han havde tjent i 60 Aar, og blev Kommandør af Danebrog. Han døde 27. Marts 1814 i Fredensborg. — Han blev gift 15. Maj 1764 med Friderica Christiana Herbst (f. 4. April 1745 † 17. Marts 1806), Datter af Schoutbynacht Mich. Joh. H. (VII, 377).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 99 f. Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner S. 319.

P. C. Bang.

Stricker, Wilhelm Carl Bernt, 1817—85, Officer. Slægten er af polsk Adel. Faderen, Justus Alexander Rømeling S. († 30. Jan. 1841), var Oberst og Bataillonskommandør i 2. jyske Infanteri-

regiment, der deltog i Auxiliærkorpsets andet Tog til Frankrig. Officererne havde Lov til at tage deres Hustruer med, og saaledes skjænkede Maria f. Stinsing 6. Nov. 1817 sin Mand Sønnen Wilhelm i Bouchain, hvor Prins Vilhelm af Hessen stod Fadder til ham. Han blev Landkadet 1829 og Sekondlieutenant 1835 ved Prins Christians Regiment. Ved Hærforandringen 1842 blev S., der havde en statelig Skikkelse, megen Pligtfølelse og stor Hurtighed i Udøvelse af Tjenesteforretninger, Adjudant ved 6. Bataillon, hvormed han 1848 rykkede i Felten. I Slutningen af April blev han Stabschef ved 2. Brigade og deltog i Kampene ved Nybøl og Dybbøl. Vinteren 1848—49 var han til Tjeneste ved Exercer- og Kommandoskolen i Kjøbenhavn; blev i Febr. Kapitajn af 2. Klasse og Stabschef ved 1. Brigade (Oberst Krabbe), hvormed han deltog i Fægtningerne ved Adsbøl og Ullerup samt i Forsvaret af Als. Særlig udmærkede han sig i Slaget ved Isted under Forsvaret af Vedelspangpasset og under Kampen ved Mysunde.

Efter Fredslutningen blev S. tjenestgjørende ved 1. Bataillon, avancerede i 1852 til Kapitajn af 1. Klasse og forsattes 1861 til 9. Bataillon, medens han ved Mobiliseringen 1863 udnævntes til Kommandør for 11. Regiments 1. Bataillon. Han deltog i Kampen ved Over-Selk, hvor det skyldtes ham, at Fægtningslinjen nord for Vedelspang nogenlunde retablredes, og i Kampen ved Sankelmark, hvor han fik Hesten skudt under sig. Han overtog dernæst Befalingen over 11. Regiment, som han paa faa Afbrydelser nær førte under den øvrige Del af Felttoget, saaledes i Kampen ved Vejle, i det han udnævntes til Major. Efter Felttogets Slutning blev S. Kommandør for 7. Regiment (Bataillon) og udnævntes ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 til Oberst af Generalstaben og Chef for dennes taktiske Afdeling. Som saadan blev han Stabschef under den første Lejrsamling, 1868, og Formand for en Lærebogs- og Transportkommission, men kom i 1870 tilbage til Fodfolket som Chef for 24. Bataillon. I 1874 udnævntes han til Souskommandant i Kjøbenhavn samt i 1877 til General og Chef for 2. sjællandske Brigade. Aaret efter benaadedes han med Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad, efter at sammes 2. Grad var bleven ham tildelt i 1873. Fra 1879 stod han som Generalinspektør i Spidsen for Fodfolket og døde i denne Stilling 26. Avg. 1885. — 3. Maj 1845 ægtede S. Hedwig Helene Bahneberg, Datter af Kancelliraad og Udskrivningschef Christian B.

Illustr. Tid. XXVI, Nr. 49. Nationaltid. Nr. 3172.

P. N. Nieuwenhuis.

Strodtmann, Adolph Hinrich, 1753—1839, Præst, blev født i Preetz 5. Avg. 1753 af Forældrene Kjøbmand Johann S. († 1757) og dennes 3. Hustru, Margrethe Elisabeth f. Nordtmann († 1801). Han gennemgik Slesvig Domscole 1761—72 og studerede derefter 2 Aar i Göttingen og 2 Aar i Kiel. Derpaa blev han Huslærer i Glückstadt hos Enkegrevinde Ahlefeldt, underkastede sig theologisk Examen i Neumünster 1777 og blev 1778 Rektor i Haderslev. Dette Embede beklædte han i 7 Aar, indtil han 1785 blev valgt til Præst i St. Peter Sogn i Eidersted og 1795 tillige valgt til Provst. 1779 havde han ægtet Magdalene Elisabeth Cretschmer († 1803). Datter af Konsistorialraad, Provst C. i Haderslev. Denne ønskede paa Grund af sin fremrykkede Alder 1796 Svingersønnen til Medhjælper; men S. undskyldte sig med sin Ukyndighed i Dansk. Svingerfaderen overvandt dog hans Betænkeligheder, i det han lovede selv at ville udføre de danske ministerielle Handlinger, og det lykkedes ham virkelig at faa S. adjungeret med Successionsløfte (Okt. 1796); men allerede i Febr. 1798 døde Cretschmer, og S. blev hans Efterfølger i det forenede Sognekald og Provstembede. Det danske Sprog mægtede han aldrig, saa gammel han blev, at tilegne sig; men han var i øvrigt en dygtig Præst, som ved mindre Lejlighedsskrifter og i den periodiske Presse har givet mange Indlæg til Besvarelse af kirkelige og praktisk-økonomiske Spørgsmaal. 1835 blev han Konsistorialraad. Han var en stor Haveelsker, og under Syslen med Arbejde i sin Have segnede han 10. Okt. 1839 pludselig død om. S. A., hans ovennævnte Hustru døde, indgik han nyt Ægteskab, med Sophie Amalie Mygind († 1842), Præstedatter fra Flemløse i Fyn. Som 67aarig Enke giftede hun sig 1841 med praktiserende Læge i Haderslev, Krigsraad C. C. Boll, der havde boet i S.s Hus siden 1814.

J. S. Strodtmann, *Der Consistorialrath A. H. S.* (Hamb. 1851). Lübker u. Schröder, *Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.* Alberti, *Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.* *A. Jantzen.*

Strodtmann, Adolf Heinrich, 1829—79, Forfatter, var en Søn af nedennævnte J. S. S. og født i Flensborg 24. Marts 1829. Faderens gjentagne Forflytninger medførte, at han fik sin Skoledannelse i Flensborg, Haderslev, Pløen og Eutin, men gave ham tillige Lejlighed til at lære godt Dansk, hvilket senere kom ham til Nytte som Oversætter. I Oprørsaaet 1848 kom han paa Universitetet i Kiel, meldte sig strax ind i Studenterkorpset og gik som frivillig ind i Insurgentthæren. Ved Bov blev han haardt saaret og tagen

til Fange, og efter at være bleven udskreven af Lasarettet tilbragte han sin Sommerferie paa Fangeskibet i Flaadens Leje ved Kjøbenhavn. Efter Vaabenstilstanden blev han udvexlet og udgav i Hamborg sine «Lieder eines Kriegsgefangenen auf der Dronning Maria» (1848). Om Efteraaret lod han sig immatrikulere i Bonn og sluttede sig inderlig til G. Kinkel, som læste over Kunsthistorie og Æsthetik; og da denne for sin Deltagelse i den badensiske Revolte blev dømt i Tugthuset af Preusserne, tilkjendegav S. offentlig sin Medfølelse med ham i Sangen «Das Lied vom Spulen» (1849), hvorfor han blev relegeret i Bonn og udvist baade her og i Köln. Aaret efter udgav han de radikale Poesier «Lieder der Nacht» og kort efter Biografien «Gottfried Kinkel, Dichtung u. Wahrheit» (2 Bd., 1850—51). Forældrenes Hjem kunde ikke byde ham noget Opholdssted, da Faderen som afskediget af dansk Tjeneste stod næsten existensløs, og skjønt han selv ikke var bedre stillet, gav han Honoraret for sin Kinkel-Biografi til dennes Børn. Han rejste nu til Paris, alle Revolutionsmænds Tilholdssted, og mødtes her med selve Kinkel og med Karl Schurz, der paa en saa vidunderlig Maade havde udfriet Kinkel af Spandaus Kasematter. Af ukjendte Grunde skiltes S. snart fra disse Venner, og vi finde ham 1851—52 som Huslærer hos en liflandsk Baroness i London; men hans Længsel stod til Amerika, «Frihedens Vugge», og 1852 sejlede han der over. For nogle Penge, som Faderen havde rejst, oprettede han en tysk Boghandel og et Lejebibliothek i Philadelphia samt udgav et belletristisk Blad, «Die Locomotive»; men upraktisk, som han var, og uerfaren i Handelsaffærer havde han snart sat sin hele Rigdom over Styr og maatte lukke Butikken 1854. Han maatte nu i et Par Aar friste Livet ved tilfældigt litterært Arbejde, indtil han, kjed af det hele, vendte tilbage til Evropa 1856 og bosatte sig i Hamborg, hvor han opnaaede Borgerret og en nogenlunde sikret Existens, først som Lærer, senere ved ufortrødent Arbejde med Pennen. Hans ungdommelige Radikalisme var imidlertid bleven betydelig afdæmpet, men samtidig var ogsaa Idealismen død og havde taget den skabende Evne med sig; en højst uklar Livsanskuelse fremtræder i Skriftet «In der Nonnenschule, aus den Papieren eines Verstorbenen» (1871). Efter at have ledsaget den tyske Armé i Felttoget 1870—71 som Krigskorrespondent for «Hamburger Börsenhalle», «Augsburger Allg. Zeitung» og «L'Indépendance Belge» udgav han sine Krigserindringer under Titel: «Alldeutschland in Frankreich hinein» (2 Bd., 1871), og levede efter

1872 som Journalist i Steglitz ved Berlin indtil sin Død, 17. Marts 1879.

Lyrikken var vel næppe S.s egentlige Felt, skjønt der i hans «Gedichte» (2. Opl. 1870, ogsaa i Reclams «Universalbibl.») findes enkelte virkelige Perler; derimod har han præsteret noget ret betydeligt som Oversætter; saaledes har han bl. a. oversat Byrons «Erzählende Dichtungen» (1862), Shelleys «Ausgewählte Dichtungen» (2 Bd., 1867), Tennysons «Ausgewählte Dichtungen» (1868), sammes «Enoch Arden» (1876), Vilh. Bergsøes «Von der Piazza del Popolo» (3 Bd., 1870), Molbechs «Ambrosius» og «Ring des Pharao» (1878—79), Sager af Drachmann, J. P. Jacobsen, B. Bjørnson og H. Ibsen o. m. a. Særlig maa endnu nævnes G. Brandes' «Hauptströmungen der Litteratur des 19. Jahrhunderts», som dog led af en Del Unøjagtighed. Hans større originale Prosaarbejder falde inden for Litteraturhistoriens Ramme; af disse kunne særlig fremhæves: «Das geistige Leben in Dänemark» (1873), «Briefe von u. an Bürger, ein Beitrag zur Litteraturgeschichte seiner Zeit» (4 Bd., 1874), som indeholder en Rigdom af vigtigt Materiale og anses for en Hovedkilde; endelig «Heinrich Heines Leben u. Werke» (2 Bd., 1867—69; 3. Udg. 1884), en fortræffelig, skjønt maaske lidt for meget personlig og ikke altid tilstrækkelig objektiv Skildring, ved hvilken Heine vel egentlig først vandt en Plads i den almindelige tyske Litteraturbevidsthed.

Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

C. A. Nissen.

Strodtmann, Johann Sigismund, 1797—1888, Præst og Skolemand. Han var Søn af ovennævnte Konsistorialraad Ad. H. S. i Haderslev († 1839) og fødtes 20. Juli 1797. Efter at have gennemgaaet Haderslev Latinskole studerede S. Theologi og Filosofi i Kiel og Halle og tog 1821 theologisk Embedsexamen med Udmærkelse i Slesvig. Han blev derefter Lærer ved den latinske Afdeling af St. Petri Skole i Kjøbenhavn, 1823 Kollaborator i Husum, 1825 Subrektor i Flensborg og efter Faderens Død Sognepræst ved Marie Kirke i Haderslev (1840). I 1850 blev han paa Grund af sine afgjort tyske Sympathier afskediget fra sit Embede, hvorom han udgav Skriftet «Satura» (Hamb. 1864), der ogsaa indeholder ethymologisk-historiske Undersøgelser om slesvigske Stednavne. I 1851 levede han i Wandsbek af Privatundervisning der og i Hamborg; 1857 udnævntes han til Æresdoktor i Jena. Han udgav forskjellige Skrifter i filologisk Retning, som: «Grammatik der dänischen

Sprache» (1830), «Anatomische Vorhalle zur Stimm- u. Lautlehre» (1837) og navnlig Horats' Værker med metrisk Oversættelse, Textemendationer, Varianter og Biografi samt Indledninger og Anmærkninger (1852—55; 2. Opl. 1860). Han optraadte ogsaa som Digter med «Mussefrüchte aus dem Musenheim» (1870) og «Dichtungen» (2. Opl. 1880); desuden skrev han en Mængde Bidrag til Blade og Tidsskrifter. Han døde, 91 Aar gammel, 12. Sept. 1888.

Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

C. A. Nissen.

Struensee, Adam, 1708—91, Generalsuperintendent, blev født 8. Sept. 1708 i Neu-Ruppin i Brandenburg. Hans Fader, Lorentz S., var Dugmager; Moderen hed Elisabeth f. Thomschläger. Han kom 1727 til det pietistiske Halle og fortsatte Aaret efter Studeringerne i Jena, hvor han 1729 blev Huslærer hos den berømte Theolog Fr. Buddeus og stiftede personligt Bekjendtskab med Zinzendorf. 1730 blev han Hofpræst i Berleburg, et Samlingssted for alle Haande religiøse Sværmere, hvad der ikke blev uden Indflydelse paa hans Aandsretning ved at gjøre ham tolerant lige over for Tidens religiøse Strømninger. Fra 1732 var han i 25 Aar Præst ved forskellige Menigheder i Halle og forbandt fra 1747 med Præsteembedet et theologisk Professorat ved Stadens Universitet. Han holdt Forelæsninger over Exegese og Moral, hvilke senere bleve trykte (Udlægning af Hebræerbrevet, Flensb. 1764; af Galaterbrevet, 1764; akademiske Forelæsn. over den kristelige Moral, Flensb. 1765). Som Prædikant vandt han stor Anseelse («Biblischer Unterricht im wahren Christenthum», 1747 og oftere). Inidertid udnævntes han 1757 af den danske Konge til Provst i Altona og blev tillige Konsistorialraad og Medlem af Overkonsistoriet i Glückstadt. Universitetet i Halle meddelte ham ved hans Afsked der fra den theologiske Doktorgrad honoris causa. I Altona blev han dog kun 2 Aar, da han ved Grev J. H. E. Bernstorffs Indflydelse blev Generalsuperintendent i Slesvig og Holsten og flyttede til Rensborg.

S. var en flittig Visitor, men optraadte med stor Myndighed og var ikke lidet fordringsfuld i sin Optræden, hvorfor Præsterne kaldte ham deres «Tordenvejr». I hans Embedstid indførtes Cramers Katekisme og Salmebog i Hertugdømmerne (jvfr. IV, 103). Lige over for de Friheder, der tilstodes Herrnhuterkolonien i Christiansfeld, nærede han store Betænkeligheder. Skolevæsenet laa ham ganske særlig paa Sinde, men det voldte ham ogsaa megen

Sorg. Han anstrængte sig forgjæves for at komme det danske Folkesprog til Livs og var i al sin Færd og Idræt en nidkjær Tyskhedens Apostel. Selv lærte han aldrig at tale ordentlig Dansk. Det stemte ikke ganske med hans eget Væsen, naar han idelig opfordrede andre til Ydmyghed; han kunde ved saadan Lejlighed da ogsaa til Advarsel med Salvelse fremdrage sin ulykkelige Søn, Statsministerens, Exempel. I øvrigt bør det fremhæves, at enhver Opfordring til ham om privat at anbefale en Sag til Regeringen, medens Sønnen sad ved Roret, afviste han med Bestemthed. Men opfyldt af Bekymring tilskrev han denne Søn endnu ved Nytaar 1772 et meget vemodsfult, advarende Brev, men mødte kun kold Afvisning. Hans Prædiken fra 1735, «Guds Vilje efter det 6. Bud», var 1771 optrykt paa ny saa vel paa Tysk som i dansk Oversættelse. Da det fra Kjøbenhavn tilskreves ham, at Sønnerne vare arresterede, svarede han med et kort og høfligt Brev, der endte med Citatet: «Og Aron tav» (3. Mos. 10,3). I Fængselet modtog den fordums Minister Breve fra Forældrene med Formaninger til Omvendelse og efterlod ogsaa et Afskedsbrev til dem. Den Dag, Sønnen blev henrettet, sad S.s Hustru stille hen og græd; men ved det Klokkeslæt, man antog Exekutionen fandt Sted, tog S. Huen af, foldede sine Hænder og sagde: «Mutter, jetzt hat unser unglücklicher Sohn überwunden.»

1780 fejredes S.s 50 Aars Embedsjubilæum med stor Højtidelighed i Rensborg. Højt bedaget døde han 20. Maj 1791. Han havde 1732 i Berleburg ægtet Marie Dorothea Carl, eneste Datter af den bekjendte kongl. Livlæge, Dr. Joh. Sam. C. (III, 375). Blandt deres Børn var, foruden ndfr. anførte 2 Sønner, en Datter, gift med Provst W. A. Schwollmann i Slesvig (XV, 410).

W. C. Matthiae, Kurzer Lebenslauf des Generalsuperint. A. S. (1781). Giessing, Jubel-Lærere III, 425 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. X, 143 ff.; XIX, 55 ff. Allen, Det danske Sprog i Slesvig I, 264 ff. Allg. Deutsche Biographie XXXVI. *A. Jantzen.*

Struensee, Carl August, 1735—1804, Finansdeputeret, Broder til nedennævnte Joh. Friedr. Greve S. Han fødtes 18. Avg. 1735 i Halle, studerede her først Theologi og senere Mathematik og Filosofi. Kun 22 Aar gammel fik han Ansættelse som Lærer i de sidstnævnte Fag ved det ridderlige Akademi i Liegnitz. Til Brug for sine Elever udgav han 1760 et Værk om Begyndelsesgrundene i Artillerikunsten, der længe benyttedes som Lærebog. 1767 udgav han en Oversættelse af «Kriegskunst des Grafen v. Sachsen», ud-

førlig kommenteret. Allerede i Nov. 1769 fik S. ved Broderens Indflydelse Udnævnelse til dansk Justitsraad, men først i April 1771 efterkom han dennes indtrængende Opfordring om at flytte til Danmark og overtage Ledelsen af Landets Finansvæsen. Med sin fremragende Intelligens og sjældne Arbejdsevne satte han, der alt i Maj udnævntes til Deputeret i Finanskollegiet, sig ind i Finansernes Forretningsgang og fremkom kort efter med vidtrækkende Planer til deres Reformering. Modsætningen mellem Schimmelmann, der ledede Pengevæsenet som Kjøbmand og efter rutinemæssig Erfaring, og S., der vilde styre Finanserne efter doktrinære Principper, traadte snart frem. I Juni ophævedes Rentekammeret og afløstes af 3 Kamre, et dansk, et norsk og et tysk, der ligesom det samtidig opløste Generalkommercekollegium henlagdes under det nyoprettede Finanskollegium. Til S.s Program hørte Ophævelsen af Extraskatten, der efter hans Mening kun kunde være opfunden af «en magelig Finansmand uden dybere Estertanke», samt Nedlæggelsen af og Forbudet mod alle Fabrikker for Tilvirkning af Luxusartikler, hvorimod Lærreds-, Uld- og Bomuldsmanufakturen skulde ophjælpes. Hans Tanker om Transithandelen og Anlæggelsen af en Frihavn ved Kjøbenhavn gik i Traad med Schimmelmanns. S. foranledigede end videre Herrnhuternes Bosættelse i Slesvig (Tyrstrupgaard). I Okt. 1771 blev S. Medlem af den nyoprettede Overbygningsdirektion. I Modsætning til Broderen, hvem han stod temmelig fjærnt, vandt S. ikke faa Venner her hjemme.

17. Jan. 1772 blev han fængslet, men løslodes i Juli, hvorefter han boede som Privatmand dels i Berlin, dels paa sit 1775 erhvervede Gods Alzenau ved Hainau i Schlesien, indtil han 1778 udnævntes til Bankdirektør i Elbing. 1782 blev han Direktør for Sø- og Salthandelen samt Gehejmefinans-, Krigs- og Domæneraad i Berlin. Efter egen Anmodning ophøjedes S. som Erstatning for den 1772 lidte Uret 1789 i den danske Adelstand (stadfæstet i Preussen) med Navnet *v. Carlsbach*. 1791 blev han preussisk Minister i Accise-, Told-, Kommerce- og Fabriksvæsenet, hvilken Stilling han beklædte indtil sin Død. Hans Karakter afveg fra Broderens, for saa vidt han viste sig som en besindig Mand, der regnede med Udviklingen og erklærede Tiden for den eneste Reformator; dog lignede han hin i sin fremtrædende Skepsis, Menneskeforagt og sin Ligegyldighed over for Kunst og Digtning. Hans Dygtighed som Statsmand anerkjendtes af Tidens mest fremragende Mænd. bl. a. Mirabeau, og han havde Del i Fredslutningen i Basel 1795.

S. døde 17. Okt. 1804 i Berlin og jordedes paa sit Gods Matschdorf ved Frankfurt a. d. O. 1769 havde han ægtet Caroline Elisabeth Müller (f. 1749 † 27. Nov. 1803), Datter af Stiftsforvalteren ved Akademiet i Liegnitz.

Allg. Deutsche Biographie XXXVI. H. H. L. v. Held, Struensee (Berlin 1805). R. M. Keith, Memoirs I, 254 f. Nyt hist. Tidsskr. IV, 672. Familiepapirer i Rigsarkivet og i Grev K. Königsmarks og Premlnt. G. v. Struensees Eje.

Louis Bobé.

Struensee, Johann Friedrich Greve, 1737—72, Statsmand, var født 5. Avg. 1737 i Halle og var Søn af ovfr. nævnte Adam S., der den Gang var Præst der i Byen. S. studerede Medicin i Halle, hvor han, ikke endnu 20 Aar gammel, tog Doktorgraden, og snart derefter fulgte han med Faderen, da denne af den danske Regering blev ansat som Hovedpræst i Altona (1757). Rimeligvis som en Følge af de Forbindelser, hans Fader havde med indflydelsesrige Mænd, blev han, der dog den Gang endnu kun havde liden praktisk Uddannelse som Læge, i en Alder af ikke mere end 21 Aar gjort til Stadsfysikus i denne By og Landfysikus i Grevskabet Rantzau, hvorved han opnaede det største og anseligste Fysikat i Holsten. Foruden at passe sin Praxis levede han som Ungkarl i et selskabeligt Liv, der bragte ham i Berøring med forskjellige Mænd, hvis Forhold til ham senere skulde faa stor Betydning, deriblandt paa den ene Side Christian VII's bekjendte Yndling Conrad Holck (VII, 547), paa den anden Side Enevold Brandt (III, 5) og fremfor alle Grev Rantzau-Ascheberg (XIII, 473). Ved Siden deraf kastede han sig over en populær Forfattervirksomhed, der gav ham Lejlighed til i en let læselig Form at behandle Æmner, som stode i Forbindelse med hans Fag, men som han en Tid tillige brugte til bitre, endog ligefrem hadefulde Angreb paa en Kollega, der havde større Praxis end han selv.

Skjønt han kunde synes at have gjort Lykke ved at opnaa Fysikusstillingen i Altona, vilde Indtægterne ikke slaa til for ham. Desuden havde han, der higede efter at nyde Livet i fuldeste Maal, Lyst til at bevæge sig i finere og større Forhold, end hans Lægegjerning i den afsides By tillod ham, og da Christian VII i Aaret 1768 tiltraadte sin bekjendte Udenlandsrejse, opnaede han, for en ikke ringe Del, som det synes, ved Rantzau-Aschebergs Anbefaling til Holck, at blive valgt til Rejselæge hos Kongen. Denne Stilling overtog han under Christian VII's Ophold paa Gottorp i Maj 1768, og han fulgte der fra med ham paa Rejsen.

Naturligvis gav denne ham Lejlighed til at se meget i England og Frankrig, der havde stor Interesse for ham, og, takket være hans Stilling hos Kongen, blev han Æresdoktor i Medicin i Oxford. Men det vigtigste ved Rejsen var naturligvis det Forhold, hvori han kom til Kongen personlig. Han havde fra først af gjort et behageligt Indtryk paa denne, og han forstod efterhaanden at sætte sig fastere og fastere i Yndest hos ham. Efter hvad han selv har fortalt, holdt han det under Rejsen for sin Hovedopgave at hjælpe paa Kongens allerede den Gang stærkt rystede Nervesystem og vænne ham til en Levevis, der kunde styrke ham paa Sjæl og Legeme. Hvorledes det end har hængt sammen hermed, blev Rejsens Virkning, at Kongen efter dens Forløb snart sank sammen i stigende Sløvhed og Viljeløshed, og at den Yndest, han mere og mere havde fattet for S., banede Vejen for denne til efter Hjemkomsten at vinde en uindskrænket Indflydelse over ham.

Det var først som Livlæge, at S. nu tog Ophold i Kjøbenhavn med en aarlig Lønning paa 1000 Rdl. og fri Bolig paa Prinsens Palais. 12. Maj 1769 fik han Etatsraadstitel, hvad der gav ham Adgang til at spise ved «det andet Hoftaffel». Da det endnu nærmest var som Læge, at han havde gjort sig bekjendt, blev han 13. Okt. 1769 sat ind i en Kommission, der skulde gjøre Forslag til en Koppeindpodningsanstalt, og 2. Maj 1770 foretog han selv Koppeinokulationen paa den kun lidt over 2 Aar gamle Kronprins. Det gik heldig dermed, og som en Slags Løn derfor blev han 3 Dage derefter gjort til Forelæser hos Kongen med 1500 Rdl.s Gage og Konferensraadstitel.

Om S. nogen Sinde har haft synderlig Dygtighed som Læge, er tvivlsomt; der var i det mindste meget delte Meninger derom, og vi vide lejlighedsvis fra paalidelig Kilde, at han i Foraaret 1770 helt havde tabt Interessen derfor. Da var han ved i en ganske anden Retning at begynde at forberede den Løbebane, som skulde hæve ham saa højt, men ogsaa til sidst fremkalde hans dybe Fald.

Den Gang han fulgte Kongen til Kjøbenhavn, havde han ganske sikkert endnu ingen bestemte Tanker om at spille en Rolle som Statsmand, men nok om at gjøre Lykke, paa hvilken Maade det kunde ske. Den alvorlige Opdragelse, han havde faaet i sine Forældres pietistiske Hjem, og de Indtryk, han havde modtaget i Halle, Pietismens gamle Hjem, havde saa lidt stemt ham religiøst, at han tvært imod ved denne Retnings Overdrivelser var ført over til det modsatte, nemlig til at slutte sig til den fritænkerneske Be-

vægelse, der den Gang udgik fra Frankrig og betegnedes ved *Voltaire* og efter ham endnu stærkere ved *Encyklopædisterne*. Han var desuden en stærkt sanselig Natur med en umættelig Higen efter Livsnydelse, først og fremmest i høj Grad kvindekjær, og han havde den farlige Egenskab at gjøre Lykke hos Damerne. Hans moralske Standpunkt var, at et Menneskes Handlinger udelukkende vare bestemte ved dets Fornemmelser og Følelser. Om de vare gode eller onde, afgang alene af de Virkninger, de havde for Samfundet, og saafremt det, man gjorde, ikke skadede det, havde ingen Ret til at bebrejde en noget.

For en Mand med et saadant Temperament og slige Anskuelser frembød Hoffet i Kjøbenhavn, hvor Sæderne den Gang vare i høj Grad løse, betydelige Tilløkkelser; men det var ham dog snart ikke tilstrækkeligt at gjøre Lykke hos Hoffets Damer. Han ønskede at spille en større Rolle, og han, der overhovedet havde ikke ringe lagttagelsessevne, saa snart, at hvis han skulde frem, maatte han ikke alene støtte sig til den Magt, han havde over Kongen, men ogsaa vinde Dronningen, hvis Forhold til hendes Ægtefælle var iskoldt. Det lykkedes ham med ikke ringe Takt at skabe en Tilnærmelse imellem Kongen og den unge, i og for sig livslystne, men af Forholdene forpinte Dronning, og fra at have været den tilsidesatte blev hun ved hans Hjælp snart Midtpunktet ved Hoffet, og det i den Grad, at hun ganske fik Overtaget over den stedse mere sløve Konge. Man kan forstaa, at S. herved maatte komme til at staa i et lyst Skjær hos hende, og den Magt, han havde til at vinde Kvindehjærter, førte under den Berøring, hvori han under dette kom til hende, til, at hun lidenskabelig forelskede sig i ham. Om han gjengjældte hendes Følelse med blot nogenlunde tilsvarende Styrke, er tvivlsomt; men han, den erfarne Forfører, der allerede i Altona havde haft flere Kvinders Ulykke paa sin Samvittighed, misbrugte sin Magt over hende til at gjøre hende til sin Elskerinde. Fra Begyndelsen af Aaret 1770 var Forholdet imellem dem en Kjendsgjærning, og den Ugenert-hed, hvormed han lod det træde frem, ikke mindre end hendes Ubesindighed, gjorde, at det blev Gjenstand for Omtale baade ved Hoffet og i videre Kredse.

Paa denne Tid var det nu ogsaa, at Tanken om at gjøre sig gjældende som Statsmand, støttet til Magten over Kongen og Dronningen, begyndte at arbejde sig frem hos ham. Han styrkedes i den Retning baade i Almindelighed ved den Utilfredshed over de

bestaaende Forhold i flere Henseender, der af forskjellige Grunde begyndte at udbrede sig, og særlig ved den skarpe Kritik over de daværende Magthavere, som var almindelig fremtrædende hos Mænd, med hvem han den Gang var i Berøring, eller som han mente vilde være med om at fremme Forandringer, saadanne Mænd som Rantzau-Ascheberg og General Gähler (VI, 420).

Under disse Forhold var det, at Kongeparret, sandsynlig efter Tilskyndelse af S., besluttede i Sommeren 1770 at rejse til Holsten for at tilbringe et Par Maaneder derovre, og denne Tid valgte han til at aabne Kampen imod det gamle Statsmandsparti, især imod Bernstorff. Dette faldt sammen med, at Dronningen ønskede Forandringer ved Hoffet, hvor Conrad Holck, Kongens tidligere Yndling, endnu havde bevaret en høj Stilling. Hun hadede ham som den, der efter hendes Mening havde haft stor Del i hendes Ydmygelser tidligere, og da han, i det mindste til en vis Grad, gjaldt for at staa Bernstorff nær, ønskede ogsaa S. ham af Vejen og afløst af en Mand, som han kunde stole paa. Uden Tvivl havde han da ogsaa stor Del i, at Holck faldt i Unaade og afløstes af hans egen gamle Ven Enevold Brandt. Men endnu vigtigere var det, at S. fik Rantzau kaldt tilbage til Hoffet. Dette var en Krigserklæring imod Bernstorff, som særlig holdt Rantzau for farlig, fordi han var en Modstander af hans egen udenrigske Politik og var inderlig forhadet i Rusland. Fra den Tid var Bernstorffs Stilling undergravet, og det var ikke vanskeligt for S. at drage Gavn af den Skinsyge, Kongen fra tidlig Tid følte imod det gamle Konseil. Uagtet denne var stærkt ved at synke sammen i Sløvhed, var det dog muligt for S. i hans lysere Øjeblikke at hidse hans Uvilje imod Konseillet som et Kollegium, der var hans Medbejler i Steden for kun at være hans afhængige Raadgiver. Men denne Uvilje vendte sig særlig imod Konseillets første Mand, Bernstorff, og 15. Sept. afskedigedes denne.

Hermed var Banen brudt for S. til at naa Magtens Tinde. Skjønt han efter Navnet kun var Forelæser hos Kongen, blev han i Virkeligheden snart Statens Herre. Han har ganske vist senere villet have Verden til at tro, at det var Kongen personlig, der regerede og fandt paa de vigtige Kongebud, der i denne Tid efterhaanden bleve udstedte, medens han selv kun tjente ham som Sekretær; men uheldigvis vide vi fra anden Side tilstrækkelig, hvor umuligt det var for Kongen at være selvstyrende. Kunde han end ganske vist endnu have ikke faa lyse Øjeblikke under det voxende Vanvid,

var hans Selvarbejde dog endog i disse aldeles intet. S. forstod med ikke ringe Kløgt under sine Samtaler med ham at lægge de Kongebud, han ønskede udstedte, til rette for ham paa en saadan Maade, som om det var ham, der havde fundet paa dem, og som om han selv kun var den, der hjalp ham med at forme Befalingerne og faa dem udstedte som Kabinetsordrer til Regeringskollegier eller andre. De 2 første saadanne, der saaledes fremkom og aabnede Rækken af de Struenseeske Kabinetsordrer, udstedtes allerede 4. Sept., altsaa inden Bernstorff endnu var afskediget. Den ene af dem indeholdt Indskærpelse af, at Rangtitler og Ærestegn skulde uddeles langt sjældnere end forhen, den anden var den tit omtalte, hvorefter der skulde indføres uindskrænket Trykkefrihed. At S. ved den sidste regnede paa at skulle vinde Folkeyndest, kan der ingen Tvivl være om.

Til disse Skridt sluttede sig efter Bernstorffs Fald forskellige vigtige Regeringshandling, der tjente til at forberede hele Magtens Sammentrængning i Kongens Kabinet. Først og fremmest sattes Konseillet ud af Spillet, i det det med en enkelt Undtagelse aldrig raadspurgtes. Desuden greb S. Lejligheden til at faa forskellige høje Embedsmænd, der hørte til det ældre Statsmandsparti, afsatte, og han gjorde Ende paa al mundtlig Forhandling imellem Kollegiernes Chefer og Kongen ved at indføre, at der fra Kollegierne skulde indgives kortfattede skriftlige Forestillinger til Kongen; de afgjordes da af denne, naturligvis efter Samraad med ham selv, og Resolutioner afgaves ved skriftlig Paategning paa Sagerne. Det var derved gjort umuligt for Kollegiernes Præsidenter at udøve nogen personlig Indflydelse paa Kongen. Det næste Skridt var, at alle Konseillets Medlemmer afsattes (10. Dec.), og ikke mange Dage derefter fulgte Konseillets fuldstændige Afskaffelse. Fra nu af var Kabinettet uden noget Medbejlerskab Midtpunktet i Styrelsen. I dette Kabinet var S. ikke mange Dage i Forvejen (18. Dec.) kommen til at indtage en ny Stilling ved at være bleven *Maitre des requêtes* i det. Han havde derved faaet ligesom den officielle Ledelse af Sagerne der, og det var da ogsaa efter Dec. 1770 snart bekjendt for al Verden, at han var den, der raadede for alt.

Kan man end indtil ud paa Vinteren 1770—71 tale om, at Kongen var med i S.s Arbejde, tabte dette sig fuldstændig i de første Maaneder af 1771. Da naaede Kongens Sindssyge efterhaanden en saadan Højde, at han efter S.s eget Udsagn blev

ganske umulig som Regent, og han sank under disse Forhold ned til alene at blive en Underskrivningsmaskine i hans Haand. Men dette var ikke nok for S. I al den første Tid havde han efter Formerne at dømme holdt sig tilbage, han var bleven staaende ved en i ydre Henseende beskedent Stilling, og i det han brugte Kongens Underskrift paa alle vigtige Regeringsbefalinger, havde han endnu ladet ham staa som den regerende for Folket; men dette forandrede han, da han (14. og 15. Juli) lod Kongen udnævne sig til Kabinetsminister med en Myndighed, som ingen anden Undersaat havde haft tidligere her i Landet. Det overdroges ham nemlig herved, efter at have modtaget Kongens mundtlige Ordre(l), at udstede dem uden hans Underskrift, men blot undertegnede af ham selv «efter Kongens Befaling»; de skulde adlydes lige saa fuldt, som om de vare underskrevne af Kongen. Herved var han selv tydelig nok kommen til, rent ydre set, at træde frem for Folket med en Myndighed, der skulde adlydes, som om det var Kongens egen.

Lige saa stor Ærgjerrighed han havde vist ved at arbejde sig frem til at kunne holde Enevælden i sin Haand, lige saa ærgjerrig var han efter at gennemføre en Styrelse, der skulde bygges paa de Fornuftprincipper, som Datidens Populærfilosofer og Statsvidenskabsmænd opstillede. En vis Lyst til at prange med Navnet af en Reformator efter Tidens Grundsætninger, men sikkert ogsaa et Ønske om at gjøre Gavn forenede sig hos ham med Nydelsen ved at kunne bruge den enevældige Magt i dens fuldeste Udstrækning.

S. var langt fra at være en original Tænkter, alvorlige Studier havde aldrig været hans Sag, og som han var løs af Sæder, saaledes var han i det hele en overfladisk Natur; men han var et livligt Hoved med hurtig Opfattelse, og han lyttede med Iver til de Sætninger, der den Gang vare i Omløb om, hvorledes Stat og Samfund burde grundlægges paa visse Fornuftsætninger og Samfundslivet forme sig efter humane Grundsætninger til større Lighed imellem Menneskene ligesom ogsaa til, at den enkelte kunde udvikle sig saa frit som muligt efter sin Individualitet. Om politisk Frihed i moderne Forstand havde han derimod saa lidt Tanke som nogen anden af dem, der troede paa den oplyste Enevældes Kald.

Hans første Kabinetsordre om Indførelse af uindskrænket Trykkefrihed havde været en Forkyndelse af Menneskeandens Ret til at ytre sig frit uden nogen Skranke. Hertil sluttede sig snart Skridt for at hjælpe paa fortrykte og lidende, en Gjerning, hvor for øvrigt

Vejen paa flere Maader var banet i Forvejen, saaledes at han her kunde følge det allerede betraadte Spor. Det var noget saadant, der skete, da han (7. Dec. 1770) — sikkert med betydelig Støtte af den talentfulde Læge Chr. J. Berger (II, 101) — for at hjælpe paa nyfødte Børn i Kjøbenhavn, der dels «for Skjændsels, dels for Armods Skyld vare forladte af deres Forældre», oprettede en saakaldet Opfostringsanstalt, der aarlig tog sig af 100 saadanne. Hertil søjedes snart, at der ved Frederiks Hospital anbragtes en Kasse, hvori ulykkelige Mødre kunde lægge deres spæde Børn, som de ikke evnede at opfostre — for øvrigt en Forholdsregel af tvivlsom Godhed, om den end var godt ment. Ogsaa søgte han at gaa videre, end det allerede i Forvejen var sket, med at hjælpe paa uægte Børns sørgelige Stilling; det blev nu paabudt, at uægte Fødsel aldrig i nogen Maade maatte forekastes dem, der vare fødte saaledes. Samtidig pegede det i human Retning, naar det blev fastsat, at Dødsstraf for groft Tyveri skulde bortfalde, hvad ganske vist i den senere Tid var blevet bevilget i de enkelte Tilfælde, men nu blev fastslaaet ved Lov; han ophævede den besynderlige, imod moderne Begreber ganske stridende Ret, Forældre havde haft til at sætte deres egne Børn i Tugthuset, naar de vare vanartede, og han lod gjøre Ende paa den Uskik, der herskede ved en enkelt Domstol i Kjøbenhavn, den saakaldte Inkvisitionskommission, at nemlig Piskning (den skarpe Examination), altsaa en Slags Tortur, brugtes for at faa stivnakkede Forbrydere til at bekjende.

Ikke mindre mærker man Fremskridtets Aand, og det foruden i human ogsaa i økonomisk Retning, naar han — for øvrigt ogsaa som Fortsættelse af, hvad der var begyndt i den nærmest foregaaende Tid — stræbte at faa Landboreformer i Gang. En Landvæsenskommission, han lod nedsætte, og hvis vigtigste Mand var Oeder, gjorde Forslag til en gennemgribende Forandring af Hoveriet ved at bestemme det efter Hartkornet, og dette lod han blive til Lov ved Forordningen af 20. Febr. 1771. Derimod havde han enten ikke Mod eller ikke Lyst til at gennemføre et Forslag, den samme Kommission gjorde til en Indskrænkning af Stavnsbaandet til kun at gjælde for Aldersklasserne fra det fyldte 14. til det fyldte 34. Aar.

Ogsaa paa andre økonomiske Felter vækker han Opmærksomhed, for saa vidt han nemlig vilde bort fra det udstrakte Beskyttelsessystem, der hidtil var fulgt med Hensyn til den store Industri. Han borttog forskellige vigtige Støtter, den tidligere havde haft,

og det var tillige tydeligt, at han var en Fjende af Lavsvæsenet, selv om han under sin korte Styrelsestid ikke fik Tid til at rokke stort ved det.

Skjønt en Reformvirksomhed som den her antydede allerede i fuldt Maal kunde lægge Beslag paa en Statsmands Tid, var der dog andre Sider af Styrelsen, der langt mere optog ham, og hvor han viste revolutionær Omvæltningstendens. Den hele nedarvede Embedsordning var i hans Øjne forældet, dels som behersket af nogle adelige Slægter, dels som betegnet af Slendrian og Uduelighed. Alt, udtalte han i den Anledning en Gang til Reverdil, var fejlfuldt i den danske Stat, og han vilde ikke lade Sten tilbage paa Sten. Efter at han allerede i Slutningen af 1770 havde bortfjærnet adskillige af de ældre Magthavere fra deres Embeder og fra Konseillet, gik han videre i at ophæve alle Præsidentpladser i Kollegierne for ligesom derved at trykke disse ned og sikre sin egen Magt desto mere, og han tog snart paa den hensynsløseste Maade fat paa gennemgribende Ændringer i den hele Centralstyrelse. Det var næsten, som om ikke et eneste Kollegium eller en eneste vigtig Institution maatte faa Lov til at bestaa urokket. Vi kunne her kun nævne som den vigtigste af disse Forandringer, at han gjorde Finanskollegiet til det vigtigste i Staten, i det han nemlig baade lagde Styrelsen af de Indtægter, der tidligere vare gaaede i Partikulærkassen, under det og tillige sammensmeltede Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet med det, foruden at ogsaa en Del Sager, som i ældre Tid havde hørt under Kancelliet, nu føjedes til dets Omraade.

Medens han ved de høje Regeringskollegier drev store Forandringer igjennem, førte det Forsøg ikke til noget, som han gjorde paa at omdanne Universitetet. Højest sandsynlig spillede Besparelsetanker den vigtigste Rolle hos ham heri, og det Udkast, som den fra Thronhjem hidkaldte Biskop Gunnerus (VI, 314) udarbejdede, synes ikke at have tilfredsstillet ham i saa Henseende. Nok er det, der kom intet ud deraf.

Derimod havde de Forandringer Betydning, som han indførte i Kjøbenhavns Styrelse og forskjellige vigtige Institutioner her. Den Mand, der i denne Sag var hans højre Haand og for det meste fik Lov til at følge sit eget Hoved ved, hvad der skete, var Grev U. A. Holstein (VIII, 54), der som Overpræsident blev stillet i Spidsen for Byens Sager. Ikke alene blev selve Kommunalstyrelsen omordnet; men der indførtes gennemgribende Ændringer og for

det meste Forbedringer med Hensyn til Byens Politivæsen, Gadebelysning, Renlighedsforhold, Indførelse af Husnumre o. a. m. Vigtigt var det ogsaa, at S. godkjendte Holsteins Omordning af Jurisdiktionsforholdene i Byen, i det en enkelt Domstol, Hof- og Stadsretten, stilledes i Steden for de mange forskjellige, der hidtil havde været her, en Forandring, der, som vel bekjendt, var en væsentlig Forbedring. Ogsaa Omordningen af Byens Fattigvæsen havde meget gode Sider.

Som her for Kjøbenhavns Vedkommende saaledes har der vistnok ved S.s store Omdannelse af Centralstyrelsen været noget godt, men, taget i sin Helhed, var denne dog ganske unødvendig og tilmed ubetimelig, fordi der var vigtigere Reformers, som først burde fremmes, og fordi S. vanskeliggjorde sig sin hele Gjerning ved samtidig at arbejde i saa forskjellige Retninger, og det endda med et urimeligt Hastværk. Ogsaa fandt de Forandringer, han indførte, jævnlig Sted uden tilstrækkelig Overvejelse, og de gennemførtes med saa liden Omtanke, at der oftere opstod en højst uheldig Konfusion.

Hertil kom saa, at hans Forhold til Embedspersonalet havde alvorlige Skyggesider. Ganske vist havde der i ældre Tider været baade Klikevæsen og en Del Slendrian, og der kunde derfor være noget godt ved den stramme Disciplin, som S. indførte. Selve de Principper, som han opstillede, kun at ville udnævne Embedsmænd efter Dygtighed, og at man strængt skulde rette sig efter gjældende Lov og afholde sig fra administrativ Vilkaarlighed, vare fortræffelige, ligesom det ogsaa var forstandigt, at han stræbte at afskaffe Lønninger ved Sportler og kun vilde have fast Gagering af Embedsmændene; men alt kom an paa den Maade, hvorpaa Principperne gennemførtes, og her vækker han skarp Kritik. Hvor lidt han end kjendte til den store Mængde af ældre Embedsmænd og deres Gjerning, saa han dog skjævt til dem, og han fejede derfor ud iblandt dem for at faa nye Kræfter ind, som han mente bedre at kunne stole paa. Men selv om der ganske vist i den Kreds af yngre intelligente Mænd, der i den Bernstorffske Tid vare blevne udviklede her hjemme, fandtes gode Kræfter, som han kunde bruge, og om han end i sin noget ældre Broder Justitsraad C. A. S. (s. ovfr.) havde en begavet Mand, der, som det viste sig, kunde gjøre Gavn i Finansfaget, saa maatte han alt for tit ved Udnævnelser gaa omtrent i Blinde efter de løseste Anbefalinger, og det var et dumdrigtigt Spil at lade saa mange uprøvede Mænd tage

fat paa én Gang i høje Stillinger. Ligeftrem oprørende var saa den Vilkaarlighed, hvormed han ved disse Forandringer afskedigede Embedsmænd for Fode, uden at han havde nogen paalidelig Kundskab om deres større eller mindre Dygtighed, og oven i Kjøbet tit med en lille eller endog slet ingen Pension. Det var ham ganske ligegyldigt, at han derved bragte ufortjent Ulykke over adskillige Familier.

Til disse Skvggesider ved hans Styrelse kom saa det velkjendte Træk, at han, der var ganske ubekjendt med vort Sprog, udstedte alle Kabinetsordrer paa Tysk og overhovedet teede sig, som om det var i et tysk Land, at han var ledende Minister. I den Grad var Hensynet til Landets langt overvejende Nationalitet ham en ligegyldig Sag.

Én Side af Statens Forhold var der, hvor alle vare enige om, at der trængtes til en Forbedring af Tilstandene, og det var Finanserne. Det lykkedes S. her at gennemføre Besparelser i flere Henseender, og paa visse Maader kom der bedre Orden i Styrelsen. Især var det forstandigt, at alle den saakaldte Partikulærkasses Indtægter sloges sammen med den almindelige kongl. Kasses og lagdes ind under Finanskollegiet, der til Vederlag havde at udbetale alt, hvad der behøvedes til Hofudgifter. Men uheldigvis voldte det ikke faa ekstraordinære Udgifter, at der forberedtes en ny og forholdsvis stor Expedition imod Sørøverstaten Algier, som man laa i Krig med, og ganske uforsvarlig yar den Ødselhed, S. viste med Hensyn til alt, hvad der vedrørte Hoffets Forlystelser. Det blev derfor kun saare tarvelige Resultater, som den af ham med megen Bram forkyndte Sparsommelighed i Finansstyrelsen bragte.

Hvor meget S. end tog imod Raad af forskjellige, vilde han dog ikke, hvad de indre Forhold angik, lade nogen anden indtage en fremragende Stilling som en Slags Minister. Dette var han derimod nødt til ved den udenrigske Styrelse, hvor der .baade krævedes stadigt personligt Arbejde med de fremmede Statsafsendinger i Kjøbenhavn, og hvor der behøvedes en diplomatisk Rutine og et Kjendskab til Statens Forhandlinger med udenlandske Magter i de senere Tider, som han slet ikke havde. Han havde derfor maattet lade der være en egen Udenrigsministerplads, og den havde han i Slutningen af 1770 betroet til den bekjendte dygtige Diplomat Grev Osten (XII, 450), som han mente at kunne drage Nytte af, fordi denne var bleven uenig med Bernstorff. Det

var imidlertid blot hans Mening at bruge Osten som et Redskab for sin egen udenrigske Politik. Medens Staten i Bernstorffs sidste Tid havde sluttet sig nær til Rusland for at opnaa det holstenske Mageskifte og i Forening med denne Stat hindre den for fjendtlig ansete Kongeslægt i Sverige fra at udvide Kongemagten der, vilde S. følge en Middelvejspolitik, paa den ene Side bevare Venskab med Rusland og paa den anden Side holde Staten uden for Indblanding i Sveriges indre Forhold. Men Osten var ganske enig i den Politik, som Bernstorff havde fulgt, og det kom derfor til idelige store og smaa Rivninger imellem ham og S. Rusland saa samtidig med liden Velvilje paa S., og skjønt denne efterhaanden begyndte at nærme sig mere til Hoffet i St. Petersborg i Haab om at opnaa Afslutning af Mageskiftet, hvis Betydning han snart fik mere Øje for, saa vedblev dog Cathrine II i Rusland at se med Mistillid paa ham, og Mageskiftesagen skred derfor slet ikke frem i hans Tid.

Imidlertid kunde det synes, som om hans Stilling i selve Landet var lige grundfæstet. Hans Herredømme over Kongen og Dronningen var stadig urokket. Kongens voxende Sindssyge gjorde denne om mulig endnu mere viljeløs i alle Retninger, hvad Regeringen angik, og Dronningens Lidenskab for S. blev ved at holde sig paa samme Højde. Under disse Forhold var han lige saa fuldt Herre ved Hoffet, som han var det i Regeringen, og det var et paa Fornøjelser af forskjellig Natur rigt Hoffiv, der i Sommeren 1771 førtes paa Hirschholm Slot med ham og hans Elskerinde Dronningen som Midtpunkter. Ved Kongens Fødselsdag 29. Jan. 1771 var han, man kan sige selvfølgelig, en af dem, som Caroline Mathilde smykkede med den efter hende selv opkaldte Orden, som hun ved denne Lejlighed indstiftede, og 22. Juli opnaaede S. sammen med sin Ven Brandt at blive gjort til dansk Lensgreve. Det var altsaa, rent ydre set, som om han endnu var ved at stige stedse højere og højere.

Men den blinde Lydighed, han hidtil havde fundet, blev ud paa Sommeren tilsat med et glødende Had imod ham, der siden stedse tog til, og intet Sted udviklede dette sig stærkere end der, hvor det maatte være farligst for ham, nemlig i Kjøbenhavn.

Det var i og for sig umuligt andet, end at forskjellige af hans Reformere maatte vække Uvilje imod ham hos mange, fordi de stødte an imod Folks Privatinteresser; selve den voldsomme Iver, hvormed han lod den ene Omdannelse følge den anden i Hælene,

vakte Anstød hos en Befolkning, der var vant til stiltfærdige Forhold uden synderlige Forandringer; hans despotiske Fremfærd imod de mange Embedsmænd, der vilkaarlig bleve afsatte, fremkaldte Forbitrelse i vide Kredse; Masser af Arbejdere bleve arbejdsløse paa Grund af den utilbørlige Pludselighed, hvormed han gjorde Ende paa den Beskyttelse, Fabrikkerne hidtil havde nydt; man fandt det skammeligt, at Kjøbenhavns gamle Kommunalforfatning med de 32 Mænds Raad, der kunde føres tilbage til Byens Privilegier fra 1661, var udslettet med et Pennestrøg; den Hensynsløshed, med hvilken han satte sig ud over gjældende Fundatser og Bestemmelser, naar de ikke passede ham, skabte en, i det mindste til Dels berettiget, Harme; man fandt snart med, snart uden Grund i forskjellige af hans Forordninger Vidnesbyrd baade om hans bekjendte Irreligiøsitet og om hans ikke mindre berygtede Løsagtighed, og man saa deri Forbud om, at han vilde søge at undergrave Dyd og gode Sæder; der var Regeringsskridt af ham, der frembøde Stof til alvorlig Kritik, f. Ex. Indførelsen af Tallotteriet paa Grund af dets fordærlige Virkninger, særlig iblandt den fattige Befolkning; man oprørtes ved hans Ringeagt for Folkets Sprog og Nationalitet, selve hans Personlighed stødte Folk fra ham paa Grund af den hovmodige Holdning, han stedse mere indtog over for alle, og som gjorde, at ingen kunde fortælle noget Træk af Venlighed eller Elskværdighed hos ham; men ganske særlig vakte han Forargelse og Forbitrelse ved sit Forhold til Kongen og Dronningen. Den Afsluttedhed, hvori han holdt Kongen, gav Anledning til Rygter om, at han og Brandt mishandlede ham; selve den Myndigheds Omfang, han havde tiltaget sig ved Udnævnelsen til Kabinetsminister, syntes at være en Krænkelse af den Magt, Kongen alene burde have Ret til at udøve, og rundt omkring blev der talt om, at den var et Brud paa Kongeloven. Saa kom hertil, at al Verden vidste, at han var Dronningens Elsker, og da hun i Juli fødte Datteren Louise Augusta til Verden, gjaldt det rundt omkring, og det med god Grund, for en Kjendsgjerning, at denne var S.s Datter. Det var paa den Dag, da hun blev døbt, at S. blev Greve. Sligt syntes at bide Hovedet af al Skam. For ligesom at fuldende det uhyggelige Billede af den Stilling, han indtog til Kongefamilien, kom hertil ogsaa, at efter hans Tilskyndelse den lille Kronprins var Gjenstand for den velkjendte haarde Opfostring, der skulde gøre ham til et Naturbarn paa Rousseausk Vis, men ganske vist blev drevet til en dumdristig og taabelig

Yderlighed, saa det ikke var noget Under, naar Rygter vare i Gang om, at den var anlagt paa at ødelægge Prinsens Helbred.

Den bitre Kritik af ham og det formelige Had imod ham, der udviklede sig som en Følge heraf, og som fandt Gjenlyd oppe i Norge saa vel som nede i Hertugdømmerne, fik et stærkt Udtryk dels ved Smædeskrifter, der i Form af Plakater opsloges rundt omkring i Kjøbenhavn eller indsmugledes paa Slottene, dels ved Flyveskrifter, der udkom i Pressen. Han kunde ved et Reskript om Trykkefriheden af 7. Okt. 1771 lægge en vis Kapsun paa sine Modstanderes Voldsomhed, for saa vidt det blev fastsat, at Forfatterne skulde være ansvarlige for, hvad de skreve stridende imod gjældende Lov; men han kunde ikke derved svække Forbitrelsen imod sig. Oven i Kjøbet var det, som om denne fik forøget Dristighed ved det Indtryk, han gav af Brist paa personligt Mod ved flere Lejligheder. Saaledes da det tit omtalte Tog af et Par Hundrede norske Matroser ud til Hirschholm Slot for at faa deres Lønninger (10. Sept.) vitterlig satte ham i største Skræk, og endnu mere, da han ved Juletid 1771 gav tabt over for et Mytteri af Fodgarden, som han havde fremkaldt ved en højst ubesindig Befaling om, at den skulde opløses og Gardisterne stikkes ind under andre Regimenter. Jo mere han gjaldt for at være den despotisk bydende, desto mere glædede man sig ved Haabet om snart at skulle se ham falde, da man fik det Indtryk, at han var bange.

Imidlertid havde det ogsaa vist sig, at han var uden virkelig Støtte hos selve dem, der maatte gjælde for at være hans Tilhængere. Det var Lyst til at komme frem, ikke virkeligt Venkab for ham, der havde skaffet ham saadanne, og den uheldige Uvikling, hans Karakter tog til at være utaalelig hovmodig, ogsaa imod sine Omgivelser, slappede i høj Grad det Baand, der knyttede dem til ham. Om det saa var Brandt, den eneste Mand, for hvem han synes at have næret virkeligt Venkab, følte han Forholdet til S. som saa ulideligt, at han flere Gange hældede stærkt til at være med om at styrte ham. Endelig kom der fra selve hans tidligere Venners Kreds en Mand, der skulde blive en af hans allerfarligste Fjender, Grev Rantzau-Ascheberg. Lige saa stærkt denne før ikke længe siden havde beundret S., som han den Gang kaldte «min Kjærlighed» og ligeledes nævnede som et af de bedste Hoveder, han nogen Sinde havde kjendt, lige saa forbitret blev han siden paa ham, dels fordi S. helt havde stillet ham i Skyggen, dels fordi han ikke havde fundet den Støtte hos

ham, som han ganske uberettiget vilde have imod paatrængende Kreditorer.

Enhver ved, hvilken Betydning dette Fjendskab fik, at det bragte Rantzau til at være en af dem, der først fattede Planen om den Sammensværgelse, der omsider styrtede S. Allerede tidlig paa Efteraaret 1771 mødtes han i Tanker herom med en anden Mand, der ogsaa af rent personlige Grunde vilde S. til Livs og ved sin Karakter lige saa lidt fortjente Agtelse som Rantzau, nemlig Beringskjold (II, 127). Det var dog først, efter at S. havde svækket sin Stilling ved Nederlaget over for Fodgarden, at denne deres fælles Plan fik Betydning, og den støttedes da særlig ved Rygter, der i en forbavsende Grad fandt Tiltro, hvor taabelige de end vare, om, at S. i Forbindelse med Dronningen tragtede efter at afsætte Kongen. Dronningen skulde da være Regentinde for Kronprinsen med S. ved Siden. Ja, der var endog dem, der vidste at fortælle, at Planen gik lige til at dræbe baade Kongen og Kronprinsen, hvorefter Dronningen vilde ægte S. Disse Rygter lettede det for Rantzau og Beringskjold at finde Mænd, der vilde slutte sig til Sammensværgelsen, nemlig General Eickstedt, Oberst Køller og Guldberg samt endelig ogsaa de kongelige Personer, som det var nødvendigt at have at samle sig om, nemlig Enkedronning Juliane Marie og hendes Søn, Arveprins Frederik.

Efter at Sammensværgelsen var dannet i den første Halvdel af Jan. 1772, kom det til Katastrofen Natten imellem 16. og 17. Jan., da S. og de vigtigste af hans Tilhængere fængsledes, og Dronningen førtes til Kronborg. S. selv blev sat i Fængsel i Kastelet og belagt med Lænker.

Sjælden har vel en Mand i den Grad af den offentlige Mening været udset til at lide en Forbryders Død, som Tilfældet var med S. i de første Uger efter Fængslingen, da der baade fra Prædikestolene, igjennem Skrifter af ansete Videnskabsmænd og ved Døgnlitteraturens usle Flyveskrifter lød Jubelraab over, at hans skjændige Planer imod Kongehuset vare tilintetgjorte, og Raab om Straf uden Barmhertighed for alle hans Forbrydelser. Intet Sted vare dog disse Følelser mere levende end hos selve dem, der efter hans Fald havde taget Magten og raadede over den sindssvage Konges Underskrift.

Imidlertid vare retslige Undersøgelser satte i Gang imod ham og hans fængslede Tilhængere. De Vidneforhør, der bleve afholdte, viste til Fordel for ham, at Rygterne om hans Planer imod

Kongen vare fuldstændig falske; men paa den anden Side blev det paa den mest overtydende Maade godtgjort, at han siden Begyndelsen af 1770 og lige til den sidste Tid havde været Caroline Mathildes Elsker. Over for dette overvældende Bevisstof tabte han, da han selv kom i Forhør, hurtig Modet, og allerede under det andet Forhør (21. Febr.) tilstod han, at Sigtelsen herfor var sand. Hertil sluttede sig en Række Forhør over ham med Hensyn til hans hele Færd baade over for Kongen og som Statsmand. Paa Grundlag heraf vedtog Regeringen, at han skulde anklages for Majestætsforbrydelse baade i Anledning af Forholdet til Dronningen og som den, der havde udøvet en saadan Magt, at han derved var traadt Kongemagten for nær. Det var særlig et Par Paragrafer af Kongeloven (§§ 26 og 7), som man paastod at han havde krænket.

Naar Regeringen vilde anlægge formelig Proces imod S., kunde store Ulemper ikke undgaas. Det vilde være umuligt andet, end at der baade ved den ægteskabelige Skandale, der da maatte komme frem, og tillige ved det Indtryk, som man vilde faa af Kongens fuldstændige Afhængighed af S., vilde falde et Skjær over ham som en ligefrem ynkelig Personlighed, og fremdeles maatte det, da man beholdt Fiktionen om ham som selvregerende, komme til at tage sig forargeligt ud, at man lod ham befale, at S. skulde sættes under Tiltale for at have overtaget en Myndighed, som han selv havde overdraget ham. Men for alt det havde Magthaverne ikke Øje, de tænkte kun paa at faa S. domfældt, for at han, som de mente, kunde faa den Straf, han fortjente, og de selv være sikre imod ham i Fremtiden.

Medens saaledes Processen gik sin Gang, var S. i Fængselet gennemgaaet en alvorlig Krise. Den tarvelige, materialistiske Filosofi, han havde hyldet, kunde ikke give ham Ro i Sjælen til at bære det forfærdelige Omslag, der havde ramt ham, og til at gaa det i Møde, der ventede ham, og under Følelsen heraf aabnede han sig endog paafaldende let for Præsten Münter, da denne kom til ham i Fængselet og søgte at omvende ham til at blive Kristen. Der kan efter alt, hvad der foreligger, ikke være Tvivl om, at der virkelig foregik et Omslag, som satte S. i Stand til at dø som Kristen.

Thi den Dom, der fældedes over ham, var, som alle vide, en Dødsdom. Hvad der end med Føje kan indvendes imod Redaktionen af Domsakten som uheldig i flere Henseender, maa det

vist dog erkjendes, at Dommerne havde vægtige Grunde til at lade deres Kjendelse blive, som den blev. Og, maa man desto værre tilføje, efter det Standpunkt, hvorpaa Magthaverne havde stillet sig, kunde der ikke ventes noget Højsind fra deres Side, som kunde fremkalde nogen Formildelse af den barbariske Dødsstraf, som Loven paabød. Den fuldbyrdedes 28. April 1772 paa Østerfællø, hvor S. henrettedes, umiddelbart efter at Brandt havde lidt samme Straf. Først blev den højre Haand hugget af ham og dernæst Hovedet, hvorefter Legemet parteredes og sattes paa Stejle og Hjul.

S. var lidet tiltalende, hvad enten man ser paa ham som privat eller som offentlig Personlighed, og det gode, som han virkelig vilde udrette, overskyggedes alt for meget af store Fejl hos ham, til at han kan gjælde for at have været en Statsmand af Fortjeneste; men ved at lade den barbariske Dødsdom fuldbyrdes skabte hans Fjender ganske naturlig en Tilbøjelighed hos adskillige til siden fortrinsvis at se paa de gode Sider hos ham, og det skulde kun virke i samme Retning, naar der bag efter fandt en i høj Grad ensidig Reaktion Sted imod det meste af, hvad der var blevet grundet i hans Tid.

J. K. Høst, J. F. S. og hans Ministerium (1824). Reverdil, S. og Hoffet i Kjøbenhavn 1760—72 (1859). K. Wittich, Struensee (Lpz. 1879). E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 IV, 1—2. *E. Holm.*

Strunk, Christian Adolph Frederik, 1816—88, Musæumsmand og Portrætkatalog-Udgiver, er født 24. April 1816 i Aarhus og var en Søn af Kjøbmand Johannes S. og Mathilde Christine f. Raae. A. S. studerede først Medicin, men droges snart af medfødt Sans og Tilbøjelighed til de offentlige Samlinger. Hans gode Anlæg henledte C. J. Thomsens Opmærksomhed paa ham, og allerede i 1837 var han ansat ved Musæet for nordiske Oldsager. Han blev 1847 Arkivsekretær ved det historisk-arkæologiske Arkiv og blev senere, foruden at være Assistent og Arkivsekretær ved det kongl. Musæum for de nordiske Oldsager, tillige Assistent i det kongl. Kunstmusæum. 1866 blev han Inspektør ved Musæet for nordiske Oldsager og ansattes faa Aar efter tillige som Inspektør ved den kongl. Kobberstiksamling, en Stilling, hvortil han fortrinlig maatte være egnet, i det han allerede i 1865 havde udgivet sit udmærkede Værk «Samlinger til en beskrivende Katalog over Portrætter af danske, norske og Holstenere», omfattende alle de ham

bekjendte kobberstukne, xylograferede og lithograferede Blade. Fortsættelsen heraf, omfattende Kongehusets Portrætter, udkom 1882.

Ved at have fulgt Musæernes Udvikling under det 19. Aarhundredes store Omordninger fik S. en ikke ringe Betydning for Samlingerne. Han var en fortrolig Ven af Worsaae, med hvem han deltog i forskjellige arkæologiske Undersøgelser, og over for Publikum gjorde S.s fine og noble Personlighed ham til en smuk Repræsentant for Musæet. S. udnævntes 1856 til Kammerraad, 1869 til Justitsraad. 1887 fik han efter Ansøgning sin Afsked. Han døde 7. Marts 1888. — Han blev gift 1853 med Christiane Vilhelmine Eisen (f. 23. April 1817 i Kjøbenhavn, † 5. Dec. 1896), Datter af Syngesoufflør Martin Christian E. Hun oprettede et Legat for Underfunktionærer ved Nationalmusæet.

Nationaltid. 8. Marts 1888. Berlingske Tid. 8. Marts 1888. Fru Sødring, Erindringer fra min Barndom og Ungdom S. 95 ff. *E. F. S. Lund.*

Struve, Jacob Theodor, 1816—86, Filolog og Arkæolog, var en Søn af Fysikus i Flensborg Ernst Heinrich S. og Dorothea Friederike Franziska f. Sturm og fødtes i Flensborg 24. Maj 1816. Efter sin Faders Død 1822 blev han adopteret af en Farbroder, praktiserende Læge i Elmshorn Ludwig August S., som kort efter (1823) blev kaldet som Professor til Universitetet i Dorpat og tog Drengen med sig der hen, men allerede døde 1828. Derefter tog en anden Farbroder, den berømte Astronom F. G. W. S., som var Professor i Dorpat, sig af Brodersønnen og sørgede meget omhyggelig for hans Opdragelse. Han gik i Gymnasiet i Dorpat 1827—32 og studerede derefter Filologi, først ved Universitetet samme steds indtil 1837, derefter ved Universitetet i Königsberg 1837—39. Sit Fødeland gjensaa han kun ved kortere Besøg i 1830, 37, 39, og i dette sidste Aar vendte han hjem til Rusland, hvor han senere beklædte forskjellige Embedsstillinger, særlig som Professor i Kasan 1852—62 og i Odessa 1865—70; hans hele videnskabelige Virksomhed tilhører Rusland. Han døde i Riga 4. Jan. 1886.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXXVI. *M. Cl. Gertz.*

Strøm, Christian Ludvig, 1771—1859, Præst, Søn af ndfr. nævnte Stiftsskriver, Étatsraad Ole S. († 1782), er født i Roskilde 8. Febr. 1771 og blev 1788 Student fra sin Fødebys Skole. Han tog theologisk Embedsexamen 1793, blev Alumnus paa Borchs

Kollegium og vikarierede 1795—97 som Adjunkt ved Roskilde Skole. 1801 blev han Vikar for Rektor Wøldike i Slagelse og s. A. Lærer ved Blaagaard Seminarium. 1802 sendtes han til lige med en Seminarist Torlitz til Burgdorf for at sætte sig ind i Pestalozzis Methode. Begge gjorde efter Hjemkomsten Rede for Udbyttet af deres Rejse og bleve Lærere ved et Forsøgsinstitut, der oprettedes i Kjøbenhavn, men S. havde forladt denne Stilling før Instituttets Ophævelse 1807. Han blev 1809 Sognepræst for Kregome-Vinderød paa Sjælland; 1813 blev han efter Ansøgning Feltprovst ved det danske Auxiliærkorps, hvor han var med paa Retræten fra Lauenborg og var Vidne til Kampen ved Sehested. Da Freden var sluttet, vendte han tilbage til sit Embede. Det næste Aar finde vi ham i Norge; han var, siges der, paa en Maade rømt fra Danmark, formodentlig i Begejstring for Nordmændenes Uafhængighedskamp. Han vendte tilbage sammen med Christian Frederik, for hvem han holdt Gudstjeneste om Bord paa Briggen «Bornholm». Han tiltraadte nu atter sit Embede, i hvilket han virkede for Indførelse af den indbyrdes Undervisning i Skolerne. 1859 blev han ved sit 50 Aars Jubilæum Konsistorialraad. Han døde 28. Sept. s. A., 3 Dage efter Jubilæet. — 1806 ægtede han Karen Marie Nyerup (f. 1789 † 1865), Datter af Prof. Rasm. N. (XII, 341). — Han har udgivet forskellige pædagogiske Skrifter, deriblandt «Fremstilling af den Bell-Lancasterske Methode» (1819), samt «R. Nyerups Levnedsløb, beskrevet af ham selv» (1829) og «Naturhistorisk Lærebog for Menigmand» I—IV (1841—44; senere i flere Oplag).

Erslew, Forf. Lex. Museum 1890, S. 622 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. III, 450 f. Vor Ungdom 1891.

L. Koch.

Strøm, Gollich Frederik Peter, 1819—98, Præst, Politiker og personalhistorisk Forfatter, var født 3. April 1819 i Odense, hvor hans Fader, Samuel Henrik S., var Gjæstgiver; Moderen hed Bolette Elisabeth f. Læger. 1835 blev han Student fra Odense Skole, og efter 1840 at have taget theologisk Embedsexamen var han et Par Aar Lærer ved kjøbenhavnske Almueskoler, men vendte da tilbage til sin Fødeby, ved hvis lærde Skole han 1844 fik fast Ansættelse som Adjunkt. 1848 udnævntes han til Sognepræst for Marslev og Birkende Menigheder i det nordostlige Fyn, og her virkede han i næsten et halvt Aarhundrede. Som Prædikant nød han betydelig Anseelse i og uden for sine Sogne, og i theologiske

Spørgsmaal sluttede han sig nærmest til Grundtvig, dog ikke som en blind og ukritisk Tilhænger af alle dennes Meninger. 1859 valgtes han til Landstingsmand og gjenvalgtes 1864 og 1866; han stemte for Grundlovsforandringen, men senere lod han sig ikke vælge. S. hørte nærmest til de national-liberale, men indtog i de kirkelige Sager, der forhandlede, en noget afvigende Stilling, i det han i Overensstemmelse med den hele grundtvigske Opfattelse kæmpede for kirkelig Frihed, uden dog at gaa saa yderlig som mange af hans Venner. Han nød stor Anseelse i Rigsdagen, og 1868 menes der at være gjort Henstilling til ham om, hvorvidt han kunde være villig til at overtage Kultusministeriet. S. A. blev han Medlem af den store Kirkekommission og 1891 af en anden Regeringskommission angaaende kirkelige Forhold. Hans theologiske Forfattervirksomhed indskrænker sig til nogle Artikler i kirkelige Tidsskrifter; men i «Samlinger til Fyns Historie og Topografi» meddelte han meget grundige Efterretninger om en hel Del fynske Sognes Historie, især deres Presbyterologi. 1842 udgav S. til Brug for Almueskolerne «Lærebog i Danmarks Historie» (10. Opl. 1863). Det skyldes for en stor Del hans Initiativ, at der 1894 i hans Annexogn Birkende blev rejst en Mindestøtte for Hans Tausen. — S. ægtede 18. Maj 1849 Marie Christine Müller (f. 29. Sept. 1830), Søster til Præsten H. C. D. M. (XI, 580). 1897 tog han Afsked fra sit Embede, men blev boende i Marslev; her døde hans Hustru Natten mellem 18. og 19. Sept. 1898, og 2. Dec. s. A. fulgte han hende.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 349. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. V, 332 ff. Højskolebladet 10. Marts 1899. Taler ved Pastor G. F. P. S.s Jordefærd (1899). *Vilh. Bang.*

Strøm, Hans, 1726—97, Præst, Naturforsker, var født 25. Jan. 1726 i Borgund, hvor Faderen, Peder S. (f. 1682 † 1739), en af «Syvstjernen», var Sognepræst og Provst. Moderen, Gunhild Susanna f. Hagerup (f. 1687 † 1764), var Søster til Thronhjems Biskop Eiler H. (VI, 475). Han havde i sin Barndom tungt for at lære, men var flittig og havde stor Lyst til Tegning. Der foregik imidlertid en stor Forandring, da han fik en bergensk Student Knud Sandshavn til Lærer, indtil han Aaret efter Faderens Død, 1740, kom i Bergens Latinskole, hvorfra han deponerede 1743. Efter 1745 at have taget Attestats blev han nogle Aar hjemme hos sin Moder, der var formuende, informerede og prædikede, men følte sig ikke skikket til Prædikegjerningen og vilde atter til Kjø-

benhavn for at studere videre. Det var især de klassiske Studier, der vare tillokkende for ham. Han maatte imidlertid blive hjemme, da Faderens Eftermand kaldte ham til personel Kapellan, og han troede, det var et Kald fra Gud. Spener og Buddeus havde vakt hans Sans for den praktiske Kristendom, og skjønt det var ham imod at blive Præst, mente han dog, at han bedst kunde udøve Kristendommen som Ordets Tjener. Han havde tidlig Syn for sin Mangel paa «udvortes Anstand» og Veltalenhed, havde derfor sat sig et «fjærnere og uvissere, skjønt mere glimrende, Maal» — rimeligvis en Professorpost, men han angrede aldrig, at han blev Præst. Det var 1750, han indtraadte i Embedet. Baade Sognepræsten og den resid. Kapellan vare svage, og han maatte ofte udføre Forretningerne for dem begge. I det vidtløftige Kald begyndte han med Husbesøg, og der var ingen Gaard, hvor han ikke havde været 2—3 Gange. Disse idelige Rejser i det vidtløftige Kald, der nu udgjør 3 store Præstegjæld, fik for ham megen Betydning. 1752 udkom Pontoppidans «Norges naturlige Historie», til hvis største Fortjenester det maa regnes, at den hos S. vakte Sansen for Naturvidenskaberne i det hele og for hans Fødeegns Naturhistorie i Særdeleshed. Han fik fat i Linnés Skrifter, og de fængslede ham i den Grad, at han opgav sin paatænkte Doktorpromotion med alt andet undtagen sin præstelige Embedsgjerning. For denne vandt han kun mere Interesse under sine Naturstudier, og han taler lige op i sin høje Alderdom om disse som en stor Vinding for Embedet og paastaar frejdigen, at Præster, der dyrke Videnskaberne, blive de mest nyttige for sine Menigheder, da de bedst vide at benytte Tiden og saaledes altid kunne være til Tjeneste.

S. siger selv, at han var Avtodidakt, og at han var den første, som har søgt at tillægge vore norske Naturalier systematiske Navne. Som han ingen Lærer havde haft, saa heller ingen Medhjælper uden sin ovennævnte Huslærer Knud Sandshavn, der «aspælede Strækningerne, saa godt han kunde ved Hjælp af et Kompas». Hans Formaal med Arbejdet var oprindeligt et religiøst: at bringe Folket til «Indsigter om Skaberens Fuldkommenheder og følgelig om deres Pligter mod ham», men det voxede under hans Hænder, saa hans Søndmøres Beskrivelse, da den udkom 1762—69 (2 Dele i Kvart, trykte i Sorø), vakte den største Opsigt. Han blev nu den første uden for Throndhjem, der indvalgtes i det kongl. norske Videnskabselskab. S. A. (1764) blev han Sognepræst til Volden, hvor

han besluttede sig til at virke for Almuens Oplysning paa anden Maade, i det han vilde undervise den om «de Ting, som angik Tænkemaaden og Sæderne». Han vilde da afvexle med «alvorlige og fornøjelige Materier», give Folket lidt af Historie og lidt af Naturhistorie i sin Bog «Tilskueren paa Landet», hvoraf 2 $\frac{1}{2}$ Dele udkom 1775—76. I denne mærker man overalt hans store Bibelkundskab og hans omfattende polyhistoriske Viden. Han kan være humoristisk i sine Spaadomme, er forud for sin Tid ved at anbefale Toldpaalæg paa Brændevin for at indskrænke Drukkenskaben og giver interessante Meddelelser om sekteriske Bevægelser paa den Kant af Landet, hvor han boede. Sine naturhistoriske Kundskaber vilde han skaffe Indgang hos Bønderne, men de forstode intet deraf. Desto bedre bleve de mange mindre naturhistoriske Afhandlinger modtagne, som han leverede i de lærde Tidsskrifter i Kjøbenhavn og Throndhjem.

1778 blev han forflyttet til Eker, og Aaret efter blev han Professor theologiæ extraord. I 6 Aar udarbejdede han en Beskrivelse over dette sit nye Præstegjæld (udkom 1784) og fortsatte med større og mindre naturhistoriske Stykker. Hans betydeligste Arbejde her blev dog hans Postille, den første, der er udkommen i Norge. Ved hans Ankomst til Eker kom det ud, at han skulde skjænke Menigheden en saadan, men det varede længe, før det skete. Først 1792 udgav han den Aargang af, hvad han her kalder korte Prædikener, der endnu læses af Almuen paa den Kant af Landet, hvor han sidst virkede. Som det kunde ventes, finder man i disse Prædikener, som vi vilde kalde lange, Vidnesbyrd om Forfatterens theologiske Klarhed og trofaste Vedhængen ved den lutherske Kirkes Lære. Han synes ikke at benytte Prædikenen som hans lidt yngre Embedsbroder J. N. Brun til Kamp mod Rationalismen. Mod denne optræder han i det hele ikke apologetisk, medens han oftere i forskjellige Afhandlinger behandler den med dyb Foragt. I sine Prædikener og ellers lægger han for Dagen en stor Evne til populær Naturskildring, og det var ham altid meget om at gjøre at bringe Folket til at prise Gud ved Betragtningen af Naturens Goder og dens Skjønhed. Her kom han dog ingen Vej. Tiden var ikke dertil. Han deltog ikke blot i den theologiske og naturvidenskabelige Diskussion, men ogsaa i det politiske traadte han frem som den grundkonservative Mand, der dog hyldede Trykkefriheden. 1788 var han en af de første, der

fremførte Tanken om et norsk Universitet for Kronprinsen (Frederik VI). 1790 blev han Dr. theol.

Uagtet S. havde leveret naturhistoriske Værker, der med rette beundredes af Samtidens lærde Mænd, og han næppe var ukjendt i nogen Gren af Naturvidenskaberne — han var ogsaa lægekyndig —, siger han selv, at Naturhistorien aldrig blev hans Hovedfag. Det blev altid Theologien, men han antog, at han vilde være bleven mindre nyttig, om end mere lærd, om han var bleven staaende ved denne alene. Beskedenhed og Gavnelyst betegnede hans Livsgjerning. Han tænkte altid paa sin Menighed og, hvad der kunde løfte og oplyse den, medens han alvorligen revsede den for herskende Laster. Unge Mennesker tog han sig gjerne af, og blandt de yngre Videnskabsmænd, der i længere Tid opholdt sig hos ham for at studere, vare Martin Vahl og Marcus Schnabel (XV, 240). Rolig og jævn var han elsket og agtet af sine Menigheder, og der var stor Sorg ved hans Død, 1. Febr. 1797. Da han mærkede Dødens Nærhed, oprettede han med sin Hustru et Testamente, hvorved han legerede 400 Rdl. til Ekers Skolevæsen og skjænkede sin Bogsamling til det Deichmanske Bibliothek i Christiania. — Han blev 1764 gift med Helene Dorothea f. Grave, Datter af Sognepræst til Eker, Professor Chr. G. (VI, 192) og hans 1. Hustru. Hun var Enke efter hans Formand i Volden, Morten Meyer, og døde i Aas 1808 (begravet 27. Maj).

Fallesen, Mag. f. Religionslærere IV, 636. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 161 ff. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster II, 229. (Norsk) Hist. Tidsskr. II, 273. H. J. Wille, Mindetaler S. 239 ff. *D. Thrap.*

— Ogsaa som *Naturhistoriker* har H. Strøm gjort sig fortjent og bekjendt. Det var, som han i sin Selvbiografi meddeler, særlig Pontoppidans «Norges Naturhistorie» og nogle af Linnés Skrifter, der tilfældig, medens han var ung Præst, kom ham i Hænde, som fremkaldte en Enthusiasme for denne Videnskab, «som jeg aldrig i mine Dage har følt Lige til». Han fik derved dobbelt Interesse for sine Embedsrejser, da der nu altid fandtes meget nyt at se, høre og undersøge, og allerede i 1762 udkom 1. Part af hans, baade i botanisk og zoologisk Henseende meget fortjenstfulde Værk: «Fysisk og økonomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør», hvori han som den Polyhistor, han var, giver en Mængde, væsentlig paa egne Iagttagelser byggede, Meddelelser om Landets naturlige Beskaffenhed, dets Plante- og Dyreverden, Agerdyrkning og Kvægavl, Beboernes Levevis, Skikke m. m. Han havde den Glæde at faa

dette Arbejde berømmet af Linné, hvad der bidrog til, at han med Iver fortsatte sine naturhistoriske lagttagelser og Studier, hvoraf Resultatet foreligger i en Række Skrifter, dels af botanisk, dels af zoologisk Indhold, som vedbleve at udkomme lige til hans Død. De ere dels af mere populær, dels af videnskabelig Karakter, af hvilke sidste en Del blev publiceret i det norske og i det danske Videnskabernes Selskabs Skrifter. Af hans botaniske Arbejder maa særlig nævnes en Del Meddelelser og Beskrivelser vedkommende norske Havalger og andre kryptogame Planter, og af hans zoologiske Afhandlinger maa især fremhæves hans Artikel om Purpurneglen, der maa betegnes som en for sin Tid meget fortjenstfuld anatomisk Beskrivelse, ligesom han ogsaa har ydet gode Bidrag til Kundskaben om Krebsdyr og Insekter, givet Beskrivelser og Afbildninger af mange nye Arter blandt disse og herved taget Hensyn ikke alene til deres Ydre, men ogsaa til deres anatomiske Bygning.

E. Rostrup.

Strøm, Ole, 1726—82, Lexikograf, er Tvillingbroder til den ovennævnte Hans S. og blev ligesom denne Student 1743. Begge Brødrene toge samme Dag 1745 theologisk Attestats. Han valgte derefter det juridiske Studium og blev først Amanuensis hos Biskop Hersleb, 1763 Stiftsskriver i Sjællands Stift og Forvalter ved Roskilde Domkirkes Gods, 1774 tillige Forstander for Duebrødrekløster i Roskilde. Han udnævntes 1765 til Kancelliraad, 1775 til Justitsraad og 1780 til Etatsraad, det sidste vistnok for at trøste ham, da hans Haab om at blive Gehejmearkivar var blevet skuffet. Da det 1777 blev besluttet af Videnskabernes Selskab, at det endelig skulde være Alvor med Udgivelsen af den danske Ordbog, et Nationalværk, der længe havde været paatænkt og forberedt, overdroges Arbejdet under en Kommissions Overledelse til S., der var meget anset for sin Grundighed, Flid og Skarpsindighed. 1780 udkom 1. Hæfte, Bogstavet A, og S., som i den Anledning optoges i Selskabet, gjorde 1781 Manuskriptet til B færdigt, men døde 16. April 1782, inden Trykningen deraf var paabegyndt. — 1764 havde han ægtet Ulrikke Eleonore Horrebow, f. Langhorn (f. 1737 † 1810), Enke efter Sognepræst Fred. H. og Datter af Oberstlieutenant Magnus I.

Nyerup, Lit. Lex. Molbech, Videnskab. Selsk. Hist. *P. K. Thorsen.*

Strøm, Rasmus Nyerup, f. 1842, Bankdirektør. Han er Søn af Læge Ole S. og Marie Margrethe f. Buntzen og fødtes i Vordingborg 4. Juni 1842. 1860 blev han Student fra Herlufsholm, 1868 juridisk Kandidat og s. A. Sagførerfuldmægtig i Kjøbenhavn, 1870—72 tillige Assistent i Finansministeriet, 1871 Overretssagfører i Kjøbenhavn, 1872—84 juridisk Sekretær ved Landmandsbanken, 1880 Højesteretssagfører, 13. Sept. 1888 Direktør i Nationalbanken. 1894 udnævntes han til virkelig Etatsraad. — Siden 1884 har han haft Sæde i Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, hvis Formand han var 1895—98 efter i 1893—95 at have været Viceformand. 1890—94 var han Ordfører for Budgetudvalget, og han har paa forskellige Omraader været et ledende, fra alle Sider særlig afholdt Medlem af Forsamlingen. 1884—87 var han Folketingsmand for Odense Amts 1. Valgkreds. 1882 blev han Medlem af Direktionen for Bombebøssen. 1887 var han Medstifter af Genealogisk Institut, hvis Næstformand han siden har været. 1888—93 var han Administrator i Velgjørenhedsselskabet «Borgervennen» og fra 1893 Formand for Kjøbenhavns Understøttelsesforening, hvor han har udført et meget betydeligt Arbejde. Fra 1893 har han været Medlem af Bestyrelsen for Kjøbenhavns Frihavn og fra 1896 Medlem af Kontrolkomiteen i «Nye danske Brandforsikringsselskab». Af Kommissioner, i hvilke han har haft Sæde, kunne bl. a. nævnes Theaterkommissionen (1893—97) og Glyptothekkommissionen (nedsat 1899). I 1875 var han de danskes Ordfører paa Studentertoget til Upsala. Efter Plougs Død er han Medlem af Kuratelet for det Oehlen-schläger-Tegnérsk Stipendium. Sin Interesse for Musiklivet har han vist bl. a. ved at være Generalsekretær for den første nordiske Musikfest i 1888.

Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm.

C. Christensen.

Strøm, Vincens, 1818—99, naturhistorisk Lærer og Forfatter, Søn af Forpagter Peder S. og Birgitte f. Riber, var født paa Pæregaard paa Langeland 28. Nov. 1818. Han blev Student 1836, theologisk Kandidat 1842, Lærer ved Odense Kathedralskole 1850, Adjunkt sammesteds 1852 og Overlærer 1868. I den hjemlige zoologiske Verden var han anset som en dygtig Samler og udmærket Kjender af vore indenlandske Sommerfugle, og hans Navn i den videnskabelige Litteratur er ogsaa nærmest knyttet til et Par Afhandlinger over denne Insektorden, nemlig: «Om de danske Arter af Slægten *Orgyia*» («Naturhist. Tidsskr.» 3. R., 1864), hvori han

paaviser et interessant Forhold i Hunnernes Udviklingshistorie inden for denne Slægt, og «Danmarks Sommerfugle i kort Oversigt» (sammesteds 1866—67). Dette sidste Arbejde blev dog ikke fuldført i den oprindelige Skikkelse, men Resten af S.s Jagttagelser blev optagen i A. Bang-Haas' Fortegnelser i samme Tidsskrift. S.s Virksomhed som Lærer optog i de paafølgende Aar næsten al hans Tid, indtil han i en fremrykket Alder 1889 trak sig tilbage fra sin Skolegjerning. Han benyttede det derved opnaaede Otium til at udarbejde en systematisk Beskrivelse af «Danmarks større Sommerfugle» (1891). 1861 udgav han en i en længere Aarrække stærkt benyttet Skolebog: «Begyndelsesgrundene af Plantelæren». — S. var gift med Seline Arlinde Constanze f. Faber (f. 1823 † 1901), Datter af Biskop N. F. (V. 6). Han døde 16. Juli 1899 i Odense.

Gosch, Danmarks zoolog. Lit. Erslew, Forf. Lex.

Jonas Collin.

Stub, Ambrosius, 1705—58, Digter, blev født i Gummerup ved Assens i Maj 1705 og var Søn af Fæstehusmand og Skrædder Christoffer Pedersen S. og Christence Ibsdatter. Faderen synes at have været en vel anset Mand, der stod i Forbindelse baade med Egnens Storbønder og med Herskaberne paa Brahesholm og Søholm, 2 Damer af Familien Charisius, af hvilke den ene, Digterens Gudmoder, blev gift med Major Stockfleth. Et Par af S.s Søkende tjente i gode Stillinger paa disse Gaarde, og det var formodentlig ved Hjælp af Fru Stockfleth, at S. selv kom i Odense Skole, hvorfra han blev Student 1725. Skjønt han vistnok laa ved Universitetet i 9 Aar og ikke synes at have spildt sin Tid, fik han dog aldrig nogen Examen. Rimeligvis har han ikke haft Lyst til at gaa den slagne theologiske Landevej og har derved mistet sine Beskytteres Understøttelse. Hans Interesser gik i anden Retning, og han var en ustadig Natur, mest oplagt til at deltage i et lystigt Lag og skrive en lystig Vise. Han bestemte sig da, som han i en senere, rimet Ansøgning siger, til at «leve af sin Pen», hvad der den Gang var en vanskelig Ting, selv om han derved næppe i første Linje har tænkt paa Digtervirksomhed, men snarere paa Stillingen som Sekretær eller, som det hed, «Skriverkarl» «ved et og andet Hof», 3: paa fynske Herregaarde, hvor han ikke savnede Forbindelser.

Han vendte da tilbage til sin Fødeegn uden, som det synes, at have nogen fast Stilling, men giftede sig ikke desto mindre kort efter, 17. Okt. 1735, med Mette Cathrine Skovsbo, Datter af en

afdød Præst, Hans S. i Ejsing. Et, til Dels af Molbech i «Ambrosius» benyttet, romantisk Sagn beretter, at S. stod i Kjærlighedsforhold til en adelig Dame og for at skjule det maatte begjære hendes Kammerjomfru til Ægte. Dette forholder sig ikke rigtigt; men hans Ægteskab var næppe lykkeligt, maaske heller ikke saa ganske frivilligt fra hans Side, da det første Barn blev født nogle Uger efter Brylluppet. Hustruen arvede efter sin Bedstemoder en Bondegaard i Veringe, i Nærheden af S.s gamle Hjem; men S. maatte snart sælge den og flytte til Faaborg og der fra til Odense, hvor hans Hustru boede i trange Kaar indtil sin Død 1747, hvorefter S.s Familie maatte overtage Omsorgen for Børnene, en Søn og en Datter.

S. selv derimod førte et omflakkende Liv, enten af Tilbøjelighed eller for at tjene Brødet. Hans Viser og Vers ere snart skrevne til Gilder paa Ærø, snart paa fynske Gaarde og snart i Odense; overalt synes han at have været velset, saa vel i rige Borgerkredse som blandt den højere Embedsstand og Adelen. Sit nærmeste Tilhold havde han hos sin Gudmoders Søn, den unge Landsdommer Stockfleth (ovfr. S. 441) paa Brahesholm, hvor han vel var en Slags Skriver og Inspektør. Her fra gik han o. 1749 over i en lignende Stilling hos ^{Kammerherren} ~~Baron~~ Niels Juel (VIII, 604) paa Taasinge; men dermed vare de lystige Dage forbi. Tjenesten synes at have været stræng, hvad der vistnok ikke var S.s Sag; han led allerede af den Sygdom, formodentlig Gigt i Ryggen, som aldrig siden forlod ham, og var tilmed nu i en Alder, hvor den afhængige Stilling maatte begynde at trykke. Til sit nye Herskab kom han ikke i det venlige Forhold som til Stockfleth. ^{Kammerherren} ~~Baron~~ Juel var en dygtig og begavet Mand, der gjerne samlede Kunstnere og Sangere om sig, men tillige en raa og lunefuld Herre, der rimeligvis har følt sig saaret ved det Frisprog, S. var vant til. Dennes Vandel har dog heller ikke været ulastelig, og vi finde ham udlagt som Barnefader, omtrent samtidig med at han efter 3—4 Aars Ophold pludselig og voldsomt fjærnedes fra Taasinge, om det end ikke er mere end et Sagn, at ^{Kammerherren} ~~Baronen~~ lod den svagelige Digter prygle og kaste ud af Huset.

Om han der fra er kommen lige til Ribe, og hvorfor han just søgte her hen, er ikke klart. Vi vide kun, at Skolelærerne i Ribe 1754 indgave Klage over, at han holdt privat Skole. Da det imidlertid var Byens Embedsmænd og bedre Borgere, der havde formaaet ham hertil paa Grund af Almueskolernes Slethed, blev

S. ikke videre forulempet. Han synes trods sine kummerlige ydre Forhold at have nydt en vis Agtelse for Lærdom og Evner; 1756 ansøgte han paa Vers Stiftamtmanden om officiel Anerkjendelse for sin Undervisning og Adgang til ved forefaldende Vakance at overtage en af Byens offentlige Skoler. Dette sidste naaede han dog ikke; han døde 15. Juli 1758, 53 Aar gammel, insolvent og «i den yderste Armod».

S.s Levnedsomstændigheder og digteriske Betydning ere først i nyere Tid nogenlunde udredede. Hans nærmeste Eftertid tillagde ikke hans Produktion nogen litterær Vægt; men derimod har Traditionen paa de Egne, hvor han færdedes, omgivet hans Navn med 2 Rækker af Sagn, dels, ligesom det var Tilfældet med Wessel, af cynisk og skurril Art, dels, som med Ewald, af et romantisk-erotisk Skjær. Det første forklares af hans Stilling paa Herregaardene, hvor han vistnok bl. a. har fungeret som Forlystelsesraad, efter Tidens Skik ikke altid i den fineste Stil. Men det plumpe eller smudsige Element træder ingenlunde saaledes frem i hans Digte som i mange af hans samtidiges, og tog han sig end stundum en Taar over Tørsten, er der dog intet, der tyder paa, at han har været forfalden til Drik. Paa den anden Side var Skriverkarlen hos de fynske Godsejere alt andet end en Troubadour, der fri som Fuglen

«drog om fra Kastel til Kastel».

saa lidt som han var en sværmende Erotiker eller en romantisk Aand, der bukkede under og sank sammen over for en uforstaaende Samtids Miskjendelse. Han var aabenbart en højst letsindig og ustadig Svend, der nød Livet, lidet nøjeregnende med Elskovsæventyr som med Penge, og derfor ganske naturlig endte i Sygdom og Fattigdom. Den ejendommelige Stilling, han indtog i Selskabslivet, betegnes maaske bedst ved Grev Rantzau til Brahesborgs lidt aristokratisk overlegne Ytring, at han var «en ganske egen Fyr og et Pokkers godt Hoved». Baade som Menneske og som Digter har han noget til fælles med Ewald, om han end er i mindre Stil. Midt i Paryktiden, paa Overgangen fra Holbergs Forstandsdigtning til den Klopstockske «überschwengliche» Følelsesretning, som han dog ikke levede nær nok paa eller længe nok til at blive paavirket af, er S. den enlige Svale, der varsler en ny Sommer for Lyrikken, Stenersens, Tullins og Ewalds Alder. Dette beror maaske især paa, at han ikke tog sig selv og ikke af andre blev tagen

alvorlig som Digter og netop derfor vovede at være sig selv i sin Digtning. Fortidens meste Lyrik var religiøs eller stift og ensformig heroisk-historisk; de faa spøgende Ungdomsdigte, hvori anerkjendte Poeter som Kingo og nogle af hans jævnaldrende sloge sig løs og gave sig hen, ere utrykte eller mere tilfældig bevarede. Naar man skulde optræde for et større Publikum, tog man Selskabsdragten og den højtidelige Mine paa. Men over sine faa Forgængere i den humoristiske Digtning, en Bording eller Reenberg, hæver S. sig paa den anden Side ved sin Fantasibegavelse og sin den Gang encstaaende friske Naturfølelse («Rosenknoppen», som dog skæmmes af uheldige Rim, «Den kjedsom Vinter gik sin Gang»), der ofte endog synes ægttere end Tullins eller Ewalds stundum noget stiliserede Rundmalerier. Dertil kommer hans mærkelige sproglige Lethed, der ganske naturlig og utvungent føjer Tanken ind under de kunstige italienske Arie- og tyske Visemelodier, som mere og mere bleve Mode. Ypperligst er han maaske i sine smaa, morsomt og let rundede Epigrammer, Skaaler og Impromptuer, en Digtart, som Fortiden, tung i Tanke og vidtløftig i Udtryk, som den var, forgjæves havde søgt at mestre, men hvori end ikke Wessel overgaar S. («Kongen opnaa snehvid Alder!», «Vor Neu-bergs Bryst», «Ved Vinen den klare», «Vel født er vel en Trøst» (?), «En har det i Ryggen»). Drikkeviser havde Reenberg nøjedes med at oversætte, medens S. som Originaldigter undertiden varsler Rahbek («Lad Krig fornøje Potentater»). Større Digtninger førte hverken hans Forhold eller formodentlig hans Lyst og Evner ind paa, og dybt gaar han heller ikke. Som de fleste samtidige var han vistnok alvorlig troende og søgte i Religionen en Støtte for sin Letsindighed og en Trøst for sin ublide Skæbne:

«Uforsagt, hvordan min Lykke
end i Verden blive maa!»

Men af hans «gudelige Arier», hvor den kunstige Viseform desuden er mindre passende, vise i Grunden kun de faa nogen Ejendommelighed, hvor Billeder eller Inspiration hentes fra Naturbetragtning («Hvad regner Naturens Ransagere op?», «Hvad vindes ved Verdens vidtløftige Hav?»). S.s moraliserende Digtning naar ikke ud over Tidens sædvanlige, lidt lavloftede Lovprisning af Dyd og Nøjsomhed — aurea mediocritas — og Klage over Verdens Falskhed og Lykkens Omskiftelighed. I de heldigvis sjældne Tilfælde, hvor han ved højtidelige Lejligheder falder tilbage til Alexandrineren,

f. Ex. i Gravskriften over Løvenørn, er det mærkeligt at se, hvorledes dette ominøse Versemaal ligesom fører Fortidens muldne Duft med sig og med ét Slag gjør den ellers saa friske og modernt anlagte Digter 50 Aar ældre: hele den gamle Garde, Mythologien, de allegoriske Personifikationer og de franske Gloser, tropper op igjen.

Af de o. 100 Digte, som med mere eller mindre Sikkerhed tillægges S., er det i alt en Snes Smaavers, der udgjør den litterære Bagage, hvormed han indtager sin ejendommelige Plads i dansk Lyrik. Det er lette og muntre Indfald eller følte og ægte Stemninger, der betegne ham som den fødte Digter, ledet af Inspiration mere end af Flid og Fil, og som derfor sloge umiddelbart an i hans nærmeste Kreds, uden at det dog faldt nogen ind at give Skræddersønnen og Skriverkarlen Plads ved Siden af Tidens store Poeter, en Biskop Thura eller Professor Wadskjær, endsige ane, at hans Navn vilde leve, naar deres længst vare glemte. I hans Levetid kom kun et enkelt af hans Vers i Trykken; først flere Aar efter hans Død besørgede Præsten T. S. Heiberg og derefter Sønnen Christian S., der var Skolelærer paa Langeland, temmelig unøjagtige Samlinger og Udgaver af hans Digte. Egentlig er det Fr. Barfod, der har Fortjenesten af midt i det følgende Aarhundrede at have gjenoplivet Mindet om hans Digtning, og Chr. K. F. Molbech, der ved sit Skuespil «Ambrosius» har omgivet hans Navn med et lidt idealiseret Skjær.

Barfod, A. S.s samlede Digte, 3. Udg. (1852). Museum 1893, II, 109 ff.
A. D. Jørgensen, Hist. Afhandl. III, 464 ff. J. Paludan.

Stub, Christian, o. 1693—1736, retshistorisk Forfatter, Søn af Justitssekretær ved Overhofretten i Norge Matthias S. (nedennævnte Kjeld S.s Søn) og Gunhild Thomasdatter Blix; deponerede fra Christiania Skole 1714, Bakkalavr 1715, Alumnus paa Elers' Kollegium 1716—20; udgav der 1716—19 4 «Dissertationes de lege et legislatoribus Danorum», indeholdende en dansk Retshistorie indtil Frederik II's Tid, som L. Holberg har benyttet i høj Grad. Ved Udarbejdelsen havde Forfatteren benyttet Reitzers og Resens Bibliotheker, ligesom han med særlig Tak mindes Arne Magnussens velvillige Bistand. Hans Privatpræceptor og senere Ven og Vellynder var H. Gram, med hvem han vedligeholdte en stadig Brevvexling. Efter Ildebranden 1728 fulgte S. som Stiftamtmand W. A. v. d. Ostens Fuldmægtig med til Bergen og udnævntes i 1731

uden Ansøgning til Generaltoldforvalter sammesteds. Men denne Stilling som Regnskabsbetjent behagede ham ikke. Han havde i Nov. 1728 faaet Ventebrev paa Vicelagmandseembedet i Bergen, og da dette ikke blev ledigt, søgte han i Nov. 1734 Ventebrev paa samme Embede i Throndhjem og midlertidig 300 Rdl. som Vente- penge af sin Eftermand i Generaltoldforvalterembedet. Men 7. Jan. 1735 fik han sin Afsked fra dette Embede med 300 Rdl. i Pension af sin Eftermand. S. A. sattes han under Tiltale af Generalfiskalen for en Gjæld af o. 3700 Rdl. til den kongl. Partikulærkasse, som Kavtationisten Oberstlieutenant P. Colbjørnsen formentlig senere dækkede, og 18. Dec. 1736 døde S. ugift.

Stubs Breve til Gram i det kongl. Bibl. Danske Saml. I, 398 ff. Kofod Ancher, Dansk Lovhist. I, Fortalen. *H. Matzen.*

Stub, Iver, —1611, Professor, var født i Nærheden af Ribe paa Skodborghus, hvor hans Fader, Friseren Peder S., var kongl. Forvalter († o. 1568). Moderen, Valborg Krampe, blev efter sin første Mands Død gift med Hans de Hundt, Apotheker i Kjøbenhavn. Om I. S. vides, at han har studeret i Rostock, Wittenberg og Leipzig. I Wittenberg, som han besøgte 2 Gange, tog han vistnok Magistergraden. Siden boede han hos Moderen i Kjøbenhavn «og blev efter Mesterstand ypperlig nok holdt i den Tid». 1582 blev han Rektor ved vor Frue Skole i Kjøbenhavn samt Lector musices ved Universitetet, og kort efter fik han en Hustru (Lisbet) fra Biskop Poul Madsens Hus. 1589 blev han Professor pædagogicus, og 1594 overtog han Lærestolen i Hebraisk, ved hvilken han forblev, skjønt det 1608 blev tilbudt ham at rykke op til Professoratet i Dialektik. 1597 blev det overdraget ham i For- ening med Dr. Thom. Fincke at drage over til Hven for at under- søge, om der var tilføjet Tyge Brahes efterladte Instrumenter nogen Skade, saaledes som Rygtet gik. Nogen Erklæring om Resultatet af Undersøgelsen er dog ikke bevaret. 1604 blev S. efter Tur Universitetets Rektor, i hvilken Egenskab han lod optage en siden længe benyttet Jordebog over dets Gods og satte igjennem, at dets Foged Niels Pedersen, en mægtig Person med store Forbindelser, blev afskediget for uredelig Embedsførelse. Næsten samtidig blev han selv indviklet i en vanskelig Arvestrid med sin Halvbroder Lucas Hansen, hvilken faldt saa uheldig ud for S., at han blev underkastet Rigens Forfølgning og i et Aar maatte opholde sig uden for Riget, medens et Par af hans Medlærere viste ham den

Godhed at besørge hans Forelæsninger, saa hans Hustru dog kunde oppebære hans Løn, medens han var borte. I det hele var S.s Liv rigt paa Stridigheder, der tyde paa, at han har været en kole-risk Natur. Den sidste blev for ham den farligste. Han havde i nogle, sidst paa Aaret 1608 udgivne akademiske Theses over Stykker af Jobs Bog kritiseret Professor H. P. Resens nys udkomne Bibeloversættelse, noget, denne tog meget fortrydelig op og i den Anledning rejste 3 Anklageposter imod S., hvoriblandt var, at han havde ladet sine Theses trykke uden først at indhente det theologiske Fakultets Censur, og at han «havde opkogt alle den gudsbespottelige kalvinistiske Prædestinationslæres Hovedsætninger». Da S. ikke vilde indrømme, at han havde begaaet nogen Fejl, blev Sagen forelagt Kansler Chr. Friis til Borreby. Svaret lød paa, at det var Kongens Vilje, at det skulde være S. forment at disputere over de udgivne Theses, og at han skulde afholde sig fra sin Lærervirksomhed, indtil Kongen traf nærmere Bestemmelse. Da det senere besluttedes, at der skulde anlægges Sag mod S., fremkom Resen i Juni 1609 i Konsistorium med et Anklageskrift mod ham, hvorpaa S. svarede med ikke ringe Dygtighed, men ogsaa med saa stor Skarphed, at han vistnok derved forværrede sin Sag. Professorerne vare dog tilbøjelige til at undskylde ham noget, hvorfor deres Votum kom til at lyde paa, at han burde suspenderes, indtil han kunde opnaa Kongens Tilgivelse. Denne Dom var Kongen og Kansleren for mild. Sagen maatte derfor optages paa ny, og nu blev Spørgsmaalet om S.s Calvinisme (som man hidtil efter højere Ordre havde set bort fra, vistnok for at skaane den danske Kirkes gode Rygte) skudt frem i Forgrunden, og da S. hverken kunde eller vilde nægte sin Beundring for Calvin og Theologerne af hans Skole, kom Dommen, der afsagdes 15. Avg. s. A., til at lyde paa, at S. fortjente at afsættes, om Kongen ikke vilde tilgive ham. Om Tilgivelse blev der imidlertid ikke Tale. S. rejste da til Tyskland. I Nov. 1609 besøgte han det reformerte Universitet i Marburg, maaske for at søge Ansættelse der. Han har mulig ogsaa søgt Støtte andensteds. Men da han ikke havde Held med sig, kom han hjem igjen. Efter et Par kummerfulde Aar, i hvilke han dog nød nogen Understøttelse af Universitetet, døde han 1611. Hans Skrifter bestaa af talrige Disputatser, der vidne om Embedsfid og Lærdom.

R. III, 2; IV, 837; 5. R. I, 284. Secher, Kongl. Rettertingsdomme 1605—14 S. 12 ff. *H. F. Rørdam.*

Stub, Jens, 1764—1819, Præst, Søn af Sorenskriver i Nordfjord Johan Daniel S. († 1802) og Anna Hegelund f. Krog, er født paa Edø 4. Marts 1764 og deponerede fra Bergens Skole 1782. Han blev indkaldt ved Examen art. og tog 1788 Examen theol. Han drog hjem til Norge, blev Huslærer for den siden saa bekendte Statsraad Christian Krohg (IX, 527) og fik 1791 det store Kald Alten-Talvik i Vestfinmarken, hvis Provst han blev s. A. Her var meget at gjøre, især med Skolevæsenet, Provstiets Sager og vidtløftige Rejser, der toge paa hans Helbred og nødte ham til at søge sig et Kald i det sydlige. Han blev da 1800 Sognepræst til Veø, hvor han efter Traditionen maa have vist sig som en meget dygtig Præst, hvorom ogsaa Embedsbøgerne fra hans Tid bære Vidne. Han blev 1801 konstitueret og 1817 udnævnt til Provst i Romsdalen, og fra dette Amt sendtes han 1814 som Repræsentant til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvor han vel ikke talte paa Møderne, men røbede megen Aand og Forstand uden for samme. Han havde ingen Tro paa, at Norge kunde staa alene, og stemte i et og alt med Grev Wedels Parti. 24. Okt. 1819 kuldsejlede han paa Rejse til et Annex, og man fandt aldrig hans Lig. Gift i Alten 21. Avg. 1793 med Gjertrud Helene Heiberg (f. 23. Okt. 1774 † 22. Nov. 1852), Datter af Johan Widing H., Sognepræst til Gloppen († 1800), og hans første Hustru, Anne Marie f. Stub, S.s Fæster († 1784).

Thrap, Bidrag t. d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarb. I, 317 ff. Molde Blad 24. Febr. 1885. *D. Thrap.*

Stub, Kjeld, 1607—63, Præst og Krigsmand. Han var født i Varberg i Halland 10. Dec. 1607 og Søn af Præsten Laurids S. Han gik i Skole i Landskrone og Slagelse, men dimitteredes fra Københavns Skole 1626. Siden rejste han udenlands, tog i Brand kejserslig Krigstjeneste, i hvilken han avancerede til Ingeniørkapitajn, men vendte 1631 hjem og blev øverste Hører ved Københavns Skole. Her blev han dog ikke længe staaende, men drog atter et Par Aar udenlands, til Nederlandene og Frankrig, nu som Informator for den norske Adelsmand Gunde Langes Børn og dertil understøttet af Ove Gjedde; i 1632 findes han indskreven ved Universitetet i Leiden og kaldes der «Stud. math.». Efter at

have gjort endnu en Rejse, som Informator for Statholder Christoffer Urnes Børn, tog han 1635 Magistergraden i Kjøbenhavn, hvorfra han s. A. af Magistraten i Christiania blev kaldet til Sognepræst ved denne Bys den Gang eneste Kirke. Efter 6 Aars Forløb kom han og Sognepræsten i Ullensaker paa Romerige, Mag. Trugels Nielsen (XII, 285), til at bytte Embeder. Grunden til det paafaldende i, at K. S. indlod sig paa et saadant Bytte, blev tidligere angiven at være «Kjærlighed til Studeringer og stille Ro», men dette er ganske misvisende. Det var mod sin Vilje, at S. maatte drage paa Landet. Han var nemlig kommen i Strid med Borgmester Lars Ruus (XIV, 443), en brutal og trættekjær Mand, fordi denne 1637 søgte at lægge Hindringer i Vejen for en Trolovelse, medens S. tog de unge Folks Parti. Uenigheden tiltog paa Grund af et Sammenstød i et Gilde, i hvilket «Mag. K. dansede med et Glas i Haanden og havde Fordansen; da tog Borgmesteren, der var beruset, en Kvinde op og dansede hannem fore, hvorudover denne blev vred og truede ham med det Glas, han havde i Haanden». Forgjæves søgte S. at blive udsonet med Ruus, og heller ikke Statholderen Christoffer Urne kunde bringe Forlig til Veje. Præsten gik saa vidt, at han nægtede Ruus Sakramentet og vilde lyse ham i Band, hvilket dog Kapitlet fik forhindret. Sagen blev omsider bragt for Kongen og Rigsraadet, og Christian IV resolverede omsider under en Herredag i Bergen 7. Juli 1641, at da S. «sig groveligen mod Ordinansen og Kirke-disciplin haver forset», skulde han afstaa sit Kald, dog saa at Kongen vilde bevilge ham et nyt, om han dertil lovlig kunde blive kaldet. Paa den Maade kom S. til Ullensaker.

Et Par Aar efter udbrod Krigen med Sverige, og man fik nu Brug for S.s i fremmed Krigstjeneste erhvervede militære Erfaring og Dygtighed. Hannibal Sehested, der synes særlig at have yndet ham, opsøgte ham strax ved Krigens Begyndelse i Jan. 1644 paa Ullensaker Præstegaard, og han forekommer i den følgende Fejdetid med Titel af Statholderens «Kammerraad». Hans Forretning var navnlig en Ingeniørs, han anlagde en større Skanse ved Midtskogs (Ejdskogens) Kirke et Par Mil fra Kongsvinger med flere «Redouter» og Magasiner. I Begyndelsen, førend egentlige Officerer kunde komme tilstede, vare ogsaa Rigets Landpasser lige fra Throndhjems Stifts Sydgrænse og ned til Baahus betroede til S.s Opsyn, og han lod da her hugge «Hærbraater» og holde Landevagt. Samtidig søgte han ivrig at skaffe sig Kundskab om For-

hold og Tilstande i de svenske Nabobygder og lod trykke forskellige Smaaskrifter (nu alle tabte), hvilke han lod omsprede i Sverige, og som derfor ogsaa vare forfattede paa Svensk. De gik ud paa at bevæge de svenske Bønder, især Dalkarlene, til at sidde stille, saa længe Nordmændene ikke trængte ind over deres Grænser. Overhovedet spillede han, navnlig i den første Tid, en Hovedrolle i Befalingen over hine Egne, og det lykkedes ham, til Dels ogsaa paa Grund af hans Egenskab af gejstlig Mand, at vinde Almuens Tillid. Senere kom Officerer til, mellem disse saa vel den ovfr. nævnte, nu meget affældige Gunde Lange som hans Sønner Niels og Hans, S.s fordums Disciple. Det var imidlertid saa langt fra, at han personlig høstede nogen Fordel ved denne sin Virksomhed, at han tvært imod led store Tab. Vel blev der lovet ham nogen «Satisfaktion», der i det mindste skulde svare til en Oberstlieutenants Tilkommende, men han synes ikke at have faaet saadan Godtgjørelse. Ikke engang for de Byrder og Skatter, der paa lagdes almindelige Sognepræster, slap han fri, og paa sin Præstegaard maatte han stadig taale store og kostbare Indkvarteringer og paa egen Bekostning lade sit Embede bestyre. Endnu i 1653 havde han ikke faaet noget Opgjør og beregnede da sit Tilgodehavende til noget over 1722 Rdl. Herover har man en udførlig Fremstilling fra hans egen Haand, men om den har frugtet, er ubekjendt. Dog havde han 1648 faaet bevilget nogle Kirketiender, dog kun i Lighed med, hvad hans Formænd før skulde have nydt som Vederlag for det daglige Gjæsteri, der forlangtes paa hans, ved en af Rigets Hovedveje beliggende Præstegaard.

Foruden denne hans Fremstilling, i hvilken han ogsaa omtaler sin Virksomhed overhovedet, foreligger tillige et andet (i Christiania 1644 udgivet) Aktstykke, der maa antages at være forfattet af ham. Det var for længe siden gaaet ganske i Forglemmelse, og noget Exemplar deraf findes ikke i danske eller norske Bibliotheker, men heldigvis var dog et Exemplar bevaret i det kongl. Bibliothek i Stockholm, hvorfra det omsider blev fremdraget af J. C. Tellefsen og optrykt i Christiania 1883. Det bærer Titelen: «Akershusiske Akters første Kvartals summariske Beskrivelse paa nærværende Aar 1644» (24 Sider), og man har her en vigtig Kilde til denne Krigs Historie.

Efter Krigens Ende vendte S. tilbage til sit Præstekald og blev 1647 Provst over Øvre Romerige og Solør. Han døde, kun 56 Aar gammel, 20. April 1663 «under Prædiken paa 2. Paaskedag».

I Kirken hænger hans Billede. Han var gift 1. med Karen Glostrup († 1641), Datter af Biskoppen i Christiania (VI, 109) og Moder til hans bekendte Søn Niels (s. ndfr.), 2. med Gunhild Andersdatter, en Borgmesterdatter fra Frederiksstad, og 3. med Maren Michælsdatter, Præstedatter fra Vang paa Hedemarken. I dette sidste Ægteskab havde han bl. a. Datteren Cathrine, der var et højst lidenskabeligt og opfarende Menneske, men som blev Moder til de i Frederikshalds Krigshistorie navnkundige Colbjørnssønner (IV, 36 og 40).

I det 18. Aarhundrede fremkom mange, men til Dels ukritiske og upaalidelige Traditioner om K. S., og Claus Frimann viede ham et smukt Mindedigt.

Rothe, *Brave danske Mænds og Qvinders Eftermæle* II, 44 ff. Giessing, *Jubel-Lærere* III, 310 ff. Topogr. Journal f. Norge 5. H. S. 38 ff. Moe, *Actstykker t. d. norske Krigshist.* S. 6 ff. Theol. Tidsskrift, udg. af Caspari m. fl., II, 458 ff. Norsk militært Tidsskr. 3. R. VII, 475 ff. *L. Dauc.*

Stub, Niels, —1580, Lagmand, var vistnok en dansk Mand, maaske fra Viborg, der allerede 1536 nævnes som Akershus-Lensherren Erik Gyldenstjernes «Tjener». Allerede 1544 forekommer han som Raadmand i Oslo, hvor han formodentlig har drevet Handel. Efter Kansleren Niels Henriksens Død 1546 fungerede han nogen Tid i dennes Stilling. 1559 var han endnu Raadmand, da han fik Catharinæ Præbende i Oslo. Omkring 1560 synes han at være bleven Borgmester i Oslo og fik 1564, da han kaldes Borgmester og Rigens Skriver, Fuldmagt til at udføre Kanslerens Forretninger, deriblandt at tage Vare paa Rigens Breve. 1567 fik han Livsbrev paa Fornebo i Bærum og havde flere Gange Kannedømmer i Oslo. 1570 blev han Lagmand der og døde som saadan 10. Febr. 1580. Fra hans Tid er endnu bevaret et Par ret mærkelige Optegnelsesbøger fra Lagtinget i Oslo i Aarene 1572—80, hvilke 1895 ere udgivne for det norske Kildeskriftfond. Han har efterladt en meget talrig Efterslægt i Norge.

N. S.s Optegnelsesbøger, udg. af Huitfeldt-Kaas, Forordet.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Stub, Niels, 1637—1721, Assessor, Lærd, en Søn af ovennævnte Mag. Kjeld S. i hans 1. Ægteskab. Han var født i Christiania 2. Maj 1637, blev, privat dimitteret, Student 1652 og rejste senere til Udlandet, hvor han 1656 indskreves i det juridiske Fakultet ved Leidens Universitet og en Tid lang studerede sammen

med Peder Schumacher (Griffenfeld), over hvis Forglemmelse af gammelt Venskab N. S. siden beklagede sig. Han gjorde i det hele 3 Udenlandsrejser; paa den sidste (fra 1669) fulgte han Brødrene Schmidt (Lillienskiold) gennem Tyskland, Italien, Frankrig, Holland og England og studerede ved flere Universiteter som Leipzig og Padua. Paa disse Rejser havde han erhvervet betydelige Sprogkunderskaber, og han regnedes i sin Samtid for en lærd Mand, paa hvem U. F. Gyldenløve satte megen Pris, og som efterlod et Bibliothek og en Manuskriptsamling, hvoriblandt ikke lidet af egne Skrifter, af hvilke dog intet har naaet Esterverdenen. Efter Hjemkomsten fra hans sidste Rejse skal han have været paatænkt til Envoyé ved Berliner-Hoffet, hvilket Griffenfeld forhindrede. Han blev 1680 Vicepræsident i Christiania med Successionsret, der dog ikke blev benyttet, formentlig paa Grund af hans Bosættelse paa Frederikshald efter hans Giftermaal. 1681 blev han Assistensraad i Overhofretten, hvorfor han 1700 blev fritagen paa Grund af Alderdom og Svagelighed. 1715 gjorde han Testamente til Fordel for sin Søstersøn Peder Colbjørnsen (IV, 40), der havde været hans Fuldmægtig siden o. 1700, i det S. nemlig ejede betydeligt Jordegods og drev en stor Handelsforretning paa Frederikshald, efter at han 1681 var bleven gift med Mette Meng († i Avg. 1686), Enke efter den bekjendte Peder Olsen Nordmand (XII, 322). Selv døde S. 5. Avg. 1721 i Arendal, hvor han havde boet i de sidste Aar af sit Liv.

Rothe, *Brave danske Mænds og Qvinders Eftermæle* II, 419 ff. Giessing, *Jubel-Lærere* III, 316 ff. *Indbydelsesskr. t. Frederikshalds Skoles Aarsexam.* 1871 S. 16.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Stub, Peder, —1537, Borgmester, hørte til en navnlig i Viborg- og Ribeeegnen udbredt Slægt; 1516 nævnes han som Raadmand, senere som Borgmester i Viborg. Han synes stærkt greben af den nyere Tids Ideer; hans Søn Christen studerede allerede 1518 i Wittenberg og blev senere Kannik i Viborg og Modstander af det katholske Parti. Faderen «rømte til Rigets Fjender», 3: han begav sig enten strax 1523 eller maaske lidt senere til Christian II. Hyppigst opholdt han sig i Berlin hos Kongens Søster eller i Wittenberg, sammen med den ivrige Poul Kempe (IX, 130), og blev en fanatisk Lutheraner. Da Kongen 1526 forberedte et Tog til Danmark, sendte P. S. Spejdere ind i Landet og vakte stort Røre i Jylland. Han stod i Forbindelse med ansete Borgere i Vestjylland og søgte baade i Efteraaret 1526 og i Begyndelsen af 1527 at formaa Kongen til et Landgangsforløb i Ringkjøbingeegnen.

P. S.s Ejendomme i Danmark bleve konfiskerede, og under Herredagen i Odense i Dec. 1526 foreslog Rigsraadet at forvise hans Hustru. 1527 skal hun dog atter have faaet Lov til at blive i Landet. Atter 1531, da Christian II forberedte sit store Tog, vare P. S.s Spejdere paa Færde i Jylland og rejste Almuen, saa at det kom til Uroligheder flere Steder. Efter Christian II's Tilfange-tagelse viste Kong Frederik dog stor Mildhed. 1533 skjænkede han den borttrømte P. S.s Datter Gertrud en øde Jord i Viborg, der havde tilhørt Faderen, «for at hun des bedre kan komme til et ærligt Brød udi Ægteskab». Af en Kongedom af 4. Maj 1537, udstedt kort efter P. S.s Død, fremgaar det, at ogsaa P. S. selv i Kong Frederiks Tid har opnaaet Kongens Tilgivelse og faaet sit Gods tilbage. Han anføres ogsaa som Borgmester i Viborg 1536. Dette er dog usikkert; thi endnu 1540 søgte hans Søn Peder ved Kongen af Skotlands Hjælp at faa sin Fædrearv tilbage, og det siges ved den Lejlighed, at Faderen lige til sin Død vedblev at være en ivrig Tilhænger af Christian II. Rimeligvis har han i Grevefejden atter sluttet sig til dennes Parti (Skipper Clement).

Allen, Breve og Aktst. til Chr. II's og Fr. I's Hist. S. 445 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. V. Heise, Diplomat. Vibergense. *A. Heise.*

Kratzenstein-Stub, Christian Gottlieb, 1783—1816, Maler, var en Søn af Sekondlieutenant, senere Kommandør, i Søetaten Otto Frederik S. (f. 1753 † 1827) og Louise Elisabeth f. Kratzenstein (f. 1757 † 1844), en Datter af Professor Chr. Gottlieb K. (IX, 465). Han fødtes i Kjøbenhavn 15. Avg. 1783 og tilbragte sine første Barndomsaar i Huset hos Morfaderen, efter hvem han var opkaldt, og hvis Familienavn han senere føjede til sit eget. Da Morfaderen i 1795 døde, sendtes Drengen til den bekjendte Pædagog Salzmanns Skole i Schnepfenthal ved Gotha, hvor han blev i 4 Aar. Allerede her gav hans medfødte kunstneriske Anlæg sig Udslag i en Række Smaafigurer, som han dannede af Vox. Da han var vendt tilbage til Kjøbenhavn, forberedtes han til Studenterexamen, som han i 1802 bestod med bedste Karakter. Senere tog han anden Examens første Del.

Efter Morfaderen var han kommen i Besiddelse af en mindre Fideikommiskapital, der satte ham i Stand til at fortsætte Studierne. Hans Ubeslutsomhed gjorde ham det imidlertid vanskeligt at vælge mellem sine mange Interesser. Hans Sans for Mathematik og de exakte Videnskaber fik ham til en Tid lang at studere Mekanik

og Hydraulik; men derefter fik hans Lyst til Tegning og Maling Overtaget, og han gav sig nu i Lære hos Abildgaard for at blive Maler. Længe holdt han dog ikke ud her, men besluttede at uddanne sig paa egen Haand. Endnu var han dog ikke helt klar over, hvad hans Livsgjerning skulde være, og først hans Forlovelse i 1808 med en Datter af Provst Troels Smith, Mille Johanne S., siges at have bevirket, at han nu for Alvor bestemte sig for Kunsten. For at lære noget mere ved Studiet af den store Kunst begav han sig i 1809 udenlands, til Frankrig og Italien. I Paris paavirkedes han, hvad hans Portrætter siden viste, af Gerard; i Rom kom han under Indflydelse af Thorvaldsen, efter hvis Komposition han i 1810 gjorde et Oljebilled: «Amor med Sommerfuglen».

I 1811 vendte han tilbage til Kjøbenhavn og fejrede sit Bryllup. Hans Produktion blev nu livligere, og han udførte i de kommende Aar dels en Række Portrætter — mest Damer af det fornemme kjøbenhavnske Bourgeoisie —, dels en Række figurlige Kompositioner, der enten omhandlede Sagnet om Amor og Psyche, eller hvis Æmner vare laante fra Ossian-Digtningen. Største Delen af disse Kompositioner naaede dog ikke ud over Tegningen eller Skitsen. Kun Billedet «Ossian og Alpins Søn» (senere indlemmet i den kongl. Malerisamling) lykkedes det ham at fuldføre før sin tidlige Død. Desuden havde han i 1813 malet Billedet «Hother og de 3 Skovnymfer» (efter Saxo), paa hvilket han optoges som Medlem af Akademiet.

K.-S.s Helbred havde aldrig været synderlig stærkt, og hans Sind havde alt for ofte savnet den fornødne Ligevægt. Nu bidrog Græmmelsen over Tabet af en lille Datter til yderligere at svække hans Legeme og hans Humør. «Han var mere tilgængelig for Sorg end for Glæde.» I saadanne Stunder fandt han en Lindring i Musikken, for hvilken han fra sin tidligste Ungdom havde næret den mest levende Interesse, og som efterhaanden blev ham en saadan Livsfornødenhed, at han end ikke kunde male, undtagen hans Hustru spillede paa Harpe for ham. Ulykkeligvis hændte det, at han ved et Par Lejligheder, som f. Ex. da han paa Gavnø i en iskold Sal maatte male Baron Reedtz-Thotts' døde Barn, paadrog sig heftige Forkølelser, der angreb hans Bryst. Han blev «sær og vranten», sygere og sygere, indtil Sygdommen til sidst gik over til Tæring. For om muligt at komme til Kræfter i Landluften tog han om Sommeren 1816 ud til en Søster paa Kalundborg Ladegaard, men her døde han 24. Juli s. A.

Det kan synes Nutiden underligt, at K.-S.s Billeder, der nu om Stunder end ikke findes værdige til at fremhænges i den kongl. Malerisamling, i Samtiden kunde vække en Begejstring som den, for hvilken bl. a. Frederikke Brun gjorde sig til Talsmand. Og ikke blot vare Publikum og Kritikken ham mer end velvillige, men selve Akademiet, der uden Tøven havde valgt ham til Medlem, var ham saa gunstig stemt, at det havde udset ham til sammen med Eckersberg at konkurrere om den ved Abildgaards Død ledigblevne Professorplads ved Modelskolen. Denne almindelige Tilfredshed havde vel sin Forklaring i, at K.-S., som et Barn af hin poetisk-litterære Tid, havde fundet de Æmner for sin Kunst, som de dannede Klasser den Gang henrykkedes over. Man har den Udtalelse af ham, «at det hørte Mejselen til at fremstille Guder og Heroer, Penselen derimod at afbilde Heltenes Færd og Syner fra Aande verdenen», en Sætning, der er karakteristisk for Datidens Kunstanskuelse, før Eckersberg drev Aanderne paa Flugt. Man fordrede indtil da først og fremmest, at et Billede skulde indeholde skønne Følelser, ofte indsvøbte i sindrige Allegorier, dernæst spurgte man om skønne Linjer, sidst om skønne Farver. Men selv med Hensyn til disse fandt man i K.-S.s Billeder «en Raphael Mengs' Kolorit og en van der Werffs Pensel». Som Kunstner kan K.-S. sammenlignes med Carstens, for saa vidt som de begge, uden egentlig akademisk Uddannelse, vare naaede til deres ideale Mennekefremstillinger mere gjennem Studiet af anden Kunst end af Naturen. Men medens Carstens i alt væsentlig er Epiker og Plastiker, findes i K.-S.s Kompositioner — navnlig omhandlende Amor og Psyche — en lyrisk, til Tider sentimental Sødme, der svarer til hans Tegnemaades vage, drømmende Karakter. Men i øvrigt var Carstens som Kunstner i alle Maader K.-S. overlegen, og medens hin bevarer sit Kunstnerry med urokkelig Ret, kan K.-S. med Nød og næppe bjærge sit beskedne Kunstnernavn ved Hjælp af enkelte af de Portrætter, han har malet.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex. Personahist. Tidsskr.* 2. R. I.

Ch. A. Bech.

Stubbe, Hans Jürgen, 1767—1844, Skolemand og Præst, blev født 6. Dec. 1767 i Rensborg. Han studerede i Kiel fra 1786 og underkastede sig theologisk Examen 1790 i Glückstadt. Efter at have været Huslærer nogle Aar i Holsten blev han 1796 Konrektor i Husum, 1798 Rektor i Tønning, hvorfra han 1805 atter

kom tilbage til Husum som Rektor. 4 Aar efter forflyttedes han til Rektoratet i Kiel og fik Titel af Professor. I 10 Aar styrede han Skolen i Kiel, indtil han 1819 blev Præst i Brügge ved Ejderen, et Par Mil fra Kiel. Her sad han i Embede til 1841, da han trak sig tilbage i Hvilestand og flyttede til Kiel, hvor han døde 1. Juni 1844. I hans Skoleprogrammer fra Husum lærer man S. at kjende som en varm dansk Patriot. Han taler med Begejstring om de danske Staters Lykke. Man mærker tillige paa hans temmelig svulstige og højtravende Sprog, at Læsningen af Jean Paul har haft stærk Indflydelse paa ham. En ikke ubetydelig Række pædagogiske Afhandlinger foreligger fra hans Haand i de aarlige Programmer foruden Bidrag til forskellige Tidsskrifter.

Husumer-Skoleprogram 1826, S. 3 ff. Slesv. Prov.-Efterr I, 161 ff. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *A. Jantzen.*

Stuckenberg, Frederik Henrik, 1832—99, pönitentier Forfatter, fødtes i Kjøbenhavn 17. April 1832 og var Søn af Skorstensfejermester Claus August Heinrich S. og Else Marie f. Schmidt. I 1851 blev han Student, Aaret efter Cand. phil. og i 1859 Exam. juris. Fra Dec. 1859—72 var han Lærer ved Vridsløselille Straffeanstalt, derefter Distriktsforstander i Kjøbenhavn til 1885, da han udnævntes til Forvalter ved Vestre Hospital, fra hvilken Stilling han paa Grund af svækket Helbred søgte og fik sin Afsked 1. Jan. 1899. I 1878 begyndte han at udgive «Nord. Tidsskrift for Fængselsvæsen», som han med utrættelig Energi redigerede, indtil han efter 20 Aars Forløb overlod det til yngre Kræfter. Foruden adskillige mindre, originale Afhandlinger, som han offentliggjorde i Tidsskriftet, udgav han i 1893 «Danmarks Fængselsvæsen 1550—1741», der i 1896 efterfulgtes af «Danmarks Fængselsvæsen 1742—1839». Helt har han, der manglede tilstrækkelig historisk Overblik, ikke kunnet magte det store, ubrugte og mangeartede Arkivstof, som her forelaa, og i det han har undladt at foretage de nødvendige sammenlignende Studier paa Strafferettens, Kulturens og det sociale Livs Omraade, har han ikke uddraget Stoffets fulde Værdi. Omendskjønt Værket herved kun er blevet et løsrevet Fragment, er det dog paa Grund af det store historiske Materiale, som her første Gang er samlet, blevet et interessant og nyttigt Arbejde for den videre Forskning paa dette Omraade. S.s væsentligste Betydning for den danske pönitentiere Videnskab beror dog først og fremmest paa den Iver og varme Interesse, hvormed han

i 20 Aar ledede Tidsskriftet. — S. blev 2 Gange gift: 1. (14. Maj 1862) med Johanne Georgine Fog († 24. Maj 1895), Datter af Toldforvalter F. i Slagelse, 2. (11. Marts 1896) med Victoria Bjørn, Datter af Skovrider B. paa Ovrup. Han døde 4. Maj 1899.

Alexander Kraft.

Stuckenberg, Viggo Henrik Fog, f. 1863, Forfatter. V. S. er født 17. Sept. 1863 ved Vridsløselille og Søn af ovennævnte Hospitalsforstander F. H. S. og dennes 1. Hustru. 15 Aar gammel kom han til Orlogs for at blive Søofficer: det mislykkedes, men 1884 tog han Artium. Han studerede en Tid østerlandske Sprog og Ethnografi, senere blev han Lærer i Kjøbenhavn. S.s første Bog er «Digte» (1886); 1898 udkom en anden Digtsamling, «Flyvende Sommer», 1894 Æventyrdigtet «Den vilde Jæger». Mest har han skrevet Fortællinger. «I Gjennembrud» (1888) og «Messias» (1889), væsentlig Studenterskildringer, vise kvik lagttagelses- og Gjengivelsesevne, men Virkeligheden staar noget trykkende nær. Anderledes frit rører han sig i «Fagre Ord» (1895), «Valrav» (1896) og «Sol» (1897). De handle om Sjælekriser, især i Elskovsforhold. Den psykologiske Redegjørelse i dem kunde være mere indgaaende og overbevisende, men de rumme en heftig Stemningsfylde, svingende i dybe Bølger af Lykke og Goldhed og Lidelse. I «Hjemfalden» (1898) og «Asmadæus» (1899) tegnes et Par Forbrydere, der knap ere det: deres Natur ligger hinsides Samfundets Sæd og Ret. Foruden 2 «Romerske Scener» i dramatisk Form (1895) har S. end videre 1899 udgivet den indtagende Æventyrsamling «Vejbred» og 1901 «Sne» (som privat Bibliotheksudgave «Nye Digte»).

S. har mest følt sig draget af russisk Digtning; han er ogsaa i Slægt med den, navnlig i sin Personskildring: Mændene hos ham ere ofte lade og vagabondagtige, drømmende og vege. Kvinderne have derimod Vilje og Virkeevne. I hans fleste Figurer er der tillige en nervøs, saarbar Frihedsattraa; et Forhold, der ikke mere bæres frit i levende Følelse, bliver et Baand i det blodige Kjød, saa de maa rive sig løs. Og de have en stærk Dragning mod det udendørs, mod det aabne Land. Naturglæden er hos S. fuldere end Menneskeinteressen. Hans Bøger ere tit Kjærlighedserklæringer til det sjællandske Landskab; det lyser og skygger over hans Personer. Den dirrende Uafhængighedshu gjenfindes i hans Sprog og Billeder. Han ser fint og for sig selv og skriver udsøgt med

skarptslebet Særpræg, hans Stemninger og Meninger ere helt egenartede, rappe og springske.

S. ægtede 5. Maj 1887 Ingeborg Pamperin (f. 6. Febr. 1866), Datter af Grosserer Wilhelm Gotfred P. og Wilhelmine f. Langballe. Illustr. Tid. XLI, Nr. 20. *Niels Møller.*

Stuckenbrock, Joachim Andreas, 1698—1756, Berghauptmand, var født i Blankenburg (Hartzen) 5. Febr. 1698, kom til Norge 1732 i Følge med J. L. Schubarth (XV, 317) og ansattes som Bergmester paa Kongsberg. Ved Schubarths Død blev han dennes Eftermand som Sølvværksbestyrer, fra 1737 som Viceberghauptmand og fra 1739 til sin Død som virkelig Berghauptmand og Direktør over Bjærgværkerne søndenfjælds. Ved Kongens Besøg i 1749 udnævntes han til Etatsraad. Han ansaas for en af de dygtigste Bestyrere, Værket nogen Sinde har haft. Han vedblev ogsaa som Bestyrer selv at være Bergmester og viste sig overhovedet som en utrættelig Arbejder, fri for al Forfængelighed og Egennytte. Værket, der allerede under Formanden var kommet paa Fode efter en uheldig Periode, stod i S.s Tid paa sit Højdepunkt, og alene i 1747 gav det endog et Overskud af 128872 Rdl., men fra den Tid af indtraadte dog snart atter en Nedgang. S. var en udmærket Mekaniker og Arkitekt og opførte som saadan bl. a. den mægtige Kirkebygning i Bjærgstaden. Med stor Iver opdrog han Bønderkarle til praktisk dygtige Bjærgmænd. Han var ogsaa ivrig for det norske Forstvæsen, som den Gang blev organiseret. Af det danske Videnskabernes Selskab var han Medlem. Han døde 26. Sept. 1756. Han var gift (27. Dec. 1739) med Anne Cathrine f. Busse (f. i Hildesheim 20. April 1712, † 1755, begravet 16. Maj).

Det kongl. Videnskabers Selsk. Skrifter XI, 269 ff. Norges Land og Folk V, 111 f. *L. Daae.*

Studsgaard, Carl Ludvig, 1830—99, Kirurg. Som en Søn af Grosserer Holger Knud Matthias S. og Johanne Diderikke f. Galschiøtt fødtes han 19. Dec. 1830 i Kjøbenhavn, blev 1848 Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og tog, efter 1853 at have fungeret som Koleralæge i Kjøbenhavn, 1855 Lægeexamen. I de følgende Aar var han optagen dels af Kandidattjeneste paa Frederiks Hospital, dels af Studierejser. 1861—63 fungerede han som Reservekirurg paa Frederiks Hospital, 1863 erhvervede han sig

Doktorgraden for en Afhandling «Om Osteomyelitis». Under Krigen 1864 virkede han som Overlæge ved Lasarettet paa Augustenborg og Hvedholm og blev her bekjendt som en Operator af megen Dexteritet og Dristighed. Hans Resektioner ved Skudsaar, hvilke han udførte efter den af den berømte tyske Kirurg v. Langenbeck angivne Methode, vakte i øvrigt en ikke ringe Misstemning ved det utilfredsstillende Enderesultat og vare medvirkende til, at han i den følgende Tid blev stillet noget i Skygge. Foreløbig maatte han nøjes med at være Distrikts- og Kommunelæge i Kjøbenhavn (fra 1866), indtil han endelig 1875 blev Overkirurg ved Kommunehospitalets nyoprettede 5. Afdeling, hvorfra han ved Holmers Død 1884 gik over til 1. Afdeling. I denne Stilling vandt han hurtig stor Anseelse og Avtoritet, navnlig ved sin eminente operative Dygtighed, sin uforstyrrelige Ro og Koldblodighed; hans tekniske Færdighed udviklede sig efterhaanden til det virtuøsmæssige, og fra nær og fjern sendtes Patienter for at blive opererede af ham. 1881 blev han titulær Professor. Med Bibeholdelse af sin Hospitalsstilling blev han 1896 kongl. Livkirurg. Efter at han 1895 var bleven Kommandør af Danebrog af 2. Grad, beholdt han 1898 1. Grad.

I Medfør af sin Avtoritetsstilling beklædte han en Række Tillidshverv; saaledes var han Medlem af Sundhedskollegiet (1885—96), af Bestyrelsen for «Foreningen til syges og saaredes Pleje i Krigstid» og for «Samfundet, der antager sig vanføre Børn», ligesom han ogsaa var Medlem af Direktionen for det Classenske Litteraturselskab. 1871—80 var han Censor ved medicinsk Examen. Foruden sin Disputats har han kun publiceret en Del mindre klinisk-kirurgiske Tidsskriftsafhandlinger; han var overhovedet den fremragende Praktiker og kun lidet litterært og videnskabeligt anlagt. Hans Død indtraf 15. Febr. 1899 efter langvarige Sygdomsanfald. — 1876 ægtede han Anna Elisabeth Gertner, f. Petersen, Datter af Slotsgartner J. P. P. (XIII, 36) og Enke efter Portrætmaler Joh. Vilh. G. (VI, 8).

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Hosp. Tid. XLII, 222 ff. Bibl. f. Læger 7. R. X, 248 f. Illustr. Tid. 26. Febr. 1889.

Jul. Petersen.

Studsgaard, Christian Beverlin, 1727—1806, Biskop, blev født 12. Juni 1727 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Niels Jensen S., var Formand for Kornmaalerne; Moderen hed Maren f. Højer. Han blev Student fra Aalborg 1745 og tog 3 Aar efter Attestats. 1751 blev han Dekan paa Kommunitetet, og s. A. kom han ind

paa Elers' Kollegium, hvor han var Alumn i henved 4 Aar. Derefter rejste han udenlands og studerede i Jena og Halle. Paa Hjemreisen blev han 1757 Magister i Rostock og det følgende Aar Biskop Harboes Vikar til at holde Forelæsninger ved Universitetet; tillige var han Medarbejder i Lorcks litterære Tidsskrift «Fortgesetzte Nachrichten etc.» (jvfr. X, 371). 1759 kaldedes han til Præst og Lektor i Theologi paa Herlufsholm, hvormed han fra 1766 forenede Embedet som Herredsprovst. Ved Grev Thotts Protektion blev han 1769 udnævnt til theologisk Professor i Kjøbenhavn, men viste snart, at han ikke var denne Post voxen. Sygdom og Nervesvækkelse, maaske fremkaldt ved Overanstrengelse i Studering, traadte til, og han maatte søge forandret Virksomhed. 1773 blev han Stiftsprovst i Aalborg, 1777 adjungeret den gamle Biskop B. Brorson sammesteds, og da denne døde Aaret efter, blev han hans Efterfølger i Bispeembedet. Ved Universitetsjubilæet 1779 blev der tildelt ham den theologiske Doktorgrad for en indsendt Afhandling. Han entledigedes 1806 formedelst Alder og Svagelighed og døde 4 Maaneder efter, 15. Nov. 1806, i Aalborg. 1759 havde han ægtet Charlotte Hoe († 1797), en laalandsk Præstedatter. En Søn, *Frederik Carl S.* (f. 1765 † 1829), blev Stiftsprovst i Aarhus; var gift med K. L. Rahbeks Søster og Farfader til ovfr. anførte Læge C. L. S.

Hundrup, Doctores theol. S. 57. Steenstrup, Dansk Maanedsskr. 1865, I, 122 f. J. Møller, Balles Levnet, Anhang S. 124 ff. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Stuhr, Peter Feddersen, 1787—1851. Historiker og Mytholog, fødtes i Flensborg 28. Maj 1787. Det danske Sprog, som han i sin Barndom maa have talt, gav gjennem hele hans Liv hans Tysk en vis Accent, men i øvrigt var han fra Ungdomsaarene knyttet til Tyskland og til tysk Videnskabelighed. Efter at have studeret i Kiel, Heidelberg, Göttingen og Halle deltog han paa Tilskyndelse af Henrik Steffens, der i det hele øvede megen Indflydelse paa ham, i Krigen mod Napoleon 1813—14 som Ulan i den hanseatiske Legion og 1815 som Lieutenant i det preussiske Landeværn. Efter Krigen fortsatte han sine videnskabelige Studier og udnævntes 1826 til overordentlig Professor i Historie ved Universitetet i Berlin, hvilken Stilling han havde til sin Død, 13. Marts 1851. S. var en meget flittig og aandrig lærd, hvis Værker paa flere Omraader fik Betydning. De omhandlede mange Sider af Historien, saaledes Religionshistorien: «Die Religionssysteme der

heidnischen Völker des Orients» (1836), «Die Religionssysteme der Hellenen, in ihrer geschichtlichen Entwicklung dargestellt» (1838), og den nyere Tids Historie: «Die drei letzten Feldzüge gegen Napoleon» (2. Bd., 1832—33), «Forschungen u. Erläuterungen üb. Hauptpunkte der Geschichte des siebenjährigen Krieges» (2 Bd., 1842). S. var ogsaa greben af varm Kjærlighed til Nordens Oldtid og skrev: «Von dem Glauben, dem Wissen u. der Dichtung der alten Skandinavien» (Kbh. 1815), «Abhandlungen üb. nordische Alterthümer» (Berlin 1817).

Allg. Deutsche Biographie XXXVI. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Sture, Thomas, o. 1507—1563, til Gammelgaard og Helvitgaard (Østerholm) paa Als, hvilken sidste Gaard han kort før sin Død solgte til Hertug Hans den yngre, var Søn af Wolf S. Hans Moder var en Datter af Benedict Ahlefeldt til Borghorst. Allerede 1519 var han Page ved Hertug Frederiks Hof paa Gottorp, og 1530 var han Hofsinde hos samme Fyrste som Konge. Han ledsagede 1534 Johan Rantzau paa Felttoget i Jylland, men 1535 blev han i Kjøbenhavn fangen af Grev Christoffer og ført til Malmø, hvorfra Jørgen Kock 1536 sendte ham som Sendebud til Kong Christian III for at forhandle om Malmøs Overgivelse. Kort efter blev han udvexlet mod en af Grevens tyske Adelsmænd. 1537 ledsagede han Johan Rantzau paa en Baderejse til Koblenz, skjønt han da alt havde faaet Nyslot med Vesternæs, Abildtorp, Østøfte og Sørup Birker i Forlening, hvilke han beholdt til 1541. Han vedblev dog at være Hofsinde og var i Frøken Annas Brudfølge til Meissen 1548; men 1549 blev han Amtmand paa Sønderborg og Nordborg og beklædte vistnok denne Stilling til sin Død, 20. Nov. 1563 paa Østerholm. Han var vistnok sidste Mand af sin gamle Slægt, thi der kjendes kun en Datter af hans Ægteskab med Berete Pedersdatter Ahlefeldt af Lindau. *Thiset.*

Sturmberg, Johann Christoph, o. 1670 — o. 1723, Billedhugger. Hans Fødselsaar angives at være mellem 1670 og 1675; om han var dansk eller tysk af Herkomst, vides ikke. Han udfoldede en meget betydelig Virksomhed, og blandt hans talrige Arbejder maa nævnes som hans Hovedværker Kong Christian V's og Dronning Charlotte Amalies Sarkofager i Roskilde Domkirke (1716—19), det store virkningsfulde Frontonrelief paa Kancellibygningen (1718—19) og forskellige Stuklofter paa det nys opførte Fredensborg

Slot (1721—22). Et af S.s anseligste Arbejder er desuden Loftet i «Palaiset bag Børsen» (Indenrigsministeriets nuværende store Sal, 1719) samt Mindesmærket i Roskilde Domkirke over Otto Krabbe (1720). Ogsaa det store Alter i Garnisonskirken i Kjøbenhavn tilskrives S. Desuden har han udført en Mængde mindre, undertiden rent dekorative, Arbejder til Hoffets Brug. Hans Kontrakt angaaende Leveringen af det store Relief paa Kancellibygningen var saa ufordelagtig for Kunstneren, at han siden befandt sig i den største Pengeød. I sine sidste Aar arbejdede han paa Fredensborg, og her paadrog han sig «einen schweren hitzigen Fieber», der sandsynligvis har medført hans Død i Slutningen af 1722 eller i Begyndelsen af det følgende Aar. 19. Maj 1723 nævnes hans Hustru Anna Cathrine som Enke. Samtlige S.s Arbejder ere udførte i en udpræget Barokstil.

Meier, Fredensborg Slot. Tidsskr. f. Kunstindustri 1886. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. Ch. A. Beck.

Sturz, Helferich Peter, 1736—79, Generalpostdirektør, Forfatter, var Søn af fyrstelig Kabinetskasserer Johann Peter Friedrich S. og Catharine Amalie Philippine f. Müller og fødtes 16. Febr. 1736 i Darmstadt. Han besøgte Gymnasiet i sin Fødeby, kom 1753 til Universitetet i Jena og studerede 1755—58 i Göttingen og Giessen. 1759 blev han Sekretær hos den kejserlige Gesandt i München, Baron Widmann, men traadte allerede Aaret efter i Tjeneste hos Kansler A. G. v. Eyben (IV, 644) i Glückstadt. Denne skaffede ham 1761 Udnævnelse som fyrstelig bernburgsk Raad. Formentlig i Begyndelsen af 1764 blev han Privatsekretær hos den ældre Bernstorff. I Marts 1765 blev han Sekretær i tyske Kancelli ved de udenrigske Sager og ledsagede 1768, udnævnt til Legationsraad, Christian VII paa dennes Rejse til England og Frankrig. Undervejs rejste han i Vogn sammen med Struensee. Oxford-Universitetet tildelte ham den juridiske Doktorværdighed. Baade i London og Paris stiftede han Bekjendtskab med mange fremragende Mænd, Garrick, d'Alembert, Diderot, Condillac, Grimm, Helvetius o. a. Hjemvendt udnævntes han i Avg. 1769 til Generalpostdirektør.

Den glimrende Embedsbane, S. i saa kort Tid og i saa ung Alder havde tilbagelagt her hjemme, skyldtes fortrinsvis J. H. E. Bernstorff, hvis Hjærte han stod meget nær. I den store Statsmands Hus lærte han Klopstock, Brødrene Stolberg, Gerstenberg

og andre af Bernstorff indkaldte fremragende Mænd at kjende, hvis Omgang vakte hans litterære Evner. Allerede i Foraaret 1767 udgav han «Der nordische Sittenfreund» i 4 Numre, der hudflettede et i Kjøbenhavn udkommende moraliserende, tarveligt Tidsskrift af samme Navn. Omtrent samtidig udgav han et Sørgespil under Titelen «Julie», en temmelig værdiløs Esterligning af Lessings «Miss Sara Sampson». Dramet er ledsaget af et Brev om Scenens ydre Indretning og det tyske Dramas Opgaver, og han opfordrer dramatiske Forfattere til at behandle nationale historiske Æmner. S. var en Mand med mange Talenter, en fremragende Portrættegner, hvis Billeder udmærkede sig ved træffende Lighed, en aandfuld Kunstkjender, hvis Domme skattedes højt af Samtiden, en vittig og behændig Causeur og en korrekt og smidig Hofmand, «elsk-værdig og almindelig afholdt», som U. A. Holstein vidner, «men ogsaa meget forfængelig og intrigant».

Efter Bernstorffs Fald i Sept. 1770 forblev S. kun paa sin Velynders udtrykkelige Befaling paa sin Post og blev derefter stærkt protegeret af Struensee. Den ny Udenrigsminister, v. d. Osten, berøvede ham Stillingen i det tyske Kancelli i Dec. 1770, men til Gjengjæld udnævntes han til Kommitteret i Generalkommercekollegiet (Juni 1771). I Sommeren 1771 var han næsten daglig ved det kongelige Taffel og fik det Hverv at tegne Dronningens Portræt. Dette skulde blive skæbnesvangert for ham, da det store Opgjør, «den frygtelige Opvaagnen», snart efter fulgte. Faa Dage efter Struensees Fald blev han afskediget og arresteret, men løslodes efter 4 Maaneders Forløb og fik tildelt Vartpenge. 1773 udnævntes han til Raad ved Regeringen i Oldenburg og fik Aaret efter Titel af Etatsraad. Hertug Frederik August af Oldenburg yndede S. personlig, men Livet i den lille, snævre Residens og den begrænsede Virkekreds tilfredsstillende ham ikke. Han søgte Trøst i litterære Sysler, blev Medarbejder i Boies «Museum» og offentliggjorde heri en Række formfuldendte Essays, der have givet ham Ry som en af de ypperste Prosaister i den tyske Litteratur. End videre fremkom hans 1777 forfattede varmtføjte og interessante Erindringer om J. H. E. Bernstorff. 1779 udgav han sine samlede Skrifter.

S. afgik ved Døden, tidlig ældet, som hans Hustru vidner, «af Nærings sorg og martrende Bekymringer», skuffet over sit Livs fejlslagne Forhaabninger, 12. Nov. 1779 under et Besøg hos en Ven i Bremen. — S. havde 1774 ægtet Sara Sophie Vilhelmine Mazar

de la Garde (døbt 27. Sept. 1752 i Kjøbenhavn), Datter af Oberst og Chef for Kjøbenhavns Brandkorps Jean Guillaume M. de la G. og Sophie Renée f. des Rocques. Hun flyttede efter Mandens Død til Kjøbenhavn, hvor hun, efter at have overlevet sin eneste, haabefulde Søn, døde 19. Marts 1820.

Allg. Deutsche Biographie XXXVII. Arch. f. Lit. Gesch. VII (1878). M. Koch, H. P. S. (1879). Preuss. Jahrbücher XXXII (1881). Vierteljahrschrift f. Lit. Gesch. IV (1891). Høst, Politik og Historie IV. Sturz' Papirer i Rigsark. *Louis Bobé.*

Stygge, Hans, —1568, til Holbækgaard og Nøragergaard, af en før hans Tid lidet fremtrædende Adelslægt, var Søn af Mourids S. til Herslevgaard og Karen Clausdatter Dyre. 1536 var han Aarhusbispen Ove Billes Foged paa Silkeborg, hvilket Slot han efter sin Herres Fængsling bestemt vægrede sig ved at udlevere til Kongen, før han fik Bispens Befaling dertil. Det var dog saa langt fra, at denne Troskab blev lagt ham til Last, at Kongen tvært imod ikke blot efter Slottets endelige Overgivelse lod ham beholde det, nu som Kronlen, lige til 1548; men Kongen føjede endog andre og til Dels større Forleninger til: 1537 Tvilum Kloster, 1540 Holbækgaard, som H. S. 1542 fik afgiftsfrit og 1544 afkjøbte Kongen, 1541 Rugsø Herred, 1542 Lysgaard, Hids og Vrads Herreder, 1544 Skanderborg, som 1548 ombyttedes med Dronningborg (Randersgaard) med Torup og Østrupgaard samt Galten og Hovlbjærg Herreder, hvortil 1552 endnu føjedes Gjerlev og Nørhald Herreder, ligesom han s. A. fik St. Hans Kloster i Horsens i Pant, hvilket han beholdt til sin Død, 31. Okt. 1568, hvorimod han 1559 fratraadte Dronningborg med tilliggende Len. Han har derfor aabenbart været en lige saa duelig som paalidelig Mand. 1538 skrev Joachim Lykke, til hvis Datter Susanne han forgjæves friede, om ham, at han var vel anskreven ved Hove og var en god, duelig Karl til at bjærge sig. H. S. ægtede siden Christence Svendsdatter Væbner. *Thiset.*

Stygge, Mourids, —1604, til Holbækgaard; Søn af ovennævnte Hans S., tjente 1572—80 som Sekretær i Kancelliet og ledsagede som saadan 1578 og 1580 de til Norge til Retterting opsendte Rigsraader. 1577 fik han et Kannikedømme i Aarhus i Forlening, og 1582 beskikkedes han til Landsdommer i Nørrejylland. I denne Egenskab var han Lensmand paa St. Hans Kloster i Viborg og fra 1592 tillige paa Gudum Kloster. Efter 1598 at have

taget sin Afsked som Landsdommer, erholdt han 1599 Lund paa Mors og 1603 tillige Jegindø i Forlening, men døde alt 1604. Foruden Holbækgaard ejede han sammen med sine Søskende deres Faders Fædrengaard Herslevgaard i Brusk Herred; men den mageskiftede de 1579 til Kronen mod Viskum. M. S. havde 23. Okt. 1580 paa Holbækgaard ægtet Anne Iversdatter Lykke (f. 8. April 1554 † 1623).

Danske Mag. I, 61 ff.

Thiset.

Stygge, Niels, † 1533, s. Rosenkrantz (XIV, 276).

Stygge, Ulrik, —1449, Biskop, efterfulgte 1424 Bo (II, 453) som Biskop i Aarhus og kom strax i Strid med Dronning Philippa, der under Erik af Pommerns Udenlandsrejse stod i Spidsen for Riget, om sin Forgængers Efterladenskaber; Sagen blev afgjort af Ærkebiskop Peder Lykke ved en Dom, som var temmelig ufordelagtig for Bispen. U. S. kom imidlertid selv til at opleve Kongemagtens Ydmygelse ved Kong Eriks Afsættelse, i første Række netop foranlediget ved den Modstand, som rejste sig fra Højgejstligheden, men der vides ikke noget nærmere om den Rolle, han selv indtog under denne Brydning. U. S. hørte dog til de jyske Bisper, som ved Christoffer af Bajerns Kroning i Ribe 1443 gennemførte, at Tienden fremtidig i Jylland skulde udgives med sit fulde Beløb. For sit eget Kapitel og sit Stifts Præster har han udstedt adskillige Statutter. U. S. døde 8. Juni 1449.

Kr. Erslev.

Stürup (Styrup), Georg Christopher, 1678—1762, Officer, var født 7. Sept. 1678. Hans Fader, Christen Jensen S., en Vendelbo af Oprindelse, faldt 1710 ved Helsingborg som Kapitajn i Fodgarden; Moderen hed Cathrine Arn. G. C. S. blev 1701 Fændrik ved fynske hvervede Infanteriregiment, 1702 Sekondlieutenant, 1704 forsat til Fodgarden, 1707 Premierlieutenant, 1710 Kapitajn ved Prins Christians Regiment, 1712 Major, 1720 Oberstlieutenant, 1732 Oberst, 1733 Chef for sydjyske Nationalregiment, 1737 for holstenske hvervede Regiment, 1742 Generalmajor, 1743 Kommandant i Fredericia, 1744 i Glückstadt, 1750 Deputeret i Generalkommissariatet for Landetaten, 1753 Medlem af den Kommission, der udarbejdede det bekjendte Infanterireglement, 1752 hvid Ridder, 1755 Generallieutenant, 1761 virkelig General. Han døde ~~14. Febr.~~^{15. April} 1762 og havde 1728 ægtet Margrethe Friis († 1746), Datter af Borgmester i København Sigfred F. (Dverig). — S. var 1750 bleven adlet, men

efterlod kun Døtre. Fra en Broder af ham nedstammer den nulevende Familie S., af hvilken den tapre Oberstlieutenant *Jacob Hansen S.* (f. 29. Sept. 1792) faldt ved Oversø 24. April 1848 som Kommandør for 2. Jægerkorps. *H. W. Harbou.*

Stæger, Rasmus Carl, 1800—75, Finanshovedkasserer, Entomolog, Søn af Skibskapitajn og Havnefoged Lauritz Peter S. († 1817) og Margrethe Christine f. Jacobsen († 1851), blev født i København 3. Nov. 1800, tog 1817 dansk-juridisk Examen, blev 1827 Fuldmægtig og 1829 Underbogholder i Kontoret for udenlandske Betalinger, 1837 Kasserer ved Statsgjældskassen, 1840 Zahlkasserer, 1849 Finanshovedkasserer, 1852 virkelig Etatsraad. Han døde 9. Febr. 1875. 1830 ægtede han Sophie Therese Alberg (f. 1809 † 1860), Datter af Konferensraad Peter A. (I, 167). — Som entomologisk Samler indtog han en høj Rang, men hans berømte Samling omfattede kun Dipterer (Fluer). Han var en fremragende Kjender af vore talrige indenlandske Arter af denne Insektorden, og alle hans Arbejder beskæftige sig med disse. Foruden en større Række dipterologiske Notitser, publicerede for største Delen i Krøyers «Naturhist. Tidsskrift», leverede han sammesteds flere betydelige Bidrag til Kundskaben om den danske Dipterfaunas Systematik. Blandt de vigtigste af disse Afhandlinger maa nævnes den ikke fuldførte «Systematisk Fortegnelse over de i Danmark hidtil fundne Diptera» (1840), «Danske Dolichopoder» (1842—43), «Systematisk Fremstilling af den danske Faunas Arter af Antliatslægten Sepsis» (1844) og «Grønlands Antliater beskrevne» (1845). — En større Del af S.s Samling findes nu i Universitetets zoologiske Musæum.

Erslew, Forf. Lex. Gosch, Danmarks zoolog. Lit. *Jonas Collin.*

v. Støcken, Carl Christian, 1799—1874, Landmand og Politiker, blev født 2. Maj 1799 i Holstebro, hvor hans Fader, Carl Hartvig v. S. (f. 1768 † 1825), var Konsumtionsforvalter; hans Moder hed Ane Dons, f. Poulsen († 1830). Han tog først 1818 Landmaaler- og 1826 dansk-juridisk Examen og var derefter kongl. Forvalter paa Hovedgaarden Kokkedal i Øster Han Herred, som da var i Statens Eje, men købte 1836 Hovedgaarden Nibstrup i Børglum Herred. Han var 1842—56 Medlem af Hjørring Amtsraad og 1842—48 af Stændersamlingen i Viborg (gav Møde i alle 4 Samlinger), desuden Landvæsens- og Tiendekommissær 1843—56 og Medlem af Bestyrelsen for Amtets Landboforening. 1849 søgte han

forgjæves Valg til Folketinget, men var 1855—63 Landstingsmand for 7. Kreds. Han fik Sæde i flere vigtige Udvalg (om Brokorns Afløsning, om Limfjordsfiskeri og om Københavns Skatteforhold) og var 1857—58 og paa ny 1863—64 Statsrevisor. Sin Gaard solgte han 1858, men maatte paa ny overtage den 1863 og ejede den indtil 1873, men var allerede 1856 flyttet til København og blev 1860 Medlem af, 1863 Formand for «Bikubens» Repræsentantskab. 1856 fik han Justitsraads Titel. Han døde 19. Jan. 1874. — Han havde 1829 ægtet Helene Cæcilia Jespersen (f. 1. Juli 1797 † 2. Marts 1879), Datter af Amtmand Chr. J. (VIII, 462).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

v. Stöcken, Christian, 1633—84, Generalsuperintendent, blev født 15. Avg. 1633 i Rensborg og var Broder til nedennævnte Gehejmeraad Henr. v. S. Efter at have studeret i Leipzig og Rostock og paa sidstnævnte Sted faaet Magistergraden 1655 var han et Aar Huslærer i Rostock og blev derefter Præst i Trittau i Wagrien, hvor han (1657) ægtede sin Formands Enke, Margrethe Løsebeck, f. Grave († 1682). Efter 10 Aars Virksomhed i Trittau blev han 1666 Hofpræst og Superintendent i Eutin. 1674 fik han den theologiske Doktorgrad i Kiel. 1677 blev han Provst i sin Fødeby Rensborg og Aaret efter Generalsuperintendent i Slesvig og Holsten. Han døde i Rensborg 4. Sept. 1684. Efter sin 1. Hustrus Død havde han 1683 indgaaet nyt Ægteskab, med Ida Walter, Datter af ~~Kommandanten i Rensborg~~, Generalmajor Hans W. — Foruden nogle Passionsprædikener har han udgivet en Katekismus («Die vernünftige lautere Milch des heil. Katechismi», Ratzeburg 1672; senere 8 forskjellige Oplag; oversat paa Dansk af P. Sass, jvfr. XIV, 615), der blev indført til Brug i Hertugdømmernes Skoler. Særlig er dog hans Navn bevaret paa Grund af hans forskjellige hymnologiske Arbejder, som begyndte allerede 1656 med en Omskrivning af Davids Salmer. Hans originale Digtning er mat, knudret og ubehjælpelig, selv om et Par enkelte af hans Salmer fik en større Udbredelse. Som Biskop følte han sig kaldet til at udarbejde en Kirkesalmebog (1681), i hvilken han paa en uheldig Maade omskrev og forvanskede selv de gamle evangeliske Kjærnesalmer. Den stødte derfor ogsaa strax ved sin Fremkomst paa kraftig Modstand; men det lykkedes alligevel S. at faa udvirket et kongeligt Reskript, hvorved den befaledes indført i de holstenske Kirker. Kort Tid efter hans Død forsvandt

den dog lidt efter lidt og blev heller ikke savnet. I Haandskrift efterlod han flere Salmearbejder.

C. Arend, Predigt zum Angedenken des Hrn. C. v. S. (Glückst. 1685). Schlesw.-Holst. Anzeigen, Okt. 1778. Moller, Cimbr. lit. I. Koch, Gesch. des Kirchenlieds, 3. Aufl., III, 461 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. XVI, 309; XIX, 46 f. Allg. Deutsche Biographie XXXVI.

A. Jantzen.

v. Støcken, Christian, 1694—1762, Gehejmeraad, fødtes 15. Febr. 1694 og var Søn af nedennævnte Etatsraad Hans Henrik v. S., efter hvis Død han kom til Kjøbenhavn. 1719 udnævntes han til Justitsraad og 1721 til Assessor i Hofretten. 1726 blev hans Bo erklæret fallit. Alligevel bevarede han Kongens Tillid, udnævntes 1734 til Assessor i Højesteret, blev Aaret efter Etatsraad, 1743 Konferensraad og fik 1746 Kammerherrenøglen. 1739 blev han Medlem af General-Kirkeinspektionskollegiet. 1754 blev han hvid Ridder og fik 1761 Enkedronningens Orden. 1760 udnævntes han til Gehejmeraad. Efter sin 1734 afdøde Fætter Schoutbynacht Henrik Brandt erhvervede han Gammelgaard paa Laaland. S. døde 29. April 1762. Han ægtede 1720 Charlotte Frederikke Amalie v. Voskamp (f. 1693 † 12. Maj 1760), Datter af Højesteretsassessor Hans v. V. og Anna Margrethe Weyberg. Deres Ægteskab var barnløst, og S. indgik faa Aar før sin Død en Overenskomst med Grev A. G. Moltke (XI, 384) om, at Gammelgaard skulde tilfalde denne mod Udbetaling af en aarlig Livrente til S. og Hustru.

Louis Bobé.

v. Støcken, Christopher Ernst, 1664—1711, Søofficer, Søn af ndfr. nævnte Gehejmeraad Henrik v. S., er født 4. Avg. 1664. Han nævnes 1682 som Lærling i Marinen, men blev dette Aar antaget som Lieutenant, hvorefter han gjorde en hurtig Karriere: 1684 Kapitajnlieutenant, 1686 Kapitajn af 3. Klasse, 1688 Kapitajn af 2. Klasse, s. A. Schoutbynacht (Kontreadmiral), 1693 Viceadmiral og 1697 virkelig Admiral. — Som ung rejste S. i udenlandsk Krigstjeneste, hvor han saa sig godt om og erhvervede sig grundige Kundskaber. 1685—86 var han saaledes i venetiansk og hollandsk Tjeneste, 1687 i engelsk; fra 1691—92 foreligger der Indberetninger fra ham, hvorefter han har været i fransk Orlogstjeneste om Bord i Admiral Tourvilles store Admiralskib «Le soleil royal» paa 110 Kanoner; med dette deltog han i Slaget ved la Hogue, hvor Skibet brændte. Forinden sidstnævnte Togt havde han dog ogsaa udført en Del Tjeneste hjemme. Hans første større Kommando

var 1687 som Chef for en Eskadre, der skulde hindre tyrkiske Sø-røveres Hærgen under Island og Færøerne; i Nov. 1689 blev han Chef for en Transportflaade paa 4 Orlogsskibe, 4 Fregatter, 6 kongl. og 72 private Koffardiskibe, hvormed han overførte danske Hjelpe-tropper fra Listerdyb til England. Expeditionen var bestemt til Leith, men led meget af Storm og maatte anløbe Hull i Steden for. 1690 ansattes S. ved Holmen, hvor han gik Admiral Span til Haande; 1694, kort før denne afgik ved Døden, overtog S. hans Stilling som Holmens Chef, hvilken han under vanskelige Forhold beklædte med Myndighed og Dygtighed til Udgangen af 1710. I dette Tidsrum benyttedes han dog jævnlig som Eskadrechef; saaledes overførte han 1693 en stor Troppetransport til Travemünde, 1696 og 99 førte han Eskadrer, 1700 var han først Eskadrechef i Gyldenløves Flaade i Østersøen og Sundet, senere øverstkommanderende for en større Eskadre under Felttoget, der endte med Freden i Traventhal. En lignende Kommando havde han i Kattegat ved Begyndelsen af den store nordiske Krig 1709, Aaret efter var han næstkommanderende i Gyldenløves Flaade under Søslaget i Kjøge Bugt, hvor Linjeskibet «Danebrog» sprang i Luften. Da Flaaden herefter oplagdes, viste det sig, at der ved Tiltaklingen af Skibene havde hersket en Del Uorden; en Kommission ned-sattes for at undersøge Sagen, og uagtet Fejlene vel snarest maatte tilskrives de paagjældende Skibschefer, blev S. dog gjort ansvarlig derfor; han faldt i Unaade hos Kongen og blev afskediget som Holmens Chef ved Juletid. Rimeligvis har denne haarde Be-handling krænket den ærekjære og selvbevidste Mand dybt og bi-draget til at fremskynde hans Død, der allerede indtraf 8. Febr. 1711. S., der 1693 var bleven Admiralitetsraad og 1702 hvid Ridder, døde ugift.

C. With.

v. Støcken, Gerhard, 1629—81, Retslærd, var født i Kjøbenhavn 8. Nov. 1629 og Broder til ndfr. nævnte Gehejmeraad Henr. v. S. Efter at være dimitteret fra Gymnasiet i Lüneburg studerede han Jura ved forskellige tyske Universiteter og erhvervede 1658 Doktorgraden i Altdorf. Som Hovmester for nogle unge Adelsmænd foretog han derefter en fleraarig Udenlandsrejse. Omtr. 1665 kaldedes han til en juridisk Lærerpost i Strasburg, hvor han døde 6. Okt. 1681. Kort i Forvejen var han ved formaaende Pro-tektion af sin Broder Henrik af Kong Christian V blevet udnævnt til Gehejmeraad. Han var 2 Gange gift, begge hans Hustruer vare

fra Strasburg. — Han har foruden 2 historiske Værker, «Thuanus enucleatus» (1656) og «Amoenitates historicæ» (1658), udgivet en Række Dissertationer om forskellige juridiske Æmner i den Tids sædvanlige Stil.

Moller, Cimbria lit. II.

H. Munch-Petersen.

v. Stöcken, Gerhard Christian, 1671—1728, Officer, var Søn af Gehejmeraad Henrik v. S. (s. ndfr.) og var født 13. Jan 1671. Som ung tumlede han sig i fremmed Krigstjeneste, baade venetiansk (ved Løwenschilds Regiment paa Morea) og i fransk, og stod 1691—92 opført som Kapitajn reformé ved Dronningens Livregiment, 1696 som Oberstlieutenant ved jyske Infanteriregiment; men først 1697 traadte han virkelig ind i den danske Hær, som Oberstlieutenant ved Prins Georgs Regiment. Han var 1700 med i Felttoget i Hertugdømmerne, fulgte s. A. med Hjælpetropperne til Sachsen og siden til Italien, blev her 1701 karakt. Oberst, men gik af ved Reduktionen 1703. Aaret efter kom han tilbage til Korpset som Regimentschef, men blev om Eстераaret ansat ved det i Nederlandene kæmpende danske Korps som Chef for 1. Bataillon af Prins Georgs Regiment, blev 1709 Brigadér, 1712 Generalmajor. Efter Korpsets Hjemkomst til Danmark (1714) deltog S. i Stralsunds Belejring og blev, da Fæstningen var tagen, Kommandant i samme indtil Fredslutningen 1720. Aaret efter blev han Kommandant i Glückstadt, 1724 i Citadellet Frederikshavn; 1723 havde han faaet det hvide Baand. Han døde 13. Avg. 1728 og var gift med Francisca Felicitas f. van der Veckenen (f. 1689 † 24. Dec. 1766), hvis Fader var Prokansler i Hertugdømmet Geldern. Hun blev 1752 Dame de l'union parfaite.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 212. Adresseavisen 29. Dec. 1766.

H. W. Harbou.

v. Stöcken, Hans Henrik, 1666—1709, Diplomat, var født 10. Maj 1666 og Søn af nedennævnte Rentemester Henrik v. S. Efter at have foretaget flere Rejser i Udlandet blev han i 1691 ansat i det udenlandske Departement og brugtes i de følgende Aar dels hjemme i tyske Kancelli, dels ved forskellige Legationer i Udlandet. 1698 blev han Envoyé extraordinaire i England og 1700 i Holland, hvor han forblev til sin Død, 2. Nov. 1709. Han roses som en meget klog og nidkjær Diplomat. 1699 var han bleven Etatsraad og 1709, et Par Maaneder før sin Død, Ridder af Dane-

brog. Han var gift med Marie Boefke, Datter af Raadmand i Kjøbenhavn Ditmar B.; hun døde først 1732. *L. Laursen.*

v. Støcken, Henrik, 1631—81, Rentemester, fødtes 8. Maj 1631 i Rensborg og var Søn af Henrik v. S., først Haandskriver hos Gert Rantzau, senere Raadmand og Toldopkræver i Rensborg. Moderen var Abel Gude. Han opdroges hos sin Slægtning Landkansler Heinrich v. Hatten (VII, 131), var 1651—57 Haandskriver hos Cai Ahlefeldt og derefter Inspektør over Grev Burchard Ahlefeldts Godser. 1658 blev han Kommissær i Hertugdømmerne og fik Stadfæstelse paa denne Charge efter Enevældens Indførelse, 1663 blev han Kæmmerér for de slesvig-holstenske Intrader og 1668 tillige Assessor i tyske Kancelli og senest fra Sommeren 1670 ogsaa i Kammerkollegiet. Han var Generalkrigskommissær i Holsten, da han i Sept. 1677 deltog i Expeditionen til Rygen. 1679 udnævntes han til Rentemester og Aaret efter til Gehejmerraad. S. styrede Finanserne med anerkjendt Dygtighed, men uden at tage tilstrækkeligt Hensyn til de udpinte Undersaatters Nød. Han siges at have haft væsentlig Del i Griffenfelds Fald, formentlig i Bevisførelsen for dennes Bestikkelighed. Han havde stor Indflydelse paa Kongen, der især i hans allersidste Leveaar raadførte sig med ham om de vigtigste Sager. Det vides, at han var en erklæret Modstander af Storkansler Fr. Ahlefeldt og søgte at undergrave dennes Anseelse hos Kongen. S. optoges 1681 i Adelstanden, men døde faa Maaneder senere, 11. Juli, i Kolding. Han var Ejer af Pederstrup paa Laaland, som han 1680 havde erhvervet af Hofmester Ditlev Rumohr. Han blev gift 14. Nov. 1660 med Anna Cathrine v. Felden (gravsat 28. Sept. 1673), Datter af Dr. Ernst v. F. i Collmar.

Universitetets Ligprogram 1681. Danske Saml. 2. R. III og IV. Trier, Gaerden Nr. 8 Amagertorv S. 12 ff. *Louis Bobé.*

Størsen, Mattis, —1569, Lagmand og Historiker. Han synes at have hørt hjemme paa Østlandet i Norge, hvor han ejede Jordegods, og at have studeret udenlands. Han blev i 1533 Lagmand paa Agdesiden, men blev i 1540 forflyttet til Bergen som «Bergens og Gulathings Lagmand» og døde her 28. Maj 1569. Han blev brugt meget i offentlige Anliggender; saaledes fulgte han de danske Rigsraader Truid Ulfstand og Claus Bille til Oslo og Oplandene 1539, da Reformationen blev indført i disse Stifter, og har vistnok megen Del i den da vedtagne «Reces», og 1564 fulgte han Erik

Munk paa Krigstoget mod Stenviksholm og blev efter Sejeren sendt med Krigsmagt til Nordland for at vinde denne Provins tilbage efter Frafaldet. Han var 2 Gange gift, og hans 2. Hustru, Lucie Hansdatter, overlevede ham; fra ham stammede en Præsteslægt i Nordfjord. Han har o. 1550 skrevet en «Kort Beretning om Kjøbmændene ved Bryggen og deres første Indkommelse i Bergen», hvori han fremstiller Tyskernes Overgreb over Borgerne i Bergen (trykt i «Norske Mag.» I, men med et uægte Tillæg), samt oversat eller bearbejdet Kongesagaerne indtil 1263 under Titelen «Den norske Chronike om de fremfarne Konger, Herrer og Fyrster, som have vældigen regeret og styret Noriges Rige, uddragen af det gamle norske paa Dansk». Denne Oversættelse stammer fra Haandskrifterne «Kringla» og «Codex Frisianus», som da fandtes i eller ved Bergen, blev udbredt i Afskrifter i Norge og Danmark og blev længe efter M. S.s Død trykt i Kjøbenhavn 1594 under Jens Mortensens Navn (XI, 477).

Norske Mag. I, 41 ff. G. Storm, Snorre Sturlasøns Historieskrivning S. 266 ff. Saml. Skrifter af Peder Claussøn Friis, Fortalen S. 52. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. V, 271. *Gustav Storm.*

Støttrup, Morten Jensen, 1705—, Sekterer. Faderen, Jens Olesen, var Bødker og boede i Støttrup i Farsø Sogn, Gislum Herred. M. og hans yngre Broder *Niels Jensen S.* (f. 1708) gik i Aalborg Latinskole, hvorfra de 1728 bleve Studenter, «de nederste, men ikke de ringeste af dem, der deponerede». De toge Examen philos. 1731, men bleve snart stærkt paavirkede af herrnhutisk Separatisme. 1734 drog M. S. hjem og besøgte da Broderen *Anders Jensen S.*, der var Guldsmeddesvend i Viborg. Da han her fastholdt sine Særmeninger, vistes han bort fra Byen, men vendt tilbage til Fædrenehjemmet blev han af den verdslige Øvrighed sendt til Arresten i Viborg, hvor han endelig 1735 offentlig afbad sine Vildfarelser. Efter et nyt Ophold i Kjøbenhavn vendte han s. A. tilbage til Forældrene, denne Gang ledsaget af Broderen N. Da de søgte at paavirke Forældrene, indstævnedes de for en Provsteret, men forinden Dommen, der lød paa Landsforvisning, faldt, brøde alle 3 Brødre op med Forældrene 1736 og vilde til Kjøbenhavn, men de arresteredes i Nyborg, hvor de holdt Møder, og sendtes til Viborg, hvor de holdtes i Fængsel. Der fra sendtes M. og N. til Kjøbenhavn, hvor de sattes i Citadellet og en Tid maatte arbejde i Smedjen, hvorfra de dog fritoges paa Provst Hviids Forbøn. A. kom mellem «de ærlige Slaver» i Fredericia, men

overførtes endnu s. A. til Kjøbenhavn. Der dreves lange Forhandlinger med Brødrene, uden at disse vilde afstaa fra deres Paa-stande om den bestaaende Kirkes Ugudelighed. Kirkekollegiet talte som sædvanligt om det utilbørlige i at bruge udvortes Straffe mod vildfarende, men endte med, at saa længe de optraadte mod vor Kirkes Skikke og Lære, kunde de ikke med Sikkerhed løslades. Endelig (1738) forvistes M. og N. fra Landet og kort efter ogsaa A. Deres senere Skæbne er ubekjendt. — En fjerde Broder, *Laurids Jensen S.*, Remmesnidersvend, der havde været indviklet i den første Sag mod M. S., blev ligeledes forvist 1745.

Krog, Efterretn. om Viborg S. 247 f. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. II, 29 ff. 36 ff. Tauber, Aalborg Kathedralskoles Disciple I, 129 f. *L. Koch.*

Suadicani, Carl Ferdinand, 1753—1824, Læge, var en Søn af Læge og Apotheker Rudolph Ferdinand S. og Margrethe Dorothea Christine f. Lucas og fødtes i Preetz 17. Dec. 1753, immatrikuleredes som Student i Kiel 1770 og begyndte sine medicinske Studier her, men fortsatte og fuldendte dem i Göttingen, hvor han promoveredes 1774. Derefter nedsatte han sig som Læge i sin Fødeby og flyttede 1778 til Glückstadt, hvor han 1782 erholdt Fysikatet Segeberg og fik en stor Anseelse som Praktiker. 1783 blev han Livlæge hos Hertug Frederik Christian af Augustenborg og ledsagede 1795 Hertugfamilien til Kjøbenhavn, hvor hans Lægery skaffede ham Praxis i Kongefamilien og som Følge af lykkelige Kure Justitsraads- og Livlægetitel. 1796 og 1801 ledsagede han Kronprinsen paa Baderejser og stod i høj Gunst hos denne. Derefter blev han Livlæge hos Landgrev Carl af Hessen-Kassel samt Fysikus for Byen Slesvig og Gottorp Amt og 1802 udnævnt til Etatsraad. I denne sin Embedsstilling udfoldede han megen Virksomhed, særlig til Fremme af Sindssygevæsenet — paa hans Initiativ grundedes Sindssygehospitalet i Slesvig — og af Døvstummeinstituttet, i hvis Direktion han indtraadte 1810. — Han var 2 Gange gift: 1. med Maria f. Wiebel, Datter af Overretsadvokat W., og 2. med Johanne f. Petri, Datter af Overretsadvokat P. Efter den sidste Hustrus Død blev den tidligere saa livsfriske og kraftige Mand sygelig, indtil hans Død indtraf 22. Febr. 1824.

Staatsbürg. Mag. IV, 136 ff. Lübker u. Schröder, Schlesw. Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Schlesw.-Holst. Prov.-Berichte 1827, S. 563. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte V. Schumacher, Genrebilder aus dem Leben eines 70jähr. Schulmannes (1841) S. 336 ff. *Jul. Petersen.*

Suckow, Christoph Henrich, 1749—1818, Officer, var Søn af Major af Infanteriet Jens Reichardt S. (f. 1720 † 1802) og dennes 1. Hustru Anna († 1756) og blev født i Rensborg 25. Nov. 1749. Han blev Landkadet 1759, Kadetkorporal 1764 og ansattes i 1769 (med Anciennitet fra 1766) som Underkonduktør ved Ingeniørkorpset, hvor han s. A. avancerede til Konduktør. I Begyndelsen af 1774 approberede Kongen en af General Huth udarbejdet Plan for en bedre Indretning af Ingeniørkorpset. Ved denne forsvandt Konduktørbenævnelserne og afløstes af de sædvanlige militære Grader. S. udnævntes da til Sekondlieutenant af Ingeniørkorpset og Aaret efter til virkelig Premierlieutenant. 1775 forrettede han Tjeneste ved Norges forenede militære og økonomiske Opmaaling. Han fik 1789 Karakter som Kapitajn af Infanteriet, 1793 som virkelig Ingeniørkapitajn og udnævntes til denne Grad i 1794. 1803 forfremmedes han til Ingeniørmajor, 1804 beholdt han Udnævnelse som Oberstlieutenant af Infanteriet, og 1806 blev han Kommandør for Ingeniør-detachementet i Danmark. Ingeniørkorpset var nemlig ved Hærorganisationen af 1803 bl. a. blevet forøget med 3 Kommandører, for Danmark, Norge og Holsten. Han deltog i Kjøbenhavns Forsvar 1807 og blev efter General H. C. Geddes Domsældelse og Afskedigelse i Anledning af Kapitulationen Oberst (med Anciennitet af 1808) og Chef for Ingeniørkorpset 8. Febr. 1809. S. A. indtraadte han i Defensionskommissionen. Han udnævntes 1812 til Generalmajor og døde 2. Sept. 1818 i Kjøbenhavn. Han var uden Tvivl ugift.

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

Suenson, Edouard, 1805—87, Søofficer, Søn af efternævnte Kapitajn i Marinen J. J. I. S., er født i Kjøbenhavn 13. April 1805. Hans Barndom forløb under ret trykkede Forhold; Faderen døde, da han var 16 Aar, Moderen maatte uden at have Pension opdrage en temmelig stor Børneflokk; men hendes højtbegavede og aandfulde Karakter var Opgaven voxen og har i væsentlig Grad medvirket til at udvikle alt det gode i ham. 1817 kom S., efter at have gjort et Togt med sin Fader, ind paa Søkadetakademiet, hvor han i den fremragende Pædagog Sneedorff fandt en Chef, der yderligere forstod at anspore ham til Pligtfølelse og Dygtighed i hans Kald, og hvis stærkt udviklede æsthetiske Interesse helle ikke blev uden Indflydelse paa Ynglingen. 1823 indtraadte han

som Sekondlieutenant i Marinen. Man har fremhævet, hvorlunde hans Lærere have medgivet ham det Skudsmaal, at han havde for høje Tanker om sig selv. Som moden Mand har dette dog aldrig givet sig Udslag uden under den meget tilgivelige Form, at han stillede store Fordringer til sig selv og havde en levende Følelse af, hvad han som Officer og Gentleman skyldte sin Værdighed; denne Opfattelse var ham indpodet af Kadetchefen og var ogsaa en af de Grundsætninger, som han senere, da han selv var kommen i samme Stilling, søgte at gjøre gjældende hos de unge Mennesker, han skulde uddanne for Tjenesten. Hans Avancement i Marinen forløb saaledes, at han 1831 blev Premierlieutenant, 1841 Kapitajnlieutenant, 1850 Kapitajn, 1856 Kommandørkapitajn, 1858 Orlogskapitajn (Kommandør), 1866 — ved sin Afgang 29. Dec. — blev han karakt. Kontreadmiral, 1880 erholdt han nyt Afskedspatent som Viceadmiral. Efter et Togt med Kadetskibet 1824 og et andet til Vestindien med Korvetten «Diana» 1825 fik S. 1826 Orlov for at gaa i fransk Orlogstjeneste, i hvilken han forblev til 1831. Han gjorde her Tjeneste om Bord i Skonnerten «Alcyon» i det navnkundige Slag ved Navarino, hvor den fransk-russisk-engelske Flaade under Lord Codrington i Løbet af 5 Timer gjorde det af med den tyrkiske under Ibrahim Pascha (1827). 1828—30 deltog han i Expeditionen til Algier under Duperré.

Efter at have været paa Togt til Vestindien med Briggen «St. Jan» 1831—32 og gjort Tjencste ved Søartilleriet samt ved Indrulleringen i Randers var S. 1836—37 som næstkommanderende med Briggen «St. Croix» i Vestindien. Medens Chefen, Kapitajnlieutenant P. T. Grove, en Gang var i Land, indløb der Ordre om uopholdelig at afgaa; efter at S. forgjæves havde gjort Forsøg paa at finde sin Chef, lettede han og udførte Rejsen selv. I maritime Kredse gav dette Anledning til megen Diskussion; medens nogle roste ham for hans Konduite, bebrejdede andre ham ivrig hans umilitæriske Fremgangsmaade; en Sejer i den offentlige Mening blev det dog for ham, da hans egen Chef blandede sig i Striden og uforbeholdent tog hans Parti. 1839—40 var han udkommanderet med Vagtskibe, 1840—41 paa Togt med Fregatten «Bellona» til Sydamerika, 1844—45 Chef for Dampskibet «Ægir», Aaret efter Chef for Briggen «St. Croix» til Island, 1848 Chef for Skonnerten «Pilen», der havde Station i Store Bælt, 1849 førte han Vagtskibet i Sundet, Korvetten «Diana», senere Korvetten «Najaden», 1850 Chef for Hjuldampskibet «Hekla» i St. A. Billes

Eskadre. I Juli udsendtes han paa Jagt efter den slesvig-holstenske Damper «v. d. Tann», der imidlertid den 20. slap ind i den nevtrale Havn Lybek, hvorfra den dog næste Aften blev udvist. Damperen søgte ved at holde tæt under Land at gjøre sig ubemærket, men blev til sidst opdaget, og Kampen begyndte. «Hekla» fik strax 2 Skud i Skroget og havde ondt ved at træffe sin Modstander, der maskeredes af Landet, hvorfor S. nærmede sig den. Da den vagthavende Lieutenant rakte sin Chef noget, bemærkede S. forbavset: «Jeg tror, Gud forlade mig, De ryster!» Officeren svarede ikke, og lidt efter fortsatte S.: «Jeg tror, Gud forlade mig, at jeg ryster selv!» — «Ja, hvis Kapitajnen ogsaa ryster», lød Svaret, «da kommer det sikkert fra Hjulkassen.» Kl. 1 $\frac{1}{2}$ om Natten kom «v. d. Tann» i Brand, og det viste sig da, at Damperen stod paa Grund, og at den var forladt af Mandskabet; kort efter sprang den i Luften. Foruden denne Affære havde S. en Del Smaatræfninger med Oprørernes Kanonbaade i Kieler-Bugt.

1851 overtog S. det ærefulde Hverv at være Kadetchef, og i denne Stilling forblev han i 13 Aar, jævnlig udkommanderet som Chef for Kadetskibet. Paa de mange Hold Kadetter, han saaledes fik Lejlighed til at uddanne, har han ubestridelig haft en baade afgjørende og velgjørende Indflydelse. I hans stille, alvorlige Personlighed fandtes vel intet af en Sneedorffs begejstrende Ild; lange Taler og høje Ord vare hans Natur imod, hans strænge Fordringer til sine undergivnes Pligtfølelse og korrekte Optræden gjorde ham vel mere frygtet end elsket, men han var retfærdig, forstod at indgyde Tillid og bar under et noget stift og tilknappet Ydre et Hjærte, der kunde føle varmt, og som sjælden forfejlede sit Maal. Af hans Modstandere, af hvilke S. lige saa vel som andre stærkt udviklede Personligheder havde en Del, er det blevet ham bebrejdet, at han udviklede sine Elever for meget til Kavallerer; det er imidlertid givet, at denne Udvikling ikke skete paa den faglige Uddannelses Bekostning, og det er dertil vanskeligt at forstaa, at kavallermæssig Optræden, ledsaget af en ridderlig Tænkemaade, kan andet end gavne sin Indehaver. Betegnende for den Indflydelse, han besad over de unges Sind, er den Ytring, der tillægges daværende Prins Vilhelm, da denne midt under sin Kadetuddannelse fik Tilbud om at overtage den græske Kongekrone: «Hvad mon Chefen vil sige dertil?» Den Højagtelse og Kjærlighed, hvormed Kong Georg bestandig omfattede Mindet om sin gamle Chef, er

ogsaa et Bevis paa, hvor meget han i sit bevægede Kongeliv mente at skyldte sin Ungdoms strænge og upartiske Læremester.

I 1863 fratraadte S. sin Stilling, som han havde røgtet saa længe og hæderlig. Nyere Anskuelser om Uddannelsen, Ønsket om at reducere og økonomisere vare komne til Orde paa Rigsdagen, Marineministeren St. A. Bille syntes at ville imødekomme disse Krav mere, end S. skjøttede om, og han trak sig derfor tilbage hellere end at svigte sin Overbevisning. Saa megen Prestige tog han dog med sig, at han det paafølgende Aar, da Krigen brød ud, var selvskreven til en af de ledende Poster i Danmarks Søforsvar. Ved Fordelingen af dette erholdt han Kommandoen over den Eskadre, der opererede i Nordsøen, og som bl. a. havde den Opgave at blokere Elben. Hans Styrke bestod oprindeligt af Fregatten «Niels Juel» samt Korvetterne «Dagmar» og «Heimdal»; ved Efterretningen om, at Østerrigernes Fortrav nærmede sig vore Farvande, ombyttedes dog «Dagmar» med den stærkere Fregat «Jylland». 6. Maj forlod S. Christianssand, hvor den nævnte Ombytning havde fundet Sted, og stod syd paa; 2 Dage senere traf han sammen med den engelske Fregat «Aurora», hvis Chef meddelte ham, at han Dagen forud havde været i Forbindelse med Østerrigerne. Efter at have aftalt det fornødne med Kapitajnlieutenant O. C. Hammer (VI, 535), der kommanderede Styrken ved Vesterhavssøerne, angaaende Afmærkning af Smaldyb som eventuelt Retrætepunkt, stod S. ud mod Helgoland den 9. og fik Kl. 12 Fjenden i Sigte. Den bestod af de østerrigske Skibe Fregatterne «Schwarzenberg» (50 Kanoner) og «Radetzky» (31 Kanoner) samt en preussisk Hjuldamper, «Adler» (4 Kanoner), og 2 Kanonbaade, «Basilisk» og «Blitz» (à 3 Kanoner), alle under Anførsel af Linjeskibskapitajn Tegetthoff. De allieredes Styrke var altsaa 91 Kanoner med 52 i Laget, imod disse havde S. 102 Kanoner med 51 i Laget; Styrkeforholdet var følgelig paa det nærmeste lige. De danske nærmede sig i Kjølvandsorden, medens de allierede begyndte med Frontorden, der dog snart gik over til en brudt Kjølvandsorden med de preussiske Skibe yderst. Disse holdt sig under Affæren tilbage og kom under denne ikke til at spille nogen som helst Rolle. Under Kampen bevarede S. en koldblodig Ro, der baade virkede opmuntrende og velgjørende paa alle hans undergivne. Paa en halv Mils Afstand aabnede «Schwarzenberg» Ilden, og kort efter var Kampen almindelig. Tegetthoff forsøgte først at løbe foran om den danske Linje for at beskyde denne langskibs, men

da dette mislykkedes, ved at den drejede til Bagbord (til venstre), gjorde han Kontremarche, hvorefter begge løb i en Bue jævnsides, saa at de til sidst kun vare 600 Alen fra hinanden. Under denne løbende Fægtning havde vore det Held, at en Granat antændte «Schwarzenbergs» Forremærsejl; kort efter stod hele Forrejsningen i lys Lue. Tegetthoff maatte nu opgive Kampen og flygte ind til Helgoland; da Jagten skulde begynde, fik «Jylland» et Skud i sit Styreapparat, nogle kostbare Minutter gik tabt, Fjenden fik ved sin overlegne Fart et Forspring, og da han kort efter naaede Grænsen for det engelske Søterritorium, som «Aurora» bevogtede, maatte Forfølgelsen ophøre. Tabet i denne Affære var paa dansk Side 14 døde, 51 saarede, paa de allieredes 37 døde, 83 saarede (alle Østerrigere). Først ved Midnat blev man i «Schwarzenberg» Herre over Ilden, og begunstiget af Mørket slap den — efter at have mistet sin Fortop — med Sekundanter ind til Hamborg. S. gik Dagen efter — da Vaabenhvilen indtraadte — til Christianssand, hvor de døde begravedes under stor Deltagelse fra Befolkningen. For Nationen her hjemme, der under den trøstesløse Krig havde tabt Modet, var Udfaldet af dette Møde et Lysglimt, der atter bragte Haabet til at blusse op, men som desto værre blev uden direkte Følger. S., som 1863 var bleven Kommandør af Danebrog, fik som Belønning for sin Daad Storkorset. Her hjemme gav Affæren bagefter Anledning til en Del Polemik, hvori S. baade fandt Angribere og Forsvarere. Diskussionen drejede sig væsentligst om, at S. mulig kunde have fortsat Forfølgelsen ind over Neutralitetsgrænsen og derved maaske kunde have erobret «Schwarzenberg». Folkeretlig berettiget hertil vilde han ikke have været. Selv har han dog aldrig hverken direkte eller indirekte taget Del i denne Strid.

Medens østerrigske Historikere for det meste have fremstillet Begivenheden korrekt og ydet S. fortjent Retfærdighed, og medens Tegetthoffs Landsmænd have udtrykt det samme ved paa dennes Monument at sætte: «tappert kæmpende ved Helgoland, sejrende ved Lissa», har man i Preussen forsøgt at vende den om til en Hædersdag for deres unge Marine. En Admiral Werner har i den Retning været særlig virksom, hvilket har givet den danske Søkrigshistoriker O. Lütken Anledning til i et paa Dansk og Tysk udkommet «aabent Brev» at stille Sagen i sit rette Lys igjen.

1865 havde S. sin sidste Udkommando, som Chef for Fregatten «Niels Juel» i Middelhavet, i det Ministeriet ønskede, at han skulde

indvie den nye og des værre beskednere Æra, som efter den ulykkelige Krig oprandt for den danske Marine. Paa dette Togt traf han ved Corfu sammen med den Gang 38aarige Tegethoff, der laa under Karantæne med «Schwarzenberg»; paa Afstand fik dog de 2 fordums Modstandere Lejlighed til at vexe en venskabelig Hilsen. Aaret efter sidste Togt naaede S. Aldersgrænsen og gik af; i 13 Aar derefter beklædte han Embedet som Overlods, højt agtet og afholdt af sine talrige undergivne. 1880 trak han sig paa Grund af Svagelighed og for at give Plads for en yngre tilbage fra al offentlig Virksomhed; ved en særlig Lov bevilgedes der ham fuld Gage i Pension. Paa sine meget gamle Dage (1886) havde han den Glæde og Tilfredsstillelse, at den østerrigske Korvet «Donau» indtraf her paa Reden for at berede ham en Ovation; længe overlevede han dog ikke dette, i det Døden 16. Maj 1887 bortkaldte ham. Med mange Æresbevisninger og under stor Deltagelse blev derefter denne beskedne og bramfri Hædersmand, der i sit Liv havde stillet saa faa Fordringer paa Anerkjendelse, stedet til Hvile paa Holmens Kirkegaard. En Buste af S. (ved Th. Stein) er senere (1889) rejst i Nyboder; hans Maleri (af Otto Bache), der afbilder ham staaende paa Kommandobroen i «Niels Juel» under Slaget, findes paa Nationalgalleriet i Frederiksborg Slot.

S. blev 11. Sept. 1837 gift med Ottilia Uldall (f. 9. Febr. 1816 † 22. Marts 1872), Datter af Kammerherre, Kommandør Johan Joachim U. (f. 1777 † 1839) og Anna Christine f. Nellesmann (f. 1781 † 1833).

O. Lütken, Vice-Admiral E. S. (1888). O. Lütken, Kampen ved Helgoland. Vort Forsvar Nr. 168. Tidsskr. f. Søvæsen, Ny R. XXIII. Erslew, Forf. Lex.

C. With.

Suenson, Edouard, f. 1842, Søofficer og Direktør for det store nordiske Telegrafelskab. S., Søn af foran nævnte Viceadmiral Ed. S., er født i Kjøbenhavn 26. Juli 1842. Han kom paa Søkadetakademiet 1855, medens hans Fader var Kadetchef, blev Lieutenant 1861, Premierlieutenant 1868, men tog allerede Afsked med Marinen 1875 som karakt. Kapitajn; 1891 beholdt han fornyet Afskeds-patent som Kommandør, og 1901 blev han Kammerherre. Kort efter sin Udnævnelse til Officer ansattes S. i den Kommission, der under Admiral van Dockums Forsæde skulde undersøge de Whitworthske Bagladekanoner. Efter et Togt til Vestindien og Middelhavet 1862—63 med Korvetten «Dagmar» udkommanderedes han under Krigen 1864 med Skruelinjeskibet «Skjold», der i Marts del-

tog i Swinemünde-Affæren sammen med Fregatten «Sjælland». 1865—68 var S. i fransk Orlogstjeneste; han gjorde først Tjeneste i Øvelseseskadren i Middelhavet, senere i de østasiatiske Farvande som Adjudant hos den kommanderende Admiral Roze; han deltog i det franske Tog til Korea, hvor han blev ret alvorlig saaret i begge Benene, og hvorfra han vendte hjem efter at have foretaget en Jordomsejling, og i Ny Caledonien, hvor han var med til at dæmpe et Oprør. 1869—70 var han Adjudant hos Marineministeren, General Raasløff; gjennem denne kom han i Forbindelse med Tietgen, der overtalte ham til at søge Orlov for som Direktør at drage til Kina og der organisere det i Danmark stiftede «store nordiske Kina og Japan Extension» Telegrafskabs Virksomhed; han blev 1874, efter at have repræsenteret Selskabet i Bern og Rom, administrerende Direktør for det betydelige «store nordiske Telegrafskab», der i sig 1872 havde optaget det førstnævnte, og som for Tiden virker med en Aktiekapital paa 27 Mill. Kr. foruden et Reservefond paa over 28 Mill. Kr. og med et Personale paa o. 700 Personer. Dette Selskab ejer i Evropa 12 Kabler paa 3536 eng. Sømil, 9 østasiatiske Kabler paa 3562 eng. Mil, foruden at det driver en Del andre Linjer for kinesisk, tysk og russisk Regning. Foruden at beklæde den nævnte, overordentlig vigtige Direktørstilling med overlegen Dygtighed har S. tillige været knyttet til adskillige betydningsfulde Virksomheder her hjemme; saaledes blev han 1876 Medlem af Bestyrelsen for den Svitzerske Bjærgningsentreprise; han var tillige i Bestyrelsen for Danmarks første oversøiske Dampskibsselskab, den nu ophævede Thingvalla-Linje, der fra 1898 blev inddraget i det forenede Dampskibsselskab, har fra 1890 været Formand i Søassuranceselskabet «de private Assurandører» og er Medlem af Privatbankens Bankraad, foruden at han en Tid lang var i Telefonselskabets Bestyrelse.

S., der 1881 dekoreredes med Kommandørkorset af 2. Grad af Danebrog (1894 1. Grad) og 1900 hædredes med Fortjenstmedaljen i Guld, blev 28. Juli 1871 gift med Magna Cecilie Camilla Lütken (f. 29. Jan. 1846), Datter af Orlogskapitajn Otto Hans L. (X, 556). C. With.

Suenson, Jean Jacques Isaac, 1774—1821, Søofficer, Søn af dansk Konsul i Algier Niels Anthoniusen Svendsen (Suenson) (f. 17. Okt. 1731 ved Bergen, † 14. Febr. 1805 i Kjøbenhavn) og Jeanne f. Fraissinet. S. selv er født i Algier 28. Dec. 1774.

Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1794 og avancerede 1799 til Premierlieutenant, 1808 til Kapitajnlieutenant og 1813 til Kapitajn. Under det engelske Overfald 1807 kommanderede S. den Afdeling af Kommandør J. C. Kriegers Kanonbaadsflotille, der opererede i Kalvebodstrand mod de sydøstlige engelske Batterier. 1808 var han Chef for en Flotille, bestaaende af 6 Kanonbaade, i Store Bælt; paa Udreisen bestod han med denne Styrke 26. Juni under Stævns en ærefuld Kamp mod det engelske Linjeskib «Dictator», der dog undslap. I dette Kommando, der det paafølgende Aar forstærkedes, forblev han til Juni 1810; gjentagne Gange, naar Vindstille begunstigede Forehavendet, anfaldt han med Tapperhed de engelske Orlogsskibe og Konvoier og erobrede foruden en engelsk Kanonbaad en Orlogsbrig, «the tigress». 1811—13 gjorde S. Tjeneste som Flagkapitajn hos den øverstkommanderende for Norges Sødefension, Kontreadmiral O. Lütken. 1818 var han paa Besejling med Fregatten «Nymfen», senere Chef for Korvetten «Najaden», der længe havde Station i Vestindien. Paa dette Togt døde han 2. Juni 1821 af gul Feber, som han havde paadraget sig af Bekymring over, at der ved St. Jan var tilstødt Korvetten et Uheld, der for øvrigt blev uden Følger. — S. blev 17. Juli 1798 gift med Anne Susanne Lütken (f. 4. Nov. 1778 † 24. Sept. 1872), Datter af ovennævnte Admiral O. L. (X, 553).

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 500.

C. With.

Suenson, Otto Fredrik, 1810—88, Søofficer, Marineminister, Søn af Kommandør Jean André S. (f. i Algier 30. Nov. 1773, † 5. Jan. 1840) og Anne Cathrina f. Lütken (f. 27. Nov. 1776 † 13. Jan. 1855). S. selv er født i Kjøbenhavn 19. Nov. 1810. Han blev 1829 Sekondlieutenant i Marinen og avancerede 1839 til Premierlieutenant, 1847 til Kapitajnlieutenant og 1855 til Kapitajn. Strax efter sin Udnævnelse til Officer lagde S. sig efter Studiet af Skibsbyggeri; 1834—39 og 1843—45 var han Lærer i Mathematik for Søkadetterne, 1836 indtraadte han som Avskultant i Konstruktionskommissionen, 1841 blev han Medlem af Kommissionen, 1839 og 43 foretog han en Studierejse til England, blev 1844 ansat ved Orlogsværftets Skibsbyggeri, avancerede 1846 til Underfabrikmester og 1848 til Fabrikmester, 1858 Direktør for Marinens Skibsbyggeri. Som saadan konstruede han flere smukke og gode Skibe: Fregatterne «Niels Juel», «Sjælland» og «Jylland», Korvetterne «Thor», «Heimdal» og «Dagmar», ligesom det ogsaa var

ham, der indledede Bygningen af Panserskibe her hjemme («Peder Skram» og «Danebrog» byggede han, «Danmark», «Rolf Krake» o. fl. anskaffede han). Uagtet S. som Marinens overordnede Skibsbygger virkede i en Periode, hvori Orlogsskibene vare under en rivende Udvikling (fra Sejl- til Dampskibe, fra upansrede til pansrede Skibe), forstod han stadig at følge med og var bestandig paa Højde med Udviklingen; hans Ry som Konstruktør gik derfor uden for Landets Grænser. Da Embedet som Fabrikmester 1864 nedlagdes, samtidig med at Værftet omordnedes, afgik S. og udnævntes samtidig til Departementsdirektør i Marineministeriet, hvilket Embede han forestod til 1866.

Som Politiker havde S. forinden virket en Stund; saaledes var han 1852—53 *Folketingsmand* for Holbæk Amts 4. Kreds, blev 1861 kongevalgt Medlem af Rigsraadets Landsting og 1866 Landstingsmand, 1857 valgtes han tillige til Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. Det var derfor ret naturligt, at S. med sit Kjendskab til Marinens Administration og Politikken 1867 (1. Nov.) valgtes til Marineminister, hvilket Embede han beklædte i 2 Aar, til 22. Sept. 1869. Som Minister var S. dog ikke ubetinget heldig; vel gennemførte han Loven om Søværnets Ordning af 24. April 1868, men denne Lov kan ikke betegnes som noget Fremskridt; trykket, som Stemningen var i Landet efter Krigen, bærer den snarere Stempelet af en Tilbagegang, og hans Dispositioner over en Del af Nyboder samt Afhændelsen af det gamle Søkadetakademi ligesom dettes Nedlæggelse vakte berettiget Kritik. Men i det hele taget staar S. dog som en dygtig, kundskabsrig og livfuld, om end stræng, Skikkelse, der har haft en betydelig Indflydelse paa de mangeartede Omraader, hvori han virkede. S. døde paa sin Fødselsdag 1888. Han var gift med Signe Ragnhilde Cornelia Dorothea f. Meyer (f. 29. Maj 1814 † 12. Dec. 1891), Datter af Direktør for Søkvæsthuset, Grosserer Joh. Did. M. (f. 1774 † 1838) og Anna Dorothea f. Hornbech.

Elvius og Hiort-Lorenzen, *Patriciske Slægter I. Barfod, Rigsdagskal.*
Illustr. Tid. XXX, Nr. 9. C. With.

Suenssen, Fanny Margarethe Kirstine, f. 1832, Forfatterinde, er Datter af Kapitajn Johan Fedder Carsten S. (f. 1795 † 1840) og Margrethe f. Juel og Søster til Fru Teckla Juel (VIII, 609) og Fru Alfhilda Mechlenburg (XI, 203). 14. Okt. 1832 fødtes hun i Tønning. Efter Faderens Død flyttede Familien til Kjøben-

havn, hvor hendes Moder skabte et lyst og patriarkalsk Hjem. Fanny S. var fra sin tidligste Barndom af svag, og som voxen har hun flere Gange tilbragt 3—4 Aar ad Gangen til Sengs eller i Sygevojn og undertiden opholdt sig ved udenlandske Badesteder. Men alt dette har ikke formaaet at svække hendes medfødte glimrende Humør, som i Forbindelse med hendes Moders og Søstres Værn og Pleje har bragt hende godt gennem tunge Dage. Ogsaa hendes Forfattervirksomhed har holdt hende oppe; den kan karakteriseres ved dyb Religiositet, stærk Sans for det hjemlige og hyggelige, Livlighed og Konversationstalent i Replikkerne, men ogsaa tit ved noget konstrueret og uvirkeligt, ved Bredder og Uklarhed. I 1862 debuterede hun med «Amalie Vardum» og skrev s. A. i «Berlingske Tid.» «En gammel Piges Historie»; derefter fulgte «Juleaften», original Fortælling (1863; 2. Opl. 1883), «Tekla Eichel», en Roman (1864) og «Aldrig» (1871; 2. Opl. 1872); denne sidste Fortælling, der er skreven i en Sygdomsperiode, er — ligesom hendes tidligere — udgivet anonymt. «I Tasmørke», Fortællinger (1890) og «Han er Jøde», Fortællinger (1892) ere udgivne under hendes Navn. Sammen med sine 2 ovennævnte Søstre har hun forfattet «En Skilsmisse», Lystspil i 2 Akter (opført 1872 paa Christiania Theater og senere under Navnet «Et Ægteskab i Fare» paa det kjøbenhavnske «Folketheater»), og «Judith eller Fare og Flugt», Folkekomedie med Sange og Kor i 5 Akter, til Dels efter Walter Scott (opført paa det sidstnævnte Theater 1875). Hun har end videre sammen med sine Søstre udgivet «Ej blot til Lyst», et Bind Børnefortællinger (1880). I Tidsskrifter og Aviser har hun offentliggjort forskjellige mindre Fortællinger og Afhandlinger. Ikke faa af hendes Arbejder ere oversatte paa Svensk, Tysk, Fransk og Ungarsk, og de have vundet Anerkjendelse i Udlandet. Siden 1882 har hun Statsunderstøttelse.

A. Andersen, Danske Forfatterinder S. 124 ff. 172 ff. Skandinav. Folke-
mag. 1872. Nic. Bøgh.

Suhm, Peter Frederik, 1728—98, Historiker, Bogsamler, var en Søn af ndfr. anførte Kommandørkapitajn (senere Admiral) Ulrik Fred. S. († 1758). Han blev født i Kjøbenhavn 18. Okt. 1728. I sin Barndom nød han privat Undervisning af forskjellige Lærere, hvoriblandt flere baade dygtige og samvittighedsfulde Mænd, og da han besad et udmærket Nemme og stor Lærelyst, gjorde han hurtig Fremgang. Fra sit 11. til sit 18. Aar havde han Niels Chr.

Graae til Lærer, hvem han har givet det Vidnesbyrd: «Han vedligeholdte og opflammede Lysten hos mig til de gamle (Forfattere) og de gamle Sprog, ej ved at drive paa mig, langt mindre ved at knurre, men ved at gjøre al Ting let, ved at fortælle mig forud Indholdet af hvert Stykke og ved at vise mig dets Nytte og Skjønheder. Han var taalmodig, mild og beleven. Hvad jeg ved, maa jeg takke hans Lærdom og Flid for, men særdeles hans lette og milde Undervisningsmaade.» I Jan. 1746 blev S. privat indskreven ved Universitetet. Han var sikkert i mange Retninger et ualmindelig udviklet ungt Menneske; men den Omstændighed, at han næsten hele sin Skoletid havde læst alene og i sin Læsning til Dels havde fulgt sit eget Hoved, bidrog vistnok til, at hans senere, store Forfattervirksomhed bærer Præg af en vis Mangel paa Methode og Stringens. Sandsynligt er det ogsaa, at den stærke Frihedstrang, der senere ytrede sig hos ham, har faaet Næring ved de overordentlig frie Former, under hvilke han i sin Barndom og Ungdom havde tilegnet sig sine Kundskaber.

Endnu efter at S. var bleven Student, havde han Privatlærere i forskellige Fag, som Mathematik og legemlige Færdigheder. Da han var Adelsmand, faldt det for øvrigt som af sig selv, at hans Forberedelse til Embedsbanen maatte ske gennem det juridiske Studium, der dog ikke i nogen høj Grad kunde fængsle hans livlige Aand. Inden han endnu havde fyldt 20 Aar, blev han 23. Febr. 1748 udnævnt til Assessor i Hofretten; tillige synes han i nogen Tid at have været Avskultant i Højesteret. Hofjunkertitelen havde han tidlig faaet, og 1749 udnævntes han til Kammerjunker, hvorved han fik Adgang til Hoffet. Men Hoffivet var ellers ikke det, der fængslede denne unge Mand, for hvem Frihed og Uafhængighed gik for alt. Embedsvejen havde heller ikke nogen Tiltrækning for ham, hvorfor han frasagde sig Stillingen som Assessor i Hofretten, ligesom han i en senere Alder afslog Tilbudet om at blive Assessor i Højesteret. Et litterært Otium var hans Ideal. Allerede i sin Skoletid havde han syslet med selvstændige Udarbejdelser. Selv siger han, at det var ved Læsning af Holbergs Skrifter, han først fik Lyst til at betrede Forfatterbanen. Professor H. P. Anchersen (I, 210) fik stor Indflydelse paa den litteraturluskende unge Mand, og efter Anchersens Tilskyndelse udgav han 1749 «De gamles Krigsskole, aabnet ved de gamle Skribenters, Frontini, Polyæni, Æliani og Arriani, Oversættelser», i Fortalen til hvilket Skrift han omtaler den udmærkede Hjælp, han havde haft

af H. Grams «kostbare og udvalgte Bibliothek», ligesom han med den største Berømmelse omtaler J. Langebeks Tale «Videnskaber-nes Haab under Kong Frederik V's Regering» som et Mønster i dansk Veltalenhed, han kunde ønske at efterligne. Her er nævnt 2 Mænd, der i Forbindelse med H. P. Anchersen fik stor Indflydelse paa S.s Studieretning, og til hvem han sluttede sig med megen Hengivenhed.

Det var i Selskab med saadanne Mænd, den unge Hof- og Kammerjunker følte sig hjemme, og det var deres Bifald, han søgte at vinde ved sine Skrifter. Det har sikkert derfor været en stor Glæde for ham o. 1749 at blive optagen som Medlem af det ved Langebek stiftede «danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring». Ogsaa til Holberg traadte S. i nærmere Forhold, og det var langt fra, at den unge Mand, der ved Siden af sine Oversættelser af Oldtidens Skribenter ogsaa forsøgte sig som dansk Komedieforfatter, lod sit Mod nedslaa, ved at Holberg, efter at have gennemlæst et af hans dramatiske Forsøg, gav ham det tilbage med den Bemærkning, at det «ikke duede meget». Saa tog han fat paa Oversættelser af Plautus' Komedier, og da Holberg heller ikke fandt disse «at være med de bedste», gav S. sig efter sin strænge Censors Forslag til at oversætte franske Theaterstykker. Disse Forsøg maa være lykkedes bedre for ham, da flere af dem bleve opførte paa den danske Skueplads. At Holberg i det hele har sat ikke ringe Pris paa den mærkelige unge Kammerjunker, der saa kjendelig var anlagt for litterær Virksomhed, og som fandt sin bedste Glæde i lærde og dygtige Mænds Selskab, viste han ved at ledsage S.s Oversættelse af «Pythagoræ gyldne Vers, P. Syri Sentenser og Phædri Fabler» (1750) med et meget anbefalende Forord. Og vist er det, at S., inden han endnu var 21 Aar, havde lagt en mærkværdig Forfatterevne for Dagen og vist en litterær Interesserthed, der vel endnu var spredt over et meget stort Felt, men dog tydede paa, at naar han kunde faa Lykke til at samle sine Kræfter om større Opgaver, vilde han kunne udrette noget betydeligt, da hans Arbejdsevne svarede til hans Lyst og Gaver til litterær Virksomhed.

Medens S. brugte sine Ungdomsaar i Kjøbenhavn til flittige Studier og travl Syslen med Pennen, var der gode Venner, som tænkte paa at skaffe ham en mere betrygget Fremtid end den, han kunde opnaa som uformuende Litterat. Thi Embedsvejen, der jo ellers laa ham aaben, havde noget afskrækkende for ham, da

han ikke ønskede at binde sig til bestemte Pligter, der kunde betage ham hans Frihed. Noget andet maatte altsaa forsøges. I Throndhjem levede den Gang Generallieutenant Joh. Fred. Frølich (V, 476), hvis Hustru var beslægtet med Familien Suhm. Gjennem dette Ægtepar blev S. gjort opmærksom paa, at der i Throndhjem fandtes en ung og meget rig Arvedatter, og at, hvis han kunde vinde hende, vilde hans Fremtid være sikret. Hendes Navn var Karen Angell. Hun var født 16. Maj 1732 og var eneste gjenlevende Barn af den rige Handelsmand Etatsraad Lorents A., der var død 19. Marts 1751, og hans endnu levende Hustru, Sara f. Collett. Det var Udsigten til Ægteskab med denne unge Pige, der drog S. til Norge, hvilket Land siden i en Række Aar holdt ham fast.

I Juni 1751 begav S., der kort forinden havde faaet Titel af Etatsraad, sig paa Vejen til Throndhjem, ledsaget af 2 lærde Nordmænd, i hvem han havde fundet gode og tro Venner, nemlig Benjamin Dass (IV, 200) og Gerhard Schøning (XV, 451), af hvilke den første hidtil havde været Rektor ved Latinskolen i Throndhjem, og den anden, der var en Discipel af Dass, nu drog op for at overtage Styrelsen af nævnte Skole. Sammen med disse gjenrejste S. nu Norge og kom en Maanedes Tid efter Afrejsen fra Kjøbenhavn til Throndhjem. Her synes den Sag, for hvilken han var dragen saa højt mod Nord, allerede at have været godt forberedt af ovennævnte General og Frue; thi S. kom, saa og vandt. En Uge efter Ankomsten blev han nemlig forlovet med Karen Angell. Da hun endnu bar Sorg for Faderen, fandt Brylluppet først Sted 19. April 1752. For at faa Bruden havde S. maattet forpligte sig til at blive i Throndhjem, saa længe hans Svigermoder levede, og at lade hende sidde i uskiftet Bo. Dette kunde allerede være noget tyngende. Værre var det, at afdøde Lorents Angells Broder og Deltager i Handelsforretningen, den siden berømte Legatstifter Thomas A. (I, 266), der havde boet i Hus sammen med Broderen og siden med Enken, havde tilegnet sig et saadant Herredømme i Huset og Forretningen, at de unge Folk maatte tage enhver Skilling af hans Haand, noget, der let kunde føre til Ubehageligheder og i Tiden da ogsaa gav Anledning til Sammenstød. Dog forbleve S. og hans Hustru boende i Throndhjem — om Sommeren paa Landejendommen Grilstad i Strinden — endnu 9 Aar efter Moderens Død (1756). Af deres Ægteskab fødtes kun ét Barn, Sønnen Ulrik Frederik S. (f. 1761), der blev et meget

lovende ungt Menneske, men allerede døde 3. Jan. 1778 til Forældrenes store Sorg, som de gave et ydre Udtryk i den overordentlig skønne og pragtfulde Marmorsarkofag, der gemmer hans Støv (i den nuværende Christianskirke paa Christianshavn, hvor Forældrene ogsaa fandt deres Hvilested).

S.s Ægteskab og Ophold i Throndhjem førte ham mere ind i det selskabelige Liv, end Tilfældet havde været i Kjøbenhavn; men for øvrigt fortsatte han sine flittige Studier med ikke mindre Kraft end tilforn. I Forening med Schøning udgav han 1757 «Forsøg til Forbedringer i den gamle danske og norske Historie», hvilket Skrift gav Anledning til, at S. efter Grev J. L. Holsteins Forslag 1758 valgtes til Medlem af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn, blandt hvis Skrifter forskellige historiske Afhandlinger af ham senere ere optagne, hvoriblandt «Om de danskes og norskes Handel og Sejlads i den hedenske Tid» (1762) og «Tanker om Vanskeligheden ved at skrive den gamle danske og norske Historie» (1763). Da det norske Videnskabernes Selskab i Throndhjem 1760 stiftedes af Biskop J. E. Gunnerus, var S. et af dets første Medlemmer og har leveret flere Bidrag til dets Skrifter. Under Pseudonymet «Philaethus» udgav han «Throndhjemiske Samlinger» I—V (1761—65), der indeholder Afhandlinger og Meddelelser af meget broget Art, men alt vidnende om S.s overordentlig udstrakte Læsning og hurtige Opfattelsesevne.

Efter at have boet 14 Aar i Throndhjem forlod S. 1765 med sin Familie Byen for at tage Bolig i Kjøbenhavn. Anledningen var nærmest den, at det var kommet til et Brud mellem ham og hans Hustrus Farbroder, Thomas Angell, hvilket førte til, at sidstnævnte testamenterede sin store Formue til velgjørende Øjemed. Sagnet fortæller, at S.s Frue en Aften, da de havde Selskab, havde glemt at lade den gamle Mand faa sin sædvanlige Aftengrød op i sin Stue, og Følgen blev, at han flyttede ud af den gamle Gaard, som han ellers kun forlod de 2 Gange om Aaret, han gik til Alters, og at hans Broderdatter og hendes Mand mistede Udsigten til at arve ham. For øvrigt havde S.s lærde Venner i Kjøbenhavn længe ønsket, at han skulde være dem nær, hvad hans egne Studier ogsaa gjorde ønskeligt for ham, især da det blev meget saa, at hans tro Studiefælle G. Schøning samtidig kunde ombytte Rektoratet i Throndhjem med et Professorat i Sorø, medens den tidligere nævnte throndhjemsk Ven Mag. Benj. Dass allerede i en Del Aar havde boet i Kjøbenhavn, hvorfra han paa en vittig

og underholdende Maade havde holdt S. à jour med de litterære Forhold og Personligheder i Hovedstaden.

Efter at S. selv var kommen til Kjøbenhavn, hvor hans Moder († 1767) endnu levede, købte han en anselig Gaard i Pustervig med Rum for hans allerede betydelige og stadig voxende Bogsamling samt tilhørende Have (til Dels den nuværende Hauserplads), hvor han i 2 Pavilloner havde sin Samling af mærkelige Naturgjenstande og andre Rariteter. Senere erhvervede han en Lystgaard i Øverød, hvor han med Familie opholdt sig om Sommeren og ret havde Lejlighed til at tilfredsstille sin Passion for Havevæsen. Baade her og i Hovedstaden førte han et ret selskabeligt Liv, og dog fandt han Tid til Læsning og Excerptering af saa talrige Bøger, at næppe ret mange i den Henseende have overgaaet ham. Hans litterære Interesser strakte sig over et vidt Felt: Historie, Theologi, Filosofi, Økonomi, Politik, Æsthetik, litterær Kritik laa inden for hans Synskreds, og i alle disse Fag og vel endnu flere er han optraadt som Forfatter, om han end ikke stak lige dybt i dem alle. Hans Tænkeevne var levende, og han arbejdede med stor Lethed. Derhos besad han en lykkelig Sindsligevægt, noget, der bidrog til, at han blev afholdt af alle. En ung svensk Videnskabsmand, J. H. Lidén, der 1768 besøgte Kjøbenhavn og jævnlig kom til S., skriver om ham: «Han er, som mig synes, et af de faa lykkelige Mennesker: Ejer af alt, hvad man kan ønske sig, har han et tilfreds og stille Sind, er ikke afhængig af nogen, søger sin Glæde hos sig selv og blandt sine Bøger, hvilke han forstaar at benytte, og blandt hvilke han trives bedst». Statsembeder ønskede han ikke, og ydre Æresbevisninger søgte han ikke, om de end søgte ham, da han 1769 blev Konferensraad, 1774 Kammerherre og 1787 kongl. Historiograf, i hvilken Anledning R. Nyerup som Festskrift udgav «Anders Sørensen Vedel, Om den danske Krønnike at beskrive» med et Tillæg om de «kongl. danske Historieskrivere». 1785 blev S. Medlem af den Kommission, der skulde gjøre Forslag til Forbedringer ved Universitetet og de lærde Skoler.

I politisk og social Henseende var S. ualmindelig frisindet, og han hilsende Trykkefrihedsforordningen af 14. Sept. 1770 med Glæde, da han haabede, at den vilde bidrage til at udbrede Kundskab, forjage Dorskhed, berige Sproget og bringe Modersmaalet i Ære, som det højlig trængte til, da, som han sagde, mange af de store, selv af dem, der beklædte Statens høje Embeder, kunde

være hele deres Livstid her i Landet uden at tale eller forstaa Dansk. De slette Skrifter, som den ubundne Skrivefrihed vilde fremkalde, haabede han vilde synke til Bunds, medens de gode vilde bevare deres Værd. S.s Misfornøjelse med de store Begunstigelser, fremmede nøde, medens Landets Børn tilsidesattes, kommer ogsaa frem i den «Udsigt over Videnskabernes og de smukke Kunsters Tilstand i Danmark og Norge i Aaret 1771», der udkom anonymt paa Fransk og snart efter oversattes paa Dansk. Heri siger han nemlig bl. a.: «Imedens man pensionerer fremmede lærde, som bo her i Landet, imedens man overøser lærde uden for Landet med Foræringer, lader man de indfødte lærde vansmægte, kjender dem ikke eller ringeagter dem og læser ikke, hvad de skrive. Det, som paa en Maade kan tjene til Undskyldning for de store, er, at de ikke forstaa Landets Sprog.» — I samme Skrift taler S. ogsaa i stærke Ord Norges Sag: «Norge er næsten blottet for alle Midler til Oplysning. Det forekommer mig, at de danske af en lav Misundelse og ugrundet Ængstelighed søge at forevige Uvidenhed der i Riget. Der gives intet Akademi, intet Universitet, ingen offentlig Bogsamling. De Nordmænd, som vil studere, maa rejse ned til Kjøbenhavn.»

I det hele holdt S. af at give sit Bidrag til Besvarelsen af Dagens brændende Spørgsmaal, og han gjorde det ofte med Fynd og Klem. Skulde den offentlige Mening have et prægnant Udtryk, følte S. Kald til at være Ordfører, og mange saa hen til ham som til den, hvis Ord man i bevægede Tider gjerne vilde høre. Det Brev «Til Kongen», som S. udgav efter Hofrevolutionen 17. Jan. 1772, vakte en Opmærksomhed og et Bifald over hele Riget, ja vel endog i hele Norden, som næppe noget andet Skrift nogen Sinde havde gjort, og vidner om en Oprigtighed og Frimodighed hos dets Forfatter, som i høj Grad maa tiltale, selv om adskillige Udtryk nu maa synes os overspændte og smagløse (s. VIII, 613). Det Udkast til en konstitutionel Statsforfatning, som S. omtrent samtidig overrakte Guldberg, vandt derimod ingenlunde denne Statsmands Bifald og forblev ubekjendt for Almenheden, indtil Nyerup efter S.s Død udgav det (i «Suhmiana») og derved nær var kommen i en slem Forlegenhed (XII, 344), da det maatte synes at være et Forsøg paa at omstyrte Kongeloven. Anonymt udgav S. «Til mine Landsmænd og Medborgere, de danske, norske og Holstenere» (1772), et fortræffeligt lille Skrift, der fælder en stræng Dom over Struensees Fremfærd i mange Stykker, men dog ogsaa anbefaler

Bevarelsen af flere af hans Foranstaltninger, særlig Trykkefriheden, der «beforder Videnskaberne, gjør, at et Folk føler sig, giver Frihed, Styrke og Rigtighed i Tankerne og lægger Sandheden for Dagen».

Den ret omfangsrige æsthetiske Produktion, som S. i de følgende Aar udfoldede, vil senere finde Omtale. Her vende vi os til den Forfattervirksomhed, der mere end noget andet vil bevare hans Navn gennem Tiderne, nemlig hans Historieskrivning. Med Forbigaaelse af mindre vigtige Skrifter og Afhandlinger skal da først fremhæves hans «Danmarks, Norges og Holstens Historie i Udtog, til den studerende Ungdoms Tjeneste» (1776), en for sin Tid fortrinlig Skolebog og den første i sit Slags, der har bidraget overordentlig til Udbredelse af historisk Kundskab og fædrelandsk Aand i Folket (oftere oplagt paa ny, sidst 1832 ved Werlauff). Længe havde S., opmuntret af sine Venner, forberedt sig til at levere en udførlig Fremstilling af Danmarks Historie fra de ældste Tider af. En Række, til Dels meget omfangsrige, Skrifter fra hans Haand danner Indledning til dette hans Hovedværk, saasom: «Forsøg til et Udkast af en Historie om Folkenes Oprindelse i Almindelighed» (1769); «Om de nordiske Folks ældste Oprindelse» (1770); «Om Odin og den hedniske Gudelære og Gudstjeneste udi Norden» (1772); «Historie om de fra Norden udvandrede Folk» (2 Bd., 1772—73); «Kritisk Historie af Danmark» (4 Bd., 1774—81) foruden «Genealogiske Tabeller» til samme (1779).

Det var i Sandhed en bred Grundvold (o. 5000 Kvartsider), S. saaledes havde søgt at lægge for sit Værk. Men med Undtagelse af Skriftet om Odin, der i sin Tid bidrog til at vække Sansen for den nordiske Gudelære og derved virkede inspirerende paa flere af vore Digtere, samt Partier af den «Kritiske Historie» er det meste af disse indledende Undersøgelser nu ret betydningsløst. Anderledes er det derimod med S.s «Historie af Danmark» I—XIV (1782—1828), der er et saare vel forsynet historisk Forraadskammer. I sin Helhed er det et Kæmpeværk, der viser den mest udstrakte Læsning af alle da tilgængelige Kilder, som paa nogen Maade kunde tænkes at ville kaste Lys over Danmarks Historie, taget i videste Betydning, i det meget af Nabolandenes Historie er inddraget i Fremstillingen, naar der var mindste Anledning dertil. — Det er ikke nogen pragmatisk Historie, men nærmest en Aarbog med indstrøede Bemærkninger og Ræsonnementer, der vidne om S.s sunde Sans, hans Retsind og Billighed. Som Bogen er,

vil den endnu i lange Tider være uundværlig for enhver, der sysler med vor Middelalders Historie; men ingen vil kunne holde ud at læse den igjennem for sin Fornøjelses Skyld, dertil er Stofmængden for stor og Fremstillingen for bred. Men hvad der nu til Dags kun kunde tænkes udført af flere samarbejdende Historikere, det udførte S. alene, drevet af en levende Kjærlighed til Fædrelandet og dets Historie og støttet af en Arbejdskraft og Arbejdslyst, som sjælden findes. Det er ganske vist ikke vanskeligt at finde Fejl eller Vidnesbyrd om svigtende Kritik i S.s store Værk; men vi maa dog underskrive C. Paludan-Müllers Dom om Værket: «Fordi man ikke kan lukke Øjnene for Manglerne og Svaghederne i S.s Værk, vilde det være ikke alene urigtigt, men taabeligt, om man vilde skyde det til Side som et Foster af en uoplyst Tids forældede og overvundne Anskuelse. Omfanget af hans Værk, Massen af den Kundskab, han meddeler, vil altid gøre ham og det umisteligt. Hundrede Aar ere hengaaede, siden han udsendte sine første Tomer; men endnu vender enhver, der søger Oplysning om vor ældre Historie, sig først til ham, og saaledes vil det sandsynligvis vedblive ogsaa i Fremtiden; thi det er vel ikke for dristig en Forudsigelse, at Danmark ikke tør vente sig en ny S., der gjør den gamles Gjerning om igjen ved at samle det hele historiske Stof i en saadan Række stærke Kvarter.» — En praktisk Ulempe, som føles stærkt ved Brugen af Værkets første Dele, er det, at en Opregning af de benyttede Kilder, uden Henvisninger i det enkelte, sædvanlig er bunket op ved hvert Aars Slutning, hvilket gjør Opregningen saa godt som unyttig. Senere hen er denne uheldige Fremgangsmaade dog forladt. Paaskjønnelse fortjener det, at navnlig de sidste Dele af Værket ere ledsagede af ret rigelige Diplomsamlinger, hvilket dog maaske især er Udgiverens (R. Nyerups) Fortjeneste.

Det havde været S.s Plan i sin Historie at gaa til Christoffer af Bajerns Død (1448); men i sin Udarbejdelse naaede han kun til 1400. Ved hans Død vare af de 14 Bind endnu kun de 6 første udkomne. Udgivelsen af de sidste 8 Bind besørge des dels af Abr. Kall, dels (og især) af R. Nyerup. Uden den sidstes store Kjærlighed til den afdøde og uden hans Udholdenhed og nøje Kjendskab til S.s næsten ulæselige Haandskrift var Værket næppe kommet for Lyset; i ethvert Tilfælde ikke i saa god en Skikkelse som den, hvori det nu foreligger.

De gode økonomiske Vilkaar, hvori S. befandt sig, og hans

levende Gavnelyst satte ham i Stand til paa forskjellige andre Maader at fremme den historiske Litteratur. Saaledes bragte han ved sit ædelmodige Tilbud om eventuelt at afholde Udgifterne ved Trykningen af «*Scriptores rerum Danicarum*» Langebek til at vove Udgivelsen af dette betydningsfulde Værk, og efter Langebeks Død (1775) fortsatte S. selv Udgivelsen af samme (Tom. IV—VII). Han bekostede Udgaven af «*Abulfedæ Annales Moslemici*», 5 Bind (ved J. G. C. Adler), af en Række islandske Sagaer (ved forskjellige Islændere), ligesom ogsaa af de værdifulde «*Samlinger til den danske Historie*», der nu sædvanlig betegnes med hans Navn, hvilke han lod yngre Historikere udgive, især efter Manuskripter i hans egen Bogsamling (1. Række, 1779—84, ved B. C. Sandvig, i 2 store Kvartbind; 2. Række, 1792—95, kaldet «*Nye Samlinger*», ved R. Nyerup, i 4 mindre Kvartbind). — En stor og fortjent Berømmelse erhvervede S. desuden ved at aabne sin store og fortrinlige Bogsamling, der til sidst udgjorde henved 10000 Bind, til offentlig Brug paa en Tid, da det store kongl. Bibliothek og Universitetsbibliotheket endnu ikke, eller kun i meget ringe Grad, vare tilgængelige for den større Almenhed. Intet Under derfor, at S.s Navn blandt Videnskabens Dyrkere baade hjemme og ude var højt agtet og elsket, hvortil hans vennesæle Væsen og store Hjælpsomhed over for enhver, der kom i nærmere Forbindelse med ham, ogsaa i væsentlig Grad bidroge. Humanitet, Kjærlighed til Mennesker og ædelt Frisind vare Grundtræk i hans Karakter. Det var derfor vel fortjent, naar skjønssomme Medborgere 1797 ærede ham ved at lade præge en Medaille med hans Billede. Hans Død, 7. Sept. 1798, vakte stor og almindelig Deltagelse. De mindre fordelagtige Rygter, som i sin Tid havde sneget sig om vedrørende S.s Privatliv, vare og bør helst være glemte.

En stor Del af S.s mindre Skrifter og Afhandlinger udkom i en samlet Udgave 1788—99 i 16 Bind. Deraf indeholder 15. Bd. S.s Levned ved R. Nyerup, som i 16. Bd. ogsaa leverede «*Suhmiana*», en Del forhen mest utrykte Smaastykker, der fandtes blandt S.s efterladte Papirer.

S.s tidligere nævnte Hustru, Karen f. Angell, døde ⁱ 17. Juli 1788. Den Omstændighed, at S. havde taget hende for Pengenes Skyld, undlod ikke at efterlade mindre heldige Spor i deres Samliv. Faa Maaneder efter hendes Død ægtede S. (18. Okt. 1788) Christiane Becker, Hofapotheker J. G. B.s 24aarige, smukke og livlige Datter, der blev hans «*Alderdoms Trøst og Glæde*». Hun

overlevede ham kun i 5 Maaneder og døde 7. Febr. 1799 efter at have født en Datter, gennem hvem der endnu lever Efterkommere af S., men med Tyskland som Fædreland.

S. havde med sin første Hustrus Bifald bestemt sin store Bog-samling til fremtidig at blive en offentlig Stiftelse og havde tænkt at testamentere sin Formue til Samlingens Vedligeholdelse og Forøgelse. Disse «medicæiske Planer» bleve dog forandrede efter hans nye Giftermaal, og 1796 blev det afgjort, at Samlingen skulde indlemmes i det store kongl. Bibliothek, mod at Staten fremtidig ydede S. og hans Hustru en Livrente. Da de begge døde faa Aar derefter, fik det kongl. Bibliothek paa den Maade den store Bog- og Haandskriftsamling for billigt Kjøb.

Lahde, Saml. af fortjente danske Mænds Portræter II. Nyerup, Lit. Lex. Museum 1894, II. Hist. Tidsskr. 4. R. II, 830 ff.; 6. R. I, 800 ff. Werlauff, Efterretn. om det st. kgl. Bibliothek. C. Bruun, P. F. Suhm (1898).

H. F. Rørdam.

— Som *skjønletterær Forfatter* er P. F. Suhm langt fra af høj Rang, ihvorvel han af sin Samtid sattes i første Række, og dog have hans «nordiske Fortællinger» haft stor Betydning for Eftertiden som det første i sit Slags; gennem dem har han skabt en ny Digtform, der blev dyrket og efterlignet, ikke blot af en Digter som Samsøe, men selv af Oehlenschläger og Grundtvig, og som bidrog meget til at vække Interessen for det gamle Norden.

Allerede i hans tidligste Ungdom stod hans Hu til «at opnaa at skrive som Holberg», og kun 20 Aar gammel udgiver han sit første æsthetiske Forsøg, «Samtale efter Luciani Maade imellem Lyciscum og Aristidem og Thrasybulum» (1748), Aaret efter fortsat i «Samtale imellem Lyciscum, Aristidem og Lampriam», 2 Smaastykker i græsk Iklædning, der gaa ud paa, at kysk Elskov og Filosofi godt kunne forliges. Senere (1761) fælder S. selv den haarde — men ret træffende — Dom over dem, at «de beskrive en unaturlig og tvungen Kjærlighed i en almindelig Stil . . . Overalt findes her intet andet end romansk og daarlig forliebt Sladder». Allerede inden disse 2 Arbejder skrev han en Komædie: «Den uformodentlige Lykke», som han gav Holberg til Bedømmelse og fik tilbage med Besked, at den «ikke duede meget». Fra hans første Forfatteraar stamme end videre nogle Oversættelser fra Græsk og Latin, som skaffede ham stor Aerkjendelse, og en anden meget tarvelig Komædie: «Den fuldkomne Kjærlighed» (trykt i «Thronhjemske Samlinger» III, 1763). Det er sikkert Læsningen af Hol-

bergs Komedier, der fik S. til at forsøge sig som Komedieskriver, og det er rimeligt, at Holberg gjerne har villet hjælpe ham paa Vej, i det han fik S. til at oversætte 2 franske Komedier for Theatret.

I de ovennævnte «Thronhjemske Samlinger» (1761—65) optræder S. ogsaa som Kritiker: han inddeler de recenserede Værker i «gode nye Bøger» og «slette nye Bøger»; Rousseaus «Émile» kommer ind under den sidste Kategori, fordi den foreslaede Opdragelsesmethode var «ugjærlig». Den Klopstockske Odedigtning var ham ogsaa imod som «uførstaaelig og opskruet Snak». Senere indskrænkes hans kritiske Virksomhed til Censurerne i «Selskabet til de skjønne Videnskabers Forfremmelse», hvoraf han blev Medlem 1772, lige efter at han havde vundet Selskabets Pris for sin nordiske Fortælling «Sigrid eller Kjærlighed Tapperheds Belønning». At S. var Forfatteren, fik man først senere at vide; i Steden for Navneseddel fandtes kun en Seddel, hvorpaa stod: «Bene vixit, bene qvi latuit». Dette Værk gjorde almindelig Lykke: «Alle erkjendte, at Titelen: Forfatteren af «Sigrid» . . ., var en Hæderstitel af mere sand Værdi end hvilken som helst Titel, der kunde meddeles af noget Hof» (R. Nyerup). Æmnet er taget fra Saxos bekjendte Fortælling, og S. har behandlet det sødlig og sentimentalt med «Moral» som Topfigur paa Kransekagen, altsaa just i Tidens Smag. Han havde i sine Fortællinger — siges der i en Anmeldelse af den senere Fortælling «Alsol» — ikke moderniseret sine Helte à la française; dog var han heller ikke bleven Sandheden tro til Ækelhed. Allerede før «Sigrid» udkom, havde S. udgivet «Idyller og Samtaler» (1772), der blev averteret med det Tillæg: «som næppe finder sin Lige i dette Slags», en Række Skildringer, dels i fuldstændig traditionel Hyrdestil med de velkjendte Hyrdenavne, dels ogsaa med nordiske Navne og Forsøg paa Sagatone i Sproget, men Parykkerne og Fiskebensskjorterne stikke igjennem trods al «Nordiskhed». Sin nordiske Digtning fortsætter S. i de følgende Aar med Fortællinger som «Gyrithe», «Frode», «De 3 Venner eller Hjalmar, Asbjørn og Orvarodd», «Alsol» o. a.; ved «De 3 Venner» er der det mærkelige, at «den værdige Forfatters Yndlingstanke synes at have været den, at de 3 nordiske Hovedfolk bør anse hverandre for Brødre» (Abrahamson), altsaa en første Spire til litterær Forskandinavisme. — 1774 skrev S. en politisk Fortælling: «Euphron», som han lod trykke i 2 Udgaver, den ene, bestemt til Uddeling til gode Venner, indehol-

dende 42 ret mærkelige og frisindede «Regeringsregler», den anden, uden disse, til almindeligt Salg.

Som Medlem af «Selskabet til de skønne Videnskabers Fremmelse» fik S. udsat en Præmie (paa indtil 1000 Rdl.) for det bedste episke Digt, og han udkastede selv Plan til et saadant om den nordiske Mythologi, et Arbejde, som han imidlertid aldrig kunde have evnet trods al sin Flid. Men ved dette som ved sine nordiske Fortællinger kommer han til at staa som en Vejviser hen imod den Gjenfødelse, som ved Oehlenschlägers Freintræden skulde bryde frem i hele vort Aandsliv: S. er her «Nattens Grubler», der «flittig grunder», — men den Skat, han ikke kan hæve, den finder «Naturens muntre Søn», uden Grublen, «med Lethed ved et Under».

F. Rønning, Rationalismens Tidsalder I—II.

E. Rørdam.

Suhm, Ulrik Frederik, 1686—1758, Søofficer, Søn af Etatsraad, Amtsforvalter i Pinneberg Henrik S. (f. 10. Okt. 1636 † 16. April 1700) og Margrethe Dorothea v. Felden (f. 1648 † 1711). Faderen optoges i den danske Adelstand 1683. S. selv er født 4. Juli 1686 i Pinneberg som det 16. af 17 Børn. Han bestemtes først for den juridiske Vej, men da Lysten til dette Studium manglede, bestemtes han til Søkrigerstanden. Efter Faderens Død kom S. til Kjøbenhavn, blev Kadet og fik i sin indflydelsesrige Mostersøn, daværende Holmens Chef Admiral C. E. v. Stöcken (ovfr. S. 543), en mægtig Beskytter. 1704 gjorde han sit første Togt under Admiral P. Raben, gik derefter 1705—8 i engelsk Orlogstjeneste, hvor han under Admiral Shovel bivaandede en Del Kampe i Middelhavet under den spanske Arvefølgekrig. Han blev Sekondlieutenant i den danske Marine 1709; s. A. avancerede han til Premierlieutenant, 1711 til Kapitajnlieutenant, 1714 til Kapitajn, 1723 til Kommandørkapitajn, 1736 til Schoutbynacht (Kontreadmiral), 1739 til Viceadmiral og blev 1742 virkelig Admiral. Under den store nordiske Krig blev S. en Del benyttet. Allerede 1710 finde vi ham som Chef for Fregatten «Snarensvend» i Kommandør Hjorths Eskadre, der Vinteren over havde Station ved Christiansø. Aaret efter førte han Fregatten «Hvide Falk» paa Konvoi, 1713 kommanderede han Fregatten «Raa», 1714 beordredes han at indtræde i den Krigsret, der under Admiral M. Bille nedsattes for at undersøge Tordenskjolds Forhold med Fregatten «Løvendals Galej», hvilken han havde engageret i en lovlig letsindig Kamp mod en svensk

Modstander; S. lod sig imidlertid sygemelde, hvorved han slap fri for at bedømme Tordenskjolds Sag og vandt dennes Velvilje. 1715 deltog han som Chef for Linjeskibet «Ebenezer» i Admiral P. Rabens Kamp mod Svenskerne ved Jasmund (Rygen), 1716 var han U. C. Gyldenløves Flagkapitajn i «Elefanten», 1717 bestemtes han til Chef for det ved Kolberg Red 1715 erobrede Skib «Nordstjernen», men kom ikke længer end ud paa Reden. 1718 var han med Tordenskjold i dennes Skib «Ebenezer» i Rabens Flaade, der i Østersøen opererede sammen med en engelsk Flaade. 1719 blev han Chef for et Kompagni Søfolk og beskæftigedes efter Krigens Ophør som Medlem af flere Kommissioner.

Vi komme nu til en trang Periode i Marinens Historie. I den langvarige Krigstilstand havde efterhaanden mange Misbrug ind-sneget sig, Pengenøden var stor, og der maatte baade reformeres og spares; Tonen i Officerskorpset var heller ikke god. Angiveri og Mistænkeliggjørelse bleve mer og mer almindelige og fandt en uheldig Ansporing i Frederik IV's mistænksomme Sind; da S. og nogle andre Officerer 1728 til Kongen havde erklæret sig ude af Stand til at kunne administrere deres Kompagnier med de Penge, der stilledes til deres Raadighed, fandt den enevældige Monark, at der her var begaaet et utilbørligt Brud paa Disciplinen, og at en saadan Kritik strax burde stoppes. S. og hans Kammerater, Kommandørkapitajnerne Fr. Hoppe (VIII, 71) og V. Lemvig (X, 199), bleve derfor uden Dom eller Undersøgelse afskedigede uden Pension. Kongen betegnede dem som «urolige Hoveder» og kaldte deres Adfærd for en Revolte, hvilket dog var en Uretfærdighed, da Kompagniernes Hvervingspenge samtidig forøgedes, hvad der netop havde været Maalet for S.s Andragende; men at S. virkelig har været i alt Fald noget af et uroligt Hoved, deri har Frederik IV næppe haft megen Uret. I den pinlige Forlegenhed, hvori S. efter sin bratte Afsked befandt sig, kom Kammerherre Chr. Sigfr. v. Plessen ham ædelmodig til Hjælp, i det han tilbød ham frit Ophold paa Godset Næsbyholm, og her — i natur-skjønne Omgivelser — boede han saa i 2 Aar med sin Familie, sysselsat med Administration og Forbedringer af Godset, der mere og mere betroedes til hans Omsorg, navnlig efter at Plessen havde mistet sin Hustru og var rejst udenlands. Den tyske Kejsers skal gennem Grev Seckendorf paa dette Tidspunkt have søgt at faa S. til at træde i hans Tjeneste og fristede ham med Løfte om en stor aarlig Løn; S. modtog imidlertid ikke Tilbudet.

Efter Frederik IV's Død 1730 ansattes S. paa ny i Tjenesten, og 5 Aar senere betroedes der ham det ansvarsfulde Hverv som Holmens Chef, efter at M. Bille var bleven afskediget i Unaade; samtidig ansattes Grev Fr. Danneskjold-Samsøe som Marinens øverste Bestyrer. Til en Begyndelse kom disse 2 dygtige, om end herskesyge, Mænd godt ud af det sammen; i Samdrægtighed arbejdede de paa den forfaldne Flaades Gjenoprejsning; paa Holmen opførtes nye Magasiner, Dokken fuldførtes, og en Del nye Skibe byggedes. I Spidsen for Skibsbyggeriet stod den Gang den dygtige og djærve Knud Nielsen Benstrup (II, 61), der imidlertid hurtig tabte Danneskjolds Yndest. Paa et ret spinkelt Grundlag rejste denne Sag imod ham, S. og andre sluttede sig til hans Modstander, og 1739 blev Benstrup afskediget samt arresteret i Kastellet; mod 2 Søofficerer, Fr. Lütken (X, 550) og A. F. Lützow (X, 567), der havde vovet at tage Parti for ham, blev der ogsaa farets skaanselsløst frem, i det førstnævnte afskedigedes uden Pension, og Lützow fik en stræng Irettesættelse. I den meget haartrukne Sag mod Fr. Hoppe var S. heller ikke ganske uvirksom (VIII, 72). Uagtet Hovedskylden for disse brutale Uretfærdigheder naturlig maa falde paa Danneskjold, kan man dog ikke befri S. for en væsentlig Medskyld, navnlig over for Benstrup; i hans særlige Stilling burde han have indset, hvor ringe de Fejl vare, man forekastede denne, og som direkte overordnet burde han have forsvaret ham i Steden for at skubbe til den hældende Vogn. Men Tidsaanden var som sagt demoraliseret, Intrigespil florerede, og uvilkaarlig søgte de fleste at holde med den stærkeste, hvis de ikke følte sig selv stærke nok til at turde vove et Angreb. Til en ringe Undskyldning kan det tjene S., at han selv ogsaa var Gjenstand for anonyme Angreb i denne Periode, om end ikke fra Benstrup, og derfor lod sig friste til at tage Offensiven. I Aarenes Løb kølnedes Forholdet mellem S. og Danneskjold kjendelig, og da endelig Dokken var bleven færdig, men syntes at lide af Mangler, mente S. — heri understøttet af den intrigante Admiral Rosenpalm — at have faaet Kort paa Haanden, hvormed han kunde fælde sin tidligere Velynder. 1743 anklagede han Danneskjold for at have forsømt Havnen og Dokken. Christian VI, for hvem Klagen fremsførtes, undersøgte Sagen nøje, tilkaldte Bygmesteren, Kommandørkapitajn J. H. Dumreicher, lod denne afgive Forklaring og kom til det Resultat, at Anklagen havde været ubeføjet. S. maatte bøde for sin Klagelyst: for anden Gang afskedigedes han, dog erholdt han nu en Pension

af 1200 Rdl. De paafølgende 3 Aar boede han atter paa Næsbyholm, hvortil v. Plessen paa ny indbød ham; men 1746, da Frederik V kom paa Tronen, ansattes han igjen i Tjenesten og overtog strax sit gamle Embede som Chef for Ny- og Gammelholm, hvilken Stilling han beholdt indtil 1756. Ved Kongens Kroning 1747 erholdt han det hvide Baand. 1753 indtraadte S. i Kommissionen til Anlæg af Nivaa Galejværft, 1754 blev han Præsident i det vestindiske Kompagni. Efter sin Afgang som Holmens Chef erholdt han Rang med Generaler og udnævntes til militær Deputeret i det kombinerede Admiralitets- og Generalkommissariats-Kollegium; i dette forblev han til sin Død, der indtraf Midnat mellem 25. og 26. Nov. 1758. S. blev 3. Sept. 1718 gift med Hilleborg Cathrine Lærche (f. 9. April 1701 † 26. Maj 1767), Datter af Etatsraad Chr. L. til Nielstrup og Engestofte. Af deres 3 Børn er den berømte Peter Fr. S. nævnt ovfr.

I Admiralitetskollegiets Registerprotokol findes en Slags Biografi over S.; den slutter med følgende Udtalelse: «Han var middelhøj, rank og velskabt, munter og utrættelig, ualmindelig sprogkyndig, i religiøs Henseende meget strængt troende; i sit daglige Liv var han maadeholden, da han tillige var godgjørende, døde han uden Formue. Han var hurtig og villig til at tilgive dem, der havde gjort ham Uret, og bar senere ingen Nag.» I det sidste Punkt er denne Beskrivelse aabenbar urigtig: S. var en dygtig og vel begavet Personlighed, men han var stærkt paavirket af sin Tid, under hvilken Enevælden stod paa sin højeste Tinde; for ærgjerrige Sjæle var der kun én Vej til at naa fremad: gennem Kongens Yndest. For at erhverve denne maatte meget andet ofres, og dette gjorde S. Han havde set Mænd som C. T. Sehested, Ulrik Kaas, Judichær, Gabel o. a. falde, fordi de havde givet en Blottelse; han vidste sig omgiven af Rænkesmedde som Raben, Danneskjold-Laurwigen, Rosenpalm, til Dels ogsaa Trojel o. fl.; han kunde da ikke være alt for kræsen i Valget af sine Midler, og herunder har Karakterens Renhed lidt; men han havde dog den Undskyldning, at de fleste ikke vare bedre end han selv, og blandt Marinens dygtige, energiske Officerer og Administratorer vil han altid beholde en fremragende Plads.

Hofman, Dsk. Adelsmænd II, 191 ff. P. F. Suhms Saml. Skrifter X, 3 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 178. Treschow, Fr. Danneskjold-Samsøes Levnetsbeskr.

C. With.

Suhr, Jochum Evans, 1779—1860, Skolemand, blev født 10. Maj 1779 paa St. Croix, hvor hans Fader, Niels Bernt S. († 1781), den Gang var Landsdommer. Hans Moder hed Anna Christine f. Kohl. Efter at have modtaget privat Undervisning blev han 1796 dimitteret til Universitetet, hvor han fik Udmærkelse baade ved 1. og 2. Examen. 1799—1801 gennemgik han det nylig oprettede pædagogiske Seminariums historiske Klasse og vandt 1802 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en historisk Prisopgave. S. A. blev han Adjunkt i Odense, 1806 Overlærer i Helsingør, 1815 i Roskilde, hvorfra han 1819 blev kaldet som Rektor til Vordingborg. Da den derværende Latinskole 1808 var bleven omdannet til en Middelskole med kun 2 Klasser og 3 Lærere, var Discipeltallet i den Grad gaaet ned, at der en Gang kun fandtes 2 Disciple; men samtidig med at S. blev Rektor, blev Skolen atter en fuldstændig lærd Skole, og under hans dygtige Styrelse steg Disciplenes Tal i Løbet af faa Aar til o. 50. 1841 tog han sin Afsked og blev da hædret med Professortitelen og et af forhenværende Disciple oprettet Mindelegat. Han døde i Vordingborg 1. Sept. 1860. 1805 havde han ægtet Anna Hedevig Margarethe Bloch (f. 1783 † 1859), Datter af hans Stiffader, Biskop Tønne B. (II, 415).

Som Rektor tog S. igjennem Skoleprogrammerne livlig Del i Debatten om alle de Skolespørgsmaal, som paa den Tid vare oppe, ligesom han ogsaa meddelte «Historiske Efterretninger om Vordingborg Latinskole» (1824—25). Disse Afhandlinger udgav han paa ny med Tillæg 1843, samlede i 2 Bind under Titelen: «Smaaskrifter af pædagogisk og historisk Indhold».

Erslew, Forf. Lex. J. E. Suhr, Smaaskrifter II, 135 ff. Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 22 f. *A. K. Hasselager.*

Suhr, Johan Peter, 1712—85, Handelsmand, Søn af Provst Bernt Frederik S. og Christine f. Hornemann, fødtes i Kjøbelev Præstegaard paa Laaland. Medens 3 af hans Brødre gik Præstevejen, sattes han 1728 i Lære hos Hørkræmmer Oluf Hansen Aagaard i Kjøbenhavn. Læretiden varede 7 Aar, men ogsaa som Svend blev S. hos sin Læremester. 22. Nov. 1748 ægtede han dennes Datter Anna Dorthea A. (f. 1730 † 27. Avg. 1766), og efter Mesterens Død 1749 overtog han i Følge dennes Bestemmelse Forretningen, hvormed fulgte Gaarden paa Gammeltorv. 1750 optoges S. i Hørkræmmernes Lav efter at have underkastet sig den for-

nødne Examen og tog Borgerskab i Kjøbenhavn. Her begyndte S. en blomstrende Storhandel, ogsaa førend han 1767 officielt fik Plads mellem Kjøbenhavns Grosserere. Han handlede da ikke blot med Tjære, Hør, Hamp, Stenkul, Bly og Salt, men drev ogsaa Vexelhandel, førte norske Kommissioner og var Direktør ved Søassurancekompagniet og ved Urtekræmmerlavets og Interessenters Sukkerhus i Store Kongensgade samt Revisor ved det kongl. oktroierede Handelskompagni. Han spekulerede end videre i Jærn og Korn, befordrede sin Handel delvis ved egne Skibe og blev efterhaanden en hovedrig Mand. En «Gehejmbog», han efterlod sig, viser, hvorledes hans i Handelen staaende Formue gradvis steg fra 7200 Rdl. i 1750 til 51000 i 1760, 129000 i 1770 og 214000 i 1780. S., der sagdes at være en godgjørende og gudfrygtig Mand af gammel dansk Ærlighed, fik ogsaa kommunale Tillidshverv, i det han 1761 udnævntes til Raadmand. I Struensee-Perioden blev S. 1771 2. Borgmester, hvem særlig Kontrollen med Renovations- og Portvæsenet paahvilede. Efter Struensees Fald forbeholdtes der S. en nogenlunde tilsvarende Stilling som Viceborgmester, fordi han var en formuende Mand med «god Kredit hos Borgerskabet».

S. døde 28. Maj 1785. Af hans 8 Børn overtog den eneste overlevende Søn, Ole Bernt S. (Fader til ndfr. nævnte Etatsraad Johs. Th. S.), det af Faderen stiftede ansete Handelshus J. P. S. & Søn.

C. Nyrop, Det Suhrske Hus i Kbh. (1899). Schovelin, Fra den danske Handels Empire I, 183 ff. G. L. Grove.

Suhr, Johannes Theodor, 1792—1858, Handelsmand, er født 2. April 1792 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Grosserer Ole Bernt S., var Indehaver af det 1749 stiftede Handelshus J. P. Suhr & Søn; Moderen var Dorothea f. Beckman. Flere ældre Brødre gik Handelsvejen, saa Theodor S. kom til Studeringerne. 1810 blev han Student, og efter Slægtens Tradition studerede han en Tid Theologi. Men da Faderen døde i Sept. 1815, stod han dog som den unge Kjøbmand, der kunde og vilde fortsætte det gamle Handelshus. En ældre Broder var lige død, en anden havde nogle Aar før etableret sig i Nyborg, og det blev da en tredje Broder, Diderik S., der sammen med Th. S. overtog Forretningens Ledelse som deres Moders Prokurister. 1818 toge de Grossererborgerskab, men herved forandredes for øvrigt intet i deres Stilling, alt vedblev at være Moderens Ejendom. Det viste sig imidlertid snart, at Th. S.,

skjønt den yngste, var den ledende; Husets Historie er derfor hans Historie, selv i den Tid, da Broderen stod ved hans Side; Diderik S. døde for øvrigt alt i 1836. Det var haarde Tider, da Th. S. overtog Husets Ledelse. Største Delen af dets Formue bestod i Fordringer paa Norge, og der som i Danmark vaklede alt. Det var et Tordenbudskab, da Husets største Skyldner i Throndhjem 1817 standsede sine Betalinger. S. ilede til Norge for at redde, hvad reddes kunde, men Husets Formue svandt betænkelig, og S. gik fuldstændig op i et ivrigt Arbejde for at bringe alt paa Fode igjen. Det gamle Hus skulde og maatte rejses paa ny. Alt andet blev ham ligegyldigt. Fra et livsglad ungt Menneske blev han som med ét Slag en kold, beregnende Forretningsmand. Men hans Anstrængelser kronedes med Held. Fra 1820 er der paa ny Fremgang, og Fremgangen blev stadig større og større og med den Tilliden, der vistes ham. 1822 er han i England for Finansminister Møsting. Hvad der imidlertid særlig skal mærkes, er, at han havde Øje for den opvoxende danske Industri og ikke holdt sig tilbage fra at yde den Kapital. Drewsen paa Strandmøllen, Jærnstøberne P. F. Lunde i Kjøbenhavn og M. P. Allerup i Odense m. fl. kunne vidne herom. Men hvad mere er, S. blev selv industridrivende. 1827 forpagtede han Kobbervalseværket paa Frederiksværk, og til at drive det bestilte han en 20 Hestes Dampmaskine paa Statens Værksteder der. Det er den første større Dampmaskine, der gjordes her i Landet, og dens Tilvirkning blev et Vendepunkt for Frederiksværk, der nu begyndte at rejse sig efter en lang, sørgelig Stilstand. Kobberforretningen viste sig at være god, et af dens Produkter, Kobberforhudningsplader, fik et fortrinligt Skudsmaal af Admiralitetet, og S. gik videre ad den betraadte Vej ved 1831 at købe Brede Kobbermølle. En anden Specialitet, som han opdyrkede, var Kulhandelen, og paa dette Omraade drev han det saa vidt, at han saa at sige kom til at beherske Kulhandelen i Danmark. Han nøjedes ikke med at have Kuloplag i Kjøbenhavn, men anlagde ogsaa saadanne i Korsør, Aarhus og Kiel. Han forstod at gribe til i rette Øjeblik som t. Ex. under Forhandlingerne i 1830—31 om en forandret Handelstraktat med Rusland, hvad der for øvrigt skabte en Stemning imod ham paa Børsen. Og han forstod paa lignende Maade at træde tilbage. Da der samledes en stærk Agitation imod den Husérfrihed, der fra gammel Tid var tillagt Kobberværkernes udsendte Agenter (Kobberførerne), solgte han i 1854 Brede Kobbermølle og opgav i 1855

Forpagtningen af Valseværket paa Frederiksværk, just nogle Aar før den nævnte Frihed ved Lov blev hævet.

S. var en fremragende Kjøbmand, og det er derfor naturligt at se ham som Repræsentant i Nationalbanken, hvad han var fra 1822—35, og at se ham blive baade Agent (1829) og Etatsraad (1847). Til Kommandør af Danebrog udnævntes han 1855. Han havde imidlertid ogsaa andre end Kjøbmandsinteresser. Han interesserede sig for det offentlige Livs Anliggender. Han er en af Københavns 32 Mænd (1822—34), og i 1835 staar han som Medindbyder til Trykkefrihedsadressen. Som Forholdene vare, kunde han imidlertid ikke i 1834 blive Stænderdeputeret. Stænderforordningen knyttede saavel Valgret som Valgbarhed til Grundejendom, og Huset J. P. Suhr & Søn ejedes udelukkende af hans Moder, i hvilket Forhold han ikke ønskede at gjøre nogen Forandring. Han var lige til hendes Død i 1842 kun Prokurist. Blev han saaledes ikke aktiv Politiker, fulgte han dog den politiske Udvikling med levende Interesse, og han havde i saa Henseende gode Forbindelser. Mellem hans Venner og Omgangsfæller vare Kapitajn A. F. Tscherning, som han kjendte fra Frederiksværk, Kammerherre P. B. Scavenius til Gjorslev, der var i Slægt med ham, samt Professor, senere Indenrigsminister og Konseilspræsident, P. G. Bang. De repræsenterede meget forskellige politiske Standpunkter. Selv tilhørte han det national-liberale Parti og nævntes som saadan flere Gange i 1848.

Da S. i 1817 begyndte at kæmpe paa Livet for den Suhrske Forretning, blev der forunderlig stille i hans Hus, og det endskjønt han 30. Nov. 1816, altsaa kun kort før, havde hjemført sin Kusine Caroline Falch (f. 17. Nov. 1790) som Brud; hun var Datter af Grosserer Andreas F. og Charlotte Sophie f. Suhr. «Dejligheden» kaldtes hun i den Rahbekske Kreds, og da hun foruden at være smuk var livlig og i Besiddelse af forskjellige Smaatalenter, er det naturligt, at hun var en feteret Dame. Nu blev alt med ét anderledes. Sin Mand, der altid var optagen af Forretninger, saa hun kun lidet til; i Huset kom saa godt som ingen; hun var ensom i sit barnløse Hjem, og saa blev hun med Aarene endda baade svag og tunghør. Derfor ophørte hendes gode Hjærte dog ikke at tale, og trods stor ydre Kulde hang de 2 Ægtefolk ved hinanden. Da Fru S. efter en gennemgaaet Sygdom, for ret at komme sig, ønskede at nyde Sommeren paa det bekjendte Landsted «Sølyst» ved Klampenborg, som den Schimmelmansske Slægt

gjærne vilde afhænde, købte S. det (1840). Men «Sølyst» blev dog næppe for Fru S. det, som hun havde ventet. I Sommeren 1839 havde hun og hendes Mand gennemgaaet en Kur i Ems og ved denne Lejlighed gjort Bekjendtskab med Johan Ludvig og Johanne Luise Heiberg, og dette Bekjendtskab skulde faa Betydning. S. fik saa stor Interesse for Fru Heiberg, at han, der ikke i 20 Aar havde sat sin Fod i Theatret, nu blev en jævnlig Gjæst der, samtidig med at han drog Omsorg for, at Bekjendtskabet fra Ems blev fortsat i Kjøbenhavn. Han blev paa ny selskabelig. Han ligesom tæde op over for Fru Heiberg, der fik ham til at have Interesse for Kunst og helt vandt hans Fortrolighed. I og for sig var det en glædelig Forandring, der skete, men hans Hustru var selvfølgelig opmærksom paa, at det var en anden Kvinde, der bevirkede den, og da Heiberg og Frue fra 1844 tilbragte i alt Fald en Del af deres aarlige Sommerferie paa «Sølyst», den Ejendom, der særlig var købt til Fru S., er det ikke til at forundres over, at hendes Holdning over for Fru Heiberg var ikke saa lidt stiv. Hun døde 10. Nov. 1856, og lige Toaarsdagen efter (10. Nov. 1858) døde S.

Fra 1. Jan. 1856 havde S. overgivet Handelshuset til Brodersønnen Ole Bernt S. (s. ndfr.) og derefter paa Grund af sit Helbred gjort forskellige Rejser syd paa. Efter hans Testamente var hans Hovedarving en efter ham og hans Hustru opkaldt stor Familiestiftelse til Fordel for hans Søkende og deres Descendenter. Til den bedste Sikring af de den tillagte Kapitaler havde han i sine sidste Aar købt forskjelligt Jordegods, saaledes 1853 Bonderupgaard og 1856 Merløsegaard, begge i Tostrup Sogn noget nord for Ringsted. Heiberg og Hustru havde han givet Ret til at disponere over Bonderupgaard som Sommerbolig.

C. Nyrop, *Det Suhrske Hus i Kbh.* (1899). Johanne Luise Heiberg, Et Liv gjenoplevet i Erindrungen II. J. Fibiger, *Mit Liv og Levned S.* 182. 194 ff. 231. 244. 247. *Dansk Tidsskr.* 1901, S. 623 ff. *C. Nyrop.*

Suhr, Lucie Henriette, —1850, Forfatterinde. Hun var Datter af Overretsraad, Justitsraad Chr. Nielsen i Slesvig, blev gift med Kapitajn J. N. Suhr i Rensborg og døde der som Enke uden Børn 10. Maj 1850. Som Forfatterinde skrev hun under Navnet «Agathe» (v. Suhr) og udgav Romanen «Die Nebenbuhlerinnen» (1823), «Der Brünhildsbrunnen» (i «Eidora», 1824), «Der Fischfang, ein Märchen» (1825), «Ulla, die Shetländerin u. andere Erzählungen» (1832) m. fl. Noveller. Hendes betydeligste Arbejde er den

historiske Roman «König Christian II» (3 Bd., 1834). Med Digteren Fouqué, som hun beundrede, stod hun i Brevvexling. Hendes Søster Sophie, gift med Justitsraad Kl. Jaspersen (VIII, 392), optraadte ogsaa som Forfatterinde, under Pseudonymet «Helene».

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

C. A. Nissen.

Suhr, Niels Rudolph, 1747—1811, Præst, blev født i Kjøbelev Præstegaard (ved Nakskov) 14. April 1747 af Forældrene Provst Frederik Bernt S. († 1767) og dennes 1. Hustru, Abigael Marie Dorothea f. Møller. Han blev Student fra Nakskov 1765 og tog Attestats 1768. I flere Aar laa han paa Valkendorfs Kollegium. 1776 blev han Hører ved Nakskov Skole, 1777 resid. Kapellan i Nakskov, 1785 forflyttet til Kapellaniet i Kalundborg og endelig 1796 Sognepræst i Rudkjøbing, hvor han døde som Provst 15. Juli 1811. Han gav som Kandidat et Indlæg i «Philopatreasfejden» (jvfr. II, 186) til Præstestandens Forsvar, hørte med til Balles «theologiske Selskab» og polemiserede mod Rousseau i et lille Skrift: «Betragtninger over Menneskets Bestemmelse» (1775), dog ikke fra kristeligt Standpunkt, men som «tænkende Menneske». I Nakskov var han med til at stifte et Læseselskab, som udgav et Bind Afhandlinger med Bidrag af S., og som efter udsat Præmie fremkaldte en «Beskrivelse over Nakskov» (1784), paa hvis Titelblad S.s Svoger Præsten Assenius i Sandby er angivet som Forfatter. Denne Angivelses Rigtighed er imidlertid draget stærkt i Tvivl — om med rette, lader sig ikke afgjøre —, og man har ment, at S. var Forfatteren (jvfr. G. L. Baden, Hist. Bibl. S. 179). I Kalundborg fik S. oprettet «det patriotiske Præmieselskab», som vilde «forbedre de Næringsveje, Kalundborgs Borgere lovlige kan bruge»; derved gav han yderligere Vidnesbyrd om sin Iver for at virke efter Tidens Smag. Han var gift med Louise f. Friborg († 1824), Datter af Regimentskvartermester Chr. F. i Ringsted.

C. Nyrop, Det Suhrske Hus i Kbh. (1899) S. 34 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 51. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Suhr, Ole Bernt, 1813—75, Handelsmand, er født 3. Maj 1813 i Nyborg, hvor hans Fader, Agent Ole Bernt S., var Kjøbmand; Moderen var Laurine Marie f. Møller, Datter af Nyborgs den Gang store Kjøbmand Rasmus M. Der var baade paa fædrene og mødrene Side Kjøbmandsblod i hans Aarer. Desuagtet blev han Student (1832), ja theologisk Kandidat (1838), men kun for der-

efter at blive knyttet til Handelshuset J. P. Suhr & Søn i Kjøbenhavn, i hvis Tjeneste han arbejdede, indtil hans barnløse Farbroder J. Th. S. (s. ovfr.) fra 1. Jan. 1856 trak sig tilbage og gjorde ham til Husets Chef. Som saadan arbejdede han videre i det givne solide Spor og fortsatte da navnlig Husets store Kulforretning; 1867 anlagde han i Forbindelse med den en Cinders- og Kokesfabrik paa Christiansholm. Han var en af Indbyderne til Opretelsen af Privatbanken (1857), for hvilken C. F. Tietgen blev Direktør, og med denne arbejdede han paa forskjellig Maade sammen. S. fulgte ham saaledes i Interessen for Kryolithbrydningen i Grønland, 1864 stiftedes Kryolithmine- og Handelsselskabet, væsentlig med Suhrsk Kapital; 1860 og 1862 stod J. P. Suhr & Søn ved Siden af Privatbanken ved Afslutningen af et norsk Statslaan, og S. var med i Bestyrelserne for de Telegrafaktieselskaber, der gik forud for «det store nordiske Telegrafelskab», ligesom i dettes Bestyrelse (1869), i Bestyrelserne for «det forenede Dampskibsselskab» (1866), «de danske Sukkerfabrikker» (1872) osv. I Privatbanken stod han fra dens Stiftelse som Næstformand, og det skal endnu nævnes, at han fra 1861—67 var handelskyndigt Medlem af Sø- og Handelsretten og fra 1864 Kurator for Waisenhuset. Han var Konsul for Ny Granada 1853—63, og 1865 blev han Etatsraad. Efter i 1873 at være bleven ramt af et apoplektisk Slag afgik han ved Døden 6. Okt. 1875 paa sin Ejendom «Sølyst» ved Klampenborg. Efter en Bestemmelse i hans Testamente byggedes i Valdemarsgade en stor Fribolig for trængende Grosserere og Grossererener.

20. Sept. 1847 havde S. ægtet Ida Marie Bech (f. 11. April 1825 † 8. Avg. 1897), Datter af Grosserer Jørgen Peter B. og Ellen Sophie Magdalene f. Meyer. Efter sin Mands Død stod hun som Indehaver af det Suhrske Handelshus, fra 1877 med 2 Kompagnoner, sin Svigersøn, Grosserer, senere græsk Generalkonsul, Julius Holmblad (VII, 600), og Husets mangeaarige Medarbejder Grosserer, senere Etatsraad, S. V. Isberg (VIII, 324). Allerede 1893 trak imidlertid den sidstnævnte sig tilbage paa Grund af Sygelighed († 17. Avg. 1895), og Jul. Holmblad afgik ved Døden 17. Juni 1896. Hermed var det gamle Handelshus dødsdømt. Etatsraadinde S. tog ingen nye Kompagnoner. Efter hendes Død afvikledes Forretningerne, der afsluttedes ved Udgangen af 1899 med en Dotation paa 100000 Kr. til Videnskabernes Selskab som en Aerkjendelse

fra Husets Side af den danske Videnskabs Betydning for Kryolithsagen.

C. Nyrop, Det Suhrske Hus i Kbh. (1899).

C. Nyrop.

Bloch Suhr, Johannes Søren, 1807—76, Præst og Forfatter, fødtes 9. Maj 1807 i Vordingborg som Søn af Kapitajn Peter Adolph S. og Vibeke Diderikke f. Suhr. 7 Aar gammel indskrives han som Kadet, men hans Farbroder, ovennævnte Joch. Evans S., der tog sig af ham, efter at Faderen var bleven sindssyg, ønskede, at han skulde studere og satte ham 1818 i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, hvorfra han imidlertid Aaret efter kom i Latinskolen i Vordingborg, hvis Rektor Farbroderen var bleven. 1826 blev han Student, 1832 theologisk Kandidat, og allerede 1833 ansattes han som Adjunkt ved Ribe Kathedralskole. Her ægtede han 1834 Sophie Ulrikke Strøm, Datter af Kancelliraad H. L. S., og kreeredes 1835 til Dr. phil. ved Kiels Universitet. 1842 udnævntes han til Kateket i Holbæk, 1851 til resid. Kapellan ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn og 1857 ved Helligaandskirken i Kjøbenhavn. Her døde han 3. Okt. 1876.

B. S. har udfoldet en omfangsrig Forfattervirksomhed. Foruden at have udgivet en stor Mængde Prædikener, Lejlighedstaler og opbyggelige Skrifter og leveret Oversættelser fra Græsk og Latin var han en ret frugtbar æsthetisk Forfatter, og der foreligger fra hans Haand Romaner, Fortællinger og Mindedigte, saaledes: «Skilles og mødes» (1848), «Danske Historiemalerier» (1849) og «Dødskyset» (1851), Arbejder, som ved deres Fremkomst fandt mange Læsere, men ikke i nogen Henseende hæve sig over det almindelige. Hans «Æsthetiske Skrifter» udkom 1867—69 i 6 Bind. Af hans øvrige litterære Produktion kan nævnes et «Kaldslexikon» (1851).

Erslew, Forf. Lex. Bloch Suhr, Vor Frelsers Kirkes og dens Geistligheds Hist. (1853) S. 73 ff.

Sophus Bauditz.

Sundby, Johannes Thor, 1830—94, romansk Filolog, Søn af Jens S., Pedel ved Kirurgisk Akademi, og Anne Christiane f. Erichsen, blev født i Kjøbenhavn 26. Maj 1830 og blev Student 1849. Efter i nogle Aar at have studeret Retsvidenskab forlod Th. S. dette Studium for udelukkende at dyrke sine filologiske og humanistiske Interesser. Det var særlig de romanske Landes Sprog og Kultur, der fængslede ham, og hjemvendt fra et Studieophold i Frankrig indstillede han sig 1864 til Magisterkonferens i Fransk

med Italiensk som Bifag. I de følgende Aar kastede han sig især over Studiet af Vexelvirkningen mellem fransk og italiensk Litteratur i Middelalderen, og Resultatet heraf blev en yderst grundig, paa flere Punkter banebrydende Afhandling om Dantes Lærer Brunetto Latini, der, skjønt født Italiener, har skrevet sit Hovedværk: «Li Tresors», paa Fransk. Denne Afhandling, der skaffede ham Doktorgraden i 1869, blev ogsaa fra Udlandets Side modtaget med stor Anerkjendelse; den blev Gjenstand for indgaaende og rosende Omtale i adskillige fremmede Tidsskrifter, og i 1884 blev den i udvidet og ændret Form oversat paa Italiensk af R. Renier. Under Studiet af Brunetto Latinis Værker var S. kommet til særlig at sysselsætte sig med deres Kilder; 2 af dem havde han allerede udgivet som Tillæg til sin Disputats, hertil føjede han nu i en mønsterværdig Udgave den meget vigtige «Liber consolationis et consilii» af Albertano da Brescia (1873). Dette Arbejde er S.s sidste Bidrag til Middelalderens Litteraturhistorie; han vedblev vel hele sit Liv at sysselsætte sig med de ham saa kjære middelalderlige Studier, men kunde ikke mere samle sig om nogen bestemt Opgave.

Ved Siden af Middelalderen dyrkede S. særlig det 17. Aarhundrede, hvor hans filosofiske Interesser førte ham ind paa Studiet af Pascal, hvem han omfattede med megen Beundring. Hans Hovedopgave ved Magisterkonferensen var en Fremstilling af Pascals Levned og Skrifter; denne Afhandling, som han udgav i «Dansk Maanedsskrift» (1867), danner Grundlaget for et senere udkommet, langt udførligere Arbejde (1877) om den store franske Tænkter, hvor han særlig undersøger hans Kamp mod Jesuiterne og hans Forsvar for Kristendommen. S. har ligeledes, sammen med W. F. de Coninck (IV, 79), overført Pascals «Breve, Afhandlinger og Samtaler» (1868) og «Tanker» (1883) paa Dansk. I øvrigt skrev han litterære Anmeldelser i forskjellige Tidsskrifter og Blade (i «Fædrelandet» under Mærket «Tiro»), og for at ernære sig gav han privat Undervisning i Fransk og Italiensk, indtil han efter Professor Bjerrings Død i Jan. 1880 blev udnævnt til Docent ved Universitetet i fransk Sprog og Litteratur, og i 1887 overdroges ham det nyoprettede Professorat i romanske Sprog. S. blev saaledes her hjemme den første officielle Repræsentant for romansk Filologi, og han holdt Forelæsninger baade over Oldfransk, Italiensk og Spansk, meget hyppig i Forbindelse med praktiske Øvelser; hans sproglige Interesser, der i hans Ungdom havde

ført ham til Studiet af Sanskrit og almindelig sammenlignende Sprogvidenskab, kom mere og mere til at gaa i praktisk Retning, og Frugten heraf blev forskjellige italienske og franske Lærebøger foruden en stor og meget fortjenstfuld dansk-norsk-fransk Ordbog, som han udgav sammen med Cand. mag. Euch. Baruël (1883—84). I 1888 var S. blevet Medlem af Videnskabernes Selskab; han døde efter længere Tids tiltagende Svagelighed 14. Nov. 1894. S. var en søgende, kritisk Aand og en yderst omhyggelig Forsker; hans Arbejder bære alle det samme Præg af omfattende Lærdom og Nøjagtighed. Han var gift med Emma Aurelia f. Holmer (f. 11. Jan. 1839 † 7. Febr. 1894).

Universitetets Indbydelsesskrift til Reformationensfesten 1870. Romania¹ XXIV, 146. *Kr. Nyrop.*

Sundt, Christian Ulrik, 1766—1849, Officer, var Søn af Oberst Chr. Ulr. S. (f. 6. April 1723 † 25. Sept. 1775 og Søn af ndfr. omtalte M. S.) og Benedicte Rudolphine f. Ingenhaef (f. 17. Jan. 1735 † 18. Okt. 1803) og blev født 21. Marts 1766 i Rensborg. 7 Aar gammel kom han paa Landkadetakademiet og udnævntes 1783 til Sekondlieutenant i falsterske Regiment, under hvis dygtige Chef A. L. Moltke (XI, 390) S. altsaa forrettede sin første Tjeneste. 1785 blev S. forsat til Kronprinsens Regiment, hvis Kommandør, Roepstorff, havde haft en Velgjører i S.s Fader og derfor anbefalede den unge Officer til Kronprinsen (Frederik VI). Denne udtog S. under Exercertiden til sin Adjudant, og fra nu af svigtede den trofaste Prins ikke sin nye Ven. 1788 drog S. med sin Onkel General Fred. Numsen (XII, 332) til Rusland og deltog i Krigen i Finland, hvor han blev saaret og avancerede til Kapitajn. Denne Grad fik han ogsaa hjemme ved sin Tilbagekomst 1789. Skjønt ansat i 2. akershusiske Infanteriregiment forblev han i Kjøbenhavn ved 2. sjællandske Bataillon let Infanteri (fra 1808 jyske Skarpskyttekorps), hvor han blev staaende i 27 Aar, fra 1803 som Major, 1805 som Kommandør, 1808 som Oberstlieutenant og 1812 som Oberst. 1803—7 kommanderede han i Tønning, som den Gang var en vigtig og stærkt benyttet Havneplads. Efter det engelske Overfald 1807 afgik han med sin Bataillon til Fyn for her fra at forsøge Overgang til Kalundborg. 1812—14 førte han Overkommandoen paa Laaland, sidstnævnte Aar end videre Kommandoen over 6 Batailloner i Omegnen af Aarhus. Han blev 1816 Kommandør og 1817 Chef for danske Livregiment, 1826 Komman-

dør af Danebrog (efter allerede 1811 at have ansøgt om denne Udmærkelse), 1828 Generalmajor og fik 1833 Afsked som General-lieutenant, hvorefter han boede i Middelfart, indtil det fjendtlige Bombardement i Maj 1848 forjog ham der fra. Han døde 9. Febr. 1849 i Kjøbenhavn og blev 1850 begravet i Fredericia, hvor han havde indrettet en pragtfuld Begravelsesplads. Med ham uddøde den danske Gren af Familien paa Sværdsiden. — Gift 19. Avg. 1798 med Sophie Louise Bülow (døbt 26. Jan. 1772, separeret 1810, † 9. Avg. 1812), Søster til Generaladjutant Frants Christopher B. (III, 281), med hvem S. førte en livlig Brevvexling.

S. var en sand Type paa den ældre Tids Militær, ordentlig (saa at han opsparede en betydelig Formue), stolt og ærgjerrig, men i Besiddelse af en Forfængelighed, der ikke harmonerede med hans mandige, smukke Ydre. Han har oprettet Legater for Officerer.

Erslew, Forf. lex. Selmer, Nekrolog, Saml., I, 508. Personalhist. Tidsskr. IV, 151 ff. og 2. R. IV, 60 ff. 283. Medd. fra Krigsark. *Lesser.*

Sundt, Michael, 1679—1753, Officer, blev født i Frederiksstad (i Norge) 16. Juli 1679 og var Søn af karakt. Major Michael Jansen S. († i Lavrvik 1685) og dennes 2. Hustru, Helvig Cathrine Friedlieb. Fra sin Barndom bestemtes han til den militære Stand, og efter at han havde nydt Undervisning i Artilleri og Fortifikation, udnævntes han i 1696 til Konstabel. S. A. drog han med sin Kapitajn til Udlandet og gik i engelsk Tjeneste som Underfyrværker ved Artilleriet i de forbundne Magters Krig mod Ludvig XIV af Frankrig. Efter Freden i Rijswijk 1697 vendte han tilbage til Norge, hvor han blev Underfyrværker og 1699 Fyrværker ved Artilleriet. I Krigen med Sverige 1700 beordredes han til Basmo Fæstning, hvor han tillige havde med Ledelsen af Fæstningsarbejderne at gjøre. Han blev s. A. Stykjunker paa Kongsvinger, 1702 karakt. Lieutenant, 1704 Kapitajnlieutenant ved Artilleriet paa Akershus, 1707 karakt. Kapitajn af Infanteriet og paa ny ansat ved Artilleriet paa Kongsvinger, 1708 virkelig Artillerikapitajn. I denne Stilling forblev han, indtil han 1718 udnævntes til Major af Infanteriet, Ingeniørkapitajn, Generalkvartermester-Lieutenant og midlertidig Chef for den norske Fortifikationsetat, som havde været uden Chef siden Oberst Caspar Schøllers Død i 1716. 1719 blev han virkelig Chef for Fortifikationsetaten, i det han samtidig udnævntes til Oberstlieutenant af Infanteriet og Generalkvar-

termester. 1732 forfremmedes han til Oberst af Infanteriet, og han ophøjedes i Adelstanden ved Patent af 28. Nov. 1733. 1742 blev han Generalmajor af Infanteriet, 1751 Generallieutenant af Infanteriet, og han afskedigedes af Krigstjenesten 9. Nov. 1752. I 1726 havde han købt Evje adelige Sædegaard i Rygge Præstegjæld ved Moss; her døde han 18. Juni 1753.

S. blev gift 1. (i Kjøbenhavn 8. Avg. 1708) med Margrethe Cathrine v. Buchwald (døbt 12. Juli 1690, † paa Abelsø ved Christiania 13. April 1722), Datter af Professor Johannes de B. (III, 225), og 2. (paa Bergenhus 2. Marts 1723) med Dorothea Sophia Tuchsén († paa Evje og begravet 14. April 1759), Datter af Kommandanten paa Bergenhus, Generalmajor Johan Frederik T. og Marie f. Meng. S. havde 9 Børn i sit første, 10 i sit andet Ægteskab.

Personahist. Tidsskr. 2. R. IV, 45 ff. M. Sundt, Stamtavle ov. Fam. Sundt (1895). Tychsén, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsén.

Sunesen, Anders, o. 1167—1228, Ærkebiskop og Skolastiker, var Søn af Sune Ebbesen til Knardrup (IV, 397) og Fru Cæcilie, blev tidlig sat til Bogen, og som Yngling drog han, sikkert efter Ærkebiskop Absalons Tilskyndelse, til Paris, hvor han studerede i mange Aar, først de 7 frie Kunster, dernæst især skolastisk Theologi under Vejledning af Petrus Cantor, Petrus fra Poitiers og Alanus fra Lille. Begavet og lærenem, som A. S. var, vandt han her stor Færdighed i Latinen og dyb Indsigt i Tidens Filosofi og theologiske System. Sin Uddannelse fuldendte han i Italien og England, hvor han især har studeret Retsvidenskab. Dernæst optraadte han som Lærer i Paris og vandt stort Ry; senere Tider have endog gjort ham til Pariser-Højskolens Rektor, men en saadan Stilling fandtes næppe endnu, og vi vide end ikke, ved hvilken af de parisiske Skoler A. S. virkede. Efter sin Hjemkomst blev han (senest 1194) Kong Knuds Kansler, tillige Domprovst i Roskilde, hvor hans ældre Broder Peder var Biskop. Saxo siger, at A. S. ved sin fremragende Personlighed hævede Kanslerembedet til noget meget højere, end det før havde været; hans Eftermænd i Embedet hørte da ogsaa til Landets anseteste Bisper. Som Kansler fik A. S. et saare vanskeligt Hverv: sammen med Abbed Vilhelm fra Æbelholt drog han til Rom (1194) for at bevæge Pave Cølestin III til at tage sig af Kong Knuds Søster Ingeborg (VIII, 279), som Philip August havde forskudt. Efter lange Forhandlinger

lykkedes det ham ogsaa at faa Paven til at omstyrte de franske Prælaters Skilsmisdom og formane den franske Konge til at antage sig Ingeborg. Men Philip brød sig ikke derom og spandt Rænker mod den danske Kansler, saa at A. S. for at undgaa Efterstræbelser maatte flygte fra Rom. Senere mødtes han atter med Vilhelm, og sammen droge de til Frankrig for at søge Kong Philip (1195). Her forestode dem nye Trængsler: i Dijon bleve de kastede i Fængsel og deres Brevskaber røvede; de fornemste Cistercienserabbeder fik dem ganske vist udløst og ført til Clairvaux, men da de endelig fik Kongen i Tale i Paris, var deres Ærende aldeles forgjæves, og de maatte vende hjem med uforrettet Sag. A. S. var nu optagen af den danske Kirkes Anliggender, og da hans Frænde Absalon døde 21. Marts 1201, blev han som Danmarks anseteste Prælat Ærkebiskop i Lund. Paven stadfæstede ham tillige som Sveriges Primas og sendte ham Palliet.

Som Ærkebisp er A. S. ganske vist en mindre storladen Skikkelse end sine 2 Forgængere, Eskil og Absalon; men hans store Lærdom, hans ublandet kirkelige Virken og hans milde Værdighed gave ham visse ejendommelige Fortrin. Fremfor alt blev han Præsteskabets store Lærer. Ved sin Forkyndergave og ved sin rene Vandel opdrog han baade høje og lave, og dertil kom hans indgaaende Belæring, baade i Tale og Skrift. A. S. er den danske Middelalders eneste store theologiske Forfatter. I sin første Bispetid udarbejdede han sit omfangsrige latinske Læredigt «Hexaëmeron» (de 6 Dage), delt i 12 Bøger og i alt paa 8040 Hexametre (udg. ved M. Cl. Gertz 1892). Det handler ikke blot om Skabelsen, saaledes som Titelen antyder, men giver i Virkeligheden næsten hele den daværende Skolastiks System: Læren om Treenigheden, Menneskets oprindelige Tilstand og dets Fald, Christi Menneskevordelse, Menneskets Dyder og Laster, Salighed og Fordømmelse, og dets Formaal var dels at tjene de unge Skolarer til Lærebog i Latin i Steden for Klassikernes «Sirenesange», dels at give dem en dogmatisk Haandbog, som ved Versformen des bedre kunde indprente Kirkens Lærdomme. Udtryksmaaden er jævn, som Regel ogsaa klar, de latinske Vers gode; men Æmnet udelukker alt digterisk Sving. Undersøgelsen af Indholdet har godtgjort, at Stoffet, dets Ordning og Behandlingsmaade ingenlunde har Oprindelighedens Præg; næsten hele Lærebygningen er hentet fra Petrus Lombarders og Petrus fra Poitiers' skolastiske Haandbøger, og det bibelhistoriske er præget af Petrus Comestors Gloser. Men er «Hexaëme-

ron» saaledes kun en Omplantning af den franske Theologis Tanker og Metoder, saa var Værkets Fremkomst i alt Fald et glimrende Vidnesbyrd om, hvor langt Danmark nu var naaet frem i kirkelig Kultur, og med god Grund beundredes dets Forfatter viden om. «I er en Helligdom, fuld af himmelske Skatte», skriver Saxo, da han tilegner A. S. sin Danmarkskrønne. Et Supplement til «Hexaëmeron» gav A. S. i sit Læredigt om Sakramenterne (nu tabt). Desuden digtede han flere Sekvenser til Jomfru Mariæ Ære, lettere og friskere, men ligeledes efter franske skolastiske Forbilleder.

Sin juridiske Interesse lagde A. S. for Dagen i en latinsk Omskrivning af Skaanske Lov. Varsomt lemper han her Landsloven hen imod kanonisk Ret og hævder, at den verdslige Ret kun er den kirkelige Rets Terne. Dermed var udtalt en Anskuelse, der let vilde kunne føre til Sammenstød baade med Folket og Kongen; men A. S. forstod ved sin hjærtevindende Mildhed at undgaa de farlige Skjær. Han fik endog Menighederne til at gaa ind paa en Række strængere Bestemmelser til Værn om Kirkens Hellighed og Værdighed og til at gjengive Kirkerne, hvad der i Tidens Løb var taget fra dem, og i Ærkestiftet gennemførte han med det gode Bispetienden, som Absalon havde søgt at tvinge igjennem med Magt. Og mellem ham og Kong Valdemar II var der, om end næppe et saadant Venskab som det mellem Absalon og Valdemar I, saa dog det bedste Forhold. A. S. salvede og kronede Valdemar i Lunds Domkirke (Juledag 1202), senere vistnok ogsaa Valdemar den unge i Slesvig (1218), og da A. S. optraadte som Fredens og de kirkelige Ideers Talsmand, dels ved under Lauenborgs Belejring at mægle det Forlig, der førte til Borgens Overgivelse imod Grev Adolf III's Løsladelse fra Søborg (1203), dels ved at bede om Frigivelse for Biskop Valdemar (1206), imødekom Kong Valdemar hans Ønsker. I Korstogsagen, den Tids store nationale Foretagende, virkede de ogsaa trofast sammen.

Fra Pavestolen modtog A. S. baade Æresbevisninger og Tilidshverv; muligvis har han i Bologna været Studiefælle med den store Pave Innocens III, og denne vilde ikke undvære den danske Ærkebisp paa det 4. almindelige Lateranmøde (1215). A. S. undslog sig, men fik en Irettesættelse, og af et senere Pavebrev skjønnes det da ogsaa, at han har været tilstede paa dette Middelalderens mest glimrende Kirkemøde. Ved samme Lejlighed opnaede han en stor Gunst, i det han fik Lov til ved Provision at indsætte sin

Brodersøn Peder Jacobsen til Broderen Peders Efterfølger paa Roskilde Bispestol, og det skjønt han endnu ikke havde den kano- niske Alder. Allerede 1204 var A. S. gjort til pavelig Legat for Danmark og Sverige, hvorved mange Sager, der ellers hørte under Rom, kunde afgjøres af ham, og han indsamlede og opbevarede Peterspengene fra begge Landene. 1212 blev han paa ny forlenet med en Legats Magt, særlig for at fremme Mission og Korstog. Paa dette Omraade har A. S. faaet stor Betydning. Fra 1203, da estiske Vikinger havde gjort Strandhug i Bleking, prædikedes der Korstog, og Paven bemyndigede A. S. til at indvie Missionsbisper (1206 og 1212). Ærkebispens fulgte Kong Valdemar paa Korstoget til Øsel (1206), hvorfra han med Biskop Niels af Slesvig (XII, 203) sejlede til Riga for at forhandle om dette Missionsbispedømmes Indordning under Lundestolen. Dette opnaaedes ganske vist ikke; men A. S. blev for øvrigt modtaget med Udmærkelse og holdt i Vinteren 1206—7 theologiske Forelæsninger for de tyske Klerke i Riga. Rimeligvis har han ogsaa fulgt Valdemar paa Korstoget til Samland og Preussen (1210). I alt Fald var han med paa det be- rømte Estlandstog 1219, og Legenden overførte senere Fortællingen om Moses' Bøn for Israeliterne under deres Kamp med Amale- kiterne paa A. S.s Paakaldelse af Gud for Danskerne, der trængtes haardt i «Volmerslaget». Efter Sejeren indviede A. S. Tyskeren Vicelin til Esternes Biskop. Valdemar lod A. S. blive tilbage i Estland som Statholder, og med Nybygden Reval som Udgangs- punkt udrettedes der ikke lidet til den ny Kirkes Ordning. Men idelig var der Rivninger med de tyske Sværdriddere og Rigas Bispestol, der ogsaa gjorde Krav paa Estland, og i sin Fredsomme- lighed var A. S. ikke Biskop Albert af Riga voxen som Politiker. Valdemar støttede sin Ærkebiskop ved et nyt Estlandstog (1220), og A. S. indsatte en ny Biskop, Danskeren Astrad, i det østlige Estland; selv Biskop Albert blev til sidst nødt til at give Afkald paa den estiske Mission, ja han maatte endog give sig og den liflandske Kirke ind under den mægtige danske Konge. Men samtidig blev A. S. i Reval haardt angreben af Øselboerne, og Esterne rejste sig atter, støttede af Russerne, saa de danske kom i stor Nød; trods A. S.s Imødekommen mod Biskop Albert var tilmed det danske Herredømme i Estland paa ny truet af den tyske Sværdmission.

Under disse brogede Forhold vendte A. S. endelig tilbage til Danmark (1221). Han var da en brudt Mand, forpint af de mange

Fortrædeligheder og ramt af en ulægelig Sygdom (efter senere Overlevering Spedalskhed), hvorfor han bad Paven om at fries for sit Embede. Pavestolen indvilgede paa visse Betingelser deri (1222), men endnu gik der over et Aar, før A. S. kunde nedlægge sin Stav. I sin sidste Embedstid virkede han ivrigere end nogen Sinde for Præsternes Cølibat, støttet af den pavelige Legat Gregorius de Crescentia og Kirkemødet i Slesvig (1222). I Følge Saxo har han dog udrettet mest ved det Exempel, han altid havde givet ved streng Afholdenhed, og det lykkedes ham ikke ved de ydre Foranstaltninger at føre Cølibatssagen til afgjørende Fremgang. I denne Tid indledede han ogsaa et nyt Afsnit af Danmarks Klosterhistorie; tilskyndet af en dansk Discipel af den hellige Dominicus, Broder Salomon fra Aarhus, omdannede han nemlig en af sine Gaarde i Lund til det første danske Dominikanerkloster (1222). Som andre af Skjalm Hvides Ætlinger var han tillige Cisterciensernes Ven og Velgjører; foruden andre Gaver skjænkede han saaledes Sorø Kloster sine Værdighedstegn, hvorved Abbeden fik Ret til at bære Bispehue og Bispestav og fik Rang foran de øvrige Abbeder. Tommerup og andre Klostre fik ogsaa Gaver; men fremfor alt berigede han Lunds Domkapitel, bl. a. ved Oprettelsen af 2 nye Præbender, og efter hans Død fik Kapitlet hans kostbare Bogsamling, hans Relikvieskrin og øvrige Skatte. — Trods Sygdom varetog han Embedspligterne til det sidste, saaledes da han paa Markederne ved Skanør forbød Handel med Relikvier og Helgenbilleder (1223); men Modgangen knugede ham, han var allerede som en død blandt de levende. Overrumplingen af den store Konge paa Lyø og den paafølgende Forvirring i Landet droge ham yderligere bort fra Verden, og i Efteraaret 1223 trak han sig tilbage til Ivø, østligst i Skaane, hvor han næsten levede som Eneboer, indtil Døden udløste ham fra hans Lidelser 24. Juni 1228. Han jordfæstedes i sin Domkirke. Da Graven undersøgtes (1833), fandtes Skelettet af en høj Mand paa lidt over 60 Aar; hans ene Ben havde været brækket og var ved Sammenvoxningen blevet kortere. I Lund holdt man den lærde Biskops Minde højt i Ære. Han er da ogsaa en af Valdemarstidens ædleste og betydeligste Mænd.

Sommelius, *De meritis et fatis Andreæ Sunonis* (1796). P. E. Müller, *Vita Andreæ Sunonis* (1830). Saxonis Grammatici *Hist. Danica*, ed. P. E. Müller. Helveg, *Den danske Kirkes Hist. til Reform.* I. F. Hammerich, *En Skolastiker og en Bibeltheolog.* Hammar, *Kyrkan i Skåne.* Andreæ Sunonis filii Hexaëmeron, ed. M. Cl. Gertz. *Nord. Tidsskr. f. Filologi* 3. R. I, 135 ff. H. Olrik, *Konge og Præstestand II.* *Hist. Tidsskr.* 4. R. VI, 449 ff. *Hans Olrik.*

Sunesen, Ebbe, o. 1158—1208, sjællandsk Stormand, en af de ældste Sunesønner, fik efter sin Fader, Sune Ebbesen (IV, 397), Gaarden Knardrup i Nordsjælland, hvortil der hørte meget andet Gods; saaledes havde E. S. Ejendomme i Herlev, som han skjænkede til Esrom Kloster, og i Alsønderup ved Arresø. Han stod i Venskabsforhold til Abbed Vilhelm i Æbelholt, og denne priser i høje Toner E. S.s Ædelhed og Fromhed, men maatte dog en Gang klage over hans Fogeds Overgreb. E. S. hørte til Danmarks anseteste Mænd. Kong Knud lod ham og hans Broder Anders mægle i en Fiskeristrid mellem Æbelholt Kloster og Kronens Landboer og paa Borgen Grønholt 1196 bevidne Stadfæstelsen af Dømmen mellem Cistercienserne i Guldholm og Cluniacenserne ved Slesvig, og ligesom de andre Sunesønner (undtagen Jacob) hørte han til det fornemme Broderskab, som i denne Konges Tid var udbredt over hele Landet. En Datter af E. S., Benedicte, blev endog Sveriges Dronning, i det Kong Sverker II, som var opfostret i Danmark, kaarede hende til Brud; hun døde for øvrigt tidlig efter at have født en Datter. Baandet mellem Sverker og hans Svigerfader brast dog ikke, og hans Herredømme opretholdtes længe, sikkert ved Støtte fra dansk Side. Endelig lykkedes det hans Medbejler, Erik Knutsson, at fordrive ham, og Sverker tyede til Danmark, hvor E. S. og hans Brødre rustede en Hær for at hjælpe ham. Man trængte frem i Vestergötland, og ved Lena kom det til en haard Kamp (31. Jan. 1208), der endte med Nederlag for Sverker, og blandt de faldne vare E. S. og hans Broder Laurens; 2 Aar efter gjorde Sverker et nyt Forsøg paa at gjenvinde sit Rige, men faldt i Slaget ved Gestilren. Skjønt Sunesønnernes Tog til Sverige næppe har været et dansk Rigsforetagende, var Indtrykket ved den stolte Æts Nederlag dog ikke mindre overvældende; man mindedes det i en tungsindig Folkeviser. E. S. og Laurens bleve jordfæstede i Sorø Klosterkirke; begge havde de været Klosterets Velgjørere. Af E. S.s Sønner blev Johannes († 1232) Marsk, Peder († 1256) arvede Knardrup og havde en Strid med Erik Plovpenning; af de 4 Døtre ægtede Cæcilie Jon Reinmothsén og blev ved ham Moder til Jon Litle (X, 343), en anden var gift med en tysk Grev Engelbert, hvem Folkevisen om Lenaslaget berømmer.

Hans Olrik.

Sunesen, Jacob, o. 1170—1246, en af de yngste af de berømte Sunesønner, indtog i Valdemar II's Tid en fyrstelig Stilling paa Møen,

hvor han havde Gods, men tillige vistnok var kongelig Lensmand («Hr. Jacob af Møen»); for øvrigt ejede han Gods bl. a. ved Roskilde og Holbæk og i Nordsjælland og stod i en Aarrække som Danmarks mægtigste og fornemste Stormand; hvor han har været Vidne til Retshandeler, nævnes han foran de andre Adelsmænd, og ved Valdemars Helgebrudsforordning for Fynboerne (1228) anføres han som eneste læge Vidne. Sikkert har han fulgt sin Broder Ebbe paa Sverigestoget, men undslap fra Nederlaget ved Lena (1208); ligeledes har han været med paa Valdemars forskellige Krigstog, og hans nøje Forhold til Hamborgkirken kunde tyde paa, at han en Tid har været Kongens Hovedsmand i de erobrede Lande ved Elben. Mest fremtrædende er han dog ved Underhandlingerne om Kong Valdemars Løsladelse, og det synes, som om han efter Albert af Orlamündes Tilfangetagelse (Jan. 1225) har været den ledende Mand i Danmark. Ved Overenskomsten med Grev Henrik af Schwerin i Nov. 1225 maatte han være Borgen for Udbetalingen af Løsesummens anden Del og for Rensborgs Overgivelse til Grev Adolf IV af Holsten, og ved det endelige Forlig med Schwerinerne (1230) var han den, der skulde modtage Kongesønnerne Erik og Abel, naar de udløstes, og han stod forrest blandt de danske Forlovere for Overenskomsten. Som sine Brødre var han meget kirkeligssindet. Sorø Kloster gav han Gods paa Sjælland og Møen, og ved Roskilde Domkirke oprettede han en ny Præbende, ligesom han skjænkede Kirken Avderød i Nordsjælland. End videre stod han i nøje Forbindelse med Kathedralkirken i Hamborg: han lod sig optage i Kannikernes Broderskab og gav Dekanen Bertold Penge for at afskrive Bøger til Kapitlet, deriblandt Broderens «Hexaëmeron», hvorfor Bertold indstiftede Aartider for ham og 2 af hans Sønner. Længe overlevede J. S. saa vel sine Brødre som ogsaa sine Sønner — Andreas Camerarius døde allerede 1223, Biskop Peder af Roskilde (VIII, 364) 1225 og Johannes 1240 —, og han blev Vidne til Rigets Nedgang under Erik Plovpenning og det skæbnesvangre Brud mellem hans egen Æt og Kongen. Han og Biskop Gunner af Viborg stode da ene tilbage som levende Minder om Valdemarstidens svundne Storhed. J. S. og hans Hustru Estrid døde begge 1246, efterladende sig Datteren Ingerd, der var Grevinde af Regenstein (VIII, 297). I sit Skjold førte J. S. 3 Tværbjælker, hvilket gjenfindes hos flere andre af Skjalm Hvides Efterkommere.

Hans Olrik.

Sunesen, Johannes, — o. 1202, Marsk(?), var ligesom sine ovennævnte Brødre gavmild mod Sorø Kloster, men dog mest kjendt for sin Pilegrimsfærd til det hellige Land. For at iværksætte den laante han paa sin Gaard i Alsted med alt dens Tiliggende 200 Mark Sølv af Sorø Kloster (1199); vendte han ikke tilbage, skulde Klosteret beholde dette betydelige Gods. Dette Tilfælde indtraf netop; o. 1202 døde J. S. ved den hellige Grav. Fra Jerusalem underrettede man Kong Valdemar II om, at der skete Jærtegn paa det Sted, hvor J. S. var jordet; men det fremspirende Helgenry visnede atter hen. *Hans Olrik.*

Sunesen, Laurens, —1208, Stormand, var ligesom de andre Sunesønner gavmild mod Kirker og Klostre. Æbelholt Kloster skjænkede han Kagerup i Nordsjælland, der senere af hans Broder Biskop Peder blev kjøbt for Tienden af Tibirke, Vejby og Blidstrup Sogne, og Københavns Frue Kirke gav han Godser ved Kongens Lyngby, de første faste Ejendomme, denne Kirke opnaaede; ogsaa Sorø Kloster blev betænkt. L. S. fulgte sin Broder Ebbe paa Toget til Sverige. Begge faldt de i Slaget ved Lena (31. Jan. 1208), og de bleve jordede Side om Side i Sorø. I dette Kloster indstiftede Jacob Sunesen af sit Gods i Merløse en Aartid for L. S., og i vor Frue Kirke i København mindedes man ham ligeledes paa hans Dødsdag. Han vides ikke at have efterladt sig Børn. *Hans Olrik.*

Sunesen, Peder, o. 1161—1214, Biskop, var en af de ældste af Sunesønnerne og blev bestemt for den præstelige Stand. Breve fra Abbed Vilhelm i Æbelholt godtgjøre, at der tidlig var et nøje Venskab mellem ham og P. S.; sikkert har den fyrige Franskmand været Drengens Lærer. Efter hans og Ærkebiskop Absalons Ønske sendte Sune sin Søn til den berømte Abbed Stephan i Genovevaklosteret ved Paris (o. 1180). Egentlig skulde han dernæst indtræde i Cistercienserordenen, der var særlig yndet af Absalon og hans Frænder; men Markarbejdet og Tugtens Strænghed skræmmede den unge Mand, og Stephan vilde nødig slippe den begavede Dansker, der oven i Købet droges stærkt af de boglige Studier i Paris. Saa optoges P. S. da som regelbunden Kannik i Genovevaklosteret og lagde sig flittig efter den her hjemmehørende skolastiske Mystik. Stephan kalder ham en Salomo, ung af Aar, men gammel af Forstand, og roser hans Skarpsindighed, Ydmyg-

hed og høviske Væsen. Men P. S. led af Hjemve; Abbed Vilhelm talte for hans Tilbagevenden, men Sune og Absalon vilde ikke høre derom. Imidlertid svækkedes hans Helbred ved idelig Fjerdedagsfeber, og til sidst maatte han drage hjem (o. 1183). Stephan selv havde tilraadet det; kun krævede han Klosterløftet overholdt, indtil han blev Biskop, og helst vilde han se ham som Kannik i Æbelholt Kloster. Ærkebiskop Absalon har imidlertid villet have ham hos sig for at lede hans Udvikling og dygtiggjøre ham til at blive hans Arvtager; P. S. blev derfor Kannik i Lund, og da han havde opnaaet den kanoniske Alder, fik Absalon ham i 1191 gjort til Biskop over Roskilde Stift, som han selv hidtil havde styret; fremdeles skulde P. S. dog hjælpe Absalon med de kirkelige Pligter i Ærkestiftet.

Strax fik P. S. Lejlighed til at virke i sin store Frændes Aand. Som Absalon satte han Fædrelandets Vel over de kirkelige Grundsatninger, da han var med at tage den forræderske Biskop Valdemar til Fange (1192), og han stod ved Absalons Side imod Paven, da denne krævede Valdemar løsladt. Det var ogsaa en Fortsættelse af Absalons Gjerning, da P. S. ved sit altid varme Venskab med Abbed Stephan og Abbed Vilhelm — denne kalder ham sit «andet Jeg» — blev et nyt Hovedled i Danmarks kulturelle Samkvem med Frankrig. Forbindelsen udstraktes nu endog til det politiske. De 3 Venner vare nemlig Mellemmænd, da Planen om Philip Augusts Giftermaal med Kong Knuds Søster Ingeborg (VIII, 279) blev fremført, og P. S., ledsaget af Abbed Vilhelm, stod i Spidsen for den Sendefærd, der bragte den danske Kongedatter til Frankrig (1193). Det var stolte Øjeblikke, da han i Amiens overværede Brylluppet og Kroningen af den unge Dronning; men Ydmygelsen fulgte brat efter, da Philip August pludselig viste Afsky for sin Brud og forlangte, at de danske Herrer skulde tage hende med tilbage, hvorpaa han, da P. S. vægrede sig derved, bød dem forlade Landet. Med tungt Hjærte maatte P. S. da overlade Ingeborg til hendes sørgelige Skæbne og drage hjem til Danmark. Og dog har denne Frankrigsrejse paa anden Vis haft gavnlige Følger for P. S. og hans Fædreland, i det han gjæstede sin fordums Lærer Stephan, der nu var Biskop i Tournai, og fra denne Bys Kathedral hentede Grundtanken til den herlige Domkirke, som han selv lod bygge i Roskilde; Ideen til de karakteristiske 3delte Vindusgrupper laante han senere fra St. Vincents Kapel, som Stephan byggede mellem sin Domkirke og sin Bispegaard.

Ogsaa som Hærfører blev Absalon Forbilledet for P. S.; men Lærlingen var ikke sin Mester jævnbyrdig. Da Markgrev Otto af Brandenburg, der havde sluttet Forbund med Biskop Valdemar og Grev Adolf III af Holsten, trængte ind i Pommern og underkastede sig en Del af dette danske Lydland, sendte Kong Knud en Flaade imod ham, og skjønt det her ikke drejede sig om Kors-tog, var Biskop P. S. dens Fører. Man sejlede op ad Oder og gik i Land. Markgrev Otto rykkede frem, og der stod en haard Kamp med stort Mandefald paa begge Sider. Værst gik det dog ud over Danskerne: P. S.s Broder Thorbern faldt, og selv blev han saaret og tagen til Fange (1198). Markgreven haabede ved dette kostbare Bytte at kunne udløse mange af sine Mænd fra dansk Fangenskab og sikre sig de nys erobrede Egne; men P. S. lod, som om han var svagere efter sit Saar, end han i Virkeligheden var, og hans Fjende blev da bange for Kirkens Hævn, hvis den bispeviede Mand skulde dø i Fængselet. Han lod ham derfor holde i mildere Forvaring, men nu underkøbte P. S. sin Vogter og undslap til Danmark (1199). Senere deltog han i et af Hertug Valdemars raske Tog gennem Holsten for at jage Grev Adolf bort (Okt.—Nov. 1201), og da Valdemar var bleven Konge, var han med paa Toget mod Lauenborg, hvor han bidrog til, at Borgen blev overgivet, imod at Grev Adolf blev løsladt (1203). Ligeledes har han vistnok deltaget i sine Brødres Tog til Sverige og set Ebbes og Laurens' Fald ved Lena (1208).

Da P. S.s lærde Broder Anders var bleven Ærkebiskop (1201), overtog han dennes Stilling som Kongens Kansler og beholdt den til sin Død. Derved fik han end mere med Statssagerne at gjøre; men hvor megen Indflydelse han har gjort gjældende, vide vi ikke. Derimod ses det, at han som Biskop har udrettet noget betydeligt. Foruden Roskilde Domkirke, det skjønneste Minde om P. S.s Virksomhed, byggede han vor Frue Kirke i den oplomstrende Bispestad Kjøbenhavn, og ved denne Kirke grundlagde han tillige et Kollegiatkapitel. 1193 indviede han Bergen Klosterkirke paa Rygen og indførte her Cisterciensernonner fra Roskilde; under hans Overledelse har man vistnok ogsaa rejst de rygenske Stenkirker, der vise nøje Slægtskab med samtidige danske Kirkebygninger. Stor Gavmildhed viste han mod sjællandske Klostre, saaledes Ringsted Kloster og St. Peders Kloster ved Næstved, end mere dog Sorø Kloster, som han skjænkede Tienden af Bromme og Ondløse samt Jorder i Vejleby, Glostrup m. m., fremfor alt dog sin store

Gaard i Broby med Tilliggende (1214); tilmed skaffede han Sorø heldige Mageskifter, især friede han Klosteret fra mange Ulemper ved at bevæge sin Frænde Johannes Camerarius, Skjalm Hvides Datterdattersøn, til at afstaa det nærliggende Pedersborg med tilhørende Gods imod Godtgjørelse af Klosterets Ejendomme; selv hjalp han Sorø til dette Mageskifte ved af sit eget at give Johannes Gods til en Værdi af henved 6 Mark Guld (1205). Endelig skjænkede han Æbelholt Kloster store Gaver og tog det — ligesom ogsaa Esrom — i sin særlige Beskyttelse; han indviede Hovedalteret i Æbelholts ny Klosterkirke (1210) og virkede for Abbed Vilhelms Helgenry. Roskilde Domkapitel skjænkede han Naadensaar-Indtægterne af hele Stiftet og Jordegods til Værdi af 10 Mark Guld. P. S. døde 29. Okt. 1214. I Sorø mindedes man ham som en af Klosterets ypperste Velgjørere, og paa Højkorets Væg malede man hans Skjold, som lignede Broderen Jacobs; men af Fortegnelsen over Gravene i Klosterkirken ses det, at han ikke har været jordet der. Naar han kaldes «Peder Gammel», da er det i Modsætning til hans Brodersøn og Efterfølger Peder Jacobsen (VIII, 364). Arnold af Lybek kalder ham en klog og raadsnild Mand.

Helveg, Den danske Kirkes Hist. til Reform. I. Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1890, S. 141 ff.

Hans Olrik.

Sunesen, Thorbern, —1198, som de 6 foregaaende Søn af Sune Ebbesen, er i Regelen bleven sammenblandet med en ældre Thorbern, der tog fremragende Del i Venderkampene og var Kongens Hovedsmand paa Søborg. Om T. S. vides kun, at han fulgte sin Broder Biskop Peder paa Toget mod Markgrev Otto af Brandenburg (1198), faldt i Kampen og blev jordet i Sorø Klosterkirke.

Hans Olrik.

Svabo, Jens Christian, 1746—1824, lærd Færing, fødtes paa Vaag, hvor hans Fader, Hans Christophersen Svabonius (f. 1702 † 1764), var Sognepræst. Moderen hed Armgard Maria Samuelsdatter f. Weyhe. S. undervistes af Faderen, dimitteredes fra Thorshavns lærde Skole 1765 og aflagde den filosofiske Prøve i Kjøbenhavn 1767. Som Regensianer drev han i Fællesskab med sin ældre Kontubernal Nicolai Mohr (XI, 344) ivrige naturhistoriske og økonomiske Studier og udarbejdede paa samme Tid et Udkast til sin senere betydelig udvidede og oftere omskrevne Ordbog over det hidtil uskrevne færøske Sprog, hvoraf flere Redaktioner i Haand-

skrift bevares i vore offentlige Bibliotheker. Over disse brødløse Kunster forsømte den flittige og vel begavede studerende at tænke paa det — i hans fattige Omstændigheder — saa højt fornødne Brødstudium. I Aarene 1771 og 72 virkede han som Huslærer hos Grev Gustav Holck-Winterfeldt; i 1775 fandt han Udveje til en Rejse til London. 1773 udgav S. et økonomisk Skrift «til den færøske Landmands Nytte» og 1779 et Par Afhandlinger om Marsvinsfangst og Fiskebanker. I Aarene 1781—82 berejste han efter kongelig Befaling sine elskede Fædreøer for at tilvejebringe Oplysninger om deres naturlige Hjælpekilder og økonomiske Vilkaar og samle Stof til en fysisk og økonomisk Beskrivelse af Landet. Dette Hverv udførte S. med stor Flid og Omsigt. Hans — nu i Rigsarkivet bevarede — Indberetninger fra Rejsen fylde 7 Kwartbind med mange Tegninger. Værkets paatænkte Bearbejdelse til Trykken kom ikke til Udførelse. Kun et enkelt Afsnit: «Beskrivelse over de færøske Havne og Ankerpladse», lykkedes det S. at faa udgivet (1785). Det mærkeligste Udbytte af Rejsen var S.s Opdagelse af Færøernes Folkesange, hvoraf han fik indsamlet og optegnet over 50. Hans Afskrift af Samlingen — 3 pyntelige Kwartbind — blev efter Bestilling overrakt Kronprins Frederik, der skjænkede den til det store kongl. Bibliothek, medens S. for sin kostelige Visekat modtog 50 Rdl. (2 $\frac{1}{2}$ pr. Ark!).

Efter nogle Aars forgjæves Kamp med Fattigdommen maatte S. opgive alle sine Fremtidsplaner, da den ham givne Udsigt til Befordring lukkedes for ham. Skuffet og mismodig forlod han Hovedstaden for at henleve sin øvrige Levetid paa Færøerne i kummerlig Armod. Kun en sparsom Hjælp nød han af og til fra Rentekammerets Fattigkasse, men var i øvrigt henvist til gode Slægtninges Barmhæertighed. Han døde ugift i Thorshavn 14. Febr. 1824.

Erslew, Forf. Lex. Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1882.

J. Bloch.

Svale, Mogens, —1581, skal have været Søn af ndfr. nævnte Landsdommer Verner S. I Syvaarskrigens Tid optræder han som ivrig og tapper Partigænger, standsede de svenskes Indrykning paa Hedemarken 1565, gjorde Indfald i Værmeland 1568 og bestemtes s. A. af Kongen til Hovedsmand over 500 Skytter. Ved Flisen Elv i Solør skal han længe have kæmpet med Fjenden. Han siges ogsaa at have været den, der paa Christen Munks Befaling stak Ild paa Oslo 1567. Krigen kaldtes undertiden i Traditionen «Svale-

Krigen» eller ogsaa «Krabbe-Krigen» efter en Niels Krabbe, der var S.s stadige Medkæmper. I Sagnet have disse 2 overhovedet spillet en stor Rolle. Efter Freden var S. i mange Aar og indtil sin Død (1581, begravet i Oslo) forlenet med Ide og Markers Len samt med et Kanonikat i Hammers Domkirke. Han skrev sig til Bisbo i Fyn og erhvervede sig i Norge adskilligt Jordegods, bl. a. Aker ved Hammer, hvor han skal have boet. Han var gift med Maren Bielke, Datter af Jens Thillufsen B. (II, 336). Hun overlevede ham og fik 1582 Brev paa hans Kanonikat i Hammer.

Thaarup, Mag. f. Danm. og Norges Beskriv. II, 218. Ramus, Norriges Kongers Hist. S. 328. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. III, 373. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg., S. 182. (Norsk) Hist. Tidsskr. IV, 496 f. og 3. R. I, 259.

L. Daae.

Svale, Verner Bertelsen, —1561, til Bisbo, en for længst forsvunden Hovedgaard i Baag Herred, hørte til en meget lidet kjendt langelandsk Adelsæt, der havde taget Navn efter sit Vaabenmærke. Hans Farfader, Verner Hansen, beklædte endnu kun en Herredsfogeds den Gang saare beskedne Stilling. Selv nævnes han 1528 blandt de Adelsmænd, der fik Tilsigelse til at ledsage Kongen ind i Hertugdømmerne; men det var først, da han hened 1544 beskikkedes til Landsdommer i Fyn og beholdt det til dette Embede hørende Len, at hans Navn blev kjendt i videre Kredse. Han beholdt nemlig denne fremragende Stilling til sin Død, der indtraf mellem 19. Febr. og 16. Avg. 1561. Han angives gift med Kirsten Drage; men hans Hustru synes 1560 at have heddet Anne. Skjønt han efterlod sig en talrig Flok Børn, døde Slægten dog ud med disse.

Thiset.

Svane (Svaning), Hans, 1606—68, Ærkebiskop, var født 27. Marts 1606 i Horsens, hvor hans Fader, Hans Olufsen Riber († 1615), var Borgmester; Moderen, Anne († 1637), var en Datter af ndfr. anførte kongl. Historieskriver Hans Svaning i Ribe, hvis Navn Dattersønnen fik, et Navn, han, som flere i Slægten, senere forandrede til Svane, medens han dog stadig paa Latin kaldtes Svaningius. Efter at have nydt Undervisning i sin Fødebys Skole sendtes han 1620 til den kongl. Skole i Sorø. Men da han efter o. 5 Aars Skolegang her faldt i forskellige Sygdomme, tog hans Svoger, den udmærkede Latiner og lærde Theolog Christen Jensen, Sognepræst i Vejle og senere kongl. Hofprædikant (VIII, 399), ham hjem til sig. Her kom han sig og gjorde under Svoge-

rens Vejledning saa god Fremgang, at han 1626 kunde afgaa til Universitetet. Efter vel bestaaet Prøve blev han optaget i Huset hos den daværende theologiske Professor Jesper Brochmand, der var bekjendt som en udmærket Vejleder for de unge Mennesker, der fandt et Hjem hos ham. Da S. næst Theologien med Iver havde kastet sig over de østerlandske Sprog, rejste han for at opnaa videre Uddannelse i disse allerede 1628 til Franeker i Friesland, hvor Sixtinus Amama, der havde et stort Navn som Orientalist, da var Professor. Da denne udmærkede Lærer imidlertid døde efter 2 Aars Forløb, drog S. til Wittenberg, hvor han fik et Hjem i den ansete theologiske Professor Hülsemanns Hus. I Maj 1631 blev han kaldt hjem for at disputere for det kongl. Rejsestipendium. Efter at have bestaaet Prøven under Brochmands Præsidium begav han sig s. A. til Leiden, da Krigens Forstyrrelser ikke gjorde det raadeligt at gaa til et af de lutherske Universiteter i Tyskland, hvortil Stipendiet egentlig forpligtede ham. Efter 1½ Aars Ophold her rejste han 1633 til Oxford. Medens han her med Flid benyttede det Bodleyanske Bibliothek, fik han Meddelelse hjemme fra, at han i Sept. 1633 var beskikket til Professor ved Universitetet i de østerlandske Sprog. For imidlertid at fuldende sin Uddannelse heri drog han med Kansler Chr. Friis' Samtykke først til Paris for at nyde godt af den berømte Gabriel Sionitas Undervisning i Arabisk. Endelig, efter o. 7 Aars Ophold i Udlandet, kom han hjem og overtog 1635 sit Professorat efter med Berømmelse at have aflagt en offentlig Prøve paa sin Kyndighed i de semitiske Sprog. Kort efter tog han Magistergraden. Som en af de yngre Professorer beklædte han tillige i nogle Aar Posten som Universitetets Notarius. 1. Sept. 1639 ægtede han Marie Fuiren, Datter af afdøde Dr. med. Jørgen F. (V, 490) og Margrethe Fincke, hvis Fader var den berømte gamle Professor Thomas F. Ved dette Ægteskab blev S. ikke blot besvogret med den Tids akademiske Aristokrati, men fik ogsaa en betydelig Formue.

Efter i 10—11 Aar at have virket paa den nævnte Plads i det filosofiske Fakultet, uden dog at gjøre sig særlig bemærket, rykkede S. 1646 op i det theologiske og blev s. A. kreeret til Dr. theol. af sin gamle Velynder Jesper Brochmand, der nu var Sjællands Biskop. Inden mange Aar skulde han komme til at indtage Brochmands Plads; thi da dennes 2 Eftermænd døde efter faa Aars Embedsvirksomhed, befalede Frederik III 26. Juni 1655 Roskilde Kapitel at sammenkalde alle Sjællands Kjøbstadpræster og

foranstalte Valg af en Biskop. Valget faldt paa S., som derpaa af Biskop P. Vinstrup i Lund indviedes til «Superintendent» i Sjællands Stift. Det er i denne Stilling, S. har vundet et Navn, der ikke vil glemmes i den danske Historie, men ganske vist langt mere som Politiker end som gejstlig Tilsynsmand. Som Theolog hørte han til den strængt orthodoxe lutherske Skole. Som Videnskabsmand er hans Betydning omstridt. Thi vel har han i sin uhyre vidtløftige Kommentar til Profeten Daniel (2 store Foliobind, 1654—66) lagt en forbavsende Erudition for Dagen; men dermed er vel ogsaa det meste sagt, der kan tjene til Værkets Berømmelse. Hans reviderede Udgave af H. P. Resens Bibeloversættelse, almindelig kaldet «den Svaningske Bibel» (1647), kan heller ikke i nogen betydelig Grad forøge hans Anseelse, da de vigtigste Forbedringer vare foretagne af Resen selv, der indtil sin Død var vedbleven med at rette i sin Oversættelse. Desuden fik S. en meget ubehagelig Mindelse om, at han havde ladet det mangle paa tilstrækkelig Omhu ved Korrekturen, da Socinianeren Stanislaus Lubienietz (X, 410) ved en Religionsdisputats i Kjøbenhavn 1662 i Frederik III's Nærværelse paaviste, at et af de vigtigste Skriftsteder, der plejede at føres i Marken mod Socinianerne, fattedes i den nævnte Bibeludgave. At S. derimod har været en Taler af Rang, hvad enten han førte Ordet i det latinske eller det danske Sprog, kan næppe bestrides. For Latinens Vedkommende kan henvises til hans «Laudatio funebris Christiani V, principis Daniæ» (1648) og hans «Idea boni principis, oratio in Friderici III inauguratione» (1651). Hans Dygtighed som dansk Taler, om end efter vor Smag vel meget i Bedemandsstil, viste han ikke blot i sine Ligtaler over Fru Sidsel Lunge, Henrik Lindenovs, (1657) og Christen Skeel Albertsen (1661), men særlig under Forhandlingerne paa Rigsdagen i Kjøbenhavn 1660, hvor han kom til at spille en politisk Rolle, der ikke er naaet af nogen anden dansk Biskop i det lutherske Tidsrum, D. G. Monrad alene undtagen.

Den kjøbenhavnske Rigsdags Historie kan ikke fortælles her. Kun Hovedpunkterne af S.s energiske og følgerige Optræden kunne antydes. 5. Avg. 1660 udgik kongl. Befaling til Landets Bisper om i Forbindelse med udvalgte af Gejstligheden at møde i Kjøbenhavn 8. Sept. for at «fornemme og slutte paa, hvad vi til Fædrelandets Sikkerhed og bedste agte at lade foregive og proponere». I Henhold hertil indkaldte S. Præsterne i sit Stift til at møde i Roskilde 28. Avg. for at træffe Valg af deputerede. De valgte

saa 5 af deres Midte; men Tallet indskrænkedes siden til 2, nemlig Provsterne i Kjøge og Slagelse, M. Christen Madsen Tausan og M. Peder Villadsen, hvilken sidste særlig blev S. en duelig Medhjælper i Udførelsen af de store Planer, han i Forbindelse med Borgmester Hans Nansen havde om en Forandring i Statsforfatningen, hvorved Adelen kunde blive indskrænket til bedste for Kongen og de uadelige Stænder. Det var S., som allerede ved Rigsdagens Begyndelse foreslog, at kun Medlemmer af Rigsraadet skulde være berettigede til Forleninger, medens Rigets øvrige Len skulde bortforpagtes til de højstbydende. Hvad den af Regeringen forlangte Konsumtionsskat angik, da erklærede han sig paa Gejstlighedens Vegne villig til at yde samme, naar Adelen ogsaa kom til at bære sin Part af Byrden. Kongen lod ved sin Kammersekretær Christoffer Gabel antyde for S. og Nansen, at det, som det gjaldt om, var, at han kunde faa fri Hænder derved, at hans Haandfæstning blev kasseret og en arvelig Regering indført. Mod dette Maal arbejdede S. nu med den ham egne Energi uden at agte Adelen Modstand; Gejstlighedens deputerede fulgte ham i sluttet Skare, ligesom Borgerstanden fulgte Nansen. Bispegaarden blev et vigtigt Samlingssted for den lille Kreds, der var indviet i Kongens Planer, og ved Stændermøderne var S. ved enhver Lejlighed den veltalende Ordfører for de uadelige Stænder, som han opildnede til uforfærdet at holde fast ved deres Krav paa Ligestilling og at støtte Kongens Ønske om Udvidelse af hans Magt trods Rigsraadets og Adelen Modstand. Adelen Forsøg paa at indjage Præsterne Frygt for, at de skulde miste deres Tiender, naar Adelen mistede sine Forleninger, lykkedes det S. ved Provst P. Villadsens Hjælp at afværge, og desuden opnaaede han en udvidet Fuldmagt fra dem til i alle Henseender at handle og vedtage paa deres Vegne, hvad han ansaa for at være til Kongens bedste og Fædrelandets Tarv. For øvrigt var S. Sjælen i de hemmelige Forhandlinger, som ved Siden af Stændermøderne førtes med Hoffet, og som i Virkeligheden bleve det egentlig afgjørende. Mellem Slottet og Bispegaarden færdedes Gabel idelig, og paa sidstnævnte Sted oplagde de i Kongens Planer indviede Rigsdagsmænd de Raad, der skulde bestemme Rigernes Statsforfatning for en lang Fremtid. 8. Okt. var alt saa vidt forberedt, at Minen kunde springe, i det de uadelige Stænder efter S.s Forslag vedtog «at tilbyde Hs. Majestæt Kronen som en Arvekrone». Et Par af Borgerskabet overbragte Rigshofmester Joachim Gersdorff denne Beslutning, der vakte

den største Bestyrtelse blandt Adelen. Da denne Stands Repræsentanter imidlertid ikke vilde slutte sig dertil, henvendte de uadelige Stænder sig, med S. som Ordfører, 10. Okt. umiddelbart til Kongen og overleverede ham det til Rigsraadet indgivne Forslag. Under et voldsomt Tryk paa Adelen bragte de følgende Dage den Sag Sejer, hvis Talsmand S. havde været. Rigsraadet og Adelen maatte give efter. Da Stænderne 13. Okt. samledes paa Slottet, var S. den af Ordførerne, hvis Tale især gav Mødet dets Præg, i det han i højtstemte Udtryk takkede Gud for den opnaaede Enighed og lykønskede Kongen, Dronningen og Kongehuset til Arverettens Erhvervelse, hvortil han fik hele Forsamlingen til at svare Amen.

I de følgende Dages Forhandlinger, der førte til Haandfæstningens Kassation og Enevældens Indførelse, hævdede S. den Anskuelse, at med Forbehold af Rigets Udelelighed og Bevarelsen af den lutherske Konfession skulde alt andet uden Indskrænkning overlades til Kongens fri Bestemmelse. Naar man dog tillod sig at udtale den underdanige Formodning, at Hs. Majestæt «lader formere en Reces saaledes, som det kan være ham, Riget og enhver Stand især til Gavn og det gemene bedste», saa vare Udtrykkene, sikkert ved S.s Indflydelse, holdte saa svævende, at de ikke i nogen betydelig Grad kunde hindre Kongens og Hofpartiets Tragten efter en større Magtfylde end den, som Rigsdagens Medlemmer havde tænkt sig. I den Tale, som Kansler Peder Reedtz ved den højtidelige Arvehylding 18. Okt. havde det Hverv at oplæse for Stænderne, var Udtrykket «Reces», der kunde tyde paa en konstitutionel Forfatning, da ogsaa ombyttet med «Regeringsform». — Et meget langt Tidsrum af Danmarks Forfatningshistorie var nu afsluttet, og en ny Tid var oprunden. Fraregnet selve Kongen og Dronningen havde næppe nogen bidraget mere til Opnaelsen af dette Resultat af den kjøbenhavnske Rigsdag end Biskop S. Selv har han dog maaske ikke anet, at Omslaget skulde blive saa gennemgribende, som det blev. Dog vidste han snart at finde sig til rette i de ny Forhold. Han var en Biskop, der passede godt til den absolute Kongevælde. Lønnen for hans Virksomhed i denne Sag udeblev da heller ikke.

Allerede tidligere havde Frederik III vist S. sin Gunst ved at tillægge ham et Kanonikat i Roskilde (1658) og skjænke ham Ebberrød Gaard og Mølle i Birkerød Sogn (1659), ligesom Kongen for at bøde paa de Tab, S. havde lidt under Krigen, da Svenskerne havde huseret ilde i Brønshøj, hvilket Præstekalds Indtægter vare

tillagte Sjællands Biskop, i Juni 1660 havde bevilget, at S. maatte «nyde og beholde de Bygninger og Hytter, der findes i den svenske Lejr paa Brønshøj Kirkes og Præstegaards Grund, eftersom Kirken skal være brøstfældig og Præstegaarden ganske nedbrudt». Efter Rigsdagen fløde Gaverne endnu rigeligere. Foruden en større Pengesum og en Karret (et Kjøretøj, som næppe nogen dansk Biskop før havde besiddet) skjænkede Kongen ham Svendstrup Hovedgaard og Gods ved Ringsted og udnævnte ham til kongl. Raad, Medlem af Statskollegiet og Assessor i Højesteret samt tillagde ham Titel af Ærkebiskop, hvortil senere (1665) kom, at S. udnævntes til Præsident i det akademiske Konsistorium, en Stilling, ingen før eller efter ham har beklædt, og som gav ham Rang og Sæde over Rector magnificus. Da S. 1661 fulgte Prins Christian paa hans Hyldingsrejse til Norge, gav dette Anledning til, at han ved Kjøb fra Kronen (faktisk vistnok ved kongelig Gave) erhvervede Godset Bro eller Broland i Søndfjord i Bergens Stift, senere kaldet Svano efter dets ny Besidder.

S. var saaledes — og ikke mindst i egne Tanker — bleven en Stormand. Universitetets Professorer fik det at mærke, og de synes at have haft nogen Vanskelighed ved at finde sig til rette i de ny Forhold, da Ærkebiskoppen forlangte saadanne Hensyn tagne til hans Person, som man ikke var vant til. Efter at være bleven Konsistoriets Præsident ansaa S. det ikke stemmende med sin Værdighed at indfinde sig i Professorernes Forsamling; alt skulde dog gaa efter hans Hoved. At der paa den Maade kunde opstaa ubehagelige Rivninger, er let at forstaa. Man har sagt, vel nok med nogen Overdrivelse, at Rasmus Vinding var den eneste Professor, S. stod paa en god Fod med; men faktisk havde han dog ogsaa Strid med denne. Allerede inden S. var kommen saa højt til Vejrs, som han senere kom, havde han 1659—60 haft en langvarig og bitter Strid med Professorerne i Almindelighed og Dr. Chr. Ostenfeld (XII, 464) i Særdeleshed angaaende et Par Sager, som i og for sig ikke vare af stor Betydning, men dog behandlede som Hovedsager. Den ene angik Besættelsen af Degneembedet i Universitetets Patronatskald Taarnby, den anden drejede sig om Udbetalingen af det Legat til Universitetet, Biskoppens Svoger Dr. Henrik Fuiren (V, 488) havde stiftet. Disse Stridigheder førtes med en saadan Paastaelighed fra begge Sider, at Kongen maatte lægge sig imellem for i det mindste at faa en ydre

Fred tilvejebragt. At S. imidlertid, som Forholdene vare, maatte gaa af med Sejeren, var omtrent en Selvfølge.

At en Biskop, der som S. var kongl. Raad samt Medlem af Statskollegiet og Højesteret, ikke kunde faa megen Tid til at tage sig af det ham paahvilende kirkelige Tilsyn, kan ikke forundre nogen. Sommeren synes han til Dels at have tilbragt paa sit Lyststed Ebberødgaard, da det berettes, at han oftere holdt Præstordination i Birkerød Kirke. Imidlertid er S.s Stilling til Kirken og Præsterne ikke uden Mærkelighed. Ham skyldes Stiftelsen (1659 og 62) af den gejstlige Enkekasse for Sjællands Stift, der har været en meget gavnlig Foranstaltning. Særlig Opmærksomhed fortjener hans Plan om Oprettelsen af et Konsistorialkollegium, under hvilket alle Sager vedrørende Kirke og Universitet, Skole- og Fattigvæsen samt Legater skulde henlægges, altsaa hvad vi vilde kalde et eget Ministerium eller Departement for Kirke- og Undervisningsvæsen samt tillige en gejstlig Højesteret. Utvivlsomt har det været S.s Tanke, at han selv skulde være Præsæs for dette Kollegium og saaledes blive Ærkebiskop ikke blot af Navn, men ogsaa af Gavn; for øvrigt kunde Planen være god nok. Gjennemført blev den dog ikke. Vi have endnu S.s Udkast til en Instrux for Kollegiet (Ny kirkehist. Saml. V, 239 ff.); men vi vide ikke, paa hvilket Skjær Planen er strandet. — De kongl. Privilegier, som 24. Juni 1661 bleve givne Gejstligheden, maa sikkert i alt væsentligt betragtes som S.s Værk. De sigte — selvfølgelig med Underkastelse under den absolute Kongemagt — til at skaffe Kirken og Gejstligheden en vis Selvstændighed og Uafhængighed af de verdslige Myndigheder (Lensmænd, Fogeder osv.); men ikke alt, hvad der i disse Privilegier fremstilles som Velgjerninger mod Præsterne, var det i Virkeligheden. Navnlig gjør det et utiltalende Indtryk, at det betegnes som en «synderlig Naade», at Præsterne «maa (o: skulle) tilforhandle sig deres Præstegaardes Bygninger», medens det faktisk var et Skattepaalæg paa dem (om end mod Erstatning af Eftermanden i Kaldet), opfundet af S. for at skaffe Penge til at dække over, at Kongen under Krigen havde forbrugt Fattigvæsenets Kapitaler og Legatmidler i Kjøbenhavn. Der er noget hykkelsk i den Maade, hvorpaa S. her har ladet Kongen være Velgjører mod Præsterne. Men det kan for øvrigt ikke nægtes, at Privilegierne indeholdt adskilligt, der i væsentlig Grad har bidraget til at sikre den danske Præstestand taalelige Kaar i vanskelige Tider. — Værre var det med Forordningen af 24. April 1664, hvorved Præsterne

paa Landet indtil videre gjordes til Opkrævere af den ny Konsumtionsskat; thi derved bleve de i egentlig Forstand Posekiggere, en Bestilling, der næsten med Nødvendighed maatte gjøre dem forhadte af deres Sognefolk og bevirke, at Præstens Besøg betragtedes som en ubehagelig Husundersøgelse, da han skulde holde Regnskab med enhver Skjæppe Korn, der bragtes til Mølle, ja endog med de smaa Kvantiteter, der i Hjemmene maltes paa Haandkværn, og kræve Afgift deraf. Har S. ikke, for at lette Skattens Indkrævning, selv givet Anvisning paa Præsterne til denne forhadte Bestilling, saa har han i ethvert Tilfælde ikke gjort saadanne Modforestillinger, at denne Nedværdigelse af Standen kunde blive afværget. — Rosværdigt er det derimod, at han ved at forestille Kongen, at det ikke gik an at fylde det theologiske Fakultet med Tyskere, fik et Par saadanne bortsendt, efter at de allerede havde indfundet sig i Kjøbenhavn. Han gjorde nemlig med god Grund gjældende, at det vilde være den sikreste Vej til at berøve de dygtigste danske Theologer al Lyst til Fremskridt, naar Udsigten til disse Lærerstillinger var dem betaget.

Skjønt S.s Karakter ikke gjør noget ublandet godt Indtryk, vil ingen dog kunne nægte, at han har været en betydelig Personlighed, vel egnet til at sætte store Ting i Værk. Er han end maaske bleven beruset af den store Medgang, har han dog ogsaa haft tiltalende Egenskaber. I alt Fald tyder den Mindetale, Professor Matthias Foss (V, 266) holdt over ham, derpaa. Thi, skjønt Foss var noget besvogret med S., bære adskillige af hans rosende Udtalelser om den afdøde Biskop dog i den Grad Paalidelighedens Præg, at deres Rigtighed næppe kan betvivles, selv om man afskriver en Del paa «Elogens» Konto. Dr. Chr. Ostensfeld, der havde haft saa skarp en Strid med S., udstedte det akademiske Program over ham, og i det er selvfølgelig ethvert Spor af gammelt Nag forsvundet.

S., der i sine sidste Aar havde lidt af nogle Sygdomsanfald, sad dog i Højesteret Dagen før sin Død. Da Budskabet om hans Bortgang (26. Juli 1668) naaede Odense, sagde Professor Jacob Bircherod: «Jeg maatte nok tænke, at Manden ikke skulde leve længe; thi den sidste Gang, for 5 Uger siden, jeg besøgte ham i Kjøbenhavn, var han saa ydmyg, fryndlig og beleven, som jeg aldrig havde set ham før at være.» S. blev 62 Aar gammel. Ved hans Jordefærd i vor Frue Kirke var der, som Jens Bircherod siger, «en stor Folketrænge» samlet.

Inden sin Død havde S. oprettet forskjellige Legater for trængende, og disse forøgedes af hans Enke, ovennævnte Marie Fuiresn († 1694). Deres Søn Frederik S. arvede Svendstrup Gaard og Gods. Da han en Gang havde forbrudt sig mod de strænge Jagtlove ved at føre «en fuld Jagt» ind paa den kongelige Vildtbane, og det blev meldt til Christian V, sagde Kongen: «Det har Hr. S. Ret til; han er vor Jægermester», og lod strax et antedateret Patent for ham som saadan udfærdige. Swanø Gods tilfaldt Dr. Jens Foss, der var gift med Bispens Datter Anne Margrethe S. En anden Datter, Søster S., blev i 2. Ægteskab gift med Dr. Hans Bagger (I, 424), Faderens 2. Eftermand paa Sjællands Bispestol.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 255 ff. Engelstoft og J. Møller, Hist. Calender I. Ny kirkehist. Saml. VI. *H. F. Rørdam.*

Swane, Hans Jørgen, f. 1821, Biskop, Søn af Mægler Lars S. og Julie Annette f. Clausen, Datter af Stiftsprovst H. G. C. (III, 606). Han er født i Kjøbenhavn 27. Okt. 1821, blev Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1838 og tog theologisk Embedsexamen 1843. I Universitetsaarene øvede især Martensen Indflydelse paa hans aandelige Udvikling. 1846 rejste han udenlands og tilbragte bl. a. 6 Maaneder i Rom. Dette gav Anledning til, at han efter sin Hjemkomst efter kongl. Beskikkelse blev sendt som Huslærer for Thorvaldsens Dattersøn til Rom, hvor han blev til Slutningen af 1848 og saaledes blev Vidne til Revolutionen. Ved sin Hjemkomst blev han 1849 Adjunkt i Sorø, hvor han stod i nært Forhold til Ingemann og J. F. Fenger. 1857 udnævntes han til Sognepræst for Hjerminde-Le-Hjorthede i Viborg Stift og 1860 til Provst for Middelsom og Sønderlyng Herreder. 1868 blev han Sognepræst for Følleslev og Sørslev paa Sjælland og Provst for Skippinge og Ods Herreder, 1871 Stiftsprovst i Viborg og Sognepræst for Domkirken og Asmild-Tapdrup og 1877 Biskop for Viborg Stift fra 1. Maj 1878. Han søgte som saadan ud fra sit kirkelig konservativ Standpunkt ved flittige Visitatser og saa nøje personlig Tilnærmelse til Præsterne som muligt at virke hen til, at Særretningerne ikke fik Overtaget, men at det evangelisk-lutherske vedblivende gav Stiftet sit kirkelige Præg, medens han dog bestandig anerkjendte Særretningernes relative Betydning. Han har medvirket til, at der i Viborg er opført et Menighedshus, som benyttes af alle Retninger. Det skyldes ogsaa ham, at der i Stiftet er oprettet en Forening for forsømte Børns Opdragelse, der

nu støttes af den overvejende Del af Menighederne. 1901 saa S. sig paa Grund af Svagelighed, foraarsaget ved et Ulykkestilfælde, nødsaget til at søge sin Afsked, som bevilgedes ham med Tilkjendegivelse af Kongens Paaskjønnelse af hans Dygtighed og Nidkjerhed. — S. ægtede 1850 Magdalena Sørenna Bruun (f. 1827), Datter af Konferensraad P. D. B. (III, 178). Han blev 1887 Kommandør af Danebrog af 2. Grad, 1894 af 1. Grad, 1900 Storkors.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 16 f.

L. Koch.

Svane, Hans Marius, 1800—28, Jurist, var født i Kjøbenhavn 22. Juni 1800, Søn af Supercargo, Brygger og Tømmerhandler Hans S. og Johanne Marie f. Gad. Han blev dimitteret fra Frederiksborg Skole 1816 og underkastede sig i 1820 den juridiske Embedsexamens theoretiske og i 1823 dens praktiske Prøve; han naaede kun at blive Volontær i det danske Kancelli, da han døde allerede 6. Marts 1828. — Om S.s mangesidige Interesser vidne hans efterladte Skrifter: «Natur og Kunst, et filosofisk-poetisk Forsøg» (1820), som han sammen med T. Algreen-Ussing udarbejdede til Erhvervelse af en udsat Pris, der dog ikke tilkjendtes dem, «Forklaring over enstydige danske Ords Bemærkelse» (1825), «Smaa poetiske og filosofiske Forsøg» (1826) og endelig en Samling «Juridiske Afhandlinger», som han 1824 udgav sammen med Algreen-Ussing, et Forsøg til en systematisk Fremstilling af de forskjellige Løsagthedsforsøelser, der dog ikke har nogen større videnskabelig Værdi.

Erslew, Forf. Lex.

H. Munch-Petersen.

Svane, Ole Henrik, 1740—1825, opvakt Lægmand, er født i Kolsbæk i Nordsjælland. Forældrene vare fattige Smaafolk, og han kom tidlig ud at tjene; siden sattes han i Skomagerlære i Kjøbenhavn, og baade her og paa en Svenderejse i Berlin kom han under herrnhutisk Paavirkning, som han dog senere frigjorde sig fra. 1780 rejste han efter et formentlig guddommeligt Kald til Svendborg, hvor han sluttede Venskab med en Snedker R. Klink, i hvis Hus i Kjærteminde han opholdt sig fra 1814. Hos Klink holdtes der smaa gudelige Forsamlinger, i hvilke Chr. Madsen (XI, 7) fik sin første Vækkelse. Baade Klink og S. inddroges i de Undersøgelser, som Chr. Madsens Optræden fremkaldte, dog uden at nogen af dem videre forulempedes. S. optraadte ikke selv som Prædikant, men ved sin inderlige og varme Tro paavirkede han mange. Han døde 3. Juli 1825.

F. Nygård, Kristenliv i Danmark gennem 100 Aar S. 136 ff.

L. Koch.

Svanevedel, Herman Frands, † 1697, s. v. Schwanewede (XV, 392).

Svaning, Hans, 1503—84. kongl. Historieskriver, var født i Landsbyen Svaninge i Fyn. Hans Forældre vare Bønderfolk; men han havde en Slægtning i den gejstlige Stand, M. Jens Andersen, Kansler hos Biskoppen i Odense, der hjalp ham til at studere. Der fortælles, at han i sin Barndom var halt og skjævbenet, men at han ved et pludseligt Fald fik sin Førlighed. Han gik i Kjøbenhavns Skole, medens Christiern Thorkelsen Morsing (XI, 472) var Rektor her (o. 1519), og han havde siden meget at fortælle fra den Tid, da Sigbrit dominerede i Kjøbenhavn og lod de fornemme Herrer staa uden for sin Gadedør i Regn og Slud, medens hun forment de fattige Skolepeblinger at gaa om og tigge deres Føde, som de vare vant til. Efter at have studeret nogle Aar ved Kjøbenhavns Universitet kom S. 1529 til Wittenberg, hvor han forblev længe og 1533 tog Magistergraden. Han maa allerede her have givet sig af med historiske Studier, da Melanchthon et Par Aar efter, at han var kommen hjem, foreslog Christian III at lade ham beskrive den danske Reformationshistorie. For øvrigt omtales det, at han med megen Venlighed tog sig af yngre danske studerende, der opholdt sig i Wittenberg. Midlerne til sit eget lange Ophold der har han maaske faaet derved, at Indtægten af et Præstekald i Fyn var ham tillagt, mod at han sørgede for, at det blev tilbørlig betjent af en Kapellan. I alt Fald havde han 1532 faaet kongeligt Løfte paa noget saadant. 1539 blev han kaldet til Professor i Rhetorik ved Kjøbenhavns Universitet, men indtog dog kun i 2 Aar denne Stilling, da han 1541 blev Lærer for den 7aarige Tronfølger, Prins Frederik (II). 1548 fulgte han denne paa hans Hyldingsrejse til Norge, ved hvilken Lejlighed han ved sin Opfordring bevægede Laurents Hansen (VII, 29) til at oversætte en Del af de norske Kongesagaer paa Dansk. Som Løn for sin Lærergjerning aflagdes S. med Kapitelspræbender i Roskilde, Lund og Ribe. Paa sidstnævnte Sted fik han 1547 Dekanatet med Løfte om det første ledige Kannikedømme.

Da Prinsen var 18 Aar gammel, var hans Læretid forbi, og S. trak sig nu tilbage til sit Prælatur i Ribe, hvilken By blev hans fremtidige Hjem, skjønt han 1553 udnævntes til «Danmarks Riges Historicus». Men den Gang vare de historiske Kilder ingenlunde saaledes samlede i Kjøbenhavn, som de siden bleve. Den Opgave

der blev stillet S., var at fortsætte Saxos Historie indtil hans egen Tid. For at faa Stof til et saadant Værk berejste S. forskellige Dele af Landet for navnlig i Klostrenes Bogsamlinger og Arkiver at udsøge, hvad der kunde tjene til hans Formaal. Snart bleve imidlertid hans Tid og Flid tagne i Brug til andre litterære Opgaver, nærmest af politisk Art, i det Regeringen benyttede ham til at besvare et nærgaaende Angreb paa Danmark, som den afdøde svenske Ærkebiskop Johannes Magnus var fremkommen med i sit (efter hans Død udgivne) Værk «Gothorum Sveonumque historia». Det var navnlig Kansler Johan Friis, der holdt paa, at den svenske Forfatter burde gjendrives. 1559, da S. var færdig med sit Modskrift, fik Universitetets Professorer Befaling til at gennemse det, om de mulig kunde forbedre noget deri. De foresloge da ogsaa nogle Forandringer, vistnok især for at mildne den skarpe Polemik; men da disse Ændringer vare forelagte Kongen og Kansleren, fik Professorerne dem tilbage med den Bemærkning, at hvad de havde udslettet af S.s Bog, skulde blive staaende og intet lades ude, «efterdi det er Sandingen». S.s Arbejde, der dels indeholdt en Gjendrivelse af Johs. Magnus, dels en Fremstilling af Kong Hans' Historie, blev da trykt. Men efter at det var færdigt fra Pressen, maa man være kommen paa de Tanker, at det ikke var saa heldigt, at det udkom under den kongl. Historieskrivers Navn, da det derved vilde faa et næsten officielt Præg. Man greb da til den Udvej at udslette S.s Navn paa Titelbladet og i Steden derfor sætte den afdøde Professor Petrus Parvus Rosæfontanus' (XII, 556) samt derhos omtrykke nogle Blade for at give det Udseende af, at det var et ældre Skrift, der væsentlig skrev sig fra den Tid, da P. Parvus skulde have færdedes i Ulandet i Christian II's Følge. I denne Skikkelse udkom da Bogen under Titel: «Refutatio calumniarum cujusdam Joannis Magni Gothi . . . Huic accessit chronicon s. historia Joannis regis Daniæ in declarationem ejusdem refutationis» (1560, faktisk 1561).

Vi kunne ikke her dvæle ved dette Skrifs senere Skæbne. Snart efter dets Fremkomst fulgte det blodige Sammenstød mellem de nordiske Riger i en mere end 7aarig Krig. Under denne blev der atter lagt Beslag paa S.s publicistiske Evner, og han maatte paa Regeringens Forlangende forfatte flere Afhandlinger til Gjendrivelse af svenske Fejdeskrifter, ligesom han senere under Lensstridighederne med Kongens Farbrødre, de slesvigske Hertuger, maatte laane Regeringen sin øvede Pen. Men med Undtagelse af

ovennævnte «Refutatio» vides ingen af S.s Skrifter at være udgivne i hans Levetid. Hans «Retraktat eller Forklaring paa den Beretning, som er nyligen udgangen de svenske til Vilje om alt det, som er sket og forhandlet mellem de danske og de svenske» (1565, trykt hos Rørdam, Hist. Kildeskrifter II) indeholder dog en god Udredning af Aarsagerne til Krigen i Norden.

Det er vel sandsynligt, at disse publicistiske Hverv have sinket S. i hans Arbejde paa Danmarks Historie. I ethvert Tilfælde gik det langsomt fra Haanden, skjønt S. ikke savnede kraftige Opfordringer til at fuldende dette nationale Foretagende. Følgen var, at den Mening efterhaanden dannede sig, at han dog ikke var sin Opgave ret voxen. Det lader dog til, at han i alt væsentligt var naaet til Frederik I's Tid; men saa fik Anders Sørensen Vedel, der for øvrigt var S.s Svigersøn, 1578 Ventebrev paa det Prælatur i Ribe, som var Historieskriverens Løn, og i Febr. 1579 fik S. Befaling til med det første at begive sig til Kongen med, hvad han havde forfattet og sammendraget til Danmarks Historie, hvad enten det var aldeles fuldendt eller ikke, og tage med sig, hvad gamle Dokumenter han havde samlet, og overantvorde det alt sammen til Kansler Niels Kaas, «paa det fornævnte danske Historie med des større Frugt og Fuldkommenhed kunde forfærdiges og udgaa». Værket blev nu overgivet til Universitetets Bedømmelse; men det kom ikke videre. S. var jo ogsaa en gammel Mand og savnede vistnok den Energi og Aandslivlighed, som hørte til for at lægge sidste Haand paa Værket og drive paa, at det kunde komme for Lyset.

I mange Aar hørte nu S.s Arbejde til de Haandskrifter, der gjemtes i Universitetsbibliotheket og gik fra den ene Historieskriver til den anden. Huitfeldt har benyttet det efter en større Maalestok, og Meursius ikke mindre. 1658, da Krigen rasede mellem Danmark og Sverige, fandt en eller anden, der vilde Danmark ilde, det formaalstjenligt (i Frankfurt) at udgive den Del af S.s Værk, der omhandlede Christian II's Historie. Denne Konge var nemlig afmalet af S. med de sorteste Farver, og det var Vand paa Svenskernes Mølle, en Slags Forsvar for deres Overfald paa Danmark. For øvrigt indeholder samme Historie maleriske Træk af S.s egne Oplevelser eller Erindringer fra hans Ungdom, og saa upaalidelig hans Christian II's Historie end er i mange Ting, maa den dog altid raadspørges, naar man sysler med hin Tid. I det hele var stræng Paalidelighed just ikke S.s Sag; han synes mere at have

lagt Vind paa en livlig og anskuelig Fortælling, og naar han ikke havde tilstrækkelige historiske Kilder, havde han Fantasi nok til at udfylde det manglende ved Gætninger og dristige Kombinationer. Dog har han den Fortjeneste, at han med Flid har eftersøgt Kilder til vor Middelalders Historie, og man vil ogsaa kunne finde paalidelige Efterretninger hos ham, som vilde have været tabte, hvis han ikke havde optegnet dem. Vi maa derfor beklage, at det meste af hans haandskrevne Efterladenskaber gik til Grunde ved Universitetsbibliothekets Brand 1728.

S. døde i Ribe 20. Sept. 1584, 81 Aar gammel. I en fremrykket Alder havde han 30. Sept. 1554 ægtet den 15aarige Marine, Datter af Borgmester Søren Jacobsen Stage i Ribe. Hun blev Moder til 15 Børn og døde 4. Juli 1615. Den svenske Historiker Johs. Messenius, der i en senere Tid tog sig for at imødegaa S.s ovennævnte Gjendrivelse af Johs. Magnus, siger om ham, at han egnede sig bedre til at avle Børn end til at skrive Bøger («*liberis quam libris procreandis aptior fuit*»). Vi holde os dog hellere til Vedel, af hvem S. (1567) omtales som en saare værdig og kundskabsrig Mand, «*vir prudens, gravis et in omni eruditionis genere excellens, maxime omnis antiqvitatis et historiarum peritissimus*».

Rørdam, *Historieskrivn. i Danmark efter Reform.* S. 68 ff. Rørdam, *Kbhvns Universitets Hist.* 1537—1621 I, 566 ff. *H. F. Rørdam.*

Svaning, Hans Jensen, 1600—76, Præst og Historiker, var født 28. Maj 1600 i Ribe. Hans Fader var Raadmand Jens Laugesen; Moderen, Dorothea, var en Datter af ovennævnte Historieskriver Hans Svaning, hvis Navn Dattersønnen fik. Paa Dansk kalder denne sig stadig Svane ligesom hans bekjendte Fætter Ærkebiskop Hans (Hansen) Svane; men det er dog blevet Skik at kalde ham «den yngre Svaning» til Adskillelse fra Morfaderen. Efter Skolegang i Ribe, Sorø og Lund blev S. Student 1620. Siden rejste han udenlands i en Række Aar (1624—30), til Dels med Understøttelse af Fru Kirstine Munk (XI, 525), besøgte Universiteterne i Wittenberg, Jena, Altorf og Basel og gjorde mange lærde Bekjendtskaber. Kort efter sin Hjemkomst tog han 1630 Magistergraden i Kjøbenhavn og blev s. A. Rektor ved Sorø Skole. 1635 kaldedes han til Sognepræst i Besser og Onsbjærg paa Samsø, hvortil der hørte en Herregaards Jorder, Bisgaard, de gamle Aarhusbispens Residens paa Øen. 31. Juli 1636 ægtede S. sin Formands, M. Elias Eisenbergs, Enke, Anne Jensdatter, en Borgmester-

datter fra Holbæk, ved hvilket Ægteskab han blev Stiffader til sin Vens, Professor Stephen Hansen Stephanius', Hustru, Thale Eisenberg (s. foran S. 400). Tillige blev han Provst paa Samsø og døde i denne Stilling 27. Sept. 1676.

S. var en velstuderet Mand og skrev en flydende latinsk Stil, som hans talrige efterladte Breve vise. Tillige havde han arvet Morfaderens Kjærlighed til Historien, hvilket han lagde for Dagen ved flere Skrifter, saasom «Colossus Nebucadnetzaris magni, hoc est de IV monarchiis libri XXV» (1634), «Chronologia Danica» (1650), «Aureum chronologorum horologium» (1671) og «Diarium Danicum, Tidstavle, udi hvilken findes antegnet, hvad udi Kongeriget Danmark sig haver tildraget i mere end 600 Aars Tid». Det sidste Skrift blev ikke trykt, derimod udgav Professor Søren Lintrop 1710 et andet Haandskrift af S., nemlig «L. A. Senecæ Theologia naturalis contemplativa, in locos communes digesta». — Da S.s Ven Stephanius døde 1650, inden han havde faaet sin Christian III's Historie fuldt udgivet, sørgede S. for Udgivelsen og forsynede Værket med en Fortale. — Blandt de ovennævnte Skrifter er «Chronologia Danica» af størst Betydning. Ganske vist er den første Del af Værket nu værdiløs, da S. ikke havde Kritik nok til at skjøne, at de gullandske Fabler og Lyskanders derpaa byggede Beregninger kun ere luftige Hypotheser; men Resten af Værket er et for sin Tid respektabelt Forsøg i den historiske Kronologi, og efter at Bogen var udkommen, vedblev S. at samle Supplementer til et nyt Oplag, der dog ikke udkom; men Antegnelserne findes i hans endnu bevarede Haandexemplar.

Møller, Cimbria lit. I. Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 142 ff.

H. F. Rørdam.

Svansø, Niels Andersen, —1555, Præst, topografisk Forfatter. Hans Fødested kjendes ikke med Vished; thi skjønt han i et Kongebrev (1541) kaldes «Magister N. S. fra Ribe», kunde dog den Forkjærlighed, hvormed han i sin Danmarks Beskrivelse dvæler ved Fyn, tyde paa, at han stammede der fra. 1526 ell. 27 skal han være bleven Præst ved St. Ibs Kirke i Varde. Reformationens Indførelse i denne By synes især at skyldes ham. Der fortælles dog, at han blev ilde mishandlet af Papisterne i Varde og derfor maatte flygte til Viborg, hvor han var Lektor i Theologi ved Domkirken, indtil han 1540 kaldtes tilbage af Borgerne i Varde. Denne Efterretning passer ikke godt til, hvad vi ellers vide om S. Det

er nemlig vist, at han 1537 blev indskreven ved Universitetet i Wittenberg. Da Bugenhagen 1541 skrev til Christian III og anbefalede ham som en Mand, der var brugbar ved Universitetet eller paa en Prædikestol, hvis Kongen ikke skulde foretrække at give ham et Stipendium at studere videre med, svarede Kongen, at den kongl. Sekretær Herman Skeel havde berettet, at S. havde forholdt sig gjenstridig mod Superintendenten i Ribe, som han gjerne vilde have fortrængt for at sætte sig selv i hans Sted. «Han bliver derfor af vore holdt for en Oprører, og de mene, at der ikke er noget ved ham.» Da Bugenhagen imidlertid senere paa ny anbefalede ham, tilstod Kongen ham i Jan. 1543 et Stipendium. Senere vendte han tilbage til sit Præsteembede i Varde, blev Provst i Vester Horne Herred og døde 1555. Aaret før sin Død var han bleven forlenet med Kongetienden af Ovtrup Sogn. — I Haandskrift efterlod S. en til Dels paa Vers affattet «Descriptio Daniæ» (Uddrag deraf trykt i Suhms Nye Saml. I, 331 ff.), der indeholder ret mærkelige Ting. Særlig fremtrædende er den Skarphed, hvormed S. udtaler sig om, at den ægte, ældgamle danske Adels Blod blev fordærvet ved Blanding med fremmede, og at Udlændinger kom til Ære og Værdighed her i Landet med Tilside-sættelse af dettes egne Born, Ytringer, der formodentlig kaste Lys over hans Opposition mod Superintendenten i Ribe, M. Johan Wenth, der var en født Tysker og ikke det danske Sprog mægtig.

Personalhist. Tidsskr. VI, 170 f. Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 599 ff. (Norsk Hist. Tidsskr. 3. R. I, 331.

H. F. Rørdam.

Svarteskaaning, Niels Jensen, —1410, hører til de Adelsmænd, der spillede en fremtrædende Rolle i Dronning Margrethes Tid, og har sikkert været en af hendes mest trofaste og energiske Tilhængere. Om hans Energi vidner det, at han under Kong Olufs Regering nævnes blandt de danske, hvem Hanseaterne beskyldte for at drive Sørøveri; næppe har dette dog været helt mod Margrethes Ønske, og allerede 1381 viste hun N. S. sin Gunst ved at forlene ham med noget forbrudt Gods i Halland. Da Margrethe siden vendte sig imod Kong Albrecht i Sverige, var N. S. den første, hun sendte i Felten; i Vinteren 1388—89 belejrede han den stærke Borg Axevalla i Vestergötland, og det var under et Forsøg paa at bringe Undsætning hertil, at Albrecht led sit knusende Nederlag og selv blev Dronningens Fange. Fra nu af forblev N. S. i Sverige, hvor Margrethe betroede ham vigtige Stillinger; først

befalede han paa det erobrede Axevalla, dermed forenede han andre Len, især Øresten med Mark, endelig forflyttedes han til Nyköpingshus i Södermanland, som han beholdt til sin Død. Han har sikkert styret disse store Len til Margrethes Tilfredshed, men han glemte heller ikke sin egen Fordel, og ligesom Abraham Brodersen (I, 384), hvem han synes at have staaet personlig nær, vidste han at skaffe sig rigt Gods i Sverige, bl. a. 2 Herregaarde i Vestergötland. Han kom ogsaa i Forbindelse med Sveriges store Adelslægter, og hans eneste Søn, Jens, blev gift med en Datter af den rige Nils Boson (af Ætten Natt och dag). Efter N. S.s Død 1410 blev denne Søn, der oftest kaldes Hr. *Svarte Jøns*, i Sverige; Erik af Pommern gjorde ham dog en Tid til Hovedsmand paa Akershus, hvor han spillede en Rolle under den norske Bondeopstand i 1436, men kort efter vendte han igjen tilbage til Sverige, og da her Bruddet kom med Danmark, sluttede han sig til Svenskerne. Af hans 2 Sønner blev i Carl Knutssons Tid den ene svensk Rigsraad, den anden Lagmand i Vestergötland.

Erslev, Dronn. Margrethe S. 95. 163. 259 f. 269. Styffe, Bidr. t. Skandin. Hist. III, S. CCLV f. *Kr. Erslev.*

Svave, Johan. —1595, til Harridslevgaard, var Søn af Jørgen S. til Harridslevgaard og Cathrine v. Buchwald og blev 1581 Hofjunker. Ved sin Fratrædelse fra denne Stilling 1584 erholdt han Sorø Kloster i Forlening, men da dette Kloster 1586 omdannedes til en adelig Skole, erholdt han en større og ansvarsfuldere Stilling som Lensmand paa Vordingborg, hvorfra han 1589 forflyttedes til Arensborg paa Øsel. Som Lensmand her døde han 1595, ugift. *Thiset.*

Svave, Peder, 1496 (1492) — 1552, Diplomat, Rigsraad, var født i Byen Stolpe i Pommern 1496 eller, efter andre Opgivelser, 1492; baade Faderen, Gregorius Schwabe, og Moderen, Elisabeth v. Zitzwitz, vare af gammel pommersk Adel. Som yngste Søn bestemtes han til at gaa den gejstlige Vej og studerede, efter at have modtaget sin første Undervisning i Stolpe og Stettin, først ved Universitetet i Löwen og fra 1517 i Leipzig. Her henledte han Opmærksomheden paa sig ved et Forsvarsskrift for sin Lærer Petrus Mosellanus i dennes Strid med en anden Professor ved Universitetet. Han viste sig heri som en slagfærdig og skarp Modstander og som en kyndig Bruger af det latinske Sprog. 1519 eller 1520 drog han til Witten-

berg, hvor han en Tid boede i Melanchthons Hus og traadte i nær Forbindelse baade med denne og Luther. I 1521 var han en af de meget faa, der ledsagede Luther paa Rejsen til Worms, et Bevis paa, hvor stor Pris denne satte paa ham. Da Luther paa Tilbagevejen fra Worms var bleven overfalden og sat paa Wartburg, drog P. S. til Pommern for at arbejde for den lutherske Læres Udbredelse. Han virkede først i Klosteret Belbuck, hvis Abbed af Bugenhagen var bleven vunden for Reformationen, og siden i sin Fødeby Stolpe. Paa Grund af hans reformatoriske Virksomhed lod den katholsksindede Hertug Bogislav ham fængsle, men ved formaaende Venners Hjælp kom han snart igjen fri. 1523 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Greifswald og virkede derefter i nogen Tid som Lærer ved dette Universitet. Ret længe kan det dog ikke have været, da han senest 1526 og maaske allerede tidligere traadte i dansk Tjeneste.

I hvilken Egenskab han er bleven indkaldt til Danmark og ved hvis Mellekomst, vide vi ikke. Maaske har han paa Rigsdagen i Worms gjort personligt Bekjendtskab med Hertug Christian og Johan Rantzau, maaske er det den pommerske Hertugdatter Dronning Sophie, der har bevirket hans Indkaldelse. Fra 1526 af nævnes han i alt Fald stadig som Lærer for hendes ældste Søn, Hertug Hans. Lige fra sin Ankomst her til Landet var P. S. dog ogsaa bleven brugt i andre Retninger. Christian II's Fordrivelse havde givet Anledning til en hel publicistisk Fejde mellem de 2 stridende Parter, og her kom den humanistisk dannede P. S.s Pen til god Nytte. I 1526 skrev han et skarpt Svar («*Responsio ad calumnias Christierni patruelis*») paa et af Cornelius Scepper forfattet Forsvarsskrift for Christian II; senere forfattede han et udførligt Forsvarsskrift for hele Frederik I's Optræden over for Christian II foruden flere mindre publicistiske Arbejder. Han var tillige hurtig bleven en meget brugt Mand ved de diplomatiske Forhandlinger med Udlandet, først som Kongens Raad og Kammersekretær hjemme, senere som Gesandt. Da han beherskede det latinske Sprog til Fuldkommenhed, var det væsentlig de Forhandlinger, der skulde føres paa Latin, som overdroges ham.

I 1528 gik han som Gesandt til Frankrig for at skaffe Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen Understøttelse der fra; 1531 sendtes han paa ny til Frankrig og der fra til England for at modvirke Christian II. Da Kongen af Frankrig paa denne Sendelse havde stillet Danmark Hjælp i Udsigt mod Christian II,

sendtes P. S. efter Christian II's Indfald i Norge atter til Frankrig i Jan. 1532 for at anmode om Hjælp. Det lykkedes ham ogsaa efter lange Forhandlinger med den franske Konge at faa denne til at rykke ud med 20000 franske Kroner. Trods alle disse Rejser vedblev S. stadig at fungere som Hertug Hans' Lærer, dog med Bistand af Herman Bonus, og skal endog være bleven Professor ved Universitetet; Forelæsninger vides han dog ikke at have holdt, derimod var han 1530—31 Universitetets Rektor. I 1534 opholdt han sig paa Nyborg Slot med sin Elev og flygtede forklædt med ham til det faste Sønderborg Slot, da de grevelige begyndte at true Fyn. I Begyndelsen af 1535 sendte Christian III ham paa en stor Gesandtskabsrejse til Nederlandene, England og Skotland for at forhindre, at der her fra ydedes Lybekkerne og deres Tilhængere Hjælp. Ikke saa snart var han hjemkommen her fra, før han i Sept. s. A. sendtes til Frankrig. Paa Tilbagevejen deltog han i det schmalkaldiske Forbunds Møde i Schmalkalden i Dec. 1535 og var vistnok ogsaa med ved Forhandlingerne med Lybek i Hamborg i Begyndelsen af 1536. Til Løn for sin tro Tjeneste var S. i Nov. 1535 bleven forlenet med Dekanetet i Roskilde Domkirke.

I Efteraaret 1536 omgikkes S. med Planer om at forlade dansk Tjeneste, hvilket maaske har hængt sammen med, at Hertug Hans da blev sendt til Preussen. Hertug Philip af Wolgast anmodede Christian III om at bevilge S. Afsked, da han nu vilde vende tilbage til sit Fædreland. Om S. har været misfornøjet med sin Stilling, vides ikke; der er dog forskjelligt, der tyder derpaa. Christian III vilde nødig give Slip paa en saa duelig Mand som S., der tilned sad inde med saa mange Statshemmeligheder. Hertug Hans intercederede hos Broderen for S., og Resultatet blev da ogsaa, at S. blev i Danmark. Hans Stilling blev nu mere betrygget; i Sept. 1537 forpligtede han sig til altid at blive i Danmark, og til Gjengjæld forlenedes han afgiftsfrit med Gjorslev Gaard og Gods og fik Løfte om, at Kongen, naar S. vendte hjem fra den Rejse til Frankrig, som han lige stod i Begreb med at tiltræde, vilde tilskjøde ham for 1000 Gylden af Gjorslev Gods. I 1539 fik han Skjøde paa en Gaard i Kjøbenhavn, og i 1540 tilskjødede Kongen med Rigsraadets Samtykke ham Gjorslev Gaard og Gods. Ved sit Giftermaal med Else Skave, Datter af Mourits S. til Eskildstrup og Elline Bille, blev han fuldstændig optagen i den danske Adels Kreds. Han indtog nu en meget anset Stilling; som Indehaver af Dekanetet i Roskilde var han en af Universi-

tetets Konservatorer, og i 1543 valgtes han til dets Rektor, den eneste Rektor efter Reformationen, der ikke samtidig har været Professor. Senest fra 1548 var han Medlem af Rigsraadet.

S.s Hovedvirkefelt vedblev dog bestandig at være den udenrigske Politik. I Efteraaret 1537 var han som nævnt bleven sendt til Frankrig. Tilbagevejen lagde han over Strasburg og Hessen og deltog derefter i det schmalkaldiske Forbunds Møde i Brunsvig i Marts—April 1538. Efter Mødets Slutning sendtes han paa ny til Frankrig, i Forening med Eske Bille og sachsiske og hessiske Gesandter, for at forhandle om Forbund mellem Frankrig og det schmalkaldiske Forbund. I Sommeren 1539 ledede han hjemme Forhandlingerne med nogle engelske Sendebud, der vare komne for at tilbyde Danmark Forbund, men i Dec. maatte han igjen ud, denne Gang til Nederlandene, hvor han i April 1540 var med til at slutte Genter-Traktaten. I 1541 deltog han i Forhandlingerne med Kejseren og Pfalzgreve Frederik i Regensburg, hvorover han har efterladt sig en vidtløftig Protokol. Strax efter sin Hjemkomst her fra sendtes han i Efteraaret 1541 med Eske Bille og Erik Krabbe til Frankrig, hvor de afsluttede Forbundstraktaten i Fontainebleau 29. Nov. 1541. I 1543 deltog han i de resultatløse Forhandlinger i Kampen og i 1544 i Forhandlingerne i Speier, der førte til den endelige Fred med Kejseren. I 1545 deltog han paa Kongen af Danmarks Vegne i et af Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen sammenkaldt Møde af det schmalkaldiske Forbund i Frankfurt a. M., og i 1547—48 var han Gesandt hos Kejseren og ved Rigsdagen i Augsburg. — S. døde paa Gjorslev 16. Marts 1552. Hans Enke levede endnu 1563.

Sandvig, P. S. (1777). Geheimearch. Aarsberetn. III og IV. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 409 ff. L. Laursen.

Svedstrup, Christian August, 1853—93, Astronom, fødtes i Bøvling i Jylland 8. Okt. 1853 som Søn af Lieutenant Johan Vilhelm S. og Elisabeth Eleonora f. Busch. 1872 blev han Student og gav sig til at studere Astronomi. 1874 fik han Ansættelse i Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn og var siden 1884 Chef for dennes Østerbrosafdeling. Han døde 13. Okt. 1893 efter nogen Tids Sygelighed. Ved Siden af sin Virksomhed i nævnte Sparekasse dyrkede S. med Iver den beregnende Astronomi. I «Astronomische Nachrichten» har han offentliggjort en hel Del Kometbaneberegninger og et Bidrag til Kometbanernes Statistik. 1885 vandt

han Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en Afhandling om de smaa Planeter mellem Mars og Jupiter. Et med Understøttelse af Carlsberg-Fondet paabegyndt større Arbejde om Komet I 1886 efterlodes ufuldført. S. ægtede 1880 Anina Marie Schougaard, der overlever ham.

C. F. Pechüle.

Svedstrup, Edvard Alexander, f. 1864, Forfatter. A. S. er født 1. Nov. 1864 paa Marienlyst ved Helsingør som Broder til ovfr. nævnte Astronom Chr. Aug. S. 1883 blev han Student fra Frederiksborg lærde Skole, begyndte strax paa det theologiske Studium, men blev først theologisk Kandidat 1891, eftersom han i Studenteraarene maatte ernære sig selv, dels som Tegner, dels som Medarbejder ved «Berlingske Tidende» og «Illustr. Tidende», hvori han under Mærket «Svend Ellekilde» skrev en Række fornøjelige Smaanoveller, hvis Motiver fortrinsvis hentes fra Fisker- og Sømandslivet. Efter yderligere at have uddannet sig som Maler bosatte han sig paa sin Ejendom «Ellestuen» ved Hellebæk og har siden udelukkende været optaget af litterær og kunstnerisk Virksomhed. I 1897 udgav han «Fra Kong Georgs Land», en Samling Korrespondancer til «Berlingske Tid.» fra Grækenland under den græsk-tyrsk Krig med Illustrationer efter hans egne Skitsebøger, 1898 «Svend Ellekildes Historier» og 1902 «De danskes Vej —», et rigt illustreret Værk, hvori han, livlig og frisk, fortæller om «Valkyrjens» Togt til Østasien 1899—1900, i hvilket han deltog som Repræsentant for «det store nordiske Telegraf-selskab». — S. ægtede 1892 Vilhelmine Birgitte Kierboe, Datter af Brænderiejer K. i Helsingør.

Sophus Bauditz.

Svegning, Peder Olufsen, —1671, Præst og Salmedigter, blev Student fra Slagelse Skole 1632, men var sikkert norsk af Fødsel. Han skal have været Præst i Stavanger Stift, førend han 1648 blev Sognepræst paa Stord i Søndhordland. Her havde han aarelange Tvistigheder med den voldsomme Adelsmand Bernt Orning, som boede i Sognet. En Herredagsdom afgjorde 1656 Striden til Præstens Fordel. Værrer gik det denne, da der 1668 af Almuen klagedes over, at han jævnlig mødte beruset til gejstlige Forretninger, hvorhos han tiltaltes for Ulydighed mod Biskop og Provst. Han blev 1669 suspenderet, hvorefter han rejste til Kjøbenhavn for at søge Kongens Naade, men døde der 1671, før hans Sag blev paadømt. S. var en flittig og ikke ubegavet Salmedigter. 1668

udgav han «Aurora eller ny Morgenrøde», indeholdende Salmer og Bønner til hver Dag i Ugen, hvoraf Kingo har optaget nogle i sin Kirkesalmebog. Utrykt haves andre omfangsrige Samlinger af aandelige Sange fra hans Haand. Han var gift med Maren Christensdatter Lind (f. 1645 † 1730).

Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster I, 232 f. Brandt og Helweg, Den danske Psalmedigtn. I, 336 ff. *A. E. Erichsen.*

Sveinbjørnsson, Thórður, 1786—1856, Justitiarius, Lovtext-udgiver, fødtes paa Hvítárvellir i det vestlige Island 4. Sept. 1786 som Søn af Landbrugeren Sveinbjörn Thórðarson og dennes 1. Hustru, Halldóra Jónsdatter. Efter at være dimitteret privat 1802 tjente han en Aarrække sit Udkomme paa Island ved Landarbejde og som Kontorbetjent. Han indskreves ved Universitetet 1817, underkastede sig juridisk Embedsexamen 1822 og havde desuden i Studeretiden besvaret en historisk og en juridisk Prisopgave. 1822 udnævntes han til Sysselmand i Árness Syssel, ansattes 1834 i den islandske Landsøverret, hvor han 1836 forfremmedes til Justitiarius; 1848 beholdt han Titel af Konferensraad. Som kongevalgt havde han Sæde i Altinget fra dets Oprettelse 1845. Han var 2 Gange gift, men kun med sin sidste Hustru, Kjøbmandsdatteren Kirstine f. Knudsen, som han ægtede 1840, har han efterladt sig Børn. Han døde i Reykjavik 20. Febr. 1856.

Th. S. har for det Arnamagnæanske Legat besørget Kvart-udgaven af den islandske Lovbog «Graagaas» I—II (1829), i det han har redigeret Texten og vedføjet latinsk Oversættelse m. v., hvorimod den udførlige Indledning skyldes J. F. V. Schlegel. Dette vidtløftige og vanskelige Arbejde stillede store Fordringer, som næppe den Gang kunde fyldestgjøres; Udgaven lider da ogsaa af forskjellige Svagheder, navnlig foranledigede ved de 2 Hovedtexters Sammenblanding, saa at den rette Indsigt i denne mærkelige Lovsamlings Beskaffenhed først senere gennem V. Finsens Enkelt-udgaver har kunnet naas. 1847 udgav han for samme Stiftelse Lovbogen «Járnsíða» med latinsk Oversættelse m. v. Af Th. S.s islandske Forfattervirksomhed kan mærkes hans Redaktionsarbejde i det af ham stiftede Sønderamtets Landhusholdningsselskab, for hvilket han udgav «Búnaðarrit» 1839—46, og hans Udgave (med tilhørende Biografi) af P. Vidalins «Fornyrði lögbókar». Han omtales som en sindig, bestemt Mand af den gamle Skole, der ogsaa over for nye Retninger vidste at gjøre sig gjældende.

Erslew, Forf. Lex. Tímarit III (1882), S. 263 f. Sunnanfari V (1895),
 Nr. 1. *Kr. Kaalund.*

Sveinsson, Benedikt, 1826—99, Politiker, Søn af Præsten Sveinn Benediktsson og Kristín Jónsdatter, fødtes paa Gaarden Sandfell i Öräfi i det sydøstlige Island 20. Jan. 1826. Han optoges i Reykjavik Latinskole 1846, men de forstyrrede Forhold 1850 (s. IV, 441) bevirkede, at han forlod Skolen og først 1852 efter nogle Aars Huslærervirksomhed underkastede sig Afgangsexamen. Som Student begav han sig til Kjøbenhavn, hvor han 1858 blev juridisk Kandidat. Næste Aar ansattes han som 2. Assessor og Justitssekretær ved den islandske Landsøverret, men Uorden af forskjellig Art bevirkede hans Afskedigelse 1870. Dog konstitueredes han 1874 som Sysselmand i Tingq Syssel, fik 1876 fast Ansættelse og indehavde denne Stilling til 1897, da han efter Ansøgning entledigedes og tog Ophold i Reykjavik, hvor han døde 2. Avg. 1899. Han havde 1859 ægtet Katrín Einarsdatter, men Ægteskabet opløstes senere.

B. S. udnævntes 1861 til kongevalgt Altingsmand og havde fra nu af til sin Død uafbrudt Sæde paa Altinget, fra 1865 som folkevalgt Medlem, repræsenterede i Aarenes Løb 4 forskellige Kredse og valgtes fra 1886 gjentagne Gange til Formand i det samlede Ting eller dettes nedre Afdeling. Hans Interesse for offentlige Anliggender var nærmest storpolitisk. Han sluttede sig tidlig til Jón Sigurðsson (XV, 578), og efter dennes Død (1879) skabte hovedsagelig han en ny Opposition og drev igjennem, at Altinget 1881 gjenoptog Forfatningssagen med det Formaal at udvide indenlandsk Selvstyre ved den udøvende Magts og det ministerielle Ansvars Omordning og saa vidt muligt gennemføre for Island en politisk Ligestilling med Danmark, ledsaget af selvstændige Institutioner paa alle Omraader. B. S. var en lidenskabelig Natur og utrættelig Agitator, der ikke veg tilbage for at benytte yderliggaaende parlamentariske Kampmidler. Hans Indflydelse var dog næppe saa stor, som man kunde have ventet. Hans Stil er ordrig og deklamatorisk, hans Fremstilling retsfilosofisk farvet eller stærkt advokatorisk, i et ofte tungt og indviklet Sprog. Ved sin abstrakt-doktrinære Opfattelse og ensidige Fastholden af et formentligt Retsstandpunkt tilhørte han i visse Henseender en svunden Tid og maatte ogsaa gjentagne Gange (1889, 1897) opleve betænkelige Frafald trods sit udpræget nationale Standpunkt. Sin Politik

har han forfægtet i forskjellige Afhandlinger i Aarsskriftet «Andvari» (1885, 1888, 1890-Tillægget, 1893) og desuden i særskilt udgivne Smaaskrifter 1897 og 1899. Han var Medudgiver af Bladet «Íslendingur» 1860—65.

Andvari XXV (1900), S. 1 ff.

Kr. Kaalund.

Sveinsson, Brynjólfur, 1605—75, Biskop, fødtes i Holt i Önundarfjord i det nordvestlige Island 14. April 1605. Hans Forældre vare den derværende Sognepræst Sveinn Jónsson og dennes 2. Hustru, Ragnheiður Helgadóttir, Enke efter Storbonden Gissur Thorláksson. Efter 1623 at være dimitteret fra Skalholt Skole drog han 1624 til Kjøbenhavns Universitet, hvor han med Fremgang studerede til 1629, da han vendte tilbage for at søge sig en passende Stilling paa Island. Men i Skalholt, hvor den aldrende Biskop O. Einarsson i ham saa en Medbejler til Familiens Magtstilling, mødte han kun afvisende Kulde, og efter at hans Valg til Biskop 1631 efter O. Einarssons Død forgjæves var forsøgt gennemført over for en Søn af denne, Gísli Oddsson, forlod han atter Øen for i Kjøbenhavn at fortsætte sine Studier. Her lagde han sig efter Disputationsøvelser og dyrkede med stor Iver de klassiske Sprog, saa at han endog med Lethed kunde udtrykke sig paa Græsk, hvad han ved et tilfældigt Møde med en indfødt Græker fik Lejlighed til at lægge for Dagen. 1633 opnaaede han Magistergraden og var Aaret forud bleven ansat ved Roskilde lærde Skole, hvor han som Konrektor virkede med Dygtighed til 1638, da han fratraadte for at tiltræde en Udenlandsrejse. Forinden maatte han dog aflægge et Besøg paa Island for at ordne sine Anliggender. Under hans Ophold her døde Biskop G. Oddsson, og B. S., der kun modstræbende gav efter, valgtes enstemmig til hans Efterfølger. Saaledes nødtes han til at tilbringe den følgende Vinter i Kjøbenhavn, hvor man nøjere prøvede Sagen og med Afvisning af hans Undskyldninger stadfæstede Valget; sin Troskabsed til Kongen maatte han i April 1639 aflægge i Glückstadt. Efter Tilbagekomsten til Hovedstaden ventede ham endnu en theologisk Prøvelse af Sjællands Biskop, som derpaa indviede ham.

Efter ved Ankomsten til Island i Forsommeren 1639 at have tiltraadt sit Embede udfoldede B. S. stor Virksomhed og viste sig som en nidkjær Biskop og ypperlig Administrator saa vel angaaende Tilsynet med Præstestanden og Skolen som Bestyrelsen af Kirkegodset. Ogsaa i Henseende til den gejstlige Lovgivning forstod

han at faa forskjellige Ulemper fjærnede. Skoledisciplene søgte han at bibringe sin egen Kjærlighed til de gamle Sprog og vedligeholdt deres Kundskaber ved med de mere fremmelige at fortsætte en latinsk Brevvexling. At han dog ogsaa forstod at vurdere Talentet, selv hvor den klassiske Dannelse manglede, viser hans Forhold til Salmedigteren H. Pjetursson (XIII, 126). Hans ydre Optræden var værdig og ærefrygtindgydende, han skildres som en stor, svær Mand med rødligt Haar og et vældigt, rødt Skjæg, der bredte sig over hele Brystet, trods sin Alvor ingenlunde utilgængelig, en gjæstfri Vært og rundhaandet Mand. Hans Indflydelse paa Samtiden var overordentlig og forøgedes endnu mere, ved at han snart blev en meget formuende Mand. Han var ikke uden Hang til Mystik og vedkjendte sig, mærkelig nok, trods sin Stilling Forkjærlighed for den katholske Tids Sæder og Skikke, hvad der vistnok stod i Forbindelse med hans Sympathi med den i Kamp for sin Tro faldne, sidste katholske Biskop i Skalholt, Jón Arason, fra hvem han paa mødrene Side nedstammede. 1640 havde han ægtet Margrét, Datter af Lagmanden Halldór Ólafsson, men af deres Børn naaede kun 2 den voxne Alder, og intet af disse havde Lykken med sig; begge døde unge, Datteren, en særdeles lovende ung Pige, efter at være besvangret af en yngre gejstlig i Faderens Hus. Mod Slutningen af sit Liv stod den gamle Biskop som Enkemand og uden Afkom; sine Midler testamenterede han til fjærnere Slægtninge, og Embedets Bestyrelse overdrog han 1674 til den af Regeringen udpegede Eftermand, Mag. Thórdur Thorláksson, men forblev boende paa Bispegaarden til sin Død, 5. Avg. 1675.

Den Anseelse, som B. S.s Lærdom i de klassiske Sprog skaffede ham, øgedes ved det Ry, der gik af hans Indsigt i den nordiske Oldlitteratur, og særlig i denne Henseende vakte han Opmærksomhed uden for Island, ligesom det ogsaa er med Hensyn til denne, at han har indlagt sig blivende Fortjenester, mindre dog ved egne Arbejder end som Samler og Bevarer af de islandske Oldskrifter. Allerede tidlig maa B. S. være begyndt at samle. Om han har haft islandske Skindbøger eller Afskrifter af saadanne hos sig i Roskilde, vides ikke, men allerede 1639, formodentlig da han paa Hjemvejen fra Glückstadt besøgte Professor Stephanus i Sorø, kunde han forære denne en vigtig Membran, og i de nærmeste Aar fulgte flere andre efter, nedsendte fra Island. 1646 omtaler O. Worm B. S. som efter Sigende Besidder af et udsøgt Bibliothek af islandske Manuskripter. Fra islandske Kilder vides,

at han hverken sparede Penge eller Møje for at skaffe sig alle de gamle Skindbøger, han kunde overkomme, og hvad det ikke lykkedes ham at erhverve, lod han saa vidt muligt afskrive, særlig ved den ypperlige Frakturskriver Præsten Jón Erlendsson, ved hvis Virksomhed flere af de vigtigste Oldskrifter («Islædingebog», «Landnamabog») ere os bevarede, medens Originalerne kort efter maa være gaaede tabt. Med en paafaldende Imødekommenhed, og maaske til Dels bevirket ved personlige Forhold, bortskjænkede B. S. i den følgende Tid af sine litterære Skatte, 1656 sendte han flere Membraner til den bekjendte Samler Landsdommer Jørgen Seefeldt paa Ringsted Kloster, hvem han allerede 1639 havde besøgt; men navnlig stamme fra Aarene 1656 og 1662 — som Følge af en direkte Opfordring fra Frederik III — hans rige Gaver til det kongl. Bibliothek, hvorved dette kom i Besiddelse af mindst 15 vigtige Membraner, deriblandt saa enestaaende Haandskrifter som «Den ældre Edda» og «Flatøbogen». Hvad der ved hans Død var tilbage af hans Bibliothek, splittedes mellem ligegyldige Arvinger, indtil Arne Magnusson med Møje reddede Resterne. Biskoppens sædvanlige Bibliotheksmærke var et sammenslynget LI., o: *Lupus loricatus*, som er den latinske Oversættelse af Navnet Brynjólfur.

B. S.s Indsigt i den nationale Oldlitteratur benyttedes navnlig af Historiografen Stephanius, hvis Noter til Saxo indeholde adskillige fra ham stammende Oplysninger, hvorimod han stod besynderlig fremmed over for Worm, indtil denne 1648 indledede en Korrespondance med ham, hvorefter han meddelte Worm nogle Bidrag til dennes runologiske Arbejder. Han synes ved denne Tid at have syslet med omfattende Planer til litterær Virksomhed. En Yndlingstanke hos ham var at faa det mest mulige af Sagalitteraturen udgivet under kyndigt Tilsyn; det Bifald, som hans Bemærkninger til enkelte Steder i Saxo havde fundet, indgav ham Ønsket om i en Række selvstændige Afhandlinger at behandle Æmner hentede fra Saxo eller til Oplysning af dette Værks Indhold, og heraf nedsendte han en Prøve 1649; ligeledes havde han fra Grundtexten oversat det nye Testamente. For bedre at fremme alle disse Foretagender ønskede han Tilladelse til at oprette et Bogtrykkeri i Skalholt, men stødte herved sammen med sin Kollega paa Holar, Þorlákur Skúlason, som fra sin Forgænger havde overtaget et af denne grundlagt Trykkeri, den Gang Islands eneste. Vel opnaaede han en foreløbig Tilladelse, men den nævnte nord-

landske Biskop, med hvem han i øvrigt stod paa en god Fod, naar undtages, at denne skal have nægtet at trykke hans Nye Testamente, fordi de deri indeholdte Afvigelser fra de tilvante Udtryk vilde forarge Menigmand, satte sig derimod med Hænder og Fødder som Indgreb i et paastaaet Monopol. Vistnok som en Udvej af disse Vanskeligheder og maaske tillige under Paavirkning af Stephanius' kort forud indtrufne Dødsfald udgik 1650 fra Regeringen Opfordring til B. S. om for en Tid at tage Ophold i Danmark og her fra udgive de fædrelandshistoriske Oldskrifter med dertil knyttede Oplysninger, et Tilbud, som Forholdene dog ikke tillode ham at modtage. Hermed døde Trykkerisagen hen; men det er ikke usandsynligt, at dette ogsaa har indvirket ufordelagtig paa hans Produktivitet, saa meget mere som der skal have været en Tilbøjelighed hos ham til hurtige Omslag i Interesse over for paabegyndte Foretagender og udkastede Planer.

B. S.s litterære Virksomhed blev i hvert Fald ringe. Trykt foreligger kun, foruden hvad Stephanius i Noterne til Saxo har meddelt af de ham tilsendte Oplysninger (sml. ogsaa Fortalen til Resens «Edda», 1665), de i Worms «Epistolæ» indrykkede «Observationes tumultuariæ» (1651) til Worms «Litteratura Danica», hvormed kunne sammenholdes hans Meddelelser i et Brev af Aar 1648. Om de store Forventninger til en sammenhængende Kommentar over Saxo vilde være fyldestgjorte, hvis B. S.s paatænkte Værk var blevet gennemført, kan synes tvivlsomt efter den nedsendte Prøve («Conjectanea Saxoniana», periculum I—II, nu i den Arnamagnæanske Samling), sammenholdt med den udkastede Plan, som han i et Brev til Worm angiver den, hvorefter Vægten mere vilde blive lagt paa en Prangen med vidtsvævende Lærdom end paa en nøgtern Fremstilling af Kjendsgjerninger. Foruden sidstnævnte Arbejde haves end videre af ham i Haandskrift, alt paa Latin, en udførlig Lærebog i Logik (til Brug i Skalholt) og 2 længere Digte, der paa en ejendommelig Maade belyse hans katholiserende Tilbøjeligheder, rettede til Korset og til Jomfru Marie, samt en til Sekretær Otte Krag efter Anmodning nedsendt Beretning om Islands Naturforhold. Ligeledes ere for en stor Del hans udførlige Kopibøger bevarede, en vigtig Kilde til Tidshistorien.

F. Johannæus, Hist. eccles. Islandiæ III, 602 ff. Corpus poet. boreale (Oxford 1883) S. xxii ff. Tímarit V (1884), S. 36 ff. Th. Thoroddsen, Landfræðisaga Íslands II, 114 ff. Sunnanfari V (1896), Nr. 7. *Kr. Kaalund.*

Sveinsson, Hallgrímur, f. 1841, Biskop, er Søn af Provst Sveinn Nielsson i dennes 2. Ægteskab, med Guðrín, Datter af Provst Jón Pjetursson. Han fødtes paa Blöndudalshólar i det nordlige Island 5. April 1841, dimitteredes fra Reykjavik Skole 1863, tog theologisk Embedsexamen ved Universitetet 1870 og udnævntes 1871 til Sognepræst i Reykjavik (Domkirkepræst). S. A. ægtede han Eline Marie Bolette Feveile, Datter af Overlæge F. C. F. i Kjøbenhavn. 1889 udnævntes han til Biskop over Island. I denne Stilling har hans Optræden over for den gejstlige Stand været præget af Velvilje og Fordragelighed. Som kongevalgt har han haft Sæde paa Altinget 1885—86 samt 1893 og følgende Aar og staar her det folkevalgte Flertal nærmere, end Tilfældet har været med Regeringspartiets fleste andre Medlemmer. 1902 blev han Kommandør af Danebrog af 2. Grad. Han har offentliggjort en enkelt Prædiken (1878), nogle mindre Meddelelser i «Kirkjutíðindi» samt i «Andvari» XX (1895) en Biografi af afdøde Landshøvding H. Finsen.

Sunnanfari I (1891), Nr. 4.

Kr. Kaalund.

Sveistrup, Hans Guldberg, 1770—1824, Translatør og Forfatter, blev født 31. Marts 1770 i Ringsted, hvor hans Fader, Kancelliraad Christen S. († 1792), paa den Tid var Byfoged (senere Ejer af Herregaarden Aastrup ved Hjørring); hans Moder var Anna Margrethe f. Guldberg († 1786). Han blev Student fra Aalborg 1788 og juridisk Kandidat 1793. Derefter var han i 3 Aar Huslærer paa Strandmøllen for den senere bekjendte Kammerraad J. C. Drewsen og havde her rig Lejlighed til at nære sine mangeartede Interesser: han dyrkede Sprog, Botanik, Filosofi og meget mere, ligesom han plejede hyppigt Samkvem med K. L. Rahbek, hvem han ydede god Bistand ved «Tilskueren». Det var ogsaa ham, der roede den flygtende Malthe C. Bruun over til Hven (III, 174). 1796 flyttede han til Kjøbenhavn og ernærede sig ved litterære Arbejder. Omtrent daglig var han Gjæst i det Hegerske Hus, hvor han fordybede sig med Kamma Rahbeks Fader i astronomiske Beregninger. Der var noget uroligt, gjærende i hans Sind; han hørte til Tidens Frihedssværmere og var beruset af Kants Filosofi. Mod Reaktionens Aand skrev han et Par overfladiske Piecer, men tørnede derved stærkt sammen med Jac. Baden. Han begyndte (anonymt) Udgivelsen af «Filosofisk Repertorium», hvoraf udkom ét Bind (1798); som Medudgivere havde han J. Kragh Høst

og J. Collin og, efter at disse vare traadte tilbage, A. S. Ørsted. Tidsskriftet stillede sig til Opgave med Kants Vaaben at bekæmpe Populærfilosofien. — 1800 blev han Translatør i 8 forskellige Sprog, og Aaret efter fik han Bevilling til at holde offentlige Forelæsninger over de nyere Sprog. 1808 var han en kort Tid Lieutenant, senere ansat ved Feltpostkontoret. 1813 blev han Notarius publicus i Bergen; men ved Norges Afstaaelse vendte han 1814 tilbage til Kjøbenhavn. Nogle Aar efter flyttede han til Slagelse, hvor han døde 5. Jan. 1824. Han var siden 1808 gift med Johanne Frederikke Walstrøm († 1850) fra Oslo.

Erslew, *Porf. Lex.* N. M. Petersen, *Den dsk. Lit. Hist.*, 2. Udg., V, 1, 138 f. Rønning, *Rationalismens Tidsalder III*, 2, 145 ff. *A. Jantzen.*

Sveistrup, Hans Kristian Janus Nikolaj Balthasar Krarup, 1815—93, Præst, Søn af Sognepræst i Maltbæk Poul S. og Dorthea f. Krarup, fødtes i Faderens Præstegaard ved Kongeaaen 20. Jan. 1815. 1832 blev han Student fra Kolding Skole, men hans Faders Formuesomstændigheder nødte ham til et Par Aar at overtage en Huslærerplads i Idom Præstegaard ved Holstebro i Steden for at fortsætte Studierne i Kjøbenhavn, og først 1839 blev han theologisk Kandidat. Efter at have taget sin Embedsexamen rejste han til Nørup, hvor Faderen da var Præst og havde dannet en lille Privatskole for døvstumme, for hvilke S. skulde være Lærer. 1840 blev han, trods sin Ungdom, Faderens Efterfølger som Sognepræst for Nørup og Randbøl, og 2. Okt. s. A. ægtede han sit Søkendebarn Ane Marie Thomsen, Datter af Skipper Vilhelm T. i Aarhus. Ved en Missionsfest i Sønder Omme lærte han Vilh. Birkedal at kjende, og Mødet mellem disse 2 Mænd blev af Betydning for dem begge. I Sønder Omme traf han ogsaa Lægprædikanten Ole Peter Holm Larsen (Skræppenborg) (X, 96), og han stod i mange Aar ved dennes Side, baade naar det gjaldt det kirkelige og det folkelige Arbejde. Under Kampen mod det Ørstedeske Ministerium blev S. en kort Tid draget ind i det politiske Liv, i det han (1853) blev valgt til Folketingsmand for Ribe Amts 4. Valgkreds (Bække); men ved det næste Valg, 3 Maaneder senere, stillede han sig ikke. Den politiske Arbejdsmark var han ikke skabt for.

1861 fik han af den bekjendte Patriot H. D. Kloppenborg i Kjøbenhoved (IX, 233) en stærk Opfordring til at søge det ledige Rødding-Skrave Sognekald, og i Juni s. A. blev han kaldet til dette Embede, der bragte ham i nøje Forbindelse med den første

danske Højskole. Det lovende Arbejde, han havde begyndt i Røddingegnen, blev dog snart truet med Afbrydelse, da den ulykkelige Krig udbrød, og 1867, da man krævede Edsaflæggelse til Kongen af Preussen, nedlagde S. sit Embede og flyttede ind i Elevboligen paa Rødding Højskole. I Skolens Gymnastiksal og i Kloppenborgs store Sal i Kjøbenhoved holdt han hver Søndag en gudelig Forsamling, og tillige vedblev han at være Præst for mange Familier i den Egn. Da det blev forbudt Sønderjyderne at bringe deres Børn til Daab i Vejen Kirke, hjemmedøbte S. mange danske Børn. Men saa kom der fra Berlin et Forbud imod de danske Præsters Udførelse af ministerielle Forretninger, og end ikke Ligtaler maatte de holde.

Dette Forbud standsede dog ikke S.s Virksomhed for Sønderjyderne. 1868 førte han et Tog af Sønderjyder til et Møde i Boltinggaard Skov ved Ringe, og næste Aar blev Højskolen i Rødding atter aabnet. Mange Sønderjyder ønskede at beholde S. iblandt sig som Fripræst, men han følte mere og mere, at han ikke kunde trives under de trykkende Forhold. 1870, da han fik Vejen Sognekald, flyttede han til Vejen Præstegaard; der havde han Askov Højskole i sin umiddelbare Nærhed, og der fra kunde han virke blandt de fraskilte Brødre, hvis Ve og Vel laa ham saa varmt paa Sinde. Nærmest med Tanken paa dem udgav han en lille Postil: «Trøst i Trængsel» (3. Opl. 1878), der indeholdt et Udvalg af hans Prædikener fra de 7 trange Aar efter Frederik VII's Død, og han drog jævnlig over Grænsen for at prædike for Vennerne sønden Aa. I Maj 1873 blev han imidlertid dømt til at betale en Bøde for en kirkelig Handling, som han havde udført i Bovlund, og kort efter kom der et absolut Forbud imod de danske Præsters Virksomhed i Sønderjylland. Dette Forbud førte til Appels Ordination (I, 296), og i den følgende Tid maatte S. vise sin Kjærlighed til Sønderjylland paa anden Maade. Han var en flittig Medarbejder af «Nordslesvigsk Søndagsblad» og en varm Ven af den dansk-amerikanske Mission, som jo ogsaa tjente dem, der vare udvandrede fra Sønderjylland, og norden for Grænsen virkede han utrættelig for at nære Kjærligheden til den sønderjyske Sag. Han døde 31. Juli 1893.

L. Andersen, Til Minde om H. S. (1893). H. Kaa, Præsten H. S. (1899). V. Birkedal, Personlige Oplevelser II. Haandb. i det nordslesvigske Spørgsmaals Hist. (1901) S. 612.

Fr. Nielsen.

Sveistrup, Poul, f. 1848, Retskyndig og Socialstatistiker. S. er Søn af Sognepræst Peter S. (f. 1810 † 1872) og Balthasarine Nielsine Bolvig f. Krarup (f. 1820 † 1892) og fødtes i Rind Præstegaard ved Herning 2. Juni 1848. Han blev Student 1865 fra Horsens Skole og kastede sig derefter over Theologien. Han vandt i 1869 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Pascal som Apologet og tog theologisk Examen 1871, men opgav derefter ganske Theologien og gav sig til at studere Jura: i 1875 blev han juridisk Kandidat. Han ansattes i 1877 som Revisionsassistent, senere tillige som Protokolsekretær, ved Folketinget, Stillinger, som han beklædte, indtil han i 1895 udnævntes til Birkedommer paa Samsø. I 1902 udnævntes han til Herredsfoged i Fjends-Nørlyng Herred. 21. Juli 1891 ægtede han Alma Julie Dorothea Jensen (f. 28. Marts 1861), Datter af Amtsforvalter i Kjøbenhavn N. L. C. J. og Agneline f. Petersen.

Medens S. var Revisionsassistent ved Folketinget, redigerede han det omfangsrige Værk om forskellige Landes Forfatning: «Bestaaende Forfatningslove» I—IV (1880—86), som udgaves paa Foranledning af Christphr. Krabbe som Folketingets Formand. S. udarbejdede selv ikke saa faa Afsnit deraf. Et Tillæg til dette Værk udgav han i 1897. 1887 og 1890 udgav han en «Rigsdagskalender» (et Tillæg til den sidste 1892). Besjælet af en levende Interesse for Samfundsspørgsmaal bearbejdede han i en Række af Aar et Materiale vedrørende kjøbenhavnske Syersker, indsamlet af Dansk Kvindesamfund, i hvis Bestyrelse S. en Tid lang havde Sæde. En Del af Resultaterne udkom 1894 («Syersker»); senere optoges nogle Tillæg dertil i «Nationaløkon. Tidsskr.» 1899 og 1901 om Syerskernes Kostudgifter og om deres «Tilfredshed». 1888—94 var han Medlem af Dansk Fredsforenings Bestyrelse. Sin Interesse for Samfundsspørgsmaal lagde han ogsaa for Dagen under sit Ophold paa Samsø ved Stiftelse af forskellige Foreninger, saaledes en Folkebogsamling og en Tyendespareforening. — S. har stillet sig flere Gange til Folketinget, første Gang i Odense 1890, senest i Kjærteminde 1901 (Venstre Reformparti), uden dog at opnaa Valg. *H. Westergaard.*

RETTELSER.

II. BIND

- S. 24 L. 8 f. n. 1712, læs: 1713.
 - 27 - 2 — Thygesen, læs: Thygeson.
 - 61 - 14 — K. N. Benstrup var født o. 1691; Faderen var Byskriver i Æbeltoft.
 - 210 - 4—6 f. o. Han sejlede . . . Fæstning, læs: Han sejlede rundt om Jylland til Frederiksodde.
 - — - 16 f. o. 9. Nov., læs: 10. Nov.
 - 453 - 6 og 15 f. o. 1424, læs: 1423.
 - 458 - 4 f. n. Frederiksværk, læs: Sæby.
 - 629 - 17 — 17. Jan., læs: 12. Jan.

IV. BIND.

- S. 103 L. 18 f. o. Det var ikke J. A. Cramer, der konfirmerede Christian VII.
 - 154 - 3 f. n. Ordet «vistnok» udgaar.
 - — - 3 — } Zeitsheim, læs: Nieder-Zeuzheim.
 - 155 - 2 f. o. }
 - — - 2 — C. H. Dalby døde 18. Marts 1637 i sit 72. Aar i Hadamar i Nassau (jvfr. Reformirte Kirchen-Zeitung 1902, Nr. 6 ff.).
 - 157 - 12 — Edvardo, læs: Edoardo.
 - — - 12 og 16 f. o. 1820, læs: 1821.
 - — - 17 f. n. Møllhorst, læs: Møhlhorst.
 - — - 16 — 1. Jan., læs: 2. Jan.
 - 219 - 4 f. o. efter sin Afgang som Minister, læs: i Nov. 1864.
 - 221 - 14 f. n. «Flyveposten» gik ikke ind 1865, men da udtraadte J. Davidsen af Bladets Redaktion (jvfr. XV, 570).
 - 331 - 17 og 16 f. n. 1744, læs: 1743.
 - — - 15 f. n. 1762, læs: 1759.
 - 602 - 18 f. o. Lassen, læs: Lass.